

Україна ДИПЛОМАТИЧНА

DIPLOMATIC UKRAINE

НАУКОВИЙ ЩОРІЧНИК

Випуск п'ятнадцятий

SCIENTIFIC YEARBOOK

The fifteen issue

Упорядники

Леонід Губерський,
Павло Кривонос,
Анатолій Денисенко,
Василь Туркевич,
Микола Кулінич

Compilers

Leonid Huberskyi,
Pavlo Kryvonos,
Anatolii Denysenko,
Vasyl Turkevych,
Mykola Kulynych

Київ Kyiv

2014

ББК 66.49(4УКР)я5+63.3(4УКР)Оя5

УКРАЇНА ДИПЛОМАТИЧНА НАУКОВИЙ ЩОРІЧНИК

Видається з листопада 2000 року

ВИПУСК П'ЯТНАДЦЯТИЙ

Засновники

Міністерство закордонних справ України
Дипломатична академія України при Міністерстві
закордонних справ України
Генеральна дирекція
з обслуговування іноземних представництв
Історичний клуб «Планета»

*Видання рекомендоване до друку Вченою радою Дипломатичної академії
України при Міністерстві закордонних справ України.
Протокол № 3 від 12 листопада 2014 року*

Видавець

Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв

Головний редактор

Анатолій Денисенко, кандидат історичних наук

Заступники головного редактора

Володимир Денисенко, доктор історичних наук
Василь Туркевич, заслужений діяч мистецтв України
Леонід Шкляр, доктор політичних наук

Відповідальний секретар

Інна Хоменська,
аспірантка Інституту української філології НПУ ім. М.П. Драгоманова

Книгу зареєстровано Міністерством освіти і науки України як фахове видання
за спеціальністю "Історичні науки" (Наказ № 642 від 26.05.2014)

ISBN 966-7522-07-5

UKRAINA DYPLOMATYCHNA (Diplomatic Ukraine)

SCIENTIFIC YEARBOOK

Issued since November 2000

THE FIFTEENTH ISSUE

Founders

Ministry of Foreign Affairs of Ukraine

Diplomatic Academy Ukraine under the Ministry
of Foreign Affairs of Ukraine

Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions

Historical Club *Planeta*

*The issue is recommended for publishing by the Scientific Council
of the Diplomatic Academy of Ukraine under the Ministry of Foreign Affairs
of Ukraine, Protocol № 3, November 12, 2013*

Publisher

Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions

Chief Editor

Anatolii Denysenko, PhD in Historical sciences

Deputy Chief Editors

Volodymyr Denysenko, PhD in Historical sciences

Vasyli' Turkevych, Honored Art Worker of Ukraine

Leonid Shklyar, PhD in Political sciences

Executive Editor

Inna Khomens'ka,

post-graduate student of the Institute of Ukrainian Philology
of the Dragomanov National Pedagogical University

The year book is registered by the Ministry of Education and Science of Ukraine as a professional edition specializing in Historical Sciences (Resolution No 642 of 26.05.2014)

ISBN 966-7522-07-5

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Павло Клімкін, Міністр закордонних справ України

Леонід Губерський, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік НАН України, доктор філософських наук

Борис Гуменюк, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Кіпр, доктор історичних наук

Володимир Хандогій, Надзвичайний і Повноважний Посол України

Микола Кулінич, ректор Дипломатичної академії України при МЗС України, Надзвичайний і Повноважний Посол України, кандидат історичних наук

Павло Кривонос, генеральний директор Державного підприємства «Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв», почесний професор Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», видавець

Володимир Яловий, заступник керівника Апарату Верховної Ради України, кандидат наук з державного управління

Віктор Андрущенко, ректор Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, член-кореспондент НАН України, академік Національної академії педагогічних наук України, доктор філософських наук

Петро Таланчук, президент Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», академік Національної академії педагогічних наук України

Анатолій Денисенко, головний редактор, голова Історичного клубу «Планета», заслужений журналіст України, кандидат історичних наук

Павло Полянський, заступник міністра освіти і науки України, кандидат історичних наук, професор

Мирослав Романюк, директор Львівської національної бібліотеки ім. В. Стефаника, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук

Микола Железняк, в.о. директора Інституту енциклопедичних досліджень НАН України, кандидат філологічних наук

Олексій Кийков, заступник директора дирекції «Дипсервіс» ДП «ГДІП», здобувач НПУ ім. М.П. Драгоманова

Василь Кремень, президент Національної академії педагогічних наук України, академік НАН України, доктор філософських наук

Віктор Бондаренко, директор Департаменту атестації кадрів Міністерства освіти і науки України, академік Національної академії педагогічних наук України, доктор філософських наук, професор

Олексій Онищенко, академік-секретар Національної академії наук України, академік НАН України, доктор філософських наук

Володимир Попик, генеральний директор Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, доктор історичних наук

Сергій Пирожков, Надзвичайний і Повноважний Посол України, академік НАН України, доктор економічних наук

Володимир Головченко, професор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор політичних наук

Микола Держалюк, провідний науковий співробітник Інституту історії України НАН України, доктор історичних наук

Олександр Савенко, генеральний директор Київської державної регіональної телерадіокомпанії, заслужений журналіст України

Ірина Войцехівська, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук

Степан Віднянський, завідувач відділу Інституту історії України НАН України, доктор історичних наук

Володимир Бех, директор Інституту економіки освіти та управління Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, доктор філософських наук

Сергій Брага, головний редактор газети «Урядовий кур'єр», заслужений журналіст України

Валерій Солдатенко, доктор історичних наук, член-кореспондент НАН України

Леонід Шкляр, заступник головного редактора, доктор політичних наук, професор

Ігор Алєксєєнко, генеральний директор Науково-виробничого підприємства «Видавництво «Наукова думка», заслужений працівник культури України, кандидат біологічних наук

Ірина Матяш, доктор історичних наук

Інна Хоменська, аспірантка Інституту української філології НПУ ім. М.П. Драгоманова, відповідальний секретар

Михайло Шматов, генеральний директор Всесвітньої служби «Українське телебачення і радіомовлення», заслужений журналіст України

Андрій Кудряченко, директор Інституту європейських досліджень НАН України, доктор історичних наук

Ростислав Сосса, директор Державного науково-виробничого підприємства «Картографія», доктор географічних наук

Григорій Перепелиця, директор Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України, доктор політичних наук

Василь Туркевич, заступник головного редактора, заслужений діяч мистецтв України

Олександр Харченко, генеральний директор «Укрінформу», заслужений журналіст України

Петро Чуприна, генеральний директор Національної опери України, академік Національної академії мистецтв України

Михайло Сорока, голова Київської організації Національної спілки журналістів України, заступник генерального директора «Укрінформу»

Ярослав Яцків, директор Головної астрономічної обсерваторії України, академік НАН України

Володимир Лавриненко, проректор Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, професор

Віктор Даниленко, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу Інституту історії України НАН України, доктор історичних наук

Лариса Дір, директор Департаменту світового українства та культурно-гуманітарного співробітництва МЗС України

Ольга Таукач, головний редактор журналу «Зовнішні справи»

Олег Наливайко, голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України

Ігор Жалоба, завідувач кафедри дипломатичної і консульської служби Дипломатичної академії України при МЗС України, доктор історичних наук

Валерій Копійка, директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор політичних наук, професор

Костянтин Балабанов, ректор Маріупольського державного університету, Почесний консул Республіки Кіпр в Маріуполі, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, доктор політичних наук

Володимир Денисенко, заступник головного редактора, доктор історичних наук

Віктор Пасак, заслужений журналіст України, президент Асоціації дружби «Україна–Куба»

Вячеслав Ціватий, перший проректор Дипломатичної академії України при МЗС України, кандидат історичних наук

Наталія Татаренко, проректор Дипломатичної академії України при МЗС України, кандидат економічних наук, професор

Людмила Чекаленко, професор Дипломатичної академії України при МЗС України, доктор політичних наук

Сергій Здіорук, завідувач відділу гуманітарної політики Національного інституту стратегічних досліджень, доцент, заслужений діяч науки і техніки України, кандидат філософських наук

Сергій Шергін, завідувач кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при МЗС України, доктор політичних наук, професор

Ігор Турянський, Надзвичайний і Повноважний Посол України, ветеран дипломатичної служби, член Національної спілки журналістів України

Юрій Богасєвський, Надзвичайний і Повноважний Посол України, ветеран дипломатичної служби

EDITORIAL BOARD

Pavlo Klimkin, Minister of Foreign Affairs of Ukraine

Leonid Hubers'kyi, Rector of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, Member of the NAS of Ukraine, PhD in Philosophy

Borys Humenyuk, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the Cyprus Republic

Volodymyr Khandogii, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine Mykola Kulynch, Rector of the Diplomatic Academy of Ukraine, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine MFA of Ukraine, PhD in Historical sciences

Pavlo Kryvonos, Director General of the Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions, Honorary professor of the Open International University of Human Development «Ukraina», Publisher

Volodymyr Yalovyi, Deputy Head of the VR Staff of Ukraine, PhD of state management sciences

Viktor Andruschenko, Rector of the M. Dragomanov National Pedagogical University, corresponding member of the NAS of Ukraine, Member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, PhD in Philosophy

Petro Talanchuk, President of the Open International University of Human Development «Ukraina», Member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Anatolii Denysenko, Chief Editor, Chairman of the Historical Club Planeta, honored journalist of Ukraine, PhD in Historical sciences

Pavlo Polianskyi, Deputy Minister of Education and Science of Ukraine, PhD in Historical sciences, Professor

Myroslav Romanyuk, Director of the V. Stefanyk National Library of Lviv, corresponding member of the NAS of Ukraine, PhD in Historical sciences

Mykola Zhelezniak, acting Director of the Institute of Encyclopedic Research of the NAS of Ukraine, PhD in Philological sciences

Oleksii Kyikov, Deputy Director of the Directorate «Dypservis» GDIP, Researcher of the M. Dragomanov National Pedagogical University

Vasyl' Kremen', President of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Member of the NAS of Ukraine, PhD in Philosophy

Viktor Bondarenko, Director of the department of the appraisalstaff of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Academician of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, PhD in Philosophy, Professor

Oleksii Onyschenko, Academician-Secretary of the National Academy of Sciences of Ukraine, PhD in Philosophy

Volodymyr Popyk, General Director of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine, PhD in Historical sciences

Serhii Pyrozhkov, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine, Member of the NAS of Ukraine, PhD in Economical sciences

Volodymyr Golovchenko, Professor, lecturer of the Institute of International Relations of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, PhD in Political sciences

Mykola Derzhalyuk, Senior Researcher of the Institute of History of NAS of Ukraine, PhD in Historical sciences

Oleksandr Savenko, Director General of the Kyiv State TV and Radio Company, honored journalist of Ukraine

Iryna Voitsehivs'ka, Professor of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, PhD in Historical sciences

Stepan Vidnyans'kyi, Head of the Department of the Institute of History of NAS of Ukraine, PhD in Historical sciences

Volodymyr Bekh, director of the institute of education economics and management of the M. Dragomanov National Pedagogical University, PhD in Philosophy

Serhii Braga, Chief Editor of the Uryadovyi Kurier Paper, honored journalist of Ukraine

Valerii Soldatenko, PhD in Historical sciences, corresponding member of the NAS of Ukraine

Leonid Schklyar, Deputy Chief Editor, PhD in Political sciences, Professor

Ihor Alekseenko, Director General of the Publisher's «Naukova Dumka» of the NAS of Ukraine, honoured worker of art of Ukraine, PhD (biology)

Iryna Matyash, Head of the Supreme Council of Justice, PhD in Historical sciences

Inna Khomens'ka, Executive Editor, post-graduate student of the Institute of Ukrainian Philology of the M. Dragomanov National Pedagogical University

Mykhailo Shmatov, Director General of the International service «Ukrainian television and broadcasting», honored journalist of Ukraine

Andrii Kudryachenko, Director of the Institute of European Studies of the NAS of Ukraine, PhD in Historical sciences

Rostyslav Sossa, Director of the State Scientific-Production Enterprise Kartografiya, PhD in Geographical sciences

Grygorii Perepelytsya, Director of the Foreign Policy Institute of the Diplomatic Academy at the MFA of Ukraine, PhD in Political sciences

Vasyl' Turkevych, Deputy Chief Editor, Honored Art Worker of Ukraine

Oleksandr Kharchenko, Director General of Ukrinform, honored journalist of Ukraine

Petro Chupryna, Director General of the National Opera of Ukraine, corresponding member of the Academy of Arts of Ukraine

Mykhailo Soroka, Head of the Kyiv Organization of the National Union of the Journalists of Ukraine, Deputy Director General of Ukrinform

Yaroslav Yatskiv, Director of the Main Astronomical Observatory of Ukraine, academician of NAS of Ukraine

Volodymyr Lavrynenko, Deputy Rector of the M. Dragomanov National Pedagogical University, Professor

Viktor Danylenko, corresponding member of the NAS of Ukraine, Head of the Department at the Institute of History of the NAS of Ukraine, PhD in Historical sciences

Larysa Dir, Director-General Directorate General for Worldwide Ukrainians, Cultural and Humanitarian Cooperation

Olga Taukach, Chief Editor of the *Zovnishni Spravy*

Oleh Nalyvaiko, Head of the State Committee for Television and Radio Broadcasting

Ihor Zhaloba, head of the diplomatic and consular service department of the Diplomatic Academy of the MFA of Ukraine

Valerii Kopiika, Director of the Institute of International Relations of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, PhD in Political science, Professor

Kostyantyn Balabanov, Rector of the Mariupol State University, Honored Consul of the Republic of Cyprus in Mariupol, corresponding member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, PhD in Political sciences

Volodymyr Denysenko, Deputy Chief Editor, PhD in Historical sciences

Viktor Pasak, honored journalist of Ukraine, President of the Association of Friendship «Ukraine–Cuba»

Vyacheslav Tsivatyi, the first deputy rector of the Diplomatic Academy of Ukraine, MFA of Ukraine, PhD in Historical sciences

Natalia Tatarenko, Deputy rector of the Diplomatic Academy of Ukraine, MFA of Ukraine, PhD in Economical sciences

Lyudmyla Chekalenko, Professor of the Diplomatic Academy of Ukraine, MFA of Ukraine, doctor of Political sciences

Serhii Zdioruk, Head of humanitarian policy department of the National Institute for Strategic Studies, Associate Professor, Honored Worker of Science of Ukraine, PhD Philosophy

Serhii Shergin, Head of Regional Systems and European Integration department of the Diplomatic Academy of Ukraine, MFA of Ukraine, PhD Political sciences, Professor

Ihor Turians'kyi, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine, member of the National Union of the Journalists of Ukraine, veteran of Ukraine's diplomatic service

Yurii Bohaevs'kyi, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine, veteran of Ukraine's diplomatic service

Павло КЛІМКІН,
Міністр закордонних справ України

ЄВРОПЕЙСЬКА УКРАЇНА ЯК ЦІННІСТЬ

Ми живемо в унікальний історичний період. Це — час випробувань і змін. У 2014 році кожен отримав шанс змінити себе і світ навколо. Безпрецедентна кількість людей по всій країні використовує цей шанс щодня, і я радію, що абсолютна більшість почала зміни з себе, щоб побачити Україну демократичною та європейською державою.

У революціях та війнах завжди перемагають ті, хто захищає загальнолюдські цінності: свободу, гідність, повагу до особистості, прав людини. Завдяки цьому перемогла Революція гідності. Завдяки цьому ми переможемо у конфлікті, що здійняв полум'я в окремих районах Донбасу.

Вперше за всі роки незалежності європейська Україна стала не просто політичним чи фінансовим орієнтиром для мільйонів українців, а справжньою цінністю, за яку варто боротися. Це і є зламний момент нашої історії та історії людства загалом. Попереду ще багато випробувань, але захищаючи наші цінності, ми захищаємо наше сьогодення і майбутнє.

Уперше за 23 роки незалежності України її дипломатія настільки життєво важлива для держави. Уперше дипломати такою мірою відчують себе частиною єдиного фронту з нашими солдатами, національними гвардійцями, прикордонниками, добровольцями, офіцерами спецслужб та волонтерами. Разом ми виборюємо мир для

українців, незалежно від того, в якій області вони живуть, в яку церкву ходять і якою мовою говорять.

Війна — це не наш вибір. Вона нав'язана нам ззовні. Наш вибір — це мир, шлях до якого, втім, не може бути одностороннім, а ціною миру не може бути суверенітет, територіальна цілісність та європейський вибір України.

З 1991 року ми ще ніколи не були такими сильними, як тепер. Але свобода не дається раз і назавжди. За неї, як і за інші цінності, треба постійно боротися на всіх рівнях. Імплементация Угоди про політичну асоціацію та зону вільної торгівлі з Євросоюзом і стратегії реформ, запропонована Президентом України Петром Порошенком — це шлях до захисту нашої свободи, до побудови європейської України.

Українські дипломати і надалі йтимуть цим шляхом. Упевнений, що поруч з нами йтимуть мільйони українців. Разом ми переможемо.

Слава Україні!

Pavlo KLIMKIN,

Minister of Foreign Affairs of Ukraine

EUROPEAN UKRAINE AS A VALUE

It is a unique time that we are living in. The time of challenges and changes. In the year 2014 each of us has gotten a chance to self-change and to change the world around us. Unprecedented number of people throughout the country are actually using that chance every day and I take delight in the fact that majority of them are implementing the changes with the view for Ukraine to become a democratic European country.

Revolutions and wars are won by those who stand for panhuman values: freedom, dignity, respect for personality and human rights. It is for this reason that the Revolution of Dignity has won. And for the same reason we are going to win in the conflict that caught fire in certain regions of Donbas.

It is for the first time in all years of independence that European Ukraine has become not just a political or financial benchmark for millions of Ukrainians but also the real value, worth fighting for. This is a turning point in our history. There are numerous challenges ahead of us, but through protection of our values we protect our today and our tomorrow.

For the first time in 23 years of independence the notion of diplomacy became so vital for Ukraine. For the first time ever diplomats feel themselves as part of the forefront, fighting along with our soldiers, national guardsmen, border guards, volunteers and security service officers. Together we are fighting for peace for Ukrainians, irrespective of the regions they live in, the church they go to and the language they speak.

The war is not our choice. It is imposed on us from the outside. Our choice is peace. And the way leading to that peace cannot be unilateral, nor can the price for it be sovereignty, territorial integrity and European choice of Ukraine.

Since 1991 we have never been as strong as we are today. However, freedom is not given forever. One should fight for freedom as for other values all the time and on all levels. The implementation of Agreement of political Association and Free Trade Zone with the European Union and reform strategies suggested by President Poroshenko are the way to protect our freedom and to build European Ukraine.

Ukrainian diplomats will continue moving in that direction. I am confident that millions of Ukrainians will follow along. Together we shall win!

Glory to Ukraine!

Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк у Брюсселі на зустрічі з Генеральним секретарем НАТО Андерсом фог Расмуссеном. 06.03.2014
The Prime Minister of Ukraine Arsenii Yatseniuk met the Secretary General of NATO Anders Fogh Rasmussen in Brussels. 06.03.2014

Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк у Брюсселі на позачерговому саміті глав держав і урядів країн ЄС. 06.03.2014
The Prime Minister of Ukraine Arsenii Yatseniuk at an extraordinary summit of EU heads of state and governments in Brussels. 06.03.2014

Надзвичайний і Повноважний Посол США в Україні Джеффри Пайетт, Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк, Державний секретар США Джон Керрі та заступник держсекретаря США Вікторія Нуланд. 13.03.2013

The Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the USA to Ukraine Geoffrey Pyatt, the Prime Minister of Ukraine Arsenii Yatseniuk, the United States Secretary of State John Kerry and the US Assistant Secretary of State Victoria Nuland. 13.03.2013

Зустріч Прем'єр-міністра України Арсенія Яценюка у Вашингтоні з Віце-президентом США Джо Байденом. 13.03.2014
The Meeting of the Prime Minister of Ukraine Arsenii Yatseniuk with the Vice President of the USA Joe Biden in Washington. 13.03.2014

Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк та Президент США Барак Обама на зустрічі у Білому домі. Вашингтон. 13.03.2014
The President of the USA Barack Obama met the Prime Minister of Ukraine Arsenii Yatseniuk at the White House. Washington. 13.03.2014

Підписання політичної частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. 21.03.2014
The signing of the political part of the Ukraine-European Union Association Agreement. 21.03.2014

Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк та Голова Європейської Ради
Герман Ван Ромпей. 21.03.2014
The Prime Minister of Ukraine Arsenii Yatseniuk and the President of the European Council
Herman Van Rompuy. 21.03.2014

Президент Європейської комісії Жозе Мануель Баррозу, Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк,
Верховний представник Європейського Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки
Баронеса Кетрін Ештон та в.о. Міністра закордонних справ України Андрій Дешиця. 21.03.2014
The President of the European Commission José Manuel Barroso, the Prime Minister of Ukraine Arsenii
Yatseniuk, the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy Baroness
Catherine Ashton and the acting Minister of Foreign Affairs of Ukraine Andrii Deshchytzia. 21.03.2014

Прем'єр-міністр Грузії Іраклі Гарібашвілі, Прем'єр-міністр Молдови Юрій Лянке і Президент України Петро Порошенко під час підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Брюссель. 27.06.2014
The Prime Minister of Georgia Irakli Garibashvili, the Prime Minister of Moldova Iurie Leanca and the President of Ukraine Petro Poroshenko during the signing of the EU Association Agreement. Brussels. 27.06.2014

Президент Французької Республіки Франсуа Олланд, Президент України Петро Порошенко та Федеральний канцлер Німеччини Ангела Меркель. Брюссель. 27.06.2014
The President of the French Republic François Hollande, the President of Ukraine Petro Poroshenko and the Chancellor of Germany Angela Merkel. Brussels. 27.06.2014

Міністр закордонних справ України Павло Клімкін та Міністр закордонних справ Італійської Республіки Федеріка Могеріні. 17.07.2014

The Minister of Foreign Affairs of Ukraine Pavlo Klimkin and the Minister of Foreign Affairs of Italy Federica Mogherini. 17.07.2014

Міністр закордонних справ України Павло Клімкін та Міністр закордонних справ Японії Фуміо Кісіда. 17.07.2014
The Minister of Foreign Affairs of Ukraine Pavlo Klimkin and the Minister of Foreign Affairs of Japan Fumio Kishida. 17.07.2014

Президент України Петро Порошенко, Міністр закордонних справ Австралії Джулія Бішоп та Міністр закордонних справ Нідерландів Франс Тіммерманс. 24.07.2014

The President of Ukraine Petro Poroshenko, the Minister of Foreign Affairs of Australia Julie Bishop and the Minister of Foreign Affairs of the Netherlands Frans Timmermans. 24.07.2014

Зустріч Президента України Петра Порошенка з Президентом Фінляндії Саулі Нійністою. 16.08.2014
The President of Ukraine Petro Poroshenko met the President of Finland Sauli Niinisto. 16.08.2014

Зустріч Президента України Петра Порошенка з Федеральним канцлером Німеччини Анголою Меркель. Київ. 23.08.2014

The President of Ukraine Petro Poroshenko met the Chancellor of Germany Angela Merkel. Kyiv. 23.08.2014

Зустріч прем'єр-міністра України Арсенія Яценюка з Федеральним канцлером Німеччини Анголою Меркель. Київ. 23.08.2014

The Prime Minister of Ukraine Arsenii Yatseniuk met the Chancellor of Germany Angela Merkel. Kyiv. 23.08.2014

Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк, Прем'єр-міністр Словаччини Роберт Фіцо та директор департаменту внутрішнього енергетичного ринку Європейської комісії Клаус-Дітер Борхардт під час запуску у промислову експлуатацію газогону «Вояни-Ужгород» у місті Вельке Капушани (Словаччина). 02.09.2014

The Prime Minister of Ukraine Aresnii Yatseniuk, the Prime Minister of the Slovak Republic Robert Fico and the director of the Internal Energy Market of the European Commission Klaus-Dieter Borchardt during the commercial use launch of the «Voiany-Uzhghorod» gas pipeline in Velké Kapušany (Slovakia). 02.09.2014

Генеральний секретар Ради Європи Турбйорн Ягланд та Президент України Петро Порошенко. Київ. 02.09.2014

The Secretary General of the Council of Europe Thorbjørn Jagland and the President of Ukraine Petro Poroshenko. Kyiv. 02.09.2014

Президент України Петро Порошенко на зустрічі з Президентом США Бараком Обамою, Прем'єр-міністром Великої Британії Девідом Кемероном, Федеральним канцлером Німеччини Анголою Меркель, Прем'єр-міністром Італії Маттео Ренці та Президентом Французької Республіки Франсуа Олландом. Саміт НАТО в Уельсі. 04.09.2014

The President of Ukraine Petro Poroshenko met the President of the USA Barack Obama, the Prime Minister of the United Kingdom David Cameron, the Chancellor of Germany Angela Merkel, the Prime Minister of Italy Matteo Renzi and the President of the French Republic François Hollande. The NATO summit in Wales. 04.09.2014

Президент України Петро Порошенко під час зустрічі з Президентом Польщі Броніславом Коморовським. 04.09.2014

The President of Ukraine Petro Poroshenko met the President of Poland Bronisław Komorowski. 04.09.2014

Президент України Петро Порошенко під час зустрічі з Президентом Туреччини Реджепом Таїпом Ердоганом. 05.09.2014

The President of Ukraine Petro Poroshenko met the President of Turkey Recep Tayyip Erdoğan. 05.09.2014

Президент України Петро Порошенко під час зустрічі з Прем'єр-міністром Норвегії Ерною Солберг. 05.09.2014

The President of Ukraine Petro Poroshenko met the Prime Minister of Norway Erna Solberg. 05.09.2014

Президент України Петро Порошенко під час зустрічі з Прем'єр-міністром Іспанії Маріано Рахосем. 05.09.2014

The President of Ukraine Petro Poroshenko met the Prime Minister of Spain Mariano Rajoy. 05.09.2014

Президент України Петро Порошенко та Прем'єр-міністр Канади Стивен Харпер.
Будівля парламенту Канади. Оттава. 17.09.2014
The President of Ukraine Petro Poroshenko and the Prime Minister of Canada Stephen Harper.
The Building of Parliament of Canada. Ottawa. 17.09.2014

Виступ Президента України Петра Порошенка в Конгресі США. 18.09.2014
The Speech of the President of Ukraine Petro Poroshenko to the United States Congress. 18.09.2014

Президент України Петро Порошенко та Віце-президент США Джо Байден. 18.09.2014
The President of Ukraine Petro Poroshenko and the Vice President of the USA Joe Biden. 18.09.2014

Президент України Петро Порошенко та Президент США Барак Обама під час зустрічі у Білому домі.
Вашингтон. 18.09.2014
The President of the USA Barack Obama met the President of Ukraine Petro Poroshenko at the White House.
Washington. 18.09.2014

Виступ Прем'єр-міністра України Арсенія Яценюка на загальних дебатах Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку. 24.09.2014

The Speech of the Prime Minister of Ukraine Arsenii Yatseniuk at the General Debate of the United Nations General Assembly in New York. 24.09.2014

Прем'єр-міністр України
Арсеній Яценюк та
Генеральний секретар ООН
Пан Гі Мун. Нью-Йорк.
25.09.2014

The Prime Minister of Ukraine
Arsenii Yatseniuk and the
Secretary-General of the United
Nations Ban Ki-moon. New York.
25.09.2014

Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк та Прем'єр-міністр Великої Британії Девід Кемерон.
Нью-Йорк. 25.09.2014
The Prime Minister of Ukraine Arsenii Yatseniuk and the Prime Minister of the United Kingdom David
Cameron. New York. 25.09.2014

Президент України Петро Порошенко та Прем'єр-міністр Польщі Ева Копач. Мілан. 17.10.2014
The President of Ukraine Petro Poroshenko and the Prime Minister of Poland Ewa Kopacz. Milan. 17.10.2014

Президент України Петро Порошенко та Прем'єр-міністр Японії Абе Сіндзо. Мілан. 17.10.2014
The President of Ukraine Petro Poroshenko and the Prime Minister of Japan Abe Shinzō. Milan. 17.10.2014

Президент України Петро Порошенко та Федеральний канцлер Австрії Вернер Файманн.
Мілан. 17.10.2014
The President of Ukraine Petro Poroshenko and the Federal Chancellor of Austria Werner Faymann. Milan.
17.10.2014

Міністр закордонних справ України Павло Клімкін під час зустрічі з Міністром закордонних справ Ізраїлю Авігдором Ліберманом. 23.10.2014

The Minister of Foreign Affairs of Ukraine Pavlo Klimkin met the Minister of Foreign Affairs of Israel Avigdor Lieberman. 23.10.2014

Міністр закордонних справ України Павло Клімкін прийняв сенатора США, співголою від меншості сенатського комітету з питань збройних сил Джеймса Інхофа. 28.10.2014

The Minister of Foreign Affairs of Ukraine Pavlo Klimkin met James Inhofe, the Senator, the Co-Chairman of the Minority Senate Armed Services Committee of the USA. 28.10.2014

Міністр закордонних справ Данії Мартін Лідегор та Міністр закордонних справ України Павло Клімкін. 10.11.2014
The Minister of Foreign Affairs of Denmark Martin Lidegaard and the Minister of Foreign Affairs of Ukraine Pavlo Klimkin. 10.11.2014

Президент України Петро Порошенко та Міністр закордонних справ Турецької Республіки Мевлют Чавушоглу. 10.11.2014
The President of Ukraine Petro Poroshenko and the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Turkey Mevlüt Çavuşoğlu. 10.11.2014

Президент України Петро Порошенко та лідери «Вишеградської четвірки». Братислава. 16.11.2014

President of Ukraine Petro Poroshenko and leaders of the «The Visegrád Group». Bratislava

Президент України Петро Порошенко та Президент Німеччини Йоахім Гаук.
Братислава. 16.11.2014

President of Ukraine Petro Poroshenko and President of Germany Joachim Gauck.
Bratislava

Міністр закордонних справ України Павло Клімкін та Високий представник ЄС із закордонних справ і безпекової політики Федеріка Могеріні підписали Угоду між Україною та ЄС щодо статусу консультативної місії ЄС з реформування сектору цивільної безпеки України. 17.11.2014
Foreign Minister of Ukraine Pavlo Klimkin and EU High Representative for Foreign Affairs and Security Policy Federica Mogherini signed the Agreement between Ukraine and the EU on the status of the EU advisory mission for civilian security sector reform Ukraine

Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк та Прем'єр-міністр Норвегії Ерна Солберг. 18.11.2014
The Prime Minister of Ukraine Arsenii Yatsenyuk and Prime Minister of Norway Erna Solberg. 18.11.2014

Валентин ВЕЛИЧКО,

Надзвичайний і Повноважний Посол
Республіки Білорусь в Україні,
дуаєн дипломатичного корпусу

УКРАЇНА ДЛЯ НАС – НАДІЙНИЙ ПАРТНЕР

— *Україна переживає непростий період своєї історії: зазнає змін владна структура, її місце у контексті міжнародних відносин із сусідніми державами, які відіграють важливу роль у вирішенні нинішнього конфлікту. Як впливає ситуація на відносини між нашими країнами?*

— Україна для нас — не лише доброзичлива і братня країна, яка опинилася у скрутній ситуації. Але відразу скажу: Глава нашої держави наголосив, що Білорусь ніколи не вдасться до агресії. Більше того, Білорусь ніколи не дозволить й іншим країнам з її території вводити війська на територію вашої країни. Ми підтримуємо

Україну як цілісну унітарну державу в межах існуючої Конституції, яка виключає федерацію.

Уряд Білорусі, а відтак і представники Посольства ніколи не говорили: нова влада, стара влада, що її зміна — це дуже погано, правильний чи неправильний вибір народу. Це внутрішня справа українського народу. Тому ми будуватимемо двосторонні зв'язки, виходячи з високого почуття взаємоповаги. Сьогодні наші відносини розвиваються на взаємовигідних політичних та економічних умовах. Білорусь посідає високе місце серед торговельних партнерів України. У Мінську проводяться також постійні консультативні тристоронні зустрічі з урегулювання ситуації на південно-сході України. Білорусь готова створити найсприятливіші умови для переговорів та консультацій у цьому питанні. Миротлюбна політика доброзичливості між нашими країнами не підлягає сумніву і вона набуває позитивної та відчутної динаміки, що відзначають міжнародні організації.

— *В умовах не тільки політичної, а й економічної кризи в Україні, якими Ви бачите подальші торгово-економічні відносини між нашими країнами?*

— Ми їх не змінювали. У нас немає реекспорту ні з Білорусі в Україну, ні з України до Білорусі. Ми єдина країна, яка пішла назустріч

Україні і запровадила механізм компенсації ставки рефінансування для українських банків. Якщо українська юридична або фізична особа бере банківський кредит в Укргазбанку, Укрексімбанку на купівлю білоруської техніки, то ставку рефінансування Нацбанку України (12,5%) наша країна компенсує. Хіба це не вигідно?! Ми даємо можливість придбати надійну техніку, отримати сервісне і гарантійне обслуговування.

Найвигідніше для наших країн — це створення спільних підприємств. Ми маємо їх понад десять. На жаль, дебіторська заборгованість, нестача платежів впливають на їх розвиток. Не завжди в пріоритеті виділення бюджетних коштів на підтримку певних галузей. Тим паче ми намагаємося вести розрахунки в національній валюті, але сьогодні важко спрогнозувати чи буде гривня або білоруський рубль відносно стабільною валютою протягом найближчих п'яти років.

— *Пане Посол, не могли б Ви розповісти про взаємини наших двох країн в галузі науки й освіти. Які цілі вже досягнуто, а що треба зробити найближчим часом?*

— Понад 26 тис. громадян України переїхали до Білорусі. Наш уряд дав можливість відновитися у навчальних закладах усім тим, хто навчався в школах, технікумах, університетах на державній основі. Що стосується академії наук, науково-дослідних інститутів, маємо більше 20 спільних програм. Є хороші задуми, підписані документи, проекти, проте більшість з них, знову-таки, залежать від фінансування. Щоб мати майбутнє, потрібно постійно вкладати кошти в уже розроблені науково-освітні та технічні проекти. Найбільше багатство будь-якого суспільства — освічені люди, які працюють на благо своєї країни.

— *Ви в Україні з 2001 року. Напевно, подорожували країною, бачили багато цікавих місць. Скажіть, чи маєте якісь улюблені куточки в Україні? Можливо, є місто, яке сподобалось Вам особливо?*

— Кожен регіон своєрідний і неповторний, має свої традиції, особливості, ментальні вияви. Харків, наприклад, абсолютно не схожий на Львів. Одеса — самобутнє місто з його мальовничими вуличками, вікнами, що виходять у гарні прадавні дворики. Років сім відпочивав винятково в Україні: в Карпатах, Трускавці, Моршині. Останні роки кілька разів бував у Миргороді. Дивовижно красивий край, хороший, барвистий, із добрими і щирими людьми. Згадувався Микола Гоголь. Тільки в цьому куточку міг народитися такий унікальний письменник...

— *Як Ви вважаєте, чим пишуться білоруси?*

— Напевно, найважливіше, що нам вдалося досягнути, — це відродити гордість за Батьківщину. Адже сьогодні є виклики, складнощі. Ніхто не говорить, що завтра буде краще. Завтра ще гірше може бути... Якщо не буде праці, повсякденної турботи і уваги, країна розвалиться. Ми працюємо на благо своєї країни і пишаємося нею, як пишуться своєю українці.

Інтерв'ю підготувала **Ліна Зенова**

Valentyn VELYCHKO,

*Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador of Belarus to Ukraine,
Dean of the Diplomatic Corps*

UKRAINE IS OUR RELIABLE NEIGHBOR

– Ukraine is known to be living through the most critical period in its history – we witness the handover of power, it is seeking a new stance at the international arena, rethinking relations with its neighboring countries that play a crucial role in resolving the current conflict. Do you think diplomatic relations between our two countries currently undergo changes as well?

Ukraine for us is not only a reliable neighbor, we have brotherly relations with this nation. Our Head of State said that Belarus would never act as the aggressor. Moreover, Belarus will prevent other countries from invading your state from our territory. We support integral, unitary Ukraine. Ukraine's federalization is out of question.

Belarus government never emphasized that the handover of power from the former authorities to the new ones was a bad thing, because we have to take into consideration the people's choice. Therefore, we have to construct relations based on the high sense of mutual respect. As of today, we develop our relationship on the principles of mutual benefit with Belarus ranking high among Ukraine's trading partners. Trilateral consultations aimed at the settlement of the situation in the southeast are held on the regular basis. Peaceful policy of goodwill between our nations is beyond any doubt.

– In your view what are the prospects of trade and economic relations between our countries in the situation of political and economic crisis in Ukraine?

– They remain unchanged. We do not re-export goods from Belarus to Ukraine and the same is true about our Ukrainian partners. We are the only country which met Ukraine halfway and introduced the mechanism to compensate the Ukrainian banks for the refinancing rate. It is essentially the case when any juridical entity or individual takes a credit to buy Belarus's technical equipment or appliances from either Ukrgazbank or Ukreximbank, our country compensates the bank for the National Bank of Ukraine refinancing rate of 12,5%. Isn't it beneficial?! We give a person an opportunity to get reliable technical equipment, servicing and guarantees.

For our two countries one of the most advantageous things is the creation of joint ventures. We already have over a dozen such structures. Unfortunately, they are greatly influenced by receivables and lack of payments while money from the budget to support specific branches is not allotted in the first place. Besides, we are trying to make all settlements in national currencies, but today one cannot predict whether Ukrainian hryvna or Belarus rouble will remain stable within the next five years.

– *Your Excellency, could you tell a few words about relations in the fields of science and education. Which of the goals have already been reached? What tasks are we facing in the near future?*

– Over 26 thousand Ukrainian citizens have moved to Belarus. Our government has given an opportunity to all those who studied at state-run schools, colleges, technical schools and universities to be reinstated at those institutions. Speaking of the Academy of Sciences, scientific and research institutions, we are involved in more than 20 programs. We have good conceptions, signed documents, plans but everything still depends on financing. If you want to have future, you should invest in the present. The biggest wealth is educated people who work for the good of their nation.

– *You have been staying in Ukraine since 2001 and you must have toured the country and seen a lot of interesting places. Do you have any places in Ukraine that are of specific interest to you? Perhaps, a city that you like most of all?*

– Every region is very peculiar, with its traditions and specific traits. For example, Kharkiv has nothing in common with Lviv. Odessa is an absolutely unique city with its inimitable streets and windows opening on the courtyard. For about seven years I enjoyed having rest in Ukraine alone: in the Carpathians Truskavets, Morshyn. In the last several years I often visited Myrgorod, which is a nice picturesque place. And everywhere I met very kind people.

– *What do you think the Belarus people are proud of?*

Perhaps, the most important thing that we succeeded in, is the fact that we feel proud of our Fatherland. But today we are facing challenges and obstacles. Nobody says tomorrow it will be easier. It could be even worse tomorrow... If we are not daily engaged in our hard work, if we don't care and pay special attention, we may lose our country. Therefore, we work for the welfare of our nation and feel proud of it.

Interview prepared by **Lina Zienova**

Михеїл УКЛЕБА,

Надзвичайний і Повноважний Посол Грузії в Україні

МИ ДРУЗІ ТА ПАРТНЕРИ

— 19 серпня 1994 року було відкрито Посольство Грузії в Україні, а це вже 20 років історії, з чим редакція вітає співробітників і Вас особисто, пане Посол.

— Дякую за привітання.

На початку становлення дипломатичних відносин між Грузією та Україною наше Посольство було одним із перших в Україні. Першим Послом Грузії було акредитовано Валерія Чечелашвілі, який нині є Генеральним Секретарем Міжнародної організації ГУАМ. Він мій друг і колега, ми разом працювали над формуванням Міністерства закордонних справ Грузії у непростий для нашої країни час. Тому я знаю, що спочатку співробітники Посольства не мали власної будівлі для розміщення. До речі, історія відкриття дипломатичної місії в Україні має давню історію. За доби Української Народної Республіки (1918–1921 рр.) було встановлено дипломатичні відносини між нашими країнами. У ті часи нашу країну представляв Віктор Тевзая, та після втрати незалежності ми не мали можливості поглиблювати наші взаємини. Після відновлення Україною незалежності ми встановили дипломатичні відносини. За ці роки активно розвивалися політичні, економічні, культурно-гуманітарні відносини між нашими країнами, також розбудовувалась інфраструктура Посольства. Завдяки зусиллям моїх колег з 2009 року ми маємо нову будівлю на бульварі Тараса Шевченка. Тому я приїхав не на порожнє місце, і це покладає на мене особливу відповідальність за поглиблення відносин, враховуючи набуті досвід і знання.

До речі, будівля Посольства України в Грузії дуже ошатна і знаходиться в мальовничому куточку Ваке. Рік тому я був присутній на церемонії відкриття.

— *Які напрями в грузинсько-українських відносинах можна назвати пріоритетними, особливо за останнє півріччя?*

— Мені здається, що у нас всі напрями є пріоритетними, зокрема й економічний, бо Україна для нас є одним з найважливіших торгово-економічних партнерів. Важливою складовою також є і гуманітарна співпраця, культурна сфера, адже культура — це те, що нас об'єднує. Наприклад, такі діячі, як Леся Українка, Давид Гурамішвілі, Іван Кавалерідзе, Михайло Грушевський, який навчався в Грузії, і багато інших представників наших двох народів є спільною гордістю. Також нас об'єднує шлях становлення державності та боротьба за свободу. Ми маємо пишатися тим, що ми — волелюбна нація. Незважаючи на те, що 20% території Грузії окуповано в результаті російсько-грузинської війни, а у вас анексовано Крим, ми все ж на правильному шляху, безсумнівним підтвердженням цього є підписання нами Угоди про асоціацію з ЄС. Я вважаю, що це дуже важливий крок для наших країн і наш великий успіх. Зараз відбувається процес імплементації угод, і ми повинні не зупинятися на цьому, бо ми європейські країни, які зробили свій вибір. Ми повинні зайняти гідне місце в європейському сімействі, щоб наші громадяни мали можливість навчатися, жити на однакових умовах, як і громадяни тих 28 країн-членів ЄС. На мою думку, Європейський Союз показує хороший приклад добросусідства, це успішне об'єднання і з економічного погляду. Тому ми на євроінтеграційному шляху.

— *Зовнішньоторговельний обіг України з Грузією суттєво зростає. Скажіть, будь ласка, які результати співпраці в економічній сфері в цьому році?*

— За нашими даними в 2013 році товарообіг між Грузією і Україною становив 795 млн доларів США. За січень–вересень 2014 року товарообіг між нашими країнами склав 486,7 млн дол. США: за цим показником Україна як торговий партнер Грузії займає 5-те місце. Звичайно, цьому сприяє і поромна переправа Іллічівськ–Поті–Батумі.

Також активно розвивається сфера туризму. За кількістю туристів Україна посіла 5-те місце хоч ми й не маємо спільного наземного кордону. У 2013 році нас відвідало майже 126 тис. українських громадян, що було на 65% більше ніж 2012 року, тобто кількість туристів щороку зростає, тільки за десять місяців 2014 року (січень–жовтень) нас відвідало 125 тисяч українських туристів, що на 18 тисяч більше, ніж за аналогічний період 2013 року. Цьому сприяє презентація туристичних можливостей Посольством Грузії спільно з Національним агентством з туризму в різних містах України, також значна кількість авіакомпаній (а їх вже 5), які регулярно здійснюють перельоти між нашими містами.

Щодо головних позицій експорту — це вина, сільськогосподарська продукція, мінеральні води, феросплави, добрива і залізничні локомотиви.

— Можна стверджувати, що договірно-правова база українсько-грузинських відносин досить об'ємна (налічує 130 документів), але чи можна сказати, що Україна і Грузія насправді є стратегічними партнерами, союзниками і однодумцями?

— Цифри, наведені вище, свідчать, що договірно-правова база українсько-грузинських відносин справді працює, адже різні сфери нашої взаємодії реалізуються завдяки підписаним договорам. Можна стверджувати, що Грузія і Україна є партнерами та однодумцями, адже ми не просто дружні країни, ми наповнюємо співпрацю прагматичним змістом і взаємовигідними інтересами.

Зараз дуже важливо координувати дії наших країн на шляху до євроінтеграції. В Україні нині в кожному міністерстві є заступник міністра, який займається питаннями євроінтеграції. У нас ця практика існує вже давно, внутрішню роботу міністерств координує Державний міністр з питань євроатлантичної інтеграції, а зовнішньополітичну діяльність координує МЗС, і ось у цьому тандемі вони дуже успішно працюють, і цей досвід, на мою думку, є дуже важливим.

— *Наші країни мають схожий досвід революцій. Реформи в якій сфері повинні мати пріоритетне місце в післяреволюційних змінах?*

— Після революції троянд Грузія провела радикальні реформи в галузі економіки, боротьби зі злочинністю, і наша країна досягла значних успіхів. Прогрес Грузії — вражає, і це засвідчують дослідження міжнародних інститутів. Але, незважаючи на цей успіх, процес реформування триває. Зараз ми реалізуємо реформи подальшої демократизації країни, прокуратури, судової системи. Важливою складовою в цьому процесі є свобода ЗМІ. Тому ми маємо боротися з багатьма викликами сьогодення, бо альтернативи немає. У цьому контексті грузинська сторона готова поділитися з Україною своїм досвідом успішного проведення реформ, боротьби з корупцією.

— *Свого часу Грузія пережила російську агресію, і їй вдалося зберегти свій суверенітет. Наша держава підтримала ваш народ в той непростий час. Сьогодні, коли в Україні йде війна, яку позицію займає ваш уряд, і який настрій з цього приводу серед громадян Грузії?*

— Те, що відбувається зараз в Україні, відбувалося і в Грузії, уявіть, за 40 кілометрів від Тбілісі — російські окупаційні війська. Події розвиваються за дуже схожим сценарієм. Поганою «новацією» з боку Росії було проведення референдуму в Криму, а все інше — аналогічно, як в Абхазії та Південній Осетії. Звичайно, це виклик для наших країн, коли твій безпосередній сусід, 140-мільйонний народ, постійний член Ради Безпеки ООН, який ніби й не має зазіхати на твої території, нападає натомість на маленьку 4-мільйонну Грузію. Це співвідношення навіть складно уявити. І одне питання: за що? За те, що ми зробили свій цивілізаційний європейський вибір!

— *Розкажіть, будь ласка, про співпрацю в гуманітарній сфері (чи відбувається культурний обмін у галузі освіти тощо).*

— Співпраця у гуманітарній сфері розвивається дуже активно. Я можу навести багато прикладів. Приміром, у рамках музичного фестивалю сучасної музики «Контрасти» у Львові відбувся концерт, на якому Львівський симфонічний оркестр під керівництвом бельгійського диригента Стівена Дікрена виконав композиції легендарного грузинського композитора Гіі Канчелі. На заході був присутній мій бельгійський колега Янон Якобсон. Вийшов прекрасний грузинсько-українсько-бельгійський вечір.

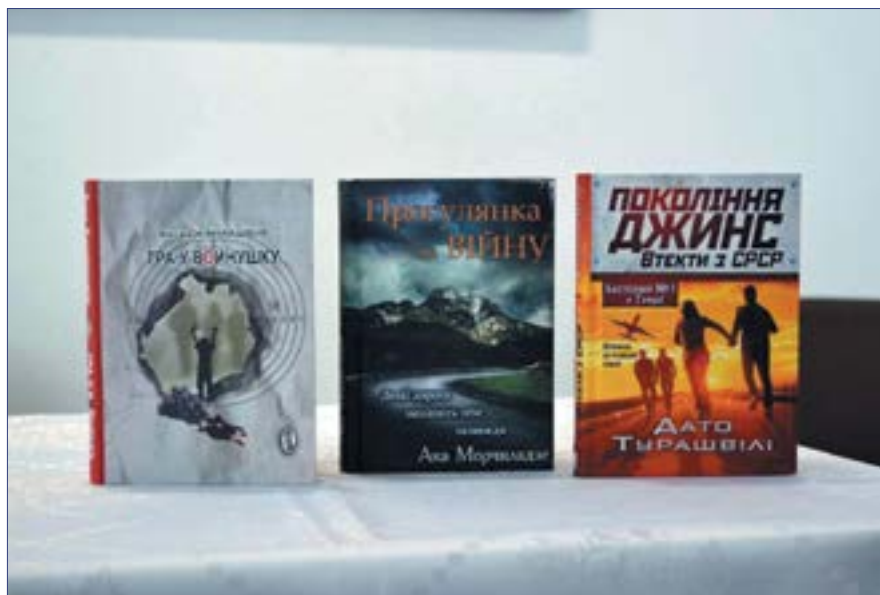
Також у Львові в рамках Форуму видавців було представлено переклади українською мовою творів трьох грузинських письменників. Свою книгу «Гра в вінушку» презентував грузинський драматург і письменник Баса Джанікашвілі. Дато Турашвілі представив твір «Покоління джінс. Втекти з СРСР». Також відвідувачі мали можливість придбати книгу Акі Морчіладзе «Прогулянка на війну».

3 нагоди 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка 7 жовтня 2014 року в Посольстві Грузії відбулася презентація перекладу творів Тараса Шевченка грузинською мовою «Думи мої» та «100 українських поетів», які зробив Рауль Чілачава — грузинський письменник і український дипломат, професор. Автор також представив хроніку-репортаж з Києва про Революцію гідності «На майдані поруч з церквою». Захід відвідали українські письменники.

4–5 жовтня на Андріївському узвозі успішно проведено фестиваль «Тбілісоба» до дня народження столиці Грузії. Ми проводимо його вже третій рік поспіль. Це свято грузинської культури — музики, танців і пісень. А в листопаді поточного року ми провели 10-ий Фестиваль нового грузинського кіно в різних містах України.

— *В Україні велика грузинська діаспора, і ви є активним учасником її життя. Скажіть кілька слів про це.*

— Так, у нас велика діаспора, є майже 30 різних організацій — грузини живуть у різних містах України — у Києві, Одесі, Харкові, Запоріжжі та ін. Діаспора дуже активна: відкриваються нові культурні центри, є бібліотека при київській школі, танцювальні ансамблі в кожному місті (в Києві таких два, в них беруть участь не тільки грузинські діти, а й діти інших національностей). Щороку проводиться фестиваль грузинської культури. Наша діаспора — це складова нашого народу, але вони громадяни України і, звичайно, те, що відбувалося на Майдані, — біль, який ваш народ відчув, пережили й вони. Вони солідарні зі своєю країною — Україною. Мене такий приклад патріотизму надихає як громадянина, дуже приємно, що грузини, які є громадянами України, такі ж патріотичні, як щодо цієї країни, так і щодо Грузії. Я цієї рисою свого народу пишаюся!

— *Згадайте Ваше перше враження від України і коли ви побачили країну вперше. Які улюблені місця в Україні?*

— Це було в 70-х роках, я тоді був студентом. Звичайно, коли я приїхав у часи незалежності — країна кардинально змінилася. З'явилося більше фарб, життя. Взагалі і Київ і Тбілісі ніколи не мали радянського обличчя. В Києві є багато красивих місць. Також мені дуже подобається Одеса. Я сам з Батумі, ці міста схожі своїми так званими італійськими двориками. Мені здається, що люди, які з морем на ти — це особлива категорія, в таких містах панує особливий дух, до речі, у мене батько був морським капітаном. В Одесі мене завжди охоплює відчуття дитинства, адже в Батумі завжди приходили лайнери з Одеси і щодня я бачив одеситів. Інші міста красиві по-своєму, вони індивідуальні. Багато країн вигадують, що б показати туристам, мені здається що Грузії і Україні нема чого вигадувати, адже у нас так багато гарних і своєрідних міст, у нас є що показати.

Інтерв'ю підготувала **Інна Хоменська**

Mikheil UKLEBA,

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Georgia to Ukraine

WE ARE PARTNERS AND FRIENDS

– *The Georgian Embassy in Ukraine was opened On August 19, 1994. Our editing board congratulates your employees and you personally, Mr. Ambassador with the 20 year Anniversary.*

– Thank you for congratulations.

When diplomatic relations between Georgia and Ukraine had only just begun, our Embassy was among the first in Ukraine. Valery Chechelashvili who now is the Secretary General of the International Organization of GUAM was accredited as the first Ambassador of Georgia to Ukraine at that time. He is my colleague, my friend, and we worked together on the establishment of the Ministry for Foreign Relations of Georgia at a difficult time for our country. And that is why I am aware of the fact that the Embassy's employees did not even have an edifice to serve at that time. By the way, the story of the establishment of the diplomatic mission in Ukraine has a rather long history, as diplomatic relations between our countries were established at the time of the Ukrainian People's Republic (1918 to 1921). At that time our country was represented by Viktor Tevzaya. We did not have possibility to develop our diplomatic relations when Ukraine was under the Soviet Union till Ukraine regained its independence. Since then political, economic, cultural and humanitarian relations have being developed between our countries. The infrastructure of the Embassy in particular has been developed in particular. Thanks to my colleagues' efforts we have a new edifice on Taras Shevchenko Boulevard since 2009. So I did not have to start from scratch and this makes me assume the responsibility to strengthen our relations taking into account already gained experience and knowledge.

By the way, the Ukrainian Embassy in Georgia is also very beautiful and is located on the picturesque corner Vake.

– *What aspects of Georgian-Ukrainian relations can be described as priorities especially for the last half year period?*

– To my mind all fields of cooperation are of prior importance, economic in particular, because Ukraine is one of our most important trad-

ing partners. Important components include the humanitarian and cultural aspects. Culture unites us all. Such figures as Lesya Ukrayinka, Davit Guramishvili, Ivan Kavalerydze, and Mikhaylo Hrushevsky who studied in Georgia, for instance as well as many other representatives of our two nations are our common heritage. We are also united by the political process of statehood and our fight for freedom. We must be proud that we are a freedom-loving nation. And though 20% of our territory is occupied as the result of the Russian-Georgian war and Crimea has been annexed we are proceeding a right way. The evidence is our signing EU association agreement. I think it is a very important step and a great success for us. Our countries undergo the process of agreement implementation now and we should not stop at this because we are European countries that made their choice. We should occupy our own place in European arena to give our citizens the possibilities to have the same education and living standards as people of 28 countries of EU have. To my mind EU is a good example of amicable neighbourliness and successful association in terms of cooperation in different fields, economic in particular. That is exactly why we proceed with European integration.

– *The foreign trade turnover between Ukraine and Georgia was 712,6 million USD in 2012. Tell us please, what are the results of economic activity this year?*

– According to the data received by us the turnover between our countries in 2013 was 795 million USD. The turnover for January-September period made 486,7 million USD thus ranking Ukraine the 5th among trade partners of Georgia. Of course, the Illichivsk-Poti-Batumi ferriage contributes a lot to the overall turnover.

Tourism field is also being actively developed. Though Ukraine does not border Georgia it is ranked the 5th by the number of tourists to our country. 126 thousand Ukrainians visited Georgia in 2013 which exceeds 65% last year index and suggests dynamic annual increase. 125 thousand Ukrainian tourists have visited Georgia this year that is 18 thousand more than last year. The presentation of touristic facilities arranged by the Embassy and the National Agency of Georgia in different cities of Ukraine as well as significant number of airlines (there are 5 of them at the moment) providing regular flights contributes a lot to this increase.

The principal export products are wine, agricultural products, mineral water, ferro-alloys, fertilizers, and railway locomotives.

– *We may assert that the legal agreements that underpin Ukrainian-Georgian relations are quite substantial (there are more than 130 documents), but can we really say that Ukraine and Georgia are in fact strategic partners and allies holding the same views?*

– The above-mentioned indices suggest that the basis of Ukrainian-Georgian relations in terms of formal agreements is in fact functioning,

as various aspects of our interaction are being realised with the support of the signed agreements.

We may state that Georgia and Ukraine are partners sharing the same views, we are friendly countries that make their cooperation pragmatic and mutually beneficial. We are following one European path.

It is very important now to coordinate the actions of our countries on the Euro-integration path. In Ukraine, a Deputy Minister is headed to each Ministry to attend to Euro-integration matter. This practice has already been applied for a long time in our state. Internal policies of the ministries are coordinated by the State Minister on Euro-Atlantic Integration. External policies are coordinated by the Ministry of Foreign Affairs. This multilevel approach is very successful and the experiences very important.

– *Our countries have a similar experience of revolutions. What post-revolutionary experience of Georgia may be useful for Ukraine? Reforms of what fields must be first to be implemented in post-revolutionary changes?*

– After the «Rose Revolution» Georgia has made radical reforms in the economy, crime fighting, and our nation has achieved a significant success. Research made by international institutions suggests a very impressive progress achieved by Georgia. Nevertheless the reforms of the prosecution and judiciary democratisation are still being implemented. The freedom of mass media expression is also an important aspect in the process of democratisation. That is why there is no other way for us but to face all the challenges of nowadays. In these terms Georgia is ready to reveal Ukraine the success of implementing reforms and corruption fight.

– *Georgia has survived Russian aggression and preserved its sovereignty. Our country supported your nation in that difficult time. Now, when Ukraine is at war, what is the position of your government and your citizens towards it?*

– What Ukraine is going through at the moment, Georgia had already gone through, you can imagine we have Russian troops within 40 kilometres from Tbilisi. The events in Ukraine have been unfolding by the same scheme applied in Abkhazia and South Ossetia but for the referendum in Crimea. Such aggression was a challenge for us because we did not expect Russia, the country with 140 million people population, a permanent member of the UN Security all of a sudden could assault its neighbour, the country with 4 million people population. That probably was the bitter price we paid for the freedom to exercise our right to make civilised European choice.

– *Tell us, please, about our ties in the humanitarian field. Do we have education and culture exchange programs?*

– Our ties in the humanitarian field are being fast developed. Lviv Symphony Orchestra under the direction of Belgian conductor Stiven

Dikren performed the compositions of an outstanding Georgian composer Guii Kancheli at the concert within the frame of modern music festival in Lviv. My colleague Yanon Yakobson attended the event. It was a beautifully arranged Georgian-Belgian-Ukrainian event.

The works of three Georgian authors translated into Ukrainian languages were presented within the frame of Publisher's Forum in Lviv. Georgian dramatist and writer Basa Janikashvili presented his book «War Game». Dato Turashvili presented his play «Jeans Generation». The quests also had the opportunity to buy the book «A Walk to the War» by Aka Morchiladze.

On the occasion of Taras Shevchenko 200th anniversary on October 7, 2014 the Embassy of Georgia held a presentation of the works by Taras Shevchenko, namely «My thoughts» and «100 Ukrainian poets» translated into Georgian by Georgian writer, Ukrainian diplomat and professor Raul Chilachava. The author also presented report-chronicles of Kyiv dignity Revolution «On the Maidan next to the church». The event was attended by Ukrainian writers.

On October 4–5 Tbilisoba festival dedicated to the celebration of Tbilisi City Day was successfully held in Andreevskiy yzviz for the third year in a row. This is Georgian Culture event. The festival of Georgian films also was held in November in different cities of Ukraine.

– *In Ukraine there is a large Georgian diaspora which is an active participant in the life of Ukraine. Say a few words about it.*

– Yes, we have a large diaspora, there are about 30 different organizations. Georgian people live in different cities of Ukraine – Kyiv, Odessa, Kharkiv, Zaporizhzhya etc. Diaspora is very active, new cultural centers are being opened, there is a library at Kyiv school, dance ensembles in each city (two in Kyiv, attended not only by Georgian children but children of other nationalities as well). Georgian culture festival takes place annually. Being a part of our nation Georgians are also the citizens of Ukraine and, of course, they experienced the same pain your people did at the time of Maidan uprising. They stand in solidarity with their country – Ukraine. As a citizen I am inspired by such an example of patriotism. I am very pleased that the Georgians being the citizens of Ukraine are as patriotic towards this country as they are towards Georgia. I am proud by this feature of our people!

– *Remember your first impressions of Ukraine and when you see the country for the first time. What are your favorite places in Ukraine?*

– It was the 70s when I first came to Ukraine, I was a student then. Next time I arrived to Ukraine when it had already gained its independence which had rendered it vividness and color. In any case I think there had never been anything of soviet cities in Tbilisi or Kyiv. Kyiv is the city of many beautiful places. I like Odessa very much as well. I come from Batumi. Italian yards I think make these cities look much alike. My fa-

ther was a naval captain and I believe that special sea spirit is bestowed on the people who sale and ports. Odessa strongly evokes me the feelings of my childhood. I remember many ships would come from Odessa to Batumi every day, in my childhood I used to see Odessa people. There are other unique cities in Ukraine. Many countries have to contrive some interesting stories to attract people to visit places but Georgia and Ukraine have nothing to invent because our countries have beautiful places in abundance.

Interview prepared by **Inna Khomenska**

Шорш Халід САІД,
Надзвичайний і Повноважний Посол
Республіки Ірак в Україні

ІРАК – ВІДКРИТА КРАЇНА

– 4 липня в приміщенні Торгово-промислової палати (ТПП) України відбувся Іраксько-Український бізнес форум, в якому взяли участь представники іракських та українських ділових кіл. Які його результати?

– Цього року вже в четверте відбувся такий захід, організований спільно нашим Посольством та ТПП України. Метою проведення таких форумів є розвиток торгово-економічних відносин між Республікою Ірак та Україною. І іракські підприємці отримують можливість познайомитися з українськими виробниками та домовитися про співпрацю без посередників. Саме тому подібні заходи є надзвичайно важливими. Ще три роки тому на іракському ринку було представлено обмежену кількість українських товарів, деякі з них зазнали санкцій через попередньо поширену пропаганду про нібито їхню шкідливість та радіаційне забруднення, викликане чорнобильською катастрофою. Але завдяки спільним зусиллям, нам вдалося зняти всі обмеження, отримавши від наших українських партнерів всі необхідні документи та сертифікати, що підтверджують якість української продукції. Тапер саме за допомогою спільних бізнес-форумів зміцнюються партнерські відносини між нашими країнами. заплановано спільні бізнес-проекти, представники бізнесу обговорюють можливість майбутнього спільного будівництва заводів та фабрик. До цього часу українським компаніям доводилося виходити на іракський ринок через посередників з інших країн. Наприклад, Ірак раніше закуповував олію у турецьких компаній, але виявилось, що ця олія українського виробництва, а турець-

кою була лише обгортка. Крім того було підписано чимало контрактів з Росією чи Туреччиною, в яких підрядниками, тобто фактичними виконавцями, виступали українські компанії. Зараз українські компанії мають змогу працювати в Іраку безпосередньо. Цього року, наприклад, було підписано чимало контрактів на постачання української олії, м'яса та птиці, будівельних матеріалів, сталі та металопрокату.

— *Чи відбуваються в Іраку заходи такого типу?*

— Так, подібні бізнес-форуми та виставки-ярмарки проходять як на центральному (в Багдаді), так і на регіональному рівнях, наприклад, в містах Ербіль та Басра. Радо вітаємо участь делегації з України. Вже два роки поспіль українська сторона бере участь в Міжнародній виставці-ярмарку в Багдаді. В свою чергу іракські компанії долучаються до форумів та виставок, що проходять в Харкові, Тернополі, Дніпропетровську. Україна — велика країна, кожен з регіонів якої пропонує різні можливості для ведення бізнесу. А іракські провінції, завдяки федеративному устрою, мають повноваження укладати контракти про співпрацю не тільки центром, а й з окремими регіонами.

— *Пане Посол, Ви зазначили, що Ірак закуповує в Україні олію, м'ясо, будівельні матеріали та сталь. Скажіть, будь ласка, що Україна імпортує з Іраку?*

— Схід здавна славиться килимами, а Ірак відомий ще й фініками. Колись в Іраку вирощували 525 сортів цього поживного плоду, про корисні властивості якого загадується навіть в Корані. Колись давні мандрівники, перетинаючи Сахару, харчувалися саме фініками, молоком і водою. Тож ми експортуємо до України килими ручної роботи та фініки різних сортів.

— *Виходить, що фініки та килими Ваші, так би мовити, національні символи?*

— Так, можна сказати, це наша візитівка. Ще Ірак має поклади нафти. Україна, поки що не імпортує її з Іраку, але якщо в майбутньому з'явиться попит, ми не виключаємо такої можливості. Крім того Ірак є лідером за кількістю покладів газу. Ми наразі працюємо над розвитком потужностей, щоб з 2018 року розпочати його експорт. Тож, перспективи для співпраці є і в цьому напрямі.

— *На якому рівні нині є економічна співпраця між нашими країнами? Які сфери розвиваються, які призупинилися?*

У зв'язку з військовими подіями і в Іраку, і в Україні знизився рівень безпеки. Тому і діловий двосторонній обмін дещо зменшився. Напротивагу товарообігу, який зростає. Минулого року він склав 790 млн дол. США, а за останні 6 місяців вже досяг 450 мільйонів, тож до кінця року очікуємо цифру в 1 мільярд. Варто відзначити, що задля стимулювання ділової співпраці, враховуючи потреби іракських студентів, які навчаються в Україні, планувалося відкриття прямого міжнародного повітряного сполучення Київ — Ербіль. Але у зв'язку

Посол Іраку в Україні пан Шорш Халід Саїд бере участь в урочистих зборах з нагоди посвячення першокурсників у студенти Європейського університету
Ambassador of the Republic of Iraq in Ukraine Mr. Shorsh Khalid Said participates at the solemn meeting on the occasion of matriculation ceremony in the European University

з останніми подіями реалізацію проекту було відкладено на 2–3 місяці. Поява такого рейсу стала б гарною новиною для 3600 іракських студентів в Україні. І хоча у зв'язку з подіями на Сході, у студентів, які навчалися в Луганську та Донецьку виникли певні складнощі в кінці минулого навчального року, завдяки скоординованій роботі Міністерства освіти і науки України багато питань було вирішено, бо студентів перевели до ВНЗ Києва, Полтави, Одеси та інших міст.

— *Пане Посол, Ви підняли тему освіти, розкажіть, будь ласка, детальніше про співпрацю між нашими країнами.*

— Наша співпраця у гуманітарній сфері, зокрема освітній, триває довгі роки, ще з часів, коли Україна була однією з радянських республік. Багато наших фахівців здобували освіту в Україні та повертались додому лікарями, інженерами, професорами. І зараз чимало молодих людей навчаються у ваших ВНЗ, захищають дисертації, стають кандидатами та докторами наук. Безумовно ми слідкуємо і за якістю їхньої освіти. Спочатку ми співпрацювали з 225 вищими навчальними заходами України, пізніше їх кількість було скорочено до 39 найкращих, серед таких як Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний медичний університет імені О.О. Богомольця. Відділ з

Посол Іраку в Україні пан Шорш Халід Саїд на урочистих зборах, присвячених випуску лікарів і провізорів Національного медичного університету імені О.О. Богомольця 2013 року
Ambassador of the Republic of Iraq in Ukraine Mr. Shorsh Khalid Said participates at the solemn meeting on the occasion of awarding of diplomas to the graduates (doctors and pharmacists) of the National Medical University named after O. Bogomolets, 2013

питань культури та освіти при Посольстві веде облік студентів та контролює процес їхнього навчання та їхню успішність. Українська освіта приваблює наших студентів високим рівнем підготовки та широким вибором майбутніх професій. Іракці навчаються в Україні на платній основі. Перший рік — курси з підготовки, коли студенти вивчають мову, а далі починають вчитися за напрямом підготовки. Деякі ВНЗ надають можливість навчання в магістратурі та аспірантурі вже англійською мовою.

— *Ще в березні уряд Вашої країни підтримав суверенітет України. Які позиції сьогодні щодо військової агресії Росії в Україні?*

— Ми слідкуємо за подіями та дуже занепокоєні ситуацією, що склалася. Наш Уряд вже висловив свою позицію, підтримавши територіальну цілісність України. Ми бажаємо вам вирішити питання дипломатичним шляхом. Ситуація є дуже делікатною та болючою водночас, оскільки впливає не тільки на економічну, а й на політичну сферу, завдаючи шкоди й соціальним сферам. Є чимало шляхів покращення дипломатичних та економічних відносин, набагато складніше налагодити стосунки між людьми. Це тим більше важливо, бо Україна та Росія близькі за культурою та релігією. Тому ми сподіваємось на по-

розуміння між керівництвом та народами цих країн. Ірак знайомий зі складнощами та проблемами, які виникають під час та після війни. Так само і у нас за часів режиму Саддама Хусейна відбувалися воєнні конфлікти з сусідами – Іраном та Кувейтом, відносини з якими поступово налагоджуються, звичайно, в економічній та дипломатичній сферах це відбувається набагато швидше. Зараз ми спільно боремось з терористичними угрупованнями. Незалежно від того в якому регіоні відбуваються бойові дії, війна має негативний вплив на всю країну, гальмуючи економічний розвиток та морально і фізично травмуючи населення країни. Щоб подолати наслідки війни треба чимало часу, але є й неоправдані втрати такі, як життя людей. Саме тому важливо докласти всіх зусиль, щоб уникнути військового конфлікту.

– *Пане Посол, як Ви гадаєте, чому держави підписують угоди про ненапад, але не дотримуються їх?*

– Я думаю, потрібно проводити реформи як в ООН, так і у сфері міжнародного законодавства. Мабуть нинішня політична система є дещо застарілою, але для помітних змін потрібен час. Проблеми виникають в багатьох регіонах, зокрема на Близькому Сході, в Північній Африці. Народи Єгипту, Лівії, Тунісу, Сирії підтримали революційних рух, сподіваючись на краще. Так звана «арабська весна», що прокотилася цими країнами, дала надію на розвиток демократичного суспільства та покращення економічної системи. Але результат був не зовсім таким, бо деякі політичні сили використали цей імпульс та ситуацію загалом в своїх негуманних цілях, що призвело до деструктивних наслідків, зокрема до чисельних руйнувань та знищення Святинь, як наприклад, це сталося в Лівії та Сирії. Я сподіваюсь, що досвід та мудрість пана Порошенка допоможуть йому зробити все, що залежить від української сторони, аби уникнути трагічних наслідків та мінімізувати втрати в цій непростій ситуації. Але, як кажуть у нас в Іраку, для сплеску потрібні дві долони. Тож мир чи війна залежить від обох сторін.

– *Що, на Вашу думку, може пересічна звичайна людина, щоб допомогти своїй країні, коли йде війна?*

– Ви знаєте, це дуже складне питання, особливо, якщо його розглядати в контексті української ситуації. Рік тому ніхто навіть припустити не міг, що подібне може статися. Адже український народ дуже миролюбний і надзвичайно цінує красу навколишнього світу та життя. Мені здається, що в ситуації, що склалася, дуже важливо підтримувати та допомагати одним одному. Я знаю про збір коштів для армії на вулицях і громадських місцях Києва та інших міст, в соціальних мережах та про український феномен потужного волонтерського руху. Безумовно, єднання та солідарність є надзвичайного важливими, щоб ті люди, які захищають свою Батьківщину відчули підтримку та допомогу.

– *Згадайте, будь ласка, Ваше перше враження від України?*

ЗАЯВА МЗС РЕСПУБЛІКИ ІРАК ЩОДО ПОДІЙ В УКРАЇНІ
від 06.03.2014 року

Ми стежили за швидким розвитком нещодавніх політичних подій в Україні, які призвели до зміни влади та викликали жорсткі міжнародні заяви щодо кризи в країні.

Ірак підтверджує свою повагу до єдності і суверенітету України, а також до принципів міжнародного права, закликаючи до внутрішньонаціонального діалогу та урегулювання ситуації шляхом мирних переговорів між Україною і Росією з урахуванням інтересів обох Сторін і відповідних угод.

Міністерство продовжує через Посольство Республіки Ірак в Україні уважно стежити за безпекою іракських студентів, які навчаються в українських ВНЗ.

بیان من وزارة الخارجية العراقية حول أحداث أوكرانيا

تابعتنا التطورات السياسية المتسارعة في أوكرانيا مؤخراً والتي أسفرت عن حدوث تغييرات في السلطة وتساعد حدة التصريحات الدولية بشأن الأزمة .

ويؤكد العراق احترامه لوحدة وسيادة أوكرانيا واحترام القانون الدولي كما يدعو إلى الحوار الوطني الداخلي وكذلك الحوار بين أوكرانيا وروسيا لتسوية الأمور وفق المصالح المشتركة والاتفاقات المعنية.

وتتابع الوزارة باهتمام من خلال سفارة جمهورية العراق في كيبف اوضاع الطلبة العراقيين الدارسين في الجامعات الأوكرانية حفاظاً على أمنهم وسلامتهم.

ЗАЯВА МЗС РЕСПУБЛІКИ ІРАК ЩОДО УКРАЇНСЬКОЇ КРИЗИ
від 17.03.2014 року

Ми з особливою увагою і стурбованістю стежимо за наслідками української кризи для міжнародного миру й безпеки та закликаємо всі Сторони до зменшення напруги і деескалації конфлікту в Криському регіоні, до початку прямих переговорів між Російською Федерацією і Україною, залучення міжнародних посередників і вирішення кризи дипломатичним шляхом, а також до поваги незалежності й суверенітету України і дотримання міжнародних угод між зацікавленими Сторонами та норм міжнародного права.

بیان وزارة الخارجية حول الأزمة الأوكرانية

نتابع باهتمام وقلق تداعيات الأزمة الأوكرانية على الأمن والسلم الدوليين، وندعو كافة الاطراف الى تهدئة الصراع والتوتر في منطقة القرم والبدء بمفاوضات مباشرة بين روسيا الاتحادية وأوكرانيا، والاستفادة من الوساطة الدولية والعمل لحل الأزمة من خلال الطرق الدبلوماسية واحترام استقلال وسيادة أوكرانيا واحترام الاتفاقات الدولية بين الاطراف المعنية والقانون الدولي.

— Вперше я відвідав Україну у 1992 році, коли мій друг запросив мене на весілля. Тоді я навчався в Санкт-Петербурзі. Я був вражений красою Києва та переконався, що це найзеленіше місто Європи. Перш з все я звернув увагу на велику кількість храмів та церков. І якщо Петербург — це місто-музей, то Київ — це місто церков та парків. Тому моє призначення Послом в Україну було надзвичайно приємним та почесним для мене. Але найдивовижнішим відкриттям для мене став український народ з його багатою культурою, щирою душею та неповторним національним колоритом. Адже в часглобалізації дуже важливо зберегти національну ідентичність. Я вважаю, що людина збагачується, відкриваючи нову для себе культуру.

Приїхавши в Україну в ранзі Посла, я зупинився в одному з готелів в центрі міста. Досі пам'ятаю той прекрасний вид з вікна, що відкривався на Андріївський узвіз. Пізніше мені вдалося трохи помандрувати Україною, зокрема, беручи участь в поїздках, організованих ГДП. Запам'яталася поїздка на батьківщину українського кобзаря Тараса Шевченка в місто Канів та відвідини його музею. Вразив петриківський розпис та знайомство з майстрами цього виду живопису у Центрі народного мистецтва в селищі Петриківка Дніпропетровської області. Влітку мені подобається бувати в Національному музеї народної архітектури та побуту України Пирогові. Для мене біло цікавим побачити як раніше жили українці. Пирогово має особливу ауру, там панує український дух, навіть млинці, які там подають, смачніші ніж у ресторани. Мені надзвичайно комфортно та затишно у парку «Феофанія», також подобається бувати у Києво-Печерській Лаврі. Я люблю море, але в Україні крім Чорного, я відкрив для себе ще й жовте — море соняхів, що розливається обабіч Одеської траси. Я був у захопленні від цієї рослини, чесно кажучи, такої краси я ще не бачив.

— *Пане Посол, розкажіть, будь ласка, як Ви стали дипломатом?*

— Мене завжди приваблювали технічні спеціальності, зокрема, я зацікавився топографією. Тому навчався за напрямом геодезія. Але я так і не став геодезистом. Мій батько був одним із лідерів опозиції. Природно, що я підтримував його та брав участь у партійних рухах. Пізніше здобув освіту за спеціальністю журналістика, ставши згодом головним редактором газети. Але з часом зрозумів, що головне — між людські стосунки, відповідно, ще важливішими є відносини між державами. Після подій 2003 року в Іраку, коли змінилася структура влади. Партія, членом якої я є, запропонувала мені роботу в МЗС. Певний час пропрацювавши в Іраку, мене було призначено Послом в Україну. Я не шкодую про зміну кар'єри, адже все життя я боровся за свободу в усіх її проявах — свободу думки, слова та самовираження.

Бути дипломатом — дотримуватися певного протоколу та обмежень, та разом з тим, це надзвичайно відповідальна та цікава робота.

За час моєї місії в Україні в мене склалися гарні відносини, як з українськими, так і з іншими, акредитованими в Україні дипломатами.

— *Як розвивається туристичний напрям у Вашій країні?*

— Розвиток туристичного напрямку має гарні перспективи. Адже Ірак — це не лише колыска найдавніших цивілізацій, а й універсальний духовний осередок. Наприклад, такі міста, як Кербела та Наджаф є священними для мусульман, зокрема шіїтів, а місто-храм Лалеш в іракському Курдистані — святиня для прихильників езидизму. Християн також зацікавить паломництво до Іраку. Адже саме на месопотамській землі, де за припущеннями знаходився Біблійний Едем, і було збудовано Ноїв Ковчег, апостол Фома заснував одну з найдавніших у світі християнських церков. Крім численних найважливіших історичних пам'яток, унікальних артефактів, святинь і найдавніших міст, Іраку є чим здивувати досвідченого туриста. Вражають приголомшливі природні ландшафти на півночі Іраку: високі гори, водоспади, прекрасні ліси та заливні луки — безкрайні простори незайманої природи. Щороку в ці місця приїжджає все більше туристів.

Маючи достатньо розвинену інфраструктуру, для повноцінної роботи туристичного напрямку потрібно ще опрацювати питання безпеки.

Щодо туристичного обміну між нашими країнами, перешкодою є візове питання та складний процес отримання українських віз іракськими громадянами. Ми маємо чудовий приклад скасування візового режиму між Іраком та Грузією, що відбувся 2 роки тому. З того часу спостерігається не тільки покращення на туристичному ринку, а й в усіх сферах співпраці, зокрема економічній. Адже туризм стимулює і розвиток спільного бізнесу. Чимало іракців, відвідавши Грузію з метою відпочинку, започаткували спільні бізнес-проекти з грузинськими бізнесменами. Це безперечно, тільки покращує економічну співпрацю між країнами. Такий ефект спостерігаємо і в наших відносинах з Туреччиною, візовий режим з якою було також нещодавно скасовано.

Тож докладаємо зусиль в цьому плані для розвитку взаємодії з усіма нашими партнерами та друзями. Адже Ірак — відкрита країна, що прагне розвивати співпрацю в усіх напрямках.

Інтерв'ю підготувала **Галина Ярьоменко**

Shorsh Khalid SAID,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Republic of Iraq to Ukraine*

IRAQ IS AN OPEN COUNTRY

– *On the 4th of July, in the premises of the Chamber of Commerce of Ukraine Iraqi-Ukrainian business forum was held, which was attended by the representatives of the Iraqi and Ukrainian business circles. What are the results?*

– This year it was already fourth such forum, jointly organized by our Embassy and the Chamber of Commerce of Ukraine. Holding these forums we aim to develop trade and economic relations between the Republic of Iraq and Ukraine. Such events are extremely important as they give a great opportunity for the Iraqi entrepreneurs to get acquainted with Ukrainian producers and negotiate about cooperation, without intermediaries. Three years ago only a limited number of Ukrainian goods was presented on the Iraqi market. As of some of them were subject of sanctions through the previously widespread propaganda about their allegedly harmful and radioactive contamination caused by the Chernobyl disaster. But thanks to the joint efforts, we managed to remove all the restrictions previously received from our Ukrainian partners all the necessary documents and certificates confirming the quality of Ukrainian products. Through these business forums the partnership between our countries is strengthened and new business projects are planned, including discussion of the possibility of future joint construction of plants and factories. Until this time Ukrainian companies had to enter the Iraqi market through intermediaries from other countries. For example, Iraq had previously purchased oil in Turkish companies, but it turned out to be the oil of Ukrainian origin, and Turkish was only label. In addition there were many contracts signed with Russia or Turkey, in which contractors, the actual performers, were the Ukrainian companies. Now Ukrainian companies have the opportunity to work in Iraq without the assistance of other parties. This year, for example, a lot of contracts for the supply of Ukrainian oil, meat and poultry, construction materials, steel and metal were signed.

– *Are such events held in your country?*

– Yes, these kinds of business forums and fairs are held on the Central (in Baghdad), and regional levels, for example in the cities of Erbil and Basra. We are pleased to welcome there the delegations from

Міністр торгівлі Республіки Ірак доктор Хайрулла Хасан Бабекер на одному з українських промислових підприємств
Iraqi Minister of Trade Dr. Khairullah Hasan Babakir at one of the Ukrainian industrial establishments

Ukraine. For two consecutive years, the Ukrainian representatives take part in the International fair in Baghdad. In turn, the Iraqi companies gladly join the forums and exhibitions, which take place in Kharkiv, Ternopil, and Kyiv. Ukraine is a large country, each region of which offers various business opportunities. And the Iraqi provinces, due to the Federal system, have the authority to conclude contracts on cooperation not only with the centre but also with different regions.

– *Mr. Ambassador, You mentioned that Iraq buys in Ukraine oil, meat, building materials and steel. Could You please explain what Ukraine imports from Iraq?*

– The East is famous for its carpets, and Iraq is known for its dates. At the best of times in Iraq grew 525 varieties of this nutritious fruit, the benefits of which are even mentioned in the Quran. When the ancient travelers crossed the Sahara, they ate the dates, milk and water. So, we export to Ukraine our famous handmade carpets and dates of different kinds.

– *It turns out that the dates and carpets are your so called national symbols?*

– Yes, we can say that they are kind of our calling card and there is also oil. For now Ukraine, doesn't import it from Iraq, but if in the future there will be demand, we do not exclude this possibility. In addition, Iraq

is one of the leaders in the number of gas deposits. So far, our country does not export gas, but we are working on developing capacities to make it possible in 2018. So, we also have good prospects for cooperation in this area.

— *Today, in times of crisis, what is the level of economic cooperation between our countries? What sectors are developing, which slowed down?*

— Due to hostilities both in Iraq and Ukraine security situation got worse. Therefore, the business exchange between the two countries has decreased slightly. In contrast, the turnover is growing. Last year it amounted to \$ 790 million, and for the last 6 months has already reached \$ 450 million, so up to the end of the year \$1 billion is expected. It should be noted that in order to stimulate business cooperation and considering the needs of the Iraqi students in Ukraine, the launch of the direct international Kyiv – Erbil flights was planned. But because of the recent events it was delayed for 2–3 months. The launch of such a flight would be good news for 3600 Iraqi students in Ukraine. Some of our students in Luhansk and Donetsk faced difficulties at the end of the last school year because of the instability in the East of Ukraine. But as a result of the efforts and coordinated work of the Ministry of education and science of Ukraine, they were eliminated and the students transferred to the Universities of Kiev, Poltava, Odessa and other cities.

— *Mr. Ambassador, you mentioned education, please tell us more about the cooperation between our countries.*

— Our cooperation lasts for many years, from the time when Ukraine was one of the Soviet republics. Many of our specialists received their diplomas here and returned home as physicians, engineers, professors. And now this tradition continues. Of course, we control the quality of the education. First, we cooperated with 225 higher education institutions of Ukraine, and later their number was reduced to 39 the best, such as Kyiv National Taras Shevchenko University, National Medical University named after A. A. Bohomolets, Kyiv Polytechnic University etc. The Department of culture and education of the Embassy keeps the register of students and monitors their study process as well as success. Ukrainian education attracts our students with a high level of training and a wide choice of future profession. Iraqis pay for studying as foreign students in Ukraine. First year is preparatory, when students learn the language, and then they begin to learn their field of study. Some universities provide the master's and postgraduate study courses in English.

— *Back in March, the government of your country supported the sovereignty of Ukraine. What is your position today in relation to the military aggression of Russia against Ukraine?*

— We monitor events and are very concerned. Our Government has already expressed its position and supporting the territorial integrity of Ukraine. We see the resolution of the issue by diplomatic means, through the dialogue between Ukraine and Russia. The situation is very delicate

and painful at the same time, as it refers not only to the economic and political spheres, but also finds its reflection on the social plane. There are many ways to improve diplomatic and economic relations, but it is much harder to fix human relationships. This is especially important because Ukraine and Russia are close culturally and religiously. So we hope for mutual understanding between the leaders and the peoples of these countries. Iraq is familiar with the complexities and problems that arise during and after the war, which we faced in the time of Saddam Hussein's regime when there was a military conflict with our neighbors — Iran and Kuwait. Now the relations with them are improving gradually, of course, in the economic and diplomatic spheres it happens much faster. Now together we all together are fighting terrorist groups. Regardless of what the region is affected by the military conflict, it has a negative impact on the entire country, slowing down the economic development and morally and physically hurting the population. In order to overcome the effects of war much time is needed, but there also is an irreparable loss such as people's lives. That is why it is important to make every effort to avoid military conflict.

— *Mr. Ambassador, do you think why the states sign the agreements on non-aggression and do not follow them?*

— I think both the United Nations Organization work and international law needs to be reformed. Apparently the current political system is a bit outdated, but noticeable changes take time. Problems arise in many regions, including our — the Middle East and North Africa. The people of Egypt, Libya, Tunisia, Syria supported the revolutionary movement, hoping for a change for the better. The so-called «Arab spring» that swept these countries, gave hope for the development of economically prosperous democratic society. But the result was not quite so, because some political forces used the situation in their inhuman purposes, which led to devastating consequences and destruction, including Shrines, as it happened in Libya and Syria. I hope that the experience and wisdom of Mr. Poroshenko will help him to do all that depends on the Ukrainian side, in order to avoid tragic consequences and to minimize losses in this difficult situation. But, as we say in Iraq, the applause requires two palms. So peace or war depends on both sides.

— *Mr. Ambassador, what can an ordinary person do to help their country when there is a war?*

— You know, it's a very difficult question, especially when considered in the context of the Ukrainian situation. A year ago no one even could imagine that this would happen. After all, the Ukrainian people are very peaceful and highly appreciate the beauty of the world and life. It seems to me that in this situation very important to support and help each other. I know about raising money for the army in the streets and public places of Kyiv and other cities, the role of the social networks and very powerful Ukrainian volunteer movement. Of course, unity and solidarity are

extremely important to let the people who are defending their homeland feel the support and assistance.

— *Remember your first impression of Ukraine that amazed you?*

— I first visited Ukraine in 1992, when my friend invited me to the wedding. At that time I was studying in St. Petersburg. I was struck by the beauty of Kyiv and made sure that it was the greenest city of Europe. First of all I noticed a large number of temples and churches. And if St. Petersburg is considered as the Museum city, Kyiv is for sure the city of churches and parks. So my appointment as the Ambassador to Ukraine was very pleasant and honorable for me. But the most amazing discovery for me was the Ukrainian people with their rich culture, soul, and unique national peculiarities. Indeed, in the time of globalization it is very important to preserve national identity. I believe that anyone gets enriched, when colliding with another new culture.

When I arrived to Ukraine as Ambassador, I stopped at one of the hotels in the city centre. I still remember that amazing view on St Andrew's Descent from my window. Later I had a chance to travel a bit over Ukraine, taking part in trips organized by the GDIP. I remember the trip to the Ukrainian kobzar — Taras Shevchenko's home city of Kaniv and the visit to his museum. I was also impressed by the Petrykivskyi painting when got acquainted with it in the Center of folk art in the village of Petrykivka in Dnipropetrovsk region. In the summer I like to visit the National Museum of folk architecture and life of Ukraine in Pyrohovo. It was interesting for me to see how you the Ukrainians lived. Pyrohovo has a special aura and Ukrainian spirit: even pancakes, which are served there, taste better than at the restaurant. I feel extremely comfortable and cosy in the Park «Feofania», also like to visit the Kyiv Pechersk Lavra. I love the sea, but in Ukraine, in addition to Black, I also discovered the yellow one — the sea of sunflowers that spreads along the Odessa highway. I was fascinated by this view. And frankly speaking, such a beauty I have ever seen.

— *Mr. Ambassador, could you please tell how did you become a diplomat?*

— I was always interested in technical professions, in particular, in the topography. So I studied geodesy, but I didn't make it my profession. At that time my father was one of the leaders of the opposition. Naturally, I have supported him and participated in political movement. Later, I mastered the profession of a journalist, and became the chief editor of the newspaper. But over time realized that the most important thing is human relations, and even more important are the relations between the states. After the events of 2003 Iraq, when I the political structure have changed, my party offered me to take a post in the Foreign Ministry. Having worked there for a while, I was appointed as the Ambassador to Ukraine. I have no regrets about the

career change, because all my life I fought for the freedom in all its manifestations — the freedom of thought, speech and expression.

Being a diplomat means to follow certain protocol and limitations, but at the same time, it is extremely important and interesting work. During my mission to Ukraine, I have developed very good relationships with both Ukrainian and other accredited in Ukraine diplomats.

– *What about the development of tourism in your country?*

– The development of tourism in my country has a great potential. Because Iraq is not only the cradle of the oldest civilizations, but also a universal spiritual center. For example, such cities like Karbala and Najaf are sacrosanct to Muslims, in particular to Shiites, and the city-temple Lalish in Iraqi Kurdistan — sacred place for Yazidism communities. Christians are also interested in pilgrimages to Iraq. Because according to some assumptions it was on the Mesopotamian land where the Biblical Eden was located and Noah's Ark was built, and Thomas the Apostle founded one of the oldest Christian churches. Apart from numerous important historical monuments, unique artifacts, sacred places and oldest cities, Iraq has many more to amaze an experienced tourist. Natural landscapes of Northern Iraq are impressive: high mountains, waterfalls, beautiful forests and flood plains — wide open spaces of untouched nature. Every year more and more tourists are coming to visit these places.

Having a sufficiently extended infrastructure only the matter of security has to be worked up.

As far as tourism exchange between our countries is concerned, the obstacle here is visa issues and a complicated process of obtaining Ukrainian visas by Iraqis. We have a wonderful example of visa-free regime between Iraq and Georgia that was achieved 2 years ago. Since then we experience not only improvement of tourism market, but all other spheres as well, including the economic. Because tourism stimulates the establishment of joint businesses. Many Iraqis after visiting Georgia have established joint business projects with Georgian businessmen. It undoubtedly only enhances the economic cooperation between countries. The same impact is observed in relations with Turkey, visa-free regime with which has been recently established.

So we are making all the efforts to develop cooperation with all our partners and friends. Iraq is an open country willing to develop cooperation in all directions.

Interview prepared by **Galyna Yaromenko**

Херардо Анхель Бугайо ОТТОНЕ,

Надзвичайний і Повноважний Посол Королівства Іспанія в Україні

З УКРАЇНОЮ У МЕНЕ «КОХАННЯ З ПЕРШОГО ПОГЛЯДУ»

— *Пане Посол, розкажіть, будь ласка, які напрями співробітництва між нашими країнами Ви вважаєте пріоритетними сьогодні?*

— На мою думку, основним напрямом співпраці у сучасному світі є інвестиції. Моя позиція з цього питання збігається з позицією Президента Петра Порошенка. Він часто повторює, що Україна має бути привабливою для іноземних інвестицій. Проте ситуація в Україні ще не є надійною і стабільною, бо країні не вистачає правової безпеки. Принагідно, хотів би навести результати дослідження, проведеного Transparency International, Міжнародною організацією, яка аналізує виявлені рівні корупції в державному секторі в 177 країнах. За їх підрахунками Україна посіла 144 місце. Таким чином, Україна набрала лише 26 балів зі 100 можливих. Чим нижчий бал, тим ближче країна до корумпованої прірви. Це такий рівень, як і в Центральноафриканській Республіці. З іншого боку, якщо ви подивитесь на освітній індекс Організації Об'єднаних Націй, Україна посідає 29 місце в світі — вона на крок попереду Сполученого Королівства. Я думаю, що немає жодної країни в світі, в якій настільки освічені і кваліфіковані люди. Та вони страждають через такий високий рівень корупції. На мою думку, Помаранчева революція почалася тому, що люди більше не могли терпіти корумпованість державного устрою. Євромайдан, зрештою, розпочався приблизно через те саме, та тільки тепер є чіткий план дій, який повністю відбито в Угоді про Асоціацію з ЄС.

Успішну співпрацю України з іншими країнами, зокрема з Іспанією, визначатиме дотримання законів і ліквідація корупції. Як приклад, фінансове і судове забезпечення Австралії приваблює так багато іспанських компаній, що, не зважаючи на географічну віддаленість, представники іспанського бізнесу зайняли серйозне місце на австралійському ринку. Україна знаходиться на шляху до змін. Наша країна бере активну участь в твіннінгових програмах з Україною, спрямованих на запровадження елементів управління, необхідних для адаптації національного законодавства України відповідно до норм і стандартів ЄС.

Я вважаю, що до першочергового напряму співпраці наших сторін також належить культурна взаємодія. Один із найвідоміших письменників і публіцистів Латинської Америки Маріо Варгас Льоса, лауреат Нобелівської премії з літератури, приїжджає в Україну найближчим часом. Дуже важливо, щоб всесвітньо відомі люди приїжджали в Україну і могли б побачити все насправді тут відбувається на власні очі, а потім висловлювали свою думку щодо України. Наше посольство також запрошує видатних іспанських журналістів приїхати в Україну 4-го грудня для зустрічі з українськими представниками ЗМІ. Нещодавно до нас приїжджав один з найпопулярніших іспанських письменників, Фернандо Санчес Драго, який прочитав лекцією в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

— *Пане Посол, охарактеризуйте, будь ласка, рівень торгово-економічної співпраці?*

— Торговельні обміни між нашими країнами в 2013 році склали близько 1,5 млн євро, це не поганий показник, але ще далеко до того, який би міг і має бути. Відсутність фінансового та судового захисту в країні не дозволяє компаніям вкладати кошти у розвиток бізнесу.

Як я вже казав, інвестиції є дуже важливими у торговельній співпраці. Дуже важливо привернути до себе увагу відомої компанії, яка дасть іншим приклад для наслідування. Наприклад, велика іспанська кораблебудівна компанія «Навантіа» уклала серйозний контракт з австралійським військово-морським флотом, показавши, що австралійський ринок заслуговує на довіру. Це значно покращило співробітництво і торгівлю між нашими країнами. (Вибачте, якщо я продовжую посилатися на Австралію, але там я перед приїздом в Україну обіймав посаду Надзвичайного і Повноважного Посла, і я думаю, що це хороший приклад, аби показати, що навіть величезні відстані не є перешкодою, коли є правильні умови).

Варто також згадати й туризм як ще один спосіб взаємного обміну. Минулого року ми видали близько 120 000 віз. І я з гордістю можемо сказати, що журнал «Український тиждень» назвав наше консульство кращим виконавцем минулого року. В Іспанії працює близько 80 000 українців, яких цінують і вважають надійними та старанними працівниками. Хочу принагідно зауважити й про чарівність і красу українських жінок. Між іспанськими чоловіками і українськими жінками укладено чимало шлюбів.

Є ще один важливий обмін. З часів Чорнобильської катастрофи ми щороку приймаємо в Іспанії 3000 українських дітей. Вони їдуть до іспанських сімей на літні канікули.

Ми плануємо співпрацювати з Україною у різних напрямках, але спочатку вашій країні потрібно вибудувати прозору юридичну систему, — це насамперед. Ми маємо розуміти, що ми стоїмо на порозі нової України. Проблема в тому, що в Україні є сусід, який, очевидно, вирішив використати всі засоби, щоб завадити цій країні досягти необхідних і бажаних реформ. Але давайте пригадаємо референдум за незалежність 1991 року: і Горбачов, і Єльцин справді вважали, що тих, хто за незалежність, — меншість. Навіть найоптимістичніші прогнози тих, що підтримували цю ідею, були не більше 70% голосів на користь незалежності. Натомість результат був 91% голосів за участю 84% людей. Люди від початку знали, чого хочуть. Проблема в тому, що група корумпованих політиків завадила країні досягти бажано-

го. Тому, як я вже сказав, ми повинні дивитися на ситуацію, у якій ми зараз живемо, як на початок нової України та нових відносин з Європейським Союзом і Іспанією.

— Скажіть, будь ласка, якою є офіційна позиція уряду Іспанії щодо військової агресії Росії в Україні?

— Від початку ми засуджуємо вторгнення до Криму. На будь-якому міжнародному форумі ми підтримували і будемо підтримувати незалежність та територіальну цілісність України. Наша думка незмінна, ми ніколи не приймемо будь-яких насильницьких територіальних змін України.

— Якою є думка іспанського народу щодо цієї ситуації?

— Більшість іспанців підтримують Україну. Іноді можна зустріти людей, яких було введено в оману російською пропагандою. Нещодавно, в одному з університетів Мадриду, трапився дуже неприємний інцидент. Відбувався мітинг на підтримку Росії і під час цієї демонстрації, деяких людей, які на знак протесту розмахували українським прапором, було побито. Але, як ви знаєте, подібні інциденти відбуваються в усюмо світі. Існують крайні «ліві» групи, які, очевидно, підтримують Росію. Є вони і в Іспанії, але такі позиції не відбивають загальної громадської думки. Дезінформація з боку Росії, є головною проблемою України. Люди починають говорити, що в Києві є фашисти і нацисти. Це смішно. Я думаю, що навіть такі партії як «Правий сектор» — не кажучи вже про «Свободу» — складно назвати нацистами. Але, в будь-якому випадку, достатньо лише подивитися на результати виборів, щоб зрозуміти, що українцям нічого не нав'язується.

— Як Ви вважаєте, які кроки має зробити Україна на євроінтеграційному шляху?

— Ймовірно, найголовнішим є боротьба з корупцією у судовій системі. Але її непросто подолати, бо судова гілка влади має бути незалежною, але для знищення корупції вона потребує реформування. Продовжуйте її реформацію, боріться з корупцією і поступово наблизтесь до стандартів Європейського Союзу.

— Розкажіть, будь ласка, про себе. Ми знаємо, що Ви на дипломатичній службі з 1984 року. Чи не могли б ви пригадати, коли і як почався ваш дипломатичний шлях?

— За своє життя я побував у більш ніж ста країнах світу. Дипломатична кар'єра пов'язана з тривалим перебуванням за кордоном. Мені довелося жити у восьми країнах. Наприклад, я пам'ятаю своє перебування в Нью-Йорку або час моєї служби в Угорщині з 1987 по 1990. Я був у Берліні, коли впала «стіна». Потім я служив в Гонконзі, коли він знову став частиною Китаю. Я служив в Японії, в Швейцарії. Дипломатична кар'єра дала мені можливість стати свідком історії. І бути зараз тут, в Україні, є привілеєм для мене, тому що ми

бачимо поворотний момент в історії не тільки України, але й Європи та світу. Ми повинні усвідомлювати це.

— *Яка країна справила на Вас найбільше враження?*

— Я завжди кажу, що є багато країн, які мені подобаються. Але, якби я обирав, де б я хотів жити, то це були б: Іспанія, Італія або США, у кожній з різних причин. У мене ще не було можливості працювати в Італії, але я б дуже хотів. Найяскравіші враження з минулого моєї дипломатичної кар'єри, пов'язані з моєю службою в Нью-Йорку. Я люблю це місто. Дуже важливим періодом у моєму житті було моя робота в МЗС Іспанії, де я займався питаннями Північної Америки, Азії та Тихоокеанського регіону — це більше половини світу, що дозволило мені зробити дуже цікаві поїздки до Вашингтону, Токіо, Пекіну і багатьох різних столиць. Японія є ще однією країною, яку я справді люблю. Я був чотири роки в Токіо. В Японії є багато речей, які, я думаю, нам варто було б перейняти. З професійного погляду, моя поїздка до України, ймовірно, є найважливішим призначенням за кордон.

— *Назвіть, будь ласка, трьох людей, якими пишуться іспанці?*

— Я б з упевненістю сказав, що іконами мистецтва Іспанії є Мігель де Сервантес, найвидатніший письменник, Дієго Веласкес, найкращий художник, а от із третьою постаттю важко визначитися. Можливо, італійці образяться, але я насмілюся згадати також Христофора Колумба як одного з трьох людей, якими пишуться іспанці. Нещодавно я прочитав, що, здається, довели той факт, що він народився в Галісії, на півночі Іспанії, в той час як італійці стверджують, що він походить з Генуї. Я згадую Христофора Колумба і й тому, що історії Іспанії та Америки пов'язані. Історично Іспанія є частиною Європи і Середземномор'я, тому що ми спадкоємці Греції та Риму. Протягом Середньовіччя Іспанія боролася з маврами, виганяла арабів з Іспанії. І рік завершення боротьби з маврами був роком, коли Христофор Колумб відкрив Америку. І великим внеском Іспанії в епоху Відродження є розширення горизонтів світу. Людство жило одному боці Землі, коли раптом завдяки Іспанії було відкрито новий континент! Коли ви подорожуєте Латинською Америкою і Сполученими Штатами, ви відчуваєте присутність іспанського духу.

— *Україна та Іспанія мають дружні відносини, скажіть кілька слів підтримки для вашого народу.*

— Я закохався у вашу країну. У французькій мові є вислів «coup de foudre» або «flechazo» іспанською мовою. Це було як кохання з першого погляду. Я закохався в Україну в певний момент. Це трапилося вранці 1 грудня минулого року. 800 000 осіб вийшло на Майдан. Відчувалося поєднання обурення і водночас спокою. Україна є дуже цивілізованою країною. Люди були сповнені рішучості боротися, але вони не були агресивними. Не було розбито жодного вікна. Наприклад, у великого іспанського магазину «Зага», що розташова-

ний на вулиці Хрещатик, не було проблем з роботою, незважаючи на те, що він знаходиться поруч з епіцентром подій. Їм не довелося зачинятися через демонстрації. Я пам'ятаю, коли настала зима, деякі люди запитували у мене, як українці стоятимуть на Майдані у мороз, але я відповідав їм, що набагато складніше буде Януковичу опиратися Майдану, ніж демонстрантам перезимувати.

Я пам'ятаю, як я дзвонив однієї ночі у Мадрид і розповідав, що незважаючи на -32 градуси, люди не тільки не пішли з Майдану, але почали використовувати сніг для того, щоб зміцнити барикади. Таким чином, навіть в 32 градусний мороз, ніхто не міг зрушити Майдан з місця.

Ваш народ налаштує мене дуже оптимістично щодо майбутнього вашої країни. Подивіться на Японію – завдяки розуму своїх людей країна, яка не має вагомих природних ресурсів, є однією з найбагатших у світі.

Я пам'ятаю, як через два дні після мого приїзду в Україну, це було 27 жовтня, я був присутнім на зустрічі між українськими та іспанськими журналістами, яка, до речі, була організована іспанським посольством. І один з українських журналістів запитав аудиторію з 300 осіб: «Хто з вас був у Європейському Союзі?». І майже всі підняли руки, а потім: «Хто з вас був у Росії?». І знову майже всі підняли руки. Потім він запитав: «Хто з вас хоче, щоб Україна стала схожою на країни ЄС?». І майже всі підняли руки, і тоді він запитав: «Хто з вас хоче, бачити Україну такою країною, як Росія?». І тільки одна людина підняла руку. Я не знаю чи це був просто жарг, чи хлопець підняв руку тільки для того, щоб повернути увагу дівчат, присутніх у залі. Я маю на увазі, що розум молодих студентів є майбутнім України. І вони точно знають, яке саме майбутнє для України вони хочуть.

Інтерв'ю підготували **Інна Хоменська, Галина Ярмоєнко**

Gerardo Ángel Bugallo OTTONE,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Kingdom of Spain to Ukraine*

I FELL IN LOVE WITH UKRAINE AT FIRST SIGHT

– *Your Excellency! Could you tell us please what fields of cooperation between our countries you consider to be of priority today?*

– Obviously the main way of cooperation is investment. My position completely coincides in this with that of President Poroshenko. He has repeated many times that Ukraine needs to become attractive for foreigners to invest. Still the situation in Ukraine up to now hasn't been an attractive one as the country has lacked legal security. Here I would like to recall the data research obtained by Transparency International, the International organization that measures the perceived levels of public sector corruption in 177 countries. According to their calculations Ukraine was ranked 144. Thus, Ukraine scored only 26 points out of 100 possible. The lower the score, the closer a country is to the corrupt abyss. It is the same level as the Central African Republic. On the other hand if you look at the education index of United Nations, Ukraine is number 29 in the world, which means it is one step ahead of the United Kingdom. I think there is no country in the world where so well-prepared and knowledgeable people have to suffer that high level of corruption. The Orange revolution to my mind started because people could not stand that much corruption any longer. EuroMaidan in the end is about the same only now there is a clear plan about how to proceed, a plan that can be summarized in the Association Agreement with the UE.

Law abidance and the matter of extirpating corruption are going to be what determines successful cooperation with other countries, particularly with Spain. As an example, the financial and judicial security of Australia attracts so many Spanish companies that even if, in geographical terms, it is rather remote from Spain, these companies have captured a good chunk of the Australian market. Ukraine is on its way to change. Our country actively participates in twinning programs with Ukraine, aimed at implementation of the elements of governance needed to adapt national legislation of Ukraine to EU norms and standards.

I also consider cultural cooperation between our countries to be of paramount importance. One of Latin America's most prominent writers and essayists, Mario Vargas Llosa, Nobel Prize for Literature, is coming to Ukraine soon. It is very important that famous people, that have a worldwide audience, come to Ukraine and can witness what is really going on in this country and then express their opinion. It is the reason why our Embassy also invites prominent Spanish journalists to come to Ukraine for an encounter with Ukrainian journalists on December the 4th. Recently we had one of the most popular Spanish writers, Fernando Sánchez Dragy, delivering a lecture to the students of Shevchenko University.

– *What is the level of trade and economic cooperation? Are there any intergovernmental commissions established for our friendly relations to become more pragmatic?*

– Commercial exchanges between our countries in 2013 were about 1500 million euro, which is not bad, but it is very, very, far from what it could be and should be. The lack of financial and judicial security is what restrains companies to invest.

As I have already investing is very important in trade cooperation. It is very important to attract the attention of some very prominent company that can open the trail for others to follow. A good example is a big Spanish ship-building company, Navantia, concluding a huge contract

with the Australian Navy, thus showing Australian market trustworthy. This boosted greatly the cooperation and trade between our countries. (Sorry if I keep making references to Australia, but it was my previous post and I think is a good example to show that even enormous distances are not an obstacle when the right conditions are there).

Tourism can be mentioned here as another way of mutual exchange. Last year we gave close to 120 000 visas. And I'm proud to say that Ukrainian Week magazine chose our consulate to be the best performer last year. About 80 000 people work in Spain. Ukrainian people are considered to be reliable and hard-working. The image of the Ukrainians in Spain is very high. Also the charm and beauty of Ukrainian women is a real factor to be considered: there is a non negligible amount of marriages and love stories between Spanish men and Ukrainian women that I see practically every day.

Then there is another important exchange. Since the Chernobyl disaster we are bringing every year 3.000 Ukrainian kids to Spain. They go to Spanish families for summer holidays.

We can envisage enormous ways of cooperation. But legal transparency is what Ukraine needs most. We have to understand that we are in the threshold of a new Ukraine. The problem is that Ukraine has a neighbor that seems determined apparently to use all the means not to allow Ukraine to achieve the reforms it needs and craves. But let us remember the referendum of independence in the 1991: both Gorbachev and Yeltsyn really thought that people that stood for independence were a minority. Even the most optimistic among those supporting the independence expected a 70% vote in favor of independence. And, as you know, the vote for independence was 91% with 84% participation. People from the very beginning knew what they wanted. The problem is that the country's capabilities had been kidnapped by a bunch of corrupt politicians. So what I mean is that, as I have already said, we have to look at the situation we live now as the beginning of a new Ukraine and a beginning of new relations with European Union and with Spain as well.

– *What is the official position of the Spanish Government regarding the Russian aggression in Ukraine? What is the opinion of people concerning the stated situation?*

– From the very beginning we condemn the invasion of Crimea. Once and again, in every international forum, we have supported and will support the independence and the territorial integrity of Ukraine. We stay adamant and we will never accept any sort of curtail of the territory of Ukraine.

– *What is the opinion of Spanish people concerning the stated situation?*

– The majority of Spanish people support Ukraine. Sometimes you come across people misled by Russian propaganda. Recently we had a

very nasty episode in one of the Universities in Madrid. They had an act in support of Russia and during the demonstration of some people waving the Ukrainian flag protesting against this were beaten. But as you know this happens all over the world. There are extreme «left» groups that apparently support Russia. There are some in Spain as well but they represent a marginal part of public opinion. The main problem for Ukraine is the misinformation that goes out of Russia. People then start saying that there are fascists and Nazis in Kiev. It's ridiculous. I don't think you can consider parties like of Pravyi Sector — let alone Svoboda — Nazis, but, in any case, to realize that there is nothing imposed in Ukraine one have just to look at the results of elections.

— *What are the prior steps you consider Ukraine should take at the European integration path?*

— Probably the most important thing is to fight corruption in the judiciary. And that is very difficult because there is an apparent contradiction as the judiciary should be an independent branch of power while, in order to erase corruption, one needs to reform it. Keep on reforming, keep on fighting corruption and gradually approach the European Union standards.

— *Tell us a few words about yourself. We know that since 1984 you are in the diplomatic service. Could you recall when and how has started your diplomatic path?*

— I have been to more than hundred countries in the course of my life. Diplomatic career means staying a lot abroad, I have lived in eight countries. I remember my time in New-York for instance or when I was sent to Hungary and served there from 1987 to 1990, I was in Berlin when the «wall» fell down. Then I was in Hong-Kong when it went back to China. I have served in Japan, in Switzerland. The diplomatic career has given me the possibility to witness history. And to be now here in Ukraine is a privilege for me because we are living in the turning point of the history not only of Ukraine but of Europe and the world, we should be aware of that.

— *What country impressed you most of all?*

— I always say that there are many countries that I like very much but that, if I were to spend all my life in one country I would prefer to live in one the following three: Spain, Italy or USA, each for its different reasons. I haven't had the possibility — up to now — to serve in Italy but I would love to. The most vivid impressions that I evoke looking back at my past diplomatic career are those of my serving in New-York. I love that city. Very important period in my life was when I was the Director-general in Spain for North America, Asia and the Pacific. It is more than half of the world. And that allowed me to make very interesting trips to Washington, to Tokyo, Beijing and to many different capitals. Japan is another country

that I really love. I spent four years in Tokyo. In Japan there are many things that I think we should take after. From the professional point of view my trip to Ukraine is probably the most important posting abroad.

– *Tell me please top three people the Spanish are proud of?*

– I would tell you for sure the icons of art are Miguel de Cervantes, who is the greatest author in Spain, Diego Velázquez, who is probably the best painter and the third one is difficult to distinguish. Maybe Italians would be upset but I dare mention also Christopher Columbus as one of the top three as I have recently come across information that seem to prove the fact that he was born in Galicia, the northern part of Spain, while Italians assert he comes from Genoa. I mention here Christopher Columbus in the sense that one cannot understand Spain without America. The whole history of Spain is a part of Europe and the Mediterranean because we are inheritors of Greece and Rome. All the Middle Ages Spain was fighting the moors, chasing them the Arabs out of Spain. And the year the fight with the moors was finished was the year Christopher Columbus discovered America. And a big contribution of Spain to the Renaissance is duplicating the world. The whole world was on one side of the earth, and suddenly, through Spain, a whole new continent appeared! When you travel across Latin America and the United States, you can feel the presence of Spain there. Columbus is an embodiment of big epopee of the discovery of America – the transatlantic experience.

– *Ukraine and Spain have friendly relations and in this connection I would like tell us a few words of support to our nation.*

– I fell in love with your country. In French you use «coup de foudre» or «flechazo» in Spanish. It was like love at first sight. I fell in love with Ukraine in one very precise moment. It was the morning of December 1 last year. 800,000 people have appeared on Maidan. It was a wonderful mix of indignation and serenity. Ukraine is a very civilized country. People were determined to fight but they were not aggressive. There were no broken windows. For example, Zara shop which is the large Spanish store which is located in Khreschatyk Street had no problems, despite the fact that it was near the epicenter of events. They did not have to interrupt their business because of demonstrations. I remember the time when winter came and some people wondered how people on Maidan would stand the frost but I replied then to them that I thought it would be much harder for Yanukovich to resist the Maidan than for people to live the winter through.

I remember my calling to Madrid one night and saying that despite the fact that it was -32 degrees, people had not moved from the Maidan but they used snow to make barricades stronger. So even in 32 degree frost, no one could capture the Maidan.

Your people keep me optimistic about your country. Look at Japan — without meaningful natural resources it is one of the richest countries because of their people.

I remember two days after I came to Ukraine, it was on October 27, I attended a meeting of Ukrainian and Spanish journalists organized by our Embassy. And one of the Ukrainian journalists asked the audience of about 300 people, students in general: «How many of you have been in the European Union?» And almost all raised their hands, then: «How many of you have been in Russia?». And again, almost all raised their hands. He then asked: «How many of you want Ukraine to become a country like the countries of EU?» And almost all raised their hands, and then he asked: «How many of you want to see Ukraine a country like Russia is?» And only one person raised his hand. I do not know if it was just a joke, or the boy raised his hand only to attract the attention of girls present in the hall. All that I mean is that the minds of young students are the future of Ukraine. And they know exactly what future they want to see in Ukraine.

Interview prepared by **Inna Khomenska** and **Galyna Yaromenko**

Улукбек ЧИНАЛІЄВ,

Надзвичайний і Повноважний Посол

Киргизстану в Україні

«ТОПОЛИНКА У ЧЕРВОНІЙ ХУСТИНЦІ» НА ХЕРСОНЩИНІ

Невелика центрально-азійська держава Киргизстан стала відомою у світовій художній літературі. І цим вона зобов'язана одній єдиній людині — відомому письменнику і дипломату Чингізу Айтматову¹. Саме він на перехресті двох тисячоліть збагатив національну киргизьку культуру неповторними і самобутніми літературними творами.

Творча спадщина цього письменника-прозаїка, великого гуманіста сприяє діалогу, співпраці цивілізацій, що особливо важливо зараз, коли деякі теоретики передбачають уже у другому десятилітті ХХІ століття глобальний міжцивілізаційний конфлікт (точніше —

зіткнення між християнським та ісламським світами). Чим відрізняється високохудожня література від звичайної белетристики? Не тільки мовною або сюжетною майстерністю письменника, вона відрізняється також масштабом його мислення.

До представників кожного народу киргиз ставиться як до власного. У нас немає релігійної нетерпимості. І християни, і мусульмани, і буддисти в Киргизстані мають однакові права. Саме за ініціативи Чингіза Айтматова, Киргизстан став місцем зустрічей представників світових цивілізацій — міжнародного інтелектуального руху «Ісиккульський форум»². На цих зустрічах футурологи, письменники та художники обговорювали питання про виховання нового планетарного мислення, завдяки чому людство змогло б уникнути тотального катаклізму.

До речі, Ч. Айтматов був засновником і міжнародної організації «Діалог ЄврАзія».

Твори Чингіза Айтматова перекладено 176 мовами світу, видано в 128 країнах, тиражем понад 100 млн примірників. Лише повість

«Джаміля», яка принесла йому світову популярність, була перевидана німецькою мовою 37 разів. Окремі його твори були видані й українською мовою. За даними ЮНЕСКО, класик киргизької літератури вважається одним з найбільш знаних письменників ХХ століття.

Твори Чингіза Айтматова написані простою мовою, доступною будь-якому читачеві, хоч порушені ним теми торкаються загальнолюдських цінностей, змушують кожного замислитися про любов до всього живого, природу, людину, а також про совість і справедливість.

Події, описані у творах Айтматова, відбуваються на землі і в космосі, в горах і в степу, в морі і над океаном, в житті мусульманина і християнина. Вони охоплюють майже все суще на землі. Автор відкидав і засуджував історичне безпам'ятство: він уперше вжив таке поняття як манкуртизм — бездуховність, невігластво і користолюбство, наголошуючи, що дефіцит людської совісті здатний призвести до найвитонченіших антигромадських дій.

Письменник послідовно описує паралельно зі світом людей світ тварин — це кінь-іноходець, вовк, барс, орел, собака, вівця, верблюд, які мають право на життя на цій Землі, як і всі люди.

Ч. Айтматов не тільки відповідально ставився до національної культури, традицій і звичаїв свого народу, а й використовував міфи і легенди інших народів, наприклад, грузинську притчу «Семеро і один» в «Пласі», або в повісті «Рябий пес, що біжить краєм моря», де описує події, що відбуваються в житті маленького народу нівхів, розповідає про їхнє життя, побут і вдачу. І це ще один доказ загальнолюдського підходу в його творах.

Чингіз Торекулович Айтматов народився 12 грудня 1928 року в кишлаку Шекер в Киргизії. З дитинства розмовляв двома мовами: киргизькою та російською. Батько майбутнього письменника Торекул Айтматов був відомим державним діячем Киргизької РСР, але в 1938 році його розстріляли в застінках НКВС. Любов до творчості Чингіз перейняв від матері Нагіми, яка працювала актрисою в театрі.

У 1948 році Чингіз закінчив зоотехнікум і вступив до сільськогосподарського інституту у м. Фрунзе. У 1952 році його твори вперше з'являються у газетах киргизькою мовою.

Закінчивши інститут, він працює в НДІ скотарства, не полишаючи серйозне захоплення літературою. З кожним роком це захоплення стає сильнішим. У 1956 році вступає й успішно закінчує Вищі літературні курси в Москві. У 1958 році в журналі «Октябрь» у перекладі з киргизької було опубліковане його оповідання під назвою «Обличчям до обличчя». Він працює також редактором у журналах, публікує свої твори в періодичній пресі.

До 1965 року Ч. Айтматов, який належав до генерації «шістдесятників», писав винятково киргизькою мовою. Першою повістю, написаною російською, стала «Прощай, Гульсарі», яка спочатку називалася

«Смерть іноходця». Критики відзначали, що образ Гульсари є метафорою сутності людського життя, в якому є неминучим придушення особистості, відмова від природності буття.

У 1980 році письменник завершив свій перший великий твір — роман «І довше століття триває день», який приніс авторові світове визнання. Згодом роман було перейменовано на «Буранний полустанок».

Наприкінці 80-х років Ч. Айтматов працював головним редактором журналу «Иностранная литература». У 1996 році побачила світ його друга велика книга «Тавро Кассандри».

Протягом своєї творчої діяльності письменник нерідко ставав лауреатом престижних премій. У списку його почесних нагород Ленінська премія, три Державних премії СРСР, Державна премія Киргизької РСР, Міжнародна премія Джавахарлала Неру, Премія імені Віктора Гюго, Європейська літературна премія. Його внесок у літературу було відзначено низкою орденів, медалей та інших державних почесних відзнак, включно зі званням Народного письменника Киргизії.

Твори Ч. Айтматова лягли в основу сценаріїв кінофільмів і лібретто театральних вистав. Він був тим творцем, який надихав інших своєю невичерпною творчою енергією.

На відзначенні 85-річчя від дня народження письменника і громадського діяча Посольством Киргизії в Україні було проведено низку заходів з метою популяризації його життєвого і творчого шляхів.

Була влаштована виставка його творів різними мовами, демонструвалися кінофільми, створені за творами письменника, організовані літературний вечір у Національному музеї літератури України та зустріч українських письменників у Фонді культури, де можна було почути спогади і враження про Чингіза Айтматова народного поета, Героя України Бориса Олійника, який у своєму виступі сказав, що «ми низько вклоняємося киргизькому народу, який подарував людству Айтматова», Народного артиста України і Героя України Анатолія Паламаренка, директора Національного музею літератури Галини Сороки, талановитої ведучої кількох творчих вечорів, присвячених киргизькому письменнику. Вона, зокрема, наголосила, що Ч. Айтматов користується великою популярністю серед українців, його пам'ятають і шанують, і що український народ з великою душевною теплотою сприймає його твори.

Доречною стала згадка про лист Чингіза Айтматова адресований українській «Робітничій газеті» у 1972 році. В цьому листі він писав: *«Щоб оглядати світ, щоб бути видним для інших, щоб перегукуватися, проголошуючи гідність людського духу, треба мати свої висоти — на Україні така вершина, безперечно, Тарас Шевченко. Про це думалося і в той холодний вітряний день, коли ми були в Каневі. Ми поклали вінки до пам'ятника, сказали слово від представників киргизької літератури. І коли слідом за цим грянув над річкою подібний гімн «Рече та стогне Дніпр широкий», я побачив, що співали всі, всі,*

хто мав уста і серце, усі, як один, як молитву, як клятву, як власне ім'я. Боже, подумалося мені, як же треба було знати свій народ, як же треба було любити його до останньої кровинки, як же треба було вистраждати його долю, як же треба було висловити його думи і сподівання, щоб стати Кобзарем, щоб удостоїтися цієї безсмертної національної честі, щоб явити в дієслові всю суть, всю частку українського люду і в ту насущну годину, і на часи прийдеши».

На одній з виставок я передав до експозиції музею книгу «Ковчег Айтматов», на внутрішній частині обкладинки якої Айтматов зробив дарчий напис «Чиналієву У.К.». *«Дорогий Улукбек! Ми дуже близькі люди і тому відправляю цю книгу з автографом! P.S. Вітаю із захистом докторської дисертації! Дякую за книгу «Філософія людини» 14.06.04. Ч. Айтматов, Бішкек».*

Книгу «Філософія Айтматова» було видано в Ташкенті і присвячено 75-річчю письменника.

У квітні 2014 року в Херсоні було проведено низку заходів, присвячених творчості видатного письменника сучасності. Головними їх учасниками стали учні 23 місцевих шкіл, яким запропонували висловити своє ставлення до літературної спадщини Ч. Айтматова за допомогою творів та малюнків, а також за допомогою відеозапису.

Тим, хто вирішив взятися за ручку, було запропоновано взяти участь у різних номінаціях. І висловитися як у прозі, так і у віршах про айтматовські книги і героїв його творів, водночас продемонструвати знання про Киргизстан. Того ж дня в херсонській галереї дитячої та юнацької творчості «Синій кіт» відкрилася виставка дитячих ілюстрацій, влаштована за результатами конкурсу. До експозиції увійшли роботи учнів Київської дитячої академії мистецтв та навчально-естетичного комплексу «Художня школа» Херсона, присвячені творчості Чингіза Айтматова і Тараса Шевченка. Загалом майже 70 малюнків на суд глядачів представили юні художники трьох вікових категорій: 6–9, 10–14 та 15–17 років.

До цих заходів Посольство Киргизстану в Україні у взаємодії з керівництвом «Художньої школи» і «Синього kota», іншими зацікавленими організаціями та особами в Херсоні готувалися протягом тривалого часу. Реалізації наших спільних планів не завадили навіть драматичні події в Україні.

Художнє і виховне значення творчості Ч. Айтматова непересічне, в ньому органічно поєднано думи різних поколінь про Батьківщину, відбивається безперервний зв'язок століть та подій.

¹ З 1990 р. по 1991 р. він був Послом СРСР в Люксембурзі, з 1991 по 1994 рр. — Послом РФ в Люксембурзі, в 1992–1994 рр. — Послом Киргизстану в РФ, з 1995 по 2008 рік — Послом Киргизстану в країнах Бенілюксу (Бельгія, Нідерланди, Люксембург). В ті роки він зробив багато для популяризації в країнах Європи киргизької культури.

² Форум було засновано в 1986 році.

Ulukbek CHINALIEV,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of Kyrgyzstan to Ukraine*

**«A LITTLE POPLAR IN A RED KERCHIEF»
IN KHERSON REGION**

The small Central Asian state of Kyrgyzstan has become known in the world literature. And it has one single man to thank for it, he is a famous writer and a diplomat Chinghis Aitmatov¹. It was he who enriched the Kyrgyz national culture with unique and original literary works at the crossroads of two millennia.

The artistic heritage of the prose writer and the great humanist promotes the dialogue and cooperation of civilizations, what is especially important now, when some theorists foresee a global inter-civilization conflict (or rather – the clash between the Christian and Islamic worlds) in the second decade of the XXI century already. What distinguishes a highly artistic literary work from an ordinary fiction? Not only linguistic or plot skill of the story writer. It is also distinguished by the scale of his thinking.

Representatives of each nation are treated by Kyrgyz people as their own. We have no religious intolerance. Either Christians or Muslims or Buddhists have equal rights in Kyrgyzstan. It was on Chinghiz Aitmatov's initiative that Kyrgyzstan became the meeting place for representatives of world civilizations i.e. the international intellectual movement «Issyk-Kul forum»². At these meetings futurologists, writers and artists discussed the issue of the education of a new planetary thinking, so humanity would be able to avoid total disaster.

By the way Ch.Aitmatov was also a founder of the international organization «Dialogue EuroAsia».

Chinghiz Aitmatov's works have been translated into 176 languages, published in 128 countries, with a number of more than 100 million copies. Only the story «Jamila», which brought him the international fame, was re-edited 37 times in German. Some of his works were published in the Ukrainian language. According to UNESCO, the classic of the Kyrgyz literature is one of the most famous writers of the twentieth century.

Chinghiz Aitmatov's works are written in simple language accessible to any reader, even though the topics touched by him affect common human values, forcing everyone to think about love for all living things, nature, people, and of conscience and justice.

The events described in the works of Aitmatov occur on land and in space, in the mountains and in the wilderness, at sea and over the ocean, in the life of a Muslim and a Christian. They cover almost all things on earth. By rejecting and condemning historical unconsciousness he was the first who used the notion of mankurtism i.e. lack of spirituality, ignorance and greed, underscoring that the lack of human conscience can lead to the most sophisticated anti-social actions.

The writer gradually described the world of people simultaneously with the world of animals among which there is a horse-pacer, a wolf, a leopard, an eagle, a dog, a sheep, a camel, who have the right to live on this Earth, like all people.

Ch. Aitmatov had not only responsible attitude to the national culture, traditions and customs of its people, but also used the myths and legends of other nations, such as Georgian parable «Seven and One» in the «Plas», or in the story «Spotted Dog Running on the Sea-Edge», which describes the events in the life of the little people Nivkh, talks about their mode of life and temper. This is another proof of the universal approach in his works.

Chinghiz Torekulovych Aitmatov was born on December 12, 1928 in the village Sheker in Kyrgyzstan. Since his childhood he spoke two languages — Kyrgyz and Russian. Father of the future writer Torekul Aitmatov was a famous statesman of the Kyrgyz SSR, but in 1938 he was shot in the dungeons of the NKVD. He borrowed love to art from his mother Nahimy who worked as an actress in the theater.

In 1948, Chinghiz graduated from a zoological vocational school and joined the Agricultural Institute in the city of Frunze. In 1952 his works first appeared in newspapers in the Kyrgyz language.

After graduating from the Institute, he worked in the Research Institute of Livestock Raising without leaving his serious ardour for literature. Every year that passion became stronger. In 1956 he entered and successfully completed the higher literature courses in Moscow. In 1958, his story entitled «Face to Face» translated from Kyrgyz was published in the «Oktyabr'» magazine. He also worked as an editor of magazines publishing his works in the press.

By 1965, Ch. Aitmatov, who belonged to the generation of «the Sixties», wrote exclusively in the Kyrgyz language. The first story, written in Russian, was «Goodbye, Gulsary», which was originally called «Death of a Horse-pacer». Critics noted that the image of Gulsary is a metaphor of the essence of human life, where suppression of the individual and rejection of natural life are unavoidable.

In 1980, the author completed his first major work — the novel «And the day lasts longer than a century», which brought the international recognition to the author. Subsequently, the novel has been renamed to «Snowstorm Stop».

In the late of 1980's Ch. Aitmatov worked as chief editor of «Inostrannaya literatura». In 1996 his second great book «The stigma of Cassandra» was published.

During his artistic career the writer often became a winner of prestigious awards. In the list of its honorary awards there is the Lenin Prize, three State Prize of the USSR the State Prize of the Kyrgyz SSR the International Jawaharlal Nehru Prize, Victor Hugo Prize, the European literary prize. His contribution to literature was specially mentioned by a number of awards, medals and other state honorable awards, including the title of People's Writer of Kyrgyzstan.

Aitmatov's works formed the basis for film scripts and librettos of theater productions. He was the creator, who inspired others with his inexhaustible creative energy.

At the celebration of the 85th Anniversary of the writer and public figure the Embassy of Kyrgyzstan in Ukraine carried out a series of events to promote his life and career.

An exhibition of his works in different languages was put on, films created after the writer's works were screened, a literary evening in the National Museum of Literature in Ukraine and a meeting of Ukrainian writers in the Cultural Foundation were organized. The memories and impressions of Chingiz Aitmatov expressed by a national poet, Hero of Ukraine Boris Oliynyk could be heard. In his speech he said that «we bow low to Kyrgyz people, who gave Aitmatov to the mankind». People's Artist of Ukraine and the Hero of Ukraine Anatoliy Palamarenko, director of the National museum of Literature Galina Soroka, who finely lead several creative evenings devoted to the Kyrgyz writer, also were heard. In particular, Mrs. Soroka stressed that Ch. Aitmatov was very popular among Ukrainians, he was remembered and honored, and that the Ukrainian people treated his works with great warmth.

It was appropriate to mention Chinghiz Aitmatov's letter addressed to the Ukrainian «Robitnycha gazeta» in 1972. In that letter, he wrote: *«To explore the world, to be visible for others, to call each other, proclaiming the dignity of the human spirit, it is necessary to have the height — in Ukraine this peak is, no doubt, Taras Shevchenko. It was thought about on that cold and windy day when we were in Kaniv. We laid wreaths at the monument, said some words from representatives of the Kyrgyz literature. And when after that the hymn-like “The mighty Dnieper roars and bellows” burst over the river, I saw everybody sing, everybody who had the mouth and heart, all as one, as a prayer, as an oath, as a proper name. Oh, God, I thought, how he had to know his people, how he*

had to love it to the last drop of blood, how he had to suffer his fate, how he had to express his thoughts and aspirations to become the Folk Minstrel, to be worthy of this immortal national honor to reveal in the verb the essence of the whole Ukrainian people both in that vital time, and in the times to come».

At one of the exhibitions I gave the museum the book «Aitmatov's Ark» on the inside of the cover of which Aitmatov made the inscription «*To U.K.Chynaliyev*». «*Dear Ulukbek! We are very close friends and so I post the book autographed! P.S. My congratulations to the defense of the doctoral dissertation! Thank you for the book "Philosophy of Man" 14.06.04. Ch. Aitmatov in Bishkek*».

The book «Aitmatov's Philosophy» was published in Tashkent and was dedicated to the 75th Anniversary of the writer.

In April 2014 a series of events dedicated to the works of the greatest writers of our time were carried out in Kherson. Their main participants were 23 pupils from the local schools who were asked to give their attitude to the literary heritage of Aitmatov using works and paintings, as well as through video.

Those who decided to take up pens, were invited to participate in different categories, and to speak out both in prose and in verse about Aitmatov's books and characters of his works, simultaneously demonstrating knowledge of Kyrgyzstan. On the same day the Kherson gallery of children and teenagers «Blue Cat» opened an exhibition of children's artworks, arranged for a competition. The exhibition included the works of students of the Kyiv Children Academy of Arts aesthetic and the educational complex «Art School» from Kherson, dedicated to creativity of Chinghiz Aitmatov and Taras Shevchenko. Overall, nearly 70 paintings were presented to the audience by the young artists of three age categories: 6–9, 10–14 and 15–17 years.

The Embassy of Kyrgyzstan in Ukraine in cooperation with the leaders of «Art School» and «Blue Cat», other interested organizations and individuals in Kherson prepared these events for a long time. Even the dramatic events in Ukraine did not prevent from realizing our joint plans.

Artistic creativity and educational value of Aitmatov is conspicuous, it seamlessly combines the thoughts of different generations of Homeland and reflects uninterrupted connection of ages and events.

¹ From 1990 to 1991 he was the Ambassador of the Soviet Union in Luxembourg from 1991 to 1994 he was the Ambassador of Russia in Luxembourg in 1992-1994 he was the Kyrgyz Ambassador to Russia, from 1995 to 2008 he was the Ambassador of Kyrgyzstan in the Benelux (Belgium, Netherlands, Luxembourg). Those years, he did much to popularize the Kyrgyz culture in Europe.

² The forum was founded in 1986

Чжан СЮНЬ,

*Надзвичайний і Повноважний Посол
Китайської Народної Республіки в Україні*

В ОСНОВІ НАШОЇ ДРУЖБИ – МІЦНИЙ ФУНДАМЕНТ

4-го січня 1992 року Китай та Україна підписали «Спільне комюніке про встановлення китайсько-українських відносин» та офіційно встановили дипломатичні відносини на рівні послів, і з того моменту наша взаємодія розвивається і поглиблюється. Між двома країнами не існує конфліктів щодо забезпечення державних інтересів, немає невирішених проблем. Наші країни підписали низку міжурядових угод, які є міцним фундаментом для розвитку двосторонніх зв'язків. Україна і Китай будують відносини на основі взаємоповаги, рівності, вигоди, докладають зусиль для подальшого

поглиблення політичної взаємодовіри, зміцнення співпраці в різних сферах, щоб обидві країни мали вигоду і користь для своїх народів.

Рівень двостороннього торгово-економічного співробітництва постійно зростає. У 1992 році обсяг торгівлі склав лише 230 мільйонів доларів США, а в 2013 році зріс в 50 разів і досяг 11,1 мільярдів доларів США. Китай став другим за величиною торговельним партнером України.

Різні економічні структури двох країн визначають взаємодоповнюваність двосторонніх торгово-економічних відносин. Збільшуються позиції двосторонньої торгівлі. Найактуальнішими із галузей: гірничодобувна, металургійна та хімічна продукція, добрива, машини та обладнання, текстильні вироби, сільськогосподарські продукти, товари народного споживання та ін. Продовжують розширюватися масштаби двосторонньої торгово-економічної співпраці в таких сферах, як енергоресурси, авіакосмічна техніка, інфраструктура, фінанси, електроенергетика, сільське господарство, хімічна галузь, телекомунікації тощо.

У 2011 році Китай та Україна створили міжурядову Комісію зі співпраці на рівні Віце-прем'єрів, включно з шістьма Підкомісіями з торговельно-економічної, сільськогосподарської, науково-технічної, космічної, освітньої, культурної співпраці, які проводять комплексне координування і планування взаємодії в різних сферах між Україною та Китаєм. За останні роки, окрім торгово-економічного співробітництва, двостороння співпраця в науково-технічній, освітній, культурній, спортивній та туристичній сферах теж характеризуються значними успіхами. Громадські контакти між двома країнами стають дедалі активнішими. Сьогодні 22 пари дружніх міст-побратимів наших країн. Довгострокові дружні відносини встановили вищі навчальні заклади. Більше 7000 китайських студентів навчаються в Україні, і майже 1500 українських студентів – в Китаї. Китай вже відкрив 5 інститутів Конфуція в Україні.

Дружба між народами двох країн базується на міцному фундаменті. Двостороння економічна співпраця взаємовигідна та перспективна. Китайська сторона буде і надалі продовжувати поглиблювати двосторонні відносини, зміцнювати і розвивати матеріальні, соціальні та громадські ініціативи двох країн на основі взаємоповаги, рівності і взаємної вигоди, а також підвищувати китайсько-українські стратегічні відносини партнерства до нового рівня для добробуту наших народів.

Chzhan SIYUN,

*Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador
of the People's Republic of China to Ukraine*

OUR FRIENDSHIP IS BASED ON A FIRM FOUNDATION

On 4th of January 1992 China and Ukraine signed the Joint communiqué on the establishment of diplomatic relations, and officially established diplomatic relations on the level of ambassadors and ever since our interaction has been developing and deepening. There are no conflicts in terms of state interests and no unresolved issues existing between our countries. Our countries signed a number of intergovernmental agreements that serve as a solid basis for the development of bilateral relations. Ukraine and China build their relations on the principles of mutual respect, equality, benefit and they apply efforts to further deepen political trust, strengthen cooperation in various fields for the benefit of both countries.

The level of bilateral trade and economic cooperation continues to increase. In 1992 trade turnover was only USD 230 million and in 2013 it has increased fiftyfold reaching USD 11.1 billion. China has become the second largest trade partner of Ukraine.

Different economical structures of the two countries determine the complementarity of bilateral trade and economic relations. Bilateral trade positions are increasing. Current products of interest include: mining, metallurgy and chemical products, fertilizers, machinery and equipment, textile items, agricultural products, consumer goods, etc. The scale of bilateral trade and economic cooperation continues to expand in such spheres, like energy supply, air and space industry, infrastructure, finance, electric power engineering, agriculture, chemical industry, telecommunications, etc.

In 2011 China and Ukraine established intergovernmental Cooperation commission on the level of vice-premiers, inclusive of the six Sub-commissions on cooperation in trade and economic sphere, agricultural, scientific and technical, space, education, and culture that conduct a comprehensive coordination and planning of interaction in various spheres between Ukraine and China. Recent years have also been marked with substantial achievements in scientific and technical, educational, cultural and sports spheres. Public contacts between the two countries are also

becoming more active. As of today, we have 22 friendly sister-cities. Long term friendly relations have also been established by our higher educational institutions. Over 7,000 Chinese students are studying in Ukraine and approximately 1,500 Ukrainian students in China. China has opened 5 Confucius institutes in Ukraine.

A friendship we share between our countries is founded on a firm foundation. Bilateral economic cooperation is mutually beneficial and promising. China will further continue deepening bilateral relations, strengthening and developing material, social and public initiatives of the two countries on the basis of mutual respect, equality and mutual benefit, as well as bringing China-Ukraine strategic partnership to the new level for the benefit of our nations.

Аргіта ДАУДЗЕ,

*Надзвичайний і Повноважний Посол
Латвійської Республіки в Україні*

ЛАТВІЯ З ВАМИ, УКРАЇНЦІ

— Уже 22 роки минуло, як встановлено дипломатичні відносини між нашими країнами. Охарактеризуйте ці роки, які наші головні перемоги, а можливо, і недогляди.

— Уже 22 роки встановлено дипломатичні відносини між нашими країнами. Україна для Латвії завжди була важливою і близькою країною, адже на початку 90 років ХХ століття відбулися суттєві зміни на європейському геополітичному просторі. Деякі країни відновили незалежність, як наприклад, Латвія, Литва, Естонія, а деякі змогли врешті звільнитися від радянського тиску: Чехословаччина, Польща, Угорщина,

Румунія, Болгарія, ті країни, які називали соціалістичною співдружністю, та оголосити про свою незалежність, як було і з Україною. Латвія підтримувала і буде підтримувати бажання українського народу керувати своєю долею самостійно. Звісно, уряд нашої країни визнав незалежність України і було встановлено дипломатичні відносини. За цей час ми вибудували певну модель взаємодії між нашими країнами і вона вже є позитивні результати. В Україні є представники латвійського бізнесу, має можливість розвитку і банківська сфера, що, звичайно, стало можливим лише за рахунок об'ємної довірливої бази, яка регулює наші відносини. Звичайно, є й певні проблеми, але ми працюємо над їх вирішенням. Сподіваємося, що нова влада та уряд зможуть покращити ситуацію в країні і ліквідувати ті складнощі, які мали до нинішнього етапу латвійські банки в Україні. Проблеми з корупцією — це перш за все. Корупція — об'ємне поняття, вона є у різних сферах, але для бізнес-середовища — це надзвичайно шкідливе явище.

Варто згадати також про співпрацю у культурній сфері між нашими країнами, адже вона є плідною та двосторонньою. В Латвії, наприклад, успішно працює український літературний центр при науковій бібліотеці Латвійського університету в Ризі. Функціонує школа для україномовних дітей. Українська спільнота загалом є активним членом латвійського суспільства. Протягом року представники Латвії експонують виставки, приїжджають музиканти з концертами. Ми проводимо культурні заходи не лише у столиці України, але й сприяємо культурній присутності Латвії у регіонах України, зокрема у Львові, Дніпропетровську було організовано дні латвійської культури, у рамках яких було представлено і виставки, і концерт нашої видатної класицистки Аїни Калнциєми, також успішно відбулася фотовиставка «Так ми йшли до незалежності», яка ілюструвала становлення і повернення суверенітету Латвії наприкінці 80 початку 90 років. Було показано фільм латвійського режисера Айгарса Граубе «Команда мрії 1935» про латвійську баскетбольну команду, яка стала чемпіоном Європи в 1935 році.

У 2014 році Ригу було обрано культурною столицею Європи, у зв'язку з цим багато культурних заходів, які ми проводимо в Україні пов'язані саме з цією подією.

— У 2014 році Рига була культурною столицею Європи, розкажіть, як пройшов цей рік, які заходи були, на Вашу думку, найяскравішими.

— Статус культурної столиці — це перш за все визнання країни на Європейському просторі. Це ознака, що місто має свою ідентичність, це нагода привернути додаткову увагу до особливості міста. Звичайно, для цього потрібно мати щось непересічне. Ми пишаємося як своєю культурною спадщиною, так і сучасною культурою.

Програма року культури дуже насичена, її готують кілька років поспіль. Група, яка працювала над підготовкою програми презентації культурної столиці року, поділила заходи з тематичними лініями: «Алкання океану», «Вулиця свободи», «Комплект виживання», «Провідна нитка», «Ризький карнавал», «Бурштинова жила». В кожній темі було 20–30 подій, які відбувалися протягом року. Було створено спеціальний фонд, який організовував виконання запланованого. У січні ми розпочали рік культурної столиці досить оригінально — з відкриття Національної бібліотеки Латвії, це проект десятиліть. Будівлю почали проектувати ще на початку 80 років ХХ століття. Автором проекту є латвійський архітектор в екзилі Яніс Біркертс. Він надихався як фольклорними особливостями побуту та архітектури, так і природними багатствами Латвії. Зовні будівля нагадує гору, називається бібліотека символічно — замок світла. Адже культура, книги — це наше основне багатство. Розпочали ми відкриття року культури в січні перенесенням книг зі старої будівлі в нову. Для цього зібралася

значна кількість людей, які утворили живий ланцюг з одного берега річки Даугава на інший і передавали книги з рук у руки, при цьому на вулиці був двадцятиградусний мороз, навіть такий мороз не завадив проведенню цієї символічної акції. Це було дуже символічно, бо лише підтримуючи один одного можна здолати всі труднощі. Було багато й інших заходів, зокрема представлено дві нові опери і нову постановку класичного твору. Автором опери «Шахи» є Крістапс Петерсонс, твір присвячено діяльності Міхаїла Тая. Другу оперу присвячено не менш видатній особистості — життю Валентини Фреймане, культуролога, літературознавця, кіноексперта. А відкрили рік новою постановкою твору Ріхарда Вагнера.

Після вже згаданого відкриття бібліотеки було проведено виставку, присвячену 500-річчю книгодрукування. Також масштабним заходом у рамках року культури стала всевітня Олімпіада хорів, яка відбулася у липні. У ній взяли участь 20 тисяч хористів з 90 країн світу.

На початку червня було проведено чудовий концерт під відкритим небом під назвою «Народжені в Ризі», у якому брали участь всевітньовідомі зірки оперного жанру і класичної музики — вихідці з Латвії. Латиші взагалі співоча нація і для нашого нечисельного народу співати разом — багато важить. У кінці року також заплановано масштабний захід міжнародного значення — вручення нагороди за найкращі фільми Європейською кіноакадемією.

У музеях Риги протягом року відбувається виставка «Новий бурштиновий шлях», на якій демонструють медичне, наукове і загалом естетичне значення цього мінералу. Щодо медичного і промислового значення, то варто зауважити, що в Латвії запатентовано бурштинову нитку, з якої виготовляють легкі, теплі речі, які сприяють кровообігу. Весь позитив полягає у тому, що ми рухаємося вперед, іновативні люди постійно придумують щось цікаве і корисне, а рік культури — ще одна можливість продемонструвати нові надбання.

— *Яку мету окреслює уряд Латвії у зв'язку з головуванням в ЄС у 2015 році.*

— Ми переймаємо головування від Італії, країни-засновниці Європейського Союзу, тому для нас велика честь головувати у Європейській Раді ЄС. Після вступу до Союзу у 2004 році ми усвідомлювали, що окрім прав отримуємо ще й обов'язки. У Європі розроблено механізм переймання досвіду від країн, які головують. Також співпрацюють між собою групи попередньої, нинішньої та майбутньої президентури, що дає певну послідовність впровадження заходів та реформування.

В рамках головування Латвія визначила три основні пріоритети. Зміцнення інформаційного суспільства і використання дигітального потенціалу для розвитку ЄС. Зміцнення ролі Євросоюзу у глобальному масштабі. Створення атмосфери спокою і благополуччя у сусідніх ре-

гіонах. Третє — створення конкурентоздатності, як основа для покращення і розвитку рівня життя людини. Варто зазначити, що після того, як ми беремо на себе функцію голови Ради Європейського Союзу, ми маємо піклуватися про благополуччя усієї європейської спільноти, а не керуватися лиш своїми інтересами. Адже інакше для чого ми об'єдналися? Ми разом, бо бачимо розвиток суспільства за однаковими принципами. ЄС — це потужне об'єднання країн, які знають для чого вони зібралися. Тому ми зацікавлені, щоб і наші сусіди жили у мирі і злагоді. Мені здається, що механізм створення гідного життя для кожної людини працює, тому ми можемо поділитися своїм досвідом для покращення життя людей в інших країнах. Становлення провідної ролі ЄС у глобальному масштабі — не означає нав'язування себе комусь — це бажання поділитися тим хорошим, що ми здобули: демократія, становлення бізнесу, громадянське суспільство. Конкурентоздатність ЄС зумовлена потребою подальшого розвитку і вдосконалення. Також у 2015 році плануємо провести саміт з країнами східного партнерства в Ризі. Адже ми готові поглиблювати співпрацю з нашими партнерами, сусідами, які виявили бажання стати на євроінтеграційний шлях. Будемо чекати на саміті Президента України.

Також під час головування Латвії в ЄС ми проведитимемо багато заходів в Україні: презентації, семінари, лекції.

— *Ось уже десять років Латвія є членом ЄС, як Ви вважаєте, це одне з досягнень Вашої країни?*

— Безумовно. У 90-х роках минулого століття ми усвідомлено зроби́ли європейський вибір. Така модель розвитку є для нас найбільш вигідною і прийнятною. Після вимушеного п'ятдесятирічного перебування в межах Радянського Союзу ми повинні були реформувати всю систему, щоб відійти від старого і відповідати високим вимогам ЄС. Не кожному громадянину це було легко пережити, але ми знали, заради чого все відбувається.

— *Як Ви вважаєте, що для українського народу має бути головним на шляху до євроінтеграції: ментальні зміни або реформування країни і яких сфер перш за все?*

— Ментальні і державні зміни взаємопов'язані, адже ви можете прийняти систему, яка змінить вашу ментальність, а можете обрати систему яка їй відповідає. Зміни — це завжди не просто, але якщо ви бачите, що за іншої системи люди живуть краще, то ви маєте перейняти позитивний досвід, але треба мати потужне бажання це зробити. Має бути сила волі і системність, наприклад, якщо треба вивчити мову, то людина має не лише хотіти, але й кожного дня працювати, вчити нові слова.

Латвія прагнула стати членом ЄС, тому ми змогли довести іншим країнам співдружності, що ми здатні змінюватися, відповідно — ми гідні стати частиною ЄС. Щоб стати складовою цього успішного об'єднання треба теж бути конкурентоздатним, багато працювати.

Перше, що треба зробити — це подолати корупцію. Система державного управління повинна працювати більш ефективно, тим більше, що приклади є і варто переймати такий досвід. Також децентралізація влади дасть змогу місцевим органам управління проявляти себе більш активно і налагоджувати роботу на рівні регіонів. Судова система та правоохоронні органи також мають працювати ефективно, як один механізм. Податкова система має бути прозорою і чесною. Протягом трьох років роботи в Україні я переконалася, що українці дуже активні люди, тому варто розвивати малий і середній бізнес. Також варто приділити належну увагу системі оборони. Україна нині переживає складні часи, тому варто зробити висновки, адже вдруге такого історичного шансу у вас може не бути. Щодо змін на ментальному рівні — вони також мають бути, не можна вихвалити і ставити пам'ятники тим, хто свідомо знищував твій народ.

— *Наші країни мають схожий досвід русифікації, українська мова теж була під загрозою. Як Ви вважаєте, які кроки має зробити уряд країни для популяризації та збереження української мови, адже Латвія має досвід з цього питання.*

— Для народу мова — це його сутність і оберіг. Коли народ розвиває свою мову, то розвивається і сам, адже світ цікавий своїм різноманіттям. На жаль, та система у якій ми жили п'ятдесят років не сприяла збереженню ідентичності, а навпаки спрямовувала низку заходів на підпорядкування різних мов одній — російській. Дійшло до того, що латиська мова могла стати мовою національної меншини у своїй країні. Наприкінці 80-х лише 52 відсотки громадян спілкувалися латиською мовою, звісно, це наслідки тієї агресивної русифікації, яку проводила радянська влада. Народ до певного часу терпів таку ситуацію, але наприкінці вісімдесятих розпочалися зміни на республіканському рівні і політика перебудови сприяла поверненню уваги саме до національних питань. Після повернення незалежності ми, звісно, повернули латиській мові статус державної. У нашій країні через низку причин проживають представники різних національностей, відповідно, для уникнення у майбутньому питань, було прийнято законопроект, який гарантує підтримку, збереження та розвиток культури та мови представників різних національностей. Вони мають право створювати громадські організації, навчатися у відповідних школах з вивченням різних мов. Освітня система працює таким чином: у школі національної меншини ведеться виклад матеріалів рідною для них мовою, але разом з тим увагу приділяють і державній мові у співвідношенні 40% до 60% відповідно. Кожен представник держави має свої права та обов'язки, серед останніх — бути толерантним до держави і ставитися з повагою до народу, який її створив. Мені здається, що це абсолютно сучасна позиція — зберігати ідентичність нації і держави,

сформованої на її основі, але разом з тим бути відкритим і добрим до представників інших національностей та культур.

— *В національний День прапора відбулася акція солідарності з українським народом і святкування 25-річчя Балтійського шляху. Всі, хто був присутній, відчували сильну підтримку балтійських народів у нинішній непростій ситуації. Скажіть і зараз кілька слів підтримки нашому народу.*

— Україна та українці є частиною європейського континенту. Народ зробив вибір стати на європейський шлях розвитку. Ми як близькі сусіди підтримуємо такий вибір, адже знаємо напевне, що та система, в якій ми живемо сприяє розвитку держави і її народу. Європейський Союз — це унікальне об'єднання. Однією з причин його заснування було подолання наслідків Другої Світової війни. Колись ворожі європейські країни зараз живуть у злагоді й мирі. Недаремно ЄС отримав Нобелівську премію миру. І можна не дивуватись, чому створена в рамках ЄС модель, викликала зацікавленість українців. А з перших днів грудня 2013 року за європейські цінності повстав Майдан під час зимової революції. Поганий мир краще доброї війни. На Сході України відбуваються реальні військові дії, в Україні забрали частину її території — було окуповано та приєднано до складу Росії Крим. Ми засуджуємо дії Росії. Латвія є разом з Україною в цей складний, сповнений випробувань час.. Представники балтійських країн та й увесь світ зацікавлені у тому, щоб панував мир.

— *Дякую Вам, пані Посол, за приділений час та цікаве інтерв'ю.*

— І я вам дякую і хочу принагідно подякувати ГДІП за активну культурно-просвітницьку роботу, яку проводить ваша організація. Я сама історик, і мою увагу привертають заходи спрямовані на донесення чи збереження історії. Варто відзначити, що особливу увагу ваша організація приділяє виданням, фіксації історії. Культурні заходи завжди організовано з хорошим смаком і великою добротою, вони спрямовані на ознайомлення дипломатичного корпусу з національною культурою.

Інтерв'ю підготувала **Інна Хоменська**

«Шановні друзі! Шановні українці!

Вітаю Вас зі святом 25-ї річниці Балтійського шляху.

25 років тому, ми – литовці, латиші та естонці об'єдналися. Радянський Союз тоді напав на нас. Ми боролися. У нас теж були жертви. Але увесь світ і Європа підтримали нас. Ми стали членами сім'ї Європейського Союзу та НАТО.

Сьогодні на вас напала спадкоємиця Радянського Союзу – Росія. Але з вами увесь світ. Увесь світ сьогодні стоїть за Україну. Проти Росії.

Литва, Латвія та Естонія з вами. Українці, будьте єдині.

Слава Україні!»

Пятрас Вайтекунас,
Надзвичайний і Повноважний Посол
Литви в Україні

Dear Friends! Dear Ukrainians!

I would like to extend my warmest congratulations on the occasion of the 25th anniversary of the Baltic Way.

25 years ago, we — Lithuanians, Latvians and Estonians — were united.

The then Soviet Union attacked us back then. We fought. We also had victims. But the entire world and Europe supported us. We became members of the EU and NATO family.

Today you are facing the attack of the Soviet Union's successor – Russia.

But today you have the entire world on your side. Today the whole world stands for Ukraine. Against Russia.

Lithuania, Latvia and Estonia are with you. Ukrainians, be united.

Glory to Ukraine!

Piatras Vaitekunas,
Extraordinary and
Plenipotentiary Ambassador
of the Republic of Lithuania to Ukraine

Argita DAUDZE,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Republic of Latvia to Ukraine*

LATVIA SUPPORTS UKRAINIAN PEOPLE

– *It has been 22 years since the establishment of diplomatic relations between our countries. Please describe these twenty three years with key achievements and, perhaps, gaps.*

– It has been 22 years since the establishment of diplomatic relations between our countries. Ukraine has always been very important and close country for Latvia, considering the changes that took place on the European geopolitical space in the early 90s of the XX century. Some countries restored their independence, like Latvia, Lithuania, Estonia and some could finally release themselves from the Soviet pressure: Czechoslovakia, Poland, Hungary, Romania, Bulgaria, those countries that once were part of socialist commonwealth, and some could declare their independence, like Ukraine. Latvia has always shared the desire of Ukrainians to control their own destiny independently. Naturally, the government of our country recognized Ukraine's independence and established diplomatic relations. During this time we have built a certain interaction model between our countries and it yields favorable results. There are representatives of Latvian businesses in Ukraine. There are opportunities for banking sector which, of course, became possible only due to the extensive legal framework that governs our relations. There are certainly some problems which we are trying to resolve. I hope that the new leadership and government will be able to improve the situation in the country and eliminate all those problems that until recently Latvian banks have been facing. The highest priority is corruption issues. Corruption is a wide notion, it is present in various spheres and creates an extremely destructive environment for businesses.

Cooperation in the sphere of culture should also be noted here, because it is fruitful and bilateral. For instance, we have a successful Ukrainian literature center in the library at the Riga University. There is also a school for Ukrainian speaking children. Generally, Ukrainian community is a very active member of Latvian society. In the course of a year Latvians bring their exhibitions, musicians come to perform. We hold cultural events not only in the capital of Ukraine, but we also pro-

mote Latvian cultural presence in other regions of Ukraine, particularly in Lviv, Dnipropetrovsk, Odesa. In those cities we held days of Latvian culture that included exhibitions and a concert of our prominent harpsichordist Aina Kalnciema. A photo-exhibition «Latvian way to independence» that demonstrated the establishment and restoration of Latvian sovereignty at the end of 80s beginning of 90s turned out to be a successful venture. There was also a film part represented by Aigars Grauba in his movie «Dream Team 1935» about Latvian basketball team that became the champions of Europe in 1935.

In 2014 Riga was elected cultural capital of Europe. In view of that many cultural events that we hold in Ukraine are connected therewith.

– *In 2014 Riga was the cultural capital of Europe, please tell, what was this year, what were the brightest events, in your opinion, that took place during the year.*

– The status of cultural capital is first of all an acknowledgement of the country on the European space. It is a feature that has its own identity, it is an opportunity to draw additional attention to the city's peculiarity. For that one indeed has to have something extraordinary. We are proud of our cultural heritage and modern culture.

Year of culture program is very rich on events and it is being prepared several years in a row. A group that worked on preparation of cultural capital of the year program presentation has divided events by themes: «Alkania okeanu», «Freedom street», «Survival Kit», «Staro Riga», «Amber Road», etc. Each separate theme included 20–30 events that were held throughout the year. There was also a special fund that oversaw the execution of scheduled events. In January we began with opening the year of cultural capital in a quite original fashion – from opening the National Library of Latvia which is a project that took decades to launch. The designing of the building began in the early 80s of XX century. Project's author is a Latvian architect in exile Jānis Birkerts. He was inspired by folklore peculiarities of life and architecture as well as natural wealth of Latvia. From outside the building resembles a mountain. The library is called very symbolically – Gaismas pils (Castle of Light). Because the culture of a book is our primary wealth. So we began the year in January from moving books from the old building to the new one. For that a huge crowd of people gathered in a human chain from one bank of the river to another and every one was passing books from hand to hand. The temperature outside was minus twenty, but we did it. It was very symbolic, because by supporting each other we can overcome any obstacle. We had many other events too, in particular, two new operas were presented and a new production of a classic work. The author of opera «Mikhail and Mikhail Play Chess» is Kristaps Pētersons. The work is dedicated to the multi-award winner and Grandmaster of chess, Mikhail Tal. Another opera is dedicated to another prominent figure – Valentīna Freimane, cul-

turologist, literary critic. And the year was opened with a new multimedia performance of the opera *Rienzi* by Richard Wagner.

Following the said library opening there was an exhibition dedicated to the 500th anniversary of book printing. Another grand event was the World Choir Games that were held in July. Over 20 thousand choir singers from 90 countries participated.

At the beginning of June we had a wonderful open-air concert called «Born in Riga». World-renowned opera and classic music stars whose origins are from Latvia took part in the concert. In general, Latvians are the singing nation and it is important for our little population to sing together. A large-scale event of international importance is also scheduled to be held at the end of the year — European Film Academy Awards.

Riga's museums annually hold «Amber Road» exhibition which demonstrates medical, scientific and general aesthetic significance of this mineral. As far as medical and industrial significance is concerned, it should be noted that Latvia has patented an amber thread that is used to manufacture light, warm clothes that promote blood circulation. The positive indicator is that we are moving forward, innovative people constantly invent something interesting and useful and the year of culture is yet another opportunity to demonstrate new achievements.

— *What goals has the government of Latvia set forward in connection with its 2015 EU presidency?*

We will take over the presidency from Italy, a country-founder of the European Union, that is why it is a great honor for us to presiding at the European Council of the EU. After joining the Union in 2004 we understood that apart from rights we were also getting certain obligations. Europe has elaborated the mechanism of sharing experience among presiding countries. Moreover, groups from countries of previous, present and future presidencies cooperate with each other, thus ensuring a certain succession in implementing measures and reforms.

Within its presidency Latvia has outlined three key priorities. Strengthening of information society and utilization of digital potential for the development of the EU. Strengthening of the EU's role on a global scale. Creating the atmosphere of tranquility and welfare in neighboring regions. Thirdly, creation of competitive ability being the basis for improvement and development of human living standards. It should be noted that after we take the presidency in the Council of Europe, we have to take care of the welfare of the entire European community, not only our own interests. Otherwise, why have we united? We are together because we see the community's development based on the same principles. The EU — is a powerful union well aware of the reason behind such unification. That is why we are interested that our neighbors live in peace and harmony. I believe that the mechanism of each person's welfare works and that is why we can share our experience to improve human lives in

other countries. Establishment of the leading role of the EU on a global scale does not mean imposing ourselves, it is a desire to share all the good that we have: democracy, development of businesses, civil society. Competitive ability of the EU is dictated by the need in further development and improvement. Also, in 2015 we are planning to hold a summit with countries of Eastern Partnership in Riga. We are ready to deepen our cooperation with our partners and neighbors that expressed their desire to follow the European integration path. We will wait for attendance of the President of Ukraine.

Moreover, during the Latvian presidency in the EU we are going to hold a number of events in Ukraine: presentations, seminars, lectures.

– *It has been 10 years since Latvia is member of the EU, what do you think, can it be considered as one of your country's achievements?*

– Absolutely. We made a conscientious European choice in the 90s of the previous century. Such development model is the most beneficial and acceptable to us. Following the forced fifty-year-long being part of the Soviet Union we had to reform the entire system in order to leave the old behind and meet high requirements of the EU. It was not easy for every citizen to overcome this period, but we knew the ultimate purpose of all this.

– *What do you think should be the key point for Ukrainians on their way to European integration: mental changes or reformation of the country? If its the latter, what spheres should be reformed first of all?*

– Mental changes and changes in the state are interrelated, because you may adopt a system that will change your mentality, or you may choose a system that complies with it. Changes are always uneasy, but if you see that people who have a different system live better, then you need to absorb the positive experience, however, one needs to have a strong desire to do so. One has to possess the desire and consistency, for example, if it is required to learn a language, then apart of the desire a person has to work on a daily basis and learn new words.

Latvia sought to become member of the EU and therefore we were able to prove to other countries of the union that we can change, accordingly – we are worthy of becoming part of the EU. In order to become part of this successful union one also has to be competitive and work hard. Number one priority is to eliminate corruption. Public administration system should work more effectively. Moreover, there are many good examples and one need to adopt such experience. Also, decentralization of authority will enable local governments to act more actively and set up the work on the regional level. Legal system and law enforcing authorities shall also function effectively, as a single mechanism. Tax system has to be transparent and fair. Having spent three years in Ukraine I made it clear for myself that Ukrainians are very active, therefore the development of small and medium-size businesses should be promoted. Defense

system should also be properly considered. Currently Ukraine is undergoing difficult times that is why making conclusions is so important, because you won't have such historical chance any time soon. And as far as mental changes are concerned, one cannot praise and put on pedestals people who conscientiously exterminated their own nation.

— *Our countries share somewhat similar rusification experience as Ukrainian language was also under the threat. What do you think, what kind of measures shall the government employ to spread and preserve Ukrainian language in view of Latvian expertise in this matter.*

— Language is nation's essence and protection charm. When a nation develops its language, it develops along, because the world is interesting in its diversity. Unfortunately, the system in which we lived for fifty years did not promote preservation of identity, on the contrary, it employed a number of measures to subject various languages to one — Russian language. It reached a degree when Latvian language could become a minority language in its own country. In the end of 80s only 52% of citizens spoke Latvian language and, of course, it was a consequence of that aggressive rusification conducted by Soviet government. Until a certain time the people tolerated this situation, but the end of eighties was marked by changes on a republican level and perestroika policy facilitated consideration of national matters. After we have got our independence back, we resumed the status of Latvian language as the state language. Due to many reasons our country is home to various nationalities. Hence, to avoid any issues in future we adopted the law that guarantees support, preservation and development of culture and language of various nationalities. They have the right to establish public organizations, study in relevant schools whose curriculum includes learning various languages. Educational system functions in the following way: national minority school curriculum is in their native language, but the state language is not left behind and the ratio is 40% to 60% respectively. Each representative of the state has his/her own rights and duties, the latter include — being tolerant to the state and respect its founding nation. I believe that this is an absolutely modern way of doing things — preserving the identity of nation and state that was formed on it, and be open and kind to representatives of other nationalities and cultures.

— *On the Flag Day Latvians held a solidarity rally to support Ukrainians and celebrate the 25th anniversary of the Baltic Way. Everyone who participated felt a very strong support of the Baltic nations in the current difficult situation. Please tell a few words in support of our nation.*

— Ukraine and Ukrainians are part of the European continent. Nation has made its choice to follow the European way of development. We, being close neighbors, support such choice, because we know for sure that the system we live in promotes the development of state and its nation. European Union is a unique union. One of the reasons behind its

foundation was to overcome the aftermath of the World War II. Once rival European countries are now living in peace and harmony. It was not for nothing that the EU received the Nobel Peace Prize. And there is no wonder why the EU model provoked the interest of Ukrainians. And the first days of December 2013 were marked by the rising of Maidan during the Winter revolution. Bad peace is better than good war. The East of Ukraine experiences real military actions, part of Ukraine's territory has been taken away. Crimea was occupied and annexed to Russia. We condemn Russia's actions. Latvia is together with Ukraine in these troubled and challenging times. Representatives of the Baltic states and the entire world are interested in restoring peace.

– *Thank you for your time and interesting interview.*

– I would like to thank you to and take this opportunity to thank the GDIP for their active culture and awareness promotion activities. I am a historian by education and my attention is attracted by events aimed at spreading or preserving the history. It should be noted that your organization takes particular interest in publishing, i.e. recording the history. Culture events are always organized with a good taste and enormous kindness, and such events are designed to familiarize diplomatic corps with national culture.

Interview prepared by **Inna Khomenska**

Чуа Теонг БАН,

Надзвичайний і Повноважний Посол

Малайзії в Україні

КАТАСТРОФА БОІНГУ 777 РЕЙСУ МН17: ВІДДАТИ НАЛЕЖНЕ УКРАЇНЦЯМ

Новина

У четвер, 17 липня 2014 року, приблизно о 17:30, я надягав свої кросівки, щоб піти на звичну пробіжку ботанічним садом. Та раптом пролунав телефонний дзвоник від посла Індії в Україні Й.В. Раджіва К. Чандера. Він попросив мене ввімкнути телевізор, бо саме транслювали останні новини про збитий малайзійський літак рейсу МН17 над повітряним простором України. Я був приголомшений новиною і не знав навіть як реагувати. Моя відповідь була короткою і різкою: «Добре! Я вам передзвоню».

На одному із центральних міжнародних каналів показували «гарячі новини» — падіння малайзійського літака в Україні. Я не міг повірити в це, особливо враховуючи, що приблизно 5 місяців тому Малайзія втратила ще один літак рейсу МН370 на шляху до Пекіна. Я не міг повірити, що це був ще один літак «Малайзійських авіаліній». Це, мабуть, помилка!

Враховуючи те, що я посол Малайзії в Україні, я розумів, що моє керівництво в Малайзії також дивитиметься ті ж новини, і мабуть, вони в такому ж шоковому стані. Моїм першим завданням було отримання підтвердження трагедії від української влади. Я скликав персонал Посольства, аби якнайшвидше впоратися з цією кризою. Всі мої співробітники вже давно були вдома та у своїх справах на той час після довгого робочого дня.

О 18:00 я прибув до посольства і почав зв'язуватися з Міністерством закордонних справ України. Але всі телефонні лінії були зайняті, мабуть, багато людей телефонували щодо катастрофи. Згодом я отримав дзвінок від пана Ігоря Поліхи, директора департаменту країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону Міністерства закордонних справ України. Він спокійно повідомив мені, що Державна служба цивільної авіації підтвердила, що літак, який належить «Малайзійським авіалініям», рейсу МН17 розбився над повітряним простором м. Шахтарськ на сході

України о 16:00 за місцевим часом. Це було офіційним підтвердженням від уряду України, яке я передав моєму уряду в Малайзії.

Операційний штаб відкрито

Я швидко пішов до бібліотеки Посольства подивитися на велику топографічну мапу України, яка була однією із перших речей, придбаних мною після прибуття в Київ у березні 2011 року. Я ретельно вивчав схід України, особливо територію біля Донецька. Я погано знав цей регіон, бо за свої 3 роки перебування в Україні там ще не був. Я саме планував зробити робочий візит у регіон наприкінці 2014 року.

Після новини про збитий літак, мій мобільний телефон дзвонив практично безперестанку протягом 72 годин. Мій звичний спосіб життя змінився і лишається непростим до сьогодні. Я маю володіти оновленою перевіреною інформацією, підтримувати контакти з відповідними органами, а також планувати заздалегідь роботу. Штаб Посольства працював протягом дня і ночі протягом перших 72 годин. Деякі співробітники й досі працюють у напруженому режимі. Я щиро ціную та дякую їм за самовіддану роботу та внесок, зроблений упродовж цієї кризи.

Українські доброзичливці

Через годину після того, як я прийшов до офісу, щоб налагодити роботу операційного штабу, мене поінформувала охорона, що кілька українців прийшли покласти квіти до Посольства, залишити м'які іграшки і запалити свічки із молитвами за загиблі душі. Я доручив нашому співробітнику приспустити державний прапор Малайзії, Jalur Gemilang, навіть не отримавши згоди мого відомства в Путраджаї. Вірю, що це було правильним рішенням для вшанування пам'яті загиблих, а також знак поваги до атмосфери, яку створили українські доброзичливці. Спочатку я мало звертав увагу на значну кількість українців, які постійно приходили до стін Посольства, бо мав зробити багато справ та координувати логістичні та організаційні питання щодо пошуково-рятувальної групи із 132 осіб, що прямували в Україну за дорученням прем'єр-міністра Малайзії Даго Сері Наджіба Разака.

Коли я нарешті зміг контролювати ситуацію — майже опівночі 17 липня 2014 року, я подивився з вікна мого кабінету та був зворушений тим, що так багато українців продовжували перебувати біля Посольства. Це були представники різних верств населення, молодь і люди похилого віку, самі, парами або навіть родинами, різних віросповідань. Незважаючи на погодні умови, потік не припинявся навіть уночі.

Вражений підтримкою українського народу та зворушливим співчуттям, я вийшов з офісу, щоб висловити глибоку вдячність від мого уряду за добро та турботу. Під час розмови з цими людьми мені було дуже важко стримувати сльози. Мій голос деколи зривався від сильних емоцій. Не дивлячись на те, що на борту літака не було жодного українця, дуже багато українських громадян прийшли до нас розділити горе і підтримати нас своїми молитвами. Мене це вразило. Я пе-

реконався, що українці є прикладом дбайливого суспільства, яке високо цінує людські життя, на відміну від того, що я бачив у зоні військових дій на сході України. Українці, ви є тим надійним другом, що підставить плече у складній ситуації. Я завдячую вам за теплоту, турботу та людяність, яку ви проявили в часи кризи. Слава Малайзії! Слава Україні! Героям Слава!

Звертаюсь до співчутливих українців. Ваші м'які іграшки, молитовні листи та інші пам'ятні речі не були викинуті на звалище. В посольстві Малайзії в Києві створено спеціальний куток на знак щирої вдячності, а також на згадку нащадкам. Цей куточок присвячено усім українським доброзичливцям.

Прибуття пошуково-рятувальної групи з Малайзії

Малайзійський пошуково-рятувальний загін було швидко створено у зв'язку із катастрофою за вказівкою уряду Малайзії. Протягом 24 годин після аварії команда зі 132 співробітників та спеціальним обладнанням була направлена з Малайзії в Україну Боїнгом 747 «Малайзійських авіаліній», що очікувався на прибуття до Києва між вечором п'ятниці 18 липня та ранком суботи 19 липня. Зважаючи на те, що Малайзія та Україна не мають двосторонньої угоди щодо повітряного простору, довелося отримувати дипломатичний дозвіл від

української служби цивільної авіації для цього чартерного літака. Посольство Малайзії в Україні також брало участь у забезпеченні безперешкодного перельоту.

Нам також потрібно було погоджувати дозвіл із Консульською службою Міністерства закордонних справ України у неробочий час, щоб гарантувати отримання візи після прибуття в міжнародний аеропорт «Бориспіль» усім 132 співробітникам.

Малайзія і Україна також не мають двосторонньої Угоди про часткове спрощення візового режиму. Тому власникам малайзійського паспорта доводиться постійно звертатись за візою для кожного візиту в Україну. З іншого боку, власникам українського паспорта можна подорожувати до Малайзії без візи на короткостроковий термін не більше 30 днів, що було зроблено для розвитку місцевого туризму як одного із основних джерел надходжень до національного бюджету.

Посольство України в Малайзії не могло видати візи членам пошуково-рятувальної групи в Куала-Лумпур, бо список імен змінювався та постійно оновлювався. На момент отримання остаточного переліку осіб, Посольство України вже було зачинене.

Враховуючи те, що літак мав вилетіти та потрапити на місце катастрофи якомога швидше, спільно із українською стороною було вирішено все з'ясувати з візами після прильоту. Хочу подякувати Міністерству закордонних справ України за співпрацю у цих питаннях зі мною та з моїм персоналом у проходженні всіх процедур для забезпечення прильоту та візового оформлення для всіх 132 осіб. Ми вдячні тим скромним героям Міністерства закордонних справ України та особливо тим небагатьом, що працювали в терміналі D аеропорту «Бориспіль» під час прильоту рятувально-пошукової групи з Малайзії.

Завдання: забезпечити збереження людських тіл та бортових самописців

Основними цілями малайзійської команди були миттєве розташування на місці катастрофи літака задля збору тіл та особистих речей пасажирів і їх подальшої ідентифікації, отримання двох чорних ящиків для вивчення та аналізу компетентними експертами з цивільної авіації, а також встановлення справедливості шляхом проведення активного розслідування та збору доказів з місця аварії, щоб встановити та знайти винних. Керуючись цими цілями, моїм наступним невідкладним завданням було негайно налагодити зв'язок між малайзійською командою та Державною службою з надзвичайних ситуацій України для спільної координації дій та розпочати пошуково-рятувальні операції без зволікань. Необхідне обладнання, знаряддя та медикаменти були доставлені в Україну разом з групою тим самим літаком.

Завдяки органу, що був створений під керівництвом віце-прем'єр-міністра України пана Володимира Гройсмана, а саме Урядової комісії для з'ясування обставин катастрофи в Донецькій області літа-

ка Боїнг-777 «Малайзійських авіаліній», малайзійська команда та представники інших країн, громадяни яких постраждали в катастрофі, мали змогу проводити консультації та діалог з українською владою на високому рівні. Конструктивний, інтенсивний та відкритий до критики характер консультацій на вищому рівні став у пригоді для прямого спілкування на рівні урядів залучених країн. Всі пошуково-рятувальні групи з країни, що були у скорботі за своїми загиблими громадянами, були завжди готові до активних дій, аби не зволікати із доправленням до місця катастрофи. На жаль, їхній ентузіазм було охолоджено, коли українська влада не змогла дозволити жодній з команд потрапити до гарячої точки, що знаходилася під повним контролем сепаратистів. Уряд України не міг гарантувати безпеку членів усіх пошуково-рятувальних груп.

Патова ситуація! Кожна із закордонних груп усвідомлювала, що необхідно досліджувати інші можливості, не сидіти в очікуванні, що все якось вирішиться. Час дорого коштує, коли справа стосується пошуку, порятунку і відновлення. Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ (СММ ОБСЄ) також брала участь у діалозі з Урядовою комісією під головуванням віце-прем'єр-міністра Гройсмана. Через деякий час СММ ОБСЄ звернулась до кількох країн-учасниць розслідування та запропонувала безпечний прохід до регіону, підконтрольного сепаратистам. СММ ОБСЄ мала бажання виконувати посередницьку роль між зацікавленими країнами, українським урядом та сепаратистами. Як

Малайзія, так і Нідерланди та Австралія прийняли пропозицію негайно відправити невелику групу для проведення незалежної оцінки, розвідки та підготовки місця для можливого візиту в майбутньому.

Отримання тіл та чорних ящиків

Зважаючи на поставлені цілі малайзійської групи, ми наполегливо працювали в зоні конфлікту, щоб знайти людські тіла, зібрати речі та два чорних ящики. Увечорі 7 липня людські тіла було передано сепаратистами малайзійській стороні, після чого їх було транспортовано в спеціальному потязу до міста Харкова в супроводі українських збройних сил і всіх зацікавлених сторін.

Паралельно також проводилась підготовка для передачі тіл загиблих в Нідерланди військовими літаками з Голландії, Австралії та Бельгії з метою подальшої ідентифікації та тестування ДНК. Малайзійська сторона зробила великий внесок у цій справі у зв'язку із залученням досвідчених людей у питаннях дотримання міжнародних стандартів охорони здоров'я при передачі тіл загиблих через кордони. Допомога та умови, які було створено Харківською обласною державною адміністрацією членам малайзійської команди, — безцінні. Кожний член малайзійської команди відчув тепло і турботу харків'ян.

Всі спроби негайного дислокування у місці катастрофи Боїнгу були б неможливі без суттєвої підтримки української влади на найвищому рівні та дипломатичних зусиль міністра закордонних справ та міністра транспорту Малайзії. Обидва міністри прибули в Україну для спостереження за роботою малайзійської команди, а також, щоб дати політичний поштовх і показати готовність уряду Малайзії в будь-який час брати активну участь у пошукових, рятувальних і відновлювальних роботах на місці аварії рейсу МН17. Зрештою, Малайзія є власником цього літака національного перевізника «Малайзійські авіалінії».

Зустріч з Президентом Петром Порошенком

Український уряд позитивно сприйняв візит двох малайзійських міністрів та надав їм відповідний протокол та гостинність. Всі ініційовані зустрічі легко організовувалися, навіть коли запит про зустріч було зроблено в останню хвилину, незважаючи на те, що українські урядовці та Президент Порошенко були зайняті координацією, управлінням та врегулюванням наслідків несподіваної катастрофи, а також в умовах бойових дій проти сепаратистів на сході України. Малайзія вдячна за те, що українські високопосадовці та Президент Порошенко змогли знайти час у щільному графіку, щоб зустрітися і обговорити кризу. Зустріч з Президентом Петром Порошенком мала неабияке значення, хоча й була короткою.

Для запевнення у занепокоєності ситуацією та для висловлення глибокого співчуття від імені уряду, народу України та від себе особисто, 8 липня Президент Порошенко особисто відвідав Посольство

Малайзії в Києві і підписав Книгу скорботи. Біля посольства Президент поклав букет із жовтих троянд, обв'язаних чорною смужкою, до імпровізованого меморіального місця, яке було створено кілька днів тому співчуваючою українською громадськістю. Я був зворушений справжньою і щирою турботою Президента, коли він став на одне коліно, щоб покласти квіти і помолитися. Емоції переповнювали мене споглядаючи, як людина № 1 в Україні вшановує 298 жертв рейсу МН17. Потім Президент Порошенко перейшов до підписання Книги скорботи у присутності міністра закордонних справ Малайзії, міністра транспорту Малайзії, посла Малайзії та представників українських і міжнародних ЗМІ.

Дві цілі виконано! Залишось єдине...

Після направлення тіл загиблих та бортових самописців залишилось ще одне завдання для малайзійської команди, яке не було виконане, а саме – отримати доступ до місця катастрофи для проведення судово-медичної експертизи, збирання особистих речей, вивчення усіх обставин для встановлення справедливості і притягнення винних до кримінальної відповідальності. Нам не вдалося отримати доступ до місця катастрофи через запеклі бої в регіоні. Також і сепаратисти не були готові дозволити Малайзії ввести свої сили на небезпечну ділянку для проведення подальших дій. Не існувало навіть певних часових рамок ані з боку української влади, ані сепаратистів щодо того, коли міжнародні слідчі матимуть змогу отримати доступ до місця катастрофи. Зважаючи на ситуацію і на те, що уряд Малайзії визнає безпеку малайзійського персоналу основним пріоритетом, нашу команду було відкликано майже в повному складі (132 співробітника). Спеціальна група з ідентифікації передислокувалася до м. Хилверсум, Нідерланди, для надання допомоги у виснажливій роботі з ідентифікації, судово-медичної експертизи та процесу тестування ДНК. Групу із допомоги постраждалим та рятувальну команду було повністю повернуто до Малайзії до 25 липня, бо тіла загиблих було вивезено з місця катастрофи.

У ці дні міжнародне співтовариство суворо засудило збиття Боїнгу рейсу МН17 та гаряче обговорювало це питання в Раді Безпеки Організації Об'єднаних Націй (РБ ООН), в результаті чого 21 липня було одностайно прийнято резолюцію РБ ООН № 2166, автором якої стала Австралія. На виконання резолюції було створено спеціальну Об'єднану міжнародну групу (CJITF) за участі Австралії, Малайзії та Нідерландів з метою проведення розслідування збиття літака. Королівству Нідерландів Україною було делеговано головування у розслідуванні згідно із Додатком 13 (Чиказька конвенція) Міжнародної організації цивільної авіації, і, як наслідок, головування в Об'єднаній міжнародній групі.

Після багатьох тижнів «тихої» дипломатії команда Місії спостереження ОБСЄ змогла забезпечити усну домовленість із сепаратистами щодо доступу Об'єднаної міжнародної групи до місця падіння на умовах гарантій безпеки для всього персоналу. Натхнені позитивним результатом, група із 90 малайзійських поліцейських прибула до України для проведення слідчої роботи. Їм вдалося попрацювати на місці падіння лише 3 дні з обмеженим доступом сепаратистами, але деяку роботу все ж вдалось зробити. 6 серпня 2014 року ситуація з безпекою на місці катастрофи стала неконтрольованою та ризикованою. Об'єднаній міжнародній групі довелося згорнути заплановану першу фазу операції та повернутися назад до того моменту, коли ситуація покращиться. Після того як Міжнародна група тимчасово покинула місце падіння, почалися активні бойові дії між Збройними силами України та сепаратистами тож перспектива продовження розслідування затьмарювалась з кожним новим днем.

Проблеск надії

Анонсування підписання Мінського протоколу про припинення вогню 5 вересня 2014 року вселило надію для уряду Малайзії щодо досягнення позитивного результату та до перспективи безпечного доступу до місця катастрофи. Відразу ж прем'єр-міністр Малайзії Дато Сері Наджіб Разак доручив малайзійській поліції без зволікань виїхати в Україну і вже наступного дня, 6 вересня, бути в режимі готовності до якнайшвидшої дислокації на місце катастрофи, як тільки дозволить ситуація, тобто запанує загальне та постійне припинення вогню. Знову ж таки, Моніторингова місія ОБСЄ виступила як посередник у перемовинах із сепаратистами. Але безрезультатно. Принаймні в найближчій перспективі. Реальність на сході України свідчить, що спорадичні сутички продовжувались час від часу без будь-яких причин. Така ситуація становила небезпеку для персоналу Об'єднаної міжнародної групи у разі перебування на місці аварії. З 17 жовтня 2014 року Об'єднана міжнародна група чекає на можливість потрапити до місця падіння Боїнгу до початку зими, яка наближається.

Висновок

Нині малайзійській команді, як і іншим членам Об'єднаної міжнародної групи, залишається терпляче чекати з обережним оптимізмом. Хай земля буде пухом 298 душам загиблих на борту літака Боїнг 777 рейсу «Малайзійських авіаліній» МН17. А ми будемо продовжувати працювати заради встановлення справедливості та розслідувати трагічний випадок. Можливо, це хоч трохи вгамує розпач членів родин загиблих. Об'єднана міжнародна група чекає...

Chuah Teong BAN,

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Malaysia to Ukraine

THE MH17 DISASTER: A TRIBUTE TO UKRAINIANS

News Break Out

On Thursday, 17 July 2014, just after 1730 hrs, I was about to put on my running shoes to go for my regular jogging near the Kyiv Botanical Garden when I received a call from the Indian Ambassador to Ukraine, H.E. Rajiv K. Chander. He asked me to turn on the television to watch the Breaking News on the downing of a Malaysian Airlines plane MH17 over the eastern Ukraine airspace just an hour ago. I was in deep shock and did not know how to react to his call. My immediate response was curt and abrupt, «OK! OK! I will call you back»

Immediately, I switched on the television to the mainstream international news channel and before my eyes were the words «Breaking News: Malaysian Airlines MH17 down in Ukraine». I could not believe what I saw or heard that was broadcasted over the television, especially just less than 5 months ago, Malaysia lost a plane MH370 enroute to Beijing. In my mind, it cannot be another loss of Malaysia Airlines plane. It must be a mistake!!

Being the Ambassador of Malaysia in Ukraine, I knew that my bosses in Malaysia would also be watching the same news and must be in similar shock and disbelief. Racing in my mind then was how to get the confirmation from the Ukrainian authority. I immediately summoned all my officers to congregate at the Embassy Chancery as soon as possible to handle this crisis. All my officers and staff were already back to home after a long day work at the office.

At 1800hrs, I arrived at the Embassy Chancery and started to contact the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine but the general lines were virtually engaged, perhaps due to too many people calling to find out more on the disaster. I was frustrated but did not give up. Shortly after that, I got an unexpected call from Mr. Igor Polikha, Director General of Asia Pacific Division at the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. He calmly informed me that the Ukrainian Civil Aviation authority has confirmed that a plane belonging to Malaysia Airlines, codename MH17 had crashed over the Shakhtarsk airspace in eastern Ukraine at 1620hrs local time. I treated that verbal communication as an official confirmation from the

Ukrainian government and immediately conveyed the confirmation to my government in Malaysia.

Operation Room Begins

I hurriedly went to the library of the Embassy to look at the large topography wall map of Ukraine, which was among the first item I bought when I reported for duty in Kiev in March 2011. I pored through slowly and carefully on every square inch of the map at the eastern Ukraine region, especially in the vicinity of Donetsk city to get my geographical orientation and bearings correct. I have little knowledge of this region as I have not visited this region before in my past 3 years in Ukraine. I was planning to make a working visit there later in the year of 2014 but it looks like it might be difficult in the near future.

After the news on the downing of MH17 broke out, my hand phone has been ringing incessantly throughout the next 72 hours or more. My lifestyle and routine were never the same again until today. My pace of work and life in Ukraine had changed abruptly. I have to be constantly on my toe to update on the latest situation on the ground, collecting and verifying new information, making contacts after contacts with the relevant bodies and authorities as well as to plan ahead on what to do. My Ukrainian personnel were all in similar situation and had to work throughout the nights at the Embassy, leaving their families at home for the next 72 hours. Some of them had to endure longer hours. I sincerely appreciated their selfless contributions and their tireless devotion and dedications in these hours of challenges and crisis.

Flow of Ukrainian Well-wishers

An hour after I came to the office to set up the emergency operation room, I was informed by the guard on duty that there were already some local Ukrainians standing in front of the Embassy to lay flowers, place soft toys and lighting candles and saying prayers to the perished souls on-board the MH17 plane. I then instructed my officer to lower Malaysian national flag, Jalur Gemilang to half-mast, based on my discretion even without the prior consent of my Headquarters in Putrajaya, as a mark of respect to the loss of lives and also to display our sensitivities prevailing in the solemn atmosphere prevailing among the Ukrainian well-wishers. I paid little attention to attending to them in that early evening as I have so many reports to make and also to coordinate the logistical requirements and arrangements of an impending Malaysian search and rescue team of 132 strong contingent that were instructed by the Prime Minister of Malaysia, Dato Seri Najib Razak to leave for Ukraine immediately.

When my work was finally under control that late evening of 17 July 2014 at almost midnight, I look out of my office's window and was so touched that there were still so many Ukrainian well-wishers crowding in front of the Embassy to say their silent prayer and to perform night vigil. They were from all walks of life and society — young and old, single,

couple and family, different religious beliefs, rain or shine, they came in umbrella. I could see many more of them streaming in even into the wee hours of the night.

Overwhelmed by their outpouring of firm support and indiscriminating compassion, I step out of the office to address them to express the profound appreciation of my government for their kind, thoughtful and caring gestures. When addressing them I could not help to fight to contain the swell of tears in my eyes and at times my voice broke with intense emotion. What struck me was that there was no Ukrainian onboard the MH 17 plane and yet there were some many Ukrainian well-wishers coming forth to extend their prayers. From their display of compassion, I am convinced that Ukrainians are a whole lot of warm hearted and caring society that value human lives so much, not like what I have observed in war zone in eastern Ukraine, where they fought savagely and mercilessly with each other among fellow Ukrainians for their personal and self-centered interest. Ukrainians, you are a Friend in need is a Friend indeed. I salute you all for the warmth, care and humanity that you have displayed during the times of crisis. Slava Malaysia!!! Slava Ukraine!!! Heroyam Slava!!

To the Ukrainian well-wishers, your soft cuddly toys, messages, prayer sheets and other memorabilia were not thrown away, instead I have set up a corner in the Chancery of the Embassy of Malaysia in Kiev to store and display them as a token of sincere appreciation and also for the sake of posterity. This corner is dedicated to your all Ukrainian well-wishers.

Arrival of Malaysian Search and Rescue Team

The Malaysian search and rescue team was hastily put together in response to the MH17 disaster at the instruction of the Malaysian leadership. Within 24 hours after the crash, the team of 132 personnel and their equipment were airlifted from Malaysia to Ukraine via a chartered B747 Malaysia Airlines plane and expected to arrive Kyiv by late night of Friday, 18 July 2014 or early hours of the morning of Saturday, 19 July 2014. Since there was no Bilateral Air Services Agreement between Malaysia and Ukraine, the chartered plane had to apply for diplomatic clearance with Ukrainian Civil Aviation authority to overfly the Ukrainian airspace and landing too. The assistance of the Embassy of Malaysia in Ukraine was enlisted to secure the diplomatic overflight clearance. We also had to coordinate with the Consular services section of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine at odd hours to ensure that the 132 personnel were given visa on arrival at the Borispol International Airport.

Malaysia and Ukraine do not have bilateral Partial Abolishment of Visa Agreement. Therefore, Malaysian passport holders had to apply for visa for any entry into Ukraine. On the other hand, Ukrainian passport holders can enter into Malaysia visa free for short-term visit of not more than 30 days, which was geared towards promoting tourism as a major

foreign revenue earner. The Embassy of Ukraine in Malaysia was not able to issue the visas in Kuala Lumpur because our list of passengers kept changing and updating and by the time a complete list was finalized, the Embassy of Ukraine was already closed for the day and past midnight. As time was of essence and that the plane had to fly out as early as possible in order to enable the team to reach the crash site quickly, the option to have visa on arrival was sought with the Ukrainian side. In all honesty, I attributed to the full cooperation of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine for making my task and that of my officers easy and fast by readily facilitating all their entry requirements from overflight clearance to landing permit and even the swift issuance of visa for all 132 persons shortly upon arrival at the airport. Well done to those unsung heroes at the Terminal D airport who had to work during such graveyard hours when the Malaysian Team arrived.

Quest to Secure the Human Bodies and Black Boxes

The main objectives of the Malaysian Team were to get into the crash site of MH17 immediately with the view to collecting the human bodies and passengers' personal belongings for identification, to retrieve the 2 black boxes for examination and analysis by competent Civil Aviation experts and finally to seek justice by conducting intensive investigations and collecting forensic evidences at crash site in order to track down the perpetrators. Guided by these objectives, my next pressing task was to put the Malaysian Team in contact with the State Emergency Services of Ukraine the same day of their arrival so that they can coordinate and be

guided by the Ukrainian authorities as to when and how the Malaysian Team can contribute to the search and rescue operation without further delay. The equipment, machineries, medical supplies and other assets were flown in together with them in the chartered Malaysian Airlines plane.

Thanks to the mechanism set up under the leadership of Vice Prime Minister, H.E. Vladimir Groysman of a high command Joint Commission of the Investigation of MH 17 Disaster, the Malaysian Team together with other search and rescue teams from other grieving nations were able to have open consultation and dialogue with the Ukrainian high level authority. The swift, open and inclusive nature of high level consultations has been useful for direct communication at Government-to-Government level. All the search and rescue team of the grieving nations were raring to get into action and did not want to delay any longer to get to the crash site. Unfortunately their enthusiasm was doused with cold water when the Ukrainian authority could not allow any of the teams to go the hot spot which was under the full control of the separatists and Ukrainian government cannot guarantee the safety of the members of all the search and rescue teams there.

Stalemate!! Each of the foreign teams knew that they had to do something to explore other possibilities and could not just sit idle waiting for a natural change of scenario eventually. Time is of essence when it comes to search, rescue and recovery mission. OSCE Special Monitoring Mission (SMM) which was also participating in the dialogue chaired by Vice Prime Minister Groysman then approached a few of the grieving nations to offer a safe passage for the interested advance team to go to the separatists held areas. OSCE SMM was willing to play the mediating role between the interested grieving nations, Ukrainian government and the separatists. Malaysia, like The Netherlands and Australia, took up the offer promptly by sending a small advance group there to make independent assessment, reconnaissance and prepare the foundation for an eventual visit to the disaster site.

Release of the Human Bodies and Black Boxes

Guided by our objectives of the mission of the Malaysian Team, we worked hard to convince the opposing parties in the conflict zone to release the human bodies and remains that were collected and also the two black boxes in their procession solely on humanitarian ground. On the early evening of 7 July 2014, the two black boxes and all the human bodies were handed over to the Malaysian Team by the separatists and were promptly transported by refrigerated rail coach to Kharkiv city escorted by the Ukrainian defence forces and all interested parties involved. Upon arrival at Kharkiv city on the morning of 8 July 2014, all preparations were ready for the transfer of the two black boxes to the Air Accidents Investigation Branch (AAIB) in the United Kingdom as agreed by all the

interested parties in the investigation because only AAIB has the state-of-the-art facilities and expertise in the Europe region.

Parallel preparations were also made to transfer the human bodies to the Netherlands using military planes from the Netherlands, Australia and even Belgium for further identifications and DNA testing. Malaysian Team contributed a big workforce and expertise to help in processing and preparing the bodies to comply with the international health standards when transferring the human bodies across international borders. The facilities and assistance provided by the Kharkiv State Regional Administration to the members of the Malaysian Team during their stay in Kharkiv city were indeed valuable and well appreciated. All members of the Malaysian Team felt the warmth and concerns of the people of Kharkiv.

All the efforts to arrange for early access into the volatile crash site of MH17 just after the accident would not have been possible without the tacit support of the Ukrainian high authorities and the tireless diplomacy undertaken by the Minister of Foreign Affairs and Minister of Transport of Malaysia. Both Malaysian Ministers immediately came over to Ukraine to oversee the operation of the Malaysian Team and to give the political push and commitment of the Government of Malaysia on the ever readiness of Malaysia to be actively involved in the search, rescue and recovery mission at the crash site of MH17. After all, Malaysia is the owner of the ill-fated aircraft of Boeing 777-200 operated by Malaysia's national carrier, Malaysia Airlines.

Meeting With President Poroshenko

The Ukrainian Government was receptive to the visits of both Malaysian Ministers and accorded them with appropriate protocols, courtesy and hospitality. The various meetings requested were readily arranged, even when made at last minute notice, despite that most of the Ukrainian Ministers and President Poroshenko were too occupied and busy coordinating, managing and resolving the unexpected crisis of the disaster and also at the same time waging a war against the separatists in eastern Ukraine. Malaysia was indeed grateful that the Ukrainian Ministers and President Poroshenko were able to squeeze some time from their busy schedule to meet and discuss with them on the crisis at hand. The meeting with President Poroshenko is the most meaning although brief.

To show the serious concern and to express condolences and profound sympathies on behalf of the Government of Ukraine, the people of Ukraine and also on his own personal capacity, President Poroshenko himself came to the Chancery of the Embassy of Malaysia in Kiev to sign the condolence book on 8 July 2014. Upon arrival at the Chancery, he laid a bouquet of yellow roses wrapped in Ukrainian colours and a black band at the makeshift flower shrine set up a few days ago by Ukrainian public and well-wishers. When President Poroshenko went down on one knee on the dirt ground to lay the flowers and spent a moment of silent prayer, I was re-

ally touched by his genuine and sincere concern. Emotion almost overcame me to observe the Number One man of Ukraine humbly submitted himself to pay his last respect to all the 298 victims of the MH17. President Poroshenko then proceeded to sign the condolence book witnessed by the Minister of Foreign Affairs of Malaysia, Minister of Transport of Malaysia and myself and also the international and domestic media.

Two Objectives Fulfilled and One More to Go

With the retrieval of the human bodies of the victims and the black boxes, another outstanding objective of the Malaysian Team has yet to be fulfilled, that is to access the crash site to collect and collate forensics evidences, personal belongings and to examine the wreckages on site in the pursuit of justice and to bring the culprits to face criminal charges. We were unable to get into the crash site because there was still fierce fighting going on and the separatists there were not ready to allow the Malaysian Mission to enter dangerous ground zero for further forensics work. There was no clear definite timeline given by both Ukrainian forces and the separatists as to when international investigators can get in. In view of the situation and that the Government of Malaysia places the safety and security of the Malaysian personnel as the utmost priority, the Malaysian Team decided to reposition itself and recalled almost all the 132 personnel. The Disaster Victim Identification (DVI) team was then stationed in Hilversum, the Netherlands to assist in the tedious process of forensics identification and DNA testing process, while the Special Malaysia Disaster Assistance and Rescue Team (SMART) were totally recalled back to Malaysia on 25 July 2014 because the human bodies of victims were already collected from the crash site.

In the ensuing days, the international community squarely condemned the shooting down of the MH17 plane and hotly debated at the United Nations Security Council (UNSC) resulting in unanimous adoption of a UNSC Resolution No. 2166 sponsored by Australia on 21 July 2014. As a follow-up to the UNSC Resolution No. 2166, a Combined Joint International Task Force (CJITF) comprising Australia, Malaysia and the Netherlands was established to conduct the investigation of the MH17. The Netherlands being delegated to lead the investigation by Ukraine under the terms of Annex 13 (Chicago Convention) of the ICAO and thus to lead the CJITF.

After many weeks, days and hours of negotiations and quiet diplomacy, the OSCE SMM team was able to secure full verbal agreement from the separatists for the CJITF to enter the crash site with safety and security of all personnel guaranteed. Encouraged by the positive outcome, a 90-strong delegation of Malaysian police personnel was flown into Ukraine to carry out the investigative work at the crash site. They managed to enter the crash site for 3 days with limited working hours allowed at the site each day by the separatists and yet they were able to achieve some work with

limited result. By 6 August 2014, the security situation at the crash site evolved to become increasingly unattainable and highly risky. The CJIFT had to wrap up early its planned first phase operation and come back when the situation improves in the near future. After the CJITF temporary pull-out from the crash site, major military assaults between the Ukrainian Armed Forces and the separatists erupted and the prospect of entering the crash site became very dim with each passing days.

Glimmer of Hope

When the announcement of the Protocol of the Minsk Agreement of Ceasefire was made on 5 September 2014, the Government of Malaysia was encouraged by the positive develop-

ment that could eventually lead to the prospect of early safe access into the crash site. Immediately, Prime Minister of Malaysia, Dato Seri Najib Razak instructed the Malaysian police personnel to depart without delay to Ukraine the next day, 6 September 2014 to be on standby for early entry to the crash site when situation permits, that is total and permanent ceasefire. Again, this time, OSCE SMM acting as mediator with the separatists to explore the early possibility of early access to the crash site of MH17 but to no avail at least in the immediate term. The reality on the ground in eastern Ukraine was that there were still sporadic skirmishes erupting randomly anytime for no good reasons. Such situation would pose danger to the CJIFT personnel at the crash site. As of today, 17 October 2014, the CJIFT remained hopeful and patiently awaiting for an early window of opportunity to visit the crash site before the snowy winter set in soon.

Conclusion

For the time being, the Malaysian Team, like the other members of the CJITF, can only wait patiently and remains cautious optimistic. May the soul of the 298 victims onboard the Malaysia Airlines plane MH17 rest in eternal peace while we continue to seek justice to investigate the accident with fear or favour. An early closure of the investigation will soothe the emotional anguish and despairs of the members of the bereaved families of the MH17 disaster. The CJITF is still waiting and waiting...

Гадзанті Пульезе ди КОТРОНЕ,

*Надзвичайний і Повноважний Посол
Суверенного Мальтійського Оредну в Україні*

СУВЕРЕННИЙ МАЛЬТІЙСЬКИЙ ОРДЕН: ЦІННОСТІ ТА ТРАДИЦІЇ ЗАДЛЯ МИРНОГО МАЙБУТНЬОГО

Суверенний Мальтійський Орден є організацією міжнародного права нейтральною, неупередженою та аполітичною за призначенням та за дипломатичною практикою. У виконавчому плані сьогодні, у ХХІ столітті, Суверенний Мальтійський Орден — це глобальна, комплексна, чітка структура, що професійно займається гуманітарною допомогою. 13 500 членів, 80 тисяч постійних волонтерів, кваліфікований штат співробітників, що складається з 25 тисяч професіоналів (переважна більшість яких — медичний персонал) утворюють команду, яка охоплює широке коло діяльності: від роботи в

клініках до постачання медичного обладнання, від допомоги жертвам війн та голоду до роботи у зонах, що постраждали внаслідок стихійних лих, а також до медичної та громадської допомоги. Програми, що проводяться незалежно або в рамках угод про партнерство з урядами та міжнародними агентствами, працюють у 120 країнах світу. Орден підтримує або безпосередньо керує сотнями медичних центрів, 20 лікарнями, 33 службами швидкої допомоги, 110 притулками для людей похилого віку. У всіх куточках планети, всі засоби та персонал, які працюють під емблемою восьмикутного хреста, діють відповідно до угод про співпрацю, гуманітарні коридори та інші спрощення, яких було досягнуто внаслідок міжнародної довіри, яку ця старовинна інституція змогла завоювати протягом століть. Координація діяльності, що проводиться в усьому світі, відбувається з Риму, де з 1834 року знаходиться уряд Мальтійського Ордену.

1. Згідно із авторитетними історичними дослідженнями, Мальтійський Орден походить із давньої релігійної спільноти, яка діяла відповідно до правил св. Бенедикта. Відомо, що особливий інтерес у бенедиктинців викликало мистецтво лікування. У 1099 році, коли ли-

царі хрестового походу ввійшли до Єрусалима, вони розташувалися в будівлі поблизу Гробу Господнього, яка слугувала не тільки притулком для знедолених, а також і місцем лікування. Йдеться про «притулок» під керівництвом релігійної спільноти на чолі з Братом Жераром, який швидко отримав титул першого Магістра Ордену. Послідовники Жерара носили чорні рясні із білим хрестом поверх них. Цей хрест дуже нагадує восьмикутний Мальтійський хрест, який зараз вказує на присутність Ордену в усьому світі. Перша спільнота швидко перетворилася на організацію ченців (з обітницями безшлюбності, бідності та покорі).

15 лютого 1113 року є великим днем. Папа Римський Паскаль II затверджує статuti «Госпітальєрів», які обрали своїм покровителем св. Іоанна Хрестителя, та офіційно засвідчує появу «Ordo Equitum Hospitaliorum Sancti Iohannis Hierosolymitani» («Лицарський Орден Госпітальєрів святого Іоанна Хрестителя з Єрусалима»), що згодом стане відомим як Мальтійський Орден.

Але життя Ордену на Святій Землі ознаменувалася також й іншими подіями. Враховуючи авторитетність та відсторонення від особистих інтересів його членів, правителі Єрусалима часто призначали послами та радниками. І в цьому амплуа їх особливо поважали та прислухалися до їхніх порад.

2. Після перебування майже 200 років у Палестині лицарі Ордену були змушені відправитися на Кіпр. Це місце не вважали вдалим, але воно дало змогу започаткувати велику традицію мореплавства. Згодом з Кіпру вони перебралися на острів Родос, який остаточно захопили 15 серпня 1310 року.

Орден знову став відігравати одну із головних ролей на, так би мовити, світовій арені: місці перетину та поєднання Заходу та Сходу.

На Родосі розпочалася велика епопея Ордену, яка привернула увагу всіх та викликала загальне захоплення. Найвпливовіші та найстаріші родини змагалися щоб відправити своїх членів та помічників на Родос, а лицарі почали об'єднуватися навколо того, що називалося стовпами восьми мов Ордену: Провансу, Оверні, Франції, Італії, Німеччини, Арагону, Англії та Кастилії.

У 1314 році було прийнято рішення про побудову нової лікарні «в ім'я Господа, Нашої Богоматері та Святого Іоанна Хрестителя для людей будь-якої національності». За давніми свідченнями там про бідних та багатих, так званих «хворих вельмож», піклувалися однаково. Згодом цей «медпункт» перебудували та розширили настільки, що в XV та XVI століттях він став найсучаснішою та найефективнішою лікарнею свого часу. Незважаючи на героїчний опір постійним атакам турків, Орден був змушений покинути острів. Після шести місяців облоги, на початку 1523 року лицарям довелося залишити Родос.

3. Але не все було втрачено.

Папа Римський Адріан VI тепло приймає лицарів у місті Чівітавеккья, і після низки подій Карл V 1530 року передає їм Мальтійський архіпелаг. Натомість він попросив їх присягнути йому на вірність. Але Орден, у відповідності зі своїми традиціями незалежності, відмовився. Тоді Карл, вражений такою рішучістю, змінив вимогу на суто формальну данину пошани: щороку Орден мав надсилати йому сокола на знак поваги.

На Мальті великі подвиги лицарів мають своє продовження. Серед них — 1565 рік та героїчне протистояння атакам Сулеймана, коли перед його військом з'явилася постать Великого Магістра Жана Парізо де ла Валетт; а також участь людей та кораблів у битві при Лепанто у 1571 році.

Але найціннішою заслугою Ордену виявилася діяльність, що перешкоджала виникненню та поширенню небезпечних хвороб. Саме завдяки їй було вжито надзвичайно важливих та інноваційних заходів в галузі очищення води та поховання мертвих.

Особливу увагу лицарі приділяли людям похилого віку та інвалідам, створюючи спеціальні медпункти; покинутим дітям та тим, батьки яких не мали змоги піклуватися про них; жертвам нещасних випадків на робочому місці, для яких передбачалася не лише медична допомога, а й допомога родині; хворим жінкам, для яких організовували систематичне обстеження вдома.

Найбільша та найважливіша медична структура Ордену знаходилася у місті Ла Валетта. Перший заклад було побудовано у другій половині XVI століття. Його постійно добудовували та оновлювали у першій половині XVIII століття він став другим серед найбільших та найсучасніших медичних установ у Європі.

І не тільки. Діяльність Ордену завжди супроводжувалася науковими дослідженнями. Окрім стародавньої медичної школи, Орден також заснував кафедри офтальмології, мореплавства та математики.

4. У 1798 році під натиском Наполеона Ордену довелося покинути Мальту. Розпочалися його мандрі Італією: Трієст, Мессіна та Феррара. Зрештою, Орден знаходить притулок у Римі, в Мальтійському палаці на вулиці Кондотті, де й зараз засідає його уряд.

5. Все ж вірність цінностям та принципам католицизму, поєднана з власними традиціями, дух пожертви та присвяти стражденним зробили можливим, щоб ця велика історія відсвяткувала 2013 року своє 900-річчя. Завдяки цьому корінню Мальтійський Орден зумів знайти своє місце у майбутньому на міжнародній арені, події на якій стають дедалі складнішими.

Орден проводить свою гуманітарну діяльність на п'яти континентах. В усьому світі відомі його діагностичні та медичні центри, медичні інститути з найважливішими спеціалізаціями, диспансери, благодійні центри, дитячі садки, патронажі, волонтерські команди, зокрема

Герб Суверенного військового Ордену Госпітальєрів Святого Івана Єрусалимського,
лицарів Родосу і Мальти
The Emblem of Sovereign Military and Hospitaller Order of Saint John of Jerusalem,
Knights of Rhodes and Malta

з невідкладної допомоги на каретах швидкої допомоги, дослідницькі центри, лепрозорії, заклади допомоги та реабілітації, постачання лікарських засобів, спеціалізовані школи та курси тощо.

В Україні Мальтійський орден присвячує себе допомозі бідним дітям та сиротам, людям з обмеженими можливостями, матерям та дітям у кризовому становищі. Представники Ордену організують заходи з роздавання їжі знедоленим, надають підтримку у навчанні, культурі та спорті дітей, що перебувають у скрутних умовах. Для останніх проводяться освітні, культурні та виховні акції, які передбачають також літні табори, подорожі та екскурсії.

6. Щоб реалізувати це, Орден — «Первинна Організація міжнародного права» — повинен активно використовувати дипломатію, внаслідок чого він має дипломатичні зв'язки у світі.

Суверенний Мальтійський Орден встановив двосторонні дипломатичні відносини більш ніж зі 100 країнами та Європейським Союзом, з якими він обмінюється послами. Орден також бере участь у постійних місіях спостерегачів при ООН (Нью-Йорк, Женева, Париж, Відень, Рим, Найробі) та при основних міжнародних організаціях. Дипломатичні зв'язки дозволяють Ордену швидко та ефективно діяти у разі природних катастроф та військових конфліктів.

Дипломатія є основним інструментом Ордену для здійснення його медичної та гуманітарної місії, що робить її ефективним засобом для проведення такої діяльності, а також сприяє реалізації «Obsequium Pauperum» («Допомога знедоленим»), що і є головною метою Ордену.

Тому вдалим завершенням цього стислого екскурсу стануть слова Князя та Великого Магістра Фра Метью Фестінга, з якими він звернувся до дипломатичного корпусу, акредитованого при Ордені, 14 січня 2014 року: «Мальтійський Орден продовжуватиме відігравати свою роль на основі принципів незалежності, аполітичності та неупередженості, налагоджуючи діалог та проводячи місії для надання допомоги та посередництва для міжнародної спільноти, і зокрема всіх тих країн, з якими він має дипломатичні відносини».

У межах цього, Посольство Суверенного Мальтійського Ордену в Україні відновлює свою повну готовність продовжувати вже розпочаті гуманітарні ініціативи та запроваджувати нові, які вважатимуться корисними для досягнення заявленої мети Ордену.

* * *

Я, Антоніо Гадзанті Пульезе ди Котроне, новий Посол Суверенного Мальтійського Ордену в Україні. Я одружений на Марії Джудітті Гранеллі, яка має непросте завдання піклуватися про мене та трьох наших дітей: Федеріку, Мікеле та Франческо, яким відповідно 18,17 та 12 років. Як і в більшості багатодітних сімей, найменшому, якого ми називаємо «Зернятко», ми не можемо ні в чому відмовити.

Уперше я обіймаю відповідальну посаду Надзвичайного і Повноваженого Посла, також вперше в Україні.

Я закінчив Римський університет ла Салієнца, юридичний факультет. Мав змогу поглибити свої знання з цивільного права, професор нотаріального та земельного права в Папському Лютеранському університеті в Римі. Крім того, опікуюся кількома юридичними журналами, а також опублікував монографію з права спадкування. Окрім юриспруденції, я часто займався фінансами і обіймав посади радника Адміністрації та віце-президента кількох римських банків, а нині головую у «Фонді Атлант», який займається етикою фінансів, тобто способом займатися фінансовою справою, не забуваючи, а навіть, просуваючи найважливіші людські цінності як особисті, так і колективні.

Одним з моїх хобі є класична музика, а зокрема опера XVIII ст. Серед кількох моїх улюблених композиторів — Моцарт, Чімарозо, Паїзієлло. Пишаюся тим, що допоміг відреставрувати неаполітанський орган 1740 року, який і сьогодні у чудовому стані, і маю можливість організувати невеличкі концерти для друзів шанувальників музики. Тим хто поділяє цю пристрасть до музики, хочу дати одну пораду, яка може здатися зверхньою, але це не так. Зайдіть на YouTube і ви знайдете там дуже рідкісні видання опер та уривків, осо-

бливо старих часів, які ви не зможете більше ніде побачити чи почути. Це нескінченне джерело, навіть якщо якість звуку не завжди висока. В юності я вчився грати на фортепіано, але згодом — здався. Очевидно, мені бракувало таланту, бо періодично намагаюся розпочати цю боротьбу знову.

Література — це ще одне моє захоплення. Окрім мого зацікавлення історією, а зокрема історією Другої світової війни, мені подобається читати таких майстрів детективного жанру, як: Агата Крісті, з її незабутніми слідчими Єркюлем Пуаро та міс Марпл; Рекс Стаут з його надзвичайним приватним детективом Неро Вольфом; Жорж Сімеон та успішним комісаром Мегре. Читаючи цих класиків, ти відкриваєш світ без спедефектів, без самореклами, а лише з багатьма історіями, що наближені до реального життя з цікавим сюжетом, який повністю захоплює тебе.

А також із автомобілями того часу. Мені подобаються англійські та італійські автомобілі 60-х років, такі як Jaguar (Ягуар) та Lancia (Ланча). Їх кузов, салон та звук мотору є прикладом поєднання промислового та ремісницького виробництва, яке наразі зовсім зникло. Але треба ставитися до цього по-філософському. Як мені пояснював мій перший вчитель (літній римський механік), незважаючи на всі зусилля, які ти докладатимеш заради них, вони завжди можуть покинути тебе напризволяще прямо посеред дороги.

Хочу скористатися нагодою, та подякувати Павлу Кривоносу та Анатолію Денисенку, які дали мені цю чудову нагоду висловити вдячність цій великій країні, яка одразу тепло та добре мені прийняла. 11 вересня цього року я мав честь представити мої Вірчі Грамоти президентові України Петру Порошенку, який високо оцінив роботу Мальтійського Ордена в Україні.

Моїм найщирішим бажанням є поглибленням різновекторної співпраці, задля чого я докладу всі свої зусилля.

Antonio Gazzanti Pugliese di COTRONE,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of Sovereign Military Order of Malta*

**SOVEREIGN MILITARY ORDER OF MALTA:
VALUES AND TRADITIONS FOR THE SAKE
OF A PEACEFUL FUTURE**

This sovereign organization of international law is neutral, impartial and apolitical in intendency and diplomatic practice. In terms of enforcement, today, in the XXI century, Sovereign Order of Malta is a global, comprehensive, clear structure, which is professionally engaged in humanitarian aid. 13 500 members, 80,000 permanent volunteers, qualified staff consisting of 25 thousand professionals (most of whom are medical staff) form a team that covers a wide range of activities, from working in hospitals to supplying medical equipment to help victims of hunger and war to work in areas affected by natural disasters, as well as health and social care. Programs conducted independently or as part of partnership agreements with governments and international agencies which are operating in 120 countries. Order supports or manages directly hundreds of medical centers, 20 hospitals, 33 emergency services, 110 shelters for the elderly. In all sides of the world, all resources and personnel working under the octagonal cross emblem, operate according to the agreement on cooperation, humanitarian corridors and other simplifications, which was achieved as a result of international confidence that this ancient institution was able to prove its statues over the centuries in all of the involved organizations. Coordination of all activities, carried out all over the world, is now held from Rome, where from 1834 the Government of the Order of Malta is situated.

1. According to the authoritative historical research, Order of Malta derives from the ancient religious community that was following the St. Benedicts' rules. It is known that a special attention in Benedictines' led was given to the art of healing. In 1099 when the Knights went on a crusade to Jerusalem, they located in a building near the Holy Sepulchre, which served not only as a shelter for those who are in a need, but as well as the place of treatment. This «shelter» was under the leadership of the religious community led by Brother Gerard, who got the title of the first Grand Master of the Order. Followers of Gerard wore black robes with

a white cross on it. This cross is very similar to eight-pointed «Cross of the Order of Malta» which is indicating the presence of the Order in the world. This first community evolved into an organization of monks (who gave vows of celibacy, poverty and obedience).

February 15, 1113 has been a great day. Pope Pascal II approved its statutes «Hospitalier» who have chosen St John the Baptist as their patron, and officially confirms the emergence of «Ordo Equitum Hospitaliorum Sancti Iohannis Hierosolymitani» («Order of the Hospitaller Knights of St. John the Baptist of Jerusalem»), which will be known after as the Order of Malta.

But the life of the Order of the Holy Land was also marked by other events. Due to the credibility and the removal of personal interests, their members were appointed by the rulers of Jerusalem as Ambassadors and advisers. In this position they were especially respected and the rulers listened to their advices.

2. After 200 years in Palestine, the Knights of the Order had to go to Cyprus. This destination and location were not considered as successful, but allowed them to start their great tradition of seafaring and navigation. Later they moved from Cyprus to Rhodes, which was finally occupied August 15, 1310.

Again, the Order received a key role on (as we now say) the world stage: a place of intersection and combination of East and West.

In Rhodes the great epic of the Order started, which focused everyone's attention and aroused universal admiration. The most influential and oldest families competed to send its members and associates to Rhodes and the Knights began to unite around what was called The Pillars of the Eight languages of the Order: Provence, Auvergne, France, Italy, Germany, Aragon, England and Castile.

In 1314 it was decided to build a new hospital «in the name of the Lord, Our Virgin and St. John the Baptist for people of any nationality.» According to ancient evidence, there the poor and the rich, so-called «princes of patients» received care equally. Subsequently, the «infirmary» was rebuilt and so expanded, that in the XV and XVI centuries it was the most modern and most efficient hospital at the same time. Despite the heroic resistance against the constant attacks of the Turks, the Order was forced to leave the island. After six months of siege in early 1523, the Knights had to leave the Rhodes.

3. But it was not the end of it.

Pope Adrian VI warmly accepts knights in Civitavecchia and after a series of events, in 1530 Charles V transmits them to the Maltese archipelago. He asked them to swear allegiance to him instead. But the Order in accordance with its traditions of independence, refused. Then Charles, struck by such a determination, changed the requirement for a formal tribute: every year the Order had sent him a falcon in tribute.

The great deeds of knights in Malta started again. Among them we can remember 1565 and heroic opposition attacks of Suleiman, when his army appeared before the heroic figure of Grand Master Jean de la Valette Parisi; and the participation of men and ships in the battle of Lepanto in 1571.

But what was the most valuable? That is the fact that once again the Order devoted itself entirely to the fight against very poor conditions in which a lot of diseases appear. And because of this all the important and innovative steps were taken in the field of water treatment and burial of the dead.

Particular attention of knights were paid to the elderly and disabled creating special clinics for them; orphans and children whose families were unable to raise them; victims of accidents at the workplace, whom they provided not only with medical care but also helped their families; sick women, who have been examined at home.

The largest and most important medical organisation of the Order was in La Valetta. The first school was built in the second half of the sixteenth century. It has been always under construction and innovation, so that in the first half of the eighteenth century it was the second largest and modern medical facility in Europe.

The activities of the Order was always accompanied by scientific experiments. In addition to the ancient medical school, the Order also established the Department of Ophthalmology, navigation and mathematics.

4. In 1798, under pressure of Napoleon, the Order had to leave Malta. The period of its traveling throughout Italy, to Trieste, Messina and Ferrara. Finally, the Order finds the shelter in Rome in Palace of Malta on Condotti Street, where its government is located till nowadays.

5. The fidelity to the values and principles of the Catholic religion, a combination of their own traditions, the spirit and dedication of donations for those who suffer made it possible to make this big story and to in 2013 celebrated its 900 anniversary. With the help of these roots Malta has managed to find its place in the future on the international stage, events on which are becoming increasingly complexed.

Order carries out its humanitarian activities on five continents. It is known worldwide for its diagnostic and medical centers, medical institutions with the most important specializations, clinics, charitable centers, kindergartens, nursing, volunteer team, including emergency aid ambulance, research centers, supply of medicines, leper colony, facilities and assistance rehabilitation, specialized schools and courses, etc.

In Ukraine, in particular, the Order of Malta devotes itself to helping poor children and orphans, people with disabilities, single mothers and children in crisis. Specific programs are organized for those who are in a need: distribution of food, the support in education, cultural and sports

events for the children who live in difficult conditions; that include summer camps, trips and excursions.

6. For implementation of all these tasks, Order – «the Primary Organization of international law» – should also actively participate in diplomacy, so that it has diplomatic ties in the world.

Sovereign Order of Malta has bilateral diplomatic relations with more than 100 countries and the European Union, with whom Order is exchanging with ambassadors. The Order also provides permanent observer missions to the United Nations (New York, Geneva, Paris, Vienna, Rome, and Nairobi) and in the major international organizations. Diplomatic relations allow the Order to act quickly and effectively in case of natural disasters and armed conflicts.

Diplomacy is the ultimate tool of the Order to implement its medical and humanitarian activities, making it possible to carry out the Order's motto «Obsequium Pauperum» («Help for disadvantaged»), which is the main.

Therefore, successful completion of this brief insight into the history of the Order of Malta will be the words of the Prince and Grand Master Fra Matthew Festing which were addressed to the diplomatic corps accredited in the Order of Malta, January 14, 2014: «The Order of Malta will continue to play its role on the apolitical principles, principles of independence and impartiality, establishing dialogue and conducting missions to provide assistance and mediation of the international community, and, in particular, all the countries with which it has diplomatic relations.»

Thus and as a part of it all the Embassy of the Sovereign Order of Malta in Ukraine renews its full readiness to continue humanitarian initiatives which have been already launched and introduce new ones that can be considered as useful to achieve the above stated motto of the Order of Malta.

* * *

My name is Antonio Gazzanti Pugliese di Cotrone and I am a newly appointed Ambassador of the Sovereign Order of Malta to Ukraine.

I am married to Maria Giuditta Granelli, who is by the way, has got not an easy task to take care of me and our three children: Federica, Michele e Francesco, who are respectively 18, 17 and 12. And as usual in many respectable families the smallest child, whom we call the «Seed», is the one whom is simply impossible to refuse.

For the first time I am the Ambassador and it's my first visit to Ukraine.

If too say briefly, my education is mostly juridical.

I graduated from the University of Rome «La Sapienza», Faculty of Law. I had a chance to deepen my knowledge of civil law; I am a Professor of notary and land law at the Pontifical Lateran University in Rome. Also, I patronize several law magazines, and published a mono-

graph on the topic of inheritance rights. In addition to law, I often dealt with finances and in this role I served as an Advisor to the Administration and Vice President of several banks of Rome, but at the moment I am the head of «Atlas» foundation, which deals with the ethics of finance, and that is the way to engage in financial affairs, not forgetting and even promoting the most important human values, both: personal and collective.

One of my hobbies is classical music, especially opera of the eighteenth century. If to name a few of my favorite composers, I should mention Mozart, Cimarosa, Payiziyello. I am proud to have helped to restore the Neapolitan Organ which was made in 1740, which is now in excellent condition and through which I arrange small concerts for friends and music lovers. Those who share this passion for music, I would like to give one piece of advice that may sound arrogant, but it is not. Go to You Tube and you will have a possibility to find very rare editions of operas and excerpts, especially from the old times, which you can no longer see or hear anywhere else. This is infinite source, even if the sound quality is not always high. As a teenager, I learned to play the piano, but then I gave up. I was in a lack of talent. Even though, occasionally, I try to start it over.

Literature – this is one of my hobbies. In addition to my interest in history, especially the history of the Second World War, I like to read authors who write in detective genre such as Agatha Christie, with her unforgettable investigators Hercule Poirot and Miss Marple; Rex Stout with his extraordinary private detective Nero Wolf; George Simeon and his successful Megre Commissioner and others. While reading these great writers, you discover a world without special effects, no self-promotion, with only numerous stories that are close to real life with interesting and fascinating plot.

Speaking about the cars of previous years, I like English and Italian ones of 60s, such as: Jaguar and Lancia. Their body, interior and the sound of engine is an example of a combination of industrial and hand-craft production, which is now completely gone. But you have to treat them with philosophy. As I was explained by my first teacher (old Roman mechanic), despite all the efforts that you will make for them, they can always leave you to fend for themselves in the middle of the road.

I would like to take this possibility and thank Directorate General for Rendering Services to Diplomatic Missions, who gave me this opportunity and express my gratitude to this great country that greeted me warmly. On September 11, 2014, I had the honour to present my credentials to the President of Ukraine Petro Poroshenko, who highly praised the work of the Sovereign Order of Malta in Ukraine.

My sincere desire is to continue this way and for that I will put all possible efforts and diligence.

Іон СТЕВІЛЕ,

*Надзвичайний і Повноважний Посол
Республіки Молдова в Україні*

БУДУЄМО ВІДНОСИНИ НА ПРИНЦИПАХ ДОБРОСУСІДСТВА

— Пане Посол, розкажіть, будь ласка, про основні напрями співпраці між Молдовою та Україною?

— Я б виділив три традиційних основних напрями розвитку відносин між нашими країнами, які завжди будувалися на принципах добросусідства, дружби і взаємної допомоги. Уряди наших країн й надалі планують розширювати співпрацю в торговельно-економічній сфері та зміцнювати культурно-гуманітарні зв'язки. Протягом останніх років досить динамічно розвивається політичний діалог, зокрема, на найвищому рівні. Досить згадати низку візитів до Києва президента і прем'єр-

міністра Республіки Молдова, а також зустрічі керівників наших парламентів. Сподіваюся, в перспективі політичний діалог між нашими країнами буде ще більш інтенсивним.

Упевнений, що угоди про асоціацію, підписані Республікою Молдова і Україною з Європейським Союзом, відкривають нові перспективи для розвитку взаємодії наших країн і в двосторонньому плані, зокрема, в торгово-економічній сфері. Ми зацікавлені в проведенні більш інтенсивних консультацій з імплементації положень угоди про асоціацію, зокрема щодо зміцнення регіональної безпеки, здійснення структурних реформ, побудови зони вільної торгівлі, поглиблення співпраці в енергетичній сфері, проживання національних меншин, забезпечення вільного пересування людей, активізації транскордонного співробітництва, взаємодії в боротьбі з організованою злочинністю тощо. Гадаю, що обмін досвідом та взаємна підтримка в питаннях європейської інтеграції є дуже корисними для наших країн, особливо для подолання політичних і економічних труднощів, з якими ми стикаємося в останній час.

— *Україна впродовж багатьох років посідає одне з провідних місць серед зовнішньоторговельних партнерів Молдови. Які перспективи розвитку торгово-економічних відносин?*

— Так, насправді Україна є для нас одним з найважливіших зовнішньоекономічних партнерів, і ми зацікавлені в подальшому зміцненні і розширенні взаємодії в торгово-економічній сфері. Думаю, що ми зможемо більш ефективно використовувати наявний між нашими країнами режим вільної торгівлі, а також торговельні преференції з іншими міжнародними партнерами. На жаль, після досягнення в 2008 році рекордного обсягу двостороннього зовнішньоторговельного обороту в 1 млрд. доларів США, в торговельних відносинах між нашими країнами є певний спад. Мабуть, це сталося під впливом світової економічної кризи і нестабільної ситуації в нашому регіоні. Сподіваюся, що йдеться про тимчасові труднощі і в найближчому майбутньому ситуація стане більш сприятливою для пожвавлення торгівлі та збільшення припливу взаємних інвестицій. Приємно констатувати, що в Молдові традиційно користуються популярністю українські продукти харчування і напої, що реалізуються, зокрема, через торгівельну мережу супермаркетів «Фушет», а в Україні добре відомі молдавські вина, плодовоовочева продукція, килими.

Як я вже зазначив, угоди про асоціацію з ЄС і створення зони вільної торгівлі можуть стати важливими чинниками для подальшого зміцнення двосторонніх торгово-економічних зв'язків. В цьому контексті, хотілося б відзначити загальну зацікавленість наших країн у поглибленні транскордонного співробітництва, зокрема шляхом реалізації конкретних проектів у галузі інфраструктури та культурно-гуманітарній сфері, із залученням європейських фондів. Хороші можливості для розвитку такої взаємодії існують в рамках єврорегіонів «Нижній Дунай», «Верхній Прут» і «Дністер», які охоплюють з українського боку Одеську, Чернівецьку та Вінницьку області, а з молдавського боку — практично територію всієї країни. Особливо динамічно останнім часом розвивається єврорегіон «Дністер» і є реальне прагнення наших країн до пожвавлення діяльності двох інших єврорегіонів за участю нашого спільного сусіда — Румунії, яка з 2007 року є членом Євросоюзу.

— *Пане Посол, хотілося б зупинитися більш детально на питаннях культурно-гуманітарного співробітництва між нашими країнами. Які можливості для подальшого розвитку взаємодії в цій сфері існують?*

— Співпраця в культурно-гуманітарній сфері традиційно є одним з пріоритетних напрямів розвитку відносин між Молдовою і Україною. Ми будемо ці відносини на досить солідному фундаменті: наші народи мають глибокі спільні історичні корені, міцні культурні та духовні зв'язки, численні національні громади, давні міжлюдські стосунки. Досить згадати тут родинні зв'язки між правлячими династіями Молдови

і України, видатних православних церковних діячів Митрополита Київського Петра Могили і Архімандрита Паїсія Величковського, плеяду українських політиків і громадських діячів молдовського походження, відомих представників творчої та наукової інтелігенції наших країн з молдавськими і українськими коренями тощо.

У наших країн і народів є сильне природне прагнення, я б сказав, глибока потреба, у подальшому розвитку та зміцненні культурно-гуманітарних зв'язків. І ми сповнені рішучості використовувати всі можливості. Ми будемо і надалі проводити уже традиційні дні культури Молдови в Україні, дні культури України в Молдові, через які можна показати всі аспекти багатой та самобутньої культури наших народів. Молдавські артисти готові і надалі брати активну участь у різних культурних заходах, які проводять в Україні, а молдавська публіка завжди буде рада бачити майстрів української культури в рамках традиційних музичних фестивалів, організованих в Молдові, наприклад, весняний фестиваль «Мерцишор», Міжнародний фестиваль опери та балету імені Марії Бієшу, фестивалі джазової музики і театрального мистецтва та ін.

Ми будемо і далі всіляко стимулювати участь колективів художньої самодіяльності у різних культурних заходах, які традиційно проводять в наших країнах, особливо в прикордонних областях. Я знаю добре, що ансамблі народної музики і танців із задоволенням беруть участь у різних етно-фольклорних фестивалях, які щорічно проходять в молдавських селах в Україні і в українських населених пунктах в Республіці Молдова. Доброю традицією в прикордонних населених пунктах Молдови стало приймати гостей з України на святкування «Храму села», що відзначається в день святих, ім'ям яких названо місцеву головну церкву.

Упевнений, що культурно-гуманітарні зв'язки між нашими країнами будуть поглиблюватися в межах існуючих євро регіонів, про які я говорив трохи раніше, згодом на їх основі можна побудувати своєрідні культурні мости в Європу.

— *Добре відомо, наскільки наші народи близькі не лише географічно, а й культурно і духовно. Скажіть, чим особливо пишуться молдавани?*

— Насправді це так. Історики добре знають, що культурна і духовна близькість наших народів почала складатися ще на основі давньої Кукутень-трипільської культури, поширеної в VI–III тис. до нашої ери в Дунайсько-Дніпровському межиріччі. Протягом сторіч у молдаван і українців сформувалися досить схожі традиції, звичаї та спосіб життя.

Я не помилюся, якщо скажу, що молдавани, як і українці, пишуться своєю благодатною землею, на якій вони живуть, неповторною природою, самобутньою культурою, своїми звичаями і традиціями, легендарною гостинністю. Природа Молдови з її віковими дубовими лісами, які у нас називають в нашій традиції Кодру, викликає захо-

плення не тільки у місцевих жителів, але й в усіх іноземних туристів, які відвідують Молдову. Відомий вчений, геолог-грунтознавець Василь Докучаєв назвав цю місцевість «Бессарабською Швейцарією». Родючий ґрунт і м'який клімат сприяють розвитку сільського господарства, особливо вирощуванню величезних виноградних плантацій, садів та овочів. В радянські часи Молдавію називали квітучим садом, а сама назва «Молдова» вимовлялася з епітетом «сонячна». Молдавани завжди з гордістю говорять про свою маленьку і гарну країну як про квітучу і сонячну.

Молдавани пишаються, що вироблені в нашій країні вина і коньяки, які за правилами Світової організації торгівлі, визнають одними з кращих не тільки на пострадянському просторі, а й в Європі. До речі, у нас їх називають діви нами, слово «divin» перекладається з румунської як «божественний». Ми пишаємося винними підвалами в передмістях столиці Крікова і Мілештій Мічь, які стали відомими за межами Молдови. У світі є багато винних підвалів і погребів, але найбільші знаходяться в Молдові. Це величезні підземні лабіринти на глибині 80 метрів, протяжністю понад 100 км. Вони утворилися в результаті видобутку каменю для будівництва міста Кишинєва, з ідеальним для зберігання вина постійним температурним режимом. Колекція вин, яка зберігається в підвалах в Мілештій Мічь і налічує понад 2 мільйонів пляшок, було занесено в Книгу рекордів Гінесса, як найбільшу в світі. У цих підвалах дають офіційні обіди на честь високих зарубіжних делегацій; вони користуються широкою популярністю в іноземних туристів. У нас кажуть, що ті, хто відвідав Молдову і не побував у винних підвалах в Крікова або Мілештій Мічь, той не бачив Молдову.

Молдавани як православний народ пишаються численними християнськими храмами і монастирями, особливо Кепріана, Орхеул Векь, Курков, Сахарна, які знаходяться в дуже красивих і мальовничих місцях.

Ми пишаємося нашими народними традиціями, звичаями, музикою, танцями та національною кухнею. Я не стану довго розповідати про все це, краще побачити, почути і спробувати. Знаю точно, що всі іноземці, які відвідують Молдову, і дипломати, які там працюють, завжди із захопленням відгукуються про молдавські традиції, музику, кухню і особливо про людей добрих, гостинних і відкритих. Молдавани добрий і толерантний народ. До гостей вони ставляться з дуже великою повагою, надаючи їм все найкраще: кращі вина, кращі страви, кращі кімнати у своєму будинку. Мені здається, що гостинність і миролюбність є найбільш яскравими загальними рисами характеру народів Молдови та України. Упевнений, що наші народи зможуть зробити свій цінний внесок у культурну, духовну і цивілізаційну скарбницю великої родини європейських націй.

— *Які перспективи інтеграції Республіки Молдова в Європейський Союз?*

— Ще донедавна багато євроскептиків вважали, що Республіка Молдова, як і Україна, знаходиться досить далеко від Європи, маючи на увазі, звичайно, геополітичний погляд на питання. Однак після скасування візового режиму для громадян Республіки Молдова в цьому році і набуття чинності Угоди про асоціацію з Євросоюзом всі переконалися, що ми наблизились до Європи. Такий важливий політичний прогрес дає нам серйозні підстави для того, щоб стверджувати, що інтеграція Республіки Молдова в Євросоюз є цілком реалістичною метою, яку можна досягти в майбутньому. Лідери проєвропейських сил заявили про намір подати вже в 2015 році заявку на початок переговорів щодо вступу Республіки Молдова в Євросоюз. Якщо так станеться, то десь до 2019–2020 року моя країна зможе стати повноправним членом Європейського Союзу.

Мені приємно констатувати, що, судячи із заяв нинішніх керівників України, такі ж плани є і у вашої країни. Я впевнений, цивілізаційний вибір було зроблено керівниками наших країн цілком усвідомлено, розуміючи добре, які труднощі чекають нас на цьому шляху. Враховуючи історичні уроки і накопичений нашими країнами досвід, думаю, що європейський вектор розвитку є найефективнішим стимулом для здійснення кардинальних реформ у всіх сферах життя, необхідних для модернізації суспільства, без якої важко уявити гідне майбутнє для наших народів.

— *Пане Посол, гадаю, що в Республіці Молдова добре розуміють серйозні виклики, з якими останнім часом доводиться боротися Україні. Я маю на увазі, насамперед, сепаратистські конфлікти в Придністров'ї та в Донбасі, які, розвиваються за схожим сценарієм. Як Ви оцінюєте перспективи врегулювання цих конфліктів?*

— Так, Ви праві. Ми насправді добре розуміємо те, що відбувається сьогодні на сході України, маючи на увазі той факт, що з подібною ситуацією ми зіткнулися в Придністров'ї в 90-ті роки минулого століття. Очевидно, що нашим країнам зроблено виклик сепаратизмом, інспірованим ззовні. Гадаю, що завдяки зовнішньому впливу, ці конфлікти — геополітичні за своєю суттю — набули таких масштабів. Найважчі наслідки збройного протистояння, які ми спостерігали в Придністров'ї і бачимо в Донбасі, — це численні втрати людських життів і величезний матеріальний збиток.

Говорячи про перспективи врегулювання цих конфліктів, хотілося б, звичайно, бути оптимістом, незважаючи на очевидні труднощі, які нас очікують на цьому шляху. Республіка Молдова вже накопичила певний досвід у процесі врегулювання придністровської проблеми, яка добре відома в Україні. Нам доведеться докласти значних зусиль та виконати велику роботу для подолання конфліктних ситуацій в наших країнах, зокрема, й для досягнення національної згоди і відновлення зруйнованої інфраструктури та житлових будинків.

Ми підтримуємо запропонований президентом України Петром Порошенко план мирного врегулювання конфлікту на сході країни, а також досягнуті у вересні місяці в Мінську домовленості про припинення вогню і деескалації конфлікту, які позначили основні напрями подальших дій для відновлення миру і побудови нового життя в Донбасі.

Думаю, що вирішальну роль в стратегії врегулювання конфліктів в наших країнах може відіграти створення більш привабливої сучасної моделі суспільства, яка буде характеризуватися справжньою демократією, ефективною економікою, високими соціальними стандартами і якістю життя, досконалою судовою та правоохоронною системою, високими стандартами освіти та медицини, розвинутою інфраструктурою і т.д. Я впевнений, що, незважаючи на певну регіональну специфіку, люди, які проживають в Придністров'ї, можуть мирно жити з населенням лівобережної Молдови. Так само є сумісним є населення східних областей України з жителями решти територій країни. Ми можемо жити в мирі та злагоді в єдиній Молдові та єдиній Україні та будувати разом краще майбутнє.

— *Як, на Вашу думку, дострокові вибори до Верховної Ради України і позачергові вибори до місцевих органів влади в окремих районах Донецької та Луганської областей вплинуть на процес врегулювання конфлікту?*

— Життя покаже, яким чином еволюція політичної ситуації в Україні, зокрема й розподіл політичних сил в парламенті і в місцевих органах влади, вплине на подолання безпрецедентної кризи, з якою Україна стикається сьогодні. Особисто я дуже сподіваюся, що ці вибори відіграють позитивну роль для нормалізації ситуації на сході України. Упевнений, що прихід в Раду нових політичних сил дасть поштовх до пошуку рішень на законодавчому рівні.

Дуже важливо, щоб вибори у відповідних населених пунктах Донецької та Луганської областей проводили згідно чинного законодавства України, демократично, за участю міжнародних спостерігачів, щоб їх визнали українська влада і міжнародне співтовариство. Легітимність нової місцевої влади є важливою передумовою для подолання конфліктної ситуації в цьому регіоні.

— *Як Ви можете охарактеризувати нинішні відносини між Кишиневом і Тирасполем?*

— Незважаючи на серйозні труднощі, у відносинах з тираспольським режимом, я з оптимізмом дивлюся на перспективи вирішення придністровського конфлікту.

Важливу роль в остаточному подоланні тривалого протистояння між Кишиневом і Тирасполем мають відіграти переговори, які ведуться в форматі «5+2», і діалог у форматі «1+1». В переговорний процес у форматі «5+2» залучені всі зацікавлені сторони, що мають необхідний потенціал для врегулювання придністровського конфлікту, а са-

ме: Кишинів і Тирасполь, як сторони конфлікту; ОБСЄ, Російська Федерація та Україна як посередники; Європейський Союз і США як спостерігачі. На проведених періодично зустрічах у форматі «5+2» обговорюють питання, пов'язані з просуванням заходів зміцнення довіри і пошуку шляхів політичного врегулювання конфлікту.

В рамках діалогу в форматі «1+1», який відбувається на рівні прем'єр-міністра Республіки Молдова і лідера Придністров'я, а також на рівні постійних політичних представників Кишинева і Тирасполя, обговорюють різні проблеми і труднощі жителів обох берегів Дністра. Я маю на увазі забезпечення вільного пересування людей між двома берегами Дністра; дотримання встановленого порядку в Зоні безпеки; забезпечення нормального функціонування в Придністров'ї молдавських шкіл, що знаходяться в підпорядкуванні Міністерства освіти Республіки Молдова; забезпечення вільного доступу фермерів до їх земельних угідь; відкриття руху по мосту Гура Бикулуй – Бичок і т.д.

Оскільки Придністров'я є складовою частиною Республіки Молдова, що визнало міжнародне співтовариство, молдавська влада робить все можливе для забезпечення нормальних умов для життєдіяльності населення цього регіону. Зокрема, зберігаються умови для ведення активної зовнішньоекономічної діяльності придністровськими підприємствами і компаніями, які зареєстровані відповідно до чинного молдавського законодавства. Після набуття чинності Угоди про асоціацію між Республікою Молдова і Європейським Союзом 1 вересня 2014 року, зокрема, положень про зону вільної торгівлі, придністровські суб'єкти господарської діяльності зможуть продовжувати користуватися до кінця 2015 року автономними торговими преференціями, наданими ЄС Республіці Молдова ще у 2008 році. Відповідно до такого торговельного режиму, придністровські компанії зможуть експортувати і далі свою продукцію на європейський ринок без сплати митних зборів. Це є надзвичайно важливим фактором для забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку даного регіону, враховуючи, що понад 70% експорту з Придністров'я доводиться на правобережну Молдову (35%), ринок країн ЄС (30%) і України (10%). Влада Кишинева поширює на Придністровський регіон програми допомоги, що надаються нашими міжнародними партнерами для реалізації різних проектів в соціально-економічній та гуманітарній сферах.

Ion STEVILE,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of Republic of Moldova to Ukraine*

OUR BILATERAL RELATIONS ARE BASED ON THE PRINCIPLES OF GOOD-NEIGHBORLINESS

– *Mr. Ambassador, please tell us about the key directions in the development of cooperation between Moldova and Ukraine?*

– I would outline three key traditional directions of the development of relations between our countries, that have always been built pursuant to the principles of good-neighborliness, friendship and mutual assistance. They are further promotion of political dialog on all levels, deepening and expansion of cooperation in trade and economic spheres and strengthening cultural and humanitarian ties. In recent years we are witnessing quite a dynamic development of political dialog, including on the highest level. It would be enough to mention a number of visits of the President and the Prime-minister of the Republic of Moldova to Kyiv, as well as meetings of chairmen of our parliaments. I hope that in the long run Moldova-Ukraine dialog will be intensified.

I am confident that association agreements signed by the Republic of Moldova and Ukraine with the European Union open new, wider perspectives for the development of interaction of our countries also in terms of bilateral relations, including in trade and economic spheres. I think that we are deeply interested in carrying out more intense consultations on implementation of provisions of association agreements, including of those pertaining to strengthening of regional security, implementation of structural reforms, building a free trade zone, deepening of cooperation in energy sector, development of national minorities, ensuring free movement of peoples, intensification of cross-border cooperation, interaction in fighting organized crime, etc. I suppose that exchange of experience and mutual support in issues pertaining to the European integration are quite useful for our countries, particularly for overcoming political and economic hardships which we are facing these days.

– *For many years Ukraine has been consistently occupying top positions among foreign trade partners of Moldova. What are the prospects for the development of trade and economic relations?*

– True, in reality Ukraine is one of the most important foreign economic partners for us and we are very much interested in strengthening and expanding our interaction in trade and economic spheres. I believe that for these purposes will be able to utilize more efficiently the existing between our countries free trade regime as well as trade preferences with other international partners. Unfortunately, after a record high turnover of 1 billion USD has been reached in 2008 our trade relations are facing a certain decline. Apparently it is predominantly influenced by the world economic crisis and unstable situation in our region. I hope that it is about global challenges and that the situation will improve in the nearest future and will become more auspicious for revitalization of trade and increase in flow of mutual investments. It is a pleasant fact that traditionally Ukrainian food items and beverages, sold in particular through Furshet network and not only, are quite popular among many Moldovans and Moldavian wines, fruits, vegetables and carpets are quite popular in Ukraine.

As it has been already said, association agreements with the EU and establishment of the free trade zone are capable of becoming significant factors for further strengthening of bilateral trade and economic ties. Hence, I would like to note the general interest of our countries in enhancing cross-border cooperation, particularly by implementing specific infrastructural projects and projects in cultural and humanitarian spheres with participation of European foundations. Good opportunities for such interaction exist within Euroregions «Lower Danube», «Upper Prut» and «Dniester» that encompass Odesa, Chernivtsi and Vinnytsya oblast of Ukraine and virtually the entire territory of Moldova. Particularly dynamic development is seen in «Dniester Euroregion» and there is a real yearning of our countries for revitalization of activities of two other Euroregions including participation of another neighbor of ours – Romania, that is a member of the EU since 2007.

– *Mr. Ambassador, I would like to go into more details about cultural and humanitarian cooperation between our countries. What are the opportunities for further development of cooperation in these spheres?*

– Cooperation in cultural and humanitarian spheres are traditionally priority directions in cooperation between Moldova and Ukraine. We build these relations on a quite solid ground: our nations share deep historical roots, strong cultural and spiritual ties, multiple national communities, ancient interpersonal relations. It suffices to mention here the family ties between the ruling dynasties of Moldova and Ukraine, prominent orthodox church men like Metropolitan Petro Mohyla and Archimandrite Paisiy Velichkovskiy, an entire constellation of Ukrainian politicians and public activists of Moldavian descent, prominent representatives of creative and scientific intellectuals of our countries with Moldovan and Ukrainian roots, etc.

Our countries share a strong and natural longing, I would say a deep need, for further development and strengthening of cultural and humanitarian ties. And we are filled with resolve to use all available capabilities for that purpose. We further will hold traditional Days of Moldovan Culture in Ukraine and Days of Ukrainian Culture in Moldova within the course of which we can briefly show all the aspects of rich and distinctive culture of our nations. Moldovan artists are ready to further participate in various cultural events in Ukraine and Moldavian public will always welcome masters of Ukrainian culture at traditional music festivals in Moldova, like «Mertsyshor» festival, International Maria Bieșu Opera and Ballet Festival, festival of jazz music and theatrical art, etc.

We further will stimulate in any way possible participation of performance groups in various cultural events traditionally held in our countries, especially in near-border areas. I am well aware that folk music ensembles are happy to participate in various ethnic and folklore festivals annually held in Moldavian villages in Ukraine and in Ukrainian villages in the Republic of Moldova. It has become an established and good tradition in near-border communities to receive guests from Ukraine to celebrate «Temple of village» marked on a day of a saint whose name is borne by the main local church.

I am confident that cultural and humanitarian ties between our countries will strengthen within the existing Euroregions, previously mentioned by me, through which we can build unique culture bridges to Europe.

– *It is a well-known fact that our nations are close not only geographically but culturally and spiritually. Please tell, what is a particular matter of pride for Moldovans?*

– Yes, indeed. Historians are well aware that cultural and spiritual closeness of our nations began forming on the basis of the ancient Cucuteni-Trypillian culture prevailing in VI–III millennia BC in Danube-Dnipro interfluvium. Moldovans and Ukrainians had for centuries been forming and developing quite similar traditions, customs and ways of life.

Perhaps I will not be mistaken if I say that Moldovans, like Ukrainians, are proud of their fertile land, unmatched nature, original culture, customs and traditions, legendary hospitality. Moldova's nature with its centennial oak forests, traditionally called by us as Codri, excites admiration not only in locals but also in all foreign tourists visiting our country. Prominent geologist and soil scientist Vasiliy Dokuchayev called this locality as «Bessarabian Switzerland». Fertile soil and mild climate foster the development of agriculture, particularly growing enormous grape plantations, gardens and vegetables. In Soviet times Moldova was called a blooming garden and the name «Moldova» was pronounced with an epithet «sunny». Moldovans are always proud to talk about their little and beautiful country as a blooming and sunny land.

Moldovans are proud that cognacs produced in our country and called as divin pursuant to the rules of the World Trade Organization are recognized as one of the best not only on post-Soviet space but in Europe too. By the way, the word «divin» is translated from Romanian as «divine», although another meaning of this notion is revealing the technology of producing this «divine drink», i.e. cognac spirit, by wine distillation (distilling). We are proud of our famous wine cellars in the capital's outskirts – Cricova and Milestii Mici, that became widely known far beyond Moldova. There are many wine vaults and cellars in the world, but the largest are in Moldova. These massive underground labyrinths with perfect permanent temperature environment are located 80 meters under the ground and stretch for over 100 kilometers. They formed as a result of stone mining for construction projects of Chisinau city. Collection of wines kept in the cellars of Milestii Mici has over 2 million bottles and was recorded in the Guinness World Records book for being the largest in the world. Official dinners are served in these cellars in honor of high-ranking foreign delegations; they are extremely popular among foreign tourists as well. We say that those who have visited Moldova and have not visited wine cellars of Cricova and Milestii Mici – have not seen Moldova. But there is of course another alternative – visit any Moldavian village where each houseowner has his own little cellar with good homemade wine that he would be happy to give as a treat to each and every guest.

Moldovans, being orthodox nation, are proud of a great many Christian temples and monasteries, particularly Căpriana, Orheiul Vechi, Curchi, Saharna, located in very picturesque and beautiful localities. It is a pleasure for us to take our visiting foreign friends there.

And of course we are proud of our folk traditions, customs, music, dances and national cuisine. I will not indulge myself into this any further because it would be better if you see, hear and try it all by yourself. I know for sure that all foreigners visiting Moldova as well as diplomats posted there are always talking with enthusiasm about Moldavian traditions, music, cuisine and particularly about people – kind, hospitable and open. Moldovans are exceptionally good-natured and tolerant nation. They treat guests with a very high respect and provide them with the best things: be it wine, dishes, rooms in their house. I believe that hospitality and peacefulness are the brightest common traits of Moldovans and Ukrainians. I am confident that our nations will be able to make their own valuable contribution to cultural, spiritual and civilizational treasury of the large family of European nations.

– *What are the prospects for integration of the Republic of Moldova to the European Union?*

– Just until recently many Eurosceptics believed that the Republic of Moldova, as well as Ukraine, are quite far from Europe, meaning, of course, not geographical proximity but geopolitical perspective. However,

after introduction of the visa-free regime for the citizens of the Republic of Moldova this year and commencement of the association agreement with the EU everyone was convinced as to how close we have approached Europe. This important political progress gives us the ground to contend that integration of the Republic of Moldova to the EU is a completely realistic goal that can be achieved in a foreseeable future. Leaders of pro-European forces declared their intention to submit in 2015 the application to commence negotiations on the accession of the Republic of Moldova to the EU. Should that happen, then we may expect my country to become a full member of the EU by 2019–2020.

It is a pleasure for me to acknowledge that based on the statements made by current leaders of Ukraine, your country has the same plans. I am confident that this civilizational choice was made by leaderships of our countries quite conscientiously, having a good understanding of hardships that await us on this path. Considering the lessons from history and experience that our countries have accumulated, I believe that European vector of development is the most efficient stimulus to implement drastic reforms in all aspects of life that are necessary to modernize the society. Without such course of events it is hard to imagine a decent future for our nations.

— *Mr. Ambassador, I suppose that everyone in the Republic of Moldova understands quite well the serious challenges which Ukraine is recently facing. First of all I mean the separatist conflicts in Transnistria and Donbas which, apparently, are developing according to the same scenario. How do you assess the prospects for resolving these conflicts?*

— Yes, you are right. We really understand quite well what is happening in the East of Ukraine considering that we have faced somewhat similar situation in Transnistria in the 90-s of the previous century. Apparently our countries are facing separatism phenomenon that is inspired and supported from outside. I assume that due to the external influence these conflicts — geopolitical in substance — have reached such scale. The gravest consequences of armed stand-off that we observed in Transnistria and we are observing in Donbas are numerous losses of human lives and huge material damages.

Talking about prospects for resolving these conflicts, of course, I would like to be optimistic despite the obvious hardships that we are yet to face on this path. We, in the Republic of Moldova, have already acquired certain experience in the process of resolving Transnistrian problem that is well known in Ukraine. We have to make substantial efforts and do a large amount of work to overcome conflict situations in our countries, including to reach national consensus and recover the destroyed infrastructure and residential houses.

We welcome the suggested by the President of Ukraine Petro Poroshenko peace plan for the East of the country as well as accords reached in September in Minsk providing cease fire and de-escalation of

conflict, and outlining the key directions for further actions to restore peace and build new life in Donbas.

I believe that the key part in the strategy of conflicts resolution in our countries may be played by creation of a more attractive model of modern society, featuring authentic democracy, efficient economy, high social standards and quality of life, perfect judicial and law enforcing systems, high educational and medicine standards, developed infrastructure, etc. I am confident that despite a certain regional specificity, people who live in Transnistria are fully compatible from all points of view with the population of the left-bank Moldova. The same applies to the population of the Eastern parts of Ukraine with residents of the remaining part of the country. We can live together in peace and harmony in the united Moldova and united Ukraine, and build our best future together.

— *How, in your opinion, early elections to Verkhovna Rada of Ukraine and special elections to local authorities in separate regions of Donetsk and Luhansk oblast are going to influence the conflict resolution process?*

— Life will show us how the evolution of political situation in Ukraine, including political landscape in the parliament and local authorities, will influence the process of overcoming the unprecedented crisis which Ukraine is facing today. Personally, I really hope that these elections will play a positive role in stabilization of the situation in the East of Ukraine. I am sure that arrival of new political forces to Rada will provide an impetus to look for new solutions in this regard on a legislative level.

It is very important that elections in the relevant communities of Donetsk and Luhansk oblast are held pursuant to the legislation of Ukraine, democratically, with participation of international observers, i.e. in such a way so that they are subsequently recognized by Ukrainian authorities and international community. Respect for the legislation of Ukraine and legitimacy of new local authorities are important prerequisites for overcoming the conflict situation in this region.

— *How can you describe the present relations between Chisinau and Tiraspol?*

— Despite serious difficulties which we continue to face in relations with Tiraspol regime, I look optimistically on the prospects for resolution of Transnistrian conflict.

An important role in the final settlement of the protracted conflict between Chisinau and Tiraspol is to be played by the negotiations in the «5+2» format and dialog in the «1+1» format. Negotiation process in the «5+2» format involves all interested parties that possess the required potential to resolve the Transnistrian conflict, that includes: Chisinau and Tiraspol being parties to the conflict; OSCE, Russian Federation and Ukraine being mediators; European Union and the USA being observers. During the meetings in the «5+2» format that are held periodically the par-

ties discuss matters pertaining to implementation of measures to strengthen the trust and looking for ways to political resolution of the conflict.

Within the framework of the dialog in the «1+1» format the parties discuss various problems and difficulties that are faced by residents of both banks of Dniester river. Dialogs are held on the level of the Prime-minister of the Republic of Moldova and the leader of Transnistria as well as on the level of permanent political representatives of Chisinau and Tiraspol. I mean, inter alia, ensuring free movement of people between the two banks of Dniester river; compliance with an established order in the Security zone; ensuring normal functioning of Moldovan schools in Transnistria that are governed by the Ministry of Education of the Republic of Moldova; ensuring unimpeded access of farmers to their land plots; resuming the traffic over the bridge of Gura Bocului – Bocioc, etc.

Since Transnistria is an integral part of the Republic of Moldova which is recognized by the international community, Moldavian authorities do everything possible to ensure normal life conditions of the population of this region. In particular, Transnistrian enterprises and companies that are registered in accordance with the current legislation of Moldova are able to conduct foreign economic activity. After the association agreement between the Republic of Moldova and the EU took effect on 1 September 2014, including the provisions concerning the free trade zone, Transnistrian businesses will continue using autonomous trade preferences, provided by the EU to the Republic of Moldova back in 2008, until the end of 2015. According to such trade regime Transnistrian businesses will be able to continue exporting their products to the European market without paying customs duties. This is a very important factor to ensure sustainable social and economic development of this region considering that over 70% of exports from Transnistria goes to the right-bank Moldova (35%), EU market (30%) and Ukraine (10%). Chisinau authorities extend to Transnistria the assistance programs provided by our international partners to implement various projects in social and economic and humanitarian spheres.

Ойвінд НОРДСЛЕТТЕН,

Надзвичайний і Повноважний Посол

Королівства Норвегія в Україні

(1992–1996)

ТАМ, ДЕ ІНШІ БАЧАТЬ НЕДОЛІКИ, Я БАЧУ ПОТЕНЦІАЛ

— Дипломатичні відносини між нашими країнами сягають часів Київської Русі. Двоє спадкоємців норвезького престолу були одружені з доньками її правителів. Наприклад, Гарольд Суворий узяв шлюб з Єлизаветою, донькою Ярослава Мудрого, яка стала королевою Норвегії. Який внесок зробила Єлизавета в розбудову королівства і чи пам'ятають її норвежці?

— Єлизавета була дружиною норвезького короля Гарольда Суворого. Він вікінгської крові і, звичайно ж, побував на території сучасної України, тодішньої Київської Русі, на шляху до Візантії, яка на той час була великим центром культури і торгівлі. З Норвегії до неї можна плисти Середземним морем, про-

те саме вашою територією пролягав основний шлях від варяг до греків, отож і Гарольд Суворий на своєму судні плыв Дніпром. Він дістався Києва, міста, яке давньонорвезькою мовою називається «кенугард» — місто королів, адже тоді Київ теж був потужним культурним центром з красивими церквами, чого, наприклад, не було у нас. Також Гарольд мав дружні відносини з київськими князями, тому Єлизавета стала його дружиною.

Варяги і данці у той період захопили значні території Англії та Ірландії. А Гарольд Суворий відомий, насамперед, тим, що у 1066 року вирушив завойовувати всю Англію. Бій відбувся на півночі країни і, на жаль, для нас, а для британців, на щастя, король Гарольд програв цю війну, на якій і був убитий. Єлизавета та їхні дві доньки, були у ті дні разом з Гарольдом. Після смерті чоловіка вона повернулася до Норвегії, але зникла з історичних оповідей. Очевидно, вона посідала значне місце в суспільстві, проте, мабуть, не зробила нічого історично вагомого. Ось така її доля.

Посольство Королівства Норвегія в Україні на вул. Стрілецькій, 15
Embassy of the Kingdom of Norway in Ukraine on Striletska str., 15

— У 1991 році Королівство Норвегія визнало суверенітет України, а у 1992 році Вас було призначено Надзвичайним і Повноважним Послом Королівства Норвегії в Україні. Поділіться, будь ласка, першими враженнями від України. З чого Ви починали дипломатичну місію?

— Цього я точно ніколи не забуду. В Україну я приїхав з дружиною і нашим сином у вересні 1992 року. За дев'ять місяців до мого приїзду ваша країна стала незалежною. Ми приїхали в нову, відроджену, державу. Річ у тім, що історичний поступ наших країн має багато спільного. Зокрема, у часи правління Єлизавети Норвегія була незалежною країною, та згодом ми потрапили під вплив Данії, яка керувала нашою країною протягом 400 років, а потім ще 100 років правила Швеція, і лише у 1905 році ми здобули незалежність, отож наші країни отримали свою незалежність лише у ХХ столітті. Тому я усвідомлював, що у нас багато спільного. Коли я приїхав, в Україні було складне становище, полиці магазинів були порожніми. Та все ж Київ був красивий, а відчуття відродження, відчуття, що починається нове життя, відчуття чітко вираженого українського характеру — це перше, що я сприйняв в Україні. Тому ми не зважали на кризу, головним для нас було дихати повітрям нової переможної свободи та розпочати будувати наші відносини.

Ойвінд Нордслеттен з радістю знайомив співробітників ГДІП з інтер'єром його резиденції та показав автентичну стіну будинку, у якому проживала Леся Українка
Øyvind Nordsletten gladly habituated GDIP employees with the interior of his residence and showed the authentic wall of the building where Lesya Ukrainka lived.

— *Ми знаємо, що будівля посольства має цікаву історію і Ви обрали її для розміщення Посольства не випадково. Кілька слів, будь ласка, про те, як облаштовували амбасаду Королівства в Україні.*

— Зазвичай коли посол розпочинає свою дипломатичну місію, на яку він вже очікує, є штат співробітників, в аеропорту його за протоколом зустрічає водій, є резиденція, усе чудово, але, коли ми приїхали, тут не було нічого, моє посольство містилося у мене у заплічнику. Ми з дружиною оселилися в готелі «Русь», який мав не найкращий стан, але ми платили за нього дуже мало, бо співвідношення курсів на той час було цілком абсурдне. Ми жили не зовсім так, як звикнув жити посол. Але я людина проста — виходець з маленького міста, працював усе дитинство на фермі — тому позитивно ставлюся до скромного життя і вважаю його набагато кращим за розкішне. Приїзд сюди став для мене унікальним досвідом, бо все треба було зробити від самого початку. Потім зайнялися пошуком приміщення. Послів було багато, а об'єктів для розміщення їх та працівників було набагато менше. Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв на чолі з Павлом Кривоносом запропонувала нам будівлю за адресою вул. Стрілецька, 15. Її оглянули вже багато послів, але ніхто не наважувався розміщувати тут посольство, бо вона, як і сама вулиця Стрілецька, тоді мали такий вигляд, як Берлін у 1945 році. У багатьох будинків були лише

зовнішні стіни й виглядали вони ніби після війни. Реконструкція тривала чотири роки, і коли я поглянув на оновлену будівлю, то сказав, що там, де інші посла бачили проблеми, — ми побачили потенціал. 1993 року спільно з ГДП ми підписали угоду про оренду будівлі, фінська компанія виграла тендер і розпочала ремонт та модернізацію приміщення, території. Згодом тут стало прекрасно. Розміщення будівлі чудове, близько і до Золотих воріт, і до оперного театру, і до МЗС, ми в серці столиці, я думаю, нам пощастило.

Взагалі, тут була садиба та стайні, збудовані 1860 року, тому перше, що ми зробили — відремонтували будівлі на території. Ми намагалися зберегти особливості приміщення, бо будинок має свою неповторну історію, так само як Київ і Україна. Коли я дізнався, що тут певний час проживала видатна українська поетеса Леся Українка, то знайшов в архівах один з її листів до родини, у якому є такий запис: «От врешті ми таки вибралися в Київ і поселилися на своїй давній вулиці Стрілецькій. Маємо гарні дві кімнатки і живемо у них з комфортом, на який, я чесно скажу, не сподівалися».

— *Ви не були в Україні майже 18 років. І ось знову тут. Які найбільші зміни помітили?*

— Я був Послом в Україні протягом чотирьох років, якраз у початковий період становлення нової держави. 1996 року затвердили Конституцію. Я був серед тих людей, які поїхали святкувати цю подію факт на Говерлу. Нам пощастило, була чудова погода, я мав можливість побачити красиві місця. Тому став свідком становлення української ідентичності. Сьогодні Україна відрізняється від тієї, яку я знав. Країна розвивається значними темпами, місто відновлюється, реконструювали архітектурні пам'ятки. Київ став ще красивішим та яскравішим. Коли подорожуєш Україною, то звичайно бачиш, що не всі плани реалізовано, але ж ми усі перебуваємо у постійному процесі руху вперед. Ось нещодавно я був у Чернігівській області, там мої друзі з Норвегії розвивають аграрний бізнес. Помітив, що кращими стали як інфраструктура, так і умови ведення бізнесу. Країна модернізується на очах. Українці талановиті люди, вони прагнуть добра для своїх родин, змінюється менталітет, люди хочуть інтегруватися в Європу, бо вони отримали можливість побувати за кордоном, побачити там життя. Українці вже відчують, що кордони починають втрачати свою функцію бар'єрів і натомість стають мостами. У Норвегії проживає понад трьох тисяч вихідців з України, які або навчаються, або працюють. Це інтеграція на практиці. Ми раді, тому що українці мають хорошу освіту, вони спеціалісти високо рівня, які збагачують нашу країну та її культуру.

— *Скажіть, будь ласка, які напрямки роботи норвезького дипломата в розвитку українсько-норвезьких відносин є сьогодні пріоритетними?*

— Ми завжди орієнтувалися на розвиток міцних відносин дружби і партнерства між нашими країнами. Тому і сьогодні, у цей нелегкий період військових дій в Україні, уряд Норвегії неодноразово заявляв, що ми подаємо руку допомоги Україні і будемо намагатися підтримувати вас. Міністр закордонних справ Норвегії був з офіційними візитами в Україні чотири рази за останні півроку. Ми розвиваємо нашу співпрацю шляхом конкретних спільних проектів, спрямованих на боротьбу з корупцією, побудову громадянського суспільства тощо. Наступного року заплановано виділити 20 млн євро на ці напрями та інші проекти. Сподіваємось, що найближчим часом для українців буде введено безвізовий в'їзд як до нашої країни, так і до країн ЄС, що поглибить нашу взаємодію в різних напрямках. Що ж стосується економіки, то товарообіг між нашими країнами незначний, приблизно 200 млн доларів. Експортуємо ми в Україну здебільшого морепродукти, та, на жаль, і ця сфера ринку переживає спад. Та ми сподіваємось, що з часом збільшиться експорт сільськогосподарських продуктів з України.

— *Які основні вади фінансово-економічної системи України перешкоджають залученню норвезьких інвестицій?*

— Державні гарантії — це головне. Саме з цим, серед іншого, і пов'язаний спад імпорту морепродуктів. Корупція — вже інша проблема. Митні процедури повинні бути простими, в електронному вигляді, щоб вантажівки не стояли годинами чи днями на кордоні. Але такі моменти можна подолати.

— *Чи можлива співпраця Норвегії та України в енергетичній сфері? Чи зацікавлені норвезькі компанії у розробці газових родовищ на шельфі Чорного моря і покладів сланцевого газу?*

— Так, ми вважаємо цю сферу дуже перспективною. Королівство Норвегії — основний енерговиробник. Ми видобуваємо і нафту, і газ, поклади яких розташовані на континентальному шельфі. Разом з тим, ми маємо райони покладів, які ще зовсім не розвідані, зокрема на півночі країни. Наші промислові компанії мають не тільки значний потенціал, а й досвід та компетенцію з експлуатації та розробки необхідної техніки для цієї галузі. Ми думаємо, що можемо тісно співпрацювати з вами у цій сфері, а також надавати консультації щодо енергозбереження за рахунок альтернативних засобів. Тому ця галузь теж на часі, пріоритетними визначаємо енергозбереження, геологічний пошук та розробку родовищ.

— *Норвегія не є членом ЄС, але межує з ним на півночі, який вплив на країну має таке сусідство?*

— Норвегія двічі мала можливість стати членом ЄС. Вперше 1972 року було проведено референдум з питання вступу, і хоча керівництво, середні та навіть великі підприємства позитивно сприймали можливість членства, вибір громадян Норвегії — не входити до Союзу. Вдруге ми отримали пропозицію стати членом ЄС 1994 року, уряд Норвегії зно-

ву зініціював і провів референдум, відповідно до якого 53% громадян були проти. Нині ми не розглядаємо членство взагалі, бо всі соціальні опитування свідчать про те, що лише 20% підтримує вступ Норвегії до ЄС. Але ми тісно співпрацюємо з країнами Європи. У нас є договори у сфері торгівлі та інших сферах. Деякі країни-члени мають таке співробітництво з ЄС. Сподіваємось, що ЄС розбудовуватиме свої відносини з Україною, це зближить і нашу з вами взаємодію.

— *Який досвід співпраці Норвегії з ЄС може бути корисним для України на шляху її євроінтеграції?*

— Перш за все, необхідною узгодити національне законодавство з європейськими нормами, тобто, адаптувати його до широкого спектра європейських стандартів. Це надзвичайно важливо. У нас часто жартували щодо стандартів ЄС: який вигляд повинен мати огірок? Тільки прямий! Якщо він має дуже великий вигин — вже не годиться. Тобто правила в ЄС дуже суворі та чіткі. Так, це бюрократія, але це необхідно, адже розвиток сучасного суспільства — справа комплексна. А ще важливо не тільки ухвалити європейські закони, а й жити відповідно до них. Ви повинні пристосуватися. Це не означає, що втрачається національний характер, ні, але змінюєшся відповідно до реалій, бо потім стаєш частиною чогось більшого.

— *У 2007 році видання «The Daily Telegraph» визначило Норвегію країною «№ 1» за рівнем якості життя. Дані базуються на індексі розвитку людського потенціалу (Human Development Index), яка ситуація нині?*

— Я ознайомився з останніми даними з цього питання. Є спеціальний відділ при ООН, який досліджує ранги 193 країн світу. Вже десять років поспіль Королівство Норвегія посідає перше місце у цьому списку. Україна на 83-му місці, що означає «країни з високим індексом розвитку людського потенціалу». Чому ми перші? Існує багато причин, проте однією з найголовніших є те, що ми намагаємось жити за принципом перерозподілу народного майна за рахунок великих податків.

— *Ви тривалий час були Послом у Російській Федерації (2000–2008 рр.). За 8 років Ви, мабуть, пізнали країну та її жителів, чим, на Вашу думку, спричинена агресія Росії щодо України?*

— Ми маємо спільний кордон з Російською Федерацією, ми ніколи не мали військових дій з нашим сусідом. Дуже прикро, що це відбувається. Сподіваємось, що врешті-решт розум візьме гору. Норвегія неодноразово заявляла, що не підтримує анексію Криму і вважає це грубим порушенням міжнародного права. Ми ввели європейські санкції проти Росії та підтримуємо зусилля з метою пошуку рішення конфлікту.

— *Читачів часто цікавить, як живе Посол. Скажіть, будь ласка, кілька слів про своє хобі, чим займаєтесь у вільний час?*

— Мені 70 років, і я збираюся на пенсію. Коли я повернусь у Норвегію, ми поїдемо на південний захід нашої країни, звідки ми ро-

Зліва направо: Олексій Кийков, заступник директора дирекції «Дипсервіс» ГДІП, Інна Хоменська, завідувач видавничого сектору дирекції «Дипсервіс», Ойвінд Нордслеттен та Дарія Карякіна, головний редактор та генеральний директор Інтернет видання про світ THEOUTLOOK.COM.UA

From left to right: Oleksiy Kyikov, deputy director of Directorate «Dipservice» GDIP, Inna Khomenska, Head of Publishing Sector of Directorate «Dipservice», Øyvind Nordsletten and Daria Kariakina, head editor and Director General of the web-based media THEOUTLOOK.COM.UA

дом. Там у нас є відремонтований старенький маленький дерев'яний будинок. Він був у дуже поганому стані, але, як у випадку з будівлею посольства, я побачив потенціал. Ми реконструювали його, зберігши наскільки це можливо його оригінал. Ми навіть отримали нагороду за збереження культурної пам'ятки. Там я зможу працювати в саду, картоплю садити, рибалити та бути разом зі своєю родиною.

Я назбирав багато книжок, які хочу прочитати. Чимало з них, до речі, я придбав, коли був Послом в Україні. Наприклад, я маю перше видання словника за редакцією Бориса Грінченка, який я купив на Подолі у магазині антикварних книг. Є також книжки про історію козацтва, України. Буду читати та згадувати Україну.

Інтерв'ю підготувала **Інна Хоменська**

Oyvind NORDSLETTEN,

*Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary of the Kingdom of Norway to Ukraine (1992–1996)*

WHERE THE OTHERS SEE PROBLEMS, I SEE THE POTENTIAL

– *The diplomatic relations between our countries are dated from the time of Kievan Rus. Two heirs to the Norwegian throne married the daughters of the rulers of Kievan Rus. For example, Harald Hardrade took marriage with Elisiv, Yaroslav the Wise's daughter, who became Queen of Norway. What contribution did Elisiv make in the development of the Kingdom and do the Norwegians remember her?*

– Elisiv was a queen, the wife of the Norwegian King Harald Hardrade. He was of the Viking blood and visited the territory of modern Ukraine, then Kievan Rus on his way to the Byzantine Empire, which was at that time a major center of culture and commerce. It is possible to sail to Byzantium from Norway by the Mediterranean, but it is across your territory that the major path from the Vikings to the Greeks ran through, and so Harald Hardrade sailed the Dnieper by his ship. He reached Kyiv – the city which is called in the Old Norse language «Könugarðr» – «city of kings», because then Kyiv was also a powerful cultural center with beautiful churches, which, for example, our country missed. Harald also had friendly relations with the rulers of Kiev and so Elisiv became his wife.

At that time Normans and Danes had seized large areas of England and Ireland. And Harald Hardrade is primarily known for the fact that in 1066 he went to conquer the whole England. A battle took place in the north and, unfortunately for us, but fortunately for the British, king Harald lost that war when he was killed. Elisiv and two her daughters apparently spent those days with Harold. After her husband's death she returned to Norway, but stopped playing her role in history. Obviously, she occupied an important place in society, but does not appear to have done anything historically significant. That was the way her destiny unfolded.

– *In 1991, the Kingdom of Norway recognized the sovereignty of Ukraine, and in 1992 you were appointed as Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Kingdom of Norway in Ukraine. Please tell*

us about your first impressions of Ukraine. What did you begin your diplomatic mission with?

– I will never forget it. I arrived in Ukraine with my wife and our son in September 1992. I came nine months after your country gained independence. We came to a new, revived state. The fact is that the historical development of our countries has much in common, particularly during the reign of Elisiv, Norway was an independent country, and then we fell under the influence of Denmark, who governed our country for 400 years, and then for another 100 years we were governed by Sweden and we gained independence only in 1905. So our countries did not get their independence until XX century. So I realized that our countries have much in common. When I arrived in Ukraine the situation here was difficult, store shelves were empty. Nevertheless Kyiv was nice, and the feeling of rebirth, the feeling that a new life begins, the sense of a distinct Ukrainian character is the first thing I experienced in Ukraine. So we were not bothered by the crisis, the most important thing for us back then was to breathe the air of new won freedom and to start building our relations.

– *We know the building of the Embassy to have an interesting history and you chose it not by the mere chance. Please tell us a few words about how the Embassy of the Kingdom in Ukraine was equipped?*

– Normally, when an Ambassador takes up his new diplomatic mission, he is already expected, there is a staff of employees, at the airport he is met by a driver according to protocol, there is a residency, every-

thing is fine, but there was nothing when we came, the embassy was in my backpack. My wife and I settled in the hotel «Rus», which was not in the best condition, but we paid very little for it, because the ratio of currency rates at that time was pretty absurd. We lived not quite the way an ambassador is used to. But I am a simple person who comes from a small town, all my childhood I worked on a farm, so I positively think about modest life and I consider it to be much better than a luxurious one. So for me it was a unique experience to come here, because everything had to be done from the start. We started by forming the Embassy staff, by the way. Then we started searching for a house. There were many ambassadors, but there were much less facilities to accommodate the ambassadors and the staff. The Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions led by Pavlo Kryvonos offered us a building at the street Striletska, 15. It had been examined by many ambassadors, but no one wanted to post an embassy there because it looked, to put it mildly, not very well. Just imagine: the street Striletska nearly had a look then like Berlin in 1945. Many buildings had only outer walls, and they looked as if they were after the war. We worked on the reconstruction for four years, and when I looked at the renovated building, I said then, where the others ambassadors had seen problems, we had seen the potential. In 1993, together with the GDIP, we signed the agreement on leasing the building, the Finnish company won the tender and engaged the repair and modernization of premises and territories. Subsequently, everything became great here. The placing of the building is wonderful, close both to the Golden Gate, and to the Opera House, and to the Foreign Ministry, we are in the heart of the capital, I think we were lucky.

In general, there were a mansion and stables, built in 1860, so the first thing we did was renovating the buildings on the territory. We tried to save the peculiarity of the buildings, the house has its own unique history, as well as Kyiv and Ukraine. When I found out that the outstanding Ukrainian poetess Lessya Ukrainka resided here for some time, I found in the archives one of her letters to her family where there is the following note: «At last we have got to Kyiv and settled in our old street Striletska. We have two beautiful little rooms and we live with comfort, which we, to put it honestly, had not hoped to have».

— *You have not been in Ukraine for almost 18 years — and you are here again. What are the greatest changes you have taken notice of?*

— I was Ambassador in Ukraine for four years, just in the initial period of the new state. In 1996 the Constitution was approved. I was among those who went to celebrate this fact on Goverla. Luckily the weather was good, I had the opportunity to see beautiful places. Therefore, I have witnessed the formation of Ukrainian identity. Today Ukraine is different from the one I knew. The country is developing at a significant rate, the city is being restored, the architectural monuments have been recon-

structed. Kyiv has become an even nicer and brighter place. While travelling Ukraine, one may see that not all the plans are implemented, but we all are in a constant process of moving forward. Recently I was in Chernihiv region, my friends from Norway develop agricultural business there. I noticed that both infrastructure and business environment had become better. The country is being modernized for all to see. Ukrainians are talented people, they want good for their families, the mentality is changing, people want to integrate into Europe, because they were able to travel abroad to see a life there. Ukrainians already feel that the boundaries are beginning to lose their function as barriers and in stead they are becoming bridges. Norway is home to more than three thousand immigrants from Ukraine. They are people who either study, or work. This is integration in practice. We are happy because Ukrainians have a good educational background, they are high-qualified specialists who enrich our country and its culture.

– *Tell, please, what are the main priorities in the work of the Norwegian diplomat concerning the development of the Ukrainian-Norwegian relations?*

– We have always focused on developing strong friendship and partnership between our two countries. So today, in this uneasy period of military operations in Ukraine, the Norwegian government has repeatedly stated that we are stretching a hand to Ukraine and try to support you. Minister of Foreign Affairs of Norway has paid official visits to Ukraine four times in the last six months. We develop our cooperation through joint projects aimed at fighting corruption, building the civil society and other sectors. Next year it is planned to allocate 20 million euros to the above-mentioned and other projects. We hope that the visa free regime both with our country and the EU will soon be introduced for Ukrainians, and it will deepen our cooperation in various areas. As for the economy, the trade turnover between our countries is negligible, it is about \$ 200 million. We export to Ukraine mostly seafood, and, unfortunately, even this area of the market is in recession. And we hope that in some time the export of agricultural products from Ukraine will increase.

– *What are the main shortcomings of the financial and economic system of Ukraine hinder the involvement of Norwegian investments?*

– Government guarantees are important. The decline in imports of seafood is related inter alia to this. Corruption is another problem. Custom procedures should be made simple, in electronic form, so that trucks would not stand for hours or days at the border. But all these things can be overcome.

– *Is the co-operation of Norway and Ukraine in the energy sector possible? Are Norwegian companies interested in the development of gas fields in the Black Sea shelf and shale gas?*

Yes, we believe this area is very promising. The Kingdom of Norway is a major energy producer. We produce both oil and gas deposits on the continental shelf. We have also areas of deposits, which are still quite undiscovered, especially in the north. Our industrial companies have not only great potential, but also the experience and competence of the operation and development of necessary equipment for this sector. We think that we can work closely with you in this area. In addition, we can provide advice on energy saving alternatives. Therefore, the industry is also on the agenda, we define energy conservation, geological exploration and field development as priorities.

– *Norway is not an EU member state, but it has the boundary with it in the north. What is the influence of such neighbourhood on the country?*

– Norway twice had the opportunity to become an EU member. The first time in 1972 a referendum on membership was held, and though the leadership, the medium and even large enterprises welcomed the possibility of membership, citizens of Norway chose not to come into the Union. The second time we were invited to join the EU in 1994, the Norwegian government again initiated a referendum, according to which 53% of citizens were against it. Currently, we do not consider membership in general as all social surveys show that only 20% support the entry of Norway into the EU. But we work closely with Europe. We have an agreement which covers trade and a lot of other areas. Few non-members have such a cooperation with EU. We hope that the EU will develop its relations with Ukraine, and it will bring together our interaction with you as well.

– *What kind of experience of Norway's co-operation with the EU can be useful for Ukraine on its way to the European integration?*

– First of all it is necessary to harmonize the national legislation with the European standards, i.e. to adapt it to a wide range of the European standards. This is extremely important. We often joked about the EU standards: what should a cucumber look like? Only straight! If it has too big a bend it is not good at all. Thus, rules in the EU are very strict and clear. Yes, it is the bureaucracy, but it is necessary, because the development of modern society is a complex process. And it is important not only to adopt European laws, but also to live up to them. You have to adapt. This does not mean that you lose your national character, no, but you change yourself according to reality, because then you become a part of something greater.

– *In 2007 the Daily Telegraph defined Norway as the country number one for life quality level. The data are based on the Human Development Index. What is the situation nowadays?*

– I learned the latest data on the subject. There is a special department of the United Nations, which examines ranks 193 countries of the world. For ten consecutive years, Norway has ended on the top of the list.

Ukraine is ranked as No. 83 that is as of «a country with a high Human Development Index». Why are we the first? There are many reasons but one important is that we try to live by the principle of redistribution of national assets by high taxes.

– *You were the Ambassador in the Russian Federation for a long time (in 2000–2008). For 8 years, you probably knew the country and its inhabitants. What, in your opinion, caused the aggression of Russia against Ukraine?*

– We have a common border with Russia, we never had war with our neighbour. Now in your border area with Russia serious conflict is unfolding. It is most unfortunate that this is happening. We hope that at the end reason will prevail. Norway has repeatedly said that it does not support the annexation of the Crimea and considers it a clear violation of international law. We have introduced the EU sanctions against Russia and support all efforts to find a solution to the conflict.

– *Readers are often interested in the way the Ambassador lives. Tell us, please, a few words about your hobby, how do you spend your free time?*

– I am 70 and about to retire. When I go back to Norway we will move to the southwest of our country wherefrom we come. There we have restored an old small wooden house. It was in very poor condition, but, as in the case of the embassy, I saw the potential. We renovated it, kept as much as we could of the original. We even received an award for the preservation of this cultural monument. There I shall work in the garden, plant potatoes, go fishing and be together with my family.

I gathered a lot of books I want to read. By the way, I bought some of them when I was Ambassador to Ukraine. For example, I have the first edition of the dictionary edited by Boris Hrinchenko that I bought at Podil in an antique book store. There are also books about the history of the Cossacks and of Ukraine. I will read them and think of Ukraine.

Interview prepared by **Inna Khomenska**

Генрік ЛІТВІН,

Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Польща в Україні

ПОЛЬЩА ТА УКРАЇНА: СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО І ВЗАЄМОДОПОМОГА

— *Пане Посол, пригадаємо події листопада, коли экс-прем'єр Микола Азаров повідомив, що Україна не збирається підписувати Асоціацію з ЄС. Що Ви особисто тоді подумали?*

— Я подумав, що трапилось те, чого ми боялися: уряд України не хоче швидкої модернізації, змін у державі. Ми не очікували такого, ми думали, що Угоду все ж буде підписано. І тому це був прикрий момент, особливо для дипломатів Європейського Союзу, які тут працюють. Це було неприємною несподіванкою.

— *Потім відбулися трагічні події на Майдані. Польща була однією з перших країн, яка надала Україні моральну й гуманітарну допомогу. Розкажіть про це.*

— Гуманітарною допомогою можна назвати все. Присутність на Майдані польських студентів, артистів. Вже в грудні була надана допомога з боку польських громадських організацій. Коли з'явилися жертви, ми одразу почали вивозити поранених до Польщі. Звісно, допомога Польщі, перш за все, полягала у наданні ліків. Це хвиля підтримки, над якою ми навіть не маємо повного контролю. Деякі громадські організації працювали самі, вони мають дуже багато контактів в Україні. Багато контактів між університетами, школами. Вони безпосередньо співпрацюють. Але ми робили все, щоб прискорити гуманітарну допомогу.

— *Наскільки нам відомо, для постраждалих візи надавали терміново? Як це відбувалося?*

— Консульство надавало візи в тих випадках, коли людина мала закордонний паспорт. Але були й такі, які його не мали. Треба було до-

мовлятися з прикордонниками, з українською митною службою та нашою. Був момент, коли кордон перетинали люди без закордонних паспортів на підставі списків, які підтверджували польські консульства.

— *Як працювала Митна служба України? Були ситуації, коли вантажі з Польщі затримували на кордоні?*

— Це було пов'язано з тим, що польські організації швидше готували допомогу ніж документи, потрібні для митної та прикордонної служби. Спочатку була така затримка. Згодом усе нормалізувалося. Але ми доволі довго чекали на оформлення з боку Міністерства соціальної політики, я навіть зустрічався з міністром Королевською, щоб пришвидшити вирішення питання. Але це було, здається, 18 чи 19 лютого, потім був переломний момент, справи почали вирішуватися самі собою.

— *Пане Посол, у Польщі проводилася активна інформаційна кампанія з висвітлення події в Україні, а якою була думка пересічних поляків щодо цього?*

— Важко сказати, але більшість сприймала всі ці події як боротьбу українців за європейський курс інтеграції, за модернізацію держави. І тому Польща підтримувала Майдан. Немає сумніву, що поляки сприйняли події січня-лютого як велику і, безперечно, позитивну зміну.

— *З боку Росії продовжують задувати Угоду від 21 лютого, яка була підписана представниками тодішньої опозиції, керівництва та представниками Західної Європи та Росії. В Росії цю угоду вважають чинною. Якої думки офіційна Варшава щодо цього?*

— Варто додати, що цю угоду було підготовлено та підписано між владою і опозицією тоді. Представники ЄС і Росії були свідками. Міністр Сікорський вже на 2–3-й день сказав, що він вважає, що першою особою, стороною, яка не виконала угоду, є Янукович, тому що була домовленість про прийняття Закону, який дасть можливість повернутись до Конституції 2004 року і його терміново підпише президент. Президент виїхав, парламент зробив те, що мав зробити. Ми вважаємо, що легітимний парламент вжив усіх відповідних заходів у ситуації, в якій опинилася Україна після 21 лютого. Прем'єр-міністр Дональд Туск, виступаючи перед польським парламентом з інформацією про ситуацію в Україні, сказав, що ми будемо співпрацювати з урядом під керівництвом Арсенія Яценюка. І додав, що саме так мають починатися всі заяви європейських політиків щодо України. Такою має бути європейська позиція.

За ініціативи Польщі було скликано раду НАТО 4 березня 2014 року. Те, що сталося в Криму, загрожує не лише Україні, а і країнам-членам НАТО. До дій Росії треба ставитися дуже уважно і розглянути всі можливі реакції, дії для запобігання небажаному розвитку подій.

— *Тобто є можливість вирішити дипломатичним шляхом?*

— Справді, найчастіше представники країн ЄС, НАТО та західноєвропейських структур вирішують складні конфліктні ситуації за

допомогою дипломатичних інструментів. Але варто брати до уваги різні сценарії розвитку подій, навіть вкрай негативних. Є конфліктна ситуація, і потрібно дуже серйозно приймати кожне рішення. Легковажним бути не можна.

— *Як може Польща допомогти Україні як член НАТО та ЄС?*

— Мені здається, що загалом чим може, тим і допомагає. Представники Польщі у згаданих структурах наголошують на складності, що мають місце в Україні. Україна не є членом ЄС, але є його партнером, частиною європейського простору, безпека і стабільність якого є, безперечно, найважливішою справою і для ЄС, і для НАТО.

— *Пане Посол, в Україні проживає майже 140 тисяч поляків. Як Ви вважаєте, яким є ставлення в Україні до національних меншин, які проживають на нашій території?*

— Це дуже цікаве запитання, варте розгляду. Серед польської діаспори в Україні є такі люди, які вважають себе поляками, розмовляють польською мовою, є такі, які вважають себе поляками, але рідною мовою для них є українська, є українці польського походження, які вважають себе одночасно українцями і поляками. А є українці польського походження, які ставляться до Польщі з симпатією, цікавляться польською культурою, але вважають себе українцями. Є українці, які вважають Польщу дуже близькою державою, поляків — сусідами і зацікавлені в контактах; вони дуже активні у різних ініціативах: освітніх, культурних тощо. Багато з них на гідному рівні володіють польською мовою. Кожна із згаданих підгруп має свої потреби. Взагалі у нас не було клопоту у справах, пов'язаних з польською меншиною. В останні 5–6 років спостерігається пожвавлення у розбудові польських культурно-освітніх організацій. 15–20 років тому вони активно працювали перш за все на заході країни, в Києві, а нині вже відкрилися і діють багато таких організацій у різних містах України. На півдні, сході, в багатьох, навіть невеличких, містах регіонів. Вони розвивалися без перешкод, навпаки, з допомогою місцевої влади, у співпраці з українськими організаціями. Якщо я добре зрозумів Ваше запитання, то не маю жодного сумніву, що польська меншина є активним учасником громадського життя українського народу.

Сподіваюся, що польсько-українські відносини надалі поглиблюватимуться і ми будемо один для одного надійними сусідами і партнерами.

Інтерв'ю підготувала **Анна Костюченко**,
керівник проекту «Україна дипломатична»
ДТРК «Всесвітня служба “УТР”»

Henrik LITWIN,

*Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador
of Poland to Ukraine*

POLAND AND UKRAINE: STRATEGIC PARTNERSHIP AND MUTUAL SUPPORT

– *Mr. Ambassador, let us recall the events of November, when prime-minister Mykola Azarov informed that Ukraine was not going to sign the Association Agreement with the EU. What have you personally thought about that back then?*

– I thought that what happened back then was what we were afraid of: the government of Ukraine does not want fast modernization, changes in the country. We did not expect it, we were thinking that the Agreement would be signed. That is why it was an unpleasant moment, especially for the diplomats from the EU, who work here. It was an unpleasant surprise.

– *All that led to tragic events in Maidan. Poland was one of the first countries to provide Ukraine with moral support and humanitarian aid. Please tell us about that.*

– Anything can be called as a humanitarian aid. Presence of Polish students and performers in Maidan. Polish civic organizations began providing aid as early as in December. When there were first victims, we immediately started taking the wounded ones to Poland. Naturally, Poland's aid first of all consisted of medications. It is a wave of support over which we don't even have the full control. Some civic organizations worked independently as they have already had many contacts in Ukraine. Many contacts between Universities, schools. They cooperate directly. But we did everything we could to streamline the processes of humanitarian aid provision.

– *As far as we are aware, those injured persons got their visas on an expedite basis? How did that happen?*

– The consulate issued visas in cases when a person had a foreign passport. But there were persons that did not have one. We had to make arrangements with Ukrainian border guards and our customs. There was a moment when the border was crossed by persons without foreign passports on the basis of lists, approved by Polish consulates.

– *How did Ukraine's customs service cooperate? Were there situations when cargos from Poland were halted at the border?*

– It was in connection with the fact that Polish organizations prepared aid very fast but did not prepare documents necessary to get clearances from customs and border guard services. At the beginning this delay was there. However, later on everything was formally set up and there were no delays. Although we waited for quite a long time for completion of formalities by the Ministry of social policy, I even met the minister Korolevska to streamline the resolution of this issue. But that was, I think, on 18th or 19th February, then there was a turning point and things got solved on their own.

– *Mr. Ambassador, Poland carried out an active information campaign describing the events in Ukraine, what was the reaction of ordinary Poles to the events in Ukraine?*

– It is hard to say that the majority perceived these events as the struggle of Ukrainians for European integration, modernization of the country. And that is why Poland supported Maidan. There is no doubt that the events of January–February have been received in Poland as a positive change.

– *Russia continues to recall the agreement of 21st of February, that was signed between the representatives of the then opposition, country's leadership and representatives of the Western Europe and Russia. Russia insists that this agreement is still valid. What does official Warsaw think about this agreement?*

– It should be noted that this Agreement was prepared and signed between the then leadership of the country and the opposition. Representatives from the EU and Russia were witnesses thereto. As early as on the 2–3 day Minister Sikorski said that he thought that the party that failed to comply with the agreement was Yanukovych, because there was an agreement about adoption of the Law enabling to return to the Constitution of 2004 and it would be immediately signed in by the President. The President had left and the Parliament did everything it was supposed to do. We believe that the legitimate Parliament took all proper measures in the situation Ukraine was in after 21st of February. While addressing the parliament on the situation in Ukraine the Prime-Minister Donald Tusk said that we would cooperate with the Government led by Arseniy Yatsenyuk. Then he added that this was how all statements of European politicians should start when addressing Ukraine.

NATO Council was summoned on 4th of March 2014 based on Poland's initiative. What had happened in Crimea is a threat not only to Ukraine but to all countries-members of NATO. Actions of Russia should be treated very cautiously and all possible reactions and actions should be considered to avoid more serious consequences.

– *Do you imply that there is a chance to solve it diplomatically?*

– It is true that in most of the cases representatives of the EU, NATO and West European structures resolve grave conflict situations by means of

diplomatic tools. But we need to consider various scenarios of events, even the most negative ones. We have a conflict situation and we need to make every decision very seriously. It is not admissible to be frivolous.

– *How can Poland, being the member of the EU and NATO, help Ukraine?*

– I think that in general we already do what we can. Representatives from Poland in the aforesaid structures emphasize the complexity of the situation in Ukraine. Ukraine is not a member of the EU but it is its partner, part of the European space, security and stability of which are undoubtedly the most important agenda for the EU and NATO.

– *Mr. Ambassador, approximately 140 thousand Poles live in Ukraine. How do you think Ukraine treats national minorities?*

– It is a very interesting question worth to be considered. Among the Polish diaspora in Ukraine are people who consider themselves as Poles and they speak Polish, there are people who consider themselves as Poles but Ukrainian is the native language for them, and there are Ukrainians of Polish origin who consider themselves both Ukrainians and Poles. There are also Ukrainians of Polish origin who sympathize with Poland, take interest in Polish culture, though they consider themselves as Ukrainians. There are Ukrainians who consider Poland a very close and friendly country, and Poles – as neighbors and are interested in contacts and are very active in various initiatives: educational, cultural, etc. Many of them know Polish language very well. Each of the aforesaid groups has its own needs. Far and by, we have never had problems in connection with Polish minority. Lately (5–6 years) we have been experiencing a very active development of Polish cultural and educational organizations. 15–20 years ago they functioned actively in the West of the country, in Kyiv, and recent years have witnessed opening of many such organizations in various cities of Ukraine. It includes country's South, East and many tiny townships. They have been developing without any obstructions, with the help of local governments and in cooperation with Ukrainian organizations. If I understand your question correctly, there is no doubt that Polish minority is an active participant of public life of Ukraine's nation.

I hope that Poland-Ukraine relations will further deepen and we will be good neighbors and partners for each other.

Interview prepared by **Anna Kostyuchenko**,
Leader of «Ukraina dyplomatychna» (Diplomatic Ukraine)
State Television and Radio Company “UTR” World service

Veterans of diplomatic service recall

Ігор ТУРЯНСЬКИЙ,

Надзвичайний і Повноважний Посол України,
ветеран дипломатичної служби

На дипломатичній службі з 1971 і до 2007 року. Тривалий час працював у Відділі міжнародних економічних організацій Міністерства закордонних справ України.

Брав участь у роботі численних міжнародних організацій та їх органів: Організації Об'єднаних Націй (ООН), Міжнародної організації праці (МОП), Організації ООН з питань торгівлі і розвитку (ЮНКТАД), Організації по промислому розвитку (ЮНІДО), Європейської Економічної Комісії (ЄЕК) та ін. З 1979 по 1986 рік перебував на роботі у Постійному представництві Української РСР при Організації Об'єднаних Націй у Нью-Йорку, США. Потім був членом Колегії, Начальником Відділу міжна-

родних організацій Міністерства.

Перший Посол незалежної України в Турецькій Республіці (1992–1997 рр.), Член колегії МЗС, Начальник Територіального управління МЗС (1997–2000 рр.), Посол України у Південно-Африканській Республіці і за сумісництвом у Мозамбіку, Намібії, Замбії і Зімбабве (2000–2004 рр.). У 2005–2007 роках займався в МЗС питаннями світового українства.

Після завершення дипломатичної служби понад п'ять років працював радником з міжнародних питань Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Автор низки статей в українських та іноземних засобах масової інформації про зовнішню політику України та двосторонні відносини нашої держави з іншими країнами.

Член Національної спілки журналістів України.

Нагороджений Грамотою Кабінету Міністрів України (2002 р.). Має почесну відзнаку МЗС України I ступеня (2006 р.) та почесний знак «За відданість дипломатичній службі» (2013 р.)

ЯК УСЕ ПОЧИНАЛОСЯ...
(Перший Посол незалежної України
в Турецькій Республіці згадує)

Хочу висловити свою вдячність редакційній колегії та упорядникам збірника «Україна дипломатична» за започаткування нової рубрики у цьому надзвичайно інформативному і цікавому виданні, яке цього року відзначатиме своєрідний ювілей — вже 15-й посліль випуск.

На мою думку, публікація спогадів перших послів незалежної України буде вельми цікавою для студентів міжнародних спеціальностей, слухачів Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, для молодих дипломатичних співробітників, які вже стали на дипломатичний шлях, і загалом для всіх, хто цікавиться історією української дипломатії.

Нехай спогади дипломатів про різні країни, події у їхньому професійному житті, здобутки й недогляди, цікаві зустрічі тощо залишать після прочитання свій слід у пам'яті тих, хто вже прийшов або ще прийде на зміну першопрохідцям. Адже саме новому поколінню українських дипломатів належить повсякденно вписувати нові сторінки в історію дипломатичної діяльності нашої незалежної держави. А без знання її історії не може бути поступального руху вперед.

Зберегти для майбутніх поколінь спогади ветеранів дипломатичної служби — ось одне з головних завдань редакційної колегії та упорядників «України дипломатичної». Обмеженість, а то й відсутність подібних живих свідочств тих, хто першими розорював дипломатичну ниву в часи Української Народної Республіки, заважає сучасникам ширше подивитися на дійових осіб того часу, оцінити умови, в яких вони працювали, зробити об'єктивні та неупереджені висновки для себе на майбутнє.

Минуло вже 8 років, як я відійшов від активної дипломатичної діяльності. Не скажу, що добровільно. Щось забулося, щось запамяталося. Тому мої спогади — це моя особиста і певною мірою суб'єктивна думка. Пропрацювавши 37 років на дипломатичній службі Української РСР і незалежної України, думаю, що маю право її висловити. Сподіваюся, що мої спогади, разом з мемуарами моїх колег — перших послів незалежної України, дадуть читачеві повнішу й об'єктивнішу уяву про те, як же все починалося, якою була дипломатія нашої незалежної держави. Адже в кожного своя історія та своє бачення відповідних подій і фактів.

Насамперед слід зазначити, що на час проголошення незалежності (24 серпня 1991 р.), Україна мала значний досвід міжнародної діяльності, попри те що українські дипломати працювали у доволі жорстких межах дипломатії радянської: з союзним Міністерством закордонних справ треба було погоджувати ледь не кожне слово, яке планували виступити на сесіях міжнародних організацій, на засіданнях різних їх органів, не говорячи вже про необхідність одноставного голосування з представниками Радянського Союзу з будь-яких питань.

Наша держава мала статус засновника Організації Об'єднаних Націй, тобто Україна була однією з 51 країни, які створили ООН, і вона взяла активну участь у розробці її головного документа — Статуту Організації Об'єднаних Націй, головне завдання якої полягало в підтриманні міжнародного миру і безпеки у світі після закінчення Другої світової війни. А після 1955 року участь нашої держави в міжнародному житті значно розширилася, оскільки за рішенням союзних директивних органів Україна разом з Радянським Союзом і Білоруською РСР стала членом низки інших міжнародних організацій. Інші республіки колишнього СРСР, окрім Білорусії, участі у міжнародному житті не брали.

Участь у роботі міжнародних організацій давала можливість українським дипломатам долучатися до розгляду і вирішення разом з іншими країнами світового співтовариства низки важливих питань міжнародного життя і накопичити великий і такий необхідний професійний дипломатичний досвід.

Проте цей досвід мав дещо однобічний характер, бо Україна брала участь лише у роботі міжнародних організацій, тобто у багатосторонній дипломатії. Досвіду ж вирішення питань двосторонніх відносин з іноземними країнами їй бракувало. Навіть ті Генеральні консульства східноєвропейських (або тоді так званих соціалістичних країн), які територіально були розташовані у Києві (Польщі, Чехословаччини, Болгарії, Румунії, Німецької Демократичної Республіки, Югославії, Угорщини та Монголії. У середині 70-х функціонувала навіть передова група Генерального консульства Сполучених Штатів), були акредитовані при Міністерстві закордонних справ Радянського Союзу у Москві.

І хоча у складі радянських дипломатичних і консульських представництв у США (Вашингтон), Канаді (Оттава) і Федеративній Республіці Німеччини (Мюнхен) ще з 60–70-х років працювало по одному українському дипломату (рішення про це ухвалювало Політбюро ЦК КПРС), вони не займалися питаннями двосторонніх відносин України з цими державами. Вони мали окрім роботи у штабі радянських представництв вивчати ситуацію серед представників української діаспори, а простіше — вносити пропозиції щодо протидії діяльності т. зв. «організацій українських буржуазних націоналістів» із залученням до цієї роботи представників т. зв. «прогресивних укра-

їнських організацій», тобто тих, які підтримували зовнішню і внутрішню політику Радянського Союзу, а отже, й Радянської України. Їхнє головне завдання полягало в пропаганді серед прогресивних закордонних українців «переваг» соціалістичного ладу, якого вони ніколи не знали, над капіталістичним, в якому вони постійно жили. Робота ця була, зрозуміло, і важка, і невдячна.

Хотів би коротко нагадати читачам «України дипломатичної», чому лише Україна і Білорусь стали членами Організації Об'єднаних Націй у далекому 1945 році, а всі інші колишні радянські республіки такою права були позбавлені.

Ідея про те, щоб залучити усі радянські республіки до членства у новій міжнародній організації, яка мала б замінити після закінчення Другої світової війни довоєнну Лігу Націй, виникла (чи була підказана кимось із наближених) у фактичного керівника Радянського Союзу Й.В. Сталіна ще під час проведення Тегеранської конференції т. зв. Великої трійки (Англія — Прем'єр-міністр Уїнстон Черчілль; США — Президент Франклін Рузвельт і СРСР — Верховний Головнокомандувач Йосип Сталін) у листопаді 1943 року. Мету політики визначили досить прозоро: мати у майбутній всесвітній міжнародній організації 16 голосів (голос СРСР плюс 15 голосів союзних республік). Однак цю ідею у Тегерані було лише озвучено і практично не обговорено.

Для підведення під неї правової бази 1 лютого 1944 року Президією Верховної Ради СРСР було прийнято Закон про розширення повноважень союзних республік у зовнішніх відносинах, яким їм надавалося право укладати міжнародні договори, брати участь у міжнародних конференціях, встановлювати та підтримувати дипломатичні зв'язки з іноземними державами і навіть мати власні збройні сили. Республіки мали прийняти також власні гімни. Союзний Наркомат Іноземних Справ (НКІС) перетворювався на союзно-республіканський, а в союзних республіках створювали відповідні республіканські наркомати. Звичайно, вони мали бутафорний характер, а прийняте Президією Верховної Ради Радянського Союзу рішення було адресоване винятково зовнішньому світу. Ніхто не збирався реалізовувати його на практиці.

Грунтовно питання про участь усіх радянських республік в майбутній міжнародній організації обговорювали на Кримській (Ялтинській) конференції «Великої трійки», у якій взяли участь усі згадані вище керівники Англії, США і Радянського Союзу 4–12 лютого 1945 року. Під приводом того, що не всі республіки однаково постраждали внаслідок воєнних дій під час Другої світової війни і зробили неоднаковий внесок у перемогу над фашизмом, учасниками Конференції було погоджено, що лише дві з них — Українська і Білоруська РСР — будуть запрошені до роботи Конференції з вироблення Статуту майбутньої міжнародної організації (Організації Об'єднаних Націй) і таким чином стануть її кра-

їнами-засновницями. Ця пропозиція радянської сторони була, хоч і не відразу, підтримана як Ф. Рузвельтом, так і У. Черчіллем.

Слід відзначити, що американська делегація в Криму у відповідь порушила питання про надання США двох додаткових місць в організації, з чим представники радянської делегації погодилися. Остаточні ці питання мали б узгоджуватися державами-учасниками вже безпосередньо на Конференції у Сан-Франциско, яка розробляла Статут Організації Об'єднаних Націй. Однак зі смертю у квітні 1945 року Президента США Ф. Рузвельта і приходом до влади нового Президента Г. Трумена це питання втратило актуальність у колах американської адміністрації. Як наслідок, Українську і Білоруську РСР було запрошено на Конференцію у Сан-Франциско і вони стали державами-засновницями ООН, а США залишилися без додаткових двох місць у цій Організації.

Як тільки це стало відомо американській громадськості, в країні вибухнула хвиля критики щодо недогляду американських дипломатів. Слід зазначити, що Сполучені Штати завжди вважали несправедливим і недемократичним той факт, що Радянський Союз мав фактично три голоси в ООН. Протягом 1945–1991 років неодноразово, особливо в часи холодної війни, в американській пресі і навіть у Конгресі США порушували питання про необхідність виключення Української і Білоруської РСР з ООН, оскільки, мовляв, вони є складовою частиною СРСР і з часу його членства в цій міжнародній організації ніколи не були незалежними. Для реалізації цього Сполученим Штатам слід було б набрати в ООН дві третини голосів, що було важким і практично нездійсненним завданням: кількісний склад Організації постійно зростав (з 51 країни-засновника у 1945 році до 193 сьогодні). Серед нових членів ООН, особливо в 60-х роках минулого століття, ставало дедалі більше нових незалежних держав Азії та Африки (значною мірою, після прийняття ООН у 1966 році Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам), які отримували незалежність здебільшого завдяки сприянню Радянського Союзу, що надавав їм політичну підтримку, економічну, фінансову і воєнну допомогу. Навряд чи вони голосували б разом зі Сполученими Штатами у разі внесення згаданого питання на розгляд. Крім того, самі США також навряд чи захотіли б доводити відносини з СРСР до особливого загострення, обмежуючись лише політичною риторикою.

А з розпадом Радянського Союзу наприкінці 1991 року і вступом до ООН (і інших міжнародних організацій) усіх колишніх радянських республік, які стали незалежними державами, це питання втратило актуальність, і сьогодні ні в кого не виникає жодних запитань з цього приводу.

Перші паростки справжньої багатосторонньої української дипломатії почали з'являтися в нашій державі після схвалення Верховною

Радою 16 липня 1990 року Декларації про державний суверенітет України, коли в Міністерстві закордонних справ було створено Відділ двосторонніх відносин. І хоча зовні при цьому йшлося про їхній розвиток лише в торговельно-економічній сфері, ми, тодішні працівники українського дипломатичного відомства, розуміли, що незабаром обов'язково постане питання розвитку і відносин політичних.

Такий час настав після проведення Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року, у ході якого переважна більшість громадян нашої держави, а саме 90,32%, підтримала Акт Верховної Ради України від 24 серпня 1991 року про проголошення незалежності України.

Одразу після оголошення результатів референдуму почалася хвиля визнання іноземними державами незалежності України і встановлення з нею дипломатичних відносин. Вже 2 грудня Україну як незалежну державу визнали Польща і Канада, причому вони повідомили про це Київ майже одночасно, з різницею у кілька хвилин. Боротьба за «першість» у визнанні триває між деякими державами і до сьогодні. Мабуть, тому модним став вислів «держава ім'ярек однією з перших визнала незалежність України». Таке формулювання задовольняє дипломатичних «суперників».

Загалом лише у грудні 1991 року, тобто одразу після підтвердження на Всеукраїнському референдумі Акту проголошення незалежності, Україну визнали 75 (!) держав, зокрема США, Росія, Китай, Франція, Німеччина, Велика Британія, Угорщина, Болгарія, Ізраїль, Вірменія та інші. А протягом 1992 року до них приєдналося ще 60 (!) країн світу.

Нині Україну визнали 174 країни світу, а 171 з них встановила дипломатичні відносини. Останньою стала острівна держава Науру, з якою дипломатичні відносини було встановлено у вересні 2012 року. Мережа постійно діючих українських закордонних дипломатичних і консульських представництв (відповідно понад 80 і понад 40) сьогодні охоплює усі континенти земної кулі, усі регіони, що дає можливість оперативного або відносно оперативного вирішувати питання, які виникають у міждержавних відносинах України з іншими державами міжнародного співтовариства.

Сьогодні у Києві акредитовано близько 140 представників іноземних держав, з них 72 у ранзі Надзвичайних і Повноважних Послів. 49 послів акредитовані в нашій державі за сумісництвом, переважна частина з них з Москви. Очевидно, певну роль у цьому зіграла географічна близькість столиць України і Росії. Хоча є послы, які акредитовані, наприклад, у Афінах (Панама), у Берліні (Буркіна-Фасо), у Празі (Люксембург та Ірландія), у Варшаві (Албанія, Перу, Мальта і Монголія) і т.д. У Києві діють також 19 представництв міжнародних організацій. Ціла дипломатична «армія».

На початку 1992 року цього ще нічого не було, лише чисте дипломатичне поле, яке треба було засівати.

Першим послом іноземної держави, який прибув до Києва уже в квітні 1992 року, був Надзвичайний і Повноважний Посол Турецької Республіки Аджар Гермен. Другим був Посол Італійської Республіки Вітторіо Сурдо.

Що ж стосується України, то першими Послами України були призначені у тому ж 1992 році Посли в Сполучені Штати — професор Олег Білорус, у Бельгію — професор Володимир Василенко, в Чехословаччину — письменник і поет Роман Лубківський (тоді це була ще одна країна), в Канаду — відомий дисидент і правозахисник Левко Лук'яненко.

Зазначу, що це були відомі політичні, громадські і наукові діячі України. З них О. Білорус мав досвід дипломатичної діяльності — працював у Секретаріаті Європейської Економічної Комісії (ЄЕК) у Женеві. В. Василенко викладав міжнародне право в Київському університеті імені Тараса Шевченка. Р. Лубківський був одного разу включений до складу делегації Української РСР, яка брала участь у роботі сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку.

А першим Послом України з середовища професійних дипломатичних співробітників нашої держави був автор цих спогадів, перший Посол у Турецькій Республіці. Мене призначили у серпні 1992 року.

Так починалося становлення справжньої дипломатії та дипломатичної служби незалежної України.

Хочеться, щоб читачі, які зараз тримають у руках 15-й випуск «України дипломатичної», краще зрозуміли той непростий час і умови, в яких Україна почала виходити на міжнародну арену як справді суверенний, незалежний і повноправний учасник.

Найголовнішими завданнями, які постали перед першими послами вітчизняної дипломатії, стало усвідомлення необхідності посправжньому захищати національні інтереси нашої держави на міжнародній арені, її суверенітет і територіальну цілісність, непорушність кордонів, приймати серйозні рішення, які визначали долю України наперед, і нести за це відповідальність. А також висновок про те, що нас чекають серйозні випробування на цьому довгому, непростому і доволі тернистому шляху.

Мені довелося стати першим Послом незалежної України у сусідній і географічно близькій Турецькій Республіці і виконувати ці функції протягом майже п'яти років — з 1992 до середини 1997 року.

Попри те що Туреччина була сусідньою і географічно близькою до України (наші країни розділяє лише 600 км поверхні Чорного моря), вона була для нашої держави дуже далекою з політичного погляду. Перш за все тому, що Туреччина була членом НАТО (з 1952 року), тобто членом агресивної, як її оцінювали в Кремлі відносно Радянського

Союзу, військової організації, яка нібито виношувала плани його знищення. По-друге, на території цієї країни були військові американські бази, діяльність яких, цілком зрозуміло, була спрямована проти підриву «миролюбного політичного курсу СРСР». Офіційні радянсько-турецькі відносини практично реалізовувала виключно Москва і територіально близькі до Туреччини радянські республіки (Вірменія, Грузія, Азербайджан і, повторюю, Україна) до них не були допущені.

Туреччина була певною мірою невідомою і загадковою країною для України і її громадян. До неї у суспільстві під впливом пропаганди було сформоване стійке негативне ставлення, що пояснювалося, передусім, непростими історичними взаєминами у XVI столітті (епоха Богдана Хмельницького зокрема), не завжди толерантними та й до кінця глибоко не дослідженими.

Як я вже згадував, протягом 1945–1991 років Україні дозволяли брати участь лише у роботі міжнародних організацій. Хоча і тоді в нашу країну приїздили керівники багатьох країн світу, які під час офіційних візитів до Москви у вихідні дні, як правило, відвідували не лише Ленінград або (рідше) Байкал, а й Київ, Мінськ, Кишинів, Тбілісі, Ташкент. Це робили відповідно до програми ознайомлення високоповажних іноземних гостей з життям окремих республік і регіонів Радянського Союзу для демонстрації їм «досягнень братніх народів СРСР у комуністичному будівництві». Ці візити мали здебільшого протокольний і ознайомлювальний, відпочинковий характер. Щодо Києва, то програми їхнього перебування у столиці України включали зазвичай зустрічі та бесіди у Раді Міністрів Української РСР або Міністерстві закордонних справ, Виконкомі Київської міської Ради, прогулянку на теплоході по Дніпру, відвідання Києво-Печерської лаври або Софійського собору, оперного, балетного спектаклю або концерту, складовою частиною якого мали б бути українські національні пісні і танці.

Іноземні делегації обов'язково супроводжували співробітники апаратів Ради Міністрів СРСР, Президії Верховної Ради Радянського Союзу, союзного дипломатичного відомства. А до підготовки і здійснення програми їхнього перебування в Києві залучали ледь не всіх співробітників нечисленного тоді Міністерства закордонних справ Української РСР, для яких забезпечення та проведення таких візитів було серйозним випробуванням і водночас серйозною професійною школою, бо давало можливість набути відповідного фахового досвіду: адже рівень радянської дипломатії, зокрема й протокольної її складової, був надзвичайно високим, її поважали і цінували у світі.

Під час такого візиту Київ відвідав у 1990 році тодішній Президент Туреччини Тургут Озал. Започаткована Генеральним секретарем СРСР Михаїлом Горбачовим «перебудова» ставила на порядок денний питання про реальне розширення прав радянських республік у міжна-

Прибуття Міністра закордонних справ України Анатолія Зленка 8 червня 1993 р. до м. Анкари для участі в урочистій церемонії відкриття Посольства України в Турецькій Республіці. Зустріч в аеропорту. Праворуч від міністра Ігор Турянський, Посол України в Туреччині, ліворуч - Біляль Шимшір, Посол, Генеральний директор Департаменту країн Центральної Азії, Кавказу і слов'янських країн Міністерства закордонних справ Туреччини
June 8, 1993. Arrival of Anatoliy Zlenko, Minister of Foreign Affairs of Ukraine, to Ankara City on the occasion of the official opening of the Ukrainian Embassy. Meeting at the aeroport. Ihor Turianskyi, Ambassador of Ukraine, is on the right hand of the Minister; Ambassador Bilal Shimshir, General Director of the Department of Central Asia, the Caucasus and Slavic countries of the Ministry of Foreign Affairs of Turkey is on the left

родному житті, перш за все, у плані розвитку торговельно-економічної співпраці з сусідніми країнами.

Вже після проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року і підтвердження відповідного Акту на Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 року до Києва прибула (у лютому 1992 року) з ознайомлювальною метою (англійською «facts finding mission») турецька делегація на чолі з Міністром закордонних справ країни Хікметом Четіном. Вона мала підготувати доповідь керівництву своєї країни про ситуацію в молодій українській державі та внести відповідні рекомендації щодо головного питання: як будувати у подальшому відносини з незалежною Україною й іншими колишніми республіками Радянського Союзу? Як члену Колегії Міністерства, начальнику Відділу міжнародних організацій мені довелося брати безпосередню

Місто Анкара, 8 червня 1993 року. Міністр закордонних справ України А.М. Зленко і Міністр транспорту Турецької Республіки Т. Костюпен підіймають Державний прапор України біля будинку української дипломатичної місії

Ankara City, June 8, 1993. Minister of Foreign Affairs of Ukraine A. M. Zlenko and Turkish Minister of Transportation T. Köstepen raise national flag of Ukraine in front of the Ukrainian Diplomatic Mission

участь у переговорах двох делегацій. Українську очолював Міністр закордонних справ Анатолій Максимович Зленко.

Як розповів мені через кілька років Х. Четін, з яким у мене на посаді першого Посла України в Турецькій Республіці склалися досить тісні робочі і навіть, як би сказав, дружні відносини, найголовнішим питанням, на яке він повинен був дати відповідь Тургуту Озалу, було: наскільки все те, що сталося на теренах радянської імперії, є серйозним і довгостроковим.

У ході цих переговорів турецька сторона заявила про своє бажання відкрити у Києві дипломатичне представництво (дипломатичні відносини між двома країнами були встановлені трохи раніше, 3 лютого 1992 року, шляхом підписання відповідного Протоколу у Стамбулі) і відповідно до сучасної міжнародної практики порушила питання про надання згоди (агреману) української сторони на призначення

першим Послом Турецької Республіки в Україні турецького дипломата Аджара Гермена, який працював на посаді представника зовнішньополітичного відомства у Стамбулі та входив до складу делегації. А.М. Зленко одразу ж заявив про згоду України прийняти в Києві турецького дипломата як першого Посла Туреччини. Це був сміливий і фактично безпрецедентний крок в історії світової дипломатії: зазвичай процедура розгляду та погодження кандидатури майбутнього Посла (надання агреману) займає від кількох тижнів до кількох місяців, а відповідне рішення схвалюється главою держави.

Для мене приїзд турецької делегації був далеко не першим візитом іноземних гостей до Києва, хоча він мав у нових умовах дещо незвичний своїм символізмом характер. Однак у моїй голові не виникло навіть думки про те, що першим Послом незалежної України в Турецькій Республіці, за певних умов і обставин, міг би стати я, людина, яка вже працювала на дипломатичній службі понад 20 років і мала відповідний досвід роботи за кордоном, включно й шестирічний

на посаді першого секретаря Постійного представництва нашої держави при Організації Об'єднаних Націй у Нью-Йорку. Тоді Україна ще не призначила жодного свого Посла в іноземну державу.

Аджар Гермен прибув до Києва у квітні 1992 року і став першим Послом не лише Туреччини в Україні, а й першим послом іноземної держави в Україні взагалі, тобто він одразу став дуаеном (старшиною) дипломатичного корпусу, якого практично тоді ще не існувало. Зазвичай дуаеном у країні перебування стає посол, який за тривалістю свого перебування в країні акредитації іде попереду всіх своїх колег.

Життя тривало, незалежну Україну визнавали все нові й нові держави, до Києва прибували послы іноземних країн.

Міністерство закордонних справ незалежної України працювало досить напружено. Світло у його вікнах гасло ближче до початку наступної доби. Обсяги роботи невпинно зростали. Співробітники давно забули про вихідні. А я продовжував займатися питаннями участі України в роботі міжнародних організацій у нових умовах.

І раптом несподівано для мене у серпні 1992 року (запам'яталося, що це було близько 11-ї години ранку у четвер), наприкінці чергової робочої зустрічі з Міністром, Анатолій Максимович Зленко запропонував мені «дещо змінити» напрям своєї роботи в міністерстві і зайняти посаду Посла України в Турецькій Республіці. Повторюю, ця пропозиція застала мене зненацька. Адже все своє дипломатичне життя, яке на той час тривало вже понад 20 років, мені доводилося займатися лише багатосторонньою дипломатією, участю України в роботі міжнародних організацій. І до роботи Відділу двосторонніх відносин, який вже існував у міністерстві, я мав лише опосередковане відношення як член Колегії. Крім того, попередньо вже розглядалося питання про призначення мене Постійним представником України при Відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві.

Одразу виникло два запитання: чому саме я і чому саме в Туреччину. Як я вже згадував вище, я був першим дипломатичним співробітником центрального апарату міністерства, якому зробили таку пропозицію. Відповідаючи одразу на два мої запитання, Анатолій Максимович коротко пояснив: так треба. І дав 24 години на роздуми. Тобто я мав дати відповідь Міністру об 11-й годині наступного дня.

На другий день десь о 10-й годині ранку в кабінеті пролунав черговий телефонний дзвінок (а їх протягом дня лунало понад 200) і я почув голос міністра: ну як? Чесно скажу, що остаточної відповіді на його пропозицію у мене на той час ще не було, бо за роботою просто не було часу зважити усі «за» і «проти» зробленої пропозиції. Майже автоматично та певною мірою розгублено я відповів: ну, якщо треба... Міністр відреагував миттєво: от і добре... І поклав слухавку.

І лише тоді я відчув величезну вагу відповідальності, яку я добровільно взяв на себе: незнайома країна, незнайома робота... Що ро-

бити?.. З чого починати?.. В багатьох міжнародних організаціях, зокрема в Женеві, в роботі яких мені доводилося брати участь у складі українських делегацій, я знав представників багатьох іноземних країн, співробітників секретаріатів, знав питання, якими ці організації займаються, позиції і підходи різних держав до їх вирішення. А тут?..

Треба зазначити, що загалом про Туреччину, її зовнішню і внутрішню політику, економічне життя я був обізнаний, оскільки Міністр закордонних справ Української РСР Георгій Георгійович Шевель увів правило, щоб кожний співробітник постійно накопичував відповідну інформацію з різних джерел про ту чи іншу країну або групу країн за відповідним розподілом. Саме мені довелося вести такі інформаційні дос'є по Туреччині, Греції і Кіпру, що у майбутньому значно допомогло у практичній роботі в посольстві.

Найголовнішими завданнями, які поставив переді мною міністр закордонних справ України у ході наступної, вже предметної бесіди, були ті, які й зараз ставляться перед керівниками новостворених дипломатичних представництв нашої держави у зарубіжних країнах:

- створити повноцінне перше Посольство незалежної України в сусідній і дружній Турецькій Республіці;
- почати розбудовувати договірно-правову базу двосторонніх відносин;
- забезпечити захист політичних і торговельно-економічних інтересів нашої держави; налагодити систему інформування турецької громадськості про Україну, її політику, економічні можливості, життя народу, його культуру, звичаї, уподобання тощо;
- створити дійову систему надання консульського захисту українським громадянам, які перебувають у цій країні.

Треба нагадати, що тоді почав розвиватися так званий «човниковий», або як його називали в Туреччині, «баульний» туризм, і тисячі наших громадян почали відвідувати цю країну з метою придбання товарів широкого вжитку для наступного їх продажу в Україні. Навколо цих громадян почали формуватися як турецькі, так і українські кримінальні структури.

Про серйозність і масштаби консульської роботи може сказати лише один факт: на третій день перебування в країні зателефонували представники поліції і повідомили, що один з українських громадян потрапив у дорожньо-транспортну пригоду за 70 км від Анкари, внаслідок чого йому завдано тяжких тілесних ушкоджень. Мова йшла навіть про можливість ампутації руки. Що робити? Ні автомобіля, ні будь-яких довідкових телефонів відповідних місцевих служб... От у таких умовах почалася практична робота посольства.

Зазначу, що Міністр А.М. Зленко поставив просто грандіозні завдання перед колективом Посольства, який складався на той час аж з двох осіб.

Лише наприкінці 1993 року нас стало шестеро. Навантаження було неймовірним. Окрім суто політичної роботи, треба було займатися роботою організаційною — пошуком відповідного приміщення, його облаштуванням, придбанням оргтехніки тощо. Слід було одночасно знайомитися з місцевим дипломатичним корпусом і керівництвом турецьких державних установ, встановлювати робочі контакти в міністерстві закордонних справ країни, з політичними і громадськими діячами, представниками засобів масової інформації, місцевими бізнесменами. Доводилося, як кажуть, на марші займатися усім комплексом як політичних, так і організаційно-технічних питань.

Сьогодні важко повірити, але у зв'язку з нерозвиненістю і недосконалістю системи зв'язку між Туреччиною та Україною, відсутністю в посольстві відповідної оргтехніки (про комп'ютери на той час і мови ще не було) свої перші інформації з Анкари я надсилав до Києва у рукописному вигляді і лише пізно вночі: тільки тоді можна було передати до нашої столиці факсове повідомлення.

Коли через два тижні після приїзду в Анкару я одержав з міністерства доручення формалізувати найближчі плани роботи посольства, то подумав, що найважливішим пунктом плану має бути те, щоб нас не здуло вітром у Анкарі. На той час у столиці було дуже вітряно...

Не буду зупинятися на тому, як проходила підготовка до від'їзду в Анкару. Погодження і затвердження штату майбутнього Посольства, вирішення питань фінансування та матеріально-технічного забезпечення його діяльності, підбір співробітників тощо. Це була важка і виснажлива робота. Скажу тільки, що найважчим виявилось питання пошуку хоч би одного співробітника з професійним знанням турецької мови. Таких в Україні просто не було. Адже тоді в Радянському Союзі існувало лише два тюркологічні центри — в Москві та Ленінграді.

Випадково вдалося знайти у Міністерстві оборони України молодого лейтенанта, випускника Московського військового інституту іноземних мов і вирішити питання про його відрядження у розпорядження Міністерства закордонних справ. І коли ми з ним удвох прибули до Анкари, то не знали, де північ, а де південь у цьому місті. Усе було нове і незнайоме. Отак починалася робота українського дипломатичного представництва у сусідній країні.

Слід зазначити, що турецька сторона надавала нашій роботі усілякого сприяння. Будь-яке наше звернення розглядалося без зволікань. Поступово посольство обживалося, обростало знайомствами і зв'язками як у дипломатичному корпусі, так і в апаратах Президента, Великих Національних Зборів (парламенту) і Глави уряду, міністерствах і відомствах країни, серед громадськості.

Особливо на першому етапі ми відчували підтримку і допомогу з боку Міністра А.М. Зленка, співробітників міністерства, з багатьма з яких

мене особисто пов'язувала багаторічна спільна праця, добрі робочі, а то і приятні відносини. Питання, що виникали, розв'язували разом.

Це був час, коли за ініціативою турецького президента Тургуту Озала створили два нових міжнародних об'єднання, до участі в яких було запрошено причорноморські країни, зокрема й Україну, — Чорноморське Економічне Співробітництво (ЧЕС) і Парламентську асамблею Чорноморського Економічного Співробітництва (ПАЧЕС), які мали сприяти встановленню, розвитку і зміцненню між ними тісної співпраці у різних галузях, передусім, у торговельно-економічній. Згодом ці об'єднання набули статусу міжнародних організацій.

До Туреччини приїздили депутати Верховної Ради України, міністри, представники молодого українського бізнесу, який тільки народжувався.

Країну відвідали з візитами Президент України, Голова Верховної Ради, Міністр закордонних справ, Міністр оборони, Начальник Генерального штабу. Президент Турецької Республіки і Голова Великих Національних Зборів (парламенту) також здійснили офіційні візити в Україну.

Успішно розвивалося торговельно-економічне співробітництво між двома державами. Обсяг торгового обігу поступово досяг одного мільярда дол. США. За час мого перебування на посаді Посла було підписано майже 30 двосторонніх документів, які склали надійну основу довірливо-правової бази відносин України з Туреччиною у різних галузях.

Налагоджено спочатку регулярне авіасполучення між Києвом і Стамбулом, а згодом — і між іншими містами України — Донецьком, Одесою, Дніпропетровськом, Харковом, Миколаєвом. З часом було відкрито Генеральне консульство України в Стамбулі.

Було зроблено перші кроки у сфері культурної співпраці. Оскільки ми починали розвивати двосторонні відносини з Туреччиною практично з нуля, то, з одного боку, працювати було легко — адже перед польським була неорана нива. А з іншого — надзвичайно важко. Чому? Тому що Україна ще не була готова до всебічної взаємодії зі своїми зарубіжними партнерами, зокрема й поширювати свої культурні здобутки у зарубіжних країнах. За кордоном за часів колишнього Радянського Союзу знали лише танцювальний ансамбль Павла Вірського, який переважно виступав у країнах, де була значна українська діаспора (США, Канада, Аргентина). Зрідка за кордон виїздили оперна і балетна трупи Київського театру опери і балету імені Тараса Шевченка. Зрідка тому, щоб не створювати конкуренції московському Великому театру. Адже всі рішення про зарубіжні гастролі ухвалювали в Москві.

Крім того, гастролі будь-яких, а тим більше великих, колективів потребували також і великої підготовчої роботи, яку треба було відповідним чином фінансувати. Здійснити цю роботу невеликим складом

посольства було просто неможливо. Та ми намагалися ініціативно шукати і знаходити відповідні підходи до вирішення будь-яких завдань.

Певним чином посольству щастило. В Туреччині проводили численні різноманітні міжнародні фестивалі. Приділяючи велику увагу взаємодії у галузі культури з сусідніми країнами в рамках Чорноморського Економічного Співробітництва, ініціатором створення якого, як я вже згадував, вона виступила, треба було лише знайти відповідні організаційні форми участі у цих заходах українських колективів і домовитися з організаторами хоч би про часткове покриття ними потрібних фінансових витрат.

Слід зазначити, що турецька сторона завжди йшла нам назустріч. Цьому сприяли дружні відносини, встановлені з Адміністрацією Президента Туреччини Сулеймана Деміреля, з Головою Великих Національних Зборів країни Хюссаметіном Джиндоруком, Міністром закордонних справ Хікметом Четіном, які самі особисто приділяли велику увагу проведенню в країні міжнародних культурних заходів. За їхньою безпосередньою допомогою було легше вирішувати усі складні і часто ніби й невирішувані питання.

Першою українською ластівкою, яка прилетіла в Туреччину, був прекрасний київський дитячий ансамбль «Світанок» під керівництвом чудового майстра своєї справи, гарної і доброї людини Сергія Досенка. Уявіть собі пісні і танці у виконанні 30 дітей віком від чотирьох (!!!) до 16 років у барвистих українських костюмах! Турецькі глядачі, для яких сама Україна була на той час ще практично невідомою, були приємно вражені.

Три роки поспіль цей ансамбль приїздив до Туреччини і незмінно займав перші місця серед 20–25 країн-учасниць. Цьому сприяло також те, що за рекомендацією посольства Сергій Іванович навчив дітей співати турецьку пісню і танцювати турецький танок. А згодом він написав гімн фестивалю й ансамбль виконав його турецькою мовою. Яке журі не дасть першого місця таким чудовим і вже політично досвідченим виконавцям?!

Так само посольство посприяло вирішенню питання про запрошення до Туреччини Театру на Подолі (Театру Малахова). І знову великий успіх на міжнародному театральному фестивалі.

Ми також провели в Анкарі велику виставку gobelenів українських майстрів Олени Гнедаш і Олександра Мединського. Вона вже була організована за рахунок спонсорів, яких посольство знайшло як з українського, так і з турецького боку. А місцевий «Текстильбанк» надав безоплатно приміщення для експонування gobelenів. Турки, відомі майстри килимарства (до речі, килим турецькою звучить як «кілім»), були просто вражені яскравою красою виставлених виробів українських майстрів.

Ще була одна задумка: організувати участь українського оперного колективу у щорічному міжнародному фестивалі в Анталії. Його проводять просто неба у старовинному театрі Аспендос, якому понад 2 тис. років. Уявіть собі камінний амфітеатр на 15 тисяч глядачів, у якому свого часу бували Клеопатра, Юлій Цезар, Антоній та інші видатні особистості античних часів. Враження просто незабутнє... На жаль, не склалося.

Організація подібних культурних заходів вимагала від посла і співробітників посольства багато часу, якого було обмаль, неймовірних зусиль, подолання багатьох технічних, організаційних труднощів і, в першу чергу, пошуків джерел фінансування. Але ми намагалися долати усі перешкоди заради ознайомлення турецької громадськості з культурою і мистецтвом українського народу. Так промайнули майже п'ять напружених років.

Повернувшись в Україну і доповідаючи Міністру закордонних справ Геннадію Йосиповичу Удовенку про результати роботи першого нашого Посольства в Туреччині, почув від нього: про Вашу роботу я добре поінформований. Скажіть, будь ласка, а що Вам не вдалося зробити за час Вашого перебування в Анкарі?

Я відповів: мені не вдалося зробити дві речі — остаточно переконати українських високопосадовців у тому, що українською мовою країна моєї акредитації зветься не Турція, а Туреччина і що столицею цієї країни є не Стамбул, а Анкара.

Головними ж здобутками першого складу Посольства нашої держави в Анкарі я вважаю те, що власне Україна, її зовнішня і внутрішня політика, промисловий, науковий потенціал, життя українського народу, його душа, культура, звички й уподобання стали більш відомі для мешканців країни його перебування. Вдалося подолати настороженість і певне відчуження, які існували у різних прошарках турецького суспільства у зв'язку з відомими історичними нашаруваннями в українсько-турецьких відносинах. Як результат, зміцнилися контакти

Посол України Ігор Турянський з Міністром закордонних справ Туреччини Хікметом Четіном. 11 серпня 1994 р.
Ambassador of Ukraine Ihor Turianskyi with the Minister of Foreign Affairs of Turkey Hikmet Çetin. August 11, 1994

на державному рівні, між людьми, народами обох країн. Ми почали краще розуміти один одного.

Залишаючи країну, мені було приємно чути від представників різних політичних сил Турецької Республіки, державних посадовців, бізнесменів слова подяки за здійснену роботу. І я пишаюся цим.

Прощаючись зі мною, Президент Турецької Республіки Сулейман Демірель подарував свою фотографію з дарчим написом. Повірте, що це був не просто протокольний жест.

Та найбільшим позитивом моєї роботи на посаді першого посла України на турецькій землі стали слова Президента Турецької Республіки Сулеймана Деміреля, коли через два роки після мого повернення в Україну (я знову був членом Колегії Міністерства закордонних справ України, Начальником одного з територіальних управлінь) він приїхав до Києва вже з другим офіційним візитом (перший був здійснений у травні–червні 1994 року). Побачивши мене на прийнятті, яке було організовано на його честь, і потиснувши мені руку, сказав тодішньому Президенту України Л.Д. Кучмі: «Ця людина зробила надзвичайно багато для того, щоб ми зараз стояли тут поруч...».

Думаю, що такі слова — це найвища оцінка роботи посла.

37 років дипломатичної служби, роки роботи за кордоном так міцно закарбувалися в моїй пам'яті, що нерідко я прокидаюся серед ночі і думаю — де я? І лише розплющивши очі і побачивши знайомий світильник, розумію: я — в Києві, вдома. А після цього довго не можу заснути.

Мені часто сняться ті люди, відомі у світі політики, з якими я особисто зустрічався, спілкувався. В пам'яті залишилися, наче свіжими, враження від зустрічей з Лідером кубинської революції Фіделем Кастро, Головою Організації Визволення Палестини Ясіром Арафатом, Прем'єр-міністрами Ізраїлю Голдою Меїр (яка, до речі, народилася в Києві), Менахімом Бегіном і Бенджаміном Нетаньяху, першим і єдиним Президентом Радянського Союзу Михайлом Горбачовим, Президентами Азербайджану Гейдаром і Ільхамом Алієвими, Президентом Казахстану Нурсултаном Назарбаєвим, Президентами Туреччини Тургуттом Озалом і Сулейманом Демірелем, Президентами ПАР Нельсоном Манделою і Табо Мбекі, Прем'єр-міністром Норвегії Гру Брунтланд, Міністрами закордонних справ Радянського Союзу Андрієм Громиком і Едуардом Шеварднадзе, Міністром закордонних справ ще Чехословаччини — Богуславом Хньоупеком, Міністром закордонних справ Єгипту Амр Мусою.

Усіх не перелічити.

А вранці дружина, яка завжди супроводжувала мене протягом тривалих закордонних відряджень, жартома питає: ну, з ким ти цієї ночі зустрічався і які питання вирішував? Чи ви домовилися?

На завершення своїх спогадів про роботу на посаді першого Посла незалежної України в Турецькій Республіці хотів би зазначити, що сьогодні ми живемо в часи, які характеризує небувала і, на мою думку, ніким та ніколи непередбачувана глобалізація, інтернаціоналізація усіх сторін життя і співіснування усіх країн, які існують сьогодні у світі. Разом з ними виникають нові виклики та загрози, які потребують належних кроків у відповідь від усіх країн разом і від кожної з них окремо. Адже окрім позитивних моментів розвитку, згадані світові процеси несуть і загрозу зовнішнього негативного впливу на внутрішньодержавний розвиток будь-якої країни. Жодна країна не може сьогодні існувати ізольовано від світового співтовариства. Особливо це стосується міжнародних економічних відносин, які є базою і передумовою для подальшого розвитку політичних, культурних та інших взаємин між державами.

Ці процеси впливають, безперечно, й на ситуацію в Україні, на її відносини з іншим світом. Впливають досить часто негативно. Свідченням цього є події на сході нашої держави. Нам треба більш вчасно і рішуче шукати відповіді на них.

Світ змінюється досить швидко, а з ним змінюємося і ми. Оглядаючись на минуле, виникає думка: а може, так було завжди? Просто наш вік, рівень освіти і ступінь розуміння тогочасного життя не дозволяли зрозуміти всю глибину суті процесів, які відбувалися у тому світі?

Відповіді на ці запитання я поки що не знаходжу.

Як відомо, головним завданням зовнішньополітичного відомства нашої держави є формування зовнішніх умов, сприятливих для реалізації національних інтересів та завдань розвитку України, її утвердження як впливової регіональної держави, зміцнення іміджу у непростому сьогоденному світі. Найактуальнішою проблемою, на мою думку, для України є сьогодні необхідність чітко визначитися з глобальними напрямками своєї внутрішньої і зовнішньої політики. Слід перестати озиратися навколо. Слід перестати шукати лобістів своїх власних інтересів на міжнародній арені взагалі і в Європейському Союзі зокрема. Слід навчитися самим їх відстоювати. І не на словах, а на ділі захищати усіма доступними засобами і методами. Підтримувати лише взаємовигідне партнерство з іноземними партнерами. Думати про Україну і її народ, а не про владні функції і депутатські мандати.

І почати говорити правду. Лише правду. І нічого, крім правди.

Ihor TURIANSKYI,

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary,
veteran of Ukraine's diplomatic service

On Diplomatic service of the Ukrainian SSR and independent Ukraine from 1971 to 2007.

For several years worked at the Department of international economic organizations of the Ukrainian Foreign Ministry. Took part in the work of numerous international organizations and their bodies: the United Nations (UN), the International Labour Organization (ILO), The United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), The United Nations Industrial Development Organization (UNIDO), Economic Commission for Europe (ECE) etc.

Served at the Permanent Mission of Ukrainian SSR to the United Nations in New York, USA (1979–1986). Then was a Member of the Board of the Ministry, Chief of the Department of international organizations.

The first Ambassador of independent Ukraine to the Republic of Turkey (1992–1997). From 1997 to 2000 – Member of the Board of the MFA, Director of the Territorial Department.

From 2000 to 2004 – Ambassador of Ukraine to the Republic of South Africa and non-resident Ambassador to Mozambique, Namibia, Zambia and Zimbabwe.

During 2005–2007 – a staff member of the MFA Department for Ukrainians living abroad.

After the completion of diplomatic service worked for more than five years as an international affairs advisor to the Commissioner of the Verkhovna Rada (Parliament) of Ukraine for Human Rights.

Awarded with the Diploma of the Cabinet of Ministers of Ukraine (2002). Has the I degree Honorary decoration of the MFA of Ukraine (2006) and Distinctive Badge of Honour «For the devotion to diplomatic service» (2013).

The author of a number of articles in Ukrainian and foreign mass media on foreign policy of Ukraine and its bilateral relations with other countries.

Member of the National Union of Journalists of Ukraine.

DIPLOMACY OF INDEPENDENT UKRAINE AT THE BEGINNING... (The first Ambassador of independent Ukraine in the Republic of Turkey recalls)

I would like to thank the Editorial Board and the compilers of the «Diplomatic Ukraine» yearbook for opening a new section in this informative and interesting periodical which is going to celebrate its 15th anniversary this year.

In my opinion, the publication of the memoirs of the first ambassadors of independent Ukraine will be useful for the students of international specialties, for the students of the Diplomatic Academy of Ukraine under the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, for young diplomatic employees who have already chosen the diplomatic way, and generally for all people who are interested in the history of the Ukrainian diplomacy.

Let the memoirs of the first Ukrainian ambassadors about different countries, events of their professional life, achievements and blunders, interesting meetings etc. leave their mark in the memory of those who have already replaced or will replace the trailblazers. A new generation of Ukrainian diplomats should write down new pages into the history of diplomatic activity of our independent state daily. No progressive advance can be achieved without knowing Ukrainian history.

Keeping memoirs of the veterans of diplomatic service for the current generation is one of the principal tasks of the Editorial Board and the compilers of «Diplomatic Ukraine» yearbook. Lack, if not absence, of such vivid evidence of those who were first to plough the diplomatic field in the days of Ukrainian People's Republic, prevents contemporary people from having a broad vision of the characters of those days. Neither has it helped us to evaluate conditions of their work and formulate objectives and unprejudiced conclusions for the future.

Eight years had already passed since I involuntarily withdrew from active diplomatic service. I remember some things but there are also other things that have been forgotten. That is why my memoirs are my personal and in some ways subjective thoughts. After working for 37 years at the diplomatic service of Ukrainian SSR and independent Ukraine I think I have a right to express them. I hope that my memoirs and the memoirs of my colleagues who were the first ambassadors of independent Ukraine can give a fuller and more objective notion about the beginning of the diplomacy of our independent state because everyone has their own history and their own vision of corresponding events and facts.

To begin, is worth mentioning that by the time of the proclamation of the independence (the 24th of August 1991) Ukraine had a great experience of international activity in spite of very hard working conditions

of Soviet diplomacy for Ukrainian diplomats: Ukrainian representatives had to accord almost every word that was planned to be declared on the sessions of international organizations and on the sessions of their different bodies with the Ministry of Foreign Affairs of the USSR without mentioning the necessity of unanimous voting with the representatives of Soviet Union on any items.

Our country had a status of the founder of the United Nations (UN), in other words Ukraine was one of the 51 countries-founders of the UN and took an active part in the elaboration of its essential document – the United Nations Charter. The main task of the UN was to secure global and safety after the end of the Second World War. After 1955 the participation of our country in international life became more sufficient. According to the decision of All-Union Directive Body, Ukraine, Soviet Union and Byelorussian SSR became members of many other international organizations. I shall tell later why Ukraine and Byelorussia, among all Soviet republics, were given such possibilities. The other republics of the former USSR did not take part in the international life.

The participation in the work of international organizations gave Ukrainian diplomats the possibility to participate in the consideration and settlement of many important questions of international life with the other countries of the global community and accumulate great and necessary professional diplomatic experience.

This experience was rather unilateral because Ukraine took part only in the work of international organizations, in other words in multilateral diplomacy but it had not had enough experience in bilateral relations with foreign countries. Even those Consulate Generals of East Europe countries (so called «socialist countries») which were territorially settled in Kyiv had been accredited by the Ministry of Foreign Affairs of the USSR in Moscow (there were Consulate Generals of Poland, Czechoslovakia, Bulgaria, Romania, German Democratic Republic, Yugoslavia, Hungary and Mongolia. In the middle of the 70-s the advance group of the Consulate General of the USA was even in operation).

Although Ukrainian diplomats were introduced into Soviet diplomatic and consular missions in the USA (Washington), Canada (Ottawa) and German Federal Republic (Munich) as early as at the 60-s and 70-s (one Ukrainian diplomat worked for each mission, – such resolutions were made by the Political Bureau of the CPSU), they had not been dealing with the issues of bilateral relationships of Ukraine with these countries. Apart from working at Soviet missions they had to investigate the situation among the representatives of Ukrainian Diaspora. In other words, they had to make suggestions against the activity of the so called «Ukrainian bourgeois nationalist organizations» and mobilize the representatives of so called «progressive Ukrainian organizations» who supported external and internal politics of the USSR, and therefore the poli-

tics of the Soviet Ukraine. Their main task was propagandizing the «advantages» of unknown Soviet regime over the usual capitalistic regime among the progressive Ukrainians leaving abroad. Obviously, that kind of work was hard and ungrateful.

I would like to shortly remind the readers of «Diplomatic Ukraine» yearbook why only Ukraine and Byelorussia became the members of United Nations Organization in far-off 1945, and the other Soviet republics were not granted with such a right.

The idea about engaging all Soviet republics to the membership in a new international organization that would replace the pre-war League of Nations after the end of the Second World War had already been expressed by Yosyp Stalin, the true leader of the Soviet Union, (or by someone within his surrounding) during the Tehran Conference of so called «The Big Three» (The Prime-Minister of Great Britain Winston Churchill, the President of the USA Franklin D. Roosevelt and the Supreme Commander-In-Chief of the USSR Yosyp Stalin) in November 1943. The political objective was quite clear: to have 16 votes in the would-be global international organization (the vote of the USSR plus 15 votes of the Soviet republics). This idea was only announced but not practically discussed.

For rendering the legal base of this idea, the Act on the broadening of powers of the Soviet republics in foreign relations was adopted by the Presidium of the Supreme Council of the USSR at the 1st of February 1944. According to this Act, the republics were given a title to enter into international agreements, take part in international conferences, establish and maintain diplomatic communications with foreign countries and even have their own armed forces. The republics also had to take their own anthems. The Soviet People's Commissariat of Foreign Affairs was reorganized as both all-union and republic, and the corresponding people's commissariats were created in all Soviet republics. Of course, they were fakes. The decision taken by the Presidium of the Supreme Council of the USSR was addressed exceptionally to external world, while nobody was going to implement it.

The issue concerning participation of all the Soviet republics in a future international organization was profoundly discussed at the Crimean (Yalta) Conference of «The Great Three» where all the above mentioned leaders of Great Britain, the United States and the USSR took part from 4th to 12th February 1945. Reasoning that not all republics had suffered at the same way from military operations during the Second World War and had not made an equal contribution to the victory over Nazis, the participants of the Conference agreed that only two of them – Ukrainian and Byelorussian SSRs – will be invited to work at the Conference of the elaboration of the Charter of the future international organization (United Nations) and will subsequently become its countries-founders.

This proposition of the Soviet party was accepted by both F. Roosevelt and W. Churchill, although it took some time.

It is worth mentioning, that the American delegation in Crimea, in return, suggested that the USA should have two additional places in the organization as well. The Soviet delegation agreed with this suggestion. These matters had to be finally settled by the member-countries directly at San-Francisco Conference responsible for the United Nations Charter. Nevertheless, because of the death of the President F. Roosevelt in April 1945 and coming to power of the new President H. Truman, this issue did not seem to be acute any longer for American authority. In the aftermath of these events, Ukrainian and Byelorussian SSRs were invited to San-Francisco Conference and became founding member of the UN, while the USA did not receive two more places in this Organization. As soon as American community knew about it, the wave of the criticism about the default of American diplomats swept all over the country. It is worth mentioning that the United States had always considered unjust and unfair that the Soviet Union had three voices in the UN. During 1945–1991, especially in the days of cold war, in American press, and even in the Congress of the USA, the expulsion of Ukrainian and Byelorussian SSRs from the UN had been raised again and again because American leaders knew they were part and parcel of the USSR and had never been independent since their membership in this international organization. In order to achieve it, the USA had to win a two-thirds majority in the UN, but it was a difficult and unreal task: the number of the members of the UN had been constantly growing (from 51 founding members to 193 today). Among the new members of the Organization, especially in the 1960s, more and more new independent countries of Asia and Africa had been appearing (in the great deal, they became members of the Organization after adoption of the Declaration on Granting Independence to Colonial Countries and Peoples by the UN in 1966). These countries had been gaining their independence mainly thanks to the Soviet Union which had been giving political support, economic, financial and military aid. That is why they could hardly vote with the United States if these issues were on the agenda. Neither the United States nor the USSR wanted to bring bilateral relations to a state of extreme aggravation, and contented with political rhetoric.

Nevertheless, after the breakdown of the USSR in the end of 1991, when all former Soviet republics became independent states and joined the UN (as well as other international organizations), this issue was not acute any longer and nobody wants to resolve it today.

The first sprouts of the real multilateral Ukrainian diplomacy began to appear in our country after approving the Declaration of State Sovereignty of Ukraine on the 16th of July 1990 by the Verkhovna Rada when the Department of bilateral relations was created in the Ministry of

Foreign Affairs. Though at the beginning these relations were understood only in terms of international trade, we, Ukrainian Foreign Service officers, understood that the issue of political relations would soon be raised.

It became real after All-Ukrainian Referendum on Independence on the 1st of December 1991. In the course of this Referendum the overwhelming majority of the citizens of our country, namely 90, 32 %, supported the Declaration of Independence of Ukraine proclaimed by the Verkhovna Rada on the 24th of August 1991. Right away after the announcing of results of the Referendum, the recognition of the independence of Ukraine by foreign countries and the establishment of diplomatic relations with our country began. Ukraine was recognized as an independent state by Poland and Canada on the 2nd of December and they informed Kyiv almost simultaneously, with a few minutes difference. The struggle for the «priority» in recognition among many countries has been continuing up to the present day. Maybe, that is why the statement

«Country X was one of the first to recognize independent Ukraine» became fashionable. The diplomatic «rivals» are satisfied with such wording.

Altogether only in December 1991, namely straight after the acknowledgement of the Declaration of Independence at All-Ukrainian Referendum, Ukraine was recognized by 75(!) countries, in particular, by the USA, Russia, China, France, Germany, Great Britain, Hungary, Bulgaria, Israel, Armenia and many others. During 1992 60 (!) more countries joined them.

Now Ukraine has been recognized by 174 world countries and established diplomatic relations with 171. The insular state of Nauru became the last one, and diplomatic relations with this country were established in September 2012. Now the network of the constantly functioning Ukrainian foreign diplomatic and consular missions (over 80 diplomatic and over 40 consular ones) overlaps all global continents and regions. It makes possible to resolve problems in multinational relations of Ukraine with the other countries of international community efficiently or to some extent efficiently.

Today nearly 140 representatives of foreign countries are accredited in Kyiv, 72 of them being Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary. 49 Ambassadors are accredited in our country as nonresident in addition to their other missions which most of them perform in Moscow. Such state of affairs can, apparently, be explained by geographic nearness of the Ukrainian and Russian capitals. Though, there are Ambassadors who combine their missions in Kyiv and capital cities other than Moscow, for example, Athens (Panama), Berlin (Burkina Faso), Prague (Luxembourg and Ireland), and Warsaw (Albania, Peru, Malta and Mongolia). 19 missions of international organizations are also placed in Kyiv. So, it is a true diplomatic «army».

At the beginning of 1992 all these embassies and missions did not exist, there was only a clean diplomatic field which had to be ploughed.

Acar Germen, the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Turkey, was the first ambassador to arrive in Kyiv as early as in April 1992. The Ambassador of the Republic of Italy Vittorio Surdo was the second to come.

As for Ukraine, first Ukrainian Ambassadors were also appointed in 1992. Professor Oleh Bilorus became the Ambassador in the United States, professor Volodymyr Vasylenko was sent to Belgium, a writer and poet Roman Lubkivskyi became the Ambassador in Czechoslovakia (it was still one country then), the famous dissident and human rights activist Levko Lukianenko was sent to Canada.

I would like to mention that these ambassadors were famous political activists and public figures of Ukraine. O. Bilorus had the experience of diplomatic activity — he was working at the Secretariat of the Economic Commission for Europe (ECE) in Geneva. V. Vasylenko was teaching international law at Taras Shevchenko National University of Kyiv. R. Lubkivskyi once was a member of the delegation of Ukrainian SSR to take part in the work of the session of the General Assembly of the UN in New York.

The author of these memoirs, the first Ambassador in the Republic of Turkey was the first Ambassador of Ukraine from the professional diplomatic agents' sphere. I was appointed in August 1992.

So, such was the beginning of the formation of real diplomacy and foreign service of independent Ukraine.

I hope to make the readers of the 15th issue of «Diplomatic Ukraine» yearbook understand better those difficult times and conditions when Ukraine began entering international arena as a really sovereign, independent and competent participant.

The most essential task to be fulfilled by the first ambassadors of domestic diplomacy was to understand a real necessity to defend national interests of our country on the international stage — its sovereignty and territorial integrity, inviolability of its borders. They also had to make decisions important for Ukraine's future and be responsible for them. And to realize that many trials await on their long, difficult and rather challenging way.

I happened to become the first Ambassador of independent Ukraine in neighboring and geographically closed Turkish Republic and discharged these functions for almost 5 years — from 1992 till the middle of 1997.

In spite of the fact that Turkey was a neighboring country, geographically closed to Ukraine (our countries are separated only by 600 km of Black Sea surface), politically, it was very distant from our country. First of all, Turkey was a member of the North Atlantic Treaty Organization (NATO) since 1952. In other words, it was a member of the aggressive military or-

ganization, as they put it in Kremlin, nurturing plans to destroy the Soviet Union. Secondly, American military bases were situated on the territory of Turkey, and the activity of those bases, of course, was ridden to disrupt «the peaceful political course of the USSR». The official Soviet and Turkish relations were maintained only by Moscow, while and a number of the territorially closed to Turkey Soviet Republics (Armenia, Georgia, Azerbaijan, and I would like to recall Ukraine once more) were not involved.

Turkey was a rather unknown and enigmatic country for Ukraine and its citizens. Steady negative attitude to this country was formed under the influence of propaganda, which could be explained, first of all, by difficult historical relations in XVI century (in particular, in the times of Bohdan Khmelnytskyi). These relations had been far from tolerant and nobody had duly studied them.

As I have already mentioned, during 1945–1991 Ukraine had the permission to work in international organizations only. Though leaders of many countries who paid their visits to Moscow, in terms of cultural programs on weekends were received not only in Leningrad and Baikal lake area (which was less often), but also in Kyiv, Minsk, Chisinau, Tbilisi and Tashkent. Such was the scheme of familiarization of high foreign guests with the life of several republics and regions of the Soviet Union in order to demonstrate them «the achievements of fraternal peoples of the USSR in building of communism». Most of these visits had either ceremonial or facts-finding character. As for Kyiv, the programs of their visits to the capital of Ukraine usually included meetings and conversations at the Council of Ministers of the Ukrainian SSR or at the Ministry of Foreign Affairs, at the Executive Committee of Kyiv City Council, a promenade by boat along the Dnieper, visits to Kyiv Pechersk Lavra or to Saint Sophia Cathedral as well as visits to the Opera House, ballet performances or concerts with a good deal of ethnic singing and dancing.

Foreign delegations were always accompanied by the employees of the Council of Ministers of the USSR, Presidium of the Supreme Soviet of the USSR, and Soviet diplomatic department. And most of the employees of the small Ministry of Foreign Affairs of the Ukrainian SSR were involved in preparing and implementation of such visits. This activity was both a serious trial and important professional school for them because offered a chance to obtain a relevant professional experience. The level of Soviet diplomacy, protocol included, was generally recognized to be very high and was respected and esteemed in the world.

Within the framework of such visits, Turgut Özal, the Turkish President, visited Kyiv in 1990. So called «Perebudova» which was realized by the Communist Party of the Soviet Union (CPSU) General Secretary Mykhailo Horbachov brought about the issue of the real empowerment of Soviet republics in international life, first of all, in terms of development of trade and economic collaboration with neighboring countries.

After the independence of Ukraine was proclaimed on the 24th of August 1991 and a corresponding Act at the All-Ukrainian Referendum on Independence on the 1st of December 1991 confirmed, the Turkish delegation headed by Hikmet Çetin, Minister of Foreign Affairs, arrived in Kyiv with facts-finding intention. He had to prepare a report to the Turkish government about the situation in the young Ukrainian country and formulate recommendations how the relations with independent Ukraine and other republics of the Soviet Union could be built thereafter. At that time I was a member of the Collegium of the Ministry and a head of the Department of international organizations and had a chance to take part in the bi-lateral talks. The Ukrainian delegation was headed by Anatolii Zlenko, Minister of Foreign Affairs.

Some years later after these negotiations, H. Çetin, with whom I had quite a close working and even friendly relationship when I was the first Ambassador of Ukraine in the Republic of Turkey, told me that the main question T. Özal had to answer was: «How serious and long-standing are the developments in the Soviet empire?»

During these meetings the Turkish side declared its intention to open a diplomatic mission in Kyiv (the diplomatic relations between our countries had been established a little earlier, on February 3rd 1992, after signing the relevant Protocol in Istanbul). According to modern international practice, they asked for our *agrément* to appoint a Turkish diplomat Acar Germen as the first Ambassador of the Republic of Turkey in Ukraine. He worked as a representative of Turkish Foreign Office in Istanbul and was a member of the delegation. A. Zlenko declared right away about the agreement of Ukraine to receive the Turkish Diplomat as the first Ambassador of Turkey in Kyiv. It was a courageous and, as a matter of fact, unprecedented move in the history of world diplomacy: the procedure of consideration and agreement of the candidature for the position of an ambassador usually takes from some weeks to some months and a relevant decision has to be approved by the leader of a country.

For me, the arrival of the Turkish delegation was not the first visit of foreign guests to Kyiv, although this one had rather unusual and symbolic character in the new context. By that time I had been working in diplomacy for over 20 years and had some overseas experience, including 6 years of holding a position of the First secretary of the Permanent Mission of our country to the UN in New York. Nevertheless, it had never occurred to me that I could become the first Ambassador of independent Ukraine in the Republic of Turkey. Ukraine had not yet appointed any Ambassadors to foreign countries then.

A. Germen arrived in Kyiv in April 1992 and became not only the first Ambassador of Turkey in Ukraine, but also the first ambassador of a foreign country in Ukraine. So, from the very start, he became a doyen

of the diplomatic corps. An ambassador who resides in accreditation country longer than his colleagues usually becomes *a doyen*.

Life went on; independent Ukraine was recognized by more and more countries, a lot of new Ambassadors of foreign countries arrived in Kyiv.

The Ministry of Foreign Affairs of independent Ukraine was working very hard. The lights in its windows were not turned off until early in the morning. The amount of work was constantly growing. The employees forgot about weekend for a long time. I was busy with Ukraine's participation in international organizations under the new conditions.

All of a sudden, in August 1992 (I remember it was on Thursday, 11:00 a.m.) in the end of a regular working meeting with the Minister, A. Zlenko offered me to «make a small change» in my work in the Ministry and to take up a post of the first Ambassador of Ukraine in the Republic of Turkey. I will repeat, his proposition took me by surprise. Over 20 years — all my diplomatic life — I had been engaged solely in multilateral diplomacy and participation of Ukraine in international organizations, though indirectly, as a member of the Collegium, I had some indirect links with the newly founded Bilateral Relations Department. Moreover, my appointment as a Constant Representative of Ukraine in the UN Office and other international organizations in Geneva had been considering earlier.

Two questions came to my head and I formulated them for the Minister: «Why does it have to be me?» and «Why do I have to go to Turkey?» As I have already mentioned, I was the first diplomatic officer of the Ministry to receive such a proposition. Answering to both my questions together, A. Zlenko shortly explained: «It has to be done». He gave me 24 hours for making a decision. So, I had to give my answer to the Minister the next day at 11 a.m.

The next day, somewhat at 10 a.m., a telephone rang in my office (I had to receive more than 200 calls during a working day!) and I heard the voice of the Minister: «So, what is your decision?» Honestly speaking, I hadn't got a definite answer yet because I had not have time to weigh all pros and contras. I answered almost automatically and rather perplexedly: «Well, if I have to...» The Minister replied immediately: «This is good». Then he disconnected.

It was only then that I felt all responsibility I took upon myself and start thinking about a new country and unknown work. What can I do? What to start with? I knew the representatives of many foreign countries, the employees of secretariats of many international organizations, particularly in Geneva, where I worked as a part of a number Ukrainian delegations, I also knew the problems these organizations were concerned with, the positions and approaches of different countries for resolving them. And what did I have to do?

It is worth mentioning, that I had some general knowledge about Turkey, its external and internal policy and economic life because the

Minister of Foreign Affairs of the Ukrainian SSR of that time Heorhii H. Shepel made a rule that every employee would constantly collect relevant information from different sources about one or another country or the group of countries of the relevant allocation. It was me who was keeping such informative files on Turkey, Greece and Cyprus that helped me very much in my practical work at the embassy in future.

The Minister of Foreign Affairs of Ukraine invited me for a substantial and detailed discussion and formulated a number of important tasks which have been always given to the heads of newly created diplomatic missions of our country in foreign countries:

- to create the first full-fledged Embassy of independent Ukraine in neighboring and friendly Turkish republic;
- to begin elaborating of contractual basis of bilateral relations;
- to secure political and trade-economic interests of our country; to rearrange information system of Turkish society about Ukraine, its politics, economic possibilities, people's life, their culture, habits, interests etc.;
- to create an operating system of consular protection for Ukrainian citizens who live in Turkey.

It is worth reminding that so called «shuttle» or «big bag» (how it was called in Turkey) tourism began to develop then and thousands of our people began visiting this country for buying consumer goods and selling them in Ukraine. Turkish and Ukrainian criminal structures emerged in the area of this business.

One fact only can illustrate the seriousness and scale of consular work: on the third day of my presence in the country the representatives of the police office gave me a call and told that one of Ukrainian nationals had been involved in a traffic accident 70 km away from Ankara and sustained serious injuries. Doctors discussed the necessity of amputation of his hand. What could I do? I had had neither a car nor telephones of relevant referral services... So, our practical work in the embassy began in such conditions.

Посол України Ігор Турянський розмовляє з Першим віце-прем'єр-міністром Турецької Республіки Ердалом Іньою. 13 березня 1993 р., м. Анкара
Ihor Turianskyi, Ambassador of Ukraine, speaks with Erdal İnönü, First vice-prime-minister of the Republic of Turkey. March 13, 1993. Ankara

Фото зроблено після завершення офіційної церемонії вручення Вірчих Грамот Послом України в Туреччині Ігорем Турянським Президенту країни Тургуту Озалу.
Сидять в першому ряду (зліва направо): Посол Ігор Турянський, Президент Турецької Республіки Тургут Озал, Державний секретар Міністерства закордонних справ Туреччини Оздем Санберк.
26 січня 1993 р., м. Анкара

Photo taken after the official ceremony of presenting by Ambassador of Ukraine Ihor Turianskiy his Letter of Credens to Turgut Ozal, President of the Republic of Turkey. Sitting in the first row (from L to R) are: Ambassador Ihor Turianskiy, President Turgut Ozal, State Secretary of Turkish Ministry of Foreign Affairs Ozdem Sanberk. January 26, 1993. Ankara

I would like to mention that Minister A. Zlenko outlined grandiose tasks before the team of only two officers at that time.

It was not earlier than the end of 1993 that six officers were on employed with the Embassy. Our working charge was incredible. We had to deal with both political matters and practical arrangements, for example, finding the appropriate office, renovating it and purchasing new office equipment. It was necessary to do a lot of things at the same time: getting acquainted with the local diplomatic corps and Turkish government management, establishing working contacts with the Ministry of Foreign Affairs of the country, political and public figures, as well as mass media and business. We had to resolve the whole complex of political, organizational and technical issues right on the move.

Today, it is very difficult to believe in such a poor state of affairs. Just imagine, that due to poorly developed and imperfect transmission system

Віце-прем'єр-міністр України Микола Жулинський і Посол України в Туреччині Ігор Турянський зустрілися із Його Святістю Вселенським Патріархом Варфоломієм I 18 жовтня 1993 р. у м. Константинополі (Стамбулі)

Mykola Zhulynskyi, Vice-prime-minister of Ukraine, and Ihor Turianskyi, Ambassador of Ukraine, met with His Holiness Mundial Patriarch Bartolomew I on November 18, 1993 in Konstantinopol (Istanbul)

between Turkey and Ukraine and absence of relevant office facilities in the embassy (in that time nobody could even dream about computers) my first information messages from Ankara to Kyiv were handwritten. I had to send them late at night: one could deliver a fax message to our capital only at late hours.

When I got the instruction from the Ministry to formalize short-term plans for embassy work a fortnight after my arrival to Ankara, I thought that the most important plan item had to be the importance of not being blown away by the wind. High winds were blowing in the capital city at that time...

I am not going to fix on the preparation for the departure to Ankara. I had to coordinate and agree the staff of the would-be embassy, settle financial and provision matters and ensure technical security. I was also responsible for HR matters and busy with selection of employees. It was hard and exhausting work. It was almost impossible to find in Ukraine a relevant professional with due knowledge of Turkish. There were no such specialists in the country. In the Soviet Union only two Turkish centers existed – in Moscow and Leningrad.

In the Ministry of Defense of Ukraine I encountered a young lieutenant who had graduated from Moscow Military Institute of Foreign Languages. Now, it was necessary to agree his transfer to the Ministry of Foreign Affairs. When two of us arrived in Ankara, the capital of Turkey, we did not even know the location of North and South in that city. Everything was new and unknown. So, such was the setting in which the Ukrainian diplomatic mission in the neighboring country started its work.

It is worth mentioning that Turkish colleagues did their best to help us. All our appeals were considered as quickly as possible. The embassy was gradually settling in, getting new acquaintances and ties both with the diplomatic corps and Presidential Administration, as well as the Grand National Assembly (Turkish parliament) and Executive Chief's Administration, at government bodies and agencies, and society.

At the beginning, we felt substantial support from the Minister A. Zlenko and other officers of the Ministry, whom I knew well thanks to longstanding working together and maintained good working and even friendly relations with many. We resolved the important questions together. The relations with colleagues from the local diplomatic corps were getting stronger and stronger. Bit by bit, the Ambassador and the Embassy were winning the necessary political prestige.

There was the time when two new international associations were founded upon an initiative of T. Özal, the Turkish president. Black Sea countries, including Ukraine, were invited to participate in them. These organizations were called the Black Sea Economic Cooperation (BSEC) and the Parliamentary Assembly of the Black Sea Economic Cooperation (PABSEC). They had promoted the establishment, development and strengthening of close collaboration in different fields between them, first of all, in a trade-economic area. These associations were soon awarded the status of international organizations.

The deputies of the Verkhovna Rada of Ukraine (Ukrainian parliament), the ministers, and representatives of young Ukrainian business had just begun to establish the first contacts with Turkey.

The country was visited by the President of Ukraine, the Chairman of the Verkhovna Rada (the Speaker), the Minister of Foreign Affairs, the Chief of General Staff. The President of Turkish Republic and the Head of the Grand National Assembly also paid official visits to Ukraine.

The trade-economic collaboration between the two countries was developing successfully. The extent of trade scope gradually reached 1 billion US dollars. During my tenure as Ambassador, almost 30 bilateral documents were signed. They laid a strong foundation for contractual basis of Turkish and Ukrainian relations in different fields.

Regular flight connections were set up between Kyiv and Istanbul and soon, between the other cities of Ukraine – Donetsk, Odesa,

Посол України в Туреччині Ігор Турянський розмовляє з генералом Ісмаїлом Карадайї, Начальником Генерального Штабу Збройних Сил Турецької Республіки. Зліва — підполковник Олег Дудник, військовий аташе при Посольстві України. 26 червня 1997 р., м. Анкара
Ihor Turianskyi, Ambassador of Ukraine, speaks with General Ismail Karadayi, Chief of the General Staff of Turkish Armed Forces. On the left — Oleh Dudnik, Military Attashe of the Embassy. June 26, 1997.
Ankara

Dnipropetrovsk, Kharkiv and Mykolaiv. After a while, the General Consulate of Ukraine in Istanbul was opened.

First steps in cultural collaboration were also made. As we were pioneers in terms of developing bilateral relations with Turkey, it was quite an easy task to start from the scratch. At the same time, it was difficult. Why? Because Ukraine was not ready for an all-round collaboration with foreign partners yet: in particular, it was difficult to demonstrate our cultural achievements abroad. In the time of the former USSR, only Pavlo Virskyi Dance Ensemble regularly performed abroad, mainly in the countries where vast Ukrainian Diaspora existed (USA, Canada and Argentina). Opera and ballet companies of Taras Shevchenko Kyiv Opera House went on overseas tours from time to time. Their tours were rare, so that no competition with the Moscow Bolshoi Theatre would be possible. All decisions about foreign tours were made in Moscow.

Furthermore, the tours of any, especially big companies, also needed a good deal of preparatory work and had to be appropriately financed. It

was impossible to do this work with a limited staff of the embassy, but we tried to show initiative and find the ways.

To a certain degree, the embassy was lucky. Numerous international festivals were held in Turkey. Paying due attention to the collaboration in the cultural area with neighboring countries as a part of Black Sea Economic Cooperation (Turkey was one of the initiators of its creation, as I had already mentioned), it was only necessary to find relevant organizational forms for the participation of Ukrainian companies in these cultural events and agree with the organizers on, at least, fractional compensation of the necessary expenses.

It is worth mentioning that Turkish partners made advances to us. Friendly relations with the Administration of the Turkish President Süleyman Demirel, the Head of the Grand National Assembly Hıssametin Cindoruk, with the Foreign Minister H. Çetin, who had personally paid great attention to running cultural international events in the country, was very helpful. It was easier to settle all the difficult, and often unsolvable, matters thanks to their direct assistance.

The first Ukrainian herald that flew to Turkey was a beautiful children's ensemble «Svitnok» from Kyiv under the direction of Serhii Dosenko, a wonderful professional and a nice person. Can you imagine songs and dances performed by children from 4(!!!) to 16 years old in colorful Ukrainian suits? For Turkish onlookers, Ukraine was almost unknown then, and they were pleasantly surprised.

For three years in a row this ensemble came to Turkey and always ranked first among 20-25 participating countries. Following our advice, he taught the children a Turkish song and dance. He also wrote the anthem for the festival and the ensemble performed it in Turkish. It was no surprise that the festival jury awarded the first prize to such wonderful performers with some political experience.

Then the embassy managed to agree on the invitation of the Podol Theatre (Malakhov Theatre) to Turkey. This theatre also had great success on the international theatrical festival.

We also organized a big exhibition of tapestries made by Ukrainian craftsmen Olena Hnedash and Oleksandr Medynskyi in Ankara. It was arranged solely at the expense of sponsors whom the embassy found both in Ukraine and Turkey. In addition, the local «Textilebank» provided free premises for the exhibition of tapestries. The Turks who are famous masters of rug weaving (by the way, KILIM (carpet) is the Turkish word for rug which is spelled KYLYM in Ukrainian) were greatly impressed with the bright beauty of the Ukrainian exhibits.

We had one more idea – to organize the participation of Ukrainian Opera Company in the annual international festival in Antalia. It was held in the open air in the ancient, over 2000 years old, – theatre «Aspendos». Can you imagine a stone amphitheatre for 15 thousand seats

which had welcomed Cleopatra, Julius Caesar, Mark Anthony and the other famous figures of antiquity? It could have been an unforgettable impression! Unfortunately, it was only a dream.

Organization of these kinds of cultural events took a lot of time (and we always lacked it), demanded incredible efforts from the Ambassador and the embassy staff involved, overcoming many technical and organizational difficulties and including, first and foremost, fundraising. We did our best to overcome all the difficulties in order to familiarize Turkish society with Ukrainian culture and art. This is how five difficult years swept away...

When my mission was over and I came back to Ukraine, I reported to Hennadii Y. Udovenko, the Minister of Foreign Affairs on the results of the first Embassy in Turkey. During our conversation he told me: «I am well informed about your work. I want to know, what didn't you manage to do during your tenure in Ankara?

I answered that I failed with two things: was unable to convince Ukrainian VIPs, that the name of the country of my accreditation is not TURCIA in Ukrainian but TURECHCHINA, and the capital city of this country is not ISTANBUL but ANKARA.

The Turks got to know more about Ukraine, its external and internal policy, industrial and scientific potential, Ukrainian people's life, heart, culture, habits and interests of our people and I consider this to be the main achievement of the first staff of the Embassy of our country in Ankara. We managed to overcome vigilance and even estrangement characteristic of some quarters of the Turkish society. Such attitude resulted from the well-known historical incidents in Ukrainian and Turkish relations. We achieved some strengthening of contacts both on the government, public and human levels. The peoples of both countries began to understand each other better.

Leaving the country, I was glad to hear acknowledgements of our work from different political forces, government officials and businessmen. And I'm proud of it.

Президент Турецької Республіки Сулейман Демірель. Фото подароване ним 23 червня 1997 р. Послу України І.М. Турянському у зв'язку із завершенням дипломатичної місії в м. Анкарі

Suleyman Demirel, President of the Republic of Turkey. A photo presented by him on June 23, 1997 to Ihor Turianskyi, Ambassador of Ukraine, upon the completion of his diplomatic mission in Ankara

Saying good-bye to me, Mr. S. Demirel, the President of the Republic of Turkey, gave me his photo with his facsimile as a gift. Believe me, it was not just a protocol gesture.

Still more important for me were President Demirel's words of appraisal spoken out two years after I had come back to Ukraine and worked as the head of a territorial agency and a member of the Collegium of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. Mr. Demirel was paying his second official visit to Kyiv (the first one was in May-June 1994). When he saw me during the reception given in his honor, he shook my hand and addressed to President Kuchma: «This gentleman did an extraordinary amount of work for us to stand together now». President Kuchma did not say a word.

I consider these words to be the highest assessment of an Ambassador's work.

After 37 years of foreign service, the years of overseas missions are kept so deep in my mind that I often wake up at night and think: «Where am I»? It is only when I open my eyes and see a familiar lamp that I understand, that I'm at home, in Kyiv. And then I cannot fall asleep for a long time.

I often see in my dreams the famous world politicians, the people who I met and who I talked with. The impressions of the meetings with Fidel Castro, the Leader of the Cuban Revolution; Yasser Arafat, the Head of the Liberation Organization of Palestine; Golda Meir, the Prime-Ministers of Israel (by the way, she was born in Kyiv); Menachem Begin and Benjamin Netanyahu (at that time he was the Permanent Representative of Israel to the UN); Mykhailo Horbachov, the first and the only one President of the USSR; the Presidents of Azerbaijan — Heydar Aliyev and Ilham Aliyev; Nursultan Nazarbayev, the President of Kazakhstan; Turgut Özal and Süleyman Demirel, the Presidents of Turkey; Nelson Mandela and Thabo Mbeki, the Presidents of RSA; Gro Brundtland, the Prime-Minister of Norway; Andrei Gromyko and Edouard Shevardnadze, the Ministers of Foreign Affairs of the Soviet Union; Bohuslav Khnioupek, the Foreign Minister of Czechoslovakia; Amr Musa, the Foreign Minister of Egypt and others are profoundly kept in my mind. It is difficult to list all of them.

In the morning my wife who always followed me in my longstanding foreign missions would ask me jokingly: «So, who did you see this night and what matters were you settling? Did you make arrangements?»

At the end of my memoirs about the work as the first Ambassador of independent Ukraine in the Republic of Turkey, I would like to mention that our times are characterized with the unprecedented and, in my opinion, very unpredictable globalization, with internationalization of areas of life and coexistence of all countries in the present-day world. New provocations and menaces demanding relevant coherent responses from all countries and from each of them in particular constantly emerge. The

situation we are living is not only a positive one; the menaces of external negative impact on internal development of any country are looming at the same time. Any country could hardly exist disconnectedly from the global community. It is especially relevant in terms of the international economic relations which are the bases and supposition for further development of political, cultural and the other relations between countries.

It is no doubt that these processes influence the situation in Ukraine and its relations with the world, this impact being sometimes negative. The events in the East of Ukraine prove it well. We have to overcome these problems more duly and decisively.

The world is rapidly changing, and we are changing with it. Looking into the past, I begin thinking that life might have always been unpredictable. Could it be that we failed to understand the gist of the processes shaping the world due of our age, level of education and lack of comprehension of life in those days? I still cannot find the answers to these questions.

It is well-known the main task of the Foreign Service in our country is forming advantageous external conditions for securing our national interests and steady development of Ukraine, its confirmation as a high powered regional state, reinforcement of its positive image in the uneasy modern world. To my mind, today the most essential issue for Ukraine is the necessity to establish clearly the general course of its external and internal policy. It is worth making a pause and looking around. It is also worth stopping to look for lobbyists of our interests on the global stage and in the European Union in particular. We have to learn to defend ourselves not verbally but practically, in all possible ways and methods. It is also worth promoting mutually advantageous and equitable partnership with foreign countries and start thinking about Ukraine and its nation, and not about getting to power and taking seats in the Parliament. What is more important, is telling the truth, only truth and nothing but truth.

Олександр СЛІПЧЕНКО,

Надзвичайний і Повноважний Посол України, ветеран дипломатичної служби

НА ЗЛАМІ ЕПОХ

Надзвичайний і Повноважний Посол України Олександр Сліпченко перебував на дипломатичній службі з 1966 р., пройшовши всі щаблі кар'єрної сходинки. З 1991 р. займав посади Постійного представника України при ЮНЕСКО, першого Повіреного у справах незалежної України у Франції, першого Посла України у Швейцарії, Постійного представника України при Європейському відділенні ООН та інших міжнародних організаціях в Женеві. Він також був Послом України у Швеції (вперше з резиденцією в Стокгольмі) і за сумісництвом – у Данії та Норвегії, потім послом України у Державі Ізраїль. Має державні нагороди України, Франції, Швеції, Литви, Португалії. Є автором кількох книг з історії дипломатії.

У квітні 1991 року я дізнався, що незабаром маю перейти з посади відповідального секретаря і заступника голови Національної комісії у справах ЮНЕСКО на пост Постійного представника УРСР при цій організації, що набирала нової динаміки й авторитету. Так воно і сталося. Але перед тим, як про це розповісти, хочу нагадати про загальну ситуацію того часу. Тому що саме вона диктувала і параметри нашої участі у міжнародному спілкуванні, що змінювалися буквально щодня. Наведу лише один епізод.

Остання (у їхніх тодішніх офіційних іпостасях) зустріч Горбачова з Кодем відбулась у Києві. Ось як потім писав про це у своїх мемуарах помічник Горбачова А. Черняєв: «6 липня 1991 р. Учора – Київ, Коль і К°. 35 років не був там. Відчуття немовби в якомусь великому західноєвропейському, радше німецькому, місті: ХІХ століття, вулиці, зелень, прибрано, чисто, доглянуто... І в цілому, каже водій,

ситно... у порівнянні з Москвою!.. Україна може і «сама по собі», без нас... Лозунги демонстрантів: «Коль — так! Горбачов — ні!»

Заміський будинок — колишня дача Щербицького... Нова дружба з німцями отримала ще один великий «квіш цементу». Рефреном йшло в обох: якщо все у порядку буде з радянсько-німецьким фактором, він і визначатиме долю і Європи, і світової політики. Обоє з цього виходять...

Коль зустрівся окремо й з Кравчуком, Фокіним (голова кабінету УРСР) і Гуренком (перший секретар ЦК КП України). На обіді він явно тримався з ними поблажливо, звисока. А публіка ця (що президент, що прем'єр, особливо) — сіра, пихата, але «несе» себе!

... Обід: дуже «пряме» застілля у стилі «душа навстіж». Добряче випили. Гости!».

Якщо не звертати уваги на звичний для московської знаті зверхньо-презирливий тон щодо України та її керівництва, то можна помітити у цих побіжних рядках усю відчайдушність спроби Горбачова утриматися при владі шляхом залякування західних лідерів загрозою «апокаліптичних» наслідків розвалу СРСР. Проведення зустрічі з Кодем саме в Києві мало переконати останнього, що Горбачов зберігає можливість «представляти» усю країну попри відцентрові тенденції, що зміцніли до того часу в республіках.

У Києві це були не лише масові демонстрації. Спираючись на Декларацію про державний суверенітет, ухвалену за рік до того, парламент республіки офіційно засудив те, що радянсько-німецьку зустріч у верхах було організовано в українській столиці без попередньої згоди Верховної Ради. Разом з тим, німецька сторона отримала від нас запевнення у готовності виплатити «справедливу частку» загальносоюзного зовнішнього боргу у випадку здобуття Україною повної незалежності. Крім того, В. Фокін оголосив, що республіка готова прийняти усіх етнічних німців, яких колись було депортовано з нашої території за наказом Сталіна.

У ФРН, тим не менше, до останнього сподівались, що, як запевняв Горбачов, «оновлений» договір про збереження Союзу (вже не «радянських соціалістичних республік», а «суверенних держав») усе ж буде підписаний.

Подібної обережно-вичікувальної позиції, але загалом толерантної до об'єднувальних спроб Горбачова, дотримувались й інші західні лідери. Ще 1 серпня 1991 року президент США Джордж Буш-старший, повертаючись після візиту з Москви, «по дорозі» завітав до Києва, де у промові перед Верховною Радою, написаною його експертом з радянських і східно-європейських справ Кондолізою Райс (вона стане держсекретарем при Дж. Буші-молодшому), застерігав українське керівництво від «самовбивчого націоналізму»...

Справді, і Горбачову, і його гостям усе ще здавалося, що СРСР буде збережений: на 20 серпня було заплановано підписання нового Союзного договору...

Так сталося, що я виїжджав з Києва, можна сказати, майже одночасно з Колем — 7 липня. І буквально «з коліс» у Парижі довелося займатися безліччю справ, потік яких підхопив мене від дня приїзду. Почати хоча б з того, що, ледве ступивши на паризьку землю і якимось розмістивши сім'ю у залишеній моїм попередником квартирі, я повернувся до аеропорту зустрічати чорнобильських дітей.

Вже наприкінці 1990 року з районів, уражених радіацією, до Франції прибуло 200 дітей. І це був лише початок. З літа 1991 року я і мої колеги (спочатку один Сергій Боровик, а скоро їх стало двоє) підхопили цю естафету, нерідко проводячи в аеропорту увесь час. Прилітали літаки з Києва, а з різних куточків Франції прибували автобуси. Дітей треба було зареєструвати, заповнивши імміграційні картки, і за списками розмістити в автобусах, щоб чітко знати куди, у яку сім'ю потрапила кожна дитина. Громадські ентузіасти не завжди давали собі раду. Нерідко виникали проблеми, породжені нашою неорганізованістю або спробами якимось перекласти свої обов'язки на чужі плечі. Іноді присилали хворих дітей, з якими прості французи зовсім не знали, що робити — адже вони приймали їх на відпочинок, а не на лікування. Траплялись і відмови, дзвінки серед ночі та інше. Часом ставало лячно — наших дітей роздавали у чийсь руки, не маючи змоги контролювати їхнє життя у сім'ях. Відповідальність була колосальна — домовлялися про обміни без нашої участі, а якби щось трапилось — з нас спитали б з усією суворістю.

Але загалом це був, як на мене, унікальний за масштабами і формами самоорганізації людей у багатьох країнах прецедент безпосереднього відгуку на велику людську біду, що у першу чергу зачепила дітей. На хвилі солідарності з жертвами Чорнобиля піднялися десятки громадських організацій, які займалися гуманітарною допомогою для України на систематичній основі. Це була свого роду мережа друзів України, на яку спиралися наші посольства, коли виникала потреба мобілізувати допомогу і за іншими напрямками. Але інколи у цих благородних людей, які постійно зіштовхувалися з нашою бюрократією, а часом і з відвертим здирицтвом і злодійством, просто опускалися руки. А в нас поступово звикли до того, що всі чомусь мають нам допомагати, причому не тільки пересічні громадяни, а й на урядовці. Через двадцять з гаком років після здобуття незалежності ми все ще ходимо мало не з простягнутою рукою, весь час щось у когось випрошуючи. Чому? Відповідь на це питання досить очевидна, але вимагає окремої розмови, що далеко вийшла б за межі цієї розповіді. Та й пов'язана вона не стільки з міжнародними, скільки з нашими внутрішніми справами...

25 липня я вручив Генеральному директору ЮНЕСКО Ф. Майору мої повноваження Постійного представника Української РСР і виклав йому своє бачення шляхів активізації нашої участі у діяльності Організації, маючи на увазі конкретні розділи її чергової дворічної програми. Зокрема, я підкреслив важливість підтримки з боку ЮНЕСКО демократичних процесів, що мали місце у країнах Східної Європи, зокрема й в Україні (ми підготували відповідний

З Генеральним директором ЮНЕСКО Ф. Майором. 1991 р.
With the UNESCO Director-General Federico Mayor. 1991

проект резолюції), а також запропонував при реалізації програми «ЮНЕСКО-Чорнобиль» зосередити кошти на кількох чітко сформульованих проектах і якомога швидше досягти наочних результатів. Було також висловлено ідею створення за підтримкою ЮНЕСКО Фонду сприяння розвитку слов'янських культур, яким, на наш погляд, секретаріат приділяв недостатньо уваги. Вказав я гендиректору й на слабку представленість наших спеціалістів у штабах Організації (на той час за нашою квотою там працювали лише 6 осіб). Ф. Майор, висловивши задоволення підсумками свого недавнього візиту в Україну, пообіцяв, як годиться, все це взяти до уваги. Ми сфотографувалися «біля прапора частини» і я продовжив виконувати свої метушливі обов'язки.

З моїм єдиним помічником ми мало не щодня відвідували різні підрозділи секретаріату ЮНЕСКО, вели переговори з програм, які нас особливо цікавили, готували проекти резолюцій і пропозиції до наступної Генеральної конференції, допомагали кільком делегаціям з Києва...

День 19 серпня розпочався звично. Аж десь через годину в коридорі величезної будівлі Посольства СРСР, де в невеличкому закутку ми мали два столи, рознісся тупіт. Один за одним до мене забігають усілякі важливі «птиці» — секретар парторганізації, генерал — військовий аташе:

— Нарешті луснув гнійник! Іди на збори — маємо обговорити, як розповсюджувати матеріали...

— Які матеріали?

— У Москві проголошено надзвичайний стан, Горбачова відсторонено, створено комітет на чолі з віце-президентом Янаєвим...

Чисто рефлексивно я відповів:

На Генеральній конференції ЮНЕСКО, 1991 р.
The General Conference of UNESCO, 1991

- Нікуди я не піду, у мене немає інструкцій.
- Та ми тебе на порох зітремо!..

А у мене жодної інформації, ані зв'язку з Києвом. Але розпитавши їх трохи про події у Москві, твердо відповідаю, що діятиму лише за вказівками свого МЗС.

На певний час мене залишили у спокої, і я поїхав додому, де з повідомлень французького телебачення нарешті отримав хоч якусь інформацію. Вдалося зв'язатися і з міністерством, проте там нічого суттєвого повідомити не змогли (тоді голова Верховної Ради Л. Кравчук якраз приймав посланця ДКЧП генерала Варенникова).

Нарешті обстановка у Києві прояснилася. Акт про проголошення незалежності України дав чіткі орієнтири для нашої діяльності, тим більше, що з плином часу стало зрозумілим, що повернення до минулого Союзу неможливе.

Ми самі переклали Акт французькою, надіслали його з офіційною нотою Ф. Майору і широко розповсюдили різними французькими інстанціями. 29 серпня на честь прийняття Акту ми організували у приміщенні ЮНЕСКО прийом і запросили всіх колег-постпредів, керівників секретаріату. Але, чесно кажучи, людей прийшло не дуже багато — все ще спрацьовував момент невизначеності у дальшій долі СРСР.

Та ми, не гаючи часу, переоформили на Україну дві наші автомашини, скориставшись тим, що вони були зареєстровані під іншими, ніж в місії СРСР, номерами. Для більшої безпеки ми «вилучили» їх з посольського гаражу. Нам було куди їх подіти: як раз два місця нам, як і кожному постпредству, належали у гаражі ЮНЕСКО.

У цьому ж будинку всі постпредства знімали свої офіси. В нашому було три маленькі кімнати, які ми по-братському ділили з постпредом Білорусі. Після 24 серпня ми практично переїхали туди. Всі витрати

ми сплачували з бюджету загальносоюзного представництва, як і наші зарплати, і оренда квартир. Хоча в бухгалтерії московські дами вже починали крутити носами.

Але Союз ще продовжував існувати, навіть були плани перебування загальносоюзного МЗС, яким мала би керувати «рада міністрів закордонних справ» республік. З кожним днем усі ці ідеї виглядали дедалі більш химерними...

Наприкінці літа Сергій почав готуватися до від'їзду додому, а йому на зміну приїхали двоє нових співробітників — досвідчений Олександр Дем'янюк з секретаріату нашої Комісії у справах ЮНЕСКО та МЗСівський новачок Володимир Бондар. І у нашій роботі чисто «юнесківські» питання дедалі більше почали відходити на задній план.

На прохання МЗС Франції ми склали підбірку довідкових документів щодо розвитку процесів оформлення нової державності України. Потім я провів перші переговори у Торгово-промисловій палаті Парижа, де ми тільки-но намацували можливі шляхи обходу радянської монополії зовнішньої торгівлі. Згодом виступив з лекцією про Україну у Товаристві Франція–СРСР. Там мене зустріли з певною пересторогою, тим більше, що я почав розмови з керівництвом про можливість винайму приміщення для українського культурного центру, організації курсів української мови, формування Товариства Франція–Україна.

Знаючий приємною була атмосфера в Отель Ламбер — особняку XVII століття на острові Сен-Луї, який є своєрідним центром польської громади у Франції. Досі пам'ятаю теплу симпатію аудиторії і чисельні зацікавлені запитання-побажання. Такою ж зацікавленою була й реакція зовсім іншого за своїм характером громадського об'єднання — організації французьких воєнних ветеранів, серед яких було кілька колишніх міністрів і депутатів. Для мене був дуже приємним загальний висновок про нашу зустріч, зроблений у ветеранському журналі: *«У прекрасному представленні своєї країни пан Сліпченко зберігав об'єктивність і зваженість оцінок. Попри численні проблеми, видно, що Українська республіка робить все, що від неї залежить, щоб розвиватися в атмосфері миру і безпеки».*

А 3 жовтня 1991 року довелося займатися прийомом голови Верховної Ради Л. Кравчука, який побував у Парижі в супроводі солідної делегації. Уперше в житті вів складні переговори з досвідченими французькими протоколістами-буквоїдами, котрі жорстко відстоювали кожну дрібницю у своїх традиційних правилах. Наприклад, вони навідріз відмовились вивішувати новий синьо-жовтий прапор, посилаючись на те, що його ще не затверджено як державний*. Мені також не дозволили підійти до літака — мовляв, візит цей неофіційний. Тому ми з дружиною придумали обхідний прийом: замовили великий плаский букет з квітів відповідного забарвлення, викладених

двома рівними смугами, і коли літак приземлився, я підняв його вертикально над головою. Заступник директора протокольної служби Ке д'Орсе лише здалеку накивав на мене пальцем. Але мотоциклістів для нашого невеликого кортежу я відстояв. Це було важливо не для «престижу», а для привернення уваги місцевих жителів до історичної події у французькій столиці керівника нашої держави...

Не знаю, чи помітила делегація усі ці тонкощі. Після восьмиденних важких переговорів і численних зустрічей у Канаді і США, нелегкого перельоту через океан усі мали надто стомлений вигляд. А тут ще господарі, щоб зайняти делегацію, поки Кравчук у супроводі міністра закордонних справ Зленка і голови парламентської Комісії у закордонних справах Павличка зустрічався з президентом Міттераном, організували прогулянку Сеною. Але гості дивились на усі ці видовищні краєвиди майже крізь сон. Того ж вечора делегація відлетіла додому, а ще через два з половиною місяці Франція офіційно визнала нашу незалежність.

Пізніше французи стверджували, що Міттеран це твердо пообіцяв Кравчуку вже під час жовтневої зустрічі з ним у Парижі. Проте буквально через кілька днів у своїй садибі у Лаче він запевняв Горбачова, який саме в нього гостював, що розглядає незалежність України лиш як тимчасову подію, що має закінчитися відтворенням певного нового союзного об'єднання на «федеративно-демократичній» основі. І розпад СРСР, що відбувся через два місяці, Міттеран розцінював як «історичну катастрофу». Але під тиском обставин визнання незалежної України все ж відбулося...

З особливим нетерпінням чекали цього акту українці, які волею долі у різні роки буремного двадцятого століття опинились у Франції. Контакти з ними налагодились не одразу. Але після 24 серпня колишні бар'єри пали, і на початку осені ми з моїм колегою — заступником міністра Миколою Макаревичем, який був тоді в Парижі, запросили голову Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ) професора Жуковського познайомитися та поговорити про різні справи, які могли б стати нашими спільними. Зокрема, як налагодити співпрацю цього центру з ученими України і залучити українську еміграцію у Франції до участі у розвитку економічних і культурних зв'язків між нашими країнами. Аркадій Лларіонович — визнаний історик, один з творців багатотомної «Енциклопедії українознавства», який згодом став академіком НАНУ, тоді, як він розповідав, довго ходив навколо будівлі ЮНЕСКО. Він не наважувався увійти до мого кабінету, побоюючись нарватися на «агентів КДБ», якими у колах еміграції вважали мало не всіх працівників радянських установ за кордоном. Але ми все ж таки зустрілися, довго розмовляли про ситуацію в Україні, про те, на яких питаннях мало б передусім зробити акцент офіційне представництво незалежної України, та, звичайно, про штаб-квартиру НТШ у містечку Сарселі під Парижем, яка потребувала допомоги.

Потім я бував там неодноразово, мене вражало багатство зібраних тут книжкових і архівних фондів; я писав у Київ, намагаючись якимсь чином полегшити скрутне фінансове становище, у якому опинився центр. І тоді, і потім були різні проекти, як утримати сам центр та його садибу в експлуатаційному стані і з користю для спільної наукової справи. Але, на жаль, поки що ця непроста проблема не знайшла свого вирішення. Шкода, тому що (попри багато іншого) у Сарселі знаходиться братська могила, за словами академіка Жуковського, «своєрідний малий пантеон українських вчених». Тут же спочиває й прах першого міністра закордонних справ УНР Олександра Шульгіна. Гадаю, наше Міністерство могло б ініціювати питання про його перенесення до України. Втім, як і багатьох інших видатних діячів української політики, науки та культури, чії могили розкидані по усіх усюдах Старого й Нового світів. Не «малий», а справжній національний пантеон у столиці нової України був би знаком нашої вірності справі, якій вони присвятили свої життя...

1 грудня національний референдум остаточно визначився з нашою незалежністю, ми перекаляли та поширили Звернення Верховної Ради до парламентів і народів світу, я дав інтерв'ю впливовій радіостанції «Юроп 1». А 24 січня 1992 року отримав з Києва лист такого змісту: *«Сьогодні у Києві міністрами закордонних справ України і Франції підписано Протокол про встановлення з 24 січня ц.р. дипломатичних відносин між двома країнами. Досягнуто домовленості про обмін послами найближчим часом. Одночасно підписано документи про співробітництво між зовнішньополітичними відомствами та взаємну візову підтримку. З міністром Роланом Дюма погоджене питання про призначення Вас Тимчасовим повіреним України у Франції, зберігаючи одночасно посаду Постійного представника України при ЮНЕСКО.*

У зв'язку з цим просимо приступити до безпосереднього виконання нових функцій, забезпечуючи належну представленість України у Франції. Міністр А.М. Зленко».

І я, як кажуть, приступив. 13 березня указом Президента мені було присвоєно ранг Надзвичайного і Повноважного посла України. Того ж дня такий самий ранг отримав і наш міністр Анатолій Зленко. Тільки за грудень 1991 – січень 1992 рр. Україну визнали майже 100 країн, з багатьма з них були відразу ж встановлені дипломатичні відносини, з'явилися перші українські послы.

З багатьма моїми колегами ми не раз намагалися встановити, хто став першим з нас. Але цього зробити так і не вдалося, а дані з різних довідників типу «Who is who?» доволі суперечливі – за основу беруть або дату указу про призначення, в інших випадках – дата фактичного початку роботи, або вручення вірчих грамот. Проте інколи між ними кілька місяців. От я й спробував за різними дже-

«Що буде з вашими ракетами?»

З міністром оборони Франції П. Жоксом та начальником Генерального штабу адміралом Ж. Ланксадом. 1992 р.

«What will be with your missiles?»

With the French Defence Minister P. Joxe and the Chief of Staff, admiral J.Lanksad. 1992

оскільки вже перебував на місці. У такому статусі перебували у Польщі Теодозій Старак, якого згодом змінив Анатолій Шевчук (першим послом там Геннадій Удовенко був затверджений лише восени цього ж року), і в Угорщині Дмитро Ткач (послом він став у липні); трохи пізніше виїхав до Литви Ростислав Білодід. З березня 1992 року постпредом при ООН в Нью-Йорку став Віктор Батюк, послом у ФРН — Іван Пісковий, в Австрії — Юрій Костенко. З квітня стали послами: у США — Олег Білорус, у Чехословаччині (згодом Чехії) — Роман Лубківський; з травня — Сергій Комісаренко (Великобританія) і Левко Лук'яненко (Канада), з червня — Володимир Желіба (Білорусь) і Анатолій Орел (Італія), з жовтня — Віктор Гладуш (Латвія). У різні місяці 1992-го першими послами також стали Володимир Крижанівський (РФ), Леонтій Сандуляк (Румунія), Ігор Турянський (Туреччина), Георгій Ходоровський (Індія), Юрій Щербак (Ізраїль). Усіх колег мені опитати не вдалося, тому наперед перепрошую за можливі неточності.

Але призначення послів і створення посольств було лише кістком майбутньої конструкції міжнародних відносин нової України. Його ще належало наповнити живою тканиною взаємних інтересів, домовленостей, реальної взаємодії.

Покоління, якому все це належало зробити, не виникло нізвідки. Воно прийшло з недавнього минулого з усіма його плюсами й міну-

релами створити приблизний список наших перших представників у різних країнах.

1992 року было затверджено «Положення про дипломатичне представництво України за кордоном», яке містило критерії «черговості» відкриття наших посольств:

Сусідні з нами країни;

Впливові у світі країни;

Країни зі значною українською громадою;

Центри багатосторонньої міжнародної діяльності;

Країни, що утворилися на території колишнього СРСР.

Але, як видно з переліку наших перших представників, порядок їхніх призначень диктувався не лише цими критеріями, а й іншими обставинами, часом досить випадковими.

Я став Повіреним у справах України у Франції у січні 1992 р.,

У кулуарах НАТО. 1992 р.
In the premises of NATO Headquarters. 1992

сами, традиціями, страхами і непевними надіями. На референдумі 1 грудня 1991 року за незалежність України проголосували 92 відсотки населення. Як кажуть, «свідомого». Але мало хто реально усвідомлював, що треба робити і як. Можливо, в МЗС — принаймні у початковий період — з цим було дещо простіше.

МЗС увійшов у «нове життя» значно швидше і безболісніше, ніж інші республіканські відомства, не тільки тому, що дипломати були підготовлені до цього попереднім досвідом близького знайомства із зовнішнім світом. Задовго до офіційного «оголошення» незалежності тут вже робили конкретні кроки з підготовки її державного оформлення.

Ще 29 квітня 1990 року, до ухвалення Верховною Радою Декларації про суверенітет, колегія розглянула питання «Про участь МЗС УРСР у розробці концепції діяльності УРСР на міжнародній арені за нових умов». Йшлося про те, щоб максимально використати в інтересах України новий розподіл прав і обов'язків між загальносоюзними і республіканськими органами, насамперед для встановлення прямих двосторонніх зв'язків з іншими державами, подолання монополії союзних відомств.

У червні того ж року на колегію МЗС було винесено питання «Про протокольну практику УРСР», у якому особливо підкреслювали значення нашої державної атрибутики. А в кінці місяця за дорученням Комісії Верховної Ради в закордонних справах МЗС розпочав підготовку пропозицій із законодавчого забезпечення зовнішньополітичної діяльності УРСР.

Ми ще не говорили про «зовнішню політику», але ці пропозиції органічно увійшли до проголошеної 16 липня Декларації про державний суверенітет УРСР (теза про намір стати нейтральною державою МЗС не належала!). Крім того, напрацьовані століттями канони дипломатичного спілкування підказували потрібні дії, та й люди були до цього готові. Не тільки, так би мовити, професійно, технічно, але насамперед ідеологічно — відразу ж прийнявши, визнавши і полюбивши свою нову, тепер вже незалежну і рівноправну з усіма іншими країну.

Багато з нас могли б повторити за нашим першим Президентом Л. Кравчуком: *«Можливо, не всі наші дії... сьогодні здаються бездоганними, ідеальними. Якщо б було можна знову повернутися у 91-й, можливо, я уникнув би багатьох помилок, яких тоді припустився»*.

Коли сьогодні я гортаю свій щоденник, зустрічаю десятки імен, найрізноманітніші теми зустрічей і бесід, широку географію поїздок. Деякі записи вже не можу розшифрувати по пам'яті — треба заглиблюватися в архіви, гортати сторінки старих інформацій до Центру (майже за кожною зустріччю щось фіксували, узагальнювали, готували пропозиції), але суть їх усіх можна розкласти на два основних «пакети»: розповсюдження інформації про Україну та налагодження контактів — і своїх власних, і міждержавних. Утім їх важко було б розділити. Але й така спрощена класифікація, як і будь-яка інша, була б доволі умовною — доводилось займатися буквально усім, найчастіше без попереднього плану, просто «з коліс», за терміновим дорученням або раптовою можливістю.

...10 січня 1992 року у Брюсселі зібралась робоча група високого рівня, яка зайнялася адаптацією НАТО до нових умов з урахуванням подальшого включення колишніх радянських республік до створеної ще 1991 року Ради північноатлантичного співробітництва (РПАС). Напередодні у Парижі за терміновим дорученням міністра, перебуваючи ще як постпред при ЮНЕСКО, я зустрів в аеропорту свого колегу і товариша Віктора Батюка. А потім ми удвох відбуваємо до Брюсселя. Ввечері нас та ще кількох представників країн СНД запрошує на вечерю посол Росії в Бельгії Микола Афанасьєвський. І разом із заступником міністра закордонних справ РФ В. Петровським вони намагаються перекопати нас у небажаності «сепаратистських» виступів на наступному засіданні. І серед усіх присутніх лише Україна мала мужність щось обговорювати, а не просто за старою звичкою вислуховувати інструкції «старших товаришів». Нами насамперед було заявлено, що Україна щодо НАТО має свою позицію, яку наша делегація й викладе завтра, на офіційному засіданні.

Це викликало розгубленість серед російських колег, які мали на меті виступити від імені решти. Тиску прямого на нас не було, але «умовляли» нас, ще й з підключенням деяких інших представників, здається вірменів і ще когось, доволі довго. Зрештою, всі пішли спати,

але заснути ми не встигли: нас із Батюком знову запросили до посла Росії. У нього вже був і Петровський. І от учотирьох — хто у піжамі, хто у спортивному костюмі — ми й продовжили обмін думками.

Все зводилося знову ж таки до бажання росіян бути нашим «спільним» голосом. Щойно вони зайняли місце Радянського Союзу в Раді Безпеки ООН, і у НАТО хотіли діяти на тій самій хвилі. Але наступного дня Батюк усе ж таки виступив. Не пам'ятаю точно зміст його короткого повідомлення — воно зводилось до підтвердження нашого бажання співпрацювати з НАТО в рамках створюваних структур. Але інтерес до цього виступу, а потім і до нас обох у кулуарах був дуже великий.

Ще б пак, володарі третього за величиною ядерного арсеналу в світі! Якою буде його доля? Та й звичайні збройні сили — теж мільйон з гаком. Куди б ми не пішли у величезному нагівському комплексі — навіть до ідальні — всюди нас супроводжували не прямі, а мов би скося спрямовані погляди штатських і військових чиновників. Адже від нашої позиції залежала і їхня особиста: чи залишиться та в якій формі сенс існування цієї Організації, де вони себе досить затишно відчували...

Після тієї січневої зустрічі я мало не щотижня їздив до Брюсселя для участі в різноманітних заходах, де відпрацьовувались майбутні контури кола ведення і організації роботи реформованої НАТО. Пам'ятаю, як багато уваги приділялося таким досі маргінальним питанням, як конверсія, охорона довкілля, навіть культура, які мали поповнити скорочений зміною міжнародної обстановки порядок денний Організації.

Поступово визначився певний ритуал: мені дзвонили або з Брюсселя, або з Києва з повідомленням про наступне засідання чергової робочої групи і я виїжджав о 7 ранку з Парижа, щоб потрапити до 10.00 у штаб-квартиру на бульварі Леопольда III. Дві години роботи — крім Росії і України більше «колишніх радянських» не було — і всі йдуть на ланч, жваво обмінюючись дружніми репліками. У росіян вже була в Брюсселі військова місія плюс велике посольство, почували вони себе цілком розкуто, та й увага до них була підвищена. А мені доводилося з ними усіма прощатися, нашвидкуруч обідати у знайомій вже закусокній на виїзді з міста — і вперед, 300 кілометрів до Парижа, щоб там нарешті зайнятися своїми власними французькими справами.

Бувало й таке: треба терміново зустріти в брюссельському аеропорту міністра оборони К. Морозова. Я мчуся з Віші, де був з робочою поїздкою, до Парижа, перевдягаюся і знову за кермо. І тут, як на гріх, на виїзді з Парижа затори. В останню хвилину все ж встигаю до прибуття літака. Перед головним входом до штаб-квартири НАТО, де збирається перша нарада членів РПАС на рівні міністрів оборони і послів, розташувались з дві сотні представників електронних та усіляких інших *media*. Машини з прапорцями плавно підкочують, з них попарно виходять де-

У папи Іоанна-Павла II. 1998 р.
With Pope John Paul II. 1998

легати... Я теж висаджую міністра, але одного — добре, що він володіє англійською — і далі, на парковку, а потім вже біжу його наздоганяти.

Все це тривало півроку, поки нарешті до візиту Президента Л. Кравчука, який першим з усіх лідерів СНД відвідав у липні 1992 р. НАТО, не відкрилось наше посольство в Бельгії. Певний час мені дуже бракувало цих частих поїздок — втягнувся, та й робота була цікавою...

За місяць до того наш Президент побував у Парижі з першим офіційним візитом. Його підсумки виявились достатньо вагомими: було підписано двосторонній Договір про взаєморозуміння і співробітництво, а також Хартія для нової Європи (ухвалена за ініціативою Франції), яка закріплювала нові контури політичного обличчя нашого континенту.

Проте якщо Україна ратифікувала Договір вже 17 вересня того ж року, то Франції для цього знадобилося три з половиною роки — аж до 14 лютого 1996 року. Причому обговорення цього питання в парламенті було досить тривалим і виявило певну двозначність у підходах Франції до української державності. З одного боку, відзначалося, що національна ідентичність України залишається «слабко вираженою», а сама країна — «з труднощами знаходить своє місце на міжнародній арені». З іншого боку, французькі парламентарії констатували, що українська

держава — це «факт» і що вона посідає унікальне стратегічне положення між Росією і майбутнім розширеним Європейським Союзом. Все це робить її «головною країною майбутньої європейської архітектури».

Але якщо спростити всі ці міркування, то французів непокоїло одне: чи не зашкодить утвердження української незалежності традиційним французько-російським зв'язкам, особливий характер яких був підтверджений візитом в Париж у лютому того ж року Президента РФ Єльцина.

Кравчук спробував розвіяти ці побоювання. Як один з аргументів він заявив, що от ми до Росії ставимося настільки добре і з такою довірою, що навіть міністр оборони в нас росіянин — Костянтин Морозов. Не думаю, що французького Президента цей не дуже серйозний аргумент у чомусь переконав. Він сказав:

— А у мене прем'єр-міністр — українець...

Розсміялися всі, крім нього самого. Міттеран, як я неодноразово пересвідчувався, сміявся дуже рідко. Як правило, він зрідка дозволяв собі хіба що криву посмішку. Цього разу не було і її.

П'єр Береговуа, чийм батьком був царський офіцер Андріан Береговий з Ізюма, посміхнувся теж досить стримано. Лише три місяці тому він очолив уряд, але вже відчувалися ті «підводні поштовхи» в економіці, які у березні 1993-го спричинять його відставку. До того ж його звинуватять в отриманні хабара — безпроцентного кредиту в 1 млн франків на придбання квартири від свого приятеля-бізнесмена. Кредит було повністю виплачено, але звинувачення не припинялись. 1 травня цього ж року він покінчив з собою, використавши пістолет свого охоронця...

Наприкінці 1992 року настав час прощатися з Парижем, де пройшло півтора року моєї посольської іпостасі. Я отримав нове призначення — першим послом України у Швейцарській Конфедерації з одночасним виконанням обов'язків Постійного представника при Відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. Досі з хвилюванням згадую вечір перед від'їздом, влаштований на мою честь у Бібліотеці імені С. Петлюри «аксакалами» української громади. Ми сиділи за довгим столом, зіставленим з кількох частин по діагоналі невеликої кімнати, і заїдали скромними бутербродами місцеве вино та принесену мною «горілку з перцем». А потім сивочолі ветерани встали і урочистим унісоном з серйозними обличчями проспівали мені «Многая літа!».

Це була висока нагорода...

* Справді, своєю постановою від 18 вересня 1991 року Верховна Рада лише «дозволила використовувати» такий прапор у протокольних цілях, і французів це ні до чого не зобов'язувало. Постанову, якою синьо-жовтий прапор офіційно оголошувався державним, було ухвалено лише наприкінці січня 1992 р.

Oleksandr SLIPCHENKO,

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine, veteran of Ukraine's diplomatic service

AT THE TURNING POINT

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine Oleksandr Slipchenko was working in the diplomatic service since 1966, passing all the steps of the career ladder. Since 1991 he was working as a Permanent Representative of Ukraine to the UNESCO, first chargé d'affaires of independent Ukraine in France, first Ambassador of Ukraine in Switzerland, Permanent Representative of Ukraine to the UNO Branch and other International Organizations in Geneva. He was also an Ambassador of Ukraine in Sweden with the residence in Stockholm for the first time) in conjunction with being an Ambassador in Denmark and Norway, later, an Ambassador of Ukraine in State of Israel. Has national awards of Ukraine, France, Sweden, Lithuania, Portugal. He is an author of several books on the history of diplomacy.

In April 1991 I was notified of my pending transfer from the post of Senior Secretary and Deputy Head of the National Commission for UNESCO to the post of Permanent Representative of the Ukrainian SSR to UNESCO, as this organisation was evolving and gaining ever-growing authority. And so it was to be. Before I proceed to tell you about all this in more detail, allow me to remind you of the overall situation at the time, for it was this context that defined and constantly changed the extent of our involvement in International Relations. I'll describe here just one episode, as an example.

The last meeting of Gorbachev and Kohl while they were still in office, took place in Kyiv. A. Cherniayev, Gorbachev's assistant, wrote the following in his memoirs:

«The 6th of July 1991. Yesterday – Kyiv, Kohl and K°.

I hadn't been there for some 35 years. Kyiv now rather resembled some large European city, more like somewhere in Germany: the 19th century, streets, greenery, everything is neat, clean, well-groomed... and generally «rich» as my driver said... if compared to Moscow!.. Ukraine can do without us «on its own»... Demonstrators with slogans: «Kohl – yes! Gorbachev – No!»

Suburban estate — former summer cottage of Shcherbytsky... The new alliance with the Germans was cemented with a bountiful hand once again. Both repeatedly noted that if German-USSR relations remain cordial, this factor will seal the fate both of Europe and the world. The two parties understand this well...

Kohl met separately with Kravchuk, Fokin (Head of the Ukrainian SSR Cabinet of Ministers), and Hurenko (the First Secretary of the Communist Party of Ukraine Central Committee). During the formal dinner he conducted himself in a patronizing and haughty manner. The people gathered there (the president and, especially, the premier) were dull and full of themselves, but they still had a way of «towering» over everyone!

...The dinner: very «straightforward», the kind they call «open-hearted». Alcohol in abundance. Drink after drink — toast after toast».

If we ignore the usual superciliously condescending tone that is characteristic of the Moscow Masters' attitude toward Ukraine and its authorities, these cursory lines reveal all the desperation of Gorbachev's attempt to cling to power by dangling the threat of «apocalyptic consequences» of the USSR dissolution over the heads of Western leaders. Holding the meeting with Kohl specifically in Kyiv was done with the intention to demonstrate, that Gorbachev still «represents» the whole country, despite the decentralization tendencies that were running strong in the Republics.

Mass demonstrations were not all that that was happening in Kyiv. Based on the Declaration of State Sovereignty of Ukraine adopted the year before, the Republican Parliament officially condemned the fact, that the German-USSR meeting was held in the capital of Ukraine without previously agreeing it with the Verkhovna Rada (the Ukrainian Parliament). Along with that, the German delegation was assured that the Republic would be willing to pay an «adequate portion» of the Soviet Union external debt, in the event that Ukraine were to achieve full independence. Besides, V. Fokin announced that the Republic will welcome back all ethnic Germans, who were in the past deported from its territory under the Stalin's orders.

Nevertheless, until the very last moment, the Federal Republic of Germany had a strong hope that, as Gorbachev kept insisting, the «renewed» agreement for preserving the Union (not one of «Soviet Socialist Republics» but that of «Sovereign Nations») would still be signed.

The same policy of cautiously biding their time, though, generally favourable to the unification attempts of Gorbachev, was adopted by other Western leaders as well. Back then on 1st of August 1991, George Bush Senior, then USA President, «on his way back» from Moscow, visited Kyiv accompanied by Condoleezza Rice, his Senior Director of Soviet and East European Affairs and later Secretary of State in the Administration George W. Bush, in his speech to the Ukrainian Parliament cautioned the Ukrainian authorities against «suicidal nationalism»...

Indeed, it seemed both to Gorbachev and his guests that the USSR would be preserved: indeed, the signing of the new Union Treaty was planned for the 20th of August...

It so happened that I departed from Kyiv practically simultaneously, so to say, with Kohl — on the 7th of July. In Paris, right from the start I had a thousand and one things to do and this endless stream took me along with it from day one. To begin with, having barely set my foot on French soil, and moved with my family to the apartment vacated by my predecessor, I returned to the airport to meet the children of the Chornobyl catastrophe.

Up to the end of 1990 there were as many as 200 children arriving in France from radiation-polluted regions. And that was only the start of it. Since the summer of 1991, my colleagues and I, (only one at first, Serhiy Borovyk, although he was soon joined by another) took up this relay race, often spending all our time at the airport. Planes were continually coming in from Kyiv, and buses were arriving from all over France. Children had to be registered by filling in the immigration cards, and seated onto buses, according to lists drawn up to clearly designate which family was to accept which child. Public volunteers were not always up to the task. Often there were problems resulting from our lack of organisation or attempts to delegate part of our duties to someone else. Sometimes the children sent over were in bad health, and average French families would not know what to do with them — they accepted children for recreation, not treatment, after all. Sometimes they refused someone, calling in the middle of the night after the arrival of the poor child. Sometimes we were afraid to send the children of our country away to strangers, without any control over their life in those families. The responsibility was immense — the arrangements about evacuation were made without us, but were anything to happen, it would be our necks on the block.

Generally speaking, it was, to my mind, an example unique in scope and form, of people in many countries self-organizing to help those suffering from a great disaster, the main victims of which were children. The surge of aid for Chornobyl victims started dozens of public organisations that systematically worked to provide Ukraine with humanitarian aid. It was, in a way, a network of Ukraine's friends that supported our Embassies, when there was a need to rise to the task in other directions as well. But sometimes even those noble people became disheartened, constantly fighting against the current of our bureaucracy and even outright extortion and thievery. And our people eventually got used to the idea that everyone had to help us, for no commercial reason at all, and not only ordinary people, but government officials as well. Now, after twenty-odd years of our independence, we still practically live on alms, constantly begging for charity. Why is that so? The answer is obvious, but this

kind of explanation would go far beyond the scope of this story, and the crux of the matter lies in our internal affairs rather than external ones...

On the 25th of July I handed to F. Mayor, Director-General of UNESCO, my credentials as the Permanent Representative of the Ukrainian SSR and described to him my vision of further intensification of our role in the Organisation's work, especially regarding certain points of its regular biennial programme. In particular, I emphasised the necessity of UNESCO support for the democratic processes in the Eastern Europe, including Ukraine, (we drafted the relevant resolution), and proposed to focus on the financing of several clearly defined projects to achieve visible results when carrying out the UNESCO Chornobyl programme. There was a focus on the idea of creating under UNESCO a Fund for the Promotion of Slavic Cultures, for, in my opinion, it went mostly overlooked by the Secretariat. I also pointed out to the Director-General our specialists' under-representation in the staff of the Organisation (at the time our quota allowed only for 6 persons). F. Mayor, who had been quite pleased with the results of his recent visit to Ukraine, promised to take the issues under due consideration. The customary picture of us with «the banner of the Region» on the background was taken, and I rushed headlong back to my numerous duties.

Almost every day my only assistant and I paid visits to various subdivisions of the UNESCO Secretariat, conducting talks on the programmes that were of especial interest to us, drawing up resolutions for projects and proposals to present at the next General Conference, also lending our assistance to several delegations from Kyiv...

The day of 19th August did not anticipate anything unusual. Suddenly, an hour or so after the start of the workday, we, in our cramped corner with two desks, heard an approaching stampede. One after another all the big brass ran up to me – the Party Organisation Secretary, a general the Military Attaché:

– Finally! The boil has burst! Get over here quickly; we need to discuss how to disseminate the information...

– What information?

– Moscow has declared a state of emergency, Gorbachev is ousted, they've formed a committee with Yanayev, the Vice-president, in charge...

I replied automatically:

– I'm not going anywhere, I've received no instructions.

– You dare?! We'll crush you like an insect!..

And there I was: neither information nor any contact with Kyiv. But, having asked them about the latest developments in Moscow, I firmly insisted that the only instructions I would follow would be the ones I receive from my country's Ministry of Foreign Affairs.

For a time being I was left alone; I returned to my place of residence, where finally got at least some information from French TV news broadcasts. I was able to contact the Ministry as well, though even they were unable to

shed any light on the situation (at that moment Leonid Kravchuk, Speaker of the Ukrainian Parliament, was at a meeting with General Varennikov, who was the envoy of the State Committee on the State of Emergency.

Finally the situation in Kyiv became clearer. The *Act of Declaration of Independence of Ukraine* gave us guidelines for our further work, especially as we gradually came to understanding that the return to the Union of the past was impossible.

We translated the Act into French by ourselves, sending it along with the formal announcement to F. Mayor, and then distributed it throughout the various French authorities. On the 29th of August, to honour the adoption of the Act, we organised a reception on UNESCO premises and invited all our fellow Permanent Representatives and Secretariat officers. To tell the truth, there were few persons in attendance – the further fate of the USSR still seemed to be uncertain.

We promptly changed the license plate numbers of our two cars to Ukrainian, as they were previously registered under numbers of those of the USSR mission. To be on the safe side we «liberated» them from the Embassy garage and put them on UNESCO premises into the two parking places we were due as any other Permanent Representation.

The same building hosted all the offices of the Permanent Representatives. Our office consisted of three tiny rooms that we were sharing with the Belarus Permanent Representative. After the 24th of August we effectively formally moved in there. All expenses were still paid from the Union budget, as well as our salaries and accommodation, but the ladies from Moscow, who worked in the accounts department, were starting to give us the cold shoulder.

But the existence of the Union still dragged on; there were even plans for restructuring the Soviet Union Ministry of Foreign Affairs that would be headed by a «Foreign Ministers Council» comprised from all the constituent republics. Each day those ideas were looking more and more fanciful...

At the turn of the summer Serhiy started preparations for his return home; he was to be replaced by two new colleagues – Oleksandr Demyanyuk, an experienced official of the Secretariat of the National Commission for UNESCO, and Volodymyr Bondar, newly appointed by the Ministry of Foreign Affairs. In the course of our work, UNESCO issues were eventually moved into the background.

Upon the request of the French Ministry of Foreign Affairs, we compiled a compendium of reference documents concerning Ukraine's newly-acquired statehood. Then I held the first talks in the Paris Chamber of Commerce and Industry, as we were just recently trying to feel our way around the Soviet monopoly on foreign trade. Later I presented a lecture on Ukraine at the France-USSR Association. It was received with a certain apprehension, especially as at the time I was negotiating with the authorities for the possibility of renting some premises for the

Ukrainian Culture Centre, courses in the Ukrainian language, and forming a France-Ukraine Association.

Much more pleasant was the atmosphere in the Hôtel Lambert – the XVII century mansion on Île Saint-Louis, which in a way is the centre of the Polish community in France. I still remember the warm reception by the audience and the numerous concerned questions and well-wishing comments. The same interest was expressed by a very different public organisation – this was the Federation of French War Veterans, among whom there were several former Ministers and MPs. It was with great pleasure that I read the following conclusion of our meeting in the veterans' journal: *«Mr. Slipchenko presented his homeland beautifully, and was nonetheless objective and reasonable in his evaluations. Despite numerous problems, it is noticeable that the Ukrainian Republic does everything possible to create an atmosphere of peace and security in its future.»*

On the 3rd of October 1991 it had fallen to me to arrange for the reception of Leonid Kravchuk, the Speaker of the Ukrainian Parliament, who arrived in Paris at the Head of a crucial delegation. For the first time, he encountered seasoned and rigorous French bureaucrats who strenuously insisted on dotting every «i» and crossing every «t» of their regulations. For example, they point-blank refused to raise the new blue-and-yellow flag, stating that it was not adopted as the national one yet*. I was dissuaded from approaching the plane upon arrival, on the grounds that the visit was not official. Thus, my wife and I had to find a way to bypass this ruling: we ordered a flower composition that consisted of flowers of respective colours arranged into two neat rows, and when the plane landed I raised it high over my head. The Deputy Director of the Ministry of Foreign Affairs Protocol Service (Quai d'Orsay, as it was called, after its postal address) just pointed at me from afar. Still, I insisted on motorcyclists for our small convoy. It was done not to «enhance prestige» but to actually make locals notice the historic fact that the leader of our nation was visiting their capital for the first time...

I'm not sure whether the delegation noticed all those details. After the eight days of crucial talks and numerous meetings in the USA and Canada, followed by a lengthy flight across the ocean, all of them looked practically dead on their feet. Add to that a Seine river cruise organised by our hosts to entertain the delegation while Leonid Kravchuk along with Anatoliy Zlenko, the Minister of Foreign Affairs, and Mr. Pavlychko, the Head of the Committee for Foreign Affairs of the Ukrainian Parliament, were meeting with Francois Mitterrand, the French President. The guests were already half-asleep, when the picturesque landscapes were being shown to them. The evening of the same day, the delegation left for home, and two and half months later France officially recognized our country as independent.

Later, the French insisted that Mitterrand had made this promise during his October meeting with Kravchuk in Paris. Although only few

days later, when receiving Gorbachev in his Latche residence, the French President was making assurances that he considered Ukraine's independence to be only a temporary measure that would eventually be disposed of in favour of a new «federal-democratic» Union Treaty. The breakup of the USSR, that took place after two months, was regarded by Mitterrand as a «historic catastrophe». Nevertheless, during that time he was forced by circumstances to recognize Ukraine's independence...

Especially eagerly awaiting this Act were the Ukrainians who, as fate would have it, ended up in France throughout the course of the turbulent 20th century. Contact with them was not established immediately, but after the 24th of August, the barriers of previous years were knocked down. In the early autumn, my colleague and I, Mykola Makarevych, the Deputy Minister, who was in Paris at the time, invited Professor Zhukovsky, the Head of the Shevchenko Scientific Society, to introduce himself and discuss various matters we could assist one another with. In particular, the establishment of collaboration between the Society and scholars from Ukraine, and the participation of the Ukrainian community in France in developing economic and cultural ties between the two countries. Arkady Ilarionovych, a historian of distinguished reputation, one of the authors of the multi-volume *Entsyklopediya Ukrayinoznavstva (Encyclopaedia of Ukrainian Studies)* and, later, member of the Ukrainian National Academy of Science, told us how he had been circling for a long time around the UNESCO building, not daring to enter due to his fear of «State Security Agents». All the emigrant community considered every Soviet employee abroad to be exactly that. However, we managed to meet all the same, had a lengthy conversation about the situation in Ukraine, the necessary priorities for the official representation of independent Ukraine, and, of course, the headquarters of the Society in the small town of Sarcelles not far from Paris, which could benefit from some assistance. Later I repeatedly visited there and was simply astonished with their resplendent library and archive; I wrote to Kyiv in an attempt to assuage somehow the financial predicament of the Society. There were projects then, and there are still projects today, dedicated to supporting the Society and maintaining its house in a condition appropriate for further academic work. Alas, this complicated situation still remains unresolved. The more the pity, for besides everything else, there is a Ukrainian cemetery in Sarcelles, which, according to academician Zhukovsky, is «a kind of a small pantheon of Ukrainian science», including the grave of Oleksandr Shulhin, the first Minister of Foreign Affairs of the Ukrainian People's Republic. I think our Ministry should raise the issue of their reburial in Ukraine, as well as of those other famous Ukrainian politicians, scholars, artists, whose last resting places are scattered all over the world. Not a «small» but a real national Pantheon in the capital of our new Ukraine would be the proof of us being true to their life's work...

The Referendum held on the 1st of December finally sealed our independence, we translated and circulated the *Address of the Ukrainian Parliament* among the world governments and nations, and I gave an interview to the influential «Europe 1» radio station. On the 24th of January 1992 I received from Kyiv the following letter:

«Today in Kyiv the Ministers of Foreign Affairs of France and Ukraine signed a Protocol for Establishing Diplomatic Relations between the two countries. An agreement was reached for exchange of ambassadors in the nearest possible future. Simultaneously the documents were signed for collaboration between the offices of International Foreign Policy, and mutual visa support. Your appointment to the post of acting chargé d'affaires of Ukraine in France has been approved by Roland Dumas, the French Minister of Foreign Affairs. In addition, you are to retain your post as the Permanent Representative of Ukraine to UNESCO.

Thereby we request you to take up your new duties immediately, providing the proper representation of Ukraine in France.

A.M.Zlenko,

Minister of Foreign Affairs».

And I, so to say, «got down to business». On the 13th of March, by Presidential Decree, I was assigned the rank of Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine. The very same day the same rank was assigned to Anatolii Zlenko, our Minister. During the period December 1991 – January 1992, Ukraine was recognized by nearly 100 countries, many of which established diplomatic relations and where Ukrainian Ambassadors were appointed.

My colleagues and I repeatedly tried to establish which one of us became the first, but this question remains open, as various «Who is who?» reference books contain contrary data. Some of them state the date of the letter of appointment, others the date of the start of work, or receiving formal credentials. Sometimes there are months between the dates. Thus, I decided to draw up an approximate list of our first representatives in various countries.

In 1992 the *Regulation for Diplomatic Representation of Ukraine Abroad* was adopted. It contained the priority of opening our Embassies in:

Immediate neighbouring States;

World powers;

Countries with large Ukrainian communities;

Centres of far-reaching international activity;

Former Soviet Union republics.

Though, as it can be deduced from the list of our first representatives, the order of appointments was based not only on those criteria but it also depended on other, often quite random circumstances.

I became the acting chargé d'affaires of Ukraine in France in January 1992, as I had already been stationed at the post. The same status was as-

signed to Teodoziy Starak, who was in Poland at the time, and was later replaced by Anatoliy Shevchuk (Hennadiy Udovenko became our first Ambassador there, and his appointment was sanctioned only in the autumn of that year), and to Dmytro Tkach in Hungary (the Ambassador from July).

A little while later, Rostyslav Bilodid departed for Lithuania.

From March 1992 Viktor Batuk served in New-York as the Permanent Representative to the UN, Ivan Piskovy, the Ambassador in Germany, and Yuri Kostenko in Austria.

From April 1992 the ranks of Ukrainian Ambassadors have included Oleh Bilorus (the USA) and Roman Lubkivsky (Czechoslovakia, later Czech Republic).

From May, Serhiy Komisarenko (Britain) and Levko Lukyanenko (Canada).

From June, Volodymyr Zheliba (Belarus) and Anatoliy Orel (Italy).

From July: Viktor Hladush (Latvia).

The later months of 1992 saw the following Ambassadors appointed: Volodymyr Kryzhanivsky (the Russian Federation); Leonty Sandulyak (Romania); Ihor Turyansky (Turkey); Heorhy Khodorovsky (India); Yury Shcherbak (Israel).

I had no chance to conduct a full survey of all my colleagues, so I apologize in advance for any possible omissions.

But the appointment of Ambassadors and the establishment of Embassies was only a backbone to the International Relations structure of new Ukraine. It had yet to grow a viscera of mutual interests, agreements and actual interaction.

The generation that bore the burden of those tasks did not appear out of thin air. It came from the recent past, with all its advantages and disadvantages, traditions, fears and tentative hopes. The Referendum on the 1st of December 1991 saw 92% of Ukraine's population voting for independence, — the «conscious» population, as may be said. But those, who knew the «what» and the «how» of the work to be done, were few and far between. Probably, the Ministry of Foreign Affairs was luckier than most in this respect, at least during the transitional period.

The Ministry of Foreign Affairs entered a «new life» with fewer tribulations than other Republic Departments did, not only due to its diplomats being able to previously experience the outside world. Long before independence was officially «proclaimed» certain steps were made here to pave the way on an international level.

As far back as the 29th of April 1990, even before the adoption of the *Declaration of State Sovereignty* by the Ukrainian Parliament, the Ministry Board discussed the issue entitled «*The Work of the Ukrainian SSR Ministry of Foreign Affairs in Designing the New Concept of the Ukrainian SSR and Participation in the International Arena*». The idea was to maximize the latest redistribution of rights and duties between the

Union and Republic Agencies in favour of Ukraine, first and foremost, to overcome the Union Agencies' monopolies and establish direct bilateral relations with foreign countries.

In June of the same year the Foreign Affairs Ministry Board considered another issue entitled *«The Ukrainian SSR Protocol Policy»*, where specially emphasized was the significance of our national symbols. At the end of the month the Ministry was tasked by the Ukrainian Parliament Committee for Foreign Affairs with drafting legislative proposals concerning Ukrainian SSR international activity.

The words «external policy» were not uttered yet, but those proposals were incorporated naturally into the *Declaration of State Sovereignty of the Ukrainian SSR* announced on the 16th of July (the Ministry of Foreign Affairs were not the authors of the statement of aspiration to become a neutral country!). Besides, tried-and-tested, refined for centuries, principles of diplomatic communication provided necessary guidance, and the staff was prepared for this, not only as professionals with such techniques, but with ideas, having accepted, acknowledged and taken into their hearts their renewed nation, now independent and equal among others.

Many of us would have seconded the words of Leonid Kravchuk, our first President: *«Not all of our actions then ... would seem perfect and flawless today. Had it been possible to return back to 1991, I would have avoided many mistakes I have made»*.

Today, when I look through my journal, I see dozens of names, various topics of meetings and conversations, sprawling travel routes. Some entries do not result in immediate recollection, and I have to delve deeply into archives, leaf through reports sent back (virtually every meeting resulted in notes, reviews and propositions), but all of them can be divided into two «stacks»: dissemination of information about Ukraine and establishing contacts — both interpersonal and international. Though it would be difficult to separate one «stack» from another. Even such a simplified classification, as any classification at all, would be quite hazy — we worked on everything, often without any previous plan, just «dived in» when urgent orders came or an opportunity presented itself.

... On the 10th of January 1992 in Brussels there was a meeting held at the high level of a task group for NATO adaptation to the new situation, taking into account the further inclusion of former Soviet Republics into the North Atlantic Cooperation Council (NACC), created back in 1991. The day before in Paris, still being on the roster of the Permanent Representative to UNESCO, under urgent instructions from the Minister, I met at the airport with Viktor Batuk, my colleague and friend, and we departed for Brussels. In evening we, along with some other Commonwealth of Independent States representatives, were invited to a formal dinner with Nikolai Afanasievsky, the Russian Ambassador in Belgium. There he and V. Petrovsky, the Deputy Minister of Foreign

Affairs of the Russian Federation, tried to convince us of undesirability of «separatist» speeches at the oncoming meeting. Among those present, only Ukraine mustered the courage to intervene in the discussion, instead of just receiving instructions from «Big Brother» by force of habit. First of all, we stated that Ukraine has its own position regarding NATO, and our delegation planned to present it at the official meeting.

It perplexed our Russian colleagues, who intended to speak on behalf of everyone. We weren't subjected to direct pressure, but they, along with some other representatives (the Armenians, if I recall correctly, and some others), tried to «reason» with us for a long time. Eventually, everyone went to bed, but barely did we close our eyes when we were asked to meet with the Russian Ambassador once again. Petrovsky was already there. And so, the four of us — some in pyjamas, some in tracksuits — continued our exchange of opinions.

Again, it all boiled down to the desire of the Russians to be our «common» voice. Barely had they taken the place of the USSR on the UN Security Council when they decided to do the same at NATO. The next day, despite everything, Batuk made his speech. I cannot recall every word of his short announcement — the idea was that we confirm our intention to work with NATO within the scope of the structures being created. The speech itself and the two of us attracted great deal of attention behind the scenes.

I should say so! The owners of the world's third largest nuclear arsenal! What would be the fate of it? And regular armed forces were over million-strong. Wherever we went at the immense NATO premises — even the cafeteria — we were followed by rather askew glances of both civilian and military officers. Their fate depended on ours: whether there would still remain any sense in NATO of their existence (and their cozy offices), and if so, to what extent...

After that January meeting, I travelled practically every week to Brussels to participate in various events dedicated to the future scope and post-reform work of NATO. I recall great attention being paid to such marginal issues as industrial recycling, the environment, even culture, which would take up the slack left over from their agenda reducing with the changes in the international situation.

Gradually a certain procedure developed: I would receive a phone call from Brussels or Kyiv with information about the next meeting of the task group and depart at 7 a.m. from Paris to be at the headquarters on Leopold III Boulevard by 10 a.m. Then two hours of work followed— except for Russia and Ukraine there were no «Former Soviets» — and everyone had a lunch break exchanging friendly comments. The Russians had a military mission stationed in Brussels and, thus felt quite confident, enjoying the extra attention. I, on my part, had to say hasty farewells, grab a quick lunch at my usual place in a snack bar near the exit from

the city and set on my 300-kilometer-long road back to Paris, to return to my duties in France.

Once the following happened: I was to urgently meet K. Morozov, Minister of Defence, at Brussels airport. I rushed from Vichy, where I was on a business trip, to Paris, changed and jumped straight behind the wheel. To crown it all, the exit from Paris was gridlocked. At the last moment I arrived as the plane landed. At the main entrance to the NATO headquarters, where the first meeting of NACC was to be held, with all the Ministers of Defence and Ambassadors in attendance, there were about two hundred representatives of electronic and other media. Cars with flags were smoothly gliding to the entrance, the delegates leaving in twos... I stopped, the Minister was left, but alone — fortunately his English was fluent — I went to the parking place and then rushed back to find him again.

And in such manner it continued for half a year, until finally, timing it to the visit of President Kravchuk, who was the first among the Commonwealth of Independent States leaders to visit NATO headquarters in July 1992, our Embassy in Belgium opened. For a while I missed those frequent trips — I really became accustomed to them and the work was of great interest to me...

One month before our President made the first State Visit to Paris. The results were not insignificant: the *Bilateral Agreement of Understanding and Cooperation and the Charter of Paris for a New Europe* (adopted on the initiative of France) that consolidated the new political outline of our continent were signed.

Although Ukraine ratified the Agreement on the 17th of September of the same year, it took three and half years for France to do the same — right up to the 14th of February 1996. The Agreement was being discussed in the Parliament at length and revealed certain ambiguity in the France's regard of the Ukraine's statehood. On one hand it was noted that the national identity of Ukraine remained «barely defined» and the country itself «had difficulty with finding its place on the international arena». On the other hand, French MPs stated that the nation of Ukraine was an «accomplished fact» and its place between Russia and the future extended European Union was of unique strategic importance. All the above mentioned made it «a crucial country for the future architecture of Europe».

If we are to put these sentiments simply, the main concern of the French was simply: whether Ukrainian independence would hinder the ties already established between French and Russia, the «special nature» of which was confirmed when Yeltsin, the President of the Russian Federation, visited Paris in February of the same year.

Kravchuk tried to dispel these concerns. One of his arguments was that our trust in Russia is so strong, and we put so much faith in it, that even our Minister of Defence, Konstantin Morozov, is Russian. I doubt

this jokingly-made argument persuaded the French President in the slightest. He said:

– Well, my Prime Minister is Ukrainian...

Everyone laughed, except for Mitterrand himself. He, as I noticed time and again, rarely laughed. Usually, they were scarce crooked smiles. This time he did not smile at all.

Pierre Bérégovoy, the son of Adrian Berehovoy, the Russian Empire officer from the Ukrainian city of Izum, also had a very restrained smile. He headed the government for only three months, but had already sensed the «undercurrent» of economic shocks that in March of 1993 would cause his resignation. Later he would be accused of accepting a bribe — an interest-free credit to the sum of 1 million French Francs from his friend, a businessman, to buy an apartment. He repaid the credit in full, but the accusations would not cease. The same year on the 1st of May he committed suicide with his bodyguard's gun...

At the end of 1992, the time came for me to say my farewells to Paris, where I had spent the first year and a half of my service as an Ambassador. I was assigned to a new post, that of the first Ambassador of Ukraine to Switzerland, along with my duties as Permanent Representative in the Department of the UN and other international organisations located in Geneva. Until this day I remember how moved I was during the evening on the eve of my departure, arranged at the Petlura Library by the Ukrainian community «elders». We were sitting at a long table composed of several small ones, with simple sandwiches and French wine and Ukrainian horilka (vodka) «spiced with pepper». Then the grey-haired elders rose and in a solemn unison sang the *Mnogaya Lita!* (*May you live long!*) in my honour.

To me it was a great honour indeed...

* Indeed, the decree issued by the Ukrainian Parliament on the 18th of September 1991 only «allowed for using» this flag at official ceremonies, and the French felt in no way obliged to do this. The decree that adopted the blue-and-yellow banner as the national flag is dated at the end of January 1992.

Юрій БОГАЄВСЬКИЙ,

Надзвичайний і Повноважний Посол,
ветеран дипломатичної служби України

Перебував на дипломатичній службі з 1973 до 2006 року.

1978–1982 роки був співробітником в Секретаріаті ООН.

1985–1991 роки — перший секретар Посольства УРСР в Канаді від МЗС УРСР. В незалежній Україні керував Відділом США і Канади, Управлінням країн Європи та Америки.

1996–1998 роки — заступник Постійного представника України при ООН.

1998–2000 роки — генеральний консул України в Нью-Йорку, США.

З 2001 по 2006 рік — Посол України у Федеративній Республіці Бразилія та за сумісництвом у Болівії, Венесуелі та Еквадорі.

Нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня (1999 р.), Почесною грамотою МЗС України (2000 р.), Почесною відзнакою МЗС України I ступеня (2006 р.), Нагрудним знаком МЗС України «За відданість дипломатичній службі» (2013 р.). У 2006 році був нагороджений Президентом Бразилії орденом «Південний хрест».

Автор серії статей з міжнародної проблематики.

УКРАЇНА-КАНАДА: СТАНОВЛЕННЯ МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН. ЕКСКУРС У НЕДАЛЕКЕ МИНУЛЕ

Наприкінці лютого 1985 року я прибув до Оттави як перший секретар посольства СРСР в Канаді. На цю дипломатичну посаду мене рекомендувало керівництво Міністерства закордонних справ УРСР, в якому я працював з квітня 1973 року і до якого я був переведений з посади старшого редактора спеціалізованого республіканського видавництва «Вища школа».

Таке призначення стало для мене трохи несподіваним, але водночас і приємним, оскільки я відчував, що був до цього готовий, бо вже мав відповідний практичний досвід дипломатичної роботи, якого набув і в центральному апараті МЗС, і в Секретаріаті Організації Об'єднаних Націй в Нью-Йорку, де працював у 1978–1982 роках за квотою нашої республіки (як однієї з членів цієї універсальної міжнародної організації) одним із редакторів англомовного журналу «Хроніка ООН».

Як тоді було заведено, мою кандидатуру на згадану посаду було спочатку погоджено з Відділом інформації та зарубіжних зв'язків ЦК Компартії України, потім розглянуто і схвалено на засіданні його Секретаріату за моєї присутності, а наостанок, що було для мене великою несподіванкою, відбулася «напутня» зустріч «тет-а-тет» з першим секретарем ЦК В.В. Щербицьким. Це була коротка, до того ж неформальна бесіда, після якої в мене склалося враження, що В.В., як ми називали його в своєму дипломатичному середовищі, захотів, мабуть, особисто побачити того, хто ж продовжуватиме представляти інтереси Української РСР у Канаді. Після кількох запитань він дістав із сейфа і подав мені якийсь аркуш зі словами: «Вам буде це корисно почитати». То була довідка про ситуацію в канадсько-українській громаді.

В ті роки Канада була єдиною із зарубіжних країн, де в складі радянського посольства упродовж тривалого періоду на різних посадах працювали представники нашої республіки.

Такий «привілей» УРСР був наданий з урахуванням насамперед наявності в Канаді доволі чисельної спільноти українців як вихідців з України, головно із її західних регіонів, так і вже народжених на канадській землі. З ними і необхідно було проводити відповідну пропагандистсько-роз'яснювальну роботу про «переваги соціалізму та радянського способу життя» та «миролюбність» зовнішньої політики СРСР.

Як згадував про таких представників республіки в своїх мемуарах під назвою «Без недомовок»¹ добре відомий не лише в Україні канадський громадський діяч, письменник і публіцист Петро Кравчук², «хоч вони не були офіційними представниками міністерства закордонних справ України», але «абсолютна більшість» серед них були «хороші люди, щирі українці в повному сенсі цього слова. Правда, часто мали виконувати доручення, які ні їм, ні нам не були до душі».

З моїх попередників я знав особисто лише п'ятьох: Мартиненка В.Н. (пізніше обіймав посади заступника міністра, Постійного представника УРСР при ООН та міністра закордонних справ), Ліпатова В.М. (пізніше був заступником Постійного представника УРСР при ООН та заступником міністра), Лапицького В.Т., Скофенка В.Ф. (свого часу був заступником Постпреда УРСР при ООН та Постійним представником УРСР при ЮНЕСКО) та Арсеєнка А.Г. (потім також був заступником Постійного представника УРСР при ООН).

Звичайно, їм було нелегко виконувати поставлені перед ними завдання, бо, як той дамоклів меч, над ними постійно висів тягар жорстких ідеологічних настанов, які суттєво обмежували їхню діяльність, тримаючи її у відповідних рамках. Тому вони змушені були зосереджувати свої зусилля головним чином на роботі з тими громадськими організаціями та канадськими українцями, які прихильно ставились як до СРСР, так і до Радянської України, щиро вірили в ідеї соціалізму (хоча з роками, особливо в період горбачовської «перебудови», в багатьох з них ця віра помітно ослабла).

Разом з тим, з плином років потроху змінювалися і форми такої роботи: ми встановлювали і налагоджували контакти з іншими громадськими організаціями канадських українців, яких в СРСР вважали «буржуазно-націоналістичними», та з тими українцями, які дотримувались нейтральної позиції і не відмовлялись від спілкування з представниками «окупаційного режиму». Такі були часи...

Мені ж було значно легше працювати, оскільки моя дипломатична місія в Канаді випала на роки, коли вже з'явилися перші ознаки того, що розпочався незворотний процес завершення епохи «непоручного союзу вільних республік».

Заради об'єктивності слід визнати, що саме в ті т. зв. роки «перебудови» для української дипломатії відкрилися немислимі раніше можливості розпочати створення необхідних передумов для практичної реалізації нашою республікою більш різнопланової і незалежної від союзного центру роботи.

Позитивну роль у цьому процесі відіграла, безумовно, наявність в радянському посольстві в Канаді представника України. Скажу відверто: в колективі, який складався переважно з москвичів, я ніколи не почував себе «молодшим братом», хоча дехто дивився на мене скоса. Я цим не переймався і займався виконанням дорученої мені справи.

Поволі жорсткі ідеологічні постулати, які впродовж багатьох десятиліть позбавляли значну частину канадських українців будь-яких зв'язків з Україною, почали відходити в минуле, і це суттєво полегшувало виконання моїх обов'язків.

В ті роки багато хто в Канаді, зокрема й серед офіційних кіл і в столиці, і в провінціях цієї країни, почали відкривати для себе Україну не лише як країну із своєрідною і непростою історією працелюбного й миролюбного народу, а й як землю багатой культури, як державу великих можливостей. Саме у 80-ті роки минулого століття більш помітною і відчутною стала участь Української РСР в радянсько-канадських міждержавних відносинах. Тому питання налагодження безпосередніх контактів з Канадою набувало для Києва вже більш виразного виявлення.

Таку перспективу було закладено Угодою між урядами СРСР та Канади про співробітництво між канадськими провінціями та радянськими республіками, яку було підписано в листопаді 1989 року під час офіційного візиту до Радянського Союзу Прем'єр-міністра Канади Брайєна Малруні. Ця угода відіграла позитивну роль у започаткуванні співпраці нашої республіки з такими канадськими провінціями, як Альберта, Манітоба, Онтаріо та Саскачеван. До речі, в рамках того візиту Б. Малруні відвідав 22–23 листопада також Київ. Після зустрічі з керівництвом республіки, виступаючи на прес-конференції, він оголосив про намір свого уряду відкрити в Києві консульську установу Канади (на той час у столиці України функціонували лише генеральні консульства європейських країн з т.зв. соціалістичного табору). Генеральне консульство Канади, запевнив тоді Б. Малруні, не обмежуватиметься лише наданням консульських послуг, а й активно сприятиме зміцненню торговельно-економічного співробітництва між двома країнами. На цю подію ми чекали майже два роки.

Після Б. Малруні в Україні побували його заступник Дон Мазанковський, спікер Палати громад Парламенту Канади Гі Шарбонно, міністр міжнародної торгівлі Джон Кросбі з великою групою впливових бізнесменів, міністр промисловості, торгівлі та технологій провінції Онтаріо Монте Квінтер, міністр туризму та відпочинку цієї ж провінції Кен Блек, заступник прем'єра провінції Альберта Джеймс Хорсман та міністр культури та багатокультурності цієї ж провінції Даг Мейн.

Лише цей перелік візитів став свідченням того, якого значення почали надавати в Канаді співпраці з нашою республікою. При цьому офіційні кола країни враховували побажання та інтереси майже мільйонної української спільноти. Але водночас це вже було і знаменням того часу.

Прагнення Української РСР до більш активної взаємодії з країною кленового листка, як ще називають Канаду, було закономірним, оскільки воно відповідало як внутрішній потребі нашого народу, так і багаторічним, вистражданим очікуванням сотень тисяч українців, яких різні життєві долі поріднили з новою країною. Україна ж за-

вжди залишалася для них тим живильним джерелом, до якого вони долучали і своїх дітей та онуків, щоб і вони теж відчували і пам'ятали про свою належність до українського коріння.

Для прискорення процесу більш змістовних зв'язків Української РСР з Канадою було задіяно всі можливості. З вдячністю згадую члена Палати громад канадського Парламенту Алекса Кіндія, українця за походженням, який відвідав Україну у вересні 1989 року. Під час зустрічей у Верховній Раді та в Уряді УРСР він порушував, зокрема, й питання про відкриття в Києві канадської консульської установи (з наданням на це згоди зволікала Москва).

У червні–липні 1990 року Канаду відвідав відомий український поет Дмитро Павличко, який раніше вже побував у цій країні. Незважаючи на приватний характер своєї поїздки, він, як Голова комісії в закордонних справах Верховної Ради УРСР, зустрічався і з деякими офіційними очільниками Канади не лише в Оттаві, а й у столицях деяких провінцій, зокрема Онтаріо, Альберти та Манітоби. Під час цих зустрічей Дмитро Васильович вів розмови і про майбутні дипломатичні відносини безпосередньо між Україною та Канадою. Як розповів він згодом у своєму інтерв'ю кореспонденту «Літературної України» (2 серпня 1990 р.), канадська сторона виявила «повагу й доброзичливість» до прагнення України набути «цілковитої самостійності у зовнішніх зносинах».

Реалізації цих прагнень сприяли конкретні заходи, здійснені протягом «перебудовчих» років, яких було й справді багато, але я хочу для початку згадати 1988 рік, в якому я став свідком і учасником двох особливо важливих подій. 24 квітня того року було організовано телеміст між двома містами-побратимами — українським Львовом та канадським Вінніпегом (провінція Манітоба). Це був перший телевізійний захід такого характеру за всю історію радянсько-канадських відносин, і в цьому полягала історична вагомість цієї події для нашої республіки. Спостерігаючи за телемостом разом з іншими запрошеними, я відчував велику гордість за Україну, яку я мав честь представляти в далекій Канаді. У такий спосіб Львів і Вінніпег відзначили 15-ту річницю їхнього поріднення³.

Того ж року з 28 вересня до 7 жовтня відбувся візит до Канади першої урядової торговельно-економічної делегації УРСР, яку очолював міністр фінансів Іван Забродін. До її складу входили заступник міністра лісової та деревообробної промисловості Василь Костенко, заступник голови Виконкому Сумської обласної Ради депутатів трудящих Микола Мінченко, генеральний директор торговельного об'єднання «Укрімпекс» Станіслав Соколенко та директор фірми «Кобзар» при цьому ж об'єднанні Анатолій Кондрашов, а також перший заступник Голови правління Товариства культурних зв'язків з

українцями за кордоном (Товариство «Україна») Станіслав Лазебник. Я супроводжував делегацію в її поїздки по Канаді.

Візит такої делегації дав поштовх започаткуванню процесу налагодження торговельно-економічних зв'язків нашої республіки з Канадою. Через рік, у жовтні 1989 року, в Києві та Львові відбулася науково-практична конференція на тему «Україна–Канада: спільні підприємства» за участю групи канадських підприємців та науковців українського походження, представників Міністерства закордонних справ Канади, а також урядів провінцій Онтаріо та Альберти. За рекомендацією посольства, яку я підготував особисто і яку, не вагаючись, підписав Посол СРСР у Канаді Олексій Олексійович Родіонов, проведення цієї конференції підтримала Рада Міністрів УРСР. Ця конференція стала серйозним практичним кроком у створенні засад для започаткування співробітництва між Україною та провінціями Канади в різних галузях. Саме під час її проведення було підписано перший (в цих спогадах я часто вживаю це слово, і для цього є багато підстав) міждержавний документ – Протокол про наміри урядів УРСР та провінції Онтаріо розвивати взаємовигідну співпрацю в галузі економіки та торгівлі.

Тут я дозволю собі зробити невеличкий відступ. Сподіваюся, що читач мене зрозуміє. Скажу щиро: я завжди відчував з боку Посла, з яким я пропрацював майже шість років, доброзичливе ставлення до мене, він з розумінням сприймав покладені на мене Києвом завдання, уважно розглядав і підтримував активно усі мої ініціативи. Про нашу співпрацю (а це було саме так) він згадав у своїй книзі «СССР–Канада. Записки последнего советского посла» (М.: Алгоритм, 2007).

Перед його остаточним від'їздом з Канади в листопаді 1990 року відбулася наша прощальна бесіда, яку Посол закінчив такими словами: «Я надеюсь, Юрий Вадимович, что мы останемся друзьями». Значення цих слів, на мою думку, є особливо актуальним сьогодні, коли ми стали свідками відкритої агресії Росії проти незалежної України. На жаль, лише нещодавно я дізнався, що Олексій Олексійович помер 18 травня 2013 року на 91-му році життя. Світла йому пам'ять!

Випало мені попрацювати, однак лише кілька місяців, і з наступним Послом. Це був Річард Овінніков, який став справді останнім Послом СРСР. Багато з нас, українських дипломатів, які працювали у 80-ті роки в Нью-Йорку (я в ті роки був співробітником Секретаріату ООН), його пам'ятають (він тоді був першим заступником Постійного представника СРСР при ООН). Це була досить одіозна особа. Таким він виявився і Послом у Канаді. Його відверто упереджене до мене ставлення та безпідставні претензії я відчув дуже скоро. Він згодом ініціював завершення мого відрядження.

А приводом для нього стало таке. Напередодні 5-ї річниці аварії на Чорнобильській АЕС я підготував і розповсюдив англійською мо-

вою прес-реліз, в якому було подано відомості про реальні наслідки та кількість постраждалих від цієї техногенної катастрофи. Через кілька днів мене викликав Посол і роздратовано запитав: «Откуда Вы взяли эти цифры?». Моя відповідь була така: всі дані були взяті з газет «Радянська Україна» та «Правда Украины». «Это не официальная статистика», — різко відреагував Р. Овінніков. Ледве стримуючи себе, я зауважив, що ці газети є офіційними друкованими органами ЦК Компартії України. При цьому додав, що текст прес-релізу був погоджений з радником-посланником як другою за рангом особою в посольстві. Мої аргументи для цього Посла, як засвідчила його реакція, виявилися неприйнятними, і він заявив: «Ну, что ж, тогда о Вашем поведении я буду докладывать в «центр». Я, в свою чергу, відповів, що про цю розмову інформуватиму керівництво МЗС України. Невдовзі Посол знову викликав мене і повідомив, що в Москві (???) прийнято рішення про завершення мого відрядження. Мені не було відомо, чи погоджував хтось таке рішення з керівництвом МЗС УРСР, від якого я працював у радянському посольстві, але іншого я й не очікував.

На той час я попрацював у Канаді вже більше шести років, тому досить спокійно сприйняв таке повідомлення. На початку червня 1991 року ми з дружиною повернулися до Києва. Щоб ця історія якимсь чином зашкодила моїй подальшій дипломатичній долі, я не відчув. А примірник того прес-релізу зберігаю до цього часу.

Вже в Києві через кілька місяців мені стало відомо, що, не побувши й року на посаді Посла, Р. Овіннікова було відкликано до Москви після того, як він заявив, що Канада, мовляв, «поспішила визнати незалежність України». Слід віддати належне канадському МЗС, яке оперативно і досить жорстко відреагувало на таке безпрецедентно нахабне втручання іноземного Посла у внутрішні справи Канади.

Made in Ukraine Trade Show '89

Northlands AgriCom
Edmonton, Canada
July 17 - 19

ПЕРЕБУДОВА - Open For World Trade - expanded business opportunities for you are opening now through new trade channels to the Soviet Socialist Republic of Ukraine.

ВІТКРИТІСТЬ - Let's Do Business - the first ever trade show from Ukraine outside the Soviet Union, with an amazing variety of superbly crafted giftsware, furniture and handicrafts ready to enter the North American market immediately.

This world premiere lines up Ukrainian products for your orders in Northlands AgriCom, Edmonton, Alberta, Canada. The MADE IN UKRAINE TRADE SHOW is an exciting new Canada-Ukraine trading initiative made possible through COOPEREX, Kiev.

The first three days of the Made in Ukraine Trade Show '89 (July 17-19) are reserved exclusively for buyers. The show will then open to the public as the UKRAINE TRADE AND CULTURAL EXHIBITION, the feature attraction of Edmonton's annual summer fair, Rendezvous Days, July 22-26.

Featured trade in Ukraine products:

- furniture
- food products
- ceramics
- fine arts
- clothing
- handicrafts

"DOING BUSINESS WITH UKRAINE" SYMPOSIUM, sponsored by the World Trade Center, Edmonton and Alberta Economic Development and Trade, is Tuesday, July 18th, Northlands AgriCom Registration \$25.00. All show registration limited to 250.

Get a delay, Contact Edmonton Northlands for more information today.

Phone: (403) 471-1520
Telex: 237-4281
Facsimile: (403) 477-0128

Made in Ukraine Trade Show '89
Box 1480
Edmonton, Alberta
Canada T5J 2H0

UKRAINE
THE LAND OF
LINDEN

THE TRADE LINES ARE OPEN!

Щоб у нікого не склалося враження, що в радянському посольстві в Канаді я відповідав лише за роботу з українською спільнотою, вважаю за доцільне зазначити, що впродовж мого службового відрядження мені довелося займатися й підтриманням зв'язків з іншими групами «співвітчизників» та їх громадськими організаціями (росіян, вірмен, прибалтів). Я відповідав також за двосторонні культурні та спортивні обміни. Все це, до речі, давало мені можливості побувати майже в усіх провінціях Канади, познайомитися з багатьма цікавими людьми, більше дізнатися про життя та побут різних груп канадського населення.

До подій, які стали помітним явищем тих незабутніх для мене років, слід, безумовно, віднести й ініційовану та організовану «Укрімпексом» першу в історії Радянської України самостійну торговельно-культурну виставку, яка з великим успіхом відбулася в липні 1989 року в канадському місті Едмонтоні (провінція Альберта). На церемонії офіційного її відкриття виступив прем'єр провінції Дон Гетті, який закликав до зміцнення торговельних і культурних зв'язків між Альбертою та Україною. Цей заклик було згодом підтримано конкретними справами обох сторін: у 1989 році була підписана Угода про співробітництво між університетами провінції Альберта і Львова, меморандуми про співробітництво між міністерствами освіти, про наукове і культурне співробітництво між Міністерством культури і багатокультурності провінції та Міністерством культури України.

На виставці в Едмонтоні я познайомився з багатьма новими прихильниками налагодження прямих зв'язків між Канадою та Україною. Я був свідком того, з яким хвилюванням знайомилися з експонатами виставки канадські українці. В особистій бесіді зі мною не приховував своїх позитивних емоцій і добре відомий не лише в українському зарубіжжі громадський діяч, колишній президент Світового конгресу вільних українців (СКВУ)⁴, адвокат Петро Саварин, який народився в селі Зубрець на Тернопільщині, а з 1949 року проживав у Канаді.

Позитивну роль відіграла й співпраця між Чернівецьким та Саскачеванським університетами, започаткована ще в 1977 році. У грудні 1988 року ці обміни було продовжено ще на 10 років.

Вагомий вплив на поширення в Канаді українського слова мали також Шевченківські читання, які Товариство «Україна» організувало з 1980 року протягом 10 років. З канадського боку активним організатором і координатором цих читань була професор університету Британської Колумбії Ганна Польова. Вона ж ініціювала поїздки в Україну кількох груп канадських учителів для ознайомлення з нашою системою освіти. Згодом було організувано і симпозіуми, присвячені творчості Івана Франка за участю фахівців з України.

Крім того, Академією наук УРСР та Міністерством вищої і середньої спеціальної освіти республіки було прийнято рішення про прове-

дення наукової конференції почергово в Чернівцях та Едмонтоні (травень 1991 року), присвяченої 100-річчю поселення українців у Канаді.

У травні 1990 року Канаду відвідала делегація Міністерства освіти України на чолі із заступником міністра Володимиром Луговим, який підписав угоди про співробітництво з міністерствами освіти провінцій Манітоба та Саскачеван. А в липні того ж року був підписаний меморандум про науково-технічне та економічне співробітництво в галузі агропромислового розвитку між Держагропромом УРСР та Міністерством сільського господарства і продовольства провінції Онтаріо.

Усі згадані документи відображали конкретні інтереси нашої республіки. Це були перші дуже важливі кроки, які створили необхідні передумови для поступового підвищення рівня двосторонніх українсько-канадських зв'язків. У Києві, зокрема в Міністерстві закордонних справ, вживали необхідних заходів, щоб наповнити українсько-канадські зв'язки таким змістом, який повністю відповідав би розвитку нових політичних процесів в Україні. До того ж прийнята вже на той час Верховною Радою Декларація про державний суверенітет УРСР утверджувала необхідність глибокого переосмислення всієї системи зовнішніх зносин республіки як повноправного суб'єкта міжнародного права.

У кінці 80-х років наші зв'язки з Канадою набули якісно нового контексту — це була вже розгалужена система культурних, освітніх, економічних, наукових та спортивних обмінів. Їх учасниками вже стала велика кількість республіканських міністерств, відомств, наукових установ, різних творчих та громадських організацій і об'єднань, спілок і товариств, промислових і сільськогосподарських підприємств та кооперативів. Помітно збільшилася кількість учасників цих обмінів і з канадської сторони.

Цю сприятливу для нашої республіки тенденцію можна проілюструвати на прикладі культурних обмінів, кількість яких щороку зростала. Особливо показовим став 1990 рік. За неповними даними, того року за участю представників СРСР у Канаді відбулося близько 50 заходів: художні виставки, виступи творчих колективів та груп, кінофестивалі, конференції та симпозиуми, зустрічі письменників тощо. 38 з них було організовано Україною. Водночас представники Канади взяли участь у 20 культурних заходах, які відбулися в СРСР, при цьому 13 з цих заходів — на території нашої республіки.

Проте не лише цей фактор став показником зростаючого обсягу культурних зв'язків тодішньої України з Канадою. За більш як шість років роботи в цій країні я неодноразово пересвідчувався в тому, що інтерес до надбань української культури та мистецтва виявляли не лише канадські українці, а з кожним роком все більша кількість представників інших етнічних груп багатонаціонального й багатокультурного канадського суспільства.

Перша торговельно-економічна делегація Радянської України в Канаді. Зліва направо: Юрій Богаєвський, перший секретар посольства України в Оттаві, Станіслав Лазебник, перший заступник голови правління «Товариства Україна», Василь Костенко, заступник міністра лісової та деревообробної промисловості, Іван Забродін, Міністр фінансів, Станіслав Соколенко, генеральний директор торговельного об'єднання «Укрімпекс», Микола Мінченко, заступник голови Сумської обласної ради, Анатолій Кондрашов, директор фірми «Кобзар», жовтень, 1988 р.

The first trade and economic delegation of the USSR visiting Canada. From left to right: Yuriy Bohayevsky the First Secretary of the USSR Embassy to Ottawa, Canada; Stanislav Lazebnyk, the First Deputy Chairman of «Ukraina Society» Board; Vasyl Kostenko, the Deputy Minister of the Ukrainian SSR Lumber and Woodworking Industry; Ivan Zabrodin, the Minister of Finances of the USSR; Stanislav Sokolenko, the Director General of the «Ukrimpex» Enterprize; Mykola Minchenko, the Deputy Chairman of the Sumy Region Executive Council and Anatolii Kondrashov, the Director of the «Kobzar» company, 1988

Наведу такі приклади: протягом липня 1990 — першої половини 1991 року в Канаді було організовано виставку робіт 17 молодих художників з різних міст України⁵, виступи дитячого хору «Щедрик» з Києва та чоловічої хорової капели «Дударик» зі Львова в рамках міжнародних фестивалів хорових колективів у м. Пауел Рівер та Ванкувері (до речі, на фестивалі в Пауел Рівер хор «Щедрик» був відзначений двома престижними нагородами), чотири благодійні концерти за участю артистів з України на підтримку постраждалих від Чорнобильської трагедії, низку інших заходів в Оттаві та Монреалі. Не можу не згадати і влаштований мною в посольстві 22 лютого 1991 року вечір української культури-

Перша виставка української дитячої книги в Канаді, січень 1991р. Попереду: директор Київського видавництва дитячої літератури «Веселка» Ярема Гоян, за ним – генеральний директор Республіканського об'єднання «Укркнига» Анатолій Клименко

The first exhibition of Ukrainian children's book in Canada. January 1991. In front Yarema Goian, Director of «Veselka» (Rainbow) Kyiv publishing house of children literature and Anatolii Klymenko, Director-General of «Ukrknyha» Republican association

ри, який, окрім членів різних українських організацій, відвідали також представники федерального уряду, Міністерства закордонних справ, член Верховного Суду Канади українець Джон Сопінка, дипломатичні співробітники деяких іноземних посольств, місцеві бізнесмени та журналісти. Після перегляду музичного відеофільму «Пшеничне перевесло», гості з великим інтересом оглянули виставку вишивки та акварельних малюнків, авторами яких були школярі з різних місцевостей України, а також фотовиставку «Дивний світ Катерини Білокур». Окресю ввечора став невеличкий концерт, в якому взяли участь молоді мешканці Оттави — співачка Лора Дзюбанюк, а також Марійка Шепертицька з Євгеном Остапиком — танцюристи з місцевого ансамблю «Дніпро».

Залишається в моїй пам'яті і благодійний концерт, влаштований з моєї ініціативи напередодні 5-ї річниці Чорнобильської аварії у приміщенні однієї з місцевих церков. До виступів гостей з України — заслуженої артистки республіки, солістки Кримської філармонії Надії Петренко, соліста Львівської філармонії Богдана Косопуда та лауреата міжнародного конкурсу баяністів, соліста Кримської філармонії Володимира Стецуна долучилися також громадяни Канади — це довоєнний випускник студії

Київського драматичного театру ім. І. Франка Ростислав Василенко⁶ та випускник Київської державної консерваторії співак Олександр Савченко. Такі спільні виступи я практикував досить часто.

До цього переліку заходів варто віднести також проведену в Канаді в січні 1991 року першу виставку української дитячої книги, співініціаторами якої були канадська фірма «Українська книга» з Торонто, товариство «Україна», Українська асоціація бібліотекарів Канади та республіканське об'єднання «Укркнига». З цієї нагоди в Канаді побували генеральний директор «Укркниги» Анатолій Клименко та директор київського видавництва «Веселка» Ярема Гоян, для якого стала приємною несподіванкою інформація про те, що в Національній бібліотеці Канади в Оттаві тоді налічувалось понад 500 найменувань видань «Веселки».

Певнений, що мало хто в Україні знає й про те, що в травні 1990 року в канадській столиці відбулася, як писала газета Товариства об'єднаних українських канадців (ТОУК) «Життя і Слово», «показова дружня зустріч» двох футбольних команд — нашого «Дніпра» з місцевою командою «Інтрепід». Незважаючи на помітну перевагу наших футболістів, ця зустріч так і не виявила переможця. Але для мене це також була велика подія!

Інтереси нашої республіки були належним чином враховані й при розробці радянсько-канадської міжурядової Програми обмінів та співробітництва в галузі науки, освіти та культури на 1991–1992 роки. Найвідраднішим для української дипломатії моментом було те, що в офіційних переговорах з представниками Канади, які відбулися в Оттаві в листопаді 1990 року, нарівні з представниками МЗС СРСР та РРФСР взяв участь і співробітник Міністерства закордонних справ України. Це також стало знаковою подією, бо ще кілька років до того з Москви можна було почути лише одну відповідь: «обойдемся и без них». До згаданої програми за нашою пропозицією було включено два важливі проекти, які відповідали, насамперед, інтересам українців Канади. В них йшлося про організацію виставок, присвячених 100-річчю їх поселення в цій країні, яке відзначалося в 1991 році. Одна з них під назвою «500 років українського живопису» відбулася в серпні того року в приміщенні Вінніпезької галереї мистецтв. Це був результат співпраці останньої з Державним музеєм українського образотворчого мистецтва в Києві.

Надого залишається в пам'яті шанувальників українського пісенного та музичного мистецтва виступи в Канаді ще в січні 1988 року Державної капели бандуристів УРСР під керівництвом Миколи Гвоздя. У супроводі бандуристів виступили й відомі оперні співаки Марія Стеф'юк та Анатолій Солов'яненко.

А в квітні того ж року з моєї ініціативи в Монреалі в штаб-квартирі Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО) була влаштована

виставка народного декоративного мистецтва України. Там же в грудні була влаштована виставка, присвячена 175-річчю з дня народження Т.Г. Шевченка. На заході виступив струнний квартет ім. М. Лисенка з Києва. Я міг би навести багато подібних прикладів.

Загалом Програма обмінів між СРСР і Канадою на 1991–1992 роки не обмежувала жодну зі сторін у їхніх можливостях, вона створювала широкий простір для ініціативи в реалізації спільних задумів. Все, про що йшлося вище, було результатом об'єднаних зусиль державних установ і широкого кола громадських організацій обох країн — України і Канади. На цьому шляху часто виникали всілякі перешкоди, часом доволі серйозні, але ми їх долали, бо в більшості з нас було шире бажання творити власні відносини нашої республіки з Канадою.

До розбудови українсько-канадських зв'язків поступово долучалося все більше й більше тих, хто розумів, що нова політична ситуація в СРСР давала нам реальний шанс відкинути в минуле все те, що протягом десятиріч заважало нам в Україні, а також загалу канадських українців порозумітися.

Я свідомо згадав у своїй розповіді тих співвітчизників (їх було, звичайно, значно більше), з якими пізнався під час їх приїздів до Канади. Вони зробили чимало корисного для започаткування та розвитку більш повноцінних зв'язків з цією країною, наближаючи той час, коли відносини між Україною і Канадою набудуть уже міждержавного формату.

Безумовно, що належного визнання заслуговують сотні канадських українців, представників різних політичних течій та громадських організацій, які своєю конкретною участю та допомогою сприяли проведенню всіх згаданих у цих спогадах заходів.

При цьому я жодним чином не применшую важливості тієї надзвичайно великої, різнопланової роботи, яку здійснювало в ті нелегкі роки згадане вже Товариство «Україна» з часу його створення в 1960 році. Саме завдяки цілеспрямованій діяльності цієї громадської організації поступово закладалися передумови для гуманітарних та мистецьких контактів Радянської України зі спільнотами українців у Канаді, США та багатьох інших державах. Досить докладно про такі контакти, зокрема з українською громадою Канади, розповідається у збірнику «Українські канадці в історичних зв'язках із землею батьків» (К.: Дніпро, 1990). Це спільне дослідження, підготовлене групою громадських діячів — українців Канади та вчених з України, було присвячене 100-річній історії поселення українців на канадській землі. Розділ «Україна–Канада: міст через океан» написав згаданий вище тодішній перший заступник голови правління Товариства «Україна» Станіслав Юхимович Лазебник, який і в незалежній Україні понад десять років пропрацював на дипломатичній ниві, активно використовуючи увесь свій попередній досвід.

У перебудовчий період діяльність Товариства «Україна» стала різноманітнішою. При цьому культурні, наукові, ділові зв'язки підтримувалися вже з усіма зарубіжними громадянами українського походження, незалежно від їхніх політичних поглядів та релігійних переконань, які прагнули до співпраці з Україною. Найбільше контактів Товариство мало тоді з українською спільнотою в Канаді, з її громадськими осередками, самодіяльними художніми колективами, бібліотеками, музеями, фірмами, окремими особами, а також з університетами Вінніпега, Едмонтона, Торонто, Монреалю, Саскатуна, Оттави, а також меріями цих міст.

Саме завдяки зусиллям Товариства впродовж тих десятиріч Канаду відвідали відомі вчені, артисти, митці, літератори та журналісти з України.

Водночас на запрошення Товариства в Україні з різних міст Канади побували з концертами хор Товариства об'єднаних українських канадців (ТОУК) «Гайлка» з оркестром, танцювальні колективи «Полтава», «Кобзар», «Орлан», «Русалка», музичний ансамбль імені Т.Г. Шевченка, ушлавлений хор імені О. Кошиця та інші.

Можна стверджувати, що ще в доперебудовчі роки Товариством був закладений міцний фундамент, на якому після 1985 року формувалася вже якісно нова стратегія розвитку співпраці України з Канадою. Впевнений, що нинішньому поколінню українських дипломатів важко навіть уявити собі, що в ті ж «перебудовчі» роки в серцях і думках багатьох з нас, нині ветеранів дипломатичної служби, вже жевріла й утверджувалась віра в те, що все ж таки настане час, коли Україна реалізує на практиці своє суверенне право на здійснення власної незалежної зовнішньої політики.

Як цілком слушно зауважив свого часу наш старший колега, корифей української дипломатії Геннадій Йосипович Удовенко, під керівництвом якого як міністра мені також випало попрацювати, «основи майбутньої дипломатії незалежної України закладалися саме в ті, доволі складні для нашої роботи роки». Багато з нас також поділяли його переконання в тому, що в ті роки «існувала не тільки радянська, але й українська школа дипломатії».

Не вбачаю доцільності доводити незаперечність того факту, що саме завдяки існуванню вітчизняної школи дипломатії, набутому багатьма з нас, тодішніми співробітниками МЗС Української РСР, досвіду практичної роботи в цій сфері, одержала путівку в життя дипломатія незалежної України.

Дозволю собі у цьому зв'язку зіслатися на моє інтерв'ю у червні 1991 року спеціальному кореспонденту газети «Молода гвардія» Олександрю Рудченку, який перебував у Торонто. Це інтерв'ю було надруковане 5 липня 1991 року під назвою «Суверенітет без романтичного фетиша». Ми мали з Олександром доволі тривалу й відвер-

ту бесіду про тогочасну ситуацію в Україні та майбутнє українсько-канадських відносин. На його запитання, чи були підстави й передумови для «практичної реалізації» в Канаді положень Декларації про державний суверенітет України у зовнішньополітичній галузі, я відповів, що після її прийняття особисто відчув більшу свободу в своїх діях. Згадав про мою зустріч у Києві під час чергової відпустки із завідувачем ідеологічного відділу ЦК Компартії України Леонідом Макаровичем Кравчуком, якому я виклав своє бачення подальшого розвитку українсько-канадських зв'язків. Не випадково ж, наголосив я, вже в 1989 році у своїх виступах і Л.М. Кравчук, і завідувач відділу інформації та зарубіжних зв'язків ЦК КПУ А.В. Меркулов часто згадували Канаду, коли мова заходила про необхідність заснування дипломатичних представництв республіки за кордоном.

Особисто я сподівався на те, що таке представництво буде відкрите в Оттаві ще 1991 року, оскільки необхідну основу для безпосередніх українсько-канадських відносин фактично вже було створено. Проте в мене було відчуття, що такий розвиток подій декого в союзному центрі не влаштовував. Хоча мені було відомо, що і міністр закордонних справ УРСР А.М. Зленко, і уряд, і Верховна Рада республіки докладали конкретних зусиль, щоб вирішити це питання якомога швидше. Тому я вірив, що вирішення такого питання — справа найближчого майбутнього... До цього нас підвела логіка і діалектика розвитку подальших подій.

Після завершення тривалого службового відрядження до Канади я продовжив працювати в центральному апараті МЗС УРСР. Всі ми вже готувалися до здійснення якісно нової діяльності у галузі зовнішніх зносин. Був створений зокрема відділ двосторонніх зв'язків та регіонального співробітництва, в якому мені випало працювати на канадському напрямі, а пізніше очолювати Відділ США і Канади та водночас бути заступником начальника Управління двостороннього співробітництва. То були дуже напружені, але разом з тим цікаві роки, які збагатили наш професійний досвід. Пізніше були нові призначення, але це вже інша історія.

Великого натхнення всім нам, українським дипломатам, додав прийнятий Верховною Радою 24 серпня 1991 року Акт проголошення незалежності України, який пришвидшив процес реалізації такого очікуваного суверенітету як у внутрішній, так і в зовнішній політиці.

Важливою подією для подальшого розвитку українсько-канадських відносин став візит до Канади 22 вересня того ж року першої офіційної делегації УРСР на чолі з Головою Верховної Ради Л.М. Кравчуком.

Під час цього візиту міністр закордонних справ А.М. Зленко та його канадська колега Барбара МакДугалл підписали Декларацію про відносини між Україною та Канадою, яка стала наріжним каменем

Підписання Міністрами закордонних справ України А.М. Зленком (праворуч) та Канади Андре Уеллетом Спільної декларації про спеціальне партнерство між двома країнами. Позаду Андре Уеллета перший посол Канади в Україні Франсуа Матіс, зліва від нього – автор спогадів. Київ, 31 березня 1994 року

The Minister for Foreign Affairs of Ukraine Anatolii Zlenko and Canada's External Affairs Minister André Ouellet sign the Joint Declaration on Special Partnership between the two states, Standing behind Minister André Ouellet is François Matis the first Ambassador of Canada in Ukraine and left to him – the author of memoirs.
Kyiv, Ukraine, March 31, 1994

процесу формування міждержавних відносин. Додатковим поштовхом до цього стали результати Всеукраїнського референдуму 1 грудня, а вже 2 грудня Канада першою із західних країн офіційно визнала Україну як незалежну державу.

Слід знову віддати належне канадському урядові, який, не чекаючи результатів референдуму, ще 9 вересня відкрив у Києві Генеральне консульство Канади, призначивши керівником Нестора Гайовського, українця за походженням. Відкриття Генерального консульства здійснила особисто міністр закордонних справ Канади Б. МакДугалл у присутності канадського посла в СРСР Майкла Белла.

В цьому контексті хочу згадати про те, що в моїй статті, опублікованій в жовтні того року в газеті «Голос України» (№ 195) під назвою «Чи матимемо свої посольства», я висловив упевненість у тому,

що «недалеко вже той час, коли Україна справді матиме своїх повноважних представників за кордоном, і, гадаю, не в одній країні».

Наступним важливим кроком стало встановлення дипломатичних відносин вже незалежної України з Канадою. Від імені своїх урядів відповідну Спільну Декларацію підписали в Києві 27 січня 1992 року міністри закордонних справ двох держав. Збулося, нарешті, те, чого ми, українські дипломати, так довго чекали. Цим актом дві країни підтвердили «обопільний намір розвивати і поглиблювати історичні зв'язки між їхніми народами».

З того моменту канадське Генеральне консульство почало виконувати фактично функції посольства, а Нестор Гайовський був призначений Тимчасовим повіреним у справах Канади в Україні. Я також був свідком цієї історичної події.

Весною 1992 року до Канади був призначений наш перший Посол — ним став відомий багатолітній борець за вільну Україну, депутат Верховної Ради Левко Григорович Лук'яненко. Але він недовго побув на цій посаді. Як згадував Левко Григорович пізніше, своє першочергове завдання він вбачав у тому, щоб відкрити посольство України і розпочати його діяльність. Тому здійснену ним роботу, як мовиться, «з нуля» жодним чином не слід недооцінювати. До речі, завдяки його наполегливості 21 березня 1993 року в Торонто було відкрито українське Генеральне консульство.

З великою приємністю згадую і першого Посла Канади в Україні Франсуа Матіса, з яким у мене встановилися досить плідна співпраця і дружні стосунки. Він зробив чимало корисного в інтересах нашої молоді держави, для розвитку відносин між двома країнами. Добре пам'ятаю, як на прощальному прийнятті в посольстві перед від'їздом з України Франсуа Матіс зачитував свій виступ українською мовою і в його очах блищали сльози. Таке не забувається!

У грудні 1993 року вже як керівник Другого територіального управління МЗС України я знову відвідав Канаду. Під час робочих зустрічей в МЗС Канади ми розглянули тогочасний стан двосторонніх відносин з метою підготовки важливих заходів у 1994 році.

Зокрема, 31 березня того року відбувся візит в Україну нового міністра закордонних справ Канади Андре Уелетта, який підписав разом з міністром А.М. Зленком Спільну Декларацію про спеціальне партнерство між двома країнами. Тоді ж була підписана і двостороння Угода про торгівлю та економічне співробітництво.

А 23–27 жовтня того ж року відбулася ще одна знакова подія: державний візит до Канади Президента України Л.Д. Кучми. Слід відзначити, що саме з візиту до Канади розпочав перелік своїх закордонних візитів другий Президент нашої держави. За його словами, факт здійснення його першого зарубіжного візиту саме до Канади свідчив про наше «особливе ставлення до цієї країни, її народу, важливою частиною якого є українська громада...». Під час цього візиту сторо-

ни підписали сім важливих документів, серед яких особливе значення мала міждержавна Угода про дружбу і співробітництво. За висновком Президента України, вона закріпила «спільно визначений курс на розвиток наших відносин на засадах особливого партнерства».

Як відзначив тодішній генерал-губернатор Канади Рамон Джон Гнатишин⁷, з яким я познайомився в травні 1990 року, цей візит став «проникливим нагадуванням про чисельні міцні зв'язки, які існують між Канадою і Україною». Він висловив упевненість, що ці зв'язки «набудуть розквіту в наступні роки» (*Canada-Ukraine Monitor Journal*, Oct., 1995). У свою чергу, Прем'єр-міністр Канади Жан Кретьєн назвав візит Президента України «історичною подією».

Отакою була недалека ще історія становлення відносин між Україною та Канадою, яка створювалася зокрема і спільними зусиллями дипломатії двох країн. Тому нинішньому поколінню українських дипломатів варто не лише добре знати цю історію, а й пам'ятати про те, що і в яких умовах вдалося здійснити їхнім попередникам. Адже використовуючи набутий ними досвід, можна досягти нових успіхів у царині подальшої розбудови Україною відносин особливого партнерства з такою далекою, але водночас і близькою для нас державою, якою є Канада.

¹ Видані в Києві в 1995 році редакцією газети «Літературна Україна».

² П.І. Кравчук (1911–1997) — народився в с. Стоянів (нині Львівська область), яке перебувало тоді під окупацією Австро-Угорської монархії. В 1930 році через політичні переслідування був змушений емігрувати до Канади. Майже 65 років життя в цій країні присвятив започаткуванню та зміцненню зв'язків канадських українців з Україною.

³ Відповідний протокол був підписаний ще 26 листопада 1973 року тодішнім очільником Львова Романом Мусієвським та мером Вінніпега українцем Степаном Дзюбою, який також був присутній на телемові.

⁴ У листопаді 1993 року з назви цієї організації було вилучено слово «вільних».

⁵ У серпні 1985 року в Києві та Львові була організована перша виставка творів канадських художників українського походження (понад 50 картин).

⁶ У незалежній Україні Р.М. Василенко отримав звання «Заслужений артист України».

⁷ Батьки Рамона Джона Гнатишина походили з буковинського села Вашківці. Восени 1992 року він уперше відвідав Україну й це село. Помер 18 грудня 2002 року.

Yuriy BOHAYEVSKY,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary,
veteran of Ukraine's diplomatic service*

On diplomatic service of the Ukrainian SSR and independent Ukraine from 1973 to 2006. 1973–1978 – staff member of the Ministry of Foreign Affairs. From 1978 to 1982 – International civil servant, UN Secretariat, New-York, USA. 1985–1991 – First Secretary of the USSR Embassy in Canada delegated by the Foreign Ministry of the Ukrainian SSR.

In independent Ukraine – Head of the Division of the United States and Canada, later Director of the Department of Europe and the Americas. 1996–1998 – Deputy Permanent Representative of Ukraine to the United Nations. 1998–2000 – Consul General of Ukraine in New York, USA. 2001–2006 – Ambassador of Ukraine to the Federative Republic of Brazil and non-resident Ambassador in Bolivia, Venezuela and Ecuador.

Awarded with the Ukrainian Order of Merit, III degree (1999), Honorary Diploma of the MFA of Ukraine (2000), Honorary Decoration of the MFA of Ukraine, I degree (2006), Distinctive Badge of Honour «For the devotion to diplomatic service» (2013).

In 2006 was awarded with the Brazilian Order «Southern Cross».

The author of a number of articles on international issues.

CANADA-UKRAINE: THE DEVELOPMENT OF BILATERAL RELATIONS. A BRIEF REVIEW OF A NOT DISTANT PAST

At the end of February 1985 I arrived in Ottawa as the First Secretary of the USSR Embassy in Canada. I was recommended to this position by my superiors at the Ministry of Foreign Affairs of the Ukrainian SSR. My service at the Ministry had started in April of 1973, following my transfer there from the post of a senior editor at *Vyshcha Shkola (Higher School)* specialized Republican publishing house.

Such an appointment was, in some way, a surprise for me, however a pleasant one since I considered myself to be quite well prepared for this due to my previous diplomatic experience obtained in the Ministry of Foreign Affairs, as well as at the United Nations Secretariat in New-York where I

worked at the secondment of the Government of the Ukrainian SSR (as a member of this universal international organization) during 1978–1982, as one of editors of the English language *UN Chronicle* magazine.

As it then was customary, my appointment to the said position was first agreed with the Department of Information and International Relations of the Ukrainian Communist Party Central Committee, then considered and approved at the Central Committee Secretariat meeting in my presence, and finally, which was most surprising for me, I had an «instructive» meeting tête-a-tête with Volodymyr V. Shcherbytsky, the Central Committee First Secretary. The conversation itself was short and quite informal, and later I came to the conclusion that «V.V.», as we diplomats called him among ourselves, wished to see with his own eyes the person who would continue to represent the interests of the Ukrainian SSR in Canada. After a couple of questions, he opened his safe and took out a piece of paper and gave it to me. «This will be useful for you to read» he said. That document was about the situation in the Ukrainian Canadian community.

At that time Canada was the only foreign country where for a long time among its staff the Soviet Embassy were also representatives from our republic who occupied various positions.

Such «privilege» was granted to the Ukrainian SSR, first and foremost, with due account of the fact that Canada had quite a numerous community of Ukrainians representing both of those who were born in Ukraine of its Western part mostly, and those born already in Canada. And that was where we were supposed to conduct our explanatory propaganda about the «benefits of socialism and the soviet way of life» and how «peaceful» USSR foreign policy was.

As Petro Krawchuk², a well-known not only in Ukraine Canadian public figure, author and political analyst, wrote about such representatives in his memoirs entitled *Bez Nedomovok!* (*Without Reservations*): «Although they were not official representatives of the Ukrainian SSR Ministry of Foreign Affairs» but «an absolute majority» of them were «good people, true Ukrainians in the full sense of the word. However, they often had to follow the instructions which were as distasteful to them as they were to us».

I personally knew only five of my predecessors:

V.N. Martynenko (his following appointments were those of the Deputy Minister for Foreign Affairs, Permanent Representative of the Ukrainian SSR to the UN, and Minister for Foreign Affairs);

V.M. Lipatov (later he was Deputy Permanent Representative of the Ukrainian SSR to the UN, and Deputy Minister for Foreign Affairs);
V.T. Lapytskyi;

V.F. Skofenko (later was also Deputy Permanent Representative of the Ukrainian SSR to the UN, and Permanent Representative of the

Ukrainian SSR to UNESCO); and A.H. Arseyenko (later was Deputy Permanent Representative of the Ukrainian SSR to the UN). Naturally, it was not easy for them to carry out their duties entrusted to them, inasmuch like a Sword of Damocles above their heads they constantly felt the burden of strict ideological instructions that significantly limited their activities by keeping it within the established limits. Thus, Canadians had to focus their work mainly with those public organisations and Ukrainians demonstrated their sympathies both for the USSR and Soviet Ukraine, and were true believers in the socialist ideals (however with the ongoing years this belief has waned considerably, especially during Gorbachev's «perestroika»).

At the same time with the change of years, the ways and means of such work began to gradually change: we established and maintained contacts with other Ukrainian Canadian organizations called in the USSR as «bourgeois-nationalistic» and also with Ukrainians, who had a neutral position and did not refuse to communicate with representatives of the «occupation regime». Such were the times...

My work was much easier to accomplish, because my diplomatic mission in Canada began and continued during the times, when the first signs of the irreversible process leading to the end of the era of «unbreakable union of free republics» has started.

For the sake of objectivity, we have to admit that it was then, during the so-called «perestroika» years, that the Ukrainian diplomacy has received the opportunities previously unthinkable, to start the creation of necessary preconditions which would in practice allow our Republic to realize the work more diverse and independent from the Union's central body.

Without any doubt, the presence of Ukraine's representative at the Soviet Embassy in Canada has played its positive role in this process. To be frank, in the team consisting mostly of Moscow residents I never felt myself as a «younger brother», although some of them would look at me with some suspicion. I always disregarded them and continued to do the job I was entrusted with.

Gradually, harsh ideological postulates that for many decades had prevented the considerable part of Canadian Ukrainians from any contacts and ties with Ukraine, had started to become a thing of the past and this has significantly simplified the realization of my duties.

During those years there were many of those in Canada, in particular, among the official circles, both in the capital and in the provinces, who began to discover Ukraine not only as a country with a unique and not simple history of hard-working and peaceful people, but also as a land of a rich culture and great potentials. It was just during 1980's of last century that the presence of the Ukrainian SSR in Canada-USSR bilateral relations became more productive and visible. Therefore the establishment of direct contacts with Canada has become a more pressing task for Kyiv.

The grounds of such perspective were laid down by the *Agreement between the Governments of the USSR and Canada on Cooperation between Canadian Provinces and the Soviet Republics*, signed in November 1989 during the official visit of Brian Mulroney, Prime Minister of Canada, to the Soviet Union. That Agreement has played a positive role in initiating of our public with such Canada's provinces as Alberta, Manitoba, Ontario and Saskatchewan. By the way, during that visit Brian Mulroney paid also a visit to Kyiv on 22–23 of November. At a press conference following the meeting with the leaders of the Republic, he announced the intention of his government to open in Kyiv a Canadian Consulate (at that time Kyiv hosted only consulates general from the European countries of the so-called «socialist camp»). Brian Mulroney also assured that the consulate general of Canada would not limit its duties to providing consular services, but would also actively promote trade and economic cooperation between the two countries. We have waited for this event for nearly two years.

After Brian Mulroney Ukraine was visited by Don Mazankowski, Deputy Prime Minister; Guy Charbonneau, Speaker of the House of Commons of Canadian Parliament; John Crosbie, Minister of International Trade, with a large group of influential businessmen; Monte Kwinter, Minister of Industry, Trade and Technology (the province of Ontario); Ken Black, Minister of Tourism and Recreation (the province of Ontario); James Horsman, Deputy Premier of the province of Alberta, and Doug Main, Minister of Culture and Multiculturalism (the province of Alberta).

This list of visits alone has become evident enough to prove that Canada began to give more attention to cooperation with our Republic. In this respect the country's official authorities took into account the wishes and interests of a nearly one-million Ukrainian community. But it was also a sign of those times.

The aspiration of the Ukrainian SSR to have a more active cooperation with a «Maple Leaf country», as Canada is often named, was quite justified inasmuch it coincided both with the inherent need of our people and with the long-standing and long-suffering expectations of hundreds of thousands of Ukrainians, whose various life fates brought them to a new home in another country. For them, Ukraine has always remained the life-giving source which they have passed to their children and grandchildren, so that they would also remember their belonging to Ukrainian roots.

All opportunities were engaged to intensify the process of establishing more substantial ties of the Ukrainian SSR with Canada. With gratitude I recall Alex Kindy, member of the House of Commons of the Canadian Parliament, a Ukrainian by origin, who visited Ukraine in September 1989. During his meetings at the Ukrainian SSR Government and in

Verkhovna Rada he raised among other things, also the problem of opening in Kyiv a Consular office of Canada (Moscow continued to delay its permission).

In June–July 1990, Dmytro Pavlychko, a well-known Ukrainian poet, visited Canada. This was not his first visit to that country. Although his visit was a private one, as the Chairman of the Committee on Foreign Affairs of the Ukrainian SSR Parliament, he also met with some officials not only in Ottawa but in the capitals of Ontario, Alberta, and Manitoba provinces as well. At those meetings Dmytro Vasylovych initiated also the discussions of the future direct diplomatic relations between Ukraine and Canada. As he told in his interview with the correspondent of *Literaturna Ukraina (Literary Ukraine)* newspaper (August 2, 1990), the Canadian side had showed a «respectful and friendly attitude» to the aspirations of Ukraine to achieve «a real independence in its external relations».

The realization of this aspiration was further facilitated by specially oriented and quite numerous events that were organized during the «perestroika» years. Firstly, I would like to recall 1988, when I had the chance to be a witness of two very important events. That year a television link between the two sister-cities – Lviv in Ukraine and Winnipeg in Canada (Manitoba province) – was organized on the 24th of March. It was the first television event of that kind during the whole history of the Soviet-Canadian relations, and in this respect this event was of significant importance for our Republic. Watching this television link together with others invited, I was very proud of Ukraine which I had the honour to represent in far-away Canada. In such way, Lviv and Winnipeg have marked the 15th anniversary of their twinning³.

That very same year the first governmental trade and economic delegation of the Ukrainian SSR, headed by Ivan Zabrodin, the Minister of Finance, visited Canada from September 28th to October 7. This delegation included also Vasyl Kostenko, Deputy Minister for Forestry and the Wood Processing Industry; Mykola Minchenko, Deputy Chairman of the Executive Committee of the Sumy Region Workers' Council; Stanislav Sokolenko, Director General of the *Ukrimpex* trade group; Anatoliy Kondrashov, director of the *Kobzar* firm as part of *Ukrimpex* group; and Stanislav Lazebnyk, First deputy Chairman of the Board of the Society for *Cultural Ties with Ukrainian Abroad (Ukraina Society)*. I accompanied the delegation during its tour of Canada.

The visit of such delegation was an impulse for beginning trade and economic relations of our Republic with Canada. One year later, in October 1989, Kyiv and Lviv hosted a scientific and practical conference entitled *Canada-Ukraine: Joint Ventures*. Among its participants was a team of Ukrainian-Canadian entrepreneurs and scholars, as well as representatives of the Canadian Department of External Affairs and international trade, and representatives of the governments of Ontario and

Alberta provinces. At the recommendation of the Embassy that was prepared by me and signed without any hesitations by Alexey Alexeyevich Rodionov, the USSR Ambassador in Canada, the Council of Ministers of the Ukrainian SSR supported this conference. This conference was a significant practical step towards establishing the foundations for cooperation between Ukraine and the Canadian provinces in various fields. It was during this conference that the first intergovernmental document was signed (I will often use the word «first» in these memoirs, and there are many reasons to do this) – the *Protocol of Intentions of the Government of the Ukrainian SSR and the Ontario Province to develop a Mutually Beneficial Cooperation in the fields of Economics, and trade*.

At this point I want to refer to the following. I hope my readers will understand me. I will be frank: for nearly six years I worked alongside the USSR Ambassador and through all those years I have always seen from him nothing but well-intent and understanding in regard of the tasks assigned to me by Kyiv; he paid due attention to all my initiatives and supported practically all of them. He wrote about our joint work (and this was just that way) in his book entitled *SSSR-Kanada. Zapiski poslednego sovetskogo posla (USSR-Canada. Memoirs of the Last Soviet Ambassador)* published in 2007 in Moscow by the Algoritm publishing house.

Before his final departure from Canada in November 1990 we had our last conversation which the ambassador concluded with these words: «I hope, Yuriy Vadymovych, this will not be the end of our friendship». To my mind, these words are especially meaningful today, when all of us are the witnesses of Russia's open aggression against independent Ukraine. Unfortunately, it was only recently that I received information that Alexey Alexeyevich passed away on May 18, 2013 at the age of 91. Let my memory of him live forever!

I had an opportunity to work also with the next Ambassador, however it lasted for several months. Indeed, Richard Ovinnikov was really the last USSR Ambassador. Many of us, the Ukrainian diplomats, who worked in New York in the 1980s (I worked then at the UN Secretariat), remember him well – he was then the First Deputy Permanent Representative of the USSR to the United Nations. As a person he was quite arrogant. As an Ambassador in Canada he was no better. His open biased and groundless grudges against me I began to feel very soon, and, eventually, he initiated the termination of my assignment.

The grounds for that were as follows. On the eve of the 5th anniversary of the Chernobyl nuclear power plant disaster, I prepared and distributed a press release in English, which presented the real consequences of that technological catastrophe and contained the actual numbers of victims. In a few days, the Ambassador invited me to his office and asked me angrily: «Where did you get these numbers from?» I told him that all the data was taken from the *Radyanska Ukrajina (Soviet Ukraine)*

and *Pravda Ukrainy (Ukrainian Truth)* newspapers. «That is not the official statistics», replied R. Ovinnikov. Barely keeping myself together I said that those newspapers were the official periodicals of the Communist Party of Ukraine Central Committee. I added also that the text of the press release was approved by the minister-counsellor, the second highest-ranking officer at the Embassy.

My arguments turned out to be unacceptable for this Ambassador, judging from his reaction, and he said: «Well, then, I will report to the «Centre» about your actions». I, in turn, replied that I will inform the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine of this conversation. Very soon I was again invited by the Ambassador and he told me about the decision in Moscow (???) to terminate my mission. I did not have any information about whether that decision received any approval by the Ministry of Foreign Affairs of the Ukrainian SSR which I represented at the Soviet Embassy. Although I did not expect the situation be resolved in any other way. At that time I had been working in Canada for over six years, and therefore I took this information quite calmly. In early June 1991, my wife and I returned to Kyiv. I did not feel that this incident affected, in any way, my further diplomatic work. But a copy of that press release, I keep to this day.

Several months later in Kyiv I was told that after less than a year in the capacity of an Ambassador, R.Ovinnikov was recalled back to Moscow after he declared that Canada «was too hasty to recognize Ukraine's independence». The Canadian Ministry of Foreign Affairs should be given its due, for its immediate and very resolute reaction to such unprecedented and rude interference of a foreign Ambassador in the domestic affairs of Canada.

This story should not create the impression that my duties at the Soviet Embassy in Canada concerned only the Ukrainian community. In this respect I have to explain that in the course of my mission I was also responsible for maintaining contacts and communication with other groups of our «compatriots» and their public organizations (Russians, Armenians, Balts). In addition, my duties included the promotion of bilateral exchanges in the fields of culture and sports. All that, by the way, allowed me to visit practically all the Canadian provinces, to make acquaintances with many interesting people, and familiarize myself in a broader sense with the daily lives of various groups of Canadian citizens.

Among the events of special importance that took place during those unforgettable years I have, of course, to mention the first in the history of Soviet Ukraine independent commercial and cultural exhibition that was initiated and organized by *Ukrimpex*, in July 1989 in the Canadian city of Edmonton of Alberta province. It was a great success. The ceremony of its official opening was attended by Don Getty, the Premier of Alberta, who in his welcoming statement called for strengthening commercial and

cultural ties between Alberta and Ukraine. This appeal was later supported by: in 1989 a Cooperation Agreement between Alberta and Lviv universities was signed, followed by Memorandums on Cooperation between the respective Ministries of Education, and on Scientific and Cultural Cooperation between the Ministry of Culture and Multiculturalism of Alberta and the Ministry of Culture of Ukraine.

At the Edmonton exhibition I met many new supporters of developing direct Canada-Ukraine relations. I witnessed the excitement with which Canadian Ukrainians examined pavilions of the exhibition. Such positive emotions were shared with me during our personal conversation by Petro Sawaryn, a well-known not only in Ukraine public activist, a lawyer and former president of the World Congress of Free Ukrainians (WCFU)⁴, who was born in the village of Zubrets in the Ternopil region and since 1949 lived in Canada.

Positive results were achieved in cooperation between the Chernivtsi and Saskatchewan Universities, that was initiated as far back as 1977. In December 1988 these exchanges were extended for next 10 years.

A very considerable influence on dissemination of the Ukrainian word in Canada was made also by Shevchenko literary readings that were organized by the *Ukraina* Society during 10 years since 1980. The Canadian side was represented by Hannah Polowy, professor of the British Columbia University, who was an active organizer and coordinator of those readings. She also initiated visits to Ukraine of several groups of Canadian teachers to acquaint them with our educational system. In the course of time a number of symposia dedicated to creative works of Ivan Franko, were organized with the participation of experts from Ukraine.

Moreover, the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR and the Republican Ministry of Higher and Secondary Vocational Education made a decision to convene a scientific conference in turn in Chernivtsi and Edmonton (May 1991), dedicated to the 100-year anniversary of the Ukrainian settlement in Canada.

In May 1990 a delegation of the Ukrainian Ministry of Education visited Canada. It was headed by Volodymyr Luhoviy, Deputy Minister, who signed Cooperation Agreements with Manitoba and Saskatchewan Ministries of Education. In July of that year the *Memorandum on Scientific, Technical and Economic Cooperation in the agro-industrial branch* was signed between the State Agro-industrial Committee of the Ukrainian SSR and the Ministry of Agriculture and Food of the Ontario Province.

All the documents mentioned above reflected the specific interests of our Republic. Those were first very important steps that created the necessary pre-conditions for gradual intensification of the Ukrainian-Canadian relations. In Kyiv, the Ministry of Foreign Affairs in particular was undertaking all necessary measures to fill the Ukrainian Canadian relations with a substance that would fully correspond to the develop-

ment of new political processes in Ukraine. Moreover, proclamation by Verkhovna Rada of the Declaration of State Sovereignty of the Ukrainian SSR demanded the necessity of a serious reconsideration of the whole system of external relations of the Republic as a full-fledged subject of the international law.

At the end of the 1980s our relations with Canada have gained a content of new quality: it was now a broad system of cultural, educational, economic, academic and sports exchanges. Participants of those exchanges included quite numerous Republican Ministries, agencies, academic institutions, various, creative and public organizations, unions and societies, industrial and agricultural businesses, and co-operatives. The number of participants representing Canada has considerably increased as well.

Such favourable for our Republic tendency can be illustrated by the growing number of cultural exchanges. Especially exemplary was the year of 1990. According to incomplete data, during that year over 50 events were held in Canada with the participation of representatives from the USSR. Those included: art exhibitions, by artistic teams and groups, film festivals, conferences and symposia, meetings of writers and so on. Of that number 38 events were organized by Ukraine. At the same time representatives of Canada took part in 20 cultural events hosted by the USSR, and 13 of them were held on the territory of our Republic.

However, this factor was not the only indicator of the growing volume of cultural relations between Ukraine of that time and Canada. During more than six years of my work in that country, I discovered time and again that the interest in the achievements of Ukrainian culture and arts displayed not only the Canadian Ukrainians, but also the growing number of representatives of other ethnic groups of multinational and multicultural Canadian society.

Here are some of the examples: during July 1990 through first half of 1991 the following events were organized in Canada: an art exhibition of 17 young artists from all over Ukraine³; the participation of *Shchedryk* Children's choir from Kyiv and the Lviv male choir «*Dudaryk*» in the international choral festivals in Powell River and Vancouver (by the way, at the festival in Powell River *Shchedryk* received two prestigious awards); four charity performances by Ukrainian musicians and singers to support the Chornobyl victims; and a number of other events that were held also in Ottawa and Montreal. I cannot refrain from mentioning the evening of Ukrainian culture which was organized on my initiative at the Embassy on February 22, 1991. It was attended not only by members of various Ukrainian organizations, but also by official representatives of the Federal Government, the Department of External Affairs, the Supreme Court of Canada, represented by its member John Sopinka of Ukrainian origin, as well as diplomats from some foreign Embassies, local businessmen and journalists. First the guests saw the *Pshenychno*

Pereveslo (Straw Wisp of Wheat) musical film, then they inspected with great interest an exhibition of embroidery and watercolours by school-children representing various regions of Ukraine, and a photo exhibition under the title *Dyōnyi Svīt Kateryny Bilokur (Marvellous World of Kateryna Bilokur)*. The highlight of the evening was a small concert given by young Ottawa residents – Laura Dziubaniuk, the singer, and Mariika Shepertytska and Yevhen Ostapyk, the dancers from the local Dnipro dance group.

I will keep in my memory forever the charity concert arranged on my initiative on the eve of the 5th anniversary of the Chernobyl accident, that was held in one of the local churches. The guests from Ukraine were – Nadiya Petrenko, Honoured Artist of Ukraine and a soloist of the Crimea Philharmonic Society; Bohdan Kosopud, a soloist of the Lviv Philharmonic Society; and Volodymyr Stetsun, a winner of competition of Bayan (button accordion) musician. They were joined by the Canadian citizens – Rostyslav Vasylenko⁶, a pre-war graduate of the Ivan Franko Drama Theatre School of Kyiv, and Oleksandr Savchenko, graduate of the Kyiv State Conservatoire. I quite often organised such joint performances.

It is worth including in this list of events the first exhibition of Ukrainian children's books held in Canada in January 1991, which was organised by joint efforts of *Ukrainian Book*, a Canadian firm from Toronto, the *Ukraina* Society, the Ukrainian Association of Canadian Librarians, and the Republican *Ukrknyha* association. On this occasion Canada was visited by Anatoliy Klymenko, *Ukrknyha's* Director General, and Yarema Hoyan, the Director of *Veselka* (Rainbow) publishing house from Kyiv. The latter was pleasantly surprised to know that the collection of books at the National Library of Canada in Ottawa included at the time over 500 titles published by *Veselka*.

I am confident that there are few in Ukraine who know that in May 1990 the capital of Canada hosted the «Demonstration of Friendship Meetings», as it was described in the Association of United Ukrainian Canadians (AUUC) newspaper named *Zhyttia I Slovo* (Life and Word), which involved two soccer teams – our *Dnipro* and a local, Intrepid. Despite the significant advantage in skill of our soccer players, this match ended in a draw. But for me personally, this event was also of great importance!

The interests of our Republic were properly taken into account when the USSR-Canada *Intergovernmental Programme of Exchanges and Cooperation in Science, Education and Culture* was being drawn up for 1991–1992. The most gratifying point with regard to Ukrainian diplomacy was the equal participation of Ukraine in official talks with Canadian delegates in Ottawa in November 1990, where the representative of Ukraine's Ministry of Foreign Affairs was present alongside with his colleagues from the Ministries of Foreign Affairs of the USSR and RSFSR (Russian Soviet Federative Socialist Republic). It was quite a turning point, for several

years earlier we used to hear from Moscow only one response: «we'll do it without them». There were two important projects correlated primarily with the interests of Ukrainian of Canada, which were added to the said programme on our proposal. They included organisation of exhibitions dedicated to the 100-year anniversary of Ukrainian settlement in that country, which was celebrated in 1991. One of those exhibitions was entitled «500 years of Ukrainian painting» and took place at the Winnipeg Art Gallery in August of that year. It was the result of cooperation of the latter with the State Museum of Ukrainian Fine Arts in Kyiv.

For a long time the admirers of Ukrainian song and music art will keep in their memories the performance of the State Bandura Ensemble (Capella) of the Ukrainian SSR, conducted by Mykola Hvoz, during their visit to Canada in January 1988. Maria Stefyuk and Anatoliy Solovyanenko, renowned opera singers, also performed to the musical accompaniment of banduras.

And in April of that year, I initiated an exhibition of Ukrainian decorative folk art in the Montreal headquarters of the International Civil Aviation Organization (ICAO). In December, the same premises hosted an exhibition dedicated to the 175th birthday anniversary of the great Ukrainian poet Taras Shevchenko. The event was highlighted by a guest performance by the Lysenko String Quartet from Kyiv. I could name quite a large number of such events.

Generally speaking, the USSR-Canada Exchange Programme set no restrictions whatsoever regarding the options of the sides, creating ample opportunities to formulate and implement joint projects. All the above mentioned were a result of mutual efforts by State institutions and numerous public organisations of the two countries – Ukraine and Canada. On this path we often faced various obstacles, and sometimes very serious ones, but still we were able to overcome them as many of us had a sincere aspiration to build relations of our Republic with Canada.

The expansion of Ukraine – Canada gradually won more and more people to our side, especially those who understood that the new political situation in the USSR allowed a real chance of leaving behind in the past everything that for decades had hindered mutual understanding between Ukrainian citizens and the whole community of Canadian Ukrainians.

It was quite deliberate that I mentioned in my story those of my compatriots with whom I made acquaintance during their visits to Canada (though only a few names out of a great many). They were most helpful in the foundation and development of fully-fledged ties with that nation, bringing closer the day when relations between Ukraine and Canada would upgrade to an inter-state level.

There is no doubt that there are hundreds of Canadian Ukrainians representing various political trends and public organisations deserving

their due recognition, for it was their assistance and direct participation that made possible all the events mentioned in these memoirs.

By no means I do not intend here to underestimate the importance of a great and diverse work carried out during those tough years by the *Ukraina* Society since its creation in 1960. It was the purposefulness and determination of this public organisation activities that little by little created the pre-conditions for the humanitarian and art contacts of Soviet Ukraine with the Ukrainian communities in Canada, USA and many other countries. Such contacts, including those with the Ukrainian community in Canada, are described in detail in the collected articles titled «Ukrainian Canadians and their Historical Ties with the Land of their Forefathers» (published in Kyiv by the Dnipro publishing house in 1990). This joint research was conducted by the team of public figures Ukrainians of Canada and scientists of Ukraine — and dedicated to the 100-year-long history of Ukrainian settlement on Canadian soil. The chapter «Ukraine-Canada: Bridge across the Ocean» was written by the abovementioned Stanislav Lazebnyk, then first Deputy Chairman of the *Ukraina* Society Board, who worked for over a decade in the diplomatic service of independent Ukraine, putting to good use all his previous experience.

During the «perestroika» period, the *Ukraina* Society significantly diversified their activities, with equal support given to cultural, scientific and business ties with all foreign citizens of Ukrainian origin, irrespective of their political and religious convictions, and who wished to maintain their cooperation with Ukraine. The largest number of ties were established by the Society with the Ukrainian community in Canada, its public centres, amateur artist groups, libraries, museums, firms, private persons, as well as with the universities of Winnipeg, Edmonton, Toronto, Montreal, Saskatoon, Ottawa and the municipalities of these cities.

It was due to these efforts of the Society that during those decades Canada was visited by well-known Ukrainian scholars, artists, performers, writers and journalists.

In addition during these times at the invitation of the Society, Ukraine was visited by the *Hahilka* choir accompanied by an orchestra an amateur group of the Association of United Ukrainian Canadians (AUUC), the *Poltava*, *Kobzar*, *Orlan*, and *Rusalka* dance groups, the Taras Shevchenko Musical Ensemble, the celebrated O. Koshyts Choir, and other performers.

There's no need to prove that even during the pre-«perestroika» years, the Society managed to lay solid foundations that after 1985 allowed the formation of principally a new strategy for Ukraine-Canada cooperation. I am certain the current generation of Ukrainian diplomats find it hard to even imagine that during those «perestroika» years there was already a glimmer of confidence growing in hearts and minds of many of us, now

veterans of the diplomatic service, that one day Ukraine would put into practice its sovereign right to conduct its own independent foreign policy.

As was absolutely properly noted in his time by Hennady Yosypovych Udovenko, our senior colleague and a leading figure of Ukrainian diplomacy, with whom I had a chance to work when he held the post of the Minister of Foreign Affairs, «it was then, during those years, so difficult to work in, that the bases for the future diplomacy of independent Ukraine were established». Many of us shared his conviction that back then «not only the Soviet school of diplomacy existed, but the Ukrainian one as well».

I see no reason to prove the incontrovertibility of the fact that due to the existence of the national school of diplomacy and practical experience gained by many of us, officials of the Ukrainian SSR Ministry of Foreign Affairs that helped to pave the way to life for diplomacy of independent Ukraine.

Allow me to recall in this regard my interview with Oleksandr Rudchenko, special correspondent of the *Moloda Hvardija* (*Young Guard*) newspaper, given in June 1991 in Toronto. This interview was published on the 5th of July 1991 under the headline «Sovereignty without Romantic Fetish». I talked with Oleksandr quite frankly and at length about the situation in Ukraine at the time, and the future of Ukraine-Canada relations. He asked me whether there were grounds and conditions to «implement in practice» in Canada the provisions of the Declaration of State Sovereignty of Ukraine, which regulated foreign affairs policy, I said that after the adoption of the Declaration, I personally began to feel more freedom in my actions. I recalled also my meeting in Kyiv with Leonid Kravchuk, the Head of the Ideological Department of the Communist Party of Ukraine Central Committee, to whom I presented my vision of further development of Ukraine-Canada relations. It was not accidentally, I emphasized, that in 1989 both Leonid Kravchuk and A.V. Merkulov, the head of the Department of Information and External Relations of the Communist Party of Ukraine Central Committee, often mentioned Canada in their speeches, when discussing the necessity for diplomatic representation of the Ukrainian SSR abroad.

I personally had a hope that such a representation would be stationed in Ottawa as soon as 1991, inasmuch as the foundations necessary for direct Ukraine-Canada relations were practically established. Though I sensed that these developments were not to the liking of certain people at the Union's «centre». Despite all that, I was aware that Anatoliy Zlenko, Minister of Foreign Affairs, the Government and the Parliament of the Republic, made practical efforts to resolve this issue as soon as possible. Thus, I believed this question was to be settled in the nearest future... It was predetermined by the logic and dialectics of further developments.

Фото на згадку від генерал-губернатора Канади Рамона Джона Гнатишина (подароване автору спогадів у травні 1990 року)
Photo of Canada's Governor General Ramon John Hnatyshyn presented the author of memoirs in May, 1990

mentation of a long-awaited sovereignty both in domestic and foreign policy.

Of great significance for further Ukraine-Canada development of relations was the visit of the first official delegation of the Ukrainian SSR led by Leonid Kravchuk, then Chairman of the Ukrainian Parliament, to Canada on the 22nd of September of that year

During this visit Anatoliy Zlenko, Ukrainian Minister of Foreign Affairs, and Barbara McDougall, his Canadian counterpart, signed the Declaration on Relations between *Ukraine and Canada* that became the corner-stone in the process of developing the inter-state relations. An additional stimulus were the results of the Ukrainian independence referendum on the 1st of December, and on the 2nd of December Canada became the first Western country to officially recognize Ukraine as an independent State.

Again, the Canadian Government should be given every credit for it did not wait for the results of the referendum, and, as early as the 9th of September, established in Kyiv a Consulate General of Canada, and appointed Nestor Gayowsky, a Ukrainian by origin, as its Head. The inauguration ceremony of the Consulate General was personally led by Barbara McDougall, Minister of External Affairs of Canada, in the presence of Michael Bell, the Canadian Ambassador in the USSR.

Upon the completion of my long-term Canadian assignment, I continued my service at the Ukrainian SSR Ministry of Foreign Affairs. All of us were in preparation for a transition to a fundamentally new quality of activities in the field of foreign relations. Specifically, a Bilateral Relations and Regional Cooperation Division was created, where I had an opportunity to work in the Canada sector, and later as Chief of the Division for the United States and Canada, and simultaneously as the Deputy Head of the Bilateral Relations Department. Those years were straining but, at the same time, interesting and enriching for our professional experience. Later, new appointments followed, but that's another story.

We, Ukrainian diplomats, were greatly inspired by the Act of Declaration of Independence of Ukraine, adopted by the Ukrainian Parliament on the 24th of August 1991, which accelerated the implementation of a long-awaited sovereignty both in domestic and foreign policy.

In this context I would like to recall, that in my article published in *Holos Ukrainy (The Voice of Ukraine)* № 195, in October of the very same year, with the headline «*Will we have Embassies of our own?*» I expressed my firm belief that «the time is not far off when Ukraine will truly have its own representatives abroad, and, I believe, not only in one country».

The next important step was the establishment of diplomatic relations between independent Ukraine and Canada. On behalf of their respective governments the foreign ministers of the two countries signed the relevant Joint Declaration in Kyiv on the January 27, 1992. The event long-awaited by all Ukrainian diplomats was finally accomplished. The two countries affirmed by this act their «mutual intention to develop and deepen the historical ties between the two nations».

From that moment the Consulate General of Canada took upon itself the functions of an Embassy, and Nestor Gayowsky was appointed as Chargé d'affaires of Canada in Ukraine. I also was a witness of this historical event.

In the spring of 1992, our first ambassador was appointed to Canada — he was Levko Hryhorovych Lukianenko, a well-known champion of Ukraine's independence and Ukrainian MP. He did not occupy this post for long. As Levko Hryhorovych recalled later, he considered his first and foremost task to be the opening of Ukraine's Embassy and the beginning of its work. Therefore, the work he conducted «starting from scratch», so to say, should by no means be underestimated. Incidentally, owing to his insistence, the Consulate General of Ukraine was also established in Toronto on the 21st of March, 1993.

With great pleasure I recall François Mathys, the first Ambassador of Canada to Ukraine, with whom I worked fruitfully and had a friendly relationship. He contributed greatly to the interests of our young nation and the development of relations between the two countries. I re-

З канадським другом, громадським діячем, письменником і публіцистом Петром Ільковичем Кравчуком, 1 червня 1988 рік
With Peter Krawchuk (left) a Canadian friend, public figure, writer and publicist, June 1, 1988

member well the farewell reception at the Embassy before his departure from Ukraine, and the speech François Mathys recited in Ukrainian and his eyes were watering. Such moments are unforgettable!

In December 1993 as a Director of the Second Territorial Department of the MFA of Ukraine I visited Canada again. At working meetings in the MFA of Canada, we discussed the current state of bilateral relations in order to make plans for key events in 1994.

In particular, on the 31st of March of that year, André Ouellet, the newly-appointed Canadian Minister of External Affairs, visited Ukraine and along with Anatoliy Zlenko, his Ukrainian counterpart, signed the Joint Declaration on Special Partnership between the two countries. That day a bilateral Agreement on Trade and Commerce, was also signed.

On the 23–27 October of the same year, another significant event took place: the State Visit of the Ukrainian President Leonid Kuchma to Canada. It should be noted that Canada was the first country that opened the list of foreign visits by our second President. As he said himself, «the fact that I specifically chose Canada as the destination for my first official foreign visit in the capacity of President is testimony to our special feeling, our sentimental relationship to this country and her people, an important part of which is the Ukrainian community...» During this visit the parties signed seven important documents, among which of especial significance the Treaty of Friendship and Cooperation between the two States. The Ukrainian President concluded that it reinforced «the mutually chosen road to advance our relationship on the basis of a special partnership».

As it was noted by Ramon John Hnatyshyn⁷, the Governor-General of Canada at the time, to whom I was introduced in May 1990, this visit was «a poignant reminder of the many strong links that exist between Ukraine and Canada». He expressed his confidence that these ties «will flourish in the years to come» (Canada-Ukraine Monitor Journal, Oct., 1995). In his turn, Jean Chrétien, the Prime Minister of Canada, called the visit of the Ukrainian President a «historic occasion».

And such was the recent history of establishing relations between Ukraine and Canada, which was created, in particular, by mutually supporting efforts of the two countries' diplomacy. Thus, for the present day generation of Ukrainian diplomats it is worthwhile not only to know well this history, but also to remember what and in which conditions their predecessors managed to accomplish. So far as by learning from their gained experience, new achievements in continuing the extension of special partnership relations with such a faraway, but at the same time close to us, country as is Canada, can be made possible.

-
- ¹ Published in Kyiv in 1995 by the editorial office of the *Literaturna Ukrajina* (*Literary Ukraine*) periodical.
 - ² P.I. Krawchuk (1911–1997) was born in the village of Stoyaniv (now part of Lviv region) that at that time was under occupation by the Monarchy of Austria-Hungary. In 1930 he was forced to immigrate to Canada due to political persecution. He lived in that country for nearly 65 years, and during all of them he devoted his efforts to establishing and strengthening the ties between Canadian Ukrainians and Ukraine.
 - ³ This protocol was signed as far back as 26th of November 1973, by Roman Musiyevsky, then mayor of Lviv, and Stepan Dzjuba, the mayor of Winnipeg and ethnic Ukrainian, who also was present at the television link.
 - ⁴ In November 1993 the word «free» was removed from the name of the organization.
 - ⁵ In August 1985, Kyiv and Lviv hosted the first art exhibition of Canadian artists of Ukrainian origin (over 50 canvases).
 - ⁶ Independent Ukraine awarded R.M. Vasylenko with the title of the Honoured Artist of Ukraine.
 - ⁷ The parents of Ramon John Hnatyshyn originated from the village of Vashkivtsi in Bukovyna. In the autumn of 1992 he first visited Ukraine and this village. He passed away on the 18th of December in 2002.

**«ВІРЮ У МОГУТНІЙ ПОТЕНЦІАЛ НАЦІЇ»
(80 років виповнилося Юрію Щербак –
дипломату, державному діячеві, письменнику)**

Про віру в майбутній потенціал нації висловився в одному з нещодавніх інтерв'ю Юрій Миколайович Щербак – унікальна людина з глибокою духовністю та історичним мисленням, яка чимало зробила для становлення і розвитку української дипломатії.

Повернемося до його життєпису, який відзеркалює подвиг дипломата і невтомного пошуковця-вченого, визначного письменника. Розпочавши шлях санітарним лікарем, він досяг наукових вершин здобувши вченій ступень доктора медичних наук. А потім з'явилося захоплення, яке стало основним покликанням – літературна нива. Прийшло визнання на посаді секретаря правління спілки письменників України, отриманням премій імені Яновського, імені Олександра Довженка. Юрій Щербак відомий як драматург, автор яскравих науково-публіцистичних та фантастичних творів, перекладач поезій польських письменників. У 90-х роках минулого століття активний громадський діяч (депутат Верховної ради СРСР), перший міністр охорони навколишнього середовища незалежної України, член Ради Національної Безпеки України.

Значного успіху досяг Юрій Щербак на дипломатичній ниві: 1992–1994 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Державі Ізраїль; 1994–1998 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в США (з 1997–1998 – також посол України в Мексиці за сумісництвом); 1998–2000 – Радник Президента України; 2000–2003 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Канаді (разом з тим – представник України при Міжнародній організації цивільної авіації (ІСАО, Оттава). У 1996 році нагороджений почесною відзнакою Президента України.

Юрій Миколайович Щербак і нині у постійних творчих клопотах, натхненно живе інтересами українського народу, розбудовуючи дипломатичне, наукове та літературне життя. І де б не працював наш ювіляр, він завжди залишається вірним українським традиціям.

Міцного козацького здоров'я, добра і наснаги зичить Юрію Миколайовичу редакційна колегія щорічника «Україна дипломатична».

З роси й води!

**«I BELIEVE IN NATION'S POWERFUL POTENTIAL»
(80th birthday of Yurii Shcherbak – diplomat, statesman, writer)**

That is the expression shared during one of the recent interviews by Yuriy Mykolayovych Shcherbak – a unique person with a centennial spirituality and deep historical thinking, who did a lot for the establishment and development of Ukrainian diplomacy.

Lets go back to his life story reflecting great deed of a diplomat and tireless scientist-researcher, and prominent writer. Having started his way as a public health doctor he reached the scientific heights by acquiring a scientific degree of the doctor of medical sciences. Later he developed an admiration that became his main vocation – literature domain, that resulted in a number of fiction works. All that was followed by recognition when he was a secretary of the board of writers' society of Ukraine, and such awards as Yanovskiy award, Oleksandr Dovzhenko award. Yuriy Shcherbak is also known as a playwright, author of brilliant science fiction and fantasy works, translator of poetry of Polish authors. In 90s of the previous century he was a vigorous public activist (people's deputy of Verkhovna Rada of the USSR), first Minister of Environment Protection of independent Ukraine, member of the Council of National Security of Ukraine.

Yuriy Shcherbak has also succeeded in diplomatic domain: 1992–1994 – Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador of Ukraine to the State of Israel; 1994–1998 – Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador of Ukraine to the USA (since 1997–1998 – concurrently in Mexico); 1998–2000 – Advisor to the President of Ukraine; 2000–2003 – Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador of Ukraine to Canada (concurrently representative of Ukraine in ICAO, Ottawa). In 1996 he was honored with an honorific award form the President of Ukraine.

Mykolayovych Shcherbak is still engaged in continued creative endeavors, he is inspired by Ukrainian nation, developments in diplomatic, scientific and literature life of the country. And wherever he works, he always remain faithful to Ukrainian traditions.

Please accept from the editorial staff of Ukrayina Dyplomatychna the best wishes of great Cossacks' health, joy and many happy returns of the day.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

01601, МСП, Київ-30, Володимирська, 54. Дія телеграфу Київ, Наука.
E-mail: info@nau.gov.ua, Факс: (044) 234-32-43
Телефон: канцелярія 234-51-67, 239-65-94; для дошуків 239-66-66, 239-64-44

Шановні колеги!

Вітаю вас і численний авторський колектив наукового щорічника «Україна дипломатична» з п'ятнадцятиріччям!

У непростий, позначений економічними негараздами життя, час витримати такий термін — це великий здобуток насамперед його видання. Від імені Національної академії наук України щиро й сердечно вітаю вас з нагоди XV випуску щорічника «Україна дипломатична». Започаткована у 2000 році, «Україна дипломатична» є своєрідним літописом, без якого сьогодні важко уявити вітчизняну дипломатію.

Науковий характер та високий теоретичний рівень і актуальність вміщених у ньому матеріалів визначають вагомий внесок, який «Україна дипломатична» робить у формуванні української дипломатичної школи, практики дипломатії та зовнішньої політики Української держави.

Мені особливо приємно відзначити, що видання «Україна дипломатична» здійснюється за безпосередньої участі провідних спеціалістів установ Національної академії наук України.

Презентація чергового випуску видання несподівано й символічно збігається з важливою подією в історії України — з Днем української дипломатії. У цей святковий день від щирого серця бажаю всім учасникам заходу доброго здоров'я, залучення та благополуччя, нових вагомих успіхів на благо Української держави та її дипломатії.

Бажаю у цій благородній справі колективну авторів, редакції і видавницю наукового щорічника «Україна дипломатична» творчого натхнення, невтомних пошуків у подальшому вдосконаленню і збагаченню наповнення видання.

Президент Національної академії наук України,
академік НАН України

 Б.С. Патон

Dear Colleagues!

May I congratulate you and all the authors of our yearly academic publication «Diplomatic Ukraine» on its fifteenth anniversary!

In our complicated times marked by economic problems, it has not been easy to last that long – it is an achievement of its publisher, first and foremost. On behalf of the National Academy of Science of Ukraine I sincerely congratulate you on this 15th edition of the yearly publication «Diplomatic Ukraine». Founded in 2000, «Diplomatic Ukraine» is a chronicle without which it is difficult to imagine our national diplomacy.

Its academic nature and high level of theory, as well as the topicality of its material, define the significant contribution «Diplomatic Ukraine» makes to the formation of the Ukrainian diplomatic school, practical diplomacy and foreign policy of the Ukrainian nation.

It is a special pleasure for me to mention that the «Diplomatic Ukraine» publication is produced with direct involvement by leading experts from the institutions of the National Academy of Science.

The presentation of our latest issue of this publication symbolically coincides with such an important event in Ukrainian history as the Day of Ukrainian Diplomacy. On this festive day I sincerely wish all to participants in the event good health, inspiration and well-being, with new significant successes for the benefit of the Ukrainian nation and diplomacy.

I wish the team, the Editorial Board and the publishers of this annual publication, «Diplomatic Ukraine», creativity and inspiration, and a tireless search to continually improve this publication and make it even richer in content.

President of the National Academy of Science of Ukraine,
Academician of the National Academy of Science of Ukraine

B.Y. Paton

ВІТАННЯ КОЛЕКТИВУ, РЕДАКЦІЙНІЙ КОЛЕГІЇ ТА АВТОРАМ НАУКОВОГО ЩОРІЧНИКА «УКРАЇНА ДИПЛОМАТИЧНА»

«Україна дипломатична» — це унікальне видання у багатьох аспектах. По-перше, як наукове видання, цікаве з науково-академічного та пізнавального погляду. Для мене як ректора Дипломатичної академії і викладача особливо актуально та важливо, бо слухачі Дипломатичної академії України отримують можливість знайомитися зі змістовними статтями, науковими розвідками, які друкуються у цьому винятково цінному і, можна сказати, ексклюзивному виданні.

Уже багато років поспіль беру участь у щорічнику і як член редакції, і як читач.

Працюючи Надзвичайним і Повноважним Послом України в Японії, щоразу з нетерпінням чекав виходу щорічника «Україна дипломатична», щоб дізнатися, про що пишуть мої колеги, які проблеми ставлять перед українською дипломатією світові політичні реалії, а також новини нашого дипломатичного життя. Не оминав увагою і історичні дослідження.

Ідея щодо видання цього щорічника виникла дуже вчасно. Існувала незаповнена ніша не тільки з дослідження історії української дипломатії, а й аналізу її сучасного стану. Наразі повний, хто бере участь у виданні, докладає зусиль для створення повної і змістовної картини історії та сьогодення української дипломатії.

Дякую дипломатам, ветеранам дипломатичної служби, усім, хто працював над 15-ма випусками «Україна дипломатичної». Багаторічний успіх цього видання абсолютно справедливий, адже щорічник відіграє вагомую роль у поліпшенні іміджу нашої держави, розкриває зміст її стремління до розбудови європейської спільноти. До цього випуску, як і багатьох попередніх, долучилися найкращі сили України: відомі вчені, кадрові дипломати, публіцисти, державні діячі. Вони докладають багато зусиль для піднесення української дипломатії не тільки у світі, а й у нашій країні. Вважаю, що це найуніверсальніше фахове і водночас популярне видання, що формує світогляд читачів, які мають пишатися тим, що на карті Європи з'явилася велика незалежна держава Україна.

Бажаю, щоб 15 випусків були тільки заспівом великої, монументальної енциклопедичної праці про українську дипломатію. Успіхів нашому виданню, великому проекту, який гідний і якого гідна наша дипломатія.

*Ректор Дипломатичної академії України
при МЗС України
Микола Кулінич*

**A CONGRATULATORY ADDRESS TO THE TEAM,
THE EDITORIAL BOARD AND AUTHORS
OF THE ANNUAL ACADEMIC PUBLICATION
DIPLOMATIC UKRAINE**

Diplomatic Ukraine is a unique publication for many reasons. First and foremost, it is an academic publication which makes it interesting from both the academic and notional point of view. For me it is very urgent and important that students of the Diplomatic Academy of Ukraine read highly professional articles, paragraphs and academic studies in this unique publication. For many years in a row I have contributed to this publication, both as a member of the Editorial Board and a reader.

When I worked as the Ukrainian Ambassador to Japan, each year I eagerly awaited the new issue to be published, to learn what my colleagues have written about. It is both news of our diplomatic life and historical research. The idea of starting such a publication was very timely, as there has always been a niche to be filled in the history of our Ukrainian diplomacy. It is due to our diplomats, the veterans of our diplomatic service who also contributed to the foundation of this publication, that you feel that the appearance of Ukraine on our diplomatic map was not accidental.

I thank everybody who had worked on all 15 editions of «Diplomatic Ukraine». The many years of success of this publication are absolutely justified, as the best professionals in Ukraine have contributed. They include famous academics, diplomats themselves, and those acting for the Government who make a lot of effort to improve the image of our diplomacy not only worldwide, but within the nation as well. I believe this publication to have a universal and professional status, as well as being popular, as it forms the world outlook of our readers, who must be proud of Ukrainian diplomacy.

I hope that these 15 editions will be just the beginning of a vast, monumental and encyclopaedic work on Ukrainian diplomacy. I wish every success to our publication, part of a major project, to be of value to our diplomats and which is worthy of our diplomacy.

*Rector, Diplomatic Academy of Ukraine,
Ministry of Foreign Affairs
Mykola Kulnych*

НА ПУЛЬСІ ЕПОХИ

Впродовж п'ятнадцяти років щорічник «Україна дипломатична» доносить до читача історію дипломатії, відтворює місце і внесок нашої держави у непростих міжнародних процесах. Періодичне видання посіло належну нішу не лише у вітчизняному інформаційному просторі, а й отримало визнання світової спільноти. На сторінках щорічника посіла належне місце рубрика «Дипломатія очима журналістів», авторами якої є відомі українські публіцисти, представники засобів масової інформації. Щорічник надає можливість отримати достатній обсяг як інформаційного матеріалу, так і наукових оцінок подій та явищ міжнародного життя в історичному, сучасному вимірі.

Щиро вітаю з Днем української дипломатії усіх співробітників дипломатичного корпусу, які завдяки наполегливості й патріотизму професійно захищають національні інтереси нашої держави на світовій арені. Висловлюю щирі побажання подальшого процвітання авторитетному щорічнику «Україна дипломатична», який впродовж 15 років професійно доносить до вітчизняного й зарубіжного читачького загалу правдиву історію про Україну, підтримує її міжнародний імідж як надійного партнера, нейтралізує спрямовану на його дискримінацію інформацію.

Бажаю колективу щорічника «Україна дипломатична» впевнено й надалі тримати руку на пульсі епохи.

*голова Державного комітету
телебачення та радіомовлення України*
Олег Наливайко

ON THE EPOCH'S PULSE

For fifteen years *Ukrayina Dyplomatychna* yearbook has been reflecting our country's place in and contribution to the challenging international processes and introducing its readers with a history of diplomacy. This periodical deservedly occupied a proper niche not only in the domestic information space, but has been acknowledged internationally, which is certified by positive feedback from the heads of the UN and UNESCO. Pages of the yearbook always feature materials of famous Ukrainian publicists and mass-media representatives under the «Diplomacy through the journalists' eyes» column. The yearbook provides an opportunity to acquire quite a large amount of information material as well as scientific evaluation of events and phenomena of the international domain from historical and modern perspective.

On the occasion of the Ukrainian Diplomats' Day I would like to sincerely congratulate all members of the diplomatic corps whose persistence and patriotism allow them to professionally protect the national interests of our country on a global stage. I would also like to express the best wishes of further prosperity to the reputable yearbook *Ukrayina Dyplomatychna* that for 15 years has been presenting to domestic and foreign readers the truthful history of Ukraine, supporting its international image as reliable, predictable partner, and neutralizing the discriminatory information about it.

Wishing to the editorial staff of *Ukrayina Dyplomatychna* yearbook to always remain on the epoch's pulse.

*Head of the State Committee for
television and radio broadcasting of Ukraine*
Oleh Nalyvaiko

Олексій КИЙКОВ,

заступник директора дирекції «Дипсервіс»

Генеральної дирекції з обслуговування

іноземних представництв

СТАНОВЛЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ УКРАЇНИ: ВНЕСОК ВИДАНЬ ГДІП

Серед багатовекторних чинників, з яких складається діяльність Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв, варто відзначити одну сферу, на перший погляд, здавалося б, непрофільну як для такої установи — видавничу діяльність. В її основі — бажання заповнити значну прогалину висвітлення значення дипломатії як важливої сфери державної діяльності. Але не тільки. Під час спілкування із працівниками зарубіжних посольств та міжнародних організацій відчувалося, як мало і досить поверхово вони знають про історію, культуру, мистецтво, духовність, повсякденне життя великої європейської держави, у якій будуть працювати. Безумовно, головна роль у впровадженні міжнародної діяльності держави належить сьогодні Міністерству закордонних справ України, яке системно й наполегливо розширює українську участь у розвитку світової політики, міждержавних відносинах, розбудовує українську дипломатію, здійснює політичну інтеграцію молодого держави у світовий процес [1]. У цьому напрямі Міністерство спирається не тільки на власні ресурси, державні органи та дипломатичні представництва, а й на всебічну підтримку «народної дипломатії», одним із яскравих виразників якої є Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв (ГДІП), основне завдання якої — створення належних умов діяльності дипломатичних представництв іноземних держав та міжнародних організацій в Україні. Розуміючи, що особисті враження і невимовність безпосередніх спілкувань, зустрічі без протокольних формальностей, ознайомлення з історією, культурою, традиціями народу не тільки залишають у зарубіжних представників незабутні спогади, а й дають змогу глибше пізнати державу, в якій випало представляти свою країну, дирекція розробила цікаву та багатогранну програму для дипломатів та членів їхніх сімей, яка дасть змогу зрозуміти душу українського народу, національну ментальність [2].

Перші роки третього тисячоліття позначені унікальною відмінністю навіть від найближчих років двадцятого століття — глобалізацією. Взаємопереплетення світових політичних та економічних процесів відбувається, зокрема, в такій сфері, як духовність і культура. Погано це чи добре для цивілізації — розсудить час. Незаперечно одне — глобалізація охоплює планету і зупинити цей процес неможливо. Водночас на тлі шаленого руху поглинання та розширення виник черговий політичний процес — масове відродження колись пригноблених чи політично принижених держав, побудованих на національному самовизначенні, самоствердженні. Світова спільнота стала свідком того, що в другому тисячолітті відбувся крах як колоніалізму, так і комунізму. Людство поступово повертається до духовних цінностей, утвердження свободи та демократичних принципів громадянського суспільства. Час військового чи економічного диктату відходить за лаштунки світового політичного дійства. Пріоритетного значення набувають дипломатичні відносини у вирішенні міждержавних суперечностей, конфліктів, передусім шляхом переговорів та міжнародних домовленостей. Дипломатія є тією візитівкою, яка формує самодостатність держави. Це аксіома. Адже світовим порядком мають керувати розум і мудрість. Ще одна незаперечна істина — дипломатія невід’ємна складова історії будь-якої держави. Отже, сьогодні не знати власної української дипломатичної історії, напевно, невинувдане невігластво. Насамперед, керуючись такими мотивами і враховуючи, що дипломатичні сюжети періоду Київської Русі-України, козацької держави Богдана Хмельницького, наступних гетьманів і особливо історія дипломатії Української Народної Республіки були практично «білими плямами» нашої історії, передусім з огляду на це ГДІП, випереджаючи багато інших, профільних у цій справі, організацій, започаткував проєкт видання щорічного наукового альманаху під лапідарною і чіткою назвою «Україна дипломатична» [3]. Метою було поширення історії та сьогодення української дипломатії не лише серед українських і зарубіжних дипломатів, а й з метою створити своєрідний дипломатичний літопис. Ініціатива Генеральної дирекції, яка є видавцем наукового щорічника, здобула підтримку наукової громадськості, передусім гуманітарних інститутів Національної академії наук України, учених провідних вишів країни — Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, Дипломатичної академії України при МЗС України. Незважаючи на це, підготовка та друк видання потребували потужного модератора, яким і стала Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв. Здійснений експеримент став потужним і дуже цікавим проєктом. Сьогодні вийшло друком чотирнадцять томів, кожний з яких налічує від 800 до 1200 сторінок, а чотири останніх вийшли англійською мовою, представляють українську ди-

пломатію в усіх її виявах, реферуючи як минуле і сучасне, так і перспективи, майбутнє, публікуючи документи, спогади, актуальні теоретичні дослідження та інтерв'ю, есе, а також хроніку розвитку сучасного дипломатичного процесу молоді української держави. За ці роки усталилася модель науково-енциклопедичного періодичного видання. Серед рубрик слід виокремити такі: «Наші публікації», «Посли України в іноземних державах», «Іноземні послы в Україні», «До джерел», «З відстані століть», «Дослідження. Розвідки», «Сучасна українська дипломатія», «Нотатки посла», «Слово генерального консула», «Портрети дипломатів» та ін.

Вагомий внесок у творенні наукового щорічника «Україна дипломатична» зробили очільники відомства Анатолій Зленко, Геннадій Удовенко, Костянтин Грищенко, Борис Тарасюк, Володимир Огрзико, Арсеній Яценюк, Петро Порошенко.

Резонанс, який викликало започатковане видання, надав упевненості у продовженні наступних випусків щорічника, а з іншого боку, поставив перед редакцією цілком закономірне завдання — готувати збірник найвищого наукового рівня [4]. Зараз з впевненістю можна констатувати, що в Україні виходить особливе видання, яке відтворює історію і сьогодення не тільки вітчизняної, а й зарубіжної дипломатії. Щорічник відрізняється від інших видань історичного типу своєю універсальністю. Тут є публікації науково-аналітичного, проблемного характеру, енциклопедично-довідковий блок, який знайомить з біографіями вітчизняних і зарубіжних послів, унікальні архівні матеріали, нариси, розвідки про діяльність дипломатів, фотохроніка, рецензії, дипломатичні досє тощо.

Модель щорічника забезпечує як хронологічне відтворення історії української дипломатії, так і висвітлення нагальних проблем міжнародного життя у контексті українських інтересів. При доборі матеріалів для публікації редакція дотримується правила — науковість, ясність думки і простота викладу.

Думка наукової громадськості, відгуки засобів масової інформації відбивали одне: настав час предметно і періодично відтворювати історію дипломатичного життя України, публікувати змістовні й глибокі розвідки про діяльність творців зовнішньої державної політики, знайомити читача з епістолярієм відомих дипломатів, з ґрунтовними науково-теоретичними дослідженнями цієї важливої галузі міжнародних відносин. Отримавши загальне визнання, редакційна колегія новоствореного щорічника з ентузіазмом взялася за справу — створити справжній літопис [5].

Наслідки не забарилися. Наповнення редакційного портфелю — свідчення необхідності й популярності. «Україна дипломатична» і в подальших випусках вміщувала докладну й достовірну інформацію про іноземні представництва на терені України і українські — в кра-

їнах світу. Крім того, щорічник надавав свої сторінки вітчизняним і зарубіжним дипломатам, історикам, журналістам-міжнародникам, що обумовлювало простір для плюралізму думок [6].

До появи кожного наступного випуску щорічника долучали наукові сили насамперед Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Дипломатичної академії при МЗС України, Національного інституту стратегічних досліджень, низки інститутів гуманітарного профілю Національної академії наук України, таких як Інститут історії України, Інститут політичних та етнонаціональних досліджень, Інститут європейських досліджень, Інститут археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського, Інститут енциклопедичних досліджень, Інститут світової економіки та міжнародних відносин. Формування моделі видання – безпосередня справа редакційної колегії, до якої входять академіки НАН України Леонід Губерський, Василь Кремень, Олексій Онищенко, Сергій Пирожков, Ярослав Яцків, члени-кореспонденти Віктор Андрущенко, Віктор Даниленко, Мирослав Романюк, Павло Сохань, Валерій Солдатенко, доктори філософських наук Володимир Бех, Віктор Бондаренко, доктори історичних наук Володимир Борисенко, Ірина Войцехівська, Степан Віднянський, Борис Гуменюк, Микола Держалюк, Андрій Кудряченко, Ірина Матяш, Володимир Сергійчук, Ігор Жалоба, доктори політичних наук Володимир Головченко, Григорій Перепелиця, Леонід Шкляр, Сергій Шергін, Людмила Чекаленко, доктор географічних наук Ростислав Сосса, кандидати історичних наук Анатолій Денисенко, Володимир Лозицький, Вячеслав Ціватий, заслужений діяч мистецтв України Василь Туркевич, заслужені журналісти України Віктор Пасак, Віктор Чамара, Михайло Сорока, член-кореспондент Академії мистецтв України Петро Чуприна, академіки Академії педагогічних наук Петро Кононенко, Петро Таланчук, доктор філологічних наук, директор Інституту енциклопедичних досліджень Микола Железняк, дипломати Микола Кулінич, Ігор Турянський, Юрій Богаєвський, Іван Гнатишин, Юрій Костенко, Василь Кирилич. Щорічник «Україна дипломатична» віддзеркалює історію української дипломатії як історичну науку, збагачує скарбницю вічних цінностей, що мають слугувати безпеці людства. Розглядаючи проблемні міжнародні ситуації в рамках джерелознавчої парадигми, універсальне видання ГДІПу подає знання про сучасність і минуле великого пласту дипломатичного життя, міжнародних відносин, тих проблем, які хвилюють людство в глобалізаційну епоху. З року в рік зростає і обсяг щорічника. Однак редакційний колектив дбає, щоб змістовне наповнення відповідало високим науковим та редакційним критеріям, відрізнялося тематичною різноманітністю. Чимало публікацій висвітлюють проблеми новітньої української дипломатії. Як завжди читач зустрінеться з новими авторами, серед яких відомі дипломати, політологи, журналісти, доторкнеться до

цікавих сторінок захоплюючої історії міжнародних відносин, таємниці дипломатичного мистецтва. Унікальність видання ще й у тому, що видання вміщує дані про глав дипломатичних місій вітчизняного та зарубіжного дипломатичного корпусу України.

І хоча щорічник «Україна дипломатична» за своїм змістом є елітарним і практично бібліотечним виданням, що, на наш погляд, цілком виправдано, редакція не відчуває браку матеріалів. Безперечно, як у кожній творчій справі, редакційний колектив прагне глибше й об'ємніше висвітлювати зовнішню політику України в умовах глобалізації, місце і роль української дипломатії в міжнародних організаціях.

Аналіз випусків наукового щорічника «Україна дипломатична», в яких побачило світ понад шістсот публікацій, дають нині усі підстави пишатися цим унікальним проектом, вести мову не тільки про те, що видання знайшло своє місце серед історичної періодики в нашій країні, а й отримало високу оцінку наукової спільноти та дипломатичного корпусу, зокрема й міжнародних організацій ООН і ЮНЕСКО. У цьому зв'язку варто процитувати висловлювання із виступу Кофі Аннана, вміщеного в третьому випуску щорічника:

«Знайомство з вашою гостинною землею у червні минулого року переконало, що українська держава перебуває у стані трансформації і починає відігравати належну роль у миролюбній об'єднаній Європі.

З часу завершення Другої світової війни європейські нації прагнули позбутися войовничого націоналізму і увійти в майбутнє з відчуттям глибокої відповідальності за подальшу долю своїх країн, поваги до прав людини, інтересів всіх народів Європейського континенту.

Визначальним у цьому процесі стало створення єдиного простору духовних і економічних цінностей, що дозволило Європі досягти небаченого процвітання й стабільності. Колишні вороги почали співпрацювати заради миру.

Після закінчення холодної війни кордони Європи відкрилися. Люди, яких колись сковували командна економіка і політичні пута, прагнули змін і відвоювання власної свободи.

Україна посіла гідне місце у цих процесах, здійснила нелегкий, але гідний наслідування крок, відмовившись від використання ядерної зброї, реформуючи економіку, заохочуючи приватну ініціативу, інвестиційні процеси.

Звичайно, на шляху інтеграції в європейську співдружність перед Україною постало чимало перешкод як політичного, економічного, так і соціального характеру. Вельми значущим є і психологічний фактор, коли змінюється національна й особиста свідомість.

На тлі цих неминучих процесів з особливою рельєфністю виступають визначальні суспільні цінності. Однією з них є демократія. Повсюдно люди цінують власну свободу вибору, відчувають нагальну потребу сказати своє слово при прийнятті рішень, які впливають на

їх життя. Факти свідчать, що демократичні країни вкрай рідко, а то й ніколи не воюють між собою. І через мирне вирішення внутрішніх суперечностей демократичний устрій може сприяти відверненню громадянських війн.

Потрібно, щоб мирна передача влади стала нормою, щоб демократію не можна було задушити підступними методами, фальшуванням результатів виборів, управлінням більшої, яка не переймається проблемами меншості.

Друга головна цінність, яка лежить в основі європейського досвіду — це плюралізм. Розмаїття культур, віросповідань та поглядів є одним з найбільших досягнень людства. Суспільства, які сповідають плюралізм, зробили найбільш значущі кроки в напрямі стабільності і процвітання. В епоху відкритості кордонів та інформаційних потоків питання полягає не в тому, чи мають суспільства бути плюралістичними, а в тому, як найкраще вони можуть організувати співіснування різних груп населення з різними поглядами та інтересами.

Україна відіграє помітну роль на міжнародній арені. Я висловлюю українському народові від імені світової спільноти вдячність за внесок вашої держави у миротворчу діяльність, яку, я сподіваюся, Україна й далі активно підтримуватиме.

Внесок України — однієї з держав-засновниць ООН — у справу підтримання миру та безпеки у світі не обмежується миротворчістю. Кілька років тому представника вашої країни було обрано Головою Генеральної Асамблеї ООН. Нещодавно Україну було обрано до Комісії ООН з прав людини. Ваша держава є членом Економічної та Соціальної Ради ООН.

У цьому контексті особливого значення набуло видання обсягового й авторитетного щорічника «Україна дипломатична», який містить широку, докладну й достовірну інформацію про іноземні представництва на терені України і українські — в країнах світу. Крім того, він надав свої сторінки як вітчизняним, так і зарубіжним дипломатам, історикам, журналістам-міжнародникам. І що підкупає — щорічник не претендує на істину в останній інстанції, але дає простір для плюралізму думок, слугує благородним цілям ООН.

Бажаю щорічнику успіхів і процвітання» [7].

Безперечно, у реалізації унікального проекту є вагомий внесок Міністерства закордонних справ України, Дипломатичної академії України.

За усталеною традицією щорічник «Україна дипломатична» надходить до дипломатичного корпусу, слухачів Дипломатичної академії України, до посольств зарубіжних країн в Україні, до українських посольств, бібліотеки Конгресу США, провідних книгосховищ світу згідно книгообміну, здійснюваного Національною бібліотекою України імені В.І. Вернадського, до державних та наукових уста-

нов, міжнародних організацій. Започатковано серію «Бібліотека наукового щорічника «Україна дипломатична»», першим випуском якої стала цікава монографія з добіркою важливих документів і унікальних світлин «Діяльність Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині». У 2011 році в цій серії окремими книгами видано біографічні есе «Людина планети» (про видатного українського дипломата Геннадія Удовенка) та «Постпред України» (розповідь про яскравого повоєнного українського дипломата Івана Грищенка) [8]. Неординарне бачення дипломатичного життя знайшло відтворення у книзі «Лідер двох епох» (про діяльність Гейдара Алієва).

Як зазначав письменник, лауреат Шевченківської премії Петро Перебийніс: «Перші ластівки віщують весну оновлення на видавничому полі української дипломатії. Сучасний читач прагне більше знати про людей, які виборювали наше право на повен голос говорити з іншими народами, самовіддано утверджували авторитет України на планеті. І хочеться вірити, що «Бібліотека наукового щорічника «Україна дипломатична» матиме довге життя, що в ній постануть перед нами такі яскраві особистості, як: Лука Паламарчук, Володимир Мартиненко, Анатолій Зленко та ін. Гартовані вітрами світу, вони присвятили своє життя благородній і прекрасній професії зв'язкових усього людства».

До 20-річчя заснування Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв, що відзначалося у квітні цього року, «Бібліотека наукового щорічника «Україна дипломатична» поповнилася ще одним ґрунтовним виданням «Пізнаємо Україну», яке відкриває широкую панораму зовнішньополітичних зв'язків України. Цей грандіозний видавничий проект втілили в життя Павло Кривонос, Анатолій Денисенко та Василь Туркевич. А написали книгу дипломати, науковці та публіцисти Борис Гуменюк, Володимир Денисенко, Олексій Кийков, Василь Туркевич. У ній науково виважено та водночас досить популярно показано історичні витоки української дипломатії, визначну роль у її становленні славної нашої столиці, золотосіяного каштанового міста дипломатів. Автори пропонують нам здійснити своєрідну віртуальну подорож Україною, дають змогу побачити її в повній красі та величі очима повноважених представників інших держав.

Професійно та переконливо висвітлено у виданні багатогранну повсякденну роботу Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв, яка за роки свого існування стала потужним виробничим підприємством із добре налагодженою системою ділових, економічних, гуманітарних зв'язків з іноземними представництвами, тісної співпраці з ними. Життя дипломатів постає перед читачами у робочих буднях, на святах і навіть спортивних змаганнях.

Як і в попередніх виданнях, на сторінках цієї книжки вміщено копії важливих документів, рідкісні фотоілюстрації, значний за обсягом і насиченістю бібліографічний матеріал. І якщо вже говорити об-

разно, то вагома науково-пізнавальна праця колективу авторів та видавців є провісницею дипломатичної співдружності в сучасному глобалізованому світі.

Всі релігії так чи інакше впливали і впливають на хід суспільно-історичного розвитку людства. Особливо зараз, за умов ідеологічного вакууму саме релігія стає для багатьох тією домінантою ціннісною орієнтацією суспільства, яка визначає співвідношення добра й зла, що дозволено і що — ні, хто є друг, а хто — ворог. Релігійні світоглядні орієнтири вже вийшли за межі суто побутових взаємовідносин і певним чином впливають на перебіг подій політичного, культурного і навіть економічного життя в Україні. Володіючи значними матеріальними та людськими ресурсами, маючи безпосередній вихід на електорат, релігійні організації стали невід’ємним елементом української суспільно-політичної палітри.

Започаткований два роки тому невеликий за обсягом спеціальний курс «Духовна дипломатія» викликав жвавий інтерес у слухачів Дипломатичної академії України. Надійшли пропозиції про видання навчального посібника. І ось автор лекційного курсу, головний редактор щорічника «Україна дипломатична», кандидат історичних наук Анатолій Денисенко, історик духовної освіти, доктор історичних наук Володимир Денисенко, дослідник політичних витоків позитивного іміджу України Олексій Кийков вирішили створити навчальний посібник спеціального курсу «Духовна дипломатія» [9].

Без сумніву, що впродовж багатовікового світового історичного процесу релігія посідала визначальне місце у житті. Виходячи з цього, і значення духовної дипломатії особливе. Отож знайомство із пропонованою книгою є, звичайно, на часі. Автори, розглядаючи духовну дипломатію як наукову дисципліну в контексті із зовнішньополітичною історією, подають цікавий зріз захоплюючих сюжетів про звичаї і форми праміжнародних відносин, переносять у часи античності і середньовіччя, аналізують різноспрямованість і багатоплановість дипломатичних методів сьогодення, розкривають сучасні засади дипломатичної служби як мистецтва реалізації релігійного світогляду.

Книга унікальна ще й тим, що читач знайомитися із особливостями ритуалу дипломатичної служби, яка має відбиток священних вірувань різних епох світової цивілізації, подає історичний зріз діяльності видатних постатей світової дипломатії, які вийшли із середовища духовенства — Ришельє, Мазарині, Талейрана, розкриває сутність сучасної духовної дипломатії та її роль у світовому миротворчому процесі.

Особливість посібника полягає в тому, що автори, викладаючи історичні аспекти, намагаються спонукати читача до прагнення активно впливати на створення позитивного іміджу України у світовому товаристві, постійно використовувати надбання світової, а також

сучасної вітчизняної духовної культури для розвою власної держави, зміцнення її авторитету.

Варте уваги практичне значення видання. Автори не лише акцентують увагу на історичному осмисленні минулого духовної дипломатії, але й звертають увагу на сучасний стан релігійного впливу на перебіг подій у контексті внутрішнього життя різних держав, а часом і великих геополітичних регіонів, як скажімо, країн Близького Сходу, Африки, аналізують діяльність релігійних конфесій.

Позитивним є те, що видання має бібліографічне наповнення, популярний виклад матеріалу, чітку структурованість [10].

Але щорічник «Україна дипломатична» не єдиний видавничий проєкт ГДШу, який із розумінням ставиться до проблеми підтримки видання книг з дипломатичної тематики, а також окремих періодичних видань, які розширюють можливості зарубіжних дипломатів щодо глибшого ознайомлення з економічним, політичним, культурним життям, історією та духовністю нашої країни.

ГДШ постійно ініціює і видає книги дипломатичного спрямування, фірмові календарі, листівки та сувенірну друковану продукцію іміджевого характеру. Це фотопутівник «Перлини древнього Києва», ілюстровані видання «Розмай незалежної України. Художники Києва. Українське образотворче мистецтво: 1991–2011 роки», «На межі II–III тисячоліть. Художники Києва», «Шевченківська листівка» [11].

Зусиллями ГДШ друком з'явився збірник документів і матеріалів 1991–1998 років «Україна на міжнародній арені». Це фундаментальне документальне видання, підготовлене Міністерством закордонних справ України. Посібник необхідний тим, хто працює на ниві української дипломатії, насамперед науковцям, політологам. У книзі вміщено близько тисячі документів із міжнародної діяльності молодії Української держави.

Особистість першого українського міністра закордонних справ, державного і політичного діяча УНР, видатного історика Олександра Шульгина повернуто з вимушеного небуття 1998 року — задля ознайомлення широкого читачького загалу з творчим набутком цієї непересічної особистості видано його працю «Без території. Ідеологія та чин уряду УНР на чужині». Великий інтерес у дипломатичному світі викликали спогади українського дипломата новітньої доби Олександра Сліпченка, які вийшли у трьох томах і донесли багато цікавого, малознаного з періоду становлення дипломатичних відносин України й дотепер [12].

Основи дипломатичних зносин, особливості дипломатичної практики, міжнародні акти про міждержавні відносини, права людини, законодавчі та інші правові акти України з питань діяльності дипломатичних представництв, найбільш поширені й усталені в міжнародній практиці правила поведінки дипломатів знайшли відображення у

виданій ГДІПом 1999 року в книзі Григорія Руденка «Україна дипломатична», яка викликала інтерес зарубіжних дипломатів, працівників представництв міжнародних організацій, акредитованих в Україні, а також широкої громадськості, особливо тих, хто цікавиться питаннями зовнішньополітичної, зовнішньоекономічної діяльності України, студентів Дипломатичної академії та Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Невдовзі Григорій Руденко підготував книгу «Представництва іноземних держав в Україні», яка також вийшла у рамках видавничої програми ГДІПу [13]. З належною зацікавленістю Генеральна дирекція сприйняла пропозицію ректора Дипломатичної академії Міністерства закордонних справ України, Надзвичайного і Повноважного Посла Миколи Андрійовича Кулінича взяти участь у спільній підготовці та виданні «Стислого українського дипломатичного довідника» [14], дуже потрібного не тільки студентам академії, а й українським політикам, працівникам державних органів, дипломатичного корпусу, зарубіжним дипломатам, широкому загалу людей, не байдужих до повсякденного міжнародного і політичного життя світу. Видання такого довідника — свідчення значних напрацювань українських науковців, практиків-міжнародників у сфері розвитку національної дипломатії, формуванні власної дипломатичної школи, активної і плідної інтеграції України у світовий політичний процес.

Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв як видавець активно співпрацює з Міжнародним Історичним клубом «Планета» (ініціатором створення якого, до речі, є також ця організація), підтримуючи низку спільних періодичних видань: науковий історичний журнал «Пам'ять століть», щорічний альманах «Історичний календар» (сімнадцять випусків обсягом 400 сторінок кожний), історичні та теологічні щорічники «Український богослов» і «Духовні студії».

1. Гуменюк Б., Денисенко В., Кийков О., Туркевич В. Пізнаємо Україну. 20 років Генеральній дирекції з обслуговування іноземних представництв. Науково-популярний нарис. — К., 2012. — С. 252–257.
2. Денисенко В. Обшир української дипломатії // Пам'ять століть. — 2002. — № 2. — С. 159–160.
3. Кривонос П. З турботою про іноземні місії. — Україна дипломатична. Вип. 1. — К., 2000. — С. 22–27.
4. Денисенко В. Третій випуск щорічника «Україна дипломатична». — Пам'ять століть. — 2003. — № 4. — С. 156–157.
5. Курас І. Українська дипломатія: історія і сьогодення. — Україна дипломатична. Вип. 2. — К., 2001. — С. 4–7.
6. Кривонос П. Місце зустрічі — Клуб «Планета». — Історичний календар-2003. — К., 2003. — С. 189–191.
7. Аннан Кофі. Демократія — це спосіб життя. — Україна дипломатична. Вип. 3. — К., 2002. — С. 4–9.

8. *Перебийніс П.* Книжкова полиця 2012 від ГДІПу // Зовнішні справи. — 2012. — №10. — С. 58–59.
9. *Денисенко А., Денисенко В., Кийков О.* Духовна дипломатія. Навчальний посібник. — К., 2012. — 212 с.
10. *Небожук Р.* Мир і життя — помисли духовні // Пам'ять століть. — 2012. — № 6. — С. 252–253.
11. *Кривонос П.* Київ дипломатичний // Науковий вісник Дипломатичної академії України. Вип. 13. — К., 2007. — С. 25–32.
12. *Кривонос П., Коєв Ю. Передмова // Слипченко А.С.* И был им всякий почет... Заметки о дипломатии и дипломатах (Т. 3). Худ.-док. изд. — К.: «Задруга», 2011. — 536 с., ил.
13. *Руденко Г.М.* Представництва іноземних держав в Україні. — К., 2004. — 350 с.
14. *Кулінич М.А., Руденко Г.М.* Стислий український дипломатичний довідник. Навчальний посібник. — К., 2006. — 376 с.

Анотація. У статті висвітлюється видавнича діяльність Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв як один із факторів просування позитивного іміджу України у світі. Наголошується на тісному переплетенні дипломатії, політики, культури та духовності. Проаналізовано основні видання (видавцем яких є ГДІП) про дипломатичну діяльність України як суб'єкта міжнародної дипломатичної сфери.

Ключові слова: іміджелогія, позитивний імідж, Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв, науковий щорічник «Україна дипломатична».

Oleksiy KYIKOV,

deputy director

of the «Diplomatic Service» directorate

*of the Directorate-General for Rendering Services
to Diplomatic Missions*

THE PUBLICATIONS OF THE SE «GDIP» CONTRIBUTE TO THE CREATION OF A POSITIVE IMAGE OF UKRAINE

Publication activity though it may seem to be outside the specialization of SE «GDIP» is worth mentioning among various factors defining the work of this institution. This activity is impelled by the desire to promote diplomacy as an important field of state activities. But this desire is not the only one though. While communicating with employees of international organizations one could realize that their knowledge of history, culture, art, spiritual and everyday life of our country is rather superficial. It is no doubt that it is the Ministry of foreign affairs that plays nowadays the leading role in international activity of our state, systematically and persistently expanding Ukrainian participation in the development of the world politics, international relations, Ukrainian diplomacy and integrating our young state to the global process [1]. In its work the Ministry relies not only on its own facilities but is also supported by the government agencies, diplomatic missions and «People's diplomacy». A remarkable example of such institution is Directorate General for Rendering Services to Diplomatic Missions. The main task of this organization is to create an appropriate infrastructure for diplomatic missions of foreign states and international organizations accredited to Ukraine. Taking into consideration that foreign representatives get more vivid impressions from meetings free of protocol formalities, Directorate has developed an interesting and multi-faced program for diplomats and members of their families, which will give the opportunity to understand Ukrainian people and their mentality [2].

The comments of the scientific community, mass media opinion reflect the idea that it's time to objectively and occasionally display the diplomatic history of the life of Ukraine, publish meaningful and deep research on the activities of foreign policy makers, to acquaint the reader with epistolary narration of the prominent diplomats, with extensive research and theoretical studies of this important branch of international

relations. Having gained the general recognition of the newly created annual issue, editorial board so full of enthusiasm got down to work to create a true record [5].

The analysis of publication of the scientific annual issue “Diplomatic Ukraine” with over six hundred books printed give now every reason to be proud of this unique project, to state that the publication not only found its own place among historical periodicals in our country, but also was highly reckoned by scientific community and the diplomatic corps, international organizations, particularly by UNO and UNESCO.

The abovementioned books are like birds singing in spring and signifying the renovation in the field of publication on the issue of Ukrainian diplomacy. Contemporary reader is eager to know more about the people who fought for our right to openly communicate with other peoples, who worked with dedication to create a positive image of Ukraine in the world. I want to believe that the «the library of scientific annual issue «Diplomatic Ukraine» will live long, that it will reveal to us the lives of the following prominent personalities: Luka Palamarchuk, Volodymyr Martynenko, Anatoliy Zlenko... They all had an honourable and beautiful vocation in their lives that was to connect their people to the world.

The Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions as a publisher cooperates actively with International Historical club «Planet» (being by the way the initiator of its foundation), supporting a number of common periodicals: scientific historical journal «Memory of the centuries», an annual miscellany «Historical Calendar» (fifteen issues, 400 pages each), theological and historical annual issues «Ukrainian theologian» and «Spiritual Studios».

На презентації першого випуску наукового щорічника «Україна дипломатична», 2000 рік
At the presentation of the first issue of the «Diplomatic Ukraine» year book, 2000

Під час презентації книги «Україна дипломатична». Виступає Міністр закордонних справ України
Костянтин Грищенко
The Minister of Foreign Affairs of Ukraine Kostyantyn Gryshchenko made a speech during presentation of the
«Diplomatic Ukraine» year book

Зліва направо: Леонід Губерський, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член редакційної колегії щорічника «Україна дипломатична», Анатолій Денисенко, головний редактор видання, Павло Кривонос, член редколегії, Микола Кулінич, дипломат, член редколегії
 From the left to the right: Leonid Guberskyi, rector of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, member of editorial board of year book *Ukraina Dyplomatychna*, Anatoliy Denysenko, main editor of issue, Pavlo Kryvonos, member of editorial board, Mykola Kulynych, diplomat, member of editorial board of issue

Члени редакційної колегії щорічника «Україна дипломатична» під час зустрічі у Міністерстві закордонних справ, 2005 рік
 Members of editorial board of «Diplomatic Ukraine» year book during the meeting at the Ministry of Foreign Affairs, 2005

Засідання редколегії щорічника «Україна дипломатична», 2006 рік
At the meeting of Editorial board of «Diplomatic Ukraine» year book, 2006

На презентації наукового щорічника «Україна дипломатична» Анатолій Зленко, Міністр закордонних справ України, Діна Удовенко, Геннадій Удовенко, депутат Верховної Ради України, 2006 рік
At the presentation of «Diplomatic Ukraine» year book Anatolii Zlenko, Minister of Foreign Affairs, Dina Udovenko, Henadiy Udovenko, deputy of Velkhovna rady of Ukraina, 2006

На презентації 12-го випуску наукового щорічника «Україна дипломатична», 2011 рік
At the presentation of «Diplomatic Ukraine» year book, 12-th issue, 2011

Засідання редакційної колегії щорічника, 15 жовтня 2014 року
At the meeting of Editorial board of «Diplomatic Ukraine». October 15, 2014

Леонід ГУБЕРСЬКИЙ,

ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В АВАНГАРДІ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ
(до 180-річчя від дня заснування університету)**

Проблема заснування в Києві класичного університету європейського зразка порушувалася щонайменше із середини XVII ст., коли українські гетьмани Б. Хмельницький та І. Виговський, а у XVIII ст. ще й І. Мазепа та К. Розумовський, ставили питання перед польськими королями і московськими царями про перетворення на класичний університет Могилянської колегії або про створення окремого світського університету. Та через низку історичних обставин реалізувати гетьманські проекти не вдалося.

Чергове нагадування про необхідність відкрити університет в Києві було в «Наказі київського шляхетства» спрямованого в 1767 р. до Уложенної комісії, яка розробляла проект «Нового уложення» в Російській імперії. Проте, незважаючи на енергійні клопотання української шляхти (колишньої козацької старшини) про відкриття університету, така ідея не мала підтримки, бо її розглядали в Петербурзі як частину претензій «малоросійських автономістів» на відновлення «давніх прав і свобод краю».

З приходом до влади в імперії відносно ліберального Олександра І, українська шляхта активізувало свою діяльність, спрямовану на відкриття вищої школи. Однак добитися відкриття університету в Києві не вдалося через протидію польських шляхтичів (А. Чарторийського, Т. Чацького) при російському дворі, які бачили в Київському університеті загрозу домінування польськомовної системи освіти на Правобережній Україні.

А. Чарторийський мав підтримку своїх ідей в особі харківського просвітителя Василя Каразіна, який давно виступав із планами відкриття університету в Харкові. Спільними зусиллями А. Чарторийський

і В. Каразин домоглися, аби імператор Олександр I 24 січня (за старим стилем) 1803 року підписав «Попередні правила народної освіти» у яких вказувалося, що, на додаток до університетів у Москві, Дерпті та Вільні, слід заснувати університети в Петербурзі, Казані та Харкові. Реалізовано проект Харківського університету було 1805-го, а плани відкриття університету в Києві знову «зависли в повітрі».

Перекресливши ідею створення Київського університету й доклавши всіх зусиль до максимальної розбудови Віленського університету, Адам Чарторийський і його помічник, візитатор (інспектор) навчальних закладів Віленського навчального округу Тадеуш Чацький, намагалися посилити мережу польського шкільництва в українських і білоруських губерніях. У контексті цих дій, у жовтні 1805 року у містечку Кременці на Волині було засновано польську Гімназію, реорганізовану в січні 1819 р. в польський Волинський Ліцей. Таким чином до 1820-х років. в Російській імперії було сформовано два потужні осередки польської освіти — Віленський університет і Волинський ліцей.

Тим часом, лояльна політика Петербургу щодо польської громади в імперії завершилася після невдалого польського національного повстання 1830–1831 рр. Імператор Микола I розгорнув масштабні репресії проти польської шляхти як головної опори повстанського руху. Серйозного удару зазнало й польське шкільництво. Університет у Вільні та Ліцей у Кременці було зачинено. Замість Віленського навчального округу сформували Білоруський навчальний округ із центром в Орші, куди планували перенести університет з Вільні. У грудні 1832 року на базі Київської, Чернігівської, Волинської та Подільської губерній було створено Київський навчальний округ, на чолі якого поставили Є. фон Брадке. Підставою для створення окремого Київського навчального округу стало переведення до Києва у квітні 1832 р. зачиненого раніше Волинського ліцею. За умови, коли в Російській імперії центрами навчальних округів були університетські міста, ідея створення університету в Києві знову постала на повісті дня. Така ситуація дозволила міністру освіти графу С. Уварову 30 жовтня (за старим стилем) 1833 р. запропонувати імператору заснувати в Києві повноцінний Імператорський університет Св. Володимира. 31 жовтня (за ст. ст.) 1833 року імператор Микола I написав позитивну резолюцію про відкриття в Києві університету.

8 листопада (за ст. ст.) 1833 року імператорським указом Волинський ліцей перевели із Кременця до Києва і «перетворили» на університет. 25 грудня (за ст. ст.) 1833 року цар затвердив статут й штат Київського університету.

Вістка про створення в Києві університету була із великим ентузіазмом сприйнята багатьма українськими інтелектуалами, які працювали в різних університетах імперії Романових. Одним із них був молодий професор ботаніки Московського університету, нащадок ко-

зацької старшини Михайло Максимович. На зламі 1833–1834 рр. М. Максимович листується із міністром народної освіти й кураторами Московського та Київського навчального округів, клопочучи перед ними про своє переведення до Києва. 4 травня (за ст. ст.) 1834 року М. Максимовича офіційно затвердили на посаді ординарного професора російської словесності в Університеті Св. Володимира. Одночасно його призначили деканом Першого відділення філософського факультету у новоствореному університеті. 6 червня 1834 року Є. фон Брадке повідомив М. Максимовича листом про те, що на нього покладено обов'язки ректора. У зв'язку з чим куратор навчального округу наполягав на прибутті професора М. Максимовича до Києва не пізніше 15 липня 1834 року. М. Максимович уже в статусі в. о. ректора Університету Св. Володимира 13 липня 1834 року з'явився до канцелярії куратора Київського навчального округу. Того самого дня Є. фон Брадке офіційно поклав на Михайла Максимовича ректорські обов'язки. Остаточо ж ректором університету в Києві Максимовича затвердив імператор 16 жовтня 1834 року.

Урочисте відкриття університету відбулися 15 липня 1834 року в день пам'яті рівноапостольного святого князя Володимира. Навчання ж в університеті розпочалося 28 серпня 1834 року.

Згідно зі статутом 1833 р. в Університеті Св. Володимира передбачали створити два факультети – філософський (у складі двох відділень – історико-філологічного та фізико-математичного) і юридичний.

Першого навчального року до Університету св. Володимира було зараховано 62 студенти (28 православного і 34 католицького віросповідання). Абсолютна більшість студентів (57 осіб) належала до дворянства. На філософському факультеті навчання розпочали 27 студентів (13 на першому відділенні і 14 – на другому), а на юридичному – 36.

До 60-х рр. ХІХ ст. домінували за національною ознакою серед студентів Київського університету поляки. Лише після поразки чергового польського повстання 1863–1864 рр. і запровадження в університетах імперії ліберальнішого статуту, який дозволив вступати до вишів дітям «різночинців», національний склад студентів Університету Св. Володимира змінився. Найчисельнішими національними групами вишу стали українці та росіяни.

Бажаючи перетворити Київський університет на форпост російського самодержавства й інструмент русифікації «Південно-західного краю», уряд особливо ретельно наглядав за «політичною благонадійністю» студентів і викладачів у Києві. У 1835 році в Інструкціях для інспектора студентів Імператорського університету Св. Володимира вказувалося, що: *«Добра моральність юнаків, які навчаються є найбільш вірна, єдина передумова не тільки гарних успіхів у науках, але й досягнення мети уряду у вихованні їх істинними синами церкви, вірними слугами престолу і корисними для батьківщини грома-*

дянами (...) Інспектор університету суворо спостерігає, щоб вони в жодному разі не мали таємних товариств і таємних зібрань...».

Попри супротив уряду в Університеті Св. Володимира вже з перших років існування зародився опозиційний рух, який виявлявся насамперед у польському національному русі. Викриття в 1838 р. в стінах університету польського таємного товариства призвело до рішення тимчасово закрити Київський університет. Читання лекцій було призупинено на рік, а студентів частково арештували (36 осіб), а частково розосередили по інших університетах імперії (190 осіб) або змусили стати чиновниками найнижчих рангів (30 осіб). Частину викладачів-поляків також перевели на роботу до університетів Харкова і Москви. Також університетський викладацький корпус було поповнено новими професорами, переведеними з інших університетів імперії.

Тільки восени 1840 р. було відновлено роботу університету, а його структуру було змінено. Міністр освіти С. Уваров задумав створити в Університеті Св. Володимира третій факультет — медичний. Річ в тім, що після ліквідації у Вільно університету в 1832 р. на базі його медичного факультету було засновано Імператорську Віленську медико-хірургічну академію, у цій академії, у якій домінували польські викладачі та студенти. Тоді С. Уваров запропонував імператору перевести матеріально-технічну базу академії до Києва, приєднати її до Київського університету, сформувавши для неї новий викладацький склад.

З осені 1840 р. до Києва почало переїжджати господарство академії. Процес «передислокації» розтягнувся на кілька років. Попри його незавершеність, у 1841 році в Університеті Св. Володимира було відкрито медичний факультет.

Повноцінному розвитку Київського університету в перші роки його існування заважала відсутність власного приміщення. Керівництво вищу протягом перших восьми років орендувати кілька приватних будівель не пристосованих для навчального процесу. Лише 31 липня 1837 року розпочалося будівництво головного навчального корпусу університету. Автором проекту університетської будівлі став професор архітектури Санкт-Петербурзької Академії мистецтв В. Беретті. Під його безпосереднім керівництвом до осені 1842 року на околиці «старого Києва» було зведено в стилі російського класицизму університетський корпус. Поряд з яким професор Е. Траутфеттер заклав ботанічний сад.

Всупереч урядовим заходам, які мали остаточно перетворити Університет Св. Володимира на форпост російського самодержавства, у його стінах продовжували зароджуватися нові прогресивні ідеї, базовані на найкращих зразках світової гуманістичної думки. Так, у 1845-1847 рр. в Київському університеті розгорнуло свою діяльність Кирило-Мефодіївське братство, члени якого вперше поставили «українське питання» не лише в культурно-етнографічній, але й у політич-

ній площині. Один із засновників і автор програмних творів братства, видатний мислитель і вчений-історик, професор кафедри Російської історії Київського університету Микола Костомаров зробив духовною основою братства ідеї українського національного відродження та панславізму. Ідейним натхненником братства, який своїми сміливими віршами вдихнув у його членів дух безкомпромісної боротьби за свободу уявленої нації, став геніальний Тарас Шевченко, який в цей період працював у Археографічній комісії, що базувалася в приміщенні головного університетського корпусу.

Викриття і розгром поліцією Кирило-Мефодіївського братства, як і жорстокі судові вироки його провідним діячам, чітко продемонстрували, що імперський уряд не бажає миритися навіть з найменшими проявами української самосвідомості. Лише після смерті Миколи І і лібералізації політики в російській імперії за правління Олександра II інтелектуальне та громадське життя в університеті поживалося.

Пожвавлення було викликане призначенням у 1858 р. на посаду куратора Київського навчального округу видатного російського хірурга М. Пирогова. Завдяки йому в Києві поширилася практика відкриття недільних шкіл для дорослих, у яких викладачами ставали студенти. Студенти влаштовували музичні, літературні вечори, збирання пожертв, кошти від яких ішли на придбання підручників. Проіснували школи недовго і зникли після того, як М. Пирогов залишив посаду куратора округу в 1861 р. Попри заборону недільних шкіл, молоді українські студенти намагалися поширювати ідеї національного відродження в середовищі українських міщан і селян.

У січні 1863 р. в Російській імперії вибухнуло останнє польське повстання, яке безпосередньо зачепило Київський університет. Після його придушення Університет Св. Володимира остаточно втратив свій «польський характер».

Новий ліберальний університетський статут 1863 р. суттєво розширив автономію вищих навчальних закладів, що сприяло поживленню роботи Київського університету. Кількість кафедр у ньому зросла з 37 до 52, було розширено викладацькі штати. При університеті налічували 45 навчально-допоміжних установ: 2 бібліотеки (наукова і студентська), 2 обсерваторії (астрономічна і метеорологічна), ботанічний сад, 4 факультетські клініки, 3 госпітальні клініки, 2 клінічні відділення при міській лікарні, анатомічний театр, 9 лабораторій і 21 кабінет. На роботу до Києва запросили 90 провідних вчених з російських, німецьких, австрійських університетів, а з 1864 р. при факультетах почали залишати талановитих випускників, яких готували до захисту докторатів і отримання професорських звань. Завдяки реформам Київський університет перетворився на великий науково-освітній осередок не лише Російської імперії, але й Європи.

Активна робота громадівців, яка проводилася в стінах Київського університету впродовж 70-80-х роках XIX ст., сприяла національному відродженню в середовищі молоді української інтелігенції. Радикальні вимоги студентської молоді підбадьорювало старше покоління інтелігенції. Під час першої російської революції вона підняла проблему українізації вищої освіти в регіоні. 20 квітня 1906 р. представники українського громадянства м. Чернігова (Д. Яворський, М. Коцюбинський, М. Федченко, Л. Шрамченко та ін.) поставили питання про відкриття в Київському університеті кафедри *«української мови, літератури, історії, етнографії і права звичаєвого, з викладами тих предметів на українській же мові»*. 22 травня 1906 р. проф. В. Перетц і Г. Павлуцький підписали подання до деканату історико-філологічного факультету у якому обґрунтували необхідність відкриття українознавчих кафедр.

На підтримку заснування українознавчих кафедр в Університеті Св. Володимира виступили українські громадські та культурні діячі — І. Липа, С. Петлюра, Д. Дорошенко, Б. Грінченко, О. Лотоцький, М. Грушевський, С. Єфремов та ін. 27 листопада 1906 р. студенти-українці передали до Ради університету заяву з проханням відкрити українознавчі кафедри. Під заявою поставили свої підписи 1430 студентів. Різко проти цієї ідеї виступила реакційно налаштована частина професури й керівництво Міністерства народної освіти.

За власною ініціативою, професори А. Лобода й В. Перетц у 1907 р. розпочали викладання в університеті української літератури, однак невдовзі крामольний експеримент було заборонено.

Перша світова війна серйозно дезорганізувала освітній процес. Переїзди завдали серйозних збитків лабораторіям, кабінетам і музейним колекціям університету. У такому стані Університет Св. Володимира застав добу революцій, які в Україні вилилися в боротьбу за створення власної незалежної держави.

Після ліквідації самодержавства в лютому 1917 р., наполегливі вимоги українського студентства і викладачів, пов'язані з відкриттям українознавчих кафедр і запровадженням української мови викладання, змусили нову владу в Петрограді піти на окремі поступки. 27 червня 1917 року Міністерство народної освіти розробило положення про відкриття в Університеті св. Володимира українознавчих кафедр: української мови, літератури, історії та історії західно-руського права. 5 вересня 1917 року відповідне подання міністерство спрямувало Тимчасовому урядові. 19 вересня 1917 року було прийнято постанову про створення вище перерахованих кафедр у Київському університеті. 30 вересня 1917 року керівництво університету розпорядилося протягом трьох місяців провести конкурс на заміщення посад для українознавчих кафедр. Однак у січні 1918 року, коли минув тримі-

сячний термін, політичні події, що розгорнулися в Україні, відтіснили на задній план академічні проблеми.

Зі створенням в Києві Центральної Ради десятки викладачів і сотні студентів Університету Св. Володимира взяли якнайактивнішу участь у боротьбі за незалежність Батьківщини. Найбільш героїчною сторінкою цих самостійницьких змагань став подвиг студентів, здійснений під Крутами. У січні 1918 року на заклик лідерів УНР понад 300 київських студентів і гімназистів об'єдналися в студентський курінь. Перша сотня добровольців (130 осіб), під командуванням сотника-студента Омельченка, вела оборонні бої, захищаючи 29 січня 1918 року важливий залізничний вузол — станцію Крути на Чернігівщині і стримуючи наступ більшовицьких частин на Київ. У трагічному бою під Крутами студенти втратили 12 осіб убитими і 40 пораненими, 27 полонених студентів було закатовано червоногвардійцями.

У період існування Української держави гетьмана П. Скоропадського Університет Св. Володимира отримав офіційний статус російського університету Києва. Поряд з ним у липні 1918 р. було створено Київський український державний університет. Згодом обидва університети об'єднали в один Київський університет.

Остаточне встановлення радянської влади в Україні у 1920 р. означилося широкомасштабними реформами у сфері освіти, спрямованими на професіоналізацію вищої школи, ліквідацію суто теоретичної підготовки, розширення мережі та структури вишів. У 1920 р. Київський університет (поряд з іншими університетами України) було розформовано. На базі медичного факультету організували окремий Медичний інститут, юридичний факультет — передали Інституті народного господарства, з історико-філологічного, фізико-математичного і природничого факультетів, Київського учительського інституту та Київських вищих жіночих курсів створили Вищий інститут народної освіти імені Михайла Драгоманова (з 1926 р. — Київський інститут народної освіти) та Педагогічний інститут.

Завдяки цим змінам вища освіта стала доступною для найбільш вразливих верств населення, вищий навчальний заклад було частково українізовано (українці становили понад 65% студентів, а більшість навчальних дисциплін викладали українською мовою), протягом короткого проміжку часу вдалося підготувати значну кількість кадрів для освітньої галузі й економіки. З іншого боку, реорганізація університету призвела до розосередження наукових сил, зниження рівня підготовки спеціалістів та скорочення фундаментальних досліджень, руйнації всесвітньо відомих наукових шкіл.

На початку 1930-х рр. стала очевидною неспроможність Інститутів народної освіти забезпечити належну підготовку кваліфікованих фахівців, тому, було прийнято рішення повернутися до системи класичних університетів. Постановою Центрального Виконавчого Комітету

СРСР від 19 вересня 1932 р. Народний комісаріат освіти й Раду народних комісарів УСРР зобов'язали відновити університети на території Радянської України. Шлях до поновного відкриття університету в Києві було розчищено. Сімдесят шість років тому, якраз тоді коли Україна вмирала від голоду, — 10 березня 1933 р. Рада народних комісарів УСРР ухвалює постанову «Про організацію на Україні державних університетів», якою поряд із Харківським, Одеським і Дніпропетровським передбачається відновлення університету в Києві «з нового 1933/1934 навчального року».

Незважаючи на нестерпні умови праці, викладачі Київського державного університету впродовж 1930-х рр. змогли відновити повноцінну класичну університетську освіту. У складі університету відкривалися нові кафедри, створювалися нові факультети. На 1938 р. їх було вже вісім: фізико-математичний, історичний, філологічний, хімічний, геолого-географічний, біологічний, юридичний та іноземних мов.

Ідея про надання Київському державному університету імені Тараса Шевченка почали обговорювати з 1937 р. На тлі знищеного українського села, розстріляної або засланої до таборів інтелігенції владі потрібно було формувати новий образ «радянського українця». Новій «українській радянській нації» слід було дати нового героя. На цю роль обрали Тараса Шевченка, щоправда перед тим до невпізнанності викрививши та вульгаризувавши його творчість і біографію. Зважаючи на ідеологічну важливість для сталінського режиму «операції» з перетворення Шевченка на «марксиста», «поета-революціонера», «поборника дружби народів» тощо, було прийнято рішення широко залучити університет до підготовки і святкування 125-річчя з дня народження Кобзаря, кульмінацією якого мало стати надання університету його імені. На початку 1939 р. колектив університету звернувся до уряду із клопотанням про присвоєння Київському державному університету імені Тараса Шевченка. А 5 березня 1939 року Голова Президії Верховної Ради СРСР М. Калінін підписав Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про увічнення пам'яті поета Т.Г.Шевченка з нагоди 125-річчя від дня його народження», другим пунктом якого оголошувалося: «Надати ім'я Т.Г. Шевченка державному Київському університету». Наступного дня — 6 березня 1939 року в парку напроти головного університетського корпусу було урочисто відкрито пам'ятник Тарасу Григоровичу роботи скульптора М. Манізера і архітектора Є. Левінсона. Т. Шевченко символічно зайняв місце свого колишнього гонителя імператора Миколи I, який своїм розпорядженням про багаторічне ув'язнення поета відірвав його від університетського життя. Шевченко повернувся в університет своїм іменем і своїм нескореним духом.

Важкого удару університету протягом 1930-х — 1940-х рр. завдали масові репресії викладачів і студентів. Серед репресованих викладачів були вчені світового масштабу — професори М. Кравчук, Н. Мірза-

Авак'янц, М. Зеров, О. Гермайзе, А. Кримський, М. Русанівський, К. Штепа, М. Безбородько та багато інших.

Однак попри ідеологічні обмеження та репресії, напередодні Другої світової війни Київський університет був одним із найпотужніших вишів СРСР і за науково-педагогічним потенціалом посідав третє місце серед радянських університетів. У ньому навчалось 4 тисячі студентів. На 52 кафедрах працювало понад 300 професорів, доцентів, викладачів, з яких було 8 академіків і 6 членів-кореспондентів АН УРСР, 24 доктори і 65 кандидатів наук. В аспірантурі університет готував кадри молодих спеціалістів вищої кваліфікації із 43 спеціальностей. На жаль, на заваді подальшого розвитку університету стала війна.

Під час боїв за Київ у жовтні-листопаді 1943 р. університет зазнав непоправних руйнувань і втрат. Тільки вартість втраченого лабораторного обладнання сягнула 50 млн крб. Незважаючи на колосальні збитки, впродовж повоєнних десятиліть головному університету України вдалося не лише відновити втрачений потенціал, але й серйозно його посилити. Одразу ж після звільнення Києва почалося відродження *alma mater*. Студенти та викладачі своїми власними силами відбудували гуманітарний та хімічний корпуси, і вже 15 січня 1944 року було відновлено заняття на старших курсах, а з 1 лютого — і на першому.

У 1946 р. в Київському державному університеті вже навчалось понад 3800 студентів, працювало 357 професорів, доцентів і викладачів. На кінець 1940-х років університет за обсягом роботи досягнув довоєнного рівня.

Розгортання демократизаційних процесів у СРСР із середини 1980-х років пожвавило громадське життя в університеті. У середовищі студентів і викладачів починають з'являтися опозиційні групи — Товариство української мови, Українська студентська спілка, екологічна організація «Зелений світ», осередок Народного руху України тощо. Активна громадянська позиція студентів Шевченкового університету яскраво виявилася на зламі 1980–1990-х років, коли студентство масово взяло участь у боротьбі за незалежність України. Кульмінацією цієї боротьби стала «Студентська революція на граніті» пізньої осені 1990 р., коли тисячі студентів університету поряд із десятками тисяч своїх однолітків з усієї України, вимагаючи реальних перетворень в державі, проводили тривале голодування на граніті центрального київського майдану, голодування, яке показало світові, що в Україні виросло нове покоління молоді, готове рішуче боротися за свободу Батьківщини.

За 180-річну історію Київського університету його викладачі зробили гідний внесок до скарбниці світової науки та суспільно-політичної думки — історики й філологи: М. Максимович, В. Цих, І. Нейкірх, М. Костомаров, П. Павлов, В. Антонович, В. Іконніков, І. Лучицький,

М. Драгоманов, В. Перетц, М. Довнар-Запольський, М. Дашкевич, А. Лобода, Ф. Вовк, Ф. Фортинський, Ю. Кулаковський, С. Єфремов, А. Кримський, О. Гермайзе, Є. Тарле, Н. Полонська-Василенко, О. Оглоблін; філософи: О. Новицький, О. Гіляров, Г. Челпанов, В. Шинкарук; юристи: К. Неволін, М. Іванішев, М. Владимирський-Буданов, О. Кістяківський; економісти: Г. Сидоренко, М. Зібер, М. Яснопольський, П. Кованько; математики та механіки: І. Рахманінов, М. Ващенко-Захарченко, П. Ромер, В. Єрмаков, Д. Граве, О. Шмідт, Б. Букреєв, Г. Пфейфер, Г. Суслов, П. Воронець, М. Боголобов; фізики: М. Авенаріус, М. Шіллер, Й. Косоногов; хіміки: Г. Фонберг, М. Бунге, С. Реформатський, А. Бабко, А. Голуб, А. Пилипенко, А. Кіпріано; геологи: К. Феофілактів, В. Чирвинський, М. Андрусов, П. Тутковський, В. Тарасенко; ботаніки: В. Бессер, Е. Траутфеттер, О. Рогович, І. Шмальгаузен, С. Навашин, К. Пурієвич, О. Фомін, Й. Баранецький, М. Холодний, Н. Корнюшенко, Д. Зеров, О. Липа; зоологи: К. Кесслер, О. Ковалевський, О. Северцов, О. Коротнєв, С. Кушакевич, Л. Шеложко, Б. Мазурович; біохімік О. Палладін; медики: В. Караваєв, О. Вальтер, В. Бец, М. Скліфосовський, Ф. Яновський, В. Образцов, В. Чаговець, М. Стражеско та інші визначні вчені.

З університетських стін вийшла плеяда визначних діячів науки, культури, мистецтва, політичних лідерів: М. Лисенко, В. Самійленко, В. Винниченко, М. Грушевський, М. Рильський, М. Бердяєв, Д. Дорошенко, М. Міхновський, М. Василенко, М. Зеров, М. Драй-Хмара, М. Боголюбов, О. Вишня, Д. Заболотний, В. Підвисоцький, В. Домонтович, І. Огієнко, В. Симоненко, В. Чорновіл, Б. Олійник, Л. Кравчук, П. Порошенко та десятки інших визначних постатей.

Помітні зміни у діяльності Київського університету відбулися за роки незалежності України. Враховуючи здобутки університету, його значення у становленні та розвитку української національної ідеї та формуванні національної еліти, Президент України своїм Указом від 21 квітня 1994 р. надав Київському університету статус національного, самоврядного державного вищого навчального закладу. 25 листопада 1999 р. черговим Указом Президента автономний статус Київського національного університету імені Тараса Шевченка було суттєво розширено, а Указом Глави держави від 5 травня 2008 р. було передбачено перетворення нашого університету на *«головний навчально-науковий центр України з підготовки науково-педагогічних та наукових кадрів вищої кваліфікації»*. У липні 2009 р., відповідно до постанови Кабінету Міністрів України, університет набув статус самоврядного (автономного) дослідницького національного вищого навчального закладу, передбачено посилене фінансування програм перспективного розвитку університету, а 8 липня 2013 р. Указом Президента України Київський університет названо *«головним навчально-науковим центром України з підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації»*.

ліфікації», визначено заходи з підтримки основних університетських наукових, навчальних та соціальних програм.

Сьогодні Київський національний університет імені Тараса Шевченка — потужний багатогалузевий навчально-науковий комплекс, який об'єднує 17 факультетів, 7 навчальних інститутів, навчально-науковий центр «Інститут біології», підготовче відділення та Центр українознавства. До його складу входить два коледжі (геолого-розвідувальних технологій та оптико-механічний), фізико-математичний і гуманітарний ліцеї, Наукова бібліотека ім. М. Максимовича, Інформаційно-обчислювальний центр, видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», вісім музеїв, дві астрономічні обсерваторії.

Вищу кваліфікацію в університеті здобувають майже 1600 аспірантів та більше 120 докторантів. В університеті щорічно відбувається понад 350 захистів докторських і кандидатських дисертацій. Навчальний процес забезпечують 192 кафедри. Науковий потенціал Київського університету на сьогодні — це більше 60 дійсних членів та член-кореспондентів Національних академій наук України, 600 докторів наук, 1570 кандидатів наук. Окрім того, щороку поряд з українськими фахівцями в університеті працює майже 200 професорів із провідних наукових та навчальних центрів світу.

Високий статус класичного університету дослідницького зразка підтверджується численними науковими здобутками вчених співробітників університету, досягнення яких відзначено, зокрема, Державними преміями України в галузі науки і техніки, преміями НАН України та галузевих національних академій наук, міжнародними преміями, орденами «За заслуги», «Святих Кирила та Мефодія», почесними званнями «Заслужений працівник освіти України», «Заслужений діяч науки і техніки України», «Заслужений юрист України», преміями Президента України для молодих учених, преміями Верховної Ради України найталановитішим молодим ученим у галузі фундаментальних і прикладних досліджень та науково-технічних розробок.

Київський університет підтримує широкі міжнародні зв'язки з університетами зі всього світу. Сьогодні університет має партнерські угоди з понад 200 університетами з 59 країн світу. Для проведення наукової роботи, участі в конференціях, читання лекцій університет щорічно відвідують близько 100 зарубіжних учених і викладачів із 20 країн світу. Щороку в зарубіжні відрядження до 50-60 країн світу виїжджає понад 1000 викладачів, науковців, студентів. Дві третини відряджених виїжджають за кордон із науковою метою (участь у конференціях, стажування, проведення досліджень).

Останніми роками університет зайняв активну позицію щодо збільшення обсягів набору на навчання іноземних громадян. Кількість іноземних громадян, які здобувають вищу освіту в університеті, становить 1028 осіб.

З метою підвищення конкурентоспроможності випускників і рівноправного входження до європейського освітнього простору університет бере активну участь у національних і міжнародних рейтингах вищих навчальних закладів. Зокрема у 2014 р. Київський університет увійшов у ТОП–500 у міжнародному рейтингу найкращих університетів світу QS World University Rankings (Велика Британія), посівши 421–430 місце. За такими основними критеріями цього рейтингу, як репутація в академічному середовищі, індекс цитування наукових публікацій представників університету, співвідношення кількості викладачів і студентів, ставлення роботодавців до випускників, а також відносна чисельність іноземних викладачів і студентів, Київський університет продемонстрував найвищі результати, підтвердивши свій статус найкращого вишу України.

Серед почесних докторів Київського університету в ХХ й на початку ХХІ століть є діячі науки, політики і культури світового масштабу. Йдеться про прем'єр-міністра Індії Індіру Ганді, генерального секретаря ЮНЕСКО М'боу Амаду-Махара, всесвітньо відомих дослідників Тура Хейердала та Жака Іва Кусто, президентів Уільяма Клінтона, Альгірдаса Бразаускаса, Вацлава Гавела, Михаїла Саакашвілі, Іслама Карімова, Леоніда Кучму, Леоніда Кравчука, Олександра Лукашенка, Ільхама Алієва, Емомалі Рахмона, Нурсултана Назарбаєва, Реджепа Таїра Ердогана, канцлера Німеччини Гельмута Коля, генерального секретаря ООН Пан Гі Муна, голову Єврокомісії Жозе Мануеля Баррозу, нобелівських лауреатів Жан-Марі Лена та Жореса Алфьорова.

Leonid HUBERSKY,

Rector of Taras Shevchenko National University of Kyiv

**TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF
KYIV CONTRIBUTES TO THE VANGUARD
OF UKRAINIAN EDUCATION
(in commemoration of the 180th anniversary of the founding
of the University)**

Taras Shevchenko National University of Kyiv is a powerful multi-directional educational and academic complex that incorporates 17 faculties, 7 educational institutes, educational and academic center «Institute of Biology», preparatory division and the Center for Ukrainian Studies. It includes two colleges (geological survey technologies and optomechanical), physico-mathematical and humanitarian lyceum, M. Maksymovych Scientific Library, information and computing center, publishing center «Kyiv University», eight museums and two astronomical observatories. For students accommodation a student campus was created with comfortable dormitories, computer clubs, sport complex, canteens, cafes and dancing studios. To promote health care, the University has a health and recreation resort and recreational sport complexes.

There are 192 departments that maintain the educational process. Academic potential of Kyiv university today is represented by over 60 current members and corresponding members of the Ukrainian Academies of Sciences, 600 Doctors of Science and 1570 PhDs. Apart from that, each year around 200 professors from leading scientific and educational centers of the world work together with Ukrainian specialists.

Talented students whose achievements are marked with medals, rewards, diplomas of NAS (National Academy of Sciences) and prestigious international awards actively participate in scientific researches according to the ancient tradition of our university. The university students constantly take part in and win international and all-Ukrainian olympic and academic competitions.

Kyiv university fosters international links with universities from all over the world. It currently has partnership agreements with over 200 universities from 59 countries. Annually around 100 foreign scientists and teachers from 20 countries visit the university to conduct studies, participate in conferences and lecture. Over 1000 teachers, scientists and

students go on business trips to 50–60 countries. Two-thirds of them go abroad with scientific aim (participation in conferences, practical training, conducting research). An active participation of students and post-graduates in international events of the highest level is contributed by the advanced curriculum in foreign languages in all departments and the partial teaching of specialized disciplines in foreign languages. In particular, within the framework of French-Ukrainian scientific chemical association, the students of chemical department obtain their masters diplomas in both Kyiv University and Paul Sabatier University (Toulouse, France). Afterwards they start their postgraduate degree, conduct joint researches in labs and become scholarship holders of both universities. Successful defense of dissertational researches enables such scientists to obtain diplomas of French and Ukrainian origin.

Among honorable doctors of Kyiv University of XX – XXI centuries are workers of science, politics and culture of the global scale. In particular: Prime Minister of India Indira Gandhi, Secretary-General of UNESCO M'bou Amadu-Makhara, world renowned researchers Tur Heyerdal and Jacques-Yves Cousteau, Presidents William Clinton and Algirdas Brazauskas, Václav Havel, Mykhail Saakashvili, Islam Karimov, Leonid Kuchma, Leonid Kravchuk, Oleksandr Lukashenko, Ilham Aliiev, Yemomali Rakhmon, Nursultan Nazarbayev, Radzhap Tayir Erdogan, Chancellor of Germany Helmut Kohl, Secretary-General of UN Ban Gi-mun, President of the European Commission José Manuel Barroso, Nobel laureate Jean-Marie Len and Jores Alfiorov.

Віктор АНДРУЩЕНКО,

*доктор філософських наук, професор,
президент Асоціації ректорів
педагогічних університетів Європи,
ректор НПУ імені М.П. Драгоманова*

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА – МІЖНАРОДНА ЯКІСТЬ ОСВІТИ

У 2014 році Національний педагогічний університет імені Михайла Драгоманова святкує свій 180-річний ювілей. Така історія засвідчує поважну традицію університетської академічної освіти й науки.

Сьогодні бурхливе зростання наукових знань, обвальний потік інформації, що лавиною накочується на суспільство, інформаційний бум стають головними факторами виробництва, як матеріального, так і духовного та делегують сучасним університетам нові завдання. Адже саме знання, інтелект, інформація утверджуються як основний агент соціальних і політичних змін. Хто має відчутти й розпізнати ці процеси першим, а тому першим відшукати й реалізувати відповідь, адекватну потребам практики? Безумовно – вчитель. Уміння жити й працювати в потоці інформації, володіння комп'ютером, здатність передати це вміння учням, одні з головних вимог до нового учителя інформаційної епохи.

Педагогічний університет має стати першим і основним осередком інформатизації освіти саме тому, що інформаційні технології в ньому вивчає майбутній вчитель не тільки і не скільки «для себе», скільки «для передачі іншим» – дітям, учням, студентам, зберігши при цьому глибоку власну традицію від джерел становлення, високу академічність і науковість.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова – один із найстаріших в Україні державних вищих педагогічних нав-

чальних закладів IV рівня акредитації. Відкритий у 1834 році при Університеті Св. Володимира як інститут «казеннокоштных» студентів. Власну назву інституту зафіксовано у Статуті Імператорського Університету Св. Володимира 1842 р. Перший директор — ректор Університету Св. Володимира М. Максимович.

У 1860 р. на базі ліквідованого Педагогічного інституту були створені Університетські педагогічні курси, пізніше — Вищі жіночі курси. З 1905 р. тут розпочали роботу вечірні жіночі курси, а згодом — жіночі курси іноземних мов. У 1908 р. з метою підготовки вихователек дитячих садків було засновано вищий жіночий навчальний заклад, який назвали «Фребелівський інститут».

Різноманітні педагогічні заклади засновувались, як правило, за участю і допомогою працівників Педагогічного інституту, який існував у лоні Університету Св. Володимира. А в період післяреволюційного реформування освіти України, практично всі вони увійшли до складу новоствореного закладу — Київського інституту народної освіти, якому було присвоєно ім'я М. П. Драгоманова.

Таким чином у 1920 р. на основі історико-філологічного, фізико-математичного факультетів ліквідованого Київського університету, Київських вищих жіночих курсів, Київського учительського інституту, Київського Фребелівського педагогічного інституту та інших просвітницьких закладів створено Київський інститут народної освіти (КІНО) ім. М. Драгоманова у складі двох факультетів шкільного і дошкільного.

У 1930 р. навчальний заклад реформовано у три інститути: соціального виховання, професійної освіти, фізико-хіміко-математичний. У 1933 р. інститути соціального виховання і професійної освіти перетворено на Київський педагогічний інститут. З 1936 по 1991 рр. він існував як Київський державний педагогічний інститут ім. О. Горького, а з 1991 рр. — як Київський державний педагогічний інститут ім. М. Драгоманова.

У 1993 р. інститут було перейменовано в Український державний педагогічний університет ім. М. Драгоманова. У 1997 р. Указом Президента України навчальному закладу надано статус національного.

Сьогодні університет має у своїй структурі 20 інститутів, 122 кафедри, на яких навчається близько 20 тис. студентів і працюють 1500 викладачів, поміж яких більше 250 докторів наук, професорів та 630 кандидатів наук, доцентів. Серед викладачів НПУ — 98 осіб мають почесні звання, а саме: Заслужених працівників освіти України, Заслужених діячів науки і техніки України, Заслужених працівників культури України — 79 осіб, 12 — Народних та 7 — Заслужених артистів України. Це не лише поважна структура, але й велика родина, яка об'єднує покоління педагогів, вчителів, науковців.

В університеті готують кадри із більш ніж 116 спеціальностей, які охоплюють спектр педагогічних, а також такі необхідні сучасному сус-

пільству спеціальності, як: екологія, соціальна робота, правознавство, політологія, економічна теорія, дизайн, переклад, туризм, менеджмент, соціологія, психологія. Випускники НПУ імені М.П. Драгоманова працюють у більш ніж 20 країнах світу.

Діють 35 науково-педагогічних шкіл. Функціонує аспірантура (70 спеціальностей), докторантура (31 спеціальність), 21 спеціалізована вчена рада із захисту кандидатських і докторських дисертацій.

НПУ сформувався як науково-педагогічний мегаполіс, у комплексі якого функціонують дитячі дошкільні заклади, загальноосвітні школи, інтернатні установи, професійно-технічні училища, гімназії, ліцеї, коледжі, інститути. Університетом сформована система філій в Україні та за її межами, започатковано 36 навчально-консультаційних пунктів.

У 2011 р. саме в НПУ засновано Асоціацію ректорів педагогічних університетів Європи, а у 2013 членами Асоціації підписано Педагогічну Конституцію Європи – документ, який за оцінкою представників Європейського Парламенту є співрозмірним з Лісабонськими та Болонськими домовленостями, який декларує аксіологічну платформу підготовки «Нового вчителя» для об'єднаної Європи ХХІ століття.

Нині світ пронизують глибокі глобалізаційні процеси. Зросла трудова міграція. Значно збільшився обсяг біженців, інтенсивність міжнародних наукових і культурних комунікацій. Цілком закономірним, хоча й вкрай небажаним явищем, є факт збільшення суперечностей, конфліктів, зіткнень на основі етнічних, національних, релігійних, майнових, расових та інших розбіжностей. Безконтрольність та запущеність ситуації нерідко досягає такого рівня, що пересічна людина відчуває себе покинутою у світі соціокультурних реалій. Вчитель має навчити, сформувати в особистості здатність до міжкультурних комунікацій, сприйняття іншої культури й способу життя, як таких, які мають право на існування одночасно зі своїм власним світом, виховати толерантність як головну світоглядну установку у ставленні до представників інших народів і культур. Майбутній вчитель повинен мати ґрунтовні знання про світ, його суперечності, перетин геополітичних інтересів, стратегію зовнішньополітичного курсу власної держави, вміти донести все це до учня.

Тому стратегічною метою розвитку НПУ визначено комплексну підготовку конкурентоспроможного педагога, здатного працювати на рівні сучасних освітньо-виховних технологій в умовах інтеграції в загальноєвропейське співтовариство.

Університет є центром міжнародної науково-педагогічної співпраці з університетами і науковими установами Білорусі, Болгарії, Великої Британії, Вірменії, Грузії, Китаю, Німеччини, Польщі, Росії, Румунії, Словаччини, США, Франції, Швеції та ін. У структурі НПУ функціонує Україно-американський гуманітарний інститут «Вісконсинський

міжнародний університет (США) в Україні». Засновано Міжнародний благодійний освітній фонд імені М. Драгоманова.

Безмовно високий професіоналізм учителя неможливий без вільного володіння мовними стратегіями. Через молодь, яка володіє іноземною мовою, держава розширює і поглиблює свої контакти із зовнішнім світом, збільшує можливості вивчення досвіду і культури інших країн, запозичення ідей, обміну інформацією, демонстрації себе на міжнародній арені. Вона «відкривається для світу» і одночасно робить світ прозорим для власного розуміння, відкритим до співпраці.

Наші студенти проходять стажування в зарубіжних вишах партнерах, освітніх і дослідницьких центрах. Понад 600 викладачів і студентів університету щорічно беруть активну участь у міжнародних конференціях, симпозіумах, круглих столах та інших наукових і науково-практичних заходах.

Освоєння власної історії, а тим більше «світу іншомовного» найбільш продуктивно реалізується через систему навчального дискурсу, потреба в якому є такою ж актуальною, як і оволодіння сучасними мовними стратегіями. Формування у майбутнього вчителя «компетенції дискурсу» є завданням першочерговим і невідкладним.

Орієнтація педагогічного університету на формування таких технологій дасть суспільству вчителя, який виховає плеяду талановитих пошуковців істини, самостійних і впевнених у собі творчих особистостей, які забезпечать інноваційний розвиток держави і суспільства, як того вимагає сучасна епоха.

Сьогодні стратегічні цінності Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова — це людиноцентризм, єдність національних і загальнолюдських пріоритетів, академічна чесність, пріоритет науки, відповідність якості освіти європейським освітнім стандартам, пріоритет молодіжної політики та демократизація управління.

Ми переконані, що до Храму духовної єдності цивілізації можна прийти лише під проводом вчителя, спираючись на пріоритети, відшліфовані історичним досвідом людства.

Victor ANDRUSHCHENKO,

Doctor of Philosophy, Professor

The President of the Rectors' Association

of European Pedagogical Universities

Rector of the National Pedagogical University

named after M.P. Drahomanov

**NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY
NAMED AFTER M.P. DRAHOMANOV –
INTERNATIONAL QUALITY OF EDUCATION**

This year the National Pedagogical University named after Mykhaylo Drahomanov celebrates its 180th anniversary. Such a long and deep history demonstrates respectable tradition of University's academic education and science.

Today the rapid growth of scientific knowledge, sweeping flow of information which is rolling on society like an avalanche, an information boom are the key factors of material as well as spiritual production and throw universities new challenges. After all, knowledge, intellect, information are shown as a primary agent of social and political change. Who has to feel and recognize these processes first, and therefore the first to find and implement a response which could be adequate to the needs of the practice? Of course, a teacher. Ability to live and work in the flow of information, computer skills, ability to transfer this skill to students are number one of the main requirements that are delegated to the new teacher in the age of information.

Pedagogical University has to become the first fundamental unit of informational education due to the fact that the future teacher takes possession in information technology not only and not so much «for itself» as «to transmit to others» – children, pupils and students. At the same time one must keep his own deep tradition from the sources of formation, high academic and scientific features.

This year the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov celebrates its 180th anniversary. Such a long and deep history demonstrates respectable tradition of University's academic education and science.

The National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov, one of the oldest in Ukraine, is a state higher educational establishment of Level IV accreditation. It was founded in 1834 as the Special

Pedagogical Establishment of St.Volodymyr University. Institute's proper name was registered in the Charter of the Imperial University of St. Vladimir in 1842. The first Rector was M. Maksymovych.

In 1860 Higher pedagogical courses, later the Higher Women's Courses, were established on the basis of the liquidated Pedagogical Institute. Since 1905 the Evening Courses for women started working, and then the Language Courses for Women. In 1908 the Higher Courses for Women were established to train kindergarten teachers titled Frebbel Preschool Preparation Institute.

The characteristic feature was that the various educational institutions were founded usually with the help of the Pedagogical Institute's staff, that existed in the heart of St. Volodymyr University. But during the post-revolutionary education reform of Ukraine almost all of them became a part of the newly established institution – Kyiv Institute of Education, which was named after M.P. Drahomanov.

Thus, in 1920 Kyiv Institute of National Education (KINE) named after M.P. Drahomanov, which consisted of two faculties – school and preschool, was established on the basis of the History and Philology, Physics and Mathematics Departments of the liquidated University of Kiev, Kiev Higher Courses for Women, Kiev Teachers Institute, Frebbel Preschool Preparation Institute and other educational institutions.

In 1930 the Institution was transformed into three Institutions: Institution of Social Education, Institution of Professional Education and Institution of Physics, Chemistry and Mathematics. In 1933 Institutions of Social Education and Professional Education turned into Kyiv Pedagogical Institute. From 1936 to 1991, it existed as Kyiv State Pedagogical Institute named after A. Gorky and since 1991 as Kyiv State Pedagogical Institute named after M.P. Drahomanov.

In 1993 the Institute was renamed into Ukrainian State Pedagogical University after M.P. Drahomanov.

In 1997 according to the Decree of the President of Ukraine the Institution was given the status of National.

Nowadays the University consists of 20 institutions, 122 departments, with 20 thousand students studying and 1500 teachers working, including more than 250 PhDs and Professors, 630 Candidates of Sciences, Associate Professors. Among the teaching staff 98 have Honorary titles such as: Honorary Workers of Education of Ukraine, Honorary Scientists of Ukraine, 79 Honorary Workers of Ukraine, 12 National and 7 Honorary Artists of Ukraine. This structure is not only venerable, but also a large family, which unites generations of educators, teachers and scientists.

The university trains staff from more than 116 professions covering the range of such essential to modern society specialties as ecology, social work, law, political science, economics, design, translation, tourism, man-

agement, sociology, psychology. The National Pedagogical University's graduates work in more than 20 countries.

There are 35 Scientific and Pedagogical Schools, Postgraduate (70 specialties), Doctoral (31 specialties) Studies, 21 Specialized Scientific Council for theses.

The National Pedagogical University was founded as a scientific and educational metropolis, which operates the complex of kindergartens, schools, boarding institutions, vocational schools, gymnasiums, lyceums, colleges and institutes. The University system formed branches in Ukraine and abroad, initiated 36 teaching and counseling centers.

The Association of Rectors of the Pedagogical Universities in Europe was founded in 2011 in the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov, the President is Rector of the National Pedagogical University. A strategic document entitled «Pedagogical Constitution of Europe» specifying the spiritual platform for education of a new teacher in the united Europe of the 21st century was adopted at the Forum.

Deep globalization permeates the world. Labor migration, an amount of refugees and travelers, the intensity of international scientific and cultural communication are significantly increasing. It is natural, though extremely undesirable phenomenon is the fact of increase in all sorts of contradictions, conflicts, clashes based on ethnic, national, religious, racial and other differences. Lack of control and neglect of the situation often reach such a level that the average person feels abandoned in the world of social and cultural realities. The teacher has to teach, to form the personality's ability of cross-cultural communication, perception of other cultures and ways of life as those who have a right to exist simultaneously with their own world, to cultivate tolerance in relation to members of other peoples and cultures. The future teacher should have a thorough knowledge about the world and its contradictions, crossing geopolitical interests, foreign policy strategy of his own state, and be able to bring all this to the student.

Therefore, the strategic aim of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov is defined to train a competitive teacher, able to operate at the level of modern education and educational technology in conditions of integration into the European community.

The University is an international center of scientific and educational cooperation, which is carried out by Universities and Scientific Institutions of Belorussia, Bulgaria, Great Britain, Georgia, China, Germany, Poland, Russia, Romania, Slovakia, the USA, France, Sweden and others. The structure of National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov launched Ukrainian-American Humanitarian Institute «Wisconsin International University (the USA) in Ukraine.» It was founded the International Charitable Educational Foundation named after M.P. Drahomanov.

Certainly high level of teacher's professionalism is impossible without fluent awareness of language strategies. With the increasing array of young people who speak a foreign language, the state broadens and deepens their contacts with the outside world, increases the possibility of studying the experience of other countries and cultures, borrowing ideas, sharing information demonstrating itself in the international arena. It «opens up to the world» while making the world transparent to its own understanding, open to cooperation.

Annually our students are trained in foreign universities, educational and research centers. More than 600 teachers and students annually take part in international conferences, symposiums, workshops or other scientific and practical projects.

The development of our own history, let alone the «world of foreign» most efficiently implements through a system of educational discourse, the need for which is as actual as the mastery of modern linguistic strategies. The formation of «discourse competence» of future teachers is a priority.

The target of the Pedagogical University is to combine technologies which will give the public a teacher who educates the galaxy of talented searchers of truth, independent and self-confident individuals who provide innovative development of state and society, as it is required by the modern era.

Today the strategic value of the National Pedagogical University is humanistic approach, community of the national and universal priorities, academic fairness, science priority, the conformity of the quality of education with European standards, the priority of the youth strategy and democratization of management.

We believe that under the guidance of teachers you can come to the Temple of civilization's spiritual unity, based on priorities and historical experience of mankind.

Ростислав СОССА,

директор ДНВП «Картографія»,

кандидат географічних наук

УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНИ В КАРТОГРАФІЧНОМУ СВІТІ (до 70-річчя видавництва)

Української картографії до 1991 року нібито не було. Це було обумовлено як високою утаємниченістю у радянські часи топографо-геодезичної та картографічної діяльності, так і тією обставиною, що ці роботи для цивільних цілей в СРСР виконувало всесоюзне відомство – Головне управління геодезії та картографії при Раді Міністрів СРСР, що було у складі військово-промислового комплексу. Цьому сприяли також відсутність республіканської ланки управління у цій сфері діяльності та режимна закритість аерогеодезичних і картографічних підприємств, що функціонували на території України. Лише наприкінці 1980-х підприємства замість номерів отримали власні назви, що сприяло поширенню інформації про їх існування серед широкого загалу.

Становлення сучасної української картографії пов'язане з організацією 1 листопада 1991 року Головного управління геодезії, картографії та кадастру при Кабінеті Міністрів України (Укргеодезкартографії), яке було створено Постановою Кабінету Міністрів України № 306 для топографо-геодезичного та картографічного забезпечення потреб господарства країни. Структурними підрозділами Укргеодезкартографії стали вісім підприємств і організацій колишнього Комітету геодезії та картографії СРСР. Картографічні підприємства починають працювати у нових умовах, коли українська картографія набула національного статусу. Відповідно постали нові завдання з картографічного забезпечення всебічних потреб незалежної держави, адже до цього практично всі головні види картографічних творів розробляли та готували до видання у Москві (регіональні картографічні видання для широких верст населення готували російською мовою в Україні, проте виходили у світ під видавничою маркою всесоюзного відомства).

Першочерговими завданнями галузі стали відображення України як незалежної держави, її місця на політичній карті світу, картографічне забезпечення навчального процесу в загальноосвітній школі та широкого кола потреб населення. З прийняттям Закону України «Про

мови в Україні», нової редакції Українського правопису постала необхідність в унормуванні назв географічних об'єктів території України та за її межами, оскільки більшість карт тепер готуються до видання українською мовою.

Сучасне картографічне обличчя України та міжнародне картографічне визнання нашої держави значною мірою визначає плідна діяльність Державного науково-виробничого підприємства (ДНВП) «Картографія». Тут в умовах ринкової економіки було опрацьовано модель самоокупної діяльності підприємства, впроваджено у виробництво новітні досягнення науки, техніки і сучасних технологій, що дало змогу перевести роботу підприємства з трудомістких традиційних процесів створення карт на сучасні цифрові комп'ютерні технології. Підготовлені актуальні цифрові карти території України використовуються у різних галузях економіки, зокрема й у навігаційних системах і мобільних пристроях.

Впроваджені комп'ютерні технології створення карт поліпшили якість картографічних видань підприємства до світового рівня і дали змогу значно збільшити їх асортимент. ДНВП «Картографія» стала найбільшим виробником картографічної продукції в Україні та на пострадянському просторі. Щороку підприємство видає понад 200 найменувань карт і атласів. Створені підприємством картографічні твори сприяють поліпшенню задоволення потреб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, наукових, освітніх та інших установ і організацій, широкої вітчизняної та міжнародної громадськості у науково обгрунтованій картографічній інформації про Україну та світ.

У рік 70-літнього ювілею ДНВП «Картографія» коротко оглянемо на історію становлення підприємства, відзначимо його внесок у розвиток тематичного картографування в Україні.

Після звільнення у 1944 році значної частини України від німецько-нацистських загарбників Розпорядженням Ради Народних Комісарів СРСР від 3 березня 1944 року № 4788-р було поновлено діяльність структури Головного управління геодезії та картографії на території УРСР. Наказом ГУГК при РНК СРСР від 10 березня 1944 року № 44, що дублював урядове рішення, створено Українське аерогеодезичне підприємство у м. Києві, Київську картографічну фабрику та Київське топографічне училище (пізніше — технікум). Датою заснування Київської картографічної фабрики — попередниці нинішнього ДНВП «Картографія» — вважається 19 квітня 1944 року, коли було підписано наказ № 1, згідно з яким перший директор Тихон Михайлович Козулін приступив до виконання своїх обов'язків. Фабрика знаходилась у Києві за адресою вул. Костянтинівська, 22/17 (Ярославська, 17/22).

Загалом в історії розвитку підприємства виділяємо три етапи:

— 1944–1975 рр. — підприємство функціонує як картографічна фабрика, що випускає карти, тиражуючи їх на власних потужностях;

основою кадрового складу були робітники (до 80%), картоукладання мало допоміжне значення. У 1962 році фабрика була перейменована на Фабрику № 1 ГУГК СРСР. У зв'язку із завершенням будівництва у місті Вінниці найбільшої в Радянському Союзі Фабрики № 10 ГУГК СРСР 26 грудня 1975 року Фабрику № 1 було реорганізовано у Науково-редакційне картоукладальне підприємство (НРКП) ГУГК СРСР;

— 1976–1994 рр. — фабрику реорганізовано у картографічне підприємство, кінцевим продуктом якого стають підготовлені та затверджені до друку видавничі оригінали (діапозитиви) карт і атласів. Штат його у цей період на 70% вже складається зі спеціалістів з вищою та середньою спеціальною освітою. Головним завданням картографічного підприємства відтепер стає укладання та підготовка до видання тематичних карт з подальшим тиражуванням їх здебільшого на картографічній фабриці у Вінниці. Для збільшення картоукладальних потужностей підприємство з 1977 року інтенсивно поповнюється випускниками Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка та Київського топографічного технікуму. Загальна кількість працівників у середині 1980-х років становила понад 200 осіб. З 1983 до 1991 року підприємство входило до складу головної картографічної організації країни — Виробничого картоукладального об'єднання «Картография» ГУГК СРСР (Москва). З 1989 року має назву Київське НРКП ВКО «Картография». 1 квітня 1993 року КНРКП було реорганізовано у Науково-дослідне та експериментально-виробниче підприємство картографії (НВП «Картография»). У 1991 році підприємство стає структурним підрозділом Державної картографо-геодезичної служби України і починає працювати в нових політичних, соціальних та фінансових умовах. Основні обсяги картографічних робіт підприємство виконує на державне замовлення;

— 1995–2014 рр. — ДНВП «Картография» адаптує свою діяльність до умов ринкової економіки: самостійно визначає тематику робіт і обсяги накладів, замовляє тиражування підготовлених ним до видання карт та атласів, реалізує власну продукцію. З переходом до комп'ютерних технологій створення карт та зміни напрямів діяльності здійснюється реструктуризація підприємства. Новими напрямками робіт підприємства стають стандартизація географічних назв і цифрове картографування. Частка державного замовлення значно зменшується і становить 1-3% від загального обсягу виконуваних робіт.

Відтоді значно розширюється тематика картографічних видань. Це насамперед навчальні атласи і контурні карти з географії та історії, навчальні стінні карти, карти та атласи автомобільних шляхів, довідкові атласи світу та України, плани і атласи міст, електронні видання. В умовах конкурентного середовища ДНВП «Картография» зуміло зберегти в Україні провідні позиції у більшості напрямів тематичного

картографування і суттєво підняти загальний рівень національного картографування.

За 70 років діяльності ДНВП «Картографія» підготувало до видання загалом майже 4000 різних типів і видів картографічних творів. Це як одно аркушеві, так і багатоаркушеві стінні карти, навчальні та фундаментальні атласи, картографічне оснащення енциклопедичних видань тощо.

Картографічні твори, створені та підготовлені до видання на підприємстві, неодноразово було відзначено нагородами на численних міжнародних і вітчизняних виставках, форумах, конференціях. Особливо приємно зазначити, що три фундаментальні

картографічні проекти, які укладали, оформляли та готували до видання в ДНВП «Картографія», були відзначені високими державними преміями.

Найновіші матеріали про сучасний стан кріосфери Землі систематизовані в «Атласе сніжно-ледових ресурсів мира» (Москва: Російська академія наук, 1997), розробленому в Інституті географії АН СРСР спільно з Московським державним університетом та іншими організаціями й установами [1]. Понад 10 років тривали роботи з підготовки цього насиченого за тематичним змістом і з докладною географічною основою великоформатного атласу до видання в НРКП — НВП «Картографія» у Києві. У 17 тематичних розділах атласу міститься понад 1100 карт, що підготовлені до друку у 14-16 фарб. Колектив авторів за розроблення атласу нагороджений у 2002 році Державною премією Російської Федерації.

Найбільшим здобутком лінгвістичного картографування в Україні став вихід у світ у 1984–2001 рр. фундаментального тритомного «Атласу української мови», в якому вміщено 1139 лінгвістичних карт [2]. Атлас охоплює 2359 населених пунктів, які репрезентують усі говори в межах України та окремі говірки суміжних територій. Розробники атласу — Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР та Інститут суспільних наук АН УРСР. Для виконання величезних обсягів картографічних робіт для атласу у заплановані терміни на підприємстві було розроблено оригінальну технологію, яка дала змогу об'єднати трудові етапи технологічні етапи

укладання, оформлення та підготовки карт до видання в один етап. 2006 року за роботу над атласом колективу авторів було присуджено Державну премію України у галузі науки і техніки.

Визначною подією у розвитку української картографії стало видання на початку 2008 року «Національного атласу України», в основу концепції, структури та змісту якого покладено результати наукових досліджень Інституту географії НАН України (науковий редактор видання – академік НАН України Л.Г. Руденко) [4].

Фундаментальний картографічний твір, до розроблення якого було залучено десятки наукових інституцій та більше трьох сотень авторів, укладений та підготовлений до видання на високому рівні ДНВП «Картографія». Відповідальна робота над атласом стала великою школою для колективу укладачів, коректорів та редакторів підприємства. За видання «Національний атлас України (методологія і практика розробки)» колективу авторів з Інституту географії НАН України та ДНВП «Картографія» 2009 року присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки. Званнями лауреатів були удостоєні співробітники підприємства Р.І. Сосса, І.С. Руденко, Л.М. Веклич.

Постійний розвиток і збільшення потужностей комп'ютерної техніки, освоєння нових технологій, сучасне програмне забезпечення, підвищення технічної та картографічної кваліфікації персоналу, створення базових електронних карт дали змогу значно збільшити виробничий потенціал підприємства. Високий інтелектуально-картографічний потенціал ДНВП «Картографія» реалізований насамперед на ниві атласного картографування – у створених чи підготовлених підприємством до видання атласах. До проголошення незалежності України вітчизняні картографічні підприємства не видавали довідкових атласів світу. Тому знаковою подією став вихід у світ у 1999 році «Атласу світу», який підсумував першу велику роботу з передачі українською мовою географічних назв

зарубіжних країн (обсяг 216 с., близько 30 тис. назв географічних об'єктів). З 2002 року, коли цей атлас було переукладено із незначними змінами за комп'ютерними технологіями, він витримав чотири перевидання та два видання російською мовою. На основі цих видань у 2011 році було створено нове ошатно оформлене інформаційно-довідкове видання «Атлас світу для всієї родини».

Сучасним обличчям підприємства стала також низка довідкових атласів України, що розроблені в ДНВП «Картографія» та видані в однаковому форматі у твердій оправі: «Загальногеографічний атлас України» (2004), «Комплексний атлас України» (2005), «Політико-адміністративний атлас України» (2006), «Комплексний атлас Київської області» (2009), «Атлас вчителя» (2010), «Атлас історії України» (2012), «Шляхами Великого Кобзаря» (2013). До цих атласів слід додати й видання, які розроблені в інших організаціях але підготовлені до видання на підприємстві: «Україна. Промисловість та інвестиційна діяльність» (2003), «Львів. Комплексний атлас» (2012).

Знаковою подією став вихід у світ у 2012 р. «Атласу історії України», що засвідчив про формування на підприємстві нового напрямку тематичного картографування. Історичне картографування в ДНВП «Картографія» було започатковане розробленням серії навчальних атласів із всесвітньої історії. Набутий досвід виконання редакційних і картоукладальних робіт над історичним блоком «Національного атласу України» та зі створення серії навчальних атласів з історії України уможливив розроблення науково-популярного «Атласу історії України». Атлас створено у результаті тісної співпраці редакторів-картографів, які виступили упорядниками карт, та наукових консультантів — співробітників Інституту історії України НАН України, Інституту археології НАН України та Національного університету «Києво-Могилянська академія».

У рамках серії видань «Пам'ятки картографії України», що є продовженням започаткованої в Україні В. Кордтом традиції видання репродукцій картографічних творів, які мають історичне та наукове значення, ДНВП «Картографія» видало три атласи репродукцій старовинних карт із картографічних фондів львівських бібліотек: «Україна на стародавніх картах. Кінець XV — перша половина XVII ст.» (2004, 2006), «Україна на стародавніх картах. Середина XVII — друга половина XVIII ст.» (2009), «Рукописні карти XVI — XIX століть» (2011).

Окремою сторінкою діяльності ДНВП «Картографія» стала плідна співпраця з британським видавництвом «Harper Collins Publishers», що дало змогу вперше перевидати українською мовою низку кращих зразків світової картографічної продукції. Першим побачив світ у 2004 р. загальногеографічний «Атлас світу», який на 336 сторінках містить докладні карти країн чи груп країн, добірки космічних і фотознімків, тексти, таблиці. В атласі підписано найбільшу кількість гео-

графічних об'єктів світу українською мовою (понад 80 тис. найменувань). Для унормування назв географічних об'єктів зарубіжних країн було використано розроблені підприємством інструкції (кодекси установленої практики) з передачі українською мовою географічних назв і термінів зарубіжних країн. Продовженням співпраці з «Harper Collins Publishers» стало видання тематичних атласів «Історія світу» (2008), «Ілюстрований атлас для дітей» (2008, 2011), «Глобальні проблеми світу» (2009), «Атлас біблійної історії» (2010), які донесли українському читачеві багато оригінальної інформації.

ДНВП «Картографія» є найбільшим виробником в Україні навчальної картографічної продукції. Зміст кожного з атласів і контурних карт для вивчення географії та історії максимально узгоджений з сучасними навчальними програмами. Виробництво щороку оновлює навчальні атласи та контурні карти. Згідно зі шкільними програмами розроблено та видано близько 70 найменувань навчальних стінних карт: фізичні та тематичні карти частин світу, материків і України, карти зі всесвітньої історії та історії України, карти для вивчення іноземних мов і астрономії. Для вивчення основ топографії видаються комплекти топографічних карт. Поглиблене вивчення географії України в школі було забезпечене виданням «Україна. Навчальний атлас» (1998), який на 96 сторінках містить 158 карт. Для вчителів і студентів створено згадуваний уже «Атлас вчителя» (2010), що став першим виданням такого роду на пострадянському просторі після 1991 р. На 328 сторінках атласу розміщено 452 карти світу, материків, регіонів, країн, океанів, України.

Розвиток інформаційних технологій уможливив створення навчальних картографічних посібників нового покоління — комп'ютеро-орієнтованих засобів навчання. В ДНВП «Картографія» розроблено та видано низку навчальних електронних посібників й інтерактивних карт для загальноосвітніх закладів. Демонстраційні можливості інтерактивних карт збагачено довідковою інформацією у вигляді таблиць, графіків, діаграм, словника термінів, слайдів, анімацій.

Друге місце за обсягами реалізованої продукції після навчальної тематики на підприємстві займає автомобільна тематика — карти і атласи автомобільних шляхів України та її областей та регіонів, Європи, окремих країн. З розвитком навігаційних систем продаж карт і атласів автомобільних шляхів, які регулярно перевидаються зі змінами та доповненнями, після 2008 року мають тенденцію до зниження. З останніх видань виділимо серію карт автомобільних шляхів на зарубіжні країни: Республіка Білорусь (2009), Республіка Молдова (2009), Польща (2010), Грузія (2012), Туркменістан (2013).

Значне місце в тематиці картографічних видань підприємства належить створенню планів і атласів міст. Серія видань «Міста України» нині включає понад 90 планів майже на 70 міст України. Атласи міст

випускаються кількох типів — універсальні, туристичні, кишенькові, для автомобілістів. «Атлас Київ», що відображає інформацію щодо кожного будинку, витримав уже 16 видань (1998–2013). Для створення картографічної основи міст широко використовуються космічні знімки.

Постійним попитом серед широких верств населення користуються довідкові карти світу, Європи, України та її областей, асортимент видань яких за територіальним охопленням і за масштабами дуже великий.

У зв'язку з масовим розвитком інформаційних технологій в окремий напрям діяльності підприємства виділилось цифрове (електронне) картографування. Виготовлені цифрові карти та бази даних картографічної інформації (цифрові картографічні моделі) мають попит у багатьох галузях економіки, зокрема в Українському державному центрі радіочастот.

У 2011–2012 рр. ДНВП «Картографія» було головним виконавцем робіт з картографічного забезпечення Всеукраїнського перепису населення 2013 року (науково-методичний супровід проекту здійснював Науково-дослідний інститут геодезії і картографії). Виготовлення і постачання картографічних матеріалів для організації перепису виконували відповідно до єдиних технічних вимог, розроблених Державною службою статистики України. У територіальні статистичні управління було передано у паперовому та цифровому вигляді актуалізовані картографічні матеріали: карта адміністративно-територіального устрою України масштабу 1:500 000; карти адміністративно-територіального

устрою областей масштабу 1:300 000; карти адміністративно-територіального устрою адміністративних районів масштабу 1:100 000; адресні плани-схеми міст і селищ міського типу. Загалом було створено 1978 одиниць паперових картографічних матеріалів і 695 наборів векторних даних для цифрових карт [3].

У відділі інформаційних систем та цифрового картографування завершують розроблення додатку для відображення векторних карт на мобільних пристроях сімейства iOS. Додаток розроблений для відображення векторних карт на мобільних пристроях iPad, iPhone. Підготовлено докладні карти міст з атракційними місцями, що містять інформацію для легкого орієнтування в місті. Зміст карт подано у зручних режимах масштабування та переміщення.

Важливим напрямом діяльності підприємства стало унормування географічних назв. Питання правильної передачі географічних назв українською мовою особливо стали актуальними після проголошення незалежності України, коли більшість картографічних творів почали видавати державною мовою. Відділом стандартизації географічних назв розроблено близько 30 інструкцій (кодексів ustalеної практики) з передачі українською мовою географічних назв і термінів зарубіжних країн: з англійської, німецької, іспанської, італійської та французької мов, Польщі, Чехії, Словаччини, Румунії, Молдови, Литви, Швеції, Угорщини, Білорусі та інших країн. За розробленими інструкціями було створено електронний «Газетир географічних назв світу українською мовою», що налічує близько 80 000 географічних назв світу й містить унормовану назву українською мовою, національне написання (або латиницею) тощо.

З 2011 року ДНВП «Картографія» виконує відповідальні роботи зі створення Державного реєстру географічних назв, який складатиметься з двох частин — відомості про назви об'єктів, що знаходяться на території України, та відомості про назви об'єктів зарубіжних країн [5].

Картографічні твори, підготовлені підприємством, уже давно стали обличчям української картографії в Україні та за кордоном. Цьому сприяла активна політика ДНВП «Картографія» щодо участі в численних вітчизняних і міжнародних картографічних виставках, наукових конференціях. Продукція підприємства з 1995 році щорічно експонується на Франкфуртському книжковому ярмарку. Карти, атласи, електронні видання ДНВП «Картографія» традиційно становлять основну частину національного стенду на міжнародних виставках картографічних творів, що проходять під час конференцій Міжнародної картографічної асоціації (Дурбан (Південна Африка, 2003 р.), Ла-Корун'ї (Іспанія, 2005 р.), Москва (Росія, 2007 р.), Сантьяго (Чилі, 2009 р.), Париж (Франція, 2011 р.), Дрезден (Німеччина, 2013 р.). На останній такій виставці у Дрездені (25–30 серпня 2013 р.) електронний

навчальний посібник «Фізична географія України. 8 клас» ДНВП «Картографія» посіло друге місце у номінації «Цифрові продукти».

Наші видання неодноразово були відзначені на конференціях Міжнародної картографічної торговельної асоціації (ІМТА) і на Форумі видавців у Львові. 2005 році Гран-прі Форуму видавців у Львові, найпрестижнішої книжкової виставки України, було удостоєне видання «Україна на стародавніх картах. Кінець XV — перша половина XVII ст.». Того ж 2005-го це видання ІМТА визнала найкращим атласом Європи, стінну карту «Україна. Гіпсометрична карта» масштабу 1:500 000 — найкращою стінною картою, а ДНВП «Картографія» — найкращим видавництвом Європи.

Співробітники підприємства як експерти з географічних назв представляли Україну на конференціях ООН зі стандартизації географічних назв (Берлін, 2002 р.; Відень, 2006 р., 2011 р.; Нью-Йорк, 2007 р., 2012 р.), постійно беруть участь у засіданнях і сесіях двох відділів Групи експертів ООН з географічних назв — Відділу Східної Європи, Північної та Середньої Азії і Відділу Східної, Центральної і Південно-Східної Європи.

Упродовж семидесятилітньої діяльності підприємство зробило великий внесок у розвиток української картографії. Крім створення та видання численних картографічних творів, їх презентацій міжнародній і вітчизняній громадськості це й підготовка висококваліфікованих фахівців картографічних спеціальностей для потреб економіки, освіти та науки тощо.

Література

1. Атлас снежно-ледовых ресурсов мира = World Atlas of snow and ice Resources / раб. по созданию атл. выполн. в Ин-те географии АН СССР; редкол.: В.М. Котляков (гл. ред.), В.И. Кравцов (зам. гл. ред.) и др.; подг. к изд. НПП «Картография» в 1988–1997 гг.; отв. ред.: Г.Н. Кучеренко, Т.Н. Шульга; ред.: Т.И. Донцова, В.И. Доценко, Г.Н. Ильченко, Н.В. Кухарская, Л.В. Марченко, Л.О. Палиенко, Л.И. Пивак, Ю.К. Пидтилок, Г.М. Полищук, Л.Г. Помещик, А.С. Сова, В.Г. Усенко, А.В. Шибико. — М-бы разные. — М.: Рос. АН. Ин-т географии, 1997 (Минск. картогр. ф-ка). — 392 с.: карты, проф., граф., диагр., текст, ил.: многокрас.; 51×30 см. — Текст, назв. карт, легенда парал. рус., англ.
2. Атлас української мови: в 3 т. / АН УРСР, Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні, Ін-т суспіл. наук; редкол.: Я.В. Закревська та ін.; відп. ред. І.Г. Матвіас; склад. та підгот. до друку НРКП ВКО «Картографія» ГУГК. — К.: Наукова думка, 1984, 1988, 2001.
- Т. 1. Полісся. Середня Наддніпрянина і суміжні землі / ред.: І.І. Маркевич, З.П. Рачинська, О.С. Сова. — 1:2 000 000, 1:3 750 000, 1:5 000 000. — К.: Наукова думка, 1984. — 498 с.: текст (92 с.): багатоколір.; 35×28 см;
- Т. 2. Волинь. Наддніпрянина, Закарпаття і суміжні землі / авт.: Д.Г. Бандрівський, Л.М. Григорчук та ін.; ред.: Я.В. Закревська, С.В. Яворський. — 1:2 000 000, 1:3 750 000, 1:4 000 000, 1:5 000 000. — К.: Наукова думка, 1988 (Поліграфкнига). — 520 с.: текст (103 с.): багатоколір.; 35×28 см;

- Т. 3. Слобожанщина, Донеччина, Нижня Наддніпрянщина, Причорномор'я і суміжні землі / авт.: І.О. Варченко, С.Ф. Довгопол, Я.В. Закревська та ін.; редкол.: П.Ю. Гриценко, Ф.Т. Жилко, Т.В. Назарова та ін.; ред.: Я.М. Залеський, І.Г. Матвіяс, З.П. Рачинська, В.В. Чемержинська. — 1:2 000 000, 1:3 750 000. — К.: Наукова думка, 2001 (ДКФ). — 622 с.: текст (275 с.): багатоколір.; 35×28 см.
3. *Карпінський Ю.О.* Картографічне та геоінформаційне забезпечення Всеукраїнського перепису населення 2013 р. / Ю.О. Карпінський, А.А. Лященко, Р.І. Сосса, О.М. Федунків, Ж.В. Форосенко, М.В. Горковчук // Вісник геодезії та картографії. — 2012. — № 6. — С. 25–32.
4. Національний атлас України / роб. зі створення атласу виконані в Ін-ті географії НАН України; редкол.: Б.Є. Патон (гол.), А.П. Шпак (перш. заст. гол.), Л.Г. Руденко (гол. ред., заст. гол.) та ін.; уклад. та підгот. до друку ДНВП «Картографія» 2008 р.; відп. ред. Л.М. Веклич; ред.: І.О. Європіна, С.В. Капустенко, Н.О. Крижова, В.Б. Кулик, В.В. Молочко, В.О. Прокопьева, Л.Б. Хмара; худож. О.Ю. Андрущенко — М-би різні. — К.: Картографія, 2008 (Новий друк). — 435 с.: карти, текст, граф., діагр.: багатоколір.; 48×32,5 см в обкл.
Дод.: Національний атлас України. Тексти і легенди карт. — Парал. укр., рос., англ.
5. *Сосса Р.І.* Діяльність Укргеодезії з унормування географічних назв / Р.І. Сосса, І.С. Руденко, Н.І. Сивак // Вісник геодезії та картографії. — 2011. — № 5. — С. 41–44; *Сосса Р.І.* Унормування географічних назв / Р.І. Сосса, І.С. Руденко, Н.І. Сивак // Національне картографування: стан, проблеми та перспективи розвитку: Зб. наук. пр. / відп. за вип. А.А. Москалюк. — К.: ДНВП «Картографія», 2010. — С. 15–21.

Rostyslav SOSSA

*Doctor of Geographical Sciences,
Director of the SSPE «Kartografia»*

**STRENGTHENING OF UKRAINE
IN THE SPHERE OF CARTOGRAPHY
(70 years anniversary of publishing house)**

The SSPE (State Scientific and Producing Enterprise) «Kartografia» (*Cartography*) has prepared for publication generally about 4,000 different types and cartographic products for 70 years of its activity. This number includes both one-leafed and many-leafed wall maps, educational and fundamental atlases, mapping equipment of encyclopedias etc.

Cartographic works created and prepared for publication in the enterprise, repeatedly praised awards at numerous international and national exhibitions, forums and conferences. It is particularly pleasant to note that three fundamental cartographic projects compiled, decorated and prepared for publication in the SSPE «Kartografia», won high state awards.

Cartographic works created at the enterprise became the face of the Ukrainian mapping in Ukraine and abroad long time ago. That happened with the assistance of an active policy of the SSPE «Kartografia» directed to the participation in numerous national and international cartographic exhibitions and scientific conferences. The products of the enterprise have been annually exhibited at the Frankfurt Book Fair since 1995. Maps, atlases, electronic publications of the SSPE «Kartografia» traditionally constitute the bulk of the national stand at international exhibitions of cartographic products which take place at the conferences of the International Cartographic Association in Durban (South Africa, 2003), A Coruca (Spain, 2005), Moscow (Russia, 2007), Santiago (Chile, 2009), Paris (France, 2011), Dresden (Germany, 2013). The electronic textbook «Physical Geography of Ukraine. 8th grade», made by the SSPE «Kartografia», won the second place in the category «digital products» at the latest exhibition of such a kind in Dresden (August 25–30, 2013).

During its 70-year-long activity the company made a significant contribution to the development of Ukrainian cartography. In addition to creating and publishing many cartographic products, their presentation to the international and domestic public, it is also the training of highly qualified specialists for the sphere of mapping for needs of the economy, education and science etc.

Олександр ДЕМ'ЯНЮК,

Надзвичайний і Повноважний Посол України;

Борис ЗАХАРЧУК,

*Посол з особливих доручень
Департаменту світового українства
та культурно-гуманітарного співробітництва
Міністерства закордонних справ України;*

Олександр ДЕМ'ЯНЮК,

*другий секретар відділу (Секретаріату)
Національної комісії України у справах ЮНЕСКО
Департаменту світового українства
та культурно-гуманітарного співробітництва
Міністерства закордонних справ України*

УКРАЇНА–ЮНЕСКО: 60 РОКІВ ПАРТНЕРСТВА

Україна стала членом Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) 12 травня 1954 року. Стратегічно членство в ЮНЕСКО було орієнтоване на розширення міжнародної співпраці наукових, освітніх і культурних установ України шляхом забезпечення їх участі у програмній діяльності Організації.

За часів СРСР ЮНЕСКО була чи не єдиною універсальною міжнародною організацією системи ООН, через участь у програмах якої українські наукові установи, окремі вчені мали змогу долучатися до реалізації міжнародних проектів у галузі новітніх технологій, обмінюватися передовим науковим досвідом зі своїми зарубіжними колегами. Можливості Організації також широко використовувалися для популяризації у світі знань про Україну, її історію та самобутню культуру.

Завдання українських дипломатів полягало в тому, щоб якомога повніше і ефективніше використати потенціал багатосторонньої співпраці, діалогу, обміну знаннями і досвідом в інтересах України.

На шляху розвитку співпраці України з ЮНЕСКО хронологічно можна виділити кілька етапів.

1954–1962 роки — початковий етап, коли відбувалося становлення відносин. На той час Україна не мала свого Постійного представництва при ЮНЕСКО, яке було засноване лише у грудні 1962 року.

1962–1980 рр. — період, коли Україна почала активну співпрацю в рамках ЮНЕСКО. Українських представників обирали у 1968 році до президії Генеральної конференції, вони були головами та заступниками голів її робочих органів. Це був період започаткування практики залучення представників українських наукових і творчих кіл до участі у міжнародних заходах, що відбувалися за лінією ЮНЕСКО, приєднання України до конвенцій і рекомендацій Організації.

Беручи безпосередню участь у діяльності органів і структур ЮНЕСКО, українська дипломатія набувала неоціненний досвід багатосторонньої дипломатії. Україна виступила ініціатором багатьох міжнародних програм і проектів в рамках ЮНЕСКО. Йдеться, зокрема, про розгортання масової міжнародної кампанії з викоринення неписьменності, яка набула широкого міжнародного визнання і стала основою багаторічної програмної діяльності ЮНЕСКО. Делегація України внесла низку порпозицій, щодо використання засобів інформації з метою зміцнення миру, недопущення пропаганди війни, насильства і ненависті між народами, що дало поштовх до розробки і прийняття у 1978 р. відповідної Декларації ЮНЕСКО. Україна була серед ініціаторів розробки Декларації про раси і расові забобони, започаткування проектів щодо ролі ЮНЕСКО у встановленні нового міжнародного економічного порядку, вивчення та поширення слов'янських культур та ін.

1980–1990 рр. — стали періодом активізації участі України в програмній діяльності Організації, підвищення практичної віддачі від цієї участі, посилення її ролі у виробленні та прийнятті рішень в рамках ЮНЕСКО. В цей період Україну вперше було обрано до Виконавчої ради ЮНЕСКО на період 1980–1985 рр. У 1980 р. в МЗС було створено окремий підрозділ — Секретаріат Комісії УРСР у справах ЮНЕСКО.

Продовжувалося активне залучення українських вчених, діячів освіти і культури, творчих працівників до участі в проектах і заходах ЮНЕСКО. Значною мірою цьому сприяла наявність окремої статті фінансування участі України в ЮНЕСКО у державному бюджеті на зовнішньополітичну діяльність. Це був період досить активної інформаційно-пропагандистської роботи в умовах холодної війни, коли ЮНЕСКО, як і інші міжнародні організації, були ареною гострої ідеологічної боротьби між двома соціально-політичними системами.

На цей період припало опрацювання основних концептуальних заasad забезпечення більш активної участі України в програмній діяльності ЮНЕСКО.

Стратегічним завданням було визначено сприяння нарощуванню національного інтелектуального потенціалу та більш глибока інтеграція в регіональні і світові науково-технічні та культурно-освітні процеси. За умов існування залізної занавіси до радянського суспільства тоді це було непростим завданням. З одного боку влада в Україні розуміла необхідність такої інтеграції і співробітництва та шукала шляхи до цього. З іншого — існувала потужна ідеологічна радянська машина, яка гальмувала ці процеси.

До цього додавалися об'єктивні складнощі: брак досвіду міжнародного співробітництва, невміння працювати з іноземними партнерами, брак коштів, недостатня кількість фахівців, які володіли іноземними мовами. Все це, а також забюрократизована система управління в науці і освіті ускладнювали активну участь українських фахівців в програмній діяльності ЮНЕСКО.

Важливу роль у подоланні цих негативних явищ відіграла Комісія УРСР у справах ЮНЕСКО. Секретаріат Комісії докладав наполегливих зусиль з метою залучення науковців, діячів освіти і культури України до генерування ідей та пропозицій, які могли б бути реалізовані в рамках програмної діяльності ЮНЕСКО і створення банку таких ідей та ініціатив. Водночас, в контексті здійснення єдиного зовнішньополітичного курсу СРСР та настороженого ставлення з боку Москви до українських ініціатив їх обґрунтування і опрацювання в партійних контролюючих органах вимагало особливої гнучкості і обережності.

За умов браку валютних коштів було взято курс на якомога більш повне використання фінансування участі українських вчених та діячів культури з боку ЮНЕСКО. З цією метою були ретельно вивчені і опрацьовані наявні в ЮНЕСКО джерела фінансування і механізми їх отримання, зокрема, стипендії ЮНЕСКО, програма участі, програма бонів ЮНЕСКО, контракти на проведення програмних заходів Організації тощо.

В Україні було створено і нині діє до нині мережа наукових та культурно-освітніх осередків, які забезпечили участь у програмній діяльності Організації та заклали підвалини для ефективного використання потенціалу ЮНЕСКО. Ними стали національні комітети з міжнародних довгострокових програм Організації в галузях екології «Людина і біосфера», гідрології, геологічної кореляції, океанографії, інформації та інформатики, біоетики. У вищих навчальних закладах та наукових установах України з'явилися кафедри мережі ЮНЕСКО. Наразі у ВНЗ функціонує 14 кафедр ЮНЕСКО. Створено асоційовані школи ЮНЕСКО, яких є 74.

За час членства в ЮНЕСКО Україну чотири рази обирали до керівного органу Організації — Виконавчої ради: у 1981–1985 рр., 1995–1999 рр., 2001–2005 рр. та у листопаді 2013 р. (у ході 37-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО) на період до 2017 р. В цьому контексті обрання нашої країни до Виконради у 2001 році, тобто, через

два роки після попереднього мандату стало безпрецедентним. Воно підтвердило безумовний авторитет, який здобула Україна в ЮНЕСКО, а також стало результатом активної, цілеспрямованої і системної роботи Постпредства та Національної комісії України у справах ЮНЕСКО.

Наша країна брала участь у роботі низки програмних органів ЮНЕСКО. У 1962 році Україна стала членом Міжурядової океанографічної комісії. З 1989 р. до 2001 р. Україну було обрано до Виконавчої ради Міжурядової океанографічної комісії; обиралася також до Міжнародної координаційної ради програми «Людина і біосфера»; Міжурядової ради Загальної програми з інформації; Міжурядового комітету Всесвітнього десятиріччя розвитку культури; Міжурядового комітету із сприяння поверненню культурних цінностей країнам їхнього походження (1995–1999); Міжурядового комітету Міжурядової програми з інформатики (1997–2001); Міжурядової ради міжнародної гідрологічної програми; Міжурядового комітету з авторського права; Ради Міжнародного бюро з питань освіти; Міжурядової ради Міжнародної програми розвитку комунікації; Комітету по штаб-квартирі; Комітету по конвенціях і рекомендаціях; Спецкомітету Виконради.

Як член Виконавчої ради, Україна підтримувала і була безпосередньо причетною до започаткування важливих міжнародних ініціатив, новаторських програм та проектів ЮНЕСКО, зокрема таких, як Загальна декларація з геному людини і прав людини, Декларація про відповідальність нинішніх поколінь перед прийдешніми поколіннями, Декларація з питань науки і використання знань та «Рамки дій» в галузі науки, створення Всесвітньої комісії з питань біоетики та інших.

Серед важливих ініціатив, автором яких була Україна, і які були відображені у програмних документах Організації слід відзначити такі, як проголошення міжнародного року збереження культурної спадщини, заснування програми в галузі лінгвістики та мовного плюралізму, активізація діяльності ЮНЕСКО в сприянні поверненню культурних цінностей країнам їхнього походження, а також в популяризації та її участі у відзначенні річниць видатних діячів та історичних подій народів світу, сприяння міжкультурному діалогу тощо.

Важливим напрямом у згаданий період була робота, спрямована на популяризацію ЮНЕСКО в Україні. З 1970 р. по 1990 р. та з 1996 р. по 1998 р. було започатковано видання Бюлетеня Комісії УРСР в справах ЮНЕСКО, а після здобуття Україною незалежності Національної комісії України у справах ЮНЕСКО українською та англійською мовами. З 1994 р. по 2001 р. в Україні видавався журнал «Кур'єр ЮНЕСКО» українською мовою.

Зусилля також було спрямовано на популяризацію українського наукового і культурного потенціалу каналами ЮНЕСКО. З цією метою у штаб-квартирі ЮНЕСКО було організовано чисельні українські культурні заходи.

Важливою була робота щодо включення історико-архітектурних об'єктів України до Списку ЮНЕСКО всесвітньої спадщини людства (архітектурний ансамбль «Софія Київська, Києво-Печерська Лавра» (грудень 1990р.), історичний центр м. Львова (5 грудня 1998р.), а також занесення українських біосферних заповідників до Всесвітньої мережі ЮНЕСКО («Чорноморський» (1982 р.); «Асканія-Нова» (1982 р.); «Карпатський» (1992р.); «Дунайський» (1998р.); «Ужанський національний парк» (1999р.); «Шацький» (2002р.); транскордонні українсько-польсько-словацький біосферний заповідник «Східні Карпати» (1999р.) та українсько-румунський біосферний резерват «Дельта Дунаю» (1998р.).

Канали ЮНЕСКО використовуються для популяризації серед світового співтовариства української культури, освіти, науки. У виданнях Організації було опубліковано низку статей і матеріалів про Україну. За фінансового сприяння ЮНЕСКО в Україні було видано книги, альбоми, дослідження, матеріали конференцій тощо. Побачили світ видання іноземними мовами: художній альбом «Дерев'яна скульптура і архітектура України» (1981); «Культурна політика України: дослідження і документи» (1981); видано спеціальні випуски журналів ЮНЕСКО «Музеум», присвячений музеям України (1982), та «Кур'єр ЮНЕСКО» з нагоди 1500-річчя Києва (1982) і 1000-ліття введення християнства на Русі (1988); в рамках слов'янського проекту ЮНЕСКО видано нарис англійською і французькою мовами про Т.Г.Шевченка (1982); дослідження «Сучасні слов'янські культури: розвиток, взаємодія і міжнародний контекст», «Антологія української поезії»; альбоми «Древній Київ» та «Мистецтво Древнього Києва»; в ЮНЕСКО був створений документальний фільм «Любий Київ»; в серії «Музикальна спадщина народів світу» в ЮНЕСКО було видано компакт-диск української народної музики.

Важливе значення для поширення знань про Україну у світі мало включення ювілеїв видатних діячів та історичних подій українського народу до спеціального календаря ЮНЕСКО та її участь у відзначенні цих ювілеїв. У штаб-квартирі Організації проводилися українські виставки, концерти, кіноперегляди, наукові конференції тощо.

Під час 21-ї сесії Генконференції ЮНЕСКО (вересень-жовтень 1980 р.) було організовано унікальну виставку голограм історичних реліквій музеїв України. Симбіоз наукових відкриттів і культури викликав значний інтерес міжнародної спільноти. Окремі експонати виставки (три голограми скіфського золота з музею коштовностей Києво-Печерської Лаври) було передано у липні 1981 р. українською стороною в подарунок ЮНЕСКО. З ініціативи французької сторони ця виставка тривалий час у 1981 р. демонструвалась в Парижі. Її наслідком стало започаткування досить тісного співробітництва українських

вчених і наукової лабораторії музею Лувра щодо використання голографії з метою збереження і популяризації культурного надбання.

Оригінальною була виставка мікромініатюр українського майстра Миколи Сядристого, організована у 1982 р. під час 4-ї позачергової сесії Генконференції ЮНЕСКО.

Не менш унікальною була виставка малюнка на кераміці заслуженого діяча мистецтв Української РСР, художника-кераміста Л. Мешкової. Генеральному директору ЮНЕСКО був подарований виконаний мисткинею його портрет на кераміці. Згодом Л. Мешковій було запропоновано виконати керамічне панно як дар від України ЮНЕСКО. Воно було змонтовано у 1987 році і до сьогодні прикрашає один із залів штаб-квартири Організації.

В подальшому до проведення українських заходів залучались французькі фахівці, діячі культури, у т.ч. українського походження, що надавало їм більш широкого резонансу.

Наприклад, до проведення в ЮНЕСКО комплексу заходів з нагоди 90-річчя від дня народження Олександра Довженка (1984 р.) були залучені фахівці Паризького музею кіно. Протягом 1984–1985 рр. музею були передані матеріали про життя і творчість О. Довженка як дар Держкіно УРСР. У 1995 р. Україна подала до переліку кінофільмів, які становлять спадщину всесвітньої кінематографії «Пам'ять світ», 15 найкращих своїх стрічок. Налагоджені контакти з відомим у Франції кінознавцем українського походження Любомиром Госейко, за допомогою якого згодом до 100-річчя світового кінематографа у 1996 р. був виданий каталог 100 фільмів українського кіно українською і англійською мовами. Л.Госейко також видав серйозне наукове дослідження французькою мовою щодо розвитку українського кінематографа і його внеску до світового кіно, у т.ч. до французького кінематографу.

У квітні 2000 р. у штаб-квартирі ЮНЕСКО відбулася художня виставка творів видатних митців української діаспори у Франції Євгена Деслава, Марії Башкирцевої, Івана Піддубного, Володимира Винниченка, Юрія Кульчицького, та інших, які представили школу живопису «l'École de Paris». Вона по суті відкрила маловідомий пласт української культури та показала її вплив на формування культури європейських країн, зокрема Франції. Виставка викликала значний резонанс в французьких мистецьких колах.

ЮНЕСКО взяло участь у відзначенні 1500-річчя заснування Києва. Учасники 21-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО, що проходила в вересні – жовтні 1980 року схвалила внесену делегацією України резолюцію «Участь ЮНЕСКО у святкуванні 1500-річчя заснування міста Києва». З цієї нагоди у штаб-квартирі ЮНЕСКО з 31 березня по 9 квітня 1982 р. відбулися «Дні Києва в ЮНЕСКО».

У травні 1982 р. вперше з в офіційним візитом Україну відвідав Генерального директора ЮНЕСКО Амаду Махтар М'бою (Сенегал).

Всього ж за роки членства країни в ЮНЕСКО відбулося сім робочих та офіційних візитів генеральних директорів Організації в Україну. Це сприяло налагодженню плідного діалогу між Україною і ЮНЕСКО і стало свідченням важливого значення, яке надає керівництво Організації поглибленню співробітництва з нашою державою.

Після здобуття в 1991 році незалежності Україна почала відігравати дедалі помітнішу роль в діяльності ЮНЕСКО. Зважена і послідовна позиція нашої держави, значний потенціал і напрацьований досвід співробітництва забезпечили зміцнення її авторитету в цій Організації.

Важливе значення для визначення подальших орієнтирів співробітництва між Україною і ЮНЕСКО мав візит в Україну у квітні 1991 р. Генерального директора ЮНЕСКО Ф. Майора. В підписаному у його ході Протоколі про співробітництво між Україною і ЮНЕСКО було наголошено на необхідності поглиблення конструктивного діалогу між странами та більш активного залучення України до участі у програмах та проєктах Організації.

За підсумками другого візиту до нашої країни Ф. Майора 18 листопада 1997 р. був підписаний Меморандум про співробітництво між Урядом України і ЮНЕСКО. У цьому документі визначені пріоритетні напрямки співробітництва та закладені підвалини, скеровані на подальше поглиблення співпраці українських інституцій з цією Організацією в галузях освіти, науки, культури та інформації. Була офіційно зафіксована позиція керівництва ЮНЕСКО щодо надання фінансового сприяння для реалізації в Україні низки конкретних проєктів в рамках компетенції цієї Організації.

Знаковою подією у відносинах України з ЮНЕСКО, яка дала поштовх подальшій динамізації двосторонньої співпраці, став візит Президента України до штаб-квартири ЮНЕСКО та його зустріч з Генеральним директором Коїчіро Мацуурою грудні 1999 року. Це був перший в історії участі України в ЮНЕСКО візит вищої посадової особи України. В ході переговорів з керівництвом Організації Президент України підтвердив політичну волю нашої держави до поглиблення конструктивного співробітництва з ЮНЕСКО та наголосив на готовності України докладати зусиль для того, щоб ЮНЕСКО й надалі залишалася впливовою міжнародною структурою у сферах освіти, науки, культури, інформації та комунікації.

22 квітня 2014 р. під час робочого візиту до Києва Генерального директора ЮНЕСКО І. Бокової відбулися її зустрічі з Прем'єр-міністром України, в.о. Міністра закордонних справ України та Головою Національної комісії України у справах ЮНЕСКО, заступником Міністра закордонних справ України, під час яких було обговорено низку актуальних питань щодо стану та перспектив співпраці України та ЮНЕСКО у світлі запобігання новим викликам і загрозам, зокрема за умов анексії Російською Федерацією Автономної

Республіки Крим (АРК). Значну увагу в ході зустрічей також було приділено питанням співробітництва України та ЮНЕСКО з метою вироблення спільного алгоритму дій для збереження та захисту української культурної, природної та наукової спадщини на анексованій Росією території Кримського півострова, забезпечення сталої роботи освітніх та наукових установ в АРК, а також реалізації головних положень ухваленої на 194-й сесії Виконавчої Ради ЮНЕСКО 15 квітня 2014 року резолюції щодо ситуації в АРК «Моніторинг з боку ЮНЕСКО ситуації в Автономній Республіці Крим (Україна)».

Відбувся також зустрічі І. Бокової з Президентом Національної академії наук України, академіком НАН України Б.Є. Патоном, Міністром освіти і науки України, Міністром культури України та Президентом НОК України. І. Бокова взяла участь у церемонії спецпогашення ювілейної марки з нагоди відзначення 12 травня ц.р. 60-річчя членства України в ЮНЕСКО та взяла участь в урочистих зборах Президії НАН України. Під час урочистих зборів Президії НАН України Гендиректора ЮНЕСКО І. Бокову було нагороджено срібною медаллю НАН України «За сприяння розвитку науки».

Визнанням високого авторитету України в ЮНЕСКО стало рішення Генерального директора про присвоєння українському олімпійському чемпіону Сергію Бубці почесного звання «Чемпіон спорту ЮНЕСКО», офіційна церемонія якого відбулася у штаб-квартирі Організації 4 жовтня 2003 р. У 2006 р. такого ж титулу були удостоєні українські боксери Віталій і Володимир Клички.

Характерною ознакою цього періоду було те, що членство України в ЮНЕСКО було орієнтоване також на зміцнення двостороннього і регіонального співробітництва нашої країни.

Україна головувала у Чорноморському регіональному комітеті Міжурядової океанографічної комісії ЮНЕСКО, а також була координатором Чорноморської регіональної системи морського спостереження. Діяльність створеного в Україні в рамках програмної діяльності ЮНЕСКО на базі Інституту кібернетики НАНУ Міжнародного науково-навчального Центру інформаційних технологій і систем була також орієнтована на координацію регіонального та двостороннього співробітництва в галузі застосування телематики в освіті і науці. В Україні була також створена під егідою ЮНЕСКО «Регіональна академія комп'ютерних мереж навчання і підготовки кадрів». На базі Національного технічного університету «Київський Політехнічний Інститут» було започатковано проект щодо створення віртуального університету науково-технічних та інженерних вузів країн Центрально-східної Європи. Важливим механізмом регіонального співробітництва та зміцнення координуючої ролі України в галузі науки стала Міжнародна асоціація академії наук, штаб-квартира якої функціонувала на базі НАН України, і яка у квітні 2003 р. була включена до

категорії Міжнародних неурядових організацій, що мають статус офіційних партнерських стосунків з ЮНЕСКО.

Безумовним пріоритетними залишаються економічні аспекти участі України в ЮНЕСКО. Продовжувалась активна робота з метою отримання від ЮНЕСКО фінансового сприяння для проведення в Україні міжнародних заходів по лінії цієї Організації та здійснення українськими фахівцями проектів, а також отримання стипендій, грантів, обладнання, науково-технічної інформації. З цією метою вживаються заходи для якомога більш повного використання механізмів і можливостей Організації.

Наприклад, за період з 1992 р. по 1997 р. від ЮНЕСКО було отримано прямих фінансових субсидій загальною сумою майже 2 млн дол.

За період 2001–2003 рр. в Україні спільно з ЮНЕСКО було проведено 17 міжнародних конференцій, семінарів, реалізовано біля 20-ти конкретних проектів. Загальна сума отриманих від ЮНЕСКО за цей період прямих фінансових субсидій для реалізації зазначених заходів і проектів становила понад 1 млн дол.

Важливість цих надходжень полягала в тому, що вони мали адресну спрямованість і сприяли налагодження співпраці та міжнародних обмінів українських наукових і освітніх установ.

Одним з прикладів успішного співробітництва України з ЮНЕСКО стала «Програма ЮНЕСКО – Чорнобиль», яка здійснювалася з 1991 року по 1997 рік. Її метою було залучення міжнародної допомоги для мінімізації наслідків аварії на ЧАЕС в межах компетенції ЮНЕСКО. Почесним президентом цієї Програми був відомий французький модельєр Пьер Карден. За цією Програмою здійснювалось десятки проектів, які фінансувались за рахунок добровільних пожертвувань. В містах Іванкові, Бородянці та Славутичі, зокрема, для дітей та молоді було створено три центри соціально-психологічної реабілітації потерпілих від катастрофи. В рамках зазначеної програми для діагностики захворювання крові було отримане цінне медичне обладнання вартістю майже 500 тис. дол США.

У квітні 2011 р. в рамках участі на запрошення Президента України у Міжнародній конференції «25 років Чорнобильської катастрофи. Безпека майбутнього» у Києві перебувала Генеральний директор ЮНЕСКО Ірина Бокова.

Україна докладає зусиль для зміцнення авторитету ЮНЕСКО як унікального міжнародного інтелектуального форуму, що має відчутний вплив на вирішення актуальних глобальних проблем сучасності.

Наша держава активно підтримує зусилля ЮНЕСКО, спрямовані на формування культури миру, соціальної стабільності і безпеки на міжнародному, регіональному і національному рівнях.

На 27-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО (1993 рік) Україна ініціювала в рамках Організації розробку «Програми культури»

ри миру». На її основі був розроблений і схвалений під час 28-ї сесії Генконференції ЮНЕСКО у 1995 році міждисциплінарний програмний проект «На шляху до культури миру», який став складовою частиною наступних дворічних програм та стратегічних напрямків діяльності Організації на багато років. Глобальною метою цього проекту було здійснення превентивних заходів з метою запобігання кризових ситуацій, переходу від психології конфліктів до культури миру і взаєморозуміння. В рамках цього проекту у 1999 р. в Києві за сприяння ЮНЕСКО відбулася Міжнародна конференція «Демократичне врядування та культура миру в країнах Центральної, Східної та Південно-Східної Європи», яка зібрала понад 200 учасників з 26 країн світу.

На розвиток цієї стратегії за ініціативою ЮНЕСКО Генасамблея ООН проголосила 2000 рік Міжнародним роком культури миру.

Сьогодні — це один із стратегічних напрямів програмної діяльності ЮНЕСКО.

У 1997 році, під час 29-ї сесії Генконференції ЮНЕСКО, Україна ініціювала звернення до ООН з метою проголошення Міжнародного року захисту та збереження культурної спадщини. На 56-й сесії Генеральної асамблеї ООН ця ініціатива знайшла своє відображення — 2002 рік було проголошено ООН Міжнародним роком світової культурної спадщини.

У 2007 році, відповідно до спільної пропозиції України Азербайджану, Вірменії, Казахстану та Росії було проголошено Міжнародний рік зближення культур — 2010, а також Міжнародну Декаду зближення культур 2013–2022.

Однією із важливих українських ініціатив стало проведення 2–5 листопада 2010 року у Києві Міжнародного семінару «Роль релігійних громад в управлінні об'єктами всесвітньої спадщини». Цей захід став одним із пілотних проектів та ключовим елементом, реалізованих спільно Україною та Центром всесвітньої спадщини (ЦВС) ЮНЕСКО у рамках Міжнародного року зближення культур – 2010. За результатами семінару Комітет всесвітньої спадщини ЮНЕСКО на своїх 35-й (19-29 червня 2011року) та 36-й (24 червня — 6 липня 2012 року) сесіях ухвалив резолюції, які передбачають подальше здійснення тематичного дослідження стосовно збереження спадщини з релігійною та сакральною компонентою, а також розробку загальних директив щодо управління та збереження такого виду спадщини з урахуванням національної специфіки держав-членів.

За майже 40 років дії Конвенції про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини питання збереження релігійної спадщини було вперше винесено на обговорення Комітету всесвітньої спадщини. Ініційована Україною проблематика, яка є актуальною для усіх регіонів світу, фактично поставила перед ЮНЕСКО питання про необхідність зміни підходів до механізмів збереження всесвітньої спадщини

релігійного значення. У перспективі ця проблематика може бути виділена в окремий тематичний напрям діяльності у рамках Конвенції.

На сьогодні до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО включені сім українських культурних та природних пам'яток. Серед них «Київ: Собор Святої Софії з прилеглими монастирськими спорудами, Києво-Печерська лавра», ансамбль історичного центру м. Львів, транскордонний об'єкт науково-культурної спадщини «Дуга Струве» (геодезичні пункти Баранівка, Катеринівка, Старонекрасівка, Фельштин), об'єкт природної спадщини «Букові праліси Карпат» (спільна українсько-словацька транскордонна номінація), резиденція Буковинських та Далматинських митрополитів (нині будинок Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича), дерев'яні церкви Карпатського регіону України і Польщі, стародавнє місто Херсонес Таврійський та його хора. Ще 14 українських об'єктів претендують на включення до Списку всесвітньої спадщини.

У грудні 2013 року в ході 8-ї сесії Міжурядового комітету держав-учасниць Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини, яка проходила в м. Баку, український елемент — «Петриківський розпис — українське декоративно-орнаментальне малярство XIX–XXI ст.» було включено до Репрезентативного списку нематеріальної спадщини людства.

У 1997 році, під час 29-ї сесії Генконференції ЮНЕСКО схвалила внесену Україною резолюцію 48 «Внесок релігії у становлення культури миру і сприяння міжрелігійному діалогу», яка закликала ЮНЕСКО і світову громадність відзначити 2000-річчя Різдва Христового.

На 31-й (2001 рік) та 32-й (2003 рік) сесіях Генконференції ЮНЕСКО Україна запропонувала визначити пріоритетними такі програмні завдання ЮНЕСКО у XXI столітті, як пошук формули гармонізації глобальних, регіональних і національних інтересів, нових форм співробітництва, зміцнення мандатної функції ЮНЕСКО та її ролі інтелектуального і морально-етичного центру системи ООН, насамперед, у формуванні і зміцненні гуманітарних аспектів глобальної системи безпеки і стабільності.

Фахівці Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М.Доброва НАНУ кілька років активно реалізовували проект ЮНЕСКО «Ефективність науково-дослідницьких груп». Група спеціалістів Інституту кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України розробили для ЮНЕСКО модуль електронної пошукової бібліотечної системи та тривалий час брали активну участь в реалізації низки науково-прикладних проектів.

Протягом 2001-2003 років Україна брала активну участь у роботі створеної за ініціативою національних комісій у справах ЮНЕСКО Тунісу і Німеччини робочій групі ЮНЕСКО з опрацювання ініціативи ООН «Діалог цивілізацій».

В цей період в Україні активно розширювалась мережа інституцій співробітництва з ЮНЕСКО (клуби, кафедри, асоційовані

школи ЮНЕСКО, національні комітети з довгострокових програм ЮНЕСКО) та активізувалась їх діяльність.

Наразі у вищих навчальних закладах України діють 14 кафедр програми ЮНЕСКО/ UNITWIN (UNITWIN – university twining and networking). Мережа Асоційованих шкіл ЮНЕСКО об'єднує понад 73 загальноосвітні школи із різних міст нашої країни.

В листопаді 2006 року між Урядом України та ЮНЕСКО було підписано Угоду про надання Міжнародному дитячому центру «Артек» статусу центру під егідою ЮНЕСКО, категорія 2 (чинна з 12.10. 2007р.), що став першим центром, діяльність якого присвячена виключно молоді.

Одним із перших заходів, організованих в «Артеку» за підтримки ЮНЕСКО, став міжнародний освітній форум у вересні 2008 року «Артеківські діалоги», в роботі якого взяв участь заступник директора Сектору освіти Секретаріату ЮНЕСКО К. Танг.

Починаючи з 2002 по 2013 роки «Артек» був місцем проведення щорічного Міжнародного фестивалю дітей і юнацтва «Змінимо світ на краще». За цей час «Артек» відвідали майже 10 тисяч дітей з 90 країн. Однак сьогодні у зв'язку із анексією Криму Російською Федерацією ця діяльність припинилася.

Прийняття 34-ю сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО (16 жовтня – 2 листопада 2007 р.) ініційованої українською делегацією резолюції про вшанування пам'яті жертв Великого Голоду (Голодомору) в Україні дало змогу поширити через освітні та науково-дослідні програми держав-членів ЮНЕСКО інформацію про цю трагічну сторінку в історії українського народу. Підтриманий 191 країною-членом ЮНЕСКО, цей документ став надзвичайно важливим кроком на шляху визнання міжнародною спільнотою Голодомору 1932–1933 років в Україні трагедією українського народу.

Маючи напрацьований протягом 60 років членства нашої держави в ЮНЕСКО досвід, значний інтелектуальний потенціал, багату історію і культуру Україна може і мусить відігравати більш вагому роль в діяльності цієї Організації. Водночас сьогодні, за умови здійснення Російською Федерацією військової агресії проти нашої держави, Україна потребує політичної підтримки з боку ЮНЕСКО. Свідченням такої підтримки стали підсумки засідання 195-ї сесії Виконавчої ради ЮНЕСКО, що пройшла 15–31 жовтня 2014 року у Парижі. Учасники засідання більшістю голосів підтримали запропонований українською делегацією проект рішення за результатами обговорення питання «Моніторинг з боку ЮНЕСКО ситуації в Автономній Республіці Крим (Україна)», в якому не визнається анексія Росією території АРК. Учасники сесії також привернули увагу до серйозних порушень прав людини на півострові, зокрема у сферах освіти, культури та віросповідання, а також до фактів залякування та

переслідування з боку РФ представників кримськотатарської меншини та проукраїнських активістів.

Сьогодні співпраця України з ЮНЕСКО є «магістраллю з двостороннім рухом» і охоплює практично всі сфери культури, науки і освіти. У ньому беруть участь численні національні структури, навчальні заклади та наукові установи України. Водночас Україна була і залишається впливовим і авторитетним членом ЮНЕСКО, відіграючи важливу роль у формуванні та виконанні завдань, які стоять на порядку денному в Організації. Така взаємопо'язаність є запорукою того, що відносини між Україною і ЮНЕСКО і надалі матимуть характер справжнього партнерства, зміцнюючи роль ЮНЕСКО як провідного універсального центру міжнародного інтелектуального співробітництва.

Oleksandr DEMYANYUK,

Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador of Ukraine;

Borys ZAKHARCHUK,

Ambassador-at-large of the Directorate General for Worldwide Ukrainians, Cultural and Humanitarian Cooperation of the MFA of Ukraine;

Oleksandr DEMYANYUK,

Second Secretary of the department (Secretariat) of the National commission of Ukraine for UNESCO of the Directorate General for Worldwide Ukrainians, Cultural and Humanitarian Cooperation of the MFA of Ukraine

UKRAINE–UNESCO: 60 YEARS OF PARTNERSHIP

Ukraine became member of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization on 12 May 1954. Strategically speaking, the membership in UNESCO was aimed at expanding international cooperation in scientific, educational and cultural institutions of Ukraine by their participation in the Organization's programs.

During its membership in UNESCO Ukraine has been four times elected to its executive body – the Executive Board: in 1981–1985, 1995–1999, 2001–2005 and in November 2013 (during the 37th session of UNESCO General conference) for the period until 2017. In this context, having been elected to the Executive Board in 2001, i.e. just two years after the previous mandate, was unprecedented. It confirmed the unconditional reputation that Ukraine has earned in UNESCO as well as became the result of an active, purposive and systematic work of the permanent mission and the National commission of Ukraine for UNESCO.

As a member of the Executive Board, Ukraine supported and was directly involved in launching important international initiatives, innovative programs and projects of UNESCO, including such as the Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights, Declaration on the Responsibilities of the Present Generations Towards Future Generations, Declaration on Science and the Use of Scientific Knowledge, foundation of the International Bioethics Committee, etc.

UNESCO took part in celebrating the 1500th anniversary of Kyiv foundation. Participants of the 21st session of UNESCO General conference, held in September-October 1980, approved the resolution «Participation of UNESCO in celebrating the 1500th anniversary of Kyiv foundation» that was brought up by Ukraine. On that occasion UNESCO headquarters hosted «Days of Kyiv in UNESCO» from 31 March to 9 April 1982.

After declaring its independence in 1991 Ukraine has started playing even more notable role in UNESCO's activities. Balanced and consistent position of our country, great potential and cooperation experience have ensured strengthening of its reputation in this Organization.

Currently cooperation of Ukraine with UNESCO is a «two-way highway» encompassing almost all spheres of culture, science and education. Numerous national structures, educational institutions and scientific facilities of Ukraine participate in UNESCO's activities. At the same time Ukraine was and remains an influential and reputed member of UNESCO. Ukraine plays an important role in setting up and execution of tasks on the agenda of the Organization. Such interrelatedness is the pledge that relations between Ukraine and UNESCO will further continue to be the real partnership in strengthening UNESCO's role as a leading comprehensive center for intellectual cooperation.

Павло КРИВОНОС,

генеральний директор

ДП «ГДІП»

УКРАЇНА МИРУ ТА ЄДНАННЯ

Державне підприємство «Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв» (ГДІП) спільно з громадською організацією «Столичні ініціативи» 26 вересня 2014 року організували та провели родинний захід «Україна миру та єднання» у приватній садибі, у якому взяли участь понад сорока представників Державного управління справами Президента України, іноземного дипломатичного корпусу, Міністерства закордонних справ України, Міністерства культури України та Дипломатичної академії України. Під час заходу проведено екскурсію ландшафтним парком навколо садиби та презентовано колоритну та яскраву фотовиставку «Сади світу».

Гості заходу змогли долучитися до майстер-класів з плетіння вінків, народної вишивки та приготування млинців. Учасники заходу вже традиційно власноруч висадили дерева поряд з іменними деревами відомих діячів. А Надзвичайний і Повноважний Посол Узбекистану в Україні Алішер Абдуалієв привіз зі своєї Батьківщини та посадив саджанці в'язу, що було символічно названо сплетінням не лише культур, а й садів. Також пан Алішер Абдуалієв подякував господарям за гостинність і подарував їм традиційні узбецькі халати та тубетейки, майстерно вишиті золотими візерунками, та від імені Посольства пригостив усіх присутніх смачним пловом.

Усі охочі долучилися до спортивних заходів: вело-прогулянки, заїзду на квадроциклі, змагання на турніку та гри в бадмінтон і пінг-понг. Діти теж не лишилися осторонь та мали свій куточок з розвагами.

Разом із українськими майстринями кожен гість зміг взяти участь у патріотичній ініціативі ГДІП та Ігоря Добруцького — спільними зусиллями вишити карту України, зробивши порухом руки свій внесок у формування «України миру та єднання». Протягом заходу учасників розважали естрадні виконавці та учасники народних колективів. Закінчення заходу було відзначено святковим феєрверком.

Відпочинок на природі створив невимушені умови для спілкування, як кажуть, «без краваток». Дипломати обмінялися думками, ближче познайомилися, адже саме такі зустрічі сприяють налагодженню контактів для подальшої взаємовигідної та продуктивної співпраці.

Сподіваємося, що цей захід залишив кожному учаснику приємні враження та спогади.

Pavlo KRYVONOS,

Director General

of the State Enterprise «GDIP»

PEACE AND UNITY OF UKRAINE

The state enterprise Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions (GDIP) together with civic organization «Stolychni initsiatyvy» arranged and hosted a family style event Peace and Unity of Ukraine at the private estate on September 26th, 2014. Over forty representatives of the State Affairs Department of the President of Ukraine, the diplomatic corps, the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, the Ministry of Culture of Ukraine as well as the Diplomatic Academy of Ukraine took part in the event. The guests had a guided tour around the landscape park. Along with that the picturesque photography exhibition «Gardens From All Over the World» was presented during the event.

The guests were welcomed to participate in the chaplet weaving, folk needlework, mlyntsi (pancakes) cooking workshops. They traditionally planted trees next to the trees planted by famous people. Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Uzbekistan in Ukraine Alisher Abdualiyev brought elm saplings from his motherland and planted them on the estate. It was symbolically called tangling of cultures and gardens. Furthermore Mr. Alisher Abdualiyev thanked the hosts of the estates for the hospitality and presented Dobrutskyi family with traditional Uzbek tunic and hat (taqiyah), skillfully embroidered with gold patterns, and on behalf of the Embassy treated all the guests with delicious pilaf.

Everyone was able to enjoy the bicycle riding, quad riding, chin-up challenge, badminton and ping-pong. Special entertaining corner was arranged for children.

Each and every guest could take part in patriotic initiative of GDIP and Ihor Dobrutskyi to make their own contribution to Peace and Unity of Ukraine by hand embroidering the map of Ukraine with the help of the Ukrainian artisans. The event was accompanied with the music from various bands and performers. Colorful fireworks over night sky were a stunning end of the evening.

The relaxation on the open air created an unconstrained communication. The diplomats exchanged their thoughts, got acquainted with each other. Meetings like these encourage the establishment of contacts for the further mutual and productive cooperation.

Надзвичайний Повноважний Посол
Турецької Республік в Україні
Йонет Дж. Тезель з дружиною
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Republic of Turkey
to Ukraine Yönet C. Tezel with his wife

Надзвичайний Повноважний Посол Республіки Узбекистан в
Україні Алішер Абдуалієв та Павло Кривонос
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of
Uzbekistan to Ukraine Alisher Abdualiev and Pavlo Kryvonos

Генеральний директор ДП «ГДІП» разом із господарями садиби Ігорем та Оленою Добруцькими вітають гостей
Director General of the SE «GDIP» with the hosts of the estate Ihor and Olena Dobrutskiy gave a welcoming speech to all the guests

Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Узбекистан в Україні Алішер Абдуалієв подарував традиційні узбецькі халати та тюбетейки родині Добруцьких
Mr. Alisher Abdualiyeov presented the Dobrutskiy with traditional Uzbek tunics and hats (taqiyah)

Надзвичайний і Повноважний
Посол Малайзії Чуа Теонг Бан
та Надзвичайний і Повноважний
Посол Турецької Республіки
Йонет Дж. Тезель з дітьми

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary of Malaysia Chuah
Teong Ban and Ambassador
Extraordinary and Plenipotentiary
of the Republic of Turkey Yönet
C. Tezel with children

Олена Добруцька провела екскурсію садибою
Olena Dobrutka showed the guests around the garden

Гості долучилися до майстер-класу з народної вишивки і зробили свій внесок у створення карти «Україна миру та єднання»

The guests participated in the folk needlework master class and contributed to the embroidering of the Peace and Unity of Ukraine map

Сім'я Добруцьких подарувала Надзвичайному і Повноважному Республіки Молдова
Іону Стевіле садженці зі своєї садиби

The Dobrutskiy presented the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Moldova
Ion Stavila with the saplings from their garden

Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Ірак Шорш Халід Саїд
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Iraq Shorsh Khalid Said

Глава канцелярії Посольства Федеративної
Республіки Нігерія Олавале Еммануель Аве
Head of the Chancery of the Embassy of the Federal
Republic of Nigeria Olawale Emmanuel Awe

Донька Надзвичайного і Повноважного
Посла Ісламської Республіки Пакистан
Рамиша ВаджахатThe daughter of Ambassador
Extraordinary and Plenipotentiary of the Islamic
Republic of Pakistan Rameesha Wajahat

Родина Надзвичайного
і Повноважного Посол
Турецької Республіки Йонет
Дж. Тезель

Family of the Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary of the Republic
of Turkey Yönet C. Tezel

У заході взяли участь гурт "TopOrkestra" та Дар'я Акулова
The performance of "TopOrkestra" band and Daria Akulova

Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Болгарія Красімір Мінчев

У мене чудові враження від заходу «Україна миру та єднання». Я вже, до речі, вдруге беру участь у заході, який організовує ГДІП у цій приватній садибі. Ще минулого разу я був вражений навколишньою красою, ми могли відпочити, набратися сил, поспілкуватися між собою. У цьому місці панує атмосфера щирого, дружнього спілкування. Коли мене запросили цього року, я сказав, що б не було — я обов'язково поїду! Я щиро вдячний ГДІП, Ігорю та Олені Добруцьким за можливість нам, іноземним Послам, налагоджувати контакти, відкривати для себе розмаїття української пісні, вчити українським традиціям і просто за насолоду споглядання такої краси! Я сподіваюся, що це вже стане доброю традицією. Від себе я можу пообіцяти, що наступного року, якщо такий захід буде заплановано - я обов'язково долучуся!

Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Узбекистан Алішер Абдуалієв

Ми вже не вперше присутні на такому заході. Це дуже приємно, коли нас, дипломатів, збирають разом, показують свою культуру і да-

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Bulgaria in Ukraine H.E. Mr. Krasimir Minchev

I have a wonderful impression about the event «Ukraine of Peace and Unity». It is the second time I participate in the event organized by the State Enterprise «GDIP» in this private estate. Last time I was impressed how beautiful it is here, that we can rest here and gather our strengths, communicate with each other. This place is dominated by the atmosphere of sincere and friendly communication. When I was invited this year, I said: «Whatever will be, but I will visit the event for sure!»

I am sincerely grateful to the State Enterprise «GDIP», Ihor and Olena Dobrutskyi for the opportunity provided to us — foreign Ambassadors — to develop our contacts, to discover the beauty of Ukrainian song, to learn Ukrainian traditions, and just to enjoy contemplating such beauty! I hope that it will become a good tradition. From my part I can promise that next year I will defiantly participate, if such event will be planned!

ють можливість продемонструвати свої традиції. Ми сьогодні презентували свою кухню, національний одяг та об'єднали український та узбецький сади, висадивши саджанці в'язу із моєї Батьківщини. Ігор Добруцький — істинний патріот України. У складні для країни часи він організовує і проводить заходи, спрямовані на об'єднання людей, на збереження української культури — це Парад вишиванок, зокрема. Дай Боже щастя і йому, і його родині. Ми повинні пам'ятати, що хороші людські відносини мають бути перш за все, бо незалежно від віросповідання — ми під одним Богом ходимо. Також хоч окремо подякувати ГДІП за організацію такого заходу. Ми постійно співпрацюємо з цією організацією, ми партнери. Завдяки ГДІП ми знаходимо спільну мову з нашими колегами. Молодець пан Кривонос — він чудовий організатор, професіонал, який на своєму місці. Дай Боже, і йому щастя, здоров'я і миру!

**Глава канцелярії
Посольства Нігерії в Україні
Олаве Еммануель Аве**

Хочу сказати, що я в перше на заході такого типу. І той досвід, який я сьогодні отримав, те, що я поба-

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary of the Republic
of Uzbekistan in Ukraine
H.E. Mr. Alisher Abdulaliyev**

It is not our first time on this kind of event. It is very nice, when we — the Ambassadors are being gathered together and Ukrainian culture is being presented, while there is an opportunity to present our own traditions. Today we have presented our cuisine, our national attire and have united Ukrainian and Uzbek gardens by planting saplings from my Motherland. Ihor Dobrutskyi is a true patriot of Ukraine. In such a complicated time for his country he organizes and carries out events aimed to consolidate people, preserve culture — events like Parade of vyshynvankas. I ask God to give him and his family happiness. We should remember that good human relations should stand at the top of priorities, because regardless of our religion we walk under the grace of one God. Also, I would like to express my gratitude particularly to the State Enterprise «GDIP» for the organization of such an event. We constantly cooperate with this organization, we are partners. With the help of State Enterprise «GDIP» we find common grounds with other diplomats. Mr. Kryvonos is a bright person, he is a wonderful organizer, professional, who stays at the right position. I wish him happiness, strong health and peace!

**Head of the Chancery
of the Embassy
of Nigeria in Ukraine
Mr. Olawale Emmanuel Awe**

I would like to share that it is my first time in this kind of event. The experience, I have received today, and the things I've seen impressed me! Such event unites people from dif-

чив — просто вражає! Такий захід об'єднає людей, дипломатів з різних країн, дає можливість уникнути певного офіціозу і поспілкуватися у щирій атмосфері. Я задоволений, що взяв участь у цій чудовій події!

Радник-посланник Посольства Бразилії в Україні Клаудіо Насімєнто

Ми з дружиною щасливі бути тут, отримати чудову нагоду хоч трохи пізнати українські традиції, вишити разом карту України, послухати чудову музику, відчути гостинність українського народу, бо ми, бразильці, відчуваємо себе тут, як вдома. В Україні ми вже рік. Коли ми приїхали, то побачили красиву країну зі світлим майбутнім, добрих і дружніх людей. Тому нам приємно перебувати в Україні. Також хочу висловити слова підтримки українському народу. Ми сподіваємося, що найближчим часом мир настане. Ми сподіваємося, що країна буде розвиватися і процвітати, що українці отримують можливість стабілізувати ситуацію, щоб врешті запанувало благополуччя.

Тимчасовий Повірений у справах Мексиканських Сполучених Штатів Карлос Валєра

З усіх заходів, які я відвідав останнім часом — цей один з найкращих.

ferent countries, gives opportunity to avoid certain official procedures and to have a conversation in a sincere environment. I am pleased I have taken part in this wonderful event!

Minister-counselor of the Embassy of Brazil in Ukraine Mr. Claudio Nascimento

My wife and I are happy to be here, to have a chance to get to know Ukrainian traditions, to take part in embroidering the map of Ukraine, to enjoy wonderful music, to get a feeling of the hospitality of Ukrainian people, because we, Brazilians, fell here like home. We have been in Ukraine for one year. When we came we saw a beautiful country, with bright future, good and friendly people. That is why we are pleased to be in Ukraine. I would like also to express the words of support for the Ukrainian people. We hope, that in the near future country will develop and flourish, that Ukrainians will have a chance to stabilize the situation, so the prosperity would prevail.

Charge d'affaires ad interim of the Embassy of the United Mexican States in Ukraine Mr. Carlos Valera

From all the events that I have visited for the past time — this is one is one of the best. Everything came out great — the weather was good, peo-

Все склалося чудово, і погода гарна, і люди щирі та доброзичливі. Родина Добруцьких, до яких ми сьогодні завітали, — гостинно відкрили нам двері свого будинку, це є характерною рисою всього українського народу — щирість, відкритість. Це чудово, що ми маємо можливість дізнатися більше про український народ, його традиції. Також я вдячний ГДІП за організацію таких заходів, адже ми маємо можливість поспілкуватися між собою, познайомитися з новими людьми із дипломатичного корпусу, з представниками МЗС України, що дуже допомагає кожному з нас у подальшій роботі. Я, до речі, давно знаю ваш народ, я бував в Україні ще за радянських часів, я бачу прогрес вашої країни, але прикро визнавати, що сьогодні люди перестали об'єднуватися.

**Надзвичайний і Повноважний
Посол Турецької Республіки
Йонет Джан Тезель**

Вперше я і моя сім'я (дружина і троє дітей) беремо участь у такому заході. Хоч мої діти ще маленькі, але вони також насолоджуються відпочинком. Це ніби ваш на-

ple were sincere and hospitable. The Dobrutskyi families, we have visited today, are hospitable people, they have opened the doors to their house. This is the trait of all the Ukrainian people — sincerity and openness. And it is wonderful that we have possibility to get to know more about Ukrainian people, their traditions. I am also grateful to State Enterprise «GDIP» for organizing such an event. It gives us the opportunity to have conversations with one another, to get to know new people from the diplomatic corps, from the representatives of the Ministry of the foreign affairs of Ukraine, which helps us a lot in our future work. By the way I know your people very well, because I have been to Ukraine during the Soviet times, and I see the progress of your country, but it is regrettable to recognize that people stopped consolidating.

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary of Republic
of Turkey in Ukraine
H.E. Mr. Yonet Can Tezel**

This is the first time my family (my wife and three kids) and I participate in such event. Although my children are still very young, they have enjoyed the event. It was as if your hospitable people greet us in Ukraine. This wonderful recreation in the open air gives everyone opportunity to divert one's attention from the everyday work, which is so necessary for the inhabitants of big cities. I would like also to express my words of support to Ukrainian people. We want to see Ukraine successful and prosperous. I think that the global community will help you, but the main responsibility lies on you, Ukrainians. You have everything to be successful. Turkey supports you on this path.

род гостинно вітає нас в Україні. Цей чудовий відпочинок на природі дає можливість кожному відволіктися від повсякденної роботи, чого так потребують мешканці великих міст.

Також я хочу висловити слова підтримки українському народу. Ми хочемо бачити Україну успішною, квітучою. Думаю, що міжнародна спільнота допоможе, але основна відповідальність лежить на вас, українці. Ви маєте все, щоб бути успішними, Туреччина підтримає вас на цьому шляху.

Надзвичайний і Повноважний Посол Малайзії в Україні Чуа Теонг Бан

Усі заходи ГДІП, у яких я беру активну участь, спрямовані на пізнання України не лише з книг, Інтернету, а з реального життя, вони дозволяють пізнати краще українців, познайомитися з новими людьми. Дехто не зміг прийти, але я відклав усі справи і долучився до заходу, щоб отримати насолоду від відпочинку на природі. Також, хочу висловити свою солідарність українському народу у час конфлікту на сході. У цей складний період українці отримали історичний шанс згуртуватися, стати більш патріотичними. Я бачу, що місто стало блакитно-жовтим, пофарбовано майже всі мости, паркани. Українські люди прокинулися, повстали і готові боротися з викликами сьогодення. Тож основний девіз сьогодення — Слава Україні! Героям слава!

Микола Кулінич, ректор Дипломатичної академії України при МЗС України

Цей захід — ковток свіжого повітря після буденних справ. Так приємно побувати у такому красивому місці, у садибі родини Добруцьких — відомих філантропів, добровольців, які гурту-

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Malaysia in Ukraine H.E. Mr. Chuah Teong Ban

All the events of the State Enterprise «GDIP», I participate in, are aimed to getting to know Ukraine not from the books, Internet, but from a real life. Such events allow to get to know Ukrainians better, to get to know new people. Some were not able to come to the event, but I have put off all my affairs in order to enjoy the recreation in the open air. I would like also to express my solidarity with Ukrainian people during the conflict in the east. In this complicated period the Ukrainians have received a historical chance to unite, to become more patriotic. I have noticed that the city became blue and yellow, almost every fence and every bridge was painted. The Ukrainians have awoken and raised up, they are ready to meet the challenges of the present. So, their main motto now is «Glory to Ukraine! Glory to heroes!»

Rector of the Diplomatic academy of Ukraine of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine Mykola Kulynych

This event is like a gulp of fresh air after the routine affairs. I am pleased to be in such a beautiful

ють навколо себе людей — і українців, і представників дипломатичного корпусу. Як дипломат з двадцятирічним практичним досвідом можу сказати, що такі заходи просто необхідні, вони допомагають налагодити особисті контакти, що дуже сприяє подальшій дипломатичній співпраці. Також це чудова нагода подивитися на нашу мальовничу Україну. Я вважаю, що родина Добруцьких спільно з ГДІП організували чудовий захід. Я завжди долучаюсь до таких заходів. Особливо сьогодні важливо розуміти, що дух український не пригнічений, він живий. Нехай представники іноземних держав теж бачать, що ми єдині!

Олена Кулінич

Я захоплююся вишивкою, тому з приємністю долучилася до вишивання карти України. Сама ідея є дуже цікавою і красивою, поєднати в одній карті різні регіони України. Для тих, хто знається, буде цікаво порозглядати особливості вишивки кожного регіону. А для тих, хто тільки починає знайомитися з вишивкою — буде теж пізнавальним подивитися цей витвір. Також символічним є гасло, вишите на карті, «Україна єдина» — це справді так, адже, не зважаючи на різні культурні особливості кожного регіону, — ми одна родина. Тож дуже дякую організаторам та тим, хто запропонував таку деталь цієї програми.

place — the estate of Dobrutskyi family. The Dobrutskyi family is a family of famous philanthropists, people of virtues, who consolidate around themselves people — both Ukrainians and the representatives of diplomatic corps. As a diplomat with 20 years of practical experience, I can say that such events are just necessary, they help to establish personal contacts which helps a lot in further diplomatic cooperation. It's also a wonderful occasion to take a look at our picturesque Ukraine. I consider that the Dobrutskyi family and the State Enterprise «GDIP» have managed to organize a wonderful event. I always participate in this kind of events. Especially now, it is very important to understand that Ukrainian spirit is not depressed, it is alive. Let the representatives of other countries see that we are united!

Mrs. Olena Kulinych

I'm fond of embroidery thus it was delightful for me to take part in embroidering the map of Ukraine. The idea itself — to unite in one map by embroidering different regions of Ukraine — is very interesting and beautiful. For those, who know embroidering, it would be very interesting to observe embroidering style peculiarities of every region. And for those, who only start to get familiar with embroidering, it would be very informative to observe this work of art. The motto embroidered on the map — United Ukraine — is symbolic. It is really so, because despite the difference in cultural peculiarities of every region we are one family. So, I appreciate the organizers and those, who suggested such detail of the event's program.

Степан ВІДНЯНСЬКИЙ,

доктор історичних наук, професор;

Андрій МАРТИНОВ,

доктор історичних наук

УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ ЯК ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИБІР УКРАЇНИ

Після формального закінчення холодної війни Європейський Союз став потужним центром економічного і політичного впливу в світі. Внаслідок кількох хвиль розширення членами ЄС наразі є 28 держав. В середовищі європейських політичних еліт і у громадській думці триває дискусія з приводу геополітичних меж Євросоюзу. Оптимісти вважають, що Європа це не лише географічне поняття, тому кордони Європейського Союзу простягаються до зон дотримання європейських цінностей — прав і свобод людини, демократії, миру, інноваційного розвитку. Однак певна втома від інтенсивного розширення у 10-ті роки ХХІ століття зробила домінантною погляд песимістів, які закликали до створення «поясу стабільності» вздовж наявних кордонів Євросоюзу. Така політика сприяла появі проекту «спеціального європейського сусідства», який у 2009 р. замінив більшу частину положень підписаної у червні 1994 р. Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і на той час ще 12 країнами-членами Євросоюзу. Водночас Україна та Євросоюз декларували намір створити нову модель поглибленої співпраці.

Різні аспекти підготовки, підписання, ратифікації та змісту Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом вже стали та ще стануть предметами глибокого наукового аналізу. Метою цієї статті є лише висвітлення основних етапів підготовки угоди, стислий аналіз заклої політичної боротьби між Україною та Євросоюзом, з одного боку, та Росією за підписання зазначеної угоди. Єдність внутрішньої і зовнішньої політики України яскраво проявилася у трагічності процесу підготовки до підписання угоди про створення зони вільної торгівлі з Євросоюзом.

Переговори про підготовку тексту Угоди про асоціацію розпочалися 5 березня 2007 року. Нарешті 22 липня 2008 року за пропозицією Франції було визначено цю назву майбутньої угоди. Протягом 2007–2012 рр. було проведено 21 раунд переговорів щодо підготовки Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у рамках 3 робочих груп: з політичного діалогу, зовнішньої і безпекової політики, з юстиції, संबо-

ди та безпеки, з економічних, секторальних питань та розвитку людського потенціалу. Також відбулося 18 раундів переговорів щодо умов створення зони вільної торгівлі.

30 березня 2012 року Угоду про асоціацію було парафровано. Текст угоди українською мовою було опубліковано 20 червня 2013 року на сайті Комітету з європейської інтеграції Верховної Ради України. Офіційне підписання тексту Угоди про асоціацію було заплановано на 28 листопада 2013 року у Вільнюсі.

Угода про асоціацію складається з преамбули, семи частин, 43 додатків та 3 протоколів. Зокрема, у преамбулі йдеться про принципи асоціації, передусім забезпечення прав людини та основних свобод, повага до принципу верховенства права, дотримання суверенітету і територіальної цілісності, непорушності кордонів і незалежності. У розділі «Політичний діалог і реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері закордонних справ та політики безпеки» визначено формати політичного діалогу: саміти, зустрічі на міністерському та інших рівнях. Серед основних напрямів політичної співпраці є забезпечення регіональної безпеки, попередження конфліктів, роззброєння та контроль над озброєннями, боротьба проти тероризму.

У частині угоди «Юстиція, свобода і безпека» визначені напрями взаємодії у зазначених сферах. Важливою метою співпраці є забезпечення верховенства права, незалежності судової системи. Також передбачено взаємодію у запобігання нелегальній міграції. Окремі статті присвячені створенню належних умов для працівників, які на законних підставах працюють за кордоном. Передбачено поглиблення співробітництва з метою запобігання відмивання грошей та фінансування тероризму. Поглиблена зона вільної торгівлі є невід'ємною складовою Угоди про асоціацію і передбачає лібералізацію торгівлі як товарами, так і послугами, лібералізацію руху капіталів та до певної міри робочої сили.

У частині угоди «Економічне та секторальне співробітництво» є положення щодо гармонізації українського та європейського законодавства, відповідного інституційного реформування в Україні (енергетика, включно з ядерною, транспорт, захист навколишнього середовища, промислова політика та підприємництво, сільське господарство, оподаткування, статистика, надання фінансових послуг, туризм, аудіовізуальна політика, космічні дослідження, охорона здоров'я, науково-технічна співпраця, культура, освіта).

Частина угоди «Фінансове співробітництво» окреслює механізм отримання Україною фінансової допомоги, порядок моніторингу та оцінки ефективності й використання коштів. Відповідно до розділу угоди «Інституційні, загальні та прикінцеві положення» передбачається запровадження нових форматів та рівнів співробітництва між Україною та Євросоюзом після остаточного набуття чинності Угоди про асоціацію. Зокрема має бути створено Раду та Комітет з питань асоціації,

Парламентського комітету з питань асоціації. Для забезпечення належного виконання угоди має бути впроваджений механізм моніторингу та врегулювання спорів, які можуть виникати у ході виконання Угоди. У зв'язку з необмеженим терміном дії Угоди передбачено можливість її перегляду, зокрема щодо цілей протягом п'яти років від набрання нею чинності, а також у будь-який час за взаємною згодою Сторін.

Треба зазначити, що змістовно Угода про асоціацію з Україною відрізняється від угод про асоціацію, які Європейський Союз на початку 1990-х рр. підписував з країнами Центральної Європи, які готувалися до вступу в ЄС, або з країнами Близького Сходу, Північної Африки та Латинської Америки, які не мають жодних шансів на вступ до ЄС¹.

Угода про асоціацію апіорі стала фактом і чинником вирішально-го цивілізаційного вибору України. Це й обумовило з боку Російської Федерації геополітичну, військову і політичну конфронтацію навколо її остаточного підписання та імплементації. 21 листопада 2013 року у неконституційний спосіб Кабінет Міністрів України прийняв рішення призупинити підготовку до підписання Угоди про асоціацію з Євросоюзом. Аби змінити це рішення уряд М. Азарова вимагав від Євросоюзу 20 млрд євро фінансової допомоги². До самого вільнюського саміту політики ЄС сподівалися, що угода буде підписана. Адже на їхню думку, усі виграють, якщо «житимуть в інтегрованому континенті, на якому не буде ліній поділу»³. Однак Президент України В. Янукович угоду так і не підписав, а розгін учасників протесту проти цього рішення 30 листопада 2013 року стимулював активну фазу прямої демократії у вигляді Євромайдану.

19 грудня 2013 року Рада Європейського Союзу на рівні глав держав і урядів розглянула українське питання. У «Висновках Ради» у розділі VI (Міжнародні відносини) пункт 48 постулює: «Європейський Союз підтримує волю підписання з Україною угоди про асоціацію, що включає поглиблену і всеохоплюючу зону вільної торгівлі, як тільки Україна буде готова. Європейська Рада закликає до поміркованості, дотримання прав людини і базових прав, а також до демократичного розв'язання політичної кризи, що реалізувало б прагнення громадян країни. Європейська Рада підкреслює право всіх суверенних держав на прийняття власних рішень у сфері закордонної політики без зовнішнього тиску»⁴.

17 лютого 2014 року у Берліні відбулася головна зустріч бундесканцлера А. Меркель з А. Яценюком та В. Кличком, на якій було погоджено питання запровадження санкцій проти українських олігархів, аби стимулювати їх до усунення В. Януковича від влади⁵. Того ж дня було опубліковано інтерв'ю з колишнім бундесканцлером Г. Шредером, в якому він запропонував Євросоюзу підписати однакові угоди про асоціацію з Україною та Росією⁶. Однак російська агресія в Криму та анексія півострова зняли це питання з дипломатичного порядку денного.

20 лютого 2014 року Євросоюз ввів санкції проти української влади. У відповідному рішенні зазначалося: «1. Європейський Союз глибоко стурбований погіршенням ситуації в Україні. Репресії, свідками яких ми є, не можуть бути виправдані за жодних обставин... 2. Ми закликаємо усі сторони долучитися — без подальшого зволікання — до змістовного діалогу, втілити в життя законні демократичні прагнення українського народу... 3. Європейський Союз продовжує вважати, що будь-яке довготривале вирішення політичної кризи має складатися з конституційної реформи, формування нового всеохопного уряду та створення умов для демократичних виборів... 4. У зв'язку із ситуацією, що погіршується, у терміновому порядку ЄС вирішив запровадити цільові санкції, включно із замороженням рахунків та візовими заборонами, проти тих, хто відповідальний за порушення прав людини, насильство і застосування надмірної сили... 5. Зіштовхнувшись з такою гострою кризою в Європі, ЄС продовжуватиме тісно співпрацювати з міжнародною спільнотою, щоб віднайти довгострокове та всеохопне рішення, що поважатиме права усіх українців»⁷.

23 лютого 2014 року у день закриття сочинської зимової олімпіади Кремль відкликав з Києва для консультацій посла Російської Федерації в Україні М. Зурабова⁸. Експерт фонду Карнегі Лілія Шевцова, коментуючи цю подію, зазначала, що «поразка Путіна в Україні буде його поразкою в боротьбі за владу в Росії». Тому Путін збирався з'ясувати, який спротив готовий чинити Захід в Україні⁹. МЗС Росії закликав виконувати угоду від 21 лютого, яка забезпечувала перебування Януковича на посаді Президента України до грудня 2014 року. Однак екс-президент України на той час вже перебував у Росії. Коментуючи реакцію Євросоюзу на революційні події в Україні, речник Європейської комісії О. Баї стверджував, що Угоду про асоціацію Євросоюз «бажає підписати з повністю легітимним українським урядом»¹⁰.

4 березня 2014 року Рада НАТО засудила інфільтрацію російських військ на територію Криму. Однак відповідно до погіршення військово-політичної ситуації в Україні, відновився дипломатичний процес підготовки до підписання Угоди про асоціацію. Європейські партнери погодилися провести додаткові консультації з підготовки документів щодо зони вільної торгівлі.

16 березня 2014 року у Криму відбувся «референдум» про перехід до складу Російської Федерації. МЗС Росії запропонувало Україні визнати результат референдуму в Криму, виконати угоду Януковича з опозицією від 21.02.14, скликати конституційні збори з представників усіх регіонів, аби прийняти федеративну конституцію та забезпечити нейтральний статус України і російською мову як другу державну¹¹. Німеччина також відкинула цей ультиматум¹².

Європейський Союз виявив готовність надати Україні морально-політичну підтримку. 20 березня 2014 року прем'єр-міністр України А. Яценюк підписав політичну частину Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом. Європейців переконували, що провал демократії в Україні означатиме фіаско всієї східноєвропейської політики Євросоюзу. Україні пропонували стати «регіональним лідером, з яким пов'язуватимуть свою політику сусідні держави»¹³. Прогнозуючи можливість перетворення України на альтернативний центр впливу на колишньому пострадянському просторі, РФ розпочала наступну фазу геополітичної фрагментації території України та посприяло проголошенню на «референдумах» 11 травня 20¹⁴ року «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки», які теоретично мали стати буферною зоною між РФ і європейською Україною та російським суходільним містком до Криму.

Обрання 25 травня 2014 року нового Президента України П. Порошенка посприяло певній консолідації волі українського суспільства чинити спротив російській агресії. Пряме військове втручання Кремль доповнив 16 червня 2014 року газовою зброєю, відключивши газ для України¹⁴. Німеччина закликала Росію використати свій вплив на прихильників федералізації задля припинення насилля на Сході України. 25 червня 2014 року Рада Федерації РФ формально відкликала дозвіл на введення військ на територію України. Це не означало згортання таємної допомоги сепаратистам.

27 червня 2014 року у Брюсселі Президент України П. Порошенко разом з лідерами Грузії і Молдови підписав економічну частину угоди про асоціацію. Це створило нову політичну реальність та стимулювало 2 липня 2014 року у розпалі боїв на Донбасі зустріч у Берліні міністрів закордонних справ України, РФ, ФРН і Франції. Однак Росія не відмовилася від прямого втручання у внутрішні справи України. Тому 17 липня 2014 року США і ЄС запровадили часткові економічні санкції проти Росії. 6 серпня 2014 року В. Путін запровадив санкції у відповідь проти тих країн, які ввели економічні санкції проти Росії¹⁵.

Внаслідок кризи в Україні Євросоюз знову занурився у економічну рецесію. Попри це українська влада закликала Євросоюз приступити до третьої фази санкцій¹⁶. 17 серпня 2014 року у Берліні на віллі Борзіг відбулася чергова зустріч міністрів закордонних справ ФРН, Франції, Росії і України. Українська сторона висунула Заходу вимогу про пряму військову допомогу¹⁷. Росія наполягала на широкій автономії Донбасу, амністії прихильників «ДНР» і «ЛНР», на гарантіях нейтрального статусу України.

26 серпня 2014 року на переговорах президентів П. Порошенка та В. Путіна у Мінську жодного політичного врегулювання, яке дало б можливість зберегти противникам обличчя, не було знайдено. 30 серпня 2014 року Президент України Петро Порошенко відвідав Брюссель,

де відбувся саміт Євросоюзу¹⁸. За його підсумками Високий представник ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки Федеріка Могеріні стверджувала, що «Росія вже не є стратегічним партнером ЄС»¹⁹. На цьому фоні Росія запропонувала Євросоюзу виключити з угоди про зону вільної торгівлі з Україною 20% товарів²⁰.

5 вересня 2014 року у Мінську було підписано протокол про припинення вогню на Донбасі та поетапне врегулювання конфлікту. «Лише розумне поєднання дипломатичних зусиль та послідовного тиску з боку ЄС, — слушно зазначав представник України при ЄС К. Єлісеєв, — здатні створити сприятливі умови для виконання мирного плану Президента України на основі забезпечення незалежності, суверенітету, територіальної цілісності європейської України»²¹. Екс-міністр закордонних справ України В. Огризко констатував, що «через газову корупцію Росії вдалося створити на Заході свою п'яту колону. Для Росії жодні умови і угоди не є чинними, якщо вони не відповідають її інтересам», тому «мінська зустріч стала одним із кроків до створення на сході підконтрольної лише Путіну території»²². Українська криза, на превеликий жаль, лише консолідувала російське суспільство навколо «зовнішньополітичного курсу» В. Путіна²³.

12 вересня 2014 року Євросоюз і Росія домовилися відкласти на рік імплементацію угоди про створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС²⁴. Європа обіцяла прискорити фінансування українських реформ після встановлення неагресивного діалогу з Росією. Кремль такого прагнення не демонстрував, бо відчував подвійність західної позиції, яку найкраще висловив американський політолог Джозеф Най, який закликав одночасно реалізовувати стратегію стримування Путіна, залишаючи відкритими можливості для довгострокової тісної співпраці з Росією²⁵. 15 вересня 2014 року у Парижі відбулися переговори щодо українського врегулювання між міністрами закордонних справ Франції, Німеччини і Росії, яка вважала, що позаблоковий статус України — це фундамент європейської системи безпеки²⁶. За підсумками переговорів бундесканцлер А. Меркель декларувала готовність обговорювати з В. Путіним деталі відкладання імплементації угоди ЄС з Україною, натомість Німеччина вимагала повного виведення російських військ із Донбасу²⁷. Консервативна частина американських експертів пропонувала у відповідь на формуванні геополітичної вісі Москва–Пекін підписати українсько-американську угоду про військовий союз без членства в НАТО як крок до неформального військового союзу «Балтійсько-Чорноморської дуги»²⁸.

16 вересня 2014 року Верховна Рада України та Європейський парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. З українського боку «за» було 355 голів²⁹. У заяві «Про європейський вибір України» стверджувалося, що «Верховна Рада України розглядає ратифікацію Угоди про асоціацію

не лише як стимулюючий фактор для здійснення подальших реформ в Україні, але як черговий крок на шляху до досягнення кінцевої мети — набуття повноправного членства в Європейському Союзі»³⁰. Політична складова угоди про асоціацію набула чинності 1 листопада 2014 р., а економічна — після 31 грудня 2015 року.

Тодішній Президент Європейської Ради Херман ван Ромпей, коментуючи цю подію, зазначав, що «наша мета — мати вільну, проєвропейську, демократичну Україну, яка має сусідські відносини з Росією. З нашого боку ми будемо поводити себе з Росією як з сусідом, але підстав для цього ще немає»³¹. Росія заперечувала можливість поступок з українського питання під тиском санкцій³². Однак 29 вересня 2014 року Рада Євросоюзу офіційно відклала угоду до початку 2016 року³³. Бундесканцлер А. Меркель сподівалася, що за цей час «кордон між Україною та Росією має бути контрольований»³⁴. Ще відвертішим був міністр закордонних справ ФРН Йошка Фішер. На його думку, «мета Росії не полягає в окупації України з військового погляду, але в запобіганні політичній і економічній стабілізації... Путін використовуватиме повний спектр інструментів, щоб придушити і дотиснути Україну цієї зими... З військового погляду Україна ніколи не мала шансів протистояти російській армії і ніколи не буде мати... Або країна наслідує приклад успішного переходу Польщі до Європи, або знов потрапить під тривалий вплив Росії... Чи буде революція Євромайдану успішною у вирішальній мірі залежить від українського народу і його спроможності звільнитися від гніту минулого і його складових, а також від підтримки Заходу, його великодушності та стійкості»³⁵. Ще більш відвертим був представник ЄС у Києві поляк Ян Томбінський, який зауважив, що «Угода про асоціацію не змінить реальність з 1 листопада. Це поступовий еволюційний процес. В угоді все розраховано на 10 років. Відкриття українського ринку для європейських товарів відбудеться з 1 січня 2016 року»³⁶.

Своєрідний погляд на становище в Україні мав німецьких журналіст газети «Франкфуртер альгеймайне цайтунг» Райнхард Везер. На його думку, «зараз є набагато більше сподівань на реальні зміни, але ситуація є безнадійнішою, ніж здається. Одне питання чи люди в інститутах хочуть змін, а інше, не менш важливе, чи мають вони можливості реалізувати їх. Щодо уваги Німеччини до України: чим довше триватиме криза, тим менше пересічних людей буде думати про неї»³⁷. Від цього європейців попереджав американський історик Тімоті Снайдер, який вважав, «якщо ЄС розвалиться на безліч держав, Росія виглядатиме більш сильною на їхньому тлі. Кінцева мета Москви — побудувати Євразію, як у Орвелівському 1984 року»³⁸.

У підсумку переговорів 17 жовтня 2014 року у Мілані В. Путін та П. Порошенко домовилися дотримуватися мінського меморандуму³⁹. За підсумками цих переговорів бундесканцлер А. Меркель відверто

визнала, що перспективи врегулювання ще дуже далеко⁴⁰. В інтерв'ю телеканалу «НТВ» міністр закордонних справ РФ С. Лавров підтвердив, що Росія не може собі дозволити втрату впливу в Україні⁴¹. Доки не буде політичного примирення, Україна не контролюватиме свої кордони, а російські війська не буде виведено, санкції проти Росії не можуть бути пом'якшені. Член комітету бундестагу із зовнішньої політики від ХДС-ХСС Петер Байер закликав «будь-що уникнути створення замороженого конфлікту в Україні»⁴².

24 жовтня 2014 року у виступі на Валдайському форумі, який російські коментари порівняли з Фултонівською промовою Черчілля, В. Путін висловив сподівання на нормалізацію російсько-українських відносин та запевнив, що Росія не претендує на глобальне лідерство, яке спотворило США. Натомість Вашингтон відповів Росії, що компромісу не буде⁴³. 26 жовтня 2014 р. був обраний новий проєвропейський склад парламенту України. МЗС Росії заявив 27 жовтня про визнання легітимними парламентських виборів в Україні⁴⁴. Натомість державний секретар США Дж. Керрі назвав вибори 2 листопада у «ДНР» і «ЛНР» порушенням мінських домовленостей.

30 жовтня 2014 року Президент України П. Порошенко мав телефонну розмову з новим головою Європейської комісії Жан-Клодом Юнкером. Сторони обговорили питання набуття чинності Угоди про асоціацію⁴⁵. Зона вільної торгівлі є одним із семи розділів Угоди про асоціацію. Крім вільної торгівлі, передбачено співпрацю в інших сферах, результатом чого мають бути безпечніші продукти та кращий захист інтелектуальної власності, чистіше повітря, лібералізований енергетичний ринок, самоврядування за європейською моделлю та ефективна боротьба з хабарництвом і відмиванням грошей. На впровадження цих стандартів відводиться до десяти років.

1 листопада 2014 року розпочалося тимчасове застосування Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом. Стали де-факто чинними ті положення документа, що належать до компетенції Євросоюзу, а не держав-членів. Тимчасове застосування Угоди триватиме до того, як завершиться процес ратифікації угоди всіма 28 країнами-членами Європейського Союзу. Зазначимо, що ця тимчасовість умовна, адже стосується всіх найважливіших положень документа. Зокрема, торговельних, які передбачають створення глибокої і всеохопної зони вільної торгівлі та за змістом становлять 80% тексту угоди. Хоча через тиск Росії початок ЗВТ перенесено на 1 січня 2016 року, це жодним чином не применшує того факту, що український бізнес має нагоду скористатися відкриттям ринків ЄС, а українські споживачі — безмитним імпортом європейських товарів. Українські підприємства з кінця квітня 2014 року отримали автономні преференції, тобто для них було зменшено митні збори. Однак українській продукції потрібно ще відповідати стандартам безпечності, що є завданням номер один в проце-

сі імплементації угоди. Це вимагає значної роботи від Верховної Ради України восьмого скликання насамперед щодо ухвалення закону про технічні регламенти та гармонізації їх із європейськими стандартами. Вироблені відповідно до них українські товари будуть допущені на європейський ринок і матимуть право на маркування позначкою «СЄ», що означатиме відповідність стандартам Євросоюзу. Навіть якщо не всі українські товари будуть конкурентоспроможні на ринку ЄС, але, маючи право маркувати їх позначкою європейської якості, буде набагато легше продавати свою продукцію у всьому світі.

1 листопада 2014 року керівники України та Євросоюзу висловили сподівання на швидке завершення процедури ратифікації Угоди про асоціацію усіма країнами-членами Євросоюзу відповідно до їхніх національних процедур⁴⁶. Імплементация Угоди про асоціацію сприятиме зниженню цін, удосконаленню методів управління, поліпшенню якості послуг, розвитку транзитного потенціалу України, поліпшенню іміджу країни та збільшення довіри до неї, появу нових ринків збуту української продукції, причому не лише на ринку ЄС, а й у країнах Азії, Африки та Латинського Америки, збільшенню інвестицій в українську економіку.

Фактично Українська революція гідності 2013–2014 років за своїми геополітичними наслідками може мати набагато більше значення, ніж навіть розпад СРСР у 1991 року. Питання полягає в тому чи залишиться асоціація лише проектом еліт, або частини громадянського суспільства, чи стане національною ідеєю для усього українського народу. На жаль надто оптимістичними виглядають дипломатичні реверанси державного секретаря США Дж. Керрі, який з нагоди 25-річчя падіння Берлінського муру закликав російське керівництво до здорового глузду, аби уникнути повернення у часи холодної війни⁴⁷.

В історичному контексті Угода про асоціацію є функціональним викликом для українського суспільства та еліти на здатність одночасно проводити європейські реформи і реінтеграцію Донбасу й Криму. Тільки вирішення цих стратегічних завдань уможливить повноцінну заявку на вступ до Євросоюзу, що передбачено президентським планом впровадження європейських стандартів життя та гідне місце України в світі — «Стратегією 2020». Надто високу ціну Україна заплатила за таку можливість.

¹ Günter Heydemann, Karel Vodicka (Hrsg.). Vom Ostblock zur EU. Systemtransformationen 1990–2012 im Vergleich. — Göttingen, 2013. — S. 280.

² Süddeutsche Zeitung. — 2013. — 12 Dezember. — S.1.

³ Баррозу Ж.М., Ромпей Г. ван. Від євроінтеграції виграють усі // День. — 2013. — 27 листоп. — С. 3.

⁴ Голос України. — 2013. — 24 груд. — С. 11.

⁵ Süddeutsche Zeitung. — 2014. — 18 Februar. — S. 1.

⁶ Gerhard Schröder. Regieren heißt Risiko // Wirtschaftswoche. — 2014. — № 8. — 17 лют. — S. 26.

- ⁷ Голос України. — 2014. — 22 лютого. — С. 8.
- ⁸ МИД России назвал новую власть в Украине экстремистской. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.nr2.ru/moscow/486224.html>
- ⁹ Шевцова Л. Про українські сценарії Кремля // День. — 2014. — 26 лют. — С. 4.
- ¹⁰ Урядовий кур'єр — 2014. — 1 берез. — С. 1.
- ¹¹ Киев отверг предложение Москвы о Группе поддержки для Украины. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.utro.ru/news/2014/03/17/1182690.shtml>
- ¹² Германия отвергла предложение России о контактной группе по Крыму. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.rosbalt.ru/main/2014/03/17/1245116.html>
- ¹³ Райхель Ю. Геополітика після анексії Криму // День. — 2014. — 25 берез. — С. 9.
- ¹⁴ «Газпром» подает встречный иск в Стокгольмский арбитраж к «Нефтегазу». — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.ria.ru/economy/20140612/1011787783.html>
- ¹⁵ Путин подписал указ о специальных мерах в целях обеспечения безопасности РФ. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.ria.ru/economy/20140806/10190400388.html>
- ¹⁶ ЕС готов ввести дополнительные санкции против России. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.interfax.ru/391626>
- ¹⁷ Германия отказала Украине в военной помощи. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.rosbalt.ru/main/2014/08/18/1305068.html>
- ¹⁸ Петро Порошенко привітав Дональда Туска з обранням на посаду Президента Європейської Ради. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.president.gov.ua/news/31135.html>
- ¹⁹ Урядовий кур'єр. — 2014. — 2 верес. — С. 1.
- ²⁰ Россия составила список претензий к договору Украины об ассоциации с ЕС. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.lenta.ru/2014/09/10/changes/>
- ²¹ Урядовий кур'єр. — 2014. — 10 верес. — С. 1.
- ²² День. — 2014. — 10 верес. — С. 3.
- ²³ Бызов Л.Г. Украинский кризис и внешнеполитические приоритеты российского общества. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.perspectivy.info/misl/idea/2014-09-02.htm>
- ²⁴ Медведев пригрозил Киеву отменой зоны свободной торговли. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.interfax.ru/business/396771>
- ²⁵ Джозеф Най. Західна стратегія стримування Росії // День. — 2014. — 9 верес. — С. 8.
- ²⁶ Лавров: внеблоковый статус Украины — составляющая безопасности в Европе. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.ria.ru/world/20140926/1025809126.html>
- ²⁷ Меркель настаивает на необходимости полного вывода российских войск для решения конфликта на Донбассе. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.rbc.ua/rus/news/politics/126092014000100>
- ²⁸ Украина, Ирак и Черноморская стратегия. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.caspiana.org/2014/09/05/ukraina-irak-i-chernomorskaya-strategiya-stratfor/>
- ²⁹ Голос України. — 2014. — 17 верес. — С. 1.
- ³⁰ Верховна Рада України прийняла Постанову «Про Заяву Верховної Ради України «Про європейський вибір України» // Голос України. — 17 вересня 2014. — с.3.
- ³¹ День. — 2014. — 25 верес. — С. 1.
- ³² Лавров обвинил Запад в нарушении договоренностей по Украине. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.ria.ru/world/20140928/1025953356.html>
- ³³ ЕС офіційно відклав початок дії ЗВТ України і ЄС до 2016. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.un.ua/article/535618.html>
- ³⁴ День. — 2014. — 3-4 жовт. — С. 3.
- ³⁵ Фішер Йошка. Українська душа Європи // День. — 2014. — 3-4 жовт. — С. 3.

- ³⁶ Урядовий кур'єр — 2014. — 2 жовт. — С. 1.
- ³⁷ Сірук Микола. 55% респондентів сказали, що Росія є загрозою для миру у світі // День. — 2014. — 8 жовт. — С. 3.
- ³⁸ День. — 2014. — 10-11 жовт. — С. 1.
- ³⁹ Порошенко: в Милане договорились придерживатись минського меморандума. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ria.ru/world/20141017/1028807739.html>
- ⁴⁰ Меркель: прорыва в поиске решения конфликта на Украине не произошло. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ria.ru/world/20141017/1028778403.html>
- ⁴¹ Лавров: мы не можем потерять Украину. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rosbalt.ru/main/2014/10/19/1328755.html>
- ⁴² Про німецьку допомогу та ізоляцію Росії // День. — 2014. — 15 жовт. — С. 5.
- ⁴³ США в ответ на речь Путина: компромисса не будет. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://novoteka.ru/sevent/11227628/261771164/>
- ⁴⁴ Лавров: Россия признает результаты выборов на Украине. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rusnovosti.ru/news/348773/>
- ⁴⁵ Порошенко обсудил ситуацию на Украине с новым главой Еврокомиссии. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.interfax.ru/world/404878>
- ⁴⁶ Спільна заява президентів України, Європейської Ради та Європейської комісії з нагоди початку тимчасового застосування Угоди про асоціацію. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/31528.html>
- ⁴⁷ Kerry John. Ein neuer Kalter Krieg? — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.faz.net/aktuelle/politik/25-jahre-mauerfall/john-kerry-nach-mauerfall-keine-neue-konfrontation-mit-russland-13255612.html>

Анотація. У статті аналізується процес підготовки, підписання та ратифікації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Показано механізми конфронтаційного впливу Росії на європейський інтеграційний вибір України. Доведено, що Угода про асоціацію є вирішальним європейським цивілізаційним вибором України.

Ключові слова: Україна, Європейський Союз, Угода про асоціацію, європейська інтеграція, Росія, конфлікт.

Stepan VIDNYANSKYI,

Doctor of Historical Sciences, Professor;

Andriy MARTYNOV,

Doctor of Historical Sciences

ASSOCIATION AGREEMENT WITH THE EU AS UKRAINE'S CIVILIZATIONAL CHOICE

After the formal end of the cold war the European Union has transformed into a powerful global center of economic and political influence. As a result of several expansion waves currently there are 28 countries that are members of the EU. Discussion among European political elites and within the public opinion with regard to geopolitical boundaries of the EU still continues. Optimists believe that Europe is not only a geographic notion, therefore the boundaries of the EU stretch up until the zones of adherence to European values – human rights and freedoms, democracy, peace, innovative development. However, a certain exhaustion from an intense enlargement in 10s of XXI century made pessimists' opinion to prevail. Pessimists called to create the «stability belt» along the existing boundaries of the EU. Such real policy has stimulated the emergence of the «special European neighborhood» project that in 2009 altered many provisions of the Partnership and Cooperation Agreement, 1994, signed between Ukraine and the then 12 member states. At the same time Ukraine and the EU declared an intention to create a new model of more engaging cooperation.

Various aspects of preparation, signing, ratification and contents of the Association agreement between Ukraine and the EU have already become and will become subject to deep scientific analysis. The purpose of this article is to explain the key stages of agreement preparation, brief analysis of political rivalry between Ukraine and the EU on the one hand and Russia from the other hand with regard to signing the agreement. Unity of internal and external policy of Ukraine has been vividly shown in the tragedy of preparatory process for signing the agreement on free trade zone with the EU.

Григорій ПЕРЕПЕЛИЦЯ,

професор Дипломатичної академії України при МЗС України

РОСІЙСЬКА ВОЄННА АГРЕСІЯ ПРОТИ УКРАЇНИ: МІЖНАРОДНИЙ ТА ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Російська військова агресія* проти України стала кульмінаційним моментом міжцивілізаційного протистояння між Заходом та Росією за остаточне закріплення впливу в Європі та світі в умовах трансформації міжнародних відносин від однополярної до багатополарної системи. Посилення розбіжностей між США та Європою, відсутність консенсусу всередині ЄС та стратегії його відносин з Росією, фінансово-економічна криза в Європі, зміна пріоритетів зовнішньої політики США та зменшення американського впливу на світові процеси — все це послабило позиції Заходу у відносинах з Росією. Завдяки таким тенденціям їй вдалося значною мірою знівелювати дисбаланс у силі й розгорнути новий геополітичний наступ на Європу з метою переформувати кордони на пострадянському просторі й остаточно закріпити за собою ту частину простору Східної Європи, яка не охоплена членством ЄС та НАТО. Центральне положення в цьому просторі займає Україна. Інший висновок, який впливає з принципів геополітики, визначених Р. Коллінзом, полягає в тому, що, опинившись між двома більш потужними геополітичними полюсами, які конкурують між собою за контроль над геополітичним простором, серединні (центрові) держави мають тенденцію до фрагментації. Під час такої боротьби сили конкурентів знищують буферні зони, захоплюючи та інкорпоруєючи територію серединних держав. Знищивши буферні зони, ці сили (окраїнні держави) врешті-решт вступають у конфлікт, в результаті якого один з них отримує перемогу або виникає патова ситуація.

* Військова агресія — збройне вторгнення або напад на територію іншої країни регулярних військ самостійно, чи із залученням збройних нерегулярних сил або найманців.

Це означає, що будучи між Сходом і Заходом, Україні загрожує втрата свого державного суверенітету і територіальної цілісності. Битва за Україну буде визначати кінцевий результат цієї геополітичної боротьби, оскільки від її приєднання до європейського чи російського простору буде залежати подальше розширення сфери домінування одного з суб'єктів чи то на Захід, чи то на Схід. Приєднавши Україну, Росія може з цієї стратегічної позиції розширювати свій подальший геополітичний наступ на Центральну Європу і нав'язувати власну нормативну силу Західній Європі. Таким чином, перед сучасною Росією відкривається історичний шанс захопити Європу, як це зробив Радянський Союз в 1944–1945 роках, змінити баланс сил у відносинах із Заходом та переструктурувати весь геополітичний простір Європи на свою користь, переглянути результати холодної війни і знову ствердити себе як домінанту геополітичного центру в Європі та Євразії.

Отже, вибудовуючи свою стратегію у геополітичному трикутнику РФ—Україна—ЄС, В. Путін переслідує низку стратегічних завдань щодо України як у відносинах з офіційним Брюсселем, так і з офіційним Києвом. Головними серед цих зовнішньополітичних завдань Росії у відносинах з ЄС були: дискредитація України в міжнародному середовищі, перш за все в США та ЄС, щодо її недездатності як держави; ізоляція України та режиму В. Януковича з боку Заходу; недопущення підписання Угоди про асоціацію та зону поглибленої вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Щодо відносин з офіційним Києвом Росія ставила перед собою такі стратегічні завдання геополітичного характеру: відвернути Україну від підписання Угоди про асоціацію з ЄС; гомогенізувати політичний режим в Україні з російським авторитарним режимом; гомогенізувати українське суспільство з російським цивілізаційним простором шляхом перетворення його до малоросійського соціуму; позбавити Україну економічних ресурсів та відповідної мотивації, необхідної для реалізації європейського інтеграційного курсу; творення Росією системи безпосереднього управління внутрішньополітичними та економічними процесами в Україні.

Всі ці завдання підпорядковані як внутрішнім, так і зовнішнім інтересам Росії. Головний *внутрішній інтерес* Росії полягає в потребі збереження і закріплення пострадянської авторитарної влади і патерналізмі суспільства. Життєздатність такої моделі побудована на експлуатації природних надр та рудиментів старої радянської економіки, 25-річний ресурс якої практично вичерпано, а також на стереотипах радянсько-російської суспільної свідомості. Незважаючи на багатство природних та енергетичних ресурсів, економічний і демографічний потенціал Росії вичерпується. Включення України в російські імперські та геополітичні проекти дає додатковий ресурс для

збереження такої моделі розвитку Росії. Як зазначає відомий російський політолог Ліля Шевцова: «Державність стає найважливішим ресурсом російської влади. А тому стає зрозуміло, наскільки важлива роль України у відтворенні нашого самодержавства. Україна для Кремля зовсім не міжнародний суб'єкт. Україна — чинник внутрішньої стійкості Росії»¹.

У **зовнішньополітичному контексті**, в умовах глобалізації, цивілізаційних розломів та формування багатополярного світу головним життєво важливим інтересом для Росії є досягнення статусу світової держави, одного із головних центрів глобального впливу. З урахуванням сучасних глобальних трансформацій Росія у форматі національної держави не здатна досягнути такого статусу. Тому не випадково В. Путін намагається представляти Росію як державу-цивілізацію. Проте для такого статусу в Росії не вистачає критичної геополітичної маси, наростити яку вона може тільки завдяки приєднанню України до так званого російського цивілізаційного простору у формі таких проєктів, як «русский мир» та Євразійський союз.

Таке намагання завоювати український геополітичний плацдарм дасть Росії можливість переглянути баланс інтересів в Європі, що склався після закінчення холодної війни, і знівелювати асиметрію в розстановці сил на Європейському континенті. Звісно, за економічним, демографічним та військовим потенціалами Захід буде й надалі значно переважати Росію. Співвідношення в економічних потенціалах між ЄС та РФ співмірне у пропорції 10:1, а між Заходом та РФ — 20:1, стосовно населення — 5:1. Проте геополітичний вакуум, який виник в результаті ослаблення Заходу та ймовірного приєднання України до Росії дозволяє останній суттєво знівелювати цей дисбаланс та посилити свій вплив на Європу. Ця логіка, як зазначає директор Московського центру Карнегі Дмитро Тренін, спонукала Москву виступити з ідеєю бінарної конструкції «Велика Європа», яка має складатися з ЄС та Євразійського Союзу. Перший проєкт такої конструкції був закладений у Договорі про європейську безпеку, який було представлено у 2009 році тодішнім президентом РФ Дмитром Медведевим. Проте Захід відхилив цей проєкт побудови нової системи європейської безпеки на умовах Росії.

У відповідь Росія розпочала одноосібну реструктуризацію європейського геополітичного простору на свій власний лад шляхом упровадження далекосяжної наступальної стратегії, першочерговою метою якої стало повалення державного суверенітету України і включення її території до складу своєї держави. Втілення цієї мети здійснювалося за двома сценаріями — **інтеграційним** та **деінтеграційним**. Інтеграційна стратегія в загальних рисах закріплена в оновленій редакції Концепції зовнішньої політики Російської Федерації, де чітко зазначається, що Росія має намір будувати відносини з Україною як

пріоритетним партнером СНД, сприяти її підключенню до поглиблених інтеграційних процесів². Отже, втягування України в євразійську інтеграцію стало офіційним задекларованим зовнішньополітичним курсом Росії.

Інтеграційний сценарій передбачав досягнення *проміжної та кінцевої мети*. Проміжна мета полягала в недопущенні підписання та ратифікації Україною Угоди про асоціацію з ЄС та ізоляції країни від Заходу. Подальшим стратегічним завданням було приєднання до Митного, а у 2015 році до Євразійського Союзу, що в кінцевому рахунку передбачало втрату державного суверенітету України і входування її до складу оновленої російської держави.

(Ре)інтеграційний сценарій був закладений ще в період створення СНД, яку тоді президент РФ Б. Єльцин розглядав як тимчасове утворення, на базі якого мав би розвиватися реінтеграційний процес. Нового сенсу цей сценарій набув за часів президентства В. Путіна, в першу каденцію якого Росія намагалася втілити ідею повернення «руських земель» у формі Єдиного економічного простору (ЄЕП). Але тоді у 2003–2004 рр. зародилася «помаранчева» революція, яка власне остаточно поховала цей проект. Продовження побудови (ре)інтеграційного сценарію знайшло своє втілення в Митному союзі, який був менш аморфною організацією з чітко підпорядкованою діяльністю інтересам Москви.

Проте проект Митного союзу мав сенс при умові приєднання України. Власне заради позбавлення її державного суверенітету і задумувався цей проект. Коли ж система заохочення та переконання в гіпотетичних опосередкованих вигодах не упевнила офіційний Київ у доцільності приєднання до Митного союзу, В. Путін застосував нову стратегію, яку можна назвати як *(ре)інтеграція на основі примусу та силового тиску*. Основними засобами стали торговельні та інформаційні війни, спрямовані проти України. Безпосередньою умовою припинення цих війн вважалося приєднання України до Митного союзу. Втілення стратегії (ре)інтеграції на основі примусу стало основним лейтмотивом зовнішньої політики РФ відносно України.

Росія розв'язала торговельну війну з Україною саме в галузях, які критично залежні від російського ринку. Серед них: машинобудування, металургія, агропромисловий комплекс, хімічне виробництво, ПЕК, медична та мікробіологічна промисловість, будівництво, легка та харчова промисловість, сфера послуг. На противагу Європі для України, як і для всього пострадянського простору Росія запровадила власний цивілізаційний проект — так звану доктрину «Російського світу». В Україні ця доктрина силами Партії регіонів утілювалася досить успішно, оскільки лягала на сприятливий ґрунт радянсько-російської свідомості мешканців східних та південно-східних регіонів України. Доктрина «Русского мира» покликана реалізувати дві головні потре-

би сучасного історичного розвитку Росії. З одного боку, вона слугує обґрунтуванням зовнішньої експансії і втручання у внутрішні справи сусідніх держав, передусім України, з іншого — втіленню реставрації Росії як імперії, об'єднанню та мобілізації росіян навколо їхньої історичної місії з перетворення країни в «православну цивілізацію», яка має об'єднати всіх православних у протистоянні із Заходом.

Вирішальною подією цієї геополітичної битви за Україну між Росією і Заходом в 2013 році став Вільнюський саміт Східного партнерства (29.11.2013), на якому В. Путін завдав нищівної поразки Європейському Союзу. Проте наслідки цієї геополітичної перемоги над Заходом виявились не такими втішними для Росії, оскільки цей стратегічний плацдарм під назвою «Україна» виявився не таким стабільним і надійним, як передбачав президент Росії В. Путін.

Український внутрішньополітичний ґрунт, який так інтенсивно удобрювала Росія своєю інформаційною, культурною, релігійною, політичною та економічною експансією, виявив все ж не цілком придатним для побудови на ньому російського геостратегічного плацдарму. Для В. Путіна, який пожинав лаври переможця Вільнюського саміту і мав Україну майже в Митному союзі, цю жадану перемогу раптом звів нанівець Український Євромайдан. Вже через місяць після Вільнюського саміту В. Путіну стало зрозуміло, що В. Янукович під тиском Майдану почав втрачати владу, а відтак не може бути гарантом приєднання України до Митного та Євразійського союзу.

Для В. Путіна Євромайдан — загроза повної втрати України, а відтак примарних мрій та надзусиль у побудові нової конструкції російської імперії як світової держави-цивілізації. Для В. Путіна Майдан зруйнував можливість переглянути результати холодної війни, переформатувати світовий порядок під російські інтереси та відновити геополітичне домінування в Європі. Отже, не закріпившись на цьому стратегічному плацдармі, Росія не має шансів досягти своїх доленосних цілей у відносинах з Європою. Для В. Путіна Євромайдан став страшенною загрозою його власному авторитарному режиму та подібним йому режимам на всьому пострадянському просторі. Відтак Євромайдан розглядали в Кремлі як виклик усій політичній системі великого євразійського простору, який може обвалити всю ту геополітичну конструкцію, яка старанно вибудовувалася Росією протягом 20 років після розпаду СРСР.

Євромайдан справді зробив дуже значний вплив на політичний режим у Росії. Проте він мав зворотні негативні наслідки — відсутність позитивної спрямованості в Україні. Навпаки, він спричинив трансформацію авторитаризму до ще більш репресивних форм. Політична система В. Путіна стала рухатись не в бік демократії, а навпаки, його авторитарний режим став швидко перетворюватись в *путінізм* — своєрідну російську версію *фашизму*.

Особливою рисою фашизації авторитарного режиму В. Путіна стало зрощення й культивування **мілітаризму** та **корпоративізму**. Головну роль в управлінні країною стали відігравати представники силових структур та оборонно-промислового комплексу. З іншого боку, відбулось посилення корпоративних зв'язків між ними, коли їхні службові державні інтереси стали неподільними з їхніми бізнес-інтересами. Створення таких закритих корпоративних зв'язків призвело до консолідації всіх активів російської економіки в руках вузького кола номенклатурних кланів та мілітаризації усіх сфер суспільного життя.

Поєднання путінської моделі фашизму, мілітаризму, з одного боку, та відчуття втраченої перемоги над Україною і поява Євромайдану, який продемонстрував народження української нації, — з іншого, унеможливив реалізацію інтеграційного сценарію приєднання України до Росії, що й стало тими чинниками, які привели В. Путіна до висновку про необхідність запровадження **дезінтеграційного сценарію** повалення українського державного суверенітету та територіальної цілісності країни. Реалізація цього сценарію почалася із запровадження масованої стратегічної інформаційної операції Росії, спрямованої на зміну політичного курсу України з європейського на проросійський та повалення її державного суверенітету. Ця операція характеризується масованим політичним та інформаційним впливом на українське та російське суспільство, а також політичну еліту України.

Однією з головних рис у втіленні цієї операції став акцент на формування в особі українців образу ворога, на яких у засобах масової інформації досить інтенсивно стали навішуватися такі жахалки-кліше, як «бендери», «фашисти», а з України в російському інформаційному просторі старанно ліпився образ «ворожої держави». Очевидно, що така спецпропаганда спрямована як на мешканців східної та південно-східної України, так і на саме російське суспільство. В **зовнішньому сенсі** вона покликана поглибити ментальний розкол в українському суспільстві та спричинити соціальний конфлікт між російськомовними та україномовними громадянами України, на підставі чого мають бути висунуті претензії щодо порушення прав російськомовного населення. Така фабула мала створити привід для воєнної окупації України та анексії частини її території, як це було реалізовано в Абхазії та Південній Осетії під час російсько-грузинської війни 2008 року. У **внутрішньому вимірі** така спецпропаганда спрямована на підготовку російського суспільства до воєнної агресії проти України. Створення ситуації такого соціального психозу необхідно для підтримки війни та посилення довіри російського суспільства до В. Путіна, в очах якого російський президент апріорі виглядає героєм, оскільки наважився знищити ворогів Росії. Описуючи пересічного росіянина з таким психотипом, Юрій Макаров, посилаючись на одного із сучасних російських публіцистів, зазначає: «Він абсолютно переконаний, що ми живемо в ситуації американської всесвітньої змо-

ви, і йому чомусь така позиція видається дуже духовною. Він весь час захищає духовність. Йому здається, що Росія перебуває в кільці ворогів. Це цілком класична симптоматика добре розвиненої, зрілої параної, коли останнім оплотом правди, честі, духовності залишається Росія»³.

Так, сформувавши відповідні стереотипи сприйняття Української держави в міжнародному середовищі, українському та російському суспільстві, В. Путін перейшов до реалізації жорсткого варіанта дезінтеграційної стратегії щодо повалення державного суверенітету України та приєднання її території до Росії. Реалізацію цієї стратегії, як зазначив экс-радник президента В. Путіна А. Ілларіонов, планується здійснювати за чотирма сценаріями⁴. **Перший сценарій** передбачав встановлення повного контролю над усією Україною за допомогою маріонеткового президента шляхом приведення його до влади на президентських виборах 2015 року. Проте з появою Євромайдану цей сценарій втратив актуальність і був трансформований у сценарій, який неоднозначно озвучував тодішній міністр освіти Дмитро Табачник про відділення Галичини від України. Цей сценарій мав **військову версію** своєї реалізації, яка виявилась єдиною можливою в умовах існування Євромайдану.

Операцію з реалізації такого сценарію розробляли і готували в російських військових відомствах на замовлення політичного керівництва Російської Федерації. Головна мета такого сценарію — унеможливити євроатлантичну інтеграцію України шляхом розв'язання проти неї військової агресії та окупації її території. План операції було розроблено з урахуванням досвіду російсько-грузинської війни 2008 року та внутрішньополітичної ситуації в Україні⁵.

Тепер цей **«воєнний план»** став у пригоді В. Путіну для запобігання європейській інтеграції України. Він став третім заключним етапом агресії Росії проти України, метою якого є захоплення м. Києва та центральних областей України після завершення окупації Криму, східних і південних регіонів України. При реалізації такого крайнього варіанта військово-політичне керівництво Росії враховувало його високу ціну та втрати як матеріальні, так і міжнародні. Проте цей варіант міг дати російському керівництву найбільші переваги — повернути собі контроль над основним історичним центром російської державності та духовності. З іншого боку, реалізація такого варіанта відкривала неабиякі можливості об'єднати та консолідувати російське суспільство навколо керівного фашистського авторитарного режиму В. Путіна.

Воєнна операція з реалізації цього варіанта передбачала, що після втрати Криму, східної та південно-східної частини України, залишки Збройних сил України будуть відступати до Києва, намагаючись організувати позиційну оборону на підступах до української столиці. В такому випадку розгорнуться кровопролитні бої за Київ. У цій ситуації метою сухопутних з'єднань та повітряних армій, за планами російського військового командування, необхідно буде відрізати Київ

від комунікацій, що зв'язують місто із західними областями, щоб не допустити наповнення міста танконебезпечною живою силою в особі західноукраїнського ополчення й затягування міських боїв. Швидка мобілізація добровольців із числа російськомовної молоді південного сходу могла б бути ефективною. З'явившись у районі столиці, такі формування навели б лад швидше російської армії.

Другий, менш амбітний сценарій реалізації стратегії дезінтеграції України полягає у федералізації або конфедералізації України з отриманням формальної можливості для від'єднання від неї та приєднання до Росії прилеглих українських територій. Мета такого сценарію — встановлення повного контролю над східною та південно-східною Україною. Такий варіант кремлівське керівництво вважає найбільш оптимальним, оскільки він не передбачає великих втрат порівняно з першим і разом з тим унеможливить існування України як самостійної держави в майбутньому. Адже в цьому регіоні розміщені основні промислові центри України, такі як Донбас, Миколаїв, Одеса, Запоріжжя, Дніпропетровськ, Харків, які тісно інтегровані з російською промисловістю, особливо у сфері ОПК, ракетобудування, машинобудування та авіабудування.

На думку російських керманічів, етнічна самоідентифікація частини населення тут до кінця не визначена, однак практично все населення без винятку ставиться до Росії позитивно. Закріплення Росією цієї території за собою на кшталт Придністров'я, або навіть шляхом безпосереднього входження до складу Росії може мати для неї низку важливих плюсів. По-перше, дружнє культурно й генетично російське населення, що проживає на історичних «російських» територіях. Із цим населенням не буде проблем культурної або релігійної несумісності, які можливі у випадку приєднання, наприклад, Абхазії. Це населення не має іншої стійкої, крім російської, ідентифікації і у разі возз'єднання з Росією буде повністю розчинено.

По-друге, високий освітній рівень населення південно-східної України, його здатність і бажання вбудовуватися у створювані Росією кластери нової економіки. Також трудові ресурси південного сходу України традиційно мають підвищену мобільність, оскільки населення складається з мігрантів з різних областей Росії. Підключення в тій або іншій формі до російського цивілізаційного проекту ще 15–20 мільйонів російськомовних асимільованих українців дозволить зміцнити ядро російської цивілізації. Це взагалі істотно підкріпило б претензії «російського світу» на свою самодостатність, оскільки одним з головних контраргументів щодо його цивілізаційного рівня є лімітовані демографічні ресурси. Об'єднання цих ресурсів в один «кулак», хоча б і не в одній державі, але в братньому союзі, значно зміцнило б і статус самої Росії. Втім, порівняно з більш обмеженим сценарієм дезінтеграції України, передбачається, що опір українців у цих регіонах буде запеклішим. Адже

українська Україна в цьому випадку втратить приблизно половину території й населення, дві третини промисловості, вихід до моря.

Третій сценарій є модифікацією другого сценарію у разі, якщо Росія не матиме можливостей реалізувати другий сценарій повністю через обставини, до яких можна віднести: консолідованість мешканців Дніпропетровської, Запорізької, Херсонської, Миколаївської та, можливо, Одеської областей навколо соборності України, жорстка відсіч силами частин Збройних сил України російському наступу, зовнішній тиск, народний спротив російській военній окупації та інші. В такій ситуації російській війська можуть просунутись тільки на частину територій Донецької та Луганської областей. Ця територія вкладається в контури так званого «ПІСЮАРУ» — Південно-Східної Автономної Республіки, який був інспірований проросійськими силами на чолі з Партією регіонів в Северодонецьку у 2004 році. В цих областях знаходиться базовий електорат Партії регіонів, який вона мобілізувала, експлуатуючи антиукраїнські та проросійські настрої.

На завершення, **четвертий, або першочерговий, сценарій дезінтеграції України**. Його Кремль вважав найлегшим та найбільш вірогідним для реалізації. Його основною метою є військова окупація та анексія Криму і Севастополя. Адже Крим — єдиний регіон України, у якому понад 50% мешканців — етнічні росіяни. Тому Росія ніколи й не приховувала своїх територіальних претензій на Крим і Севастополь, а сама Україна вважається у російському суспільстві державою, яка не відбулася. Виходячи з таких міркувань, сценарій дезінтеграції України за переконанням Кремля мав починатися саме з анексії Криму як початку «збирання російських земель».

Сценарій воєнної окупації Криму не передбачав прямої атаки на українські частини в Криму, якщо тільки вони не будуть чинити спротиву. Внаслідок невпевненості і коливань київського керівництва, серйозний опір воєнній окупації виключався. Київ також не буде кидати на «звільнення» півострова війська, залишаючи незахищеними інші напрямки. Адже, за оцінками Кремля, в Криму київська влада ніколи не користувалася навіть найменшою підтримкою. Надалі, цілковито передбачувана позитивна реакція російської більшості Кримської автономії, а також швидка переорієнтація місцевих еліт на Москву, при абсолютній упевненості в тому, що Київ ніяк не зможе протидіяти цьому⁶.

Таким чином, першочерговість захоплення Криму обумовлена наступальністю реалізації стратегії дезінтеграції України, коли успіх першого етапу стає запорукою успіху наступного залежно від здатності Києва та місцевого населення чинити збройний спротив воєнній агресії Росії. Залежно від такого спротиву захоплена територія східної, південної та центральної України має виконати вимоги федералізувати, або конфедералізувати Україну. На основі такого задуму для кожного, починаючи від четвертого до першого сценарію дезінте-

гравції України, розроблені окремі плани воєнних операцій та форм приєднання території України до Росії: від федералізації та конфедералізації до сепаратизації і анексії та безпосереднього приєднання відторгнених територій до Росії. Для Криму — це безумовне пряме приєднання до Росії (четвертий сценарій); для південних і східних регіонів — сепаратизація з можливістю безпосереднього приєднання до Росії (третій і другий сценарій); повалення державного суверенітету України з перетворенням її в конфедерацію з подальшим розділенням на три федеральних округи Росії (перший сценарій).

Виходячи з такої логіки, дезінтеграція України має здійснюватись поступово, починаючи від четвертого до першого сценарію, залежно від військових та політичних ресурсів, внутрішньої політичної та міжнародної ситуації. Проте кожний із цих сценаріїв передбачає послідовне досягнення кінцевої мети дезінтеграційної стратегії — повне й остаточне знищення української державності та приєднання території України до російської держави у тій чи іншій формі.

Реалізація цих сценаріїв дезінтеграції України здійснюється Росією у формі гібридної війни. Гібридні (хаоплексичні) війни можна інтерпретувати як відсутність порядку на території конфлікту поряд з гнучкістю його основних акторів. Ще вчора деякі українці й не підозрювали, що можуть опинитися по ту чи іншу сторону барикад, але, тим не менш, досить гнучко змінили свій соціальний статус і навички. Франк Хофманн, один з авторів концепції гібридних воєн, характеризує їх як «повний арсенал різних видів бойових дій, включно з конвенціональними можливостями, іррегулярну тактику і формування; терористичні акти, безладне насильство і кримінальні безлади»⁷. Держава, яка вдається до гібридної війни, укладає угоду з недержавними виконавцями — бойовиками, групами місцевого населення, організаціями, зв'язок з якими формально повністю заперечується. Ці виконавці можуть робити такі речі, які сама держава робити не може, тому що будь-яка держава зобов'язана дотримуватися Женевської та Гаазької конвенцій про закони сухопутної війни, домовленості з іншими країнами. Всю брудну роботу можна перекласти на плечі недержавних формувань⁸.

На різних етапах воєнної агресії, реалізуючи дезінтеграційні сценарії, Росія запроваджувала певні комбінації елементів гібридної війни. На першому етапі воєнної агресії Росії, метою якої була окупація Криму, композиція акторів гібридної війни складалась з підрозділів російського спецназу («зелених чоловічків»), парамілітарних збройних загонів, скомпонованих з груп бойовиків, набраних з місцевого населення, російських найманців, російського козацтва, агресивно налаштованих до України мешканців Криму переважно російської національності та кримінальних елементів. На заключному етапі воєнної окупації Криму було задіяно сили Чорноморського флоту та регулярні частини російських збройних сил, перекинутих з материкової частини Російської Федерації.

Основними складовими гібридної війни на цьому етапі були: запровадження інформаційної та диверсійної операцій на території Криму, в результаті яких у більшості місцевого населення Криму було сформовано агресивні антиукраїнські стереотипи ворожого сприйняття всього українського як «нацистсько-бандерівського», що загрожує мешканцям Криму воєнною агресією і фізичним насиллям. В результаті успішно проведеної диверсійної операції було сформовано відповідні керівні та владні структури, які мали сприяти окупаційному режиму в установленні російської державної влади на півострові та організації блокування частиною місцевого населення українських військових частин, захоплення українських органів державної влади. При виконанні тих чи інших завдань військової окупації відбувалось комплексне застосування змішаних підрозділів регулярних і нерегулярних збройних формувань та підтримувалась чітка координація їхніх дій.

При реалізації другого етапу воєнної агресії Росії на Донбасі, конфігурація ведення гібридної війни суттєво відрізнялась від кримського варіанта її втілення. За наявності головних компонентів — інформаційної та диверсійної операцій, донбаський варіант ведення гібридної війни включав елементи громадянської, диверсійної війни та збройний терор. Основна ж композиція гібридної війни на Донбасі полягала в інсценуванні внутрішнього конфлікту в Україні між центром та сепаратистськими регіонами. Для цього на Донбасі існувало відповідне підґрунтя. Радянсько-російська ментальність мешканців Донбасу — це культура промислових підприємств на українському тлі, приправлена криміналом та, в останні два десятиліття, — бідністю. Що глибшим було проникнення радянської культури на Донбасі, то сильнішими стали продукти її розпаду — корупційні структури та сприйнятливість до сурогатних ідеологій. А у простих донеччан збереження старого світогляду при розпаді старого світу породжувало відчай. Їхні емоції вдало спрямували на тих, хто підходив на роль руйнівників картини світу — «помаранчевих» та «бандерівців»⁹. Тому головним елементом донбаського сценарію гібридної війни стала генерація сепаратизму та створення таких фантомних утворень, як ДНР і ЛНР під назвою «Новоросія», які в першому акті цього дійства мали репрезентувати себе як незалежні державні утворення.

Основними акторами в цей період виступали агресивно налаштовані екзальтовані групи місцевого населення, завданням яких також було захоплення органів державної влади та українських військових частин, дислокованих на цій території. Головну роль, як і в кримському варіанті, відігравав російський спецназ та співробітники ФСБ Росії. Відмінністю донбаського варіанта гібридної війни є застосування збройного терору, висока інтенсивність бойових дій, їх маневрений характер та широкомасштабне застосування потужних видів озброєнь.

Очевидно, що подальший етап російської агресії із захоплення південних регіонів України буде полягати в проведенні гібридної війни шляхом застосування класичної тактики наступальних дій регулярних військових в компоновці з парамілітарними загонами, сформованими з мешканців Донбасу і російських найманців. Ця наступальна тактика буде доповнена елементами позиційної оборони та широким застосуванням диверсійно-розвідувальних груп у проведенні масштабних диверсійних операцій в глибині території України. Вірогідність такої компоновки гібридної війни обумовлена тим, що завдяки Євромайдану пробудження українсько-національної свідомості охопило не тільки центр, а й південь України, про що свідчать соціологічні опитування¹⁰. Отже, втратило своє значення поняття «південний схід» як ареал російськомовного населення, який протиставляли іншій частині України. Фактично ця зона звузилась до двох східних областей: Донецької та Луганської, де, навпаки відбулась національна консолідація та радикалізація настроїв етнічних росіян, що спричинило потужний сепаратистський рух, до якого приєдналась більша частина українців, що втратили свою національну ідентичність. Таким чином, під впливом та в результаті Євромайдану в Україні було згенеровано потужні як внутрішньополітичні, так і зовнішньополітичні процеси.

В зовнішньополітичному вимірі внутрішні трансформації, з одного боку, спричинили повернення до євроінтеграційного курсу країни та унеможливили мирний шлях приєднання України до Росії, а з іншого, — призвели до воєнної агресії РФ проти України та потужну хвилю проросійського сепаратизму на Донбасі. Підтвердженням незворотності такої нової тенденції є суспільний запит на нову зовнішню політику України, що склався в результаті Євромайдану. Так, за соціологічними дослідженнями 54,5% усіх опитаних підтримують вступ України до Європейського Союзу, в той час як приєднання до Митного союзу готові підтримати тільки 23,9%. Підписання Угоди про політичну асоціацію та зону вільної торгівлі з ЄС підтримують 60,4% опитаних, проти — 25,4%¹¹. Створення єдиної держави у складі Росії та України підтримують лише 20%, не підтримують — 70%. Приєднання України до складу РФ як частини Росії підтримують лише 7,5%, 85,5% — проти. 69,3% опитаних громадян підтримують унітарний устрій України і тільки 16,7% готові проголосувати за її федералізацію¹².

37% опитаних виступають за вихід України з СНД, тоді як 40% — проти. Але, після військового вторгнення Росії на територію України, порівняно з лютим до 32% зросла кількість тих, хто бажає закритих кордонів з Росією. Така сама тенденція в Росії (19% у січні, 28% — у травні, зростання на 9%)¹³.

Під впливом російської агресії відбулися зміни у ставленні українців до принципів формування національної безпеки й оборони та європейської інтеграції. Так, кількість прихильників членства України в

НАТО зростає з 19% до 47,3%, проти — 36,2%¹⁴. Водночас 44,8% респондентів виступають за збереження позаблокового статусу України, 32% — проти. Приєднання ж до Ташкентського договору про колективну безпеку (ОДКБ) підтримують тільки 17,3%, тоді як 61% — проти¹⁵.

Отже, суспільний запит та реальні внутрішньополітичні й зовнішньополітичні виклики незалежності, державному суверенітету й територіальній цілісності країни поставили перед тимчасовим урядом України досить складні зовнішньополітичні завдання. Вони полягали в зупинці російської військової агресії, поверненні анексованого Росією Криму, нейтралізації підтримки Кремлем сепаратизму на Донбасі та врегулювання кризової ситуації, що склалася в цьому регіоні. На превеликий жаль, ці зовнішньополітичні завдання тимчасовий уряд за період його існування не зміг виконати. До причин такої неефективної зовнішньополітичної діяльності варто віднести:

По-перше, неадекватне сприйняття реального стану війни з Росією. Уряд продовжував діяти дипломатичними інструментами, властивими для мирного часу, у відповідь на відкриту воєнну агресією Росії. МЗС України обмежилося заявами, нотами та зверненнями до російського керівництва про пояснення причин його агресивних дій.

По-друге, тимчасовий уряд України покладався виключно на реакцію міжнародної спільноти щодо засудження агресора і звернення до міжнародних організацій, таких як ООН, НАТО та ОБСЄ; на гарантії Будапештського меморандуму, надані Україні в обмін на її ядерне роззброєння, які насправді такими гарантіями не були.

По-третє, хибність такої зовнішньої політики була закладена у Воєнній доктрині України та інших нормативно-правових документах, згідно з якими пріоритет в обороні країни від зовнішньої агресії віддавався політико-дипломатичним засобам, тоді як збройним силам відводилося другорядне значення. Внаслідок цього, незважаючи на моральну перевагу, зовнішньополітична позиція Україна видавалась занадто слабкою і не мала впливу на агресора, оскільки вона не була підкріплена реальною воєнною силою та конкретними кроками з організації оборони країни.

По-четверте, Уряд України не мав ані конкретного плану, ані стратегії з реалізації поставлених зовнішньополітичних завдань. Його дії виявилися низькопродуктивними, некомпетентними, нерішучими, запізнілими й неефективними, а часом і контрпродуктивними і злочинними.

Таким чином, перед новообраним Президентом України Петром Порошенком постало завдання сформувавши нову зовнішню політику України, яка би враховувала запити суспільства, помилки тимчасового уряду, виклики, що стоять перед країною та перспективи її розвитку. Так, основна частина програми П. Порошенка присвячена євроінтеграційній політиці України, в якій передбачаються такі конкретні заходи реалізації: протягом першого року президентства запровади-

ти безвізовий режим з ЄС; підписати економічну частину Угоди про асоціацію з ЄС (про зону вільної торгівлі) і на її основі запровадити економічні реформи в країні; розпочати переговори про членство України в ЄС; забезпечити енергетичну та економічну незалежність від Росії. У відносинах з Росією важливими завданнями на президентський термін П. Порошенко вважає за необхідне досягти деескалації воєнного конфлікту; продовжити співпрацю з Росією на умовах відновлення територіальної цілісності та незворотності євроінтеграційного курсу України¹⁶.

Саме на вирішенні цих двох останніх завдань Петро Порошенко сконцентрував найбільші дипломатичні зусилля, в рамках яких українською стороною було висунуто низку міжнародних ініціатив. До них належать: запровадження женецького формату переговорів із розв'язання воєнного конфлікту з Росією у Східній Україні; нормандський та мінський формат переговорів з цієї проблеми; а також мирний план П. Порошенка.

Згідно з Женецькими домовленостями всі незаконно захоплені будівлі мають бути повернені законним власникам; всі незаконно захоплені вулиці, площі та інші громадські місця в українських містах і містечках мають бути звільнені. Місія ОБСЄ буде відігравати провідну роль у сприянні українській владі в негайній реалізації цих заходів, спрямованих на деескалацію ситуації. Україна ж зобов'язалась запустити прозорий конституційний процес шляхом проведення широкого національного діалогу, який враховуватиме інтереси всіх регіонів країни.

Росія в рамках женецького формату побачила можливість реалізувати другий сценарій дезінтеграції України, розуміючи під конституційним процесом широку федералізацію України з правом виходу суб'єктів федерації зі складу країни. З іншого боку, своєю участю в женецькому форматі Росія намагалася уникнути підозр у тому, що вона відмовляється від співпраці в пошуку дипломатичного рішення, і таким чином, не дає західним країнам ввести проти неї санкції. ЄС також прагнув утриматися від економічних санкцій, які могли б зашкодити його торгівлі з Росією. Для США було важливим надати Україні час обрати Президента і самій впоратися з цим конфліктом з Росією.

Проте роззброєння незаконних формувань та звільнення адміністративних будівель руйнували російські воєнні плани подальшого захоплення України, оскільки здебільшого цими незаконними збройними формуваннями був законний російський спецназ. Саме тому, незважаючи на запровадження українською стороною низки круглих столів, Женецькі домовленості так і не були втілені в життя.

Нормандський формат теж передбачав чотиристоронні переговори щодо припинення ескалації воєнного конфлікту на Донбасі. Проте замість США четвертою стороною в цьому форматі була Франція, а замість ЄС — Німеччина. В результаті переговорів у цьому форматі

17 серпня в Берліні було досягнуто домовленості з трьох головних питань: 1) встановлення контролю за кордоном: припинення обстрілів з російського боку, припинення постачання зброї, техніки та найманців РФ; 2) забезпечення моніторингу ОБСЄ за дотриманням режиму припинення вогню, у тому числі вздовж кордону з РФ; 3) звільнення усіх заручників (зокрема, й української льотчиці Надії Савченко, яка була викрадена терористами і вивезена на територію РФ), припинення будь-яких спроб подальшого їхнього захоплення. На жаль, у Берліні російська сторона не змогла надати чітких гарантій дотримання цих абсолютно очевидних зобов'язань.

Тим не менше ці зобов'язання були імплементовані в домовленостях під час переговорів у мінському форматі. Основними результатами Мінської зустрічі стали домовленості про: досягнення реального прогресу у звільненні всіх заручників; активізацію консультацій з метою закриття контрольованих незаконними збройними формуваннями ділянок українсько-російського кордону; забезпечення негайного двостороннього припинення вогню та моніторингу з боку ОБСЄ за режимом незастосування зброї; проведення децентралізації влади, включно з прийняттям Закону «Про тимчасовий порядок місцевого самоуправління в окремих регіонах Донецької і Луганської областей»; прийняття закону про амністію осіб, що брали участь у бойових діях на боці сепаратистів та запровадження заходів з поліпшення гуманітарної ситуації на Донбасі.

Та, незважаючи на те що Україна виконала всі зобов'язання згідно з цими домовленостями, включно з прийняттям відповідних законів, Росія відповіла на це широкомасштабним вторгненням російських військ на територію Донбасу, змінивши баланс військової сили на цьому театрі воєнних дій на свою користь. В результаті неконтрольована Україною ділянка українсько-російського кордону збільшилася в кілька разів. Ця тенденція підтвердила відому аксіому про **підпорядкованість дипломатії засобам військової сили під час війни**. В цьому власне і полягає діалектика військової сили і дипломатії у війні, якої нова українська влада офіційно ніяк не хоче визнавати. Можна констатувати, що помилки тимчасового уряду так і не враховані Адміністрацією Президента України Петра Порошенка. А ігнорування цих помилок ще більше віддаляє час реалізації його передвибірчих зобов'язань.

Звісно, провал мирного плану П. Порошенка за умови непідкріпленості його необхідною військовою силою матиме не тільки катастрофічні наслідки для України, але й може виявитись фатальними для міжнародної спільноти. Як зазначає колумніст журналу Forbes Пол Родерік Грегорі «Невже США і Європа справді плекають надію, що якщо ослабла Україна укладе [з Росією] мирний договір, то це покладе край мріям Путіна про реставрацію імперії? (...) Хоч як прикро, [канцлер ФРН Ангела] Меркель і [президент США Барак] Обама, схоже, підштовхують Україну до укладення невигідного для

неї миру, який подарує Путіну навіки дестабілізовану Україну, відрізану від Євросоюзу і НАТО. І за це він поплатиться самими тільки санкціями». «У Росії є шестирічний досвід ведення гібридних воєн, жодна з яких не закінчилася для неї поразкою». При цьому В. Путін, можливо, ставить перед собою завдання «фактичного знищення свого головного ворога, НАТО — тієї самої організації, яка розорила СРСР і оточила Росію. Ця авантюра пов'язана з високими ризиками, та й нагорода буде величезною», — пише Грегорі¹⁷.

- ¹ *Лілія Шевцова*. Майдан — вызов для Украины, России и Запада. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ji-magazine.lviv.ua/diskusija/2013/Shevtsova_Liliya_Majdan_vyzov.htm.
- ² Концепция внешней политики Российской Федерации. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/6D84DEDEDDBF7DA644257B160051BF7F
- ³ *Макаров Юрій*. Експансивна безправність. Чому потрібно позбутися російської культурної матриці // Тиждень. — 2013. — № 14 (282). — 4 квіт.
- ⁴ Кремль рассматривает 4 сценария в Украине. Илларионов. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://focus.ua/politics/296318/>
- ⁵ *Ігорь Джадан*. Операция «Механический апельсин». — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.russ.ru/layout/set/print/pole/Operaciya-Mehanicheskij-apel-sin>
- ⁶ Там же.
- ⁷ *Hoffman, Frank G.* Hybrid vs. compound war // *Armed Forces Journal*, Oct. 2009. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://armedforcesjournal.com/2009/10/4198658>
- ⁸ Гибридная война Путина. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://кпе.com.ua/9-glavnuj-razdel/1235-gibridnaya-vojna-putina.html>
- ⁹ *Олександр Демченко*. Голоси, які чує Донбас. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/05/23/7026210/>
- ¹⁰ *Інна Ведернікова, Юлія Мостова, Сергій Рахманін*. Південний Схід: гілка дерева нашого. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/internal/pivdenniy-shid-gilka-dereva-nashogo_.html
- ¹¹ Ідеологічні маркери і настрої щодо можливих референдумів. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ratinggroup.com.ua/products/politic/data/entry/14089/>
- ¹² Там само.
- ¹³ Як змінилося ставлення населення України до Росії та населення Росії до України.
- ¹⁴ Україна після революції: українці хочуть у Європу та НАТО і вимагають повної люстрації влади. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ipress.ua/articles/ukraina_pislya_revolyutsii_ukraintsi_hochut_u_jevropu_ta_nato_vymagayut_lyustratsii_vlady_70190.html
- ¹⁵ Ідеологічні маркери і настрої щодо можливих референдумів.
- ¹⁶ Передвиборча програма кандидата в Президенти України Петра Порошенка. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://programaporoshenko.com/Programa_Poroshenko.pdf
- ¹⁷ Цит за: *Forbes*. Конфлікт в Україні небезпечніший за «Ісламську державу», адже він може знищити НАТО. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.newsru.ua/press/24sep2014/ukraine.html>

Hryhoriy PERPELYTSYA,

*Professor, Diplomatic Academy of Ukraine,
Ministry of Foreign Affairs of Ukraine*

RUSSIAN MILITARY AGGRESSION AGAINST UKRAINE: INTERNATIONAL AND DOMESTIC POLITICAL CONTEXT

Russian military aggression against Ukraine has become the culmination point of intercivilizational struggle between the West and Russia over the final consolidation of spheres of influence in Europe and the world under the circumstances of international relations system transformation from unipolar to multipolar. The escalation of controversies between the US and Europe, the absence of consensus within the EU and its strategy of relations with Russia, financial and economic crisis in Europe, the change of the foreign policy priorities of the US and weakening of American influence on the global processes, have all significantly downplayed the positions of the West in its relations with Russia. Due to such tendencies, Russia has managed to level up the power disbalance to a certain degree and to unfold a new geopolitical offensive towards Europe, in order to redraw borderlines on the post-Soviet space and secure for good those parts of Eastern Europe that are not yet members of the EU or NATO. The central location in this space is occupied by Ukraine. Another conclusion following from the geopolitical principles outlined by R. Collins is that being trapped in between two more powerful geopolitical poles that compete for control over geopolitical space middle (central) states tend to fragment. During such fight, the competitive forces destroy buffer zones by seizing and incorporating the territory of middle states. Finally, having destroyed the buffer zones, these centers of power (marginal states) enter into a conflict, the result of which is the victory of one of the side or an impasse.

It means that being in the situation of the buffer zone, sandwiched between the East and the West, Ukraine has faced a real threat of losing its sovereignty and territorial integrity. The fight for Ukraine will determine the final outcome of this geopolitical competition, and whether Ukraine joins the European or Russian geopolitical space will be the determining factor for further expansion of geopolitical dominance of one of the geopolitical players either towards the West or towards the East.

There is no doubt that the failure of P. Poroshenko's Peace Plan, provided that it is not supported by the necessary military strength, will have dire consequences not only for Ukraine but may be fatal for the entire international community. As it was mentioned by Forbes magazine contributor Paul Roderick Gregory «Are Europe and the U.S. really hoping that a peace deal entered into by a weakened Ukraine will end Putin's empire-restoration dream? ... Merkel and Obama regrettably seem to be pushing Ukraine towards an unfavorable peace that gives Putin a permanently destabilized Ukraine blocked from the European Union and NATO. And the only price he has had to pay is sanctions, which he expects to be lifted after a decent time has passed.» «Russia has six years of experience with fighting hybrid wars, none of which have failed.» «Putin sees the grand prize in reach: the de facto destruction of his greatest enemy, NATO — the very organization that destroyed the USSR and encircled Russia. The risks of such an adventure would be high, but the rewards would be astronomical.» — Gregory writes.

Василь ТКАЧЕНКО,
доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
радник Посольства України
в Республіці Білорусь (1998-2001 рр.)

УКРАЇНА І РОСІЯ: ЗРУЙНОВАНІ МОСТИ?

*Порвалась дней связующая нить...
Вільям Шекспір. «Гамлет» (переклад Бориса Пастернака)*

Східна Україна переживає хаос і російське втручання. І тут немає перебільшення. Логіка подій підказує, що коли Росія виявилася здатною спровокувати і забезпечити відділення Криму, то чому б їй не застосувати вже випробовану модель до промислових регіонів сходу України?

Між тим уже сьогодні можна стверджувати, що анексія Криму стала знаковою межею в історії українсько-російських відносин. І не виключено, що більшість українців можуть перетворитися на переконаних ворогів Росії як держави і, не доведи Господи, в недругів росіян як етносу. Ми стаємо свідками знищення зв'язків між Росією і Україною, які як-не-як складалася між двома етносами понад чотири століття.

Момент істини

Свідченням сказаного вище є зрушення в громадській думці після анексії Криму. Якщо згідно з соціологічним опитуванням Центру Разумкова в лютому 2013 року 85% українців засвідчили своє добре ставлення до Росії, то наприкінці квітня 2014 ставлення до Російської Федерації погіршилося і вже тільки 67,1% громадян України продовжували дотримуватися такої позиції. Серед опитуваних лише 2,3% поліпшили своє ставлення до Росії, а у 21,7% ставлення до РФ не змінилося. Погіршення ставлення засвідчили 91,8% жителів західного регіону, та 82,4% центрального і 56,3% південного регіонів. У східному регіоні практично однакова кількість респондентів вказали на погіршення ставлення (40,2%) і на те, що воно не змінилося (40,3%). Показово, що серед громадян України переважає негативне ставлення саме до президента РФ Володимира Путіна (70,8% ставляться до нього негативно і лише 11,4% — позитивно, а ще 14,6% — нейтрально). Переважає негативне ставлення і до уряду РФ, а також Держдуми РФ — 67,6% і 66,6% відповідно. Тобто до президента і держорганів

влади Росії негативно здебільшого ставляться мешканці західного, центрального та південного регіонів, а також відносна більшість — сходу України. Драматичніше склалася ситуація в Криму, де в березні 2014 року ідею дружніх взаємин з Росією підтримало 88% респондентів, а 76% висловилися на підтримку Путіна [1].

Згідно з опитуванням 9–16 квітня 2014 року 59% респондентів усе ще вважали, що Україна і Росія залишаться незалежними, однак дружніми країнами, з відкритими кордонами і без запровадження візового режиму. Однак уже 30,8% опитаних вважали, що відносини України з Росією мають бути такими ж, як і з іншими країнами — з кордонами і візовим режимом. І лише 4,8% висловилися за об'єднання двох країн в одну державу. А ще 5,1% взагалі не відповіли на запитання щодо подальших відносин між двома державами [2].

На вищенаведені відповіді вплинула проблема асиметричності українсько-російських відносин. Чи надовго в українців залишаться сподівання на «незалежний, але дружній» характер двосторонніх відносин, коли згідно з російськими даними опитувань «майже три четверті росіян готові підтримати війну з Україною, якщо її розпочне керівництво Росії» [3]. Така антиукраїнська налаштованість не може не впливати на громадську думку в Україні. Так, відповідно до загострення ситуації на східному кордоні зростало небажання українців відпочивати на «одних курортах з росіянами. Організатори турів відзначають, що конфлікти між російськими та українськими туристами на політичному ґрунті помітно почастішали, іноді доходять навіть до бійок». «Раніше присутність у готелі росіян турбувала європейців, а не українців» [4].

Закономірним видається те, що в інавгураційній промові 7 червня 2014 року новообраний Президент України Петро Порошенко наголосив, що «на заваді колосальних можливостей, які з падінням тиранії відкрилися для європейської модернізації України, стала справжня війна, спланована і розв'язана в українському Донбасі» [5]. Подібні твердження у зв'язку зі зміною громадської думки все частіше з'являються у вітчизняних ЗМІ після анексії Криму. Що й казати — путінські війська в Криму роздавили своїми чобітьми симпатії багатьох українців до Росії, а війна на Донбасі розставила останні акценти. Нині вже немає жодних сумнівів, що Кремль вбачає в Україні не партнера і сусіда: «Національна травма, завдана українцям, може сформувати у них, як мінімум, відчуженість і антипатію щодо росіян. Віднині духовно-політичний стан українців поділяється на два періоди: до і після кримської кризи» [6].

Анексія частини території України — це насамперед удар по статусу української держави, його силових структурах і збройних силах. Не лише серед українських військових, а й серед широких верств населення домінує образа і відроза, що потенційно призведе до негативних наслідків.

Багато залежить від ставлення росіян до поточних подій. Так, у соціологічних дослідженнях Левада-Центру (Москва) навіть російські громадяни висловлюють негативну оцінку сучасної політики владних структур, їх ставлення до інших народів. Багато росіян продовжують вважати, що «більшість російських політиків як були, так і залишилися зажерливими, корумпованими, безсовісними, брехливими і нерозумними людьми, що ставлять себе над законом, не поважають звичайних громадян» [7].

Але при цьому показники схвалення політики Путіна (в січні 2014 р. — 50%, на початку березня — 72%, а наприкінці березня — 80%), хоч як це не є парадоксальним на перший погляд, пов'язані з діями вищої влади РФ відносно Криму. Ось як пояснюють цю тенденцію аналітики Левада-Центру: «Реанімація імперських настроїв, демонстрація сили, етична глухота щодо України — це компенсаторна реакція на хронічний стан відсутності самоповаги у людей, перевернутої свідомості, що влада ставиться до нас, як до безсловесного ресурсу, але “Росія — велика держава” і ми можемо примусити будь-кого слухати нас і підкорятися нам. Тому, якщо подивитися дані опитування, проведеного Левада-Центром, то приєднання Криму до Росії засвідчує, насамперед, про “повернення її до традиційної ролі великої держави”, яка “відстоює свої інтереси на пострадянському просторі” (так вважають 79%!)). Ставлення до Майдану — різко негативне. Причому найбільш негативне саме серед освічених москвичів» [8].

Зазначене вище, на наш погляд, є ще одним свідченням того, що демократизм пересічного росіянина, навіть інтелігенції, закінчується там, де починається Україна. Йдеться не лише про схвалення дій окупаційних військ. Діймає ганебна поведінка російської пропаганди, яка безсоромно обманює своє населення і світову громадськість заявами, нібито в Криму й зовсім не було спочатку російських військ, а були присутні лише якісь «невідомі» в російській формі, без знаків розпізнавання. І це в той час, коли було достовірно відомо навіть регіони, звідкіля прибули ці підрозділи, коли самі воїни РФ простодушно не приховували перед телекамерами факт належності до збройних сил Росії. Все ж, у своєму інтерв'ю від 4 березня, президент Путін на запитання, «були це російські солдати, чи ні», не змигнувши оком відповів: «Це були місцеві сили самооборони» [9]. Щоправда, 17 квітня — уже після анексії Криму — президент Путін все ж визнав: «За спиною сил самооборони Криму стояли наші військові сили». Мовляв, чого вже там гріха таїти, — переможців не судять! [10].

У рамках спецоперації «Російська весна» інформаційна агресія постійно супроводжувала збройну. Кремлівські «пропагандисти» постійно деморалізували інформаційне поле. Більше того — вони ідеологічно підтримували «політичних туристів» із сусідніх з Україною російських областей до Харкова, Донецька, Луганська, Херсона,

Миколаїва, Одеси... Поодинокі виступи представників російської інтелігенції на захист України не змінюють картини. Взяти хоча б ставлення до ситуації, що склалася, з боку відомого російського соціолога Ігоря Клямкіна: «Прочитав учора, що відбувається в Україні, — це поділ двох історичних гілок, що виростили з одного кореня. Гадаю, точніше буде сказати про відділення коренем гілки, яка висушує його. А ця гілка побачила своє спасіння в його викорчовуванні» [1].

Судячи з усього, російській стороні було ніколи задуматися, що своїми агресивними діями вона створює потужний антиросійський комплекс у ментальності українців. Вже історія мала б чомусь і навчити. Тут варто було б згадати, як у 1914 році царська армія, увірвавшись до Галичини, своїми антиукраїнськими діями фактично поклала кінець досить поширеному в цьому регіоні москвофільству. Позакривавши в Галичині українські школи, розігнавши громадські організації і заборонивши уніатську церкву, російська влада наочно розкрила свою справжню імперську сутність. Така політика викликала хвилю обурення серед українського населення, тому москвофільство як течія з часом безслідно зникло. Чи ж варто після цього дивуватися спалаху антиросійських настроїв серед мешканців Галичини, які практично 600 років до того взагалі не мали жодного досвіду спілкування з росіянами? А набувши такого досвіду, не сприйняли його й рішуче відкинули.

Таким чином, саме насильна русифікація українського населення стала підривати основи українсько-російських відносин, що провокувало настрій русофобії. Можна згадати й другий факт, коли після поразки української революції 1917–1921 рр. та перемоги більшовизму невдовзі з'явилася на світ УВО (Українська військова організація) полковника Євгена Коновальця. В її представників образ російської людини викликав негативне сприйняття, набував непривабливих рис, що розривало досить тісні емоційні зв'язки (літературні, наукові, сімейно-побутові), які перед тим існували та були сформовані впродовж 300-літнього спільного перебування в Російській імперії.

І ось тепер, уже в ХХІ столітті, формуючи своєю агресивною політикою екстремальні умови в Криму, Володимир Путін знову стимулює зміну національно-духовної самосвідомості українців у бік радикалізму, що згодом може призвести до спалаху політичного екстремізму й русофобії. Отже, саме час подумати, що насправді лежить в основі українського радикалізму. Втім для Путіна це не є питанням. Виявляється, вся проблема полягає в якомусь, мало не вродженому на рівні підсвідомості, комплексі жителів західних областей України: «Націоналізм процвітає і навіть відроджується неонацизм у західних частинах України. Частково вони перебували в Чехословаччині, частково в Польщі, в Угорщині. І ніде й ніколи вони не були повноцінними громадянами цих країн. Це щось усередині у людей розпалювалось. Те, що вони були людьми другого сорту в цих державах,

призабулося. Але в історичній пам'яті, під кіркою, десь у душі там закопано. А звідси джерела цього націоналізму».

На думку російського президента, вихід для «спасіння» українців все ж є — довіритися рятівнику, яким, зрозуміла річ, є Росія. Тут ми вдамося до цитування без перекладу, для передачі нюансів викладеної тези: «Наша страна как пылесос, втягивала в себя представителей разных национальностей... Наш генный код — одно из главных наших конкурентных преимуществ в мире, очень гибкий... Русский человек, я бы сказал даже человек русского мира... больше развернут вовне». Отож, оскільки НАТО підтримує Україну, «то не нужно бояться НАТО, мы сами всех задушим» [12]. Як мовиться, тут важко щось додати чи відняти. Сказано чітко й однозначно: перетворити людей — «представителей разных национальностей» в «лагерную пыль», а потім засмоктати їх в російський пилосос. На заваді цих планів постала в Україні Революція гідності.

Присилування до «спільності долі»

Не дивно, що проблема національної ідентичності України як складова людської гідності стала визначальною для другого Майдану. Вона постійно поставала в ситуації конфлікту, а її температурна напруга продовжує зростати у зв'язку з подіями на південному сході України. Питання навіть ширше: нині відбувається глибинний пошук цивілізаційної ідентичності «проекту майбутнього» перед викликом не лише з боку Росії, а й усього світу, що дедалі більш глобалізується. Однак переконливої відповіді на цей виклик поки немає, та й навряд чи її остаточний варіант буде запропоновано в найближчому майбутньому. Судячи з того, що «голова Єврокомісії Мануель Баррозу домовився з російським президентом Володимиром Путіним про проведення тристоронніх консультацій у контексті підписання Угоди про асоціацію між Євросоюзом та Україною» [13], то перші кроки на шляху України до Європи нині є підсумком непростого багатостороннього компромісу. І як будь-який компроміс, він певним чином влаштуватиме сторони, але не назавжди. Тобто напруга навколо європеїзації України не зникатиме.

У планах Кремля, без сумніву, майбутнього для України як суверенної національної держави не передбачено. Росія переслідує свій інтерес — створення російської держави-цивілізації. На зустрічі Валдайського клубу у вересні 2013 року російські експерти поставили завдання визначити «хто ми, з яким історичним шляхом себе асоціюємо, чи є ми самостійною, але периферійною частиною Європи і чи хочемо нею бути»? Ще гостріше стояло питання про те, «куди ми (більшість російської еліти, населення. — *Авт.*) хочемо йти». У підсумку, на запитання російського публіциста Олександра Проханова «чи існує взагалі синтетичний, інтегральний проект “Росія”»? — відповідь Володимира Путіна була такою: «Россия — это не проект, это судьба» [14].

Поza сумнівом, сучасна Росія як суверенна держава вирішує, який проект майбутнього вона обере для себе. І навряд чи хто у світі може однозначно передбачити, якої долі їй не минути. Нас же непокоїть той факт, що у викладеній Путіним версії історичної долі Росії закладено російське бачення України, яке не поділяє більшість українських громадян. Прочитуємо це положення із суджень Путіна якнайповніше і в оригіналі. Можливо, саме в ньому й закладена сутність російської державної доктрини щодо України: «По поводу Украины. Украина, без всяких сомнений, независимое государство. Так было угодно истории, так произошло. Но не будем забывать, что сегодняшняя российская государственность имеет днепровские корни, как мы говорим, у нас общая купель. Киевская Русь началась как основа будущего огромного российского государства. У нас общая традиция, общая ментальность, общая история, общая культура. У нас очень близкие языки. В этом смысле, я еще раз хочу повторить, **мы один народ.**

Конечно, украинский народ, украинская культура, украинский язык имеют замечательные особенности, которые составляют идентичность украинской нации как таковой. И мы не просто относимся к этому с уважением, я, например, это очень люблю, мне нравится все это. Это часть нашего **большого российского мира, российско-украинского.** Но это так судьбе было угодно, что сегодня эта территория является независимым государством, и мы относимся к этому с уважением.

Кстати говоря, Украина к сегодняшнему состоянию шла долгим и тяжелым путем. Она была частью то одного, то другого государства, и в каждом из этих государственных образований части Украины не были привилегированными частями. Украинский народ прошел очень тяжелую судьбу, а вот объединившись в единую Русь, эта часть страны стала развиваться быстрыми темпами...

Повторяю еще раз: сегодня Украина — независимое государство, и мы относимся к этому с уважением. И конечно, выбор приоритетов, выбор союзников — это национальное, суверенное право украинского народа и легитимного украинского руководства» [15].

Ми не будемо детально аналізувати цей, досить вправно сконструйований мікс, де одне положення по суті дезавує інше. Тим більше, що вже говорити про щирість намірів Росії щодо вільного вибору України після анексії Криму й дестабілізації ситуації в східних областях нашої держави. Суть висловленого вище в остаточному варіанті зводиться до одного: мовляв, **українці і росіяни були й залишаються одним народом, належать до одного російського світу, який можна навіть вважати «російсько-українським» світом** (останнє — інноваційний прорив, чи обмовка?), **але в остаточному підсумку все ж таки «російським».**

Чи поцікавилася керівництво Росії, якою ж є думка українців щодо належності до путінського «русского мира»? Для цього досить бу-

ло звернутися до соціологічних опитувань. Так, за результатом опитування Центру Разумкова від 2005 року 24,5% респондентів вважали, що «Україна — єдина спадкоємиця історії Київської Русі», а ще 43,9% вважали, що «історія України є невід'ємною частиною великого східнослов'янського народу, як і історія Росії і Білорусі». Крім того, 3,8% дотримувалися думки, що «нинішня історія України починається з Галицько-Волинського князівства»; 5,2% — що «із Запорозької Січі»; 2,1% — «з розпаду царської Російської імперії 1917–1918 рр.»; 7% — «почалась у 1991 р. після проголошення незалежності»; 1,9% — «інше»; і, насамкінець, важко було відповісти для 11,6% опитаних [16].

Не будемо аналізувати відповіді респондентів, бо вони не професійні історики, а прості люди, дискусії серед них тривають і це нормально, демократично. Навіть серед науковців ніхто не може претендувати на істину в останній інстанції, хоча в науковому середовищі сформувалася вже певна консолідована думка. Але для її засвоєння широкими масами українського населення — має пройти певний час, мабуть через школярів. Нове покоління, яке прийде на зміну, буде більш одностайним у розумінні справжнього історичного минулого України. Власне, як і в розумінні того проекту євроінтеграції, який, будемо сподіватися, буде врешті-решт опрацьований новою політичною елітою країни.

Та в Росії, слід зауважити, менше думають про демократію. Тут, власне, вже сформовано державний погляд і на своє минуле, і на майбутнє. Свідченням цього стали ювілейні урочистості з нагоди 1150-річчя зародження російської державності, які відбулися в 2012 році. Українську державу трактували як більш пізні відгалуження від державності російської. Показовим є те, що саме ця думка проходить «червоною ниткою» у підручниках і навчальних посібниках, методичних розробках та енциклопедіях, якими користується нове покоління росіян. Візьмемо для прикладу сайт, де «публікують інформацію, орієнтовану насамперед на студентів технічних спеціальностей, спеціалістів економіки, маркетингу, банківської справи, а також простих людей, котрі бажають поліпшити свої знання в галузі економіки». Формування громадської думки відбувається нині через два канали — телебачення та інтернет, які розраховані на масового споживача.

Отже, у своєрідності і навіть екзотичності історичного бачення з погляду державно-цивілізаційної доктрини російської історії насамперед привертає увагу таке: якщо у світовій науковій практиці час формування націй — період після Великої французької революції, то для матеріалів з історії Росії ці наукові канони нічого не значать. Варто задуматися чому? Це можна пояснити, звернувшись до знавця російської душі поета Федора Тютчева: «Умом Россию не понять, Аршином обшин не измерить: У ней особенная статья — В Россию можно только верить». Ось і доводиться вірити всьому тому, що для студентів — економістів і менеджерів — приготувала вищезгадана енциклопедія. «Русская

нация... возникла как нация с момента образования Русского (уже навіть не російського! — *Авт.*) государства в середине IX в. Совокупность русских черт русской нации включает ее сравнительно длительное существование, огромную жизнеспособность, упорство, выдающуюся готовность ее представителей идти на жертвы, а также необычайное территориальное, демографическое, политическое, социальное и культурное развитие в течение ее исторической жизни...

Основополагающей идеей национальной духовной русской нации на протяжении многих веков ее существования была идея единения русских земель... История свидетельствует, что становление и развитие русской нации не было гладким. Были периоды, когда она на время утрачивала свою государственную самостоятельность (татаро-монгольское завоевание), переживала глубокий духовно-нравственный кризис, падение нравов, всеобщий разброд и шатание (как в смутные времена XVI в. или в период революции и гражданской войны начала XX в.). *В конце XX в. произошло ее разделение по политическим мотивам на Россию, Белоруссию, Украину в рамках СНГ. Но преимущества сообщества людей, близких по крови и духу, неминуемо заставят политическое руководство этих стран искать и находить формы объединения.* Создание Союза России и Белоруссии, его расширение и углубление — убедительное свидетельство целесообразности данного процесса» (курсив наш. — *Авт.*) [17].

Із цього читач має усвідомити одну нібито непохитну істину: Українська Держава з'явилася аж наприкінці XX ст., та й то лише в рамках СНД, а тому й вік її свободи не бачити, як тільки «знаходити нові форми об'єднання», але неодмінно близькі «по крові й духу». Що й було наочно продемонстровано під час «кримського вторгнення» на початку березня 2014 року, коли «невідомі», зі споротими шевронами, прибувши на російських гелікоптерах і кораблях, блокували українські військові пости та захоплювали аеродроми. Що ж так непокоїть цих прихильників «руського мира»? Виявляється вони сприймають події в Україні не в драматичному, а в трагічному спрямуванні: «Символом... распада русского мира служит сегодня Киевский майдан: где началась история русского величия, там она и заканчивается. Киев, как “мать городов русских” отрекся от своих детей». Звідси й похмурі прогнози подальшої долі України: «украинский социум сегодня совершает на глазах всего мирового сообщества торжественный акт самоубийства, надеясь даже в своем страдании получить максимум наслаждения» [18].

Неприхована агресія російських десантників, які взяли 26 лютого 2014 року під свій контроль головні позиції в Криму, — це і є приклад російської місії «спасіння» України так би мовити «від самогубства». Відомий російський публіцист Антон Широпаєв сказав: «Все-таки у ставленні росіян до українців, до України є щось важливе, доленос-

не — для нас, росіян. Для українців Росія теж важлива, але лише як початкова точка, що допомагає усвідомленню своєї, української самодостатності. Для росіян Україна — це об'єкт притягнення, ревнивої уваги, поглинання як «відвічно свого» і переробки за власним взірцем і подобою. Ніщо так не дратує росіян, як очевидні відмінності з українцями у мові, менталітеті, культурі, історичному досвіді. Якщо росіяни й визнають ці відмінності, то лише на рівні відмінностей, скажімо, між Володимирщиною і Рязанщиною, але ніяк на рівні відносин двох різних народів... Слід сказати, що на словах росіяни завжди готові визнати, що українці — народ, але зверніть увагу! — «братський» народ. За цією лукавою формулою тверде переконання, що ми — росіяни й українці — ОДИН народ, покликаний жити в одній державі із столицею у Москві» [19].

По Широпаєву, говорячи про «братський український народ», більшість росіян сприймають українську мову і саме українство як прикре історичне непорозуміння, спричинене негативним впливом Литви і Польщі: «Чомусь росіяни не думають про те, що, можливо, непорозумінням є вони самі?» [20].

Чи ж сприймається подібна пропаганда, викрита Широпаєвим, серед громадян України? На жаль, частково сприймається. А це особливо небезпечно в дні, коли поширені в інтернеті політтехнології на кшталт такого собі одесита (а в минулому — учасника телевізійних інтелектуальних ігор) Анатолія Вассермана однозначно прогнозують, що російський народ не залишить українців у біді, а тому «у віддаленій перспективі... Україну чекає звільнення від Галичини і возз'єднання із рештою Росії» [21].

Спрямовується ця «ігрова» пропаганда, враховуючи демографічний чинник, насамперед для дезорієнтації молоді. І це зрозуміло: хоч би якими були показники зрілості, а тим паче долі того чи іншого суспільства, всі вони — ніщо у довгостроковій перспективі без демографічного наповнення. Тому і в ідеологічній боротьбі сучасної України між прихильниками «євроінтеграції», з одного боку, та «євразійства» — з іншого, апеляції до демографічного фактора, до його майбутнього — молоді — звучатимуть усе наполегливіше.

Останнє стосується, наприклад, до такого собі Євгенія Чернишова, пропагандиста ідеї «русского мира» із Донецька. Висловивши сумнів, що «Україна проіснує як окрема держава у нинішніх кордонах до 2100 р.», він заявив, що «до кінця століття в Україні залишиться 23 млн осіб, що ставить хрест на існуванні України як окремої держави». Єдиний вихід, на його думку, — підвищувати народжуваність, а тут, мовляв, без допомоги з боку Росії справа з місця не зрушить. Як це не прикро, але писання цього пропагандиста підтримали куратори науки. Зокрема, голова спостережної ради Російського інституту демографії, міграції й регіонального розвитку Юрій Крупов заявив,

що: «...саме демографія і є основою для інтеграції Росії і України, оскільки наодинці Україна точно не зможе подолати демографічну катастрофу» [22].

Зрозуміло, що суть проблеми полягає не в оманливих помилках того чи іншого доморощеного українського епігона «русского мира» — кожен із них вільно чи невільно діє в руслі, спрямованому проти статті 17 Конституції України, яка проголошує: «Захист суверенітету й територіальної цілісності України, забезпечення її економічної й інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою усього українського народу».

Однак, оскільки питання вже порушено, розглянемо його глибше: чому демографічний чинник став настільки актуальним для відродження імперської Росії? У виданому у 2005 році дослідженні «Стратегія демографічного розвитку Росії» сказано: «За умов збереження нинішнього рівня народжуваності й смертності та відсутності міграційного приросту чисельність Росії скоротиться до 2025 року не менше, ніж на два десятка мільйонів осіб. Але демографічна динаміка в нашій країні може виявитися значно гіршою... В цьому випадку чисельність населення до початку 2025 року може скоротитися порівняно з 2005 роком майже на 30 мільйонів осіб. Прогнози, що складає демографічний департамент ООН, визначають майбутнє Росії ще більш несприятливим: до середини нинішнього століття чисельність населення країни може виявитися в 1,5 рази меншою, ніж на початку ХХІ століття». Якщо нинішня тенденція не зміниться, то це означає, стверджує керівник лабораторії системних досліджень оздоров'я Державного науково-дослідницького центру практичної медицини, доктор медичних наук, кандидат філософських наук, член РАЕН Ігор Гундаров, «що років через 80, а може й раніше, російський етнос перейде поріг, після якого відтворення вже неможливе» [23].

Отже, з цього питання Україні чекати допомоги від Росії не доводиться. Більше того — Росія зацікавлена вирішити свої демографічні проблеми за рахунок українського населення, що в імперській практиці завжди звично розглядали як традиційний слов'янський демографічний донор «триєдиного російського народу».

В Україні є розуміння того, що емоційно загострене ставлення до нашої країни російського населення має підстави. Адже українців (і білорусів) завжди, зокрема і за радянських часів, вважали — на відміну від представників інших національностей — «нашими» першого порядку. Українці успішно асимілювалися в російському середовищі. Однак українці зберігали в радянському середовищі національну особливість, — росіяни ж сприймали це як справу дивну й безглузду, хоча ця тенденція не викликала особливого роздратування: мовляв, з часом усі обрусіють. Та й центральна влада політику послідовної русифікації огортала в формулу «розквіту і зближення соціалістичних

націй». Все це призводило до того, що «реальна національна політика радянської держави простиралася в рідчизні імперської логіки, знаходилася повне розуміння серед населення метрополії» [24].

З моменту розпаду СРСР російська масова свідомість зазнала невігійної травми. Пов'язана вона насамперед з тим, що в Біловезькій пущі Радянський Союз розпустили не представники Середньої Азії чи Кавказу, яких радянська масова свідомість відносила до «своїх». Психологічну травму завдало те, що рішення щодо розпуску ухвалювали, як виявилось, найближчі — росіяни, білоруси й українці, — завдавши удару по базових цінностях «спільності історичної долі».

Стрес від припинення існування імперії, а потім і глибинний економічний безлад на всьому пострадянському просторі, впродовж якогось часу відтіснили проблему України у підсвідомість колишньої радянської людини. Але лишилася травма, незагоєна і така, що все не знаходила собі моделі практичного вирішення.

На цьому ґрунті й почав виявляти себе консенсус між певними категоріями населення як України, так і Росії. Об'єднувальним началом стала ностальгія за радянським минулим, яка все ще зберігається до цього часу серед великої частини населення обох держав. При цьому в Україні не всі враховували, що в Росії ностальгія може бути лише великодержавною. Комплекс великодержавності включав у себе не лише стійкі рефлексії і звичні стереотипи щодо позиціонування Росії на міжнародному просторі, але й сподівання на стабілізацію суспільного життя в формі хоча й мізерного, але гарантованого «модус вівенді» із надією на можливе поліпшення хоча б у віддаленому майбутньому. У підсумку «розпад імперської держави не був відрефлектований, не був адекватно опрацьований суспільною свідомістю. В Росії не знайшлося відповідальної політичної сили, яка б відважилася заявити, що з позиції самозбереження і відтворення російського народу розпад СРСР став найщасливішою удачею за останні півстоліття» [25].

Для певної частини українців нова геополітична реальність — держава Україна — теж не вписувалася як щось суверенне, а сприймалося лише як частина «руського мира». В політичних колах обох держав виявилися впливові політичні сили, які стали підживлювати й використовувати ностальгічні настрої — скоріше навіть не в політичних, а користюлюбних цілях. Не можна сказати, що ці люди є політично нестямні, які, мовляв, не усвідомлюють катастрофічність будь-яких форм реставрації. Однак, судячи з усього, жадоба влади й грошей превалювала в їх свідомості — «після нас хоч трава не росте». І тут Україні нема чого тішитися: «Як це віками відбувалося в Росії, влада робить ставку не на модернізованих і адекватних реальності, що стрімко розвивається, а на найбільш традиціоналізованих, звернених до вчорашнього дня. Таким є ідейний та соціально-психологічний кон-

текст, у рамках якого сучасне російське суспільство усвідомлює феномен української державності» [26].

Чи ж варто дивуватися, що при такому підході ідея «спільності історичної долі» України і Росії набуває найбільш дивовижних форм. Тому усе залежить від самої України, від того, наскільки визріли й вросли в соціальне життя, в політичну культуру нації ідеї незалежності, демократії і прав людини.

Звичайно, з наукового погляду, сама по собі імперія ні хороша, ні погана. В контексті історичного процесу її слід оцінювати як один із способів інтеграції великих просторів. Уже починаючи з епохи Івана Грозного, імперська ідея надихала еліту Московського князівства на створення великої держави. Згодом упродовж чотирьох століть всі складові російського суспільства, з одного боку, отримували блага від існування імперії, хоча, з іншого боку, зазнавали й відповідних складнощів. Зокрема й українці.

Не викликає сумніву те, що для багатьох «народжених у СРСР», його розпад означав непохитний факт, що імперська ідея вичерпала себе. Однак, далеко не для всіх. Дехто сприймав розпад імперії як випадковість, протиприродну течію подій, результат «змови ворожих сил», які знайшли собі опору в особі «агентів впливу» в середовищі «нашого» суспільства. Звичайно, ця середньостатистична радянська людина щось чула на уроках історії, дивилася кінофільми про петлюрівців і бандерівців, а тому до твердих у своїй національній ідентичності українців у неї були власні порахунки: нібито зберігаючи свою ідентичність, українці «виявляли свою підступну впертість в облудній омані» [27].

То чи варто дивуватися, що й донині із 1600 осіб, опитаних Левада-Центром у 45 регіонах Російської Федерації, 44% вважають, що людей на акції протесту в Україні виводить «вплив Заходу», 35% — «націоналістичні настрої», і лише 8% — прагнення зробити Україну такою ж цивілізованою країною, як й інші країни Європи», а ще 7% — «почуття громадянської гідності» [28]. Другий київський Євромайдан дав, здавалося б, однозначну відповідь на різноманітні українофобські вигадки. Проте «українські етюди» в російських ЗМІ просторікують про якусь «диктатуру бандерівщини», заважають адекватному сприйняттю російським читачем сучасних процесів в Україні. І ця пропаганда, на жаль, часто досягає мети: за підсумками соціологічних опитувань Левада-Центру, 84% росіян розцінюють протестні акції в Києві як спробу державного перевороту, і лише 4% сприймають їх як «мирний протест» [29].

Що це — простодушна довіра до писань політтехнологів чи соціальної попит на рівні масової свідомості? Швидше, і те і те, а тому інерція імперського стереотипу «спільності історичної долі України і Росії», яку, мовляв, намагаються порушити ворожі сили, викликає розумілу настороженість.

Звичайно, було б некоректно вибудовувати матеріал лише на протиставленні України і Росії за моделлю: «МИ — ВОНИ». Хоча й цей момент повсякчас присутній у визначенні національної ідентичності того чи іншого соціуму. Факт залишається фактом: між нашими народами і країнами так багато спільного, що немає потреби навіть посилатися на стереотипи про «общую православную Днепровскую купель», або ж про Київ як «мать городов русских». До речі, в літописах йдеться про міста «руські» (від Русі), а не про «русские» (від Росії). За історичними збігами у розвитку стоїть спільність ментальних настанов, усталеної практики й пропагандистських кліше, успадкованих від імперського минулого, котрі необхідно подолати на шляху розбудови сучасної демократичної національної держави.

Проблема вибору

У громадській думці Росії, яка звикла завжди бачити в Україні щось невіддільне від себе, знову набув популярності вислів, який нині часто повторюється міністром закордонних справ РФ Сергієм Лавровим: «не допустити відриву України від Росії». Свого часу академік Іван Дзюба іронізував, що нібито йдеться про відрив гудзика від імперського віцмундира. Але Росії не до жартів. Природно, подібні заяви, які час від часу лунають у Москві, засвідчують нагнітання імперських прагнень у російському середовищі. Згідно з дослідженнями Левада-Центру, на першому місці у формуванні громадської думки опинилися ті, хто підтримує гасла російських націоналістів: «...нині ця група здійснила великий стрибок. Націоналізм, який так не схвалювали стосовно України, у нас є не менш популярним. Пропаганда дала підтримку не стільки Путіну, скільки етнічному націоналізму, нагнітаючи й без того надвисокий рівень фобій і неспокою» [30].

Звичайно, антитерористична операція, здійснювана українськими силовими структурами в регіоні південного сходу України, внесла свої корективи. На кінець травня, як показало опитування громадської думки Левада-Центру, все менша кількість громадян РФ хотіли б бачити Донецьку й Луганську області у складі Росії. Так, на початку березня 2014 року 79% росіян підтримало б приєднання південно-східних областей, якщо тамтешнє населення висловилося б на референдумі за вихід із складу України і входження до складу Росії. Але вже у травні їхня кількість помітно скоротилася — так вважало уже 51%. Є й інша тенденція: все більше росіян стали вважати правильним, аби ці регіони стали незалежною державою. У квітні так думало 25%, а в травні уже 36%. При цьому, 72% вважають, що Росія має визнати незалежність ДНР.

Крім того, з березня до травня знизилася кількість громадян, котрі вважають, що Росія має право приєднувати території, де російськомовне населення заявляє про утиски (з 58% до 41%). Одночасно з

28% до 42% збільшилася кількість тих, хто вважає, що Росія не має на це права, хоча у випадку з Кримом вчинила правильно. Також 49% росіян згодні, що їхня влада підтримує проросійськи налаштовані сили на південному сході України. Участь так званих російських добровольців у протистоянні схвалює 61%. В тому, що Росія має надавати пряму воєнну підтримку (введення військ), впевнені 31% опитаних, воєнно-політичну (консультації, озброєння) — 58% [31].

Експерти пояснюють такі зміни у настроях росіян трьома факторами. По-перше, військово-патріотична мобілізація за масової участі російських ЗМІ рано чи пізно починає себе вичерпувати. По-друге, змінилася тональність офіційної пропаганди — картинки на телебаченні помітно зблякли. По-третє, починають виявляти себе прагматичні міркування — Росія входить в чергову смугу фінансової кризи, а приєднання завжди приносить з собою суттєві витрати. Свідченням тому є посилення соціальної напруженості в Криму. Але все це зумовило й зазначені зрушення в громадській думці Росії.

Щодо особливостей поточного моменту України, то на наших очах відбувається видима й відчутна емансипація — звільнення України від опіки «великого брата». Як зазначають політологи, «зрозуміло, що активною стороною в цьому процесі остаточного розриву виступає саме РФ (незалежно від суб'єктивних намірів її еліти). Чим довше перебуватимуть окупаційні війська в Криму, тим більше поглиблюватиметься цей розкол двох суспільств — українського і російського — в самостійні сутності». Для українського настає момент істини, коли нація звільняється від лицемірної пропаганди «старшого і меншого брата» і починає бачити світ в його істинних рисах. І це позитивний, хоча й болісний процес, тому що за ілюзії доводиться надто дорого платити. Та чого й дивуватись. Як ми мали змогу переконатися, ті історичні й ментальні зв'язки, які пов'язували дві нації, були грубо зневажені військовим вторгненням: «В надто важкому стані тепер перебуватиме ідеологія «руського мира» і пропаганда братерства двох народів, тому що завжди будуть пам'ятати Крим. Саме він і стане проваллям між націями, бо агресія РФ 2014 року залишиться в анналах української історії. Надто болюча травма... Розпочне формуватися новий тип українця, підготовленого до суворих випробувань, здатного протистояти національним і геополітичним викликам» [32].

Насамперед армія. Як це не сумно, але впродовж 23 років незалежності України бойові навчання наших Збройних сил навіть не передбачали сценарію агресії з боку Москви — адже Росія не мислилася можливим інтервентом. Після анексії Криму перелом у свідомості відбувся майже миттєво: вперше в історії сучасної України чоловіки мобілізовані для захисту від зовнішнього ворога, армію приведено у повну бойову готовність. Мобілізаційні заходи оголили наявну проблему: впродовж років незалежності українських військових взагалі

не розглядали як важливу складову незалежності держави. Однак усе стає на свої місця. Агресія Росії змусила згадати: що означає армія; які реформи необхідні в Збройних силах України; що слід зробити, щоб захистити країну, зберегти її суверенітет і недоторканність державних кордонів. За оцінкою Президента України Петра Порошенка, «мир, якого ми сподіваємося досягти найближчим часом, не буде тривалим, якщо ми належним чином не зміцнимо нашу безпеку. Щоб мир став довготривалим, нам слід призвичаїтися до життя в умовах постійної бойової готовності. Ми повинні тримати порох сухим. Армія та її переозброєння зусиллями вітчизняного військово-промислового комплексу — це наш найголовніший пріоритет» [33].

Україні рано чи пізно доведеться визначитися із своїм статусом: або позаблоковість і кругова самооборона, або членство в НАТО, або ж третій варіант. На думку військового експерта Дмитра Тимчука, «це принциповий момент, що визначає всю сферу не лише воєнної, а й національної безпеки. Лише після того як ми відповімо на запитання — в НАТО чи ні, можна буде говорити про тактичні кроки, спрямовані на розвиток армії й підвищення її боєздатності» [34].

У своєму виборі доводиться враховувати той факт, що на європейському континенті найбільш поширеним варіантом захисту від агресії є колективний. Найбільш відомі з таких колективних об'єднань — НАТО (Північноатлантичний альянс, 28 держав), а також ОДКБ (Організація договору про колективну безпеку), куди входять Росія, Вірменія, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан. Згідно з обставинами, що склалися після анексії Криму, Україна не може розглядати ОДКБ як варіант колективної безпеки. Але й щодо ставлення до НАТО в Україні немає якоїсь визначеної позиції. На початку квітня 2014 року, за повної відсутності будь-якої інформаційної підтримки, лише 35,8% опитаних громадян погодилися б зі вступом до НАТО. Приєднання до ОДКБ підтримало 17,3% респондентів, а 60,9% висловилися проти. Ще 44,8% опитуваних виступали за збереження позаблокового статусу України, 32% — проти [35].

Що й казати, населення нашої держави поки що не усвідомлює того факту, що за гарантії колективної безпеки в рамках НАТО можна було б обмежитися порівняно малочисельною, але добре підготовленою і озброєною армією. Немає також розуміння того, що із тезисом позаблоковості необхідно буде витратити великі кошти на оборону, а також повертатися до принципу великої призовної армії. За цих умов логіка підказує необхідність прийняття Україною третього варіанту розвитку двосторонніх відносин. Поки що в інавгураційній промові Президента ця ідея набула такого формулювання: «Все, від чого залежить забезпечення стійкого миру та безпеки України, ми повинні зробити своїми силами. Найнадійніші наші союзники і найкращі гаранти миру — армія, флот, нацгвардія та професійні спецслужби! Ніхто нас не захища-

тиме, доки ми не навчимося оборонятися самі. Я використаю свій дипломатичний досвід, щоб забезпечити підписання міжнародного договору, який би прийшов на зміну Будапештському меморандуму. Такий договір має надати прямі та надійні гарантії миру та безпеки — аж до військової підтримки в разі загрози територіальній цілісності» [36].

Яке конкретне втілення знайде ця теза Президента України — поки що говорити не випадає. В разі вдалого збігу обставин подібний договір міг би бути укладений за ініціативою Києва між Україною й гарантами безпеки країн за Будапештським меморандумом — з Великобританією, Францією, США і Китаєм. Звісно Росію, яка порушила меморандум, навряд чи можна розглядати в зазначеному контексті [37].

Або ж може йти мова про опрацювання своєї рідної моделі на кшталт системи взаємовідносин між США та Ізраїлем. Програма відносин між цими країнами передбачає обмін розвідданими, а також військово-технічну і матеріальну допомогу з боку США. Нині в армії Ізраїлю служать як чоловіки, так і жінки. Воєнні збори в цій країні проходять щороку впродовж кількох тижнів аж до виповнення громадянином 40 років. Альтернативою при звільненні від служби є волонтерська робота у лікарнях, школах та інших спеціальних об'єктах. Регулярна армія Ізраїлю складає на сьогодні 200 тисяч солдат, а в резерві — ще півмільйона. Основна ідея ЗС Ізраїлю — постійна підтримка бойових навичок резервістів плюс сучасне озброєння.

Так чи інакше, але в громадській думці виникає запитання: чи можна сприймати те, що відбувається в українсько-російських відносинах, як несподіванку. І так, і ні. Важко було навіть передбачити, що Росія піде на порушення принципу територіальної цілісності України, знехтувавши гарантії Будапештського меморандуму. Але й те, що співвідношення сил у Європейському регіоні на найближчу перспективу уже складалося не на користь України, неможливо було випускати з поля зору.

Невже знову підтверджується прислів'я «українець мудрий по шкоді»? Але ж ні, необхідний дискурс в українських ЗМІ був. У своїй книзі виданій більш ніж за рік до анексії Криму я та мій співавтор також попереджали, що за умов кризи однополярного світу посилюється вплив нових центрів сили. Тут і амбіції Росії (у так званому «ближньому зарубіжжі»), і Франції (на півночі Африки), та й Туреччини (на Близькому Сході), які намагаються створити свої регіональні зони впливу. Але в реалізації цих планів багато залежатиме від низки факторів. По-перше, від масштабів і ступеню диверсифікації економіки тієї чи іншої країни регіону. По-друге, від інтенсивності її фінансової і економічної взаємодії з іншими полюсами сили. По-третє, від масштабу й боєздатності її звичайних збройних сил (ядерний потенціал відіграє стримувальну роль), по-четверте, від здатності й рішучості великих держав інтегрувати «ближнє зарубіжжя». Перспективи України в

контексті цих показників видавалися нам негативними: «За усіма чотирма параметрами Україна програє Росії, а перспективи євроінтеграції все ще недостатньо чіткі. Отже, перед Україною у все більшій мірі висвітлюється перспектива не просто периферії капіталістичної світ-системи, а “подвійної периферії” — де Росія уявляється як периферія Європи, а Україна стає периферією Росії» [38].

Так і сталося. Ситуація після анексії Криму лише підтвердила висловлені раніше остороги. Та й Росія стала все відвертіше й задирилівіше позиціонувати себе щодо Європейського Союзу, а тому, мабуть, доцільніше говорити про неї як «напівпериферію» сучасної світ-системи. Але той факт, що подальша доля євроінтеграції України вирішуватиметься у форматі переговорів «трійки» — Україна, Євросоюз і Росія — засвідчує й те, що ситуація України як «подвійної периферії» продовжує багато в чому зберігатися, і не в останню чергу внаслідок позиції Європейського Союзу (в Женевських домовленостях було навіть знято питання про анексію Криму). Більше того, вона, вірогідно, буде лишатися такою аж до вступу України в якомусь віддаленому майбутньому до ЄС чи НАТО. До речі, якби темою референдуму на початку 2014 року була б проблема інтеграційного вибору України, то 54,5% усіх опитаних підтримали б вступ до Європейського Союзу, тоді як приєднання до Митного союзу готові були підтримати 23,9% громадян України [39].

Всі інші варіанти історичного розвитку України, на наш погляд, будуть лише консервувати нинішній статус-кво «подвійної периферії». Втішає, що євроатлантичні прагнення України мають підтримку з боку громадськості Заходу. Так, згідно з даними опитування, проведеного науково-дослідницьким центром The German Marshall Fund of the United States (GMF) у червні 2014 року, 68% респондентів США підтримують приєднання України до НАТО, а 52% громадян країн Євросоюзу готові дозволити Україні приєднатися до ЄС. Разом з тим це дослідження засвідчило високий «антирейтинг» Росії. Її зовнішню політику не підтримало 71% американців і 68% європейців. Зі свого боку 72% росіян негативно ставляться до США, а об'єднану Європу негативно сприймає 52% російських респондентів. Отож симпатії громадськості Заходу на боці України — більшість жителів налаштовані на подальшу економічну та політичну підтримку нашої держави «навіть якщо це загрожує продовженням конфлікту з Росією» [40].

Ми ж сподіваємось, що мирний план Президента України Петра Порошенка покладе край цьому конфліктові.

1. Отношение украинцев к России радикально ухудшилось. — [Опрос]. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://news.liga.net/print/news/politics/1633262-otnoshenie_ukraintsev_k_rossii_ukhudshilos_opros.htm; Украинцы относятся к России лучше, чем россияне к Украине (опрос): Новости УНИАН. — Доступно: <http://www.unian.net/society/770639-ukraintsi>; Отношение украинцев к России и ЕС / Общество/ The Kiev Times. — Доступно:

- <http://thekievtimes.ua/society/343324-otnoshenie> ; Большинство украинцев осуждают Путина и рады соглашению с ЕС — опрос. — Доступно: <http://ru.tsn.ua/article/print/politika/ukraincy-osuzhdaut-putina-i-rady-soglasheniyu-s-es-opros-356329.html>
2. Почти 70% украинцев выступают против второго государственного языка — Общество: деловой новостной сайт Дело Украина — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://delo.ua/ukraine/pochti-70-ukraincev-vystupajut-protiv-vtorogo-gosudarstvennogo-j-234322/>
 3. Ежедневный журнал: Медиафрениа. Демаркация. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://ej.ru/?a=note_print&id=25038
 4. *Скибицкая Ю.* На отдых — без россиян // Сегодня. — 2014. — № 91. — 25 апр.
 5. *Навгураційна промова Петра Порошенка: повний текст і відео.* — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3375056-inavhuratsiina-promova-poroshenka-povnei-text-i-video>
 6. *Послезавтра «Агрессия Путина в Крыму изменит отношение к русским (обзор прессы).* — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://poslezavtra.com.ua/agressiya-putina>
 7. *В ожидании чуда: российское общество после крымских событий. Беседа политолога Эмиля Паина и социолога Льва Гудкова // Политическая концептология.* — 2014. — № 1. — С. 72.
 8. Там же.
 9. *Полная версия пресс-конференции Путина о ситуации в Украине / Страна / Вести.* — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://vesti.ua/strana/40907-polnaja-versija-press-konferencii-putina-po-situacii-v-ukraine>
 10. *Выступление Путина: «Новороссия» и другие яркие цитаты — Новости дня — bigmir.net.* — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://news.bigmir.net/world/809994-Vystuplenie-Putina---Novorossija--i-drugie-jarkie-citaty>
 11. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: — <http://www.facebook.com>
 12. *Выступление Путина: «Новороссия» и другие яркие цитаты — Новости дня — bigmir.net.* — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://news.bigmir.net/world/809994-Vystuplenie-Putina---Novorossija--i-drugie-jarkie-citaty>
 13. *Баррозу і Путін домовилися про тристоронні консультації в контексті підписання УА з Україною.* — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://ua/korrespondent.net/ukraine/politics/3378022-barrozu-i-putin-domovylysia-pro-trystoronni-konsultatsii-v-konteksti-pidpysannia-ua-z-ukrainou>
 14. *Выступление Владимира Путина... 2013. Выступление Владимира Путина на заседании клуба «Валдай».* — RG.RU. Российская газета. — Доступно: <http://www.rg.ru/2013/09/19/stenogramma-site.html>
 15. Там же.
 16. *Опитування: З яким твердженням щодо історії України Ви згодні найбільшою мірою? // Центр Разумкова.* — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=285
 17. *Социальная общность — понятие, признаки и виды.* — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.grandars.ru/college/sociologiya/socialnaya-obshchnost.html>
 18. Там же.
 19. *Широпаев А.* Украинский и российский пути в истории: толчок к размышлениям. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.day.kiev.ua/290619?idsource=298307&mainland=rus>
 20. Там же.
 21. *Анатолий Вассерман: Украину ждет воссоединение с Россией.* — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: www.aif.ru/euromaidan/prediction/1038863

22. Демографический прогноз: Украина уже скоро может исчезнуть как отдельное государство: Аналитика: Накануне.TV. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.nakanune.ru/service/print.php?articles=8461>
23. Беглярова И. Демографическая ситуация — производная состояния общества. Журнал «Российская Федерация сегодня», № 11, 2007 г. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://ricolor.org/rus/zn/tns/demograf_nabat/1/
24. Яковенко И. Украина и Россия: сюжеты соотнесенности. Журнальный зал / Вестник Европы, 2005, № 16 / — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://magazines/russ/ru/vestnik/2005/16/ia5-pr.html>
25. Там же.
26. Там же.
27. Там же.
28. Третью россиян считает соглашение Украины с ЕС предательством. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.levada.ru/print/25-11-2013/tret-rossian-schitaet-soglashenie-ukrainy-s-es-predatelstvom>
29. Опрос: Россияне считают протесты на Украине государственным переворотом. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.levada.ru/11-02-2014/opros-rossiane-schitaut-protesty-na-ukraine-gosudarstvennym-perevorotom>
30. В ожидании чуда: российское общество после крымских событий. Беседа политолога Эмиля Паина и социолога Льва Гудкова // Политическая концептология. — 2014. — № 1.— С. 72.
31. Ситуация на Юго-Востоке Украины. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.levada.ru/print/02-06-2014/situatsiya-na-yugo-vostoke-ukrainy>
32. Каин, где твой брат Амель? / АНТИСОВЕТСКАЯ ЛИГА. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://maxpark.com/community/4375/content/2615582/print> .
33. Інавгураційна промова Петра Порошенка: повний текст і відео. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3375056-inavhuratsiina-promova-poroshenka-povnei-text-i-video>
34. Украинская армия: три пути после агрессии России. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://news.liga.net/print/articles/politics/1015403-ukrainskaya_armiya
35. Украинцы поддерживают вступление в ЕС и унитарную страну, — опрос — Фокус.ua. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://focus.ua/society/304099>
36. Інавгураційна промова Порошенка: повний текст і відео. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3375056-inavhuratsiina-promova-poroshenka-povnei-text-i-video>
37. Украинская армия: три пути после агрессии России. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://news.liga.net/print/articles/politics/1015403-ukrainskaya_armiya .
38. Кремень В., Ткаченко В. Україна: ідентичність в добу глобалізації (начерки метадисциплінарного дослідження). — 2-ге видання, доповнене. — К., Товариство «Знання» Українi, 2013. — С. 130.
39. Украинцы поддерживают вступление в ЕС и унитарную страну, — опрос. — Фокус.ua. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://focus.ua/society/304099>
40. Более половины европейцев и американцев за вступление Украины в НАТО и ЕС — Независимое бюро новостей — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://nbnews.com.ua/ru/news/131580/>

Vasyl TKACHENKO,

Doctor of historical sciences

Correspondence-member of the NAPS of Ukraine

Counsellor of the Embassy of Ukraine to Belarus (1998–2001)

UKRAINE AND RUSSIA: IS TEMPORAL CONNECTION OVER?

Eastern Ukraine is experiencing chaos and the Russian intervention. And there is no exaggeration here. The logic of events suggests that when Russia proved to be able to provoke and provide the separation of the Crimea, why not use the proven already pattern to the industrial regions of Eastern Ukraine?

The annexation of the territory is, first, a blow to the status of the Ukrainian state and its security agencies and armed forces. Resentment and disgust that potentially lead to negative consequences dominate not only among the Ukrainian soldiers, but also among the people at large.

Apparently, the Russian side had no possibility to think that it created a powerful anti-Russian complex in the Ukrainian mentality with its aggressive actions. History itself might have taught something. It should be remembered how in 1914 the tsar army having broken in Galicia, effectively ended Moscovism, widespread in the region, with its anti-Ukrainian actions. Closing Ukrainian schools in Galicia, dispersing NGOs and forbidding the Uniate Church, the Russian authorities clearly revealed their true imperial image. This policy caused outrage among the Ukrainian population, so Russophilism as a trend eventually disappeared. Should there be any wonder about the outbreak of anti-Russian sentiment of inhabitants of Galicia which earlier had not had any communication experience with the Russians for almost 600 years? But having acquired such experience sharply rejected it without taking.

Thus, it is violent Russification of the Ukrainian population that began to undermine the foundations of Ukrainian-Russian relations, which provoked Russophobia as a kind of reaction. The situation after the annexation of the Crimea only confirmed the warnings expressed earlier. And Russia has become to position itself more openly and cockily on the European Union, and therefore it will probably be better to speak of it as the «semi-periphery» of the contemporary world-system. But the fact that the fate of European integration of Ukraine will be decided in the

format of negotiation named «troika» — Ukraine, the EU and Russia — also evidences the fact that the situation in Ukraine as a «double periphery» continues being largely kept, and not least because of the position of the European Union (in the Geneva Accord the issue of the annexation of the Crimea was even removed). Moreover, it is likely to remain so until the accession of Ukraine, in some distant future, the EU or NATO. By the way, if the subject of the referendum in early 2014 had been the problem of Ukraine's integration choice, 54.5% of all respondents would have supported joining the European Union, while 23.9% of the population of Ukraine was ready to support joining the Customs Union.

The Euro-Atlantic aspirations of Ukraine have public support of the West and this fact makes consolations. Thus, according to a poll conducted by Research Center The German Marshall Fund of the United States (GMF) in June 2014, 68% of respondents in the USA supports Ukraine's accession to NATO, while 52% of European Union citizens are ready to allow Ukraine to join the EU. At the same time, the research has shown a high «antirating» of Russia. Its foreign policy is unsupported by 71% of Americans and 68% of Europeans. From its part, 72% of Russians oppose the United States and the united Europe is negatively perceived by 52% of Russian respondents. The sympathies of the public on the West are on the Ukrainian side — the majority of western inhabitants are for the further economic and political support for Ukraine «even if it threatens the continuation of the conflict with Russia.»

We hope that the peace plan of the President of Ukraine Poroshenko will put the end to this conflict.

Людмила ЧЕКАЛЕНКО,
доктор історичних наук,
професор Дипломатичної академії України
при МЗС України

ТЕРИТОРІАЛЬНА ЦІЛІСНІСТЬ І НЕПОРУШНІСТЬ КОРДОНІВ. УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ КОРДОН

Важливим напрямом зовнішньополітичної діяльності сучасної України є захист державних кордонів. При цьому слід зауважити: якщо кордони із західними сусідами України — Польщею, Угорщиною, тодішньою Чехословаччиною, Румунією — були встановлені і практично врегульовані за часів існування СРСР, то питання кордонів між країнами пострадянського простору — Російською Федерацією, Республікою Білорусь, Республікою Молдова — вимагали доопрацювання і вирішення зі здобуттям незалежності України.

Кордон між Україною і Росією встановлено за адміністративною розподільною лінією між тодішніми УРСР і РРФСР, яку на деяких ділянках не було перевірено, тому питання встановлення кордону постало знову. Позиція України полягала в тому, що всі її кордони мають однаковий правовий статус. Остаточо прийняти під охорону 2292 км кордону з Російською Федерацією вдалося лише в січні 1993 р. Проте й досі його реальний статус відрізняється від статусу західних кордонів Української держави — колишніх західних кордонів СРСР. Питання делімітації (опису) і демаркації (позначення на місцевості) українсько-російського кордону значно затягнулося. У 1998–1999 роках вдалося лише в загальних рисах розмежувати лінії землекористування суб'єктів господарювання в прикордонних областях РФ і України. Проблема ускладнювалася й тим, що питання делімітації кордону не було закріплене в базовому Договорі про дружбу, співробітництво і партнерство РФ і України від 31 травня 1997 р., оскільки керівники держав вилучили згадане з основного тексту для майбутнього розгляду і закріплення окремою угодою. Зволікання України з вирішенням питання демаркації кордону відсували сам процес врегулювання на невизначений термін, що стало підґрунтям для різних необґрунтованих претензій з боку Росії і врешті-решт прямого втручання в українські справи, зазіхання на українську територію і анексію Криму.

У 1990-ті роки двосторонні відносини набули особливого напруження у зв'язку з висуванням територіальних претензій з боку Росії на Крим і місто Севастополь. У 1992 і 1993 роках Державна дума Росії (нижня палата парламенту) прийняла відповідні документи: у Постанові й Заяві про Крим ідеться про неправомірність акту перепідпорядкування Криму Україні в 1954 р. Претензії на Крим російські законодавці обґрунтували запереченням законності поєднання Криму з Україною, тобто гіпотезою про «дарування» Криму Україні з нагоди 300-річчя возз'єднання України з Росією; а також тим, що росіяни Криму, куди їх переселяли за часів імперії і СРСР, є більшістю населення півострова і тому мають право на самовизначення.

Нагадаємо, що внаслідок російсько-турецьких війн Крим став частиною Російської імперії. Після повалення царизму в Росії кримськотатарський Курултай 13 грудня 1917 року проголосив відокремлення Криму від Росії. Водночас фактичний уряд Криму виступив за союз з Україною — УНР, розуміючи важливість збереження історичних, господарських та культурних зв'язків із нею. За традиційною радянською політикою більшовицька влада Росії повалила уряд Кримськотатарської республіки і 1921 році утворила Кримську автономну РСР у складі Російської Федерації. У 1945 році Кримську автономію було ліквідовано, натомість створено Кримську область, населення якої значно зменшилося внаслідок депортації 1944 року кримських татар, німців, греків та інших.

У перші повоєнні роки економіка півострова стала ще більше залежати від України: з острова постачали сировину, зокрема для металургійного виробництва (комбінат «Азовсталь»). З України Крим отримував продукти харчування і передусім хліб. У 1950 році промисловість Криму досягла лише 81% довоєнного рівня. Сільське господарство занепадало через відсутність робітників і води. Спроби переселити до Кримського півострова жителів з Воронежської, Курської, Рязанської областей Росії зазнали фіаско: з огляду на складні умови проживання люди поверталися в Росію. Населення і місцеві органи влади дедалі частіше висловлювали бажання про приєднання до України.

Рада Міністрів РРФСР після ретельного вивчення питання дійшла висновку про доцільність перепідпорядкування Кримської області Україні. З цією пропозицією вона звернулася до Президії Верховної Ради РРФСР, а та — до українського керівництва. Зазначене питання розглянули на спільному засіданні представників Кримської і Севастопольської рад депутатів трудящих. На підставі всіх ухвалених рішень президія Верховної Ради РРФСР прийняла постанову, в якій йшлося про доцільність передачі Кримської області до складу Української РСР¹. Пізніше документ було направлено до Верховної Ради СРСР. Президія цієї установи розглянула звернення «Про подання Президії Верховної Ради РРФСР з питання передачі Кримської

області до складу Української РСР» і визначила, що з «географічних та економічних міркувань передача Кримської області до складу братньої Української республіки доцільна і відповідає загальним інтересам Радянської держави». 26 квітня 1954 р. Верховна Рада СРСР прийняла відповідний Закон. Отже, перепідпорядкування Криму відбулося з ініціативи Російської Федерації. У жодному з наведених документів немає і згадки про подарунок Криму Україні з нагоди 300-річчя возз'єднання. Не збігається це рішення з датою річниці і хронологічно.

Україна вклала чимало коштів в економічний потенціал півострова: у 1950–1990-ті роки ця сума становила понад 30 765 млн крб. Зросло промислове виробництво, підвищився добробут населення. Завдяки дніпровській воді північнокримським каналом і нині зрошується кримська земля. Поліпшення економічної ситуації в Криму, політичні євроінтеграційні прагнення і самостійний розвиток нашої держави підштовхнули російську владу до висунення чергових територіальних претензій до України, розгляду Криму розмінною монетою в своїх геостратегічних амбіціях. У результаті антиукраїнської пропаганди російських ЗМІ певна частина населення Росії і Криму, виплекана радянською ідеологією і вдячна радянській владі за дозвіл поселитися на благодатній Кримській землі і відповідну матеріальну підтримку, а це — колишні військові, почесні службовці, ветерани, партійні працівники тощо, вважала Крим і м. Севастополь російськими, вимагаючи будь-якою ціною захищати перебування військового Чорноморського флоту Росії в Криму, тобто на суверенній території іноземної держави.

Реагуючи на заяви російського парламенту щодо Криму і м. Севастополя, Україна звернулася до Ради Безпеки ООН у пошуках міжнародного захисту власної суверенності і територіальної цілісності. Після відповідних процедур Рада Безпеки ООН 26 липня 1993 р. підтримала Україну, вказала Росії на неприпустимість подібних дій у міжнародних питаннях і зафіксувала дозвіл Україні в разі повторення територіальних претензій з боку Росії звертатися до Ради Безпеки ООН по допомогу. Після відповідних дипломатичних нот вибачення від Міністерства закордонних справ РФ і визнання допущених помилок з боку президента Б. Єльцина інцидент, начебто, було вичерпано.

Водночас нове бачення Росією своєї ролі на пострадянському просторі було заявлено в державному документі від 14 вересня 1995 року, затвердженому президентом Росії Б. Єльциним, «Стратегічний курс Росії з державами-учасницями СНД», де оголошено територію країн Співдружності простором стратегічних інтересів Росії, які вона захищатиме.

15 березня 1996 року Держдума Росії виступила з черговою вимогою: скасувати Біловезькі угоди про розпад СРСР і скасувати утворення СНД (8 грудня 1991 року). Ухвалила два документи: «Про поглиблення інтеграції народів, які були об'єднані в СРСР, і скасування постанови ВР РРФСР від 12 грудня 1991 року» та «Про юридичну си-

лу для Російської Федерації — Росії результатів референдуму СРСР від 17 березня 1991 року з питання збереження Союзу РСР». У цих документах визнано неправомірним денонсацію договору про створення СРСР 1922 року і прийняття угоди про створення СНД. Біловезькі домовленості оголошено такими, що не мають юридичної сили.

Однак Біловезькі угоди були свого часу ратифіковані російським парламентом, тому депутати нижньої палати без згоди вищої палати парламенту РФ — Ради Федерації та дозволу президента не мають права денонсувати зазначені документи. Справу було припинено тільки після втручання президента РФ із загрозою про розпуск парламенту. На думку тодішнього президента Росії, подібні рішення були спробою не лише зашкодити СНД, а й ліквідувати державність Росії, тобто є зрадою державних інтересів РФ.

Особливою віхою в українсько-російських відносинах став Договір між Україною і РФ про дружбу, співробітництво і партнерство від 31 травня 1997 року. Одним із важливих аспектів документа є юридичне визнання сторонами територіальної цілісності одна одної і непорушності наявних між ними кордонів. Однак Росія погоджувалася визнати цей документ тільки за умов перебування на території України Чорноморського флоту Росії. Російські умови втілено в трьох угодах про ЧФ РФ, підписання яких без належного узгодження з українським парламентом спричинило безліч проблем, які нині переросли в загрозу національній безпеці України.

Делімітація² сухопутної частини кордону між країнами була завершена у 2002 році і закріплена 23 січня 2003 року Договором між Україною і Росією про державний кордон. Цей документ було підписано у компромісному варіанті — із вилученням статей про Азовське і Чорне моря. Росія дотримується жорсткої позиції щодо Азовського моря — ухиляється від прийнятої міжнародної практики поділу водного простору. Вилучення з договору статей про морський кордон зашкодило вирішенню питання про належність острова Коса Тузла, на який стала претендувати Росія. Російська сторона 29 вересня 2003 року розпочала активне будівництво дамби, за її поясненням, «для укріплення Таманського узбережжя», яка б з'єднала косу з російською територією — Таманським півостровом. Україна розцінила ці події як зазіхання на свою територіальну цілісність. Своєю чергою Україна спиралася на положення міжнародно-правових норм щодо заборони будь-яких будівельних робіт у зоні невирішених прикордонних питань. Жорстка позиція нашої держави змусила російську сторону припинити будівництво. У разі реалізації російського проекту острів Коса Тузла був би приєднаний до Тамані, що додало б РФ аргументів у переговорах з питань його територіальної належності. Політика Росії чітко спрямована на вирішення не тільки геополітичних завдань,

а також накопичення енергетичних ресурсів: у районі Азовського моря винайдено понад сто перспективних родовищ нафти і газу.

Водночас Керченська протока є транспортним коридором, яким щороку проходить близько 8500 суден, з них 65 безпосередньо російські або такі, що прямують в російські порти. Оплата проходження російських суден українським каналом становить щороку 15 16 млн дол. Отже, політика Росії щодо Тузли поза іншим пояснюється й намаганням узяти у власність Керч-Єнікальську протоку, що належить Україні. У заявах Президента України Л. Кучми дії російської сторони були схарактеризовані як такі, що є недружніми і не відповідають засадам та рівню стратегічного партнерства. До цих подій привернуто увагу світової спільноти, що було небажаним для РФ.

Договір про кордони було ратифіковано парламентами двох країн у пакеті з іншими документами синхронно з Держдумою Росії 20 квітня 2004 року. Цим документом Росія фактично заборонила входження в Азовське море кораблів інших держав, що перешкоджатиме реалізації Україною державної програми європейського вибору. Та все ж остаточну демаркацію морського кордону не здійснено: питання розмежування Азовського і Чорного морів та Керченської протоки й досі не завершено.

Проблема кордону спричинює інші негаразди: сприяє просуванню з Росії на територію України нелегальних мігрантів, що намагаються потрапити в Західну Європу. Справа ускладнюється й тим, що Росія зобов'язана нести відповідальність за іноземців, що опинилися на її території, оскільки в Росію вони в'їхали легально за російськими візами. Цих зобов'язань Росія не дотримується.

Ускладнюють українсько-російський діалог намагання Росії втручатися у внутрішні справи України. Представники російських владних структур відверто підтримали дії деяких українських чиновників при владі, спрямовані на розчленування Української держави. Представники адміністрації російського президента, російські депутати, мер Москви у 2003 та 2014 роках взяли активну участь у неконституційних з'їздах (зокрема, у м. Северодонецьку, Сімферополі, Севастополі, Луганську, Донецьку), що проголосили утворення «незалежних республік» з майбутнім приєднанням до Росії³.

У 2014 році Росія, ігноруючи засади міжнародного права, базові договори, узяті на себе зобов'язання поважати територіальну цілісність і недоторканність України, розпочала фактичну війну за українські стратегічні регіони.

Перший удар було завдано по українському Криму. Через десять років після спроби захоплення Тузли Росія вирішила остаточно прибрати Крим до власних рук: була проведена копітка попередня робота через ЗМІ, російські організації. До Криму нелегально переправлено тисячі російських і проросійських військових осіб — «зелених чоловічків» із повною військовою амуніцією, які «витіснили» україн-

ські частини з півострова. Політична криза в Україні, події навколо Майдану, де пролилася кров, де проти беззахисних людей застосовували спецчастини, снайперів, підготовлених і озброєних в РФ, пришвидшили давно підготовлену операцію. Кримський переворот, використовуючи зокрема і момент державної розгубленості, і державної зради перших осіб, мовчазне спостереження за подіями з боку Заходу, а також власну широку автономію, проголосив незалежність від України і приєднання до Росії. Тодішня українська влада виявилася безпорадною: злочинний президент утік з країни, уряд і проросійський парламент президентської Партії регіонів не приймали рішення, армія перебувала на останній стадії знищення... Захищати територіальну цілісність України не було кому...

Все відбулося доволі швидко: з осені 2013 до березня 2014 року на Майдані проливалася кров, а 11 березня 2014 року Росія повідомила, що визнає і підтримує незалежність Криму та приєднання його до Росії, що було підтверджено Верховною Радою Криму — Декларацією про незалежність Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. За «результатами» т. зв. референдуму про входження до складу Росії Крим було оголошено незалежною і суверенною державою з республіканською формою правління.

Однак право на самовизначення не може тлумачитися як таке, що санкціонує або заохочує будь-які дії, які б вели до розчленування або до часткового чи повного порушення територіальної цілісності або політичної єдності суверенних та незалежних держав⁴.

МЗС РФ зухвало вважає правомірним ухвалення кримським парламентом декларації про незалежність. Виникає питання: чому ані російський президент, ані уряд, ані МЗС Росії не визнавали у такому разі права Чеченської республіки — Ічкерії — на самостійне волевиявлення і боротьбу за незалежність з початку 1990-х? І на крові чеченського народу (чимало полягло там і російських військових) намагаються побудувати чеченську державу за російським зразком. Відповідь проста: тому що визнання незалежності Чечні загрожувало цілісності всієї Росії.

Варто також зазначити, що у преамбулі рішення ВР АРК про «самостійність» претензійно «прийнято до уваги підтвердження Міжнародним судом ООН щодо Косова від 22 липня 2010 року того факту, що одностороннє проголошення незалежності частиною держави не порушує будь-які норми міжнародного права».

Україна вважає декларацію про незалежність Криму неконституційною. Україна жорстко звинувачує Росію через визнання «незалежності» Криму. Росія користується подвійними стандартами, суперечить сама собі: її позиція щодо Косова, на інцидент з яким вона посилається, спирається на консультативний висновок Міжнародного суду ООН щодо одностороннього проголошення декларації про не-

залежність Косова. Водночас у письмовій Заяві, офіційно поданій Російською Федерацією у справі щодо Косова до Міжнародного суду ООН, зазначається, що «право на самовизначення не може тлумачитися як таке, що санкціонує або заохочує будь-які дії, які б вели до розчленування або до часткового чи повного порушення територіальної цілісності або політичної єдності суверенних та незалежних держав».

Водночас Росія НЕ визнала незалежності Косова, хоча наполягала на «незалежності Криму». Зрозуміло, що це визнання привело до поглинання Криму Російською Федерацією.

МЗС України у заяві від 11 березня 2014 року назвало рішення про оголошення незалежності, прийняте Верховною радою Криму, «антиконституційним, незаконним і юридично безпідставним». Кажучи про відповідність декларації про незалежність Криму нормам міжнародного права, Росія посилається на прецедент Косова, незалежність якого Росія так і не визнала.

Декларація про незалежність Криму порушує національне законодавство України і положення міжнародних документів.

Громадяни України категорично засуджують пряме втручання Російської Федерації у внутрішні справи нашої держави. Дії російської сторони прямо суперечать фундаментальним принципам та нормам міждержавних відносин.

¹ Радянська Україна. — 1954. — 27 лют.

² Делімітація кордону (фр. Delimitation) — визначення лінії державного кордону з описом його проходження і нанесенням на карту відповідно до договору. Д. к. відбувається з докладним її описом. Карта з нанесеною на неї лінією кордону зазвичай підписується або парафується і є складовою договорів про делімітацію кордону. Договори про Д. к. підлягають ратифікації і набувають чинності після обміну ратифікаційними грамотами. Договори про Д. к. містять зобов'язання сторін про демаркацію кордону.

³ Так, глава уряду Москви Ю. Лужков, депутати російського парламенту (В. Затулін та ін.) в Севе́родонецьку вітали проголошення «Південно-східної української незалежної республіки».

⁴ МЗС назвав декларацію про незалежність Криму неконституційною. — <http://tsn.ua/politika/ukrayina-zhorstko-zvinuvachuye-rosiyu-cherez-viznannya-nezalezhnosti-krimu-ta-porivnyuyepivostriv-iz-kosovo-339200.html>

Анотація. Розглянуто основні стратегічні цілі Російської Федерації в сучасному світі. Визначено, що ключовим пріоритетом для неї виступають інтереси на теренах країн-учасниць СНД. Доведено, що у відносинах з Україною РФ керується виключно власними загарбницькими цілями, не сприймаючи нашу державу як рівноцінного партнера.

Ключові слова: кордони, Крим, загарбання.

Liudmyla CHEKALENKO,

*Doctor of Political Sciences,
Professor of the Diplomatic Academy of Ukraine
at the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine*

TERRITORIAL INTEGRITY AND INVIOABILITY OF BORDERS. UKRAINIAN-RUSSIAN BORDER

An important direction of modern Ukraine's foreign policy is to protect the frontiers. In addition to that, it should be noted that when the borders with the Western neighbours of Ukraine i.e. Poland, Hungary, then Czechoslovakia, Romania, were established and almost settled in the days of the Soviet Union, the issue of borders between the former Soviet Union republics i.e. Russia, Belarus, Moldova, require correcting and resolution since the moment of gaining the independence of Ukraine.

The border between Ukraine and Russia is set by administrative dividing line between the then Ukrainian SSR and Russian SFSR, which in some areas was not verified, so the issue has arisen again. Ukraine had the position that all its borders have the same legal status. Finally, to take under guarding 2292 km of the border with Russia was possible only in January 1993. However its real status still differs from the status of the Western Ukrainian state border i.e. the former western borders of the USSR. The problem of delimitation (description) and demarcation (designation on the area) of the Ukrainian-Russian border is considerably delayed. In the period of 1998 – 1999 it was possible only in general terms to delimit land tenure lines of economic entities in the frontier regions of Russia and Ukraine. The problem is complicated by the fact that the delimitation of the border has not been enshrined in the Basic Agreement on Friendship, Cooperation and Partnership between Russia and Ukraine from May 31, 1997, as the heads of state withdrew the mentioned words from the main text for future reviewing and enshrining in a particular agreement. Ukraine's delaying the solving of the issue of demarcation postponed the process of settlement indefinitely, what was the basis for a variety of different groundless claims from Russia and eventually direct intervention in the Ukrainian case, attacks on the Ukrainian territory and the annexation of the Crimea.

Ukraine considers the declaration of independence of the Crimea unconstitutional. Ukraine strictly accuses Russia because of the recognition

of the «independence» of the Crimea. Russia uses double standards and contradicts itself: its position on Kosovo, the incident to which it refers, is based on an advisory opinion of the International Court of Justice on the unilateral declaration of Kosovo's declaration of independence. However, in the written Statement, formally submitted by the Russian Federation in the case of Kosovo to the International Court of Justice, it states that «the right to self-determination cannot be construed as authorizing or encouraging any action which would lead to the dismemberment or partial or complete violation of the territorial integrity or political unity of sovereign and independent states».

However, Russia has NOT recognized Kosovo's independence, but insisted on the «independence of the Crimea». It is clear that this recognition led to the absorption of the Crimea by the Russian Federation.

The Ukrainian Foreign Ministry in the statement from March 11, 2014 said that the decision to declare independence, adopted by the Verkhovna Rada of the Crimea, was «unconstitutional, illegal and legally baseless». Speaking of conformity of the Declaration of Independence of the Crimea to the international law, Russia refers to the precedent of Kosovo, whose independence Russia has not recognized.

The Declaration of Independence of the Crimea violates the Ukrainian domestic law and provisions of international instruments.

Citizens of Ukraine strongly condemn the direct intervention of the Russian Federation in the internal affairs of this country. The actions of the Russian side directly contradict the fundamental principles and norms of international relations.

Леонід ШКЛЯР,

доктор політичних наук, професор

ПОЛІТИКА ВІЙНИ ЯК СПОСІБ ІСНУВАННЯ РОСІЙСЬКИХ ІМПЕРІЙ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ (ГЕОПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ)

Укrajнський Євромайдан 2013–2014 рр. став серйозним викликом не лише для режиму В. Януковича в Україні, а й за її межами. Насамперед для кремлівської авторитарної влади, спровокувавши останню на геополітичну гру в «російську рулетку». У геополітичному аспекті проміжними результатами її стали анексований Крим, «гібридна війна» на Донбасі, запровадження країнами Заходу санкцій щодо агресора, істотне ускладнення міжнародного клімату.

Існує чимало версій та аналітичних розвідок, чому це сталося, як могла спалахнути війна між «братніми народами», що змусило керівний режим Росії кинути виклик світовому порядку ХХІ століття? Як країна-гарант територіальної цілісності нашої держави спромоглася порушити фундаментальні принципи міжнародного права та підписаних двосторонніх угод про мир і дружбу між нашими державами? Чому Росія — правонаступник Радянського Союзу за міжнародними зобов'язаннями, порушує Гельсінські угоди 1975 року, які закріпили принцип непорушності кордонів та територіальної цілісності країн?

Сьогодні ми чуємо різні причини: від психологічних до геополітичних. Одна із них вказує на якісь проблеми психічного характеру російського лідера. У зв'язку з цим пригадуються перші враження канцлера Німеччини А. Меркель від спілкування з В. Путіним [1]. Психологічна версія була досить популярною на початковій стадії російської агресії щодо України і переважно торкалася кримських проблем, хоча й мала своє продовження і в пізніші часи [2]. Але відповідно до того, як ситуація навколо російсько-українських відносин загострювалася, а ескалація конфлікту набувала нових географічних обріїв, дедалі актуальнішою ставала ідеологічна версія, серцевиною якої є ідеологема «русского мира». Це програма реваншизму, бо в її основі претензії якщо не на пряме панування, то принаймні на домінування в рамках географії російської культури, мови, православної релігії чи й просто наявності громадян російського етнічного похо-

дження в сусідніх державах. Ця доктрина покликана легітимізувати право Росії виступати патроном щодо інших країн, якщо там є острови російської культури, говорять відповідною мовою, сповідують православ'я тощо. Оскільки Україна належить до країн, де є перелічені ознаки, то, очевидно, деяким російським ідеологам та політикам важко увияти територію «руського мира» без України, яку вони на імперський лад полюбляють називати «Малороссія». Звідси претензії, якщо не на всю її територію, то принаймні на південно-східну частину, де проросійські настрої завжди мали певну підтримку.

Проте не варто забувати, що в кожній області України за всі роки радянських переписів населення, а також перепису 2001 року в незалежній Україні, частка етнічних українців (за винятком Криму, але зокрема і на Донбасі) переважала. Інша справа, що етнічне походження не завжди збігається з політичними симпатіями, але у демократичному суспільстві — це природна річ.

Крім вищезазначених, існують й інші концепти, покликані дати відповідь на питання про причини російської агресії щодо нашої країни: економічні, демографічні, геополітичні. Проте у цій палітрі не вистачає ще одної барви, — військово-історичної, яка проливає світло на природу геополітичної стратегії не лише путінської Росії, а і його попередників. Цей контекст указує на глибинні інтенції не просто кремлівських мрійників, а цинічних прагматиків на суть подій, що відбуваються. Він показує історичне гно і ментальні корені того, ким була і є російська політична еліта щонайменше впродовж останнього століття як суб'єкт геополітики, незалежно від характеру державного устрою, типу політичної системи та природи політичного лідерства цієї країни. Саме тому у назві статті ми вживаємо слово «імперій», попри принципову відмінність скажімо царського режиму від сталінського у політико-правовому відношенні, з геополітичного погляду — в цій країні мало що змінилося.

Для зручності аналізу військово-історичного контексту сучасної геополітичної гри, яку розпочав В. Путін, обмежимося періодом ХХ — початку ХХІ століть. Цього, на наш погляд, достатньо, щоб простежити певні тенденції та навіть закономірності в агресивній політиці Кремля, і в такий спосіб спробувати збагнути причини та мотиви путінської поведінки.

Якщо оглянути історичний проміжок часу від початку ХХ століття і до наших днів, то не можна не побачити, що війна більше або менше була способом існування російських імперій принаймні за останні сто десять років і Росія стала за цей час найбільш агресивною державою світу, оскільки за цей період брала участь у різних війнах та військових конфліктах майже два десятки разів. Неважко зробити висновок, що за останні сто десять років ця країна в різних форматах та іпостасях була учасником збройного конфлікту кожні п'ять з половиною років. На жаль, ця сумна статистика за динамікою не змінюється і в

останні двадцять три роки, відколи Росія стала незалежною країною і формально перестала бути імперією, але лише формально, бо насправді обмежує право на самовизначення народів Північного Кавказу, Поволжя, Кубані, Сибіру тощо. Дві Чеченські війни, втручання у Придністровський конфлікт, вторгнення на територію Грузії і, зрештою україно-російський збройний конфлікт у Криму та на Донбасі.

Отож метою статті є спроба дати відповідь на запитання: чи випадковою є російська агресія проти України, чи це закономірне явище, продиктоване логікою існування цієї держави, її політичного класу та еліт. Так, можна погоджуватися, що психологія нинішньої кремлівської команди замішана на комплексах реваншизму. Вже є аксіомою твердження, що радянська імперія зазнала поразки у холодній війні, у переможеного рано чи пізно має з'явитися спокуса «відігратися». Тут одразу спадає на думку історична аналогія з Третім рейхом, який, як відомо, також постав на комплексах «принизливої поразки», а відтак і прагненні певних соціальних та політичних груп цієї країни здійснити реванш.

Аналітики та експерти дедалі частіше вдаються до паралелей нинішньої Росії з нацистським режимом Німеччини 30-х років. Звичайно, про повний збіг ітися не може, проте аналогії більш ніж достатньо як з огляду на тип режиму, персоніфікованого особою вождя, що вже півтора десятка років править країною, відсутністю політичної конкуренції, що не властиво для справжніх, а не «суверенних» демократій. Паралелі можна знайти і в символізмі державних акцій, спортивних, які так полюбляла нацистська еліта. Олімпіада в гітлерівській Німеччині 1936 року мала продемонструвати «тріумф волі» фюрера, тоді як Зимова олімпіада 2014 року в Росії мала, очевидно, показати світові, що «Росія встала з колін» — слоган, що так до вподоби прихильникам «національного лідера» цієї країни.

ЗМІ перетворено із засобів інформації на засоби пропаганди та маніпуляції, що було притаманно й для Німеччини 30-х років минулого століття. Недарма ж нинішні кремлівські вожді та їхня обслуга час від часу прохоплюються ледь не компліментами перед діячами Третього рейху. Ось лише деякі приклади. Минулого літа на зустрічі з представниками єврейських релігійних діячів В. Путін некоректно висловлюється у компліментарному дусі на адресу сумнозвісного Й. Геббельса: «Він досягав свого, він був талановитою людиною!» [3].

А незадовго перед тим один із провідних російських політичних експертів із провладного пулу А. Мігранян в одній зі своїх публікацій заявив: «Слід відрізнити Гітлера до 1939 р. і Гітлера після 1939 р. та відділяти мух від котлет. Справа в тому, що доки Гітлер займався збиранням земель... якби Гітлер зупинився на цьому, то залишився б в історії своєї країни політиком найвищого класу!» [4]. Тобто аншлюс Австрії, анексія чеських Судетів, напад на Польщу, що ознаменувало

початок Другої світової війни — за логікою цього автора — це добре. Погано те, що він пішов далі і здійснив напад на радянську імперію!

Чи є випадковою така апеляція до історичного досвіду діячів, які стали уособленням людожерства й ненависті? Безперечно, тут незоране поле для психоаналізу, щоб мати переконливі докази того, що в основі дій є комплекс «приниження», яке нібито відчули й пережили на собі росіяни у «лихі» дев'яності роки минулого вже століття. А, якщо є приниження, то за цією дивною психо-логікою, очевидно, має бути й возвеличення?

Тому маємо підстави для висновку, що однією з причин реваншистського дискурсу в путінській Росії, намагання змінити світовий порядок, що склався після Другої світової війни, поразки радянської імперії внаслідок холодної війни, став комплекс «приниженої величі», який традиційно грав злий жарт у російській історії.

Доктринальною ж основою кремлівських циніків поставити світ перед вибором: «мир або війна» стали ірраціональні за своєю суттю ідеологи щодо «собирання земель русских», «разделенного русского народа», «спасения православных русских от бандеро-фашистов» та «киевской хунты».

Закономірний розпад радянської імперії нинішні кремлівські діячі розглядають у призмі теорії катастроф. Саме так трактують події початку 90-х років минулого століття, наслідки яких нині розглядають як ледь чи не найбільшої геополітичної трагедії XX століття. Дивно, найбільшою геополітичною катастрофою цього століття вважається не Друга світова війна, а відносно мирний, майже безкровний розпад радянської тоталітарної імперії! Звідси вибудовується логіка інтерпретації подальших подій, що нібито цього колапсу імперії можна було уникнути, якби не зрада керівників радянської держави, головними причинами краху радянської системи стали не об'єктивні, а суб'єктивні чинники. На їхнє переконання, суб'єкт політики в Росії змінився, бо до влади прийшли «справжні патріоти» великої Росії в особі так званих «силовиків», то ж можна спробувати переграти історію, переписавши її на свій копил. Саме на цих ідеологічних засадах та психологічних комплексах реанімуються недолугі оксюмори на кшталт «новоросії» — імперський топонім частини території сучасної України, що побутував як адміністративна одиниця наприкінці XVIII — середини XIX століття. До речі, нинішню Південно-Африканську Республіку ніхто ж не називає Родезією, то чому Україна повинна мати імперські топоніми?

Ось на таких історичних ремінісценціях та психологічних мотивах сьогодні вибудовується російська геополітична стратегія, здійснюється атака на суверенітет і територіальну цілісність сусідніх з Росією держав, які раніше знаходилися під її контролем.

Отже, війна, схоже, це той магічний код, за допомогою якого здається тільки й можна збагнути природу «загадкової російської душі», зрозуміти прорахунки вітчизняних керманців у відносинах з Росією

за останні два десятиліття, і дати відповідь на питання: чому Росія поводить себе саме так, а не інакше?

У цьому нам допоможе екскурс в історію війн, які Росія з різними вождями й під різними режимами проводить ось уже понад сто років. Пропонований короткий екскурс розпочинається російсько-японською роком війною (1904–1905 рр.). Завершити огляд доведеться подіями осені 2014 р. — умовного замирення у зоні АТО на Донбасі. Зрозуміло, що рамки статті не дозволяють нам усі військові конфлікти і війни за участю Росії упродовж понад століття розглядати в деталях. Ми їх оглянемо з боку трьох критеріїв, а саме: причина, наслідки і, що важливо, справедлива чи не справедлива війна, в якій брали участь російські імперії.

Початок ХХ століття виявився похмурим для російського істеблшменту. Театром воєнних дій був Далекий Схід за тисячі кілометрів від центрів життя царської імперії. Що ж змусило російського царя розпочати війну за тридев'ять земель, які інтереси та мотиви керували ним? Відповідь очевидна — боротьба за сфери впливу, а точніше — контроль над чужими територіями. Цього, зрозуміло, не могла стерпіти біля своїх кордонів Японія, яка і виграла цю війну. Росія втратила 135 тис. убитими та пораненими, — це більше ніж втрати, які мали японці. Цвіт російського флоту було знищено під Цусімою. Згідно з Портсмутським мирним договором Росія позбулася військової стратегічної бази у Порт-Артурі, втрачала контроль над південним Сахаліном. Ця війна була несправедливою з боку царської Росії, оскільки йшлося не про захист власних територій, а про контроль і домінування над чужими — Маньчжурією та Кореєю. Вона стала першою, але не останньою в ланцюгу військових поразок, що їх зазнає Росія впродовж наступних років ХХ століття. Але початок виявився сумним.

Ще не встигли загоїтися моральні та фізичні рани японської кампанії, як через десять років розпочалася Перша світова війна. Характерно, що сучасники охрестили її імперіалістичною. Однією з імперій, для якої ця війна стала воістину катастрофічною, — була російська. Виникає запитання, що рухало російським самодержцем втрутитися в цю війну, тобто привід її для Росії?

Попри економічні та міжнародно-політичні причини, які формували логіку подій і робили глобальний конфлікт майже неминучим, все ж такі безпосереднім поштовхом для вступу у війну з боку самодержавної імперії стало бажання «захистити» православну Сербію від австро-угорської агресії. Проте Росією рухали й інші мотиви та інтереси, де сербам відводилася роль прикриття, тоді як насправді православна імперія прагнула закріпитися на Балканах, де перетиналися та конфліктували інтереси великих держав, зокрема Німеччини — союзника Австрії та інших тодішніх акторів балканської геополітики — Франції та Великобританії. Отже, знову йдеться про сфери впливу, незалежно від того, під яким виглядом ці справжні інтереси прихову-

вали. Чи потрібна була ця війна Росії з погляду теорії раціонального вибору? Очевидно, що — ні. Вона розпочалася за тисячі кілометрів від російських кордонів, її територіальній цілісності ніхто не загрожував, а привід для війни виявився досить емоційним. Відтак і війна з боку Росії була несправедливою, солдати не розуміли заради чого вони воюють і саме тому вона стала спусковим гачком революції та й зрештою катастрофою як для російського самодержавства, так і для імперії загалом. Як геополітична реальність царська Росія припинила існування.

Будь-яка війна рано чи пізно закінчується миром. Версальський мир, який символізував кінець Першої світової війни, нічого корисного Росії не приніс. Росія, як сказав В. Путін з нагоди сторіччя початку Першої світової війни, виявилася єдиною країною серед переможців, яка програла. І це та правда, яку неможливо спростувати. От тільки питання, чи були зроблені правильні висновки та вивчені уроки з тих подій? Як показав подальший перебіг історії — ні.

Як відомо, після жовтневого перевороту 1917 року в Росії невдовзі розпочалася громадянська війна. Як її породження і продовження спалахнула ще й українсько-радянська війна з більшовицькою Росією, яка тривала фактично з 1918 до 1921 року. Для України це була війна за незалежність, а для більшовицької Росії — війна за збереження кордонів імперії. Отже ця війна була несправедливою з боку більшовицької Росії, яка прагнула, помінявши владу, зберегти імперію, яка розвалювалася. Її продовженням можна вважати і радянсько-польську війну 1920–1921 років.

Однією з характерних ознак цієї війни було те, що українці в ній були учасниками по обидва боки фронту. Разом з поляками воювали частини, які представляли УНР, а на радянській стороні — червоноармійці УСРР. Війна тривала з квітня до жовтня 1920 року. Її мету російські більшовики бачили в тому, щоб прорватися через Польщу до Німеччини для поширення світової революції на Європейському континенті. Відтак, це була війна ідеологічна з самого початку і, звичайно ж, несправедливою щодо поляків, які відстоювали і таки відстояли свою незалежність. Більшовицький план розбурхати полум'я революції у центрі Європи провалився.

Підсумок чергової авантюри російських більшовиків підбив Ризький мирний договір, підписаний 18 березня 1921 року. Згідно з цим пактом Україну було поділено навпіл: західна частина опинилася під протекторатом Польщі, решта її частина у вигляді Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР до 1929 р.), відповідно, радянської Росії. Разом з тим було завдано дошкульного удару ідеї світової революції. Як показала ця війна, ідеологічні марення та глобальні зазіхання на світове панування продовжують надихати російську політичну еліту на силові вирішення проблеми. Ця лінія, як ми побачимо, з різними варіаціями матиме місце і в подальшому.

Після радянсько-польської війни впродовж майже десяти років Росія не втручалася у військові авантюри і лише наприкінці 1929 року стався збройний конфлікт на КСЗ (КВЖД в російській аббревіатурі — «китайсько-восточная железная дорога»). Суть цього військового конфлікту полягала у тому, що КСЗ згідно з раніше укладеними угодами діяла як спільне радянсько-китайське підприємство. Китайська сторона в односторонньому порядку вирішила встановити над залізницею власний контроль. Кажучи сучасною мовою, відбулося рейдерське захоплення майна. В результаті активних дій Червоної армії впродовж двох місяців попередній режим контролю вдалося відновити, підсумком цього став Хабаровський протокол від 22 грудня 1929 р. По суті, це була перша у двадцятому столітті війна, яка мала для росіян досить локальний характер, яку можна назвати справедливою з боку Росії.

Наступними військовими конфліктами за участі СРСР, які припали на кінець 30-х років, стали події на озері Хасан та річці Халхін-Гол. Щодо військового інциденту на Хасані, то це серія збройних сутичок впродовж кінця липня — першої половини серпня 1938 року між Японією та Радянським Союзом на Далекому Сході. Безпосереднім поштовхом до військових дій стали суперечки щодо належності територій поблизу озера Хасан та Чжангоу. По суті конфлікт було спровоковано радянською стороною, оскільки її військові частини встановили несанкціонований блокпост на спірній території, на яку претендувала тодішня держава Маньчжоу-Го, про що й було повідомлено в офіційній ноті протесту її представником у Москві. На боці Маньчжоу-Го виступила Японія, яка також заявила ноту протесту. Оскільки офіційна Москва проігнорувала ці протести, стався збройний конфлікт, в якому СРСР здобув перемогу. Важко назвати цю війну з боку радянської Росії справедливою, адже він стався внаслідок провокативних дій з боку її військових частин по суті на нейтральній території. Фактично мотиви дій радянського керівництва пояснювалися намаганням закріпитися на далекосхідному плацдармі якомога міцніше.

Наступним збройним конфліктом стали бої на річці Халхін-Гол, що тривали з травня до вересня 1939 р. І хоча він виник в результаті протистояння Маньчжурської держави та Монголії, за кулісами цього конфлікту стояли знову ж таки давні інтереси Японії та СРСР за контроль над Далеким Сходом. Зокрема, японський уряд плекав надії, підкоривши Монголію, істотно підважити вплив СРСР у цьому регіоні. Внаслідок військових дій Японія зазнала поразки, понісши великі втрати в живій силі і техніці. В цих боях сімдесят червоноармійців було нагороджено званням Героя Радянського Союзу, а три із них — Грицевець, Кравченко та Смушкевич стали першими героями, які отримали це звання двічі. Проте це не врятувало декого з них від репресій сталінської м'ясорубки. З певною умовністю можна сказати, що ця війна щодо СРСР мала справедливий характер, оскільки захищала потенційну

жертву агресії — Монголію — союзника СРСР і завадила послабленню власних стратегічних позицій у Далекосхідному регіоні.

Ганебною сторінкою в історію Другої світової війни увійшла радянсько-фінляндська, або ще так звана «Зимова війна», яка тривала з 30 листопада 1939 до 13 березня 1940 року. Серед істориків немає однієї позиції як кваліфікувати цю війну: чи то як двосторонній збройний конфлікт, чи то як складову Другої світової, яка розпочалася першого вересня 1939 року. Дискусію залишимо на розгляд фахівців, але всім достеменно відомо, що без пакту Молотова–Ріббентропа, який поділив сфери впливу, зокрема і в Прибалтиці, ця війна була б неможливою.

Розпочалася вона з надуманої причини, а саме: бажання радянського керівництва розмістити військові бази на території суверенної і нейтральної Фінляндії, але коли така пропозиція не знайшла підтримки з боку фінів, їм було запропоновано обмін територіями на явно не вигідних умовах. Але й коли цю пропозицію було відхилено, радянське керівництво вдалося до технології *Casusbelli* — приводу до війни. У ноті протесту від 26 листопада 1939 р. СРСР заявив про нібито обстріл її території з боку Фінляндії, внаслідок якого були жертви серед радянських прикордонників. Фінами було запропоновано створити міждержавну комісію для вивчення інциденту, що було проігноровано радянською стороною. Більше того, СРСР в односторонньому порядку денонсував угоду про взаємний ненапад, а вже 29 листопада розірвав дипломатичні відносини з Фінляндією. 30 листопада 1939 р. Червона армія атакувала фінський кордон, порушивши нейтралітет країни — жертви неприхованої агресії.

Ця війна була несправедливою з боку СРСР, оскільки зазіхала на територіальну цілісність і суверенітет Фінляндії. Попри те що формально Радянський Союз виграв цю війну, за перемогу було заплачено надвисоку ціну. Загальні втрати (вбиті й поранені) становили майже півмільйона військових Червоної армії. Втрати фінів були набагато меншими. Війна показала, що маленька, але волелюбна країна може протистояти агресору, який переважає в живій силі і техніці. Ця війна також показала, що СРСР разом з нацистською Німеччиною фактично стояв біля витоків Другої світової війни як країна, що її розпочала, а не лише жертва підступного нападу вермахту.

У цьому ланцюгу слід також розглядати і події літа 1940 року, пов'язані з анексією прибалтійських республік. Нагадаємо, що в цей період історії Німеччина та СРСР діяли на паралельних курсах тільки на різних полюсах Європи. В той час як вермахт захоплював Францію, Червона армія, здійснюючи військовий тиск, анексувала Естонію, Литву, Латвію. Сценарій анексії був стандартним: війська окупували території суверенних держав, під контролем яких проводилися дострокові парламентські вибори, як правило, на однопартійній основі, а потім новообрані парламенти зверталися до радянського уряду з клопотанням про «до-

бровільний» вступ в СРСР. Чи не нагадає цей сценарій ті, що сталися майже сімдесят п'ять років потому, коли здійснювали анексію Криму та розпочинали війну на Донбасі? Часи нові, а технології — вічні.

Ось із таким бекграундом СРСР підійшов до головної події в історії ХХ століття — Великої Вітчизняної війни як вирішальної ланки в мережі подій Другої світової, в розпалюванні якої сам брав активну участь.

Причини цієї війни добре відомі, але, на жаль, ще й досі історики радянської школи намагаються представити СРСР лише як жертву нацистської агресії, забуваючи, що Союз спочатку сам діяв як агресор, про що свідчать події навколо Польщі, Західної України, Фінляндії, країн Балтії якраз на початку Другої світової війни.

Отже, маємо випадок трансформації агресора в жертву — процес, що розпочався з нападу Німеччини на СРСР. Саме з цього моменту війна для Країни рад мала справедливий характер, оскільки була потреба захищати територію, суверенітет і незалежність країни. Проте це не позбавляє нас права розвивати міфи радянської, а тепер і путінської російської пропаганди, яка цю війну зробила основою сучасної російської пропаганди, а День скорботи і суму в пам'ять про мільйони жертв — «головним святом країни» — «святом перемоги»! Цікаво, що після війни ще живий Сталін відмінив День перемоги як свято і лише Л. Брежнев його поновив у 1965 році, оскільки мав потребу у новій радянській міфології.

З новими поколіннями, які не пам'ятали революції 1917 року, об'єднувальною основою радянського міфу могла зіграти лише Велика Вітчизняна війна.

Хто ж насправді переміг у тій війні? На перший погляд, — це риторичне запитання і відповідь зрозуміла — Радянський Союз та антигітлерівська коаліція. З військово-політичного погляду це так. Виграв СРСР як військова машина. Виграла в результаті партійна верхівка вкупі з радянською номенклатурою, господарським активом та військовою елітою. Можна говорити про переможців і серед тих, хто забезпечував ідеологічний, інформаційний та пропагандистський супровід — журналісти, письменники, діячі мистецтва. Саме вони виграли від перемоги як в моральному, так і матеріальному, статусному аспектах. Можна також стверджувати, що воєнна перемога зберегла тисячі і мільйони простих людей від знищення та поневолення.

Проте з простими людьми, простими солдатами не все так просто. Тисячі й мільйони серед них як були безправними гвинтиками в системі сталінського ГУЛАГу, так і залишилися. Будучи громадянами країни-переможниці, війну програли депортовані народи Балтії, Західної України, Північного Кавказу, Криму. Отже, «свято із словами на очах» або «міф перемоги», що його глорифікує нинішня путінська Росія так, як її не вшановував навіть Сталін, який мав для цього значно більше підстав, говорить лише про одне: Путіну та його

го ідеологам ніде брати взірців для наслідування, немає де черпати джерел для натхнення, звеличуючи дух і душу російського народу. Народу, який справді заплатив високу ціну разом з іншими народами за перемогу над нацизмом. Але мало що з того одержав як справжній народ-переможець. Звідси випливає, що не військові паради слід влаштовувати в пам'ять про героїчні жертви минулого.

Не встигла завершитися Друга світова, як невдовзі між учасниками антигітлерівської коаліції, насамперед Заходом в особі США та її європейських партнерів, з одного боку, і СРСР з його повоєнними сателітами, з другого, розпочалася холодна війна, епізодами якої періодично ставали «гарячі» точки або локальні війни, за лаштунками яких завжди були інтереси Заходу та СРСР. Розпочалася шалена гонка озброєнь, насамперед ядерних арсеналів.

Першою такою локальною війною, де інтереси головних геополітичних акторів перетнулися, стала Корейська війна 1950–1953 років. Вона проходила під час холодної війни, яка набирала обертів. Домовленість США та СРСР про тимчасовий поділ території Кореї, раніше окупованої Японією, виявилася трагічною для корейського народу. Один народ опинився поділений кордоном між двома державами, де Північну Корею підтримав Радянський Союз, а Південну — США та їх союзники. Цікаво зазначити, що на південній частині півострова, підконтрольній США, а потім ООН пройшли вибори і тимчасовий уряд мав хоч якусь легітимність, тоді як керівництво північної частини країни було призначено при підтримці Москви на чолі з комуністом Кім Ір Сеном. Крім цього, СРСР надавав потужну військову допомогу так званій Корейській народній армії, що призвело до порушення військового балансу і врешті-решт спровокувало корейських комуністів на агресивні дії щодо Півдня, намагаючись у такий спосіб об'єднати Корею під своїм крилом. Реалізації цих планів завадили США та ООН, поставивши війська Кіма на межу катастрофи. І лише активне втручання китайських комуністів за підтримки радянського керівництва у корейські справи та пряма участь радянських військово-повітряних сил, інструкторів та радників врятувала комуністичний режим Північної Кореї від розгрому. При цьому Радянський Союз уперто заперечував свою причетність до участі у цій війні, хоча для всіх це був «секрет полішинеля». Тактика заперечувати очевидне, як побачимо, й надалі стане зручним пропагандистським прийомом як для радянського, так і пострадянського російського керівництва.

Оскільки ця війна не дала режиму Кім Ір Сена реалізувати свої плани — встановити комуністичну владу на території усього півострова, є підстави вважати, що цей конфлікт для його ініціаторів завершився поразкою. Війна також показала як світ дедалі глибше розколюється на діаметрально протилежні табори, що в умовах атомної зброї, яка з'явилася у сторін-ворогів, несе ризик глобального знищен-

ня. Ось в такій ситуації світ підійшов до Карибської кризи, яка поставила світ на межу Третьої світової війни. Але перед тим сталася одна важлива подія, яка характеризує методи і стиль радянської політики щодо своїх сателітів у Європі, що виникли внаслідок Другої світової війни. Йдеться про угорські події 1956 року, відомі з історії як Угорська революція.

Суть події полягала в тому, що народ, насамперед мешканці Будапешта у жовтні 1956 року, активно виступав проти економічної та соціальної політики комуністичного режиму, за демократію і свободу. Радянське керівництво кваліфікувало ці виступи як «угорський фашистський заколот» і на його придушення скерувало війська на чолі з легендарним маршалом Г. Жуковим. Ціною значних жертв воно таки було придушено, внаслідок чого загинуло понад дві з половиною тисячі угорців і майже двадцять тисяч було поранено. За цю операцію Г. Жуков одержав четверту зірку Героя Радянського Союзу. Розправа завдала серйозної шкоди комуністичному руху в Європі, його авторитет було підірвано, а політика СРСР отримала офіційну назву політики «радянського імперіалізму».

Наступною ланкою в ланцюгу військово-політичного протистояння, що супроводжувалося небаченою гонкою озброєнь, стала Карибська криза жовтня 1962 року. Це ідеологічний конфлікт між цінностями демократичного світу та авторитарної диктатури радянського зразка, що несподівано постала внаслідок революційних подій на Кубі. Прагнучи захиститися від вторгнення військ США, лідери кубинської революції звернулися до СРСР за підтримкою. Радянське керівництво, стурбоване розташуванням американських військових баз з ядерними ракетами в Туреччині, запропонувало кубинцям розмістити аналогічні ракети на острові і отримали згоду. Транспортування ракет відбувалося в суворій таємниці, так що навіть капітани суден не знали про вантаж, який транспортується. Проте його вміст був добре відомий американським спецслужбам, що й спричинило гостроту кризи, яка поставила світ на межу Третьої світової війни. Лише за кілька годин до переходу конфлікту в гарячу фазу вдалося знайти вирішення проблеми між президентом США Дж. Кеннеді та лідером радянських комуністів М. Хрущовим. Проте відносини між двома, як тоді прийнято було говорити, супердержавами продовжували залишатися напруженими з огляду на війну у В'єтнамі, яка в середині шістдесятих років набирала обертів, а закінчилася лише у 1975 році.

Ця війна увійшла в історію як «брудна» для США, вона викликала хвилю масових протестів у цій країні. Радянський Союз підтримував Північний В'єтнам, керівництво якого — комуністи прорадянської орієнтації. Оскільки радянська офіційна ідеологія підтримувала всілякі заколоти та революції заради перемоги комунізму, то природно, що В'єтнам розглядали як плацдарм для поширення кому-

ністичних ідей у Південно-Східній Азії. І, хоча формально СРСР не був стороною конфлікту, проте реально він брав активну участь на боці Північного В'єтнаму на всіх етапах його розгортання. Зокрема, він надавав постійну військово-технічну допомогу, а також допомогу військовими фахівцями, в окремих операціях брали участь військово-повітряні сили. За час війни загинуло шістнадцять радянських військовослужбовців. Але цим його роль не обмежувалася. Разом з Францією, СРСР був учасником Женевських угод 1954 р., які зафіксували поділ В'єтнаму на Північний та Південний по 17-й паралелі за корейським сценарієм. Загалом для СРСР ця війна була ідеологічною, її логіка була продиктована логікою холодної війни та глобального протистояння із Заходом.

Радянський Союз в шістдесяті роки не лише конфліктував із зовнішнім світом, а й шляхом силового тиску контролював процеси в країнах так званої «народної демократії». Раніше це проявилось, як було сказано, в угорських подіях, а в 1968 р. — чехословацьких під час «Празької весни» — періоду лібералізації комуністичного режиму в цій країні. Кремлівське керівництво вбачало загрозу соціалізму і, керуючись «доктриною Брежнєва», тобто «обмеженого суверенітету» здійснило окупацію країни військами Варшавського договору. В окупації взяло участь двісті тисяч військових та п'ять тисяч танків. Внаслідок опору загинуло понад сімдесят чехословацьких громадян, сотні було поранено. Триста тисяч вимушені були емігрувати за межі країни. Збройне придушення «Празької весни» остаточно підірвало міжнародний престиж СРСР, істотно знизило вплив комуністичних ідей у Європі.

На початку 1969 року стався конфлікт на китайсько-радянському кордоні, який перейшов у збройну стадію загострення з 2 по 15 березня того ж року. Цей конфлікт вважається найгострішим у радянсько-китайських відносинах в сучасній історії. Причиною конфлікту була боротьба за контроль над островом Даманським, розташованим на річці Уссурі Приморського краю. Внаслідок збройних зіткнень з боку радянських військ — 58 загиблих, 94 поранених. Китайська сторона втратила від 100 до 300 своїх бійців. Цікаво зазначити, що Китай звинуватив СРСР у політиці «соціалістичного імперіалізму», маючи на увазі його втручання у суверенні права Угорщини, ЧССР, а тепер і Китаю. Радянський Союз, поступившись правом на острів Даманський (причина конфлікту), програв цю війну. Важко оцінювати її з позицій справедливості, оскільки йшлося про територію, на яку обидві сторони мали певні права.

Сімдесяті роки були одними з найспокійніших в історії Росії ХХ століття. Розпочалася політика зменшення міжнародної напруги, закріплена Гельсінськими угодами про непорушність кордонів 1975 року. Здавалося, що так буде тривати й надалі. Проте мирні очікування міжнародної спільноти були зруйновані черговою військовою авантю-

рою з боку радянського керівництва, яке розпочало Афганську війну, що тривала з грудня 1979 до лютого 1989 року. Вона розпочиналася як спецоперація з ліквідації режиму президента Аміна, який не влаштовував радянське керівництво, що викликало масовий рух опору серед афганців. Останні отримали військову та політичну підтримку США і Заходу. Після спецоперації радянського спецназу на територію Афганістану на прохання маріонеткового режиму Кабула було уведено так званій «обмежений контингент» радянських військ. Внаслідок майже десятилітньої війни втрати з боку афганців становили майже півтора мільйона громадян, або 10% населення країни, тоді як з боку СРСР — близько 15 тис. загиблих. З них понад дві тисячі були українцями. Крім того, вісім тисяч українців було поранено, з яких понад чотири тисячі стали інвалідами.

Радянська пропаганда назвала цю війну «братньою допомогою» афганському народові, а її учасники були названі «воїнами-інтернаціоналістами». Насправді ж — це несправедливе втручання з боку СРСР у справи суверенної держави, де мали місце внутрішні конфлікти, чим і намагалася скористатися кремлівська влада. Як відомо, ця війна була непопулярною серед радянського народу і вона стала одним із чинників розпаду СРСР.

Оголосивши суверенітет у червні 1991 року, радянська Росія стала Російською Федерацією. В цей час відбувався процес «параду суверенітетів», до якого долучилися не лише колишні союзні, а й автономні республіки. Особливо гостро ці процеси проходили на Кавказі, насамперед у Чеченській Автономній Республіці, яка також заявила про незалежність і відповідно до чинного законодавства заявила про вихід із складу Росії. Проте пострадянська імперія, якою насправді залишалася Росія, не могла терпіти кинутий їй виклик і здійснила збройну агресію наприкінці 1994 року. Так розпочалася перша чеченська війна, яка тривала до 1996 року.

Вважається, що це найбільша в сучасній Європі війна після Другої світової з численними жертвами (особливо серед мирного населення). Під час бойових дій загинуло близько 120 тис. і було поранено понад 200 тис. осіб серед мирного населення Чечні-Ічкерії. Кульмінацією війни стала операція «Джихад» зі звільнення Грозного — столиці та інших міст республіки, внаслідок якої російська армія зазнала дошкулюючої поразки і змушена була підписати Хасав'юртовські мирні угоди. Згідно з цими домовленостями російська армія повністю звільняла територію Чечні-Ічкерії і фактично визнавала статус республіки як незалежної держави з подальшим його юридичним оформленням. Отже, Республіка Ічкерія виграла першу чеченську війну, для якої вона була національно-визвольною. Для Росії — це програна імперська війна.

Зрозуміло, що такий перебіг подій не влаштовував більшість російської політичної та військової еліти, яка прагнула реваншу. На тлі

підупалоного президента Єльцина свої позиції зміцнювали так звані «силовики», які у кінцевому підсумку отримали владу над країною. Для зміцнення своїх позицій новій політичній еліті необхідна була маленька «переможна війна» і непокірна Чечня підходила для цього якнайкраще. Так, починаючи з 1999 року розпочалася друга чеченська війна, яка тривала аж до 2009 року. Найгострішою її фазою був період до 2002 року, коли проводили активні та масштабні військові операції. У ході цієї війни було дощенту зруйновано місто Грозний. Росія втратила понад шість тисяч військових, втрати мирного чеченського населення коливаються в межах 15–20 тис. В подальшому війна набула ознак спецоперації проти розрізаних загонів чеченських бойовиків, опір яких у кінцевому підсумку було зламано, а Чечня повернулася у «конституційне поле» Російської Федерації. Після проведених виборів президента та парламенту Чеченської Республіки під контролем російських військових та спецслужб до влади прийшли лояльні щодо Кремля політики. Саме вони сьогодні і визначають «політичну погоду» в цій республіці. Але попри це ситуація, що виникла у післяконфліктний період, характеризується внутрішньою напругою, а отже, конфліктний потенціал залишається.

Після приходу до влади у Грузії демократичних сил у 2004 році відносини між Росією та Грузією загострилися. Кремль вдало використував суперечності між центральним урядом республіки та її автономіями — Абхазією і Південною Осетією. Війна розпочалася через збройну провокацію з боку сепаратистів Південної Осетії, яких підтримувала російська влада. У відповідь грузинська сторона заявила про намір «відновити конституційний лад» на території автономії, застосувавши силу. Росія скористалася цим, виступивши на захист сепаратистів. Вона ввела війська на територію Грузії, порушивши норми міжнародного права. Поряд з російськими регулярними військами діяли збройні формування так званих абхазьких «ратників» та російських «добровольців».

Під тиском світової громадськості просування російських військ вдалося зупинити. В результаті агресії з грузинської сторони загинуло близько двохсот військових, російської — 67 і понад триста осіб було поранено. За даними ООН майже 170 тисяч громадян стали біженцями. Наслідки війни для Грузії — втрата контролю над територіями Абхазії та Південної Осетії, які проголосили себе практично ніким не визнаними незалежними державами. Формально Росія перемогла у цій війні, але її міжнародній репутації було завдано істотного удару. На тлі чеченської війни, яка фактично ще тривала, грузинська кампанія викликала стурбованість міжнародної спільноти. На жаль, агресора не було покарано. Міжнародний суд ООН в Гаазі, куди звернулася Грузія, закликав обидві сторони утриматися від політики дискримінації, зокрема за етнічною ознакою. А резолюція ПАРЄ пішла

ще далі, звинувативши Грузію у тому, що та піддалась на провокації Росії і фактично виступила ініціатором війни.

Сьогодні грузинський конфлікт заморожено на невизначений час. На нашу думку, млява реакція міжнародних інституцій на російську агресію щодо Грузії розв'язала руки останній у її подальшій політиці тиску на сусідні держави пострадянського простору. Якби Росія понесла адекватне покарання за Грузію, навряд чи вона насмілилася б діяти у відповідний спосіб щодо України.

Як відомо, скориставшись революційними подіями в Україні під час Євромайдану, у березні 2014 року Москва анексувала Крим, провівши сфальшований референдум в автономії на порушення української конституції та Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та Росією, підписаного 1997 року і ратифікованого парламентами обох країн. Проте кремлівська влада цим епізодом не обмежилася та вдалася до підтримки сепаратистів на Донбасі, керівниками яких виступили російські громадяни. Цю війну назвали «гібридною», оскільки офіційно участь російської армії заперечують, проте озброєні, зокрема й артилерією російські «добровольці» беруть активну участь у подіях. Деякі елементи цієї війни, наприклад, масована пропаганда як на російську, так і зовнішню аудиторію, кібервійна тощо були вже апробовані під час грузинської війни, але зараз їх масштаби набули небачених розмірів. Українська влада офіційно здійснює антитерористичну операцію, хоча всім давно відомо, що це справжня війна, внаслідок якої є численні жертви серед військових та мирного населення. П'ятого вересня 2014 року сторонами конфлікту у Мінську було підписано Протокол про примирення, який сепаратисти систематично порушують. Українська сторона погодилася на особливий режим самоврядування на підконтрольних сепаратистами територіях. Проте самі сепаратисти розглядають себе не інакше як незалежним державним утворенням, сподіваючись на російську підтримку. Остання цього й не приховує, надаючи так звану «гуманітарну» та військово-технічну допомогу бойовикам-сепаратистам, ігноруючи українське законодавство і міжнародне право. За даними ООН станом на 31 жовтня 2014 року внаслідок війни на Донбасі загинуло 4035 людей, 9336 — поранено, близько 430 тисяч стали вимушеними переселенцями.

Ця війна засвідчила, що Росія прагне відтворення імперії, а війну застосовує як засіб для вирішення своїх геополітичних планів. Поки що міжнародна спільнота виявляє рішучу солідарність з Україною, застосовуючи санкції проти агресора. На думку багатьох експертів, дії Заходу могли б бути жорсткішими із запровадження санкцій та надання Україні військово-технічної допомоги, щоб зупинити далекосяжні плани Кремля із руйнування територіальної цілісності Української держави.

Таким чином, розглянувши військову політику Росії за останні сто десять років, можемо зробити висновки:

Перше, попри зміну політичних режимів, Росія продовжує залишатися країною, яка сповідує імперську політику. Бути імперією, як це доводить історичний досвід усіх без винятку імперій, означає постійно вести війни, шантажувати війнами інші країни. Війна — це спосіб існування будь-якої імперії.

Друге, за останні сто десять років Росія була серед активних учасників двох світових війн; стороною, яка провокувала третю світову війну; дев'ять разів здійснювала агресію щодо своїх сусідів — незалежних держав; чотири рази була учасником прикордонних збройних конфліктів; ще чотири рази анексувала чужі території, використовуючи фактор військової сили; двічі придушувала демократичні процеси в підконтрольних країнах; тричі була учасником поділу одного народу на дві держави; чотири рази здійснювала військові акції щодо колишніх союзних та автономних республік.

Третє, з двадцяти однієї війни, прикордонного конфлікту тощо, за сто десять років, шість із них вона програла, шість виграла, сім, де був тактичний вииграш, але стратегічна поразка, одна війна завершилася «замороженим» конфліктом і ще одна триває. Переважна більшість війн, які вела Росія за цей період, були несправедливими війнами.

Міжнародне співтовариство сьогодні так і не виробило дієвих засобів профілактики імперських амбіцій взагалі і Росії зокрема як однієї з найвоєвничіших імперій сучасності. Політика умиротворення та компромісів лише розпалює апетит агресора. Оскільки на прикладі України вона здійснила спробу переписати політичну історію після Другої світової війни, змінити основи міжнародного порядку, що склався, очевидно, настав час запровадити ефективніші методи і засоби колективної безпеки. Такі інструменти, як НАТО та ОБСЄ, видаються надто неповороткими і кволими для виконання місії глобального миротворця. Про ООН з її Радою національної безпеки годі й говорити. Настав час діяти, вивчаючи уроки імперської геополітики.

1. Див.: Меркель розповіла Обамі, що Путін втратив зв'язок з реальністю. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // www.pravda.com.ua/2014/03/03

2. Див.: Портников В. Почему надо вовлечь Путина в переговоры. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // UkrPira.Net.20.10.14.

3. Путин В. «Геббельс был талантливый человек». — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.Pravda.com.ua/rus/photo-video/2014/07/10.

4. Мигранян А. Наши Передоновы // *Известия*. — 2014. — 3 апр.

Leonid SHKLYAR,

Professor, Doctorate in Political Science

**POLITICAL WARFARE AS A MEANS FOR THE EXISTENCE
OF THE RUSSIAN EMPIRE DURING THE 20TH CENTURY
AND THE START OF THE 21ST
(GEOPOLITICAL ANALYSIS)**

The Ukrainian «EuroMaydan» of 2013–2014 became a serious challenge not only for the Yanukovych regime within the nation, but beyond its boundaries. A challenge, first and foremost, for the Kremlin authoritarian powers, triggering the latter to start a geopolitical game of Russian roulette. The interim geopolitical results of this game include the annexation of Crimea, the so-called hybrid war in the Donbas, the introduction of sanctions by the West against the aggressor, and a significant worsening of the international climate.

There are many versions that explain and analyse why this could happen, how a war could erupt between the two «brotherly nations», and what made the ruling regime of Russia challenge the world order of the 21st century. How could a country that was a guarantor of our territorial integrity violate the fundamental principles of international law having signed bilateral agreements about peace and friendship between our nations? Why does Russia, a legal successor to the Soviet Union in terms of international obligations, violate the Helsinki Agreement of 1975, that stated the principle of inviolability of national borders and territorial integrity of nations?

Today we can hear different explanations of the reasons ranging from psychological to geopolitical. One of them focuses on certain psychological problems experienced by the Russian leader. In this respect, we should mention the first impressions of Angela Merkel, the German Chancellor, when she talked to V. Putin after the annexation of the Crimea. In a telephone conversation with Barack Obama she said that V. Putin lives in some sort of a parallel world, separated from reality.

The psychological version was quite popular at the beginning of the Russian aggression towards Ukraine and touched upon mostly Crimean problems, although it continued to exist later as well. But as the Russian-Ukrainian conflict escalated and was assuming a new geographical shape,

the ideological explanation which has the idea of the «Russian World» at its core, became more and more prominent.

Let us remember that it is nothing else but a revanchist programme which lays claim if not to direct rule, but to at least a certain level of domination within the geographical boundaries of where Russian culture and language are spread, where people have Russian Orthodox religion, or where simply ethnic Russians live in neighbouring countries. This doctrine has the purpose of claiming to legitimise the right of Russia to be the patron of other nations which have some degree of Russian culture, language, Orthodox religion etc.

As Ukraine belongs to the countries where the features named above can be found to a significant degree, then, obviously, certain Russian ideologists and politicians find it difficult to imagine the territory of their «Russian World» without Ukraine, which they with their imperial thinking love to call «Small Russia». Hence their claims to, if not for the whole territory of Ukraine, then at least for its Southern and Eastern part where the pro-Russian mood has maintained a certain level for particular historical reasons.

We should not forget, and we should remind ourselves repeatedly, that in each administrative unit of Ukraine, with the exception of the Crimea, all censuses during Soviet times, together with the one in 2001 in Independent Ukraine, showed that the percentage of ethnic Ukrainians was a majority of the population including the Donbas area. It is a different matter that ethnic origin does not always coincide with political sympathy, but remember that in a democratic society this is quite natural.

Микола КУЛІНИЧ,
*ректор Дипломатичної академії України
при Міністерстві закордонних справ України,
Надзвичайний і Повноважний Посол*

СПІВПРАЦЯ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЯПОНІЄЮ В ГАЛУЗІ ЯДЕРНОЇ БЕЗПЕКИ: ФОРМАТ «ФУКУСИМА-ЧОРНОБИЛЬ»

11 березня 2014 року виповнилося три роки після землетрусу, цунамі та аварії на АЕС «Фукусіма-1», у результаті яких було майже повністю зруйновано інфраструктуру населених пунктів регіону Тохоку на узбережжі північно-східної частини Японії. Найбільших руйнувань стихія завдала префектурам Міягі, Фукусіма та Івате. Було повністю або частково зруйновано понад 400 тис. будівель. Внаслідок підземних поштовхів надзвичайної сили та удару 15-метрових хвиль цунамі було втрачено живлення і вийшла з ладу система охолодження чотирьох із шести реакторних блоків АЕС «Фукусіма-1», а на трьох з них внаслідок зупинки системи охолодження відбулося розплавлення паливних стрижнів. Окрім того, в результаті вибуху водню в приміщеннях реакторів № 1, № 3, № 4 були майже повністю зруйновано будівлі, на реакторі № 2 було втрачено герметичність оболонки. Викид радіоактивних речовин склав 900 тис. терабекерелів, а площа забруднення радіоактивними речовинами із щільністю забруднення 600 тис. бекерелів/м² становить майже 800 км². У зв'язку з чим аварію на АЕС «Фукусіма-1» було визнано найважчою за наслідками після Чорнобильської¹.

Із зони радіусом 20 км навколо станції «Фукусіма-1» було евакуйовано близько 80 тис. жителів. Зону оголошено «забороненою» з примусовою евакуацією (Restricted Evacuation Area). У префектурі Фукусіма було відновлено тільки 9% сільськогосподарських земель, які, крім цунамі, постраждали ще й унаслідок аварії на атомній електростанції².

Площа земель, які підлягають дезактивації, становить близько 13 тис. км², або 3% території всієї Японії. До 2015 року уряд Японії планує витратити 237,5 млрд дол. США на роботи з повного очищення ґрунту від радіоактивних частин.

Збитки для Японії в результаті стихійного лиха і ланцюжка аварій, пожеж та вибухів на каскаді атомних електростанцій та інших промислових підприємствах, розташованих уздовж Тихоокеанського

узбережжя країни, становлять не менше 10% японського валового національного продукту.

Уряд зобов'язався відновити і збудувати інфраструктуру, яка необхідна для повернення жителів у свої будинки, створення умов для постійного проживання — відновлення роботи комунальних служб, доріг, відновлення шкіл і медичних установ тощо. Також влада профінансує всі витрати на медичні огляди і аналізи для неповнолітніх жителів префектури.

Після аварії на АЕС «Фукусіма-1» в Японії було створено низку комісій та експертних груп з вивчення причин та наслідків аварії. Серед них: комісія оператора АЕС компанія ТЕРКО; цільова група незалежних експертів з приватного сектора; урядова комісія; незалежна парламентська комісія. В процесі своєї роботи комісія уряду Японії та незалежна парламентська комісія залучали до обговорення питань іноземних та міжнародних експертів, зокрема українських фахівців.

Згідно з основним висновком експертів, «аварія сталася через людський фактор», була не природною, а техногенною катастрофою. ТЕРКО та урядові агентства були звинувачені «в навмисному затягуванні рішень, бездіяльності або в прийнятті таких рішень, які були зручні для них». Крім того, провину за неефективні дії було покладено на канцелярію тодішнього прем'єр-міністра країни Н. Кана. Комісія підкреслила, що «ні компанія-оператор атомної станції, ні державні інституції, покликани стежити за діяльністю енергокомпаній в атомній галузі, не продумали і не були готові до серйозної техногенної аварії, а також до необхідності забезпечити і гарантувати безпеку населення». Комісія також поклала відповідальність на уряд за невчасне інформування про наслідки аварії населення територій, що знаходяться поряд з АЕС. В результаті евакуацію місцевих жителів проводили неефективно. Такі висновки незбігаються з підсумками внутрішнього розслідування ТЕРКО. У компанії стверджують, що основною причиною аварії на АЕС стала хвиля цунамі заввишки 15 метрів³.

31 липня 2012 року ТЕРКО перейшла під контроль держави після отримання державних інвестицій в розмірі приблизно 12,8 млрд дол. США. Державний фонд допомоги з виплат компенсацій від аварій на АЕС став головним акціонером компанії (майже 75% акцій). Фонд було спеціально створено урядом з метою збереження компанії від банкрутства і допомоги виплати компенсацій постраждалим від аварії на АЕС. Держава контролюватиме процес «оздоровлення» компанії, скорочення її витрат, буде спостерігати за ходом ліквідації наслідків аварії на АЕС «Фукусіма-1» до кінцевої мети — демонтажу реакторів, а також за проведенням дезактивації радіаційно забруднених територій та виплатами компенсацій.

19 вересня 2012 року уряд Японії утворив нову Комісію з контролю над атомною енергетикою (Nuclear Regulation Authority — NRA)

з 5 членів і підконтрольного йому Агентства з атомного регулювання зі штатом приблизно 500 осіб. Комісію складають: голова — фахівець з галузі радіаційної фізики, колишній заступник голови урядової Комісії з атомної енергії Суніті Танака та чотири фахівці з різних галузей: експерт з ядерних реакторів Т. Фукута, експерт з радіології К. Накамура, колишній Посол Японії в ООН К. Осіма та сейсмолог К. Сімазакі. Комісія структурно входить до Міністерства охорони навколишнього середовища Японії, що, на думку урядовців, забезпечує її неупередженість і стає головним регулятором, що проводитиме незалежні перевірки стану та безпеки ядерних об'єктів, регулюватиме процес ліквідації наслідків аварії на АЕС «Фукусіма-1» і буде створювати систему готовності країни на випадок можливих проблем на АЕС. Комісія наділена широкими повноваженнями, особливо у випадку аварій на АЕС, що дозволить виключити надалі втручання у процес ліквідації наслідків аварії високопоставлених політиків і прем'єр-міністра, які не мають спеціальних знань. Уряд поставив завдання членом новоствореної Комісії докласти максимум зусиль для відновлення довіри суспільства до атомної енергетики.

У листопаді 2012 року Комісія з ядерного регулювання Японії надала «особливий статус» аварії на АЕС «Фукусіма-1» з метою більш активного продовження робіт з ліквідації її наслідків, а у квітні 2013 року регулятор оприлюднив проект нових стандартів безпеки для атомних електростанцій. Комісія взяла на себе зобов'язання зробити нові стандарти прозорими, а їх зміст та засоби застосування чіткими, повною мірою враховуючи хвилювання людей про власну безпеку.

З урахуванням вищезазначеного, після 11 березня 2011 року співпраця України з Японією головним чином була обумовлена необхідністю зосередження зусиль навколо реалізації програм допомоги із ліквідації наслідків стихійного лиха (землетрусу та цунамі) та аварії на АЕС «Фукусіма-1», а також забезпечення передачі уряду Японії української гуманітарної та технічної допомоги.

Україна стала однією з перших країн, яка запропонувала Японії гуманітарну, експертну, консультативну та технічну допомогу на урядовому рівні у подоланні наслідків аварії на АЕС «Фукусіма-1». Водночас українські вчені та експерти пропонували японським партнерам свій досвід та знання в оцінюванні ситуації та прийнятті відповідних рішень щодо можливих шляхів мінімізації наслідків техногенної катастрофи. На особливу увагу заслуговує започаткування нового напрямку співпраці між двома країнами щодо інтенсивної взаємодії з Японією у рамках вивчення та використання українського досвіду з подолання наслідків Чорнобильської аварії, так зване співробітництво по лінії «Фукусіма–Чорнобиль», яке стало найбільш важливим та пріоритетним у двосторонніх взаєминах⁴.

17 березня 2011 року українською стороною через неурядові організації, зокрема Громадську раду з міжнародних дружніх обмінів (FEC) та транспортну компанію «Сагава Кюбін» було забезпечено передачу Японії гуманітарної допомоги (2 тис. ковдр).

У відповідь на офіційне звернення уряду Японії 4 серпня 2011 року у міжнародному аеропорту «Наріта» відбулася технічна передача Японській організації ядерної енергетики (Japan Nuclear Energy Organization) гуманітарного вантажу від уряду України у вигляді індивідуальних засобів радіаційного захисту, зокрема: індивідуальні дозиметри (1000 шт.), дозиметри-радіометри (1000 шт.), протигазу (1000 шт.) в комплекті з запасною протигазовою коробкою. 9 серпня 2011 року в адміністративному центрі префектури Фукусіма Посол України в Японії передав цю гуманітарну допомогу керівнику штаб-квартири уряду Японії в м. Фукусіма з подолання наслідків на АЕС «Фукусіма-1», парламентському віце-міністру економіки, торгівлі та промисловості К. Тадзімі.

Протягом перших шести місяців після аварії на атомній станції можна відзначити візит у квітні 2011 року представників Міністерства сільськогосподарства, лісництва і рибальства Японії на чолі з першим заступником міністра Т. Сінохарою у смт Народичі (Житомирської області, розташоване на відстані 74 км від Чорнобильської АЕС) з метою ознайомлення із заходами з рекультивациі радіоактивно забруднених сільськогосподарських земель, що впроваджуються у цих місцевостях, а також візит до Японії 14 червня 2011 року Президента НАЕК «Енергоатом» Ю.О. Недашківського для участі у міжнародних консультаціях з фахівцями енергетичної компанії ТЕРКО у рамках надання експертної допомоги Японії з боку міжнародних енергетичних компаній.

Проте, незважаючи на зусилля української сторони, до початку осені 2011 року ані урядові, ані науково-технічні установи Японії практично не виявляли зацікавленості в активній співпраці з українською стороною. Однак офіційний Токіо під тиском окремих груп парламентарів, що представляють постраждалий регіон, вже у вересні 2011 року кардинально змінив своє ставлення до взаємодії з нашою державою у рамках вивчення та використання унікального українського досвіду з подолання наслідків Чорнобильської аварії.

У зв'язку з цим протягом 2011–2012 років низка делегацій (парламентських, урядових, науково-експертних, а також представників ЗМІ Японії) відвідали Україну з метою огляду ЧАЕС та території, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії 1986 року і провели зустрічі з українськими фахівцями та науковцями у сфері атомної енергетики, радіологічного захисту, радіаційної медицини тощо⁵.

Першими важливими заходами стали візити у вересні 2011 року Співкеря Палати представників Парламенту Японії Т. Йокоміті та у жовтні 2011 року парламентської делегації на чолі з Головою виконавчої Ради Комітету з питань правил та регламенту Палати представни-

ків Парламенту Японії Т. Кодайрою, які відвідали ЧАЕС та ознайомились з проживанням в умовах радіаційної забрудненості території, питаннями мутації та генетики.

Японські парламентарі, за результатами візитів в Україну, виявили ще більший інтерес до використання в Японії чорнобильського досвіду та виступили з ініціативою щодо підписання рамкового міжурядового двостороннього документа про співпрацю між Україною та Японією у сфері ядерної безпеки та співробітництво у рамках спільних зусиль щодо подолання та мінімізації наслідків аварій на атомних електростанціях, проект якого було оперативно підготовлено урядом Японії та передано на розгляд українській стороні у грудні 2011 року. І вже 26 січня 2012 року в Києві проведено перші переговори з погодження тексту проекту Угоди між Урядом Японії і Урядом України про співпрацю у сфері поліпшення післяаварійного реагування на надзвичайні ситуації на атомних електростанціях.

На урядовому рівні у жовтні 2011 року відбувся візит першого заступника міністра освіти, культури, спорту і технологій Японії Ю. Морі, який очолював делегацію японських фахівців департаменту науково-технологічної політики цього відомства. Японська делегація виявила зацікавленість досвідом України у питаннях організації спеціального навчання дітей основам радіаційної безпеки після аварії на ЧАЕС, медичних оцінок наслідків Чорнобильської аварії, нормування вмісту радіонуклідів у продуктах харчування, політики і практики переселення жителів.

З 15 до 18 грудня 2011 року відбувся візит в Україну представників неурядового об'єднання Японії «Японський атомний промисловий Форум» з метою вивчення та аналізу досвіду української центральної, місцевої влади, експертів та науковців щодо реабілітації радіоактивно забруднених територій внаслідок аварії на ЧАЕС, застосування технологій у проектах з дезактивації міст та ґрунту, заходів із радіаційного контролю, відновлення постраждалих територій внаслідок радіаційного опромінення та можливого їх подальшого економічного розвитку, медичного забезпечення постраждалих в зоні радіаційного ураження, медичних послуг матерям, дітям і підліткам, які проживають на радіаційно забруднених територіях тощо.

У грудні 2011 та січні 2012 року в Україні перебували знімальні групи телеканалів «Фукусіма-ТВ» та «Кансай-ТВ» з метою підготовки спеціальних тематичних передач, присвячених досвіду нашої держави у процесі подолання наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

Наприкінці жовтня 2011 року, з метою посилення роботи Посольства Японії в Україні, уряд Японії прийняв рішення збільшити штат свого дипломатичного представництва на 6 осіб. Головним завданням нових співробітників посольства було окреслено збір інформації, корисної для японської сторони з погляду подолання наслідків аварії на АЕС

«Фукусіма-1» (питання дезактивації радіаційно забруднених територій, вплив радіації на організм людини, управління зоною відчуження навколо місця ядерної аварії тощо). Орієнтовна вартість розширення штату посольства склала близько 2,6 млн дол. США.

Інтенсивність візитів не зменшилась і в наступні роки. Так, протягом 2012 — першої половини 2013 року понад 25 делегацій (урядових, неурядових, науково-експертних, муніципальної влади, а також представників ЗМІ Японії) відвідали Україну. Разом з тим за цей же час близько 20 українських експертів відвідали Японію на запрошення японської сторони, зокрема префектуру Фукусіма, де надавали різноманітні консультації та пропозиції. Головною метою візитів був обмін досвідом щодо подолання наслідків аварій на АЕС.

Українські експерти поділилися досвідом проведення післяаварійних робіт на Чорнобильській АЕС, медичними і сільськогосподарськими аспектами наслідків аварії, проблемами дезактивації та реабілітації радіоактивно забруднених територій та протирадіаційного захисту населення. Було розглянуто соціально-психологічні аспекти використання досвіду урядового управління зоною відчуження, діяльності неурядових організацій після Чорнобильської катастрофи, забезпечення можливості проживання населення на забрудненій території, вирішення економічних проблем відродження постраждалого регіону тощо.

Для японської сторони був очевидним і безсумнівним факт, що Україна має значні успіхи у наукових дослідженнях з чорнобильської проблематики, наприклад щодо утримання саркофага (об'єкт «Укриття») і дослідження процесів у ньому, сільгоспрадіології, радіаційному моніторингу довкілля, визначенні доз опромінення, включно з дозами опромінення щитовидної залози, радіаційній медицині, чорнобильських соціологічних дослідженнях, і готова ділитися досвідом і спільно поглиблювати майбутні дослідження⁶.

7–11 березня 2012 року на запрошення Спікера Палати Представників Парламенту Японії Т. Йокоміті відбувся офіційний візит Голови Верховної Ради України В.М. Литвина до Японії. Результати візиту переконливо засвідчили готовність вищого політичного керівництва Японії задіяти значні політичні, матеріальні та фінансові ресурси для поглиблення та розширення взаємодії між нашими країнами по лінії «Фукусіма–Чорнобиль».

17–24 квітня 2012 року на запрошення МЗС Японії відбувся офіційний візит Міністра надзвичайних ситуацій України В.І. Балого до Японії. Під час візиту 18 квітня 2012 р. Міністр надзвичайних ситуацій України В.І. Балого та Міністр закордонних справ Японії К. Гемба підписали Угоду між Урядом України та Урядом Японії про співробітництво у сфері поліпшення післяаварійного реагування на надзвичайні ситуації на атомних електростанціях.

Для офіційного Токіо підписаний документ став першою угодою з іноземними країнами у сфері ядерної безпеки, зокрема подолання наслідків аварій на АЕС. Уперше в світовій практиці дві країни, які постраждали від найбільших у світі аварій на АЕС: в Чорнобилі та Фукусімі, заклали правові основи для подальшої співпраці з метою об'єднання науково-технічного потенціалу і ресурсів, а також використання знань і досвіду фахівців та експертів обох країн у сфері подолання наслідків аварій на АЕС.

Окрім того, знаменною подією в історії двосторонніх відносин між Україною та Японією стало прийняття 17 квітня 2012 року на сесії Палати представників японського парламенту Резолюції з нагоди 20-ї річниці встановлення дипломатичних відносин між обома країнами щодо поглиблення дружніх зв'язків між Японією та Україною, включно зі співпрацею у сфері ліквідації аварій на АЕС. Угода між Урядом України та Урядом Японії про співробітництво у сфері поліпшення післяаварійного реагування на надзвичайні ситуації на атомних електростанціях була ратифікована Законом України № 4669-VI від 27 квітня 2012 року та набрала чинності 30 травня 2012 року.

Відповідно до положень Угоди на запрошення японської сторони 26 липня 2012 року у Токіо відбулося перше засідання Спільного комітету з питань співробітництва у сфері поліпшення післяаварійного реагування на надзвичайні ситуації на атомних електростанціях за участю українських фахівців з постчорнобильської проблематики на чолі з головою Державного агентства України з управління зоною відчуження В.І. Холошею.

До складу офіційної делегації також увійшли: помічник Міністра надзвичайних ситуацій України С.К. Парашин, Посол України в Японії М.А. Кулінич, головний спеціаліст відділу екологічної та техногенної безпеки Національного інституту стратегічних досліджень О.І. Насвіт, заступник технічного директора з безпеки Державного спеціалізованого підприємства «Чорнобильська атомна електростанція» (ДСП «ЧАЕС») О.Є. Новіков, Директор Інституту проблем безпеки атомних електростанцій Національної академії наук України О.О. Ключников, головний науковий співробітник Інституту проблем безпеки атомних електростанцій Національної академії наук України Б.С. Прістер.

У ході засідання сторони обговорили поточний стан справ на аварійній АЕС «Фукусіма-1», заходи, що вживаються японським урядом для мінімізації наслідків аварії у префектурі Фукусіма, питання майбутнього ядерної енергетики Японії, включно й безпеку атомних електростанцій, основні аспекти відродження територій, як головного завдання, що наразі постало перед Японією.

Сторони відзначили, що співпраця була б більш успішною і ефективною, якби здійснювалась в рамках спільно розроблених та погоджених програм чи проектів за такими пріоритетними напрямками:

удосконалення систем підтримки прийняття рішень у надзвичайних ситуаціях радіологічного характеру на базі досвіду Чорнобиля та Фукусіми; адаптація до умов Фукусіми систем підтримки прийняття рішень щодо контрзаходів у сільському господарстві, розроблених для радіоактивно забруднених Чорнобильських територій; здійснення соціально-психологічного моніторингу і реабілітації населення, що зазнало впливу ядерних аварій; удосконалення радіологічної освіти та забезпечення цільових груп населення радіологічною інформацією.

Виходячи з тих проблем, що стояли перед центральною та місцевою владою Японії, український уряд та вчені визначили, що можуть надати результати та методи своїх наукових досліджень, а експерти та фахівці практичну допомогу у вирішенні низки питань, які були розділені на такі основні категорії:

- технічна допомога з ліквідації наслідків аварії та поводження з радіоактивними відходами. Утримання, управління, обслуговування та моніторинг «Зони відчуження»;
- дезактивація (очищення) забруднених територій, дослідження впливу радіації на навколишнє середовище;
- заходи з подолання та пом'якшення медичних наслідків ядерної аварії, методи та засоби профілактики, діагностики, лікування і реабілітації ліквідаторів; дозиметричний моніторинг населення, дозиметрична паспортизація радіоактивно забруднених територій;
- соціально-психологічна реабілітація населення, яке постраждало від техногенних аварій;
- державне управління процесами подолання наслідків важких радіаційних аварій та його нормативно-правове забезпечення.

З огляду на це в середині вересня 2012 року ДСП «ЧАЕС» та Інститут проблем безпеки атомних електростанцій НАН України передали на розгляд ТЕПКО проекти відповідних меморандумів щодо подальшої практичної співпраці.

Українська сторона офіційно підтвердила рішення створити міжнародну консультативну Групу з питань виводу з експлуатації АЕС «Фукусіма-1» та залучити до її складу М.О. Штейнберга, який є міжнародно-визнаним професійним експертом та має значний досвід, володіє англійською мовою. 3–7 червня 2013 року в Японії відбулося перше засідання Групи.

Протягом 2013 року Україну відвідали японські парламентарі: голова парламентської групи дружби «Японія–Україна», член Палати представників парламенту Японії від керівної Ліберально-демократичної партії Е. Морі; депутат Палати радників парламенту Японії, голова Нової партії реформ Х. Араї та його однопартійці: Т. Хірано, колишній міністр з питань відновлення країни після Великого Східнояпонського землетрусу К. Хамада, колишній парламентський віце-міністр закордонних справ Японії; парламентський секретар з питань реконструкції,

віце-міністр Агентства з реконструкції Й. Каеюка; член Палати представників парламенту Японії К. Хосода (ЛДПЯ).

22–27 квітня 2013 року на запрошення Японського атомного промислового Форуму в Японії перебував голова міста Коростень Житомирської області В.В. Москаленко, який виступив на 46-й щорічній Конференції Форуму з доповіддю-презентацією щодо ефективних зусиль та унікального досвіду діяльності міської влади і місцевої громади міста Коростень, найбільшого населеного пункту на території зони, що постраждала від аварії на ЧАЕС.

У 2013 році було багато візитів на високому рівні і рівні робочих груп. Зокрема, 3–8 червня 2013 року тривав робочий візит до Японії делегації України на чолі з міністром екології та природних ресурсів України Олегом Проскураковим. До складу делегації входив голова Державного агентства України з управління зоною відчуження В.І. Холоша. У ході візиту було проведено низку двосторонніх зустрічей з міністром навколишнього середовища Японії Нобутеру Ісіхара; міністром з питань координації політики щодо ліквідації наслідків ядерної аварії на Фукусімі, головою Агентства Японії з реконструкції Таку мі Немото; заступником міністра економіки, торгівлі та промисловості Японії Казуйоші Акабою.

17 липня 2013 року в місті Києві відбулося друге засідання Спільного українсько-японського комітету з питань співробітництва у сфері поліпшення післяаварійного реагування на надзвичайні ситуації на атомних електростанціях. За підсумками засідання підписано протокол Спільного комітету, де зазначено основні аспекти та ідеї, що їх обговорили під час засідання. Враховуючи поточну ситуацію на АЕС «Фукусіма», обидві сторони заявили про свій незмінний намір зміцнювати співпрацю у сфері поліпшення післяаварійного реагування на надзвичайні ситуації.

25 серпня 2013 року Міністр закордонних справ Японії Фуміо Кісіда в рамках зустрічі з Міністром закордонних справ України Леонідом Кожарою відвідав територію зони відчуження та безпосередньо промисловий майданчик Чорнобильської АЕС, а також зону вільного доступу збірки Арки.

15–16 квітня 2014 року в Токіо відбулася сорок сьома щорічна Конференція неурядового об'єднання Японії «Японський атомний промисловий Форум» (Japan Atomic Industrial Forum – JAIF). В рамках 3-ї сесії планували виступ міського голови Славутича В.П. Удовиченка як головного доповідача з тематики сесії. На жаль, через ускладнення суспільно-політичної ситуації в Україні мер міста не знайшов можливості прибути в Японію. Замість виступу наживо було забезпечено 25-хвилинне відеозвернення В.П. Удовиченка на тему «Технополіс Славутича – ефективний засіб екологічної, економічної та соціальної реабілітації населених пунктів зони радіоактивного

забруднення», в якому він акцентував увагу на історії будівництва наймолодшого в Україні міста Славутич, яке стало «центром соціального оптимізму», унікального досвіду і зусиль міської влади, місцевої громади щодо соціально-економічного та культурного розвитку міста, що має статус особливої економічної зони, дав пояснення щодо історії взаємин та співпраці м. Славутич з Чорнобильською АЕС, а також щодо готовності адміністрації та фахівців міста співпрацювати з японськими партнерами, зокрема з префектури Фукусіма, над спільними проектами для подолання наслідків техногенних аварій, що трапилися в Україні та Японії.

17–22 лютого 2014 року відбулося друге, а 23–27 червня цього ж року третє засідання «Групи міжнародних експертів» (International Expert Group – IEG), в роботі якої взяли участь незалежний експерт М.О. Штейнберг.

20 червня 2014 року проведено запуск двох невеликих супутників з метою моніторингу змін навколишнього середовища та стану довкілля навколо зон Чорнобильської та «Фукусіма-1» атомних електростанцій. Супутники Hodooyoshi-3 і Hodooyoshi-4, розроблені японськими спеціалістами Аерокосмічного Центру передових технологій Токійського університету, запущено у космос за допомогою української ракети-носія «Дніпро» з космодрому в місті Ясний Оренбурзької області РФ.

З двох аварійних атомних електростанцій і прилеглих районів за допомогою супутників регулярно надходитиме необхідна інформація, яка включатиме фотографування та замір рівнів радіації.

У 2014 році урядом Японії було виділено 3 млн дол. США Національному науковому центру радіаційної медицини, Національному університету біоресурсів і природокористування України, а також 5 обласним лікарням в Житомирі, Луцьку, Києві, Рівному та Чернігові як грант непроєктного типу на закупівлю спеціального обладнання для медичних закладів та дослідницьких установ України, які роблять внесок у подолання наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

Незважаючи на те що з моменту природного катаклізму минуло більше трьох років, пристрасі навколо аварійної АЕС «Фукусіма-1» не вщухають. Справа не тільки в природному прагненні японців визначити остаточно і чітко винних, зазначаючи прізвища та посади. У громадських колах не вирішено важливе стратегічне питання — що робити з атомною енергетикою країни? Рішення попереднього уряду зупинити всі наявні в країні атомні електростанції призвело до негативних для економіки Японії наслідків. Через відсутність власних енергоресурсів енергетичні компанії витрачають значні кошти на закупівлю природного газу, нафти, інших джерел палива.

Зупинка реакторів впливає на рівень життя пересічних громадян, оскільки вже чотири енергетичні компанії змушені були підняти тарифи на електроенергію. Наразі в країні працює всього два ядерні реак-

тори на АЕС «Оі» в префектурі Фукуї. Інші 48 енергоблоків знаходяться або на плановому технічному огляді, або очікують дозволу на поновлення функціонування. Чотири енергоблоки АЕС «Фукусіма-1» виведені з експлуатації назавжди через аварійний стан і прийняте рішення щодо їх демонтажу.

«Промислове лобі» країни вважає, що повернення до роботи хоча б частини атомних електростанцій значно покращило б економічну ситуацію в Японії. При цьому враховується, що синдром післяаварійної «радіофобії» у японського суспільства поступово вгамується. Це продемонстрували останні парламентські вибори, на яких перемогу отримала «проядерно» налаштована Ліберально-демократична партія. Після перемоги на виборах за ініціативою лідера ЛДП, прем'єр-міністра країни С. Абе політику повної відмови від ядерної енергетики до 2030 року, так званої «нульової залежності», було відмінено. Ліберал-демократи також реалістично розглядають почерговий запуск ядерних реакторів, які пройдуть перевірку на безпеку з боку Комісії з ядерного регулювання Японії.

Прем'єр-міністр С. Абе підкреслив, що уряд відновить експлуатацію АЕС після підтвердження їх безпеки. За словами глави держави, необхідність відновлення роботи атомних станцій зумовлена потребами забезпечити енергонезалежність держави і розвитку економіки.

Рішення про подальшу експлуатацію реакторів прийматиметься лише після того, як будуть затверджені і набудуть чинності нові нормативи ядерної безпеки, а призупинені енергоблоки перевірять на відповідність новим вимогам. Всі ланки системи безпеки продублюють: для кожної атомної станції створять два центри управління. Один з них буде значно віддалений від АЕС, на відстані будуть розташовуватися також і додаткові джерела електрики та води для охолодження реактора. Крім того, всі станції оснастять парком мобільної спецтехніки. Зміняться також вимоги до геодезичних параметрів для атомних станцій.

Слід зазначити, що від того, на яких умовах зможе повернутися до роботи більша частина атомних станцій, якщо взагалі зможе повернутися, залежатиме доля японської енергетики і, відповідно, економіки на роки вперед.

14 червня 2013 року уряд ухвалив щорічну «Білу книгу з енергетики», головний елемент якої — відсутність позиції про повну відмову від АЕС до 2030 року. Це фактично означає, що Японія згорнула раніше поставлене завдання виведення з енергетики атомної складової.

У «Білій книзі» загалом наголошується на необхідності в перспективі розвивати нові екологічно чисті види енергії, залишивши в енергобалансі країни частку атомної енергетики. Уряд підтвердив, що продовжуватиме інвестиції в розвідку і розробку запасів метангідратів, які у великих обсягах знаходяться на дні океану в прилеглих до Японії районах.

- ¹ На АЭС Фукусима-1 вытекло около 100 тонн радиоактивной воды. — Режим доступа: http://ukrinform.ua/rus/news/na_aes_fukusima_1_viteklo_okolo_100_tonn_radioaktivnoy_vodi_16050M/
- ² Экологические проблемы стран Азии и Африки / под науч. ред. Д.В. Стрельцова, Р.А. Алиева. — Москва: Из-во: Аспект-Пресс, 2012.
- ³ Д. Стрельцов. Фукусима. Горькие уроки японской катастрофы. 04 апреля 2012. — Режим доступа: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=285#top
- ⁴ Українсько-японське співробітництво по лінії Чорнобиль–Фукусима. — Режим доступу: <http://niss.gov.ua/articles/1042/>
- ⁵ Про співпрацю у сфері подолання наслідків аварії на АЕС та умови припливу японських інвестицій в Україну розповів у ексклюзивному інтерв'ю «Зовнішнім справам» Надзвичайний і Повноважний Посол Японії в Україні Тоїчі Саката // Зовнішні справи. — 2013. — № 11. — С. 8–11.
- ⁶ Чорнобиль: десять років подолання: За матеріалами Мінчорнобиля України / заг. ред. В. Холоші. — К.: Чорнобильінтерінформ, 1996. — 47 с.

Mykola KULINYCH,

*Rector of the Diplomatic Academy of Ukraine, Ministry of Foreign Affairs of Ukraine,
Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador*

COOPERATION BETWEEN UKRAINE AND JAPAN IN THE SPHERE OF NUCLEAR SAFETY: FUKUSHIMA-CHORNOBYL FORMAT

March 11, 2014 marked three years since the Great East Japan Earthquake, tsunami and Fukushima No 1 nuclear power station accident. The earthquake that was followed by gigantic tsunami practically destroyed the entire infrastructure of Tohoku communities located on the North-East coast of Japan. The earthquake and tsunami destroyed partially or fully over 400 thousand houses and left over 22 million tons of debris.

Calculation of damages incurred by Japan as a result of the natural disaster and a chain of accidents, fires and explosions on a cascade of nuclear power stations and other industrial facilities located along the Pacific coast of the country established that the world's third largest economy has lost at least 10% of its gross domestic product.

The country embarked to restore and rebuild the infrastructure necessary for residents to return to their houses, create conditions for permanent residence — restoration of utilities, roads, schools and medical facilities, etc. Authorities will also fund all medical expenses for under aged residents of the prefecture.

Following the events of March 11, 2011 the cooperation between Ukraine and Japan was primarily driven by the need to focus on implementation of disaster (earthquake and tsunami) recovery assistance programs and Fukushima No 1 nuclear power station accident as well as making sure that Ukrainian humanitarian and technical aid is delivered to the Government of Japan.

It should be particularly noted that the countries have launched a new direction of cooperation that envisages intense interaction with Japan in terms of exploration and utilization of Ukraine's experience in overcoming the consequences of Chornobyl accident, the so-called Fukushima-Chornobyl cooperation, that has become the priority direction in bilateral relations.

Ukraine was among the first to offer humanitarian, expert, consultation and technical aid to Japan on the governmental level to overcome the consequences of Fukushima No 1 accident. At the same time Ukrainian scientists and experts offered their Japanese counterparts their experience and expertise in situation assessment and employment of proper solutions pertaining to possible ways of minimizing the consequences of a technogenic disaster. However, despite such joint efforts and active involvement of the Embassy, before the beginning of Autumn of 2011 neither governmental nor research and development institutions of Japan expressed any interest in active cooperation with Ukraine.

Already in September 2011 official Tokyo, being pressurized by certain groups of MPs that represent the stricken area, has fundamentally revised its attitude towards cooperation with our country in terms of exploration and utilization of the unique Ukrainian experience in overcoming the consequences of Chornobyl accident.

In view of the above a number of delegations (parliamentary, governmental, scientific and expert as well as representatives of Japanese media) visited Ukraine during 2011–2012 to examine Chornobyl nuclear power station and the adjacent territories that were contaminated as a result of the 1986 accident. Delegations held meetings with Ukrainian experts and scientists in the field of nuclear energy, radiological protection, radiation medicine, etc.

The frequency of visits remained high also during 2012 and 2013 with over 25 delegations of various levels visiting Ukraine to explore Ukrainian experience in overcoming the consequences of Chornobyl accident. Moreover, during that time approximately 20 Ukrainian experts have visited Japan upon its invitation to see the Fukushima prefecture and provide various consultations and suggestions to the Japanese counterparts.

Primary purpose of visits is to share the experience in overcoming consequences of accidents at nuclear power station, recovery of environment after technogenic accidents and discussion of possible actions and mechanisms of interaction between the two countries in terms of Fukushima-Chornobyl issue.

It has become clear and undeniable to Japanese counterparts that Ukraine has achieved a notable success in scientific research of Chornobyl-related issues, in particular, in maintaining the sarcophagus (New Shelter) and exploring the processes occurring in it, agricultural radiology, environment radiation monitoring, determination of exposure levels, including exposure level of thyroid gland, radiation medicine, Chornobyl sociological researches and that Ukraine is ready to share its experience and jointly conduct future researches.

In the course of the official visit of the Minister of Emergencies of Ukraine V.I. Baloha to Japan on April 18, 2012 the Government of Japan and the Government of Ukraine signed the Agreement concern-

ing Cooperation to Advance Aftermath Response to Accidents at Nuclear Power Stations.

For official Tokyo the signed document was the first agreement with a foreign country in the sphere of nuclear safety and in particular in aftermath response to accidents at nuclear powers stations. It is the first precedent in the world's practice that two countries that suffered the largest accidents at NPS, Chornobyl and Fukushima, laid down the legal basis for further cooperation to unite scientific and technical potential and resources and utilize experience and expertise of experts from both countries in the sphere of aftermath response to accidents at NPSs.

A memorable event in the history of Ukraine-Japan bilateral relations was the adoption on April 17, 2012 at the plenary session of the House of representatives of the Japanese parliament of a commemorative resolution marking the 20th anniversary of the establishment of diplomatic relations between Japan and Ukraine and intended to strengthen bilateral relations going forward in a broader range of areas, including in the sphere of mitigation of accidents at NPS.

Олександр МОЦИК,

*Надзвичайний і Повноважний Посол України
у Сполучених Штатах Америки*

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИХ ВІДНОСИН

Поточний рік став без перебільшення знаковим в українсько-американських відносинах. Фундаментальні виклики світовій безпеці, які випало долати Україні на сучасному етапі її розвитку, а також роль США у цьому процесі перевели взаємодію між нашими державами з площини суто двосторонньої співпраці у ранг чинника глобального масштабу.

У такому контексті статус стратегічного партнерства, який було присвоєно українсько-американським відносинам у 2008 році, в останні місяці набув принципово нового значення. Сьогодні розвиток цієї співпраці визнано пріоритетним національним інтересом обох країн у сфері зовнішньополітичної діяльності не лише формально, а й шляхом реалізації конкретних кроків та заяв на рівні керівництва держав.

На межі 2013/14 років увага міжнародної громадськості була прикута до подій на Майдані Незалежності у Києві, які названо Революцією гідності. Не стали винятком і Сполучені Штати, керівництво яких упродовж згаданих подій неодноразово декларувало підтримку демократичному та європейському курсу, обраному більшістю українців. Цивілізаційні прагнення нашої нації спричинили ефект єднання з американським народом навколо спільних цінностей, а трагічна кульмінація згаданих подій 20 лютого викликала глибокий шок та співчуття серед заокеанських партнерів.

Однак найважливішим стало значення США у **протидії нашої держави російській агресії**, спричиненій історичним вибором українців на користь демократії. На відміну від офіційної Москви, яка брутально знехтувала міжнародним правом та власними зобов'язаннями в рамках Будапештського меморандуму 1994 року, США впродовж цього періоду відігравали роль справжнього гаранта суверенітету та територіальної цілісності України.

Зусилля американців були зосереджені на виконанні таких завдань, як здійснення політичного тиску на російське керівництво, застосування обмежувальних заходів щодо російської економіки як ре-

акції на незаконні дії щодо України, а також консолідація міжнародної спільноти у протидії злочинній політиці Кремля, зокрема шляхом спільних санкцій, секторальних, з країнами ЄС, Австралії, Канади, Японії та інших. Окремим важливим завданням також стала активізація міжнародної фінансової, військово-політичної, технічної, гуманітарної та дипломатичної допомоги Україні з метою посилення обороноздатності нашої держави та стабілізації економічної ситуації.

Сполучені Штати стали першою країною, яка оприлюднила свою офіційну позицію щодо російської агресії та окупації збройними силами РФ Автономної Республіки Крим. Офіційний Вашингтон в особі Президента, Віце-президента, Державного секретаря, Міністра оборони, лідерів фракцій Конгресу, громадських діячів та численних експертів неодноразово піддавали жорсткій критиці дії Російської Федерації в Україні, характеризуючи їх як неспровоковану агресію, порушення всіх норм та положень міжнародного права, неприпустиме для держави, яка декларує пріоритетність підтримання добросусідських відносин.

У відповідь на окупацію Криму Сполучені Штати ініціювали низку заходів міжнародного характеру, зокрема призупинення членства РФ у Великій вісімці та засудження дій РФ шляхом ухвалення ре-

золюцій ГА ООН та ПА ОБСЄ. США одними з перших ввели пакет санкцій щодо РФ, а в середині липня очолили процес застосування щодо економіки РФ окремих секторальних санкцій, до якого трохи згодом долучилися європейські та інші міжнародні партнери.

Таким чином, санкції США вже торкнулися найбільших російських компаній енергетичного та військово-промислового комплексу, машинобудування та високотехнологічної сфери, а також банків і фінансових структур, зокрема й тих, які обслуговують ВАТ «Газпром», російський нафтогазовий сектор та найбільші інфраструктурні проекти Кремля. Крім того, персональні санкції шляхом заморожування активів, що перебувають під юрисдикцією США, і відмови у видачі американських в'їзних віз застосовані не лише до широкого кола осіб, безпосередньо причетних до підриву суверенітету і територіальної цілісності України, а й до членів їхніх сімей і ділових партнерів.

Загалом, сьогодні до списку санкцій США проти РФ включено 37 російських високопосадовців та політичних діячів, 4 — представники великого бізнесу, наближеного до Кремля, а також 36 російських компаній.

Особам і підприємствам, включеним до списку санкцій, значно обмежено доступ до міжнародних фінансових ринків, сучасних технологій і промислової кооперації, а також суттєво ускладнено залучення інвестицій, що завдає значної шкоди по економіці Росії та істотно підвищує ціну агресії щодо України.

Важливою віхою у процесі надання Сполученими Штатами сприяння Україні стало підписання Президентом США Б. Обамою 3 квітня Закону на підтримку суверенітету, територіальної цілісності та економічної стабільності в Україні, яким було розпочато процес застосування політики санкцій щодо РФ у зв'язку з агресією проти України. Крім того, згаданий нормативно-правовий акт став головним у фінансовій підтримці Україні, забезпечивши надання нашій державі кредитних гарантій на суму 1 млрд дол.

На політичному рівні необхідність сприяння Україні у протидії російській агресії стала одним з небагатьох питань на порядку денному США, щодо якого спостерігалось безпрецедентне об'єднання політичних еліт. Попри загострення політичного протистояння у зв'язку з проведенням у США проміжних виборів до Конгресу, впродовж року федеральним законодавчим органу вдалось шляхом двопартійної підтримки ухвалити низку правових актів (чотири резолюції та два закони), у яких висловлюється підтримка України та засуджуються дії РФ.

Консенсус офіційних та експертних кіл США з приводу українського питання доповнюється також і принциповою позицією американського народу. Зокрема, як засвідчило опитування, проведене соціологічною службою Gallup, у зв'язку з агресією щодо України 68% респондентів стали оцінювати Росію як ворога або недружню до США державу, а 69% громадян критично відгукувались про Президента РФ В. Путіна.

Заступник держсекретаря США Вікторія Нуланд на базі Державної прикордонної служби України (ДПСУ) у Києві. 8 жовтня 2014 р.
Assistant Secretary of State Victoria Nuland at a Ukrainian State Border Guard Service (SBGS) Base in Kyiv, Oct. 8, 2014

Водночас опитування CNN засвідчило схвалення населенням США політики сприяння Україні та санкцій щодо РФ на рівні 59%.

У такому контексті взаємодія з російською стороною чи публічна підтримка дій Кремля щодо України трактується у Сполучених Штатах як своєрідний прояв «поганого тону». На офіційному рівні це проявляється у припиненні або згортанні двосторонньої співпраці з головних напрямів та максимальному звууженні співробітництва між США та РФ. Нині рівень такої взаємодії понижено до робочого рівня, а її реалізація відбувається лише за умов граничної необхідності та відсутності публічності.

Поруч зі спільною роботою України та Сполучених Штатів у рамках протидії російській агресії впродовж 2014 року відбувалась взаємодія між країнами за іншими, більш традиційними для двостороннього співробітництва, напрямками. Свідченням уваги США до українського питання та сучасного стану двосторонніх відносин стала безпрецедентно висока динаміка **політичного діалогу** на всіх рівнях, що спостерігалася впродовж 2014 року. Зокрема, з офіційними візи-

Командувач сухопутних військ ЗС США в Європі генерал-лейтенант Дональд Кемпбел стоїть поруч із секретарем сухопутних військармії США містером Джоном МакХью та командувачем Сухопутних військ ЗС України генерал-лейтенантом Анатолієм Пушняковим. Прес-конференція під час військових навчань Україна-НАТО «Rapid Trident 2014». Яворів, Україна. 19.09.2014. U.S. Army Europe Commander Lt. Gen. Donald M. Campbell stands beside Secretary of the United States Army John McHugh and Ukrainian Land Forces Commander Lt. Gen. Anatoliy Pushnyakov during a press conference at Rapid Trident 2014 here, Sept. 19. Yavoriv, Ukraine

тами США відвідали Президент України П. Порошенко та прем'єр-міністр А. Яценюк, які провели переговори з керівництвом країни, представниками законодавчих, офіційних та ділових кіл. З часу обрання на посаду, у травні Глава української держави тричі зустрічався з Президентом США Б. Обамою та був удостоєний права виступити з промовою на спільному засіданні обох палат Конгресу США.

Своєю чергою Україну двічі відвідав віце-президент США Дж. Байден, а низка делегацій американських законодавців нанесли візити до нашої держави в ході Революції гідності та після неї, а також з метою спостереження за президентськими виборами в Україні. Високою була й динаміка обміну візитами на рівні керівників органів державної влади.

З огляду на політичну та економічну ситуацію в нашій державі США активізували процес забезпечення України **технічною допомогою**. За підрахунками Адміністрації Президента США, загальний обсяг допомоги, наданої Україні у 2014 році, становитиме близько 291 млн дол.

(без урахування 1 млрд дол. США кредитних гарантій). Зазначені кошти виділятимуться як з джерел, закладених у федеральний бюджет на 2014 фінансовий рік, так і з кризових фондів.

Окрім закладених раніше у бюджеті 63 млн дол. ця сума також включає понад 100 млн дол. на фінансування т.зв. «пакета кризової допомоги», яким забезпечуються заходи з повернення вкрадених активів та боротьби з корупцією, забезпечення вільного і прозорого виборчого процесу, підтримка економічних реформ та енергетичного сектору, сприяння конституційній реформі та зміцненню кордонів, розвиток громадянського суспільства та ЗМІ.

Окремим напрямом технічної допомоги США стала робота із надання нашій державі військового обладнання, майна та послуг, що є особливо актуальним елементом цього процесу у світлі російської агресії.

Попри виникнення нових та безпосередніх загроз незалежності нашої держави, Україна, як і раніше, залишається надійним партнером США у **сфері безпеки**, підтримуючи зусилля американської сторони в боротьбі з тероризмом та кібертероризмом, розповсюдженням ядерної зброї, піратством, торгівлею людьми, незаконним обігом наркотичних речовин та відмиванням коштів. Така співпраця відбувається як на двосторонньому рівні, так і в рамках багатосторонніх ініціатив.

Наша держава налаштована й надалі долучатися до міжнародної миротворчої діяльності в операціях ООН, НАТО та ЄС, у т.ч. в Афганістані, Іраку, Косово, Ліберії, Судані, Демократичній Республіці Конго та Кот-д'Івуарі. Вже традиційно у вересні 2014 року Україна прийняла на своїй території учасників спільних українсько-американських військових навчань «Сі Бриз» та «Репід Трайидент».

Продовжується взаємодія і в галузі нерозповсюдження зброї масового знищення, в рамках якої Україна вивезла зі своєї території понад 230 кг високозбагаченого урану. До 2020 року було продовжено Угоду між Україною і США щодо надання допомоги Україні в ліквідації стратегічної ядерної зброї, а також запобігання розповсюдженню зброї масового знищення.

В **економічній взаємодії** слід констатувати певне скорочення двостороннього товарообігу, викликане об'єктивними реаліями, з якими нині зіткнулась українська економіка. За даними Комісії США з міжнародної торгівлі, за 7 місяців 2014 року загальний товарообіг між США та Україною впав на 24,2% (або на 436,9 млн дол.) порівняно з аналогічним періодом минулого року і склав 1370,8 млн дол. Дефіцит балансу двосторонньої торгівлі наразі становить 168,8 млн дол. При цьому відбулось падіння експорту українських товарів до США на 13,4% (або на 93,3 млн дол.), що на кінець липня 2014 року становить 601 млн дол. Водночас імпорт американської продукції в Україну впав на 30,9% (або на 343,6 млн дол.) та склав загалом на кінець звітного періоду 769,8 млн дол. (за даними Державної служби статисти-

Президент України Петро Порошенко та Міністр з питань торгівлі Сполучених Штатів Америки Пенні Пріцкер. 23.09.2014

President of Ukraine Petro Poroshenko and with U.S. Secretary of Commerce Penny Pritzker

ки України, за січень–липень 2014 року експорт товарів з України до США склав 418,500 млн дол. (зниження на 18,3%), імпорт товарів з США склав 1194,755 млн дол. (падіння складо 26,2%).

Попри невтішні, на перший погляд, тенденції, існують і позитивні моменти. Зокрема, незважаючи на зменшення загального обсягу українського експорту, за відповідний період з 15 основних позицій за 9 відбулося зростання українського експорту до США.

При цьому Україна зберігає значне позитивне сальдо торгівлі послугами зі США — за 6 місяців 2014 року складо 190,1 млн дол. (експорт вітчизняних послуг до США за перше півріччя 2014 року склав 322,2 млн дол., імпорт — 132,2 млн дол.).

За даними Держкомстату України, за обсягом прямих інвестицій, залучених в економіку України, США, як і раніше, посідають одинадцяте місце. Станом на 1 липня 2014 року в економіку України залучено 890,2 млн дол. американських інвестицій, або 1,8% усіх прямих іноземних інвестицій, залучених в економіку України.

Сьогодні пріоритетними напрямками торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва України зі Сполученими Штатами є

енергетика, сільське господарство, ІТ-сфера, авіакосмічна галузь та машинобудування.

Співпраця в **енергетичній сфері** є одним з головних пріоритетів стратегічного партнерства між Україною та США. Діалог у галузі енергетики сприяє налагодженню відносин у напрямі реструктуризації та реформування енергетичного сектору України, залученню американських інвестицій та технологій, диверсифікації джерел енергопостачання України та зменшенню її енергетичної залежності. Взаємодія у цій галузі набула особливої ваги з огляду на посилене використання Москвою енергетики як інструменту політичного тиску, яке спостерігається останнім часом.

За підсумками 2014 року слід констатувати особливий поступ у співпраці у сфері ядерної енергетики, який знайшов своє втілення у підписанні доповнення до договору 2008 року між НАЕК «Енергоатом» та компанією «Вестінхауз» щодо постачання американського ядерного палива в Україну. Відповідно до документа, американська компанія постачатиме протягом 2014–2020 років ядерне паливо для потреб двох реакторів Південноукраїнської АЕС. Водночас в рамках іншого договору, підписаного цього року НАЕК «Енергоатомом» та американською компанією «Холтек Інтернешнл», планується будівництво Централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива на території Чорнобильської АЕС.

Тим часом низка американських компаній продовжують розробку ділянок видобутку енергоресурсів на території України. Так, компанія «Шеврон» здійснює розробку нафтогазоносною ділянки у Львівській та Івано-Франківській областях, прогнози ресурси якої становлять 2,98 трлн куб. метрів газу, а загальні інвестиції у видобуток газу можуть перевищити 10 млрд дол. США. Крім того, американська компанія «КАБ Енерджі» оголосила про придбання української нафтогазодобувної компанії «Приват Ко» з метою розширення власної діяльності у сфері видобутку енергоресурсів у нашій державі, а американська компанія «Фронтера Ресорсіс» розпочала підготовку до реалізації проекту з видобутку вуглеводнів в Одеській області.

Серед проблемних питань, які непокоять американську сторону в економічній сфері, залишається необхідність посилення захисту прав інтелектуальної власності в Україні, проблемні питання діяльності американських інвесторів на українському ринку та необхідність вдосконалення умов ведення бізнесу в Україні. При цьому Україна очікує від Сполучених Штатів зняття низки антидемпінгових обмежень проти українських експортерів хімічної та металопродукції, спрощення допуску на американський ринок української сільськогосподарської продукції (зокрема, пшениці, кукурудзи, м'яса птиці тощо), окремих груп товарів харчової промисловості та машинобудування, збільшення кількості спільних проектів у авіакосмічній галузі, у медицині та біотехно-

Надзвичайний і Повноважний Посол США в Україні Джеффері Пайєтт з українськими студентами — учасниками навчальної програми FLEX, яку фінансує уряд США
The Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of USA in Ukraine Geoffrey R. Pyatt with Ukrainian students — the members of FLEX educational program financed by the government of the USA

логіях, IT-сфері та проведення спільних науково-дослідних робіт у царині високих технологій. На всіх зазначених напрямках триває предметне обговорення та конкретна робота з вирішення суперечливих питань.

Значним кроком на шляху до активізації **міжлюдських контактів** між Україною та США у 2014 році стала лібералізація візового режиму. Україна із задоволенням відзначає рішення американських колег, ухвалене у квітні, щодо збільшення до десяти років максимального терміну дії віз, що видаються нашим громадянам для в'їзду до США з метою бізнесу і туризму. Це той тип віз, на який припадає понад 50% від усіх оформлених у Посольстві США в Україні.

Згідно з оприлюдненими статистичними даними протягом року США видають громадянам України близько 50 тисяч віз. Поступово спадає відсоток відмов в оформленні їх, однак, на нашу думку, він все ще залишається досить високим (близько 25%).

Торкаючись теми **культурно-гуманітарної співпраці**, слід перш за все зазначити, що нинішній високий рівень стратегічного партнерства між Україною та Сполученими Штатами значною мірою зумовлений активністю української громади. Важлива роль належить американським українцям у розвитку ділових контактів та міжрегіонального

співробітництва, зміцнення позитивного іміджу України в США, підтримання української історичної та культурно-освітньої спадщини, мови, звичаїв і традицій українського народу на теренах Америки.

Українська діаспора США дуже активно реагує на події в Україні і повністю підтримує мирний план Президента України та дії української влади, спрямовані на стабілізацію ситуації на Сході країни. Представники української діаспори звертаються з листами до Президента США, зустрічаються з представниками Конгресу та Адміністрації Сполучених Штатів, політологічних центрів, неурядових організацій, лідерами інших діаспор з тим, щоб одержати підтримку в питаннях протидії агресії Кремля і інформаційній війні, розв'язаної Росією проти України. Саме завдяки зусиллям та наполегливій праці української громади українське питання цього року було одним з основних на порядку денному Конгресу США.

Ми бачимо у наших співвітчизниках в Америці надійного партнера, який розуміє важливість консолідації сил усього українства задля нашої спільної мети — європейського майбутнього України та зміцнення стратегічного партнерства між Україною та США.

Окрім взаємодії з діаспорою, Посольство України в США сприяє представленню культури і мистецтва нашої країни американській публіці. Партнерами у цій благородній справі виступають низка неурядових організацій Америки, а також численні організації української діаспори з різних регіонів країни.

Співробітництво між нашими країнами характеризується високим рівнем активності академічних та інших видів обмінів, які фінансуються урядом США через низку програм, таких як «Програма обміну для майбутніх лідерів», програми ім. Маскі, Фулбрайта та Гамфрі, «Програми педагогічної майстерності та досягнень учителів шкіл Євразії та Південної Азії», програми «Відкритий світ», «Громадські зв'язки» тощо. У цьому контексті варто також відзначити розвиток міжрегіональної взаємодії та встановлення нових взаємовигідних економічних та культурно-гуманітарних зв'язків між містами і регіонами України та Сполучених Штатів.

Цікаво, що погіршення американсько-російських відносин спричинило позитивний ефект для нашої держави — у зв'язку з російською відмовою від участі у «Програмі обміну для майбутніх лідерів» половина з майже 240 місць, які були призначені для російських школярів, будуть надані українцям. Таким чином, кількість місць у програмі для наших молодих співвітчизників зростає з 204 до понад 300.

Окремо варто зупинитися на **інформаційному аспекті** співпраці із США, який у світлі останніх подій в Україні став одним з пріоритетних у роботі Посольства України. Адже в той час, коли Росія на додаток до відкритої військової агресії проти нашої держави веде ще

Президент України Петро Порошенко в студії «CNN Washington» 18.09.2014
The president of Ukraine Petro Poroshenko in the office of «CNN Washington»

й потужну інформаційну війну, протидія антиукраїнській пропаганді закордоном набула стратегічного характеру.

У цьому контексті Посольством було активізовано взаємодію з провідними американськими ЗМІ, зокрема інформаційними агентствами «Associated Press», «Bloomberg», «Reuters», телеканалом «CNN», газетами «Wall Street Journal», «The Washington Post», «USA Today» та ін. задля донесення правдивої інформації та позиції України щодо ситуації в нашій державі.

Вже традиційними стали прес-конференції та окремі інтерв'ю українських високопосадовців для провідних інформаційних ресурсів США, щоденна розсилка новин та об'єктивної інформації на адреси органів федеральної та місцевої влади, національних та регіональних ЗМІ, а також оприлюднення статей з актуальних питань українського сьогодення.

Посольство також докладает максимум зусиль задля просування на телевізійному ринку США програм українського телебачення. Так, з листопада 2013 року в Окрузі Колумбія, а також штатах Мериленд та Вірджинія почалася трансляція програм НТКУ українською мовою в рамках спільного проекту з американською телекомпанією «MHz Networks». З березня 2014 року проект вийшов на новий рівень — наразі телеглядачі в таких містах, як Нью-Йорк, Лос-Анджелес, Філадельфія, Чикаго, Сан-Франциско, Вашингтон,

Денвер, Міннеаполіс та ін. (загальна аудиторія становить понад 40 мільйонів «домівок») мають можливість переглянути українські новини англійською мовою.

Уваги також заслуговує спільний проект Посольства України в США та журналу «National Geographic Magazine», в рамках якого у жовтні 2013 року у Посольстві було відкрито фотовиставку «Україна очима Національного географічного товариства», до якої увійшло майже 40 унікальних світлин, зроблених в нашій країні фотографами товариства починаючи з 1918 р. Цього року згадана фотовиставка подорожує Сполученими Штатами і її вже відвідали мешканці та гості міст Тусон (Аризона), Детройт (Мічиган), Чикаго (Іллінойс), Нью-Йорк.

Загалом слід констатувати, що фундаментальні виклики, з якими сьогодні зіткнулася Україна, спричинили небувале за 23 роки незалежності нашої держави зближення у взаємодії зі Сполученими Штатами. При цьому прорив у відносинах спостерігається за всіма без винятків напрямками. Окрім ефективної роботи на офіційному рівні, така тенденція має і більш глибокі причини. В першу чергу серед них варто виділити відданість США захисту суверенного права українців обирати власне майбутнє та йти демократичним, європейським шляхом розвитку. Крім того, Сполучені Штати продемонстрували неухильне дотримання взятим на себе зобов'язанням в рамках Будапештського меморандуму, будучи активно залученими до сприяння захисту суверенітету та територіальної цілісності України.

Таким чином, основним завданням у найближчій перспективі є збереження та нарощення нинішньої динаміки взаємодії, адже такий процес не лише несе взаємну вигоду обом державам, а є головним фактором миру, стабільності та благополуччя на Європейському континенті.

Oleksandr MOTSYK,

*Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador of Ukraine
to the United States of America*

THE MODERN STATE AND PERSPECTIVES OF THE DEVELOPMENT OF UKRAINE—U.S. RELATIONS

The current year has quite literally become the landmark year in Ukraine — U.S. relations. Fundamental challenges to the world's security that Ukraine is facing on the modern stage of its development as well as the role of the United States in this process have transformed the interaction between our states from merely bilateral cooperation to the factor of global scale.

In this context the status of strategic partnership that was assigned to Ukraine — U.S. relations in 2008 has acquired a fundamentally new meaning in the recent months. As of today, the development of this cooperation has been recognized as a priority national interest in the sphere of foreign affairs of both countries not only nominally but through specific steps and declarations at the highest level.

At the end of 2013 and the beginning of 2014 the attention of international community was focused on the events on Maidan Nezalezhnosti (Independence Square) in Kyiv, that have been named as the Revolution of Dignity. The United States were not an exception to that and its leadership has repeatedly declared its support of democratic and European course that has been chosen by the majority of Ukrainians. Civilizational aspirations of our nation have triggered a phenomenon of unity with American people in terms of mutual values, and the tragic culmination of the said events on February 20 have triggered a deep shock and compassion among the overseas partners.

However, crucial was the role of the U.S. in supporting Ukraine's actions against Russian aggression provoked by the historical choice made by Ukrainians in favor of democracy. Unlike official Moscow that has brutally neglected the international law and its own obligations within the Budapest Memorandum, 1994, the U.S. played the role of the real guarantor of Ukraine's sovereignty and territorial integrity during that hard period.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ

Сучасний світ перебуває в стані системних змін, під впливом яких його розвиток набуває якісно нових форм та змісту. При цьому вплив глобальних і регіональних процесів на міжнародну спільноту стає характерною ознакою нової історичної епохи — епохи глобальних трансформацій. У сукупності глобалізація, регіоналізація та інтеграція як мегатренди світового розвитку сприяють ерозії традиційних граней між зовнішньою і внутрішньою політикою та виникненню феномену світової політики.

Багатофакторність і масштабність цих процесів не залишає недоторканою жодну сферу суспільної діяльності, й впливає на існування людства. Серед різноманітних наслідків глобалізації найважливішими є збільшення ступеня взаємозалежності всіх елементів світової системи та уніфікація міжнародного життя. При цьому більшість вітчизняних і зарубіжних дослідників звертають увагу на неоднозначний вплив глобалізації на соціально-економічні, політичні та соціокультурні форми життя людства на внутрішню й зовнішню політику фактично всіх держав світу¹. Це дає підставу інтерпретувати глобалізацію як об'єктивний процес реструктуризації та якіснонового розвитку міжнародного середовища. У категоріях політичної науки її зміст визначають як *процес створення цілісної глобальної економіки, міжнародно-політичного оформлення цієї цілісності та прагнення транснаціональних еліт скористатися її можливостями для налагодження системи глобального управління*.

У довідниках і енциклопедіях з міжнародних відносин, що вийшли останнім часом у США та в країнах Британської співдружності, концепт глобалізації трактується досить широко — *це спільне існування та взаємодія всіх локальних спільнот, формальних і неформальних інститутів, національних держав, державних об'єднань, міжнародно-політичних регіонів і як результат — перетворення світу на місце глобальної взаємодії*².

У цьому зв'язку важливо дослідити результати їх загального та специфічного впливу на сферу зовнішньої політики й дипломатії, зокрема України. Характерно, що це питання вже кілька десятиріч активно обговорюється в політичних і наукових колах багатьох країн світу. Найбільш радикальним є погляд, згідно з яким дипломатія в умовах посилення транснаціональних відносин опинилася в кризовому стані. Наприклад, для таких відомих прихильників критичного підходу до ролі дипломатії в сучасному світі як Г. Кіссінджер і З. Бжезінський, така специфічна криза пов'язана зі зміною традиційної ролі держави у міжнародних відносинах під впливом глобалізації.

Ерозія Вестфальської системи міжнародних відносин, яка після розпаду біполярного світу набула характер ланцюгової реакції, значно послабила позиції державного суверенітету, котрий вважали необхідним елементом внутрішньої і зовнішньої могутності. Формування багатополюсного світу зі всіма його перевагами та недоліками суттєво змінило соціальні та геополітичні умови функціонування дипломатії. Можна погодитися з думкою російського професора та дипломата Т. Зонової про те, що «в цих умовах дипломатичні служби не могли не вступити повсюдно в смугу болючої кризи, оскільки вони вперше зіткнулися з необхідністю розв'язувати проблеми, котрі ніколи раніше не поставали перед класичною дипломатією»³.

Слід зазначити, що українська дипломатія також не уникла впливу притаманних періоду глобальних трансформацій болючих змін і труднощів. Вхідження України в сучасну міжнародну систему відповідно до проголошеного курсу на інтеграцію в євроатлантичні структури вимагало перегляду комплексу звичних уявлень про роль і місце нашої держави в міжнародному співтоваристві, а також відповідних інституціональних та функціональних змін у системі зовнішньополітичної діяльності та дипломатичної служби.

По-перше, стала очевидною необхідність розроблення комплексу нових зовнішньополітичних завдань та визначення пріоритетів як у контексті державної стратегії євроінтеграції, так і в більш широкому геополітичному вимірі.

По-друге, реалії сучасного світу вимагають від відповідних структур корегування концепції, стратегії і напрямів зовнішньої політики з метою оптимальної адаптації держави та українського суспільства до викликів і наслідків глобалізації.

По-третє, нове міжнародне середовище та відмінні від попередніх умови національного розвитку поставили перед Україною завдання підготовки дипломатичних кадрів, які в інтелектуальному, соціокультурному та професійному відношенні відповідали б вимогам забезпечення сталого розвитку в епоху тотальної боротьби за природні ресурси та конкуренції соціально-політичних ідентичностей.

Серед основних факторів глобалізації, які мають неоднозначний, але суттєвий вплив на функціонування системи міжнародних відносин, слід відзначити такі:

- сполучення внутрішніх і зовнішніх політичних, економічних і культурних чинників та інтересів у єдиний мультиполярний інтеракційний простір;
- глобалізація світового економічного розвитку веде до загальної економізації зовнішньополітичної діяльності;
- інформаційно-комунікаційна революція і як результат — безпрецедентне зростання світових мереж взаємозалежності;
- збільшення числа нових, зокрема недержавних, учасників міжнародних відносин при зміні функцій традиційних міжнародних організацій (ООН, НАТО, ОБСЄ тощо);
- демократизація міжнародних відносин і дедалі більш активна участь у них різноманітних соціальних груп і індивідів;
- регіоналізація світового економічного простору з відокремленням трьох економічних масивів у межах відповідних інтеграційних структур: Європа, Північна Америка і Східна Азія;
- посилення тенденцій асиметрії у відносинах між країнами глобального центру і світової периферії;
- критичне поглиблення розриву в рівнях соціально-економічного розвитку країн Півночі та Півдня;
- активізація викликів та зростання напруженості у сфері іміграції, демографії та екології;
- інтернаціоналізація тероризму та виникнення так званих «асиметричних загроз».

Варто зазначити, що сукупна дія цих факторів за певних обставин викликає захисну реакцію з боку країн світової периферії у вигляді самоізоляції, автаркії та протекціонізму. У свою чергу, це дає підставу країнам-глобалізаторам звинувачувати світову периферію в «ресурсному націоналізмі» та небажаним брати участь у розбудові транснаціональної економіки. Проте мегапростір транснаціональної економіки, що створюється завдяки діям «авангарду глобалізації», характеризується, за визначенням російського політолога О. С. Панаріна, «міжнародно-фінансовим хижацтвом» та «глобальною диктатурою носіїв однополярності»⁴.

Серед чинників глобалізації, які справляють загальний вплив на міжнародну систему, доцільно окремо визначити особливості їхнього впливу на сферу зовнішньої політики та дипломатії:

- зовнішня політика держави реагує на глобалізацію як на виклик, що виходить із середовища взаємодії провідних держав світу (major powers), а також недержавних акторів ієрархізованої міжнародної систем — транснаціональних корпорацій (ТНК) і міжнародних неурядових організацій (МНО);

- розмивання межі між функціональними особливостями зовнішньої та внутрішньої політики;
- постійна ерозія заснованої на принципах державного суверенітету Вестфальської системи міжнародних відносин і зростання ролі транснаціональних акторів;
- необхідність введення у зовнішньополітичну практику нових механізмів забезпечення стабільності, таких як превентивна дипломатія, миротворчі операції та міжнародні санкції;
- перетворення дипломатичних місій на «сервісні підприємства», що покликані виконувати обслуговувальні функції та вирішувати багато питань внутрішньої та зовнішньої політики держави, що їх акредитує;
- зростання ролі багатосторонньої дипломатії при одночасній «перекваліфікації» двосторонньої дипломатії для виконання нетрадиційних функцій;
- розширення параметрів і функцій економічної, енергетичної та гуманітарної дипломатії в контексті тенденції «генералізації» дипломатичної діяльності, яка поширюється на систему підготовки та перепідготовки працівників дипломатичної служби;
- посилення ролі суто професійних чинників — конкуренції між кар'єрними дипломатами та представниками бізнесових і політичних структур щодо заміщення вакантних посад в МЗС;
- зростання ролі психологічних факторів в умовах підвищення професійного ризику, з яким традиційно зв'язана дипломатична діяльність.

У цьому контексті не можна не згадати про важливість регіональних аспектів діяльності дипломатичних служб країн світу, позаяк вони постійно вирішують проблеми, спричинені процесами регіоналізації. Йдеться передусім про підвищення ролі регіонів у світовій політиці взагалі та розвитку економічної інтеграції та міжнародної співпраці зокрема.

Процес регіоналізації за своїми геополітичними наслідками для міжнародної спільноти не менш важливий, ніж глобалізація. Обидва процеси, як основні тенденції світового розвитку, хоча й взаємообумовлені та взаємозалежні, мають власну природу й певний ступінь автономності. Одна тенденція — глобалізація веде до універсалізації та гомогенізації світу (інтеграції), інша до відокремлення (фрагментації) різних регіонів планети. З огляду на це, американський політолог Дж. Розенау запропонував термін — «фрагментативність», який відбиває й поєднує дію двох процесів — фрагментації та інтеграції⁵.

Регіоналізація міжнародних відносин є відносно новим явищем, і пов'язана вона із відкритістю національних економік та інтенсифікацією міжнародної економічної взаємодії, тобто з прискоренням глобалізаційних процесів. Проте саме поняття «регіоналізм» виникло в результаті тривалої кризи інституту національної держави в умовах

інтернаціоналізації світового господарства та зростання ролі економічних регіонів. Таким чином, регіоналізацію слід розглядати і як складову глобалізації, і водночас як її альтернативу.

Разом з тим, протиставлення глобалізації і регіоналізації світового простору створює ілюзію їх отождолення відповідно до процесів впорядкування та хаотизації. Однак у аналітиків є підстави стверджувати, що глобалізація не обов'язково приведе до впорядкування міжнародної системи, а регіоналізація до настання загальнопланетарної анархії. На думку українського вченого М. Шепелева, вже сьогодні відбувається протилежне, а саме: регіоналізація, чи фрагментація «стає способом захисту від неупорядкованих впливів на локальні соціальні структури з боку глобального середовища»⁶.

Доречно підкреслити, що регіоналізація має властивість гіперболізованої мультиплікації провідних тенденцій і процесів, які діють на глобальному рівні. Іншими словами, регіоналізація сприяє інтенсифікації міжнародних взаємодій в межах конкретного територіального простору. Виступаючи у такій суперечливо складній формі, регіоналізація має свою специфіку та результати впливу на міжнародну систему, а також її суб'єкти, до яких треба віднести:

- створення трьох полюсів економічного розвитку з відповідними інституціональними структурами: західноєвропейського — ЄС, північноамериканського — НАФТА, азійсько-тихоокеанського — АТЕС;
- диверсифікацію зовнішньополітичної стратегії держави з орієнтацією на регіональні «центри сили»;
- пріоритетність регіональної стратегії та політики у розвитку держави;
- зростання ролі рубіжних країн та регіонів у багатомірному комунікаційному просторі;
- перенесення ваги з геополітичного чинника на економічний в системі стратегічних пріоритетів держави.

Варто зазначити, що процес регіоналізації супроводжується зростанням ролі рубіжних країн, розташованих на межі геополітичних і гео економічних просторів. Цей момент є дуже важливим для нашої держави, оскільки транскордонне положення України змушує її використовувати рубіжні функції для збалансування своїх відносин з пострадянськими країнами (Росією, Білорусією, Литвою), а також Західною Європою та країнами європейської периферії (Румунією і Туреччиною).

Вплив регіональних чинників на зовнішню політику України простежується також у її діяльності в регіональних і субрегіональних об'єднаннях, серед яких треба відзначити передусім СНД, ГУАМ і ОЧЕС.

Регіоналізація чітко простежується і в геополітичному коді України. На теоретичному рівні в ньому виокремлюються три зовнішні і внутрішні регіональні вектори, що покликані забезпечити опти-

мальний баланс життєво важливих інтересів держави. Генеральним напрямом — Заходу (Європейський Союз), Сходу (Росія) і Півдню (Середземномор'я) — відповідає специфіка Західної, Східної і Південної України. Тому втрата одного із зовнішніх напрямів веде до руйнування багатовимірного комунікаційного простору України в контексті її регіональної політики.

Розташування на межі трьох величезних геополітичних масивів — євроатлантичного, євразійського та близькосхідного — надає країні можливість відігравати роль країни-балансир, що в умовах міжцивілізаційних суперечностей є надзвичайно важливим з огляду на небезпеку їх розгортання до глобального рівня. Перебування біля потенційно нестабільної Євразії, яку Зб. Бжезінський називає, «новими світовими Балканами», спонукає Україну прискорювати реалізацію євроінтеграційної стратегії, що є цілком обґрунтованим і раціональним кроком.

У контексті сформульованої теми відзначимо вплив процесів регіоналізації на сферу дипломатії, яка згідно з традиційною інтерпретацією має забезпечувати виконання зовнішньополітичних цілей і завдань на державному рівні. До найбільш характерних наслідків такого впливу можна віднести таке:

- право європейських регіонів (згідно з Маастрихтською угодою) представляти державні інтереси в Раді міністрів та відкривати свої представництва в інших країнах Європи;
- створення оптимальних умов для здійснення «дипломатії регіонів» у контексті тенденції децентралізації дипломатичної діяльності, що потребує додаткової спеціалізації в системі підготовки дипломатів;
- активізація дипломатичної діяльності в країнах, що виступають як регіональні «центри сили»;
- концентрація зусиль зовнішньополітичних відомств деяких країн ЄС на позаєвропейському напрямі дипломатичної діяльності;
- розширення повноважень регіональної влади для здійснення економічної та енергетичної дипломатії;
- вихід регіонів на транснаціональний рівень і формування «паралельної» дипломатії;

Очевидно, що транснаціональна регіоналізація, наслідки якої найбільш помітні в Європі, суттєво послаблює монополію центральної влади на розвиток міжнародного співробітництва. Водночас вона провокує націоналістичні та сепаратистські тенденції, про що також свідчить досвід країн Європейського Союзу. Так, проголошуючи гасла на кшталт «Європи народів», сепаратисти Бельгії, Іспанії, Франції та Італії посилюють тенденції до етнонаціональної відокремленості. Очевидно, що такою ж неоднозначною та суперечливою може бути й політика євро регіонів у рамках Маастрихтської угоди, коли йдеться про історично спірні території.

Доволі широкі повноваження для здійснення економічної дипломатії і загалом міжнародної співпраці мають окремі суб'єкти Російської Федерації. У першу чергу, це стосується великих російських регіонів, автономій і окремих республік (Західний та Східний Сибір, Хабаровський і Приморський край, Карелія, Татарстан тощо). Механізми правового регулювання міжнародних і зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів РФ базуються на відповідних федеральних законах, а також на законах, нормативних актах суб'єктів Федерації, які сьогодні піддаються серйозним ризикам.

Для України налагодження комунікаційного прикордонного співробітництва з країнами ЄС у контексті підписаної ще в 1994 р. Угоди про партнерство та співробітництво (УПС) та Плану дій Україна – ЄС і, що головне, підписання в 2014 р. політичної та економічної складових Угоди про асоціацію з ЄС – набуває вирішального значення. А поки ще політична кон'юнктура в ЄС свідчить про те, що в за умов посилення експансіоністської політики Росії в Брюсселі готові до підписання Угоди про асоціацію з Україною у значно ширшому форматі. Звичайно, це вимагатиме від Києва здійснення більш ефективної дипломатії як щодо продовження курсу на євроінтеграцію, так і розвитку багатостороннього співробітництва з країнами-членами ЄС.

У цих умовах Україна намагається розширити взаємодію з тими регіональними об'єднаннями та центрами сили, з якими є реальні можливості досягти рівня взаємовигідної економічної інтеграції. Реагуючи на виклики часу, Україна прагне розвивати взаємовигідне співробітництво не тільки з Європейським Союзом, але й з Китаєм, Індією, країнами Близького Сходу, Південно-Східної Азії та Латинської Америки, які все глибше входять у процеси глобалізації. Сьогодні є всі підстави вважати, що зростання політичної ваги Бразилії, Росії, Індії, Китаю та Південно-Африканської Республіки (група БРІКС) у глобальних трансформаціях стануть визначальними для світового інтеграційного розвитку. При цьому спостерігається тенденція прискореного розвитку інтеграційних процесів у межах європейського та східноазійського геополітичному простору. Рушійними силами цих процесів виступають економічний двигун Європи – Німеччина, а також Китай як локомотив формування «Великої Східної Азії».

Прогноз варіантів і сюжетів глобального розвитку, які були викладені в аналітичній доповіді Національної розвідувальної ради США в 2008 році, досить аргументовано показують, що до 2025 р. у світі відбудуться зміни всесвітнього історичного значення. Головна теза доповіді – це створення під впливом глобалізації та регіоналізації нових полюсів багатополярного світу. Зменшення лідерських позицій США з одночасним зростанням ролі Китаю – такий прогноз ставить перед Україною питання щодо її майбутньої стратегії та зовнішньополітичних пріоритетів.

Першочергова ставка на соціально-економічну модернізацію з акцентуванням на науку, освіту й інноваційний розвиток — таке завдання може бути вирішено за умов загальної мобілізації політичного істеблiшменту та українського суспільства. Уявляється, що не менш важливим моментом є належна увага академічної та університетської науки до системного вивчення соціально-економічних трансформацій та геополітичних циклів Євразії, що відбулись і продовжують відбуватися на початку ХХІ ст.

У вирішенні цього комплексу складних завдань велика роль належить зовнішній політиці України відповідно до обраного курсу на євроінтеграцію та входження до євроатлантичних структур, зокрема НАТО. Більш активне використання потенціалу прагматичної зовнішньої політики та ефективної дипломатії повинно зміцнити позиції нашої держави на основних напрямках її міжнародної діяльності, зокрема, й у європейському напрямі.

Очевидно, що вирішення цих масштабних завдань буде залежати від здатності нового уряду України, що представляє різні фінансово-промислові групи, політичні сили та громадські об'єднання, обстоювати національні інтереси в умовах, коли вони самі піддаються різновекторному впливу регіональних і глобальних структур. Як зазначає з цього приводу український дослідник О. Ірхін, «при сучасній економічній і політичній моделі розвитку пострадянського простору перед українською елітою, за винятком вузької перспективи спільних рішень, стоїть дилема вибору»⁸.

Моделі інтеграційного розвитку, що їх пропонує Європейський Союз не мають абсолютних переваг і, тим більш, гарантій щодо їх успішного застосування в українському соціально-політичному та економічному середовищі. Організаційні та функціональні розбіжності між двома моделями інтеграції досить суттєві, тому стратегія національного розвитку України має передбачати використання засобів мінімізації системних ризиків, які виникають при входженні суверенної держави в інтеграційні структури інших за своїми політичними та соціокультурними стандартами країн.

Крім того, вирішення проблеми зовнішньополітичного вибору пов'язано з тим, що центром політичної легітимності української та інших пострадянських еліт є Захід з його опрацьованими впродовж історичного часу критеріями демократії та правовими формами суспільного життя. Тому необхідно, щоб цей важливий в цивілізаційному аспекті і для України вибір відповідав цільовим положенням стратегії національного розвитку та безпеки. Відхилення від обраної стратегії національного розвитку на користь глобальних і регіональних структур і пов'язаних з ними політичних і економічних еліт може спричинити ланцюгову реакцію десоверенізації та руйнування комунікаційного середовища країни. Утім, посилення загрози національній безпе-

ці України з боку Росії може активізувати цей процес, що призведе до підвищення рівня регіональної та міжнародної нестабільності загалом.

-
- ¹ Суліма Є.М., Шепелєв М.А. Сучасна глобалістика: політика, освіта і культура / Є. Суліма, М. Шепелєв.—2-ге вид., доповнене. — К.: «МП Леся», 2012. — 612 с.; Галкин А.А. Глобализация и политические потрясения XXI века / А.А. Галкин // Полис. — 2005. — № 4. — С. 51–70.
 - ² Griffiths M. International Relations: The Key Concepts / Т. O'Callaghan. — Л. — N. Y : Routledge, 2003. — P. 126.
 - ³ Зонova Т.В. Современная модель дипломатии: Истоки становления и перспективы развития. / Т.В. Зонova. — М.:РОССПЭН, 2003. — С. 5.
 - ⁴ Панарин А.С. Стратегическая нестабильность в XXI веке / А.С. Панарин. — М.: Алгоритм, 2004. — С. 248–249.
 - ⁵ Rosenau J. Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity / J. Rosenau. — Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1990. — P. 41.
 - ⁶ Шепелєв М.А. Глобалізація управління як мегатенденція сучасного світового розвитку / М.А.. Шепелєв. — К.: Генеза, 2004. — С. 8.
 - ⁷ Глобальні зміни світу — 2025. Доповідь Національної розвідувальної ради США. Переклад з англ. — Львів, 2010. — 188 с.
 - ⁸ Ирхин А.А. Геополитические циклы Евразии и национальные интересы Украины / А.А. Ирхин. — Севастополь:Рибэст, 2011. — С.251.

Serhiy SHERHIN,

*Doctorate in Political Science,
Head of Regional Systems and
European Integration Department,
Ministry of Foreign Affairs of Ukraine*

FOREIGN POLICY AND DIPLOMACY OF UKRAINE UNDER CONDITIONS OF GLOBALIZATION AND REGIONALIZATION

The modern world is in a state of systemic changes, under the influence of which its development gains new quality forms and contents. The influence of global and regional processes on the international community becomes a characteristic feature of a new historical era – the era of global transformation. Taken together, globalization, regionalization and integration of global megatrends contribute to blurring of traditional lines between foreign and domestic politics and the emergence of the phenomenon of the world politics.

The versatility and scope of these processes does not leave untouched any sphere of social activity and the bases of human existence. Among various important consequences of globalization, there is the increase in the degree of interdependence of all elements of the global system and unification of international life. The majority of domestic and foreign researchers pay attention to the diverse impact of globalization on socio-economic, political and socio-cultural forms of human life and, in particular, the internal and external policies of almost all the world countries. This gives grounds to interpret globalization as an objective process of restructuring and the development of international environment. In the categories of political science, its content is defined as *the process of creating an integrated global economy, international political formation of integrity and the desire of transnational elites to take advantage of its possibilities for establishing a system of global governance.*

In encyclopedias and reference books on international relations, published recently in the United States and countries of the British Commonwealth, the concept of globalization is interpreted quite broadly – *this is coexistence and cooperation of all local communities, formal and informal institutions, nation states, national associations, international political regions and as a result the transformation of the world into a place of global interaction.*

In solving this complex of difficult tasks a significant role plays the foreign policy of Ukraine, according to the chosen course of European integration and joining Euro-Atlantic structures, primarily the NATO. A more active use of the potential of pragmatic foreign policy and effective diplomacy should strengthen the position of our country in basic directions of its international activities and, in particular, in the Eurasian space of international cooperation.

It is obvious that solution of large-scale tasks will depend on the ability of the new government of Ukraine that represents various financial and industrial groups, political parties and public organizations, to defend national interests in conditions when they themselves are subjects to varied influence of regional and global structures. In this regard the Ukrainian researcher O. Irkhin noted that «in the current economic and political model of development of the post-soviet space Ukrainian elite faces a dilemma of choice, with the exception of the narrow perspectives of common decisions».

Models of the integrative development offered by the European Union and Russia do not have any advantages and, moreover, guarantees for their successful implementation in Ukrainian socio-political and economic environment. Organizational and functional differences between the two models of integration are quite substantial, that is why Ukraine's national development strategy should envisage the use of means for minimizing the systemic risks that arise when one sovereign state enters in the integration structures of the other states in the political and socio-cultural standards of countries.

In addition, the problem of foreign policy choices is connected with the fact that the center of political legitimacy of Ukrainian and the other post-Soviet elites is the West with its processed during historical time criteria of democracy and legal forms of social life. Therefore it is necessary for this important in the civilization aspect Ukrainian choice to meet with the key provisions of the strategy for national development and security. Deviations from selected national development strategies in favor to global and regional structures and related political and economic elites can lead to a chain reaction of de-souvereignization and destruction of communication environment of the country. Meanwhile, the present-day dangers and challenges to Ukraine's national security from Russia eventually accelerate this process that may seriously harm regional and international stability in general.

Дипломатичний корпус України

Diplomatic corps of Ukraine

Надзвичайні і Повноважні Посли України в іноземних державах

*Ambassadors
Extraordinary and Plenipotentiary
of Ukraine in foreign countries*

**Дані подаються станом
на 20 жовтня 2014 року. Можливі зміни
у складі керівників дипломатичних місій
будуть подані у наступному випуску щорічника**

**При підготовці щорічника використано матеріали
УДП МЗС України**

**Data current as of October 20, 2014.
Possible changes in composition of the heads
of diplomatic missions
will be provided in the next issues of the edition**

**Data of the Department of the State Protocol of the Ministry
of Foreign Affairs of Ukraine were used for preparation
for this year-book materials**

Австрійська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Юрій Костенко (1992–1994);
Микола Макаревич (1994–1999);
Володимир Огризко (1999–2005);
Володимир Єльченко (2005–2008);
Євген Чорнобрівко (2008–2010);
Андрій Березний (2010–2014)

The Republic of Austria

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Yurii Kostenko (1992–1994);
Mykola Makarevych (1994–1999);
Volodymyr Ohryzko (1999–2005);
Volodymyr Yelchenko (2005–2008);
Yevhen Chornobryvko (2008–2010);
Andrii Bereznyi (2010–2014);

Азербайджанська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Борис Алексенко (1997–2004);
Анатолій Юрченко (2004–2005);
Ігор Кизима (Тимчасовий Повірений у
справах) (2005–2005);
Степан Волковецький (2005–2008);
Борис Клімчук (2008–2010);
Мирослав Блащук
(Тимчасовий Повірений у
справах) (2010–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 24 лютого 2011 року**

**Олександр
Міщенко**

The Republic of Azerbaijan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Borys Aleksenko (1997–2004);
Anatolii Yurchenko (2004–2005);
Ihor Kyzyma (Chargé d'Affaires) (2005–2005);
Stepan Volkoves'kyi (2005–2008);
Borys Klimchuk (2008–
2010);
Myroslav Blashchuk (Chargé
d'Affaires) (2010–2011)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since February 24,
2011**

**Oleksandr
Mischenko**

Алжирська Народна
Демократична
Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Михайло Дашкевич (1999–2004);
Сергій Боровик (2004–2009);
Валерій Кірдода (2009–2014)

Algerian People's
Democratic
Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Mykhailo Dashkevych (1999–2004);
Serhii Borovyk (2004–2009);
Valerii Kirdoda (2009–2014)

Аргентинська
Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олександр Никоненко (1993–1994);
Віктор Пашук (1994–2001);
Олександр Майданник (2001–2004);
Олександр Никоненко (2004–2008);
Олександр Тараненко (2008–2013)

The Argentine
Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Nykonenko (1993–1994);
Victor Pashchuk (1994–2001);
Oleksandr Maidannyk (2001–2004);
Oleksandr Nykonenko (2004–2008);
Oleksandr Taranenko (2008–2013)

Надзвичайний і
Повноважний Посол
з 25 вересня
2013 року

**Юрій
Дюдін**

**Ambassador
Extraordinary
and Plenipotentiary
since September 25,
2013**

**Yurii
Dyudin**

Королівство Бельгія

Надзвичайні і Повноважні

Посли:

Володимир Василенко (1992–1995);

Борис Тарасюк (1995–1998);

Костянтин Грищенко (1998–2000);

Володимир Хандогій (2000–2006);

Ярослав Коваль (2006–2008);

Євген Бершеда (2008–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 29 червня 2010 року**

**Ігор
Долгов**

The Kingdom of Belgium

Ambassadors Extraordinary and

Plenipotentiary:

Volodymyr Vasylenko (1992–1995);

Borys Tarasyuk (1995–1998);

Kostiantyn Gryschenko (1998–2000);

Volodymyr Khandohii (2000–2006);

Yaroslav Koval' (2006–2008);

Yevhen Bersheda (2008–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since June 29, 2010**

**Ihor
Dolhov**

Республіка Білорусь

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Володимир Желіба (1992–1998);

Анатолій Дронь (1998–2003);

Петро Шаповал (2003–2005);

Валентин Наливайченко (2005–2006);

Ігор Ліховий (2006–2010);

Роман Безсмертний (2010–2011);

Віктор Тихонов (2011–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 3 березня 2013 року**

**Михайло
Єжель**

The Republic of Belarus

Ambassadors Extraordinary and

Plenipotentiary:

Volodymyr Zheliba (1992–1998);

Anatolii Dron' (1998–2003);

Petro Shapoval (2003–2005);

Valentyn Nalyvaichenko (2005–2006);

Ihor Likhovyi (2006–2010);

Roman Bezsmertnyi (2010–2011);

Victor Tikhonov (2011–2013)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since March 3, 2013**

**Mykhailo
Ezhel'**

Республіка Болгарія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олександр Воробйов (1993–1998);
В'ячеслав Похвальський (1998–2004);
Юрій Рилач (2004–2006);
Віктор Кальник (2007–2011)

The Republic of Bulgaria

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Vorobiov (1993–1998);
Vyacheslav Pohval'skyi (1998–2004);
Yurii Rylach (2004–2006);
Victor Kal'nyk (2007–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 4 березня 2011 року**

**Микола
Балтажи**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since March 4, 2011**

**Mykola
Baltazhy**

Федеративна Республіка Бразилія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олександр Никоненко (1996–2000);
Юрій Богасєвський (2001–2006);
Володимир Лакомов (2007–2010);
Ігор Грушко (2010–2012)

The Federative Republic of Brazil

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Nykonenko (1996–2000);
Yurii Bohaev's'kyi (2001–2006);
Volodymyr Lakomov (2007–2010);
Ihor Grushko (2010–2012)

**Надзвичайний і
Повноважний Посол
з 24 березня 2012 року**

**Ростислав
Троненко**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since March 24, 2012**

**Rostyslav
Tronenko**

Святий Престол
(Ватикан)

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Ніна Ковальська (1998–2003);
Григорій Хоружий (2004–2006)

The Holly See
(Vatican)

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Nina Koval'ska (1998–2003);
Grihorii Khoruzhyi (2004–2006)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 11 грудня 2006 року**

**Тетяна
Іжевська**

**Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
since December 11, 2006**

**Tetyana
Izhevs'ka**

Сполучене
Королівство Великої
Британії та Північної
Ірландії

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Сергій Комісаренко (1992–1997);
Володимир Василенко (1997–2002);
Ігор Мітюков (2002–2005);
Ігор Харченко (2005–2010);
Володимир Хандогій (2010–2014)

**Тимчасовий Повірений
у справах
з 2014 року**

**Андрій
Кузьменко**

The United
Kingdom
of Great Britain
and Northern Ireland

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Serhii Komisarenko (1992–1997);
Volodymyr Vasylenko (1997–2002);
Ihor Mityukov (2002–2005);
Ihor Kharchenko (2005–2010);
Volodymyr Khandohii
(2010–2014)

**Chargé d'Affaires
since 2014**

**Andrii
Kuzmenko**

**Соціалістична
Республіка В'єтнам**

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Ростислав Білодід (1999–2003);
Павло Султанський (2003–2008);
Іван Довганич (2008–2010)

**Socialist Republic of
Vietnam**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Rostyslav Bilodid (1999–2003);
Pavlo Sultans'kyi (2003–2008);
Ivan Dovhanych (2008–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 11 червня 2010 року**

**Олексій
Шовкопляс**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since June 11, 2010**

**Oleksii
Shovkopyas**

Республіка Вірменія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олександр Божко (1996–2001);
Володимир Тягло (2002–2005);
Олександр Божко (2005–2009)

The Republic of Armenia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Bozhko (1996–2001);
Volodymyr Tyaglo (2002–2005);
Oleksandr Bozhko (2005–2009)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 22 липня 2010 року**

**Іван
Кухта**

**Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
since July 22, 2010**

**Ivan
Kukhta**

Грецька Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Борис Корнеєнко (1993–1997);
Юрій Сергєєв (1997–2000);
Віктор Кальник (2001–2005);
Валерій Цибух (2005–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 9 червня 2010 року

**Володимир
Шкуров**

The Hellenic Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Borys Korneyenko (1993–1997);
Yurii Sergejev (1997–2000);
Victor Kal'nyk (2001–2005);
Valerii Tsybukh (2005–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 9, 2010

**Volodymyr
Shkurov**

Грузія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Анатолій Касьяненко (1993–1997);
Степан Волковецький (1998–2003);
Микола Спис (2003–2009)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 10 червня 2009 року

**Василь
Цибенко**

Georgia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Anatolii Kasyanenko (1993–1997);
Stepan Volkovets'kyi (1998–2003);
Mykola Spys (2003–2009)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 10, 2009

**Vasyl'
Tsybenko**

Королівство Данія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Костянтин Масик (1992–1995);
Олексій Рибак (1995–1997);
Ігор Подолєв (1997–1999);
Олександр Сліпченко (1999–2002);
Наталія Зарудна (2004–2008);
Олена Полуніна (Тимчасовий Повірений у
справах) (2008–2009);
Павло Рябікін (2009–2010);
Михайло Скуратовський (2010–2014)

The Kingdom of Denmark

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Kostiantyn Masyk (1992–1995);
Oleksii Rybak (1995–1997);
Ihor Podoliev (1997–1999);
Oleksandr Slipchenko (1999–2002);
Natalia Zarudna (2004–2008);
Olena Polunina (Chargé d'Affaires)
(2008–2009);
Pavlo Ryabikin (2009–2010);
Mykhailo Skuratovs'kyi (2010–2014)

Естонська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Юрій Олененко (1993–1999);
Микола Макаревич (1999–2006);
Павло Кір'яков (2006–2010)

The Republic of Estonia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Yurii Olenenko (1993–1999);
Mykola Makarevych (1999–2006);
Pavlo Kir'iakov (2006–2010)

Надзвичайний і
Повноважний Посол
з 27 жовтня 2010 року

Віктор
Крижанівський

Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since October 27, 2010

Viktor
Kryzhanivs'kyi

**Федеративна
Демократична
Республіка Ефіопія**

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олексій Рибак (2000–2004);
Владислав Дем'яненко (2005–2009)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з вересня 2010 року

**Олександр
Буравченков**

**The Federal
Democratic Republic
of Ethiopia**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksii Rybak (2000–2004);
Vladyslav Demianenko
(2005–2009)

Chargé d'Affaires
since September 2010

**Oleksandr
Buravchenkov**

**Арабська Республіка
Єгипет**

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Віктор Нагайчук (1993–1997);
Сергій Камишев (1997–1998);
Іван Кулеба (1998–2000);
Андрій Веселовський (2001–2005);
Валерій Григораш (Тимчасовий
Повірений у справах) (2010–2011);
Євген Кириленко (2011–2014)

**The Arab Republic of
Egypt**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Victor Nagaichuk (1993–1997);
Serhii Kamyshev (1997–1998);
Ivan Kuleba (1998–2000);
Andrii Veselovs'kyi (2001–2005);
Valerii Hryhorash (Chargé d'Affaires)
(2010–2011);
Yevhen Kyrylenko (2011–2014)

Держава
Ізраїль

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Юрій Щербак (1992–1994);
Олександр Майданник (1996–1998);
Дмитро Марков (1998–2002);
Олександр Сліпченко (2002–2004);
Ігор Тимофєєв (2005–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 29 червня 2010 року

**Геннадій
Надоленко**

The State of Israel

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Yurii Shcherbak (1992–1994);
Oleksandr Maidannyk (1996–1998);
Dmytro Markov (1998–2002);
Oleksandr Slipchenko (2002–2004);
Ihor Tymofeyev (2005–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 29, 2010

**Hennadii
Nadolenko**

Республіка Індія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Георгій Ходоровський (1992–1998);
Валентин Адомайтіс (1998–2000);
Олег Семенець (2001–2006);
Ігор Поліха (2007–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 16 липня 2010 року

**Олександр
Шевченко**

The Republic of India

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Georgii Khodorovs'kyi (1992–1998);
Valentyn Adomaitis (1998–2000);
Oleh Semenets' (2001–2006);
Ihor Polikha (2007–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 16, 2010

**Oleksandr
Shevchenko**

**Республіка
Індонезія**

Надзвичайний і Повноважний Посол:
Ігор Литвин (1997–1999)
Тимчасовий Повірений у справах:
Олександр Сіренко (2011–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 29 лютого 2012 року

**Володимир
Пахіль**

**The Republic of
Indonesia**

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ihor Lytvyn (1997–1999)
Chargé d'Affaires:
Oleksandr Sirenko (2011–2012)
**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since February 29, 2012

**Volodymyr
Pakhil'**

**Ісламська Республіка
Ірак**

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 28 грудня 2012 року

**Анатолій
Маринець**

**The Islamic Republic
of Iraq**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since December 28, 2012

**Anatolii
Marynets'**

**Ісламська Республіка
Іран**

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Іван Майдан (1993–1996);
Володимир Бутяга (1997–2000);
Костянтин Морозов (2000–2002);
Вадим Примаченко (2002–2004);
Володимир Бутяга (2004–2007);
Ігор Логінов (2007–2010);
Олександр Самарський (2010–2014)

**The Islamic Republic
of Iran**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ivan Maidan (1993–1996);
Volodymyr Butiaha (1997–2000);
Kostyantyn Morozov (2000–2002);
Vadym Prymachenko (2002–2004);
Volodymyr Butyaga (2004–2007);
Ihor Loginov (2007–2010);
Oleksandr Samars'kyi (2010–2014)

Ірландія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Євген Перелигін (2004–2008);
Борис Базилевський (2008–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 25 серпня 2010 року

**Сергій
Рева**

Ireland
Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Yevhen Perelyhin (2004–2008);
Borys Bazylevs'kyi (2008–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since August 25, 2010

**Serhii
Reva**

Королівство Іспанія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олександр Гнедих (Тимчасовий
Повірений у справах, 1995–1997);
Олександр Тараненко (1997–2004);
Олег Власенко (Тимчасовий Повірений у
справах, 2004–2006);
Анатолій Щерба (2006–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 5 липня 2012 року

**Сергій
Погорельцев**

The Kingdom of Spain
Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Gnyedykh
(Chargé d'Affaires, 1995–1997);
Oleksandr Taranenko (1997–2004);
Oleh Vlasenko (Chargé d'Affaires, 2004–
2006);
Anatolii Scherba (2006–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 5, 2012

**Serhii
Pogorel'tsev**

Італійська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Анатолій Орел (1992–1997);
Володимир Євтух (1997–1999);
Борис Гудима (1999–2004);
Анатолій Орел (2004–2005);
Георгій Чернявський (2005–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 28 грудня 2012 року

**Євген
Перелигін**

The Italian Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Anatolii Orel (1992–1997);
Volodymyr Yevtukh (1997–1999);
Borys Hudyma (1999–2004);
Anatolii Orel (2004–2005);
Georgii Cherniavskiy (2005–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since December 28, 2012

**Yevhen
Perelygin**

Хашимітське Королівство Йорданія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Євген Микитенко (1997–2001);
Віктор Нагайчук (2003–2008);
Юрій Малько (2008–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 15 червня 2010 року

**Сергій
Пасько**

The Hashemite Kingdom of Jordan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Yevhen Mykytenko (1997–2001);
Viktor Nahaichuk (2003–2008);
Yurii Mal'ko (2008–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 15, 2010

**Sergii
Pas'ko**

Республіка Казахстан

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Віктор Богатир (1993–1999);
Євген Карташов (2000–2001);
Василь Цибенко (2001–2005);
Микола Селівон (2006–2010);
Олег Дьомін (2010–2013)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з вересня 2013 року

**Юрій
Лазебник**

The Republic of Kazakhstan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Viktor Bohatyr (1993–1999);
Yevhen Kartashov (2000–2001);
Vasyl Tshybenko (2001–2005);
Mykola Selivon (2006–2010);
Oleh Diomin (2010–2013)

Chargé d’Affairs
since September 2013

**Yurii
Lazebnyk**

Канада

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Левко Лук'яненко (1992–1993);
Віктор Батюк (1993–1996);
Володимир Фуркало (1996–1998);
Юрій Щербак (1999–2003);
Микола Маймескул (2004–2006);
Ігор Осташ (2006–2011);
Михайло Хоменко (2011)
Тимчасовий Повірений у справах:
Марко Шевченко (2011–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
*з 8 листопада
2012 року*

**Вадим
Пристайко**

Canada

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Levko Lukyanenko (1992–1993);
Viktor Batiuk (1993–1996);
Volodymyr Furkalo (1996–1998);
Yurii Scherbak (1999–2003);
Mykola Maimeskul (2004–2006);
Ihor Ostash (2006–2011);
Mykhailo Khomenko (2011)
Chargé d’Affaires:
Marko Shevchenko (2011–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since November 8, 2012

**Vadym
Prystaiko**

Держава Катар

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 28 грудня 2012 року

**Євген
Микитенко**

The State of Qatar

Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since December 28, 2012

**Yevhen
Mykytenko**

Республіка Кенія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Андрій Веселовський (2002–2003);
Володимир Забігайло (2003–2005);
Владислав Дем'яненко (2006–2009);
Тимчасовий Повірений у справах:
Олег Белоколот (2009–2010);
Володимир Бутяга (2010–2014)

The Republic Kenya

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Andrii Veselovskyi (2002–2003);
Volodymyr Zabihailo (2003–2005);
Vladyslav Demianenko
(2006–2009);
Chargé d'Affaires: Oleh Belokolos (2009–2010);
Volodymyr Butyaha (2010–2014)

Китайська Народна Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Анатолій Плюшко (1993–1998);
Ігор Литвин (1999–2001);
Михайло Резник (2001–2004);
Сергій Камишев (2004–2009);
Юрій Костенко (2009–2012)
Тимчасовий Повірений у справах:
Василь Гам'янін (2012–2013)

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 18 липня 2013 року

**Олег
Дьомін**

The People's Republic of China

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Anatolii Plushko (1993–1998);
Ihor Lytvyn (1999–2001);
Mykhailo Reznik (2001–2004);
Sergii Kamyshev (2004–2009);
Yurii Kostenko (2009–2012)
Chargé d'Affaires:
Vasyl' Gamianin (2012–2013)

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
since July 18, 2013

**Oleh
Diomin**

Киргизька Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Віктор Богатир (1995–1999);
Петро Шаповал (2001–2003);
Олександр Балдинюк
(Тимчасовий Повірений у справах)
(2003–2004); Олександр Божко (2004–
2005); Володимир Тягло (2005–2008);
Володимир Соловей (2008–
2014)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з березня 2014 року

**Микола
Яремчук**

The Kyrgyz Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Victor Bogatyr (1995–1999);
Petro Shapoval (2001–2003);
Oleksandr Baldynyuk (Charge d'Affairs)
(2003–2004);
Oleksandr Bozhko (2004–2005); Volodymyr
Tyaglo (2005–2008);
Volodymyr Solovei (2008–
2014)

Chargé d'Affaires
since March 2014

**Mykola
Yaremchuk**

Республіка Кіпр

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Борис Гуменюк (2003–2007);
Олександр Дем'янюк (2007–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 21 лютого 2012 року

**Борис
Гуменюк**

The Republic of Cyprus

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Borys Humenyuk (2003–2007);
Oleksandr Dem'ianyuk (2007–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since February 21, 2012

**Borys
Humenyuk**

Республіка Корея

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Михайло Резник (1997–2001);
Володимир Фуркало (2001–2005);
Юрій Мушка (2006–2008);
Володимир Белашов (2008–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний
Посол**

з 1 вересня 2011 року

**Василь
Мармазов**

The Republic of Korea

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Mykhailo Rezyk (1997–2001);
Volodymyr Furkalo (2001–2005);
Yurii Mushka (2006–2008);
Volodymyr Byelashov (2008–2011)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 1, 2011

**Vasyl
Marmazov**

Республіка Куба

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олександр Тараненко (1995–1997);
Євген Свиначук (1997–2000);
Віктор Пащук (2001–2005);
Олександр Гнєдих (2005–2008);
Тетяна Саєнко (2009–2013);
Тимчасовий Повірений у справах
Володимир Козлов (2013–2014)

**Тимчасовий Повірений
у справах**

з вересня 2014 року

**Олександр
Киричок**

The Republic of Cuba

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Taranenko (1995–1997);
Yevhen Svynarchuk (1997–2000);
Viktor Paschuk (2001–2005);
Oleksandr Hnyedykh (2005–2008);
Tetyana Saenko (2009–2013);
Chargé d'Affaires
Volodymyr Kozlov (2013–2014)

Chargé d'Affaires
since September 2014

**Oleksandr
Kyrychok**

Держава Кувейт

Надзвичайний і Повноважний Посол:
Анатолій Бурмаков (2003–2005)

Надзвичайний і
Повноважний Посол
з 2 серпня 2010 року

**Володимир
Толкач**

The State of Kuwait

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary:
Anatolii Burmakov (2003–2005)

Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since August 2, 2010

**Volodymyr
Tolkach**

Латвійська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Віктор Гладуш (1992–1993);
Володимир Чорний (Тимчасовий
Повірений у справах) (1993–1997);
Віктор Михайловський (1997–2004);
Мирон Янків (2004–2005);
Рауль Чілачава (2005–2010)

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 11 березня 2011 року

**Анатолій
Олійник**

The Republic of Latvia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Victor Hladush (1992–1993);
Volodymyr Chornyi (Chargé d'Affaires)
(1993–1997);
Victor Mykhailovskyi (1997–2004);
Myron Yankiv (2004–2005);
Raul' Chilachava (2005–2010)

Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since March 11, 2011

**Anatolii
Oliinyk**

Литовська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Ростислав Білодід (1992–1999);
Валентин Зайчук (2000–2001);
Микола Деркач (2001–2004);
Борис Климчук (2004–2007);
Ігор Прокопчук (2008–2011)

The Lithuanian Republic

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary:
Rostyslav Bilodid (1992–1999);
Valentyn Zaichuk (2000–2001);
Mykola Derkach (2001–2004);
Borys Klymchuk (2004–2007);
Ihor Prokopchuk (2008–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 8 квітня 2011 року

**Валерій
Жовтенко**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since April 8, 2011

**Valerii
Zhovtenko**

Ліванська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Сергій Камишев (1998–2001);
Валерій Рилач (2002–2006);
Борис Захарчук (2006–2009);
Володимир Коваль (2009–2014)

The Republic of Lebanon

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Serhii Kamyshev (1998–2001);
Valerii Rylach (2002–2006);
Borys Zakharchuk (2006–2009); Volodymyr
Koval' (2009–2014)

Лівія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олексій Рибак (1999–2006);
Геннадій Латій (2006–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 16 липня 2010 року

**Микола
Нагорний**

Libyan
Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksii Rybak (1999–2006);
Hennadii Latii (2006–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 16, 2010

**Mykola
Nagorny**

Республіка Македонія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
В'ячеслав Похвальський (1999–2001);
Павло Кіряков (2001–2003);
Олексій Шовкопляс (2004–2005);
Віталій Москаленко (2005–2009)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 3 червня 2009 року

**Юрій
Гончарук**

The Republic of
Macedonia
Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Viacheslav Pohval'skyi (1999–2001);
Pavlo Kiriakov (2001–2003);
Oleksii Shovkopliias (2004–2005);
Vitalii Moskalenko (2005–2009)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 3, 2009

**Yurii
Honcharuk**

Малайзія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олександр Шевченко (2004–2009);
Ігор Лоссовський (2009–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 25 серпня 2010 року

**Ігор
Гуменний**

Malaysia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Shevchenko (2004–2009);
Ihor Lossovs'kyi (2009–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since August 25, 2010

**Ihor
Humennyi**

Королівство Марокко

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Юрій Малько (2000–2004);
Борис Гудима (2004–2007);
Віталій Йохна (2007–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 24 лютого 2011 року

**Ярослав
Коваль**

The Kingdom of the Morocco

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Yurii Mal'ko (2000–2004);
Borys Gudyma (2004–2007);
Vitalii Yokhna (2007–2011)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since February 24, 2011

**Yaroslav
Koval'**

Мексиканські Сполучені Штати

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Юрій Щербак (1997–1998);
Олександр Тараненко (2004–2007);
Олексій Бранашко (2007–2012)

The Mexican United States

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Yurii Shcherbak (1997–1998);
Oleksandr Taranenko (2004–2007);
Oleksii Branashko (2007–2012)

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 25 січня 2012 року

**Руслан
Спирін**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since January 25, 2012**

**Ruslan
Spirin**

Республіка Молдова

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Іван Гнатишин (1996–2000);
Петро Чалий (2000–2006);
Віталій Бойко (1993–1994); Євген
Левицький (Тимчасовий Повірений у
справах) (1994–1996);

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 3 березня 2007 року

**Сергій
Пирожков**

The Republic of Moldova

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Vitalii Boyko (1993–1994);
Yevhen Levyts'kyi (Chargé d'Affaires)
(1994–1996);
Ivan Gnatyshyn (1996–2000);
Petro Chalyi (2000–2006)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since March 3, 2007**

**Serhii
Pyrozhkov**

Федеративна Республіка Нігерія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Володимир Бутяга (2001–2005);
Віктор Семененко (Тимчасовий
Повірений у справах) (2003–2004);
Олег Скоропад (2005–2009);
Валерій Васильєв (2009–2014)

The Federative Republic of Nigeria

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Volodymyr Butyaha (2001–2005);
Victor Semenenko (Charge d'Affairs)
(2003–2004);
Oleh Skoropad (2005–2009);
Valerii Vasyliiev (2009–2014)

Королівство Нідерланди

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Володимир Василенко (1992–1995);
Борис Тарасюк (1995–1998);
Костянтин Грищенко (1998–2000);
Володимир Хандогій (2000–2002); Дмитро
Марков (2002–2008); Василь Корзаченко
(2008–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 4 березня 2011 року**

**Олександр
Горін**

The Kingdom of the Netherlands

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Volodymyr Vasylenko (1992–1995);
Borys Tarasyuk (1995–1998);
Kostyantyn Gryschenko (1998–2000);
Volodymyr Khandohii (2000–2002);
Dmytro Markov (2002–2008);
Vasyl Korzachenko (2008–
2011)
**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since March 4, 2011**

**Oleksandr
Gorin**

Федеративна Республіка Німеччина

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Іван Пісковий (1992–1994);
Юрій Костенко (1994–1997);
Анатолій Пономаренко (1997–2004);
Сергій Фареник (2004–2005);
Ігор Долгов (2005–2008);
Наталія Зарудна (2008–2012);
Павло Клімкін (2012–2014)

The Federative Republic of Germany

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ivan Piskovyi (1992–1994);
Yurii Kostenko (1994–1997);
Anatolii Ponomarenko (1997–2004);
Serhii Farenik (2004–2005);
Ihor Dolhov (2005–2008);
Natalia Zarudna (2008–2012);
Pavlo Klimkin (2012–2014)

Королівство Норвегія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Костянтин Масик (1992–1997);
Ігор Подолєв (1998–1999);
Олександр Сліпченко (1999–2002);
Ігор Сагач (2004–2008);
Олександр Цвєтков (2008–2012);
Юрій Оніщенко (2012–2014)

The Kingdom of Norway

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Kostyantyn Masyk (1992–1997);
Igor Podoliev (1998–1999);
Oleksandr Slipchenko (1999–2002);
Ihor Sagach (2004–2008);
Oleksandr Tsvyvetkov (2008–2012);
Yurii Onishchenko (2012–2014)

Об'єднані Арабські Емірати

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Євген Микитенко (2004–2007);
Сергій Пасько (2007–2009)

The United Arab Emirates

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Yevhen Mykytenko (2004–2007);
Sergii Pas'ko (2007–2009)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 11 жовтня 2010 року

**Юрій
Полурез**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since October 11, 2010

**Yurii
Polurez**

Ісламська Республіка
Пакистан

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Володимир Пономаренко (2002–2004);
Ігор Поліха (2004–2007);
Ігор Пасько (2007–2011);
Олег Шевченко (2011–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний
Посол**

з 25 січня 2012 року

**Володимир
Лакомов**

The Islamic Republic of
Pakistan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Volodydyr Ponomarenko (2002–2004);
Ihor Polikha (2004–2007);
Ihor Pas'ko (2007–2011);
Oleg Shevchenko (2011–2012)

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary**

since January 25, 2012

**Volodymyr
Lakomov**

Республіка Перу

Надзвичайний і Повноважний Посол:
Ігор Грушко (2003–2006) Тимчасовий
Повірений у справах: Віктор
Харамінський (2009–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний
Посол**

з 29 січня 2013

**Олександр
Михальчук**

The Republic of Peru

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ihor Hrushko (2003–2006)
Chargé d'Affaires:
Victor Haramins'kyi (2009–2013)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since January 29, 2013

**Oleksandr
Mykhal'chuk**

Південно-Африканська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Леонід Гур'янов (1995–1999);

Ігор Турянський (2000–2004);

Михайло Скуратовський (2004–2008);

Валерій Гребенюк (2008–2014)

Republic of South Africa

Ambassadors Extraordinary and

Plenipotentiary:

Leonid Gurianov (1995–1999);

Igor Turyans'kyi (2000–2004);

Mykhailo Skuratovs'kyi (2004–2008);

Valerii Grebenyuk (2008–2014)

Республіка Польща

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Геннадій Удовенко (1992–1994);

Теодозій Старак (Тимчасовий Повірений
у справах) (1994–1995);

Петро Сардачук (1995–1998);

Дмитро Павличко (1999–2002);

Олександр Никоненко (2002–2003);

Ігор Харченко (2003–2006);

Олександр Моцик (2006–2010);

Маркіян Мальський (2010–2014)

The Republic of Poland

Ambassadors Extraordinary and

Plenipotentiary:

Gennadii Udoenko (1992–1994);

Teodozii Starak (Chargé d'Affaires)
(1994–1995);

Petro Sardachuk (1995–1998);

Dmytro Pavlychko (1999–2002);

Oleksandr Nykonenko (2002–2003);

Ihor Kharchenko (2003–2006);

Oleksandr Motsyk (2006–2010);

Markiyan Mal'skyi (2010–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 2014 року**

**Андрій
Дешиця**

**Andriy
Deshchysia**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since 2014**

Португальська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Анатолій Зленко (1997–2000);
Костянтин Тимошенко (2001–2005);
Ростислав Троненко (2005–2010);
Олександр Никоненко (2010–2014)

**Тимчасовий Повірений у
справах**
з 2014 року

**Леонід
Третяк**

The Portuguese Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Anatolii Zlenko (1997–2000);
Kostyantyn Tymoshenko (2001–2005);
Rostyslav Tronenko
(2005–2010);
Oleksandr Nykonenko (2010–2014)
Chargé d'Affaires
since 2014

**Leonid
Tretyak**

Російська Федерація

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Володимир Крижанівський
(1992–1994);
Володимир Федоров (1995–1999);
Микола Білоблосцький (1999–2005);
Олег Дьомін (2006–2008);
Костянтин Грищенко (2008–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 2 липня 2010 року

**Володимир
Єльченко**

The Russian Federation

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Volodymyr Kryzhaniv's'kyi (1992–1994);
Volodymyr Fedorov (1995–1999);
Mykola Biloblots'kyi (1999–2005);
Oleh Diomin (2006–2008);
Kostiantyn Gryschenko (2008–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 2, 2010

**Volodymyr
Yel'chenko**

Румунія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Леонтій Сандуляк (1992–1995);
Олександр Чалий (1995–1998);
Ігор Харченко (1998–2000);
Антон Бутейко (2000–2003);
Теофіл Бауер (2004–2005);
Юрій Малько (2005–2008);
Маркіян Кулик (2008–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний посол
з 13 квітня 2012 року**

**Теофіл
Бауер**

Romania
Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Leontii Sandulyak (1992–1995);
Oleksandr Chalyi (1995–1998);
Ihor Kharchenko (1998–2000);
Anton Buteiko (2000–2003);
Teofil Bauer (2004–2005);
Yurii Mal'ko (2005–2008);
Markian Kulyk (2008–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since April 13, 2012**

**Teofil
Bauer**

Королівство Саудівська Аравія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Євген Микитенко (1996–1999);
Леонід Гур'янов (2002–2009);
Петро Колос (2009–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 2014 року**

**Вадим
Вахрушев**

The Kingdom of Saudi Arabia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary: Yevhen Mykytenko
(1996–1999);
Leonid Gurianov (2002–2009)
Petro Kolos (2009–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since 2014**

**Vadym
Vahrushev**

Республіка Сенегал

Надзвичайний і Повноважний Посол:
Андрій Заяць (2008–2013);
Тимчасовий Повірений у справах:
Ігор Корольов (2013–2014)

The Republic of Senegal

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary:
Andrii Zaiats' (2008–2013);
Chargé d'Affaires:
Ihor Koroliov (2008–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 2014 року**

**Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
since 2014**

**Олександр
Овчаров**

**Oleksandr
Ovcharov**

Республіка Сербія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Володимир Фуркало (1998–2001);
Анатолій Шостак (2001–2003);
Руслан Демченко (2003–2005);
Анатолій Олійник (2005–2009);
Віктор Недопас (2009–2014)

The Republic of Serbia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Volodymyr Furkalo (1998–2001);
Anatolii Shostak (2001–2003);
Ruslan Demchenko (2003–2005);
Anatolii Oliinyk (2005–2009);
Victor Nedopas (2009–2014)

Сирійська Арабська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Тимчасовий Повірений у справах:
Сергій Камишев (1998–1999)
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Євген Микитенко (1999–2001); Володимир
Коваль (2002–2008); Олег Семенець
(2008–2011); Тимчасовий Повірений у
справах: Євген Жупеєв (2011–2014)

**Тимчасовий Повірений
у справах
з 2014 року**

**Володимир
Джиджора**

The Syrian Arab Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Chargé d'Affaires: Serhii Kamyshev
(1998–1999) Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary: Yevhen Mykytenko
(1999–2001);
Volodymyr Koval' (2002–2008);
Oleg Semenets' (2008–2011);
Chargé d'Affaires: Yevhen
Zhupeyev (2011–2014)

**Chargé d'Affaires
since 2014**

**Volodymyr
Dzhidzhora**

Республіка Сінгапур

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олександр Горін (2003–2006);
Віктор Маштабей (2006–2009)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 30 липня 2010 року**

**Павло
Султанський**

The Republic of Singapore

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Horin (2003–2006);
Victor Mashtabei (2006–2009)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since July 30, 2010**

**Pavlo
Sultans'kyi**

Словацька Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Роман Лубківський (1992–1993);
Петро Сардачук (1993–1994);
Дмитро Павличко (1995–1998);
Юрій Рилач (1998–2004);
Сергій Устич (2004–2005);
Інна Огнівець (2006–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний
Посол**
*з 16 вересня
2010 року*

**Олег
Гаваші**

The Republic of Slovakia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Roman Lubkiv's'kyi (1992–1993);
Petro Sardachuk (1993–1994);
Dmytro Pavlychko (1995–1998);
Yurii Rylach (1998–2004);
Serhii Ustych (2004–2005);
Inna Ognivets' (2006–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
*since September 16,
2010*

**Oleh
Gavashi**

Республіка Словенія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Іван Гнатишин (2004–2006);
Вадим Примаченко (2007–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний
Посол**
з 30 липня 2011 року

**Микола
Кириченко**

The Republic of Slovenia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ivan Hnatyshyn (2004–2006);
Vadym Prymachenko
(2007–2011)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 30, 2011

**Mykola
Kyrychenko**

Сполучені Штати Америку

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олег Білорус (1992–1994);
Юрій Щербак (1994–1998);
Антон Бутейко (1998–1999);
Костянтин Грищенко (2000–2003);
Михайло Резнік (2003–2006);
Олег Шамшур (2006–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 11 червня 2010 року

**Олександр
Моцик**

The United States of America

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleh Bilorus (1992–1994);
Yurii Shcherbak (1994–1998);
Anton Buteiko (1998–1999);
Kostyantyn Gryshchenko (2000–2003);
Mykhailo Reznik (2003–2006);
Oleh Shamshur (2006–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 11, 2010

**Oleksandr
Motsyk**

Республіка Таджикістан

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Володимир Сметанін (1993–1999);
Анатолій Касьяненко (2000–2005);
В'ячеслав Похвальський (2006–2010);
Юрій Савченко (2010–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний
Посол**
з 30 серпня 2012 року

**Віктор
Нікітюк**

The Republic of Tadjikistan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Volodymyr Smyetanin (1993–1999);
Anatolii Kasyanenko (2000–2005);
Viacheslav Pokhval'skyi
(2006–2010);
Yurii Savchenko (2010–
2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since August 30, 2012

**Victor
Nikityuk**

Королівство Таїланд

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Ігор Литвин (1998–1999);
Ростислав Білодід (2000–2002);
Ігор Гуменний (2004–2008);
Маркіян Чучук (2008–2014)

The Kingdom of Thailand

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Ihor Lytvyn (1998–1999);
Rostyslav Bilodid (2000–2002);
Ihor Gumennyi (2004–2008);
Markiyon Chuchuk (2008–2014)

Туніська Республіка

Тимчасовий Повірений у справах:
Олександр Шульга (1996–1997)
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олег Дяченко (1997–2000);
Олексій Рибак (2002–2004);
Валерій Рилач(2007–2013)

The Republic of Tunis

Chargé d'Affaires:
Oleksandr Shulga (1996–1997)
Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleh Diachenko (1997–2000);
Oleksiy Rybak (2002–2004);
Valerii Rylach(2007–2013)

**Тимчасовий Повірений
у справах**

з вересня 2013 року

**Рябцев
Олександр**

**Oleksandr
Riabtsev**

Chargé d'Affaires
since September 2013

Республіка Туреччина

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Ігор Турянський (1992–1997);
Олексій Шовкоплас (Тимчасовий
Повірений у справах) (1997);
Олександр Моцик (1997–2001);
Ігор Долгов (2002–2004);
Олександр Міщенко (2005–2008)

**Надзвичайний
і Повноважний
Посол**

з 29 липня 2008 року

**Сергій
Корсунський**

The Republic of Turkey

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Igor Turyans'kyi (1992–1997);
Oleksii Shovkoplyas (Chargé d'Affaires)
(1997);
Oleksandr Motsyk (1997–2001);
Ihor Dolhov (2002–2004);
Oleksandr Mishchenko
(2005–2008)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
*since July 29, 2008***

**Serhii
Korsunskiy**

Туркменістан

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Вадим Чупрун (1995–2004);
Віктор Майко (2005–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний
Посол**

з 2 липня 2010 року

**Валентин
Шевальов**

The Republic of Turkmenistan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Vadym Chuprun (1995–
2004);
Victor Maiko (2005–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
*since July 2, 2010***

**Valentyn
Shevaliov**

Угорська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Орест Климпуш (1997–2003);
Юрій Мушка (2003–2006);
Дмитро Ткач (2006–2010);
Юрій Мушка (2010–2014)

The Republic of Hungary

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Orest Klympush (1997–2003);
Yurii Mushka (2003–2006);
Dmytro Tkach (2006–2010);
Yurii Mushka (2010–2014)

Республіка Узбекистан

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Володимир Сметанін (1993–1999);
Анатолій Касьяненко (2000–2005);
В'ячеслав Похвальський (2006–2010)

The Republic of Uzbekistan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Volodymyr Smetanin (1993–1999);
Anatolii Kas'yanenko (2000–2005);
Viacheslav Pokhval'skyi (2006–2010)

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 22 грудня 2010 року

**Юрій
Савченко**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since December 22, 2010**

**Yurii
Savchenko**

Республіка Фінляндія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олександр Сліпченко (1992);
Костянтин Масик (1992–1997);
Ігор Подолєв (1997–2001);
Петро Сардачук (2001–2003);
Олександр Майданник (2003–2007);
Андрій Дециця (2007–2013);
Олексій Селін (2013–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 2014 року**

**Андрій
Олефіров**

The Republic of Finland

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Slipchenko (1992);
Kostiantyn Masyk (1992–1997);
Ihor Podoliev (1997–2001);
Petro Sardachuk (2001–2003);
Oleksandr Maidannyk (2003–2007);
Andrii Deshchyt'sa (2007–2013);
Oleksii Selin (2013–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since 2014**

**Andrii
Olefirov**

Французька Республіка

Тимчасовий Повірений у справах:
Олександр Сліпченко (1992)
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Юрій Кочубей (1992–1997);
Анатолій Зленко (1997–2000);
Віталій Йохна (Тимчасовий Повірений у
справах) (2000–2003);
Юрій Сергєєв (2003–2007);
Костянтин Тимошенко (2007–2010);
Олександр Купчишин (2010–2014);

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 2014 року**

Олег Шамшур

The Republic of France

Chargé d'Affaires:
Oleksandr Slipchenko (1992)
Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Yurii Kochubei (1992–1997);
Anatolii Zlenko (1997–2000);
Vitalii Yohna (Charge d'Affaires) (2000–2003);
Yurii Serheiev (2003–2007);
Kostyantyn Tymoshenko (2007–2010);
Oleksandr Kupchyshyn
(2007–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since 2014**

Oleh Shamshur

Республіка Хорватія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Анатолій Шостак (1995–2001);
Андрій Олефіров (Тимчасовий Повірений
у справах) (2001); Віктор Кірик (2001–
2006); Маркіян Лубківський
(2007–2009); Борис Зайчук
(2009–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 1 вересня 2010 року**

**Олександр
Левченко**

The Republic of Croatia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Anatolii Shostak (1995–2001);
Andrii Olefirov (Charge d'Affairs) (2001);
Victor Kiryk (2001–2006);
Markiyan Lubkivs'kyi (2007–
2009);
Borys Zaichuk (2009–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since September 1, 2010**

**Oleksandr
Levchenko**

Чеська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Роман Лубківський (1992–1995);
Андрій Озадовський (1995–1999);
Сергій Устич (1999–2004);
Іван Кулеба (2004–2009);
Іван Грицак (2009–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 1 листопада 2012 року**

**Борис
Зайчук**

The Czech Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Roman Lubkivs'kyi (1992–1995);
Andrii Ozadovs'kyi (1995–1999);
Serhii Ustych (1999–2004);
Ivan Kuleba (2004–2009);
Ivan Grytsak (2009–2012)

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary
since November 1, 2012**

**Borys
Zaichuk**

Чорногорія

Надзвичайний і Повноважний Посол:
Оксана Слюсаренко (2008–2014)

**Тимчасовий
Повірений у справах
з 2014 року**

**Володимир
Цибульник**

The Republic of Montenegro

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary:
Oksana Slyusarenko (2008–2014)

**Chargé d'Affaires
since 2014**

**Volodymyr
Tsybulnyk**

Швейцарська Конфедерація

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олександр Сліпченко (1993–1997);
Ніна Ковальська (1998–2000);
Євген Бершеда (2000–2003);
Сюзанна Станік (2003–2004);
Остап Юхимович (2004–2008);
Ігор Дір (2008–2014)

The Swiss Confederation

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Slipchenko (1993–1997);
Nina Koval'ska (1998–2000);
Evhen Bersheda (2000–2003);
Susanna Stanik (2003–2004);
Ostap Yuhymovych (2004–2008);
Igor Dir (2008–2014)

Королівство Швеція

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Костянтин Масик (1992–1994);
Ігор Подолєв (1997–1999);
Олександр Сліпченко (1999–2002);
Леонід Кожара (2003–2004);
Анатолій Пономаренко (2007–2008);
Євген Перебийніс (2008–2011);
Валерій Степанов (2011–2014)

The Kingdom of Sweden

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Kostiantyn Masyk (1992–1994);
Ihor Podoliev (1997–1999);
Oleksandr Slipchenko (1999–2002);
Leonid Kozhara (2003–2004);
Anatolii Ponomarenko (2007–2008);
Yevhen Perebyinis (2008–2011);
Valerii Stepanov (2011–2014)

Японія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Михайло Дашкевич (1995–1999);
Юрій Костенко (2001–2006);
Володимир Макуха (2006–2006);
Микола Кулінич (2006–2013)

Japan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Mykhailo Dashkevych (1995–1999);
Yurii Kostenko (2001–2006);
Volodymyr Makuha (2006–2006);
Mykola Kulynych (2006–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 29 січня 2013 року**

**Ігор
Харченко**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since January 29, 2013**

**Ihor
Kharchenko**

Надзвичайні і Повноважні Посли іноземних держав в Україні

*Ambassadors
Extraordinary and Plenipotentiary
of the foreign countries
in Ukraine*

**Дані подаються станом
на 20 жовтня 2014 року. Можливі зміни
у складі керівників дипломатичних місій
будуть подані у наступному випуску щорічника**

**При підготовці щорічника використано матеріали
УДП МЗС України**

**Data current as of October 20, 2014.
Possible changes in composition of the heads
of diplomatic missions
will be given in the next issues of this year-book**

**Data of the Department of the State Protocol of the Ministry
of Foreign Affairs of Ukraine were used for preparation
of the year-book materials**

**Австрійська
Республіка**

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Георг Гергардт Вайсс (1992–1997);
Клаус Фаб'ян (1997–2001);
Міхаель Місс (2001–2006);
Йозеф-Маркус Вукетіч (2006–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з серпня 2010 року

**Вольф Дітріх
Хайм**

**The Republic
of Austria**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Georg Gerhard Weiss (1992–1997);
Klaus Fabian (1997–2001);
Michael Miess (2001–2006);
Josef-Markus Wuketich (2006–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since August 2010

**Wolf Dietrich
Heim**

**Азербайджанська
Республіка**

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Назім Гусейн-огли Ібрагімов (1977–2001);
Талят Мусеїб оглу Алієв (2001–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з серпня 2010 року

**Ейнулла Ядулла
оглу Мадатлі**

**The Republic of
Azerbaijan**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Nazim Hussein-ogly Ibragimov
(1977–2001);
Talyat Museib oglu Aliev (2001–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since August 2010

**Einulla Yadulla
oglu Madatli**

**Алжирська Народна
Демократична
Республіка**

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Бельрамуль Камерзерман (1992–1997);
Шеріф Шихі (1997–2005);
Мокадем Бафдаль (2005–2009)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з січня 2009 року**

**Мохаммед
Башир Маззуз**

**The People's
Democratic Republic
of Algeria**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Belmarul Kamerzerman (1992–1997);
Sherif Shykhi (1997–2005);
Mokamed Bafdal (2005–2009)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since January 2009**

**Mokhammed
Bashyr Mazzuz**

**Аргентинська
Республіка**

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Луїс Бакеріса (1993–1999);
Мігель Анхель Кунео (2000–2007)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з вересня 2007 року**

**Ліла Ролдан
Васкес де
Муан**

**The Argentine
Republic**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Loise Bakerisa (1993–1999);
Migel Anchel Kuneo (2000–2007)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since September 2007**

**Lila Roldan
Vazquez de
Moine**

Ісламська Республіка
Афганістан

Тимчасові Повірені:
Мухамад Амман (1995–2000);
Саєд Махмуд Фарані (2000–2005);
Мохаммад Асеф Делавар (2005–2011);
Фазіль Фазлуррахман (2011–2013)

The Islamic Republic of
Afghanistan

Chargé d'Affaires:
Mohamed Amman (1995–2000);
Saed Mahmud Farani (2000–2005);
Mohamed Asef Delavar (2005–2011);
Fazil Fazlurrahman (2011–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з вересня 2013 року**

**Мохаммад Акбар
Мохаммаді**

**Ambassador
Extraordinary
and Plenipotentiary
since September, 2013**

**Mohammad Akbar
Mohammadi**

Королівство Бельгія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Інгеборг Крістоферсен (1992–1995);
Вільфред Нартюс (1995–1998);
П'єр Жан Марі Антуан Вазен (1998–2000);
П'єр Дебюїсон (2000–2003);
П'єр Коло (2003–2006);
Марк Вінк (2006–2011);
Яна Зікмундова (2011–2014)

The Kingdom of Belgium

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ingeborg Christofersen (1992–1995);
Wilfred Nartois (1995–1998);
Pierre Jean Marie Antoine Vazen
(1998–2000);
Pierre Debiouison (2000–2003);
Pierre Kolo (2003–2006);
Mark Vink (2006–2011);
Jana Zikmundova (2011–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з вересня 2014**

Люк Якобс

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since September 2014**

Luc Jacobs

Республіка Білорусь

Надзвичайний і Повноважний Посол:
Віталій Курашик (1993–2001)

The Republic of Belarus

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary:
Vitalii Kurashik (1993–2001)

Надзвичайний і Повноважний
Посол, дуаен
з липня 2001 року

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary, Dean
of the Diplomatic Corp
since July 2001

**Валентин
Величко**

**Valentyn
Velychko**

Республіка Болгарія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Петар Крістев Марков (1992–1998);
Александр Димитров (1998–2002);
Ангел Ганев (2002–2007);
Дімітар Владіміров (2007–2012)

The Republic of Bulgaria

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Petar Kristev Markov (1992–1998);
Aleksandr Dimitrov (1998–2002);
Angel Ganev (2002–2007);
Dimitar Vladimirov (2007–2012)

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з липня 2012 року

Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since July 2012

**Красімір
Мінчев**

**Krasimir
Minchev**

Федеративна Республіка Бразилія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Асдрубал Пінто де Уліссеа (1995–1998);
Маріо Августо Сантос (1998–2001);
Елдер Мартінс де Мораес (2001–2003);
Ренато Луїз Родрігес Маркес (2003–2009)

The Federative Republic of Brazil

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Asdrúbal Pinto de Ulissea (1995–1998);
Mario Augusto Santos (1998–2001);
Elder Martins de Moraes (2001–2003);
Renato Luiz Rodrigues Marques (2003–
2009)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з вересня 2009 року**

**Антоніо
Фернандо
Круз-де-Мелло**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since September 2009**

**Antonio
Fernando
Cruz-de-Mello**

Святий Престол (Ватикан)

Апостольські Нунції:
Антоніо Франко (1992–1999);
Микола Етерович (1999–2004);
Іван Юркович (2004–2011);
Вечеслав Тумір (2011)

**Апостольський
Нунцій
з листопада 2011
року**

**Томас Едвард
Галліксон**

The Holly See (Vatikan)

Apostolic nuncios:
Antonio Franco (1992–1999);
Nicola Eterovich (1999–2004);
Ivan Yurkovych (2004–2011);
Vecheslav Tumir (2011)

**Apostolic Nuncio
since November 2011**

**Thomas Edward
Gullickson**

**Сполучене Королівство
Великої Британії
і Північної Ірландії**

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Саймон Ніколас Пітер Хіманс (1992–1995);
Рой Стівен Рів (1995–1999);
Роберт Роланд Гедлі Сміт (1999–2002);
Роберт Едвард Брінклі (2002–2006);
Роберт Лі Тернер (2008–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з грудня 2012 року**

**Саймон
Сміт**

**The United Kingdom of
Great Britain
and Northern Ireland**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Simon Nicholas Pieter Himmans (1992–
1995); Roy Stieven Rieve (1995–1999);
Robert Roland Headly Smith (1999–2002);
Robert Edward Brinckly (2002–2006);
Robert Lee Turner (2008–
2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since December 2012**

**Simon
Smith**

**Соціалістична
Республіка В'єтнам**

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Чіонг Тунг (1993–1997);
Доан Дік (1997–2002);
Ву Зіонг Хуан (2002–2006);
Нгуен Ван Тхань (2007–2010);
Хо Дак Міннь Нгуєт (2010–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 2014 року**

Нгуєн Міннь Чі

**The Socialist
Republic of Vietnam**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Chong Tung (1993–1997);
Doan Dik (1997–2002);
Vu Zoing Huan (2002–2006);
Nguyen Van Than (2007–2010);
Ho Dak Minh Nguyet (2010–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since 2014**

Nguyen Minh Tri

Республіка Вірменія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Грач Сілванян (1996–2003);
Армен Авакович Хачатрян (2003–2010)

The Republic of Armenia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Grach Silvanyan (1996–2003);
Armen Avakovich Khachatryan (2003–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з травня 2010 року

**Андраник
Манукян**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since May 2010

**Andranik
Manukyan**

Грецька Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Васілеос Патсікакіс (1993–1998);
Дімітріс Контумас (1998–2002);
Панайотіс Гумас (2002–2005);
Харалампос Дімітріу (2005–2010);
Георгіос Георгунтзос (2009–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з липня 2013 року

**Вассіліс
Пападопулос**

The Hellenic Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Vasileos Patsikakis (1993–1998);
Dimitris Kontumas (1998–2002);
Panayotis Gumas (2002–2005);
Haralampos Dimitriou (2005–2010);
Georgios Georguntzos (2009–2013)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July, 2013

**Vassilis
Papadopoulos**

Грузія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Валерій Чечелашвілі (1994–1999);
Малхаз Чачава (1999–2000);
Грігол Катамадзе (2000–2007);
Мераб Антадзе (2007–2009);
Грігол Катамадзе (2009–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з липня 2013 року

**Міхеїл
Уклеба**

Georgia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Valerii Chechelashvili (1994–1999);
Malkhaz Chachava (1999–2000);
Grigol Katamadze (2000–2007);
Merab Antadze (2007–2009);
Grigol Katamadze (2009–2013)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 2013

**Mikheil
Ukleba**

Королівство Данія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Крістіан Фабер Род (1992–1997);
Йорн Крогбек (1997–2001);
Мартін Кофод (2001–2002);
Крістіан Фабер-Род (2002–2005);
Уффе Андерссон Балслев (2005–2009);
Мікаель Борг-Хансен
(2009–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з вересня 2013 року

**Мерете
Юль**

The Kingdom of Denmark

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Christian Faber Rod (1992–1997);
Jorn Krogbek (1997–2001);
Martin Kofod (2001–2002);
Christian Faber Rod (2002–2005);
Uffe Andersson Balslev (2005–2009);
Michael Borg-Hansen
(2009–2013)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 2013

**Merete
Juhl**

Естонська Республіка

Тимчасові Повірені у справах:
Андрій Біров (1993–1995);
Рейн Ойдеківі (1995–1996)
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Тііт Мацулевич (1996–1999);
Тііт Набер (1999–2002);
Пауль Леттенс (2002–2006);
Яан Хейн (2006–2011);
Лаурі Лепік (2011–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з вересня 2012 року

**Сулєв
Канніке**

The Republic of Estonia

Chargé d'Affaires
Andrii Birov (1993–1995);
Rain Oidekivi (1995–1996);
Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Tit Matsulevich (1996–1999);
Tiit Naber (1999–2002);
Paul Lettence (2002–2006);
Yaan Hein (2006–2011);
Lauri Lepik (2011–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 2012

**Sulev
Kannike**

Арабська Республіка Єгипет

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Гусейн Камаль-Елдін Шалаш (1993–1997);
Омар Ель-Фарук Хассан Мохамед (1997–
2001); Мона Алі Хашаба (2001–2005);
Юсеф Мустафа Зада (2005–2008);
Ясір Мохамед Атеф Абдель Кадер
(2008–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з вересня 2012 року

**Усама Тауфік
Юсеф Бадр**

The Arab Republic of Egypt

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Gusein Camal-Eldin Shalash (1993–1997);
Omar El-Faruhk Khassan Mohamed
(1997–2001);
Mona Ali Hashaba (2001–2005);
Yusef Mustafa Zada (2005–2008);
Yasir Atef Abdel Kader (2008–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 2012

**Osama Tawfik
Youssef Badr**

Держава Ізраїль

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Цві Маген (1993–1998);
Тимчасові Повірені у справах:
Зеєв Бен-Аріє (1998–1999);
Анна Азарі (1999–2003);
Наомі Бен-Амі (2003–2007);
Зіна Калай-Клайтман (2007–2011);
Реуєн Дін Ель (2011–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 2014 року**

**Еліав
Белоцерковські**

The State of Israel

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Zvi Magen (1993–1998); Chargé d'Affaires:
Zeev Ben-Arie (1998–1999);
Anna Azari (1999–2003);
Naomi Ben-Ami (2003–2007);
Zina Kalai-Klaitman (2007-2011);
Reuven Din El (2011-2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since 2014**

**Eliav
Belotserkovsky**

Республіка Індія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Судхір Тукарам Деваре (1992–1995);
Раджендра Кумар Раї (1995–1997);
Вільдя Бушан Соні (1997–2002);
Шаххолен Кіпген (2002–2005);
Деабрата Саха (2005–2010);
Джйоті Сваруп Панде
(2010–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 2011 року**

**Раджів Кумар
Чандер**

The Republic of India

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Sudhir Tukaram Devare (1992–1995);
Rajendra Kumar Rai (1995–1997);
Vidya Bhushan Soni (1997–2002);
Shekholen Kipgen (2002–2005);
Debabrata Saha (2005–2010);
Jyoti Swarup Pande
(2010–2011)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since 2011**

**Раджів Кумар
Чандер**

Республіка Індонезія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Роні Хендраван Курніади (1994–1997);
Где Арса Каджар (1997–2001);
Ремі Рамаулі Сіахаан (2001–2005);
Альбертус Емануель Александр
(2005–2009);
Нінінг Сунінгсіх Рохадіат
(2009–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з грудня 2012 року

**Нінік Кун
Нар'яті**

The Republic of Indonesia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ronnie Hendravan Kurniadi (1994–1997);
Hde Arsa Kadzhar (1997–2001);
Remy Ramauli Siahaan (2001–2005);
Albertus Emanuel Alexander (2005–2009);
Nining Suningsih Rochadiat
(2009–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since December 2012 року

**Niniek Kun
Narayatie**

Республіка Ірак

Тимчасовий Повірений у справах Гішам
Абдель Разак Ібрагім (2001–2002);
Надзвичайний і Повноважний Посол
д-р Музгір Номан Аль-Дурі (2002–2003); через
військові події в Іраку Посольство Республіки
Ірак в Україні тимчасово припинило роботу в
2003 році й відновило свою діяльність
у 2006 році;

Тимчасові Повірені у спра-
вах: Алаа Ад-Дін Хусейн Алі
(2006–2007);
д-р Хусейн Аббас Хусейн
(2007); Халід Джасім Мохаммад
Аль-Шамарі (2007–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з серпня 2010 року

Шорш Халід Саїд

The Republic of Iraq

Chargé d'Affaires:
Gisham Abdel Razak Ibrahim (2001–2002);
Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary: Dr. Muzgir Al-Duri (2002–2003);
the Embassy of the Republic of Iraq suspended
its work in Ukraine in 2003 because of the war
event in Iraq and resumed its work in 2006. Chargé
d'Affaires: Alaa Ad-Din Hussein Ali
(2006–2007);
Dr. Hussein Abass Hussein (2007);
Halid Jasim Mohammed
Al-Shamari (2007–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since August 2010

Shorsh Khalid Said

Ісламська Республіка
Іран

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Бехзад Мазахері (1992–1998);
Ахмад Садег-Бонаб (1999–2003);
Бахман Тахеріян-Мобараке (2003–2005);
Сайєд Муса Каземі (2006–2009);
Акбар Гасемі Алі-Абаді (2010–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з жовтня 2014 року

**Мохаммад
Бехешті
Монфаре**

The Islamic Republic of
Iran

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Behzad Mazakheri (1992–1998); Akhmad
Sadeg-Bonab (1999–2003);
Bakhman Takheriyan Mobarake (2003–2005);
Saed Musa Kazemi (2006–2009);
Akbar Gasemi Ali Abadi (2010–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since October 2014

**Mohammad
Beheshti
Monfared**

Королівство Іспанія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Едуардо Хунко Бонет (1992–1997);
Фернандо Хосе Бейосо Фернандес
(1997–2001);
Луїс Гомес де Аранда Війєн (2001–2005);
Луїс Хав'єр Хіль Каталіна (2005–2009);
Хосе Родрігес Мойано (2009–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 2014 року

**Херардо Анхель
Бугайо Оттоне**

The Kingdom of Spain

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Eduardo Junko Bonet (1992–1997);
Fernando Jose Bejoso Fernandes
(1997–2001);
Luis Homes de Aranda Vien (2001–2005);
D. Luis Javier Gil Catalina (2005–2009);
Jose Rodriguez Moyano
(2009–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since 2014

**Gerardo Angel
Bugallo Ottone**

Італійська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли: Вітторіо Клаудіо Сурдо (1992–1996); Джан Лука Бертінетто (1996–2000); Іоланда Брунетті Гетц (2000–2004); Фабліо Фаббрі (2004–2008); П'єтро Джованні Доннічі (2008–2012)

**Надзвичайний
і Повноважений
Посол**
з березня 2012 року

**Фабріціо
Романо**

The Republic of Italy

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Vittorio Claudio Surdo (1992–1996);
Jan Luca Bartinetto (1996–2000);
Iolanda Brunetti Getz (2000–2004);
Fabio Fabbri (2004–2008);
Pietro Giovanni Donnici (2008–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since March 2012

**Fabrizio
Romano**

Республіка Казахстан

Надзвичайні і Повноважні Посли: Олексій Клочков (1994–1997); Наджамеден Іскалієв (1997–1999); Равіль Чердабаєв (1999–2004); Амангельди Жумабаєв (2004–2011); Тимчасовий Повірений у справах Аділь Тлесов (2011–2012)
**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з липня 2012

**Заутбек
Турісбеков**

The Republic of Kazakhstan

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary:
Oleksii Klochkov (1994–1997);
Nadzhameden Iskaliev (1997–1999);
Ravil Cherdabaev (1999–2004); Amangeldi Zhumabayev (2004–2011);
Chargé d'Affaires Adil Tlesov (2011–2012)
**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 2012

**Zautbek
Turisbekov**

Канада

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Франсуа Антуан Матіс (1992–1996);
Крістофер Вестдал (1996–1998);
Дерек Фрейзер (1998–2001);
Ендрю Норвал Робінсон (2001–2005);
Абайна Данн (2005–2008);
Ж. Даніель Карон (2008–2011);
Трой Лулашник (2011–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з жовтня 2014 року**

Роман Вaшук

Canada

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
François Antoine Matis (1992–1996);
Christopher Westdal (1996–1998);
Derek Frazer (1998–2001);
Andrew Norval Robinson (2001–2005);
Abaina Dann (2005–2008);
G. Daniel Caron (2008–2011);
Troy Lulashnyk (2011–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since October 2014**

Roman Waschuk

Держава

Катар

**Надзвичайний
і Повноважений Посол
з вересня 2013 року**

**Джасім Рашид
Аль-Халіфа**

The State of Qatar

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since September 2013**

**Jassim Rashid
Al-Khalifa**

Киргизька Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Улукбек Чіналієв (1993–1998);
Жумагул Сааданбеков (1998–2001); Есенгул
Омуралієв (2001–2006);
Єркін Мамкулов (2006–2011);
Аширов Борубек Чийбілович
(2011–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з вересня 2012 року**

Улукбек Чиналієв

The Kyrgyz Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ulukbek Chinaliyev (1993–1998);
Zhumahul Saadanbekov (1998–2001);
Esenhul Omuraliyev (2001–2006);
Yerkin Mankulov (2006–2011);
Ashyrov Borubek Chyybylovich
(2011–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since September 2012**

Ulukbek Chinaliev

Китайська Народна Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Чжан Чжень (1992–1995);
Пань Чжаньлін (1995–1998);
Чжоу Сяопей (1998–2000);
Лі Гобан (2000–2003);
Яо Пейшен (2003–2005);
Гао Юйшен (2005–2007);
Чжоу Лі (2007–2010)

Надзвичайний і Повноважний Посол з серпня 2010 року

Чжан Сіюнь

The People's Republic of China

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Chjan Chjen (1992–1995);
Pan Chjanlin (1995–1998);
Chjou Siao Pei (1998–2000);
Li Goban (2000–2003);
Yao Peishen (2003–2005);
Gao Yushen (2005–2007);
Chjou Li (2007–2010)

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary since August 2010

Zhang Xiyun

Республіка Кіпр

Надзвичайний і Повноважний Посол:
Евагорас Вріонідес (2011–2013)

Надзвичайний і Повноважний Посол з вересня 2013 року

Вассос Чамберлен

The Republic of Cyprus

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary:
Evagoras Vryonides (2011–2013)

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary since September 2013

Vassos Chamberlain

Республіка Корея

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Ан Хьон Вон (1993–1995);
Лі Хан Чун (1995–1998);
Канг Гин-Тек (1998–2000);
Джанг Шин (2000–2003);
Лі Сонг-Джу (2003–2006);
Хо Сун Чьол (2006–2008);
Пак Ро Бьок (2008–2011);
Кім Ин Цжун (2011–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з вересня 2014 року

Сол Кьон Хун

The Republic of Korea

Ambassadors Extraordinary and

Plenipotentiary:

An Hon Wong (1993–1995);
Li Han Chun (1995–1998);
Kang Hyn-Tek (1998–2000);
Jang Shin (2000–2003);
Li Sung-Joo (2003–2006);
Ho Sun Chol (2006–2008);
Pak Ro Biok (2008–2011);
Kim Eun-Joong (2011–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 2014

Sul Kyung Hoon

Республіка Куба

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Діохенс Ернандес Асторґа (1992–1994);
Серхіо Лопес Бріель (1994–1999);
Хосе Діонісіо Пераса Чапо (1999–2004);
Хуліо Гармендія Пенья (2004–2008);
Фелікс Леон Карбальо (2008–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з грудня 2012 року

**Ернесто Антоніо
Сенті Даріас**

The Republic of Cuba

Ambassadors Extraordinary and

Plenipotentiary:

Diochens Ernandes Astorgal (1992–1994);
Serhio Lopez Briel (1994–1999);
Jose Dionysius Perasa Chapo (1999–2004);
Julio Peña Harmendiya (2004–2008);
Felix Leon Carballo (2008–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since December 2012

**Ernesto Antonio
Senti Darias**

Держава Кувейт

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Ахмед Абдулла Аль-Мубаракі (1995–1997);
Халет Мутлак Заед Аль-Дуейлах (1998–2001);
Хафіз Мохамед Аль Аджмі (2001–2006);
Хамуд Юсіф Аль-Роудан (2006–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з листопада 2010 року**

**Юсеф Хусейн
Аль-Габанді**

The State of Kuwait

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ahmed Abdullah Al-Mubarak (1995–1997);
Halet al-Mutlaq Zaed Dueylah
(1998–2001);
Hafiz Mohammed Al Ajmi (2001–2006);
Hamud al-Yusif Roudan (2006–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since November 2010**

**Yousef Hussain
Al-Gabandi**

Латвійська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Петеріс Сімсонс (1994–1997);
Петеріс Вайварс (1997–2001);
Андріс Вілцанс (2001–2007);
Атіс С'янітс (2007–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з листопада 2011 року**

Аргіта Даудзе

The Republic of Latvia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Peteris Simsons (1994–1997);
Peteris Vaivars (1997–2001);
Andris Vilzans (2001–2007);
Atis Sianits (2007–2011)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since November 2011**

Argita Daudze

Литовська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Ромуальдас Рамошка (1993–1996);
Вітаутас Пятрас Плечкайтіс (1996–2001);
Вікторас Баубліс (2001–2005);
Альгірдас Кумжа (2006–2009)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з січня 2010 року

**Пятрас
Вайтекунас**

The Republic of Lithuania

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Romualdas Ramoshka (1993–1996);
Vitautas Piatras Plechkaitis (1996–2001);
Viktoras Baublis (2001–2005);
Algirdis Kumzha (2006–2009)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since January 2010

**Petras
Vaitiekunas**

Республіка Ліван

Надзвичайний і Повноважний Посол:
Юсеф Садака (2005–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з вересня 2013 року

**Клод Аль
Хажаль**

The Republic of Lebanon

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary:
Youssef Sadaka (2005–2013)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 2013

**Claude
Al Hajal**

Лівія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Аль-Седдіг Мохаммед Аль-Шібані-Аль-Гвері (2002–2008);
Фейсал Атія М. Альшаарі (2008–2012);
Салех Кадум (2012–2013);
Тимчасовий Повірений у справах
Алхаді І.А. Асбає (2013–2014);

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 2014 року**

**Мохамед
Салахеддін
Н. Шеллі**

Libya

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Al-Seddig Mohammed Al-Shibani-Al-Gveri
(2002–2008);
Feisal Atiya M. Alshaari (2008–2012);
Saleh Kadoum (2012–2013);
Chargé d'Affaires
Alhadi I.A. Asbaie (2013–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since 2014**

**Mohamed
Salah Eddin
Nureddin Shelli**

Республіка Македонія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Владо Блажевські (1997–2003);
Мартін Гулескі (2003–2008);
Ілія Ісайловські (2008–2009);
Ацо Спасеноскі (2010–2014)

The Republic of Macedonia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Vlado Blazhevski (1997–2003);
Martin Guleski (2003–2008);
Iliya Isailovski (2008–2009);
Aco Spasenoski (2010–2014)

Малайзія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Амінахтун Бінті Хаджі А. Карім (2005–2008);
Дато Абдула Сані Омар
(2008–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з квітня 2011 року

Чуа Теонг Бан

Malaysia

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Aminakhtun Binti Hadji A. Karim
(2005–2008);
Dato Abdula Sani Omar
(2008–2011)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since April 2011

Chuah Teong Ban

Суверенний
Військовий Орден
Госпітальєрів Святого
Іоанна Єрусалимського,
Родосу і Мальти

Надзвичайний і Повноважний Посол:
Пауль Фрідріх фон Фурхерр
(2008–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з вересня 2014

**Антоніо Газзанті
Пульезе ді Котроне**

The Sovereign Military
Hospitaller Order
of Saint John
of Jerusalem
of Rhodes and of Malta

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary:
Paul Friedrich von Fuhrherr (2008–2014)

**Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary**
since September 2014

**Antonio Gazzanti
Puliese di Cotrone**

Королівство
Марокко

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Мохамед Азгар (2000–2004);
Абдельжаліль Саубрі (2004–
2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з липня 2013 року

Міна Тунсі

The Kingdom
of Morocco

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Mohamed Azhar (2000–2004);
Abdeljalil Saubri (2004–2013)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 2013

Mina Tounsi

Мексиканські Сполучені Штати

Тимчасовий Повірений у справах:

Сесар Окаранса Кастаньєда (2005–2009); César Okaransa Kastanyeda (2005–2009);
Беренісе Рендон Талавера (2009–2014) Berenice Rendon Talavera (2009–2014)

The United States of Mexico

Chargé d'Affaires:

Тимчасовий повірений
з 2014 року

**Карлос Валера
Пауліно**

Chargé d'Affaires
since 2014

**Carlos Valera
Paulino**

Республіка Молдова

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Іон Боршевич (1993–1994);
Іон Руссу (1994–1998);
Олексій Андрієвські (1999–2002);
Ніколас Черномаз (2003–2005);
Міхаїл Лаур (2005–2006);
Серджиу Статі (2006–2008);
Тимчасові Повірені у справах:
Еуджен Карас (2008);
Ніколає Гуменний (2008–2009);
Ніколає Мийня (2009–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з серпня 2010 року

Іон Стевіле

The Republic of Moldova

Ambassadors Extraordinary and

Plenipotentiary:

Ion Gavril Borshevich (1993–1994);
Ion Nikolas Russu (1994–1998);
Oleksiy Andrievski (1999–2002); Nikolas
Chernomaz (2003–2005);
Mikhail Laur (2005–2006);
Sergio Statti (2006–2008)

Chargé d'Affaires:

Eudjen Karas (2008);
Nikolae Humennyi (2008–
2009);
Nikolae Miinya (2009–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since August 2010

Ion Stavila

**Федеративна
Республіка Нігерія**

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Альфред Джон Нанна (2000–2004);
Адзхуру Ігнатіус Хекайре (2004–2008);
Ібрагім Пада Касай (2008–2012);
Франк Нгозі Ісох (2012–2014)
Тимчасовий повірений
з 2014 року

**Афолабі
Джуліус
Адефідіпе**

**The Federative Republic
of Nigeria**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Alfred John Nanna (2000–2004);
Adzhuru Ignatius Hekaire (2004–2008);
Ibrahim Pada Kasai (2008–2012);
Frank Ngozi Isoh (2012–2014)
Chargé d'Affaires
since 2014

**Afolabi
Julius
Adefidipe**

**Королівство
Нідерланди**

Надзвичайний і Повноважний Посол:
Роберт Герман Серрі (1992–1996);
Тимчасові Повірені у справах:
Адріан Кван'єр (1996–1997);
Онно Хаттінга Ван'т Сант (1997–2001);
Монік Патрісія Антуанетта Франк (2001–2004);
Віллем Барон Бентінк Ван Схоонгейтен
(2004–2005); Рон Келлер (2005–2009);
Надзвичайний і Повноважний Посол:
Пітер Ян Волтерс (2009–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з липня 2013 року

**Кейс Ян Рене
Кломпенхаувер**

**The Kingdom of the
Netherlands**

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary:
Robert Herman Serri (1992–1996);
Chargé d'Affaires:
Andrian Quanier (1996–1997);
Onno Hattinga Van't Sant (1997–2001);
Monique Patricia Antoinette Frank (2001–2004);
Willem Baron Bentink van Skhoongeiten
(2004–2005);
Ron Keller (2005–2009);
Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary: Pieter Jan
Wolthers (2009–2013)
**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 2013

**Kees J.R.
Klompenhouwer**

Федеративна Республіка Німеччина

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Генніке Граф фон Бассевітц (1992–1993);
Александр Арно (1993–1996);
Ебергард Гайкен (1996–2000);
Дітмар Гергард Штюдеманн (2000–2006);
Рейнгард Шеферс (2006–2008);
Ганс-Юрген Гаймзьот
(2008–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з вересня 2012 року

**Крістоф
Вайль**

The Federative Republic of Germany

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Gennicke Graf von Basseviz (1992–1993);
Alexander Arno (1993–1996);
Ebergard Haiken (1996–2000);
Dietmar Herhard Studenmann
(2000–2006); Reinhard
Schäfers (2006–2008);
Hans-Jurgen Heimsoeth
(2008–2012)
**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 2012

**Christof
Weil**

Королівство Норвегія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Ойвінд Нордслеттен (1992–1997);
Андерс Хельсет (1997–2000);
Йостейн Бернхардсен (2001–2006);
Олав Берстад (2006–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з листопада 2011 року

**Йон Елведаль
Фредріксен**

The Kingdom of Norway

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oivind Nordsletten (1992–1997);
Anders Helset (1997–2000);
Jostein Bernhardsen
(2001–2006);
Olaf Berstad (2006–2011)
**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since November 2011

**Jon Elvedal
Fredriksen**

**Об'єднані Арабські
Емірати**

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з вересня 2014 року

**Абдусалям Хареб
Обайд Аль-Румеїті**

**The United Arab
Emirates**

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
since September 2014

**Abdulsalam Hareb
Obaid Al Romaithi**

**Ісламська Республіка
Пакистан**

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Тарік Фарук Мірза (1997–2000);
Шамун Алам Хан (2000–2004);
Таджул Хак (2004–2007);
Газанфар Алі Хан (2007–2010);
Ахмед Наваз Салім Мела (2007–2013)

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з вересня 2013 року

**Ваджахат
Алі Муфті**

**The Islamic Republic of
Pakistan**

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Tarik Faruk Mirza (1997–2000);
Shamun Alam Khan (2000–2004);
Tadzhuul Khak (2004–2007);
Gazanfar Ali Rhan (2007–2010);
Akhhmed Navaz Salim Mela (2007–2013)

Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since September, 2013

**Wajahat Ali
Muftee**

Палестина

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Валід Закут (2001–2005);
Халід Арікат (2006–2010)

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з листопада 2010 року

**Мохаммед
Аль-Асаад**

Palestine

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Valid Zakut (2001–2005);
Khalid Arikat (2006–2010)

Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since November 2010

**Mohammed
Al-Assad**

Південно-Африканська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Діон Ван Скуер (1993–1995);
Тимчасові Повірені у справах:
Ілія дю Буїссон (1995–1996);
Пітер фан Рензбург Хуесен (1996–1998);
Девід де Вільє дю Буїссон (1998–1999);
Деларей фан Тондер (1999–2004);
Ашраф Сентсо (2004–2008);
Андріс Фентер (2008–2012);
Чупу Стенлі Мабата (2012–2013);
Тандо Даламба (2013–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 2014 року**

**Христіан
Альбертус
Бассон**

The Republic of South Africa

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Dion Van Skuyer (1993–1995);
Chargé d'Affaires:
Ilia du Buisson (1995–1996);
Peter Fan Renzburg Huesen (1996–1998);
David de Villa du Buisson (1998–1999);
Delarey Van Tonder (1999–2004);
Ashraf Sentso (2004–2008);
Andris Fenter (2008–2012);
Chupu Stanley Matabata
(2012–2013);
Tando Dalamba (2013–2014)
**Ambassador
Extraordinary
and Plenipotentiary
since 2014**

**Christiaan
Albertus
Basson**

Республіка Польща

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Єжи Козакевич (1993–1996);
Єжи Бар (1996–2001);
Марек Зюлковські (2001–
2005);
Яцек Ключковські (2005–
2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з червня 2011 року**

**Генрік
Літвін**

The Republic of Poland

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ezhi Kozakevich (1993–1996);
Ezhi Bar (1996–2001);
Marek Zulkovski (2001–
2005);
Yatzek Kluchkovski (2005–
2011)
**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since June 2011**

**Henryk
Litwin**

Португальська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Мануел Корте-Реал (1993–1998);
Антоніу ді Фарія і Майя (1999–2001);
Педру Мануел Сарменту ді
Вашконселуш-і-Каштру (2001–2004);
Жузе Мануел Пессанья Віегас
(2004–2008);
Маріу Жезуш душ Сантуш (2009–2014);

The Portuguese Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Manual Korte-Real (1993–1998);
Antonis de Faria-i-Maya (1999–2001);
Pedru Manuel Sarmentu di Vashkomselush-
i-Kashtru (2001–2004);
Juse Manuel Pessanha Viegas
(2004–2008);
Mario Jesus dos Santos (2009–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з березня 2014 року**

**Марія Кріштіна
Серпа ди
Алмейда**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since March 2014**

**Maria Cristina
Serpa de
Almeida**

Російська Федерація

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Леонід Смоляков (1992–1996);
Юрій Дубінін (1996–1999);
Іван Абоїмов (1999–2001);
Віктор Черномирдін (2001–
2009)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з березня 2010 року**

**Міхаїл
Зурабов**

The Russian Federation

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Leonid Smolyakov (1992–1996);
Yurii Dubinin (1996–1999);
Ivan Aboimov (1999–2001);
Viktor Chernomyrdin
(2001–2009)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since March 2010**

**Mikhail
Zurabov**

Румунія

Тимчасовий Повірений у справах:
Леонтін Пастор (1992–1993);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Іон Бістреану (1993–1998);
Міхай Дінуку (1998–1999);
Тимчасові Повірені у справах:
Корнел Іонеску (1999–2000);
Александру Корня (2000–2005);
Траян-Лауренцю Христя (2005–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний
Посол**

з листопада 2010 року

**Корнел
Іонеску**

Romania

Chargé d'Affaires: Leontin Pastor (1992–1993);
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Ion Bistoreanu (1993–1998);
Michai Dinuku (1998–1999);
Chargé d'Affaires:
Kornel Ionescu (1999–2000);
Aleksandr Kornea (2000–2005);
Trayan-Lauretsyu Christya (2005–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since November 2010

**Cornel
Ionescu**

Королівство Саудівська Аравія

**Надзвичайний
і Повноважний
Посол**

з серпня 2010 року

**Джудія
Алхазал**

The Kingdom of the Saudi Arabia

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since August 2010

**Judiya Z.
Alhathal**

Республіка Сербія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Горан Алексич (2005–2009);
Душан Лазич (2009–2013)

Надзвичайний
і Повноважний
Посол

з липня 2013 року

**Раде
Булатович**

The Republic of Serbia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Goran Aleksich (2005–2009);
Dusan Lazic (2009–2013)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
*since July 2013***

**Rade
Bulatovich**

Сирійська Арабська Республіка

Тимчасові Повірені у справах:
Сулейман Абудіяб (2004–2009);
Гайсам Машфедж (2009–2011);
Мохамед Саїд Акіль (2011–2014)

Тимчасовий
повірений у справах
з 2014 року

**Мохаммад
Сабах
Аль Хадж Бакрі**

The Syrian Arab Republic

Chargé d'Affaires:
Suleiman Abudiab (2004–2009);
Gaisam Mashfedzh (2009–2011);
Mohamed Said Akil (2011–2014)

**Chargé d'Affaires
*since 2014***

**Mohammad
Sabah
Al Haj Bakri**

Словацька Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Роберт Гаренчар (1993–1995);
Йозеф Мігаш (1995–1996);
Тимчасові Повірені у справах:
Ольга Мігалікова (1996–1999);
Василь Гривна (1999–2005);
Урбан Руснак (2005–2009);
Павол Гамжік (2009–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 2014 року**

Сівачек Юрай

The Slovak Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Robert Garenchar (1993–1995);
Josef Migash (1995–1996);
Chargé d'Affaires:
Olga Migalikova (1996–1999);
Vasyl Grivna (1999–2005);
Urban Rusnak (2005–2009);
Pavol Hamžik (2009–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since 2014**

Sivacek Juraj

Республіка Словенія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Прімож Шеліго (2004–2008);
Боріс Голе (2008–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з серпня 2014 року**

**Наташа
Прах**

The Republic of Slovenia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Promozh Sheligo (2004–2008);
Boris Gole (2008–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since August, 2014**

**Natasha
Prah**

Республіка Судан

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 2014 року

**Анас Ельтаєб
Ельгаїлані Мустафа**

The Republic of the Sudan

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since 2014**

**Anas Eltayeb
Elgailani Mustafa**

Сполучені Штати Америку

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Роман Попадюк (1992–1993);
Уільм Грін Міллер (1993–1998);
Стівен Карл Пайфер (1998–2000);
Карлос Паскуаль (2000–2003);
Джон Гербст (2003–2006);
Вільям Б. Тейлор Дж. (2006–2009);
Джон Френсіс Теффт
(2009–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з серпня 2013 року

**Джеффри Р.
Пайетт**

The United States of America

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Roman Popadiuk (1992–1993);
William Green Miller (1993–1998);
Steven Carl Pifer (1998–2000);
Carlos Pascual (2000–2003);
John Herbst (2003–2006);
William B. Taylor J. (2006–2009);
John F. Tefft (2009–2013)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since August 2013

**Geoffrey R.
Pyatt**

Республіка Таджикістан

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Мухаббат Саїдов (1994-2001);
Сафар Сафаров (2001-2007);
Абдулмаджид Достієв (2008-2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з квітня 2011 року

**Шухрат
Музафарович
Султонов**

The Republic of Tajikistan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Sayidov Muhabbat (1994-2001);
Safar Safarof (2001-2007);
Abdulgajid Dostiev (2008-2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since April 2011

**Shukhrat
Muzafarovych
Sultonov**

Республіка Туреччина

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Аджар Гермен (1992–1997);
Альп Караосманоглу (1997–2001);
Алі Більге Джанкорель (2001–2005);
Ердоган Шеріф Ішджан (2005–2009);
Ахмет Бюлент Меріч (2009–2012); Мехмет
Самсар (2012–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з вересня 2014

**Йонет
Дж. Тезель**

The Republic of Turkey

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Adjar Germen (1992–1997);
Alp Karaosmaniglu (1997–2001);
Ali Bilge Dzhankorel (2001–2005);
Erdogan Sherif Ishdjan (2005–2009);
Akhmet Byulent Merich (2009–2012);
Mehmet Samsar(2012–2014)

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 2014

**Yonet
C. Tezel**

Туркменістан

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Недірмамед Аловов (1995–1999);
Аман-Гельди Байрамов (1999–2005)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з травня 2010 року

**Нурберди
Аманмурадov**

Turkmenistan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Nedirmamed Alovov (1995–1999);
Aman Geldi Bairamov (1999–2005)
**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary**
since May 2010

**Nurberdy
Amanmuradov**

Угорська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Андраш Палді (1992);
Іштван Варга (1992–1995);
Лоранд Тот (1995–1997);
Янош Кішфалві (1997–2001);
Ференц Контра (2001–2003);
Янош Тот (2003–2007);
Андраш Баршонь (2007–2010);
Тимчасовий Повірений у справах:
Міклош Шандор Мороц (2010–2011);
Надзвичайний і Повноважний Посол:
Міхаль Баср (2011–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з жовтня 2014 року

Ерно Кешкенй

Республіка Узбекистан

Тимчасовий Повірений у справах:
Алішер Агзамходжаєв (1993–1998);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Шамансур Шахалілов (1999–2003);
Равшанбек Алімов (2003–2006);
Хайдаров Ілхом Уткурович
(2006–2009);
Батир Пулатович Юсупов
(2009–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з грудня 2012 року

**Алішер
Абдуалієв**

The Hungarian Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Andrash Paldi (1992);
Istvan Varga (1992–1995);
Lorand Tot (1995–1997);
Janos Kishfalvi (1997–2001);
Ferenc Contra (2001–2003);
Janos Tot (2003–2007);
Androsh Barshon (2007–2010);
Chargé d'Affaires:
Miklos Shandor Moraz (2010–2011);
Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary:
Mihaly Bayer (2011–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since October 2014

Erno Keskeny

The Republic of Uzbekistan

Chargé d'Affaires: Alisher Ahzamhodzhayev
(1993–1998);
Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Shamansur Shahalilov (1999–2003);
Ravshanbek Alimov (2003–2006);
Haidarov Ilhom Utkurovych
(2006–2009);
Chargé d'Affaires:
Batyr Pulatovych Yusupov
(2009–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since December 2012

**Alisher
Abdualiev**

Фінляндська Республіка The Republic of Finland

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Ерік Ульфстедт (1993–1996);
Мартті Ісоаро (1996–2000);
Тімо Юхані Репо (2000–2003);
Лаура Рейніля (2003–2007);
Крістер Міккелссон (2007–2011)

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Eric Ulfstedt (1993–1996); Marti Osoaro
(1996–2000);
Timo Yuhani Repo (2000–2003); Laura
Reinilya (2003–2007);
Christer Michelsson (2007–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з листопада 2011 року**

**Ар'я
Макконен**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since November 2011**

**Arja
Makkonen**

Французька Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Юг Перне (1992–1993);
Мішель-Ів Песік (1993–1995);
Домінік Жан-Ноель Шасар (1995–1997);
Паскаль Фієскі (1997–2001);
Філіп де Сюремен (2002–2005);
Жан-Поль Везіан (2005–2008);
Жак Фор (2008–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з листопада 2011 року**

**Ален
Ремі**

The French Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Hugues Pernet (1992–1993);
Michel Peissik (1993–1995);
Dominique Chassard (1995–1997);
Pascal Fieschi (1997–2001);
Philippe de Suremain (2002–2005);
Jean-Paul Veziat (2005–
2008);
Jacques Faure (2008–2011)
**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since November 2011**

**Alain
Remy**

Республіка Хорватія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Онесін Цвітан (1992–1995);
Джуро Відмарович (1995–1999);
Мар'ян Комбол (1999–2002);
Маріо Миколіч (2002–2006);
Желько Кірінчич (2007–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з грудня 2012 року

**Томіслав
Відошевіч**

The Republic of Croatia

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Onesin Cvitan (1992–1995);
Juro Vidmarovic (1995–1999);
Marian Kombol (1999–2002);
Mario Mikilic (2002–2006);
Zelko Cirinic (2007–2012)
**Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary**
since December 2012

**Tomislav
Vidoshevich**

Чеська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Павел Маша (1993–1997);
Йозеф Врабець (1997–2002);
Карел Штіндл (2002–2007);
Ярослав Башта (2007–2010);
Тимчасовий Повірений у справах:
Вітезслав Півонька (2010–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з листопада 2011 року

Іван Почух

The Czech Republic

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Pavel Masha (1993–1997);
Josef Wrabec (1997–2002);
Carel Stindl (2002–2007);
Yaroslav Bashta (2007–2010)
Chargé d'Affaires:
Vitezslav Pivonka (2010–2011)

**Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary**
since November 2011

Ivan Počuch

Швейцарська Конфедерація

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Армен Каммер (1993–1996);
Сільвія Паулі (1996–1999);
Жан-Франсуа Каммер (2000–2005); Крістіан
Феслер (2005–2007);
Георг Цублер (2007–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з листопада 2011 року

**Крістіан
Шьоненбергер**

The Swiss Confederation

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Armen Kammer (1993–1996);
Sylvia Pauli (1996–1999);
Jean-Francois Kammer (2000–2005);
Christian Fesler (2005–2007);
Georg Zubler (2007–2011)

**Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary**
since November 2011

**Christian
Schoenenberger**

Королівство Швеція

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Мартін Халлквіст (1992–1996);
Йоран Сігурд Якобссон (1996–2000);
Свен Улоф Оке Петерсон (2000–2004);
Йон-Крістер Оландер (2004–2009);
Стефан Гуллгрєн (2009–2013)

The Kingdom of Sweden

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Martin Halkquist (1992–1996);
Joran Sigurd Jacobson (1996–2000);
Sven Ulof Oke Peterson (2000–2004);
Jon-Krister Olander (2004–2009);
Stefan Gullgren (2009–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з вересня 2013 року**

**Андреас фон
Бекерат**

**Ambassador
Extraordinary
and Plenipotentiary
since September 2013**

**Andreas von
Beckerath**

Японія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Сьодзі Суєдзава (1993–1996);
Юдзі Курокава (1996–1999);
Хітоші Хонда (1999–2002);
Кішіро Амає (2002–2008);
Тадаші Ідзава (2008–2011);
Тоїчі Саката (2011–2014)

**Надзвичайний і
Повноважний Посол
з 2014 року**

Шігекі Сумі

Japan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Siodzi Suadzava (1993–1996);
Judzi Korokava (1996–1999);
Chitochi Honta (1999–2002);
Kichiro Amae (2002–2008); Tadashi
Idzava (2008–2011);
Toichi Sakata (2011–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since 2014**

Shigeki Sumi

Представники України при міжнародних організаціях

*Representatives of Ukraine
to international organizations*

**Відомості подаються станом
на 29 жовтня 2014 року. Можливі зміни
у складі керівників дипломатичних місій
будуть подані у наступному випуску щорічника**

***При підготовці щорічника використано інформацію
УДП МЗС України***

**Data current as of October 29, 2014.
Possible changes in composition of the heads
of diplomatic missions
will be given in the next issues of this year-book**

***Data of the Department of the State Protocol of the Ministry
of Foreign Affairs of Ukraine were used for preparation
of the year-book materials***

Глава Місії України
при НАТО

з липня 2010 року

Ігор Долгов

Head of Ukraine's
Mission to NATO

since July 2010

Ihor Dolgov

Представник
України при
Європейському
Союзі

з 29 червня 2010 року

**Костянтин
Єлисеєв**

Representative of
Ukraine to the European
Union

since June 29, 2010

**Kostyantyn
Yeliseev**

Постійний
представник
України
при ЮНЕСКО

з 15 квітня 2014 року

**Данило
Лубківський**

Permanent
Representative
of Ukraine to
UNESCO

since April 15, 2014

**Danylo
Lubkivskiy**

Постійний представник України при Відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві (Швейцарія)

з 11 жовтня 2013 року

Юрій Клименко

Permanent Representative of Ukraine to the UN Office and other international organizations at Geneva (Switzerland)

since October 11, 2013

Yurii Klymenko

Постійний представник України при міжнародних організаціях у Відні (Австрія)

з 29 червня 2010 року

Ігор Прокопчук

Permanent Representative of Ukraine to international Organizations at Vienna (Austria)

since June 29, 2010

Ihor Prokopchuk

Постійний
представник
України
при ООН

з 18 квітня 2007 року

Юрій Сергєєв

Permanent
Representative of
Ukraine
to the United
Nations

since 18 April, 2007

Yurii Sergeev

Постійний
представник України
при Раді Європи

з 8 лютого 2010 року

**Микола
Тоцицький**

Permanent
Representative of
Ukraine to the
Council of
Europe

since February 8, 2010

**Mykola
Tochytsky**

Представники міжнародних організацій в Україні

*Representatives
of international organizations
in Ukraine*

**Дані подаються станом
на 29 жовтня 2014 року. Можливі зміни
у складі керівників дипломатичних місій
будуть подані у наступному випуску щорічника**

***При підготовці щорічника використано матеріали
УДП МЗС України***

**Data current as of October 29, 2014.
Possible changes in composition of the heads
of diplomatic missions
will be given in the next issues of this year-book**

***Data of the Department of the State Protocol of the Ministry
of Foreign Affairs of Ukraine were used for preparation
of the year-book materials***

Представництво
Європейського
Союзу

Посол, Голова
Представництва

**Ян
Томбінські**

Delegation of the
European Union in
Ukraine

Ambassador, Head
of the EU delegation

**Jan
Tombinski**

Організація за
демократію та еконо-
мічний розвиток —
ГУАМ

Посол, Генеральний
секретар ГУАМ

**Валері
Чечелашвілі**

Organization
for Democracy and
Economic Development –
GUAM

GUAM Secretary General,
Ambassador

**Valery
Chechelashvili**

Організація
Об'єднаних Націй

Координатор
системи ООН в
Україні та Постійний
Представник ПРООН
в Україні

Ніл Вокер

United
Nations

UN Resident
Coordinator and UNDP
Resident Representative
in Ukraine

Neal Walker

Управління Верховного
Комісара ООН у
справах біжен-
ців (УВКБ ООН),
Регіональне
представництво
в Білорусі, Молдові
та Україні

Регіональний
представник

**Олдріх
Андрисек**

United Nations
High Commissioner
for Refugees
for Belarus,
Moldova
and Ukraine
(UNHCR UN)

Regional
Representative

**Oldrich
Andrysek**

Фонд
народонаселення ООН
в Україні

Представник Фонду

**Нузхат
Есан**

United Nations
Population Fund

UNFPA
Representative

**Nuzhat
Ehsan**

Дитячий фонд
ООН (ЮНІСЕФ)

Голова Представництва
ЮНІСЕФ в Україні

**Джованна
Барберіс**

United Nations
Children's Fund
(UNICEF)

UNICEF Representative
in Ukraine

**Giovanna
Barberis**

Міжнародна
організація
з міграції
(МОМ)

Голова
Представництва

**Манфред
Профазі**

Mission of the
International
Organization
for Migration
(IOM)

Chief of Mission

**Manfred
Profazi**

Міжнародний
валютний
фонд (МВФ)

Постійний
представник МВФ

**Жером
Ваше**

International
Monetary Fund
(IMF)

Resident
Representative IMF

**Jerome
Vacher**

Світовий банк (СБ)

Директор Світового
банку в Україні,
Білорусі та Молдові

**Чімяо
Фан**

World Bank

World Bank's
Director for Ukraine,
Belarus and Moldova

**Qimiao
Fan**

Міжнародна фінансова
корпорація
(МФК)

Голова
Представництва МФК
в Україні та Білорусі

**Руфат
Алімарданов**

International
Finance
Corporation

IFC Country
Manager for Ukraine
and Belarus

**Rufat
Alimardanov**

Організація з безпеки
та співробітництва
в Європі
(ОБСЕ)

Координатор
проектів ОБСЕ
в Україні

Вайдотас Верба

Organization
for Security and
Co-operation in
Europe

OSCE Project
Coordinator in Ukraine

Vaidotas Verba

Рада
Європи

Представник
Генерального секре-
таря Ради Європи з
координації програм
співробітництва,
голова офісу

**Владімір
Рістовскі**

Council
of Europe
Representative
of the Secretary General
of the Council of Europe,
Head of the office

**Vladimir
Ristovski**

NATO

*Директор офісу
зв'язку НАТО*

**Марчін
Кожієл**

NATO

*Director, NATO
Liaison Office*

**Marcin
Koziel**

Центр інформації та документації НАТО

Директор

**Наталія
Немилівська**

NATO Information and Documentation Centre (NIDC)

Director

**Natalia
Nemyliwska**

Європейський банк реконструкції та розвитку

*Директор ЄБРР
в Україні*

**Шевкі
Аджунер**

European Bank for Reconstruction and Development

*EBRD director
for Ukraine*

**Sevki
Acuner**

Місія
міжнародного
комітету
Червоного
Хреста

*Глава регіональної
делегатії*

**Мішель
Массон**

International
Committee
of the Red
Cross
in Ukraine

Head of Mission

**Michel
Masson**

Всесвітня
організація охорони
здоров'я (ВООЗ)

*Представник ВООЗ
та Глава Бюро ВООЗ
в Україні*

Доріт Ніцан

World Health
Organization (WHO)

*Representative of the
WHO to Ukraine/
Head of the WHO
Country Office in
Ukraine*

Dorit Nitzan

Європейський
інвестиційний банк

European Investment
Bank

Директор в Україні

*Head of EIB representation
to Ukraine*

**Лілія
Чернявська**

**Liliya
Chernyavs'ka**

Український науково-
технологічний центр
(УНТЦ)

Science and technology
center in Ukraine (STCU)

Виконавчий директор

Executive Director

**Куртіс М.
Белаяч**

**Curtis
M. Bjelajac**

Іван РОМАНЮК,

доктор історичних наук, професор,

завідувач кафедри історії України

Вінницького державного педагогічного університету

ім. М. Коцюбинського;

УДК 341.71(477)

Ігор КУШКО,

магістрант Інституту історії, етнології та права

Вінницького державного педагогічного університету

ім. М. Коцюбинського

ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СВЯТОСЛАВА ІГОРЕВИЧА (964–972 рр.)

Святослав — київський князь, який перебував на престолі всього лише вісім років, проте зробив величезний внесок у виведенні Київської Русі на міжнародну арену. Саме за його князювання об'єднано територію Русі під егідою міста Києва. Було усунуто основного торговельного суперника на Кавказі — Хозарський каганат. Святослав розпочав велику за своїми масштабами війну з Візантією, що завершилася підписанням мирної угоди, вигідної для Русі, яка, на жаль, не мала остаточного втілення через убивство князя печенігами. Святослав так і не зумів утвердитися на Балканах і укласти із Візантією вигідну для Київської Русі торговельну угоду.

Головна мета публікації — проаналізувати становлення та розвиток дипломатичної діяльності Святослава, спрямованої на вихід Київської Русі на міжнародну арену.

Основним джерелом для написання статті слугувала «Повість минулих літ» — пам'ятка історіографії та літератури часів Київської Русі, літописне зведення, складене у Києві на початку XII століття. Її оригінал не зберігся, проте існують пізніші списки. Під списком розуміють переписування з іншого джерела. Найдавніші з них — Лаврентіївський, переписаний 1377 року, що охоплює події до 1110-го, та Іпатіївський, переписаний на початку XV століття з доведенням роз-

повіді до 1117 року. Відомі три редакції «Повісті минулих літ»: перша — складена ченцем Києво-Печерського монастиря Нестором з літописних зведень початку XII століття, що включає події до 1113 року; друга — ігуменом Видубицького монастиря Сильвестром у 1116; третя здійснена у Видубицькому монастирі 1118 року для Мстислава — сина Володимира II Мономаха.

Свідком тих подій був і Лев Диякон, візантійський письменник, історик, що належав до найближчих придворних імператора. Обізнаність життям і політикою того часу роблять його праці важливим джерелом для вивчення проблем історії Візантійської імперії, Болгарії, Русі.

«Історія» Льва Диякона в 10 книгах описує події 959–976 рр. У праці знаходимо відомості про дипломатичні місії, які були направлені до Святослава, як він на них відреагував; є портретний опис київського князя¹.

Важливим джерелом є хроніка візантійського чиновника Іоана Скілиці «Про війну з Руссю», написана наприкінці XI — початку XII століття. Головною працею хроніста було дослідження «Встановлення історії», що охопило період від 811 до 1079 року. Ця хроніка була знайдена в Мадриді у XVIII столітті. Рукопис містить 574 мініатюри, які є великою цінністю для вивчення історії Візантії та Русі. У мадридському рукописі є розділ «Про війну з Руссю», в якому подано інформацію про дипломатичну місію Калокіра на Русь та його перехід на бік Святослава. Також є згадка про те, хто саме вбив Святослава, описано мирні перемовини між Святославом і Цимісхієм².

Зберігся до наших днів уривок з арабських хронік Ібн Хуакаля, де є також відомості про діяльність Святослава³.

Через кілька століть Іоан Зонар у своїй хроніці описав війну Святослава й візантійського імператора. Він також стверджує, що конфлікт між Візантією та Болгарією виник після нападу угорців на візантійську Фракію. Під час мирних переговорів між Святославом і Цимісхієм у Доростолі князь попросив прийняти його як союзника імперії⁴.

Зазначимо, що з такої проблематики є публікації Б. Яковенко⁵, А. Білецького⁶, О. Головка⁷, а також праця українського письменника С. Скляренка, де автор цікаво в художній формі описав зустріч імператора Іоана Цимісхія із київським князем, де було укладено договір між Руссю і Візантією⁸.

Більшість науковців оцінюють лише військову діяльність Святослава, не звертаючи уваги на дипломатичні здібності князя. Саме завдяки дипломатії Святослав зумів із поразки зробити перемогу, вивести весь гарнізон із Доростола у повному бойовому спорядженні, відстояти позиції Київської Русі на міжнародній арені,

Так, О. Головка у статті «Проблеми взаємовідносин Київської Русі з Візантією у IX — першій половині XI ст.» зауважує, що прихильники Святослава прагнули здійснювати активну зовнішню політику,

використовуючи не тільки засоби дипломатії, як це робила Ольга, а й вдаючись до воєнних конфліктів із сусідніми державами⁹.

Коли ми відкриємо «Повість минулих літ», то знайдемо опис умов, у яких виховувався князь, його перші кроки на князівському престолі, одним з яких було об'єднання всіх слов'янських племен в одну державу. Залишилося єдине плем'я в'ятичів, яке платило данину Хозарському каганату¹⁰. Щоб вийти на міжнародну арену могутньою державою, Святославу потрібно було розв'язати питання із об'єднанням усіх східнослов'янських племен, а потім і з каганатом, який підтримував тісні взаємини з Візантією. Часто хозари грабували торговельні каравани, що йшли з Києва на схід та південний схід і, навпаки, які йшли до Києва. Якщо взяти схему військового походу В. Каргалова «Київ–В'ятичі–Волзька Булгарія–Ітіль–Самандар–Кавказька Аланія–Касоги–Тмутаракань–Саркел (Біла Вежа)–Київ»¹¹, то бачимо, що князь був як вдалим полководцем, так і дипломатом, який хотів зміцнити позиції Київської Русі. За один похід він приєднав в'ятичів, пограбував Волзьку Булгарію, знищив Хозарський каганат та його міста Саркел (Біла Вежа), Ітіль, Самандар, завдав поразки племенам ясів та касогів. На Керченському півострові визволив Тмутаракань, налякавши у такий спосіб Візантію, яка своєю чергою побоювалась, що Святослав піде війною на Херсонес.

Війна з Хозарією була неминучою, тому що імператор вбачав у державі «божественну імперію», і її військові походи не виходили за межі старої Римської імперії. Це все давало підстави політикам та ідеологам Візантії стверджувати, що вона веде завжди справедливі війни за відновлення своїх прав, які колись були порушені варварами¹².

У творі імператора Константина VII Багрянородного «Про управління імперією» написаного у 948–952 рр., ми знаходимо ще одні слова на користь походу Святослава на Русь. Що ж стосується північного регіону, то тут Константин спирався на союзних імперій печенігів, військову могутність яких можна було використати і проти русів, і проти угрів, а також проти хозарів та болгар. Щодо Хозарії наголошувалось, що її могутність можна використати проти Київської Русі й печенігів¹³.

З цього робимо висновок, що Візантія вела активну політику й «нацьковувала» племена та держави одних проти інших, послаблюючи їх і таким чином здобуваючи перемогу. Святослав розумів сутність такої політики Візантії, тому вирішив усунути когось з цієї ланки. Удар припав на Хозарію. Київський князь виходив з того, що знищивши каганат, Візантія втратить сильного союзника, і не матиме впливу на Київську Русь. А знайти нового союзника проти Київської Русі для Візантії вже буде неможливо.

У 964 році Святослав організовує військову операцію проти Хозарського каганату: нападу зазнали в'ятичі. У «Повісті минулих літ» не вказано чи були якісь сутички між військами Святослава і

племенем в'ятичів. У літописі згадується лише те, що Святослав прийшов і запитав: «Кому податки платите»¹⁴, після чого пішов на хозар, змусивши в'ятичів платити данину Києву.

У своїй статті С. Чарний зазначає, що Святослав прийшов і обклав податками в'ятичів. Він залишився на їхній території до весни, побудував річкові кораблі, і поплив далі на Хозарський каганат по Волзі через Волзьку Булгарію¹⁵.

У «Повісті минулих літ» бачимо, що для знищення Хозарії Святослав використав дипломатичний крок, відрядивши туди послів зі словами «Хочу на вас іти»¹⁶. Це було зроблено осмислено для того, щоб хозарський каган вивів із міста війська і підготувався до битви. Головна битва відбулася біля стін фортеці Ітіль¹⁷.

Святослав не брав облогових машин для штурму фортець Хозарії. Твердиню Саркел (Біла вежа, або Білий дім) побудував візантійський інженер і архітектор Петрона Каматир. Це була міцна та неприступна на той час фортеця. Висота стін сягала 6 м, ширина — 4 м. Були також бойові вежі. Штурм такої твердині міг бути дуже тривалим¹⁸. Із вищесказаного зрозуміло, що Візантія будувати фортеці просто так не буде. Побудувавши фортецю, Хозарія змушена була підкорятися Візантії, що пов'язано з постійними війнами кагану й Київської Русі. Це виявлялося в нападах кагану на торговельні каравани Київської держави.

Ібн Хуакаль про знищення Хозарії пише: «У Хозарській стороні є місто Самандр... Я запитував про це місто в Джурджані у (З)58 р. (968–969 рр.) і відповів той кого запитував: «Там були виноградники і сади, які були милими для бідних, а якщо залишилось там щось, то тільки лист на стеблі. Прийшли туди русичі й не залишилось там ні винограду, ні родзинок. Жили там мусульмани і представники інших релігій, язичники, і покинули вони ці місця. Були в Самандрі мечеті, церкви, синагоги і відбувся набіг русичів на всіх, хто жив в Ітілії: хозари, булгари, буртами і вони були забрані у полон. І шукали вони захисту на острові Баб-ал-Абвар (сучасний Дербент), а інша частина на острові Сійях-Нух... Булгар — невелике містечко... і знищили його русичі й прийшли в Хозаран, Самандр й Ітіль у році 358 і відправилися до країни Рум і Андалус»¹⁹.

Внаслідок походів Святослава Ігоревича Хозарська держава занепала, назавжди зійшовши з історичної арени. Знищивши каганат, Святослав пішов углиб Кавказу та приборкав племена ясів і касогів.

Повернувшись до Києва, починає готуватися до військового походу на Балкани. Східний похід мав також дипломатичне підґрунтя. Занепад Хозарії послабив становище Візантії, яка не знайшла собі союзника, що корився б їй так, як це робив каганат. Знищенням Хозарії Святослав зруйнував візантійські важелі впливу на Русь, проте князь не був далекоглядним політиком, який зумів би використати знищення каганату на свою користь: він відкрив кочовим племенам вихід до

Києва. Цим скористалися печеніги й половці. Святославу необхідно було розбудувати лінії укріплення для захисту своїх кордонів, використавши для цього кошти з пограбованих міст каганату. Саме з цієї причини деякі історики певною мірою негативно оцінюють політику київського князя Святослава на Сході.

Похід на Балкани також розкриває риси полководця та дипломата в постаті Святослава. Якщо проаналізувати праці дореволюційних дослідників, як-от Баюв і Кладо, то стане зрозуміло, що похід на Візантію був неминучим. Приводом для цього походу стало відправлення місії Калокіра до Києва із золотом (455 кг) у подарунок князеві за те, що той нападе і підкорить Болгарію для Візантії²⁰. Потрібно також розглянути причини відправлення місії Калокіра до Русі: по-перше, Візантія хотіла відтягнути війська Київської Русі від міст Криму. Крим був тоді житницею Візантії. А. Білецький стверджує, що присутність Калокіра біля Святослава, власне, означала перехід Херсонеса під владу Києва, а значить, і всього Причорномор'я. Завоювання Болгарії це все засвідчило б юридично²¹. Білецький у такому трактуванні подій спирається на візантійські джерела, а саме, епізод про перехід Калокіра на бік Святослава. Ми вважаємо, що це твердження є помилковим, тому що, якби Святослав хотів завоювати Херсонес, він застосував би силу. Також немає джерел, які б однозначно пояснили перехід Калокіра на сторону Святослава. Тоді варто застосувати принцип об'єктивності: перехід Калокіра на бік Святослава можна пояснити тим, що він вбачав у князеві можливість закріпитися на візантійському престолі. За це Калокір подарував би князеві Болгарію.

По-друге, імперія хотіла руками русичів знищити Болгарію, що й сталося. Щоб аргументувати цю причину, потрібно звернутися до візантійської стратегії і тактики ведення війни. Держава використовувала найманців для захисту своїх кордонів, зіштовхуючи одні держави з іншими. Натомість західноєвропейські країни застосовували власні сили²².

П. Толочко вважає Святослава кондотьєром, що значною мірою був маніпульований візантійською дипломатією, яка за військову підтримку платила золотом. Святослава ще називають найманцем у руках Візантії²³.

Це твердження насправді суперечить такій думці: якби Святослав був найманцем, він не пішов би війною проти Візантійської держави, а далі воював би під прапором Візантії проти Болгарії й не повернувся б у 968 році на допомогу Києву, що перебував в облозі.

У «Повісті минулих літ» Святослав не відряджає до Болгарії посланців зі словами «хочу на вас іти», пояснюючи це тим, що він хотів напасти на країну зненацька і блискавично підкорити Болгарію²⁴. За шість місяців князь захопив 80 болгарських міст і закріпився у Переяславці. Саме на цій території розпочалась підготовка до ві-

їни з Візантією, яка не була готовою до сутички через відсутність у Константинополі армії, що була кинута на війну з арабами.

Іоан Скіліца підкреслює, що руси під час першого походу Святослава в Болгарію «багато міст і селищ болгар зруйнували до основи»; захоплену величезну здобич обернули у свою власність». Далі автор повідомляє, що руси «підкорили Болгарію», «полонили двох синів царя Петра — Бориса й Романа» і вирішили назавжди залишитися в Болгарії, «всупереч договору, укладеному ними з Никифором». Отже, Святослав зайняв міста по Дунаю і закріпився в Переяславці, який у перспективі хотів зробити столицею своєї величезної держави²⁵.

Звідси випливає, що Святослав мав власні плани щодо Болгарії й хотів приєднати її до своєї території, перенести столицю із Києва до Переяславця, як це зробив його дід Олег, перенісши її із Новгороду до Києва.

Коли Святослав у 967 році здійснив військовий похід, він припустився дипломатичної помилки, залишивши у себе за спиною грізного суперника — печенігів. Князь не уклав із ними ніякої угоди, за що поплатився. Йому довелося здійснювати новий військовий похід на Болгарію й знову підкорювати Переяславець.

Візантія не була готовою до війни із Київською Руссю, проте в дуже короткі терміни скористалася дипломатичною помилкою князя. Вона швидко відряджає до печенігів свого посланця (дипломата), який підкупує печенізького хана, і той нападає на Київ, беручи його в облогу. Никифор Фока починає збирати армію для майбутньої війни з Київською Руссю.

Автор «Повісті минулих літ» зазначає: «Прийшли печеніги вперше на Руську землю. А Святослав був тоді в Переяславці, і закрилася Ольга з онуками своїми — Ярополком, і Олегом, і Володимиром — у місті Києві. І оступили печеніги місто силою великою, — незчисленне військо стояло довкола міста, — і не можна було вийти з міста, вісті послати, і знемагали люди од голоду й безвіддя. І зібравшись, люди тої сторони Дніпра стояли в човнах на тій стороні, та не можна було увійти в Київ ані одному з них, ні із міста вийти кому до них»²⁶.

Князь повертається до Києва на допомогу. У руському літописі йде мова про те, що у 968 році під Київ прийшли печеніги, і Святославу довелося терміново вирушити до стольного града. Кияни послали до нього гінців зі словами: «Ти, княже, чужої землі шукаєш і дбаєш про неї, а свою полишив. Нас же мало не взяли печеніги, і матір твою, і дітей твоїх. Якщо ти не прийдеш, не оборониш нас, — то таки нас візьмуть. Чи тобі не жаль отчизни своєї, і матері, що стала старою, і дітей своїх?». Це почувши, Святослав швидко сів на коней з дружиною своєю «...і прибув до Києва, і цілував матір свою, і дітей своїх, і журився тим, що сталося од печенігів. І зібрав він воїв, і прогнав печенігів у поле, і було мирно»²⁷.

Завдавши поразки печенігам, він укладає союз і вже разом із ними іде на територію болгар. Літопис містить й інші відомості щодо намірів Святослава щодо Болгарії²⁸. Це відомий вислів, приписуваний Святославу і сказаний ним своїй матері, легендарній княгині Ользі, у відповідь на докори: «Сказав Святослав матері своїй і боярам своїм: „Не любо мені є в Києві жити. Хочу жити я в Переяславці на Дунаї, бо то є середина землі моєї. Адже там усі добра сходяться: із Греків — паволюки, золото, вино й овочі різні, а з Чехів і з Угрів — срібло й коні, із Русі ж — хутро, і віск, і мед, і челядь”. І мовила йому мати: „Чи бачиш ти, що я недужа? Куди ти хочеш іти од мене?“, — бо вона вже захворіла. Сказала ж вона йому: „Поховаєш мене — й іди, куди хочеш”. І по трьох днях померла Ольга. І плакав за нею син її, і внуки її, і люди всі плачем великим, і, понісши, погребли її. І заповіла йому не творити тризни над собою, бо мала вона пресвітера, і той похоронив блаженну Ольгу»²⁹. 970 року Святослав розділив Київську землю між синами — Київ віддав старшому Ярополку, керувати Дrevлянською землею призначив Олега, а новгородцям віддав на їх прохання Володимира. За А. Сахаровим, Святослав залишив у Переяславі піше військо на чолі з воеводою Вовком, який обороняв місто від нападів болгар³⁰.

Повернувшись у Болгарію, Святослав почав відновлювати втрачені у 967 році позиції. Це було зумовлено тим, що болгар не хотіли бути підданими київського князя і не вбачали у ньому визволителя з-під влади Візантії. Літопис засвідчує: «Прийшов Святослав до Переяславця, і закрилися болгар в місті. І вийшли болгар в січу проти Святослава, і була січа велика, і одолівали болгар. І сказав Святослав воям своїм: “Уже нам тут полягти. Ударимо мужньо, браття і дружино!” А під вечір здолав Святослав болгар і взяв місто спсом, кажучи: “Це місто моє!”»³¹.

Перед тим як розпочати війну з Візантією, Святослав укладає проти неї союз із болгарами й угорцями, які дуже швидко погодилися, тому що територія Болгарії була повністю окупована Руссю, і в них не було іншого виходу, як погодитися на пропозицію київського князя. Угорці в той період постійно нападали на територію Візантії, де вели грабіжницькі війни. Візантія перед нападом Русі на Болгарію уклала з болгарським князем угоду, згідно з якою імперія платила болгарам данину, а болгар, у свою чергу, захищали територію Візантії від нападу угорців. Тому угорці дуже швидко погодилися надати допомогу Русі у війні з імперією. У 970 році було створену першу коаліцію проти Візантії на чолі з Київською Руссю. До неї приєдналися болгар, угорці, печеніги.

Розпочав війну з Візантією Святослав із такими словами: «Іду на ви і хочу взяти вашу столицю, як і цей город»³². Але війна була відтермінована на кілька тижнів у зв'язку з мирними перемовинами між Святославом і Цимісієм.

Лев Диякон зберіг відомості про переговори Святослава з посланими імператора Цимісхія, під час яких князь також заявив, що він збирається взяти Константинополь. Переговори, на яких греки хотіли укласти з русами мир, провалилися. Літописець вбачає причину в тому, що греки не мали наміру сплачувати данину, а лише хотіли з'ясувати кількість руських воїнів³³.

Святослав відкинув пропозицію миру й розпочав війну. На першому етапі штурмом було захоплено міста Фракії. Візантія починає викликати війська з Азії, зокрема великого полководця Варду Скліра, щоб той звільнив територію Фракії від Святослава. Святослав військовим маршем почав розорювати територію Візантії. Нестор у своєму літописі змалював Святослава жорстоким воїном, про що свідчать такі слова: «І пішов Святослав, воюючи, до міста Цесарограда, і інші городи розбиваючи, які стоять порожніми й до сьогоднішнього дня»³⁴.

Щоб якось зупинити війська Святослава, Цимісхій направив до нього дві дипломатичні місії. Перша зазнала поразки: князь не прийняв дарунки імператора. Друга мала результат, адже замість подарунків він прийняв зброю. «Повість минулих літ» зберегла певні відомості про ці дві дипломатичні групи: «І зівзав цесар грецький Іоанн у палату бояр своїх, і сказав їм: „Що вдіємо? Адже не можемо ми стати супроти нього”. І сказали йому бояри: „Пошли йому дари. Спитуємо його, чи падкий він є до золота чи паволок?”. І послали вони до нього золото, і паволоки, і мужа мудрого, і сказали йому: „Стеж за поглядом його, і лицем його, і думками його”. Він же, муж цесарів, узявши дари, прийшов до Святослава. І коли прийшли греки з дарунком, він сказав: „Несіть їх сюди”. І прийшли вони, і поклонились йому, і поклали перед ним золото й паволоки. І сказав Святослав, убік дивлячись: „Сховайте”. І отроки Святославові, узявши, усе сховали, а посли цесареві повернулися до цесаря. І зівзав цесар бояр, і сказали тоді послані: „Коли прийшли ми до нього і піднесли дари, він і не глянув на них, а повелів сховати їх”. І мовив один боярин: „Спробуй ще один раз. Пошли ще йому зброю”. Вони ж послушали того й послали йому меч та іншу зброю. І принесли йому меч, і він, узявши, став милуватися ним, і хвалити, і дякувати цесареві. І прийшли посланці назад до цесаря, і повідали все, що було. І сказали бояри: „Лютим буде сей муж, бо майном нехтує, а зброю бере...”»³⁵. Мир зберігся на короткий проміжок часу, поки Варда Склір не підійшов до Адріанополя і не завдав першої поразки Святославу у русько-візантійській війні. Потім Святослав відступив зі своїми військами до фортеці Доростола. Візантійський імператор разом з 30-тисячним військом завдає поразки воєводі Свенельду у місті Переяславці. Остання вирішальна поразка була завдана військам Святослава біля фортеці Доростола.

Розуміючи своє безвихідне становище, Святослав погоджується на переговори із імператором Цимісхієм, під час яких був присутній Лев

Диякон, який описав зовнішність Святослава. Такий опис зберігся у його праці «Історія»: «Показався і Святослав, що приплив на ріці на скіфському човні; він сидів на веслах і веслував разом із наблизеними, нічим не вирізняючись. Ось якою була його зовнішність: помірною зросту, не надто високого й не дуже низького, з кудлатими бровами і ясно-синіми очима, кирпатий, безбородий, із густим, дуже довгим волоссям над верхньою губою. Голова в нього була зовсім гола, але з одного боку її звисало пасмо волосся — ознака знатності роду; міцна потилиця, широкі груди та всі інші частини тіла були цілком співмірні, однак виглядав він похмурим і диким. В одне вухо його була вдягнена золота сережка; вона була прикрашена карбункулом, обрамленим двома перлинами. Одежа його була біла й відрізнялася від одягу його наблизених тільки чистотою. Сидячи в човні на лавці для веслярів, він поговорив трохи з імператором про умови миру і поїхав. Так закінчилася війна ромеїв зі скіфами»³⁶.

Умови угоди між обома правителями збереглися у «Повісті минулих літ». Основною вимогою Святослава була сплата податків Візантією Київській Русі. Ця угода була такою: «Згідно з другою угодою, що відбулась при Святославі, великому князеві руському, і при Свенельді, писан при Феофілові-синкелі до Іоанна, прозваного Цимісієм, цесаря грецького, в Дерестрі, місяця липня, індикта 14, у рік 6479. Я, Святослав, великий князь руський, як клявся, так і утверджую цим договором присягу свою, що хочу разом із русами, які підо мною, боярами та іншими людьми, мати мир і справжнє дружбу з кожним — і з великим цесарем грецьким, і з Василієм, і з Костянтином, і з іншими богонатхненними цесарями, і з усіма людьми вашими до кінця віку. Ніколи ж не буду я замишляти на землю вашу, ні збирати людей проти неї, ні приводити інший народ на землю вашу і скільки є країв під владою грецькою, ні на волость Корсунську і не на міста її, скільки їх є, ні на землю Болгарську. А якщо інший хто-небудь замислить на землю вашу, то я буду противником йому і буду битися з ним. Як і клявся я цесарям грецьким, а зі мною бояри і русь уся будемо ми додержувати попереднього договору. Якщо ж ми не додержимо чого із сього і зі сказаного раніш, то я і всі, хто зі мною і підо мною, хай будемо прокляті богом, у якого віруємо, — в Перуна і в Волоса, бога скоту, — хай будемо ми золоті, як ото золото се є і своєю зброєю хай ми посичені будемо, і хай ми вмремо. Ви майте се за правду, що нині вчинив я вам і написав на хартії сій, а ми своїми печатами запечатали»³⁷.

За цим договором Святослав зобов'язувався більше ніколи не нападати на візантійські володіння, відмовлявся від Балкан і, у разі нападу на імперію якогось супротивника, зобов'язувався допомагати Візантії військовою підтримкою. Угода, без усякого сумніву, є вінцем укладення таких документів язичницької епохи. Значення угоди 971

року полягає у відновленні між Руссю і Візантією дружніх відносин, що склалися до 966 року, на початок першої балканської кампанії Святослава. На це пристали обидві сторони.

Також Святослав домігся, щоб імператор відпустив військо князя додому і надав йому продовольство для армії.

Щодо смерті Святослава, то існує кілька версій. За однією, вміщеною в працях Іоана Скілиці і «Повісті минулих літ», відомо, що Візантія відрядила дипломатів до печенігів і підкупила їхнього хана, аби той напав на князя, що йшов додому із багатою здобиччю. Про загибель князя у літописі сказано так: «Тим часом послали переяславці до печенігів гінців, кажучи: «Іде Святослав у Русь, узявши майна багато у греків і полон незчисленний, а з малою дружиною». Почувши ж се печеніги заступили пороги. І прийшов Святослав до порогів, та не можна було пройти порогів, і став він зимувати у Білобережжі. І не було в них їжі, і настав голод великий, так що по півгривні була голова коняча. І зимував тут Святослав. А коли пріспіла весна, пішов Святослав у пороги. Прийшов Святослав у пороги, і напав на нього Куря, князь печенізький. І вбили вони Святослава, і взяли голову його, і з черепа його зробили чашу, — окувавши череп його золотом, і пили з нього. Свенельд же прийшов у Київ до Ярополка. І було всіх літ княжіння Святославового двадцять вісім»³⁸.

Також є версія, що Візантія не відправляла дипломатів до печенігів, бо їй не була вигідною смерть князя. Польський дослідник А. Паронь у праці «Участь візантійської дипломатії у вбивстві князя Святослава Ігоревича» проаналізував візантійські джерела й руський літопис («Історія Льва Диякона», «Хроніки Іоана Скілиці» й «Іоана Зонари», «Повість минулих літ»). Автор стверджує, що вбивство Святослава стало наслідком самостійної політичної діяльності печенігів. Так вони помстилися князю за смерть своїх родичів, союзників Святослава, у невдалій війні проти Візантії, за сепаратний мир із Константинополем, можливо, і за поразку печенігів у 968 р. Перемога над Святославом давала візантійцям можливість повернути гарні відносини з Святославом, як це було при регентстві Ольги (945–964 рр.). Із вищесказаного зрозуміло, що Константинополь не був зацікавлений у смерті Святослава, а навпаки, його прерогативою було безпечне повернення на Русь³⁹. За іншою версією, причиною смерті Святослава стала зрада воеводи Свенельда, що покинув його на порогах Дніпра⁴⁰.

Отже, київський князь Святослав проявив себе і як дипломат, і як полководець. Дипломатичні якості князя виявилися у виведенні країни на міжнародну арену. Зауважимо, що незважаючи на певну прямолінійність зовнішньої політики за часів Святослава, Київська держава дотримувалася послідовної лінії, яка максимально захищала її інтереси. Не лише за допомогою мечів, а й завдяки дипломатичним перемовинам вдалося досягти значних успіхів. Про це свідчить похід

на схід та розгром хозарів, воєнний тиск на кримські та причорноморські володіння Візантії, оволодіння регіонами Приазов'я й Нижнього Поволжя, відвоювання в Болгарії Нижнього Придунав'я. Спроба перенести столицю у Переяславець є доказом того, що князь хотів закріпитися на Балканах. Він зумів створити на чолі з Києвом антивізантійську коаліцію із печенігами, угорцями, болгарами, проте лише мудрі дипломатичні кроки й військова сила зуміли зберегти Візантію від поразки. У 971 році Святослав уклав договір з Візантією, згідно з яким відновлювалася торгівля так, як це було за князя Ігоря.

Святослав навіть із поразки вийшов переможцем. Князь зумів укласти із імператором Візантії угоду, за якою надавався прохід військам до Києва й імперія забезпечувала військо продовольством. Незважаючи на вищесказане, Святослав міг би зробити значно більше й бути переможцем у цій війні, якби не його трагічна загибель.

¹ Лев Диакон. История. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://oldru.narod.ru/biblio/ldf6_10.htm#04

² Иоанн Скилица. Фрагмент. О войне с русью. Перевод С.А. Иванова. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.hrono.ru/dokum/docum.html>.

³ Калинин Т.М. Сведения Ибн Хаукала о походах Руси времен Святослава // Древнейшие государства на территории СССР. — М., 1976. — С. 90–100.

⁴ Сахаров А.Н. Дипломатия Святослава. — М., 1982. — С.15.

⁵ Яковенко Б. Святослав Київський: дипломатія в кольозі // День. — 2002. — № 124. — 13 липня.

⁶ Білецький А.В. Геополітичний контекст військової діяльності Святослава Хороброго. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://vlp.com.ua/node/6211>

⁷ Головки О.Б. Проблеми взаємовідносин Київської Русі з Візантією у IX — першій половині XI ст. // УІЖ — 1989. — № 1. — С. 65–73.

⁸ Склярченко С. Святослав. — К., 1991. — 652 с.

⁹ Головки О.Б. Проблеми взаємовідносин Київської Русі з Візантією у IX — першій половині XI ст. // УІЖ. — 1989. — № 1. — С. 70.

¹⁰ Повесть временных лет. Т. I–II. — М., 1950. — С. 47.

¹¹ Каргалов В.В. Полководцы. — М., 1989. — С. 19.

¹² Зінченко А. Історія дипломатії від давнини до нового часу. — К., 2005. — С. 176.

¹³ Там само. — С. 177.

¹⁴ Повесть временных лет. Т. I–II. — М., 1950. — С. 47.

¹⁵ Чарный С.А. Восточный поход Святослава Киевского // Древности Кубани. — № 16. — 2000. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://annals.xlegio.ru/rus/svt_east.htm

¹⁶ Повесть временных лет. Т. I–II. — М., 1950. — С. 47.

¹⁷ Чарный С.А. Восточный поход Святослава Киевского // Древности Кубани. — № 16. — 2000. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://annals.xlegio.ru/rus/svt_east.htm

¹⁸ Бодрихин Н. Г. 400 сражений Руси. Великие битвы русского народа. — М., 2009. — С. 29.

¹⁹ Повесть временных лет. Т. I–II. — М., 1950. — С. 47.

²⁰ Кладо Н.Л. История русской армии и флота. — М., 1911. — 212 с.

²¹ Білецький А.В. Геополітичний контекст військової діяльності Святослава Хороброго. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://vlp.com.ua/node/6211>

²² Дельбрюк Ганс. Всеобщая история военного искусства. — М., 2008. — С. 487.

²³ Зінченко А. Знач. праця. — С. 305.

²⁴ История военной стратегии России / под ред. В.А. Золотарева. — М., 2000. — 592 с.

- ²⁵ Яковенко Б. Святослав Київський: дипломатія в кольчугі // День. — 2002. — № 124. — 13 липня.
- ²⁶ Повесть временных лет. Т. I–II. — М., 1950. — С. 47–48.
- ²⁷ Там же. — С. 48.
- ²⁸ Яковенко Б. Зазнач. праця.
- ²⁹ Повесть временных лет. Т. I–II. — М., 1950. — С. 49.
- ³⁰ Сахаров А.Н. Зазнач. праця. — С. 135–136.
- ³¹ Повесть временных лет. Т. I–II. — М., 1950. — С. 50.
- ³² Там же. — С. 50.
- ³³ Яковенко Б. Зазнач. праця.
- ³⁴ Повесть временных лет. Т. I–II. — М., 1950. — С. 50.
- ³⁵ Там же. — С. 50–51.
- ³⁶ Лев Диакон. История. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://oldru.narod.ru/biblio/ldt6_10.htm#04
- ³⁷ Повесть временных лет. Т. I–II. — М., 1950. — С. 51.
- ³⁸ Там же. — С. 52.
- ³⁹ Паронь А. Участие византийской дипломатии в убийстве князя Святослава Игоревича. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.e-anthropology.com/Katalog/Istoria/STM_DWL_iAFP_7vt2wVEruvah.aspx.
- ⁴⁰ Білецький А.В. Святослав Хоробрий і Свенельд // Вісник НУЛП «Держава та армія». — 2009. — № 652. — С. 25.

Анотація. У статті проаналізовано становлення та розвиток дипломатичної діяльності київського князя Святослава Игоревича, спрямованої на вихід Київської Русі на міжнародну арену.

Ключові слова: Київська Русь, Повесть минулих літ, хроніка, міжнародна арена, держава, імперія.

Аннотация. В статье проанализировано становление и развитие дипломатической деятельности киевского князя Святослава Игоревича, направленной на выход Киевской Руси на международную арену.

Ключевые слова: Киевская Русь, Повесть временных лет, хроника, международная арена, государство, империя.

Abstract. The article analyzes the establishment and development of diplomatic activities of the Grand Prince Sviatoslav I. directed to the output of Kievan Rus in the international arena.

Keywords: Kievan Rus Primary Chronicle, Chronicle, international arena, state, empire.

Ivan ROMANYUK,

*Doctor of Historical Sciences,
Professor, History of Ukraine Chairholder,
Vinnytsya M. Kotsyubynsky State Pedagogical University;*

Igor KUSHKO,

*Master's Degree Student,
Institute of History, Ethnology and Law,
Vinnytsya M. Kotsyubynsky State Pedagogical University*

DIPLOMATIC ACTIVITY OF SVYATOSLAV IGOREVYCH (964–972)

Svyatoslav was a Kievan prince, who wielded the sceptre for eight years only. However, his contribution to bring the Kievan Rus' into the international arena was tremendous. It was in his reign, when the Rus territory was united under the auspices of the Kyiv City. Khazar Kaganat, the major trade competitor in the Caucasus, was eliminated. Svyatoslav launched a large-scale war against the Byzantine Empire, which ended by signing the peace agreement favorable to the Rus'. Unfortunately, it was not finally implemented due to the prince's assassination by the Pechenegs. Svyatoslav failed to gain a foothold in the Balkans and make a trade agreement with Byzantium profitable for the Kievan Rus'.

The primary objective of this paper is to analyze formation and development of Svyatoslav's diplomatic activity aimed at bringing the Kievan Rus' into the international arena.

Byzantium pursued active policy and «set on to fight» tribes and states against each other, weakening them and thus gaining the victory. Svyatoslav understood the essence of this Byzantine policy and therefore decided to remove someone from this link.

In 964 Svyatoslav arranged military campaign against the Khazar Kaganat: he attacked the Vyatichs tribe.

The «Tale of Bygone Years» shows that Svyatoslav used a diplomatic step to destroy Khazaria sending envoys there with the words «I want to come at you»¹⁶. This was made intentionally for the Khazar Kagan would

bring the troops from the city and prepare for battle. The main battle took place near the walls of the fortress Atil¹⁷.

As a result of Svyatoslav I gorevych's campaigns the Khazar state fell to decay and quit the historical stage forever.

On return to Kyiv in 966 he began to prepare for the military campaign to the Balkans.

Within six months the prince conquered 80 Bulgarian cities and gained a foothold in Pereyaslavets. It was in this area where he started preparing for the war with Byzantium, which was not ready to fight due to the absence of the army in Constantinople because it was at war with the Arabs.

Byzantium was not ready for the war with the Kievan Rus'; however, in a very short time the empire took advantage of the prince's diplomatic mistake. It quickly sent a messenger (an envoy) to the Pechenegs to bribe the Pecheneg Khan, and the latter attacked Kyiv taking it under siege. Nikephoros Phocas began to gather army for the coming war with the Kievan Rus'.

The prince returned to Kyiv for help.

Having defeated the Pechenegs, he concluded an alliance with them and they together went into Bulgarian territory.

On return to Bulgaria, Svyatoslav began restoring positions lost in 967. The chronicle confirms: Svyatoslav said to his warriors: «We'll lay down our lives here. Let us fight courageously, brothers and druzhina!» «And in the evening Svyatoslav defeated the Bulgarians, took the city with a spear saying: «This city is mine!»³¹.

Prior to launching the war against Byzantium, Svyatoslav concludes an alliance with Bulgarians and Hungarians, and they quickly agreed, because Bulgarian territory was fully occupied by the Rus, and they had no choice but to accept the offer of the Kievan prince.

Svyatoslav launched the war with Byzantium saying: «I come at you and wish to take your capital as this city»³². But the war was delayed for a few weeks due to the peace negotiations between Svyatoslav and Tzimiskes.

To somehow stop the troops of Svyatoslav, Tzimiskes sent two diplomatic missions to him. The first mission failed: the prince did not accept the Emperor's gifts. The second was successful, because Svyatoslav received weapon instead of the gifts. The peace was preserved for a short time till Bardas Skleros came to Adrianople and defeated Svyatoslav for the first time in the Rus' — Byzantine war. Then Svyatoslav retreated with his troops to Dorostolon fortress. The Byzantine emperor with a thirty-thousand army defeated the waywode Sveneld in Pereyaslavets. The last decisive defeat was inflicted upon Svyatoslav's troops near Dorostolon fortress.

Having realized his desperate situation, Svyatoslav agreed to negotiate with the emperor Tzimiskes.

Under this agreement Svyatoslav was obliged to never attack the Byzantine land, abandon the Balkans, and in the event of any enemy at-

tack against the Empire — help Byzantium with military support. The value of the 971 year agreement lies in restoring friendly relations between the Rus' and Byzantium, which existed before 966, at the beginning of Svyatoslav's first Balkan campaign. Both parties agreed to it.

As to the death of Svyatoslav, there are several versions. According to one published in the works of John Skylitzes and the «Tale of Bygone Years», it was known that Byzantium sent envoys to the Pechenegs to bribe their khan, so that he would attack the prince who was returning home with rich goods. Kurya, the Pecheneg prince attacked him. They killed Svyatoslav, and took his head, and made a chalice of his skull — decorated his skull with gold, and drank from it. And Sveneld came to Kyiv to Yaropolk. And all the years of Svyatoslav's reign were twenty-eight»³⁸. According to another version, Svyatoslav's death was caused by betrayal of Sveneld, who left Svyatoslav alone in the Dnieper river rapids⁴⁰.

Thus, the Kievan prince Svyatoslav showed himself as a diplomat and as a military leader. The prince's diplomatic features appeared in bringing the country to the international scene. It should be noted that despite certain straightness of foreign policy during Svyatoslav times the Kievan State followed consistency to protect its interests to the best. Considerable success was achieved not only with the swords, but also thanks to diplomatic negotiations. This was evidenced by the oriental campaign and the defeat of the Khazars, military pressure on Byzantium possessions in Crimea and the Black Sea region, seizure of Azov region and the Lower Volga area, winning the Lower Danube from Bulgaria. An attempt to move the capital to Pereyaslavets is a proof that the prince wanted to gain a foothold in the Balkans. He managed to create an anti-Byzantium coalition led by Kyiv with the Pechenegs, Magyars and Bulgarians. However, wise diplomacy and military force managed to save Byzantium from defeat. In 971 Svyatoslav entered into agreement with Byzantium, under which trade was restored as it was during prince Igor's reign.

Even defeated, Svyatoslav came out the winner. The prince managed to sign an agreement with the Byzantium Emperor that granted the troops return to Kyiv and the Empire provide food to the troops. Notwithstanding the foregoing, Svyatoslav could have done much more and would be the winner in this war, but for his tragic death.

Вячеслав ЦІВАТИЙ,

перший проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, кандидат історичних наук, доцент кафедри дипломатичної та консульської служби

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДИПЛОМАТИЧНИЙ ПРОСТІР І ДИПЛОМАТИЧНІ ПРАКТИКИ XVI–XVIII СТ.: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Упродовж багатомітної історії України на всіх етапах існування її державності, вона активно впроваджувала в процесі державотворення елементи дипломатичного протоколу, етикету та церемоніалу в контексті загальноєвропейської дипломатичної практики. Для доби раннього Нового часу (XVI–XVIII ст.) характерний об'єктивно обумовлений процес інституціонального оформлення зовнішньої політики, дипломатичної практики і дипломатичних служб держав європейського простору.

У добу раннього Нового часу (XVI–XVIII ст.) відбувається об'єктивно обумовлений процес інституціонального оформлення політики та органів зовнішніх зносин держав Європи. Початкові форми інституалізації (наприклад, інституціоналізація книгодрукування, ментальних установок, дипломатичних служб тощо) виникають на рівні самоорганізаційних процесів¹.

Загалом, аналіз науково-теоретичних розробок щодо генезису та розвитку системи європейських держав свідчить про усталену в українській та зарубіжній історіографії традицію фактологічного відтворення процесів, спираючись на принцип історизму, що зазвичай мірою свідчить про неможливість за таких умов уникнути схематизації відтворення історичних подій. Для вивчення міжнародних, політичних і

дипломатичних систем необхідно використовувати нові методики пізнання, однією з яких є теорія інституцій та інституціональних змін².

Застосування в дослідженнях інституціонального підходу передбачає не лише пошук якісно нового, а зосереджує автора на з'ясуванні спільного та відмінного, традиційного та еволюційного, прогресивного та консервативного, класово обмеженого й загальногуманістичного в контексті інституціоналізації та інституціональних змін, відхиляючи будь-які упереджені теоретичні установки.

Одне з центральних місць у теорії та практиці дипломатії раннього Нового часу (XVI–XVIII ст.) посідали саме проблеми розуміння сутності, функцій і методів реалізації влади у сфері зовнішніх зносин. Із цією проблематикою пов'язані й оцінки сучасників щодо різноманітних державно-правових форм і типів правління, інституціональних політичних процесів, характеристик реальності й створення ідеалів при висвітленні завдань та практичної діяльності влади, зокрема у сфері зовнішніх зносин і дипломатичної практики. Саме через друкування книги вони могли їх поширювати і апробувати серед інтелігенції, політиків та дипломатів. Особливого поширення набули трактати про форми державної влади та устрою, про переговорний процес і правила ведення переговорів, політичні трактати, памфлети, політичні й дипломатичні мемуари тощо³.

Постійна дипломатична служба у XVI–XVIII століттях набувала швидкого поширення та вжитку в практиці міждержавних відносин. Філіп де Комін, політик і дипломат початку XVI століття, відзначав: «Два могутніх владарі-державці, якщо вони мають бажання жити в злагоді, не повинні часто бачити один одного, а спілкуватися їм належить посередництвом досвідчених і мудрих осіб, які будуть проводити переговори і залагоджувати суперечки»⁴. Інформація про внутрішнє становище в інших державах та їх зовнішньополітичні плани незвично збільшилася.

Можливість співставлення відомостей, які надходили від послів із різних держав, розвивала вміння дипломатів критично сприймати інформацію та сприяла розширенню їхнього світогляду.

Серед політичних засобів Філіп де Комін рішуче віддає перевагу дипломатії. Дипломатія для Філіпа де Коміна — це мистецтво, в якому державець має можливість віднайти найкраще застосування своєму розуму, досвіду, мудрості. У своїх «Мемуарах» Ф. де Комін залишив багаточисленні поради та настанови у справі, в якій він був визнаним майстром-віртуозом, дипломатом із великим практичним досвідом⁵. Саме в них особливо виразно виявляється його прагматична думка, звільнена від середньовічної рицарської й християнської етики.

Французький політик і дипломат Філіп де Комін, як і відомий його італійський колега Нікколо Макіавеллі⁶, виявляють повну безпринципність у своїх правилах проведення політичної гри.

Французький дипломат, наприклад, настійно рекомендує дипломатичне шпигунство, підкуп за сприяння послів людей в оточенні супротивника і схвально відзивається про тих мудрих владарів-державців і послів, які вміють це робити. Для нього дипломатія — це прихована боротьба, в якій виграють наймудріші⁷.

Особливий інтерес у дипломатичній спадщині XVI–XVIII століть викликає питання інституційного розвитку української дипломатичної практики, норм протоколу та етикету, які формувалися на початковому етапі становлення європейської системи держав, тобто за доби раннього Нового часу. У цей час середньовічна мапа Європи піддається суттєвим змінам. Головним напрямом державно-правових та інституціональних процесів на Європейському континенті став напрям політичної централізації, як найбільш оптимальний, історично виправданий та об'єктивно обумовлений.

Українські землі в XVI–XVIII століттях теж були інтегровані в цей загальноєвропейський процес, хоча і в своєрідній формі. Роздроблені та ослаблені золотоординським ігом, вони стали об'єктом експансії та опинилися в складі різних держав — Польщі, Литви, Угорщини, Молдавії, Московського князівства, Кримського ханства, Туреччини та ін. У цей період (кінець XV — середина XVI століть) більшість українських земель знаходилась у складі Великого князівства Литовського й Корони Польської, які аж до самої Люблінської унії (1569 р.) були вони інституційно самостійними політичними організаціями і зберігали свою державну окремішність.

Отже, у XVI столітті українські землі втратили національну єдність, але продовжували бути важливим елементом інституціонального розвитку європейської зовнішньої політики і дипломатії, хоча і в складі інших держав.

У XVI–XVIII столітті в історії України відбулося чимало важливих історичних подій. Складні зовнішньополітичні й внутрішні умови негативно впливали на соціально-економічний, політичний, правовий і культурний розвиток українських земель, але спинити його не могли. Це проблемне питання, але безумовним є — що Україна доби раннього Нового часу розвивалася під благодатним впливом загальноєвропейської політичної, інституціональної та правової культури⁸.

Широкого розвитку в XVI–XVIII століттях отримала дипломатія як засіб міжнародної політики. Адже саме ця інституція мала своє спеціальне призначення — здійснення зовнішньої політики держави мирними засобами.

У політичному розмаїтті Європи з'явився новий інституціональний суб'єкт — молоде Московське князівство, а на перетині між Заходом і Сходом, західноєвропейської та східноєвропейської зовнішньої політики та дипломатії — українські землі, частина яких перебу-

вала у складі Польсько-Литовської держави. Про це з певністю свідчать дипломатичні документи XVI–XVIII століть⁹.

Зупинимось, першочергово, саме на характеристиці польсько-литовської дипломатичної практики та елементах дипломатичного протоколу. Оскільки цей процес не залишив осторонь українські землі й вплинув у майбутньому на формування української дипломатичної служби. Саме польські та литовські посольства прибували до Московської держави все частіше за інших, адже відносини між найближчими сусідами були, як правило, напруженими і треба було обговорити багато нагальних проблем — питання війни і миру, обміну полоненими, розмежування прикордонних земель. Проте польські дипломати в XVI столітті були ще нечастими гостями в Москві, більше візитів робили литовські діячі. До Люблінської унії (1569 р.) і деякий час після її ухвалення Велике князівство Литовське зберігало політичну самостійність, мало своє військо, свою «раду». Згідно давньої традиції, саме воно підтримувало дипломатичні зв'язки з Московською державою. Гінці між Москвою і Вільно снували безперервно, і не рідше одного разу в два-три роки сторони обмінювалися посольствами¹⁰. За доби раннього Нового часу європейські государі оволоділи новими формами і методами міждержавних дипломатичних відносин у постійних посольств і постійної дипломатії¹¹. У середині XVI сторіччя новий спосіб дипломатичного представництва затвердився в більшості європейських держав, що однак, не виключало і одноразові надзвичайні посольства, які направлялися в особливо важливо випадках.

Саме в цей період в Європі відбувається інституціональний процес формування і розвитку норм церемоніалу, етикету та елементів протоколу, порядок поведінки за кордоном власних дипломатів кожної з держав, норми спілкування з іноземними послами. Усі обставини, які оточували послів з того моменту, як вони перетинали кордон були пристосовані до виразу певних політичних ідей. Кількість і якість наданого продовольства, посольського подвір'я, місце та церемоніал аудієнції, одяг придворних, асортимент посуду на урочистому обіді та інше — все аж до кольору воскової печатки на грамотах, більш-менш було пов'язано з ідеологією держави, її місцем у системі міжнародних відносин епохи, конкретною політичною ситуацією.

Ті самі ідеї, але в стислій формі, визначали й поведінку представників держави за кордоном. У сукупності ці правила-норми, які регулювали весь зовнішній бік дипломатичних зв'язків, складали посольські звичаї тієї чи іншої держави. Виключенням не стала і Польсько-Литовська держава в цілому, і українські землі зокрема. Саме дипломати мали відстоювати прийняті норми посольського звичаю. За дрібницями етикету та елементів дипломатичного протоколу поставали питання політики держави, її ідеології, престижу верховної влади та інституцій.

Отже, норми посольського звичаю кожної держави формувалися в конкретних історичних умовах, а сам інституціональний процес норм протоколу, церемоніалу й етикету відбувався на загальноєвропейському рівні. Нові умови, новий статус багатьох держав вимагали нового дипломатичного інструментарію, нових методів і форм державної обрядності, зокрема й дипломатичної. На формування посольського звичаю, елементів дипломатичного протоколу європейських держав мало вплив співвідношення західноєвропейських, східних і візантійських звичаїв¹².

Широкого вжитку в посольському звичаї XVI–XVIII століть набуло питання про порядок обміну візітам, про послідовність відправки своїх посольств і прийому іноземних. Тут рівновага повинна була бути сталою, і сторони пильно стежили, щоб дипломатичний маятник коливався з однаковою амплітудою. У загальних рисах церемоніал, елементи дипломатичного протоколу зустрічі були однаковими в усіх європейських державах. Але в литовсько-руській дипломатичній практиці особливо великого значення мало саме місце зустрічі.

Середньовічне та ранньобуржуазне право, зокрема й міжнародне, не знало абстрактних категорій — його суб'єктами були не поняття, а індивіди. У дипломатичному протоколі раннього Нового і Нового часу держава персоніфікується з її главою — це загальноприйнята умовність. Якщо монарх був уособленням держави, то посол, у свою чергу — втіленням монарха («друге я» — «alter ego»). Саме в середовищі послів поступово формувалися уявлення про міжнародне право, про місце їх госуларів-державців серед монархів Східної, Центральної та Західної Європи, правила, протокольні норми, якими регулювалась підтримка статусу і авторитетності держави в дипломатичних відносинах.

Можливо, що найбільш важливим з цих правил — був саме принцип ієрархії, згідно з яким відносини мали здійснюватися суворо на відповідних одне одному рівнях влади. Так, у литовсько-руській дипломатичній практиці великий князь литовський міг вступати в контакт виключно з царем; королівська Рада («пани радні») — з боярською Думою; віленський єпископ — з митрополитом тощо. У XVI–XVIII століттях зазвичай у дипломатичній практиці вже використовувалася норма, за якою покарання дипломата могло бути здійснене лише від уряду тієї держави, яка його надіслала. Таким чином, дипломатична практика підкорялась відомій нормі міжнародного права, яку сформулював нідерландський юрист XVI століття Гуго Гроцій, а саме — екстериторіальність посла і його свити.

Відповідно на унормування соціальних і суспільно-політичних потреб став етикет, який зорганізовував поведінку царедворців таким чином, щоб додати величі царствуючій особі царя та утвердити надворну ієрархію. Саме поняття «етикет» означало суворо встановлений порядок і форми поводження при дворі монарха. Уперше це слово було використане в цьому значенні на одному з пишних та вишуканих при-

йнятів у короля Людовика XIV, де гостям були запропоновані картки з переліком правил поведінки. Від французької назви картки — «етикетка» і походить саме поняття «етикет». Призначення етикету обмежувалося вузьким колом людей, які належали до вищих верств стану суспільства, і за межі яких не виходило. Етикет визначав певною мірою стандарти та канони не лише поведінки, але й всього способу життя дворянства, зводячи його до «спільного знаменника»: необхідно було «поводити себе як усі», і «жити як усі», і «щоб все було як у всіх».

Протягом наступних сторіч йшов процес непохитної формалізації, інституціоналізації посольського звичаю, дипломатичної практики та елементів дипломатичного протоколу в усіх державах Європи, наближаючи його до церемоніалу, дипломатичного протоколу і етикету Нового часу (XIX століття).

Інституціоналізація — це перетворення будь-якого політичного явища (зокрема зовнішньої політики і дипломатії) на організовану системоустановчу інституцію. Вона є формалізованим, упорядкованим процесом з певною структурою відносин, ієрархією чи підпорядкованістю різних рівней влади і іншими ознаками організації (правила поведінки, звичаї, закони, норми, дипломатичні методи, протокол, етикет, церемоніал тощо).

Роз'єднаність українських земель, відсутність політичного центру, важкий іноземний гніт, спустошливі турецько-татарські навали — усе це гальмувало як розвиток продуктивних сил, так і становлення української політичної та правової культури. Але незважаючи на складні соціально-політичні умови, в яких розвивалася українська політична правова культура, її подальший поступ не міг зупинитися. Українські землі поступово інтегрувалися в європейську систему міжнародних відносин, яка формувалася в добу раннього Нового часу. Україна продовжувала розвиватися, поєднуючи в собі кращі традиції минулого та тогочасні досягнення європейських держав, і, зокрема, у сфері міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії. Уже в XV–XVI століттях назва «Україна» фігурує в багатьох офіційних документах, мемуарах, художніх творах, народних думах та піснях.

У розвиток українських дипломатичних традицій та протокольної практики XVI–XVIII століть вагомий внесок зробили — козацька дипломатія, дипломатія Дмитра Вишневецького, дипломатія Богдана Хмельницького. Козацька дипломатична служба була достатньо відомою у всій Європі. Її представників приймали при дворах європейських монархів. Доба Гетьманату залишила в спадок Україні надбання дипломатії Івана Виговського, Івана Мазепи, Пилипа Орлика¹³.

Дипломатична діяльність Пилипа Орлика мала не стільки практичні, а більше ідеологічні результати. Саме завдяки його безперестанній боротьбі за незалежність України, розроблена ним державна конституція «Конституція прав і свобод Запорозького війська», сприяли

тому, що в тогочасній Європі було сформовано погляди в пересічних громадян, що незалежна Україна потрібна Європі як противага міцній Російській державі, що виникла на основі Московського царства.

За наступних гетьманів — Івана Скоропадського, Данила Апостола, Кирила Розумовського та правління Малоросійської колегії Україна поступово перетворилася на провінцію Російської імперії і знаходилася під впливом її дипломатичної практики та протоколу.

Набуваючи дедалі більше національних рис, політична і правова культура України доби раннього Нового часу значно вплинула на подальший розвиток української державності, інституцій, правової системи та національної культури, особливостей національного протоколу, етикету та дипломатичної практики¹⁴.

Досягненням XVI–XVIII століть було формування політичних поглядів про те, що Козацька держава, Гетьманщина стали духовними спадкоємцями Київської Русі. Вони наполегливо зміцнювали насагу державницько-національної свідомості, яка витримавши нелегкі випробування у XVIII, перейшла у XIX–XX століття.

Отже, і в Західній, і в Східно-Центральній Європі дипломатичні засоби застосовувалися, як правило, такі самі, у всякому разі подібні, хоча, звичайно, існували і розбіжності, обумовлені особливостями історичного розвитку держав, національними звичаями і характером міжнародних відносин західноєвропейського і східно-центральноевропейського регіонів. Дипломатична практика, норми протоколу і етикету, церемоніал та посольський звичай не залишалися незмінними та стійкими, вони постійно оновлювалися, сприятливо реагуючи на зміни в міжнародному житті Європи і на особливості розвитку суспільства. Протягом XVI–XVIII століть йшов процес непохитної інституціоналізації посольського звичаю, дипломатичної практики, дипломатичного протоколу та церемоніалу.

Українська дипломатія та елементи дипломатичного протоколу (посольства, дипломатичне листування, дипломатичний церемоніал) активно застосовувалися в XVI–XVIII століттях і свідчили про Україну, як європейську державу, яка активно боролася за свою незалежність, за своє місце в сім'ї європейських народів¹⁵.

Процес інституціоналізації зовнішньої політики та дипломатії охопив усі держави Європи, і отримав своє інституційне завершення в рішеннях Віденського конгресу (1814–1815 рр.). З першої чверті XIX століття починається новий етап в історії європейської дипломатії. Для України ж, протягом другої половини XVIII і до 1917 року тривав процес творення «української духовної республіки» — розвитку духовної та політико-правової культури (література, мистецтво, періодика, виникнення науково-просвітницьких та політичних угруповань, партій, товариств, створення національного шкільництва).

Отже, усе вищевикладене свідчить, що ті традиції, які формувалися віками, зберігають свою силу та привабливість і нині. Але одночасно виникають і проблеми, які потребують негайного вирішення: багато архівних матеріалів як в Україні, так і за кордоном чекають на своїх дослідників саме з питань вивчення європейської та української дипломатичної спадщини.

- ¹ Див. дет.: Циватий В.Г. Європейська зовнішня політика доби раннього Нового і Нового часу: проблеми інституціоналізації (теоретико-методологічний аспект) / В.Г. Циватий // Науковий вісник Дипломатичної академії України. — К.: «ДЕМІД», 2000. — Вип. 4. — С. 268–274; Властные институты и должности в Европе в Средние века и раннее Новое время: Монография / отв. ред. Т.П. Гусарова. — М.: КДУ, 2011. — 600 с; Придворная культура эпохи Возрождения / под ред. Л.М. Брагиной, В.М. Володарского. — М.: Издательство «Политическая энциклопедия», 2014. — 301с.
- ² Див. дет.: Циватий В.Г. Європейський зовнішньополітичний простір доби раннього Нового часу (XVI–XVIII ст.): концепти і дипломатичний інструментарій / Вячеслав Циватий // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки / Відп. ред. С.В. Віднянський, відп. секр. Н.В. Кравець. — К., 2013. — Вип. 22. — С. 116–119.
- ³ Кальер Ф., де. О способах ведения переговоров с государями: Перевод первого французского издания 1716 г. / Ф. де Кальер. — М.: Б.и., 2000. — 208 с.
- ⁴ Коммин Филипп де. Мемуары / Ф. де Коммин; пер. с франц. Ю.П. Малинин. — М.: Наука, 1987. — Кн. 1. — Гл. XIV. — С. 299–309.
- ⁵ Див.: Commines Ph.de. Mémoires / Ph. de Commines. — Paris, 1924–1925. — Т.3. — Ch.VIII.
- ⁶ Див. дет.: Циватий В.Г. Дипломатический инструментарий Никколо Макиавелли и институты европейской дипломатии раннего Нового времени (XVI–XVIII вв.) / Циватий Вячеслав Григорьевич // Перечитывая Макиавелли. Идеи и политическая практика через века и страны. Сборник научных статей / отв. ред. М.А. Юсим. — М.: Институт всеобщей истории РАН, 2013. — С. 271–285.
- ⁷ Commines Ph. de. Mémoires / Ph. de Commines. — Paris, 1924–1925. — Т. 3. — Ch.VIII. — P. 220.
- ⁸ Див. дет.: Яковенко Н.Л. Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI — початку XVIII століття / Наталя Яковенко. — К.: Laurus, 2012. — 472с. (Серія «Золоті ворота»; вип. 2).
- ⁹ Российский Государственный архив древних актов (РГАДА). — Ф. 123. — Д. 10. — Л. 89–90 об; РГАДА. — Ф. 53. — Д. 1. — Л. 3, 27 об.
- ¹⁰ РГАДА. — Ф. 79. — Д. 15. — Л. 266
- ¹¹ Циватий В.Г. Доба раннього Нового часу (XVI–XVIII ст.): інституціональний вимір європейських дипломатичних практик / В.Г. Циватий // Історичні, соціологічні, політологічні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. — Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. — С. 94–98.
- ¹² Шевчук В.О. Козацька держава. Етюди до історії українського державотворення / В.О. Шевчук. — К.: Абрис, 1995. — 392с.; Gierowski J.A. Historia Polski, 1505–1864 / Jozef Andrzej Gierowski. — Warszawa, 1984. — 320 p.; Nordmann C. La montée de la puissance européenne (1492–1661) / Claude Nordmann — Paris: Presses universitaires de France, 1974. — 325 p.
- ¹³ Чухліб Т.В. Гетьмани і монархи: українська держава в міжнародних відносинах 1648–1714 pp. / Тарас Чухліб. — К.: Арістей, 2005. — 2-ге вид. — 640с.; Чухліб Т.В. Козаки і Монархи. Міжнародні відносини ранньомодерної Української держави 1648–1721 pp. / Тарас Чухліб. — К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2009. — 3-тє вид. — 616 с.

- ¹⁴ Циватый В.Г. Застольный/столовый этикет, традиции питания и тренды украинской национальной кухни: институционально-региональное измерение / Вячеслав Циватый // Традиционная культура в современном мире. История еды и традиции питания народов мира. Материалы I Международного симпозиума. — Москва, 2014. — С. 71–72.
- ¹⁵ Шевчук В.О. Козацька держава як ідея в системі суспільно-політичного мислення XVI–XVIII ст.: У 2-х книгах / Валерій Шевчук. — К.: Грамота, 2007. — Книга 1. — 720 с.

Анотація. Аналізується зовнішня політика і дипломатична практика європейських держав від доби раннього Нового часу до сьогодення. Особливу увагу приділено інституціональному розвитку дипломатичних служб, дипломатичного інструментарію, нормам протоколу, етикету і церемоніалу провідних держав Європи і України. Визначено напрями еволюції теорії та практики дипломатії в історичній ретроспективі.

Ключові слова: зовнішня політика, дипломатія, інституціоналізація, протокол, етикет, церемоніал, дипломатична практика, Європа, Україна.

Аннотация. В статье анализируется внешняя политика и дипломатическая практика европейских государств от раннего Нового времени до современности. Особенное внимание уделено институциональному развитию дипломатических служб, дипломатическому инструментарию, нормам протокола, этикета и церемониала ведущих государств Европы и Украины. Определены направления эволюции теории и практики дипломатии в исторической ретроспективе.

Ключевые слова: внешняя политика, дипломатия, институционализация, протокол, этикет, церемониал, дипломатическая практика, Европа, Украина.

Viacheslav TSIVATYI,

*First Vice-Rector in Charge of Research and Study Programmes
of the Diplomatic Academy of Ukraine, MFA of Ukraine,
PhD in history*

EUROPEAN DIPLOMATIC SPACE AND DIPLOMATIC PRACTICES OF THE EARLY TIME OF THE MODERN PERIOD (XVI–XVIII CENTURIES): UKRAINIAN CONTEXT

The article deals with the analysis of the foreign policy and diplomacy of the European states of the early time of the Modern period. Particular attention is given to the institutional development of the diplomatic services, the diplomatic tools, the rules of the protocol and etiquette of the main States of the Europe and of Ukraine. There is directed of the evolution of the theory and practice of diplomacy in historical retrospective.

Throughout itself a long history Ukraine, at all stages of the state, actively inculcated in the process of the nation-building elements of the diplomatic protocol, etiquette and ceremonies in the context of European diplomatic practice. For the early time of the Modern period (XVI–XVIII centuries) typical objective due process of institutional design foreign policy, diplomatic practices and diplomatic services of the European space.

Permanent diplomatic service in the XVI–XVIII centuries was taking on a rapid distribution and consumption in the European practice of the international relations.

Of particular interest in the diplomatic legacy of the early time of the Modern period is the institutional development of the Ukrainian diplomatic practice, rules of protocol and etiquette, which were formed at the initial stage of the European system of states. At this time, a medieval map of Europe undergoes significant changes. The main directions of the state and legal and institutional processes on the European continent was the direction of political centralization, to be the best, historically justified and objectively determined.

Ukrainian diplomacy and the diplomatic protocol elements (embassies, diplomatic correspondence, diplomatic ceremonies, rules of etiquette, etc.) are used in the XVI–XVIII centuries and witnessed about Ukraine as a European country that actively fought for its independence, for its place in the family of European nations

During the following centuries followed the unwavering formalization, institutionalization of the embassy customary, of the diplomatic practice and of the elements of diplomatic protocol in all European countries, bringing it to the ceremony, diplomatic protocol and etiquette of modern period.

Олександр ДУБИНА,
кандидат історичних наук

РОЛЬ ПОЛЬСЬКОГО ЧИННИКА В УТВОРЕННІ ШВЕДСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СОЮЗУ 1708 РОКУ

Провідні українські дослідники життя й діяльності І. Мазепи сходяться на думці, що головною зовнішньополітичною ставкою гетьмана під час Північної війни 1700–1721 рр. був союз зі Швецією¹. «...Лещинський був потрібен Мазепі... для виходу через нього на шведів», — пише В. Шевчук². Своєю чергою корифей російської радянської історіографії Є. Тарле теж характеризує польського короля С. Лещинського, ставленика Карла XII, як «передаточну інстанцію» між українським гетьманом і шведським монархом³. Аналогічного погляду дотримується й відомий польський історик-україніст В. Серчик, котрий зазначає, що І. Мазепа розглядав С. Лещинського як «посередника у зв'язку з самим Карлом XII»⁴.

Разом з тим, у багатьох провідних істориків не викликав сумнівів факт укладення договору між І. Мазепою та С. Лещинським, згідно з яким гетьман, буцімто, віддавав Україну під владу Польщі. Так, М. Андрусяк навіть називав дату його укладення. «Подвійний договір між Мазепою і Карлом XII та Лещинським був підписаний в м. Сморгонях у Білорусі між 2 лютим і 18 березнем 1708 р. або в м. Радосковицях поблизу Вільна між 27 березнем і 17 червнем 1708 р.», — писав він⁵. «Договір Мазепи з Лещинським треба уважати як тактичний маневр, що в першу чергу забезпечував українську територію від воєнної руйни на випадок шведської перемоги — з одної сторони, з другої ж — давав мінімум прав для України в системі Речі Посполитої», — коментував суть документа Т. Мацьків⁶. Авторитет М. Андрусяка й Т. Мацьківа був настільки високий, що їх умовиводи сприймалися як беззаперечні й не піддавалися критичному аналізу багатьох відомих сучасних істориків. Так, наприклад, В. Смолій і В. Степанков пишуть: «Успішні дії шведської армії зробили становище козацької України катастрофічним, і це підштовхнуло гетьмана до укладення угод... із Швецією та Польщею, зміст яких і досі залишається не до кінця з'ясованим, оскільки оригінали документів не збереглися. Все ж, дякуючи копіїткій праці М. Андрусяка та Т. Мацьківа,

їх основні статті реконструйовані»⁷. Аналогічну думку вони повторюють і в пізнішій своїй праці⁸.

* * *

Вперше постулат про договір Мазепа–Лещинський було сформульовано Петром І в Указі до всіх жителів Малої Росії від 28 жовтня 1708 р. «Известно нам, великому государю, учинилось, что гетман Мазепа, забыв страх Божий и свое крестное к нам, великому государю, целование, изме–нил и переехал к неприятелю нашему, королю Швецкому, по договору с ним и Лещинским, от Шведа выбранным на королевство Полское, дабы со общаго согласия с ними Малоросийскую землю поработить попржежнему под владение Полское и церкви Божии и святыя монастыри отдать во унию», — проголошував російський самодержець⁹.

Однак ані учасники й сучасники тих подій, ані пізніші їх інтерпретатори не звернули уваги на одну вкрай важливу деталь, яку помітив сучасний чернігівський дослідник С. Павленко, а саме на те, що твердження про укладення договору між Мазепою і Лещинським пролунало на кілька днів раніше від сенсаційної «знахідки» тексту самого договору, відшуканого, нібито, на згарищі гетьманської столиці — Батурина, спаленого О. Меншиковим 2 листопада 1708 року¹⁰.

Заслуговує на увагу також той факт, що віднайдений під гуркіт барабанів петровської пропаганди оригінал договору кудись зник. Навіть у виявленому кілька років тому петербурзькою вченою Т. Таїровою-Яковлевою «Батуринському архіві» І. Мазепа жодних слідів цього документа не було. «Що стосується переговорів із поляками, то жодної письмової угоди з ними в Мазепа не було», — заявляє дослідниця, блискучий знавець російських архівів, де за логікою і мав зберігатися як зіниця ока козирний туз антимазепинської та антиукраїнської пропаганди¹¹. На що ж спираються історики, обговорюючи та коментуючи договір Мазепа–Лещинський?

Всі пошуки приводять лише до одного першоджерела. Це — щоденник камергера Карла XII Густава Адлерфельда (загинув 27 червня 1709 р. в Полтавській битві), який вийшов друком в 1740 році в Амстердамі французькою мовою під назвою «Военна історія Карла XII, короля Швеції». І ніякої «реконструкції» «договору Мазепа–Лещинський» ніхто ніколи не проводив. Його обговорювали, коментували, але «реконструювати» не було чого — текст був викладений чітко і ясно. Авторитет наближеного до шведського короля самовидця був настільки непохитним, що його свідчення сприймали без будь-яких застережень. Та справа в тому, що до щоденника Адлерфельда було включено оповідь невідомого автора. Саме в цьому переказі під назвою «Реляція про Полтавську битву з деякими міркуваннями щодо двох попередніх кампаній» і містяться тексти двох договорів, начебто укладених І. Мазепою, Карлом XII із С. Лещинським. Ось вони:

З Карлом XII:

«Статті, які Мазепа подав королю Швеції, аби отримати його дружбу й протекцію, були такими.

По-перше, що він зобов'язується прийняти його Шведську Величність у провінції Сіверії й надати йому всі фортеці, як-от Стародуб, Новоград-Сіверський, Мглин, Брянськ та інші, які раніше належали Великому Герцогству Литви...

По-друге, що його Величність може облаштувати свої зимові квартири в цій провінції, доки Мазепа збере разом усю армію козаків і залучить білгородських козаків до альянсу, так само, як і тих з ріки Дон, які всі були невдоволені тиранічним урядом росіян...

По-третє, що Мазепа докладе усіх зусиль, щоби залучити хана калмиків на ім'я Аюка до того самого задуму.

По-четверте, що як тільки Мазепа виконає все, що міститься в цих трьох статтях, його Величність вдасться до дії і вирушить маршем прямо на Москву, у той час, як Мазепа, зі свого боку, приєднається до нього з усіма своїми вояками... Що ж стосується забезпечення шведської армії, то Мазепа зобов'язується доставляти провізію з України й Білгородської провінції, що є одними з найбільш плодючих у цілому світі. Що, вдавшись до цих заходів, вони змусять царя відступити на північ від Москви й ріки Волги, де краї й близько не такі плодючі, як на півдні, і не здатні забезпечити таку велику армію, як у нього...».

Зі Станіславом Лещинським:

«Альянс, укладений між Мазепою й поляками базувався на таких статтях.

По-перше, що Мазепа має пунктуально виконати все, що було згадано вище і те, що він зобов'язався зробити, а саме, — надати провінцію Сіверія королю Швеції з усіма її фортецями тощо.

По-друге, що він має пообіцяти бути готовим вирушити в похід з усією армією козаків за першим наказом короля.

По-третє, що він має спробувати залучити козаків Білгороду, так само, як і тих з Дона, з Аюкою, ханом калмиків, до того самого альянсу.

По-четверте, що він має віддати назад всю Україну полякам, яка разом із Сіверією і провінціями Києва, Чернігова і Смоленська, повинна бути повернута під польське урядування. Як компенсацію за це, вони пообіцали Мазепі титул князя (Prince), і на таких саме умовах, на яких герцог Курляндії володів своєю країною, [володіти] воєводствами Вітебська і Полоцька»¹².

В оригіналі, шведською мовою, Реляцію про Полтавську битву було опубліковано 1915 р. шведським дослідником К. Галлендорфом, який віднайшов рукопис в бібліотеці м. Уппсала¹³.

Згодом український історик на шведській еміграції Б. Кентржинський у своїй ґрунтовній біографії І. Мазепи (1962 р.) на основі архівних матеріалів чітко ідентифікував автора Реляції. Ним і насправді виявився далеко не найвищий шведський офіцер — ротмістр Петер Шенстрем¹⁴. «Шведська історіографія знає, хто він був, і його правдиве прізвище вже устійнене: а саме цим “невідомим чи пак анонімним майором” був секретар королівської польової канцелярії — Петро Шенстрем (Peter Schenström)», — називав ім'я автора Реляції Т. Мацьків¹⁵. Зараз у нас є змога пролити більше світла на загадку постать П. Шенстрема і внести корективи стосовно його посади.

* * *

Відразу зазначимо, що секретарем королівської канцелярії він не був. Цю посаду обіймав Й. Седергельм. Як вдалося з'ясувати автору цього дослідження, у 1709 році він очолював невеличкий колектив шведських військовополонених, що створив Реляцію про Полтавську битву, вигідну для російської пропаганди й особисто для Петра І. Як би там не було, після того звіту самовидців шведська Державна рада саботувала вимогу Карла XII набирати нові полки¹⁶. Щодо ротмістра Шенстрема, то під час Полтавської епопеї він був *особистим* секретарем Карла XII. Отже, його Реляція є свідченням наближеної до шведського короля особи й не підлягає ніяким сумнівам? Та не будемо поспішати з остаточними висновками.

Всі тринадцять років полону П. Шенстрем провів у Сибіру, де вивчав старовинні російські й татарські рукописи, на базі яких у 1741 році написав наукову працю «Короткі зауваги до шведської історіографії» (вийшла друком 1816 р.)¹⁷. Там, у Солікамську, він близько зійшовся з іншим ветераном Полтавської битви — В. Татищевим¹⁸. Так, тим самим Василем Татищевим — батьком російської історіографії, який у 1720–1722 рр. керував казенними заводами на Уралі. Інтерес В. Татищева до П. Шенстрема був зумовлений не тільки захопленням історією, а ще й тим, що останній був кузеном екстраординарного асесора (найвищої посадової особи, призначеної особисто Карлом XII) Королівської гірничої колегії¹⁹. Ім'я того кузена — Еммануїл Сведенборг; згодом він став всесвітньо відомим теософом і містиком.

Хоч як би там було, але незабаром В. Татищев зустрівся з Е. Сведенборгом у Швеції, куди він прибув наприкінці 1724 року, за його власними словами, «для деяких секретних справ»²⁰, які превалювали над офіційною метою поїздки — потребами у гірничих справах. Головною зі справ секретних було з'ясування можливості підтримки домагань на шведський стіл герцога голштинського Карла-Фрідріха — нареченого царівни Анни Петрівни. Та посланець Петра І розвинув активність і в інших напрямках.

Зупинимося на одному з них. «У Стокгольмі Татищев познайомився зі шведською поетесою Софією Бреннер... творчість якої, за словами нашого історика, була відома не тільки в Швеції, але й у інших державах Європи. Татищев умовляв її написати поему про Петра I... Татищев писав Черкасову (кабінет-секретар Катерини I. — *Авт.*) 9 квітня 1725 року, що непогано було б заохотити поетесу. У Петербурзі схвально поставилися до ідеї Татищева. Імператриця розпорядилася послати С. Бреннер “в кредит 100 червонних, да медаль золотую о коронации”. Щоби полегшити завдання поетеси, Татищев склав для неї записку “Краткое изъятие из великих дел Петра Великого, императора всероссийского”, в якій були коротко схарактеризовані особистість і діяльність царя»²¹.

А тепер звернімо увагу ще на кілька промовистих деталей. Серед перших міністрів, яким російський посланник у Швеції Бестужев офіційно представив В. Татищева, був... Й. Седергельм²². У шведські наукові кола В. Татищева увів ще один ветеран Полтави — Ф.І. Страленберг. Він також користувався відносно свободою в полоні й також написав книгу, що вийшла в Стокгольмі німецькою мовою 1730 року під назвою «Історичний і географічний опис північної та східної частин Європи й Азії». У коментарях до академічного видання цієї праці в СРСР зазначалося, що деякі відомості, зокрема історичні, для своєї праці він отримав у Москві перед поверненням на Батьківщину²³. І далі: «Але Татищева й Страленберга пов'язував не лише спільний інтерес до руської історії. Вперше вони зустрілися в Сибіру у 1720 р., але потім у 1724–1726 рр. під час поїздки Татищева у Швецію продовжили своє знайомство. Вочевидь, низкою відомостей, наведених у книзі, Страленберг зобов'язаний саме Татищеву»²⁴.

Маємо: 1. Інструкцію В. Татищева шведській поетесі, як писати оду Петру I; 2. Відомості В. Татищева, надані ним для написання книги Страленберга. Підсумок: було б дивно, якщо б В. Татищев, не надав відповідних матеріалів своєму приятелю — П. Шенстрему.

Безсумнівним залишається факт: під час написання П. Шенстромом його Реляції у Швеції існувала потужна проросійська політична сила на чолі з Й. Седергельмом. Час перебування у Швеції В. Татищева співпав з піком її впливовості у шведських політичних колах. До цієї політичної сили безумовно належав П. Шенстрем. Питання про його заохочення червінцями й медальками залишимо осторонь.

* * *

Відзначимо, що в ті часи практика надання російських «документальних» матеріалів широко застосовувалися. Так, Вольтер в процесі роботи над «Історією Російської імперії за Петра Великого», замовленою особисто імператрицею Єлизаветою Петрівною, спирався на російські джерела, які йому люб'язно надавали²⁵. Та попри широку до-

кументальну базу, надану з Росії, у його працях не зустрічаємо жодного натяку на будь-які договори між Мазепою і Лещинським.

Необхідно підкреслити: про необізнаність Вольтера в суті справ не може бути й мови. «Із слів самого Вольтера... довідуємося, що поміж головними його інформаторами були також польський король Станіслав Лещинський і Граф Станіслав Понятовський, які — можна з якоюсь дозою правдоподібності допустити — й були головним джерелом інформацій про Мазепу й Україну. Граф Понятовський (прихильник короля Лещинського, батько останнього польського короля Станіслава Августа Понятовського) був на службі в Карла XII, брав участь у полтавській битві, перебував з Карлом у Бендерах у Туреччині... З Лещинським і Понятовським познайомився Вольтер у Льотрінгії, якої напівсуверенним князем і був Станіслав Лещинський», — зазначив український історик з діаспори М. Небелюк²⁶. До цього варто додати, що Вольтер навіть деякий час перебував при дворі С. Лещинського 1748 року²⁷. Був Вольтер знайомий і з твором Г. Адлерфельда. Але в його книгах немає жодного слова про українсько-польський договір. Щось дивне для Вольтера, адже у своїх творах він завжди приділяв особливу увагу міжнародним відносинам.

Деякі безпосередні свідки також вельми туманно згадують про якісь польсько-українські домовленості й плани. Так, британський офіцер, який перебував на службі царя (його спогади опублікував Даніель Дефо), стверджував, що існував «план короля Швеції, розроблений в результаті секретних зносин з занапащеним зрадником Мазепою; [король] знайшов засоби шляхом хабара або інших методів корумпувати його... Цей план, як ми згодом зрозуміли, був розроблений партією короля Станіслава, особливо воєводою Києва або Київовії, легковажним другом короля Швеції*... Як тільки на превелику втіху короля Швеції та угода була укладена, він знявся з табору в Могильові й на велике здивування не тільки росіян, але й усього світу, покинув прямиий шлях на Москву й повернув на південь...»²⁸. Як бачимо, знову йдеться про «план короля Швеції»; і тільки згодом, невідомо з яких джерел, стає відомо про участь у цьому «партії Станіслава».

Й.В. Барділі, духівник і секретар вюртемберзького принца Максиміліана Еммануеля, чи не найближчого друга Карла XII, у своїх нотатках, датованих 25 вересня, записав: «Привід для цього [повороту] дав Мазепа, козацький військовий вождь. Тривалий час він був дуже невдоволений патронатом царя і вирішив при цьому повністю звільнитися від нього й перейти зі своїм народом на бік Карла, й

* Потоцький Юзеф (1673–1751). Обіймав посаду київського воєводи у 1702–1744 рр.

тим самим пристати до Станіславської партії, оскільки він вже до цього неодноразово шукав дружби з королем [Швеції] і пропонував свою службу. Натомість, якщо раніше на ці пропозиції щодо послуг цього військового вождя мало звертали увагу, то на цей час нагода скористатися його послугами здавалася виключно прийнятною... оскільки він міг тоді не тільки зміцнити шведську армію великою кількістю людей (він мав на той час 20 000 осіб), а й тим, що його земля могла, перш за все, бути в нагоді, щоб шведський солдат міг краще підготуватися до генерального зіткнення, крім того, в Україні, у благодатній і надзвичайно забезпеченій провіантом землі, можна було поповнити усе необхідне...»²⁹. І знову ж таки йдеться тільки про участь «Станіславської партії» у переговорах між гетьманом Мазепою і Карлом XII, але аж ніяк не про українсько-польську угоду.

* * *

Як би там не було, але історики XVIII століття на чолі великим Вольтером не надали значення інформації П. Шенстрема про польсько-український альянс. Вельми характерно, що серед них опинився і автор першої багатотомної біографії Петра I — росіянин І. Голіков.

За І. Голіковим цей договір передбачав, що «Мазепа доставит в подданство польское Малороссию, как она была прежде, а за это ему, 1. Быть над оною и над всей Украйною за-Днепровскою Гетманом; 2. Доставить в непосредственное владение его Северское Княжество с титулом владетельного Князя; 3. Сочетаться ему с помянутою княгиною браком и проч.». «Все сии условия подтвердил по возведении своем на Польский престол и Станислав Лещинский; а когда о сем постановлении от помянутого скопища дано было знать Карлу XII, то сей Король, приняв его с радостию, не только все оное подтвердил, но и сверх того обещал Мазепе сделать его в Княжестве оном ни от кого независимым владельцем, и присовокупить к оному многия смежныя к оному места, и проч.», — писав І. Голіков³⁰. В іншому місці своєї праці, він, описуючи події 1708 р., зазначав: «Сей Король (Карл XII. — *Авт.*)... не токмо не отверг злодейских предложений изменника... но и всею силою своею обнадежил наградить богомерзкую его измену возвышением в достоинство независимаго ни от кого Государя Украйны...»³¹.

Отже, маємо абсолютно відмінну картину від зображеної в Реляції П. Шенстрема. Замість повністю підпорядкованого Польщі володаря двох воєводств бачимо «незалежного не від кого Государя Украйни». Чи мав І. Голіков підстави для створення такої картини? Мав. Ще й які!

Попри всі свої пропагандистські витівки, у критичні моменти Петро I інколи робив обмовки, які розкривали істинну суть справ. Так, напередодні Полтавської битви російський цар «По прибытии к дивизии Галартовой... изволил говорить: “Король Карл и самозванец Лещинский привлекли к воле своей вора изменника второго Иуду гет-

мана Мазепу, которые клятвами обязались между собой отторгнуть от России народы малороссийские и учинить княжество особое под властью его вора и изменника Мазепы, в котором ему быть великим князем и иметь у себя во владении казаков донских и запорожских, и Вольнь, и все роды казакские, которые по сей стороне Волги...”»³². Можна навести ще кілька подібних висловлювань царя.

Таким робом, інформації про договір Мазепа–Лещинський П. Шенстрема історики XVIII століття не надали значення. Та й російська пропаганда значно знизила активність з даної теми.

* * *

Такий розвиток подій можна пояснити тим, що в другій половині XVIII століття питання українського сепаратизму не було на порядку денному. Автор першої наукової історії України — «Історії України та українських козаків» (1796 р.), австрійський історик Йоган-Христіан Енгель, констатував, що український народ «вже зник внаслідок приєднання його до гігантського масиву Російської держави»³³. Та на рубежі XVIII–XIX століть розпочався ніким не очікуваний процес українського Відродження. Випадково, а радше за все, — не дуже, саме в ті часи в російській історичній літературі фокусується увага на договорі Мазепа–Лещинський за версією П. Шенстрема. Як би там не було, концентрація уваги на цьому договорі дискредитувала як самого гетьмана, так і його ідею утворення незалежної української держави.

Чи не найпершим тексти договорів Мазепи з «королями шведським і польським» у Росії опублікував придворний історіограф Д. Бутурлін. При цьому він зазначив, що тексти подано в перекладі з французької з «Военної історії Карла XII» Густава Адлерфельда. Переклад, вміщений царським флігель-ад’ютантом, був, м’яко кажучи, дуже вільним. Подивимося лише на кінцівку ст. 4 договору з Карлом XII. Останнє речення в інтерпретації Д. Бутурліна виглядає так: «Касательно же до содержания Шведской армии, то Мазепа обязывается доставлять съестные припасы из Украины и Белгородской провинции, самых хлебобороднейших в России»³⁴. Отже, завдяки невеличкій вправності рук, на наших очах «цілий світ» перетворюється на Росію. В оригіналі Україна трактується як окрема територія, в перекладі — як невід’ємна частина Росії. Кінцівку статті, де йдеться про неспроможність Росії забезпечити беззататність своєї армії власними силами, тобто про її залежність від експлуатації колонізованих земель, зовсім знято.

У свою чергу, М. Маркевич, хоча й був ознайомлений з працею Г. Адлерфельда, дотримується версії І. Голікова, підсилюючи її романтичні мотиви. «Описывают еще, что... он познакомился в Польше с... Княгиною Дульской; потом влюбился в нее, вздумал в шестьдесят лет жениться на ней и, для успеха в этом деле, решил присоединить Малороссию к Польше... Условия с Поляками были у него сле-

дующие: он останется Гетманом обеих сторон Днепра и Запорожья, и будет владетельным, ни от кого независимым, Князем Северским, с прибавкою к этому Княжению многих смежных земель, вероятно от России»³⁵.

Але з другої половини ХІХ століття панівною у вітчизняній історіографії стає версія П. Шенстрема. Вагомий внесок у це зробив М. Костомаров. У своїй класичній монографії він просто подає текст з німецького видання «Военної історії Карла ХІІ» 1742 р., не уточнюючи при цьому, що той текст не належить королівському камергеру³⁶.

З авторитетних українських істориків хіба що Б. Крупицький не вважав союз Мазепа–Лещинський доведеним фактом. І привід для сумнівів у нього був дуже вагомий — оригінал Реляції П. Шенстрема. «Анонімна реляція видання Галлендорфа, себто першоджерело, говорить тільки про один союз», — вказує вчений. І далі: «...в шведськiм виданні на ст. 4 просто сказано, що Карл ХІІ ввійшов в союз з Мазепою, притягнувши до нього Станіслава і польське королівство»³⁷. Більш категоричне судження з приводу польсько-українських перемовин висловив Б. Кентржинський. «То був найчистішої проби міф, який у 1705–1708 роках із тактичною метою використовувала польська пропаганда, а згодом його перейняла до вжитку й російська», — робив висновок учений на основі вивчення шведських архівів³⁸.

Вельми характерно, що проаналізувавши польсько-українську угоду, текст якої було наведено в книжці Г. Адлерфельда, і польський дослідник В. Серчик висловив певні сумніви в її існуванні. «Джерела опосередкованого характеру певною мірою підтверджували цю інформацію, проте з другого боку поставала суперечність з іншими документами, в яких мовилося про наміри гетьмана відновити умови гадяцької угоди. В кожному разі угода зі шведами, згідно з цитованими вище пунктами, видається більш правдоподібною, ніж порозуміння з Лещинським. Про це свідчить подальший розвиток подій», — писав історик³⁹.

Про подальші події йтиметься згодом, а щодо розіграшу І. Мазепою «гадяцької карти», то тут В. Серчик має рацію. Так, добре відома зацікавленість наближеної до гетьмана генеральної старшини положеннями Гадяцького пакту. Сам І. Мазепа у серпні 1708 року у шифрованих посланнях до польського великого коронного гетьмана А.-М. Сенявського, намагаючись залучити того до антиросійської коаліції, обіцяв йому натомість інкорпорувати Україну до складу Речі Посполитої⁴⁰. Тут необхідно зауважити, що приєднання до «тіла» Речі Посполитої («ad corpus Rzeczy Pospolitey») аж ніяк не означала повне підпорядкування України польській владі. Йшлося про входження України до федерації як повноправного суб'єкта. Ця пропозиція І. Мазепа мала тактичний характер, позаяк на той час вже окреслилися контури стратегічного союзу гетьмана з Карлом ХІІ.

Донедавна історики не могли знайти прямого переговорного каналу між Карлом XII та І. Мазепою. Та ось шведський історик-архівіст Х. Хенрікссон натрапив у архіві Стокгольма на теку листування Карла XII, де зберігається лист А. Дольської до шведського монарха, датований 7 вересня 1704 року⁴¹. Аналіз того листа свідчить, що між Карлом XII і польською княгинею існували сталі, довготривалі й конфіденційні контакти ще за рік до її зустрічі з І. Мазепою. Отже, ведучи секретні переговори з гетьманом буцімто від імені С. Лещинського, вона могла мати за спиною самого шведського монарха, про що, вочевидь, і розповіла І. Мазепі. Як би там не було, але на відміну від інших посланців С. Лещинського, гетьман не видав контакт з нею Петру І. Що ж стосується самого Карла XII, то він був добре обізнаний з листуванням княгині й гетьмана. Про це свідчить Й. Седергельм, який у листі до свого брата від 10 листопада 1708 року зазначав, що «король Станіслав має привілейоване коло оточення, до якого належить княгиня Дольська... котра підтримувала й сприяла кореспонденції з Мазепою»⁴². Ні про яких інших посередників Й. Седергельм не згадує⁴³.

Проте спочатку цей канал, як і інші, був малоефективним: Карл XII не був зацікавлений в Україні: він не сумнівався у своїй військовій перемозі й допомозі України в цьому йому не була потрібна.

Ситуація змінилася в червні 1708 року, коли Карл XII розпочав свій «російський похід». «Саме в червні 1708 року Мазепа, мабуть, укладає свою першу угоду зі шведами», — вважає Т. Таїрова-Яковлева⁴⁴. Її припущення цілком коректне. Ми маємо згадки про Мазепу та козаків, датовані травнем того року. Так, Й. Седергельм пише своєму братові у листі від 20 травня, що «козаки починають нудитися під російським ярмом». У тому ж листі повідомляється про листування Мазепи з сілістрійським сераскиром на тему турецько-російських відносин⁴⁵. У свою чергу Г. Адлерфельд занотовує, що крім інших причин, що «спонукали Шведську Величність увійти в Росію, були поради, що він отримав від Мазепи, генерала російських козаків... Мазепа, який протягом тривалого часу мав великі підстави скаржитися на царя, перебував на той час на кордонах Волині»⁴⁶.

Про те, що контакти І. Мазепи з Карлом XII були налагоджені ще до повернення останнього в Україну 18 вересня 1708 року, маємо кілька переконливих свідчень. У той же день англійський королівський спостерігач у ставці шведського командування, капітан Дж. Джефферіс пише листа до Лондона, в якому повідомляє, що вторгнення в Україну не тільки «забезпечить провізією Його Величність для його армії, але й дасть змогу напоумити генерала Мазепу, який командує ворожими козаками й має свої володіння в цій країні»⁴⁷. А

на початку жовтня вже сам Карл XII виявляє наполегливість. «Зараз ми сповнені надіями вступити в країну, що тече молоком і медом... що генерал Мазепа оголосить про перехід на нашу сторону; цілком певно, що Його Величність послав кур'єра з листами до Батурина, резиденції того генерала, щоби запросити його прийняти нашу сторону...», — доповідав капітан Джефферіс у своєму листі від 7 жовтня⁴⁸.

Конкретна воєнно-політична угода була укладена в Гірках наприкінці жовтня 1708 року. Текст того договору подав П. Орлик у своєму «Виводі прав України»⁴⁹. Серед науковців і досі тривають суперечки: чи була укладена якась угода між Карлом XII і Мазепою в Гірках? У фондах бібліотеки Упсальського університету автори поталанило відшукати досить переконливе свідчення на користь цієї версії. Йдеться про Щоденник [повідомлень] з королівської шведської армії невідомого автора, радше за все — офіцера Королівської шведської головної штаб-квартири⁵⁰.

На особливу увагу заслуговує переказ змісту промови Мазепи під час зустрічі з Карлом XII 29 жовтня 1708 року. Досі він розкривався на основі двох першоджерел: щоденників каролінців Петре і Вайхе. Наше ж джерело, на відміну від цих щоденників, акцентує увагу не на вибаченнях гетьмана, а на тому змістовому стрижні промови, що Мазепа «свій народ і землю передавав під захист Його Кор. Вел. проти московської тиранії». Надзвичайно важливою є відповідь короля: «Його Кор. Вел. Також... завірив про звільнення від ярма... Його Кор. Вел. має на меті поширити у всі кінці землі військову силу не для того, щоб завдати її мешканцям певних ушкоджень... У всякому випадку Його Кор. Вел. хоче не тільки взяти під захист його та усіх мешканців... Відтак Його Кор. Вел. мав надію, що вони тим самим з радістю і добровільно стали під його руку, з тим, щоб вони могли порадіти наступним вигодам і користі».

Отож маємо, маємо висвітлення підґрунтя укладення шведсько-українського договору у Гірках, доволі переконливе свідчення, що такий документ радше за все був підписаний. І що запевнення Мазепи, висловлені в листі від 30 жовтня полковнику Скоропадському в тому, що Карл XII «нас утвердив і упевнив своїм ніколи не змінним королівським словом і даною на письмі асекурацією»⁵¹, базувалося на реальних фактах.

Нарешті, ще одна знахідка в бібліотеці Упсальського університету. Йдеться про невідомий донедавна універсал гетьмана Мазепи першої половини 1709 року⁵². Це звернення І. Мазепи до всіх прошарків українського народу починається з пояснень причин переходу на бік шведського короля: «Цим нашим універсалом ми вказали кожному, кого це стосується, щоб знали... всі підстави, через які ми підємо з нікчемної, несприятливої московітської протекції... під захист Найяснішого Короля Швеції... [щоб він] нас, Вождя, воїнів запорозьких і всю досвідчену раду Малої Росії, уярмлених московітською

тиранією, удостоїв прийняти у свій нездоланий захист і пообіцяв захищати нашу Вітчизну своїми надломленими силами, допоки вона не повернеться до тих давніх законів і свобод, які були, коли урядував вічної пам'яті Богдан Хмельницький».

А в останніх рядках документа ми бачимо констатацію укладення угоди між І. Мазепою і Карлом XII і гарантії безпеки, дані шведським монархом українському народу: «...ми заохочуємо цим останнім універсалом вас... щоб заради себе самих, жінок і дітей своїх, не віддали себе у московітське рабство і щоб поневолені через це самі не загинули від шведських вояків, і нам Вождеві будьте покірні так як раніше, і ми, вірні, ми все зробимо з цього Християнською домовленістю і словом Вождя так, що навіть волосина не впаде з голови вашої від шведських вояків...»⁵³.

Текст віднайденого універсалу Мазепи дозволяє дати вельми близьку до істини відповідь на запитання, що роками було в центрі уваги дослідників. Так, В. Шевчук свого часу писав: «Чи звіщав Мазепа в зазивному універсалі про намір прихилитися під Польщу, сказати годі...»⁵⁴. Тепер ми можемо з дуже високим ступенем імовірності стверджувати, що така звістка в зазивному універсалі радше за все відсутня. Адже універсал 1709 року, що є продовженням і розвитком положень універсала від 10 листопада 1708 року, не містить будь-якої згадки про Польщу та С. Лещинського. Увесь документ написаний з позицій тісних союзницьких відносин між Швецією та Україною. Це — ще один вагомий доказ некоректності московської пропаганди про намагання Мазепи підпорядкувати Україну Польщі.

* * *

Р.С. 23 вересня 1711 року вийшов указ Петра I про повернення Правобережної України під владу Польщі⁵⁵. За життя Івана Мазепи поляки так і не змогли цього добитися...

¹ *Оглоблин Олександр*. Гетьман Іван Мазепа та його доба / 2-е доп. вид. — Нью-Йорк; Київ; Львів; Париж; Торонто, 2001. — С. 263.

² *Шевчук Валерій*. Просвічений володар. Іван Мазепа як будівничий Козацької держави і як літературний герой. — К., 2006. — С. 162.

³ *Тарле Е.В.* Северная война и шведское нашествие на Россию. Сочинения. — Т. 10. — М.: Изд-во АН СССР, 1959. — С. 576.

⁴ *Serczyk Władysław A.* Poltava 1709. — Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1982. — S. 76.

⁵ *Андрусак М.* Зв'язки Мазепи зі Станиславом Лещинським і Карлом XII // ЗНТШ. — Львів. — 1933. — Т. 152. — С. 46–47.

⁶ *Мацьків Теодор*. Гетьман Мазепа у працях М. Грушевського // Український історик. — Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен. — 1984. — Вип. 1–4. — С. 115.

⁷ *Смолій В.А., Степанков В.С.* Українська державна ідея XVII–XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації. — К.: Альтернативи, 1997. — С. 209.

- ⁸ Смолій В.А., Степанков В.С. Дипломатична боротьба за збереження Української держави. Перетворення України на об'єкт міжнародних відносин (1657 — XVIII ст.) // Нариси історії дипломатії України. — К.: Альтернативи, 2001. — С. 194.
- ⁹ Указ ко всем жителям Малой России // Письма и бумаги императора Петра Великого. — Т. 8. — Вып. 1. — Москва — Ленинград: Изд-во АН СССР, 1948. — С. 242.
- ¹⁰ Див.: Павленко Сергій. Угоди І. Мазепи зі С. Лещинським та Карлом XII: до питання творення історичних фальсифікацій // Гетьман Іван Мазепа: постать, оточення, епоха. Зб. наук. праць. — К.: Інститут історії України НАНУ, 2008. — С. 172–173.
- ¹¹ Таїрова-Яковлева Тетяна. Іван Мазепа і Російська імперія. Історія «зради». — К.: Кліо, 2013. — С. 275.
- ¹² Adlerfeld Gustavus. M. The Military History of Charles XII, King of Sweden. — Vol. III. — London: J. and P. Knapton, 1740. — P. 193–196.
- ¹³ Hallendorf Carl. Karl XII i Ukraina. En karolins berättelse. — Stockholm: Bröderna Lagerströms Förlag, 1915. — XXXV + 69 s.
- ¹⁴ Кентржинський Богдан. Мазепа. — К.: Темпора, 2013. — С. 290.
- ¹⁵ Мацьків Теодор. Гетьман Іван Мазепа в західноєвропейських джерелах 1687–1709. — Мюнхен: Український вільний університет, 1988. — С. 27.
- ¹⁶ Докладніше про це див.: Дубина Олександр. Шведська реляція про Полтавську битву. Новий погляд // Сіверянський літопис. — 2011. — № 5. — С. 38–48.
- ¹⁷ Peter Schönström. Wikipedia. http://sv.wikipedia.org/wiki/Peter_Schönström
- ¹⁸ Tabbert's sea-mammoth. Archi <http://johnmckay.blogspot.com/2011/03/tabberts-sea-mammoth.html>
- ¹⁹ Swedenborg, Emanuel. (2014). Encyclopædia Britannica. Ultimate Reference Suite. Chicago: Encyclopædia Britannica.
- ²⁰ Попов Нил. Татищев и его время. — Москва: Изд. К. Солдатенкова и Н. Щепкина, 1861. — С. 56.
- ²¹ Юхт А.И. Государственная деятельность В.Н. Татищева в 20-х — начале 30-х годов XVIII в. — Москва: Наука, 1985. — С. 180.
- ²² Там же. — С. 161.
- ²³ Записки капитана Филиппа Иоганна Страленберга об истории и географии Российской империи Петра Великого. Северная часть Европы и Азии. — Москва; Ленинград: Институт истории СССР. Ленинградское отделение, 1985. — С. 223–224.
- ²⁴ Там же. — С. 230.
- ²⁵ Шапиро А.Л. Русская историография с древнейших времен до 1917 г. — Москва: Культура, 1993. — С. 216.
- ²⁶ Небелюк Мирослав. Мазепа в оцінці Вольтера // Український історик. — Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен. — 1987. — Вип.1-4. — С. 75.
- ²⁷ Voltaire. (2014). Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Ultimate Reference Suite. Chicago: Encyclopædia Britannica.
- ²⁸ An Impartial History of the Life and Actions of Peter Alexowitz, the Present Czar of Muscovy. — London: W. Chetwood, 1723. — P. 202–203.
- ²⁹ Bardili J. Des Weyland Durchl. Printzens Maximilian Emanuels Hertzogs in Würtemberg [et]c. Obristen über ein Schwedisch Dragoner-Regiment Reisen und Campagnen durch Teutschland in Polen, Lithauen, roth und weiß Reußland, Volhynien, Severien und Ukraine: Worinnen nebst denen Vielen Seltenen Zufällen des Durchl. Printzens, Die Staaten, Sitten, Gewohnheiten und Religionen dieser Völcker... beschrieben werden: nebst der Reys-Beschreibung von Pultawa nach Bender. — Stuttgart, 1730. — S. 407.
- ³⁰ Голиков И.И. Деяния Петра Великого, мудраго преобразителя России, собранныя из достоверных источников и разложенныя по годам. — Т. 11. — Издание второе. — М.: в типографии Николая Степанова, 1839. — С. 19–20.

- ³¹ Там же. — Т. 2. — Издание второе. — Москва: в типографии Николая Степанова, 1837. — С. 310.
- ³² 1709. Щоденник військових дій російської армії під Полтавою // Військові кампанії доби Івана Мазепи в документах. — К.: Києво-Могилянська академія, 2009. — Док № 226. — С. 704.
- ³³ *Енгель Йоган-Христіан*. Історія України та українських козаків // Схід–Захід: Історико-культурологічний збірник. — Х.: Майдан, 1998. — С. 247.
- ³⁴ Договори, заключенные Гетманом Малороссийских козаков Мазепою с Королями Шведским и Польским в 1708-м году // Бутурлин Д. Военная история походов россиян в XVIII столетии. — СПб.: Издана при Главном Штабе Его Императорского Величества, 1821. — Т. 3. — Ч. 1. — С. 49.
- ³⁵ *Маркевич Николай*. История Малороссии. — Т. 2. — Москва: Изд.О. Хрусталева, 1842. — С. 386.
- ³⁶ *Костомаров Николай*. Монографіи и изследованія. Т. 16. Мазепа и мазепинцы. — СПб: Типографія М.М. Стасюлевича, 1885. — С. 398–400.
- ³⁷ *Крупницький Б.* Шведсько-українські договори 1708–1709 р. // Збірник «Мазепа»: реконструкція видавничого проекту 1939–1949 років. — К.: Темпора, 2011. — С. 31, 32.
- ³⁸ *Кентржинський Богдан*. Зазнач. праця. — С. 272.
- ³⁹ *Serczyk Władysław A.* Op. cit. — S. 92–93.
- ⁴⁰ *Subtelny Orest*. On the Eve of Poltava: The Letters of Ivan Mazepa to Adam Sieniawski 1704–1708. — New York: The Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the United States, Inc., 1975. — P. 103, 107.
- ⁴¹ Riksarkivet, Stockholm, Sverige — Kunglig Majestäts kansli — Skrivelser till konungen — Karl XII — volume 6.
- ⁴² *Cederhelms bref till sin broder Germund 1707–1722*. — Lund: Karol. Krigares Dagbröcker, 1912. — Vol. VI. — S. 157.
- ⁴³ Докладніше див. *Дубина Олександр*. Коханья. Влада. Україна. Що підштовхнуло гетьмана Мазепу перейти на бік шведського короля? // День. — 2014. — 4 липня.
- ⁴⁴ *Тайрова-Яковлева Тетяна*. — Зазнач. праця. — С. 274.
- ⁴⁵ *Cederhelms bref till sin broder Germund 1707–1722*. — Lund: Karol. Krigares Dagbröcker, 1912. — Vol. VI. — S. 70–72.
- ⁴⁶ *Adlerfeld Gustavus*. Op. cit. — P. 16.
- ⁴⁷ *Captain James Jefferyes's Letters to the Secretary of State Whitehall, from the Swedish Army, 1707 — 1709* // Historiskt Magasin. — Vol. XXV. — No. 1. — [Stockholm], 1953. — P. 62.
- ⁴⁸ *Ibid.* — P. 63.
- ⁴⁹ Орлик Пилип. Вивід прав України // Вивід прав України. — Нью-Йорк: Пролог, 1964. — С. 88–89.
- ⁵⁰ *Diarium aus der Schwedisch. Armeie in Severien, 1708*. — Uppsala universitetsbibliotek. — Handskriftsenheten, 55. — Palmkiöldiske Samlingen af Handskrefne och Tryckte Handlingar. — Pärm 55. — Dokument 34. — S. 221, i tysk. — Uppsala, Sverige.
- ⁵¹ Лист І. Мазепи стародубському полковнику Іванові Скоропадському про причини переходу до шведського короля // Доба гетьмана Івана Мазепи в документах / упоряд.: С.О. Павленко. — К.: Києво-Могилянська академія, 2007. — Док. № 288. — С. 249.
- ⁵² Uppsala universitetsbibliotek. Handskriftsenheten. — F. 103. — Handlingar till Sveriges politiska historia, 1704–1709. — Pärm F 103. — Häfte 1708. — Dokument 25. — S. 272 — 273. — Uppsala, Sverige.
- ⁵³ Невідомий універсал Мазепи зі шведської бібліотеки // Сіверянський літопис. — 2009. — № 6. — С. 5–11.
- ⁵⁴ *Шевчук Валерій*. Зазнач. праця. — С. 234.
- ⁵⁵ История Украинской ССР. — Т. 3. — К., 1983. — С. 318.

FORMATION OF THE SWEDISH-UKRAINIAN UNION IN 1708 AND THE POLISH ROLE

Leading Ukrainian researchers of the life and work of Ivan Mazepa are unanimous in the thought that the principal stake in the external policy of the Hetman – the title held by Mazepa of the highest circular and military ruler of the nation at the time – during the Northern War of 1700–1721 was in fact a union with Sweden. At the same time many leading historians do not doubt the existence of a treaty between Ivan Mazepa and S. Leschinsky, according to which the Hetman allegedly placed Ukraine under the rule of Poland.

The announcement of the Mazepa–Leschinsky treaty was made for the first time by Peter I in his edict to all residents of Mala Rossiya («Small Russia») dated 28 October 1708. But neither the participants and contemporaries of those events, nor later historians, paid any attention to one extremely important detail, which was spotted by our contemporary S. Pavlenko, a researcher from Chernihiv, that the announcement of the existence of such treaty between Mazepa and Leschinsky was made several days earlier than the sensational «finding» of its text allegedly at the site of the burned-out town of Baturin, the Hetman's capital at the time, which was set on fire by O. Menshikov on 2 November 1708.

It must be noted that at that time the practice of providing Russian «documentary» proof was widely applied. For instance, Voltaire when working on «The History of the Russian Empire under Peter the Great», ordered personally by the Empress Yelizaveta Petrovna, relied on Russian sources, which were kindly provided for him. Yet despite a comprehensive list of documents, which were supplied from Russia, his work does not have even a hint of any treaties between Mazepa and Leschinsky.

To continue, there is one more finding in the library of the Uppsala University – a Hetman Mazepa manifesto dating from the first half of 1709, which was not discovered until recently. It is an address by Mazepa to all layers of Ukrainian society which begins with an explanation of reasons for switching sides in favour of the Swedish king: «By this, our manifesto, we tell everybody whom it may concern ... the reasons why we

leave a worthless, unfavourable Moscow protection ... and seek the protection of the August King of Sweden so that he ... could accept us, the Ukrainian leader, Zaporizhya warriors and all the experienced Council of Mala Rossiya, suffering under the Moscow tyranny, under his strong protection and so that he could promise to protect our Homeland with all his might, until our Homeland returns to those old laws and freedoms which were in effect under Bohdan Khmelnytsky — let his memory be glorified».

And in the last lines of this document we see the confirmation of the existence of the treaty between Ivan Mazepa and Karl XII, as well as security guarantees provided by the Swedish monarch to the Ukrainian people: «...we ask you by this manifesto ... for the sake of yourselves, your wives and children, not to give yourselves unto Moscow slavery and, once enslaved, subject to dying by the hand of Swedish warriors... be faithful to us, your Leader, as you have always been faithful before, and we being Christian and faithful to you will ensure by this treaty and our word that not a single hair will you lose because of the Swedish warriors...».

This manifesto by Mazepa, now discovered, allows us to give an answer to the question, closer to the truth, than has been available to researchers in the past. Thus, V. Shevchuk wrote in his time: «We cannot really say if Mazepa in his manifesto mentioned the intention of siding with Poland ...». Today, we may state with a high degree of probability that such mention in the manifesto was absent. As this manifesto of 1709, which continues and develops the provisions of the manifesto dated 10 November 1708, does not mention Poland and S. Leschinsky. The whole document is based on close allied relations between Sweden and Ukraine. This document is yet another demonstration of the inaccuracy of Moscow propaganda statements about the attempts by Mazepa to make Ukraine subordinate to Poland.

P.S. On the 23rd of September 1711 an Edict by Peter I was made public about the return of West Bank Ukraine then under the rule of Poland. The Poles were not able to achieve such a return during the lifetime of Ivan Mazepa...

Павло ГАЙ-НИЖНИК,

доктор історичних наук

ВІЗИТ ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО ДО НІМЕЧЧИНИ У КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНИ 1918 РОКУ

Кінець літа 1918 року видався для Української Держави напруженим як у внутрішній, так і зовнішній політиці. Спокійне становище в країні підривали радикальні соціалістичні партії та більшовицькі войовничі налаштовані організації. На території країни перебувало запрошене ще Центральною Радою 450-тисячне німецьке та австро-угорське військо. Окупаційне командування мало домінуючий вплив на внутрішню соціальну, торговельно-економічну та політичну ситуацію в країні, що суттєво гальмувало вкрай необхідні системні реформи майже в усіх галузях господарства,

а також у соціальній та політичній сферах.

Напруження зростало й через зовнішні впливи. Так, гетьманська розвідка достеменно знала про плани соціалістів організувати народні заворушення й здійснити новий переворот, повалення Гетьманату прагнули й окремі організації російських монархістів. Радянська Росія створила всередині України терористичну революційну армію й готувалася до нового вторгнення¹. Власного ж війська Українська Держава практично не мала через відповідну позицію Берліна та Відня.

На європейському ж театрі воєнних дій переваги поступово, але неухильно, набували війська Антанти, а сам П. Скоропадський, як бойовий генерал, не вірив у перемогу німецької зброї. Військових сил, здатних захистити країну від внутрішніх заколотів та зовнішньої агресії у гетьмана практично не було, а спроби їх сформувати власним рішенням досить рішуче зривало німецько-австрійське окупаційне командування.

У разі ж поразки центральних держав у світовій війні, тенденція до якої на той час простежувалася вже досить рельєфно, беззахисними залишалися б не лише гетьманський режим, а й сама українська державність. Відтак П. Скоропадський усвідомлював потребу послаблення контролю державотворчого розвитку України від Берліна і во-

чевидь розумів, що на той момент здобути ці поступки було можливо лише дипломатичними методами, зокрема шляхом отримання політичної згоди німецького імператора Вільгельма II.

Тому 17 серпня 1918 року він відправив до Берліна високу делегацію, що складалася з головних осіб гетьманської держави, а саме голови Ради міністрів Ф. Лизогуба, товариша (заступника) міністра закордонних справ й, водночас, свого радника О. Палтова («сірого кардинала») та, як секретаря делегації, особистого ад'ютанта князя В. Кочубея. В Берліні делегація провела кілька зустрічей, обговорила економічно-торговельні та політичні проблеми з вищими державними діячами Німеччини, й з державним секретарем закордонних справ фон Гінце. Члени делегації відвідали й українське посольство в Берліні, яке очолював барон Ф. Штейнгель.

Результати цього візиту виявилися досить успішними для України. На переговорах прийнято позитивне рішення щодо ратифікації Берестейського мирного договору від 9 лютого 1918 року, було обговорено холмську, донську, кримську й бессарабську проблеми, а також окремі деталі фінансово-економічної сфери. Проте Ф. Лизогуб та О. Палтов не змогли остаточно розв'язати проблему збільшення українського війська та передачі німцями кораблів колишнього російського Чорноморського флоту гетьманату. Було зрозуміло, що вирішення найбільш контроверсійних і проблемних питань у відносинах між обома державами, з урахуванням тогочасних умов та існуючої в обох країнах системи державної влади, можливі лише на найвищому рівні, тобто за особистого втручання імператора та гетьмана. Відтак українська делегація по суті, лише засвідчила потребу у зустрічі глав двох держав й фактично підготувала ґрунт для здійснення міждержавних взаємин на такому рівні. Як результат, з обох сторін в екстремому й таємному режимі почали готуватися до зустрічі гетьмана України з імператором Німеччини.

2 вересня того ж року П. Скоропадський виїхав до Німеччини на запрошення кайзера Вільгельма II для особистої з ним зустрічі. Цікавим є те, що про плани гетьмана відвідати Німеччину ні в палаці, ні в уряді, ні в його особистому штабі, ні навіть серед охорони ніхто не знав. Не знали про цей візит навіть начальник гетьманського Штабу Б. Стеллецький, комендант гетьманського палацу К. Прісовський та начальник Особливого (Осібного) відділу Д. Бусло.

Цю поїздку гетьмана планували таємно й безпосередньо німецьким Oberkommando в Києві та особистим представником німецького імператора графом Ф.-Й. Альвенслебеном*. Б. Стеллецький дізнався про візит П. Скоропадського до Потсдама лише у день його від'їзду близько другої-третьої години дня і лише після того, як гетьман узяв з нього слово про збереження таємниці.

Сам же П. Скоропадський писав у спогадах, що в день свого від'їзду до Потсдама він повідомив про це Раду міністрів під час вечірнього засідання. Відтак, дізнавшись, що від'їзд відбуватиметься у цілковитій таємниці й серед ночі, начальник штабу Б. Стеллецький запитав, чи потрібне його розпорядження щодо потягу, на що гетьман відповів, що це вже було зроблено німецьким штабом. Близько першої години ночі до під'їзду гетьманського будинку було подано німецькі штабні автомобілі й гетьман у цивільному вбранні у супроводі свого ординарця А. Західова, графа Ф.-Й. фон Альвенслебена, ад'ютанта Г. Зеленецького та особистого радника і заступника міністра закордонних справ О. Палтова поїхали на київський залізничний вокзал.

Там їх уже очікував підготовлений штабом німецьких військ в Україні потяг, до якого було посаджено батальйон німецької піхоти з великою кількістю кулеметів. До кінця потягу були причеплені два салон-вагони: передостанній — для українського гетьмана, а останній — для начальника залізниці. В самому вагоні біля кожних дверей стояло по німецькому вартовому, а на майданчику вагона — кулемет. Прибувши на вокзал, гетьман П. Скоропадський, в якого був україносконфужений вигляд, швидко увійшов до вагона. «Справді, — розмірковував очевидець, начальник гетьманського штабу Б. Стеллецький, — цей від'їзд швидше нагадував відправку якогось злочинця, а не відбуття зі своєї резиденції голови держави»².

Про від'їзд гетьмана до Потсдама (й далі — на Берлін) для зустрічі з німецьким імператором Київ дізнався з повідомлень газет лише наступного дня. В цьому зв'язку Б. Стеллецький занотував, що несподіване зникнення гетьмана з палацу вразило його службовців, а надто гетьманського коменданта К. Прісовського, який був неабияк ображений такою недовірою до його особи, для багатьох же заздрісників та прихованих недоброзичливців легше було витримати грім над головою, аніж дізнатися про цю новину³.

3 вересня спеціальний потяг прибув до Потсдама, а 4 вересня — до Берліна, де делегація гетьмана була поселена в готелі «Adlon». Візит гетьмана до Німеччини був насичений перемовинами та зустрічами.

4 вересня П. Скоропадський у супроводі О. Палтова, Г. Зеленецького, А. Західова та посла України в Німеччині барона Ф. Штейнгеля відвідав рейхсканцлера Німеччини графа Гертінга та заступника державного секретаря фон Буше. Увечері того ж дня рейхсканцлер дав обід на честь гетьмана та його делегації, після якого відбувся великий прийом за участю дипломатичного корпусу, міністрів та вищих військових і цивільних урядовців.

5 вересня гетьман із супроводом був уже у Касселі, де відвідав місцеву картинну галерею, а потім делегація вирушила до палацу Вільгельмцрере за 6 км від Касселя, а звідти до замку Вільгельмсгоє, де перебував Вільгельм II. Після першої зустрічі без

свідків гетьмана з імператором, під час якої П. Скоропадському було вручено великий хрест Ордена Червоного Орла**, Вільгельм II запросив до свого кабінету О. Палтова й супровід. Їм також було вручено відзнаки німецьких орденів⁴. Потім за сніданком О. Палтов і Г. Зеленевський сиділи біля імператора, а гетьман навпроти кайзера. Цікаво, що після сніданку та загальної бесіди із П. Скоропадським імператор відійшов разом з ад'ютантом та графом Берхемом перемовитися особисто із заступником міністра закордонних справ, особистим радником гетьмана О. Палтовим⁵. Цей факт, очевидно, свідчив про вагу, яку мав у гетьманському оточенні германофільськи налаштований «сірий кардинал» П. Скоропадського.

Увечері того ж дня П. Скоропадський та українська делегація обідали в Ганновері в імператорських кімнатах вокзалу разом з графом Берхемом, графом Ф.-Й. Альвенслебеном та Майєром.

6 вересня гетьман відвідав імператорську оперу в Берліні, а 8 вересня поїхав до Спа, де мав сніданок і зустріч з фельдмаршалом П. фон Гінденбургом. Потім П. Скоропадський відвідав віллу Кугель та її власника Б. Круппа й оглянув його заводи в Ессені. Увечері 8 вересня гетьман мав урочисту вечерю у Кельні.

9 вересня П. Скоропадський повернувся до Берліна й відвідав, зокрема, ставку німецького верховного головнокомандування, де зустрічався з П. Гінденбургом та Е. Людендорфом⁶, а наступного дня відбув до Кіля для зустрічі з братом кайзера принцом Генріхом Пруським.

Під час візиту ад'ютант гетьмана (особистий осавул) сотник В. Кочубей відвідав табори військовополонених вояків-українців у Німеччині. Слід зауважити, що П. Скоропадський не взяв О. Палтова із собою у поїздку до Кіля, Кельна та на оглядини заводів Круппа, а спеціально залишив його у Берліні для з'ясування низки кардинальних і важливих питань. Серед таких були, зокрема, проблеми Криму, питання внутрішньої ситуації в Німеччині та, в цьому контексті, знайомство з лідерами соціалістичних партій – депутатами Райхстагу. З останнім завданням, до речі, на думку самого гетьмана, О. Палтов упорався «дуже погано»⁷, очевидно, недооцінюючи значення та впливовість соціал-демократичних партій у тогочасній Німеччині.

З'явився П. Скоропадський у своєму палаці в Києві 17 вересня так само несподівано, як і «зник». Він повернувся з Берліна надзвичайно

задоволений візитом. Саме після поїздки до Німеччини всі почали титулювати гетьмана «Його світлістю ясновельможним паном Гетьманом всієї України», як називав його Вільгельм II.

Відвідини гетьманом кайзера дещо вплинули, принаймні зовні, й на поведінку німецьких представників в Україні. Після того, як у Берліні німецькому послу А. фон Мумму в імператорській ложі театру було вказано сидіти за спиною гетьмана, його раніше зверхній тон змінився на лагідний. Відразу після повернення гетьмана до Києва сталася й інша небачена до цього часу подія: командувач німецьких військ в Україні граф Г. фон Кірбах особисто з'явився до гетьманського палацу аби дізнатися, коли П. Скоропадський міг би його прийняти. Раніше німецький головнокомандувач сам призначав гетьманові час зустрічі. І справді, наступного дня у призначений гетьманом час Г. фон Кірбах та начальник штабу В. Гренер у парадній формі прибули на зустріч із П. Скоропадським й, за словами начальника штабу гетьмана, поводити себе як підлегли. Один лише граф Ф.-Й. Альвенслебен, як і раніше, зберігав свою незалежну та безтурботну поведінку⁸.

Водночас варто зазначити, що усі ці події помітно змінили й самого П. Скоропадського, в нього буквально «голова пішла обертом», він почав уже менше, ніж раніше, працювати, поведився дедалі самовпевненіше, не помічаючи кардинальних і карколомних змін у суспільстві та в країні, перестав відчувати пульс навколишнього життя.

Восени 1918 року гетьман все більше уваги приділяв зовнішнім ознакам свого правління. Було замовлено його світлина, видано нарис про його військову діяльність, порушено питання про відзнаки, якими він хотів нагородити учасників перевороту. Було сформовано навіть комісію з істориків та вчених щодо встановлення гетьманської відзнаки, головою Комісії з розробки українських орденів було призначено генерал-майора російської служби Г. Гончаренка (літ. псевдо — полковник Ю. Галич), членами — історика Модзалевського та відомого геральдиста-художника Г. Нарбута, секретарем капітана Вишневського⁹. П. Скоропадський постійно був в оточенні численних родичів, які прибули з радянської Росії, по неділях після сніданку він з родиною катався на пароплаві по Дніпру й обідав на лоні природи¹⁰.

В жовтні 1918 року Б. Стеллецького на посаді начальника гетьманського Штабу було замінено О. Аккерманом, який не цікавився політичними аспектами довкола гетьмана та проблемами його безпеки, а цілковито зосередився на господарчих питаннях життя у палаці. «Він [Скоропадський] ніби відчув ґрунт під ногами, він перестав бути тією простою і працювитою людиною, якою був до цих пір. Влада й шана стали йому крутити голову, він за всією вірогідністю почав вірити у свій розум і силу, а головне непогрішимість... — згадував Б. Стеллецький. — Оточений лестощами, залякуваний друзями, що владу в нього можуть відібрати, вбачаючи у всілякому розумному і

сильному — суперника, правитель починає усю свою увагу [зосереджувати] на своїй владі й намагається оточити себе людьми не небезпечними для нього за розумом і даруваннями.

[...] Повернувшись „Світлістю” з поїздки в Берлін він перестав цікавитися з тією дошкульністю як це робив раніше поточними справами. [...] Цілі юрби підлабузників почали оточувати Скоропадського, на честь нього створювалися оди та вірші й він, утамований владою, скоротив час прийому міністрів, почавши їх приймати тільки до сніданку, а решту часу почав присвячувати в новому напрямкові. Можливо гетьманство на Україні загинуло б і без цього, проте у будь якому випадкові воно загинуло б іншим [шляхом?], а не так ганебно, як це сталося»¹¹.

Втім зустрічі гетьмана з імператором, державно-політичною елітою та торговельно-економічною верхівкою Німеччини мали й певні сигнали для України, надто — з огляду на майбутнє, коли б воно було стабільним, а гетьманська держава втрималася б у круговерті світової війни та європейських і власних соціально-політичних катаклізмів. Загалом візит гетьмана до Німеччини й підсумки його зустрічі з кайзером були вдалим, а втілити в життя здобуті можливості передбачали до весни 1919 року. Тому й поразку Центральних держав Україна могла б зустріти вже більш-менш зміцненою й реформованою (гетьман вважав, що Німеччина протримається у війні принаймні до січня-лютого 1919 року).

10 вересня було підписано новий Економічний договір (зокрема, й нову Фінансову угоду в його рамках) з Німеччиною та Австро-Угорщиною. П. Скоропадський отримав згоду від Вільгельма II на створення дієздатного війська (планувалося сформувати 8 армійських корпусів і було оголошено мобілізаційний набір новобранців, який так і не вдалося здійснити через дестабілізацію внутрішнього становища в країні в жовтні, заколот Січових Стрільців, очолений соціалістичною Директорією, що спричинив вибух соціальної революції в листопаді-грудні й, врешті, падіння Гетьманату 14 грудня 1918 р.). Німеччина також погодилася на остаточну передачу Україні кораблів Чорноморського флоту в Севастополі й відмовилася надалі підтримувати кримських сепаратистів, що дозволило прелімінарно приєднати Кримський півострів до Української держави. Київ заручився підтримкою й в інших територіальних питаннях, зокрема щодо північних та східних кордонів України, а також стосовно відповідних таємних домовленостей за Берестейським договором та соборницьких намірів Української Держави щодо Бессарабії (фактично й усього Придністров'я), Буковини та Кубані.

У планах гетьманського уряду було розпочати у 1918–1919 роках грандіозну електрифікацію країни шляхом будівництва гідроелектростанцій по Дніпру, Дністру, Бугу, спорудження шлюзо-каналльної водяної артеріальної системи від Чорного до Балтійського морів,

шлюзування дніпровських порогів, створення національної потужної машинобудівної, переробної, текстильної, хімічно-переробної, комплексно-військової промисловостей, індустріалізації, розвитку кінематографа, здійснити земельну реформу й протягом зими роздати землю у малу і середню власність селянам, для весняного засіву тощо¹².

Результатом відвідин гетьманом заводів відомого промислового магната Болена Круппа в Ессені, на яких чудово, як на ті часи, було налагоджено побутове життя робітництва, П. Скоропадський загорівся намірами створити робітничі міста-сади в Україні. Сам гетьман з цього приводу згадував: «Мене не стільки в даному випадкові цікавили заводи, які вимагали значно більшого часу для вивчення їх, спеціальної підготовки, котрої в мене не було, скільки питання постановки робітничого питання, робітничі містечка, про які мені доводилося стільки читати та чути. Останнє мало особливу цікавість для мене в зв'язку з тим новим Києвом, який ми передбачали будувати в майбутньому і при якому хотілося використати весь досвід Заходу. Все, що я бачив в Ессені, перевищило всі мої очікування».

Здійснити такі наміри, йому на жаль, не вдалося. Гетьманат був приречений на падіння. 10 грудня під Києвом стояло 50-тисячне республіканське військо, а останньою справжньою перешкодою на підступах до Києва залишалися німецькі (тепер вже республіканські) війська. На решті території України окупаційні війська не прагли боротися з повстанцями й використовували усілякі нагоди, аби спокійно вийхати до себе на Батьківщину. Тоді ж гетьман дізнався про перемир'я, яке начальник Штабу німецьких військ в Україні уклав з Директорією у Вінниці й зрозумів, «що настав кінець і що нашими військами Київ не міг бути утриманий»¹³.

Врешті-решт 12 грудня у Козятині між представниками вищого німецького командування та Директорії були досягнуті остаточні домовленості, відповідно до них німці обіцяли більше не обороняти Київ, а їхні війська мали перебувати в касарнях; українці ж гарантували їм від'їзд за межі країни. Наступного дня німці висунули умову щодо нейтралітету в боротьбі за українську столицю — поставляти 10 потягів на добу для від'їзду окупаційного війська до Німеччини. Було домовлено й про паролі: для німців — «Es lebe Petlura!» («Хай живе Петлюра!»); для республіканців — «Революція», відгук — «Республіка». Відмова солдатського комітету (zoldatenrat) захищати Київ стала остаточним вироком для Гетьманату.

При цьому у таємній телеграмі представника німецького посольства в Києві Ліндемана до німецького таємного радника Надольного про становище в Україні та необхідність втручання у хід подій Антанти, переданій 13 грудня 1918 року з Брест-Литовського, вказувалося, що повстанський рух набув набагато сильнішої потужності, аніж це усвідомлюється у Києві. Аналізуючи ситуацію, Ліндеман зазначав, що «постільки армія

Гетьмана слабка, а наші (тобто німецькі. — *Авт.*) війська не хтять брати участі (у придушенні повстання. — *Авт.*), падіння Києва, очевидно, беззаперечне не пізніше ніж через кілька тижнів»¹⁴. Проте у посольстві ще не знали, що штурм столиці розпочнеться уже тієї ж ночі.

Ще вранці 13 грудня озброєні загони робітників-більшовиків прямо у касарнях захопили частину ескорту гетьмана¹⁵. П. Скоропадському, аби вибити їх звідти, довелося навіть відрядити туди іншу частину свого конвою, залишившись практично без суттєвої охорони. У ніч на 13 грудня 1918 року чотири дивізії Осадного корпусу під командою Євгена Коновальця загальною кількістю близько 20 тис. багнетів зайняли позиції на підступах до Києва. У гетьмана практично не залишилося вірних йому військ, оголошена по місту мобілізація чоловічого населення віком від 18 до 35 років провалилася. Гетьманці мали лише 2,3 тис. багнетів, 83 шаблі, 109 кулеметів, 43 гармати.

У ніч проти 14 грудня 1918 р. у Києві знову розпочалося повстання. Воно було організоване 120 старшинами і повстанцями, які свого часу були заарештовані гетьманцями за симпатії до заколотників Директорії (усі вони перебували на гауптвахті Печерська, зокрема Ю. Тютюнник, А. Вовк, С. Голуб та ін.). Було взято ледь не весь Печерськ, роззброєно кілька офіцерських відділів, панцерний дивізіон та власний конвой гетьмана. Бойові загони роззброїли гетьманців на Печерську, захопили Куренівку, Шулявку, Лук'янівку та район залізниці. До ранку було взято Генеральний штаб та Військове міністерство на вул. Банковій. Зранку 14 грудня на всьому фронті під Києвом залунала артилерійська канонада. Українські республіканські війська розпочали наступ на Київ за трьома напрямками: на Пущу-Водицю, на Жуляни та з боку Дарниці. Республіканське військо перейшло в атаку й через Борщагівку, Солом'янку та Куренівку увійшло в місто. Десь о 12-й годині бої вже тривали в межах міста. На Куренівці було захоплено батарею Сердюцького полку, який перейшов на бік заколотників і відкрив кулеметний та гарматний вогонь по тилах гетьманців у напрямку Пущі-Водиці. Того ж ранку підрозділи Лубенського та Радомисльського полків перейшли на бік повстанців. До 15-ї години практично весь Київ було окуповано республіканськими військами.

В другій половині дня 14 грудня Павло Скоропадський зрікся влади власноручним актом¹⁶. Гетьманський Кабінет міністрів С. Гербеля, своєю чергою, постановив, що «обміркувавши вимогу Директорії, Рада Міністрів ухвалила скласти з себе повноваження і передати владу Директорії»¹⁷, яка стояла на чолі протигетьманського повстання. Уряд передав повноваження Міській думі та Міській управі, а командувач гетьманської армії генерал О. Долгоруков віддав наказ захисникам столиці припинити опір і розійтись по домівках. Проте вуличні бої тривали ще до вечора. У ніч на 15 грудня все

місто опинилося під владою республіканців. Українська Держава у формі Гетьманату припинила своє існування.

Так чи інакше у 1918 році Скоропадський-гетьман ще не був гетьманом-самостійником тією мірою, яким став пізніше вже в еміграції, також вважаючи себе гетьманом-державником. А впродовж свого нетривалого правління його усвідомлення української державності (та й поняття федерації) мало не зовсім той зміст, як у часи його активної політичної діяльності на чолі Гетьманського руху у 30–40-х рр. ХХ століття в еміграції, а надто як усе це розуміється у сучасні дні. Не варто забувати й про тогочасне усвідомлення ним узагалі українсько-російського світу у ширшому, не політичному вимірі, у рисах особистої вдачі, характеру, політичного та свого національного досвіду не лише державного діяча, а й простої людини, становлення якої та життєвий простір до 1917 року обмежувалися не просто російським світом, а елітарним російським середовищем, віддаленим від уявлення про життя та очікувань від нього інакших за соціальним і майновим статусом людей. П. Скоропадський, безумовно, любив Україну і прагнув любити її ще дужче, але він не знав свого народу, не відчував його підсвідомо, адже бути закоханим у романтичну минувшину ще не означає бути частиною народу, навіть якщо у тобі й тече його кров. Він встиг побути у середовищі, яке почало формуватися як народ.

П. Скоропадський та його уряд не встигли скористатися результатами гетьманського вересневого візиту до кайзера Німеччини, позаяк уже 14 грудня 1918 року Гетьманат було повалено. Причин цьому багато, вони були зумовлені круговертю та буремністю тогочасного становища як в Україні й навколо неї, так і в охопленій війною та в повоєнній Європі, сприяли цьому також об'єктивні й суб'єктивні чинники складного комплексу внутрішніх та зовнішніх протиріч, які врешті-решт призвели не лише до падіння Гетьманату П. Скоропадського, а згодом й до знищення в першій чверті ХХ століття української державності в різних її формах (УД, УНР, ЗУНР, Гуцульської та Лемківської республік) та поразки національно-визвольної боротьби українського народу.

* Вернер фон Альвенслебен (Людольф-Герман Еммануель Георг Курт Вернер фон Альвенслебен — Ludolf-Herman Emmanuel Georg Kurt Werner von Alvensleben) був молодим аристократом (17 березня 1901 р., Галле-на-Залле — 17 березня 1970 року, Санта-Роса-де-Каламучіта, Аргентина). Походив з нижньонімецької аристократичної родини землевласників, був сином прусського генерал-майора Людольфа фон Альвенслебена (1844–1912) та Антуанетти фон Альвенслебен (1870–1950), уродженої баронеси фон Рікоу (Freiinvon Ricou). Його предки були масонами-тамплієрами (дехто навіть магістром рицарського ордену тамплієрів) у Німеччині та Славонії, курфюстами та полководцями. З 1911 по 1918 рр. він навчався у прус-

ському кадетському корпусі. У 1918 р. випущений фаненюнкером у гусарський полк, але участі у бойових діях не брав.

З початку гетьманського правління фон Альвенслебен перебував при П. Скоропадському. Цей капітан німецької військової розвідки (Оберкомандо) ще 20 квітня 1918 р., перед гетьманським переворотом, відвідував П. Скоропадського, аби ще раз впевнитися, чи не заважається той повалити Центральну Раду. Вже тоді майбутній гетьман усвідомив, що Вернер фон Альвенслебен був призначений постійно перебувати при ньому (можна сказати й по-іншому — стежити за ним). Тож пиха цього німецького спостерігача за гетьманом була величезною. В палаці гетьмана він тримав себе зовсім незалежно від німецького командування й мав безпосередній зносини з імператором Вільгельмом II. Він безцеремонно насміхався над укладом життя в гетьманському палаці, а власну охорону П. Скоропадського називав не інакше як пожежною командою. Однак гетьманське оточення швидко зжилося з ним, і у палаці гетьмана граф вважався своєю людиною, якій, за словами начальника штабу П. Скоропадського, довірялися усі найближчі таємниці та сумніви. Веселий і безтурботний граф Вернер фон Альвенслебен не був позбавлений і комерційної жилки, а заступник міністра закордонних справ України й водночас довірений радник гетьмана О. Палтов залагоджував через нього усі тертя з німецьким командуванням.

Після війни — член ультрареакційного «Клубу панів», підтримував зв'язки з родиною Скоропадських, зокрема був гостем на весіллі доньки П. Скоропадського Марії з графом Адамом де Монтрезором у Ванзее (Німеччина) 10 серпня 1927 р. Від 1923 р. до липня 1929 р. був членом націоналістичної воєнізованої організації «Сталевий шолом». Став особистим другом А. Гітлера. 1 вересня 1929 р. вступив до НСДАП (партійний квиток № 149345). Керував місцевими осередками та бойовиками. 1 квітня 1934 р. вступив до СС (квиток № 177002). Під час радянсько-німецької війни служив на теренах окупованої України (з січня 1942 р. у чині генерал-майора поліції): був керівником СС і поліції в Чернігові, потім — у Таврії, Криму та в Севастополі й Миколаєві (вже як групенфюрер СС і генерал-лейтенант поліції). Утік з британського полону, був заочно засуджений до смертної кари. Нелегально перебрався до Аргентини.

** Орден було засновано королем Пруссії Фрідріхом Вільгельмом II (1744–1797). Гаслом ордену стали слова «Sincere et Constante» що перекладаються як «Щирий та Вірний» або «Щирий та Постійний». Певний час орден був найвищою відзнакою країни. На ньому було зображено червоного орла з розкритими крилами. На його грудях був чорно-білий щит (малий герб Гогенцоллернів). Існувало шість класів ордену: великий хрест — його носили на орденському ковнірі патрони ордену; I клас — стрічка з хрестом ордену на перев'язі та зірка на ліву сторону грудей; II клас — хрест на шиї та зірка на ліву сторону грудей;

III клас — хрест на стрічці на ліву сторону грудей; IV клас — хрест на стрічці на ліву сторону грудей. Медаль на стрічці на ліву сторону грудей. Стрічка ордена була білого кольору з двома жовтогарячими просвітами коло обох країв. Однак в деяких ситуаціях орден носили на стрічці Німецького хреста та на чорній стрічці з трьома білими просвітами. Останній варіант надавався після трьох бойових нагороджень хрестом ордена. Варіант без мечів надавався державним керівникам, та службовцям. Так, хрест ордена III класу можна було отримати за 50 (sic!) років безперервної та бездоганної служби кайзеру. Звичайно, як і було заведено в часи Фрідріха II, мечі надавалися за заслуги у військовій службі. Існували ще «додатки» у вигляді окремої пари мечів, корони та дубового листя, що надавалися за бойові заслуги та чергове нагородження такою ж відзнакою. Існував також варіант нагороди ордена у вигляді ажурної зірки. Ним нагороджували іновірців. Такий самий спосіб існував у Росії з орденом святого Георгія «для іновірців».

Найголовнішою ознакою ордена була його «клубна» властивість. На відміну від інших орденів, до яких приймалося переважно лише як нагородження цивільного та військового характеру, до Червоного орла приймали людей з відкриттям можливості впливу на вищу політику німецької держави, та й не тільки. І навіть через багато років після офіційного закриття ордена, його знак ставив нагородженого на особливий щабель соціального положення. Серед кавалерів ордена були вищі представники уряду Німеччини та Австрії, міністри, а також маршали П. Гінденбург та Е. Людендорф.

¹ *Гай-Нижник П.П.* Повалення Гетьманату П. Скоропадського: підготовка та здійснення (1918 р.) // Гілея. — 2011. — Вип. 47 (№ 5). — С. 18–29 (частина 1); — Вип. 48 (№ 6). — С. 88–99 (частина 2); — Вип. 52 (Спецвипуск). — С. 5–15 (частина 3).

² ЦДАВО України. — Ф.4547. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 159–160.

³ Там само — Арк. 161–162.

⁴ *Дорошенко Д.* Історія України 1917–1923 рр. — Т. 2. — К.: Темпора, 2002. — С. 264.

⁵ *Скоропадський П.* Спогади. — Київ; Філадельфія, 1995. — С. 276.

⁶ *Дорошенко Д.* Знач. праця. — С. 263–265.

⁷ *Скоропадський П.* Спогади. — Київ; Філадельфія, 1995. — С. 280.

⁸ ЦДАВО України. — Ф.4547. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 163–164.

⁹ *Галіч Ю.* Красный хоровод. — Ч. 1. — Рига, 1929. — С. 200–201.

¹⁰ ЦДАВО України. — Ф.4547. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 166–167, 170.

¹¹ ЦДАВО України. — Ф.4547. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 164–167.

¹² Див.: *Гай-Нижник П.* Торгівельно-промислова політика уряду Української Держави Гетьмана Павла Скоропадського 1918 р. // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. — Т. 2. — К.: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, 1997. — С. 353–396.

¹³ *Скоропадський П.* Знач. праця. — С. 321.

¹⁴ Там само. — Арк. 1.

¹⁵ *Лейхтенбергській Г.Н.* Воспоминания об «Украине». 1917–1918. — Берлин, 1921. — С. 45.

¹⁶ Відродження. — 1918. — 15 грудня; Наш путь. — 1918. — 15 грудня; Мир. — 1918. — 15 грудня.

¹⁷ ЦДАВО України. — Ф.1064. — Оп. 2. — Спр. 15. — Арк. 1.

**HETMAN PAVLO SKOROPADSKIY'S OFFICIAL VISIT
TO GERMANY IN THE CONTEXT
OF UKRAINIAN POLITICAL LIFE IN 1918**

Late summer of 1918 turned out to be tense both in domestic and external policy of the Ukrainian state. The calm inside the country was being undermined by radical socialist parties and Bolshevik terrorist groups. 450 thousand German and Austro-Hungarian troops asked for by the Tsentralna Rada (Central Council – Ukrainian government) were deployed on the territory of the country. The occupation authorities had a crucial influence on internal social, trade and economic as well as political situation in the country thus delaying the badly needed systemic reforms in practically all spheres of national economy, in social and political life.

September 2, 1918 Hetman of Ukraine Pavlo Skoropadskiy left Kyiv for Germany for an official personal meeting with Kaiser Wilhelm 11 at his invitation. It is quite interesting that nobody in the palace, in the government, in Hetman's personal headquarters and among the bodyguards was aware of his plans to visit Germany. Chief of Hetman's headquarters B. Stelletskiy, commandant of the palace K. Prisoskiy and Special department chief D. Buslo were unaware as well.

Hetman's meetings with the Emperor, German political elite, tycoons of trade and economy sounded like a message for Ukraine, with regard to its future, if it had been stable and the Hetman state had managed to stay afloat in the whirlwind of the world war and both European and Ukrainian socio-political cataclysms. In general, Hetman's visit to Germany and the outcome of his meeting with the Kaiser were successful. It was predicted to make use of the gains following the visit by the spring 1919. Therefore, Ukraine could have accepted the defeat of the Central states being more or less strong and reformed (Hetman believed Germany would stay undefeated in the war at least by January-February 1919).

Pavlo Skoropadskiy and his government failed to take advantage of the outcome of Hetman's September visit to the German Kaiser, because on December 1918 the Hetmanate was overthrown. It all was caused by many factors, among them the turmoil both in Ukraine and around it, the situation in a war-torn and post-war Europe. This situation was facilitated by both objective and subjective factors of a complex set of internal and external contradictions which, in the end, led to the fall of not only the Skoropadskiy's Hetmanate but eventually to the destruction of Ukrainian statehood with its various forms (Ukrainian State, Ukrainian People's Republic, Western Ukrainian People's Republic, Hutsul and Lemko republics) in the first quarter of the XX century and to the defeat of the Ukrainian national liberation struggle.

Борис ГОНЧАР,

доктор історичних наук,

професор

АМЕРИКАНСЬКА ДИПЛОМАТІЯ І ПОЧАТОК ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ 1914–1918 РР.

29 червня 1914 року усі газети Нью-Йорка на перших сторінках під гучними заголовками повідомили про вбивство спадкоємця престолу Австро-Угорщини ерцгерцога Франца Фердинанда, наводячи «шокуючі» подробиці терористичного акту, здійсненого напередодні студентом-патріотом Гаврилом Принципом у боснійському місті Сараєві. Посадовці державного департаменту США, поінформовані про цю трагедію американським послом у Відні Ф. Пенфілдом, були зайняті складними і нагальними проблемами американсько-мексиканських відносин і тому забарилися з підготовкою відповідних співчуттів.

Однак того ж дня пізно увечері президент США Вудро Вільсон надіслав телеграму імператору Францу-Йосифу I. Державний секретар В. Брайан надіслав свої співчуття австрійському послу у Вашингтоні наступного дня. Американські послы і посланники в європейських столицях побували на австрійських церемоніях посмертних почесей покійному ерцгерцогу. Однак назагал ця подія була сприйнята лише як черговий терористичний акт, що не мав великого значення. Жодних попереджень про можливі серйозні міжнародні наслідки сараєвського вбивства держдепартамент від своїх зарубіжних представників не отримав, тому залишив подію без коментарів.

Проте у Сполучених Штатах багато хто сприйняв з тривогою розвиток подій у Європі, зокрема на Балканах. У передвоєнні роки в американських журналах друкувалося багато статей про ситуацію в регіоні і небезпеку гонки озброєнь у європейських державах. Але покоління того часу, як відзначав науковець з університету шта-

ту Джорджія Р. Вест, думало про перспективу європейської війни як «абсурдну», адже «вона коштуватиме дорого», «міжнародні банки ніколи її не дозволять», а «соціалістичні партії в Європі заклинуть до загального страйку». «Мало американців думало, що велика війна можлива, — підкреслював Вест. — Це була ера розмов про насування війни без будь-яких переконань, що війна станеться» [1, pp. 126, 127].

Сполучені Штати Америки, відокремлені від Європи океаном, стояли осторонь від ворогуючих європейських військово-політичних альянсів — Антанти і Троїстого союзу, — які визначали «велику європейську політику». Маючи певні суперечності з кожною окремою державою, які входили до цих угруповань, можливо, за винятком Австро-Угорщини, США не відігравали скільки-небудь важливої ролі в європейській політиці, хоч на початку ХХ ст., як велика держава, намагалися стати учасником європейського «концерну» великих держав. Президент В. Вільсон і держсекретар В. Брайан давно усвідомлювали небезпеку посилення мілітаристських настроїв у провідних європейських державах і гонки озброєнь між ними, що створювало загрозу виникнення на Європейському континенті великомасштабного збройного конфлікту. Адже, як підкреслював американський історик В. Мілліс, «уся Європа була п'яною від мілітаризму» [2, p. 21].

Небезпечний розвиток подій в Європі, який міг зламати існуючий баланс сил на континенті і в світі, не влаштував керівництво США. Тому офіційний Вашингтон став на шлях миротворчої діяльності в Європі. З початком ХХ ст. дипломатія США, поступово відмовляючись від традиційного ізоляціонізму як принципу невтручання у справи Європейського континенту, намагається бути присутньою в європейській політиці. Так, американці взяли участь у розв'язанні першої марокканської кризи (1905–1906 pp.), у роботі Гаазьких конференцій миру 1899 і 1907 років, скликаних за ініціативою російського імператора Миколи II, тощо. На другу конференцію в Гаагу з'їхалися представники 44 країн: окрім 27 учасників першої конференції, за пропозицією президента США Теодора Рузвельта (1901–1909), були запрошені делегації 17 з Латинської Америки. На цих конференціях було прийнято чимало конвенцій, що стосувалися законів і звичаїв ведення війни, а також мирного врегулювання міжнародних сутичок, зокрема перша Гаазька конференція заснувала існуючий дотепер Міжнародний арбітражний суд. Незважаючи на певні позитивні результати мирних конференцій у Гаазі, вони фактично не розглядали питання про обмеження гонки озброєнь чи його скорочення, — питання, що ставало центральним для збереження миру і запобігання війні в Європі. В 1907 році президент США Т. Рузвельт, посилаючись на невдачу другої Гаазької конференції з обмеження озброєнь, запропонував Конгресу виділити кошти на будівництво нових лінійних кораблів. До кінця його президентства витрати на військово-морські си-

ли США збільшилися з 10,8% федерального бюджету в 1900 році до 16,7% в 1909-му. Військовий флот США за тоннажем вийшов на 2-ге місце у світі, поступаючись лише флоту Британської імперії.

Темпи нарощування зброї в Європі стали настільки масштабними, а міжнародні конфлікти такими гострими і частими, що викликали занепокоєння не лише європейських, а й правлячих кіл США та пацифістськи налаштованих прошарків населення країни.

На початку ХХ століття у США широкого розмаху набув антимілітаристський рух прихильників миру, ініціаторами якого були кілька сенаторів, зокрема колишній державний секретар і сенатор Е. Рут. Було створено низку впливових пацифістських організацій загальнонаціонального масштабу: Церковний союз миру, Американське товариство миру, Нью-Йоркське товариство миру тощо. У 1910 році бостонський видавець Е. Джінн заснував Фонд миру на землі з капіталом в один мільйон доларів. У цей же час колишній сталеплавильний магнат Е. Карнегі створив Фонд міжнародного миру, який існує і нині. Протягом 1900–1914 рр. в США діяло майже 45 різних організацій миру. Американські захисники миру, які брали участь у Гаазьких конференціях, сподівалися на підтримку адміністрації В. Вільсона, яка прийшла до влади в березні 1913 року, в підготовці третьої мирної конференції у Гаазі, попередньо призначеної на 1915 рік. Але державний секретар В. Брайан, який також дотримувався пацифістських поглядів, вважав, що невдача другої Гаазької конференції щодо обмеження озброєнь засвідчила, як важко «забезпечити мир лише договором, коли так багато країн потрібно брати до уваги і так багато конфліктних інтересів необхідно гармонізувати» [3, р. 215]. Але вже наприкінці 1913 року за підтримки уряду США підготовчий комітет підготував остаточні рекомендації для американської програми на третю конференцію із захисту миру в Гаазі.

Під впливом виступів пацифістів у грудні 1913 року Палата представників Конгресу США 317 голосами проти 11 прийняла резолюцію В. Хенслі, що схвалювала заклик першого лорда адміралтейства Великої Британії У. Черчилля до призупинення («канікул») будівництва військових кораблів на один рік. Незважаючи на те, що Сенат не розглядав цю резолюцію, це був значний успіх американських прихильників миру. На літо 1914 року вони запланували участь у кількох міжнародних форумах миру в Європі. Зокрема, американський Церковний союз миру у співробітництві з англійськими і німецькими церковними радами миру субсидували конференцію миру в Констанці на початку серпня 1914 року.

Адміністрація В. Вільсона, як і попередні уряди Т. Рузвельта і В. Тафта (1909–1913), вважала важливим зміцнення позицій США на Європейському континенті, що було певною мірою відходом від позицій ізоляціонізму і втручанням у справи Європи. Ще до Першої сві-

тової війни дипломатія США намагалася запобігти війні, пропонуючи миротворчі послуги в різних формах. Державний секретар В. Брайан намагався підтримувати європейську рівновагу — «баланс сил» — за допомогою переговорів і укладання арбітражних двосторонніх пактів, що отримали назву «охолоджуючих договорів». Сутність цієї політики полягала в тому, що сторони, які домовлялися, брали на себе зобов'язання звертатися у разі виникнення конфлікту до міжнародної комісії та очікувати її рішення, не нарощуючи озброєнь протягом тривалого часу (до одного року), і лише після цього вирішувати питання — розпочинати чи ні військові дії. Брайан припускав, що прийняття таких договорів спричинить створення міжнародної правової організації, де США відіграватимуть важливу роль, а, з другого боку, протягом передбачуваного превентивного терміну обставини могли зазнати змін, а пристрасті вщухнути.

У 1913–1914 рр. США підписали 30 договорів з різними країнами, із них 22 були ратифіковані й набрали чинності. Лише Німеччина відмовилася вести переговори на цю тему зі Сполученими Штатами. Держсекретар Брайан вважав ці договори одним із найбільших тогочасних дипломатичних досягнень США.

Президент В. Вільсон, надавши Брайану повну свободу в справі укладання «охолоджуючих договорів», узяв на себе керівництво зовнішньою політикою і особисто здійснював кроки на зближення з Європою, зокрема на пом'якшення суперечностей з Великою Британією. У відносинах з європейськими державами Вільсон використовував головним чином «особисту дипломатію». До Німеччини та Англії направлялися неофіційні представники президента — його особисті друзі Е. Карнегі і Е. Хауз. Ці візити, як справедливо відзначав дослідник із Томська (РФ) Б.П. Заостровцев, привертали увагу в зв'язку з тим, що «здійснювалися вони в період найгостріших криз у Європі — у розпал другої Балканської кризи і напередодні Першої світової війни» [4, с. 233].

У червні 1913 р. кайзер Німеччини Вільгельм II прийняв двох досить впливових американців, які не мали офіційного статусу, — Е. Карнегі, мільйонера, який відійшов від справ, і Я. Шмідлаппа, бізнесмена і директора «Фонду міжнародного миру Карнегі». «Від імені Америки» Карнегі вручив кайзеру привітання в зв'язку з 25-річчям його правління, заявивши при цьому, що «громадська думка» США бачить у ньому «апостола миру». Але жодних практичних результатів цей візит не мав. Зустріч Карнегі з кайзером, як стверджує Б.П. Заостровцев, посилаючись на «Американську енциклопедію», «не мала і не могла мати ніяких наслідків для розвитку німецько-американських відносин, хоча б тому, що сам Карнегі через свою “Карнегі корпорейшн оф Нью-Йорк” витратив на зміц-

нення англо-американських відносин у 10 разів більше доларів, аніж на зміцнення міжнародного миру» [4, с. 234–235].

Полковник (почесне невійськове звання в Техасі) Е. Хауз, як неофіційний радник, мав великий вплив на формування зовнішньополітичних поглядів президента В. Вільсона. Усвідомлення того, що «становище в Європі критичне і може в будь-який момент перерости в загальну європейську війну», яка торкнеться «будь-якого куточка земної кулі», привело Хауза до думки, що «обов'язки та інтереси Сполучених Штатів вимагають докладання усіх зусиль для запобігання війні» [5, р. 39, 54]. Він був переконаний, що співробітництво з великими європейськими державами у справі збереження миру було життєвим матеріальним інтересом Сполучених Штатів.

Ще до офіційного вступу В. Вільсона на посаду президента (інавгурація відбулася 4 березня 1913 р.) Хауз задумав політику співробітництва між Сполученими Штатами, Великою Британією і Німеччиною, оскільки вбачав головну небезпеку миру в Європі у ворожнечі між Берліном і Лондоном. Тому він мав намір «досягти кращого взаєморозуміння між Англією і Німеччиною» [5, р. 245]. У травні 1913 року Хауз після розмови з німецьким послом у США графом І. фон Бернсторфом записав у своєму щоденнику: «Я висловив думку, що було б великим досягненням, якби були встановлені дружні відносини між Англією, Німеччиною, Японією і Сполученими Штатами ... Вони могли б забезпечити мир і належний розвиток не розроблених (waste) територій». Граф Бернсторф неочікувано підтримав ідею; він заявив, що «останнім часом налагодилося більше взаєморозуміння між Англією і Німеччиною» і навіть «запропонував, щоб, можливо, Китай став найбільш обіцяючим полем нинішньої співпраці і Сполучені Штати могли там співпрацювати з Німеччиною і Англією...» [5, р. 246–247].

В. Вільсон активно підтримав ініціативу Е. Хауза. На початку червня 1913 року Хауз відвідав Лондон, де провів переговори з міністром закордонних справ Е. Греєм, якому він передав особисте послання В. Вільсона. Під час їхньої бесіди обговорювалася пропозиція державного секретаря США В. Брайана про так званий «охолоджуючий договір» з Англією. Результатом цієї зустрічі, як дещо перебільшено стверджує московська дослідниця І. Белявська, стала «неофіційна угода про союз двох країн» [6, с. 248]. Напевно, таке твердження стало результатом повідомлення американського посла в Лондоні В. Пейджа президенту В. Вільсону, в якому він, аналізуючи результати візиту Хауза, відзначав, що урядові кола країни перебування висловлюють готовність укласти союз з США, краще неофіційний [5, р. 28, р. 53]. Напевно, точнішим є висновок Б.П. Заостровцева про те, що ці неофіційні візити, які сприймаються аналітиками як посередництво США між Англією та Німеччиною, були «першими кроками адміністрації Вільсона в на-

прямку політичного зближення з Великою Британією» [4, с. 234]. У будь-якому разі прагнення Хауза до налагодження міжнародного співробітництва Сполучених Штатів з Великою Британією та Німеччиною було схвально сприйняте в Лондоні. Адже в цей час, як підкреслює М.Є. Покровський, «Англія проводила складну гру, намагаючись втягнути США в передбачувані переговори з Німеччиною» [7, с. 249].

Через три місяці після завершення візиту Хауза до Лондона, в листопаді 1913 р. до США прибув Вільям Тіррелл — англійський неофіційний емісар — помічник міністра закордонних справ Великої Британії Е. Грея. Формально метою цього візиту було залагодження англо-американських суперечностей у Мексиці. Водночас Тіррелл активно підтримував план нової поїздки Хауза до Європи для проведення переговорів зі скорочення військово-морських програм Німеччини та Англії з наступним підписанням тристоронньої угоди. В. Тіррелл висловив кілька практичних порад щодо місії Хауза. Зокрема, він запропонував розпочати поїздку з Берліна і обов'язково переговорити з кайзером Вільгельмом II і повідомити його, серед іншого, про те, що Англія і США «зарили сокири», тобто нормалізували свої відносини [5, р. 249]. Намагаючись зробити Хауза представником і США, і Англії на задуманих переговорах з Німеччиною, Тіррелл пообіцяв ознайомити Хауза з «усім листуванням між Великою Британією та Німеччиною з питання про роззброєння» з тим, щоб він «міг переконатися, наскільки справедлива Велика Британія у своїй позиції». Фактично, підштовхуючи США виступити з ініціативою укладення тристоронньої угоди про скорочення витрат на морське озброєння, Англія мала намір отримати згоду Німеччини «на призупинення будівництва надмірно великого флоту і взагалі обмежила її мілітаризм у цілому» [5, р. 250]. Курс Великої Британії на неофіційне зближення з Сполученими Штатами можливо був продуманим маневром з метою дезорганізації німецького керівництва. Водночас і Велика Британія, і Сполучені Штати продовжували нарощувати свої витрати на військово-морське будівництво.

«Великий задум», як назвав Хауз свою подорож до Європи, розпочався з візиту до Берліна, де він мав тривалі розмови з міністром закордонних справ фон Яговим, з адміралом фон Тірпіцом, а також з кайзером Вільгельмом II. Німці, вважаючи Хауза військовим, запрошували його на різноманітні військові «шоу»: військово-повітряні маневри, військовий ритуальний фестиваль тощо. Враження Хауза від візиту до Берліна було цілком певним. Він побачив, що німецькі керівники були охоплені ідеєю підготовки до війни; Вільгельм II, який негативно поставився до «охолоджуючого договору», не мав наміру змінювати свою позицію і наполягав на «праві» Німеччини нарощувати свій військово-морський флот, «достатнього для захисту від об'єднаних сил Росії та Франції». Хауз з тривогою повідомляв президенту В. Вільсону:

«Ситуація — надзвичайна. Це мілітаризм, що дійшов до повного божевілля... В один із днів тут станеться жахливий катаклізм» [5, р. 255].

Хауз виклав Вільгельму II свій план союзу Англії, Німеччини і США. Кайзер, як й інші керівники Німеччини, висловився позитивно стосовно такої ідеї і, торкаючись питання відносин з Англією, підкреслив, що «Великій Британії немає чого боятися Німеччини, він особисто є другом Англії та надає їй неоціненну послугу, забезпечуючи перевагу сил проти Росії». Одночасно він заявив, що «прагне до миру, тому що це відповідає інтересам Німеччини» [5, р. 261].

Зміст розмови з німецьким кайзером, як свідчать приватні записи Хауза, дав американському представникові підстави сподіватися на успіх у досягненні тристороннього союзу США, Німеччини і Великої Британії. Хоча кайзер відхилив пропозицію США скоротити витрати на будівництво військово-морського флоту і нічого не обіцяв, він вселив необґрунтовану надію на можливість переговорів Берліна з Лондоном. «Радий повідомити Вам, — писав Хауз президенту Вільсону, — що я добився такого успіху, на який міг лише сподіватися ... Я дуже задоволений досягнутим і мені не терпиться потрапити до Лондона, аби переконатися, що можна там зробити» [5, р. 264].

Перебравшись до столиці Англії, Хауз мав зустрічі з прем'єром Г. Асквітом, міністром закордонних справ Е. Греєм, міністром фінансів Д. Ллойд Джорджем. Хауз передав Е. Грею слова графа Бернсторфа про його віру в можливість налагодження відносин між Німеччиною і Англією. «Моею метою, — пояснював Хауз у щоденнику, — було посягти насіння миру» [5, р. 248]. Разом з американським послом В. Пейджем продовжували переговори з британським урядом щодо укладення «охолоджуючого договору». (Після деяких американських поступок цей договір було підготовлено до ратифікації 1 вересня, але в цей час уже розпочалася війна.) Пропозиція американського представника про скорочення витрат на озброєння не була прийнята офіційним Лондоном.

Події, пов'язані з убивством спадкоємця імператора Австро-Угорщини, не знайшли відображення в опублікованих паперах миротворця Хауза. З липня Тіррелл повідомив Хаузу, що Едуард Греї запропонував полковнику написати кайзеру Вільгельму II про «враження, які він отримав від переговорів з англійським урядом відносно встановлення кращого взаєморозуміння між європейськими державами» [5, р. 277]. Лондон намагався переконати кайзера в миролюбивому ставленні Великої Британії до Німеччини. Хауз запропонував Е. Грею зустрітися з кайзером у Кілі на традиційній морській регаті. Німці не відповіли на дружній (напевно, підготовлений спільно з англійцями) лист Хауза. Коли його лист дійшов до Німеччини, Вільгельм II, не дочекавшись повідомлень від полковника, відправився на яхті в норвезькі води. Греї не поїхав до Кіля.

Незважаючи на оптимізм відносно успіхів у примиренні Німеччини і Англії, яким Хауз «заразив» і президента, його візити до Берліна та Лондона виявилися безуспішними. Він перебільшив свої можливості досягти взаєморозуміння між непримиренними суперниками. Американський посланець, хоч і розумівся на міжнародних справах, не міг усвідомити до кінця сутність глибинних течій європейської політики. Про це свідчать його листи президенту Вільсону. Так, у середині червня 1914 року Хауз писав про спокійну атмосферу в Лондоні, а також про те, що «дух війни» нібито не домінував у Франції («Її державні діячі більше не мріють про реванш і про повернення Ельзасу і Лотарингії») і лише в Німеччині панівною була думка про «індустріальний прогрес і звеличення війни». Але «дух війни» вже багато років домінував у країнах Антанти і Троїстого союзу, антагонізм між якими досяг крайньої межі. Навіть незначний інцидент міг стати приводом до катастрофи.

Хауз розумів, що мілітаризм у Німеччині, який «дійшов до божевілля», може спровокувати війну. Але він не враховував непримиримість німецько-французьких і німецько-російських суперечностей і тому вважав, що лише Британія, яку потрібно примирити з Німеччиною, може здійснити стримуючий вплив на політику Росії та Франції. В листі Вільсону від 29 травня 1914 року Хауз стверджував: «Варто Англії дати згоду, як Франція і Росія накинуться на Німеччину і Австрію. Англія не хотіла б зовсім розгромити Німеччину, адже тоді вона зіткнулася б один зі своїм давнішим ворогом — Росією; але, якщо Німеччина буде безмежно нарощувати свій флот, то в Англії не залишиться вибору» [5, р. 255].

«Великий задум» закінчився невдачею. Миротворча діяльність дипломатії США не змогла ні втихомирити Німеччину, ні досягти англо-німецького зближення, оскільки це було протиприродним за тих гострих суперечок між ними. Хауз виїхав з Європи 21 липня, за кілька днів до того як машина війни була запущена. Звичайно ж, побоюючись війни, американські політики перебільшували свої можливості запобігти її початку; вони вірили в те, що європейські монархи, побоюючись втратити свої корони, також висловляться за мир. До того ж важко уявити, що нікому не відомий раніше «полковник» у цивільному без офіційних повноважень міг зупинити рух європейських держав до війни. «Сумнівно, що Вільсон надто глибоко вірив у втілення в життя грандіозної ідеї Хауза про роль Америки як маклера між блоками держав. Проте його сприйняття схеми Хауза вказувало на його готовність використати неофіційну дипломатію як перший пробний крок до більшого втручання США в європейські проблеми, як провісника його посередництва між європейськими ворогами під час Першої світової війни», — підкреслює американський дослідник Д. Петтерсон [3, р. 220].

Цілком імовірно, що вже навесні-влітку 1914 року, тобто ще до початку війни, місія Хауза була активним зондажем і одночасно спро-

бою США вийти на світову арену в ролі арбітра чи миротворчого посередника. Спілкування Хауза з вищим керівництвом Німеччини та Британії свідчило про наміри США зблизити і примирити, а не зіштовхнути майбутніх ворогів, «Моя мета, — підкреслював полковник, — з'ясувати, чи можна досягти кращого взаєморозуміння і продовження миру» [8, р. 315].

Оголосивши 4 серпня 1914 року нейтралітет США у війні, президент Вільсон того ж дня надіслав особисті послання імператорам Німеччини, Росії та Австро-Угорщини, королю Великої Британії та президенту Франції такого змісту: «Як офіційний голова однієї з держав, які підписали Гаазьку конвенцію, я вважаю, що це мій привілей і обов'язок відповідно до третьої статті цієї конвенції, повідомити Вам у дусі найщирішої дружби, що я готовий скористатися сприятливим випадком діяти в інтересах європейського миру тепер чи в будь-який інший зручний час, як можливість служити Вам і усім зацікавленим сторонам...» [9, р. 191].

Жодна із воюючих держав не прийняла пропозицію США. Керівники цих держав надіслали Вільсону відповіді майже ідентичного характеру. Усі вони повідомляли про їхнє прагнення до миру, і що війна їм була нав'язана. Посередництво Вільсона буде прийняте, як писав британський міністр закордонних справ Е. Грей, «після того як настане сприятливий час» [9, р. 192]. Держсекретар США В. Брайан, проглянувши ці відповіді, зауважив: «Кожен проголошує, що він заперечує війну і прагне уникнути її, а потім покладає відповідальність за неї на когось іншого» [9, р. 192].

Хоча перші американські миротворчі ініціативи в Європі зазнали невдачі, протягом війни США неодноразово пропонували свої миротворчі послуги в різних формах.

Під час подій у Сараєві Е. Хауз перебував у Лондоні. Але ні він, ні американський посол В. Пейдж не сприйняли новину серйозно і продовжували миротворчі бесіди з англійськими посадовцями на ланках і обідах. Лише за день до повернення до Америки, 21 липня, Хауз довідався, що британські офіційні особи серйозно занепокоєні ситуацією в австро-сербських відносинах, але він нічого про це не повідомив президенту В. Вільсону.

В Парижі американський посол М. Геррік, якого незабаром повинен був замінити новий посол, також сприйняв ситуацію спокійно, без особливої тривоги. Для багатьох американських дипломатів сама назва — Сараєво — нічого не говорила. Так, для американського посла в Бельгії Б. Вітлока прізвище ерцгерцога мало що означало, а слово «Сараєво» він ніколи навіть не чув [2, р. 28].

Посол США у Німеччині Дж. Джерард, який в ті дні перебував на морській регаті в Кілі на борту флагманського корабля адмірала А. Тірпіца, помітив серед дипломатів та інших гостей певне збуджен-

ня після повідомлення про події в Сараєві. Але після розмов з ними він зробив висновок, що ця трагедія не призведе до війни.

Американські дипломати в Європі, які часто змінювалися у зв'язку зі зміною адміністрацій після президентських виборів, не мали достатнього дипломатичного досвіду і тому не завжди розуміли тонкощі європейських реальностей. Так, президент США Вудро Вільсон, обраний 1912 року, замінив практично всіх послів і посланників у європейських державах прихильниками Демократичної партії. «На жаль, містер Пейдж (посол США у Великій Британії. — *Авт.*), як і більшість американських дипломатів, яких містер Вільсон розіслав по Європі, в перші роки XX ст. дійсно майже нічого не знали про європейську дипломатію, — писав американський дослідник В. Мілліс. — Посли і посланники «нової свободи» (політичний курс В. Вільсона. — *Авт.*) були у своїй більшості особами творчими й інтелектуалами і не мали політичних навичок» [2, р. 20].

У Сполучених Штатах обговорення наслідків терористичного акту в Сараєві вже через день-два зникли повністю з перших сторінок газет, які передусім приділяли увагу політиці США в Мексиці, економічним реформам В. Вільсона, спробам винахідника Г. Марконі встановити радіотелефонний зв'язок через Атлантику тощо.

Протягом місяця після Сараєва, під час «Липневої кризи» (так називали в історії дипломатії період від Сараєва до оголошення Австро-Угорщиною війни Сербії 28 липня) керівництво США практично не отримувало інформації про розвиток міжнародних відносин у Європі. Так, лише в листі від 12 липня посол в Англії В. Пейдж повідомляв Вашингтон: «...Грей (британський міністр закордонних справ. — *Б.Г.*) сильно занепокоєний небезпекою, що виростає з сербського заколоту проти Австрії. І Росія, і Німеччина мобілізуються на півдні. Диявольська близькосхідна країна (Сербія. — *Б.Г.*) є гіршою, аніж Мексика» [2, р. 30]. І все. Решта великого листа була просякнута оптимізмом та описом дивовижних звичаїв британської аристократії.

13 липня посол США у Відні підготував велике послання держдепартаменту про наслідки сараєвської трагедії; на його думку, вони торкалися лише питання престолонаслідування на австро-угорський трон. Про можливий міжнародний конфлікт нічого не було сказано. Цього ж дня американський віце-консул у Будапешті Ф. Меллетт у донесенні держдепартаменту повідомляв: «Зараз у Будапешті домінує настрій, що війна між Австро-Угорщиною і Сербією є неминучою, а ворожі дії почнуться відразу після збору врожаю...» [10, р. 16]. Це було єдине попередження, направлене в держдепартамент від усіх його представників, до того часу, коли повідомлення про загострення кризи з'явилися на перших шпальтах газет. Та оскільки вартість кабельної телеграми через Атлантику була високою, Меллетт відправив повідомлення листом, який у Вашингтоні отримали лише 27 липня.

Не отримуючи ніяких застережень від дипломатів з Європи, держдепартамент зберігав спокій. «...Американський уряд продовжував рутинну і сонливу політику, — стверджував Р. Вест. — Офіційні представники держдепартаменту створювали враження уваги до світових справ. Насправді вони розумілися на тому, що відбувалося в Європі, не більше аніж на Північному полюсі» [1, р. 1].

Влітку 1914 року більшість співробітників держдепартаменту, зокрема два заступники В. Браїана, як зазвичай, відправилися у відпустку. Не міг приділити значної уваги європейським справам і президент В. Вільсон. «Наростаюча криза і загроза війни були на задньому плані, а не як нагальні в думках президента», — стверджував дослідник зовнішньої політики В. Вільсона із Принстонського університету А. Лінк [9, р. 1]. Більш нагальною міжнародною проблемою для президента і держсекретаря були відносини США з Мексикою, де революція й американське втручання у квітні 1914 року загострили відносини між двома країнами до межі збройного конфлікту. Лише дипломатичні переговори в травні–липні 1914 року відвернули реальну загрозу виникнення війни. У Конгресі, і в країні загалом точилися гострі дискусії довкола запропонованих Вільсоном антитрестовських і банківських реформ. Багато часу Вільсона забирали особисті проблеми, пов'язані зі смертельною хворобою його дружини Елен, яка померла 6 серпня 1914 року. Тому, як вважають американські науковці, він не міг ґрунтовно проаналізувати повідомлення американських дипломатів з Європи впродовж критичних днів періоду розв'язання війни [11, р. 37].

Для американців літо 1914 року в європейських столицях було таким же спокійним, як і у Вашингтоні. Посли і посланники перебували у відпустках чи їх планували. В. Пейдж залишив Лондон для відпочинку у сільській місцевості — на відстані зв'язку з посольством. М. Геррік готувався виїхати з Парижа на початку серпня, звільняючи місце наступникові В. Шарпу. Посол США у Німеччині Дж. Джерард планував свій від'їзд на 12 серпня. 7 липня 1914 року він писав Е. Хаузу: «Берлін такий спокійний, як могила» [5, р. 277].

Німецький посол у США граф Бернстоф, не отримавши жодного тривожного повідомлення з Берліна, відправився на звичайний літній відпочинок на батьківщину. Британський і французький послы у США також виїхали до своїх країн. Ніхто в Європі, за винятком кількох дипломатів, політиків та фінансистів не мав будь-якої реальної підозри; в Америці, здається, ніхто не здогадувався про можливу небезпеку.

Ситуація почала змінюватися після 23 липня. Уряд Австро-Угорщини, переконаний, що сербська влада була причетною до вбивства у Сараєві, вирішив використати інцидент як привід покласти назавжди край сербській активності та пропаганді, спрямованих на об'єднання південнослов'янської частини імперії Габсбургів з королівством Сербія. За цілковитої підтримки Німеччини Відень направив

Сербії ультиматум, вимагаючи виконання 10 претензій протягом 48 годин. Белград, підтримуваний Росією, 25 липня пішов на поступки, але відмовився прийняти найганебнішу вимогу — дозволити австрійцям здійснювати свої слідчі дії на території Сербії. 28 липня 1914 року Австро-Угорщина розірвала дипломатичні відносини з Сербією, оголосила їй війну і розпочала мобілізацію.

З цього часу небезпека для європейського миру стала зрозумілою для всіх. Звіти про приготування до війни заповнили перші сторінки американських газет. Тривожними стали повідомлення американських дипломатів з європейських столиць. «Військовий міністр говорить мені, що він вважає війну між Австрією і Росією майже неминучою, — інформував 26 липня держсекретаря повірений у справах у Петербурзі Чарльз Вільсон (американського посла в Росії на той час не було. — *Авт.*) — ...Російський уряд наказав негайно провести повну мобілізацію армії» [10, р. 15]. Того ж дня посол США в Австрії Ф. Пенфілд телеграфував у держдепартамент, що конфлікт буде напевно. Він відзначав, що австрійські війська рухаються на південний захід кілька днів — факт, якому раніше не приділяв уваги [10, р. 18].

Починаючи з 28 липня, телеграми з європейських дипломатичних місій та консульств США заповнили держдепартамент у такій кількості, що штат його співробітників не міг підтримувати належний лад і порядок. Інформація, що містилася в депешах, була суперечливою і неоднозначною, що свідчило про такий же безлад і в американських посольствах. Повірений у справах США в Санкт-Петербурзі наголошував на неминучості вступу Росії у війну, тоді як посол Джерард звітував з Берліна про його впевненість у тому, що «справа буде врегульована без загальної європейської війни». В свою чергу посол у Відні Пенфілд вірив, що конфлікт буде обмежений Балканами. Проте, посол у Парижі Геррік вважав ситуацію «найзагрозливішою в історії» [1, р. 134]. 28 липня у телеграмі він повідомляв, що вірогідна німецька мобілізація буде означати війну і тому необхідне втручання президента США в європейську ситуацію. Пропонуючи В. Вільсону звернутися до урядів Європи з пропозицією призупинити конфлікт і утриматися від ворожих дій, посол наголосив: «Я вірю, що сильний заклик до стриманості і поміркованості від президента Сполучених Штатів буде зустрінутий з повагою і схваленням у Європі і сприятиме швидкому вирішенню цього питання» [8, р. 313].

Після консультацій з президентом В. Вільсоном 29 липня держсекретар В. Брайан телеграфував послу в Лондоні В. Пейджу з запитом щодо можливості посередництва («good offices») з боку США. Пейдж, який ще до цього самостійно ініціював переговори з міністром закордонних справ Е. Греєм стосовно посередництва США, після нової розмови з міністром повідомив Брайану: «Він (Грей. — *Авт.*)

знову висловив велику вдячність за пропозицію щодо посередництва Сполучених Штатів, якщо воно буде необхідне» [10, р. 24].

Миротворча ініціатива США й англійська ввічлива і обережна заява офіційного Лондона у відповідь не були підтверджені практичними діями ані Сполучених Штатів, ані Великої Британії. В європейських центрах міжнародної політики питання про війну було вже вирішене.

Тривожні повідомлення американських дипломатів після 28 липня активізували діяльність держдепартаменту США. Але дещо запізно, бо лише 31 липня В. Брайан дав вказівку американським представникам у Європі надсилати щоденні звіти про розвиток подій. Усе ж держдепартамент не мав реальної цілісної картини і тому безпосереднє розв'язання війни в Європі стало неочікуваною неприємністю. Війна для уряду США, на думку американського дослідника В. Мілліса, «вибухнула раптовіше, аніж для наших газет, і залишила для нього менше часу для оцінки її проблем та формування своєї політики» [2, р. 48–49].

У світі було відомо, що відносини між Антантою і Троїстим союзом побудовані таким чином, що війна Росії проти Австро-Угорщини призведе до участі в ній Німеччини, а потім і Франції. 1 серпня 1914 року Німеччина оголосила війну Росії, а 3 серпня — Франції. Англія, як член Антанти, не могла не підтримати Францію та Росію у боротьбі проти свого головного антагоніста — Німеччини. Вторгнення німецьких військ 3 серпня на територію нейтральної Бельгії стало приводом для оголошення Лондоном війни Німеччині. 4 серпня уряд США оголосив про свій нейтралітет.

В умовах міжнародної ситуації, що склалася влітку того року, дипломатія США не могла здійснити серйозного впливу на перебіг подій у Європі, зокрема, на розв'язання війни. Тому проголошення нейтралітету (особливо враховуючи внутрішні чинники) стало законним кроком офіційного Вашингтона. Військова ситуація переконувала багатьох американців у тому, що найкращою дипломатією відносно Європи була відсутність будь-якої політики. У цьому сенсі політика неприєднання до військових блоків дозволяла Сполученим Штатам залишатися осторонь від європейської колотнечі. «Яка розумна наша політика не входження в союзи», — писав В. Вільсону посол В. Пейдж [8, р. 330]. Незважаючи на такі обставини, дипломатія США ще на початку війни планувала грати посередницьку роль у відносинах між воюючими державами. Ще 2 серпня В. Пейдж у листі президенту, повертаючись до питання про посередництво США, писав: «Сер Едуард (Грей. — *Б.Г.*) високо цінує наші налаштованість і бажання. Але вони не хочуть миру на континенті — правлячі військові класи не хочуть. Усе ж незабаром вони захочуть його і тоді ми будемо мати сприятливу нагоду — Вашу нагоду здійснити важливу й історичну місію» [8, р. 330].

Американський президент не хотів відкладати на майбутнє свою «історичну місію», і вже 4 і 5 серпня за допомогою держдепартаменту В. Вільсон запропонував воюючим державам своє посередництво. Але жоден уряд не прийняв його пропозицію. Чергова спроба примирити Європу на початку війни виявилася також невдалою. Щойно раз почавши війну, великі держави сподівалися на її швидке закінчення і не вбачали потреби у посередництві.

З початком війни нагальною справою для дипломатів у Європі та держдепартаменту стало вирішення долі десятків тисяч (за різними даними від 30 до 60 тисяч) американських туристів на Європейському континенті. Американські посольства в європейських столицях були переповнені громадянами США, які намагалися покинути Європу. Так, посол у Німеччині Дж. Джерард доповідав у Вашингтон, що 3 тис. американців у Берліні і більше 10 тис. в інших місцях країни вимагають негайної відправки до США [10, р. 95]. Посол США у Великій Британії В. Пейдж писав, що 2 серпня, ще до вступу Англії у війну, посольство у Лондоні відвідали 2 тис. американців, які «напакувалися, як сардини» [8, р. 366]. Припинення морського зв'язку між Європою та Америкою (здійснювався головним чином європейськими пароплавами), закриття банків, неможливість обміняти валюту та отримати гроші за чеками і кредитними листами, створили хаос і безлад у грошовому забезпеченні американців. До того ж більшість американських візитерів до Європи не мали паспортів. 1 серпня держсекретар В. Брайан звернувся з циркулярним листом до послів і посланників у Європі, який надавав їм повноваження видавати паспорти на запит американських громадян і використовувати друковані на машинці посвідчення, в разі відсутності офіційних бланків.

Достатньо швидко і організовано держдепартамент забезпечив надання фінансової допомоги американцям у Європі. Ще 3 серпня за поданням президента Конгрес США прийняв рішення виділити 250 тис. дол. для нагальної допомоги. Але цього виявилось замало, і вже 5 серпня В. Вільсон звернувся за додатковими 2,5 млн дол. У держдепартаменті було створено спеціальне агентство (його штат досяг 150 співробітників), яке займалося проблемами американців у Європі. 6 і 8 серпня американська валюта золотом була відправлена в Європу. До вересня 1914 року було оформлено понад 30 тис. фінансових запитів американців, які перебували в Європі. Лише до середини вересня, коли британські, французькі та італійські трансатлантичні лайнери відновили рух, проблема відправки громадян до США в цілому була вирішена.

Після проголошення нейтралітету США воюючі держави часто зверталися до Сполучених Штатів з проханням взяти на себе роль захисника їхніх інтересів у ворогуючих країнах, з яких їхні офіційні представники були змушені виїхати. 3 серпня 1914 року В. Вільсон у виступі на прес-конференції висловив готовність дипломатичних пред-

ставників США взяти на себе захист інтересів Німеччини та інших воюючих держав [8, р. 333–334]. 5 серпня В. Брайан у телеграмі послу США в Бельгії Г. Вітлоку, передаючи позицію В. Вільсона, писав, що перебрання відповідальності за інтереси інших держав необхідно сприймати як обов'язок зміцнювати позиції США у здійсненні «нашого впливу на світ» [10, р. 736].

Протягом кількох днів посольства США взяли на себе представництво воюючих сторін у кожній європейській столиці. За відсутності інструкцій, які Брайан надіслав лише 17 серпня, дипломати діяли на власний розсуд. Американський посол у Лондоні В. Пейдж узяв на себе захист австрійських та німецьких інтересів, що викликало широке невдоволення англійців. У Німеччині посол Джерард опікувався інтересами Англії та Франції. Повірений у справах США в Санкт-Петербурзі Ч. Вільсон просив Брайана дозволити підняти американський прапор над посольством Австро-Угорщини, щоб захистити життя і майно його персоналу, адже, як він стверджував, німецьке посольство в Петербурзі було розгромлене. Брайан погодився [10, р. 740–741].

У майбутньому дипломатія Сполучених Штатів зіткнулося з безліччю проблем, що виникли у зв'язку з проголошенням нейтралітету: врегулювання дипломатичних, торгово-економічних, фінансових та інших міжнародних проблем у відносинах з воюючими державами.

Перша світова війна викликала чималі зміни у вашингтонських офісах держдепартаменту і представництвах США за кордоном. Безлад у недоукомплектованих посольствах на початку війни змусив президента Вільсона запропонувати реформу дипломатичної служби. В результаті посилилися вимоги до кандидатів на посаду послів, посланників і консулів, збільшувався склад персоналу в посольствах і місіях, кількість співробітників держдепартаменту подвоїлася і становила 150 осіб [7, р. 137].

Стверджувати, що розв'язання війни в Європі у 1914 році було раптовою несподіванкою для американської дипломатії, є водночас і перебільшенням, і очевидною реальністю. З одного боку, дипломати і керівники США усвідомлювали сили і події, що загрожували миру з кінця XIX століття, й допускали можливість переростання напруженості в Європі у великий конфлікт. Водночас вони не були готові до того, що терористичний акт на Балканах у червні 1914 року так швидко буде використаний як привід до загальноєвропейської катастрофи. Дипломатія США виявилася не готовою адекватно відреагувати на початок війни. Це особливо рельєфно проявилось в процесі формування політики нейтралітету в перші дні й тижні війни.

-
1. *West R.* The Department of state on the eve of the First world war. Athens, 1978.
 2. *Millis W.* Road to war. America 1914–1915. N.Y. 1970.
 3. *Patterson D.S.* Toward a Warless world. The trail of American peace movement 1887–1914. — Bloomington / London. 1976.
 4. *Заостровцев Б.П.* Некоторые аспекты политики США в первой мировой войне в Европе в 1912–1914 гг. // Вопросы всеобщей истории и историографии. Сб. статей. — Томск. 1984.
 5. The intimate papers of colonel House. Vol. 1 Behind the political curtain 1912–1915. London, 1926.
 6. История внешней политики и дипломатии США. 1867–1918. — М., 1997.
 7. *Покровский М.Н.* Америка и война 1914 года // Историк-марксист. Т. 13. — М., 1929.
 8. The papers of Woodrow Wilson. Ed. By A.S. Link. Vol. 30. Princeton University Press, New Jersey, 1979.
 9. *Link A.S.* Wilson. The struggle for neutrality 1914–1915. Princeton. New Jersey, 1960.
 10. Papers relating to foreign relations of the United States, 1914. Supplement: the world war. gpo. Washington, 1928.
 11. *Notter H.* The origins of the foreign policy of Woodrow Wilson. N.Y. 1965.

Borys HONCHAR,

Doctor of History,

Professor

AMERICAN DIPLOMACY AND THE OUTBREAK OF 1914–1918 WORLD WAR

The United States of America, separated from Europe by the ocean, stood apart from the Entente and the Triple Alliance — the warring European military-political coalitions- which determined the «big European policy». The United States had certain contradictions with every member state of these alliances except, perhaps, the Austro-Hungarian Empire, and it didn't play any crucial political role in the European policy. Nevertheless, from the very beginning of the 20th century the USA, being a Great Power, sought to participate in the European «cartel» of Great Powers. President W. Wilson and State Secretary W. Brian have long realized the danger of growing militarist sentiment in the leading European nations and the arms race among them that created the threat of a large-scale armed conflict on the European continent, because, as the American historian W. Millis emphasized, «all Europe was drunk on militarism».

After the US declared its neutral status, the warring states often asked the Americans to assume the role of their advocate (charge d'affaires) in the hostile countries, that those states' official representatives were forced to leave. At a press conference on August 3, 1914, W. Wilson expressed the readiness of American diplomats to commit themselves to protecting the interests of Germany and other warring states. In his telegram from August 5 to G. Whitlock, the US Ambassador to Belgium, W. Brian conveyed W. Wilson's stance saying that assuming the responsibility for other countries' interests should be perceived as an obligation to strengthen the US position in «spreading our influence globally».

To assert that the unleashing of 1914 war in Europe caught the American diplomats by surprise, is both the exaggeration and indubitable reality. On the one hand, the US leaders and diplomats realized what forces and events had threatened peace since the end of the 19th century while allowing for the possibility of the escalation of tensions in Europe into a major conflict. At the same time they were not ready for the June 1914 terrorist act in the Balkans to have been swiftly used as a pretext for the pan-European disaster. American diplomacy failed to adequately react to the outbreak of the war. This fact has strikingly manifested itself in the process of shaping the neutrality policy in the very first days and weeks of the war.

Ігор ЛОССОВСЬКИЙ,

*Надзвичайний і Повноважний Посланник України
2-го класу, кандидат фізико-математичних наук*

ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОРЕЙСЬКОЇ КРИЗИ

*Війна — жаклива річ,
але мир іноді може бути куди жакливішим.
Рей Бредбері*

Серед регіональних конфліктів «Корейська проблема» посідає особливе місце, будучи комплексною і багатовимірною. Комплексність полягає в тому, що крім проблеми ідеологічно та політично розділеного корейського народу вона включає проблеми денуклеаризації Корейського півострова і ракетної програми Північної Кореї. Комплексним був склад учасників Корейської війни 1950–1953 рр., яка стала точкою відліку процесів, що сформували сучасну «Корейську проблему», яка є сьогодні головною загрозою регіональній безпеці у Східній Азії (СА) і становить значну загрозу глобальній безпеці. У світовому конфлікті, яким фактично була Корейська війна, що вибухнула через 5 років після закінчення Другої світової війни, і який став кривавим прологом «холодної війни», так чи інакше брали участь близько 50 країн з 5 континентів, з яких 16 країн, які виступили на боці «Півдня», мали мандат Ради Безпеки ООН (РБ). П'ять країн-учасниць конфлікту є постійними членами РБ (до 1971 р. місце Китайської Народної Республіки (КНР) в РБ займала Республіка Китай (Тайвань)).

Комплексний характер має і склад учасників переговорного процесу з «Корейської проблеми» — «шестисторонній механізм» врегулювання ядерної проблеми Корейської Народно-демократичної республіки (КНДР), що включає три країни — постійні члени СБ (США, КНР, Росія) і одну країну, яка претендує після реформування ООН стати таким (Японія), чотири ядерні держави (США, Росія, КНР,

КНДР), три найбільші військові потуги (США, Росія, КНР), а також три найбільші економіки світу (США, КНР, Японія).

«Корейська проблема» включає глобальний, регіональний, субрегіональний і національний виміри. Глобальність проблеми полягає в тому, що вона є загрозою режимам нерозповсюдження і скорочення ядерної зброї та зброї масового ураження, негативним прикладом для країн, охочих приступити до розробки власної ядерної зброї. Регіональний вимір проблеми полягає у відсутності надійних механізмів безпеки в СА і субрегіоні Північно-Східної Азії (ПСА), а також у необхідності нейтралізації ракетно-ядерної програми Північної Кореї. Процес денуклеаризації Корейського півострова має субрегіональний характер, а питання відносин двох корейських держав та їх можливо-го подальшого об'єднання — загальнонаціональний характер.

Проблема розділеної нації: Історія та наслідки Корейського конфлікту. На 27 липня 2013 року випала 60-та річниця завершення однієї з найкровопролитніших війн в історії людства, що стала першим і найбільш потужним «гарячим» спалахом війни «холодної», — Корейського конфлікту 1950–1953 рр. За кількістю жертв (до 4,5 млн загиблих) ця війна у світовому сумнозвісному кривавому рейтингу посідає третє місце, оступившись лише Другій і Першій світовим війнам. Проте за ступенем науково-історичної дослідженості та присутності у світовому інформаційному просторі вона значно поступається своїм жахливим попередникам. Навіть сьогодні Корейську війну часто називають «загадковою», «забутою», «великою обмеженою», «невідомою» війною, оскільки їй досі багато архівних документів як у США і Росії, так і в обох Корейських державах і в Китаї ще потребують дослідження істориками, а деякі з них усе ще мають гриф таємності.

Останні 10–15 років, насамперед у фундаментальних дослідженнях російських науковців [1–5 та ін.], було оприлюднено таємні документи з архівів колишнього СРСР, що проливають світло на події Корейської війни з позиції країн, які виступали на боці Північної Кореї, зокрема щодо головних причин конфлікту та мотивації країн-учасниць, розгортання військових дій, індивідуального внеску великих держав, насамперед США, СРСР та Китаю тощо. До оприлюднення цих матеріалів історія конфлікту писалася головним чином американськими та західними дослідниками [6–8 та ін.] на основі більш відкритих архівних матеріалів США, тому деяким з цих досліджень бракувало всебічності та об'єктивності.

В історичних дослідженнях цієї «загадкової» війни часто використовують прислівник «вперше»: вперше під час військових дій американськими військами був застосований напад, вперше для транспортування поранених та вантажів з полів битви було застосовано амери-

канські гелікоптери (авіаконструктора І. Сікорського), вперше в історії світової авіації в повітряному бою брали участь реактивні винищувачі (причому з обох сторін: радянські МИГ-15 та американські В-80, В-84, В-86 («Сейбр»). Разом з тим, уперше була спроба сформувані та застосувати колективні миротворчі механізми ООН з урегулювання збройних конфліктів (примушення до миру), яка, на жаль, призвела лише до повномасштабної участі у військових діях колективних «миротворчих» сил, що представляли 16 держав-членів ООН на боці однієї з сторін конфлікту, та до численних людських жертв країн-учасниць.

Корейська війна не досягла головної мети — об'єднання країни, завдала колосальних економічних збитків, призвела до загибелі мільйонів мирних жителів, знищила багато безцінних історичних та культурних пам'яток корейської цивілізації. Її головним регіональним наслідком стало історичне закріплення ідеологічного та політичного розділення Корейського півострова на дві окремі держави, що згодом у контексті розвитку світових процесів, пов'язаних з «холодною» війною, трансформувалися в дві діаметральні протилежності — ідеологічні, політичні, соціальні та економічні.

Виникає запитання: яким чином в одному й тому ж національному середовищі, в рамках однієї цивілізації, єдиного народу, однієї нації, в одному регіоні — ПСА, на одному півострові, народу з багатющою тисячолітньою історією, розділеного Другою світовою війною ідеологічно і політично по 38-й паралелі, могли статися такі глибокі трансформації, що перетворили колись єдину цивілізацію, єдиний «Корейський світ» на два антиподи — «антисвіті». Аж до сьогодні ліберально-демократична Південна Корея, що успішно розвивається, — 13-та економіка планети протистоїть Північній Кореї з її гіпертрофованим культом особи, крайньою економічною відсталістю, нестримною мілітаризацією, бідним, напівголодним та ідеологічно зомбованим населенням.

Точкою відліку процесів розколу і початку «розбігання антисвітів» є Корейська війна. Проте розділення території півострова на дві Кореї розпочалося п'ятьма роками раніше, коли в серпні 1948 року в американській зоні окупації півострова було проголошено створення Республіки Корея (РК), президентом якої став американський ставленник Лі Син Ман, а у вересні того ж року в радянській зоні створено КНДР на чолі з керівником компартії, колишнім командиром партизанського загону в Маньчжурії та капітаном Радянської армії Кім Ір Сеном.

До кінця 1948 року з Північної Кореї було виведено радянські війська, а в червні 1949-го з іншої частини півострова — війська США, при цьому обидві корейські держави мріяли про силове об'єднання країни, кожна під своєю юрисдикцією. З серпня 1949 року Кім Ір Сен розпочав поступову «обробку» Й. Сталіна, вмовляючи

його підтримати воєнну операцію північнокорейців. Проте обережний Сталін, загалом підтримуючи ідею поширення радянського контролю на весь Корейський півострів, боявся втягування Радянського Союзу в повномасштабне воєнне протистояння з США на Далекому Сході. Обережність проявляв і керівник комуністичного Китаю Мао Цзе Дун, готовий надати воєнну підтримку «Півночі», проте зайнятий воєнними діями проти армії Чан Кай Ші, формуванням власної держави — КНР і плекаючи надії на звільнення Тайваню.

До весни 1950-го геополітична ситуація змінилася: 1 жовтня 1949 року було створено КНР, а США не включили Корейський півострів до свого «оборонного периметра». На початку 1950 року, визначаючи далекосхідну політику США, держсекретар цієї країни Д. Ачесон заявив про доцільність відступу з Азійського континенту і побудови оборонної лінії уздовж ланцюга Тихоокеанських островів. Враховуючи ці, а також деякі інші обставини, Сталін піддався вмовлянням Кім Ір Сена, який обіцяв за два тижні, максимум за два місяці здійснити об'єднання і дав згоду на розробку радянськими військовими радниками плану наступальної операції. При цьому прямої участі радянських військ не передбачалося, а лише таємна підтримка шляхом залучення військових радників, широкомасштабних поставок озброєння, тилового, матеріального, транспортного і фінансового забезпечення, а також «повітряна» підтримка радянською військовою авіацією. Останнє слово залишалося за Мао Цзе Дунем, оскільки основний розрахунок було зроблено на участь мільйонної армії китайських «добровольців». До останнього моменту радянський керівник коливався щодо розумності проведення операції й остаточно «благословив» Кім Ір Сена лише після того, як той заручився підтримкою КНР.

Воєнне вторгнення підрозділів «Півночі» до Південної Кореї розпочалося 25 червня 1950 року, через три дні армія КНДР захопила Сеул, а вже до вересня під контролем РК залишався лише південно-східний край Корейського півострова. Наслідком кривавих подій перших днів війни було створення Командування військ ООН у Кореї — безпрецедентний в історії цієї організації випадок, що став результатом низки «прорахунків» радянського і китайського керівництва, одним із яких був бойкот радянських представників засідань РБ на знак протесту проти відмови країн Заходу замінити в кріслі постійного члена РБ Тайвань на КНР. Таким чином, у драматичні перші дні початку війни СРСР не скористався правом «вето» під час ухвалення найважливіших рішень щодо Корейського конфлікту. Такий розклад подій не був лише прикрою помилкою дипломатичної служби СРСР, але відповідав прагматичному бажанню радянського керівника втягнути як США, так і Китай у повномасштабну бійню на Далекому Сході.

У день початку війни за ініціативи США було скликано засідання РБ, яка ухвалила резолюцію із засудженням агресії проти РК. 27 червня було прийнято другу резолюцію, яка вказувала на необхідність термінових колективних заходів воєнного характеру, а 7 липня – третю резолюцію, що надавала на 90% американським військам статус «збройних сил ООН» з правом використання прапора цієї організації, під яким перебували військові підрозділи 16 країн (Австралія, Бельгія, Велика Британія, Греція, Канада, Колумбія, Люксембург, Нідерланди, Нова Зеландія, США, Таїланд, Туреччина, Філіппіни, Франція, Ефіопія, Південно-Африканський Союз). Головнокомандувачем військ ООН у Кореї став американський генерал Д. Маккартур. 15 вересня «війська ООН» десантували в тилу головних сил Північної Кореї ударне армійське угруповання. Ініціатива перейшла до «південців», яким вдалося завдати відчутних втрат північнокорейським військам і 30 вересня вийти до 38-ї паралелі. Проте, звільнивши Південну Корею і тим самим виконавши резолюції РБ, «війська ООН» продовжили наступ на «Північ». До листопада 1950 року армія КНДР відступила в райони, що прилягають до корейсько-китайського кордону. Керівництво КНР оголосило про дозвіл китайським «добровольцям» брати участь у «визвольній боротьбі корейського народу», 26 листопада китайські та північнокорейські війська перейшли в контрнаступ. У грудні 1950 року було звільнено всю територію КНДР, а 4 січня знову взято Сеул. Проте під ударами американсько-південнокорейських військ комуністичні сили були знову відкинуті до 38-ї паралелі. До літа 1951 року лінія фронту стабілізувалася і майже застигла, коливаючись уздовж цієї паралелі, проте напруженість протистояння зберігалась, хоча у військових діях спостерігалось певне затишшя.

10 липня 1951 року в Кесоні (КНДР), розташованому на 38-й паралелі, розпочалися корейсько-корейські переговори про перемир'я, проте вже 23 серпня переговори було перервано та відновлено військові дії.

Основною мотивацією КНР для повномасштабної участі в Корейській війні були, звісно, інтереси власної безпеки, оскільки знищення КНДР і вихід військ США на китайський кордон створювали небезпеку розвитку американського наступу на китайську територію, оскільки США все ще мали плани встановлення контролю над материковим Китаєм шляхом активної підтримки режиму Чан Кай Ші.

У відповідь на настійливі запити урядів Китаю та КНДР керівництво СРСР таємно направило до Північно-Східного Китаю (Маньчжурії) підрозділи винищувальної авіації, на основі яких 14 листопада 1950 року було сформовано 64-й окремий винищувальний авіакорпус радянських ВПС, який включав три авіаційні, дві зенітно-

артилерійські, одну авіаційно-технічну дивізію, два окремі спеціалізовані полки, а також госпіталі та інші підрозділи служб забезпечення. З 1952 року і до кінця війни Корпус налічував 26 тис. осіб. З появою в небі Північної Кореї радянської реактивної авіації, яка воювала під виглядом китайської та південнокорейської, повітряна війна набула принципово іншого характеру. Радянські льотчики наносили значних збитків авіації супротивника та ефективно прикривали військові об'єкти, мости, іншу інфраструктуру та наземні шляхи пересування підрозділів китайської та північнокорейської армій. Напередодні початку мирних переговорів у липні 1951 року кількість радянських літаків МИГ-15 в регіоні не перевищувала 190, а кількість боездатних літаків – всього 42, що не завадило їм протистояти ВПС США в Кореї, що налічували до 1500 різних типів літаків стратегічної, тактичної та морської авіації, зокрема рівних їм за бойовими та технічними характеристиками літаків «Сейбр» (89 літаків) [3]. У кінці війни загальна чисельність американських бойових літаків досягла 2400 одиниць [4]. Жовтень 1951 року став місяцем найбільш напружених та результативних повітряних боїв і, водночас, останнім місяцем активного повітряного протистояння. За офіційними даними штаба 64-го корпусу за підсумками боїв 1951 року було збито 562 літака противника, при цьому радянські втрати склали 34 пілоти і 71 літак МИГ-15. В боях 1951 року МИГ-15 продемонстрував свою виключну живучість та високу ефективність озброєння. Американські пілоти з великою повагою ставилися до радянських колег, які виявляли високу пілотську майстерність та професіоналізм. При цьому американські льотчики при зустрічах з МИГами відзначали зовсім не східноазійську зовнішність пілотів. У подальшому, порівняно з 1951 роком ефективність радянських винищувачів дещо знизилася: всього протягом війни ними було знищено 1097 літаків супротивника, втрати становили 110 льотчиків і 319 літаків; 212 американських літаків було знищено зенітною артилерією [3, 4].

Хоча СРСР офіційно й не брав участі у війні, в ній було задіяно близько 40 тис. радянських військовослужбовців. Загальні втрати країни за різними даними становили від 320 до 1500 громадян СРСР.

Щодо загальної кількості живої сили та техніки, що були задіяні у діях, то на момент їх завершення загальна чисельність північнокорейсько-китайських підрозділів сягнула 1,3 млн осіб, з них 950 тис. китайських добровольців та близько 400 тис. корейців. ВПС ООН налічували 1595 літаків, ВМС ООН та південнокорейський флот мали 180 бойових кораблів та 120 допоміжних, десантних і транспортних суден. Усього у складі військ ООН було понад 500 тис. осіб, з них 220 тис. американських, 250 тис. південнокорейських і 35 тис. військовослужбовців інших країн. Співвідношення сил на фронтах було майже рівним.

Протягом понад 30 років інформація про участь радянських льотчиків у Корейській війні мала гриф таємності, і лише у 80-х роках минулого століття вона почала з'являтися в ЗМІ та офіційних документах. Як відомо [3], 22 радянських льотчики за участь у боях Корейської війни стали Героями Радянського Союзу, з них двоє: капітан М. Сутягін і полковник Є. Пепеляєв збили найбільшу кількість літаків супротивника — відповідно — 21 і 20. Герой Японської, Корейської і В'єтнамської воєн, Герой Радянського Союзу, згодом генерал-майор авіації М.В. Сутягін з кінця 60-х років минулого століття був пов'язаний з Україною: служив начальником Харківського вищого військового авіаційного училища льотчиків, потім проживав у Києві, 1986 року похований на Байковому кладовищі.

Закінченню Корейської війни сприяли дві важливі події в країнах — головних супротивниках «холодної війни»: смерть радянського лідера Й. Сталіна 5 березня 1953 року і прихід до влади в США в січні 1953 року Президента Д. Ейзенхауера, перемога якого на президентських виборах у кінці 1952-го стала результатом невдоволення населення США зовнішньою політикою Президента Г.Трумена, великими людськими втратами у Корейській війні (157 530 загиблих та поранених), а також обіцянкою нового кандидата в Президенти припинити військові дії.

Хоча американські політичні та військові кола знали про участь радянської авіації та зенітної артилерії у війні в Кореї, вони приховували цю інформацію, побоюючись вимог американського суспільства застосувати санкції проти Радянського Союзу. На їхню думку, такі вимоги могли б мати непередбачувані наслідки, оскільки обидві сторони уникали розростання локального конфлікту в Кореї до рівня світової ядерної війни [3, 4].

Успіхи армій «Півночі» в грудні 1950 — на початку січня 1951 року збентежили адміністрацію Президента США Г. Трумена, якою цілком серйозно розглядалась можливість масштабного застосування ядерної зброї. Цього вимагав головнокомандувач військ ООН генерал Д. Маккартур. На щастя, цього не сталося, оскільки наявність атомної бомби в СРСР стало вирішальним стримувальним фактором у тій ситуації. Г. Трумен пізніше писав у своїх мемуарах: «...я просто не міг почати Третю світову війну». Водночас, виступаючи в Конгресі США, Держсекретар Дж. Маршалл відзначав, що у разі відсутності небезпеки втручання у конфлікт СРСР було б невідкладно здійснено атомне бомбардування військових об'єктів у Маньчжурії». Але в середині січня 1951 року наступ китайських і північнокорейських військ було зупинено.

Ціна військової перемоги могла б бути особливо високою особисто для Г. Трумена в контексті майбутніх президентських виборів у США,

в ході яких республіканський кандидат Д. Ейзенхауер різко критикував президента-демократа за провальну політику в Кореї. В результаті чергового наступу «сил ООН» «статус-кво» було відновлено, протиборчі сили, як і перед війною, зупинились на рубежі 38-ї паралелі. Ціна ж цих воєнних «вправ» із нічийним результатом була жахливою — до 4,5 млн людських життів, третя за чисельністю жертв війна в історії людства. За офіційними даними КНДР, за роки війни населення країни зменшилося на 1131 тис. осіб, хоча за деякими західними джерелами цей показник на кілька мільйонів більший. З боку Південної Кореї загинуло 147 тис. солдатів та офіцерів, 709 тис. військовослужбовців було поранено, 130 тис. пропали безвісти. Серед мирного населення загинуло 245 тис. південнокорейських громадян, не рахуючи тих, що пропали безвісти та поранених. За оцінками експертів, за роки війни на територію Кореї американськими ВПС було скинуто приблизно таку ж кількість авіабомб, яку в роки Другої світової вони скинули на Німеччину та Японію. При цьому «миротворці» ООН використовували тактику «випаленої землі», часто спрямовували свої атаки на цивільні об'єкти й активно застосовували напад, що в підсумку призвело до масштабних жертв серед мирного населення.

Мирні переговори, що почалися в липні 1951 року, кілька разів переривалися і супроводжувалися кровопролитними локальними боями з перемінним успіхом. Серед головних проблемних моментів переговорів були питання остаточної лінії розмежування сторін та проблема обміну військовополоненими. За деякими даними, в полоні сил «Півдня» перебували 96 200 корейців та 20 000 китайців. На іншій боці було 12 000 полонених, з яких південнокорейців — 7400. Відразу після смерті Й. Сталіна досить жорстка позиція СРСР щодо мирних переговорів кардинально змінилась, було чітко взято курс на прискорення завершення війни, з чим з радістю погодились як китайці, так і північнокорейці. Й. Сталін усіяко зтягував переговори, оскільки, на його думку, продовження війни на Далекому Сході відволікає сили американців та відтерміновує можливу дату початку третьої Світової війни в Європі, до якої СРСР не був готовий.

Після більш ніж дворічних переговорів, 27 липня 1953 року, було підписано Угоду про перемир'я, що поклало край Корейській війні, яка стала причиною роздільного існування двох корейських держав, що належать до єдиної цивілізації, мають спільну історію, культуру та традиції і водночас є ідеологічними, політичними і соціально-економічними антиподами. На жаль, Угода про перемир'я до цього часу не трансформувалась у мирний договір, що юридично не ставить остаточної крапки в Корейській війні. Навпаки — за минулі 60 років сформувався цілий комплекс проблем у субрегіоні, які загалом мож-

на охарактеризувати як «Корейську проблему», що є сьогодні головною загрозою регіональній безпеці в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР) і становить неабияку загрозу безпеці глобальній.

Головним наслідком Корейської війни стало закріплення розділення корейського народу та формування двох формально незалежних корейських держав, кожна з яких ставала частиною одного з двох протиборчих військово-політичних блоків часів «холодної війни». Відсутність же мирного договору про закінчення Корейської війни і сьогодні є однією з основних перешкод повномасштабного врегулювання на півострові та формування системи колективної безпеки в АТР.

Щодо формування механізму миру та безпеки в ПСА. Як відзначалося вище, наслідком кривавих подій перших днів війни було створення Командування військ ООН у Кореї — безпрецедентний в історії цієї організації випадок, яке формально існує і сьогодні, хоча й у сильно урізаному форматі. У 1994 році керівництво РК домоглося права власного управління національними збройними силами в мирний час. У 2012 році попередньо планувалося передача РК оперативного контролю над збройними силами у воєнний час, проте це рішення, яке у разі реалізації поставило б на порядок денний питання про доцільність подальшого існування Командування, було відстрочено. Із зростанням економічного та військово-технічного потенціалу РК зростає її бажання отримання більшої самостійності у вирішенні військово-політичних питань, що безпосередньо пов'язано з правомірністю подальшого перебування на півострові Командування військ ООН. Однак рішення про його розформування має бути прийнято після заміни чинної Угоди про перемир'я 1953 року дієвим механізмом забезпечення миру і безпеки на півострові. Ідея створення подібного механізму в ПСА з можливим подальшим його перетворенням у повномасштабну міжнародну регіональну організацію в останні роки активно обговорювалася в рамках ООН, а також в експертних і наукових колах [9, 10]. При цьому дійшли консенсусу щодо нових механізмів гарантування безпеки в субрегіоні, які мають будуватися на основі врегулювання «Корейської проблеми». Будь-яка інша фундаментальна основа формування таких механізмів викликає протидію окремих країн регіону. Так, проти обговорення у багатосторонньому форматі Тайванської або Тибетської проблем виступає КНР, Японія — теж заперечує обговорення питання посилення її Сил самооборони. Більшість країн регіону виступають проти багатостороннього обговорення двосторонніх територіальних суперечок, насамперед це стосується територіальних претензій Китаю на акваторію і острови Південно-Китайського (Парасельські і Спратлі) та Східно-Китайського морів (Сенкаку), а також претензій Японії на «північні території» — чотири острови Південно-Курильської гряди (Ітуруп, Кунашир, Хабомаї, Шикотан), що

перебувають під дискусивною юрисдикцією Росії. Сьогодні ще далеко до загального розуміння шляхів формування єдиного механізму безпеки в ПСА. Це завдання є довгостроковим, що передбачає на першому етапі створення заходів довіри, а надалі — побудову багатосторонньої структури колективної безпеки [11].

Ядерна проблема Корейського півострова виникла на початку 70-х років ХХ століття, коли південнокорейська адміністрація Президента Пак Чон Хі (1961–1979) розгорнула програму створення ядерної зброї, проте під тиском США відмовилася від її реалізації. КНДР в ті роки володіла експериментальним ядерним реактором, побудованим за сприяння СРСР і контрольованим МАГАТЕ. Пізніше Північна Корея розпочала секретні роботи зі створення ядерної зброї, які активізувалися у 80-ті роки. Подальший розпад СРСР та біполярної системи послабили міжнародні позиції КНДР, яка сприйняла цю ситуацію як «загрозу» і вирішила вийти з Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), активізуючи водночас програми створення «зброї ядерного стримування».

З початку 90-х років ядерна проблема стала предметом переговорів між США і КНДР, а в жовтні 1994 року було підписано Рамкову угоду про її врегулювання (Женевські домовленості), реалізація якої повинна була зупинити плутонієву програму КНДР і сприяти встановленню її відносин зі США. Проте у відповідь на посилення політики тиску США офіційний Пхеньян заявив про вихід з ДНЯЗ, припинення інспекцій МАГАТЕ і відновлення виробництва збройового плутонію. Вибухнула *«перша ядерна криза»* Північної Кореї. Подальше загострення спонукало до пошуку нової міжнародної посередницької структури. У серпні 2003 року з ініціативи Китаю почалися *«Шестисторонні переговори»*, що просувалися з великими складнощами і періодично переривалися у зв'язку з відсутністю довіри між КНДР та США. У лютому 2005 року КНДР офіційно оголосила себе ядерною державою. 19 вересня того ж року вдалося досягти компромісу — підписати Спільну заяву, в якій зафіксовані важливі домовленості з основ врегулювання ядерної проблеми. Північнокорейська сторона зобов'язалася припинити військову ядерну програму, повернутися в ДНЯЗ і допустити інспекторів МАГАТЕ на свої ядерні об'єкти. США підтвердили відсутність ядерної зброї в Південній Кореї і намірів силового вирішення проблеми. КНДР вдалося домогтися дозволу на мирне використання атомної енергії, чому спочатку противилися США. Однак формулювання Спільної заяви були досить розпливчастими і відкривали можливості для різних інтерпретацій. Вже в липні 2006 року Північна Корея заявила про припинення переговорів *«через ворожу політику США, спрямовану на повалення політичного ре-*

жиму» країни, і здійснила ракетні запуски. До вересня 2006-го ситуація ще більше загострилася, а 9 жовтня Пхеньян здійснив перше підземне випробування ядерного пристрою («друга ядерна криза»). У відповідь Рада Безпеки ООН прийняла резолюцію із засудженням КНДР та вимогою припинити такі дії, повернення до ДНЯЗ. Проти КНДР РБ запровадила також санкції. США, Японія та РК ввели ще жорсткіші обмежувальні санкції. У травні 2009 року КНДР провела друге випробування ядерного пристрою, у відповідь РБ ООН прийняла нові жорсткі санкції.

У 2010–2011 рр. напруженість зросла у зв'язку з військовими інцидентами в Жовтому морі (потоплення південнокорейського фрегата «Чхонан» та обстріл острова Енпхендо), які призвели до людських жертв. «Шестисторонні переговори» знову були перервані, при цьому КНДР як умову висунула вимогу про скасування санкцій РБ і початок прямого діалогу з США про укладення Мирного договору на заміну Угоди про перемир'я 1953 року. Сеул, зі свого боку, вимагала офіційних вибачень Пхеньяна за жертви подій у Жовтому морі. В результаті китайського дипломатичного посередництва був вироблений трьохетапний план відновлення переговорів: міжкорейські консультації; діалог КНДР–США; «Шестисторонні переговори». Хоча план був прийнятий усіма сторонами, його повноцінна реалізація і сьогодні виглядає складним завданням.

За інформацією США, сьогодні Північна Корея має близько 40 кг збройового плутонію, достатнього для виробництва 6-8 ядерних зарядів. Це провокує РК і Японію до порушення міжнародних зобов'язань у галузі нерозповсюдження та спричинює дискусії в цих країнах щодо власної ядерної зброї. На «Півдні» звучать заклики про повернення виведеної в 1992 році тактичної ядерної зброї США, з чим останні категорично не згодні. Разом з тим, наслідки війни в Іраку 2003 року та «революційні» події в Лівії 2011-го зміцнюють «проядерні» позиції в керівництві Північної Кореї.

У період «міжкорейської розрядки» 1998–2008 рр. сторони були близькі до остаточного вирішення питання про юридичне завершення Корейської війни, однак різке загострення міжкорейських відносин у 2010 році відсунуло таку перспективу. Сьогодні, через 60 років після підписання Угоди про перемир'я 1953-го, розв'язання могло б бути покладено на «Шестисторонні переговори», в рамках яких вже вироблений спільний підхід до вирішення ядерної проблеми. Головними сьогодні вбачаються такі завдання: відновлення «шестисторонніх переговорів»; денуклеаризація Корейського півострова; нормалізація відносин США–КНДР та Японія–КНДР; відновлення міжкорейського діалогу; створення механізму миру та безпеки в ПСА [9].

Водночас деякі експерти вважають передчасною ідею створення широкоформатної структури з гарантування безпеки і співробітництва в СА (про яку йшлося вище) на основі «шестистороннього механізму», враховуючи малу ефективність останнього в розв'язанні ядерної проблеми КНДР. Тим більше, що США залишаються послідовними противниками багатостороннього механізму безпеки в АТР, віддаючи перевагу своїм двостороннім союзам з країнами регіону (Японія, Південна Корея, Філіппіни, Таїланд, Сінгапур, Австралія) [10, 12].

Шляхи врегулювання «Корейської проблеми». Логіка розвитку світової спільноти свідчить, що тоталітарний режим КНДР не має довгострокової історичної перспективи. Тому питання його «історично законмірного скону» багатьма політиками і дослідниками, насамперед західними, уявляється лише питанням часу. Європейська постбіполярна історія та логіка сучасних процесів глобалізації підказує, що найвірогіднішим варіантом об'єднання двох Кореї (альтернативним федералізації або конфедерації за «китайською моделлю» — «одна країна — дві суспільно-політичні системи») є «німецька модель» — «поглинання» [13] Республікою Корея Північної Кореї з подальшим прийняттям єдиних політичних та економічних законів, відповідних принципам ліберальної демократії та ринкової економіки (за такою моделлю в кінці 80-х — на початку 90-х років ХХ сторіччя Федеративна Республіка Німеччина «поглинула» Німецьку Демократичну Республіку).

У контексті «логіки приреченості» КНДР її ядерний блеф і шантаж — єдиний спосіб виграти час і подовжити політичне життя режиму. При цьому Північна Корея не йде на нормальні переговори для пошуку миру і стабільності на півострові, оскільки політичний компроміс, пошуки загальної основи, лібералізація, демократизація та інформаційна відкритість призвели б до краху її тоталітарного режиму. З іншого боку, катастрофою для цього режиму може стати і продовження ядерних випробувань, що остаточно знецінить політику ядерного шантажу і сформує єдиний фронт країн «п'ятірки ПСА» на підтримку жорстких міжнародних санкцій проти КНДР. При виборі стратегії світового співтовариства (насамперед, зацікавлених країн ПСА) з врегулювання «Корейської проблеми» *виходять з такого* [13]: північнокорейський режим історично приречений; ядерні випробування КНДР позбавляють її такого дипломатичного козира, як шантаж; об'єднання Кореї найімовірніше відбудеться шляхом «поглинання» Півночі Півднем; для забезпечення перетворень в КНДР необхідні скоординовані зусилля країн ПСА-5 з її «залучення»; для проведення ефективної політики «залучення» необхідно створення надійних заasad забезпечення миру на півострові (підписання Мирного договору замість Угоди про перемир'я 1953 р.); країнам «п'ятірки» та ООН до-

цільно утриматися від активного реагування на політику блефу і ядерного шантажу з боку КНДР. Звідси вимальовується «дорожня карта» вирішення «Корейської проблеми». *Перший етап*: проведення тристоронньої зустрічі Китай–КНДР–США (або «шестисторонніх переговорів») з проблем: а) достовірність і така, що верифікується, відмова Північної Кореї від військової ядерної програми, б) нормалізація відносин США–КНДР, КНДР–РК). *Другий етап*: нормалізація відносин між КНДР та Японією. *Третій етап*: «Шестисторонні переговори» для надання КНДР юридичних гарантій безпеки (з боку США), надання економічної допомоги в обмін на реформи і відкритість [13].

Головну роль у врегулюванні «Корейської проблеми» відіграє зростаючий *фактор Китаю*, що визначає обережність, з якою поведуться американці в Кореї порівняно з їхніми діями в Іраку та Лівії. Головним пріоритетом Китаю, Росії та США в рамках переговорів є без'ядерний статус Корейського півострова та дотримання режиму нерозповсюдження, тоді як для КНДР, в чому її підтримують КНР та Росія, досить важливими є гарантії безпеки. Очевидно, що головна роль у врегулюванні «Корейської проблеми» належить США і КНДР, однак перспективи їхніх двосторонніх переговорів і сьогодні виглядають туманними, враховуючи діаметральну протилежність їхніх позицій [12, 14].

На думку експертів, у стратегічному плані США не зацікавлені у повному врегулюванні «Корейської проблеми», оскільки це поставило б під сумнів необхідність їхньої подальшої військової присутності в Південній Кореї, що суперечить американській стратегії, яка полягає у розвитку двосторонніх військових альянсів з Японією та РК, що забезпечують передове базування військ США, необхідних для військово-політичного домінування в АТР. Ймовірна логіка американської сторони полягає в тому, що підтримка деякого рівня напруженості на півострові дозволила б їм продовжити таку військову присутність, а за «сприятливого» розвитку ситуації — здійснити зміну режиму в КНДР та ліквідувати її державність. Такий розвиток забезпечив би США контроль над усім Корейським півостровом — стратегічно важливим районом, який розташований на перетині кордонів Китаю, Росії та Японії. Актуальність такого контролю визначається американсько-китайським суперництвом у регіоні, яке поглиблюватиметься із зростанням військової та економічної могутності КНР.

Китайський фактор у врегулюванні «Корейської проблеми» [15, 16]. «Корейська проблема» значною мірою негативно впливає на національні інтереси більшості країн ПСА, зокрема на життєво важливі інтереси КНР, що протягом усіх років розвитку конфлікту стимулювало активну участь Китаю у міжнародній діяльності з його розв'язання. Китайський фактор з перших днів Корейського конфлікту відігравав

величезну роль у процесі створення та розбудови КНДР і в подальшому розгортанні подій на півострові. Нагадаємо, що майже мільйонна армія китайських добровольців воювала на полях битв Корейської війни, захищаючи суверенітет іншої держави. За деякими даними, до півмільйона китайських громадян загинули в цих кровопролитних битвах. Значну роль зіграла КНР в процесі післявоєнного відновлення Північної Кореї, її економічного розвитку та зовнішньополітичної підтримки цієї країни на міжнародній арені. І сьогодні КНР відіграє провідну роль у переговорному процесі з урегулювання «Корейської проблеми», саме Пекін став ініціатором та місцем проведення багатосторонніх консультацій у форматі «Шестисторонніх переговорів», десята річниця початку яких відзначалася в серпні 2013 року.

Пекін є також головним торговельно-економічним партнером Пхеньяна, постачальником їй енергоносіїв, продуктів харчування та громадського споживання, головним інвестором економіки КНДР. За різними оцінками, частка КНР у зовнішньоторговельному товарообігу КНДР становить близько 60–80% [16].

Під час «першої ядерної кризи» Північної Кореї (1993 року) Китай не виявляв особливої політичної активності в згаданій сфері, аргументуючи це необхідністю принципового невтручання непричетних держав та вирішення проблеми безпосередньо залученими сторонами. Разом з тим, з початком «другої ядерної кризи» у зв'язку з виходом КНДР з ДНЯЗ (січень 2003 р.) Китай змінив свою стратегію і виступив у ролі ініціатора та організатора спочатку тристоронніх (США–КНР–КНДР) переговорів (квітень), а потім і «шестистороннього механізму» (США–РК–Японія–КНР–Росія–КНДР, серпень).

Китай має тисячолітні традиції історичних та культурних зв'язків з Кореєю, а з моменту заснування КНДР у 1948 році — разом з тісними політичними та економічними зв'язками зберігається значний вплив КНР на керівництво «Півночі», яке сьогодні переважає можливий вплив будь-якої іншої країни світу. Така політична та економічна залежність від Китаю служить однією з важливих складових міжнародного авторитету КНР. На думку міжнародних експертів, у разі ще більш активного залучення Китаю до вирішення «північнокорейської ядерної проблеми» ця країна могла б зіграти ключову роль у її остаточному розв'язанні.

Китай однозначно зацікавлений у денуклеаризації Корейського півострова і намагається стримувати КНДР від різких, провокаційних і непередбачуваних дій, які часом викликають відверте роздратування офіційних представників Китаю. Разом з тим КНР виявляє стриманість при міжнародному обговоренні питань щодо запровадження жорстких санкцій проти КНДР, намагається не допустити

цього, вважаючи, що міжнародні санкції можуть серйозно дестабілізувати і без того складну економічну та соціально-політичну ситуацію в одній з найбідніших країн світу. Водночас нерідко КНР безпосередньо сама робить власний конструктивний внесок у справу розробки та імплементації міжнародних санкцій проти КНДР. Такий, загалом обережний підхід Пекіна до зазначених питань спричинений, імовірно, побоюваннями, що економічний крах Пхеньяна, викликаний жорсткими міжнародними санкціями, може спровокувати гуманітарну катастрофу на Півночі, масовий голод, колапс економіки та величезні потоки біженців через китайсько-північнокорейський кордон.

Головний інтерес Пекіна щодо Північної Кореї, крім відмови останньої від власної ракетно-ядерної програми, полягає у збереженні миру на Корейському півострові, необхідності забезпечення внутрішньої політичної та економічної стабільності в цій країні, сприяння поступовому її економічному розвитку та реформуванню відповідно до «китайської моделі». КНР в принципі зацікавлена в мирному об'єднанні двох Кореї, проте на тих принципах, які перешкодили б можливому виходу збройних сил США до 1400-кілометрового китайсько-корейського кордону. Розвиток торговельно-економічного співробітництва КНР з КНДР сприяє і внутрішньому економічному розвитку північно-східних провінцій Китаю.

Останніми роками, в умовах періодично встановлюваної міжнародної економічної блокади КНДР, відзначаються високі темпи розвитку торговельно-економічного співробітництва Пхеньяна з Пекіном, чому сприяє активний політичний діалог між цими країнами на найвищому та високому рівнях. Відбувається досить інтенсивний обмін візитами делегацій двох країн на партійному та урядовому рівнях. Починаючи з 2011 року, КНР бере активну участь в інвестиційній діяльності та розвитку «торговельно-економічних зон» у Північній Кореї. Китайська сторона регулярно надає гуманітарну допомогу КНДР продовольством та постачанням енергоносіїв, підтверджує свою готовність і надалі надавати необхідну підтримку і допомогу північно-східному сусідові. За оцінками міжнародних експертів, нинішня ситуація на Корейському півострові та можливі сценарії її подальшого розвитку значною мірою залежать від стану китайсько-американського співробітництва (чи суперництва) і балансу сил у регіоні.

Саме військово-політична присутність Китаю є тим стримуючим чинником, який унеможливив розвиток ситуації в Північній Кореї за іракським або лівійським сценаріями. Сьогодні очевидним є той факт, що Китай стратегічно зацікавлений у збереженні КНДР, її реформуванні та стабілізації ситуації на Корейському півострові. Відповідно,

Пекін не зацікавлений в продовженні ракетно-ядерної програми Півночі, ескалації конфлікту та колапсі північнокорейського режиму.

Останній розвиток ситуації та перспективи. З кінця 2012 року спостерігався новий сплеск напруженості в регіоні. У грудні КНДР здійснила чергове випробування балістичної ракети середньої дальності, а в лютому 2013-го — утретє підірвала ядерний пристрій, що фактично спричинило «третю ядерну кризу». У першій половині березня Північна Корея заявила про наміри здійснити упереджувальний ядерний удар проти США та про вихід з усіх домовленостей, укладених з Південною Кореєю, у відповідь на резолюцію РБ ООН від 7 березня 2013 року, що засуджує проведення КНДР третього ядерного випробування. При цьому Пхеньян заявив про закриття кордону з «Півднем» та розірвання «гарячої лінії» зв'язку між керівництвом двох країн, а також про призупинення дії Угоди про перемир'я 1953 року. 30 березня КНДР заявила, що перебуває у стані війни з РК та про готовність завдати ракетно-ядерного удару по американських базах у Тихому океані. А 18–19 травня КНДР здійснила запуск чотирьох ракет ближньої дальності, що привелися поблизу Корейського півострова.

За оцінками західних фахівців, через 3–5 років розвиток ракетно-ядерної програми КНДР дозволить їй забезпечити успішну доставку ядерних боеголовок балістичними ракетами середньої дальності до американських військових баз в Японії, на Гуамі і, можливо, навіть західного узбережжя США. Водночас досягнення технічних можливостей завдати удару по Сеулу потребуватиме значно менше часу — від року до двох.

Нестримна мілітаризація та войовнича риторика керівництва Північної Кореї обґрунтовується режимом як відповідь та стримуючий засіб у відповідь на «ворожість» США та Південної Кореї. При цьому експерти виділяють п'ять головних мотивацій, що формують тактику керівництва КНДР: нагнітання напруженості із зовнішнім світом, мовляв, сприяє внутрішній єдності населення, зміцненню легітимності та авторитету молодого лідера країни, консолідації його влади; погрожуючи Заходу, Пхеньян вимагає економічної та гуманітарної допомоги від міжнародної спільноти у відповідь на послаблення своєї войовничої риторики; загрожуючи своїм сусідам «Північ» намагається «відірвати» США від своїх регіональних союзників. Подібна тактика Пхеньяна неодноразово використовувалась і продовжує використовуватися під час змін керівництва РК з метою перевірки «міцності» позиції сусіда. Так, останнє загострення можна пов'язати з приходом у лютому 2013 року до влади в РК нового Президента Пак Гін Хе.

На початку червня цього ж року уряд КНДР вперше за останні роки запропонував своєму південному супротивнику відновити мирний діалог. А в липні намітилися зрушення в питанні відновлення «шестисторонніх переговорів» — у ході Регіонального форуму АСЕАН з питань безпеки у Брунеї відбулася перша за три роки зустріч глав зовнішньополітичних відомств двох Кореї, на якій сторони узгодили питання про відновлення переговорів, «гарячої лінії» та прийняли рішення про продовження діяльності індустріальної зони Кесон на кордоні двох країн. Оскільки процес врегулювання на Корейському півострові має циклічний характер, то залишається лише сподіватися на те, що останній виток спіралі нового циклу стане більш результативним.

* * *

Сентенція класика світової наукової фантастики, винесена як епіграф до цієї статті, має, очевидно, алегоричний характер, оскільки для людської свідомості більш прийнятним та вживаним є інший відомий вислів — «Поганий мир кращий за хорошу війну». Проте у цьому конкретному випадку, коли сьогоднішній мир на Корейському півострові ускладнений ядерним шантажем, реальною загрозою застосування зброї масового знищення, а також жорстким внутрішнім тоталітарним тиском проти 25-мільйонного населення однієї з країн субрегіону, такий нетривкий мир цілком відповідає зазначеній алегорії.

1. Торкунов А.В. Загадочная война: Корейский конфликт 1950–1953 годов. — М.: РОССПЭН, 2000. — 310 с.
2. Ванин Ю.В. Война в Корее 1950–1953 гг.: Взгляд через 50 лет (Материалы международной научно-теоретической конференции). — М.: РОО «Первое марта», 2001. — 347 с.
3. Орлов А.С., Гаврилов В.А. Тайны Корейской войны. — М.: Вече, 2003. — 230 с.
4. Попов И.М., Лавренов С.Я., Богданов В.Н. Корея в огне войны: к 55-летию начала войны в Корее 1950–1953 гг. — М.: Кучково поле, 2005. — 544 с.
5. Урнов А.Ю. Война в Корее // Азия и Африка сегодня. — 2012. — № 9. — С. 62–69; № 10. — С. 64–67.
6. Стьюк У. Корейская война. — М.: АСТ, 2002. — 732 с.
7. Goulden J.C. Korea, the untold story of the war. — New-York: Mc. Graw-hill, 1983. — 690 p.
8. Halbersam D. The coldest winter: America and the Korean war. — New-York: Hyperion, 2007. — 719 p.
9. Денисов В. Есть ли выход из тупика // Азия и Африка сегодня. — 2011. — № 11. — С. 57–61.
10. Курнишова Ю., Кузнецов В. Проблемы формирования региональной системы безопасности в Азиатско-Тихоокеанскому региону // Стратегічні пріоритети. — 2011. — № 4. — С. 166–171.
11. Кулькин Д.В. Анахронизм «забытой» войны // Азия и Африка сегодня. — 2009. — № 10. — С. 27–31.

12. Жебин А.З. Переговоры по ядерной проблеме на Корейском полуострове: промежуточные итоги // Проблемы Дальнего Востока. — 2006. — № 1. — С. 52–62.
13. Михеев В.В. Глобализация и корейская проблема // Проблемы Дальнего Востока. — 2004. — № 2. — С. 23–29.
14. Жебин А.З. Ядерная проблема в Корее и интересы России // Азия и Африка сегодня. — 2005. — № 3. — С. 2–11.
15. Пак Сан Хун Сравнительный анализ подходов участников шестисторонних переговоров по ядерной программе КНДР // Дипломатическая служба. — 2012. — № 5. — С. 28–34.
16. Кирьянов О.В. У КНДР осталась одна опора — Китай // Азия и Африка сегодня. — 2012. — № 6. — С. 24–30; № 8. — С. 38–43.

Анотація. Історія, сучасний стан та перспективи корейського врегулювання. Автор описує один із тривалих регіональних конфліктів — «Корейську проблему», яка має особливе місце, будучи комплексною і багатовимірною.

Ключові слова: регіональний конфлікт, Південна Корея, Північна Корея, мирні переговори, «Корейська проблема».

Аннотация. История, современное состояние и перспективы корейского урегулирования. Автор описывает один из длительных региональных конфликтов — «Корейскую проблему», которая имеет особое место и является комплексной и многомерной.

Ключевые слова: региональный конфликт, Южная Корея, Северная Корея, мирные переговоры, «Корейская проблема».

Ihor LOSSOVSKY,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine,
«Kandidat» higher post-graduate degree in Physics and Mathematics*

HISTORY, CONTEMPORARY STATUS AND PERSPECTIVES OF THE KOREAN SETTLEMENT

*War is bad but peace
can be even worse....*

Ray Bradbury

Among regional conflicts, the so-called Korean problem occupies a special place, being complex and multi-dimensional. The complexity of the problem is down to both ideology and the political division of the Korean nation, as well as the issue of eliminating nuclear weapons from the Korean peninsula and the missile program of North Korea. The list of participants in the Korean war of 1950–1953 was complex, and it was this war that became a turning point for the processes that formed the «Korean problem» that today remains the principal threat for regional security in Eastern Asia and a major threat for global security. The Korean war, de-facto a world conflict, erupted five years after the end of the Second World War and led to the Cold War, having 50 countries from 5 continents participating in it this way or the other. Out of those 50, 16 countries were on the «South» side and had a mandate by the UN Security Council. Five countries which were participating in the conflict are Security Council permanent members. Before 1971 the place of the People's Republic of China (PRC) was taken by the Republic of China (Taiwan).

Western Experts believe that in 3 to 5 years the development of the nuclear missile programme of North Korea (officially the Democratic People's Republic of Korea) will enable a successful delivery of nuclear warheads by medium-range ballistic missiles to US military bases in Japan, Guam, and possibly even to the US West Coast. At the same time, achieving a technical possibility to strike Seoul in South Korea will take significantly less time – from one up to two years.

Unbridled militarization and war rhetoric by the leaders of North Korea are presented by the ruling regime as a response and a deterrent for their view of hostility by the USA and South Korea. Experts name five principle motivation points that influence the tactics of North Korea's

leadership. The points include: the increase of tension with the external world is supposed to be consolidating the population from the inside, as it will underpin the authority of the young leader of the nation, consolidating his power. Threatening the West, Pyongyang demands more economic and humanitarian aid from the international community as a response to its diminishing war rhetoric. When threatening its neighbours, «The North» tries to «tear away» the USA from their regional allies. Such Pyongyang tactics were used many times in the past and are still used every time when the leadership of South Korea is changed, to test how «strong» the position of its neighbour is. Thus, the last worsening in relations between the counties may be related to the coming to power of Park Geun-hye, the new President of South Korea as from February 2013.

At the beginning of June of the same year, for first time in the last several years the Government of North Korea made an offer to its Southern adversary to resume peace talks. And in July certain steps were undertaken to resume 6-sided negotiations. Namely, a meeting of Foreign Affairs Ministers of both Koreas took place for the first in the last three years within the framework of the ACEAN Regional Security Forum in Brunei, where the parties agreed upon the renewal of discussions and the re-instigation of a «hot-line». A further issue is the continuing operation of the Kaesong industrial area on the border of both countries. Given the cyclic nature of the settlement process on the Korean peninsula, we may only hope that this most recent iteration of the cycle will prove more efficient.

Ірина МАТЯШ,

доктор історичних наук, професор

ЄВГЕН СЛАБЧЕНКО: НОВІ ДОКУМЕНТИ ДО БІОГРАФІЇ

Упродовж останнього десятиліття ім'я українського діяча в еміграції та кіномитця Євгена Антоновича Слабченка (Ежена Деслава¹) після тривалого забуття набуло неабиякої популярності. Різні напрями діяльності, в яких він себе пробував реалізовувати в Україні, де народився, і у Франції, де відійшов у вічність (формування скаутських загонів, авангардистське кіно, заснування українського кіноархіву, упорядкування дипломатичної історії України, створення бібліотеки україніки), та його підкреслена українськість («этническую идентичность он берег нерушимо: думал и общался с друзьями по-украински»,² «щодо його національного

обличчя — це Українець свідомий»³) надзвичайно співзвучні сьогоденню. Можливо, тому постать Деслава-Слабченка привертає увагу діячів кіно та краєзнавців (наприклад, у вересні 2008 р. на замовлення Державної служби кінематографії було знято науково-популярний фільм «Євген Деслав. Фантастична подорож» (автор сценарію та режисер Леонід Череватенко); в Білій Церкві в 2011 році було засновано місцевий кінофестиваль сучасного експериментального кіно «Деслав Сінема Фест»; у Черкасах 2012 року створено Підготовчий курінь УПЮ імені Євгена Деслава тощо) та українських і зарубіжних науковців (діяльність митця на ниві кінематографа активно презентує відомий французький кінознавець українського походження Любомир Госейко⁴, про його співпрацю у Франції з різними журналами писав російський історик кіно Р.М. Янгіров⁵, листи Деслава-Слабченка з канадських архівів публікує професор о. Юрій Мицик⁶, автор цієї публікації вивчає діяльність Є. Слабченка щодо підготовки до видання «дипломатичної історії України» та створення українського кіноархіву у Франції)⁷.

В контексті таких досліджень непересічне значення має з'ясування маловідомих фактів біографії Є. Слабченка. Попри те що Любомир Госейко чи не найповніше висвітлив його життєвий шлях, багато питань щодо відомостей про життя та діяльність кіномитця залишаються відкритими і потребують з'ясування. Йдеться, зокрема, про документальне підтвердження точної дати народження та хрещення Євгена Слабченка та дівочого прізвища його матері, про причини різного написання псевдоніма Ежен Деслав (Євген Деслав, Деслав-Слабченко, D. Deslav), про правдивість його роботи в дипломатичних установах Української Народної Республіки, навчання в паризьких вишах, факт отримання «Оскара» та диплома Венеційського кінофестивалю (кінематографічної частини Венеційської бієнале «Міжнародної виставки кінематографічного мистецтва»), видання «Дипломатичної історії України», методи і способи формування його приватного документального зібрання тощо.

Ці відомості можна відтворити лише на підставі архівної інформації (насамперед, офіційного походження) як авторитетного історичного джерела. Відомо, що більшу частину приватного документального зібрання («архіву») Є.А. Слабченка обсягом «близько 5000 досьє» («20 деревляних скринь кожна приблизно по 30 кг»⁸: особисті документи, документи дипломатичних місій УНР та їх співробітників, фільми, кіносценарії, листування, відгуки про фільми, контракти з кінофірмами, газетні витинки, рукописи новел і сценаріїв, повні зібрання закордонних періодичних видань: «Офінор», «Вісник Союзу визволення України», фотодокументи тощо) Любомирові Госейку вдалося придбати в Аристиди Вирсти⁹, який той викупив у вдови Слабченка Деніз Слабченко-Борне¹⁰ невдовзі після смерті чоловіка в жовтні 1966 року за 10 000 доларів¹¹. Відомо також, що на запит Леоніда Череватенка через Національну комісію з питань повернення в Україну культурних цінностей Посольство України у Франції повідомляло про бажання Аристиди Вирсти продати архів. Однак цінне зібрання в Україну так і не потрапило¹², залишилося «на еміграції», як і його безпосередній утворювач і власник.

Водночас численні листи, особисті документи, фрагменти рукописів праць, унікальні фото кіномитця збереглися в інших закордонних колекціях: у фондах Василя Авраменка, Михайла Єремїва, Володимира Кубійовича та інших українських діячів у Бібліотеці та архівах Канади (Оттава, Онтаріо), в колекції Євгена Бачинського у Відділі спеціальних колекцій та архіву Бібліотеки Карлтонського університету (Оттава, Онтаріо), невеличка документальна збірка Є. Слабченка в м. Вінніпезі (провінція Манітоба), в архіві Осередку української культури і освіти (рукопис «Дипломатичної історії України», ілюстрації до нього; газетні витинки, присвячені творчості Євгена Деслава) та деяких інших установах. Надзвичайно суспільно

активний, Ежен Деслав комунікував із численними особами, установами, товариствами, мистецькими організаціями у Франції, Іспанії, США, Канаді, інших країнах, а також у радянській Україні та Росії. Така розгалуженість контактів, очевидно, була одним із засобів виживання емігранта на чужині: для здобуття роботи (навіть з урахуванням неабиякого хисту), на його думку, треба було послуговуватися саморекламою (цей метод він опанував досконало); для реалізації творчих задумів він потребував фінансове забезпечення, що зумовлювало постійні пошуки спонсорів та детальне роз'яснення їм авторських ідей (які часто не знаходили втілення); для гарантії більшого чи меншого добробуту на схилі віку збирали архіви як «ліквідний актив» (при цьому часто застосовували сумнівні методи); для поширення інформації про свої здобутки розсилали респондентам витинки з різних газет із коротенькими публікаціями про себе, написаними переважно самим Деславом-Слабченком тощо. Відтак у листах як найпоширенішому на той час способі комунікації Є. Слабченко викладав свої концепції і проекти, ділився сподіваннями і мріями, висловлював оцінки подій та вчинків осіб, скаржився і виправдовувався, пліткував, звертався з різноманітними проханнями і дорученнями, запрошував до участі в мистецьких проєктах та імпрезах. Епістолярій становить нині найбільший масив його архівної спадщини і дозволяє з'ясувати із застосуванням методу джерелознавчої критики деякі маловідомі чи суперечливі моменти його життєвого шляху та світоглядної позиції.

Цінні джерела до вивчення життя і діяльності кіномистця збереглися в українських архівах. Архівна інформація біографічного характеру (хоч і дуже розпорошена та мізерна за обсягом) міститься зокрема у фондах Центрального державного історичного архіву України в м. Києві, Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Державного архіву Черкаської області, Державного архіву Київської області та інших архівних установ.

В «українській складовій» джерельної бази до вивчення життя і діяльності Є. Слабченка є документально зафіксовані відомості про деякі важливі дати і факти його дитинства та юності, які дозволяють об'єктивно оцінити його вчинки та з'ясувати маловідомі моменти. Цікаво, що у виданій ще за життя Деслава-Слабченка «Енциклопедії українознавства»¹³ (1957), як і в деяких інших спеціальних довідниках¹⁴, у стислій біографічній статті «Деслав» (за псевдонімом, але зі справжнім ім'ям Євген) його названо кінорежисером із Києва 1900 року народження, нагородженим почесним дипломом міжнародного кінофестивалю у Венеції 1956 року. Очевидно, що Є. Слабченко не міг не знати про спотворені відомості про нього, бо ретельно збирав і зберігав усе надруковане про себе, більше того — сам активно продукував подібні дописи (як зазначалося у фейлетоні «Гуде Слава про Деслава» у вінніпезькій газеті «Новий Шлях» 1 вересня 1955 року, «всі комуніка-

ти, які появляються в пресі про п. Деслава, пише він сам, власноручно»¹⁵). Таким поєднанням справжнього імені з псевдонімом-прізвищем він почав послуговуватися навесні 1942 року, про що писав у листі до Є. Бачинського¹⁶ 30 березня 1942 року: «Коли будете писати, то до мого кіноімені додавайте ще і Слабченко, — вжиття псевдонімів для чужинців є від кількох днів у Франції заборонено. Цим кіноіменем я підписав більш ніж 120 французьких фільмів і ось маю! В листах пишть мені впрост пане Євгене та й годі»¹⁷. Відтоді Ежен Деслав став Євгеном Деславом, Євгеном Деславом-Слабченком, Євгеном Антоновичем та ін. На «сумнівність» дати його народження, зафіксованій у довідковій літературі, першим звернув увагу Ярослав Журовський у статті «Євген Деслав — забутий український кінорежисер», який одним із перших звернувся до постаті Ежена Деслава як одного «із тих небагатьох, хто зробив ім'я поза українськими колами»¹⁸. Очевидно, канадський автор мав доступ до колекції Євгена Бачинського, яку в червні 1976 року почали передавати до бібліотеки Карлтонського університету в Оттаві¹⁹, і міг також ознайомитися в розділі «Біографічні досье» з укладеною 1943 року біографічною довідкою про Євгена Слабченка, де вказувалася дата народження 8 грудня 1898 року, місце народження — Київ, дівоче прізвище матері — Радченко та факт проведення Таїнства Хрещення хлопчика в православну віру у Володимирському соборі Києва²⁰. Існує велика ймовірність, що цю довідку записано зі слів Є. Слабченка, оскільки впродовж тривалого часу вони мали епістолярні контакти, зумовлені спершу доволі дружніми стосунками і спільними планами.

Вірогідні відомості про дату та місце народження Євгена Слабченка запровадів до наукового обігу Л. Госейко²¹. Згідно з оприлюдненою ним інформацією, Євген Слабченко народився 8 грудня 1899 року в селі²² Таганча Канівського повіту Київської губернії (нині — Черкаська обл.) у родині Антона Федоровича та Єлизавети Іванівни Слабченків (дівоче прізвище матері — Золднер)²³. Обґрунтованість окремих дат біографії кіномитця в українських архівах перевіряв Леонід Череватенко²⁴. Відтак український кінознавець з'ясував документально зафіксовану дату народження Євгена Слабченка — 8 грудня 1899 року, чим підтвердив неправомірність інших версій, відтворених у довідковій літературі та пресі. Проте слід зауважити, що Леонід Череватенко не наводив посилань на архівні документи та повторив дівоче прізвище матері Євгена як Золднер. Натомість черкаські краєзнавці вважають, що дошлюбне прізвище матері було «Звонар», або «Зовнар», і вказують на її походження із сусіднього з Таганчею села Мартинівка²⁵. Загалом сучасні публікації в популярній літературі та краєзнавчі дописи переважно повторюють версію Любомира Госейка, найближчу до істини, і спираються на міфологізовану самим Слабченком власну біографію. Однак, з огляду на те що єдиним авторитетним джерелом у цьому питанні є метричний запис, а дописи і спогади Є. Слабченка є часто над-

то суперечливі, варто звернутися до метричних книг, що зберігаються в Державному архіві Черкаської області (ф. 931 «Колекція. Метричні книги записів актів цивільного стану»).

Запис про народження Євгена Слабченка внесено до метричної книги для записів про народжених, поєднаних шлюбом та померлих Свято-Покровської церкви містечка Таганча Канівського повіту Таганчанської волості Київської губернії за 1900 рік під номером 4 серед народжених хлопчиків 4 січня, в день хрещення. При цьому першим записано хлопчика, народженого 27 грудня 1899 року, за ним — народжених 2 і 3 січня, і лише за ними — Євгена, сина селян з містечка Таганчи православно-віросповідання Антона Федоровича Слабченка та його законної дружини Єлизавети Іванівни²⁶. Він став другою дитиною у молодій родині Слабченків. Наступний запис — про народження дівчинки 8 січня 1900 року. Причини запізнення з записом новонародженого в метричну книгу могли бути різними, приміром, стан здоров'я немовляти чи породіллі. В будь-якому разі між фактом народження і здійсненням метричного запису про нього минуло близько місяця. Цікаво, що подібну ситуацію можна спостерігати на прикладі запису про народження старшої сестри Євгена — Тетяни в метричній книзі тієї самої церкви за 1898 рік, тоді як дівчинка народилася 15 листопада 1897 року²⁷. У цьому випадку різниця між днем народження і днем здійснення метричного запису складала майже два місяці. З огляду на таку послідовність записів, що суперечила вимогам щоденної впродовж року реєстрації записів актів громадянського стану в хронологічній послідовності, можна поставити під сумнів і документально зафіксовану дату або розглядати її як випадкову за аналогією до дати наступного запису в метричній книзі — 8 січня. Однак вибір імені для хлопчика, яке селянським дітям переважно надавав священник за тодішніми правилами відповідно до місяцеслова за ім'ям святого, день ушанування якого відзначали впродовж наступних 7 днів після народження немовляти (часто дітей хрестили і давали їм імена саме на восьмий день, іноді — й на сороковий день, коли діти народжувалися дуже міцними і здоровими), збігався з днем ушанування мучеників Євгенія Кесарійського (10 грудня) та Євгенія Севастійського (13 грудня). На січень припадало лише вшанування мученика Євгенія Трапезундського (21 січня). Тобто зафіксована в метричній книзі дата народження, ймовірно, відповідає дійсності. При цьому причина внесення відомостей про народження дітей в родині Слабченків через місяць-два після народження поки що залишається без пояснення.

Таким чином, згідно з архівною інформацією, документально засвідчена дата народження Євгена Слабченка — 8 (20 — за новим стилем) грудня 1899 року. Батькові на той час було 29 років (він мав поважну посаду рахівника на цукровому заводі), матері — 28. Цей метричний запис містить також відомості про проведення таїнства хрещення хлопчика в православну віру. Його здійснив священник Євгеній

Трегубов із псаломщиком Андреем Лісовицьким у Свято-Покровській церкві містечка Таганча 4 січня 1900 року. Хрещеними батьками («воспреємніками») записані управитель Мартинівського маєтку графа Бутурліна Штепан Вячеслав Адальбертович²⁸ та дружина дворянина Олександра Коптева²⁹ Любов Михайлівна. Свої підписи у відповідній графі метричної книги вони не ставили³⁰. Ця процедура не була обов'язковою, однак відсутність підписів може свідчити принаймні про те, що точність запису не перевірялася, а можливо, і про те, що «воспреємніков» записали заочно. Той факт, що хрещеними батьками у родині селян названі управитель маєтку і дворянка, вказує на особливе становище Слабченків у Таганчі. А пояснити його можна, спираючись на інформацію, зафіксовану в документах архівного фонду 384 «Київська губернська комісія першого загального перепису населення у 1897 році, Київ» в Державному архіві Київської області. Згідно з отриманими особою, яка здійснювала перепис населення, відомостями, 46-річний Штепан Вячеслав Адальбертович, австрійський підданий реформатського віросповідання, уродженець м. Праги і випускник Празького сільськогосподарського інституту, на той час одружений із 41-річною Анною Степанівною, випускницею Київського духовного жіночого училища, яка народилася у відомому з кінця XV століття своїм монастирем с. Черепин Черкаського повіту (нині — Корсунь-Шевченківського р-ну Черкаської обл.), керував маєтком графа Бутурліна³¹. Хрещена мати (православна) незадовго до народження Євгена Слабченка стала дружиною управителя Мартинівського цукробурячного заводу — дворянина Коптева Олександра Яковича, уродженця м. Звенигородки Київської губернії (нині — Черкаська область) і випускника Харківського землеробного училища. Саме його помічником працював на заводі батько Єлизавети Іванівни Слабченко (матері Євгена) — міщанин Іван Фердинандович Золднер, 1842 року народження, німець за національністю, лютеранського віросповідання, виходець із Курляндської губернії, прописаний разом із дружиною у м. Туккум³². Приїхавши після закінчення Відавського повітового училища в Україну, він одружився з Радченко Ольгою Василівною, яка народилася в Таганчі, походила з селян, і була на шість років молодшою за нього³³. Їхня донька Єлизавета народилася в с. Степанці Київського повіту, де спершу на цукровому заводі працював батько, закінчила гімназію у Воронежі, а долю знайшла в Таганчі. В домі подружжя Золднерів мешкала також неодружена молодша сестра Ольги Василівни — Радченко Феодосія Василівна 1855 р.н. та хатня робітниця селянка Наталя Зацаринна з десятилітньою донькою³⁴. Відтак стають зрозумілими і причини такого кумівства, і посада рахівника на цукровому заводі для зятя — селянина Антона Федоровича Слабченка, який вчився лише в Таганчанському двокласному училищі³⁵. Водночас виникає й основа для пояснення однієї з «помилко» в

укладеній Є. Бачинським біографічній довідці про Ежена Деслава, де дівоче прізвище тещі названо як дівоче прізвище матері, однак пояснення такої «трансформації» ще вимагає досліджень. Слід зазначити, що в переписних листах родини, де відповідно до інструкції для переписувачів, якою вимагалось фіксувати щодо селян «непременно, какого они именно разряда», у графі 6 «Сословіе, состояніе или званіе» щодо Слабченків указано «крестьянин из владельческих». Тобто Слабченки (і по лінії батька Федора Кузьмовича (Косьмича) і матері Глікерії Михайлівни) походили з колишніх кріпосних селян. Батьки Антона Федоровича (обидва 1844 р.н.), корінні таганчанці, мешкали в рідному містечку поряд із молодією родиною в дерев'яному будинку, критуму соломою³⁶. Неподалік вела своє господарство і родина ще однієї сестри Антона Федоровича — Євдокії Федорівни, одруженої з Нестором Семеновичем Ковалем.

Тут-таки в Таганчі, в батьківському домі з «садком-парком» поблизу костелу, минуло дитинство Євгена. «Суддяньська цукроварня, ставок, стара, з солом'яною стріхою, хата діда»³⁷ та уманські ліси, якими мандрував із хлопчачками, на все життя закарбувалися в його спогадах. Крім Євгена і Тетяни в родині був ще син Микола. З ними також жила «при браті» молодша сестра батька — Слабченко Стефанида Федорівна, 1883 р.н. Євген зростав у різномовному родинному середовищі (дід по матері говорив німецькою, батьки вважали рідною російську мову, а дідусь Федір та неписьменна бабуся Глікерія говорили українською), але дуже рано усвідомив себе українцем. Початкову освіту хлопець здобув, вірогідно, у місцевому двокласному училищі. 1909 року його віддали на навчання до Білоцерківської гімназії. З метою підготовки документів для вступу було зроблено витяг з метричного запису від 1 квітня 1909 року³⁸. Відомості про навчання Є. Слабченка в гімназії не збереглися, втрачено під час Другої світової війни й архівний фонд Білоцерківської гімназії³⁹, окремі документи, утворені в її діяльності, відклялися зокрема в ф. 707 «Управління Київського учбового округу» Центрального державного історичного архіву України в м. Києві. Однак ані особової справи гімназиста Слабченка, ані будь-яких інших документів, які б висвітлювали його здобутки під час навчання (зокрема, згадувану в публікаціях про нього золоту медаль), серед цих документів виявити не вдалося. «Його наука в гімназії в часі війни певно не була бо їй не могла бути правильною, тож йому ще дуже много треба вчитися», — зазначав Юліан Бачинський⁴⁰, з яким незабаром Євгена Слабченка звела доля. А таку маловідому, але досить зромантизовану сучасними пластунами, пов'язану з Білою Церквою сторінку життя гімназиста-Слабченка, як формування скаутських загонів⁴¹, можна відтворити лише за спогадами та стислим дописом у пластунському часописі⁴² самого кіномитця. Його відповіді на анкету-запитальник для американської газети «Народна воля» (на той час голо-

вний редактор — д-р Матвій Стахів) про участь у скаутському русі збереглися у фонді Михайла Єремїва в Бібліотеці та архівах Канади (Mychailo Jeremijew fonds, 1999-00401-9)⁴³. З відповідей випливає, що формування загону скаутів у Білій Церкві розпочалося в травні 1917 року, тобто цей процес збігався в часі із закінченням Слабченком гімназії. Водночас в анкеті є інформація про очолювану ним нелегальну «невеличку українську групу в 10 чоловік головно старших клясів гімназії», створену в 1918 році у Білій Церкві за прикладом «нелегальної польської організації на чолі зі старшим скаутом біженцем з Кракова — Виковським»⁴⁴. При цьому зазначено, що «уніформи скаутської ми не носили, це було гімназістам не дозволено»⁴⁵. В іншому документі він вказує на те, що з серпня 1917 року уже перебував на державній службі як урядовець «Українського Генерального Комітету»⁴⁶. Тобто цей період його біографії також потребує подальших досліджень. Активну участь у створенні скаутського загону в Білій Церкві брав голова місцевої «Просвіти», учитель української мови Білоцерківської гімназії Модест Левицький (майбутній керівник Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Греції)⁴⁷. «Перший Білоцерківський курінь українських юнаків-скаутів» мав власне помешкання, бібліотеку, похідне спорядження. Відзнакою куреня був «національний кольор», складений з двох стрічок блакитних і двох жовтих 15 сантиметрів довжиною, що носився на лівому плечі, а гаслом — козацький заклик «Вартуй!». Подібні організації на початку 1918 року постали як відділення Білоцерківської у Ржищеві і Каневі та незалежна — виникла у Вінниці. Євген Слабченко згадував також про спробу організації в лютому 1918 року «разом із Лоським, Стешенком (сином міністра УНР), Гайдоковськими-Потаповичами дружини «олд-скаутів» у Києві з осідком в Київському Українському Клубі»⁴⁸, але жодного підтвердження діяльності цих осередків у буремні дні в лютому в Києві не збереглося. Більше того, син історика права, українського громадського та політичного діяча Костянтина Лоського — Ігор Лоський (1900–1936), який на той час навчався у 2-й київській Українській гімназії імені Кирило-Мефодіївського товариства, в січні 1918 року вступив до Студентського куреня армії УНР. Юнак став учасником битви під Крутами, в якій був тяжко поранений. У своїх спогадах «Крути» він назвав багатьох побратимів, але жодним словом не згадав про Є. Слабченка⁴⁹. «Синови міністра УНР» — Ярославові Стешенку, майбутньому бібліографу, книгознавцеві, дослідникові історії української книги, в лютому 1918 року ще не виповнилося й 14 років⁵⁰, а про його участь у створенні подібної організації невідомо. Щоправда, в київському Музеї видатних діячів української культури Лесі Українки, Миколи Лисенка, Панаса Саксаганського, Михайла Старицького збереглося фото Ярослава Стешенка в скаутській формі. Невідомо також про участь у цьому процесі представників дворянського роду Гайдовських-Потаповичів, зна-

ного в Київській і Полтавській губерніях. Зважаючи на те що представники родів Гайдовських-Потаповичів та Старицьких мешкали по сусідству на Полтавщині, можна припустити, що їхні нащадки мали контакти в Києві. У фондах ЦДАВО України зберігся закордонний паспорт урядовця УНР, однолітка Ярослава Стешенка — Володимира Гайдовського-Потаповича (народився 2 січня 1904 року), отриманого для виїзду до Тарнів з матір'ю Антоніною 1880 року народження⁵¹.

Немає також підстав вважати таким, що справді мав місце факт написання сімнадцятирічним Слабченком брошури «Український Скаутинг» чи ведення рукописного журналу з цією назвою. На запитання анкети «Де виходив журнал “Український Скаутинг”»? Хто видавав? Хто був редактором? Кілько вийшло чисел? Коли появились перше число? Коли останнє?» він відповів: «До могої відїзду з України про часопись Український скаутинг я нічого не чув»⁵². Відомо, що білоцерківські скаути знали про книгу Роберта Бейдена-Пауела «Скаутинг для хлопців» (1908) та видану за сприяння Івана Боберського працю засновника пластового гуртка в академічній гімназії у Львові Олександра Тисовського «Пласт» (1913), яку привіз їм легендарний серед пластунів Іван Чмола⁵³. Він з'явився у Білій Церкві у вересні 1918 року, коли згідно з Указом гетьмана П. Скоропадського від 23 серпня 1918 року там у складі Армії Української Держави під командуванням Євгена Коновальця почали формувати Окремий загін Січових стрільців⁵⁴. Дієвими учасниками стрілецтва ще на першому етапі створення цих формувань були активісти сокілського і пластового руху.

Цим шляхом, очевидно, пішов і Євген Слабченко. Спілкування з Січовими стрільцями, ймовірно, спричинило його прихід до лав вояків та участь у «всенациональній, величній повстанській стихії»⁵⁵. Як згадував колишній старшина УСС Степан Ріпецький (1894–1986), під час перебування в Білій Церкві Січові стрільці поповнили свій особовий склад: «Ціла 4-та сотня складалася з молоденьких новобранців із Білоцерківщини, які протягом тільки десятиденного вишколу стали такими добрими бойовиками, що в критичному положенні йшли на багнети проти багатократно сильнішого ворога»⁵⁶. Можливо, серед них був і Слабченко. Під час повстання «4-та сотня Мирона Мареніна» виїхала з Білої Церкви третім потягом до Фастова разом із 1-ю сотнею Івана Рогульського та «Директорією і Оперативним та Стрілецьким Штабом»⁵⁷. Особисте знайомство Є. Слабченка з головним отаманом могло відбутися й раніше. Юнак міг бути серед учасників зустрічі С. Петлюри зі старшинами Січових стрільців у Києві на початку березня 1918 року, де головний отаман особисто познайомився та декілька хвилин говорив із кожним⁵⁸. Позитивну роль у долі Є. Слабченка відіграв і той факт, що «Біла Церква зв'язала Симона Петлюру і Січових Стрільців у нерозривну дружбу та створила між ними відношення взаємного довір'я та відповідальности»⁵⁹.

Згідно з інформацією, яку містить нововиявлений у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ф. 3696 «Міністерство закордонних справ») документ за підписом Євгена Слабченка, з початку 1918 року його було «прикомандировано до Генерального Штабу», а з листопада 1918-го він був «ад'ютантом при отаманові Петлюрі», потім — «урядовцем з особливих доручень при Голові Директорії п. Винниченкові»⁶⁰. Тобто служба вісімнадцятирічного юнака перед його призначенням на дипломатичну посаду в оточенні провідників Директорії тривала менше двох місяців у полум'ї революції, й вимірювалася тижнями (В.К. Винниченка було обрано головою Директорії в Білій Церкві 14 листопада 1918 року). Зважаючи на схильність Є. Слабченка до неточностей у називанні установ, органів, посад і прізвищ, слід зазначити, що серед ад'ютантів головного отамана С.В. Петлюри відомі такі діячі: педагог і перекладач зі знанням кількох європейських мов, випускник філософського факультету Віденського університету Василь Бень (1885–1941 [1945]), старшина для особливих доручень у 1918 р., а з 15 січня по 29 травня 1919 року начальник Окремого залізнично-технічного корпусу⁶¹; військовий діяч та історик визвольних змагань Олександр Доценко (1897–1941), 15 грудня 1918 року призначений старшиною для доручень при головному отамані, у 1919–1922 роках — його особистий ад'ютант; рідний брат Симона Васильовича — Олександр Петлюра, який обійняв посаду ад'ютанта при Головному командуванні військ УНР у липні 1919 року⁶²; небіж головного отамана Степан Скрипник (майбутній Патріарх УАПЦ Мстислав, 1898–1993), який виконував обов'язки ад'ютанта С. Петлюри в 1920–1921 роках⁶³, а також автор відомої публікації «Петлюра і Пілсудський (в 16-ту річницю договору з 22 квітня 1920 року)» в «Україні молодій» (1936, ч. 4-5) Федір Крушницький⁶⁴ та директор Вербівської школи на Рівненщині Павло Гайовий⁶⁵. Очевидно, були й інші. Факт перебування Є. Слабченка на цій посаді документально не підтверджено.

Деякі документи неофіційного походження свідчать про те, що 19-річний Євген Слабченко, без належної освіти і знання жодної іноземної мови, в січні 1919 року потрапив до переліку осіб, включених до складу Надзвичайної дипломатичної місії УНР до Сполучених Держав Північної Америки, за протекцією голови Директорії В.К. Винниченка⁶⁶. Відповідь на запитання, чи працював насправді Євген Слабченко на дипломатичній посаді, як він про себе говорить у автобіографічних записках, містять документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ф. 3696 «Міністерство закордонних справ УНР», ф. 3752 «Надзвичайна дипломатична місія Української Республіки в Сполучених Штатах Америки, м. Вашингтон»). Наказом № 6 по Міністерству закордонних справ УНР від 11 січня 1919 р. його було призначено другим аташе Надзвичайної дипломатичної місії УНР

до Сполучених Держав Північної Америки⁶⁷. На посаду радників місії цим наказом було призначено Льонгіна Цегельського (його було замінено на Іллю Епштайна)⁶⁸, Юліана Бачинського, Максима Гехтера, секретаря — Віктора Казакевича, першого аташе — Андрія Шумицького, урядовців — Ісяя Баршака (Ілька Боршака) та др. Мойсея (Мусія) Кадеця⁶⁹. Очолив місію Євген Голіцинський, під керівництвом якого 7 із 8 призначених крім нього осіб (загальна штатна кількість була передбачена 13 осіб, заступника секретаря місії та двох урядовців планували набрати з українських емігрантів на місці) вирушили в нелегку подорож до місяця призначення через Відень і Берлін. Радник Ілля Епштайн виїхав окремо від інших через Одесу і до місії не приєднався. 20 лютого 1919 року Голова місії відправив у розпорядження МЗС УНР для призначення в кур'єрську службу Андрія Шумицького, 30 квітня залишив місію через стан здоров'я радник Максим Гехтер. Офіційне розпорядження про відкликання обох співробітників місії підписав на той час керівник Міністерства закордонних справ і міністр юстиції УНР Андрій Лівіцький лише 4 серпня 1919 року⁷⁰. Останнім містом зупинки членів українського дипломатичного представництва у США перед виїздом до Вашингтона був Копенгаген. А в травні від голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Копенгагені Дмитра Левицького надійшло повідомлення про ухвалу Директорії про відкликання Голови місії Євгена Голіцинського. Залишаючи посаду, він передав керівництво місією радникові Юліанові Бачинському⁷¹. Дозвіл на в'їзд до Америки надійшов у червні, однак отримали його лише двоє «з вцілілих» членів місії — виконувач обов'язків Голови та секретар. Др. Мойсей Кадець вирушив за океан за власним паспортом як громадянин США. Як таких, що не отримали дозволу на в'їзд, «аташе місії п. Євгена Слабченка і урядовця Ісяя Баршака» Юліан Бачинський відправив «назад на Україну, з порученням зголоситися в Міністерстві Справ Закордонних для нового призначення службового. На платню і на кошти подорожі на Україну отримали з каси Місії до розрахунку в Міністерстві Справ Закордонних: аташе п. Є. Слабченко 5.300 карб., а урядовець п. І. Баршак 4.500 карб.»⁷². Наказом міністра закордонних справ УНР Володимира Темницького його було офіційно звільнено «з 1-го липня с.р. зі служби в Міністерстві закордонних справ УНР з тим, що по повероті нормальних відносин на Вкраїні матимете право вернутися до служби в Міністерстві»⁷³. Євген Слабченко вирушив до Відня і деякий час залишався там, однак вирішив зберегти дипломатичну посаду будь-якою ціною. Він звертався до виконувача обов'язків Голови місії, Міністра закордонних справ УНР, знайшов спосіб заручитися підтримкою С.В. Петлори, і навіть звернувся до відповідних українських органів у США. 8 вересня Голова НДМ УНР в Румунії Кость Мацієвич передав своєму колезі у США телеграму за підписом головного отамана, в якій містилося розпорядження: «Старшина Слабченко повинен наново

зайняти свою посаду»⁷⁴. Передбачалося, що він має «догнати» місію, яка 1 серпня 1919 року уже прибула до Вашингтона. Решту членів місії така поведінка обурила. В офіційному листі до нового Міністра закордонних справ Максима Славинського Юліан Бачинський намагався роз'яснити ситуацію, наголошував на відсутності у звільненого аташе достатньої освіти, знань англійської мови, культури поведінки та усвідомлення своєї відповідальності як призначеного на дипломатичну посаду і резюмував: «В виду неможливості працювати спільно з п. Слабченком, всі ми подаємо до дипмісії і Ви, Пане Міністре, займіться зложенням нової Місії до Америки»⁷⁵. В неофіційному листі він був відвертішим: «...що до аташе місії Слабченка, то є се двадцятилітній хлопець, прийнятий до місії за протекцією Винниченковою — один з нещасливого типу з часів воєнних — [...] людей, які нічого не знають, але через якісь спеціальні обставини вміють добитися в круги визначніших і думають, що вони вже скінчені люди і всьо має кластися їм перед ноги — і “сама Директорія не має їм що розказувати”. Се той тип з часу воєнного, про який я думаю, що це нещастя для України — люди зіпсуті, незвичайно зарозумілі, і до ніякої роботи не то публичної але й над самим собою неспосібні, думаючи, що вони вже скінчені люди. Не можу зрозуміти як такого [...], як сей Слабченко можна було поручати до дипломатичної місії і до того ще, не як звичайного урядовця, а як аташе місії. Се є незвичайне легковажене самої справи і обовязків місії. Слабченка, думаю, не повинно ж, приймати ще тепер до якої державної служби, і по доброму треба виложити йому, що йому треба передовсім учитися і учитися, тому хай запишеться в університет і серйозно ab ovo зачне працювати над собою. Щодо його національного обличчя — се українець свідомий»⁷⁶. В результаті цього листування, відсутності візи та деяких інших обставин юнак до Вашингтона не потрапив. Він залишився на деякий час у Відні, згодом мешкав у Празі, потім перебрався до Парижа, де в середині 1920-х років почався новий етап його життя.

Нижче подано добірку нововиявлених документів із фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України та Державного архіву Черкаської області. Лист Ю. Бачинського надруковано на бланку Надзвичайної дипломатичної місії УНР у США (Ukrainian Diplomatic Mission), зберігся також рукопис із численними правками тексту цього листа (ф. 3752, оп. 1, спр. 2, арк. 20–23). Заява Євгена Слабченка написана від руки. На верхньому полі помітка канцелярії: «Приказ про звільнення з днем 1/VII 19 ч. 5», вхідний номер 142/93 від 4 липня 1919 року та резолюція за підписом В.М. Темницького: «З огляду на ухвалене Кабінетом Народніх Міністрів скорочення стану урядовців по всіх державних урядах звільняємо з днем 1 липня с. р. п. Євгена Слабченка зі служби в Міністерстві закордонних справ і заряджуо

виплатити йому ліквідаційну належність по приписам». На підставі цієї резолюції прохачеві спрямовано відповідь.

Пропущені фрагменти в деяких листах позначено знаком: [...]. Орфографічні, стилістичні та пунктуаційні особливості тексту збережено. Документи друкуються вперше.

Автор висловлює щире вдячність за сприяння в архівній евристиці колегам-архівістам: директору Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України Н.В. Маковській, заступнику директора Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України О.Б. Берковській, директору Державного архіву Черкаської області Т.А. Клименко, директору Державного архіву Київської області С.А. Каменевій та О.В. Гураль заступникові директора з наукової роботи Музею видатних діячів української культури: Лесі Українки, Миколи Лисенка, Панаса Саксаганського, Михайла Старицького.

№ 1

Витяг з метричної книги для запису народжених, поєднаних шлюбом та померлих Свято-Покровської церкви містечка Таганча Канівського повіту Таганчанської волості Київської губернії за 1900 рік.

Счет родившихся мужеска пола — 4

Месяц и день рождения — Декабрь 8. 1899 г.

Месяц и день рождения — Январь. 4

Имена родившихся — Евгений

Звания, имена, отчества и фамилии родителей, и какого они вероисповедания: м. Таганчи крестьяне Антон Федоров Слабченко и его законная жена Елизавета Иванова оба православне. Священник Евгений Трегубов. Псаломщик Андрей Лисовецкий.

Звание, имена и отчества восприемников: Управляющий Мартыновским именем Вячеслав Адальбертович Штепан и Любовь Михайлова дворянина Александра Копцева жена

Кто совершал таїнство крещения: священник Евгений Трегубов с псаломщиком Андреем Лисовецким

Рукоприкладство свидетелей записи по желанию: Не было

Державний архів Черкаської області. — Ф. 931. — Оп. 1. — Спр. 1884. — Арк. 35 зв. —36.

№ 2

Звернення Є.А.Слабченка до Міністра закордонних справ УНР В. М. Темницького

Відень, 4 липня 1919 р.

До П. Міністра Закордонних Справ

Української Народної Республіки
Аташе Місії до Америки
Євгена Слабченко

Прохання

П. Радником Бачинським⁷⁷ Т.В.О. Голови Місії до Америки, я був відкомандирований в распоряження п. Міністра⁷⁸. З огляду на те, що на дальнійше перебуття у Відні я не маю ніяких грошей, прошу п. Міністра або дати мені якусь посаду або наказати видати мені належні по закону ліквідаційні гроші і гроші на подорож до України. На Державній Службі я знаходжусь з 17 року. В серпні 1917 року був урядовцем Укр[аїнського] Генерального Комітету, потім Секретаріату Внутрішніх Справ, з початку 1918 р. був відкомандирован до Генерального Штабу. У листопаді 1918 р. був Адьютантом при Отаманові Петлюрі, потім урядовцем з особливих доручень при Голові Діректорії п. Вінниченкові.

Пропоную також п. Міністру себе, яко дипломатичного кур'єра на Україну, позаяк я так чи инше буду їхати через Славію, Болгарію на Одесу.

Відень

4/VII 19 р.

Є. Слабченко

ЦДАВО України. — Ф. 3696. — Оп. 1. — Спр. 41. — Арк. 15.

№ 3

Лист Міністерства закордонних справ УНР за підписом В.М. Темницького до Є.А.Слабченка з повідомленням про звільнення з дипломатичної посади

Відень, 10 липня 1919 р.

До

Вп. Пана

Євгена СЛАБЧЕНКА,

Аташе НДМісії до Сполучених Держав Америки

тепер у В і д н и.

З огляду на ухвалене Кабінетом Народніх Міністрів скорочення стану урядовців по всіх державних урядах звільняю Вас з днем 1-го липня с.р.зі служби в Міністерстві закордонних справ УНР з тим, що по повороті нормальних відносин на Україні матимете право вернути до служби в Міністерстві.

Припадаючу Вам по приписам закона ліквідаційну належитість одержите в посольстві УНР у Відни.

Міністр закордонних справ
Української Народної Республіки В. Темницький
ЦДАВО України. — Ф.3696. — Оп. 1. — Спр. 41. — Арк. 16.

№ 4

*Витяг із телеграми до Посольства УНР в Австрії за підписом
С.В.Петлюри
Бухарест, 8 вересня 1919 р.*

Передаємо витяг телеграми Директорії з 8 вересня 1919 року № 555 — прошу оповістити посольство в Відні про розпорядження Міністра Темницького, котрим він усунув українського аташе в Америці старшину Євгена Слабченка, є відвоlane (wiederrufen). Старш[ина] Слабченко повинен наново прийняти свою посаду. Запропонуйте Темницькому Іменем Директорії і Правительства повернутися негайно до Камінця. Посольство в Відні повинно негайно видати Свідоцтво Слабченкові на підставі моєї телеграми. Посольство в Відні повинно поінформувати старш[ину] Слабченко на адресу Відень, готель Елізабет Велінгассе про мій наказ негайно виїхати до Америки щоб догнати Місію яко мій спеціальний уповноважений. Підписав Петлюра № 51.

Шеф Укр[аїнської] Місії в Бухаресті Мацієвич
ЦДАВО України. — Ф. 3752. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 82.

№ 5

*Лист виконувача обов'язків Голови Надзвичайної дипломатичної
місії УНР у США Ю. Бачинського до Міністра закордонних справ
УНР М. Славинського про ситуацію щодо звільнення Є.А.Слабченка
Вашингтон, 11 листопада 1919 р.*

До Високоповажаного пана
Міністра для закордонних справ У Н Р
М. Славинського

Високоповажаний пана міністре!

Нині отримав я лист з Копенгаги від п. Євгена Слабченка, в котрім він повідомляє мене, що наказом п. Головного Отамана Петлюри він, то є — п. Слабченко позостає на дальше аташе Місії у Вашингтоні а розпорядок був міністра для закордонних справ п. В. Темницького, котрий звільнив його з посади аташе є знесене. По одержаню сего листа, я по нараді з решта Панами з Місії, вислав до Вас, п. Міністре кабель, з прозьбою здержати виїзд п. Слабченка до америки, до часу, коли Ви отримаєте в справі назначення його наново аташе нашої Місії письмений доклад. Той доклад я Вам отсе прекладаю.

Передовсім мушу подати Вам, Пане Міністре, до відома, що був, міністер п. В. Темницький, видав наказ про звільнення п. Е. Слабченка з посади аташе місії у Вашингтоні по попереднім вислуханням п. Слабченка і мене п. Слабченка відіслав з Місії назад на Україну я, а відіслав п. Слабченка тому, що Вашингтонське правительство згодилось впустити до Америки лише двох членів Місії — мене, як голову Місії, і п. В. Козакевича, як секретара Місії. Більше членів вашингтонське правительство рішучо відказалось впустити до Америки. Третій член Місії др. Кадець як горожанин американський, дістав ся до Америки на американський пашпорт. Крім сего я бачив ся змушений відіслати п. Слабченка назад на Україну ще й тому, що п. Слабченко став не лише із-за своєї цілковитої нездарності до праці непотрібним в Місії, але своїм аrogанським⁷⁹ поступованнем сей неможливим. Просто неможливою стала всяка колегіяльна праця з ним. Тож увиду сего, прошу Вас Пане Міністре, звольте представити ще раз сю справу Пану Отаманови Петлюрі і просити його, щоби він свій наказ щодо п. Слабченка цофнув⁸⁰.

Се прохане не лише моє, але і решта членів Місії. Коли би однак п. Отаман Петлюра уважав, що такого наказу цофнути не може то прошу на той случай прийняти до відома заяву, яку я отсе в імени моїм і решти панів з Місії до Ваших рук складаю, що в виду не можливости працювати спільно з п. Слабченком, всі ми подаємо се до димісії і Ви, Пане Міністре, займіться зложенням нової Місії до Америки.

Залучаю ту копію листу п. Слабченка і копію наказу п. Отамана Петлюри⁸¹. Звергаю увагу Вашу, Пане Міністре, на тон листу п. Слабченка а особливо на його в листі, щоби Ви бачили, як лише аташе Місії до голови Місії. Наконєць, кінцеві уваги в листі, що «Національний Комітет є поінформований» має значити, що поінформований є «Народний комітет» в Нью-Йорку⁸². Сей Комітет дійсно зістав поінформований, та власне із-за сего я мушу що ту з цілою рішучості запротестувати, що п. Слабченко важив ся чисто внутрішні справи Місії виволікати перед посторонне форум і то ще в спосіб, немовби то форум мало бути якоюсь висшою інстанцією для Місії.

Для п. Слабченка є така моя рада, щоби він, так ще молодий бо ледви 20-літній, замість бавитися в дипломатію, вернув ся до науки⁸³. Він шойно скінчив гімназію і та його наука в гімназії, в часі війни певно не була бо й не могла бути правильною, тож йому ще дуже много треба учитися. Колиж він вважає, що він уже свої науки покінчив, то най йде на службу українській армії, яка так потребує тепер жовнірів-патріотів. Правда, п. Слабченко мав оповідати в Місії, що він їде до Америки ще й з особливим порученєм Президента Директорії п. В. Винниченка — студіювати американські методи виховання молодіжи, і предложити про се Директорії доклад. Та я не можу припустити, щоби п. Винниченко був так простодушний, щоби

до такої студії, для якої Англія, Німечина, Франція і інші держави висилають комісії зложені із їх найкращих педагогів, міг вислати п. Слабченка, котрий — поминувши се, що не знає англійської мови — не знав би навіть — се моє переконане — як ставити питання в якій небуть справі з обсягу педагогії.

При тій нагоді бажаю ще Вам, Пане Міністре, подати до відома ще дещо про справи місії — оскільки можливо є ту, в звичайнім листі, який я із-за нагlosti справи дотично п. Слабченка, змушений Вам вислати. На жаль, правительство Злучених Держав тому, що не визнало ще Української Народної Республіки — не признає Місії права на кур'єра, і я повні доклади для Вас можу вислати Вам лише, як найдець відповідна нагода, як се було в серпні с. р., коли я передав через чеського посольства посилку для п. Темницького на ваші руки, чи Ви, Пане Міністре, одержали єї? Так і тепер мушу ждати на таку нагоду. Все ж таки хочу і ту вже, се що можна, подати Вам до відома.

Правительство Злучених Держав відносить ся до Української Народної Республіки з резервою. Стоїть на становищі привернення єдності земель давньої Росії, з виїмкою Польщі і Фінляндії, — хоч і признає принцип федералістичний. Се однак становище не є дефінітивне — при змінених обставинах воно може бути змінене. Тепер ходить передовсім о знищене большевізму і привернення можливого ладу на території давньої Росії. Права на само означення правительство вашингтонське народам давньої росії не відмавляє — воно однак стане актуальним доперва тоді, коли большевизм буде знищений і лад привернений. Се є основна теза яку я дістав при першій конференції в міністерстві для закордонних справ. Тої тези держиться правительство вашингтонське і тепер.

Що дотикає американського загалу — оскільки він є поінформованийий і зацікавленийий в українській справі — то про се доброго мало що можна сказати. Злучені Держави несть непосредно заінтересовані східною Европою — і загал американців не виявляє тому якоїсь більшої цікавості в східно-європейських справах, з виїмкою хіба, оскільки ходить о здавлене большевізму в Росії — щоб він не перекинувся звітам до Америки. Через те американський загал держиться в справі східної Европи шаблону, зложеного в Парижі — що росія має бути відбудована в своїх давних границях, — з виїмкою Польщі і Фінляндії [...].

ЦДАВО України. — Ф. 3752. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 15–16.

¹ Творчий псевдонім, який він взяв у Франції в 1920-х роках, у значенні «зі слов'ян», від 1942 р. написання псевдоніма змінилося.

² Янгиров Р.М. Евгений Слабченко / Эжен Деслав: от журналистики к экрану // Вестник РГГУ. — 2007. — № 9 (07). — С. 141.

³ ЦДАВО України. — Ф. 3695. — Оп. 1. — Спр. 67. — Арк. 5 зв.

- ⁴ Див., зокрема: Госейко Любомир. Про архів та дещо з архіву Євгена Деслава // KINO-KOLO. — 2005. — № 27. — С. 29–35; Ombre blanche, lumière noire. Eugène Deslav; Textes et documents / Introduction par Lubomir Hosejko; Centre national d'art et de culture Georges Pompidou. — Paris, 2004. — 36 p.; ill та ін.
- ⁵ Янгиров Р.М. Зазнач. праця.
- ⁶ Листування Євгена Деслава / упоряд., вступна стаття і коментарі о. Юрія Мицика; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України. — К., 2009. — 359 с. — (Серія «Джерела з історії української еміграції». — т. 4); *Мицик Юрій*. З кореспонденції кінорежисера Євгена Деслава // Пам'ятки. Археографічний щорічник. — К., 2008. — Т. 9. — С. 126–168; *Мицик Юрій*. З листування кінорежисера Євгена Деслава // Наукові записки. Історичні науки / Національний університет «Острозька академія»; Українське історичне товариство. — Вип.11. — Острог, 2008. — С. 83–86; *Мицик Юрій*. З архівної спадщини Євгена Деслава // Кіно-Театр. — 2009. — № 2 (82). — С. 35–38; № 5 (79). — С. 25 та ін.
- ⁷ *Матяш І*. Дипломатична історія України могла побачити світ в середині 1960-х... // Україна дипломатична: наук. щорічник. — К., 2007. — Вип. 8. — С. 218–229; Матяш І. «Головна справа життя» (з листування українських дипломатів Євгена Деслава і Михайла Єремїва) // Там само. — К., 2013. — Вип. 14. — С. 419–463.
- ⁸ *Череватенко Леонід*. Необхідні доповнення про те, як «Фантастична візія» Євгена Деслава потрапила в Україну // KINO-KOLO. — 2004. — № 21. — С. 95.
- ⁹ Вирста Аристид Йосипович (1922–2000) — музикознавець, скрипаль, педагог, громадський діяч. Народився на Буковині. Навчався в Паризькому університеті (1953–1955), член Товариства французьких музикознавців (1956) та Міжнародного товариства музикознавців (1958), нагороджений Орденом французького Почесного легіона (1958). Президент Комітету за ушанування пам'яті Т.Г. Шевченка у Франції (1961–1969). Член (1964), президент (1968) Академічної української асоціації в Парижі. За його ініціативою в Парижі було встановлено пам'ятник Т. Шевченку (1978), випущено у Франції ювілейні медалі Т. Шевченка, княгині Анни Ярославни і княгині Ольги.
- ¹⁰ Див.: *Госейко Л.* Про архів та дещо з кіноархіву Євгена Деслава... — С. 31.
- ¹¹ *Череватенко Леонід*. Необхідні доповнення про те, як «Фантастична візія» Євгена Деслава потрапила в Україну // KINO-KOLO. — 2004. — № 21. — С. 95.
- ¹² Там само. — С. 94–95.
- ¹³ Енциклопедія українознавства. Словникова частина / гол. ред. проф. Вол. Кубійович. — Париж; Нью-Йорк: Молоде життя, 1957. — Т. 2. — С. 504.
- ¹⁴ Наприклад: Dictionnaire du cinéma: A–K / Editions Larousse. — Paris, 1992. — 111 p.
- ¹⁵ Див.: Листування Євгена Деслава / упоряд., вступна стаття і коментарі о. Юрія Мицика... — С. 334.
- ¹⁶ Бачинський Євген Васильович (1885–1978) — видатний церковний і громадсько-політичний діяч, журналіст, дипломат, архієпископ УАПЦ (С). Представник віденського відділу Союзу Визволення України у Швейцарії (1915–1917), редактор «Вісника СВУ» («La Revue Ukrainienne»), видавець і редактор церковного журналу «Еклезія». В 1917–1919 — заступник директора українського пресового бюро, редактор тижневика «L'Ukraine et le Budget russe». Тимчасовий консул УНР у Швейцарії (1918). Генеральний секретар «Українсько-Швейцарської Торгової Палати» (1919–1922). Засновник «українського Архіву Швейцарії» (1935). Директор допоміжного комітету українського «Червоного Хреста» на чужині (1939), засновник Центрального комітету допомоги «Українського Червоного Хреста» в Женеві. 7 травня 1955 р. хіротонізований на єпископа УАПЦ (Соборноправної) для Західно-Європейської єпархії УАПЦ з осідком у Швейцарії (парафія Ружмон).
- ¹⁷ Листування Євгена Деслава / упоряд., вступна стаття й коментар о. Юрія Мицика... — С. 32.

- ¹⁸ *Журовський Ярослав*. Євген Деслав: забутий український кінорежисер // Дзвін. — 1993. — № 7-9 (585-587). — С. 116. Стаття вперше з'явилася 1984 року в канадському «Journal of Ukrainian Studies» (т. 9, № 2, с. 87–93).
- ¹⁹ Детальніше див., зокрема: *Матяш І.* Архівна україніка в Канаді: історіографія, типологія, зміст. — К., 2008. — С. 67–70.
- ²⁰ Див.: The Batchinsky Collection of Carleton University Library: Finding Aid / Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, University of Alberta; Prepared by John S. Jaworsky and Olga S.A. Szkabarnicki; Ed. By Jeremy Palin. — Edmonton, 1995. — 101 p.; Архівна україніка в Канаді: довідник / упоряд.: І. Матяш (керівник), Р. Романовський, М. Ковтун та ін.; Держкомархів України, Укр. наук.-дослід. ін-т архів. справи та документознавства, Канад. ін-т укр. студій Альберт. ун-ту. — К., 2010. — С. 689–694.
- ²¹ Український представник французького кіновангарду: (Євген Деслав (Слабченко) / Л. Госейко // Хроніка 2000. — 1995. — № 2-3. — С. 294–299; *Госейко Любомир*. Про архів та дещо з архіву Євгена Деслава // Kino-kolo. — 2005. — № 27. — С. 29–36 та ін.
- ²² Містечко Таганча Канівського повіту Таганчанської волості Київської губернії в публікаціях французького автора назване селом.
- ²³ *Госейко Л.* Про архів та дещо з кіноархіву Євгена Деслава // Кіно-Коло. — 2005. — № 27. — С. 33.
- ²⁴ Див.: *Череватенко Леонід*. Невідомий ювіляр // Кіно-Театр. — 1999. — № 6. — С. 22–23.
- ²⁵ *Кравець Андрій*. Всесвітня слава Євгена Деслава: режисер, якого вважали французом, був родом з Черкащини. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pres-centr.sk.ua/print/news-39164.html>
- ²⁶ Державний архів Черкаської області. — Ф. 931. — Оп. 1. — Спр. 1884. — Арк. 35 зв.–36.
- ²⁷ Там само. — Спр. 1860. — Арк. 144–145.
- ²⁸ Метричний запис містить помилку: по батькові Вячеслава Штепана — Адальбергович.
- ²⁹ Метричний запис містить помилку: прізвище Коптев записано як «Копцев».
- ³⁰ Державний архів Черкаської області. — Ф. 931. — Оп. 1. — Спр. 1884. — Арк. 36.
- ³¹ Державний архів Київської області. — Ф. 384. — Оп. 7. — Спр. 9. — Арк. 188 зв.–189.
- ³² Там само. — Арк. 206 зв.–207.
- ³³ Там само.
- ³⁴ Там само. — Арк. 206 зв.
- ³⁵ Там само. — Арк. 9 зв.–10.
- ³⁶ Там само. — Спр. 5. — Арк. 267 зв.
- ³⁷ *Госейко Л.* Про архів та дещо з кіноархіву Євгена Деслава // Кіно-Коло. — 2005. — № 27. — С. 33.
- ³⁸ Державний архів Черкаської області. — Ф. 931. — Оп. 1. — Спр. 1884. — Арк. 35 зв.
- ³⁹ Див.: <http://bila-tserkva-mr.archives.kiev.ua/>
- ⁴⁰ ЦДАВО України. — Ф. 3752. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 15 зв.
- ⁴¹ Скаутинг (англ. *scouting*) — міжнародний неполітичний молодіжний рух, мета якого полягає у формуванні у молоді здатності відігравати важливу роль у суспільстві через фізичний, інтелектуальний та розумовий розвиток. Засновником скаутингу вважають генерал-лейтенанта британської армії Роберта Бейден-Пауела, а його книжку «Скаутинг для хлопців» (Лондон, 1908) — основоположною працею для скаутської роботи в різних країнах.
- ⁴² Див.: Деслав Євген. Пласт на Україні // Молоде життя: Журнал українського Пласту. — Прага, 1933, квітень. — Чис. 5-6 (81-82).
- ⁴³ Написану за матеріалами анкети інформацію опубліковано (з помилками в прізвищах) у газеті «Народна Воля» (Скрентон) 29 червня 1967 року. Републікацію див.: Пластовий шлях. — 1998. — Чис. 3 (119). — С. 10–12. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.plast.org.ua/history/beginningofplast/bachynskysuz/?dest=printer>

⁴⁴ Бібліотека та архіви Канади, Mychailo Jeremijew fonds, 1999-00401-9, Anniversaries, ND 1924-74, Vox 1.

⁴⁵ Там само.

⁴⁶ ЦДАВО України. — Ф. 3696. — Оп. 1. — Спр. 41. — Арк. 15.

⁴⁷ Левицький Модест Пилипович (1866–1932) — громадський діяч, педагог, письменник, лікар, дипломат. Закінчив історико-філологічний (1888) та медичний (1893) факультети Київського університету Св. Володимира. У 1893–1898 рр. працював земським лікарем, від 1905 р. — директором фельдшерської школи і притулку для покинутих дітей у Києві. Належав до засновників Української радикальної партії (Української радикально-демократичної партії), був членом редколегії газети «Громадська думка» (від 1906 р.), Київського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка (1906–1909). Від 1912 року мешкав у Білій Церкві, в березні 1917 року очолив там місцеву «Просвіту», був ініціатором створення спілки «Просвіт» Васильківського повіту. У вересні 1917 році на першому Всеукраїнському з'їзді «Просвіт» обраний до центрального бюро товариств «Просвіта» від Київської губернії. В січні 1919 року призначений радником Дипломатичної місії УНР в Греції, згодом — її головою. Від 1920 року жив у Відні, згодом переїхав до Тарнова (нині м. Тарнув, Польща), був міністром здоров'я Державного центру УНР в екзилі, впродовж 1922–1927 рр. працював лікарем, викладав в Українській господарській академії в Подєбрадах (Чехословаччина). В серпні 1927 року повернувся в Україну, до кінця життя викладав українську мову в гімназії «Рідної школи» в Луцьку.

⁴⁸ Деслав Євген. Пласт на Україні // Молоде життя: Журнал українського Пласту. — Прага, 1933, квітень. — Чис. 5-6 (81-82).

⁴⁹ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kruty.org.ua/spogady/59--qq>

⁵⁰ Див., наприклад: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kreschatic.kiev.ua/ua/2852/art/31792.html>; <http://www.s-bilokin.name/Personaliala/Steshenko.html>

⁵¹ ЦДАВО України. — Ф. 1032. — Оп. 5. — Спр. 5. — Арк. 37–40 а.

⁵² Бібліотека та архіви Канади, Mychailo Jeremijew fonds, 1999-00401-9, Anniversaries, ND 1924-74, Vox 1.

⁵³ Чмола Іван Симеонович (1892–1941) — визначний діяч стрілецького руху, педагог, один із засновників скаутингу. В 1920–1930-х рр. учителював у гімназіях Яворова й Дрогобича. Страчений більшовиками в Дрогобицькій в'язниці. Засновник Першого українського скаутського гуртка у Львові (1911) при військово-спортивному товаристві «Січ», програма діяльності якого включала стрільбу, сигналізування, стеження, військові вправи з маршами тощо. Переклав з англійської працю Р. Бейден-Пауела «Скаутинг для хлопців». Організатор першого скаутського табору у формі двотижневого підготовчого табору в Карпатах влітку 1912 року за участю близько 30 пластунів і пластунок з різних галицьких гуртків Пласту.

⁵⁴ Окремий загін Січових стрільців складався з 1 піхотного куреня із 4 сотень (20 старшин і 271 багнета, командир Р. Сушко), кулеметної («скорострільної») сотні (командир Ф. Черник), кінної розвідки (30 шабель, командир Ф. Борис), гарматної батареї (4 польові гармати, командир Р. Дашкевич), тилового підрозділу (командир А. Домарадський), а також Школи підстаршин (командир В. Чорний) та штабної роти (командир Д. Герчанівський). Всього 59 старшин і 1187 козаків, з них бойового складу 46 старшин і 816 стрільців.

⁵⁵ Доценко О. Невідома сторінка з легенди про Українських Січових Стрільців // Календар Червоної Калини на 1934 р. — Львів, 1934. — С. 50. Див. також: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції. — Т. 2, кн. 4 «Брат проти брата», 1917–1923. — Варшава, 1923. — 364 с.

⁵⁶ Ріпецький Степан. Українське Січове Стрілецьтво (визвольна ідея і збройний чин). — Нью-Йорк: Вид-во «Червона калина», 1956. — С. 251.

⁵⁷ Там само. — С. 264.

⁵⁸ Там само. — С. 265.

- ⁵⁹ Там само.
- ⁶⁰ ЦДАВО України. — Ф. 3696. — Оп. 1. — Спр. 41. — Арк. 15.
- ⁶¹ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nezboryma-naciya.org.ua/show.php?id=132>
- ⁶² *Стемпень Станіслав*. Олександр Петлюра, брат Головного Отамана УНР. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://slovoprosvity.org/2010/06/03/D0%B0/>
- ⁶³ Див. зокрема: Денисюк Жанна. 3-я Залізна дивізія Армії УНР. Начерк бойового шляху. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: nation.org.ua/files/.../Zalizna_dyvizia_UNR.doc
- ⁶⁴ Литвин Сергій. Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана. — Див.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrlife.org/main/evshan/petyurav.htm>
- ⁶⁵ <http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/23/020ProDomoSua.pdf>
- ⁶⁶ ЦДАВО України. — Ф. 3696. — Оп. 1. — Спр. 67. — Арк. 5.
- ⁶⁷ Там само. — Спр. 1. — Арк. 13.
- ⁶⁸ Там само. — Ф. 3752. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 39.
- ⁶⁹ Там само.
- ⁷⁰ Там само. — Арк. 40.
- ⁷¹ Там само.
- ⁷² Там само.
- ⁷³ Там само. — Ф. 3696. — Оп. 1. — Спр. 41. — Арк. 16.
- ⁷⁴ Там само. — Ф. 3752. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 82.
- ⁷⁵ Там само. — Арк. 15.
- ⁷⁶ Там само. — Ф. 3696. — Оп. 1. — Спр. 67. — Арк. 6 зв.
- ⁷⁷ Йдеться про Юліана Олександровича Бачинського (1870–1940), спершу призначеного радником НДМ УНР у США, а після відсторонення Є. Голіцинського — тимчасово виконувача його обов'язків, потім — Голови місії. Цей український політичний і громадський діяч навчався у Львівському і Берлінському університетах, був організатором соціал-демократичної партії Галичини, впродовж 1905–1906 рр. перебував у США та Канаді, з 1918 р. був членом Української Національної Ради ЗУНР–ЗОУНР в Галичині. Після завершення діяльності НДМ УНР у США деякий час перебував на еміграції. Від 1932 р. мешкав у Києві, працював у редакції «Української Радянської Енциклопедії». 1934 р. репресований. Помер у виправно-трудовах таборих ГУЛАГу в Ленінградській обл.
- ⁷⁸ В.М. Темницький обіймав посаду Міністра закордонних справ УНР з 24 квітня до 26 серпня 1919 р.
- ⁷⁹ Ароганський (діалект.) — нахабний, пихатий.
- ⁸⁰ Цофнути (полонізм) — тут у значенні «повернути назад, зложити».
- ⁸¹ Згаданий документ у фонді НДМ УНР у США відсутній.
- ⁸² Український Народний Комітет — політичне представництво українців, що мешкали у США впродовж 1918–1922 рр. Голова — о. П. Понятишин, адміністратор Греко-Католицької Церкви в США; секретар — В. Лотоцький. УНК мав членство в Середньо-Європейській Унії (голова Т. Масарик) та в Лізі Чотирьох Народів (українці, литовці, естонці, латиші), проводив діяльність на підтримку української державності (в тому числі видавничу), організував збирання коштів на ці потреби, контактував з американським урядом, забезпечував діяльність інформаційних бюро у Вашингтоні та Нью-Йорку. Ліквідований після створення Об'єднання Українських Організацій в США (1922).
- ⁸³ В рукописі викреслено «якої йому ще дуже треба».

Iryna MATYASH,

Doctor of Historical Sciences, Professor

**YEVHEN SLABCHENKO:
NEW DOCUMENTS TO THE BIOGRAPHY**

During the last decade the name of Ukrainian émigré, public figure and film director Yevhen Antonovych Slabchenko (Eugene Deslaw), after a long oblivion has gained exceptional popularity. Various activities in which he was engaged in Ukraine, where he was born, and in France, where he crossed the Great Divide (forming scout groups, underground films, foundation of Ukrainian film archive, putting in order the diplomatic history of Ukraine, creation of library of Ukrainian works), and his accentuation on being Ukrainian («he preserved his ethnic identity very firmly: he thought and talked to his friend in Ukrainian», «as far as his national portrait is concerned — he is a conscientious Ukrainian») are in utter harmony with contemporaneity. Perhaps that is why the figure of Deslaw-Slabchenko draws attention of film makers and local lore specialists (for instance, the State Film Agency of Ukraine sponsored in September 2008 the making of a popular-science film «Yevhen Deslaw. The fantastic journey» (script writer and director Leonid Cherevatenko); in 2011 Bila Tserkva hosted the first festival of experimental cinematography «Deslaw Cinema Fest»; a preparatory Ukrainian scout group named after Yevhen Deslaw has been formed in Cherkasy in 2012, etc.), as well as Ukrainian and foreign scientists (Deslaw's film activities are largely represented in the works of a prominent French film expert of Ukrainian descent Lubomyr Hoseiko; Deslaw's cooperation with various magazines in France was described by Russian film historian R.M. Yangirov; Deslaw's letters from Canadian archives are published by Prof. Yuriy Mytsyk; the author of this article is exploring the activity of Y. Slabchenko in terms of preparing the publishing of Ukraine's diplomatic history and creation of Ukrainian film archive in France).

Finding the little know facts of Y. Slabchenko's biography has a special significance in the context of such research works.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА СУПРОВІД ПРОМОЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ М. КИЄВА НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ (2008–2013)

На зламі ХХ–ХХІ століть у такій важливій сфері міжнародних відносин як «дипломатія міст», що розрахована передусім на прямий розвиток культурних, освітніх, торгівельно-економічних та інших зв'язків між містами світу, якісно нового змісту набуває її промоційний вимір. Міста-організатори проведення перших Всесвітніх виставок та Олімпійських Ігор сучасності, економічних, культурних, спортивних та інших заходів міжнародного масштабу стають потужними атрактантами уваги світової громадськості як до згаданих подій на час їх підготовки і проведення, так і до країн, які вони представляють. При цьому влада таких міст у тісній взаємодії з дипломатичними відомствами своїх держав виконує важливу функцію формування позитивного сприйняття та приязного ставлення до цих міст і країн з боку міжнародної спільноти.

Саме тому у сучасному світі точиться гостра боротьба між містами та державами за право проведення згаданих заходів. Великим успіхом в історії сучасної України стало отримання у 2007 р. права разом

з Республікою Польща на проведення чемпіонату Європи з футболу у 2012 році. Власне з цього часу і розпочалася системна промоційна діяльність українських міст усередині країни та за кордоном.

Окрім Києва, Львова, Харкова та Донецька, які приймали Євро-2012, до числа міст України, що здійснюють промоційну діяльність, також належать Бердянськ, Дніпропетровськ, Запоріжжя, Кам'янець-Подільський, Керч, Кременчук, Луцьк, Одеса, Саки, Севастополь, Судак, Феодосія, Херсон, Черкаси, Чернівці, Чернігів, Ялта та ін.

Промоційна діяльність, яку здійснювали офіційні структури українських міст-господарів футбольного чемпіонату, регулювалася однотипними маркетинговими угодами, укладеними УЄФА з представниками влади цих міст, а також маркетинговими рекомендаціями УЄФА, міськими цільовими програмами підготовки та проведення Євро-2012, які враховували концепції приймаючих міст, а також Законом України № 1474-VI в редакції від 5 червня 2009 р. «Про організацію та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні» [7] і Державною цільовою програмою підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу № 357 від 14 квітня 2010 р. [5] та деякими іншими документами.

Відповідно до п. 4.2 (с) уніфікованої маркетингової Угоди, приймаюче місто зобов'язувалося розробити і презентувати в УЄФА концепцію приймаючого міста, в якій були викладені шляхи і способи просування турніру в місті, включаючи промо- та культурні заходи, що стосуються міста і турніру, які планувалося провести як до, так і під час турніру [20].

Шляхи і способи просування міст-господарів Євро-2012 і самого турніру, про які йшлося у п. 4.2 (с) Угоди, конкретизувалися у «Маркетингових Рекомендаціях щодо проведення Чемпіонату Європи з футболу УЄФА Євро-2012™. Приймаючі Міста України», які були надані Європейською спілкою футбольних асоціацій у листопаді 2009 р. [13].

Як зазначалося у п. 1.3 маркетингових рекомендацій УЄФА, всі міста-господарі турніру повинні були передати проект концепції приймаючого міста, що мав враховувати як канали і способи просування приймаючих міст, так і самого чемпіонату, Європейській спілці футбольних асоціацій не пізніше 30 вересня 2010 р. [13, с. 11]. Причому в концепції приймаючого міста відповідно до маркетингових рекомендацій УЄФА обов'язково прописувалися плани організації заходів, спрямованих на популяризацію футболу (зокрема щодо проведення Трофі-туру УЄФА та запуску повітряної кулі у вигляді Кубка Європи), а також окреслювалася послідовність та порядок оформлення міст-господарів чемпіонату [13, с. 11–12].

У маркетингових рекомендаціях УЄФА приймаючим містам України були визначені й інші головні заходи, спрямовані на підви-

щення рівня визнання, обізнаності та зацікавленості Євро-2012: презентація логотипу, талісманів, офіційної пісні та гасла чемпіонату, а також урочистості з нагоди святкування круглих дат, зокрема таких, як один рік до початку турніру [13, с. 18]. Як зазначалося у п. 5 цього документа, втілення програми з популяризації змагань забезпечувало приймаючі міста необхідним фундаментом для їх активного просування і представлення під час проведення Євро-2012 [13, с. 177].

Окремим пунктом у маркетингових рекомендаціях на міста-господарі чемпіонату було покладено обов'язок створення міських промоційних веб-сайтів некомерційного характеру спеціально до Євро-2012, або додаткових сторінок до вже існуючих сайтів міст.

Маркетинговими рекомендаціями також визначалися основи як взаємодії міст-господарів із ЗМІ, так і PR-діяльності. Зокрема, у п. 2.6 УЄФА було встановлено, що кожне приймаюче місто мало право обрати два засоби масової інформації (газету та радіостанцію) як медіапартнерів. Причому наклад газети, так само як і трансляція радіосигналу повинні були розповсюджуватися тільки у приймаючому місті та на прилеглий до нього території [13, с. 46].

Слід зазначити, що владою окремих міст України, зокрема Києва, Дніпропетровська та Одеси, міські цільові програми підготовки та проведення Євро-2012 були ухвалені ще у 2008 р. і тому вони не враховували багатьох промоційних аспектів, визначених у маркетингових рекомендаціях УЄФА. Так, у затвердженій 31 січня 2008 року рішенням Київської міської ради Міській цільовій програмі підготовки та проведення Євро-2012 безпосередньої промоційної діяльності стосується тільки про одне з її основних завдань — створення для вболівальників атмосфери футбольного свята [14].

Втілення на практиці маркетингових рекомендацій УЄФА міською владою Києва розпочалося лише в 2009 році. 13 листопада 2009 р. УЄФА було затверджено логотип м. Києва як міста, що приймає футбольний чемпіонат Євро-2012, розроблений дизайнером студії «Nakitel Design» Тамарою Махун [19]. Логотип містить стилізоване зображення янгола, що грає у футбол.

Однак 8 червня 2010 р. відбулася офіційна презентація іншого логотипу м. Києва як міста, що приймає футбольний чемпіонат, на якому був зображений силует пам'ятника засновникам столиці — Кію, Шеку, Хориву та їхній сестрі Либеді авторства Василя Бородея (1982) [18]. На жаль, в жодних інформаційних повідомленнях не зазначалося ім'я автора цього логотипу.

У вересні 2010 р. у Києві проходив конкурс на кращий слоган для міста, що приймає Євро-2012 [17]. За різними даними, на конкурс було представлено від 284 [2] до 400 варіантів слоганів [3]. З-поміж них було обрано 5 фінальних варіантів: «З Європою грай, у Києві перемагай!», «Київ 2012 — зафутболимо свято!», «Київ 2012. Європа без меж,

футбол без обмежень!», «Київ — Золоті ворота чемпіонату Європи!» [2]. Однак жодного з них так і не було офіційно затверджено УЄФА.

Паралельно у листопаді 2010 р. столичні дизайнери представили проект туристичного логотипу Києва. Логотип містить стилізоване зображення першої літери назви міста «К», що, за своєю формою, на думку авторів, повинна асоціюватися із кнопкою перемотки назад (backrolling) CD-програвача та викликбти бажання гостей міста знову і знову повертатися до Києва за яскравими враженнями (слоган «Kyiv. The city to come back») [32]. Зауважимо, що самі автори цього логотипу називали його, знову ж таки, то логотипом, то брендом міста [див. 32], не усвідомивши якісної відмінності між цими поняттями.

До того ж запропонований логотип з літерою «К» за формою дуже нагадує існуючий вже декілька років логотип пакету офісних додатків «KOffice» [31] для проекту «K Desktop Environment» (KDE). В іноземців, які вже бачили логотип «KOffice», зображення специфічної літери «К», скоріше за все, викличе асоціацію з новою рекламною кампанією згаданого проекту, а не з Києвом.

У лютому 2011 р. командою розробників (компаніями «fedoriv.com», «Karandash Graphic Design Bureau» за підтримки німецької компанії «GIZ») було створено логотип, а також гасло столиці: «Київ. Місто, де все починається». Логотип складався з 4-х смислових графічних елементів. За задумом авторів, 1-й — синя крапля довкола літери «К» символізує Дніпро та повинна викликати у реципієнтів цього повідомлення асоціації з легендою про заснування міста; 2-й — стилізоване зображення плоду каштану зеленого кольору навколо літери «И» є символом Києва як «зеленого міста»; 3) жовтий [хоча, на нашу думку, згідно з символікою кольорів у православ'ї, правильним було б використання золотого кольору як символу Божої присутності] купол довкола літери «І» — відображає велич златоглавого Києва як центру православного паломництва; 4-й — червоне серце довкола літери «В» символізує любов киян до свого міста та привітність столиці України до її гостей [4; 15].

3 березня 2011 р. було офіційно відкрито промоційний сайт Києва як міста, що приймає Євро-2012 — www.city-kyiv.com.ua/uefaeuro2012. Промосайт Києва було створено першим серед восьми офіційних веб-сайтів міст-господарів чемпіонату Європи з футболу 2012 р. [10]. Цей сайт став своєрідною електронною візиткою Києва і містив інформацію про місяця, які слід відвідати туристам. Під час презентації сайту наголошувалося, що вказаний перелік був ще неповним і в подальшому складатиметься з топ-16 визначних пам'яток, топ-16 музеїв, топ-16 театрів тощо, оскільки у турнірі Євро-2012 візьмуть участь 16 збірних команд [10]. Проте за жодним з показників вказаний перелік туристичних об'єктів на цьому сайті так і не досяг заявленої кількості.

Наприкінці вересня 2011 р. владою міста було оголошено новий конкурс на кращий логотип та гасло для Києва з призовим фондом

у 50 тис. грн. [22]. На конкурс було подано приблизно 130 проєктів [28]. Практично всі члени журі відзначили низький рівень робіт, поданих на конкурс [28]. Так, Ігор Дудка, арт-директор «Headshot Brand Development», наголосив, що журі змушене було відбирати роботи за принципом «найкраще з того, що є» [28].

На першому етапі організаційним комітетом конкурсу було відібрано 10 робіт, що пройшли до фіналу. Серед них були вже зазначені логотипи з літерою «К» («You will come back») та «Київ. Місто, де все починається», а також 8 інших робіт [25]: «Київ. Мозаїка вражень», «Київ. Краса у різноманітності», «Київ. Открий для себя», «Київ. Живи. Мрій. Кохай», «Київ. Колиска слов'янської слави», «Київ. Старий в легендах – та вічно молодий!», «Kyiv. Enter the city!» тощо.

Переможцем другого етапу конкурсу став логотип «Київ. Місто, де все починається», однак він не задовольнив організаційний комітет. Було ухвалено рішення провести третій додатковий етап змагань – соціологічне опитування 10 тис. киян [29], яке, на жаль, так і залишилося на папері. В результаті, офіційним промоційним знаком Києва до Євро-2012 так і залишився логотип, на якому зображено силует пам'ятника Кію, Щеку, Хориву та їхній сестрі Либеді.

В середині грудня 2011 р. Головним управлінням з підготовки Євро-2012 Київської міської державної адміністрації (КМДА) було представлено рекламний ролик міста тривалістю 4 хв. 18 сек. у трьох форматах – 2D, 3D и Full HD [9]. На нашу думку, цей ролик не відповідає критеріям рекламного відеопродукту. Він не має рекламної концепції, а є лише набором еkleктично сполучених кадрів, що зображують архітектуру (переважно церкви) та ландшафт міста. Це відео не тільки не має озвучування голосом, але й в цілому є безликим і дегуманізованим – кияни як уособлення гуманістичного виміру міста у ньому практично не представлені.

15 грудня 2011 р. було ухвалено Стратегію розвитку Києва до 2025 року [23], розроблену фахівцями КМДА, Фонду «Ефективне управління», Інституту економіки та прогнозування НАН України, Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, Українського центру економічних і політичних досліджень ім. Разумкова, Інституту генерального плану м. Києва, НДІ соціально-економічного розвитку міста спільно з консалтинговою компанією Boston Consulting Group, Світовим банком та Альянсом міст.

У Стратегії багато уваги приділялося питанням позиціонування та промоції Києва в Україні та в світі. Так, на внутрішньодержавному рівні Стратегією передбачалося позиціонування Києва як міста-лідера економічного розвитку на основі концепції «випереджальне зростання»; центру інновацій, освіти та науки; а також культурного центру України [23, с. 77].

Водночас, проаналізувавши ситуацію, що склалася у сфері промощі столиці України за кордоном на час розробки Стратегії, її автори відзначили, що відсутність належного позиціонування та просування міста на міжнародній арені стало однією з головних загроз його успішному розвитку [23, с. 74] і запропонували власне бачення подолання цих недоліків. Зокрема, в Стратегії зазначалося, що «до 2025 року Київ стане інноваційним центром східноєвропейського регіону з потужною конкурентною позицією та чіткими пріоритетами розвитку. Містом, що зберегло і розвиває свою унікальність та історичний спадок, постійно підвищує якість життя мешканців і привабливість для ведення бізнесу» [23, с. 8].

В цьому контексті було визначено три основні напрями міжнародного позиціонування: «Київ — найзеленіша столиця Європи»; «Київ — визнане місце зустрічі Заходу та Сходу» та «Київ — екологічно чисте місто, яким пишаються його мешканці» [23, с. 8]. Причому, як наголошується у розділі Стратегії «Бачення та місія міста», Київ повинен сприйматися як місто: 1) динамічне, яке стимулює інновації; 2) унікальне, що зберігає та розвиває свою самобутність; 3) комфортне, що підвищує якість життя; 4) відкрите для бізнесу; 5) зрозуміле, з прозорим управлінням; 6) зелене та збалансоване [23, с. 8].

Що стосується підвищення якості життя, то відповідно до Стратегії до 2025 р. Київ повинен увійти до топ-40 міст за рівнем комфортності для проживання і скоротити відставання від міст-лідерів у цій сфері до 15–30%, а також — до міжнародних рейтингів комфорту життя «Mercer» та «Economist Intelligence Unit», які є важливим фактором сприйняття міста на міжнародній арені [23, с. 10].

Головними стратегічними ініціативами Києва, які повинні бути втілені до 2025 р. задля досягнення цих цілей, серед інших, було визначено 3 проекти, які безпосередньо пов'язані із просуванням міста в Україні та світі: 1) стимулювання інноваційних конкурентних кластерів («Зроблено в Києві»); 2) залучення центральних та регіональних офісів міжнародних організацій («Київ — міжнародна гавань штаб-квартир»); 3) створення унікальної культурної атмосфери («Київ — культурна височина») [23, с. 13].

Проектом «Зроблено в Києві» передбачається, що найближчим часом буде визначено 2–3 кластери, в яких місто буде конкурентоздатним та з якими асоціюватиметься на міжнародній арені. У Стратегії було запропоновано такі головні напрями для Києва: фармацевтика та медичні технології; інжиніринг та точне машинобудування; регіональний та міжнародний ІТ-аутсорсинг; регіональна логістика; комерційний трейдинг у СНД і ЦСЄ (сировинними сільськогосподарськими товарами); цивільна авіація; туризм [23, с. 19].

Головні конкурентні кластери для Києва повинні були б бути визначені до кінця 2013 р., але цього не сталося у зв'язку із початком

Революції гідності. Розробники Стратегії наголошують, що створення таких кластерів не тільки підвищить валовий регіональний продукт, але й сприятиме популяризації на міжнародній арені торгової марки «Зроблено в Києві» [23, с. 19].

Проект «Київ — міжнародна гавань штаб-квартир» передбачає заохочення міжнародних компаній та організацій до розміщення центральних офісів, їх регіональних філій, відділів або бек-офісів у столиці, зокрема з метою підвищення статусу Києва в світі як міста, привабливого для ведення бізнесу та інвестування [23, с. 31]. Інфраструктурні та нормативні зміни, пов'язані з реалізацією цього проекту, стануть підставою для довгострокової інформаційної кампанії про переваги Києва для міжнародного бізнесу [23, с. 31].

Ініціатива «Київ — культурна височина» передбачає популяризацію культурних заходів і подій, які відбуваються у місті, на регіональному та міжнародному рівнях, і покликана повернути Києву статус культурної столиці, якою він був у середині ХХ ст. У Стратегії зазначається, що культура міста — один з основних інструментів його виокремлення в світі та формування туристичної привабливості [23, с. 23].

Загалом в Стратегії розбудову туристичної галузі Києва було визнано одним з пріоритетних напрямів міського розвитку. На жаль, поки що Київ суттєво відстає від інших східноєвропейських міст за темпами збільшення кількості туристів. Серед основних недоліків, які перешкоджають розвитку Києва-туристичного, було відзначено недостатню популяризацію міста за кордоном як туристичного центру та відсутність цілісної міської маркетингової програми у цій галузі [23, с. 46]. У цьому контексті Стратегією передбачається створення в майбутньому Програми туристичної привабливості міста.

Принагідно відзначимо, що у Стратегії було закладено головні складові Програми та основні напрями її реалізації. Серед іншого, передбачено створення єдиного маркетингового образу для столиці, що відображає основні туристичні пропозиції міста; внесення Києва до реєстру туристичних центрів на найбільших сайтах для мандрівників і провідних міжнародних туроператорів; налагодження систематичної співпраці з міжнародними програмами (наприклад, з програмами туристичних карток, таких як ISIC та ін.); створення офіційного туристичного порталу з підтримкою іноземних мов; активна участь у найвпливовіших міжнародних туристичних виставках та ярмарках; проведення PR-заходів (організація прес-турів для іноземних журналістів, організація публікацій промоційних матеріалів у спеціалізованих виданнях та ін.); стимулювання ділового туризму; організація великих міжнародних спортивних заходів після чемпіонату Європи з футболу 2012 року; розвиток подієвого туризму та проведення великих культурних заходів — фестивалів, виставок, біенале сучасного мистецтва тощо [23, с. 46].

Частину із зазначених заходів, зокрема проведення Арсенале–2012 (бієнале сучасного мистецтва), було реалізовано до Євро–2012. Також до початку футбольного чемпіонату було випущено понад 400 тис. примірників рекламно-інформаційної друкованої та сувенірної продукції про Київ, яка безкоштовно розповсюджувалася під час проведення змагань [8, с. 32].

Окрім розробки Програми туристичної привабливості столиці, «Стратегією розвитку Києва до 2025» передбачено створення концепції брэнда та образу міста [23, с. 47]. Відповідно до методологічних основ інтегральної імагології* створення концепції образу міста є хибним теоретичним посилом.

Образ міста в інтегральній імагології є продуктом історичного розвитку міської спільноти від часу утворення міста і до сьогодні, а тому визначається як [історичний] образ міста. Таким чином, його не можна створити, оскільки він уже присутній в міському та міжнародному інформаційних просторах. В інтегральній імагології **[історичний] образ** міста визначається як асоціативне уявлення про місто, що існує в його інформаційному полі (внутрішній [історичний] образ) або в інших інформаційних полях як національних, так і міжнародних (зовнішній [історичний] образ), і яке не було цілеспрямовано сформованим, а склалося під впливом важливих історичних подій впродовж тривалого часу.

Авторами Стратегії було виокремлено три головні показники, за якими можна відстежити ступінь її реалізації: 1) зміна індикаторів якості життя киян та індикаторів розвитку окремих міських стратегічних секторів; 2) підвищення позиції Києва у міжнародних рейтингах комфорту життя; 3) покращення сприйняття Києва представниками громадськості та бізнесу (інвесторами) і ставлення до міста (PR) [23, с. 66].

У Стратегії наголошується, що орієнтація на громадськість повинна стати одним з головних принципів функціонування міської влади [23, с. 67]. Тому зворотний зв'язок з громадськістю здійснюватиметься, в першу чергу, (1) для визначення ступеня підтримки курсу розвитку столиці громадськістю та встановлення пріоритетів розвитку міста на майбутнє, а також (2) для визначення ступеня підтримки курсу розвитку міського бізнес-середовища інвесторами, дослідження стану

* Вперше теоретичний курс «Інтегральна імагологія» було прочитано автором у 2012–2013 н. р. для студентів 1 курсу магістратури спеціальності 8.03030202 «Зв'язки з громадськістю» Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка за програмою, затвердженою 30 травня 2012 р., протокол № 11 кафедри реклами та зв'язків з громадськістю.

конкурентоспроможності Києва на міжнародному рівні та, з урахуванням вищезазначеного, виокремлення напрямів подальшого вдосконалення у цій сфері [23, с. 66].

Стратегія реалізовуватиметься у три етапи: 1) «столичний стандарт» — створення умов для розвитку міста у всіх необхідних сферах (2011–2015); 2) народження конкурентного центру — стимулювання та розвиток пріоритетних міських галузей (2016–2020); 3) розбудова міжнародного центру з координаційною функцією Києва (2021–2025) [23, с. 72]. На кожному з цих етапів Стратегією передбачено проведення промоційних заходів для просування Києва в світі як культурно-туристичного центру, як міста, відкритого для бізнесу, та як міжнародного ділового центру.

Запропоноване авторами бачення позиціонування та промоції Києва за кордоном є в цілому ґрунтовним і сприятиме налагодженню стабільної системної діяльності міської влади у цій сфері. Водночас відзначимо, що, на наш погляд, є резерви для її подальшого удосконалення.

Результати аналізу Стратегії свідчать, що в своїх підходах до позиціонування Києва її автори обмежилися його географічним, економічним, екологічним, культурним тощо вимірами, як це зазвичай робиться при позиціонуванні пересічних міст. В результаті так склалося, що на міжнародній арені вони позиціонують Київ не через призму його статусу як цивілізаційного центру, як столиці великої європейської держави, що має унікальну цивілізаційну місію, а статично — як визнане місце зустрічі Заходу та Сходу [23, с. 78]. На жаль, у запропонованому ними позиціонуванні Києва відсутній політичний компонент, а саме — прив'язка позиціонування столиці України до позиціонування та місії Української держави в світі.

Своєю чергою, цей недолік зумовлений тим, що в українському суспільстві відсутній консенсус щодо самості/самоусвідомлення (ідентичність), місця (позиціонування) та ролі (цивілізаційна місія) України в світі. Приклад Польщі свідчить, що саме однозначність вибору у цих питаннях та послідовність у його досягненні є запорукою цивілізаційного успіху суспільства і держави: менш ніж за чверть століття ця країна увійшла до групи країн, які сьогодні тримають владу в Європі [33].

На наше переконання, зазначене традиціоналістське статичне позиціонування Києва як європейського перехрестя, є невиправдано заниженим, оскільки не відображає спрямовану у майбутнє цивілізаційну місію столиці. Його головний недолік полягає в тому, що у запропонованому позиціонуванні Києва не враховується геополітичне позиціонування України як держави, що покликана відіграти роль інтегратора Великої Європи, а Київ, відповідно, роль геополітичного центру процесів, що сприятимуть формуванню цивілізаційної єдності континенту. Принагідно відзначимо, що ідею щодо інтеграційної ролі

України у Великій Європі було сформульовано 2008 року в дисертації автора «Інтегрований образ країни як складова політичної культури суспільства» [26] та у 2009 р. викладено у статті в науковому щорічнику «Україна дипломатична» [27]. У 2009 р. згадану дисертацію було подано на конкурс, що проводився посольством Республіки Польща в Україні, а в березні 2013 р. ідею перенесення європейського лімесу за Дніпро і далі на схід було викладено в експозе тодішнього міністра закордонних справ Польщі Р. Сікорського [30].

Сьогодні ідея цивілізаційної єдності Європи (від Атлантики і до Уралу і, навіть, далі на Схід) набуває все більшої підтримки. У 2010 р. В. Путін запропонував створити «гармонійне співтовариство економік від Лісабона до Владивостока» [16].

У тому ж році знаий політик З. Бжезинський запропонував перенести Раду Європи (РЄ) із Страсбурга до Києва. При цьому він керувався необхідністю «розширення конфігурації Заходу» за рахунок приєднання до нього України, Росії та Туреччини. Вихідною точкою його концепції є визнання «угасання Заходу» та «переміщення центру ваги в світі із Заходу на Схід». Він вважає, що розташування РЄ «на нинішньому сході Європи та лише трохи північніше Туреччини символізувало б оновлення життєвих сил та розширення територіального простору Заходу» [1].

У 2013 році ідею розбудови Великої Європи під час візиту до Казахстану озвучив також Прем'єр-міністр Великої Британії Д. Кемерон, який вважає, що розширений Євросоюз повинен простягатися від Атлантики до Уралу [34].

У серпні–вересні цього ж року на геополітичному рівні відбувся ряд змін, що у довгостроковій перспективі матимуть вплив не тільки на становище в світі безпосередніх держав-учасниць, а й України. Йдеться про оголошення державами – членами АСЕАН наміру перетворити це міжнародне угруповання у відповідника Євросоюзу. Таким чином, в Азійсько-тихоокеанському регіоні (АТР) виникне якісно нове потужне політико-економічне міждержавне об'єднання з населенням приблизно 600 млн осіб, сукупним ВВП більше 1,5 трлн доларів США та обсягом зовнішнього товарообігу понад 2 трлн доларів США [12]. Більше того, АСЕАН разом із своїм найбільшим регіональним партнером КНР, що з 2003 р. співпрацює з цим об'єднанням у форматі «10+1», спільно розбудовують зону вільної торгівлі та формують в АТР потужне економічне партнерство, яке вже охоплює приблизно два мільярди чоловік, має загальний обсяг торгівлі у 6 трлн доларів США та ВВП – майже 10 трлн доларів США [24]. АТР сьогодні також стає регіоном пріоритетних інтересів РФ та США, місцем формування ще більш амбіційних, аніж вищезгадані, інтеграційних проєктів.

Зазначені факти дають усі підстави говорити про те, що й для України східний, а також південний вектори зовнішньої політики у найближчий час стануть пріоритетними, що повинно бути враховано у підходах до її позиціонування в світі. Відповідно, з огляду на вказане вище, ще одним виміром позиціонування Києва має стати, на нашу думку, його просування як центру міжцивілізаційного діалогу між Сходом і Заходом, «золотої середини» шовкового шляху, що єднає Європу та Азію.

Важливим каналом промоції Києва в Україні та за кордоном є туризм. В рамках реалізації промоційних заходів з популяризації столиці як туристичного центру, передбачених «Стратегією розвитку Києва до 2025 р.», у 2012 р. місто було представлено на таких міжнародних туристичних виставках, як ITB (м. Берлін), UITT (м. Київ), MITF (м. Москва), WTM (м. Лондон), турсалон «Україна–2012» (м. Київ) [8, с. 32]. 17 квітня 2012 р. було відкрито двомовний (українська та англійська) київський міський інформаційно-туристичний портал www.visitkyiv.com.ua [11].

Рекламні та PR заходи, здійснені КМДА для промоції міста в межах реалізації «Стратегії розвитку Києва до 2025 р.», а також до Євро–2012, так само, як і сам турнір, посприяли тому, що столиця України посіла 3-тє місце в рейтингу туристичного порталу Trip Advisor «Travelers' Choice 2012» в номінації «напрямки світу, що розвиваються» [35]. За даними опитування серед іноземців, які відвідали Україну під час Євро–2012 (вибірка складала приблизно 2300 осіб), проведеного на замовлення німецького федерального фонду GIZ, Київ посів друге місце (76%) після Львова (81%) за рівнем туристичної привабливості [6].

У листопаді 2012 р. було затверджено Міську цільову програму розвитку туризму в м. Києві до 2015 року, в якій зазначається, що «Євро–2012 можна розглядати як вдалий старт для нової туристичної кампанії м. Києва» [21].

У Програмі наголошується, що недостатня кількість промоційних заходів з популяризації Києва у міжнародному інформаційному просторі, низький рівень маркетингової та рекламної діяльності з просування туристичних можливостей міста за кордоном є одними з актуальних проблем розвитку сфери туризму в столиці [21]. Водночас Програмою визначаються шляхи та засоби їх подолання.

Так, одним з основних завдань підтримки туристичної діяльності у Програмі було визнано «розробку іміджевих стратегій Києва як туристичного міста — для зовнішнього ринку (місця, відкриті усьому світу, безпечні і з розвиненою туристичною інфраструктурою та багатою культурно-історичною спадщиною) та для внутрішнього ринку (місця, привабливі для гостей з різних українських регіонів, цікаві та різноманітні для різних соціальних груп туристів)» [21]. У зв'язку з цим відзначимо, що поняття «імідж міста» в інтегральній імагології

не є самостійною категорією, і тому з теоретичної точки зору створення таких стратегій є нонсенсом, оскільки брэнда Києва, імідж якого можна було б покращувати, поки ще не створено. На нашу думку, **брэнд міста** — це цілеспрямовано сформоване уявлення про нього у свідомості його мешканців (внутрішній брэнд) та у свідомості мешканців інших територій (зовнішній брэнд) як про місто, що має певні унікальні характеристики, і розраховане на досягнення короткотривалих цілей. А **імідж брэнда міста** — це стан його брэнда в дискретній точці часу та простору.

Ще одним з напрямів подолання проблем розвитку сфери туризму в столиці Програмою було визнано впровадження ефективної «іміджевої» та маркетингової політики, спрямованої на популяризацію Києва [21]. Основними завданнями цього напрямку є: організація та проведення маркетингової кампанії з просування м. Києва як туристичного центру на внутрішньому та зарубіжних ринках; розробка партнерських програм за принципом державно-комерційного співробітництва; організація та проведення моніторингу туристичної діяльності, централізований збір статистичної інформації, створення загальнодоступної бази статистичних та довідкових даних; розвиток виставкової діяльності в Києві та участь міста у міжнародних туристичних виставкових заходах за кордоном; розробка та реалізація єдиної концепції представлення Києва в рамках роботи стенду на виставках; виготовлення поліграфічної рекламної-інформаційної та сувенірної продукції (зокрема, на тему «Сім чудес Києва»); організація реклами туристичних можливостей столиці в ЗМІ та на зовнішніх рекламоносіях; організація функціонування та розвитку міського Інтернет-порталу туризму українською, російською, англійською, німецькою та іншими мовами, виведення його в топ пошукових запитів найбільших пошукових систем; створення та видання календаря подій м. Києва та розміщення його на Інтернет-порталі; розміщення інформації про місто на зарубіжних інформаційних ресурсах (серед іншого, на телеканалах та в пресі); вирішення соціально-правових, нормативних і технологічних питань впровадження електронного маркетингу туристичних можливостей міста в мережах загального користування; створення та забезпечення діяльності міської мережі туристично-інформаційних центрів та пунктів [21].

Крім того, впровадження ефективної «іміджевої» та маркетингової політики, спрямованої на популяризацію Києва, передбачає організацію рекламної-інформаційних турів для представників туристичної галузі та ЗМІ; виготовлення промороликів та циклів інформаційних сюжетів і документальних фільмів про Київ; організацію періодичного випуску рекламної-інформаційного статистичного бюлетеня «Київ туристичний» [21].

Виконання Програми, на думку її розробників (Управління туризму КМДА), забезпечить просування Києва як туристичного центру та дозволить, серед іншого, створити єдиний впізнаваний маркетинговий образ та бренд Києва, що втілюватиме основні туристичні пропозиції міста [21]. В цілому весь комплекс промоційних заходів, запланованих у Програмі, покликаний збільшити кількість туристів у Києві до 2015 р. в 2 рази (до 3 млн осіб) [21].

У 2012 р. загалом було проведено більш як 200 різного роду культурно-мистецьких заходів [8, с. 50], що сприяє позиціонуванню Києва як європейської культурної столиці, а це, своєю чергою, визначено «Стратегією розвитку Києва до 2025». Серед найбільш масштабних проєктів слід виокремити Міжнародний конкурс молодих піаністів пам'яті В. Горовиця, Міжнародний фестиваль «Музичні прем'єри сезону», Міжнародний етнічний фестиваль «Країна мрій», фестиваль сучасного мистецтва ГОГОЛЬFEST; Міжнародний фестиваль сучасної скульптури «Kyiv Sculpture Project 2012» (спільно з Йоркширським скульптурним парком); міжнародну акцію «Ніч музеїв» та Міжнародний день музеїв; фестиваль міської культури «Я люблю Київ» та ін.

З метою просування Києва в світі як міста, відкритого для бізнесу, та як міжнародного ділового центру, що передбачено «Стратегією розвитку Києва до 2025», у 2012 р. у столиці було проведено Перший Київський інвестиційний форум; інноваційний форум «Kyiv City Open Doors»; Міжнародний форум «Міжнародні аспекти стратегії розвитку Києва: роль торгово-промислових палат у міжрегіональному співробітництві»; бізнес-форум «Київ–Відень» тощо.

Таким чином, починаючи з 2007 р., владою Києва у співпраці з органами державної влади, науковим і творчим загалом та громадськістю міста було закладено системні основи популяризації столиці — створено пертинентні програми промоційної діяльності та відповідні виконавчі організаційні структури, визначено головні напрями та канали її здійснення. За цей час вдалося досягти позитивних зрушень у сприйнятті та ставленні до столиці за кордоном, зростання привабливості Києва для іноземців. Було проведено велику кількість заходів, що сприяли цим успіхам. Позитивним є те, що у «Стратегії розвитку Києва до 2025 р.» та різноманітних галузевих програмах сформульовано бачення шляхів поліпшення промоційної діяльності Києва у майбутньому. Водночас відзначимо, що підвищення ефективності цієї діяльності потребує сьогодні розвитку теоретичних досліджень у сфері промоції міст та впровадження результатів таких досліджень у практику, а також органічного поєднання популяризації столиці із промоцією держави за кордоном.

За таких умов та при опорі на реальні досягнення у внутрішній та зовнішній політиці держави, Київ, попри жорстку конкуренцію, після завершення агресії путінської Росії проти України та настан-

ня кардинальних змін у зовнішній політиці нашого північного сусіда внаслідок невідвортної демократизації суспільно-політичного ладу в РФ, справді зможе стати геополітичним центром пан'європейської інтеграції, центром міжцивілізаційного діалогу між Сходом і Заходом і «золотою серединою» шовкового шляху, що й дотепер єднає Європу та Азію. Історія післявоєнної Європи свідчить, що болісні розколи, викликані політичними, військовими та іншими конфліктами, з плином часу долаються спільними зусиллями європейців, які бачать своє майбутнє у цивілізаційній єдності континентальної спільноти.

1. Бжезинский предложил перенести Совет Европы из Страсбурга в Киев. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rosbalt.ru/ukraina/2012/02/10/944324.html>.
2. В Киеве выбрали целых пять слоганов к Евро-2012. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kp.ua/daily/150910/243695/print/>.
3. В Киеве составлены пять лучших слоганов Евро-2012. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://prosport-ru.tsn.ua/sport/v-kieve-sostavlen-pyat-luchshih-sloganov-evro-2012.html>.
4. Гаранчик А. Первые варианты официального логотипа Киева появились в Интернете. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.the-village.ru/village/city/tourism/110867-everything-starts-in-kyiv>.
5. Державна цільова програма підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=357-2010-%EF>.
6. «Євротуристи» мріють ще раз побачити Львів, не хочуть у Харків та вважають нелюб'язними київських таксистів. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Society/59742>.
7. Закон України № 1474-VI від 5 червня 2009 р. «Про внесення змін до Закону України "Про організацію та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні"». — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1474-17>.
8. Звіт голови Київської міської державної адміністрації про результати діяльності виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) у 2012 році. — 74 с. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kievcity.gov.ua/news/6012.html>.
9. Киев обзавелся промо роликом. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.novostimira.com.ua/news_13015.html.
10. Киев первым из украинских городов Евро-2012 запустил официальный сайт принимающего города. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://comments.ua/sport/236070-kiev-pervim-zapustil-sayt.html>.
11. Київ підкорює Інтернет-простір. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://luki.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=237:2012-01-30-11-03-43&catid=8:2012-01-29-14-01-16&Itemid=6.
12. Китай и АСЕАН: Стратегическому партнерству — 10 лет. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cntv.ru/2013/08/30/ART11377827709537275.shtml>.
13. Маркетингові Рекомендації щодо проведення Чемпіонату Європи з футболу УЄФА ЄВРО-2012ТМ. Приймаючі міста України, листопад 2009. — 226 с. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.city.kharkov.ua/documents/40435.pdf>.
14. Миська цільова програма підготовки та проведення Євро-2012. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://2012ua.net/publ/informativno_ppravova_baza_yevro_2012/9715-mska-clova-pog-ama-pdgotovki-ta-p-ovedennya-yev-o-2012.html.
15. Новый логотип Киева. Вариант от компании Федорова. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.adme.ua/logotip/novyj-logotip-kieva-variant-ot-kompanii-fedorova-kanardashdesignbureau-82505/>.

16. От Лиссабона до Владивостока. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.exprobr.ru/novosti/aktualno/149/>.
17. Портнов О. Объявлен конкурс на слоган для Евро-2012 в Киеве. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kr.ua/daily/020910/242128/>.
18. Представлен логотип Киева к Евро-2012. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://elvisti.com/node/90401>.
19. Разработка логотипа города принимающего EURO 2012. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nakiteldesign.com/projects/detail.php?ID=373>.
20. Рішення Київської міської ради № 61/722 від 8 лютого 2007 р. «Про Угоду з Приймаючим містом фінального турніру чемпіонату Європи 2010–2012 року з футболу». — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://uazakon.com/documents/date_6a/pg_gectoh.htm.
21. Рішення Київської міської ради № 221/8505 від 1 листопада 2012 року «Про затвердження Миської цільової програми розвитку туризму в м. Києві до 2015 року». — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kreschatic.kiev.ua/file/8916.pdf>.
22. Ротман Ф. За слоган и логотип Киева заплатят 50 тыс. грн. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.delfi.ua/news/daily/kyiv/za-slogan-i-logotip-kieva-zaplatyat-50-tys-grn.d?id=1544816>.
23. Стратегія розвитку Києва до 2025. — 90 с. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://kievcity.gov.ua/content/13_strateghija-rozvytku-2025.html.
24. Успехи Китая в области торговли с 16-го съезда КПК (XIII) — Стабильно продвигается строительство зон свободной торговли. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://russia.mofcom.gov.cn/article/speechheader/201212/20121208486821.shtml>.
25. Финалисты конкурса «логотип и слоган Киева». — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.adme.ua/logotip/finalisty-konkursa-logotip-i-slogan-kieva-84505/>.
26. Щегельська Ю. Інтегрований образ країни як складова політичної культури суспільства: дис. канд. політ. наук: 23.00.03 / Щегельська Юлія Павлівна. — К., 2008. — 202 с.
27. Щегельська Ю. Інтегрований образ країни — теоретико-практична основа формування позитивного сприйняття та приязного ставлення до України та українців у світі / Ю. Щегельська // Україна дипломатична-2009: наук. щорічник. — К.: Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв Київської міської ради, 2009. — Вип. 10. — С. 842–873.
28. Garienchik A. Мнение: Участники и жюри конкурса на логотип Киева — о финалистах и уровне работ. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.the-village.ru/village/situation/situation/111115-litsom-v-gryaz-kiyevu-primeryali-novyuy-logotip>.
29. Garienchik A. Третий не лишний: Киевсовет объявил очередной этап конкурса на лучший логотип столицы. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.the-village.ru/village/situation/situation/112411-tretyi-ne-lishniy-kiyevsovet-ob-yavil-ocherednoy-etap-konkursana-luchshiy-logotip-stolitsy>.
30. Informacja ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2013 roku. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ms.gov.pl/pl/aktualnosci/wiadomosci/informacja_ministra_spraw_zagranicznych_o_zadaniach_polskiej_polityki_zagranicznej_w_2013_roku.
31. KOffice. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/KOffice>.
32. Kyiv. The city to come back. Дизайнеры ищут концепцию Киева как бренда. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://korrespondent.net/kyiv/1142698-kyiv-the-city-to-come-back-dizajneriy-ishchut-koncepciyu-kiyeva-kak-brenda>.
33. Sikorski R.: Widzę Polskę w «grupie trzymającej władzę» w Europie. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://natemat.pl/61763,radoslaw-sikorski-widze-polske-w-grupie-trzymajacej-wladze-w-europie>.
34. Speech. PM Direct in Kazakhstan. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-direct-in-kazakhstan>.
35. Travelers' Choice 2012. Destinations on the rise. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.tripadvisor.com/TravelersChoice-DestinationsontheRise>.

Анотація. У статті висвітлюється взаємодія органів влади м. Києва з МЗС України у сфері формування позитивного сприйняття та приязного ставлення іноземців до столиці держави. Відзначається, що за умови удосконалення промоційної політики з використанням інструментарію інтегральної імагології, поєднання популяризації столиці із промоцією України за кордоном та при опорі на досягнення у внутрішній та зовнішній політиці держави, Київ може стати геополітичним центром пан'європейської інтеграції та міжцивілізаційного діалогу Сходу і Заходу.

Ключові слова: промоційна політика, стратегія розвитку Києва, інтегральна імагологія, пан'європейська інтеграція, міжцивілізаційний діалог.

Аннотация. В статье освещается взаимодействие органов власти г. Киева с МИД Украины в сфере формирования позитивного восприятия и дружественного отношения иностранцев к столице государства. Отмечается, что при условии усовершенствование промоционной политики с использованием инструментария интегральной имагологии и при опоре на достижения во внутренней и внешней политике государства, Киев может стать геополитическим центром панъевропейской интеграции и межцивилизационного диалога Востока и Запада.

Ключевые слова: промоционная политика, стратегия развития Киева, интегральная имагология, панъевропейская интеграция, межцивилизационный диалог.

Yuliia SHCHEHELSKA,

PhD in political sciences,

Professor at the Brussels's Free University of Entrepreneurial Sciences and Technologies

Institute of International Relations and Diplomacy,

Associate professor at the Taras Shevchenko National University of Kyiv

Institute of Journalism

INFORMATION MANAGEMENT AND MAINTENANCE OF THE CITY OF KYIV PROMOTIONAL POLICY IN THE INTERNATIONAL ARENA (2008–2013)

In the 20-th century in such an important area of international relations as the «diplomacy of cities», which is intended primarily to direct development of the ties between the cities of the world, its promotional dimension has got the qualitatively new content. The cities, which hosted the economic, the cultural, the sporting and other events of international scope had become powerful attractants of attention of the world public both to the mentioned events and to the countries, which these cities represented. Wherein, the authorities of these towns in close cooperation with the diplomatic offices of their own states began to conduct an important function of creating a positive perception and friendly attitude to these cities and countries on the part of the international community. That is why, in the today's world there is waged a bitter struggle between cities and states for the right to host such events. In 2007 gaining of the right to host the EURO-2012 together with Poland became a great success in the history of modern Ukraine. Actually, from this time on there started a systemic promotional activity of the Ukrainian cities within the country and abroad. Within the framework of preparation to championship, the city of Kyiv had adopted the target program on arranging and conduct of EURO-2012, which in particular envisaged design of the logo and the slogan, as well as the promotional site of Kyiv as the city, which hosts EURO-2012. Promo-site Kyiv was created the first among the eight official websites of the 2012 European Football Championship host cities. This site is a kind of the Kyiv electronic vCard and provides tourists for information on the places to visit.

In 2011, there was approved the Kyiv City Development Strategy until 2025, in which a lot of attention was paid to the positioning and the promotion of Kyiv in Ukraine as of the leader of economic development based on

the concept of the «faster growth», the center of innovation, education and science, and the cultural center of Ukraine. For the international promotion of the capital of Ukraine there were defined the following areas: «Kyiv – the greenest capital in Europe», «Kyiv – recognized meeting place of the East and the West» and «Kyiv – an environmentally friendly city and a matter of pride of its inhabitants». In our opinion, the said traditionalist static positioning of Kyiv as the European crossroads is unreasonably low, because it does not reflect the civilizational mission of the capital focused into the future. Its main drawback is that it does not take into consideration the Ukraine's geopolitical positioning as a state that is designed to play the role of integrator of the Greater Europe, and Kyiv, respectively, – the role of the center of geopolitical processes that will contribute to the formation of the civilizational unity of the continent. Today the idea of civilizational unity of Europe (from the Atlantic to the Urals, and even farther to the East) gains more and more support. This trend is topical especially in view of the growth of importance of the Asia-Pacific Region, which at present is the area of the priority interests for the U.S.A., the RF, as well as the EU member-states. One has every reason to say, that for Ukraine the same foreign policy vector in the nearest future will inevitably become the priority, which should also be taken into account in the approaches to its positioning in the world, based on the use of the integral imagology tools. Accordingly, in view of the above, one more dimension of the Kyiv's positioning should be, in our opinion, its promotion as a center for inter-civilizational dialogue between the East and the West, the «golden mean» of the Silk Road that had united Europe and Asia. Under these conditions and by relying on the real achievements in domestic and foreign policy of the State, Kyiv, despite stiff competition, after defeat of the Putin's aggression and growth of the cardinal changes in the RF's foreign policy due to inevitable democratization of Russia, will indeed become a geopolitical center of the pan-European integration and inter-civilizational dialogue hub between the East and the West, as well as the «golden mean» of the Silk Road that still unites Europe and Asia. History of the post-war Europe confirms that painful splits, created by political, military and other conflicts with time are overcome by joint efforts of the Europeans who see their future in the civilizational unity of the continental community.

Ігор ЖАЛОБА,

завідувач кафедри дипломатичної та консульської служби

Дипломатичної академії України при МЗС України,

доктор історичних наук, професор;

Ірина КУЦЮК,

магістрантка Дипломатичної академії України при МЗС України

ВІРТУАЛЬНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ДОПОМІЖНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

*Уряди, які не скористаються перевагами віртуальної дипломатії,
відчують на собі наслідки зменшення сили
та впливу на міжнародній політичній арені.*

Представник Держдепартаменту США Алек Росс [18]

Зміна форм дипломатії нерозривно пов'язана з цивілізаційним поступом людства. Епоха аграрного суспільства з її ранніми формами державності, дискретністю політичного й комунікаційного простору не знала постійного дипломатичного представництва. Зародження та розвиток індустріального суспільства з його масовим виробництвом і масовим споживанням, транспортно-комунікаційною революцією призвели до становлення у Західній Європі сучасного типу держави з відповідним розумінням суверенітету, національного інтересу тощо. У сфері міжнародних відносин це вилилося у незаперечне домінування державоцентричної моделі з її символічними фігурами (за Р. Ароном) — солдатом і дипломатом. Розквіт класичної дипломатії — XIX століття, коли, за словами одного з найяскравіших представників того часу Отто фон Бісмарка, панував «das Primat der Außenpolitik».

Перехід до інформаційного суспільства призвів до транснаціоналізації міжнародних відносин, де з класичними «солдатом і дипломатом», постають нові символічні фігури — «турист і терорист» (Дж. Розенау). Дослідники ведуть мову про «вестфальський парадокс» (Т. Зонова) сучасності, коли внаслідок процесів глобалізації й інтеграції відбувається «розмивання» національних держав. Вплив нової епохи позначився як на самій дипломатії, так і на її формах. Сьогодні

як теоретики, так і практики дипломатії говорять про необхідність адаптації класичної дипломатії до нових умов постбіполярного світу.

Реагуючи на виклики сучасності, відбувається модернізація структури та методів зовнішньополітичної діяльності країн, трансформація «класичної» дипломатії, виникнення її нових форм та моделей — передусім дипломатії інтеграційної, віртуальної та парадипломатії.

Використання інформаційно-комунікативних технологій як засобу просування національних інтересів, формування позитивного іміджу держави за допомогою транснаціональних комунікацій, громадської думки на світовому рівні, створення сприятливих умов для політичної, економічної, інвестиційної діяльності країни давно стало не лише ідеєю, але й реально втіленими процесами у провідних державах світу.

США, Канада, Велика Британія, Франція, ФРН, Держава Ізраїль, Польща та Японія активно користуються перевагами сучасних технологій для поширення свого впливу, а у перших трьох навіть розроблені державні програми віртуальної дипломатії.

Термінологія та напрями діяльності віртуальної дипломатії

Концепт віртуальної дипломатії як такої вперше з'явився в середині 90-х років у США [2]. Відомий політичний аналітик Дж. С. Най запропонував використати глобальну інформаційно-комунікаційну мережу для формування нової моделі дипломатичної діяльності, яка спрямована на переконання світової спільноти у правильності і дієвості зовнішньополітичних рішень провідних акторів міжнародних відносин [24].

Сутність «віртуальної дипломатії» полягає у використанні методів, технологій та інструментів «м'якого» ідеологічного впливу на світову громадськість шляхом ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій для реалізації зовнішньополітичних цілей та стратегій держави [7].

У 2010 році держсекретар США Гілларі Клінтон зазначила, що віртуальна (електронна) дипломатія є новим засобом спілкування. «Якщо раніше дипломати не раділи винайденню телеграфа через щоденні рапорти, то інформаційно-комунікативні технології сучасності роблять потік інформації шохвилинним» [10].

Єдиного визначення цього поняття не існує. Найбільш поширене — використання глобальної мережі та інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) для здійснення дипломатичних цілей. Визначення досить широке й уникає тенденції зводити віртуальну дипломатію тільки до роботи з соціальними медіа.

Окрім того, в наукових працях використовують низку термінів, які відносяться до окресленої проблематики: «цифрова дипломатія» (digital diplomacy), «Інтернет-дипломатія» (Internet diplomacy), «електронна дипломатія» (e-diplomacy), «віртуальна дипломатія»

(virtual diplomacy), «дипломатія соціальних мереж» (social media diplomacy), «твіттер- дипломатія» (Twitter diplomacy), «кібердипломатія» (cyberparadiplomacy) та ін. [5].

Різна термінологія, пов'язана насамперед з акцентами, що їх роблять ті чи інші експерти в цій галузі в різних країнах. Так, американські політологи та фахівці-міжнародники оперують поняттям «мережева дипломатія» — використання державами глобальної мережі для здійснення своєї зовнішньої політики. «Цифрова дипломатія» — заміник у Німеччині та Франції терміна «віртуальна дипломатія». У США цей термін використовують для позначення відносин між країнами, які склались в епоху розвитку електронних комунікацій. «Електронна дипломатія» — форма інтерактивної діяльності Форін-офісу (Велика Британія).

2012 року останній термін утвердився як найбільш поширений у науково-громадському обігу. Здебільшого через дослідження австралійця Ф. Хансона, котрий вбачав у такій дипломатії комплекс дій, спрямованих на досягнення дипломатичних завдань через використання можливостей інтернету, соціальних мереж та інших комунікаційних засобів [19].

Інститут миру США пропонує назвати всю дипломатію XXI століття віртуальною [1]. Водночас американцями запропоноване більш широке визначення цього поняття. Електронна дипломатія — форма традиційної дипломатії, що використовує технології та мережі XXI століття для вирішення зовнішньополітичних завдань. Істотними відмінностями є використання інших засобів: соціальних мереж (Facebook, Twitter), програмного забезпечення для інтернет-телефонії (Skype), відеоканалів (YouTube). В той же час електронна дипломатія — не заміник, а потужне доповнення традиційної.

У своїй статті ми використовуємо визначення «віртуальна дипломатія» як таке, що дає найбільш повне уявлення не лише про її методику, але й завдання і прояви. Також ми опираємось на концепцію того, що віртуальна дипломатія є новим напрямом традиційної своєї форми (відрізняючись у деяких аспектах), за допомогою якого дипломатія здійснює свій вплив на всі сфери суспільного життя, залучає до виконання своїх завдань весь масив наявних на сучасному етапі засобів та посилює свою присутність у глобальному інформаційному полі.

Колишній американський дипломат, директор Інституту міжнародних відносин Р. Медкалф недвозначно стверджував у своїх статтях в «American Review»: «Дипломатичні установи і розвідка повинні йти в ногу з часом і прийняти соціальні медіа для збору, обміну і блокування інформації в інтересах своєї країни» [21].

Як же насправді виявляє себе віртуальна дипломатія — відповідь на це дає аналіз того масиву завдань, які окреслені в національних програмах «електронної», «віртуальної», «твіттер-дипломатії», прийнятих у США, Великій Британії, Японії, Росії тощо.

Проте наразі можна виокремити загальні (тенденційні) напрями, в яких діє віртуальна дипломатія, незалежно від національної специфіки.

1. Управління знаннями: підвищення ефективності у застосуванні знань, накопичених у відомствах і уряді загалом, так, щоб ці знання були акумульовані і використані належним чином для обміну ними, а також оптимально застосовувалися для забезпечення національних інтересів за кордоном.

2. Публічна дипломатія: підтримання зв'язків з громадськістю, підключення нових інструментів комунікацій для ретельної оцінки громадської думки, адресації головних послань важливим сегментам суспільства і впливу на авторитетні в мережі фігури [6].

3. Управління інформацією: сприяння об'єднанню величезних і різноманітних інформаційних потоків, щоб забезпечити доведення потрібних відомостей до владних ешелонів та осіб, які приймають рішення, а також належне реагування на соціальні та політичні зміни у країнах і регіонах.

4. Консульське сприяння: створення прямих каналів спілкування зі співгромадянами, що перебувають за кордоном.

5. Реагування в надзвичайних ситуаціях: посилення можливостей ІКТ для вирішення наявних та нових проблем.

6. Свобода інтернету: розвиток технологій для забезпечення свободи та відкритості у використанні можливостей інтернету.

7. Зовнішні ресурси: розвиток технологій і онлайн-режимів для відстеження та використання зовнішніх експертних ресурсів у реалізації державних завдань.

8. Політичне планування: забезпечення можливості ефективної координації та планування зовнішньої політики в державних структурах [19].

Розглянемо деякі із пунктів детальніше.

Управління знаннями — перспективне завдання віртуальної дипломатії, що значно полегшує роботу адміністративної машини як усередині зовнішньополітичного відомства, так і в його закордонних установах. Серед прикладів успішних проєктів у цій сфері — *Diplopedia*, внутрішня Вікіпедія Держдепартаменту США і головний обсяг знань у сфері дипломатії, яка тепер має більш ніж 12 тисяч статей, 35 сотень передплатників і близько 45 тисяч переглядів сторінок на тиждень [25].

У рамках публічної дипломатії — форми зовнішньополітичної діяльності, пов'язаної з представництвом інтересів держави через відповідні легітимні інституції [4, с. 570], застосування інструментарію сучасних інформаційно-комунікативних технологій дозволяє залучити ширшу аудиторію, а також підвищує ефективність дипломатичної діяльності шляхом зниження витрат на ту ж інформаційно-роз'яснювальну роботу, різноманітні іміджеві програми.

Віртуальна дипломатія завдяки своїй специфіці розвиває межі так званої піраміди Ледераха, за яким на вищому рівні лідерства в суспільстві перебувають військові, дипломати та політичні керівники, а на нижчому — пересічні громадяни [20, р. 65]. Громадська думка — важливий чинник сучасної політичної, економічної, культурної активності держав — формується, на наш погляд, основним чином через відповідний інформаційний вплив. Блоги, акаунти в соцмережах, створення віртуальних тематичних платформ — ці засоби використовують дипломати в усьому світі для донесення саме тих меседжів, які має почути громада, саме тієї інформації, яка обґрунтує внутрішньо- і зовнішньополітичні рішення.

Європейська організація «DiploFoundation», метою діяльності якої є створення глобальної системи віртуальної дипломатії, оперативне реагування на зміни у світовій політичній системі [44], впроваджує інноваційні підходи до традиційної дипломатії, зокрема функціонування таких структурних складових, як «віртуальне посольство» та «віртуальний посол».

Таким чином, можна лише погодитись із висновками Дж. Купера, зробленими ще на самому початку третього тисячоліття: дипломатія в інформаційну добу трансформується [11, р. 132] і її представницька функція розширюється не лише на зарубіжні уряди, але й на зарубіжну аудиторію, відбувається координація дій та надання допомоги неурядовим акторам міжнародних відносин, залучення дипломатів до забезпечення нетрадиційних національних інтересів — підтримки комерційних візитів тощо.

Віртуальна дипломатія використовується для вирішення різних безпекових завдань (зокрема й у сфері економіки) через вплив на політичних та економічних лідерів, громадських активістів, учасників транснаціональних об'єднань.

Отже, теоретичні дослідження та успішні приклади реалізованих програм підкреслюють значення глобальних мереж для традиційної дипломатії, зважаючи на їхній значний інтелектуальний і енергетичний потенціал. Засоби віртуальної дипломатії вирішують низку завдань:

1) надають доступ до майже всього масиву інформації, аудиторії в будь-якому куточку Земної кулі;

2) поліпшують взаємозв'язки між зовнішньополітичними відомствами, міжнародними, неурядовими організаціями, транснаціональними корпораціями;

3) знижують витрати на комунікації та можуть бути використані як інструменти вирішення кризових ситуацій. Прикладами можуть слугувати кампанія зі збирання коштів для постраждалих на Гаїті, що, розійшовшись соцмережами, зібрала за місяць 30 млн доларів, та віртуальна діяльність посла США в Сирії Роберта Форда, який після закриття з міркувань безпеки посольства в Дамаску, виконував свої

обов'язки у віртуальному режимі, поширюючи та збираючи інформацію про перебіг подій, надаючи консультації американським громадянам та ведучи навіть віртуальний прийом.

До мінусів «віртуальної дипломатії» можна віднести ризики, які з'являються у зв'язку з використанням інтерактивних комунікаційних технологій — електронне шпигунство, віруси, передача даних третім сторонам (як приклад — справа Сноудена, коли були опубліковані листи дипломатів зі своїми офісами та низка секретних документів).

Така діяльність також нині не регламентується жодними міжнародними договорами. Віденські конвенції 1965 та 1971 років, в яких окреслюються основоположні принципи діяльності дипломатичних представників, їхні права, імунітети тощо, не охоплює сферу сучасних інформаційних технологій та використання їх у дипломатичній практиці тому, що з часу створення їх пройшло майже півстоліття.

Практика віртуальної дипломатії у провідних країнах світу

Інформаційна і технологічна революція початку 2000-х поставила перед зовнішньополітичними відомствами багатьох розвинених країн одну, але вагомую вимогу: йти в ногу з часом, розвиваючи, а іноді і змінюючи формат своєї діяльності, або стати об'єктом такої діяльності інших держав.

Уряди провідних країн світу розглядають віртуальну дипломатію як інструмент «м'якого» впливу на громадськість на внутрішньополітичному, регіональному та міжнародному рівнях [3, с. 56]. США, Японія, Німеччина, Велика Британія, Швеція окрім офіційних веб-сайтів, сторінок (формальних і неформальних) в Твіттері, Facebook, різноманітних блогів, практикують активне створення та ведення віртуальних посольств, мультимедійних інтерактивних платформ для переговорного, навчального, координуючого процесу, обміну думками та ін.

Сполучені Штати Америки як країна, що прагне провадити свою діяльність, спираючись на інновації, сьогодні — чи не найактивніший користувач усім інструментарієм віртуальної дипломатії. У цій сфері задіяно 150 працівників Держдепартаменту, котрі розвивають свою діяльність у 25 напрямках [17].

Саме американці першими зацікавилися новими можливостями для просування своїх цінностей на «глобальному ринку». У квітні 2004 року Держдепартаментом було презентовано Стратегічний план застосування інформаційних технологій у дипломатичній діяльності на 2006–2010 рр.

Згідно з ним передбачалося зокрема і провадження інтерактивного діалогу з молодіжною аудиторією (передусім, арабського світу) для пропагування цінностей демократії та обміну новими ідеями в галузях освіти, науки та культури.

Наразі окремою структурою в Департаменті США є Офіс е-дипломатії (Office of eDiplomacy), що розвивався з 2002 року, починаючи свою діяльність як Секретаріат.

До успішно реалізованих ним проєктів належать:

1. Коридор (Corridor) – соціальна мережа для державних службовців, що займаються міжнародною діяльністю.

2. Диплопедія (Diplopedia) – інформаційний ресурс з усіма важливими даними щодо сучасної міжнародної сфери.

3. Sounding Board – своєрідний блог, де кожен з працівників Департаменту може висловити свої ідеї щодо удосконалення структури служби.

Важливим напрямом розвитку віртуальної дипломатії є створення та підтримка діяльності віртуальних послів та посольств. Як правило, їх створюють як консульські представництва в країнах, де відкриття реального посольства тимчасово неможливе з міркувань безпеки чи фінансів. Наприклад, США створили такі віртуальні інституції в РФ, Австралії, Екваторіальній Гвінеї, Андоррі, Ірані (щоправда, його діяльність було заблоковано місцевою владою).

За даними Департаменту, подібні віртуальні консульства здатні вирішувати до 50% поточних завдань дипломатів. Для успішної роботи віртуальної інституції американські дипломати рекомендують періодичні візити посла у регіони, де вони функціонують, адже, зрештою, залишається низка питань, які неможливо врегулювати інтерактивними способами [19, р. 50].

Втім, попри всі переваги того, що Г. Клінтон в 2010 році назвала «інноваційною дипломатією», американці серйозно занепокоєні збереженням секретності каналів передачі інформації [9]. 2012 року Дослідна служба Конгресу США опублікувала документ, в якому йшлося про те, що дипломатія повинна відійти від загальносуспільних каналів комунікації, оскільки втрата певних даних зашкодить міжнародній діяльності держав та унеможливіє таке зручне відеоспівкування політиків, дипломатів та чиновників як альтернативу різноманітним конференціям та самітам [16, р. 7].

Концепція використання інтерактивних технологій в діяльності зовнішньополітичного відомства ФРН зародилась у 2002 році – після представлення урядом доповіді «Стан розвитку та заходи реформування у сфері медійного закордонного представництва» [28, s. 12].

Сутність культурно-політичного виміру віртуальної дипломатії ФРН полягає в тому, що використання такого інструментарію сучасної політичної діяльності сприяє формуванню нового образу держави, забезпеченню головних цілей німецької економіки у світовому економічному просторі, а також популяризації німецької ідентичності за кордоном. Доктрина ФРН, що ґрунтується на поєднанні культури і політики для здійснення активної державної діяльності, сприяє вну-

трішній консолідації країни в умовах сучасної політичної інтернаціональної інтеграції. Віртуальна дипломатія виступає інструментом поширення національних політичних цінностей ФРН у міждержавних відносинах та створює основу для суспільної єдності.

Особливістю «німецького підходу» до віртуальної дипломатії є те, що іміджевою, інформаційною, консультативною діяльністю в мережі інтернет займається не лише Міністерство закордонних справ та диппредставництва за кордоном, але й інші федеральні міністерства відповідно до питань свого профілю, а також неприбуткова організація «DasCorps» [12], яка висвітлює дипломатичну діяльність іноземних представництв, акредитованих у Німеччині [2, с. 88].

МЗС ФРН через об'єднаний урядовий канал щодня забезпечує своїх працівників, дипломатів за кордоном посиленнями на важливі заяви членів уряду, НАТО, Євросоюзу, Організації Об'єднаних Націй тощо, надає доступ до конфіденційних документів, статистики, поточної аналітики [16, р. 43; 27].

Окрім того, Німеччина для пропагування своєї інвестиційної, економічної, культурної та туристичної привабливості розвиває т.зв. «Інформаційні центри», які забезпечують громадян країни перебування всією необхідною інформацією. Подібні портали створюють і під тимчасові проекти – наприклад, головування Німеччини в ЄС.

У зв'язці із ними функціонують і такі сайти, як:

– www.ifa.de (сайт Інституту міжнародних відносин. Основну увагу приділено анонсам міжнародних симпозіумів, дискусіям щодо аспектів міжнародних відносин);

– www.weltpolitik.net (портал Німецького товариства з питань міжнародної політики).

Загалом щодо захисту своїх даних Міністерство закордонних справ Німеччини керується 3 принципами: захист «свободи Інтернету» та інших мережевих інструментів; саморегулювання в умовах відкритого громадянського суспільства та ринкової економіки; стимулювання «накопичення знань» та транспарентності [15].

Об'єднане Королівство Великої Британії та Північної Ірландії стало однією із перших країн, які оцінили переваги інтерактивних технологій у дипломатії та звернули увагу на необхідність розширення її інструментарію [29].

Підхід офіційного Лондона якісно відрізняється від подібних державних програм та стратегій в інших країнах: він більш структурований і гнучкий, ефективний, складний і широкомасштабний [23].

За останні 14 років британськими урядовцями було прийнято 3 стратегії віртуальної дипломатії – у 2000, 2004 та 2012 роках. Згідно із ними цифрові канали за кордоном застосовують для пропагування іміджу країни, зміни суспільної думки, подолання стереотипів.

Реалізуючи стратегію віртуальної дипломатії, Велика Британія вже за кілька років посіла друге місце у світі за урядовою присутністю в мережі Інтернет, поступившись лідерством лише Сполученим Штатам Америки [13, р. 13].

Цифрове представлення Форін-офісу у «всесвітній павутині» визначається її офіційним веб-сайтом (англійською, арабською мовами та мовою урду), а також 250 іншими сторінками в глобальній мережі, різноманітними платформами, серед яких «i-visa», «i-con» та ін.

Коротко окреслимо основні завдання віртуальної дипломатії Великої Британії, під які створені окремі проекти, програми та тематичні платформи:

- збір інформації та прогнозування подій. Наприклад, Форін-офіс використовував соціальні медіа для прослуховування і визначення головних голосів під час кризи в Лівії і арабської весни;

- формулювання зовнішньої політики. Зовнішньополітичне відомство в онлайн-режимі консультувалося зі своїми посольствами через Телекомунікаційну мережу (FTN), експертами, громадськими діячами для створення так званої Білої книги – концепції діяльності на наступні роки;

- реалізація зовнішньої політики. Після закриття британського посольства в Тегерані в 2011 році, Форін-офіс використовував його веб-сайт і соціальні медіа «Велика Британія для іранців», щоб продовжувати обмінюватись головними меседжами з іранським народом і обійти цензуру ЗМІ в цій країні;

- спілкування і участь. Секретарі (міністри) із закордонних справ регулярно проводять онлайн-сесії з громадянами для обговорення питань та відповідей щодо конкретних зовнішньополітичних заходів чи завдань [25]. Вони та їх заступники активно присутні у Твіттері та Facebook – понад 2 млн передплатників щодня відстежують актуальну інформацію щодо актуальних питань зовнішньої політики і спілкуються в інтерактивному режимі із високопосадовцями.

Разом з цим дипломатія активно почала співпрацювати з такими партнерами, як VisitBritain, British Council, UK Trade & Investment тощо щодо поширення іміджевих матеріалів, пропагування власної політики та навіть збору необхідної інформації, опитування. Глобальна мережа Форін-офісу тепер надає платформу для близько 4000 співробітників з 26 інших органів, наприклад, Visit Britain та Британської ради [5].

У 2013 році на щорічній конференції послів керівництвом зовнішньополітичного відомства Великої Британії були озвучені досягнення у царині віртуальної дипломатії [8]. Серед них:

- інтегрованість урядових веб-сайтів (зокрема і Форін-офісу) зекономила відомству 1,5 млн фунтів стерлінгів в рік;

– більше 240 сайтів по всьому світу, діяльність яких забезпечує департамент цифрової дипломатії, послы, працівники консульських установ, відвідують близько 1,5 млн інтернет-користувачів на місяць;

– оновлені профайли в Twitter забезпечують поліпшене онлайн-обслуговування клієнтів;

– створений інтерактивний кризовий центр (збір та обробка кризової інформації) був номінований як кращий проєкт на премію Agile;

– віртуальна дипломатія стає не просто рупором традиційної. В її рамках реалізуються проєкти, які за своєю статусністю не поступаються ініціативам окремих міжнародних організацій. Наприклад, кампанія «Грім» щодо попередження сексуального насильства в місцях конфліктів досягла аудиторії в 2,5 млн читачів.

За відносно невеликої ресурсної затратності, МЗС Великої Британії зуміло скористатися багатьма здобутками віртуальної дипломатії. Важливим кроком, на нашу думку, стало прийняття на державному рівні відповідних стратегій, а головне – послідовна їх реалізація. Таким чином, рухаючись від забезпечення власним працівникам оптимального режиму роботи, навчання новим технологіям та обміну знаннями, Форін-офіс приблизно що п'ять років оновлює такі програми, ставлячи перед собою більш складні завдання: вплив на внутрішню і зовнішню аудиторії, підвищення прозорості дипломатичної діяльності, формування високого рівня підтримки громадянами вибраного політичного курсу на міжнародній арені.

І хоча більшість проєктів віртуальної «м'якої» дипломатії в соціальних мережах мали успіх, британська практика показує, що і тут є певні ризики, пов'язані із формулюванням висловлювань, перевіреністю даних тощо. Адже в багатьох країнах світу, зокрема і в Україні, медіа дедалі частіше послуговуються цитатами та даними, опублікованими міністрами та іншими посадовцями у глобальній мережі.

Одним із прикладів подібної необережності став блог британського посла в Бейруті Френсіса Гая, в якому він прокоментував смерть ліванського релігійного лідера великого аятоли Мухаммеда Фаддалаха. Останній, на думку містера Гая, був особистістю контроверсійною: його як любили, так і ненавиділи. Форін-офіс пізніше зазначив, що описане там – особиста думка його представника, а сам блог було видалено [22].

Висновки

Отож чим більша публічність дипломатії – тим більше відповідальності вона вимагатиме. Соціальні мережі – це інструмент, яким за правильного користування можна досягнути значних успіхів у таких сферах, як захист та просування національних інтересів за кордоном, створення позитивного іміджу країни, подолання економічних, соціальних, культурних бар'єрів між країнами тощо. Однак подібна

відкритість і прозорість теж має свою мету, і на це варто зважати, ведучи блог чи публікуючи черговий пост у Twitter чи Facebook.

Втім, на наш погляд, соціальні мережі — є значним і суттєвим доповненням до класичної дипломатії. Це доводить досвід Великої Британії і США на Близькому Сході, які взяли на озброєння практику «арабської весни» 2011 року, яку ще називають революцією у Facebook.

Сьогодні все більше людей, зокрема тих, на кого важливо здійснювати неагресивний вплив — сирійців, єгиптян, іранців — зареєстрованих на Facebook, YouTube і Twitter.

На нашу думку, роль віртуальної дипломатії значно зростає в найближчі роки, її використовуватимуть уряди більшості країн світу. На порядку денному також має бути питання «дегалізації» її інструментів та методів, адже Віденські конвенції 1965 та 1971 рр., в яких окреслюються основоположні принципи діяльності дипломатичних представників, не охоплюють сферу сучасних інформаційних технологій та потребують оновлення як реакції на виклики часу.

Україні як державі, яка прагне інтегруватися в європейську спільноту та заявити про свою спроможність бути впливовим актором на міжнародній арені, було б доцільно використати досвід Великої Британії, США, інших країн щодо застосування фінансово недорогого, але ефективного віртуального «м'якого» впливу на міжнародну громадськість з метою захисту національних інтересів. Останній можна використовувати як наступальну зброю для інформаційної нейтралізації недоброзичливих країн і як превентивний інструмент проти ворожого тиску на внутрішню аудиторію.

Література

1. Кулик С. Регулирование Интернета: глобальная битва // Аналитический бюллетень Института современного развития. — 2012. — № 4. — С. 19–23.
2. Макаренко Є., Піпченко Н. Віртуальна дипломатія. — Е.: Центр вільної преси, 2010. — 302 с.
3. Пантелеев Е. Внешняя политика и инновационная дипломатия // Международная жизнь. — 2012. — № 12. — С. 37–44.
4. Українська дипломатична енциклопедія. У 2 т. / редкол.: Л.В. Губерський (голова) та ін. — К.: Знання України, 2004. — Т. 1, 2. — 760 с.
5. Agbonlahor W. FCO reassures partners over 1HMG fee hike // Civil Service World. — 2014. — [Electronic Resource]. — Mode of access: <http://www.civilserviceworld.com/articles/news/fco-reassures-partners-over-1hmg-fee-hike>.
6. Bastianello F.R. Guest Contributor Towards a New Era of Public Diplomacy: Twiplomacy // Diplomatic Courier. — 2014. — № 98.
7. Brown S. About virtual diplomacy Initiative: U.S. Institute of Peace. — [Electronic Resource]. — Mode of access: www.usip.org.
8. Bye A. Foreign Office Digital Strategy: one year on. — [Electronic Resource]. — Mode of access: <http://blogs.fco.gov.uk/digitaldiplomacy/2013/12/20/foreign-office-digital-strategy-one-year-on/>
9. Cavelti M.D., Rolofs O. Cyber war hype. States cannot control the digital realm // The Atlantic Times. — 2012. — № 1.

10. *Clinton H.* Remarks on Internet Freedom. — [Electronic Resource]. — Mode of access: www.state.gov/secretary/rm/2010/01135519
11. *Cooper J.* Diplomacy in the Information Age: Implications for Content and Conduct. — Washington, D.C.: United States Institute of Peace, 2002. — 480 p.
12. *Das Corps' site.* — [Electronic Resource]. — Mode of access: <http://www.dascorps.de/>
13. Departmental Report and Resource Accounts / Parliament Great Britain International Development Committee House of Commons, 2009. — Volume 1. — HTC 145. — 57 p.
14. *DiploFoundation.* — [Electronic Resource]. — Mode of access: <http://www.diplomacy.edu/>
15. *Gaycken S.* Shifting the Cybersecurity Paradigm // *The Security Times.* — 2013. — № 22. — P. 30.
16. *Government Transparency and Secrecy: An Examination of Meaning and Its Use in the Executive Branch / Congressional Research Service, 7-5700.* — Washington, DC, 2012. — 57 p. — 7 P.
17. *Hanson F.* Baked In and Wired: eDiplomacy@State. — Washington, DC: Brookings Institution, 2012. — Policy Paper № 30.
18. *Hanson F.* Interview with Alec Ross: E-diplomacy: What's It All about Anyway? [Online]. — Retrieved from: <http://www.brookings.edu/blogs/up-front/posts/2012/04/10-ediplomacy-ross-hanson>
19. *Hanson F.* Revolution and State: The Spread of eDiplomacy. — Sydney: Lowy Institute for International Policy. — 2012. — 238 p.
20. *Lederach J.P.* Building Peace. — Washington, D.C.: United States Institute of Peace, 1997. — 315 p.
21. *Medcalf R.* Drawing the line // *American Review.* — 2012. — № 5.
22. *Miles O.* Stop the blogging ambassadors Monday // *The Guardian.* — 2010. — № 12.
23. *Mytko G.* The United Kingdom and the Rise of Digital Public Diplomacy // *Exchange Journal.* — 2012. — № 9.
24. *Nye J.S., Owens W.A.* America's Information Edge // *Foreign Affairs.* — 1996. — March/April. — p. 49–67.
25. Major Programs of IRM's Office of eDiplomacy. — U.S. Department of State. — [Electronic Resource]. — Mode of access: <http://www.state.gov/>
26. Social media use. — Foreign & Commonwealth Office. — [Electronic Resource]. — Mode of access: <https://www.gov.uk/government/organisations/foreign-commonwealth-office/about/social-media-use>
27. *Späth W.* Global vernetzt — lokal präsent. Wie die deutsche Diplomatie das Internet nutzt. — [Electronic Resource] // http://www.budrich-verlag.de/upload/files/artikel/00000012_010.pdf
28. Unterrichtung durch die Bundesregierung: Bericht über den Stand der Entwicklung und Reformmassnahmen bei der medialen Aussenrepräsentanz, Deutscher Bundestag 14. Wahlperiode. Drucksache 14/9502 von 30.05.2002. — 22 s. — [Electronic Resource]. — Mode of access: www.dip.bundestag.de/btd/14/095/1409502.pdf
29. *Yücel G.* Exclusive Interview with Leigh Turner: «The use of digital diplomacy starts when you get up in the morning» // *Yeni Diplomasi.* — 2013. — [Electronic Resource]. — Mode of access: <http://www.yenidiplomasi.com/2013/11/exclusive-interview-with-leigh-turner.html>

Анотація

У статті йдеться про формування нової моделі дипломатичної діяльності — віртуальної дипломатії, яка послуговується усім наявним масивом інформаційно-комунікативних технологій для досягнення своїх цілей. Практика провідних країн світу, серед яких США, Велика Британія та ФРН, показує, що такий «м'який вплив» на світову громадськість є новою реальією міжнародних відносин, фінансово

недорогим, але ідеологічно ефективним інструментом для комунікації як з внутрішньою, так і з зовнішньою аудиторіями.

Ключові слова: зовнішня політика, дипломатія, віртуальна дипломатія, «м'який вплив», соціальні мережі.

Анотація

В статті речь йде про формування нової моделі дипломатической діяльності — віртуальної дипломатії, яка користується всім наявним масивом інформаційно-комунікативних технологій для досягнення своїх цілей. Практика ведучих країн світа, серед яких США, Великобританія і ФРН, показує, що подібне «м'яке впливання» на світову громадськість є новою реальністю міжнародних відносин, фінансово недорогою, але ідеологічно ефективною інструментом для комунікації як з внутрішньої, так і з зовнішньої аудиторіями.

Ключевые слова: зовнішня політика, дипломатія, віртуальна дипломатія, соціальні мережі

Ihor ZHALOBA,

*Head of the Department of Diplomatic and Consular Service,
Diplomatic Academy of Ukraine, Ministry of Foreign Affairs of Ukraine,
Doctor of Historical Sciences, Professor;*

Iryna KUTSYUK,

*Master's degree student of the Diplomatic Academy of Ukraine,
Ministry of Foreign Affairs of Ukraine*

VIRTUAL DIPLOMACY AS AN AUXILIARY TOOL OF SHAPING PUBLIC OPINION

*Governments that will not utilize the advantages of virtual
diplomacy will feel the consequences of reduction in power and
influence on international political arena.*

Alec Ross, Representative of the Department of State
of the USA

Change of forms of diplomacy is inseparably connected with civilizational progress of humankind. An epoch of agrarian society with its early forms of statehood, discreetness of political and communication space, did not have a permanent diplomatic representation. Formation and development of the industrial society with its mass production and mass consumption, transport and communication revolution have led to the establishment of the modern type of a state in the Western Europe that had a proper understanding of sovereignty, national interest, etc. In the sphere of international relations it manifested in an indisputable domination of state-centered model with its symbolic figures (according to R. Aron) — a soldier and a diplomat. The summer of the classic diplomacy was the XIX century, when, according to one of the most prominent representatives of the day Otto von Bismarck, «das Primat der Außenpolitik» (eng. «Primacy of Foreign Affairs») was prevailing.

Transition to information society has led to transnationalization of international relations, where the classic «soldier and diplomat» are substituted with new symbolic figures — «tourist and terrorist» (James N. Rosenau).

Researches are pondering over «Westphalia paradox» (Tatiana Zonova) of modernity, when globalization and integration processes lead to «diffusion» of nation states. Influence of the new epoch left its traits on the diplomacy itself as well as on its forms. Today, both theorists and practitioners of diplomacy are talking about the need to adapt the classic diplomacy to the new environment of a post-bipolar world.

In the course of reacting to challenges of the present time occurs the modernization of the structure and methods of foreign political activity of the countries, transformation of «classic» diplomacy, emergence of its new forms and models, first of all of integrational, virtual and paradiplomacy.

The use of information and communication technologies as tools to advance national interests, shape positive image of a country with transnational communications, public opinion on a global level, country's investment activity, have long ago become not only an idea but real-life implemented processes in the advanced countries of the world.

Костянтин БАЛАБАНОВ,

*ректор Маріупольського державного університету,
Почесний консул Республіки Кіпр в Маріуполі,
член-кореспондент НАПН України,
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародних відносин
та зовнішньої політики МДУ;*

Микола ТРОФИМЕНКО,

*проректор з науково-педагогічної роботи
(міжнародні зв'язки)
Маріупольського державного університету,
кандидат політичних наук, доцент*

СТРУКТУРА ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ США

У ХХІ столітті публічна дипломатія стала важливою складовою міжнародного життя переважної більшості розвинутих держав¹.

Одним з визначальних чинників, які забезпечують глобальне лідерство США, є дипломатична служба країни, яка, поєднуючи традиційні та публічні методи реалізації дипломатії, залишається однією з найбільш професійних, сучасних та ефективних у світі.

Основні зовнішньополітичні завдання, які стоять перед публічною дипломатією США:

- поліпшення іміджу країни серед найбільш активної та впливової частини зарубіжного суспільства;
- вплив на еліту зарубіжних країн, передусім на ту її частину, яка приймає рішення;
- створення сприятливого економічного та інвестиційного клімату для США в зарубіжних країнах.

Однак публічна дипломатія — це не тільки формування позитивного іміджу, навчання певних професійних груп представників зарубіжної

держави або здійснення радіо- і телемовлення. У сучасній публічній дипломатії США активно практикують і такі елементи, як аналіз громадської думки або якості поширюваної інформації про США (listening), а також проведення короткострокових політичних кампаній, спрямованих на просування конкретної політичної ідеї, дії тощо (advocacy).

У традиційному розумінні публічна дипломатія є інструментом взаємодії між державою і «зарубіжною аудиторією» і є складовою частиною дипломатичного і зовнішньополітичного механізму, що використовується урядом. У новому нетрадиційному розумінні публічна дипломатія служить інструментом зацікавленості зарубіжної аудиторії певною проблемою за допомогою таких нових методів, як мережеві контакти, створення та привертання уваги до особливих сайтів, SMS, організація інтернет-конференцій та блогів. Подібна публічна дипломатія, хоча і включена в завдання уряду, здійснюється за лінією «неурядові організації – зарубіжна аудиторія». Сьогодні американський уряд оперує у своїй зовнішній політиці такими визначеннями публічної дипломатії, як «нова публічна дипломатія», «публічна дипломатія 2.0» або «цифрова дипломатія». Останній термін частіше застосовують у зовнішньополітичному дискурсі США.

Під структурою публічної дипломатії мають на увазі низку урядових і неурядових відомств, які формують і реалізують програми публічної дипломатії в зарубіжних країнах. Серед відомств, залучених до процесу формування регіональних пріоритетів, змісту тих або інших програм, розподілу фінансування, входять такі органи виконавчої та законодавчої влади США:

- Відділи в Держдепартаменті – з освіти та культури (Bureau of Educational and Cultural Affairs), з інформаційних програм (International Information Programs) і з вивчення зарубіжної блогосфери (Digital Outreach team).

- Агентство з міжнародного розвитку (Agency of International Development) і Рада керуючих мовленням (Broadcasting Board of Governors), які формально є незалежними відомствами, але їх голови підпорядковуються держсекретареві США.

- Відділи з публічної дипломатії та Агентство зі співпраці в галузі оборони і безпеки міністерства оборони.

- Президент, Рада національної безпеки і Конгрес США.

До відомств, які займаються реалізацією програм публічної дипломатії, входять зазначені відділи Держдепартаменту, напівурядові агентства, дипломати США, а точніше – апарат аташе з культури США разом з інформаційними центрами США в зарубіжних країнах, благодійні фонди та неурядові організації США, такі як фонд «Євразія», фонд Сороса, фонд Маккартур, фонд Форда. Крім того, різні експертні групи в Держдепартаменті: Відділ планування і Міжвідомча робоча група з оцінки освітніх програм публічної дипломатії (Interagency

Working Group (IAWG) on the US Government-Sponsored International Exchanges and Training), Комісія радників президента з публічної дипломатії (Advisory Commission on Public Diplomacy), різні мозкові центри (корпорація РЕНД або Центр стратегічних досліджень) також займаються сьогодні оцінкою ефективності реалізованих програм. Відділи в Держдепартаменті з освіти та культури та інформаційних програм підпорядковуються заступнику держсекретаря з публічної дипломатії (Under Secretary for Public Diplomacy and Public Affairs) і є інстанціями, які контролюють здійснення програм. Назви відділів характеризують їх основне призначення: так, Відділ з освіти та культури займається формуванням і реалізацією програм навчання, спрямованих на представників еліти чи лідерів у зарубіжних суспільствах, а Відділ з міжнародних інформаційних програм реалізує програми з поширення особливої друкованої, електронної, візуальної та аудіоінформації про США. Також цей відділ готує прес-релізи (Washington files), що надходять в дипломатичні представництва США і роз'яснюють національну зовнішню і внутрішню політику. У різні періоди ці відділи не раз було реорганізовано.

Після Другої світової війни адміністрація Г. Трумена під тиском сенату визнала необхідність контролю Держдепартаменту над програмами публічної дипломатії, і в результаті було створено важливий відділ — Управління з міжнародних інформаційних і освітніх програм. Створене 1953 року Інформаційне агентство (USIA) мало незалежний статус і до 1978-го займалося здебільшого інформаційною пропагандою. Президент Дж. Картер значно спростив механізм реалізації академічних програм і вивів Управління з освіти та культури зі структури Держдепартаменту, проти чого виступав свого часу сенатор У. Фулбрайт. Співробітників управління фактично в повному складі було включено до складу Інформаційного агентства, перейменованого в 1978 році в Агентство з міжнародних зв'язків (AMC). Свою колишню назву — USIA — агентство повернуло тільки за адміністрації Р. Рейгана. До жовтня 1999 року Інформаційне агентство було основним адміністратором академічних обмінів, фінансованих урядом США. Під тиском республіканської більшості в Конгресі (1995–1999) адміністрація Б. Клінтона реорганізувала Інформаційне агентство, і воно знову було включено до складу Держдепартаменту. Всього з 1999 року з моменту запровадження посади заступника держсекретаря з публічної дипломатії її обіймало 9 осіб² (табл. 1).

Посада заступника держсекретаря з публічної дипломатії також зазнала значних змін після 2001 року. До цього на посаду зазвичай призначали кар'єрних дипломатів чи представників елітних університетів Північного Сходу (Гарварда, Єля, Принстона тощо). Адміністрація Дж. Буша-молодшого кардинально змінила підхід до якісних характеристик глави публічної дипломатії. Для реалізації по-

літики з «продажу» позитивного іміджу США, який стрімко падав у мусульманських країнах, на цю посаду почали добирати фахівців, які займалися головним чином просуванням товарів на ринку, маркетингом, тобто фахівці з сфери бізнесу й ділового адміністрування.

Табл. 1. Заступники держсекретаря з публічної дипломатії

Ім'я	Дата вступу на посаду	Дата закінчення діяльності на посту	Президентська адміністрація
Евелін Ліберман (Evelyn Lieberman)	01.10.1999	19.01.2001	Біл Клінтон
Шарлот Бірс (Charlotte Beers)	02.10.2001	28.03.2003	Джордж Буш молодший
Маргарет Тутвілер (Margaret D. Tutwiler)	16.12.2003	30.06.2004	Джордж Буш молодший
Карен Хьюґс (Karen Hughes)	09.09.2005	14.12.2007	Джордж Буш молодший
Джеймс Гласман (James K. Glassman)	10.06.2008	15.01.2009	Джордж Буш молодший
Джудіт МакХейл (Judith McHale)	26.05.2009	01.07.2011	Барак Обама
Кетлін Стефенс (Kathleen Stephens)	06.02.2012	04.04.2012	Барак Обама
Тара Соненшайн (Tara Sonenshine)	05.04.2012	01.07.2013	Барак Обама
Річард Стенгел (Richard Stengel)	11.02.2014		Барак Обама

Заступник державного секретаря з публічної дипломатії та зв'язків з громадськістю Річард Стенгел ставить за мету розширення американської публічної дипломатії, що включає в себе зв'язок з міжнародною аудиторією, культурне програмування, академічні гранти, освітні обміни, міжнародні програми для відвідувачів, зусилля уряду США з боротьби з ідеологічною підтримкою тероризму. За Річарда Стенгела основною місією американської публічної дипломатії є підтримка досягнень цілей і завдань зовнішньої політики США, просування національних інтересів, зміцнення національної безпеки шляхом інформування і здійснення впливу на іноземну громадськість шляхом розширення і зміцнення відносин між народом і урядом Сполучених Штатів і громадянами решти світу³.

Заступник держсекретаря курує бюро у справах освіти та культури, зв'язків з громадськістю та міжнародних інформаційних програм, Центр стратегічних контртерористичних комунікацій, а також бере участь у розробці зовнішньої політики.

Створенням нових стратегій і оцінкою ефективності реалізованих програм публічної дипломатії займаються такі відомства Держдепартаменту, як Відділ планування (Office of Policy, Planning, Resources for Public Diplomacy), який визначає політичні пріоритети публічної дипломатії США, і Відділ оцінки програм публічної дипломатії (Mission Activity Tracker, MAT), створений для вимірювання ефективності програм публічної дипломатії для досягнення конкретних зовнішньополітичних завдань. Відділ планування було утворено 2004 року і є найбільш закритим відомством для широкої публіки. Він формує довгострокові стратегії, розробляє програми публічної дипломатії, а також оцінює необхідну кількість фінансових ресурсів для здійснення тієї чи іншої програми⁴.

З 2007 року у відділі функціонує сектор (Mission Activity Tracker) з вивчення ставлення зарубіжної інтернет-аудиторії до США. Більше того, окремий сектор (Evaluation and Management Unit) в цьому відділі займається оцінкою ефективності реалізованих програм публічної дипломатії у різних країнах. Час від часу він публікує стислі звіти про деякі реалізовані програми (як наприклад, оцінка ефективності реалізації «програми Е. Маскі» в Росії), що є неоціненним джерелом інформації не лише про способи реалізації тієї чи іншої програми публічної дипломатії США, а й про методи оцінки ефективності цих програм, що використовуються американськими експертами.

Відділ моніторингу зарубіжної блогосфери — урядовий механізм, який здійснює програми публічної дипломатії WEB 2.0. У 2006 році в Держдепартаменті з'явилася група фахівців для аналізу повідомлень і дискусій, що надходять та відбуваються в усіх можливих міжнародних і національних соціальних мережах. Група, що складається з десяти фахівців, основну увагу у своїй діяльності приділяла збору інформації з арабських соціальних ресурсів, в яких настрої антиамериканізму розвинені найвищою мірою. Крім цього, фахівці цієї команди беруть участь у дискусіях, реєструючись у соціальних мережах як пересічні учасники або модератори дискусій. Команда намагається роз'яснити користувачам поведінку США на міжнародній арені і протидіяти дезінформації, що надходить у соціальні мережі з боку таких терористичних рухів, як Талібан і Аль-Каїда.

Агентство з міжнародного розвитку (AMR) — федеральне агентство, створене адміністрацією Д.Ф. Кеннеді 1961 року, опікується програмами, покликаними вплинути на політичне та економічне життя інших країн. AMR відіграє важливу роль у процесі демократизації зарубіжних держав у розумінні адміністрації США. Так, AMR сприяє проведенню

виборів і переходу зарубіжних держав до ринкової економіки через фінансування діяльності політичних партій та громадських організацій; здійснює навчання політичних лідерів, реформаторів, бізнесменів і дисидентів; ініціює модернізацію навчальних програм в університетах; фінансує створення за кордоном особливих організацій — прес-служб, бізнес-центрів і демократичних корпусів. АМР — основний виконавець програм публічної дипломатії США в політичній сфері. Підтримка зарубіжних демократичних рухів, проведення виборів, навчання спостерігачів, журналістів тощо — основні проекти агентства.

Рада тих, хто керує мовленням відповідає за всі інформаційні програми США, що йдуть через радіо, телебачення та мережу Інтернет. Раду керуючих мовленням було створено 1994 року як відділ в Інформаційному агентстві США. Після реорганізації агентства рада отримала статус незалежного федерального агентства і очолила всі програми радіо-, теле- та інтернет-мовлення США, ставши одним з найбільш великих інформаційних об'єднань у світі.

Рада включає такі структури, як Бюро міжнародного мовлення, а також мережі радіостанцій і телеканалів — «Голос Америки», радіо «Вільна Європа», радіо «Свобода» (Radio FREE Europe / Radio Liberty, RFE / RL), радіо «Вільна Азія» (Radio Free Asia, RFA), «Офіс кубинського мовлення» (Office of Cuba Broadcasting, OCB), «Близькосхідну мережу мовлення» (Middle East Broadcasting Network), що складається з кількох радіостанцій і телеканалів: радіо «Сава» (Radio Sawa), радіо «Фарда» (Radio Farda), телеканал «Аль Хурра» (TV Al Hurra).

Бюро міжнародного мовлення забезпечує технічне оснащення всіх складових державного міжнародного мовлення США. Воно керує світовою мережею коротко- і середньохвильових (АМ) передавачів і супутників, а також регулює відносини з більш ніж 1200 «станціями-компаньйонами», які співпрацюють з США. Крім того, бюро забезпечує управління «Голосом Америки» і «Офісом кубинського мовлення». У зв'язку з настільки численними функціями на частку бюро припадає близько половини всіх коштів, що виділяються на роботу міжнародного мовлення США.

Основна функція мереж міжнародного мовлення — виробництво і відтворення в прямому ефірі або в мережі Інтернет аналітичних, музичних і новинних програм.

Радіостанція «Голос Америки» — найстаріша і найбільша організація публічної дипломатії США. Створена в часи Другої світової війни для протидії нацистській пропаганди, радіостанція вперше вийшла в ефір в 1942 року. 2008 року щотижневе мовлення «Голосу Америки» становило 1506 годин, воно велося на 45 мовах і мало щотижневу аудиторію близько 134 млн громадян зарубіжних країн.

Решта служби — радіо «Вільна Європа» / радіо «Свобода», радіо «Вільна Азія» і «Офіс кубинського мовлення», а також нові радіостан-

ції «Фарда» і «Сага», що віщають на Іран, являють собою так звані сурогатні станції (surrogate media). Їхнім завданням є трансляція новин у країнах, де вільний доступ до інформації закритий ворожими стосовно США режимами. Характерна особливість подібних станцій — фокусування уваги не так на політиці Сполучених Штатів, а насамперед на висвітленні актуальних проблем місцевого товариства або регіону. Близькосхідна мережа мовлення, формування якої завершилося 2004 року із запуском супутникової мережі телебачення арабською мовою «Аль Хурра» (Al Hurra), за програмним змістом є «гібридним» варіантом місії «Голосу Америки» і сурогатних станцій. Її головне завдання — забезпечувати висвітлення новин з Близькосхідного регіону та США.

В експертних оцінках сучасного міжнародного мовлення США неодноразово відзначалася неефективність роботи нових радіостанцій або телеканалів, що транслюють передачі на країни Близького Сходу. Найгучніші скандали були пов'язані з діяльністю першого американського телеканалу «Аль Хурра», на якому працюють журналісти виключно арабського походження. Так, в 2007 році в Конгресі США з'ясувалося, що на каналі неодноразово звучали антиамериканські та антиізраїльські випади, транслювалися виступи лідерів радикального угруповання «Хезболла» тощо. Представники Білого дому визнали, що в перші три роки контроль за мовленням каналу і роботою арабських журналістів був мінімальним, що призвело до суттєвих помилок, але, з іншого боку, на думку фахівців в галузі інформаційних програм, канал спеціально ініціював антиамериканські репортажі, щоб залучити якомога більше глядачів і після цього перейти до етапу боротьби проти антиамериканізму.

Надзвичайно цікавим та актуальним явищем для дослідників є процес прийняття рішень у сфері публічної дипломатії, який з моменту її появи завжди був у центрі уваги президента, його оточення, а також Конгресу США. Якщо вплив президента, його радників та Ради національної безпеки здійснюється за лінією ініціювання нових програм, їх розширення, зміни регіональних пріоритетів, то Конгрес США відіграє вагомую роль у сфері фінансування ініціатив виконавчої влади в цій області.

Ініціативи президента інколи не знаходять підтримки серед конгресменів, як це було на початку 1990-х, коли Дж. Буш-старший просив у Конгресу більше 600 млн дол. на реалізацію публічної дипломатії в Росії, а отримав тільки половину. Дуже часто Конгрес вносить свої корективи в існування механізму публічної дипломатії, змушуючи президента ліквідувати старі відомства або створювати нові. Так було наприкінці 1990-х років, коли Конгрес США змусив Б. Клінтона припинити діяльність Інформаційного агентства, вважаючи його пережитком епохи холодної війни [4, с. 67].

Сучасна історія США знає багато фактів особистої участі президентів США у процесі розвитку публічної дипломатії. Наприклад, Д. Ейзенхауер, який під час Другої світової війни брав участь у реалізації програм пропаганди в Північній Африці, Дж. Кеннеді, який свого часу займався журналістикою, залишили помітний слід в американській публічній дипломатії. Д. Ейзенхауер створив ефективне Інформаційне агентство і поклав початок наступу публічної дипломатії на Схід, а Дж. Кеннеді створив Агентство з міжнародного розвитку, яке успішно здійснювало публічну дипломатію США в країнах третього світу і до цих пір є ефективним інструментом американської мережевої дипломатії, або Дипломатії «оксамитових» / «кольорових» революцій.

Ядром процесу планування освітньої політики є Рада національної безпеки (РНБ). Саме там представники Держдепартаменту, Міністерства оборони за участю ЦРУ, президента і експертів обговорюють і формулюють публічну дипломатію США. У РНБ акумулюються всі експертні оцінки та результати діяльності цих відомств, а також різних лобістів. Він є не тільки джерелом створення нових програм публічної дипломатії, які приносять дивіденди американським академічним і військовим вишам, дослідницьким центрам, комерційним підприємствам, федеральним агентствам з бюджету США, а й джерелом зміни регіонів поширення сучасних програм, збільшення або зменшення обсягів асигнувань на програми публічної дипломатії, призначення офіційних осіб у зовнішньополітичні відомства.

Досить важливою в структурі публічної дипломатії США є Комісія радників з питань публічної дипломатії, створена 1948 року Конгресом як двопартійна організація, покликана аналізувати та рекомендувати програми публічної дипломатії уряду США та оцінювати їх ефективність⁵. У вересні 2014 року Комісія випустила свій звіт, в якому проаналізувала ефективність структури реалізації публічної дипломатії США та напрацювала рекомендації з метою усунення недоліків. До складання звіту долучились провідні науковці-дослідники проблем публічної дипломатії США. У вказаному звіті є такі рекомендації:

- Структурні та організаційні зміни.

1. Створити посаду директора з питань досліджень та оцінювання ситуації та розширити структурну одиницю з питань оцінювання ситуації в рамках Відділу планування.

2. Здійснювати більшу експертну підтримку персоналу, що займається оцінюванням.

3. Збільшити фінансування на дослідження та оцінювання ефективності.

4. Переглянути в подальшому Акт щодо конфіденційності 1974 року.

5. Не поширювати дію Акту про скорочення паперообігу 1980 року на дослідницький відділ Держдепу.

6. Покращити взаємну та внутрішню співпрацю між агенціями та спільне використання інформації.

7. Розробити інструкції та тренування з питань досліджень та оцінювання.

8. Створити підкомісію Комісії радників з питань публічної дипломатії з питань досліджень та оцінювання

• Методологія.

1. Збільшити інтеграцію інформації у розробку стратегій та програм.

2. Створити більш деталізовані дані для поліпшення зворотного зв'язку.

3. Використовувати більш порівняльні дані та / або аналіз, щоб визначати вплив.

4. Надавати більш контекстні дані, щоб визначати вплив.

5. Виділяти негативні результати для корекції причини їх появи⁶.

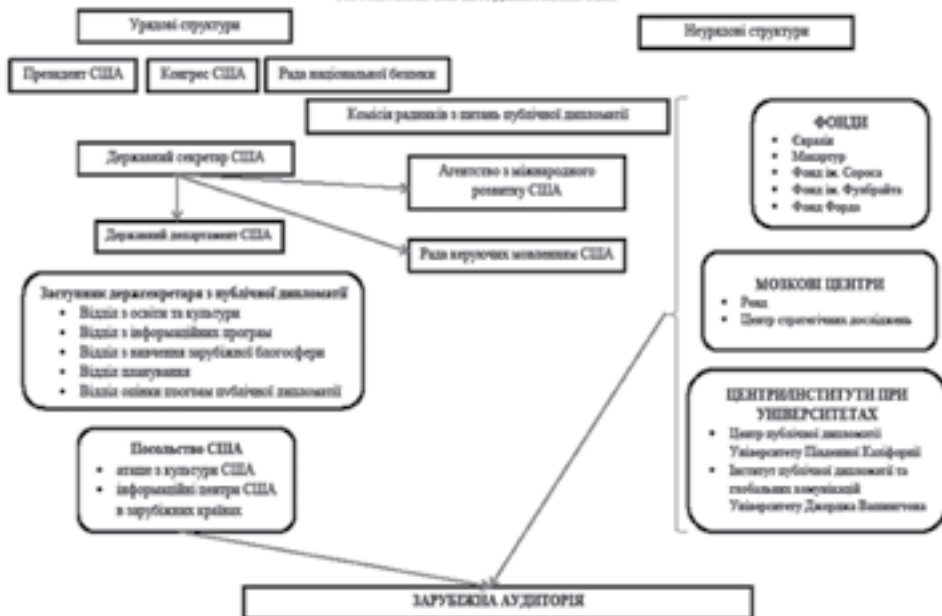
Отже, розглянувши структуру публічної дипломатії США, можна зробити такі висновки.

По-перше, сучасні умови розвитку світу вносять великі зміни у діяльність держав, урядів, дипломатичних, консульських служб та дипломатії в цілому. МЗС різних країн вимушені адаптуватися до нових реалій з метою своєї ефективної роботи.

По-друге, у Державному департаменті США створено досить ефективна структура реалізації публічної дипломатії в рамках завдань, які ставить зовнішньополітична служба, створена посада заступника держсекретаря з публічної дипломатії тощо.

По-третє, існує досить ефективна система моніторингу ефективності програм публічної дипломатії, оперативно вносяться корективи у разі виявлення недоліків.

СТРУКТУРА ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ США

¹ *Перебийніс Є.* Роль та місце публічної дипломатії у забезпеченні національних інтересів держави // *Україна дипломатична.* — Вип. 14. — К., 2013. — С. 915.

² List of Under Secretaries for Public Diplomacy and Public Affairs. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Under_Secretary_of_State_for_Public_Diplomacy_and_Public_Affairs

³ Under Secretary for Public Diplomacy and Public Affairs. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.state.gov/r/>.

⁴ US Public Diplomacy structure. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.state.gov/r/>.

⁵ United States Advisory Commission on Public Diplomacy (ACPD). Data-Driven Public Diplomacy: Progress Towards Measuring the Impact of Public Diplomacy and International Broadcasting Activities. — September 16, 2014. — P. 2.

⁶ United States Advisory Commission on Public Diplomacy (ACPD). Data-Driven Public Diplomacy: Progress Towards Measuring the Impact of Public Diplomacy and International Broadcasting Activities. — September 16, 2014. — P. 57.

Література

¹ *Балабанов К.В.* Дипломатична та консульська служба: підручник для студентів ВНЗ. — Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (Донецьке відділення), 2012. — 432 с.

² *Бжезинський Зб.* Еще один шанс. Три президента и кризис американской сверхдержавы / пер. с англ. Ю.В. Фирсов. — Москва: Междунар. отношения, 2010. — 192 с., ил.

- ³ Драч М. Як діє американська публічна дипломатія в Росії і Грузії? — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1114389.html>
- ⁴ Кубышкин А.И., Цветкова Н.А. Публичная дипломатия США. — Москва: Аспект Пресс, 2013. — 271 с.
- ⁵ Филимонов Г. «Мягкая сила» культурной дипломатии США: монография. — Москва: РУДН, 2010. — 212 с.
- ⁶ Шаклеина Т.А. Великие державы и региональные подсистемы // Международные процессы. — Том 9, № 2(26). Май–август 2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.intertrends.ru/twenty-sixth/004.htm>]
- ⁷ Futures for Diplomacy. Integrative Diplomacy in the 21st Century / [Brian Hocking, Jan Melissen, Shaun Riordan, Paul Sharp] // Clingendael Netherlands Institute of International Relations Report. — October 2012. — № 1. — 78 p.
- ⁸ List of Under Secretaries for Public Diplomacy and Public Affairs. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Under_Secretary_of_State_for_Public_Diplomacy_and_Public_Affairs
- ⁹ U.S. EMBASSIES, CONSULATES, AND DIPLOMATIC MISSIONS. United States Department of State. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.usembassy.gov/>.
- ¹⁰ Under Secretary for Public Diplomacy and Public Affairs. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.state.gov/r/>
- ¹¹ United States Advisory Commission on Public Diplomacy (ACPD). Data-Driven Public Diplomacy: Progress Towards Measuring the Impact of Public Diplomacy and International Broadcasting Activities. — September 16, 2014. — 57 p.
- ¹² United State of America Foreign Service Act. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://transition.usaid.gov/policy/ads/400/fsa.pdf>]
- ¹³ US Department of State. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.state.gov/>
- ¹⁴ US Public Diplomacy structure. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.state.gov/r/>

Анотація. У статті аналізується структура та особливості діяльності дипломатичної служби США, яка є однією з найбільш професійних, сучасних, ефективних та забезпечує глобальне лідерство США у світі. У роботі визначається термін публічної дипломатії. Основними зовнішньополітичними завданнями, які стоять перед публічною дипломатією США є поліпшення іміджу країни серед найбільш активної та впливової частини зарубіжного суспільства; вплив на еліту зарубіжних країн, в першу чергу на ту її частину, яка приймає рішення; створення сприятливого економічного та інвестиційного клімату для США в зарубіжних країнах. У сучасній публічній дипломатії США активно практикуються і такі елементи, як аналіз громадської думки або якості поширюваної інформації про самих США (listening), а також проведення короткострокових політичних кампаній, спрямованих на просування конкретної політичної ідеї, дії тощо (advocacy). Аналізуються особливості нової публічної дипломатії, що передбачає вплив на міжнародну ситуацію та зарубіжну аудиторію за допомогою нових технологій (блоги, спеціальні сайти: Facebook, Twitter, YouTube, SMS-розсилка), які просуваються в зарубіжних країнах. У статті підкреслюється важливість посади заступника державного секретаря США з публічної дипломатії, який курує бюро у справах освіти та культури, зв'язків з громадськістю та міжнародних інформаційних програм, Центр стратегічних контртерористичних комунікацій, а також бере участь у розробці зовнішньої політики.

Ключові слова: публічна дипломатія, структура, Державний департамент, заступник державного секретаря з публічної дипломатії

Kostyantyn BALABANOV,

*Rector of Mariupol State University,
Honorary Consul of the Republic of Cyprus to Mariupol,
corresponding member of the National Academy of
Pedagogical Sciences of Ukraine,
PhD in Political Science, Professor,
Head of the International Relations and
Foreign Policy Department of MSU;*

Mykola TROFYMENKO,

*Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Affairs
(International Cooperation) of Mariupol State University,
PhD Candidate Political Science, Associate Professor*

THE STRUCTURE OF THE U.S. PUBLIC DIPLOMACY

In the 21st century public diplomacy became a significant factor in international life for the majority of the developed countries.

The U.S. diplomatic service is one of the key factors ensuring country's global leadership. While combining methods of traditional and public diplomacy, it is one of the most professional, modern and efficient services in the world.

The main foreign policy objectives of the U.S. public diplomacy are as follows:

- to improve the U.S. image among the most active and the most influential layer of the foreign society;
- to influence the foreign elite and in particular its decision-making segment;
- to create favorable business and investment climate for the USA in foreign states.

Public diplomacy, however, is not limited to promoting the country's image, educating specific professional groups and representatives of foreign countries or radio and television broadcasting. At present, the U.S. public diplomacy actively applies other methods, such as listening (analyzing public opinion or quality of the information about the USA disseminated abroad) and advocacy (organizing short-term political campaigns aimed at promoting specific political idea, action, etc.)

The traditional understanding implies that public diplomacy is a tool for interaction between the state and the «foreign audience», as well as a component of diplomatic and foreign policy mechanism applied by the government. The new non-traditional understanding describes public di-

plomacy as a tool for managing foreign audience's interest in certain issues by means of networking, creating and promoting specific web-sites, SMS-mailing, organizing online conferences, blogging. Public diplomacy of this kind, despite being among government's tasks, is carried out through NGO-to-foreign-audience contacts. Today the U.S. Government uses the following specifications for the term «public diplomacy» in its foreign policy: «the new public diplomacy», «public diplomacy 2.0», «digital diplomacy». The latter is widely used in the U.S. foreign policy discourse.

The structure of public diplomacy consists of a number of governmental and nongovernmental agencies which form and implement the existing public diplomacy programs in foreign countries. The agencies engaged in formulating regional priorities, developing certain programs and distributing financial resources include the following executive and legislative bodies of the USA:

- the U.S. Department of State's Bureaus — the Bureau of Educational and Cultural Affairs, the Bureau of International Information Programs, as well as the Digital Outreach team;
- the U.S. Agency for International Development and the Broadcasting Board of Governors; they act formally as independent agencies, however their heads report to the U.S. Secretary of State;
- the public diplomacy bureaus and the Defense Security Cooperation Agency of the U.S. Department of Defense;
- the President, the U.S. National Security Council, and the U.S. Congress.

The list of institutions engaged in implementing public diplomacy programs also includes semi-governmental agencies, U.S. diplomats and, in particular, cultural attaches, U.S. information agencies in foreign countries, U.S. charitable foundations and NGOs, namely Eurasia Foundation, Soros Foundation, MacArthur Foundation, and Ford Foundation. A number of expert groups within the Department of State currently assess the efficiency of the programs under implementation. Those groups include the Interagency Working Group (IAWG) on the U.S. Government-Sponsored International Exchanges and Training, the Advisory Commission on Public Diplomacy, various think tanks (RAND Corporation or Center for Strategic Studies). The Bureau of Educational and Cultural Affairs and the Bureau of International Information Programs regulate the programs' implementation and report to the U.S. Under Secretary for Public Diplomacy and Public Affairs. The Bureau of Educational and Cultural Affairs is responsible for developing and implementing educational programs designated for foreign elite and leaders. The Bureau of International Information Programs implements programs on disseminating special printed, electronic, visual and audio information about the USA. It also drafts press releases on the national foreign and domestic policy (Washington files) that are sent to the U.S. diplomatic missions abroad.

The Under Secretary for Public Diplomacy and Public Affairs also controls the work of the Center for Strategic Counterterrorism Communications and participates in developing the U.S. foreign policy.

The Office of Policy, Planning, Resources for Public Diplomacy and Public Affairs (established in 2004) and the Mission Activity Tracker (established in 2007) develop new strategies and assess the efficiency of the current public diplomacy programs. The former determines political priorities of the American public diplomacy, develops public diplomacy programs, estimates the funding necessary for a specific program; the latter measures the efficiency of the public diplomacy programs in terms of achieving specific foreign policy objectives by means of studying the foreign Internet audience's attitude towards the USA.

The Digital Outreach Team is a governmental mechanism that implements WEB 2.0 public diplomacy programs. This unit was established at the Department of State in 2006. The group of 10 experts analyzes messages and discussions occurring in all national and international social networks possible. They mostly focus on gathering information from Arab social resources since they demonstrate significant anti-American attitudes. Besides, the experts take part in the discussions, logging in social networks as ordinary participants or moderators. The Team aims to explain the USA's actions on the international arena to the users and to oppose the misinformation disseminated through social networks by representatives of the Taliban and Al-Qaeda terrorist movements.

The Agency for International Development (the USAID) is a federal agency established by J.F. Kennedy which supervises programs designed to influence the political and economic life of other countries. The USAID plays an important role in democratization processes in foreign countries. Thus, the USAID promotes elections and countries' transition to market economy through sponsoring political parties and public organizations; sponsors education for political leaders, reformers, businessmen and dissidents; initiates modernization of curricula in universities; sponsors the establishment of press services, business centers and democratic corpuses abroad. The USAID is the agency implementing most of the U.S. public diplomacy programs of political character. Its main projects include support for foreign democratic movements, facilitation during elections, education for observers and journalists, etc.

The Broadcasting Board of Governors (the BBG, established in 1994) is an independent federal agency responsible for all the U.S. programs broadcasted through radio, television and Internet. It is one of the world largest information associations.

The BBG consists of the International Broadcasting Bureau, and of the radio and television networks that include Voice of America, Radio FREE Europe (RFE), Radio Liberty (RL), Radio Free Asia (RFA), Office of Cuba Broadcasting (OCB), Middle East Broadcasting Network

consisting of several radio stations and TV channels (Radio Sawa, Radio Farda, TV Al Hurra).

The BBG determines the strategic vector of the American information programs, allocates resources, assesses the efficiency of the broadcasting services, and cooperates with the Congress on financial support.

The International Broadcasting Bureau ensures technical support to all components of the U.S. international broadcasting. It manages the network of short and medium wave broadcast band transmitters and satellites and maintains relations with more than 1200 companion stations that cooperate with the United States. The Bureau also regulates the work of the Voice of America and Office of Cuba Broadcasting. Due to numerous functions the Bureau's activities account for nearly half of all the funds allocated for the U.S. international broadcasting. The main function of the international broadcasting networks is to produce and broadcast live or in the Internet various analytical, musical, and news programs.

The Voice of America is the oldest and the largest U.S. public diplomacy organization. It was established during the World War II in order to counteract the Nazi propaganda and first aired in 1942. In 2008 weekly-on-air broadcasting time of the Voice of America equaled 1506 hours, being carried out in 45 languages and covering the audience of 134 million of foreign citizens.

The rest of the service, namely, Radio FREE Europe, Radio Liberty, Radio Free Asia, Office of Cuba Broadcasting, as well as new radio stations Radio Sawa and Radio Fardathat broadcast in Iran, are considered to be the so-called surrogate media. They are aimed at broadcasting the news in the countries where the access to information is limited due to hostile regimes. Those stations mostly focus on covering burning local or regional problems rather than describing the U.S. policies. The Middle East Broadcasting Network was established in 2004 with launching a satellite television network Al Hurra broadcasting in Arabic. Its content represents a hybrid version of the Voice of America and the surrogate media. Its main task is to cover the news of the Middle East region and the United States of America. However, expertise of the current U.S. international broadcasting has repeatedly reported inefficiency of the new radio and television stations broadcasting in the Middle East countries.

Decision-making in public diplomacy is of particular interest for researchers since it has always been in the focus of the President, his entourage, and the U.S. Congress. The influence of the President, his advisers and the National Security Council relates to initiating new programs, expanding them, changing regional priorities, while that of the Congress deals with sponsoring the executive authorities' initiatives in this field.

The activities of the National Security Council lie in the core of the education policy planning. This is where representatives of the Department of State, Department of Defense including, Central Intelligence Agency,

including the President and the experts, discuss and formulate the U.S. public diplomacy. The National Security Council accumulates all expert assessment and performance results of various agencies and lobbyists. It is the source of the new public diplomacy programs which generate dividends from the U.S. budget for American academic and military universities, research centers, commercial enterprises, and federal agencies. Moreover, it broadens the geography of the existing programs, increases or decreases the funding for public diplomacy programs, and appoints officials to the foreign policy agencies.

The United States Advisory Commission on Public Diplomacy also plays an important role in the U.S. public diplomacy structure. It was established by the Congress in 1948 as a bipartisan organization aimed at analyzing public diplomacy programs, recommending them to the U.S. Government and assessing their efficiency.²

Thus, having considered the structure of the U.S. public diplomacy we can draw the following conclusions.

First, current global developments cause major changes in the activities of states, governments, diplomatic and consular services in general. Numerous ministries of foreign affairs have to adapt to the new realities in order to perform their activities effectively.

Second, traditional diplomatic service of the USA is one of the largest, ramified and professional in the world. The U.S. Department of State has a quite effective structure for implementing public diplomacy within the objectives of the foreign policy service; there is a position of Under Secretary of State for Public Diplomacy and Public Affairs.

Third, the U.S. public diplomacy structure contains a very effective system for monitoring the effectiveness of public diplomacy programs. In order to address arising deficiencies the system is being adjusted on a regular basis.

² United States Advisory Commission on Public Diplomacy (ACPD). *Data-Driven Public Diplomacy: Progress Towards Measuring the Impact of Public Diplomacy and International Broadcasting Activities*. — September 16, 2014. — P. 2.

Євгенія ЮРІЙЧУК,

*доктор політичних наук, доцент кафедри
політології та державного управління факультету історії,
політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ПРЕДСТАВНИКАМИ ОБСЄ ЗА ХОДОМ ВИБОРІВ І РЕФЕРЕНДУМАМИ У ДЕРЖАВАХ БАЛТІЇ, РЕСПУБЛІЦІ БІЛОРУСЬ ТА КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ

Основним завданням міжнародних (іноземних) спостерігачів на виборах є визначення ступеня легітимності їх результатів на підставі оцінки умов для проведення виборів у державі відповідно до прийнятих зобов'язань Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) [1] й інших міжнародних стандартів демократичних виборів, належного відображення цих зобов'язань у національному законодавстві та ступеня реалізації останнього. Практичний ефект від спостереження полягає у легітимізації влади через вибори і референдуми, визначенні слабких місць і окресленні напрямків удосконалення, виробленні конкретних рекомендацій щодо підтримки проведення демократичних виборів державами-учасницями [2]. В основі загальної концепції безпеки ОБСЄ лежить постулат, що порушення основних прав і свобод людини, а отже, й виборчого права є прямою загрозою внутрішній стабільності держав, джерелом конфліктів і криз, фактором ускладнення міжнародних відносин. Досвід спостереження на виборах і референдумах БДПЛ/ОБСЄ з огляду на зовнішньополітичні легітимаційні аспекти, на жаль, перебуває поза увагою як західних, так і вітчизняних учених. Винятком є праці російського науковця О. Жилаєва. Так, у щорічниках Дослідницького центру ОБСЄ Інституту досліджень миру та політики безпеки Гамбурзького університету в Німеччині з ОБСЄ [3] про це не йдеться. Хоча його публікації щодо країн пострадянського простору допомагають зрозуміти складні реалії демократизаційних процесів. Зокрема, статті що-

до країн Балтії хоча й стосуються періоду їх підготовки та вступу до Європейського Союзу (ЄС) (У. Боллов, К. Дородова, Ф. Ланге), проте розкривають процес залучення «негромадян» Латвії та Естонії до політичного життя, виборів і референдумів зокрема.

Важливе значення мають праці експертів ОБСЄ/БДПЛ, у яких поєднуються теоретичні напрацювання та їх практичний досвід у численних місіях спостереження (І. Борисов, В. Лисенко, П. Мерлоу, Дж. Хартленд). Загалом спостерігаємо незначну кількість наукових публікацій щодо заявленої проблематики. З огляду на це вважаємо за доцільне розглянути зовнішньополітичні аспекти спостереження окремих виборів у регіонах пострадянського простору із протилежними політичними режимами: державах Балтії, РБ, ЦА.

У *державах Балтії* БДПЛ/ОБСЄ надавали особливого значення виборам до Європарламенту (ЄП) 4–7 червня 2009 року, якому найбільше довіряють громадяни ЄС (51%). Вони проходили за новими правилами та за спеціально розробленою новою методикою спостереження. Актом про вибори до Європарламенту від 20 вересня 1976 року передбачено, що він формується безпосередньо громадянами держав, які входять до складу ЄС, за системою пропорційного представництва політичних партій із загороджувальним бар'єром не більше 5% голосів виборців, які взяли участь у голосуванні. Вибори до ЄП 2009 року проводили в багатомандатному загальноєвропейському виборчому окрузі, межі якого збігаються з кордонами ЄС. Було зменшено кількість депутатів із 785 до 736, перерозподілена кількість мандатів від кожної країни відповідно до кількості населення, з'явилися додаткові мандати для окремих країн, було запроваджено статус «кандидатів-депутатів», які мали обійняти свої місця лише після набрання чинності Лісабонським договором 2007 року [4].

Основну увагу спостерігачів було прикуто до умов участі у виборах громадян інших держав ЄС для реалізації їхнього виборчого права. З огляду на це, в балтійських державах представники БДПЛ/ОБСЄ спостерігали вибори до ЄП тільки в Латвії, де проблема є найгострішою внаслідок неучасті у виборах російськомовних «негромадян» (понад 18% населення). У Литві ж напередодні спостерігали вибори Президента Республіки (17 травня), тож законодавча база експертам була відома, а під час президентської виборчої кампанії політичні партії вже переважно провели агітацію щодо європейських виборів. Усім іноземним громадянам ЄС, що перебували на обліку в Литві, виборчі органи надіслали персоналізовані листи з інформацією про їхні права та пропозицією зареєструватися у списках виборців і подати заявку на голосування. В Естонії, де негромадян понад 8%, спостереження не вели. Зазвичай на основі явки виборців, що залежить від їхньої інформованості про структуру та діяльність ЄП, ак-

тивності євродепутатів щодо реалізації передвиборчих програм, експерти роблять висновки про рівень довіри до виборних органів. Проте дані Таблиці 1 свідчать про зростання активності електорату в Естонії та Латвії і рекордне її падіння в Литві, незважаючи на відсутність у її політичному спектрі вагомих антиєвропейських політичних партій і рухів. Дослідниці Р. Менковська-Норкїєненд та Е. Каволїунайте пояснюють такий низький рівень явки так: 1) надання переваги в політичних програмах обговоренню цінностей, принципів, стратегії подальшого розвитку ЄС, які не привертали достатньої уваги з боку потенційних виборців і були менш важливими за внутрішні проблеми, за винятком перспектив структурної підтримки нових держав-членів і ролі Литви в європейській політиці щодо Росії. Ставлення до останнього діаметрально протилежне в переможців виборів — Литовської соціал-демократичної партії та Союзу Вітчизни, представники яких вважають, що Росія становить потенційну загрозу для Литви; 2) звернення політичних партій до вирішення на європейському рівні проблем енергетичної безпеки та участі у стратегії ЄС для перемоги над економічною кризою, що є більше прерогативою Європейської Комісії, а не Європарламенту; 3) відсутність у політичних партій чіткої яви про роль ЄП; 4) втома електорату від виборчих кампаній 2008–2009 рр.; 5) несприятливі погодні умови в день голосування [5]. Загалом більшість фахівців схиляються до думки про байдужість виборців до ЄС та його основних інститутів унаслідок відсутності інформації та зорієнтованості на національні, а не на загальноєвропейські проблеми.

У полі зору експертів перебували такі загальні для Європейської спільноти питання: порядок реєстрації іноземних громадян ЄС як виборців чи кандидатів; правові положення про вибори додаткових членів ЄП, передбачені Лісабонським договором; агітаційна кампанія європейських політичних партій; терміни публікації результатів голосування; чинники, що впливають на явку виборців; забезпечення виборців інформацією про інститути ЄС і держави-члени. Для окремих держав на національному рівні було здійснено моніторинг таких питань: розподіл мандатів; пільгові голосування; вакантні місця, формування округів; процедури голосування в межах відповідних виборчих систем [6]. Наприклад, у Латвії додатковий мандат отримував кандидат із найвищим рейтингом, наступний після обраних 2009 р.

Таблиця 1

Явка виборців на виборах до Європарламенту 2004, 2009 рр.
в Естонії, Латвії, Литві [7]

Країна	Кількість місць		Кількість виборців		Кількість осіб, які взяли участь у голосуванні		% осіб, які взяли участь у голосуванні	
	2004	2009	2004	2009	2004	2009	2004	2009
Естонія	6	6	873 809	909 628	234 485	396 982 1 307**	26,83	43,9
Латвія	9	8 (1)	1 397 736	8000* 1532**	577 879	791 597 249*	41,34	52,76
Литва	8	12	2 654 311	2 692 397 2000*	1 284 050	564 803 358*	48,38	20,98

* – іноземних громадян ЄС.

** – громадян держави, зареєстрованих в інших державах ЄС.

Показовою є позиція Російської Федерації (РФ) щодо європейських виборів. Ознайомившись у Страсбурзі з досвідом проведення виборів до ЄП, Андрій Клімов, співголова Комітету парламентського співробітництва Росія–ЄС, заступник голови Комітету з міжнародних справ Держдуми РФ, скептично оцінив відсутність уніфікованої системи виборів та єдиної виборчої формули. Перекоаний, що обрані за різними правилами, «у спірний спосіб» депутати не тільки не можуть «реально визначати майбутнє Європейського Союзу», а й «не мають морального права повчати інших „основам демократії”» [8].

Отже, зовнішньополітичні фактори мали вагоме значення на виборах у державах Балтії в період незалежності, проте БДПЛ/ОБСЄ приділяв їм більше уваги в моменти загострення проблеми громадянства для запобігання конфліктним ситуаціям з «негромадянами», що були викликані зовнішньополітичними діями Росії щодо захисту прав і законних інтересів співвітчизників у «Прибалтиці».

Відносини БДПЛ/ОБСЄ та уряду **РБ** можна вважати більш ефективними після 2003 року, коли на зміну консультативному пункту (1998 р.) був відкритий у Мінську офіс ОБСЄ, який покликаний згідно з мандатом надавати допомогу уряду Білорусі у «подальшому розвитку інституційного будівництва, зміцненні верховенства права та розвитку відносин з громадянським суспільством». У Білорусі відображено загальну ситуацію більшості держав пострадянського простору, коли парламент не сформовано на засадах вільних виборів, у ньому не представлено політичну опозицію, в державі відсутній *de facto* поділ влади та наявна залежність депутатів від керівництва країни. З найбільшою пересторогою керівництво сприймає появу елементів громадянського суспільства, на що спрямована діяльність БДПЛ/ОБСЄ, оскільки воно є «потужним стимулом для демократизації країни».

Після парламентських виборів і референдуму 2004 року, президентських виборів 2006 року, визнаних європейською міжнародною спільнотою нелегітимними, оскільки було допущено серйозні порушення зобов'язань ОБСЄ [9], та запровадження візових санкцій щодо чиновників РБ стало очевидним, що зовнішня делегітимація влади не сприяла формуванню позитивного іміджу держави, яка міцно утвердилася в статусі «авторитарної» [10]. До того ж здавалося, що часткова переорієнтація зовнішньополітичних добросусідських відносин з російського напрямку на україно-польсько-литовський спонукала керівництво держави демонструвати стійку прихильність до демократичних цінностей, серед яких на першому місці перебувають вибори як центральний політичний інститут, засіб легітимації влади. Технологія самолегітимації влади спостерігалася і на парламентських виборах 2008 року, але жоден кандидат від опозиції не пройшов до парламенту. Причини цього аналітики вбачають у тому, що РБ переоцінила своє власне значення для Заходу і порушила домовленості з євроспільнотою, впевнена, що після війни Росії з Грузією БДПЛ прийме будь-який результат. Разом з тим, ОБСЄ назвала ці вибори «недемократичними». По-друге, виконавча влада зацікавлена у невизнанні парламенту, бо визнаний і інтегрований до міжнародних структур незалежний сильний законодавчий орган їй просто не потрібний [11]. Тобто зовнішня легітимація влади потрібна винятково для посади президента. Але оскільки режим О. Лукашенка не міг більше розраховувати на Росію як єдиного гаранта виживання системи, він вимушений був іти на ускладнення системи зовнішніх зв'язків і зовнішньополітичну легітимацію влади [12]. Керівництво держави вимушене було зосередитися на зміні виборчого законодавства. Саме тому в лютому 2009 року в Мінську за участю експертів БДПЛ/ОБСЄ у Національному центрі законодавства і правових досліджень пройшли засідання робочої групи з удосконалення виборчого законодавства в напрямку його демократизації [13]. Це узгоджувалося з позицією ЄС, про що заявив депутат Європарламенту Я. Протасевич: «Якщо місцеві вибори, заплановані на квітень 2010 року, пройдуть успішно і будуть визнані міжнародною спільнотою як демократичні, ЄС може зняти санкції повністю».

Техніка самолегітимації як складник авторитарного типу легітимації влади РБ щодо виборів передбачала:

— доведення до населення через ЗМІ системи організаційних заходів щодо забезпечення проведення виборів відповідно до норм законодавства (особливе значення мали електронні засоби та мережа Інтернет, користування якими за останні роки подвоїлося); створення моделі «Регістру населення Республіки Білорусь» і підготовка концепції проекту закону РБ «Про Регістр населення Республіки Білорусь» як базової основи для електронного реєстру виборців;

— реалізацію проекту міжнародної технічної допомоги ОБСЄ «Удосконалення механізмів інформаційної взаємодії громадян і державних органів у контексті створення моделі «електронного уряду» (e-Government)» [14];

— забезпечення гласності та висвітлення діяльності міжнародних спостерігачів (яким найбільше довіряють виборці — 45,1%), оприлюднення позитивних відгуків та оцінок виборів [15] і в той же час замовчування істинних висновків спостерігачів;

— інформованість населення про «технології „чорної делегітимації”» влади, які начебто застосовуються західними державами в сусідніх країнах (наприклад, розміщення на сайті ЦВК РБ матеріалів з цієї тематики);

— застосування піар-технології «тихих виборів», яка полягає у штучному замовчуванні перебігу виборчої кампанії, наданні їм декоративного характеру, у мінімізації конкурентної боротьби між різними політичними платформами, керованість виборчою кампанією.

Отже, загальний процес приведення основних нормативних актів РБ у відповідність із міжнародними стандартами демократичних суспільств викликаний бажанням уряду легітимізувати свої дії для посилення виконавчої влади. Але він не торкається реального життя, де спостерігається порушення елементарних прав людини і, зокрема, права вільного вибору органів влади та здійснення представницької демократії. І тільки під тиском міжнародних структур, і БДПЛ/ОБСЄ зокрема, можна говорити про перехід від легітимізації до легітимації влади.

Демократизація електоральних процедур у державах **ЦА** як складник політики «просування демократії» постійно перебувала в полі зору БДПЛ/ОБСЄ. Представництва НБСЄ/ОБСЄ в ЦА почали створювати з 1992 року в Таджикистані, 1993 року — в Узбекистані, 1998 року — Казахстані, Киргизстані, Туркменістані. З часом у Ташкенті та Душанбе [16] вони переросли в Центри ОБСЄ. У нечисленних звітах БДПЛ/ОБСЄ йдеться про серйозний дефіцит у сфері демократизації виборчого процесу внаслідок відсутності реальної багатопартійної системи та дотримання принципів вільних і справедливих виборів у всіх п'яти центральноазійських республіках [17]. Водночас у другій половині 2000-х років центральноазійські держави утверджуються в проросійській зовнішньополітичній орієнтації, оскільки Росія є своєрідним «гарантом status-quo» щодо запобігання «кольоровим революціям», а це для авторитарних режимів є визначальним фактором, особливо після тьюльпанової революції в Киргизії, хоча з 1991 року вони прагнули дистанціюватися від РФ. Представники ОБСЄ визначили зокрема такі пріоритетні напрями роботи в Центральній Азії після 2006 року: заохочення та підтримка політичного плюралізму, розвитку демократії за участю громадян, дотримання стандартів прав людини, громадянського суспільства та свободи засобів масової інформації [18].

Киргизстан після тюльпанової революції та відставки президента А. Акаєва переживав період перманентної політичної кризи, конфронтації між урядом та опозицією, збройних виступів проти політики нелегітимно переобраного 2009 року президента Курманбека Бакієва. Програма сформованого у квітні 2010 року Тимчасового уряду на чолі з Розою Отумбаєвою була названа «Повернення до демократії» й передбачала насамперед зміну Конституції шляхом референдуму, перехід до напівпарламентарної республіки, проведення парламентських і президентських виборів на нових засадах. У результаті збройних зіткнень між представниками узбецької та киргизької спільнот в Ошській та Джелал-Абадській областях можливості узбеків взяти участь у голосуванні були обмежені. Обмеженою була й агітаційна кампанія. Напружена ситуація не сприяла проведенню повноформатного спостереження, а тому БДПЛ/ОБСЕ направила лише місію обмеженого спостереження для моніторингу референдуму [19].

Таджикистан сьогодні виконує роль «буферної зони» між основним світовим виробником опію й героїну Афганістаном та країнами-споживачами. Про вибори на демократичних засадах можна говорити починаючи з 1999 року, коли була знята заборона на діяльність опозиційних партій і громадських рухів, накладена в часи громадянської війни [20]. Відмінністю міжтаджицького конфлікту від інших конфліктів на пострадянському просторі була відсутність етнічних засад протистояння, оскільки протилежні сторони єднала етнічна спільність, єдина релігія — іслам, а протиріччя мали в основі відмінність у баченні нормативних та інституційних засад держави: світської (у проурядових сил) та ісламської [21] (в опозиційних). «Хізб-ут-Тахрір аль-Ісламі» [22] з початку 90-х років ХХ ст. поширилася з Ферганської долини, маючи на меті створення в ЦА Ісламського Халіфату. Хоча представники цього ісламського руху принципово відмовляються від контактів з національними державами як такими, що себе дискредитували та не піддаються реформуванню, але докладають зусиль для просування своїх прихильників до органів влади, парламентів держав.

Туркменістан, визначивши неприєднання до військово-політичних блоків наддержав одним із пріоритетних напрямів своєї зовнішньої політики, посідає особливе місце серед центральноазійських держав передусім через статус нейтральної держави. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН про «Постійний нейтралітет Туркменістану» була одногосно прийнята ще 12 грудня 1995 року. Окрім цього, неодноразові заяви Туркменбаші Сапармурата Ніязова: «Туркменістан і Туреччина — дві держави, одна нація», — дають чіткі уявлення про зовнішньополітичну орієнтацію цієї держави упродовж тривалого часу. Концепція позаблоковості реалізовувалася в офіційних деклараціях відкритості та миролюбності, що передбачало

відмову від участі у збройних конфліктах і було гідно поціноване міжнародною спільнотою. Під час офіційного візиту в жовтні 2003 року Марті Ахтісаарі, особистого посланника чинного Голови ОБСЄ з проблем Центральної Азії, колишнього президента Фінляндії, йшлося, насамперед, про безпеку та стійкий мир у регіоні та позитивний вплив Туркменістану на ситуацію в ньому. Саме з позицій всебічного сприяння глобальній безпеці формувалося ставлення ОБСЄ до проблеми прав людини в країні. Згідно з висновком МОП, напередодні виборів до Меджлісу 1999 року в Туркменістані «не існує мінімальних умов для проведення демократичних виборів» [23], зокрема не забезпечена реалізація основних свобод — думки, об'єднань, незалежних ЗМІ. Керівництво держави запевняло, що однопартійність і відсутність політичного плюралізму, конкуренції на виборах є запорукою стабільності й відповідає міжнародно-правовим стандартам [24]. За невеликим винятком, низка рекомендацій БДПЛ туркменській владі з удосконалення закону про вибори до Меджлісу залишилася без уваги, тобто діалог щодо виборчих реформ був відсутній, що свідчить про спробу туркменської влади отримати електоральну легітимацію влади на міжнародному рівні, не виконуючи взятих на себе зобов'язань ОБСЄ. На офіційному ж рівні пріоритетом державної політики проголошено прагнення «сприяти підвищенню рівня політичної, правової, виборчої культури громадян, формуванню демократичного світогляду та активної громадянської позиції» як елемента «стратегії демократичних перетворень у країні» [25]. Проте на практиці основний акцент перенесений на відродження давніх туркменських традицій — таких «форм туркменської демократії», як інститути авторитетних старійшин (Кетхударлар) і шановного старійшини народу (Хорматли іл яшулиси). У політичному плані це справді унікальна практика, коли глава держави регулярно зустрічається з представниками різних верств населення, старійшинами, поважними людьми в радах (маслахати) і в нарадах (генеші), де й приймалися рішення.

Туркменістан загалом демонструє приклади унікальної практики і щодо спостереження. Так, національне спостереження під час виборів до Меджлісу 1999, 2004 років здійснювали співробітники Національного інституту демократії та прав людини при Президенті Туркменістану (функціонує з 1996 р.), тобто державної установи! Їх присутність під час голосування на виборчих дільницях країни сприяла «проведенню виборів на широкій демократичній основі» [26], хоча й за однопартійної системи (Демократичної партії Туркменістану). Спроба розпочати діалог між БДПЛ/ОБСЄ і владою Туркменістану щодо спостереження за парламентськими виборами 1999, 2004 років була безрезультатною [27], що стало наслідком передбачуваного замаху на життя Президента С. Ніязова наприкінці грудня 2002 року.

Закріпивши особливий статус глави держави, Туркменбаші цілеспрямовано здійснював легалізацію виборчої системи, проголошуючи курс на «демократизацію» суспільства. Туркменістан одним з перших прийняв закон про гарантії виборчих прав (1999 р.) (у Росії такий закон було прийнято лише 2002 р.), але не було його реалізації. Наприкінці 2000-х можна констатувати деякі зрушення в цій сфері. Отже, простежуються спроби зовнішньополітичної легітимації влади.

Казахстан обіймає особливе місце в Центральнопівнічному регіоні. Ще 1992 року він заявив про своє лідерство, оголосивши про створення в ЦА і сусідніх державах організації на кшталт ОБСЄ – Конференції із взаємодії і заходів довіри в Азії (КВЗДА) [28]. Упродовж останніх років його роль відчутно посилювалася, що й дало змогу 2008 року Голові ПА ОБСЄ Й. Леннмаркеру підтримати ідею головування Республіки Казахстан як можливість «розвивати і зміцнювати відносини між Європою і Центральною Азією та зміцнити демократію й відкритість» у цій державі. Хоча це рішення не сприяло інтенсифікації процесу демократичних реформ у республіці. Казахстан здійснив спробу змінити пріоритети в діяльності ОБСЄ, оскільки вважав, що в ній виразно простежується політична складова, спрямована на послаблення державного суверенітету й розширення зони політичного впливу західних держав. Обравши для головування девіз «чотири „Т”»: «trust» (довіра), «tradition» (традиція), «transparency» (транспарентність) і «tolerance» (толерантність), Казахстан сприяв активному просуванню запропонованого Президентом РФ Д. Медведєвим 2008 року «процесу Корфу», який передбачає розвиток нової, позаблокової, юридично обов'язкової архітектури європейської безпеки, у якій Росія брала б безпосередню участь.

Отже, спостереження від БДІПЛ/ОБСЄ виконувало низку легітимаційних функцій: контрольного-наглядового, удосконалення законодавства, інформаційну та запобігання конфліктам. Зовнішньополітичні чинники мали вагоме значення на виборах у всіх незалежних державах, але найбільше уваги міжнародної спільноти до виборчих кампаній у розглянутих державах спостерігаємо у 1999, 2000, 2005, 2007, 2010 роках, що зумовлено необхідністю моніторингу: дотримання зобов'язань державами, прийнятими до РЕ (держави Балтії, Білорусь); виконання Копенгагенських критеріїв кандидатами на вступ до ЄС (держави Балтії); дотримання державами умов вступу до РЕ; дотримання зобов'язань новоприйнятими членами ЄС (держави Балтії у 2007 р.); а також активізацією євразійських інтеграційних процесів; наявністю «конфліктних» виборів. Західні електоральні легітимаційні стратегії через демократизацію, децентралізацію, транспарентність, підзвітність, які мають на меті трансформацію політичної системи та формування громадянського суспільства, ефективні для держав Балтії, а деякою мірою для Білорусі, а для центральноазійських держав (окрім частково Киргизстану) поки що неприйнятні.

Таблиця 2

Спостереження від БДПЛ/ОБСЕ виборів і референдумів у державах Балтії, Республіці Білорусь, ЦА у 1992–2010 рр. [32]

Дата виборів	Країна	Вид виборів/референдум	Формат* та оцінка	Кількість спостерігачів	Від якої кількості держав
1996					
20/10/ 10/11	Литва	Парл.	+	1/≥40	12
1998					
3-4/10	Латвія	Парл./Реф.	МОВ +		
1999					
7/03	Естонія	Парл.	+	14/48	16
10/10/ 24/10	Казахстан	Парл.	-	20/100/118**	Н/Д
5/12/ 19/12	Узбекистан	Парл.	- МОС	19	11
12/12	Туркменістан	Парл.	МОВ		
2000					
20/02/ 12/03	Киргизстан	Парл.	-	17/70/115	Н/Д
27/02	Таджикистан	Парл.	-	27/80	Н/Д
15/10	Білорусь	Парл.	-	14/40	13
29/10	Киргизстан	През.	-	16/104	Н/Д
2001					
9/09	Білорусь	През.	-	27/293 (ОМ)	20
2002					
5/10	Латвія	Парл.	... МОС	12	Н/Д
2003					
2/03	Естонія	Парл.	МОВ		
2004					
19/09/ 3/10	Казахстан	Парл.	-	31/305 МОС	34
17/10	Білорусь	Парл.	-	34/270 (ОМ)	17/37
26/12	Узбекистан	Парл.	- МОС	21	14
2005					
27/02/ 13/03	Киргизстан	Парл.	-	30/112/175 42/82	Н/Д

27/02/ 13/03	Таджикистан	Парл.	–	27/150	17/30
10/07	Киргизстан	През.	...	43/269/299	43
4/12	Казахстан	През.	–	41/343/411	Н/Д
2006					
19/03	Білорусь	През.	–	52 /546 (ОМ)	
7/10	Латвія	Парл.	МОВ +		
6/11	Таджикистан	През.	–	25/167 (ОМ)	31
2007					
11/02	Туркменістан	През.	ГЕ		
4/03	Естонія	Парл.	+	13	20
18/08	Казахстан	Парл.	–	58/449 (ОМ)	45
16/12	Киргизстан	Парл. достр.	...	34/180/270	21/38
23/12	Узбекистан	През.	– МОС	***	
2008					
28/09	Білорусь	Парл.	–	55/308/449	22/43
14/12	Туркменістан	Парл. достр.	ГЕ		
2009					
17/05	Литва	През.	+ МОВ	2	2
4-7/06	Латвія	Європарл.	+	15	11
23/07	Киргизстан	През.	– ...	35/200/277	21/39
27/12	Узбекистан	Парл.	– МОВ	14	13
2010					
28/02	Таджикистан	Парл.	–	37/242 (ОМ)	36
27/06	Киргизстан	Конст. реф.	+ МОС		
2/10	Латвія	Парл.	+ ...	13****	13
10/10	Киргизстан	Парл.	+	40/266 (ОМ)	36
19/12	Білорусь	През.	– ...	14/40	13

* Вказано остаточний формат спостереження.

** Вказано загальну кількість експертів і довгострокових спостерігачів від ОБСЄ / кількість короткострокових спостерігачів від ОБСЄ / кількість спостерігачів об'єднаної місії ОБСЄ, ПА ОБСЄ, ПАРЄ тощо. На місцевих виборах – від ОБСЄ та КМРВ.

*** Влада Узбекистану спробувала вплинути на масштаб місії БДПЛ/ОБСЄ, надіславши запрошення з умовою, щоб кількість спостерігачів не перевищувала 30 осіб.

**** Вказано кількість довгострокових спостерігачів.

Список позначень

Парл. — парламентські вибори; През. — президентські; Місц. — місцеві вибори; Конст. реф. — конституційний референдум; МОС — місії обмеженого спостереження; МОВ — місії з оцінки виборів; GE — групи експертів; OM — об'єднана місія; н/д — немає даних; + позитивна оцінка; ... нейтральна оцінка; — негативна оцінка; ...— нейтральна оцінка з великою кількістю вказаних недоліків; +... позитивна оцінка, ближча до нейтральної; —... негативна оцінка, ближча до нейтральної.

1. Рекомендації ОБСЄ зі спостереження за виборами 1997 р., Посібник зі спостереження за виборами 1999 р. (Блакитна книга), Вирішення виборчих спорів у регіоні ОБСЄ: до розробки стандартної системи моніторингу спорів, які стосуються виборів 2000 р., Рекомендації щодо аналізу законодавчої бази виборів 2001 р., Керівні принципи БДПЛ з надання допомоги для участі національних меншин у виборчому процесі 2001 р., Вивчення опитувань думок виборців 2003 р., Керівництво із спостереження за місцевими виборами 2003 р., Керівництво із спостереження за виборами 2005 р., Керівництво з моніторингу участі жінок у виборах 2005 р., Декларація принципів міжнародного спостереження за виборами 2006 р., прийнята на засіданні Виконавчої Ради Асоціації організаторів виборів країн Центральної та Східної Європи, Керівництво для довгострокових спостерігачів за виборами 2007 р., Керівництво зі спостереження за виборами 2010 р.
2. БДИПЧ. Руководство по наблюдению за выборами. Издание 6-е [Електронний ресурс] / пер. с англ. Виктора Стегния. — Warszawa: Agencja KARO, 2010. — Режим доступу: <http://www.osce.org/odihr/elections/78697>
3. CORE. Centre for OSCE Research. Hamburg. — [Electronic resource]. — Available at: <http://www.core-hamburg.de/>
4. Примітка. Лісабонський договір 2007 р. не набрав сили, оскільки не ратифікований усіма державами-членами (Ірландія, Польща, Чехія). Поряд з договорами, підписаними в Маастріхті (1992 р.), Амстердамі (1998 р.) і Ніцці (2001 р.), він зменшував гостроту проблеми «дефіциту демократії» в європейських структурах.
5. *Mieškowska-Norkiene R., Kavoliunaitė E.* Lithuania [Electronic resource] / Renata Mieškowska-Norkiene and Egle Kavoliunaitė // The 2009 Elections to the European Parliament. Country Reports / Edited by Wojciech Gagatsek / Foreword by Yves Mény. European University Institute. — Florence, Italy. — P. 119–124. — Available at: http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/13757/EUDO_2009-EP-Elections_CountryReports.pdf;jsessionid=5437AD69F62EE429C688D9F6669E2F55?sequence=1
6. Elections to the European Parliament 4–7 June 2009. OSCE/ODIHR Expert Group Report 11–30 May 2009. Warsaw, 22 September 2009. — [Electronic resource]. — Available at: www.osce.org/odihr/elections/eu/38680
7. Складено за: EP Election 2004 — European Parliament: [Electronic resource]. — Available at: http://www.europarl.europa.eu/elections2004/ep-election/sites/en/results1306/turnout_ep/index.html ; The Central Electoral Commission of the Republic of Estonia [Electronic resource]. — Available at: <http://www.vvk.ee/> ; The Central Electoral Commission of the Republic of Latvia [Electronic resource]. — Available at: <http://www.lcvk.lv/> ; The Central Electoral Commission of

- the Republic of Lithuania [Electronic resource]. — Available at: http://www.vrk.lt/2009_ep_rinkimai/output_en/rezultatai_daugiamand_apygardose/rezultatai_daugiamand_apygardose1turas.html
8. Климов А. Выборы закончены, забудьте? [Электронный ресурс] / Андрей Климов. — Российская газета. Федеральный выпуск № 4940 (116). — 2009. — 25 июня. — Режим доступа: <http://www.rg.ru/2009/06/25/evro-site.html>
 9. ODIHR. International Election Observation. Republic of Belarus, Presidential Election, 19 December 2010. Statement of Preliminary Findings and Conclusions [Electronic resource]. — Available at: <http://www.osce.org/odihr/74638>; ODIHR. GAL/100/04. Republic of Belarus. Parliamentary elections 17 October 2004. OSCE/ODIHR Election Observation Mission. Final Report. Warsaw. 9 December 2004 [Electronic resource]. — Available at: in the <http://www.osce.org/odihr/elections/belarus/38658>; OSCE/ODIHR. Republic of Belarus. Parliamentary elections 28 September 2008. OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report. Warsaw, 28 November 2008 [Electronic resource]. — Available at: <http://www.osce.org/odihr/elections/belarus/35123>; OSCE/ODIHR. Republic of Belarus. Presidential election 19 March 2006. OSCE/ODIHR Election Observation Mission Report. Warsaw, 7 June 2006. — [Electronic resource]. — Available at: <http://www.osce.org/odihr/elections/belarus/19395>
 10. Юрійчук Є. Електоральна легітимізація державної влади в Республіці Беларусь у 2007–2008 рр. [Текст] // Політологічні та соціологічні студії. Збірник наукових праць. — Т. VIII. — Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2009. — С. 430–444.
 11. Белорусский ежегодник 2008. Сборник обзорных и аналитических материалов по развитию ситуации в Республике Беларусь в 2008 г. [Текст] / под ред. А. Паньковского, В. Костюгова. — Минск: Белорусский институт стратегических исследований, Белорусский фонд публичной политики, 2009. — 415 с. — С. 27.
 12. Там же. — С. 12.
 13. Изменения в избирательное законодательство удовлетворяют Европу, но не оппозицию. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://naviny.by/rubrics/politic/2009/02/17/ic_articles_112_161279/
 14. Национальный центр законодательства и правовых исследований Республики Беларусь. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://center.gov.by/osce.html>
 15. Высказывания международных наблюдателей о выборах депутатов Палаты представителей Национального собрания Республики Беларусь четвертого созыва. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.rec.gov.by/elect/ppns4/ppns4_about.html
 16. Примітка. У Таджикистані діють регіональні офіси ОБСЄ у містах Худжанд, Гарм, Куляб, Шаартузком і Курган-Тюбе.
 17. Див.: OSCE/ODIHR. Turkmenistan. Parliamentary Elections 12 December 1999. Report of the ODIHR Needs Assessment Mission 8-11 November 1999 [Electronic resource]. — Available at: <http://www.osce.org/odihr/elections/turkmenistan/23724>
 18. The OSCE in Central Asia: A Framework for Action, a working paper prepared as part of the OSCE regional ambassadors' conference in Central Asia, Bishkek, April 2006.
 19. OSCE/ODIHR. Kyrgyz Republic. Constitutional Referendum 27 June 2010. OSCE/ODIHR Limited Referendum Observation Mission Report. Warsaw, 27 July 2010 [Electronic resource]. — Available at: <http://www.osce.org/odihr/elections/70936>
 20. Примітка. Урегульований за участю ООН у 1994–1997 рр. завершився підписанням Загальної угоди про встановлення миру та національної згоди в Республіці Таджикистан. Країни-гаранти: Росія, Іран, Казахстан, Киргизстан, Узбекистан, Пакистан, Туркменістан.
 21. Примітка. Рішенням Верховного Суду Республіки Таджикистан заборонена діяльність таких міжнародних екстремістських організацій, як «Аль-Каїда», «Ісламський

- рух Східного Туркестану», «Ісламський рух Узбекистану», «Рух Талібан», «Брати-Мусульмани», «Лашкаре-Таньба», «Джамаат Ісламія Пакистан», «Джамаат Табліг», «Вільний Таджикистан» і «Хізб-ут-Тахрір аль-Ісламі».
22. Примітка. Хізб-Ат-Тахрір (Партія ісламського визволення) — екстремістська організація, заснована в Єрусалимі 1953 р., заборонена в багатьох країнах, поширює мусульманську віру на Близькому Сході.
 23. OSCE/ODIHR. Turkmenistan. Parliamentary Elections 12 December 1999. Report of the ODIHR Needs Assessment Mission 8–11 November 1999 [Electronic resource]. — Available at: <http://www.osce.org/odihr/elections/turkmenistan/23724>
 24. Примітка. Насправді це порушення п. 7.6 і п. 10.3 Копенгагенського документа.
 25. *Атаджанова Ш.* Духовно-нравственныe основы туркменского общества [Текст] // *Демократија we hukuk.* — 2002. — № 1. — С. 76–85. — С. 85.
 26. *Аннармурадов Д.* Расширение народовластия — стратегия развития независимого Туркменистана [Текст] // *Демократија we hukuk.* — 2002. — АŞGabad. — № 2. — С. 101.
 27. OSCE/ODIHR. Turkmenistan. Presidential Election 11 February 2007. OSCE/ODIHR Needs Assessment Report. 7–10 January 2007 [Electronic resource]. — Available at: <http://www.osce.org/odihr/elections/turkmenistan/23722>
 28. Примітка. Державами-членами КВЗДА є: Азербайджан, Афганістан, Єгипет, Ізраїль, Індія, Іран, Казахстан, Китай, Киргизстан, Монголія, Пакистан, Палестинська Національна адміністрація, Російська Федерація, Таджикистан, Туреччина й Узбекистан, з 2001 р. — Монголія. Країнами-спостерігачами є: В'єтнам, Індонезія, Ліван, Малайзія, Сполучені Штати Америки, Таїланд, Україна, Південна Корея, Японія. У роботі беруть участь також такі міжнародні організації, як ООН, ОБСЄ, Ліга арабських держав та інші.
 29. Складено за: Office for Democratic Institutions and Human Rights [Electronic resource]. — Available at: <http://www.osce.org/>

Анотація. Аргументовано, що зовнішньополітичні чинники мали вагоме значення на виборах у всіх незалежних державах. Розглянуто спостереження від БДІПЛ/ОБСЄ, зумовлене необхідністю моніторингу: дотримання зобов'язань державами, прийнятими до РЕ (держави Балтії, Білорусь); виконання Копенгагенських критеріїв кандидатами на вступ до ЄС (держави Балтії); дотримання державами умов вступу до РЕ; дотримання зобов'язань новоприйнятими членами ЄС (держави Балтії у 2007 р.); а також активізацією євразійських інтеграційних процесів; наявністю «конфліктних» виборів.

Yevheniya YURIYCHUK,

*Doctor of Political Sciences, Associate Professor
Political Science and Public Administration Chair History,
Political Science and International Relations Department
Yurii Fedkovych Chernivtsi National University*

**FOREIGN POLICY ASPECTS OF OSCE'S MONITORING
OF THE ELECTIONS AND REFERENDUMS
IN THE BALTIC STATES, BELARUS
AND CENTRAL ASIA BY THE OSCE'S**

The prime mission of international (foreign) observers during the elections is to determine the degree of legitimacy of their results on the basis of assessment of the conditions for the elections in a country in accordance with the commitments of the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) [1] and other international standards for democratic elections. No less important are due reflection of these commitments in the national legislation and the degree of their implementation. The practical effect of monitoring is to legitimize power through elections and referendums, identify weaknesses and delineation of areas which need improvement, the development of specific recommendations in order to support the conduct of democratic elections by the party-states [2].

The general OSCE concept of security is based on the postulate that a violation of fundamental rights and freedoms, and therefore suffrage, is a direct threat to the internal stability and a reason for conflicts and crises. It is also a factor which makes international relations more complicated. The ODIHR / OSCE experience of monitoring elections and referendums with regard to foreign policy legitimacy, unfortunately, has been out of sight of both Western and domestic scholars. An exception is publications of Alexander Zhilyayev, a researcher from Russia.

To illustrate, the OSCE Research Centre Institute for Peace Research and Security Policy at the University of Hamburg in Germany to the OSCE [3] did not touch upon these issues in its almanacs, though its publications dealing with post-Soviet countries help understanding of the complex realities of democratization. In particular, a number of articles about the Baltic States, while they are concerned with the period

of preparation of these countries before the accession to the European Union (EU) (U. Bollow, K. Dorodova, F. Lange), however, show how «non-citizens» in Latvia and Estonia are involved in political life, elections and referendums in particular.

Equally important are the works written by the OSCE / ODIHR experts, which combine theoretical analysis and their practical experience in numerous monitoring missions (I. Borisov, V. Lysenko, P. Merlou, J. Heartland). In general, there is a limited number of publications devoted to the above-mentioned issues. For this reason, we think, it would be appropriate to consider some foreign policy aspects of monitoring some of particular elections in post-Soviet regions with the opposite political regimes: the Baltic States, Belarus and Central Asia.

Микола ДЕРЖАЛЮК,

доктор історичних наук

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО РЕФОРМУВАННЯ В СУЧАСНІЙ УГОРЩИНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Трансформаційні процеси в Угорщині, що тривали чверть століття (з кінця 90-х років ХХ ст. до 2012 року) і завершилися руйнацією соціалістичного режиму, запровадженням нового політичного устрою на основі конституційного права, політичного плюралізму, ринкових відносин, загальнолюдських принципів країн сталої демократії, приєднанням країни до західного цивілізаційного простору, вважаються епохальними у житті цієї держави та всієї нації. Угорський досвід заслуговує окремого ґрунтовного вивчення насамперед тому, що в ньому розкривається гнучке поєднання інтересів конкретної держави й нації з інтересами всієї спільноти. Активізація діяльності з відстоювання власних національних інтересів у Європі, регіоні, інституціях ЄС після покірної трансатлантичної інтеграції Угорщини є закономірним явищем.

Реформування в Угорщині політичної системи, що відбувалося досить напружено упродовж 1987–1990 рр., завершилося у мирний спосіб. Весь трансформаційний процес розтягнувся на чверть століття (1990–2014) і позначився 7 парламентськими виборами, в результаті яких до влади приходили чотири рази правоцентристські й консервативні партії (Угорський демократичний форум (УДФ), Союз вільних демократів (СВД), ФІДЕС — Угорський громадянський союз) та тричі перемагали ліві сили на чолі з Соціалістичною партією Угорщини (СПУ). Соціальна опора в обох таборів була різною (у перших домінували національні й християнські цінності, прихильники некоммуністичного світогляду, в інших — ліве й демократичне крило угорського суспільства, послідовники незаперечних соціально-економічних досягнень соціалістичного періоду), але обидва реформували країну і суспільство на правовій основі з урахуванням інтеграції до західного світу.

Активне політичне життя висунуло на політичний олімп яскраві особистості, серед яких Йозеф Анталл (очолював перший вільно обраний уряд країни у 1990–1993 рр.), Арпад Гьонц (угорський Вацлав Гавел, Президент країни у 1990–2000 рр.), Віктор Орбан — незмінний лідер правоцентристської партії ФІДЕС, триразовий (1998–2002, 2010–2014, 2014–2018 рр.) прем'єр-міністр Угорщини та багато інших.

У політиці кожної країни Центрально-Східної Європи перехідного періоду політичні мотиви домінували над економічними інтересами. Започатковані політична та економічна реформи, що здійснювалися в усіх постсоціалістичних країнах, призвели до розриву зв'язків між ними, на які припадало 2/3 зовнішньоторговельного обороту Угорщини. Прагнення швидше долучитися до Заходу призвело до різкого розриву з колишнім соціалістичним простором та переорієнтації на Західну Європу всього регіону, зокрема й Угорщини.

Перехідний період для країни, починаючи з кінця 80-х років ХХ ст. і до нинішніх часів, позначається такими тенденціями: 1) Угорщина мала величезні втрати через розвал ринків РЕВ; 2) поглиблення економічної кризи призвело до прискореного збільшення державного боргу, що впродовж 1980–1988 рр. зріс з 3,6 млрд дол. США до 18 млрд дол. США і продовжував збільшуватися. Вже тоді країна не мала можливості його погашати. Замість очікуваного економічного піднесення з 1992 року настав різкий спад.

Фахівці РФ, Угорщини, інших постсоціалістичних країн не дають системних оцінок соціально-економічного розвитку країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ). Це стосується й циклу наукових праць про постсоціалістичну Угорщину та трансформаційні процеси під назвою «20 років потому», видання якого започаткувала 1990 року Фондація політичної історії. Відомі історики, економісти, соціологи, політологи, правознавці виважено висвітлюють доперебудовчі та трансформаційні процеси в Угорщині, констатують розвиток подій після 1989 р., уникають поспішних і крайніх оцінок, вважаючи, що не настав час робити остаточні й об'єктивні висновки.

Директор Інституту політичних досліджень, редактор циклу видань «20 років потому» Дьордь Фьолдеш наголошував, що непевність щодо перших десятиліть реформації є найбільшими, бо минуло недостатньо часу для об'єктивної оцінки перехідного періоду.

Однією з вдалих праць цього циклу є монографія Петера Балажа «Угорщина і Європа. 20 років потому», в якій учений і відомий політик, що забезпечував практичну реалізацію трансформаційних процесів в Угорщині, відзначає, що західний вектор у політиці Угорщини переважав, а вступ до євроатлантичних структур і набуття в них рівноправного статусу став головною метою. Ключовим питанням було подолання історичного відставання і прискорення модернізації країни (індустріалізація, формування демократичного суспільства на зразок західної моделі) [1].

Процес трансформації завершився з дуже суперечливими наслідками, але завдяки членству в НАТО і ЄС Угорщина отримала «велику підтримку євроатлантичного альянсу», відновила суверенітет і рівноправний політичний статус у Європі, запровадила правову модель

державного устрою, долучилася до західних цінностей, отримала безпеку кордонів та активний розвиток інфраструктури в регіоні.

Проте важливі національні галузі економіки та підприємства зазнали руйнації. Інвестори розчищали поле для діяльності іноземних компаній, захоплення ринків збуту готової продукції. Великі й розвинуті західні країни отримали повне домінування в країнах ЦСЄ через правовий, економічний і фінансовий параліч. Захист національних інтересів з боку держави був слабким, що спричинило негативні наслідки для економіки країни, ринкових і конкурентних принципів діяльності іноземних компаній.

Досвід Угорщини показав, що не тільки присутність транснаціональних компаній Заходу може сприяти підвищенню експорту приватизованої ними обробної промисловості, що, своєю чергою, сприяє економічному зростанню загалом. Є непрямий зв'язок між приватизацією держпідприємств та динамікою експорту, що є передумовою припливу інвестицій, але це не обов'язково забезпечує економічне піднесення на тривалий час.

На початку трансформаційних процесів Угорщина була серед лідерів країн ЦСЄ. Отриманий у 1996 році перший транш МВФ дозволив забезпечити високі темпи її розвитку. Можливості для прискороного досягнення старих країн ЄС були обнадійливими аж до 2002 року, а потім темпи зростання різко знизилися — Угорщині не вдалося відірватися від свого стартового рівня, тим більше наблизитися до західних, розвинутіших країн-членів ЄС.

Протягом 20 років, майже до 2010-го, уряду не вдавалося стабілізувати ситуацію. Лише згодом партія ФІДЕС — Угорський громадський союз, яку очолює Віктор Орбан, після перемоги на парламентських виборах у травні 2010 року та отримання конституційної більшості голосів у парламенті (понад дві третини місць) певною мірою стабілізувала ситуацію у країні. За повідомленням колишнього міністра фінансів та голови Нацбанку Угорщини Жигмонда Ярої зовнішній борг досяг у 2006–2009 рр. критичної межі, склавши у доларовому еквіваленті 100 млрд дол. США, майже 85% ВВП [2].

Починаючи з середини 2010 року Угорщина опинилася серед країн ЄС єдиною, що до 2014 року значно скоротила заборгованість і перемістилася до групи країн середнього рівня заборгованості. Державний борг Угорщини вдалося у 2013 році знизити до 77% ВВП. За даними Eurostat (Євростату), у 2013 році серед 28 членів ЄС середня заборгованість складала 85,1%. Дефіцит бюджету скоротився на 3%, підвищився рівень зайнятості, зросло виробництво, підвищилася конкурентоспроможність.

Після багатьох років економічної стагнації та невизначеності Угорщина знову продемонструвала здатність до відродження, розвитку й консолідації. У 2013 році економічне зростання складало 2,7%,

приріст у промисловості став найвідчутнішим, скорочувалося безробіття, рекордно знизилася інфляція [3].

Для розуміння всієї глибини проблем, які пережила Угорщина та вся спільнота ЄС, допоможуть такі дані: державний борг країн ЄС, які входять до еврозони, упродовж 2013–2014 років збільшився з 89% до 90,9% ВВП. У цей час у всіх 28 країнах-членах ЄС державний борг зріс з 83,5% до 85,4% ВВП. А у 16 з них державний борг у 2014 році є вищим гранично допустимих 60% ВВП. На цьому тлі сучасне економічне становище Угорщини, тенденції до поступу та відчутного скорочення державного боргу упродовж 2012–2014 рр. є не такими й катастрофічними, як про це декларували в Єврокомісії та інших інституціях ЄС.

Передумовою ефективною фінансово-економічної політики стало прийняття правоцентристською урядовою коаліцією упродовж 2011 року Основного Закону та майже 30 конституційних законів для розвитку його положень. Сформоване нове законодавство найбільше відповідало інтересам пореформеної країни.

Серед прийнятих у 2010 році Державними Зборами Угорщини законодавчих актів, розроблених партією ФІДЕС — Угорський демократичний союз були: Акт щодо визначення міри кримінальної відповідальності за публічне заперечення злочинів комуністичного режиму та заборону комуністичної символіки в країні; Закон про День пам'яті жертв комуністичного режиму, що відзначається щороку 25 лютого; Закон про проголошення 4 червня Днем національної єдності (приурочено дати підписання Тріанонського мирного договору 04.06.1920 р., відповідно до якого Угорщина позбавлялася значних територій з 1/3 населення). Ці кордони й донині тяжіють над країною. Внесено зміни до закону «Про угорське громадянство», відповідно до яких етнічні угорці, особи угорського походження, які проживають за межами Угорщини, можуть отримати громадянство Угорщини за спрощеною процедурою.

Але найбільшим успіхом цього періоду стало прийняття нової Конституції — Основного Закону Угорщини. Схвалення депутатами правоцентристської коаліції Державних Зборів (67,88 відсотка депутатського корпусу) 25 квітня 2011 р. і набрання чинності Основним Законом з 1 січня 2012 року стало знаковою подією в історії угорського народу. З країн ЦСЄ Угорщина останньою розлучилася з Конституцією соціалістичної держави, ухваленою ще 1949 року. Під час обговорення проекту нової Конституції — тепер Основного Закону — було внесено понад 2 тис. пропозицій, спрямованих на вдосконалення правових норм інституювання органів влади, забезпечення верховенства права, посилення національних чинників у внутрішній і зовнішній політиці країни як передумови забезпечення повного суверенітету держави у нових умовах. Угорщину проголосили незалежною, демократичною правовою державою з республіканською формою правління (Прембула, ст. В, пункти 1, 2). Важливо зазначити, що назва держави змінилася з

Угорської Республіки на Угорщину (ст. А), що впливало з нових підходів до державотворення, переосмислення національної історії та теорії держави і права. Християнські і консервативні принципи, оскільки саме вони забезпечили найбільший внесок у розвиток угорської нації аж до початку ХХ століття, посіли головне місце в правовій системі країни і суспільства, а ліберальна ідеологія й ліві течії, що домінували у ХХ ст. на значній частині світу, зокрема й в Угорщині (народно-республіканські, народно-демократичні, соціалістичні), скасувалися, оскільки вважалося, що вони у плані державо- і націєтворення призвели до негативних і трагічних наслідків для угорської держави та нації через відлучення від історичної батьківщини значних її земель та етносу, наслідки яких негативно позначаються й у нинішні часи.

Усі закони, разом з Основним Законом, набули чинності з 1 січня 2012 року і стали законодавчою базою післятрансформаційної Угорщини.

Необхідно відзначити, що Основний Закон та конституційні закони приймала конституційна більшість і відтепер зміни до них, як і прийняття замість них нових законів, має схвалювати конституційна більшість, тобто 2/3 складу парламенту. Закріпленням такого положення в Основному Законі унеможливаються наміри інших політичних сил у майбутньому у правовий спосіб змінити нинішні правові засади, правову природу державного устрою та форму правління країною.

«Ми пишаємося тим, — йдеться у Преамбулі Основного Закону, — що упродовж століть наш народ своєю боротьбою захищав Європу, а талантом і старанністю збагатив спільні цінності».

Стаття U, пункт 16 Основного Закону покладає відповідальність (сформульовані у 9 підпунктах) на Угорську соціалістичну робітничу партію та її політичних попередників за встановлення комуністичної диктатури і формування правової системи, що діяла аж до 1990 року, яка не має строків давності. До відповідальності притягуються комуністи за злочини соціалістичного періоду. Так, у підпункті (а) цієї статті їх звинуватили у встановленні та керуванні насильницьким режимом, у вчиненні правопорушень та національній зраді.

Важливими є положення Основного Закону про міжнародну діяльність Угорщини як члена ЄС. Угорщина схвалює загальновизнані норми міжнародного права, сприяє розвитку демократії і свободи, досягненню високих стандартів життя та формуванню єдності Європейського континенту.

Право Європейського Союзу, визначене у статті E пункті 2, є обов'язковим для виконання в Угорщині. Згідно зі статтею E пункту 2 міжнародні угоди вступають в силу в Угорщині після їх схвалення конституційною більшістю Державних Зборів Угорщини.

Гнучко узгоджується національне і міжнародне право щодо порядку використання збройних сил Угорщини як країни-члена НАТО. У

статті 45 пункт 1 Основного Закону відзначається, що основним завданням Угорської армії є збройний захист незалежності Угорщини, її територіальної цілісності та недоторканості кордонів, забезпечення виконання спільних завдань, які випливають з міжнародного договору щодо захисту і підтримки миру, а також здійснення гуманітарної місії відповідно до положень міжнародного права. Окремий розділ Основного Закону «Рішення про участь у воєнних операціях» регламентує порядок участі збройних сил Угорщини у військових операціях та місіях за кордоном. Уряд приймає рішення про передислокацію частин угорської армії та іноземних збройних сил, що торкається перетину кордону (ст. 47 пункт 1).

Уряд на основі пункту (2) виконує рішення про застосування угорської армії та іноземних збройних сил, а також про інші передислокації військових частин відповідно до рішень Європейського Союзу чи положень Договору Північноатлантичної Організації (пункт 3).

Відповідно до цих положень 22 лютого 2012 року набула чинності нова Стратегія національної безпеки Угорщини, що визначає основні цілі, зобов'язання та відстоювання її національних інтересів як члена НАТО і ЄС. Стратегічним інтересом Угорщини проголошено збереження тісного союзу США та Європи, сприяння конструктивному розвитку і зміцненню стратегічного партнерства між ЄС та США; активну участь у плануванні та реалізації спільних антикризових заходів, що здійснюються між ЄС та США; проведення послідовної політики з метою забезпечення підвищеної уваги з боку НАТО і ЄС до Центрально-Східної та Південної Європи, що сприятиме зміцненню власної національної безпеки та розвитку добросусідських відносин у регіоні.

Аналіз законодавства Угорщини дозволяє визнати, що низка статей Основного Закону та прийняті на його розвиток конституційні закони, зокрема положення про громадянство, статус закордонного угорця, тільки опосередковано свідчать про ігнорування Угорщиною норм внутрішнього права сусідніх держав і не дають підстав для таких категоричних тверджень. А такі норми, як: «Угорщина, керуючись ідеєю єдності угорської нації, несе відповідальність за долю угорців, які проживають за її межами», «Угорщина захищає своїх громадян», «У кожного угорського громадянина є право на захист Угорської держави під час його перебування за кордоном», «Громадянина Угорщини не можна вислати з території Угорщини. У будь-який час він може в'їхати з-за кордону на Батьківщину», «Кожен угорський громадянин зобов'язаний захищати Батьківщину», відображають суверенне право Угорщини, не передбачають посягання на територіальну цілісність та суверенітет інших держав і не дискримінують як міжнародного, так і національного права.

Нові конституційні закони, зокрема про НБУ, КСУ, судоустрій, прокуратуру, Державні Збори Угорщини, парламентські вибори, ЗМІ, громадянство, захист угорської національної меншини, релігію, осві-

ту, прийняті у відповідності до конституційних норм, вивели державницький чинник на перший план у зовнішній політиці Угорської держави. Останній фактор став визначальним у взаємовідносинах між Угорщиною та інституціями ЄС, а також стимулятором до формування взаємин між Угорщиною та сусідніми країнами, зокрема й країнами-членами ЄС, на території яких проживає чисельна угорська національна меншина, на новій основі. Законодавство Угорщини відповідає новому міжнародному правопорядку в Європі та світі, що започатковується, і забезпечує в ньому гідне місце для розчленованої угорської нації.

Упродовж січня 2012 року Єврокомісія ретельно вивчала зміст Основного Закону Угорщини, виявляючи положення, що суперечать вимогам і стандартам ЄС. Так, депутат Європарламенту від Бельгії Пі Верховстад віднайшов у ньому 30 порушень союзного договору Угорщини та ЄС. Хоча напруження між ЄС та Угорщиною у цьому спало у 2013 році, проте неоднозначні оцінки в Європі та світі конституційних процесів в Угорщині з'являються й понині. Одні сприймають їх як новаторські, що Угорщина першою в Європі кинула виклик принципам мультикультуризму, тенденціям денаціоналізації і дехристиянізації суспільства й континенту; що Основний Закон Угорщини йде всупереч планам формування на просторі ЄС «глобальної еліти», протистоїть фінансовій плутократії Європи і світу. Інші стверджують, що Основний Закон порушує основи угоди про вступ нових країн до ЄС, суперечить принципам демократії та правової державності при організації їхнього внутрішнього політико-правового облаштування. Знаходяться сили, які звинувачують нинішні керівництва країни у прагненні до встановлення тоталітаризму чи правоцентристської диктатури. Багато депутатів ЄП бачили в Основному Законі Угорщини спроби відійти від демократичного стилю управління й повернутися до тоталітарно-авторитарного режиму.

Відродження християнських цінностей в Основному Законі, на думку Єврокомісії, стало викликом для Західної Європи, де ліберальна ідеологія, демократія, соціал-демократичні цінності мають великі традиції, а церква відділена від держави і той регіон став постхристиянським. На відміну від західних традицій Конституція Угорщини ґрунтується на християнських цінностях, оскільки розвиток Угорщини на основі християнства був найбільш успішним, а всі інші ідеології ХХ ст. ставали для неї згубними.

Слід відзначити, що критика з боку ЄК, ОБСЄ, інших міжнародних інституцій та лідерів деяких провідних держав є лише частково обґрунтованою і справедливою. Вона була б значно конструктивнішою, якби ґрунтувалася на системному аналізі правових актів, історичного минулого й традицій Угорщини. Адже до здобуття державної незалежності 1 листопада 1918 року угорська нація мала єдину форму правління — королівську. І упродовж лише 65 років випробувала на собі п'ять видів

республіканської форми правління, до 1949 року Угорщина не мала кодифікованої конституції. Упродовж 1919–1944 рр. в країні республіканську форму правління було відмінено і встановлено правоцентристський режим королівського типу на чолі з регентом Міклошем Хорті [4].

Не відповідає дійсності офіційна позиція деяких провідних європейських та інших країн, інституцій ЄС, що уряд Угорщини використовує свою конституційну повноту влади для зосередження в руках стратегічних ланок управління, централізації вищих гілок влади, обмеження прав державних інститутів, судових органів, незалежності наглядових органів і банківської системи, а також забезпечення тотальної підконтрольності ЗМІ та релігійних організацій.

У своєму виступі в Європарламенті 24 січня 2012 р. В. Орбан погоджувався, що деякі положення Основного Закону не вписується у законодавство Союзу. Але Закон спрямований на консолідацію, а не на розкол суспільства, на вирішення складних соціально-економічних завдань, які постали перед країною. В. Орбан відзначив, що «угорці мислять як християни у сім'ї, побуті, суспільстві, відчуваються частиною єдиної нації. Можливо, хтось у цій залі відчувається інакше, але я переконаний, що це справжня європейська позиція і Угорщина вільна представляти її».

Завдяки консолідації суспільства в Угорщині жорсткі вимоги ЄС та Європарламенту та спроби переконати Будапешт змінити деякі положення Основного Закону у 2012–2014 рр. мали результат. Сторони дійшли згоди.

Вимушені поступки Угорщини Брюсселю торкнулися лише відновлення незалежності НБУ, скасування контролю за відомством із захисту інформації (персональних даних), утримання дефіциту бюджету у межах до 6%, діяльності КСУ, частково судової системи та зниження контролю за діяльністю ЗМІ.

Підпорядкування уряду Національного банку Угорщини (НБУ) викликало найбільшу критику з боку Брюсселя, бо незалежність нацбанку є одним з критеріїв приєднання країни до єврозони. Але Угорщина у найближчій перспективі не прагне приєднуватися до єврозони. Основний Закон чітко прописує, що грошовою одиницею Угорщини є форинт. Національна грошова одиниця (форинт) є символом угорської державності. До того ж досвід переконав, що підпорядкування фінансово-банківської системи національному уряду, а не міжнародним фінансовим інституціям слугує інтересам вітчизняної економіки. Тому підпорядкування НБУ уряду країни вважалося доцільним. Водночас роль іноземних банків в економічному та фінансовому житті Угорщини зменшувалася. Оцінки Єврокомісією таких дій, як порушення Угорщиною положення Договору про вступ до ЄС, урядом Угорщини не завважувалися.

У березні 2013 року було ухвалено рішення про зниження впливу іноземних банків в фінансово-економічному житті країни шляхом підвищення частини угорського власника до 50% в національній банківській системі, а також вироблено відповідні пільгові умови, аби банки Угорщини могли своєчасно кредитувати і підтримувати передусім національну економіку. У державну власність було повернуто шляхом викупу низки банків, що виявилось позитивним кроком для консолідації банківської системи, підвищення її дієздатності, особливо у сфері кредитування економіки країни. Після двох десятиліть частка угорського капіталу у національній власності нарешті поступово почала зростати. Державні Збори Угорщини підтримали такі рішення уряду і вважали, що «це важливий крок у сфері зміцнення незалежності угорської економіки» [5].

Враховуючи необхідність, відповідному відомству Угорщини з початку 2012 року було надано право збирати інформацію про набуття громадянами Угорщини громадянства іншої держави, наявність у них закордонних валютних рахунків, цінних паперів, інших цінностей, отриманих в Угорщині і нелегально переправлених у закордонні банки чи офшорні зони, а також про володіння угорськими громадянами майном за межами Угорщини. Проводився збір інформації про роботу угорських громадян в іноземних компаніях, їхню лобістську участь на користь іноземних установ, інвесторів, конкретних осіб на території Угорщини та отримання від цього прибутків. Уряд вимагав від усіх громадян країни, які незаконно вклали капітали у закордонні банки, легалізувати їх і сплатити податок у розмірі 10% угорській державі. Особливу увагу приділяли громадянам Угорщини, які під виглядом комерційної діяльності вели сплановану підривну роботу проти Угорської держави чи її дискредитації.

Створене у 2010 р. Національне відомство у справах ЗМІ також отримало право на здійснення своїх функцій щодо збалансованої діяльності ЗМІ. Контроль з боку держави полягав у забезпеченні свободи слова, подачі об'єктивних матеріалів з позицій національних та державних інтересів, без приниження гідності особи, її національних почуттів та релігійних переконань. Будапешт не вважає обмеженням свободи ЗМІ їх підконтрольність державним органам влади, як і заборону приватним ЗМІ займатися політичною рекламою, а також вимагати щоб у програмах ЗМІ угорська продукція складала не менше 80 відсотків.

Більшість із критиків в інституціях ЄС та всередині країни вважали, що однопартійне реформування правової системи країни становило загрозу основам демократії. Критикували новий закон про вибори депутатів від грудня 2011 р. (2011.ev1 CS II. tv), на основі якого 6 квітня 2014 року вперше відбулися вибори в один тур. Відповідно до закону кількість депутатів парламенту зменшено з 386 до 199 осіб, формування нових і меншої кількості виборчих округів та проведення парла-

ментських виборів в один тур суперечило інтересам виборців усієї країни та політичних сил, окрім керівної коаліції, обмежувало принципи демократії та рівності у виборчих змаганнях. Поширювалися думки й про те, що всі ці правові новації були вчинені правлячою коаліцією задля того, щоб збільшити шанси ФІДЕСУ — Угорського демократичного союзу на перемогу на виборах 6 квітня 2014 року.

Не відповідали дійсності й твердження як в Угорщині, так і за її межами, що політико-правові положення чинного законодавства спрямовані проти основних досягнень європейської демократії та опозиційних сил країни, зокрема соціалістів.

Юридичних підстав оцінювати подібні нововведення як обмеження чи порушення європейських норм парламентської демократії немає. Припущення не випливають із прийнятих організаційно-правових рішень та реформ, вони матимуть підтвердження чи спростування лише на практиці у віддаленій перспективі.

Цілковите розходження між Угорщиною та ЄС склала конституційна норма, що залишала поза законом одностатеві шлюби. Пунктом 1 статі L встановлено, що «Угорщина захищає інститут шлюбу між чоловіком та жінкою, подружні відносини, встановлені добровільно, а також сім'ю як основу збереження нації». Угорщина підтримує формування сім'ї насамперед задля народження і виховання дітей (пункт 2). Захист молодого покоління регулюється відповідним законом, що ухвалюється конституційною більшістю (пункт 3). З метою недопущення подальшого скорочення чисельності населення країни відповідним Законом в країні були заборонені аборти.

Європарламент не має сумнівів щодо відходу від демократії в Угорщині через зняття в Основному Законі з офіційної назви країни слова «республіка». З'ясувалося, що більшість країн-членів ЄС також відійшли від назви «республіка» в титулуванні держави.

Відповідно до рішення КСУ на початку 2013 року було знято положення Закону про вибори щодо попередньої реєстрації виборців як передумови їхньої участі у виборах. Але новий Закон Угорщини про вибори від квітня 2013 р. поновив положення про попередню реєстрацію виборців, бо вона існує під час виборів депутатів до Європарламенту. Відповідно, Єврокомісія зняла свою вимогу.

Значні застереження з боку ЄК стосувалися й низки соціальних питань і пенсійної системи, зокрема щодо підвищення цін на комунальні послуги та зниження процентних ставок на кредити банків, які уряд Угорщини не тільки відхиляв, але й знижував їх у 2014 р., що було обгрунтовано економічно [6].

Нове законодавство передбачало підвищити пенсійний вік з 62 до 65 років, але це рішення не впроваджено через протидію опозиції всередині країни та частини депутатів Європарламенту, які упродовж 2012 — початку 2013 р. добивалися відміни подібної норми, бо вона,

на їх думку, порушувала конституційні права громадян Угорщини. Хоча й Єврокомісія одногосно відмовилася втручатися у це питання, вважаючи, що пенсійна реформа, як і вся соціальна сфера, є внутрішньою справою Угорщини [7].

Не можна залишити поза увагою спроби радикального реформування релігійного життя країни. Відповідно до проекту нового закону про релігії та релігійні організації на території Угорщини дозволялася діяльність 14 церковних конфесій із 70 релігійних общин, зареєстрованих до цього. Умовою для затвердження релігійної громади має бути 100 років її міжнародного існування та 20 років діяльності на території Угорщини.

Прийняте 17 січня 2012 року рішення ЄС про надання допомоги Угорщині у подоланні складного фінансового становища було компромісним між ЄС та Угорщиною. Наданий кредит у 20 млрд євро попукав керівництву Угорщини розглянути зміни до низки положень Основного Закону, зокрема щодо діяльності НБУ, послаблення контролю за діяльністю ЗМІ, скасування вікового цензу для суддів. Станом на 25 березня 2013 року було внесено п'ять уточнень до Основного Закону щодо: повноважень президента Угорщини, попередньої реєстрації виборців як умови для голосування, закону про землю, який має затверджуватися конституційною більшістю, порядку діяльності громадських ЗМІ, модифікації порядку роботи НБУ. Необґрунтовані внутрішні та зовнішні рекомендації, що становили більшість із них, парламент відкидав. Так, під час 4-ї модифікації було відхилено вимоги Єврокомісії змінити 1 абзац 5 статті Основного Закону про обмеження політичних новин для громадсько-суспільних ЗМІ, про обов'язок приватних ЗМІ у своїй діяльності використовувати 80 відсотків угорських програм. Водночас 5-ю модифікацією Основного Закону було скасовано положення про підпорядкування НБУ уряду Угорщини і відновлено його підпорядкування міжнародним фінансовим інституціям.

Питання угорської національної меншини є чи не єдиним, яке не піддається розв'язанню. Наслідком невдачі з його вирішенням як на міжнародному, так і двосторонньому рівнях упродовж ХХ століття стало його чергове загострення на початку ХХІ ст.

В інституціях ЄС критично оцінюють положення Основного Закону та Закону про громадянство щодо забезпечення правового захисту угорської національної меншини в сусідніх державах; тобто взаємоприйняттого компромісу у цьому питанні досягти не вдається.

У Преамбулі Основного Закону дано обіцянку берегти й розвивати духовну і моральну єдність розчленованої в результаті несправедливого Тріанонського мирного договору 1920 року угорської нації, цінності традицій, культури, неповторність мови, витворених людиною у Карпатському регіоні, природних багатств; берегти все це для

майбутніх поколінь. Висловлено впевненість у тому, що угорська са-
мобутня культура збагатить багатоманітність європейської спільноти.
Висловлено повагу до свободи і культури інших народів, прагнення
до співробітництва з усіма народами світу.

Відбулася успішна реалізація Закону Угорської Республіки про
закордонних угорців від 1999 року, зокрема видача «Посвідчень за-
кордонних угорців». Ця захисна акція мала значні наслідки. Понад
2/3 угорців Закарпаття отримали цей пільговий документ щодо
Угорщини. Подальшого розвитку цей процес набув у 2012 році з ре-
алізацією Закону «Про угорське громадянство», що забезпечував
закордонним угорцям екстериторіальний статус незалежно від місця
проживання в країнах ЦСЄ. Станом на 15.03.2012 р. 150 тис. за-
кордонних угорців (найбільше з Румунії та Сербії, кілька тисяч із
Закарпаття) набули цього статусу не виходячи з попереднього гро-
мадянства. У перспективі понад 0,5 млн закордонних угорців набули
громадянства Угорщини. Усі ці заходи сприяють реалізації головної
мети: запобіганню тенденції скорочення чисельності угорців у цих
країнах, їх асиміляції тощо.

Водночас Румунія та Словаччина своїми законами про націо-
нальні меншини значно обмежили права угорців та українських ру-
синів. Незважаючи на таку практику у своїх країнах, Румунія та
Словаччина звернулися, проте, до Європейського суду зі звинувачен-
нями Угорщини у видачі паспортів для їхніх громадян як втручан-
ня у їхні внутрішні справи, посягання на їхню територіальну ціліс-
ність. На вимогу Європейської комісії припинити видачу паспортів
для угорців — громадян сусідніх країн Угорщина вдалася до більш
витончених дій, процес триває без широкого розголосу.

У післятрансформаційний період Угорщина також неухильно ви-
знає територіальний і політичний суверенітет усіх семи сусідніх кра-
їн, в яких проживає угорська меншина, непорушність їхніх держав-
них кордонів. Але щодо чотирьох з них — Румунії, Словаччини,
Сербії, України (окрім Австрії, Хорватії та Словенії через незначну
чисельність угорців та задоволення їхніх прав), які у 90-ті роки ХХ
ст. успадкували території і кордони після Другої світової війни й біль-
шою мірою сприяють національній ідентифікації новоутворених країн
та стабілізації в регіоні — прагнення Будапешта вирішувати проблему
значних угорських меншин у цих країнах у правовому полі й на дво-
сторонньому рівні не знаходить адекватної готовності.

Постійний незбіг у підходах щодо захисту прав угорської нацмен-
шини між Угорщиною та сусідніми державами свідчить про наявність
реальної проблеми і далеко не єдиної такого роду у Східній Європі
та неспроможність її вирішення. Односторонні оцінки, як це робилося у
минулому, назавжди зійшли з історичного подіуму, бо не виправдали
себе через неконструктивність.

Прагнення реалізувати прийняті в Угорщині правові акти щодо захисту прав угорської меншини в сусідніх країнах саботуються або не досить активно розглядаються. Будапешт розробив організаційно-правові основи захисту закордонних угорців, тоді як більшість багатонаціональних європейських країн імітують прийняття відповідних норм або й не погоджуються з ними.

Тисячолітнє проживання угорців у ЦСЄ є правовою підставою розглядати їх корінною (автохтонною) та творчою нацією поряд з титульними і низкою інших країн нинішнього їх осідку. Третина угорської нації потрапила до інших країн у насильницький спосіб у міжвоєнний період. Угорці не були представниками окупантів на терені проживання чи емігрантами в інших країнах, вони — корінний етнос нарівні з іншими державницькими і мають право вимагати забезпечення захисту своїх національних прав, вільного культурно-освітнього та релігійного розвитку. Ще ніколи в історії окуповані території і національні меншини не отримували від метрополії рівноправного статусу. Вони завжди перебувають у дискримінаційному становищі.

На початку XXI століття у Центрально-Східній Європі сталися нечувані події, які зруйнували основи сучасних міжнародних відносин і міжнародного права. Йдеться про відторгнення від Сербії автономного краю Косово шляхом агресії НАТО, коли таку «незалежність» Косово визнали 24 з 28 країн-членів ЄС та половина країн-членів ООН; збройне захоплення Росією територій суверенних держав (Молдови, Грузії, України) під гаслами захисту «руссоязычного» населення. Такі події засвідчили, що міжнародні відносини вступили в іншу стадію розвитку, що післявоєнна система колективної безпеки «не працює» і вже не виконує повною мірою своєї функції. Подібні збройні акції не тільки нагадують воєнні методи у вирішенні питань кордонів і національних меншин у XX столітті тоталітарними державами, але й підтверджують, що інші шляхи розв'язання цих проблем завжди були малоефективними.

Значна частина представників панівних у минулому націй після падіння Російської, Габсбурзької, Османської імперій, Речі Посполитої перетворилася на національні меншини у новоутворених на їх розвалинах нових незалежних державах. Найчисельнішими нацменшинами у ЦСЄ стали «русские» (15 млн осіб), угорці (3765 осіб), поляки (понад 2 млн осіб), албанці (понад 2 млн). Причини таких наслідків очевидні. Це — результат проведення метрополіями великодержавної політики. Упродовж XVII–XX ст. представники панівних націй в основному штучно й масово розселялися на землях недержавних, підкорених народів; стали інструментом політики поневолення. Участь «русских» в асиміляції та перемішуванні народів була масовою й найбільш варварською у XIX–XX ст., в угорців, поляків асиміляція та переселення набули меншого розмаху, пік яких припав на

XIX — першу половину XX ст. Албанці переважно освоювали занепали внаслідок політики Османів у XVII–XIX ст. землі балканських народів. Асиміляційні процеси на землях колишніх багатонаціональних монархій та протистояння їм з боку підкорених народів породжують відповідну шовіністичну ідеологію та національно-визвольні рухи щодо захисту національних прав упродовж XX — початку XXI століття. Одні вдаються до захисту прав нацменшин за допомогою сили (Росія), інші — до цивілізованих методів та організаційно-правових заходів (Угорщина, Польща).

Чергова і знову ж таки переконлива перемога ФІДЕС — Угорського демократичного союзу на виборах 6 квітня 2014 року дозволила закріпити попередній курс і завершити формування законодавчих засад реалізації принципів державної незалежності, закладання основ для модернізації, відродження християнських цінностей, захисту прав й інтересів закордонних угорців в сусідніх країнах, які становлять значну частину національного етносу. Ці фактори — визначальні і для національно-визвольних змагань угорського народу впродовж віків — вперше в історії Угорщини набули закріплення на найвищому правовому рівні — в Основному Законі та в майже тридцяти конституційних законах. Започаткувалася практична їх реалізація. Закордонні угорці були визнані невід’ємною частиною угорської нації, що відіграють державотворчу роль у її історії.

Формування конституційних відносин в Угорщині як країні-члені ЄС та НАТО відбувалося в умовах дотримання її цілковитого суверенітету. Чинне законодавство Угорщини відповідає вимогам пореформаційного періоду її розвитку і сприяє вирішенню стратегічних завдань Угорської держави та угорської нації у перспективі. Більшість рекомендацій з боку ЄС як поправки були внесені до Основного Закону та конституційних законів Угорщини в результаті тривалих консультацій між представниками ЄС та Угорщини і після їх схвалення в європейських інститутах (Венеціанській Комісії, Раді Європи) та Державних Зборах Угорщини. Лише окремим з них у ході узгодження забезпечувалося домінування міжнародного права над національним. Це торкалося фінансової та бюджетної політики, діяльності Національного банку Угорщини, порядку захисту прав угорської національної меншини.

Провести аналіз і встановити, що вдалося досягти у ході реалізації стратегічних завдань ще передчасно, але перших кроків нової влади достатньо, щоб визнати їх успішними у стабілізації економіки країни, подоланні фінансової кризи, забезпеченні поступового розвитку базових галузей, а також щоб спростувати безпідставність тверджень про посилення тенденції до встановлення реакційного/авторитарного режиму в цій країні. Заяви, що доля демократії в Угорщині виявилася у небезпеці, звідки б вони не походили, є необґрунтованими. Заполітизованими

виглядають і заяви про те, що основи демократії та конституційного правопорядку зруйновано, а четверта поправка до Конституції «поклала кінець владі закону в Угорщині» (Ласло Матейко, суддя КС Угорщини). Згідно з чинним законодавством в Угорщині формується національна модель соціального та економічного розвитку, яка не зовсім відповідає принципам ЄС, проте служить запитам угорської нації і користується підтримкою переважної більшості громадян.

Угорський історик Ішван Ловаш дотепно відзначив, що ЄС застосовує подвійні стандарти до Угорщини та до старих членів ЄС, зокрема Голландії, Франції, Італії, де в руках Е. Берлусконі фактично зосереджувалися три гілки влади, коли у Франції Н. Саркозі контролював законодавчу, виконавчу та судову владу, коли на Заході часто три гілки влади об'єднуються у руках лідерів держав, а «демократія звужується до порожнього ритуалу», коли національні ЗМІ перебувають під контролем цих держав... Єврокомісія з приводу цього не б'є на сполох, натомість звинувачує уряд В. Орбана у наступі на демократію, обмеження свободи преси, у спробах уряду підпорядкувати та контролювати ЗМІ в Угорщині [8].

Якщо проект конституції ЄС не було схвалено через незгоду кількох країн і в Лісабонському договорі від 2009 року він набув розвитку в іншому напрямі, то, мовляв, нічого надзвичайного для спільноти не сталося. Таким само має бути і ставлення до Основного Закону Угорщини. Це перша конституція європейської країни, яка свідчить про повернення країни до християнських і національних коренів, про являє певну відмінність від наднаціональних планів ЄС, що ґрунтуються на ліберальній ідеології та постхристиянській концепції Європи, розмежовується з ідеологією «мультикультуризму», що ґрунтується на відмові від свого національного обличчя, на «толерантності», що розуміється як терпимість до морального і суспільного зла. Законодавство Угорщини не ставить під сумнів спроб ЄС вилучити саме поняття «нація» з політико-правового і культурного обігу, яке вважає епізодом минулого ХІХ століття. Конституційне формування відносин Угорщини певними нормами не вписується у спільні конституційні норми країн ЄС, засвідчуючи, що особливості країни можуть відрізнятися від загальних принципів ЄС, а інколи й домінувати над ними.

На думку сучасних діячів Угорщини, нинішній рівень розвитку цивілізації на Європейському континенті здатний вирішити на прийнятному рівні одне із найскладніших питань — міжнаціональне. Саме «європейська інтеграція спроможна до розумного об'єднання обох частин Європейського континенту», яка принесе економічну користь і політичний спокій для різних націй і культур Центрально-Східної Європи.

Приєднання Угорщини до євроатлантичної спільноти розширило можливості для успішного вирішення доленосних для нації та держави

проблем: забезпечення реального суверенітету, формування правового державного ладу, модернізації країни, подолання відставання від рівня розвитку країн Західної Європи, захисту прав чисельної автохтонної української меншини, що компактно проживає у сусідніх державах.

Реалізація цих завдань здійснюється у прийнятних для ХХІ століття політико-правових і організаційних формах. Досвід та результати організаційно-правових перетворень в Україні заслуговують на вивчення в Україні з метою його належного використання.

1. Balazs Peter. Magyarország es Europa. 20 év után. Bp. — Napvilág kiado — 2011. — 9.old.
2. Magyarország.www.mpta.hu/.../Jarai Zsigmond/A-magyar-gazdasag-jelenete-es-jovoje
3. Magyarország. MSZP. Valasztas 2014.hir24.hu/ valasztasi hirek/2014/03/23
4. www.alon.hu/valasztasok/Mesterhazy-Attila-mar-miniszterelnok-jeloltkent-beszelt-az-MSZP
5. www.fidesz.hu/hirek/2014-07-24/hazai-kezekbe-kerul-a-magyar-kulkereskedelmi-bank/
6. Magyarország. www. Fidesz.hu/hirek/2014-06-05/marad-a-rezsicsokkentess
7. Magyarország. МТІ. 2013.marc.20. Hir TV, szerda, 21:37
8. Ловаш Иштван. Венгрия — если посмотреть через очки Евросоюза // Будапештская газета. — 2012. — № 8 (24.03 — 01.04).

Mykola DERZHALIUK,

Doctor of Historical Sciences

PECULIARITIES OF CONSTITUTIONAL REFORM IN MODERN HUNGARY AND ITS EUROPEAN CONTEXT

Transformation processes in Hungary that lasted quarter of a century (from the end of 90s of XX century to the year 2012) and ended with taking down socialist regime, implementation of new political regime on the basis of constitutional law, political pluralism, market relations, panhuman principals of established democracies, country's accession to Western civilizational arena – are considered epochal for that country and its citizens. Hungarian experience deserves a separate profound research, first and foremost, because it reveals the flexible combination of interests of a particular country with those of the entire community. Intensification of activities in terms of defending national interests in Europe, region and the EU institutions after transatlantic integration of Hungary is a logical event.

The publication doesn't aim to highlight the principles and context of Hungarian constitutional law, nor to analyze the Constitution and multifunctionality of the institute of law. One simply makes an attempt to inquire into the matter of how modern legislation of reformed Hungary is in harmony with international law of the EU.

The principles of defense and preservation of Hungarian national minority in neighboring countries developed by Budapest deserve attention. This is a spiritual unity with ethnical nation on the territory of the EU; adoption by the ancestral home of privileged legislation in terms of Hungarian minority rights protection; acquisition by the minority of autonomy status in neighboring countries; provision of double citizenship to the relevant minority. Such regulations have a chance to be implemented given there is a harmonization of international and national legislation of all the EU and sovereign institutions involved. Only in this case they can claim to omnitude in the sphere of minority protection of Hungary and other national minorities of Europe.

According to modern public figures of Hungary, the current level of civilization development on the European continent is capable on an acceptable level of solving one the most complicated issues – the cross-national one. It is «European integration capable of a reasonable unification of the two parts of the European continent» that will bring economic benefit and political tranquility to different nations and cultures of Central and Eastern Europe.

Борис ГУМЕНЮК,

*доктор історичних наук, професор,
Надзвичайний та Повноважний Посол
України в Республіці Кіпр*

РЕСПУБЛІКА КІПР: ВІД УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ ДО ПОВНОГО ЧЛЕНСТВА В ЄС

Не претендуючи на глибоке висвітлення теми, автор статті поставив за мету з'ясувати головні позитивні зміни кіпрського суспільства після набуття ним повноправного членства в Євросоюзі, а також виділити, на його погляд, базові прорахунки, що були допущені цим же суспільством на цьому ж шляху, тобто, подивитись на зворотній «бік медалі». Саме сьогодні, коли відносно спокійна ситуація південно-східного Середземномор'я має загрозу вийти з-під контролю (Сирія, Ірак, Ліван, ІД), коли безпосередньо Республіка Кіпр переживає безпрецедентну фінансово-економічну кризу (рівень безробіття один із найвищих серед країн ЄС і сягає майже 30% працездатного населення)¹, настрої євроскептицизму, а часом і євро «відторгнення» з боку деяких радикальних політичних сил, набувають все більшого масштабу. Відповідно до службових повноважень автор статті має щасливу нагоду зустрічатись з усіма представниками Кіпрського суспільства: від політичних еліт до представників бізнес середовища, від експертно-аналітичних, академічних кіл до відомих «акул пера». Традиційно дружньо налаштовані до України ті із них, хто сповідує ідеї євроскептицизму і, знаючи, що Україна підписала Угоду про Асоціацію, намагаються передати нам свої попередження та застереження щодо «мін уповільненої дії», які можуть трапитися на нашому шляху до ЄС. Переважна більшість цих застережень мають емоційно-сенсативний характер, хоча деякі поради варті серйозного аналізу та можливого використання. Відомо, розумний вчиться на власних помилках, а мудрий на чужих. Хочеться бути мудрими.

Проте спочатку короткий аналіз поточної економічної ситуації. Адже вона дала поштовх для розквіту негативних емоцій щодо ЄС вже після вступу до нього.

За даними Статистичної служби Кіпру, станом на вересень 2012 р. загальні обсяги депозитів в кіпрських банках склали 70 694 млн

євро (на 892 млн євро більше, ніж за аналогічний період минулого року), при цьому депозити місцевих резидентів склали 43 288 млн євро, резидентів інших країн євро — 6173,4 млн євро, інших іноземних резидентів — 21 232,2 млн євро².

Як відомо, в результаті ескалації кризових явищ в економіці, що спостерігалися впродовж останнього часу, у червні 2012 р. уряд Кіпру був вимушений звернутися про міжнародну фінансову допомогу. На подальший переговорний процес з «Трійкою» негативно впливала надмірна політизація питання напередодні президентських виборів, що врешті-решт призвело до його затягування і погіршення позицій, а згодом і до необхідності виконання Кіпром жорстких та фактично ультимативних вимог щодо умов отримання кредиту обсягом 10 млрд євро.

Засоби вирішення фінансової кризи та умови надання допомоги, нав'язані «Трійкою» Кіпру, були значним чином відмінні від застосованих раніше щодо інших проблемних країн, зокрема, Греції, Італії та Ірландії. Місцеві експерти такі відмінності пояснюють переважно політичними обставинами — запропоновані Кіпру по суті безальтернативні умови отримання фінансової допомоги розцінювалися, як знищення економічної моделі Кіпру як міжнародного фінансово-банківського центру. Кіпру було «запропоновано» спочатку гарантувати стійкість зовнішнього кредиту та здатність держави виконати боргові зобов'язання власними ресурсами в обсязі 5,8 млрд євро, у наступному варіанті — проведенням термінової реструктуризації двох найбільших банків країни з метою суттєвого скорочення банківського сектору Кіпру, яка мала здійснюватися за рахунок самих банків, що призвело до потреби фактичного списання значної частки коштів на депозитах, розміщених в цих банках.

ЄЦБ був встановлений Кіпру граничний термін прийняття відповідних рішень — до 26.03.2013 р., після чого регулятор мав припинити надання ліквідності банкам Кіпру, результатом чого могло стати банкрутство банків, дефолт та параліч економіки країни. Банківський сектор Кіпру майже в чотири-п'ять разів перевищує річний ВВП країни, а в результаті списання ЄС грецьких боргових зобов'язань, які склали майже 4,9 млрд євро, уряд Кіпру виявився не здатним самостійно забезпечити стабільність банківської системи країни, що власне і обумовило необхідність звернення про допомогу.

Парламентом Кіпру було відхилено пропозицію «Трійки» щодо списання частин депозитів у всіх кіпрських банках, уряд розраховував отримати 5,8 млрд євро. Зважаючи на це урядом Кіпру було запропоновано розглянути т.зв. «План В», яким передбачалось прийняття законопроектів щодо введення тимчасових обмежень на рух капіталу, створення т.зв. Інвестиційного фонду солідарності, надання додаткових повноважень Центрального банку Кіпру та Міністерству фінансів Кіпру щодо забезпечення нормального функціонування фінансової системи в умовах запровадження дії закону про надзвичайну ситуацію.

Новий план «порятунку» Кіпру на додаток до суттєвих бюджетних обмежень державного сектору та соціальних виплат наразі зводився до реструктуризації двох найбільших банків Кіпру — Bank of Cyprus та Cyprus Popular Bank, при цьому останній фактично був приречений на ліквідацію. Схвалений «Трійкою» пакет «допомоги» Кіпру запобіг негайному банкрутству країни, проте не здатний був захистити економіку країни від дефолту у середньостроковій перспективі, головним чином через суттєве скорочення фінансового-банківського сектору Кіпру, яке очікується на період до 2016 р. на рівні 50%.

Узгоджені «Трійкою» рішення, деталі яких ще продовжують опрацьовувати в рамках переговорного процесу з урядом Кіпру, потребували прийняття відповідних нормативних та регуляторних норм для їх реалізації. Наразі було домовлено, що Кіпр отримує 10 млрд євро допомоги без необхідності гарантування кредиту власними коштами в обсязі 5,8 млрд євро, як було запропоновано раніше. Зважаючи на обґрунтовані сумніви щодо можливості економіки Кіпру повернути та обслуговувати кредити, отримані в рамках програми фінансової допомоги, МВФ висловлював пропозиції щодо доцільності списання боргів Кіпру за державними облігаціями, що, у свою чергу, не є прийнятним для уряду, боргові зобов'язання якого були стримані у своїй більшості саме кіпрськими банками.

Експерти переконані, що після введення обмежень на рух капіталів вартість кіпрського євро неминуче стане нижчою, ніж в інших країнах Єврозони. Крім цього, у разі введення контролю за капіталами ЄЦБ перестав бути кредитором останньої інстанції для Кіпру. Останні події посилили на Кіпрі тенденції євроскепсису, окремі опозиційні сили та, зокрема, духовний лідер Кіпру Архієпископ Хрісостомос II наполягають на доцільності виходу Кіпру з Єврозони. Натомість на противагу таким закликам Президент та уряд Кіпру наполягають на продовженні перебування Кіпру в Єврозоні, що обумовлюється тверезою оцінкою поточної ситуації та прагматичними розрахунками попередити остаточний колапс економіки. Проте, враховуючи складність ситуації та передбачуваність економічного занепаду, не можна повністю виключати наявність внутрішнього порозуміння на Кіпрі щодо необхідності опрацювання поступового руху у напрямку повернення до кіпрського фунту.

Зважаючи на результати кіпрської кризи, експерти не виключають, що проведений на Кіпрі експеримент буде розповсюджуватися на інші проблемні країни. При цьому вихід з валютного союзу Євро офіційно не буде оголошено, але проблемні країни будуть вимушено вводити контроль за потоками капіталу і обмежать банківську систему національними кордонами, що призведе до дроблення Європи на підзони, і наразі можна констатувати початок цього процесу.

Між тим кризові події на Кіпрі продовжують перебувати у критичній фазі свого розвитку та загрожують перерости у масові акції суспільного невдоволення. Чинний уряд Кіпру намагається відвести від себе загрозу відповідальності звинуваченнями на адресу попереднього уряду та європейських чиновників. У зв'язку з санкціями щодо банківської системи Кіпру оголошено про початок проведення кримінального розслідування з метою з'ясування причин, які призвели до виникнення масштабної банківської кризи.

Таким чином, після 8 років перебування в ЄС, Кіпр зіштовхнувся з гострими фінансово-економічними проблемами, які неминуче призвели до загострення внутрішньої політичної ситуації. Кіпрська громада вступила в гарячу дискусію на тему чи варто було вступати в «сім'ю європейських народів», чи краще було б повернутись до статус-кво, який обіймав Кіпр до вступу в ЄС? Щоб спробувати відповісти на поставлені питання, варто нагадати головні складові частини «домашнього завдання» кіпрського поступу до ЄС, виявити сутнісний зміст їх реалізації.

Уряд Кіпру підписав Угоду про Асоціацію з Європейським економічним співробітництвом (майбутнім ЄС) ще 19 грудня 1972 р³. Після відповідних парламентських процедур ця угода набула чинності 1 червня 1973 р. Метою імплементації Угоди був вступ в митний союз європейських співтовариств і охоплювала двоетапний десятирічний період. Це була конкретна дорожня мапа, яка вела в майбутньому до повного членства. Вона передбачала такі основні «маршрутні віхи» для Кіпру, як: облаштування торгівельного, фінансового, туристичного та всіх інших видів співпраці Республіки Кіпр з партнерами по Угоді в такому вигляді, щоб це принесло найбільшу користь усім її учасникам.

Основні положення першого етапу Угоди містили необхідність поступового зменшення тарифів на промислову та сільськогосподарську продукцію. Цей етап мав бути завершений в червні 1977 року, проте через об'єктивні причини, а саме несподіване вторгнення Туреччини в липні 1974 р⁴. в північну частину острова та зміною відтак фундаментальних засад внутрішньої та зовнішньої політики країни, його було подовжено для Кіпру до 1987 р. Це було зафіксовано відповідним Додатковим протоколом до Угоди, який водночас означав початок другого його етапу. В свою чергу він поділявся на дві фази. З 1 січня 1988 року його завданням було зачищення певних недоглядів, допущених в ході роботи на першому етапі та виведення митної співпраці між Кіпром та ЄЕС на новий, максимально ефективний рівень, повну гармонізацію кіпрського законодавства в цій галузі із європейським. При цьому об'єктивно враховувалися уразливі місця економіки Кіпру, її історична особливість та нові зовнішньополітичні загрози, в яких опинилася країна. Враховуючи цю специфіку, передбачалося більше зниження митних ставок та кількість обмежень на експортовану продукцію із країн-членів Угоди, проте це не стосувалося продукції на-

фтовиробництва (бензин, скраплений газ, мазут, дизельне паливо), 15 категорій «чутливих» для острова видів продукції, зокрема, фармацевтичної та 43 найменувань сільгосппродукції.

Слід зазначити, що процес імплементації Угоди про асоціацію неминуче вимагав докорінних, структурних перетворень усталеної економічної формації Кіпру. Звісно, що будь-який процес перебудови, тим паче метою якого є модернізація, вимагає кошторисних витрат. Таке доктринальне бачення входження в європейську «родину цивілізованих народів» є невід'ємною частиною політики Брюсселя, що яскраво було продемонстровано на прикладі Кіпру.

Починаючи ще з 1977 року ЄС та Кіпр підписали чотири протоколи на предмет фінансової та технічної співпраці, які передбачали надання фінансової та технічної допомоги Кіпру в розмірі 210 млн єкю. Цю допомогу розподіляли за різними грантами, позиками, пільговими кредитами⁵.

Наприклад, спільна сума перших двох протоколів (відповідно 30 і 40 млн єкю) було направлено на структурну модернізацію таких важливих об'єктів, як система централізованого водопостачання в Нікосії та створення сучасної каналізаційної системи, побудову теплоелектростанції (м. Декелія). Частину коштів було виділено на побудову сонячних конвекторів, які, враховуючи кліматичні особливості острова, є суттєвим додатком до всього паливно-енергетичного комплексу країни. За рахунок згаданих грантів було відновлено та перебудовано центральну вулицю Нікосії (Ледра, пішохідна зона), яка перетворилась в своєрідну візитівку столиці Кіпру. Важливою політичною складовою цієї допомоги було те, що вона розраховувалась не тільки на грецькомовну спільноту острова, а цілеспрямовано виділялась і турецькій общині (м. Керенія, с. Кармакітіс тощо), що, безумовно, повинно було слугувати об'єднуювальним вектором в переговорному процесі двох спільнот.

В березні 2000 року Рада міністрів ЄС схвалила «Правило щодо імплементації стратегії попереднього вступу (pre-accession) Кіпру та Мальти». Цим нормативним документом 555/2000 для потреб Республіки Кіпр виділялось 57 млн євро, які йшли саме на реалізацію цієї попередньої вступної стратегії⁶. На основі цього фінансування Урядом Кіпру спільно із відповідними комісіями ЄС було затверджено Національну програму вступу Кіпру для ЄС та окремо Національну програму адаптації національного законодавства до *acquis communautaire*. Окремі статті витрат із першої програми виділяли на проекти, здійснення яких сприяло зближенню турецько-кіпрської та грецько-кіпрської общин. Зокрема, спільні проекти передбачили повну реставрацію старого міста (історична частина Нікосії) з обох сторін розподільчої лінії, посилення зв'язків між профспілками обох країн, сприяння створенню спільних неурядових організацій, наприклад, у такій чутливій та актуальній сфері, як збереження навколишнього середовища⁷.

Щодо самої процедури вступу до ЄС, то Республіка Кіпр подала свою офіційну заявку 4 липня 1990 року. Після детального, всебічного вивчення якої європейська комісія (з питань розширення) оприлюднила 30 червня 1993 року офіційний відгук, в якому «визнавала ідентичність Республіки Кіпр з її європейськими партнерами та покликання бути серед членів ЄС». Таким чином, комісія робила висновок, що Кіпр повністю відповідає критеріям членства і має повне право його набуття. Висновок комісії було схвалено Радою Європи 4 жовтня 1993 року. З жовтня 1993 року по кінець 1995 року між Урядом Кіпру та ЄС велись предметні перемовини про створення дієвого механізму, який би забезпечив вступ РК до ЄС. На урядовому рівні в Нікосії було утворено 23 робочих групи, кожна з яких несла відповідальність за конкретну складову інтеграції, починаючи, наприклад, від технічних і санітарних стандартів комунального господарства і закінчуючи його правовою адаптацією до європейських норм права. Саме в цей час на Кіпрі широко розгортається імплементація таких загальних євросоюзівських освітянських програм, як «Програма Леонардо да Вінчі», «Програма Сократес», «Молодь для Європи». Це дало поштовх новому етапу розвитку середньої та вищої освіти в Республіці та заклало основи для утворення Європейського університету в Нікосії, який дуже швидко за організацією навчального процесу та рівнем викладення здобув високий авторитет в країнах Середземномор'я.

15 липня 1997 року було затверджено документ «Порядок денний 2000», у якому йшлося про специфіку Республіки Кіпр з огляду на її вступ до ЄС⁸. Комісія ще раз підтвердила свою позицію, яку було сформульовано в 1993 р. щодо того, що «початок переговорів щодо прийняття Кіпру до ЄС може бути ініційовано ще до того, як буде досягнуто прогресу в питанні об'єднання острова і що Уряд Республіки Кіпр — єдине джерело влади, визнане міжнародним правом». На засіданні європейської комісії в грудні 1997 р. у Люксембурзі було прийнято рішення про старт переговорного процесу щодо безпосереднього вступу до ЄС 10 країн-аплікантів Кіпру, Мальти, Угорщини, Польщі, Чехії, Словаччини, Естонії, Литви, Латвії та Словенії і його датою було визначено 31 березня 1998 року.

Саме в цей час колишнього президента Кіпру Джорджа Васіліу було призначено головним перемовником (Chief Negotiator) та координатором процесу зближення (Coordinator of the Harmonization process) між Кіпром та країнами-членами ЄС. Ставши на шлях фінального переговорного процесу про вступ до ЄС, уряд Кіпру негайно звернувся до лідерів турецькомовної кіпрської спільноти долучитися до участі в ньому, що схвально було сприйнято всіма країнами-членами ЄС, проте лідери ТРПК цю ініціативу не підтримали⁹.

Перемовини розпочалися 3 квітня 1998 р. в Нікосії і мали на меті, насамперед проаналізувати стан гармонізації кіпрського законо-

давства із євросоюзівським. Це екзамінування тривало майже 2 роки і закінчилось 1 січня 2000 року рекомендацією про необхідність доопрацювання певних юридичних деталей, зокрема, в сфері готельно-туристичного бізнесу.

Тривалий, непростий процес переговорів щодо вступу Кіпру було завершено на засіданні Європейської ради в Копенгагені у грудні 2002 р., на якому було прийнято історичне рішення щодо надання Кіпру (+9) повноправного членства в ЄС в травні 2004 р. В заяві Європейської ради підкреслювалося: «Сьогоднішнє рішення знаменне безпрецедентну та історичну віху в завершенні переговорного процесу із Кіпром, Чехією, Естонією, Угорщиною, Латвією, Литвою, Мальтою, Словацькою Республікою та Словенією. Євросоюз готовий вітати нових членів з 1 травня 2004 р. Це досягнення підтверджує спільне прагнення народів Європи бути в Союзі, який перетворився в рушійну силу з метою досягнення миру, демократії, стабільності та процвітання нашого континенту. Повноправні члени Союзу, заснованого на принципах солідарності, з натхненням формуватимуть і надалі цей європейський проект»¹⁰.

16 квітня 2003 року Президент Тасос Пападопулос підписав Угоду про вступ Кіпру до ЄС. Це відбулося під час урочистої церемонії в Афінах, на якій президент РК, відзначивши від імені народу Кіпру її доленосне, історичне значення, сказав: «Протягом усіх років народ Кіпру усіма своїми зусиллями підтвердив готовність інтегруватись в сім'ю європейських народів. Всі органи державної виконавчої влади, разом з парламентом, з представниками громадянського суспільства самовіддано працювали для досягнення цієї благородної мети»¹¹; Угоду про вступ було ратифіковано кіпрським парламентом 14 липня 2003 року і представники Кіпру почали брати участь в роботі євросоюзівських структур як спостерігачі, а з 1 травня 2004 року їх статус набув найвищої якості. Виконуючи попередні взяті зобов'язання в ході переговорного процесу, Кіпр з 1 січня 2008 року став членом Єврозони, увійшовши таким чином в монетарну систему ЄС. З першого липня 2012 р. Кіпр в процесі рутинної ротації вперше обійняв посаду голови Ради Європейського Союзу. Шість місяців тривалого виконання цього відповідального завдання, з яким Кіпр блискуче впорався¹².

На підставі вищевикладеного матеріалу можна зробити певні висновки. Перший. Шлях Республіки Кіпр від Угоди про Асоціацію до повного вступу в ЄС, наповнений виконанням конкретного «національного завдання» для Кіпру, безперечно, сприяв помітному і прискореному розвитку країни за останні три десятиліття. Євроінтеграційні прагнення республіки та їх практична імплементація дозволили від постколоніальної економічної моделі перетворити країну в умовний «райський острів», де попри всі поточні складнощі та негаразди щорічний ВВП в середньому сягає понад 18 тис. Євро на душу населення¹³. Із аграр-

но-сировинного додатку прикордонних морських країн (Ліван, Сирія, Єгипет, тощо) із слабозвиненою внутрішньою інфраструктурою, Кіпр сьогодні перетворився в одну із світових туристичних Мекк, із прекрасними автобанами, сучасними морськими портами, став одним із найважливіших хабів повітряного сполучення. Нової якості набули в своєму розвитку кіпрська медицина, освіта, законодавство, практично всі сфери життя. Вони вдало вмонтувались в європейські стандарти і зробили свою незворотну, позитивну справу.

Другий. Кіпр переживає непрості часи. Та чи є це прямим наслідком від вступу до ЄС? Звичайно ж, ні. Як це часто буває в історії свою роль зіграв суб'єктивний фактор, тобто низка системних помилок в управлінні країною, допущених попереднім керівництвом. (До речі, це є незаперечним доказом у відомій дискусії про втрату суверенітету після вступу до ЄС щодо того, що суверенітет не втрачається, а набувається лише властивість скористатися перевагами європейської інтеграції, або звести їх в певних питаннях до нуля). Отже, від відносно стабільного періоду на Кіпрі почали проявлятися ознаки уразливості його банківської моделі розвитку. Про це неодноразово попереджали експерти із МВФ. На жаль, всі тривожні сигнали залишилися поза увагою. В країні в період між 2004 та 2012 рр. почали різко зростати обсяги кредитів, Кіпрські банки часто жили своїми грошима Грецію, (яка вступила в фазу тривалого економічного спаду), ринок нерухомості переживав штучно створений бум. Центральну роль в усіх цих процесах відігравали банки. Вони зростали швидкими темпами. До 2011 року за оцінками МВФ, активи банків включно з виданими кредитами, складали 835% річного ВВП. Кіпрські банки надали Греції кредитів в обсязі 160% ВВП Кіпру. Згодом банки втратили багато коштів через неспроможність приватних осіб повернути отримані від банків кредити, оскільки в Греції почався різкий економічний спад. До того ж, попереднім керівництвом країни з політичних міркувань (перша ознака ручного управління економікою країни), було списано частину грецького боргу. Цей захід було вжито, щоб надати допомогу Греції, але він поставив під нищівний удар всю банківську систему острова, а відтак його економіку загалом.

Третій. Досвід Кіпру для українського суспільства є корисним. Ця повчальність є не у конкретній кризовій ситуації із кіпрськими банками (Україна та Кіпр різні потуги за своїми потенціалами), а є яскравим прикладом того, що вступ до ЄС, шлях до нього в контексті виконання Угоди про Асоціацію не є гарантією майбутніх економічних проривів та соціальної стабільності. Перевагами цивілізаційного вибору долучення до сім'ї європейських народів можна скористатися лише за умови як наполегливої праці всього суспільства, так і безпомилкової політики з боку наших керівників на шляху реалізації цієї амбітної стратегії.

-
- ¹ Financial Mirror. Weekly Edition, Cyprus, September 17-23, 2014, — p. 5.
 - ² Financial Mirror. Weekly Edition, Cyprus, March, 20-27, 2013, — p. 9.
 - ³ Cyprus and the EU. The Road to Accession. Edited by Constantin Stefanou, 2005, Cornwall, — p. 39.
 - ⁴ *M. Attalides*. Nationalism and International Politics, Nicosia, 2010, — p. 96.
 - ⁵ Linked by History — United by Choice. Cyprus and its European Union Partners. Nicosia, 2012, — p. 20–25.
 - ⁶ Commission of the EU «2002 regular Report on Cyprus», October 2002, — p. 8789.
 - ⁷ Recommendation № 93 on conservation of the Akamas peninsula ... «Council of Europe Standing Committee, Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats» 1997.
 - ⁸ Council Regulation (EC) № 622/98 of 16 March 1998 on assistance to the applicant states in the Framework of the pre-accession strategy, and in particular on the establishment of accession partnerships, OJL 86, 20 March 1998, — p. 11.
 - ⁹ *George Vassiliou*. From the President's Office. London, 2010, — p.p. 1–7.
 - ¹⁰ The Enlargement of the European Union. Oxford University Press, Oxford, 2005, - p.p. 43–78.
 - ¹¹ *Ibid*, — p.98.
 - ¹² Linked by History — United by Choice. Cyprus and its European Union Partners. Nicosia, 2012, — p.112.
 - ¹³ Ministry of Finance Republic of Cyprus. Main Economic Indicators of the Cyprus Economy, 2015–2016.

Borys HUMENYUK,

Doctor of Historical Sciences, Professor,

Extraordinary and Plenipotentiary

Ambassador of Ukraine to the Republic of Cyprus

THE REPUBLIC OF CYPRUS: FROM ASSOCIATION AGREEMENT TO FULL MEMBERSHIP IN THE EU

Without an aspiration for comprehensive coverage of the aforesaid topic the author of the article set a goal to explore the key positive changes that took place in Cyprian society after it joined the club of full members of the EU. Another goal of this article is to outline the key miscounts made by that society on the way to the EU, in other words, to review the reverse side of «the medal». Today, at the time when a relatively tranquil situation of South-East Mediterranean is at the brink of going out of control (Syria, Iraq, Lebanon, Israel), when the Republic of Cyprus undergoes an unprecedented financial and economic crisis (unemployment level is among the EU's highest, reaching almost 30% of able-bodied population), the eurosceptic mood and sometimes even the mood of Euro «rejection» on the part of some radical political forces, all are gaining increasingly large scale. Due to the author's official duties he has a good opportunity and reason to meet all kinds of representatives of Cyprian society: from political elites to representatives of businesses, to expert and analysis and academic circles, to prominent wordsmiths. Traditionally, eurosceptic Cypriots have a more friendly attitude towards Ukraine, and, being aware that Ukraine has signed the Association Agreement, they try to convey their warnings in respect of «deferred action mines» that we may stumble upon on the way to the EU.

The author arrived at certain conclusions on the basis of the analyzed materials. The way of the Republic of Cyprus from the Association Agreement to the full membership in the EU, filled with implementation of a specific «national task» for Cyprus, has undoubtedly facilitated an expedite development of the country during the last three decades. European integration aspirations of the republic and their practical implementation allowed the country to transform from a postcolonial economic model to a «paradise island», where despite all current difficulties and troubles annual GDP is over 18 thousand Euros per capita.¹⁵ Cyprus has transformed

from agrarian and raw material appendix of bordering sea states (Lebanon, Syria, Egypt, etc.) with weakly developed internal infrastructure, to one of the world's largest tourism havens, with its beautiful highways, modern sea ports, etc. It has also become one of the largest air traffic hubs. The new quality was given to Cyprian medicine, education, legislation, virtually all spheres of life. They have successfully fitted within the European standards and made their own irreversible and positive deal.

Cyprus is experiencing hard times. But is it the direct outcome of joining the EU? Of course it is not. As it often happens in the history, there was a subjective factor, i.e. number of systematic mistakes made by previous leadership in managing the country. (By the way it is a rock hard evidence for a famous discussion on losing one's sovereignty after joining the EU concerning the fact that the sovereignty is not being lost, only an opportunity to use the advantages of the European integration is being achieved, or, as it was in the case with Cyprus, such opportunity was brought to naught). So, the relatively stable period of Cyprus was followed by emergence of signs of vulnerabilities of its banking development model. Experts from the IMF have repeatedly warned about it. Unfortunately all alarming signals remained unnoticed. During the period from 2004 and 2012 loan amounts in the country experienced sharp increase, Cyprus banks often fed (that entered a phase of continued economic recession) Greece with their money, real estate market experienced an artificially created boom. Central part in all these processed was played by banks. They grew exceptionally fast. According to IMF, until 2011 banks' assets, including loans issued by them, made 835% of annual GDP. It pertained to foreign banks to a certain degree, nevertheless, Cyprian banks provided Greece with loans worth 160% of Cyprus GDP. It was followed by loss incurred by banks due to inability of individuals to pay back since Greece has started experiencing a sharp economic slowdown. Moreover, former leadership of the country thought it politically reasonable (which is the first sign of manual management of country's economy) to write off part of Greek's debt. This was done to provide help to Greece but in exchange it has exhausted island's banking system and, therefore, country's economy as such.

Cyprus experience is useful to Ukraine. The lesson lies here not only in a specific crisis situation in banking sector (Ukraine and Cyprus are of different strength and scale levels), but it serves as a bright example of how joining the EU and the way towards joining the EU in the context of implementation of the Association Agreement is not a guarantee of future economic breakthrough and social stability. The advantages of civilizational choice of joining the family of European nations may be utilized only subject to hard work of the entire nation and faultless policy on the part of the country's leadership towards implementation of country's ambitious strategy.

Сергій НАГОРНИЙ,

*старший консультант відділу зовнішньополітичних стратегій
Національного інституту стратегічних досліджень
при Президентові України;*

Денис НАГОРНИЙ,

журналіст

ЕНЕРГЕТИЧНА СИТУАЦІЯ У КРАЇНАХ РОЗШИРЕНОГО ЧОРНОМОРЬСЬКО-КАСПІЙСЬКОГО БАСЕЙНУ У ЗВ'ЯЗКУ НАТО: ВИСНОВКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Північноатлантичний Альянс, якому 4 квітня 2014 року виповнюється 65 років від дня заснування, нині переживає трансформаційний процес щодо нових викликів ХХІ століття (йдеться про необхідність адекватного реагування на загрози глобального характеру, що потребують від НАТО виходу за межі євроатлантичного простору та розширення своєї активності).

Нинішня стратегія трансформації НАТО передбачає поширення присутності у розширеному Чорноморсько-Каспійському басейні, що розташований на перехресті між Європою та Азією, а також Росією та Близьким і Середнім Сходом, з'єднаний із Південною Європою завдяки доступу до Середземномор'я та Центральної Європи через магістраль Дунай–Рейн. Така увага Альянсу до розширеного Чорноморсько-Каспійського басейну визначається його стратегічним значенням щодо безпеки всієї трансатлантичної спільноти США та ЄС.

У майбутньому розширений Чорноморсько-Каспійський басейн відіграватиме провідну роль у створенні надійної системи енергетичної безпеки для країн – членів НАТО та ЄС. Нині через розширений Чорноморсько-Каспійський басейн до Європи надходить понад 50% енергоносіїв, що ілюструють дані Додатку 1. До того ж протягом наступних десятиліть роль регіону у постачанні енергоносіїв для США та ЄС матиме тенденцію до зростання.

В цих умовах одним із завдань НАТО має стати надійний захист енерготранспортних коридорів розширеного Чорноморсько-Каспійського басейну — ЄС — США разом із союзниками НАТО в цьому регіоні. До того ж позиція НАТО (була сформульована у Декларації Ризького саміту НАТО 28–29.11.2006 р.) — безпечна та стабільна ситуація щодо енергетичної інфраструктури розширеного Чорноморсько-Каспійського басейну та країн, через території яких відбувається транзит енергоносіїв.

У нинішній стратегії трансформації НАТО — головний механізм для кооперації США та Євросоюзу в безпековій сфері у розширеному Чорноморсько-Каспійському басейні. Характерним прикладом цього є низка документів НАТО, в яких визначено, що: по-перше, НАТО має політичні та військові структури, необхідні для ефективного управління під час здійснення миротворчих операцій; по-друге, Альянс має багатий досвід у здійсненні найбільш складних і комплексних багатонаціональних місій тощо; по-третє, 27 березня 2014 року всі держави-члени НАТО одностайно виступили співавторами Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Територіальна цілісність України» (учасники цього засідання засудили протизаконне військове вторгнення Росії в Україну, а також порушення Росією суверенітету та територіальної цілісності України й підтвердили позицію щодо невизнання протизаконної та нелегітимної «анексії» Криму Росією. Високу оцінку було надано мужності, дисциплінованості та стриманості Збройних сил України) [1].

Виходячи з вищенаведених фактів, можемо стверджувати, що сьогодні роль НАТО щодо забезпечення миру та стабільності у розширеному Чорноморсько-Каспійському басейні є унікальною.

Відзначимо, що протягом останнього часу основними напрямками реалізації участі НАТО у вирішенні проблем розширеного Чорноморсько-Каспійського басейну були:

— підтримка миру в Афганістані (16 квітня 2003 року Північноатлантична рада ухвалила рішення щодо головної ролі Альянсу в забезпеченні антитерористичної операції «Нездолання свобода» (Operation Enduring Freedom). У складі Міжнародних сил підтримки безпеки (ISAF) було представлено 26 країн-членів НАТО та військовослужбовців з 11 країн-партнерів — Австралії, Нової Зеландії, Японії тощо);

— навчальна місія в Іраку з метою підготовки офіцерського корпусу для Збройних сил Іраку. Діяльність НАТО в Іраку забезпечувало майже 200 офіцерів із 28 країн НАТО, а також з України (12 серпня 2007 року відбувся перший випуск Національного коледжу оборони Іраку і перших 13 випускників коледжу, які отримали магістерські дипломи з питань досліджень у сфері національної безпеки);

- підтримка дій щодо збереження миру у Східній Європі (у Криму після анексії півострова) [2];
- налагодження військово-політичного діалогу з країнами розширеного Чорноморсько-Каспійського басейну тощо.

Зазначимо, що Альянс приділяє особливу увагу своїм стратегічним завданням та формам співпраці у розширеному Чорноморсько-Каспійському басейні, як-то: Середземноморський діалог та Стамбульська Ініціатива співробітництва та інші.

Під час II Міжнародного форуму «Євроатлантичне майбутнє України» (2–4 червня 2008 року, м. Київ) провідні експерти Павло Жовніренко, пан Муцо Мабучі, пан Кім До Хьйонта, вітчизняні науковці-практики В'ячеслав Швед, Олексій Волович та інші зазначали у своїх доповідях [3], що активізація ролі НАТО в демократичних країнах на Близькому і Середньому Сході, у Східній Азії створює додаткові можливості для України з розвитку та поглиблення співпраці з Альянсом, а керівництво НАТО позитивно відгукнулось про наміри України посилити свій внесок в антитерористичну та миротворчу діяльність Альянсу, зокрема в Афганістані, Іраку, Середземномор'ї тощо.

Нині основні напрями співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору у розширеному Чорноморсько-Каспійському басейні знайшли своє відображення у Річній національній програмі на 2009–2013 роки [4]. У 2009 році Україна успішно реалізувала першу, в 2010 та 2011 роках — другу та третю РНП. РНП-2011/2012/2013 була затверджена Указами Президента України В. Януковича (від 13 квітня 2001р. № 468/2011, від 19 квітня 2012 р. № 273/2012, від 5 липня 2013р. № 371/2013). Відзначимо напрями цієї співпраці:

- по-перше, участь України у миротворчих місіях НАТО в Іраку та Афганістані. Україна залишається єдиною державою-учасницею «Партнерства заради миру», яка бере участь у навчальній місії НАТО в Іраку;

- по-друге, в Афганістані Україна підтримує зусилля НАТО, спрямовані на консолідацію суспільства, економічну відбудову держави, підвищення рівня безпеки та контролю на її території;

- по-третє, Європейська інтеграція залишається й нині частиною стратегії національної безпеки України.

Виконання РНП-2009, РНП-2010, РНП-2011, РНП-2012, РНП-2013 було загалом позитивно оцінене стороною НАТО. 15 січня 2014 року на засіданні Кабінету Міністрів України схвалено проект Річної національної програми співробітництва Україна–НАТО на 2014 рік [5].

Важливе значення у створенні сприятливих політичних умов для реалізації економічних інтересів України у розширеному Чорноморсько-Каспійському басейні, передусім в енергетичній сфері, має активна участь України у миротворчих операціях ООН та НАТО в регіоні.

Під час Бухарестського саміту НАТО 1–4.04.2008 тодішній президент США Дж. Буш відзначив, що разом із військовослужбовцями 14 країн НАТО, українські військові спеціалісти беруть участь у Тренувальній місії НАТО в Іраку [6]. У 2008 році Україна розширила свою миротворчу діяльність в Іраку. В Указі Президента України № 337/2008 «Про направлення миротворчого персоналу для участі України у Місії Організації Об'єднаних Націй з надання допомоги Республіці Ірак» від 11.04.2008 визнана доцільною участь України у Місії Організації Об'єднаних Націй з надання допомоги Іраку та йдеться про направлення миротворчого персоналу військовослужбовців та цивільних працівників Збройних сил України чисельністю до 15 осіб для участі України у Місії ООН з надання допомоги Іраку. «Україна вживає дієвих заходів для підтримання стабільності та продовжує брати участь у миротворчих місіях і антитерористичних операціях НАТО в [...] Республіці Ірак, а також на Середземному морі» [7]. Зазначається, що розвиток довгострокової співпраці України з Іраком сприятиме зміцненню міжнародного миру і безпеки та відповідатиме національним інтересам держави [8].

26 січня 2007 року Президент України підписав Указ «Про направлення миротворчого персоналу України для участі в операції Міжнародних сил сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан» згідно з яким до цієї країни було відряджено миротворчий персонал із військовослужбовців та працівників Збройних сил України загальною чисельністю до 10 осіб. При цьому Президент України керувався тим, що це рішення матиме важливе значення щодо забезпечення участі України в повоєнній відбудові економіки цієї країни, а також щодо розвитку довгострокової співпраці України з Афганістаном, сприятиме зміцненню миру, безпеки та захисту національних інтересів України. У 2010 році Україна першою серед країн-партнерів започаткувала співробітництво з НАТО у сфері кібернетичного захисту та провела чотири засідання Консультацій експертів Робочої підгрупи Україна–НАТО з питань кібернетичного захисту під егідою Спільної робочої групи Україна-НАТО з питань військової реформи. У квітні 2012 року Україна приєдналася до проекту Ради НАТО-Росія з питань підготовки персоналу з країн Центральної Азії, Афганістану та Пакистану у сфері боротьби з наркотрафіком. Протягом 27–28 вересня 2012 року успішно відбулася міжнародна конференція «НАТО і Партнери: нові виклики безпеці» в Дипломатичній академії України при МЗС України в Києві, яка була присвячена обговоренню широкого спектра питань енергетичної безпеки, боротьби проти тероризму та кібернетичного захисту тощо.

7 серпня 2014 року Президент України Петро Порошенко провів зустріч з Генеральним секретарем НАТО Андерсом Фог Расмуссеном у м. Києві. Глава держави наголосив на важливості поглиблення співп-

раці між Україною і НАТО. Петро Порошенко підкреслив, що Україна зараз стала об'єктом агресії. Він відзначив терористичний характер організацій, які діють на території Луганської та Донецької областей. Під час зустрічі Глава держави також заявив, що Україна стурбована можливістю ескалації подальшої агресії, і в цій ситуації для неї є дуже важливою «ефективна взаємодія з НАТО» і в Україні підготовлено низку пропозицій для розвитку співпраці з Альянсом в напрямках навчання військових, постачання обладнання та налагодження механізму «кризових консультацій». У цьому контексті, Президент відзначив, що Україна та НАТО мають значний потенціал взаємодії, зокрема в військово-технічній, авіаційній та космічній сферах. Також, значний цивільно-інженерний потенціал НАТО міг би стати у великій пригоді Україні для відновлення зруйнованої інфраструктури на Донбасі, як це раніше відбулося у ході ліквідації техногенної аварії в Харкові.

Під час першого візиту Андерс Фог Расмуссена в Україну з 2011 року, в свою чергу, він привітав Петра Порошенка з підписанням Угоди про Асоціацію з ЄС. Він також наголосив, що згідно із рішенням Бухарестського Саміту 2008 року НАТО залишає двері відкритими для України і визнає, що кожна країна має право на власне самовизначення. У відповідь Петро Порошенко звернув увагу Андерса Фог Расмуссена на те, що внаслідок подій останніх місяців серед українців спостерігається значне зростання числа прихильників євроатлантичного курсу України, і це не можна не враховувати у перспективі. Також, співрозмовники, детально обговорили питання поглиблення подальшої співпраці в контексті формування порядку денного засідання Комісії Україна-НАТО та внесення українського питання до декларації Саміту НАТО, що пройде в Уельсі, у Великобританії 4-5 вересня 2014 р.

Таким чином, подальше поглиблення співпраці України з НАТО у ширшому Чорноморсько-Каспійському басейні сприятиме реалізації стратегічних завдань української держави, підвищенню її ролі у формуванні нової системи європейської та світової безпеки.

Висновки

Покращення безпеки у контексті можливої ескалації подальшої російської агресії проти нашої країни, не виключено загострення політичної та економічної атмосфери у розширеному Чорноморсько-Каспійському басейні у 2014 році дозволяє Україні зробити такі висновки та ініціативи:

Близькосхідний напрямок координації дій, співпраця України із США, ЄС та НАТО має розглядатися як один із найбільш перспективних та пріоритетних у реалізації Україною стратегії європейської інтеграції;

При опрацюванні нових документів, у яких розглядатиметься зміст та головні напрями подальшої співпраці України з ЄС, зокрема нова угода, порядку денного чергових самітів Україна-ЄС, в рамках

роботи Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС, засідань Україна – Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ;

Також зазначені кроки повинні бути включені до розгляду при опрацюванні наступних Річних національних програм на 2015-2016 роки, до порядку денного засідань Комісії Україна–НАТО, у рамках політичних українсько-американських консультацій щодо реалізації завдань та цілей, викладених у спільному документі «Порядок денний українсько-американського партнерства у новому сторіччі», при підготовці наступного Плану дій Україна–США. При цьому слід враховувати належним чином нові завдання та проекти, які висуває трансатлантична спільнота щодо ширшого Чорноморсько-Каспійського басейну (Близького і Середнього Сходу тощо). Потрібно своєчасно проаналізувати можливості та перспективи активної співпраці України з ЄС у форматі оновленого варіанту Барселонського процесу — «Союзу для Середземномор'я» та інші;

Подальша співпраця України з Північноатлантичним альянсом має передбачити участь у реалізації планів та завдань НАТО на Близькому та Середньому Сході, визначених Бухарестським самітом НАТО, які визначають посилення ролі Альянсу у формуванні системи регіональної безпеки у ширшому Чорноморсько-Каспійському басейні.

У цьому контексті, на нашу думку, у короткостроковій перспективі:

1. Має бути створено українсько–американську робочу групу з опрацювання спільних заходів у розширеному Чорноморсько-Каспійському басейні та належної координації зусиль, спрямованих на реалізацію національних інтересів України та США в регіоні;

2. Питання співпраці та координації зусиль у ширшому Чорноморсько-Каспійському басейні увійдуть до нової посиленої Угоди між ЄС та Україною;

3. Україна має скасувати закон, який визначає її позаблоковий статус до кінця 2014року тощо.

Таким чином, у довгостроковій перспективі у рамках Краківської ініціативи як складової формування Євроазійського енергетичного простору Україна забезпечить інтеграцію енергетичного потенціалу та можливостей Балто-Чорноморсько-Каспійського регіонів у контексті формування єдиного енерготранзитного простору.

Додаток 1

Споживання нафти і газу в Європі за регіонами походження, %

Регіон, країна походження	Нафта	Природний газ
Росія	27	24
Норвегія	16	13
Чорноморсько-Каспійський (Близький і Середній Схід включно)	31	10
Країни ЄС (власне виробництво)	21	46
Інші регіони	5	7

Джерело: Joint Economic Committee.Congress.US,2014. // www.house.gov/jec

Таблиця 2

Країни, що мають найбільші підтвержені поклади природного газу, споживання і виробництво ними газу (трлн м³)

Країна	Підтвержені запаси газу	Обсяги споживання	Обсяги виробництва	Країна	Підтвержені запаси газу	Обсяги споживання	Обсяги виробництва
Росія	1,685–1,700	14,5	22,0	Норвегія	82,0–102,7	0,30	2,5
Іран	943,0–1,046	3,0	2,7	Австралія	80,0–88,6	1,0	1,23
Катар	758,0–912,0	0,4	1,05	Малайзія	76,0–84,3	1,0	2,0
Сауд.				Туркменістан	72,0–100,0	0,5	2,0
Аравія	230,0–267,3	2,0	2,0	Казахстан	65,0–100,0	0,6	0,48
США	205,0–237,1	23,0	20,0	Узбекистан	64,5–65,0	1,8	2,05
ОАЕ	205,0–227,1	1,3	1,6	Єгипет	59,0–76,6	0,95	0,95
Нігерія	159,0–184,2	0,25	0,50	Кувейт	53,0–62,9	0,50	0,50
Алжир	159,1–163,0	1,0	3,0	Канада	57,7–60,0	3,0	7,0
Венесуела	150,0–170,9	1,05	1,05	Китай	63,3–86,7	1,15	1,2
Ірак	111,9–115,0	1,0	1,0	Лівія	46,9–54,4	0,2	0,22
Індонезія	85,0–112,0	1,0	3,05	Україна	32,6–39,6	2,78	0,65
				Світ загалом	6,534	94,5	94,7

Джерело: Наведені дані віддзеркалюють повідомлення International Energy Agency (World Energy Outlook 2012), BP (Statistic Review of World Energy, June 2011), Arab Oil and Gas Journal, US Energy Information Administration, US Geological Survey, Dec. 2010.

Довідка: Поклади природного газу Південного Парса становлять 50% всього іранського газу. Південний Парс є найбільшим родовищем газу в офшорній зоні (слід зауважити, що офшорна зона поділена між Іраном та Катаром; частка Ірану становить 3,7 км² і містить 14,2 трлн кубометрів природного газу – приблизно 8% усього світового запасу, і понад 18 млрд барелів газового конденсату. Поклади газу Північного Парса (в провінції Бушехр, Іран) у шельфі Перської затоки становлять 2 трлн м³.

Джерело: З авторського архіву «Матеріали МЗС Ірану щодо виконання робіт протягом 2009 р.» – С. 10.

Таблиця 3

Залежність деяких країн Європи від постачання російського газу

Їц, пор.	Країна	Обсяг постачання, млрд куб. футів на рік	Частка російського газу, %	Їц, пор.	Країна	Обсяг постачання, млрд куб. футів на рік	Частка російського газу, %
1	Австрія	212	69	13	Німеччина	1290	39
2	Бельгія	7	1	14	Польща	212	43
3	Білорусь	698	99	15	Румунія	138	22
4	Болгарія	99	99	16	Словаччина	226	99
5	Греція	78	82	17	Словенія	20	52
6	Грузія	39	100	18	Туреччина	506	56
7	Естонія	34	100	19	Угорщина	318	64
8	Італія	855	24	20	Україна	850	40
9	Латвія	62	100	21	Фінляндія	163	98
10	Литва	103	100	22	Франція	406	24
11	Молдова	77	100	23	Чехія	253	77
12	Нідерланди	94	6	24	Швеція	39	<0,5

Джерело: За даними Дослідницької служби Конгресу США. RS 22562 «Russia Natural Gas: Regional Dependence». – Р. 7–9. від 10.01.2012 року.

1. «Глобальная энергетика и Россия: ключевые вопросы»: Председатель Совета Союза нефтегазопромышленников России, Председатель Совета Директоров Института Энергетической Стратегии, доктор экономических наук Шафраник Ю.К. Выступление в Институте Кеннана (Вашингтон, США). — 29 Мая 2009 г. — [Электронный ресурс]. — Режим доступу: <http://www.wilsoncenter.org/program/kennan-institute>; http://www.energystrategy.ru/ab_ins/source/Shafra_Kennan-29.05.09.doc
2. International Energy Agency, World Energy Outlook 2009, Paris: OECD, 2009. — P. 178–179, 560, 564, 568, 592, 596, 600, 604.
3. Stern J. The new security environment for Europe: gas: worsening geopolitics and increasing global competition for LNG. — [Электронный ресурс]. / Jonathan Stern. — Oxford Institute for Energy Studies. NG 15.— October 2006. — P. 31.
4. В Латинской Америке зреет газовый мегапроект. — 6 октября 2009 г. — [Электронный ресурс] — Режим доступу: http://russianforum.blogspot.com/2009/10/blog-post_06.html
5. Statistic Review of World Energy. BP. — 2008/2009, June. — P. 6–7.
6. Lecture 4 / Jamie Shea // NATO Review — 2006.— [Электронный ресурс]. — Режим доступу до журн. та аудио: <http://www.nato.int/multi/video/lectures/>
7. Opening Statement for Confirmation Hearing of Senator Hillary Clinton to be Secretary of State. / Senator Richard G. Lugar. U.S. Senate Committee on Foreign Relations. — January 13, 2009. — [Электронный ресурс]. — Режим доступу: 2nd Questions at Senator Clinton's Nomination Hearing. Foreign Relations Committee SH-216. — [Электронный ресурс] — Режим доступу: <http://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/LugarStatement090113a.pdf>
8. Territorial Integrity of Ukraine. Resolutions by: UN General Assembly. — 24 March 2014. — [Электронный ресурс]. — Режим доступу: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/68/L.39
9. Russian Geopolitical Power in the Black and Caspian Seas Region: Implications for Turkey and the World / Marat Terterov, Johnvan Pool and Sergiy Nagorny. Insight Turkey — Vol. 12, № 3, 2010. — pp. 191–203. — [Электронный ресурс]. — Режим доступу: <http://www.gpf-europe.com/upload/iblock/e3b/15-marat-john-sergiy03.pdf> ; NATO commander warns of Russian threat to separatist Moldova region / Adrian Croft and Aleksandar Vasovic / Brussels/Feodosia, Ukraine Sun Mar 23, 2014 // <http://www.reuters.com/article/2014/03/23/us-ukraine-crisis-idUSBREA2M09920140323>
10. Program — Ukraine's Euro-Atlantic Future: International Forum II Ukraine's Euro-Atlantic Future: International Forum II June 2-4 2008 Kyiv, Ukraine // http://usukrainianrelations.org/index.php?option=com_content&task=view&id=190&Itemid=122
11. Указ Президента України №600/2009 від 7 серпня 2009р. Про затвердження Річної національної програми на 2009 рік з підготовки України до набуття членства в Організації Північноатлантичного договору. — [Электронный ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/9686.html>; Президент України підписав Указ «Про річні національні програми співробітництва Україна-НАТО». — 12 червня 2013. — [Электронный ресурс]. — Режим доступу: <http://nato.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/13084-prezident-ukrajini-pidpisav-ukaz-pro-richni-nacionalni-programi-spivrobitnictva-ukrajina-nato> ; Указ Президента Украины № 371/2013 «Об утверждении Годовой национальной программы сотрудничества Украина — НАТО на 2013 год». — [Электронный ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/ru/documents/15898.html>
12. Схвалено проект Річної національної програми співробітництва Україна–НАТО на 2014 р. Прес-служба Міністерства закордонних справ. 17.01.2014 — [Электронный ресурс]. — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246980017

13. President Bush Visits Bucharest, Romania, Discusses NATO. National Bank of Savings. Bucharest, Romania, April 2, 2008. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2008/04/20080402-2.html>
14. Про направлення миротворчого персоналу для участі України у Місії Організації Об'єднаних Націй з надання допомоги Республіці Ірак. Указ Президента України №337/2008. 11 квітня 2008р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/7729.html>
15. Україна в 2008 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: Монографія / за заг. ред. Ю.Г. Рубана. — К.: НІСД, 2008. — С.626.6.Ukraine: Processes, Results, Prospects /PetroPoroshenko, Yu. Ruban, V. Gorbulin, A. Shevtsov, O. Lytvynenko, M. Sungurovskiy, V. Chaly, V. Shved, S. Nagornyi, N. Mkhitarian, Yu. Kurnyshova, S. Gootsal, N. Ustaiev, Ya. Matiychuk, S. Savinetc. — Kyiv: NISS, 2008. — P.118–120. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://en.niss.gov.ua/public/File/englishpublic/Poslannya_2008_.pdf

Анотація. Проаналізовано особливості сучасного етапу співпраці країн розширеного Чорноморсько-Каспійського басейну з НАТО в енергетичній сфері. На основі проведеного аналізу обґрунтовано висновок про те, що для України співробітництво з НАТО залишається одним з основних у регіоні, а нинішня стратегія трансформації НАТО передбачає поширення присутності у розширеному Чорноморсько-Каспійському басейні. Така увага Альянсу до розширеного Чорноморсько-Каспійського басейну визначається його значенням щодо безпеки всієї трансатлантичної спільноти США та ЄС, а економічні інтереси країн розширеного Чорноморсько-Каспійського басейна з НАТО в енергетичній сфері щодо розвитку Євро-Азійської енергетичної взаємодії співпадають з геостратегічними цілями України. Формулюються висновки та рекомендації для України щодо розширення співробітництва з НАТО в економічній сфері, у першу чергу, в нафтогазовій галузі, зокрема й щодо реалізації проектів використання транзитних можливостей України для надходження нафти і газу з країн розширеного Чорноморсько-Каспійського басейну (Іран, Ірак та інші) до європейських країн.

Ключові слова: Україна, Альянс, НАТО, стратегія, трансформація, розширений Чорноморсько-Каспійський басейн, Євро-Азійська енергетична співпраця, нафтогазова сфера, енергетика.

Аннотация. Проанализированы особенности современного этапа сотрудничества стран большого Черноморско-Каспийского бассейна с НАТО в энергетической сфере. На основе проведенного анализа обоснован вывод о том, что для Украины сотрудничество с НАТО остается одним из основных в регионе, а нынешняя стратегия трансформации НАТО предусматривает распространение своего присутствия в

большом Черноморско-Каспийском бассейне. Такое внимание Альянса к большому Черноморско-Каспийскому бассейну определяется его возрастающим значением относительно безопасности всего трансатлантического сообщества США и ЕС, а экономические интересы стран большого Черноморско-Каспийского бассейна с НАТО в энергетической сфере относительно развития Евро-Азиатского энергетического сотрудничества совпадают с геостратегическими целями Украины. Формулируются выводы и рекомендации для Украины относительно расширения сотрудничества с НАТО в экономической сфере, в первую очередь, в нефтегазовой отрасли, в том числе и относительно реализации проектов использования транзитных возможностей Украины для поступления нефти и газа из стран большого Черноморско-Каспийского бассейна (Иран, Ирак и другие) в европейские страны.

Ключевые слова: Украина, Альянс, НАТО, стратегия, трансформация, большой Черноморско-Каспийский бассейн, Евро-Азийское энергетическое сотрудничество, нефтегазовая сфера, энергетика.

Serhii HAHORNYI,

senior consultant on foreign policy strategies

National Institute for Strategic Studies under the President of Ukraine;

Denys NAHORNYI,

journalist

THE ENERGY SITUATION IN THE EXTENDED BLACK SEA-CASPIAN SEA BASIN AS RELATED TO NATO: LESSONS FOR UKRAINE

April 4, 2014 Western Alliance marked its 65th anniversary. Currently, the Alliance is undergoing transformations in order to meet new challenges of the XXI century (there is a need for an adequate response to the threat of a global nature which requires from NATO moving beyond the Euro-Atlantic area and expanding its activity).

The current strategy of NATO transformation implies spreading its presence in the extended Black Sea-Caspian Sea basin. This area is at the crossroads between Europe and Asia as well as Russia and the Middle East. Due to its access to the Danube-Rein artery, it is also connected with Mediterranean and Central Europe. NATO pays special attention to the extended Black Sea-Caspian Sea basin because of its strategic importance for the security of the entire US and EU transatlantic community.

In the future, the larger Black Sea-Caspian Sea basin will play a major role in developing a reliable system of energy security of NATO and member-countries. Today, the larger Black Sea-Caspian Sea basin provides Europe with more than 50% of energy (for statistics see Appendix 1). Furthermore, over the next decades, the region's role in the energy supply to the US and the EU will tend to increase.

Thus, in the long run, Ukraine, as a participant of shaping a Eurasian energy area in frame of the Krakiw Initiative, will ensure the integration of energy potential and opportunities for the Baltic-Black-Caspian Seas region in terms of forming a single energy transit area.

ФІЛАРЕТ,

Святійший Патріарх Київський і всієї Руси-України

НАЙЖАХЛИВІШЕ ЗЛО ЛЮДСЬКЕ

Напередодні 70-річчя визволення України від фашистської навали відбулася зустріч з Патріархом Київським і всієї Руси-України Філаретом. Святійший Патріарх (в миру Михайло Антонович Денисенко) — яскрава й непересічна особистість. Він пройшов шлях від студента духовної академії та ченця до Патріаршого достоїнства, став одним із найвідоміших богословів сучасності. З травня 1966 року — екзарх України і Патріарший митрополит Київський та Галицький. З 1996 р. — Патріарх Київський і всієї Руси-України.

Його батько — учасник Другої світової війни, про яку розмірковує Святійший Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет.

Філарет:

— Друга світова війна була спрямована проти радянських людей. Церква не могла не брати у ній участі, бо завжди була, є і буде разом з народом. Коли Гітлер здійснив напад на СРСР, то, звичайно, церква відразу відгукнулася на агресію. Характерно, що на захист Батьківщини від фашистської навали церква виступила раніше, ніж радянський уряд, ніж Сталін. До речі, Сталін виступив лише через кілька днів, а митрополит Сергій Старгородський, який був тоді місцевоблюстителем патріаршого престолу Московського патріархату, виступив того ж дня і закликав народ боронити Вітчизну.

Участь церкви полягала, звичайно, не лише у закликах захищати Батьківщину — почали збирати гроші. Кошти розподіляли на танкову колону, ескадрилью літаків та на допомогу шпиталям у різних місцях. Усі духовні пастирі молилися за перемогу. І ці молитви мали велике значення. Багато священників, які брали участь безпосередньо в боях, отримали нагороди.

Коли ми святкували сорокаліття Перемоги, я зібрав усіх священників, які воювали на фронтах Великої Вітчизняної війни. Тільки

з Київської єпархії приїхало двадцять священнослужителів. І груди кожного прикрашав не тільки хрест, а й бойові медалі та ордени.

Як сприймати війну: це випадкове чи не випадкове явище? Залежить вона від людей чи залежить від Бога? До цього питання треба підходити, не сказав би з філософських, а, швидше, з церковних позицій, які ґрунтуються на божественному одкровенні, тобто не на людській філософії, а на божественній правді, яка полягає у тому, що Бог не тільки створив світ, а Бог і керує ним. Не тільки створив людину, а й керує людиною і народами загалом. Але керує як? Він дав людині свободу вибору — і тому людина вільна, вона сама обирає у своєму житті добро або зло. Бог створив людину доброю і природа людська — добра. Але в цю природу ввійшов гріх, тому в світі існує зло. Так ось, Бог, з одного боку, не порушує свободи людини, де люди творять добро і чинять зло, все це існує разом. Якщо виходити із цих позицій помислу Божого, управління Божого світом, то війна, яка відбулася, — не випадкова і допущена вона Богом. І чому Бог допустив, щоб ця війна почалась? Її головними дійовими особами були Гітлер і Сталін. Причина, чому сталася революція і чому сталася війна не випадкова та полягає у тому, що християни СРСР відступили від Бога. Якщо охопити ХІХ століття, то воно характеризується тим, що від Бога відступили дворянство, інтелігенція, письменники, офіцери, тобто вищий клас суспільства, який формально вважав, що належить до церкви і віри в Бога. А в дійсності — відступили. І навіть духовенство не виконувало своїх обов'язків так, як треба. Тому Господь допустив революцію. Джерело цього зла в людях, а Бог допустив, щоб це зло набрало силу. І тому революція, як сито, просіяло і відібрало зерно від полови. Зерно — це ті, хто у вогні революції не відмовились ані від Бога, ані від Церкви, загинули в буревії громадянської війни і пішли на страждання до Сибіру, на Соловки, Біломорський канал, де їх розстрілювали. Але вони від Бога не відмовилися. Революція практично не торкнулася простих селян і робітників. Чому? А тому що селяни вірили, і храми відвідували, і вірою цією жили. І тому Господь їх зберіг. А потім, коли це зло, безбожжя революційне, почало руйнувати храми і нищити святині, то тут уже й простий народ брав участь. Коли падали з храмів хрести, вони раділи й плескали у долоні. Для того, щоб цих людей повернути до Бога, Господь допустив цю війну. Джерело війни — це є зло людське, яке знаходиться в людській природі. А Бог міг допустити це, а міг і не допустити. Війна закінчилася тим, що люди на вернулися до Бога. Якби не було такого випробування для народу, чи були б зараз віряни? Були б — але дуже мало. І церкви майже не існувало б, якби до неї не на вернулися люди під час війни. Навіть радянська влада сприяла відродженню церкви. Якщо проаналізувати радянську пресу 40–50-х років ХХ ст., то, починаючи з 41-го року і до кінця жит-

тя Сталіна, — не вийшло жодної антирелігійної статті. Чому? Бо в цих умовах з церквою уже не боролися, а багато людей навернулося до Бога, і не тільки прості люди. Не секрет, що багато військових — і генералів, і офіцерів носили зашиті хрестики у своїх гімнастерках. Для чого вони їм? Чому не носили їх на тілі? А тому, що у 30-х роках ще острах був. Але зашитий хрестик свідчив, що надію покладає ця людина на Бога, бо кожний день стоїть перед лицем смерті. Для того, щоб жити, треба мати надію, що Бог захистить. Тобто, з одного боку, війна — це зло, вона принесла багато страждань, багато смертей, а з іншого — Бог через ці страждання навернув людей до істини, правди, віри в Бога. Тому треба на страждання дивитися як на благо, бо через страждання людина позбавляється від гріха, навертається до Бога. Як і Христос — гріх подолав на Хресті у стражданнях. Війна — це страждання, але був переможений гріх невір'я. Треба дивитися на війну, не тільки як на час страждань, але і як на час навернення, бо якщо вважати, що людина створена для вічного життя, то смерть це є смерть тільки тіла, а не смерть душі.

Що таке життя? Життя — це буття, яке дає Бог. Тому він є джерелом буття, джерелом життя. Він надав буття всьому створеному, він створив цей світ, і в цьому творінні вінцем стала людина. Тому життя — це найбільший дар Божий, даний найвищому своєму творінню. Він створив людину безсмертною, вічною, яка хоч і має початок свого буття, має початок життя, але кінця йому немає. Ось чому людина, хоч і духовно-тілесна істота, але безсмертна душею. Матерія, як знаємо, є незнищеною. Але якщо незнищенна одна частина — матеріальна, то чому може бути знищена її друга частина — душа? Якщо ви встановили науково, що матерія незнищенна, тоді, за логікою, має бути незнищеною і друга частина. Смерть не припиняє ні буття, ні матерії, ні самої душі, смерть тільки розділяє духовно-тілесну природу на дві частини: тіло повертається в прах, але залишається матерією, а душа — до Бога. І в такому розділенні духовно-тілесної природи людини — її трагедія. Виникла вона внаслідок гріха. А гріх полягає у тому, що людина відокремилась від джерела життя, себто від Бога.

Бог створив людину вічною. І тому, якщо із цих позицій розглядати війну, то вона принесла не тільки перемогу для нашого народу, вона принесла благо, спасіння від гріха та дарувала людям вічне життя.

* * *

Київський патріархат допомагає армії, Національній гвардії та добровольчим батальйонам щодня. Наша допомога вимірюється не лише грішми. Ми вже відправили понад 2 тисячі тонн вантажу для наших військових. Збираємо не тільки одяг, але й продукти харчування, медикаменти, бронжилети. Також ми придбали для прикордонників броньований джип, для Національної гвардії — мікроавтобус. Чимало допомоги надають наші парафіяни. Полтавська єпархія створила громадську організацію «Батальйон небайдужих».

Крім того, ми допомагаємо біженцям та переселенцям у Києві та інших областях. Ведемо з цими людьми бесіди, підтримуємо. Багато наших священників зараз знаходяться у військових частинах добровільних батальйонів. Моляться з бійцями, підіймають їхній дух.

— *Святіший Владико, Ви не раз називали Путіна «новим Каїном», тому що він вбиває братній український народ. Та сьогодні чимало українців перестали вважати росіян братами.*

— Подивіться, як багато змішаних російсько-українських сімей і родинних зв'язків між двома народами, тому ми все-таки брати. Інша справа, що наш брат став ворогом, як Каїн став ворогом та убивцею свого брата. Але ж від того Каїн та Авель не перестали бути братами. Так і російський народ не перестав бути українцям братнім, але через своє керівництво став нашим ворогом.

Я назвав Путіна новим Каїном не лише тому, що російські війська вбивають українців. Путін поширює неправду про Україну, так

як і Каїн сказав неправду Богові. Коли Господь запитав Каїна: «Де твій брат?», — той відповів: «Хіба я сторож моему братові?», хоча сам убив Авеля. Так і Путін на весь світ говорить, що його армія не воює в Україні.

— *Позицію УПЦ КП можна назвати войовничою, та разом з тим, християнство вчить нас прощати. Як вийти з цієї дилеми: захищатися, але й прощати росіян?*

— Господь нам говорить: «Любіть ворогів ваших, тому що вони творіння Божі». Христос був розп'ятий за все людство, зокрема й за них. Якщо ми будемо робити все для того, щоб наші вороги потрапили до пекла, значить служитимемо дияволу. А ми повинні служити Богу, який хоче, щоб спаслися всі люди. Коли архідиякона Степана били камінням, він молився: «Господи, прости їм, бо не знають, що вони роблять». Тому наші молитви стосуються і наших ворогів.

Водночас, ми повинні ненавидіти зло і боротися з ним. Таким злом є агресія, яка сьогодні відбувається проти України. З агресією ми боремося, а за ворогів просимо Бога, щоб простив їм їхні гріхи. Ми захищаємо свою землю і свій народ. У цьому не тільки немає гріха, а навпаки — це свідчить про любов. Христос сказав: «Ніхто не має більшої любові, якщо душу свою і життя своє віддасть за друзів». Наші воїни віддають свої життя за свій народ, сім'ю і друзів — чинять добро. А агресори роблять зло.

Свою державу ми отримали без крові та війни. Тепер повинні довести, чи достойні мати її

— *У ситуації, коли Церква підтримує армію, вона мимоволі стає втягнутою у політику.*

— Церква є відокремленою від держави і за законом не має права втручатися в політику. Але Церква не відокремлена від народу. І народ наш є частиною Церкви як наша паства. Його інтереси ми і захищаємо.

Бережи, Боже, Україну!

FILARET,

the Patriarch of Kyiv and All Rus'-Ukraine

THE MOST HORRIBLE EVIL IS HUMAN EVIL

On the eve of 70th anniversary of Ukraine's liberation from fascist invasion we held a meeting with the Patriarch of Kyiv and all Rus-Ukraine Filaret.

– World War II was directed against Soviet people. The church could not take part in it as it has always been and will be together with people. When Hitler invaded the USSR, then, of course, the church had immediately responded to the aggression. As a matter of fact, the church spoke in defense of the Motherland from fascist invasion earlier than Soviet government or Stalin did. In fact, Stalin made a speech only after a couple of days and Metropolitan Serhiy Starohorodskyi, that at that time was a Locum Tenens of the Patriarchal See, made a speech at the very day of invasion and called people to defend their Motherland.

Participation of the church, of course, was not limited to urging people to defend their Motherland, the church also started raising funds. Funds were divided for a tank column, aviation squadron and assistance to hospitals in various locations. All pastors had been praying for victory. And those prayers were of great importance. Many priests that directly took part in battles received decorations.

When we were celebrating 40th anniversary of victory, I gathered all-priests who fought at the frontlines of the Great Patriotic War. Twenty priests from Kyiv Eparchy alone had arrived. And chests of each one was decorated not only with a cross but with war medals and orders.

Death does not stop either existence or matter or soul, death only breaks spiritual and bodily nature into two parts: body returns to ashes though it remains a matter and soul – returns to God. And such division is the tragedy of a man. It emerged due to a sin. And sin means that a man has separated from the source of life, i.e. from God.

God made man as an eternal being. And if we consider the war from this point of view, it brought not only the victory to our people, it also brought a blessing, redemption from a sin and gave people eternal life.

Павло ПОЛЯНСЬКИЙ,

кандидат історичних наук, доцент

УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ДИПЛОМАТИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Витоки та обставини початку Другої світової війни навіть за наявності різних, нерідко протилежних суджень, в історичній літературі висвітлено досить широко. Проте рідко розглядають місце й роль України на дипломатичному тлі передвоєнної Європи.

З початком ХХ століття Україні випало бути своєрідним яблуком розбрату між Росією та Німеччиною: Перша світова війна, доба УНР, Берестейський мир — це лише основні етапи боротьби за Україну. Зі встановленням на частині України комуністичного режиму, з одного боку, та з поширенням у 20–30-х роках у Європі ідей фашизму й націонал-соціалізму, що встановилися приходом до влади Б. Муссоліні та А. Гітлера, з іншого, Україна через своє геополітичне розташування привертала до себе увагу.

У. Черчілль у мемуарах зазначив, що у 1937 році в розмові з ним тодішній німецький посол у Лондоні, майбутній міністр закордонних справ Німеччини (з 1938 р.) І. Ріббентроп відверто висловився про те, що Україна потрібна Райху як територія для майбутнього існування Німеччини¹. 5 листопада того ж року конкретно висловив свій погляд щодо цього й Гітлер. Посвячуючи у свої далекосяжні плани вище військове командування країни, він розцінив Україну разом з Прибалтикою та Білоруссю як необхідний для нього «життєвий простір»².

Експлуатуючи гасло про право націй на самовизначення, яке свого часу вміло застосовували російські більшовики для реанімації імперії, німецьке керівництво тривалий час проводило складну й досить ризиковану дипломатичну гру як з Москвою, так і з Варшавою, даючи їм зрозуміти, що від їхнього ставлення до Райху залежатиме те, як Німеччина поведеться щодо статусу українських земель. Увага Сталіна до українського питання виявилася ще у 1934 році, коли між Польщею та Німеччиною було укладено договір³.

Занепокоєння Сталіна перспективами України досягло піку у грудні 1938 — січні 1939 року, коли в Берліні та в європейських сто-

лицях активно і всерйоз дискутували про реальність анексії Гітлером радянської частини України⁴. Зазначене питання навіть розглядалися на засіданні комітету із зовнішньої політики британського уряду 19 квітня 1939 року⁵.

Тогочасна ситуація навколо України залишалася невизначеною для багатьох не лише в Москві, а навіть у Берліні. 4 листопада 1938 року німецький дипломат У. Хассель записав у своєму щоденнику: «Чи не робить Гітлер ставку на Україну?».

Неприхована зацікавленість Гітлера в Україні як сировинній базі, постійні розмови про це у Берліні не могли не викликати підозри у Сталіна, як не могла не турбувати Кремль поведінка польського керівництва. Для Варшави серйозним подразником, мало не викликом, стала поява на політичній карті Європи автономної української держави Карпатська Україна. Після поразки Української Народної Республіки на основі рішень Сен-Жерменського 1919-го і Трианонського 1920 року мирних договорів Карпатська Україна на правах автономії увійшла до складу Чехословаччини. 11 жовтня 1938 року відповідно до Мюнхенської угоди від 30 вересня цього ж року закарпатські землі у складі Чехословаччини отримали автономію; відповідний конституційний закон щодо цього було ухвалено парламентом Чехословацької Республіки 12 жовтня 1938 року. Водночас у Карпатській Україні було створено збройні сили автономної української республіки — Організацію Оборони «Карпатська Січ».

Карпатська Україна з перших днів свого існування стала об'єктом дипломатичної боротьби між Німеччиною, СРСР, Польщею та Угорщиною. Цим активно користувалася британська й французька дипломатія, прагнучи не допустити втягнення Сталіна у сферу геополітичних планів Гітлера.

Радянська агентура за кордоном інформувала Москву про плани Німеччини щодо залучення Польщі для походу в Україну. Про це свідчив запис розмови, яка відбулася 18 листопада 1938 року між радником німецького посольства у Варшаві Р. Шелія та віце-директором політичного департаменту польського МЗС М. Кобілянським. Польський дипломат емоційно заявив: «Міністр (міністр закордонних справ Польщі Ю. Бек. — *Авт.*) не може говорити так відкрито, як може говорити я. Питання про Карпатську Русь має для нас вирішальне значення. Ви бачите, яке занепокоєння викликає це питання в наших українських областях. Ми придушували і будемо придушувати це занепокоєння. Не робіть для нас неможливим проведення нашої політики. Якщо Карпатська Русь відійде до Угорщини, то Польща буде згодна у подальшому виступити на боці Німеччини в поході на Радянську Україну. Якщо Карпатська Русь залишиться вогнищем неспокою, то такий виступ ви зробите для нас неможливим. Зрозумійте, про що йдеться!»⁶.

Звісно, Гітлер розглядав Польщу як тимчасового партнера, проте до часу намагався усіляко демонструвати готовність зважати на інтереси Речі Посполитої. На початку 1939 року до Берліна прибув міністр закордонних справ Польщі Ю. Бек, якого було прийнято спочатку Гітлером, а потім міністром закордонних справ Райху І. Ріббентропом. В ході зустрічі 5 січня у Берхтесгадені Гітлер запевнив Ю. Бека у зацікавленості сильною Польщею як форпосту проти СРСР. На завершення зустрічі Ю. Бек зважився прочитати Гітлеру таку собі коротку лекцію з етнографічної тематики, заявивши, що «населення так званої Карпатської України — русини — не мають нічого спільного з населенням власне України. «„Україна” — це польське слово і означає „східні прикордонні землі”. Цим словом поляки ось уже впродовж десятиріч позначали землі, розташовані на схід від їхніх територій, вздовж Дніпра»⁷.

Окремо було обговорено на цій зустрічі питання про Карпатську Україну, котру І. Ріббентроп означив як «чеська Закарпатська Україна». Він посилався на те, що в основу територіальних статей Мюнхенського пакту було покладено етнографічні межі, тому «хоч німецькі політичні інтереси не простягаються за Карпати, Німеччина не може сказати, що вона байдуже поставиться до зміщення кордонів за межами Карпат в районі Чехословаччини і Закарпатської України». «Я запитав Бека, — занотував І. Ріббентроп, — чи не відмовились вони від честолюбних прагнень маршала Пілсудського в цьому напрямку, тобто від претензій на Україну. На це він, посміхаючись, відповів мені, що вони вже були в Києві й що прагнення, безсумнівно, все ще живі й сьогодні»⁸. (Під час їхньої зустрічі вже у Варшаві 26 січня Ю. Бек, як впливає із запису розмови І. Ріббентропа, був ще відвертішим: «Пан Бек не приховував, що Польща претендує на Радянську Україну і на вихід до Чорного моря...»)⁹.

Не довіряючи Сталіну й остерігаючись потрапити у розставлені ним пастки, французька й британська дипломатія всіляко намагалася переконати його, що загроза з боку Райху Україні є цілком реальною. Під час зустрічі з радянським посланником у Великій Британії І. Майським Д. Ллойд Джордж переконано запевняв, що плани Гітлера зводяться до того, щоб, відірвавши українські території від Польщі, Чехословаччини та Угорщини, «створити васальну українську державу типу Чехословаччини. ...У більш віддаленому майбутньому Гітлер, можливо, думає про акцію проти Радянської України»¹⁰.

Два цікаві документи, що характеризують лінію французької дипломатії, датовані 15 грудня 1938 року. Цього дня, приймаючи в себе тимчасового повіреного у справах СРСР у Німеччині Г. Астахова, французький посол у Берліні Р. Кулондр привернув його увагу до виняткової активізації в Німеччині питання про Україну. «Це питання, — повідомляв

Г. Астахов у наркомат закордонних справ СРСР, — є, за його (Р. Кулондра. — *Авт.*) словами, основним, що обговорюється в німецьких колах, і зокрема в армії. За його враженням, мова йде не стільки про військовий напад, скільки про створення внутрішніх негараздів у Радянській Україні. ...Кулондр думає, що німці вирішили активізувати українську проблему, щоб відволікти увагу від внутрішніх ускладнень...»¹¹.

Того ж дня Р. Кулондр у листі до міністра закордонних справ Франції Ж. Бонне на підставі своїх контактів з І. Ріббентропом та іншими високопосадовцями Райху навів цілий комплекс власних оцінок міжнародної ситуації. Теза про створення Великої України фігурує також у телеграмі міністра закордонних справ Великої Британії Е. Галіфакса британським послам у Франції (Е. Фіппсу) та Бельгії (Р. Клайву) від 28 січня 1939 року¹².

Наприкінці 1938 року Гітлер, маючи за мету завоювання Європи, але ще не визначившись остаточно щодо шляхів її досягнення, змінив тактику. Не відкидаючи вірогідність прямої агресії щодо України, що з тактичних міркувань необхідно активізувати український національно-визвольний рух.

У грудні 1938 року цю ідею широко обговорювали в німецьких колах, зокрема в армії. Очевидно, що ні про яке співчуття національним прагненням українців йтися не могло, адже план «Ост» визначив долю слов'ян. Його втіленню в життя присвячено багато досліджень, та й дотепер живі ті, хто безпосередньо на собі відчули всі його жахи.

Принагідно привернемо увагу до аспекту, який ще не став предметом спеціального вивчення — політика Гітлера щодо українців у царині освіти. В опублікованих референтом Гітлера Г. Піккером у 1976 році конспективних записах висловлювань Гітлера у його ставці — так званих «застільних бесідах», наводиться промова фюрера, виголошена 23 березня 1943 року у «Вовчому лігві» (Східна Пруссія): «Ми не можемо спустити на східні області зграю наших шкільних учителів. Інакше втратимо і батьків, і дітей. Втраtimo там весь народ, бо освіта йому на користь не піде. Краще за все було б навчити їх мови жестів. По радіо громаді подаватиметься те, що для неї корисно: музика в необмеженій кількості. А розумовій праці їх навчати не варто. ...Найщасливіше ці люди живуть, коли їх по можливості полишають на себе самих. Інакше виростимо своїх власних ворогів! Якби ми пішли назустріч нашим шкільним учителям, нашою першою справою було б заснувати в Києві університет»¹³.

В оточенні Гітлера розглядали варіант операції, яка повторила б у ширших масштабах операцію в Судетах: проведення у Польщі, Румунії та СРСР пропаганди за надання незалежності Україні, в

слушний момент дипломатична підтримка й акція з боку місцевих загонів добровольців. І центром руху стане Закарпатська Україна... Щоб підтримати і посилити передвоєнну економіку, потрібні житниця, шахти, робоча сила; Україна — ось шлях до імперії!¹⁴

Гітлер прагнув активізації німецько-радянських економічних зв'язків. Під час новорічного урочистого прийняття 12 січня 1939 року, підкреслено люб'язно розмовляючи з радянським посланником А. Мерекаловим (так доповідав А. Мерекалов у Москву, хоч уявити цю розмову важко: німецької мови він не знав, а перекладача при ньому тоді не було), він зробив перший серйозний крок до зближення зі Сталіним. Американські дипломати повідомляли, що розмовляючи з А. Мерекаловим, Гітлер заявив йому: Німеччина не претендує на Україну, запропонувавши радянській стороні обмінятися думками з цього приводу¹⁵. Показово, що сам А. Мерекалов вже у своєму звіті про цю частину розмови з Гітлером навіть не згадує¹⁶.

Американська дипломатія активно експлуатувала українську тему для того, щоб послабити німецький вплив на Варшаву. Так, 21 листопада 1938 року посол Польщі в США Є. Потоцький надіслав Ю. Беку детальний звіт про свою зустріч з послом США у Франції У. Буллітом, що відбулася 19 листопада. У ній зокрема зазначалося: «Потім Булліт говорив про українську проблему й про німецькі зазіхання на Україну. Він стверджував, що Німеччина має повністю підготовлений, сформований український штаб, який повинен у майбутньому взяти в свої руки владу в Україні й створити там незалежну українську державу під егідою Німеччини. Така Україна, продовжував У. Булліт, звісно, становила б для вас велику небезпеку, так як вона мала б безпосередній вплив на українців у східній Малопольщі. Вже сьогодні, сказав він, німецька пропаганда повністю проводиться в українсько-націоналістичному напрямку. Базою для цих дій у майбутньому повинна стати карпато-руська Україна, в існуванні якої Німеччина безумовно захищена, головним чином зі стратегічної точки зору»¹⁷.

Москва тривалий час відмовчувалася, допоки нарком закордонних справ М. Литвинов не заявив тимчасовому повіреному у справах Франції в СРСР Ж. Пайяру, що українського питання для Сталіна не існує. В Москві, мовляв, ніхто не вірить у серйозність німецьких намірів щодо України. І. Майський повідомив Сталіну 10 січня 1939 року з Лондона, що він терпляче пояснює англійцям, що ніякого вільного руху в Україні бути не може, бо «там повністю вирішені національне і земельне питання...»¹⁸. У Лондоні й Парижі об'єктивно були зацікавлені в тому, щоб відносини між СРСР і Німеччиною через Україну залишалися напруженими. Один французький чиновник високого рівня поставив радянському посланнику у Франції Я.

Сурицю «дивне» для того запитання: чи буде СРСР захищати радянську частину України в разі агресії з боку Німеччини?¹⁹

Американська преса активно інформувала своїх читачів, що тема України наприкінці 1938 року стала однією з найбільш модних у Берліні. Як повідомили 14 грудня Г. Астахову кореспонденти «Нью-Йорк геральд трибюн» і «Таймс», «про актуальність української „проблеми” активно говорять як низові чорносорочечники, так і високопоставлені офіційні особи. Вирішення „проблеми” мислиться у плані створення „єдиної” України з усіх частин, включаючи радянську». «Про конкретні заходи з досягнення цієї мети, — повідомляв Г. Астахов, — мої співрозмовники нічого не знають, але одноставно твердять, посилаючись на розмови з окремими німцями, що ніколи ця проблема не обговорювалася в Берліні так жваво, як тепер. Моїх співрозмовників відверто дивує, чому наша преса не реагує на цю кампанію, що знайшла своє відображення у німецьких газетах. Ми могли б з набагато більшими підставами довести право СРСР на Карпатську Україну, ніж ця остання — на нашу»²⁰.

Щодо зауваження радянського дипломата, мовчанка преси в СРСР могла, на нашу думку, мати лише одне пояснення — такою була вказівка Сталіна. Така вказівка могла мати раціональну основу, але лише за умови, що Сталін достеменно знав, що за всіма подіями довкола України стояло нацистське міністерство пропаганди Й. Геббельса. Натяк на це зробив нарком закордонних справ СРСР М. Литвинов Ж. Пайяру 19 грудня 1938 року: «На зауваження Пайяра про солідарність інтересів (натяк на Україну) я сказав, що це питання нас зовсім не турбує, що ми навіть не впевнені, що й Гітлер усерйоз ставиться до так званої української акції. Можливо, що ми маємо справу з пропагандистською диверсією, що має за мету приспати і заспокоїти Англію і Францію і під цим прикриттям підготувати новий сюрприз для них»²¹.

Наприкінці 1938 — початку 1939 року дипломатичні хитросплетіння навколо України досягли крайньої межі, а згадування тоді практично не відомої для західного обивателя Карпатської України стало повсякчасним.

Гітлер укотре виставив на щит тезу про право націй на самовизначення, цього разу щодо закарпатських українців, для власної вигоди. Уряд же Карпатської України, маючи широку підтримку населення, був сповнений рішучості за всяку ціну досягти цієї мети.

Сталін покладався на те, що Угорщина, Польща та Румунія розшматують Карпатську Україну ще до того, як вона зведеться на ноги. В цій справі він ладен був солідаризуватися з будь-ким, це стало його самоціллю. З грудня 1938 року німецький посол у Москві Ф. Шуленбург, оцінюючи настрої Сталіна, написав до Берліна, що той вбачає у

Карпатській Україні «велику небезпеку», оскільки ця держава може стати пунктом «кристалізації українського руху за незалежність».

Гітлер поки що не реагував на апетити польського уряду, а радянський тимчасовий повірений у Німеччині Г. Астахов з радістю повідомив М. Литвинову, що між Німеччиною та Польщею пробігла чорна кішка. Підтвердження цьому знаходимо також в інформації, яку в грудні 1938 року повідомив французький посол в Італії А. Франсуа-Понсе радянському повпреду в Римі Б. Штейну: «Гітлер роздратований поведінкою Бека і його подвійною грою. Вимагаючи спільного польсько-угорського кордону, Бек казав німцям, що створюваний ним блок держав від Балтики до Чорного моря буде авангардом боротьби проти більшовизму, а іншим Бек говорив про необхідність створення бар'єра проти Німеччини. Поляки й угорці нібито готували збройний розподіл Прикарпатської Русі, але їм було вказано з Берліна і Рима, що цього не буде допущено. Гітлер має намір натиснути на Бека й змусити його відмовитися від подвійної гри»²².

Такий розвиток подій давав Німеччині привід до постійного збільшення напруги довкола питання про вірогідність прямого збройного вторгнення на чужі території під виглядом «захисту українців». Вже згадуваний Р. Шелія, котрий був таємним агентом однієї з іноземних розвідок, на початку травня 1939 року інформував Захід, що «вжито всіх підготовчих заходів, щоб інсценувати повстання у Східній Галичині, яке в цьому випадку використовувалося б як привід для інтервенції»²³. Проте у німецькій верхівці не було єдності щодо того, наскільки можна розраховувати на це. Як свідчив В. Шелленберг, було побоювання, що «ватажки націоналістів (А. Мельник і С. Бандера. — *Авт.*) переслідують якісь свої політичні цілі»²⁴.

Відлуння цієї кампанії, покликаної відвернути увагу Англії і Франції від планів Гітлера щодо удару по Заходу, знаходимо й у телеграмі тимчасового повіреного у справах Франції у Німеччині Ю. де Монба до Ж. Бонне, надісланий у день підписання франко-німецької декларації 6 грудня 1938 року: «Згідно з деякими іноземними джерелами, план Гітлера щодо України полягає в тому, аби спробувати створити, по можливості за допомогою Польщі, якій буде запропонований свого роду кондомініум, щось на кшталт європейського Манчжоу-Го, поставленого у більш-менш тісну васальну залежність. За цим повинно настати відсторонення Польщі або шляхом переговорів, або, якщо Варшава буде «неслухняною», шляхом сили»²⁵.

Залишалось лише нез'ясованим, якою буде реакція Сталіна. Але в того тривога щодо «карпатської загрози» та українських претензій Гітлера помітно танула.

У Лондоні також починали розуміти, що зближення Сталіна з Гітлером, навіть якщо воно буде тимчасовим, є прямим шляхом

останнього до завдання першого удару якраз по західних країнах. 24 січня 1939 року Е. Галіфакс писав про це президенту США Ф. Рузвельту: Гітлер може вчинити «напад на західні держави як попередній крок до наступної акції на Сході»²⁶.

І. Майський, ознайомившись із заявами В. Сідса, опублікованими 31 січня у «Дейлі телеграф» та «Йоркшир пост», повідомив М. Литвинову, що він розцінює слова англійського дипломата і публікації в пресі лише як «гру, спричинену тиском опозиції»²⁷. Звісно, «мюнхенець» Н. Чемберлен найперше прагнув тримати СРСР «у грі»²⁸, але об'єктивно це було на користь збереження миру в Європі.

Історична драма західноукраїнської держави і її наслідки для всього загальноукраїнського руху полягала в тому, що інтервенція Гітлера на Схід об'єктивно була на руку Карпатській Русі. Переорієнтація Німеччини на завдання першого удару по Заходу позбавляла її шансів на життя, адже на початковому етапі передбачалися спільні дії (проти Польщі) Гітлера і Сталіна. Така переорієнтація сталася приблизно на межі 1938–1939 рр. і відтоді для Гітлера мова могла йти про здобуття вже всієї України, без огляду на те, який статус мали її землі на той час. Навіть серед оточення фюрера небезпечність цього плану була очевидною для багатьох.

12 березня Карпатська Україна проголосила самостійність, але вже в ніч з 13 на 14 березня 1939 року Угорщина із санкції Гітлера розпочала бойові дії проти Карпатської України. З перших годин угорського вторгнення частини Карпатської Січі вели кровопролитні бої зі значними силами супротивника по лінії Ужгород–Мукачеве–Берегове–Севлюш.

15 березня 1939 року Сейм Карпатської України проголосив повну державну самостійність, та вже наступного дня після запеклих боїв угорські війська оволоділи Хустом, а станом на 18 березня — більшою частиною Карпатської України. Вцілілі бійці Карпатської Січі відступили на територію Словаччини та Румунії; частину з них згодом румуни передали Угорщині. Щоправда, у гірських районах «Карпатська Січ» до настання літа 1939 року чинила опір кадровим угорським дивізіям.

16 березня французький посол у Варшаві Л. Ноель повідомив Ж. Бонне: «Я ...довідався, що українські депутати у польському парламенті, які повернулися з Берліна, повідомили, що там їх запевнили у скорій новій кампанії з боку Німеччини в інтересах України»²⁹.

США та Західна Європа після Мюнхена зітхнули з полегкістю — здавалося, що тепер, коли чергову «останню» вимогу Гітлера було виконано, нарешті на континенті настане мир. Але такі настрої швидко було спростовано. 15 березня 1939 року нового президента Чехословаччини Е. Гаху було викликано до Берліна, де Гітлер і І. Ріббентроп при-

мусили його підписати «прохання» про окупацію німецькими військами Чехії та Моравії, які вже 16 березня стали «протекторатом» Німеччини, і погодитись визнати прийняте 14 березня словацьким парламентом рішення про відокремлення Словаччини від Чехії.

Одночасно німецькі війська вступили в Моравію та Богемію, а об 11-й годині ранку 15 березня 1939 року німецькі броньовані колони вже були у Празі. Того ж дня проголосила свою державну незалежність Словаччина. Чехословацька армія капітулювала без єдиного пострілу, а поляки навіть не зрушили з місця. Чехословаччину було стерто з карти Європи, Богемію і Моравію було включено до складу Райху зі статусом протекторату, статут якого був написаний на підставі статутів північно-африканських французьких колоній.

Е. Вільсон, тимчасовий повірений у справах США у Франції, з цього приводу писав: «Впливові кола наполегливо публічно висловлюють думку, що Франція врешті-решт буде змушена залишити Центральну та Східну Європу Німеччині в надії, що Німеччина опиниться у стані війни з Радянським Союзом, і що Франція залишиться у безпеці за лінією Мажіно. Ця надія похитнулася 15 березня 1939 року»³⁰.

Посол Франції у Німеччині Р. Кулондр 19 березня 1939 року повідомив своєму МЗС: «Після Мюнхенської угоди відразу стало зрозуміло, що підписані за Рейном угоди трактуються як надання Німеччині свободи дій у Центральній і Східній Європі і що, відповідно, західні держави виявляють відносну зацікавленість у цих районах. У Німеччині зрозуміли, чи зробили вигляд, що так зрозуміли, нібито в Мюнхені Франція і Англія хотіли, перш за все, відвернути застосування сили, але що в іншому ці країни погоджуються з переважанням німецької волі у тих районах, де ні Париж, ні Лондон не мають жодної можливості для ефективного втручання. ...Мюнхенських угод більше не існує... Однак не можна виключати й того, що Райх ще до завершення здійснення своїх грандіозних планів на Сході рушить проти західних держав»³¹.

Ситуація в Європі ускладнилася тоді, коли Гітлер пред'явив Литві ультиматум з вимогою повернути Німеччині портове місто Клайпеду (Мемель), передане їй у 1919 році. Німці наполягали на невідкладному прибутті до Берліна литовської делегації для оформлення передачі Клайпеди до складу Райху. Англійський уряд співчував литовцям, але заявив, що Англія нічим допомогти не може. Невдовзі міністра закордонних справ Литви Ю. Урбшіса було терміново викликано до Берліна, де 22 березня 1939 року було підписано «Договір між Литовською Республікою і Німецькою імперією про передачу Клайпедського краю». Англія і Франція вкотре

були поставлені перед фактом німецької експансії і знову не вжили дієвих заходів, щоб перешкодити цьому.

23 березня німці змусили Румунію підписати угоду, за якою фактично румунська економіка, найперше нафта, переходила під німецький контроль. Цим було покладено край мрії Ю. Бека відносно Великої Польщі від моря до моря — федерації країн від Фінської затоки до Егейського моря під польською егідою.

«Польське питання» в останні дні березня 1939 року посіло головне місце на європейській дипломатичній арені. Гітлер припинив будь-які переговори з Польщею, а 3 квітня було підписано інструкцію про підготовку до нападу на Польщу. Німецька преса нагнітала серед німців антипольські настрої, звинувачуючи Варшаву в тому, що, буцімто, в Польщі дискримінується німецька меншина.

Складовою загальної стратегії Гітлера була вимога до Польщі повернути передане їй за Версальським договором м. Гданськ (Данциг).

З падінням Чехословаччини порушувалася не лише польська, а й радянська оборонна концепція, що спиралася на фактор існування сильної Чехословацької держави як буфера між Німеччиною і Радянським Союзом. Але до вересня 1939 року спільної межі Німеччина і СРСР усе ще не мали. Приймаючи німецькі «пояснювальні ноти» від 16 і 17 березня з приводу окупації ЧСР, М. Литвинов не приховував задоволення радянського керівництва ліквідацією Карпатської України.

Але, як свідчать документи, Захід усе ж не зумів повністю розгадати задуми Гітлера і недооцінив вплив української драми 14 березня 1939 року на втягнення Сталіна у вир гітлерівських геополітичних планів. 19 березня посол Франції у Німеччині Р. Кулондр у листі до Ж. Бонне висловив думку, що «повна окупація Словаччини і Закарпатської України, в результаті якої німецька армія опинилася б біля румунського кордону, не мала б ні політичного, ні військового сенсу, якби не передбачалися інші операції проти Румунії чи проти Польщі»³².

16 квітня 1939 року в Римі відбулася зустріч Г. Геринга і Б. Муссоліні, де обговорювали можливість зближення між «Антикомінтернівським пактом» і Сталіним. Б. Муссоліні таке зближення бачив лише за умови відмови Гітлера від України, на що Г. Геринг запевнив дуче, що його фюрер жодних посягань на неї не має.

Показово оцінив події французький посол у Німеччині Р. Кулондр. Він писав у Париж: «Підтримуючи незалежність Словаччини... Німеччина сповідує тепер принципи права народів розпоряджатися своєю долею, однак у цьому праві відмовлено населенню Закарпатської України, відданому Угорщині...»³³.

Для створення системи колективної безпеки в Європі залишилося лише долучити до неї Радянський Союз. Але якщо раніше Сталін схилив Захід до створення такої системи, то тепер він не квапився.

Гітлер своїми діями демонстрував, що хоч Карпатську Україну зліквідовано і не спеціально, щоб догодити Сталіну, але з урахуванням його інтересів. При цьому в Москві усвідомлювали, що за бажання німці могли б у будь-який час відновити Карпатську Україну; Угорщина чи Румунія тут нічого не важили. Як писав 12 травня 1939 року заступнику наркома закордонних справ СРСР В. Потьомкіну Г. Астахов, «відновити Прикарпатську Україну буде (за німецьких стосунків з Угорщиною) також справою нескладною»³⁴.

Разом з тим німецьке МЗС провину за «провокаційні» чутки щодо зазіхань Гітлера на Україну навесні 1939 року вже повністю переклало на Польщу. 30 травня статс-секретар цього відомства Е. Вайцзеккер переконував Г. Астахова, що саме «поляки... намагалися створити враження, нібито Німеччина має якісь аспірації в Україні. У Бека дуже слабка пам'ять. Але німецький уряд дав вичерпну відповідь на ці спроби, ліквідувавши Карпатську Україну»³⁵.

Паралельно з німецько-радянським зближенням між СРСР, Великою Британією та Францією з 8 травня до 2 серпня 1939 року відбувалися політичні переговори, а з 11 серпня — військові, які завершилися безрезультатно, оскільки СРСР наполегливо вимагав надати йому одностороннє право на поширення радянських «гарантій» на країни Балтії в разі «непрямої агресії» проти них.

У липні 1939 року в Берліні було відновлено німецько-радянські економічні переговори. Після того як Берлін виказав готовність врегулювати будь-які проблеми двосторонніх відносин на просторі від Балтійського до Чорного морів, 15 серпня В. Молотов запропонував Ф. Шуленбургу укласти пакт про ненапад між двома країнами.

У той час, коли, здавалося, англо-франко-радянські переговори успішно завершуються, 23 серпня 1939 року без видимих на те причин і без будь-яких пояснень Кремль перервав переговори на стадії, коли умови військової конвенції майже на 99 відсотків було узгоджено. 22 серпня о 12-й годині Гітлер заявив своєму оточенню: «Я провів переорієнтацію стосовно Росії поступово. У зв'язку з підписанням торговельної угоди ми вступили в політичний діалог. Було запропоновано укласти пакт про ненапад... Згодом надійшла універсальна пропозиція Росії. Чотири дні тому я зробив незвичний крок, який призвів до того, що Росія вчора відповіла, що вона готова піти на укладення пакту. Встановлено особистий контакт зі Сталіним. Післязавтра фон Ріббентроп підпише договір. Тепер Польща перебуває в становищі, в якому я хотів її бачити. Ми не повинні боятися блокади. Схід забезпечить нас зерном, худобою, вугіллям, свинцем і цинком. Велика мета вимагає великих зусиль. Я лише боюся, що в найостанніший момент якась свиня втрутиться зі своїм посередництвом»³⁶.

Напад Німеччини на Польщу, підтриманий Сталіним, з-поміж інших народів трагічно позначився на українському. Так, вже у листопаді 1939 року між урядами СРСР та Німеччини було підписано угоду про виселення з територій Польщі, зайнятих Вермахтом, українців та білорусів й відповідного виселення з територій, зайнятих Червоною армією осіб німецької національності. Цю операцію планувалося завершити до 1 березня 1940 року³⁷. Додатковий протокол до угоди, декларуючи «добровільність» евакуації, передбачав жорстку схему її здійснення³⁸. На виконання угоди ЦК КП(б)У та РНК УРСР 10 лютого 1940 року прийняли постанову «Про розселення евакуйованого населення з території Німеччини на території західних областей УРСР»³⁹.

Потепління в радянсько-німецьких відносинах відбувалося настільки стрімко, що Р. Лікус, один із провідних співробітників «бюро Ріббентропа», коментуючи чутки в середовищі акредитованих у Берліні зарубіжних дипломатів, у своєму агентурному донесенні від 28 травня 1941 року вказав, що частина дипломатичного корпусу переконана в тому, що між Німеччиною та СРСР вже підписано таємну угоду, за якою «пшеничні поля України на тривалий час здаються в оренду Райху... Прес-конференції у п'ятницю і в суботу (23–24 травня) проходили цілком під знаком цих чуток. Хоч мало хто вірить, що Україну здано в оренду Німеччині на 99 років, однак всі переконані в тому, що між Німеччиною і Радянським Союзом все ж досягнуто широкої угоди і що німецько-російська війна на якийсь час відвернута»⁴⁰. До нападу Німеччини на СРСР залишалося три тижні.

1. Черчилль У. Вторая мировая война. (В 3 кн.). Кн. 1. Т. I–II: сокр. пер. с англ. — М.: Воениздат, 1991. — С. 102.

2. Там же. — С. 118.

3. Трубайчук А.Ф. 1939 год: К истории советско-германского сговора. — К., 1994. — С. 29.

4. Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. The Soviet Union. 1933–1939. — Washington, 1952. — P. 10–14, 234, 235.

5. Вопросы истории. — 1989. — № 11. — С. 93.

6. Год кризиса: 1938–1939. Документы и материалы. В 2 т. — М., 1990. — Т. 1. — С. 105.

7. СССР в борьбе за мир накануне второй мировой войны: (Сентябрь 1938 — август 1939 гг.): Документы и материалы. — М., 1971. — С. 127–132.

8. Документы и материалы по истории советско-польских отношений. Т. 7. — М., 1973. — С. 20–22.

9. СССР в борьбе за мир накануне второй мировой войны... — С. 140.

10. Год кризиса: 1938–1939... — С. 130.

11. СССР в борьбе за мир накануне второй мировой войны... — С. 123–124.

12. Год кризиса: 1938–1939... — С. 201.

13. Застольные беседы в ставке Гитлера (июль 1941 — июль 1942 гг.) // Новая и новейшая история. — 1992. — № 4. — С. 173.

14. Documents diplomatiques français. 1932–1939. 2 series. — Paris., 1979. — Т. XIII. — P. 272–275.

15. Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. 1939. (In Fave volumes). Volum 1. General 1. United States Government Printing Office. — Washington, 1956. — P. 313.
16. Год кризиса: 1938–1939... — С. 196.
17. СССР в борьбе за мир накануне второй мировой войны... — С. 99.
18. Год кризиса: 1938–1939... — С. 181.
19. Документы внешней политики СССР. — Т. 21 — М., 1975. — С. 662–663.
20. Год кризиса: 1938–1939... — С. 144.
21. СССР в борьбе за мир накануне второй мировой войны... — С. 134.
22. Год кризиса: 1938–1939... — С. 129.
23. Там же. — С. 434.
24. *Шелленберг В.* Секретная служба Гитлера: пер. с англ. — К., 1991. — С. 111.
25. Documents diplomatiques français... — P. 88.
26. Documents on British Foreign Policy, 1919–1939... — P. 4.
27. Год кризиса: 1938–1939... — С. 204.
28. Цит. за: *Трубайчук А.Ф.* Містер з парасолькою. Невіл Чемберлен. — К., 1994. — С. 49.
29. The French Yellow Book. Diplomatic Documents (1938–1939). Papers relative to the events and negotiations which preceded the opening of hostilities between Germani on the one hand and Poland, Great Britain and France on the other. — London; Melbourn, 1948. — P. 86.
30. Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. 1939... — P. 194.
31. The French Yellow Book. Diplomatic Documents (1938–1939)... — P. 91–95.
32. Ibid. — P. 95.
33. Год кризиса: 1938–1939... — С. 283.
34. Новая и новейшая история. — 1989. — № 11. — С. 101.
35. Там же. — С. 109.
36. Documents on German Foreign Policy. 1918–1945. Series D (1937–1945). Volume VII. Washington, 1956. — P. 204.
37. Ibid. Volume VI. — P. 282–283.
38. ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 101. — Спр. 1651. — Арк. 1–14.
39. Там само. — Арк. 15–17.
40. Цит. за: Новая и новейшая история. — 1992. — № 2. — С. 87.

Pavlo POLYANSKYI,

Candidate of historical sciences, Docent

SITUATION OVER UKRAINE BEFORE WORLD WAR II: DIPLOMATIC CONTEXT

Despite the availability of various and sometimes contradictory judgments, the backgrounds and circumstances of the beginning of the World War II are presented in the historical literature quite widely. Nevertheless, many works related to this subject matter only briefly touch upon the place and role of Ukraine on a diplomatic background of pre-war Europe. Here, under Ukraine we understand not only Ukrainian SSR encircled in Soviet propaganda, but all Ukrainian lands regardless of their territorial allegiance at that time. As a matter of fact, one of the few sources of information concerning this 'blank spot' that was used by Ukrainian historians were the works of foreign researchers and foreign documentary chronicles. And access to the latter was strictly limited during Soviet times.

Despite the fact that Ukraine and separate Ukrainian territories were not subject to international law during the interbellum period, it was the Ukrainian question that for some time occupied an important, although not key, place on European diplomatic arena. It was later that Hitler fixed his geopolitical relations with Stalin in the Pact of August 23, 1939, and the attention shifted towards Poland, Finland and the Baltic states.

From the beginning of the XX century Ukraine was an apple of discord between Russia and Germany: World War I, time of UNR, Treaty of Brest-Litovsk – these are only the key stages of a fight for Ukraine. With establishment of communist regime over much of Ukraine, on the one hand, and with the spread of fascism and national socialism during 1920–30 in Europe that resulted to the rise of B. Mussolini and A. Hitler to power, on the other hand, Ukraine, due to its geopolitical location was like a magnet that started to drag attention to itself. First of all it had Hitler's attention with his «DrangnachOsten» plans (Eng. Yearning for the East) and Stalin's – attention, who wanted to annex to the USSR Ukrainian lands that were part of other states, like Poland, Czechoslovakia, Hungary. In 1927 A. Rosenberg in his book «The future direction of a German foreign policy» wrote: «When we will understand that destroying Polish state is the first priority for Germany, a union be-

tween Kiev and Berlin and creation of a common border will become national and state necessity for future German policy.»

The then situation over Ukraine was uncertain for many not only in Moscow, but even in Berlin. On November 4, 1938 a German diplomat U. Hassel wrote in his diary: «Is Hitler relying on Ukraine?». The issue hung thick in the air. Apparently, Hitler's appetite for Ukraine settled down for some time only due to a stable grain flow from Black Sea countries, but they had yet to be conquered or brought to heels at least.

Clear interest of Hitler in Ukraine as a raw material base and constant talks about it in Berlin could not but make Stalin anxious the same way the Kremlin was anxious about behavior of Polish leaders. Emergence on a political map of Europe of an autonomous Ukrainian state Carpathian Ukraine was viewed by Warsaw and to the same degree by Moscow as a serious irritant or almost a challenge.

БОРОТЬБА ЗА СОБОРНІСТЬ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

70-річчя визволення України від німецько-фашистських окупантів та їхніх союзників, як і 75-та річниця Другої світової війни в Європі, що спливають восени 2014 року, актуалізували проблематику соборності українських земель у контексті глобальних міжнародно-політичних зрушень тих буремних років. Як відомо, внаслідок низки міжнародних договорів, що стали підмурком Версальської системи міжнародних відносин, і невдачі революції 1917–1920 рр. українство опинилося розчленованим між чотирма державами. Найбільшу його частину прирекли відчутти на собі колонізаторську політику нового більшовицького російського центру, меншу — денаціоналізацію з боку санаційного режиму відновленої Польщі. Не в кращому становищі опинилися українці Буковини, Бессарабії й інших регіонів Румунії, де традиційно культивували запозичений від Стародавнього Риму курс на асиміляцію етнічних меншин. Найбільше «поталанило», очевидно, русинам Закарпаття, що після тисячоліття мадярського поневолення були передані до складу демократичної Чехословаччини, уряд якої не культивував ані релігійних, ані мовних утисків, хоча особливо й не турбувався про розвиток етнічних меншин.

Але зрештою в найгіршому становищі опинилося українське населення на радянських теренах, адже геополітична стратегія більшовицької диктатури після розгрому УНР ґрунтувалася саме на тому, щоб за можливості звести до мінімуму територію УРСР, аби максимально скоротити населення, що етнічно належало чи тяжіло до України. Згідно з постановою ЦВК СРСР від 16 жовтня 1925 року «Про врегулювання кордонів Української Радянської Соціалістичної Республіки з Російською Соціалістичною Федеративною Радянською Республікою і Білоруською Соціалістичною Радянською Республікою» до УРСР було приєднано територію, на якій мешкало 278 тис. осіб (Путивльський повіт і кілька волостей Курської та Воронезької гу-

берній), тоді як від України було відірвано територію з населенням 479 тис. осіб (зокрема й Таганрозький і Шахтинський округи). І це тоді, коли за офіційними даними союзного перепису 1926 року в Таганрозькому окрузі мешкало 71,5% українців [1, с. 57–58].

З наближенням спричиненої реваншизмом нацистської Німеччини великої європейської війни, що загрожувала переростанням у світову, українське питання, як це неодноразово було в минулому, знову опинилося на порядку денному міжнародної політики. Інспірований Гітлером розвал Чехословаччини й окупація вермахтом Чехії та угорською армією Карпатської України в березні 1939 року витверезили західних політичних лідерів, які нарешті збагнули, що спинити агресора можна тільки активною протидією, а не поступками. Після загарбання Чехії з її потужною військово-промисловою базою Третій райх націлівся на Польщу, швидкий розгром якої мав стати передумовою перемоги над Францією й дати вермахтові плацдарм для майбутнього нападу на Радянський Союз. Усю другу половину березня 1939 року британські й французькі дипломати вели з радянськими представниками переговори про спільну декларацію, яка б гарантувала захист малих держав. Проте ще більшим, ніж страх перед Гітлером, було їхнє небажання залучити СРСР, що враз набув статусу великої держави, до європейських справ.

Крім того, держави колишньої Антанти не могли забути брестської «зради» більшовицької Росії 1918 року і не мали великої довіри до неї. Не дивно, що попри пропозиції офіційного Кремля щодо трістої взаємодопомоги (СРСР, Британія, Франція), яка могла б зламати всі задуми агресора, західні держави зволікали з прийняттям основної вимоги Радянського Союзу — політичну угоду доповнити воєнною конвенцією, що забезпечила б стратегічну взаємодію західного й східного фронтів проти нацистської Німеччини в разі великої війни. Сталін, ретельно виваживши вигоди від договору з обома ворожими військово-політичними блоками (угода з британсько-французьким союзом обіцяла тільки війну, а з Берліном — ідеальну для експорту революції в Європу ситуацію), зробив свій вибір — на користь зближення з Гітлером.

Увечері 23 серпня 1939 р. в Москві відбулися переговори німецького міністра закордонних справ Й. фон Ріббентропа зі Сталіним і главою зовнішньополітичного відомства СРСР В. Молотовим, а в перші години 24-го серпня було підписано Пакт про німецько-радянський ненапад. Обидві сторони в ході переговорного процесу виходили з неминучості близької війни між гітлерівською Німеччиною та Польщею, що означало вихід нацистського райху на західні кордони СРСР. Тому майбутнє розмежування було окреслене в окремо-

му таємному територіальному протоколі, укладеному й підписаному на додаток до Пакту.

У ньому зазначалося, що в разі територіальних і політичних змін у Прибалтиці (Фінляндія, Естонія, Латвія й Литва) північний кордон Литви становитиме межу між сферами інтересів Німеччини й СРСР, тобто Литва належатиме до німецької геополітичної сфери, а решта держав — до радянської. На території Польщі розмежування мало проходити лінією річок Нарев–Вісла–Сан, таким чином, на схід від неї, на радянському боці, крім західноукраїнських і західнобілоруських земель та Вільнюського краю, опинялися Люблінське й половина Варшавського воєводства, разом із правобережною частиною Варшави. Щодо Південно-Східної Європи за протоколом, то радянська сторона підкреслювала свою зацікавленість у Бессарабії, а німецька — про цілковиту відсутність такої, даючи свою згоду на нову російську окупацію теренів між Дністром і Прутом [2, с. 62–64].

Ще одну зміну лінії територіального розмежування було зроблено за вимогою Сталіна вже близько до завершення переможної для Німеччини війни проти Польщі — з підписанням також у Москві під час другого візиту Ріббентропа 28 вересня 1939 року Договору про дружбу і кордон та двох таємних протоколів до нього. На той момент Сталін, добре пам'ятаючи гіркі уроки радянсько-польської війни 1920 року, вирішив позбутися суто польських теренів, і натомість загарбати Литву. Гітлер у переддень великої війни на Заході мусив дати на це згоду, а нова лінія радянського кордону пролягла по Західному Бугові й Сану, внаслідок чого було назавжди втрачено етнічно українські Лемківщину, Підляшшя й Холмщину.

Отже, історія розпорядилася так, що замовчувані Москвою до кінця 1989 року таємні угоди виявилися суто імперіалістичною домовленістю двох тоталітарних режимів, які менш за все рахувалися з правами й інтересами інших народів (білоруського, естонського, латиського, литовського, польського, українського й фінського), які були приречені стати жертвами загарбників. Водночас наслідком німецько-радянської домовленості про поділ Центрально-Східної Європи мало стати возз'єднання абсолютної більшості західноукраїнських і західнобілоруських земель з основним масивом етнічних української й білоруської територій. Але зроблено це було Сталіним не заради згаданих народів, до яких він не мав жодних «теплих почуттів», а задля відродження «червоної» Російської імперії.

Для Гітлера ж Пакт про ненапад і подальші дипломатичні угоди були лише засобами виключити Радянський Союз із великої гри, застрахувати Німеччину від удару Червоної армії з тилу на той час, коли вермахт воюватиме в Західній Європі й на Балканах, створюючи передумови для подальшого нападу на СРСР. Такого розвитку подій Сталін

не передбачив, оскільки, укладаючи Пакт про ненапад з нацистською Німеччиною, був певен, що переграє усіх. Усупереч далекосяжним розрахункам Сталіна і його пізнішим неодноразовим запевненням, той Пакт не відтермінував війну, а, навпаки, пришвидшив гітлерівський напад на СРСР. Він призвів до нової політичної ізоляції Радянського Союзу, залишив його на континенті (не враховуючи острівну Велику Британію) один на один із нацистською Німеччиною та її союзниками.

Але, виступаючи на сесії Верховної Ради СРСР 31 серпня 1939 року, голова уряду й нарком закордонних справ СРСР В. Молотов умисне наголосив на докорінній зміні у взаєминах із нацистською Німеччиною: «Слід, однак, нагадати про те роз'яснення нашої зовнішньої політики, що було зроблено кілька місяців тому на XVIII партійному з'їзді... Викриваючи галас, знятий англо-французькою та північноамериканською пресою з приводу німецьких „планів” загарбання Радянської України, т. Сталін казав тоді: „Схоже на те, що цей підозрілий галас мав своєю метою підняти лють Радянського Союзу проти Німеччини, отруїти атмосферу та спровокувати конфлікт з Німеччиною без видимих на те підстав» [3].

На світанку наступного дня, 1 вересня 1939 року, коли цю промову надрукували радянські газети, гітлерівська Німеччина напала на Польщу, й почалася Друга світова війна. З вересня Франція і Велика Британія оголосили війну Німеччині, того ж таки дня Ріббентроп через німецького посла у Москві Ф. Шуленбурга звернувся до В. Молотова із запитанням: коли СРСР введе війська в «свою» частину Польщі? Мовляв, якщо поділили Польщу на карті, то треба виконувати взяті зобов'язання. Демарш Ріббентропа неважко зрозуміти: Німеччина могла швидко справитися з Польщею, але прагнула мати повноцінного союзника в європейській війні з великими державами. Однак Червона армія перетнула радянсько-польський кордон лише 17 вересня, причому вторгнення було представлене як визвольна місія, мовляв, Польська держава розгромлена, і наш священний обов'язок — взяти під захист життя й майно населення західноукраїнських та західнобілоруських земель.

Попри те, що стратегічна операція із захоплення Західної України, Західної Білорусі й Віленщини була досить ретельно розроблена генштабом Червоної армії й забезпечена значною чисельною перевагою над супротивником у живій силі й техніці, а також попри слабкий опір польських військ, які отримали наказ Верховного головнокомандувача маршала Е. Ридз-Смігли не чинити опору радянським частинам і відступати до Румунії й Угорщини, втрати радянської сторони у польській кампанії виявились досить суттєвими (795 загиблих і до 2,2 тис. поранених та зниклих безвісти) [4, с. 42]. Німеччині, яка вирішила розгромити Польщу, припали ет-

нічні польські землі площею 188 тис. км², а до СРСР відійшла територія майже 200 тис. км². Внаслідок рішення Народних зборів у Львові 26–28 жовтня 1939 року про возз'єднання Західної України з УРСР, територія останньої зросла з 450 до 540 тис. км², а населення — з 30,96 до 38,89 млн осіб. 1 листопада позачергова п'ята сесія Верховної Ради СРСР затвердила ухвалу Народних зборів, а 4 грудня Президія Верховної Ради СРСР прийняла указ про розмежування областей між УРСР та Білоруською РСР і про організацію Волинської, Дрогобицької (21 травня 1959 р. була включена до складу Львівської області), Львівської, Рівненської, Станіславської (9 листопада 1962 р. перейменована на Івано-Франківську) й Тернопільської областей.

Українське та єврейське населення Західної України, на відміну від поляків, загалом радо вітало прихід Червоної армії, нерідкими були напади українців на польську поліцію з метою її роззброєння, допомога радянським військам у виявленні й затриманні польських вояків тощо. Але «радянізація» Західної України мала дві сторони: перша з них святкова — підвищення життєвого рівня населення, ліквідація безробіття, наділення селян землею. Заявки підприємств щодо устаткування негайно задовольнялися промисловими центрами східних областей Української РСР. Майже півмільйона безземельних і малоземельних селян одержали у користування понад мільйон гектарів поміщицької землі, десятки тисяч коней і корів та інше майно. 40 тисяч корів селяни закупили в колгоспах східних областей на позички з державного бюджету. Всі ці заходи радянська влада широко висвітлювала у засобах масової інформації, аби в національній пам'яті закріпилася легенда про «золотий вересень».

Та була й інша, тіньова сторона «радянізації», оскільки керівники СРСР ухвалили рішення видалити з краю всіх осіб небажаного соціального походження, національності й умонастрою. Добре натреновані чекісти виконали завдання відповідально, а статистика репресій незабаром стала широковідомою. Коли 22 червня 1941 року радянський і польський народи опинилися по один бік барикад, офіційна Москва відновила дипломатичні відносини з польським урядом в еміграції і тепло вітала польського посла С. Кота. Той чемно, але твердо зажадав списки всіх депортованих польських громадян безвідносно до їхньої національності, а потім почав їздити місцями заслання. Перший заступник наркома закордонних справ А. Вишинський повідомив, що кількість депортованих становила в 1941 році 338 тис. осіб, але методом суцільного опитування жертв депортації співробітники С. Кота, а потім польські історики, які йшли їхніми слідами, встановили реальнішу цифру — понад мільйон осіб.

Забезпечивши поширення свого впливу на Балтійський регіон шляхом війни з Фінляндією, а потім й анексії Естонії, Латвії та Литви 15–17 червня того ж року, сталінське керівництво активізувало дії з реалізації останнього нездійсненого пункту таємного протоколу до пакту Молотова-Ріббентропа, що передбачав включення до складу СРСР території Бессарабії. Стратегічне значення останньої було важко переоцінити: поширення радянського контролю на гирло Дунаю не лише забезпечувало необхідну глибину оборони Севастополя й Одеси, що знаходилася лише за 40 км від румунського кордону, а й дозволяло ефективніше контролювати Чорноморські протоки та водночас створювало плацдарм для нападу Червоної армії на Балкани.

Як і під час «золотого вересня» 1939 року, Червона армія мала зосередитися на кордонах з Румунією під виглядом навчальних зборів. 23 червня 1940 року, тобто на другий день після фактичної капітуляції Франції, В. Молотов запросив німецького посла в Москві В. Шуленбурга, щоб заявити йому: «З розв'язанням бессарабського питання не можна далі зволікати. Радянський уряд сповнений рішучості використати силу, якщо румунський уряд відхилить мирну угоду». Водночас керівник радянського зовнішньополітичного відомства заявив, що Кремль претендує на населену переважно українцями північну частину Буковини, яку Румунія протиправно захопила в листопаді 1918 року після розпаду Австро-Угорщини.

Але хоча вермахт залежав від румунської нафти, й можлива окупація нафтовидобувних районів Червоною армією тривожила керівників Третього райху, Гітлер, проте, не був схильний втручатися в конфлікт, коли претензії Сталіна, як і було передбачено таємним протоколом до Пакту про ненапад, обмежаться Бессарабією. Що ж до Буковини, яка не входила до «сфери інтересів» СРСР, то фюрер не бажав завчасно псувати відносини зі своїм до зубів озброєним другом-ворогом. У ніч на 26 червня 1940 року, коли Німеччина святкувала свою перемогу на Заході й переживала ейфорію від завданого французам реваншу, Молотов пред'явив румунському посланнику в Москві ноту ультимативного характеру з вимогою негайної евакуації з Бессарабії.

Прохання румунів щодо продовження переговорів, подане через годину після вичерпання терміну ультиматуму, було відхилене: Молотов передав бухарестському посланнику наказ «очистити румунським військам територію Бессарабії й північної частини Буковини» протягом трьох днів та повідомив, що виданий Червоною армією наказ перейти Дністер не може бути скасовано [5, с. 48]. Після безрезультатного звертання до Берліна з проханням про допомогу румунський уряд задовольнив висунуті Кремлем вимоги й 28 червня

о 14-й годині радянські війська розпочали реалізацію «мирного варіанта дій»: перетнувши кордон, вони того ж дня зайняли Чернівці, Хотин, Бельці, Кишинів і Акерман. Причому місцеве населенням, більшість якого складали національні меншини — українці, росіяни, гагаузи і євреї, знову ж таки радо зустрічало Червону армію.

Для Румунії втрата 50,762 тис. км² з населенням 3,776 млн осіб була вкрай болочою не лише в моральному, а й економічному сенсі, невдовзі офіційний Бухарест остаточно переорієнтувався на союз із нацистською Німеччиною, відверто плекаючи реваншистські плани. Тим паче, що приклад СРСР надихнув сусідів висунути до Румунії територіальні вимоги: Угорщина зажадала повернення їй майже половини Трансільванії, а Болгарія — Південної Добруджі. 30 серпня 1940 року Другим віденським арбітражем Румунія таки поступилася Угорщині 43,492 тис. км² Трансільванії, а через тиждень чотиристоронньою угодою Південна Добруджа була передана зі складу Румунії до Болгарії.

Тим часом розмежування заново приєднаних територій Бессарабії й Буковини затягнулося на три місяці внаслідок розбіжностей у підходах керівництва «суб'єктів» радянської федерації. Справа в тому, що на пропозицію створеної ще 12 жовтня 1924 року Молдавської Автономної РСР (у складі УСРР), яка мала стати основою нової союзної республіки, Ренійську, Болградську й Ізмаїльську волості (як нібито заселені переважно молдаванами) та місто Ізмаїл (як «центр культурного й економічного тяжіння» вищезгаданих волостей) пропонувалося передати утворюваній союзній республіці, щоб забезпечити її вихід до Чорного моря.

Натомість керівник радянської України М. Хрущов запропонував поділити територію між Дністром і Прутом за етнографічною ознакою [1, с. 74–75].

Питання утворення Молдавської РСР та її розмежування з УРСР було винесено на розгляд сьомої сесії Верховної Ради СРСР 1–7 серпня 1940 року. Щоправда, ухвалені тоді закони про перетворення Молдавської АРСР на Молдавську РСР і про включення Північної Буковини, а також Акерманського, Ізмаїльського й Хотинського повітів Бессарабії, з переважанням українського і російськомовного населення, до складу УРСР, не містили детального опису кордонів між республіками. Водночас зазначалося, що колишні райони Молдавської Автономної РСР — Ананьївський, Балтський, Валегоцулівський, Кодимський, Красноокнянський, Піщанський і Чернянський, де домінувало україномовне населення, поверталися Українській РСР [6, с. 31]. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 7 серпня 1940 року в складі Української РСР було створено Чернівецьку й Акерманську області, 7 грудня 1940 року Акерманську область було

перейменовано на Ізмаїльську, а 15 лютого 1954 року остання увійшла до складу Одеської області.

Активне й успішне використання офіційним Кремлем української карти в міжнародній грі на початковому етапі Другої світової війни було покладено в основу формування української радянської ідентичності. Зокрема, М. Хрущов, який убачав у ній важливий чинник зміцнення легітимності більшовицької влади у «розширеній» Україні, не лише активно залучав до цього процесу українську творчу еліту, а й, не будучи ані етнічним українцем, ані офіційно навіть уродженцем України, сам подав приклад прояву національних почуттів. Після воз'єднання західноукраїнських земель він почав використовувати стосовно українців нечуване доти словосполучення «великий український народ», яке раніше вживалося лише щодо росіян. Саме так М. Хрущов у лютому 1940 року закінчив свій виступ на нараді представників сільського господарства, звучало воно й на XV з'їзді КП(б)У 13–17 травня 1940 року.

Але західний кордон СРСР по Сану й Західному Бугові, що був встановлений у результаті поділу навпіл території Польської держави між Німеччиною й Радянським Союзом, юридично визнавали лише Третій райх та його союзники. Після початку Великої Вітчизняної війни 22 червня 1941 року всі вони стали ворогами СРСР, а нові союзники — країни антигітлерівської коаліції, зрозуміло, не могли визнати правомірним те, проти чого вони билися з нацистами. Однак Сталін аж ніяк не збирався втрачати територіальних здобутків 1939 року, він і надалі планував спиратися на політично правильний і надзвичайно вигідний принцип, що державна належність території повинна визначатися національним складом її населення. Зрештою, глава польського уряду у вигнанні (в Лондоні) — генерал броні В. Сікорський погодився обмежитися денонсацією німецько-радянських угод щодо Польщі, призначенням польського посла до Москви й створенням в СРСР автономної польської армії.

30 липня 1941 року після низки переговорів, які не дали нового результату, в тому ж приміщенні британського МЗС В. Сікорський та І. Майський підписали коротеньку польсько-радянську угоду, в п.1 якої зазначалося: «Уряд СРСР визнає радянсько-німецькі договори 1939 року щодо територіальних змін у Польщі за такі, що втратили силу. Польський уряд заявляє, що Польща не зв'язана жодною угодою з будь-якою третьою стороною, спрямованою проти Радянського Союзу» [7, с. 208]. Таким чином, укладення союзної угоди не розв'язало проблеми західного кордону СРСР, оскільки польський емігрантський уряд розумів її так, що після перемоги над нацистською Німеччиною Польща відновить свої кордони станом на 1 вересня 1939 року, але Кремль мав намір на кінець війни зберег-

ти західний кордон Радянського Союзу станом на 22 червня 1941 року. Радянську позицію не оголошували, щоб не загострювати політичних суперечностей, проте висловлювали її неодноразово й недвозначно.

Британський уряд, опинившись віч-на-віч із нацистською Німеччиною після поразки Франції в червні 1940 року, був змушений цінувати нового спільника у боротьбі проти Гітлера — Радянський Союз і уникати всього, що могло погіршити відносини з Кремлем. Тому, якщо США напередодні вступу в Другу світову війну беззастережно й відкрито підтримували територіальні претензії польського емігрантського уряду, то офіційний Лондон поведився обережніше. Щоправда, обидва уряди мали зважати й на загальну симпатію англо-американської громадськості до Польщі — першої жертви двох тоталітарних агресорів. Але як офіційному Лондону, так і Вашингтону було абсолютно однаково, хто володітиме певним регіоном України чи Білорусі в найбільш глухому закутку Європи — відновлена Польща чи більшовицька Росія.

Для демократичного Заходу Україна залишалася провінцією Росії й географічним терміном, отже в позиціях американського й британського керівництва не могло бути жодної упередженості до такої «недержавної» України. Що стосується президента США Ф.Д. Рузвельта, то він, як послідовник державно-правових поглядів В. Вільсона, дотримувався переконання, що територіальні суперечки й спірні питання про належність певної території до тієї чи іншої держави або про її самостійність, повинні вирішуватися демократично, тобто волевиявленням — референдумом населення, що проживає на цій території.

Для вирішення всіх спірних питань 3 грудня 1941 року до Москви прибув і був прийнятий Сталіним польський прем'єр В. Сікорський, що був захочений підтримкою з боку уповноваженого президента США в питаннях ленд-лізу — В. Аверелла Гаррімана. Зустріч Сталіна й Сікорського тривала протягом двох днів і була малоприємною для обох, але спільна нелюбов до українців зблизила сторони. В дискусії 4 грудня В. Сікорський, прагнучи поставити всі крапки над «і», загострив суперечку й наголосив: «Світ вибухнув би реготом, якби я погодився дискутувати про кордони 1939 року, про визнання фактів, dokonаних Вами під час війни. Фактично ми добре знаємо, на що були схожі ці плебісцити на Східних землях, призначені оформити питання про наші східні кордони». У відповідь Сталін заявив, що не збирається сваритися через кордони, і тоді польський прем'єр нагадав кремлівському диктаторові про його визнання Львова польським містом попереднього дня.

Сталін погодився, але по-езуїтськи зауважив, що за Львів полякам доведеться сперечатися не з радянським керівництвом, «а з українцями». Сікорський вловив українофобію співрозмовника й заявив: «Багато українців були і є германофілами, нинішня війна це довела, а тому спершу ми, а потім ви мали з ними багато клопоту, навіть з тими поміж них, хто прикидався комуністами, але під час відступу радянських військ були серед перших, хто стріляв у них». Реакція Сталіна на слова польського прем'єра була недвозначна: «Так, але то були не наші, а ваші українці. Разом з вами ми їх знищимо. Ми покінчимо з ними раз і назавжди» [8, р. 245].

Отже, західних українців чекала трагічна доля їхніх наддніпрянських братів, мільйони яких були винищені репресіями і Голодомором. Після такого обміну компліментами, як записано в польському протоколі, розмова тривала вже в теплій атмосфері: ворожість до українців залагодила суперечку, й проблема міждержавного кордону знову була відкладена на майбутнє. Того ж дня — 4 грудня 1941 року Сталін і Сікорський підписали Декларацію про дружбу та взаємодопомогу СРСР і Польщі у війні проти німецьких загарбників та в повоєнний період [7, с. 257].

Загалом польсько-радянські переговори 3–4 грудня 1941 року виявили взаємну згоду сторін лише в одному — в підході до «вирішення» українського питання, з решти питань справжньої згоди й довіри не було. Із заяв польського прем'єра Сталіну було ясно, що жодних поступок від емігрантського уряду відносно східного кордону Польщі чекати не доводиться. Тому Сталін вирішив обіграти поляків на їхній власній половині поля: шляхом налагодження порозуміння з британським урядом, який мав чималий вплив на уряд В. Сікорського та його колег. Адже саме британці нотою лорда Керзона в липні 1920 року пропонували Кремлю спинити Червону армію на лінії, яку за півроку раніше Верховна рада Антанти визнала етнічною східною межею Польщі, а Сталін при розмежуванні з Гітлером зробив західним кордоном СРСР.

Тим паче, що вже мав місце прецедент, який свідчив про можливість визнання офіційним Лондоном радянського варіанта кордону з майбутньою Польщею. Ще 22 жовтня 1940 року, тобто в розпал сталінсько-гітлерівського «медового місяця», британський посол у Москві Р. Стафорд Кріпс передав НКЗС СРСР урядовий документ, у якому зазначалося, що в разі здійснення Радянським Союзом щодо Британії політики дружнього нейтралітету, остання, зі свого боку, готова буде «визнати *de facto* владу Радянського Союзу в Естонії, Латвії, Литві, Бессарабії, Буковині й тих частинах колишньої Польської держави, які тепер перебувають під радянським верховенством» [9, с. 705].

Але офіційний Вашингтон, користуючись залежністю Британії від американської військово-фінансової допомоги, домігся британського зобов'язання узгоджувати з ним умови майбутнього миру. Зокрема, угода зобов'язувала офіційний Лондон не визнавати змін європейських кордонів без консультацій зі США, а позиція останніх полягала в тому, щоб відкласти такі проблеми до повоєнної мирної конференції. Тому вже 5 грудня 1941 року в телеграмі держдепартаменту послу США у Лондоні Дж. Вайненту наголошувалося, що американський уряд рішуче заперечує визнання Британією нових західних кордонів СРСР до кінця війни. Телеграма була особисто доведена послом до відома міністра закордонних справ Британії Е. Ідену перед його відплиттям до СРСР, чим і пояснюється невдача переговорів міністра зі Сталіним у Кремлі 16–18 грудня 1941 року про укладення союзного договору.

Разом з тим, загроза погіршення відносин із Радянським Союзом і навіть сепаратного миру, що британські керівники вважали цілком реальним [8, р. 298–299], змушувала західних союзників йти на поступки. До того ж, британський уряд вбачав у визнанні входження Західної України й Західної Білорусі до складу СРСР необхідну компенсацію за відсутність Другого фронту. Тому з початком корінного перелому в ході війни на користь антигітлерівської коаліції польська політична еміграція не на жарт стривожилася за долю «східних кресів». 6 грудня 1942 року Польська національна рада в британській столиці оприлюднила заяву про кордони, беззастережно вимагаючи відновлення їх згідно з умовами Ризького мирного договору 1921 року. Уряд В. Сікорського, зі свого боку, опублікував 25 лютого 1943 року заяву про польсько-радянські відносини, в якій відмежовувався від претензій на кордони станом на 1772 рік, тобто до Першого поділу Речі Посполитої. Водночас у ній знову повторювалася вимога зберегти за Польщею «східні креси» [10, с. 391].

2 березня 1943 року ТАРС розцінило обидві заяви як відмову «визнати історичні права українського і білоруського народів бути об'єднаними в своїх національних державах». В аргументації вперше для широкого загалу було використано посилання на лорда Керзона, котрий, як підкреслювалося, розумів, що «Польща не може претендувати на українські і білоруські землі, а польські керівні кола до цього часу не бажають виявити розуміння з цього питання». ТАРС також недвозначно натякнуло, що оскільки емігрантський уряд не висловлює точки зору всього польського народу, то радянський уряд шукатиме порозуміння з іншими політичними силами в Польщі [11] (тобто комуністичними й лівосоціалістичними). Ворожість сягнула крайніх меж у зв'язку з катинською трагедією, коли 13 квітня берлінське радіо передало повідомлення зі Смоленська, що місцеві мешканці показали

німецькій владі місце, де більшовики чинили таємні страти і де було вбито 10 тис. польських офіцерів. Загальну кількість розстріляних німці згодом визначили приблизно в 14,5 тис. [8, р. 524], а за даними голови КДБ СРСР О. Шелепіна, представленими 3 березня 1959 року М. Хрущову, — 21 857 польських громадян, знищених навесні 1940 року в усіх таборах і в'язницях західних областей Радянського Союзу.

Уряд В. Сікорського вимагав міжнародного розслідування, у відповідь центральний пресовий орган ВКП(б) — газета «Правда» звинуватила польський емігрантський уряд у тому, що він «підтримав мерзенну провокацію гітлерівців», звернувшись до Міжнародного Червоного Хреста з проханням розслідувати катинські могили. «Правда» брехливо стверджувала, ніби гітлерівці самі повбивали поляків, захопивши табори з військовополоненими, а вину за свій злочин перекладають на радянську сторону. 25 квітня 1943 року польський посол у Москві отримав ноту за підписом В. Молотова із звинуваченнями в змові між Гітлером і В. Сікорським та повідомленням про припинення дипломатичних відносин. Черчілль і Рузвельт даремно намагалися застерегти Сталіна від розриву зв'язків з польським емігрантським урядом, а Сікорський відмовився від проведення Міжнародним Червоним Хрестом розслідування в Катині. Кремлівський диктатор узяв далекосяжний курс на створення власного — більш зговірливого маріонеткового уряду для Польщі.

Наступного разу проблема польсько-радянського кордону постає на відкритті Тегеранської конференції «великої трійки» — 28 листопада 1943 року, коли Ф.Д. Рузвельт дав обід на честь інших делегацій. Сталін тоді заявив, що на заході межі Польщі можуть сягати Одери, як це й пропонували американці та британці. Того ж дня В. Черчілль у розмові зі Сталіним порушив «польське питання», визнавши важливість безпеки західних кордонів СРСР і запропонувавши «пересунути» Польщу на захід за рахунок Німеччини. У відповідь на зауваження Сталіна щодо необхідності забезпечити існування Польської держави, британський прем'єр запропонував намітити лінію її кордонів. Причому Черчілль наголосив, що ані він, ані Рузвельт не мають відповідних повноважень від своїх парламентів, проте вони втрюх зі Сталіним можуть дійти згоди й виробити обов'язкові рекомендації для поляків, причому без участі останніх. А Іден додав, що втрати Польщі на сході вона може компенсувати на заході [12, р. 511–512].

Рузвельт вважав головним гарантувати повернення емігрантського уряду з Лондона до Польщі й на останньому пленарному засіданні 1 грудня висловив сподівання про очікуване поновлення польсько-радянських відносин. Однак радянський лідер не поділяв американ-

ського оптимізму, знову безпідставно наголошуючи, що «польський уряд приєднався до Гітлера в його наклепах на Радянський Союз». Рятуючи ситуацію, Черчілль зазначив, що було б добре, якби Сталін виклав свої думки щодо майбутніх кордонів Польщі, а він поінформував би про це емігрантський уряд, який після загадкової загибелі В. Сікорського в авіакатастрофі поблизу Гібралтара очолював віце-голова Польської селянської партії С. Міколайчик. Сталін знову наголосив, що українські землі повинні відійти до Української РСР, а білоруські — до Білоруської РСР, тобто між Польщею і СРСР має бути кордон, що сформувався у вересні 1939 року. Британці, щоправда, спробували довести, ніби «лінія Керзона» залишала Львів на боці Польщі, але радянська делегація легко спростувала це твердження, пред'явивши через кілька хвилин точний текст ноти лорда Керзона від 11 липня 1920 року з чітким зазначенням назв головних географічних пунктів на лінії.

Зрештою, щоб зафіксувати досягнуту угоду, британський прем'єр-міністр запропонував зупинитися на такій формулі: «Вважається в принципі, що територія Польської держави й нації повинна лежати між так званою лінією Керзона і лінією Одеру... Фактичне проведення кордону вимагає старанного вивчення і, можливо, переміщення частини населення у деяких пунктах» [12, р. 512]. Сталін погодився з пропозицією Черчілля, таким чином уся дискусія про нові кордони зосередилася лише на їх українському відтинку. Рузвельт так само пристав до домовленості про необхідність відновлення Польської держави в нових кордонах, але заявив, що США ніколи не визнавали добровільності й законності входження балтійських держав до складу СРСР, хоча й не збирався сваритися через них зі Сталіним.

На час проведення Тегеранської конференції «великої трійки» гітлерівська Німеччина, що втратила свого італійського союзника й значну частину завоювань на Сході, включно з Лівобережною Україною, без жодного сумніву, йшла до повної поразки. А Радянський Союз завдяки перетворенню Червоної армії (з американською допомогою) на могутню воєнну машину став світовою державою, здатну, ймовірно, й без відкриття Другого фронту у Франції увірватися в Берлін. Це підштовхувало Сталіна до ігнорування позиції західних союзників у польському питанні, особливо у світлі приходу до влади у Польщі комуністичного уряду. Та й надана в Тегерані Сталіну згода Британії і США з радянською позицією в питанні про український відтинок нового західного кордону СРСР гарантувала його міжнародно-правове визнання незалежно від позиції лондонських поляків.

На початку 1944 року московське радіо повідомило, що в ніч проти Нового року у варшавському підпіллі за ініціативою новоствореної Польської робітничої партії було створено Крайову Раду

Народову (КРН) на чолі із сталіністом Б. Берутом, якому дивом вдалося уникнути московських репресій. У своїй декларації КРН заявила, що позбавляє емігрантський уряд у Лондоні права виступати від імені польського народу й проголосила програму боротьби за створення незалежної і демократичної Польської держави. Вона також зобов'язалася вести політику міцної дружби й співробітництва з СРСР, спрямовану на справедливе вирішення проблеми польсько-радянських кордонів відповідно до права націй на самовизначення.

Таким чином, у Лондоні чекав свого повернення до Польщі її легітимний емігрантський уряд, але з огляду на воєнні обставини шлях до Варшави пролягав через Москву, і його контролював Сталін. Йому вдалося обіграти партнерів з антигітлерівської коаліції з низки важливих міжнародно-політичних питань і, передусім, визнання ними західних кордонів СРСР, встановлених силовими методами в 1939–1940 роках.

Коли ж радянські війська вийшли на кордон станом на 22 червня 1941 року, М. Хрущов надіслав Сталіну листа з пропозицією: «До Радянської України слід приєднати такі райони: Холм, Грубешув, Замостя, Томашів, Ярослав і деякі інші пункти, що прилягають до вищевказаних районів. З цих районів можна буде створити у складі УРСР Холмську область і обласний центр у місті Холм» [13]. Тут слід враховувати ту обставину, що тогочасна дружина М. Хрущова — Н. Кухарчук народилася в с. Василів Томашівського повіту Холмської губернії, а навчалася до евакуації з початком світової війни в гімназіях Любліна й Холма. Остерігаючись звинувачень в «українському націоналізмі», Хрущов мотивував свою пропозицію тим, що «історично ці землі належали Україні, і частина цих земель у минулому входила до складу Російської держави», а також тим, що входження нових районів до складу УРСР дозволить вирівняти польсько-радянський кордон. Жодних звинувачень на свою адресу керівник КП(б)У і УРСР не отримав, але не мав і згоди.

Натомість, оголошуючи через місяць звістку про визволення від німців Холма, московське радіо передало національний польський гімн, а наступного дня в місті було оприлюднено низку декретів КРН, ухвалених, як стверджувалося, у Варшаві 21 липня. Ними проголошувалося створення Польського Комітету національного визволення (ПКНВ) за участю комуністів і лівих соціалістів та «селян» на чолі із соціалістом Е. Осубкою-Моравським як органу виконавчої влади на польській території, тобто фактично тимчасового уряду країни. КРН також оголосила про підпорядкування собі Війська Польського в СРСР. Водночас був оприлюднений маніфест ПКНВ, де зазначалося, що східний кордон Польщі повинен бути врегульований відповідно до принципу: польські землі — Польщі,

українські, білоруські й литовські — радянським Україні, Білорусії та Литві.

А вже 27 липня 1944 року Е. Осубка-Моравський від імені ПКНВ підписав у Москві таємну угоду про кордон між СРСР і Польщею по «лінії Керзона». Цьому передували дискусії членів делегації ПКНВ і Сталіна щодо проходження кордону, під час яких поляки намагалися «вмовити» кремлівського правителя залишити їм Львів із Бориславом та Біловезьку Пущу. Зрештою, радянська сторона погодилася на деякі територіальні поступки в районі Західного Бугу, його лівої притоки Солокії та на південь від м. Крилова, а також передати полякам околицю Біловезької Пущі на ділянці Немирів–Яловка із залишенням Немирова, Гайнівки, Біловежі та Яловки на боці Польщі (ст. 1).

Стаття 3-тя угоди визначала, що кордон на відрізу з УРСР пройде по р. Сан, східніше с. Мичковці, далі східніше Перемишля, на захід від Рави-Руської до р. Солокія, звідти по Солокії й Західному Бугові й далі на Немирів та Яловку. Угода також «стверджувала» перехід до Польщі Східної Пруссії без Кенігсберга, а на заході — земель до Одери й Лужицької Нейсе (Ниси-Лужицької). Тільки після підписання угод про кордон і тимчасову військову адміністрацію на визволених територіях Польщі члени ПКНВ вилетіли до щойно звільненого Червоною армією Любліна, що став тимчасовою столицею країни [14, с. 532].

Кремль також організував підписання 9 вересня 1944 року в Любліні головою РНК УРСР М. Хрущовим і головою ПКНВ Е. Осубкою-Моравським міжурядової угоди про «евакуацію» українського населення з території Польщі та польських громадян — з території УРСР (аналогічні угоди були укладені ПКНВ того ж дня з Білоруською РСР і 22 вересня — з Литвою). Проект угоди було підготовлено українською стороною й, на перший погляд, він не відрізнявся від подібних домовленостей, що їх у певні періоди укладали сусідні держави, які бажали уникнути конфліктів на етнічному ґрунті. Найголовнішою умовою мала бути добровільність переселення, але взаємне перевезення контингентів населення, навіть ще не облікованих, мало бути здійснене в досить короткий термін — з 15 жовтня 1944 року до 1 лютого 1945-го. Сторони угоди зобов'язувалися надати переселенцям, які прибували до їхніх країн, грошові позики в сумі 5000 радянських рублів або ж еквівалентну суму в польських злотих. Кожному евакуйованому дозволялося перевозити з собою продукти харчування, господарський реманент, побутове майно загальною масою до двох тонн та гроші до 1000 рублів, а селянам також і худобу: коней, корів, овець, свиней, кіз, домашню птицю тощо [15, с. 280].

На практиці ж процес переселення українців перетворився на справжню брутальну депортацію, тому Українська Повстанська Армія (УПА) стала на захист автохтонного українського населення. Внаслідок поширеного активного і пасивного опору терміни евакуації українців з Польщі зривалися, і їх неодноразово продовжували. Загалом станом на жовтень 1946 року з УРСР до Польщі переселили 812 688 осіб польської та єврейської національностей, а станом на березень 1947 року з Польщі до УРСР було перевезено 482 тис. українців. Показово, що радянська влада не виконала своїх зобов'язань щодо забезпечення переселенців житлом, орною землею тощо. Наприклад, у Тернопільській області 37 697 прибулим родинам було виділено 89 600 га землі, що становить 2,4 га на одне господарство натомість гарантованих 15 га.

Отож, якщо у відносинах із ПКНВ Радянський Союз проводив політику де-факто, а згодом і де-юре (щодо Тимчасового уряду, на який 1 січня 1945 р. КРН перетворила ПКНВ) визнання його структур як повноправної польської влади, то щодо польського емігрантського уряду в Лондоні фактично проводилася політика повного невизнання. У Польщі остаточно склалася ненормальна ситуація, коли існувало два уряди й не було ясності щодо державних кордонів. Тому на Ялтинській конференції глав держав антигітлерівської коаліції 4–11 лютого 1945 року польське питання обговорювали на семи засіданнях із восьми, що відбулися. Для офіційних Лондона й Вашингтона важливим було те, на чиєму боці в повоєнному світі буде Польща як впливова центральноєвропейська держава. До певної міри Заходу навіть було вигідно, щоб поляки залишалися невдоволені своїм новим кордоном із СРСР — тим меншими будуть їхні симпатії до Москви й сильнішими прозахідні настрої.

Тому хоча Ф.Д. Рузвельт, для пристойності, й запропонував укрете Сталіну залишити Львів і Борислав полякам, він не знайшов розуміння ані в радянського диктатора, ані в британського прем'єр-міністра. В рішеннях Ялтинської конференції було також зазначено: «Голови трьох урядів вважають, що східний кордон Польщі повинен проходити вздовж лінії Керзона з відступом від неї в деяких районах від п'яти до восьми кілометрів на користь Польщі» [16, с. 18–19]. Але пропозиція Сталіна встановити західний кордон Польщі по Одеру й Лужицькій Нейсе викликала дискусії, оскільки західні союзники посилалися на значну кількість німецького населення (до 6 млн), яке потрібно було переселити. В підсумку знайшли компромісне рішення про те, що «Польща повинна отримати істотний приріст території на півночі та заході», обсяг якої буде «додатково узгоджений з польським урядом національної єдності».

Таким чином, рішення Ялтинської конференції означали цілковиту перемогу сталінської дипломатії й стали важливою ланкою реалізації планів Кремля щодо розширення впливу СРСР в Європі. Британія й США по суті погодилися з тим, що Польща залишиться в орбіті впливів СРСР як гарант «захисного валу» проти традиційної німецької агресії на Схід. Польський емігрантський уряд у Лондоні в спеціальній декларації від 13 лютого 1945 року навіть назвав рішення Ялтинської конференції «п'ятим поділом Польщі» («четвертим» був Брестський мирний договір Центральної Ради з Німецькою імперією та її союзниками, що передбачав входження до складу УНР Холмщини й Підляшшя). Але С. Міколайчик разом з колегами-людовцями, незважаючи на констатацію «однобічності» постанови конференції, погодилися виконувати її в надії на «швидкі демократичні вибори». Польські ж комуністи, природно, вважали ялтинські домовленості свідченням «перемоги польської демократії».

Настав завершальний період міжнародно-правового оформлення західних кордонів СРСР із Польською Республікою: договір про польсько-радянський кордон було підписано у Москві В. Молотовим та головою польського Уряду національної єдності Е. Осубкою-Моравським 16 серпня 1945 року і ратифіковано того ж року, спершу Верховною Радою СРСР, а 31 грудня у Варшаві і Крайовою Радою Народною, де домінували комуністи. Загалом же Польща виграла порівняно з лінією радянсько-німецького кордону на 22 червня 1941 року аж 22 тис. км², з них — лише близько 2 тис. км² за рахунок Української РСР. Йдеться про весь Любачівський повіт Львівського воєводства, більшу частину Ярославського і Перемишльського (з Перемишлем) повітів та невеликі частки повітів Добромильського, Сокальського, Равського і Яворівського.

Уточнення радянсько-польського кордону тривало й пізніше: 15 лютого 1951 року в Москві було підписано Договір між Польською Республікою і Союзом Радянських Соціалістичних Республік про обмін ділянками державних територій. Сторони обмінялися ділянками загальною площею по 480 км², зокрема, до складу Української РСР нарешті увійшло «коліно Бугу», а Польща отримала ділянку такої ж площі в районі Устрик Дольних (нині — центр Бешадського повіту Підкарпатського воєводства). Це дало змогу радянській стороні відкрити кілька нових вугільних шахт поблизу Кристинополя (нині — Червоноград Львівської області), а Польщі — збудувати греблю в Соліні на Сані, а також завершити розробку майже вичерпаних нафтових родовищ у вказаному районі.

І все ж доводиться визнати, що хоча територією України кордон із Польщею з незначними відхиленнями пройшов уздовж «лінії Керзона», він далеко не повністю враховував межі етнічного розсе-

лення українців. Поза Українською РСР, як уже зазначалося, залишилась Холмщина, Надсяння, Підляшшя й Лемківщина, де на кінець війни мешкало понад 700 тис. етнічних українців. З огляду на бойову діяльність у регіоні підрозділів УПА, яка не давала спокою й керівникам СРСР, командування Війська Польського за дорученням політбюро провладної Польської робітничої партії розробило план примусової депортації решти українського населення у новостворені на колишніх німецьких землях воєводства — Вроцлавське, Гданське, Ольштинське, Познанське і Щецінське. Офіційна Москва відмовилася прийняти решту мешканців Закерзоння як свідомих противників радянської влади.

Формальним приводом для початку військової «Операції Вісла» силами п'яти піхотних дивізій, дивізії Корпусу внутрішньої безпеки й трьох окремих полків (понад 20 тис. солдатів і офіцерів) стала загибель в інспекційній поїзді на Прикарпаття 28 березня 1947 року в бою з сотнею УПА заступника міністра оборони Польщі генерал-полковника К. Сверчевського. Загальне керівництво операцією здійснював заступник начальника генштабу Війська Польського генерал С. Моссор. Насильницьким переселенням до 12 серпня 1947 року 140,5 тис. українців (ще 3,8 тис. осіб було ув'язнено в колишньому нацистському концтаборі Явожно, заарештовано 1466 учасників націоналістичного підпілля й вбито 655 осіб) та формальною ліквідацією української етнічної меншини у Польській Республіці (створення ареалів компактного проживання депортованих не допускалося) закінчився останній кривавий польсько-український конфлікт. «Операція Вісла» пройшла без будь-якого протесту з боку польської громадськості, лише 3 серпня 1990 р. сенат Республіки Польща виступив із спеціальною заявою, в якій засудив акцію в політичному й моральному плані.

Переможне для антигітлерівської коаліції завершення Другої світової війни призвело й до кардинальної зміни державного статусу окупованого Угорщиною в березні 1939 року Підкарпатського краю (колишньої автономної Підкарпатської Русі в складі Чехословаччини й згодом незалежної Карпатської України), який нагомить обіцяної автономії став об'єктом мадяризації. Щоправда, в перші роки війни Сталін неодноразово заявляв про невтручання у внутрішні справи й про визнання суверенітету союзної Чехословаччини над усіма її територіями, та й ганебної Мюнхенської угоди 1938 року Кремль із самого початку не визнавав. На цих засадах базувався й Договір про дружбу, взаємну допомогу та післявоєнне співробітництво, підписаний 12 грудня 1943 року в Москві [17, с. 133].

Але під час зустрічі Сталіна й президента Чехословаччини у вигнанні Е. Бенеша, що відбулася в ті дні, питання про державну на-

лежність Закарпаття було вирішено відкласти до кінця війни. Не включено, що кремлівський диктатор згадав відвідини Бенешем радянського посла в Лондоні І. Майського 22 вересня 1939 року. Бенеш тоді виявився одним із небагатьох державних діячів Європи, який прямо й відверто підтримав окупацію Радянським Союзом Західної України й Західної Білорусі. Майський занотував у щоденнику не лише про схвалення дій Червоної армії з боку свого співрозмовника, а й зазначив: «Він просить тільки про одне — зробити так, щоб СРСР мав спільний кордон зі Словаччиною. Це дуже важливо» [18, с. 68]. А в січні 1940 року Е. Бенеш окреслив таку модель повоєнної Європи: «В Центральній Європі велику роль буде відігравати Росія... Гітлер допоможе нам стати сусідом Росії. Після всіх катастроф наше завдання — щоб в Ужгороді була нарешті Росія, а Пряшів був би найближче до Росії... Кордони з Росією мають бути якнайдовші» [19, с. 23].

Тому одночасно з ініціюванням у січні-лютому 1944 року конституційних змін у напрямі надання союзним республікам прав на власну зовнішньополітичну діяльність, Сталін вирішив для себе питання Закарпаття, прагнучи включити його до складу СРСР. Задля реалізації цього наміру щодо союзника з антигітлерівської коаліції кремлівський правитель вдало й повною мірою використав національне піднесення, яке охопило значні кола закарпатської громадськості після вступу на територію краю Червоної армії. В жовтні 1944 року тут почали формуватися народні комітети, які здебільшого очолювали комуністи; вони швидко перебирали функції виконавчих органів влади, не допускаючи відродження державних органів Чехословаччини.

Емігрантський уряд Е. Бенеша виявився безсилим зупинити процес виходу регіону зі складу республіки, хоча й намагався це зробити: 27 жовтня 1944 року до Хуста прибула делегація на чолі з міністром економічної реконструкції Ф. Немецем і дивізійним генералом А. Гассалом-Нижборським, політичним радником був офіцер-політпрацівник 3-ї окремої Чехословацької бригади Червоної армії, комуніст І. Турянця. Але вже 3 листопада під час зустрічі чехословацької делегації з командуючим 4-м Українським фронтом генералом армії І. Петровим той позначив на карті точну демаркаційну лінію, що мала розмежувати гірську південно-східну територію Закарпаття, нібито передану в управління Ф. Немеца, й більш розвинену центральну частину регіону (разом з Ужгородом, Мукачевим і Береговим), що залишалася під повним контролем радянської військової адміністрації.

Негайно після звільнення від окупантів усієї території Закарпаття туди прибув лідер УРСР М. Хрущов з метою, як він писав у листі до Сталіна, «з'ясування настроїв місцевого населення щодо йо-

го ставлення до СРСР». Під Мукачевим у партизанському загоні Хрущов зустрівся з Туряницею і той повідомив керівнику Радянської України, що «підняти маси» в питанні про приєднання Закарпаття до СРСР не є проблемою: воно налаштоване позитивно, і треба лише одне — реалізувати ці настрої у відповідних петиціях та резолюціях. На зрозуміле занепокоєння й неодноразові дорікання емігрантського чехословацького уряду й особисто Е. Бенеша радянській стороні, що вона порушує двосторонні й міжнародні угоди та має намір односторонньо вирішити питання про Закарпаття, з Москви дедалі впевненіше лунало у відповідь: «Народний рух на Закарпатській Україні не є випадковим явищем, він має свої національні й історичні корені, в зв'язку з чим радянський уряд не може і не хоче його ігнорувати», «не може заборонити закарпатським українцям висловити свою волю».

26 листопада 1944 року в Мукачевому відбувся I з'їзд народних комітетів Закарпатської України за участю 663 делегатів. На ньому було ухвалено Маніфест, яким проголошувався вихід краю зі складу Чехословаччини та його возз'єднання з УРСР. Незабаром під Маніфестом підписалося майже 250 тис. дорослих закарпатців. Документ також містив звернення до Верховних Рад УРСР і СРСР з проханням включити Закарпаття до складу Радянської України. Делегати народних комітетів обрали Народну раду Закарпатської України із 17 осіб на чолі з І. Туряницею як єдиний тимчасовий орган законодавчої і виконавчої влади в регіоні. Голова Народної ради негайно направив Ф. Немецу листа з вимогою залишити територію краю разом з усім цивільним і військовим апаратом лондонського емігрантського уряду.

Прискоренню «радянізації» Закарпаття сприяло, звичайно, перебування Червоної армії на території не лише краю, а й суміжних держав — Польщі, Чехословаччини й Угорщини, а також та обставина, що глави урядів Великої Британії та США вважали проблему державно-правового статусу Карпатської України питанням двосторонніх радянсько-чехословацьких відносин. 5 грудня 1944 року Народна рада Закарпатської України надіслала Е. Бенешу телеграму з вимогою негайно дати вказівку чехословацькій делегації «залишити межі Закарпатської України» й на підтвердження видала два декрети. Першим було проголошено ліквідацію прав Чехословацької та Угорської держав на територію Закарпаття [20], а в другому народним комітетам заборонялося мати зв'язки з місією Немеца.

Таким чином, «кремлівський горець» залишав союзникові — президенту Чехословаччини, визнаному всіма представниками країн в ООН, лише один вибір: юридично оформити приєднання Закарпаття до СРСР, що вже фактично відбулося. Природно, що Е. Бенеш прагнув відтягнути цю «операцію» на повоєнний період і цілком відвер-

то написав Сталіну, що хотів би «мати можливість обговорити це питання з нашими діячами в Празі». Проте надії президента ЧСР отримати підтримку з боку політичної еліти в столиці своєї країни не справдилися: вже в лютому 1945 року на конференції впливової Компартії Чехословаччини в Кошіце один з її лідерів Г. Гусак заявив від імені всієї партії: «Карпатські українці вирішили приєднатися до СРСР, возз'єднатися зі своїм рідним народом. Ми цілком поважаємо це рішення і по-справжньому, по-братерськи бажаємо реалізації усіх їхніх національних ідеалів».

Готуючи Закарпатську Україну до офіційного включення до складу СРСР, органи держбезпеки останнього «зачистили» її від осіб, які заплямували себе співробітництвом з угорським окупаційним режимом або виступали проти радянської влади. Проте з особливою ретельністю вишукувалися не колабораціоністи, а «українські буржуазні націоналісти». Так, у травні 1945 року в Празі радянськими спецслужбами був затриманий экс-президент Карпатської України А. Волошин, який помер у Бутирській в'язниці 19 липня 1945 року. А 25 делегатів I з'їзду народних комітетів Закарпатської України були заарештовані за «антирадянську діяльність».

За таких умов у Москві розпочалися радянсько-чехословацькі переговори, що мали оформити зміну державної належності Закарпаття, і хоча мова йшла про входження краю до складу УРСР, ані закарпатська, ані українська делегації участі в цих переговорах не брали. Переговорний процес завершився підписанням 29 червня 1945 року В. Молотовим (від СРСР) та прем'єр-міністром уряду Національного фронту чехів і словаків З. Фірлінгером і словацьким юристом-комуністом В. Клементісом (від ЧСР) договору про вихід Закарпатської України зі складу Чехословаччини та її возз'єднання з УРСР і протоколу до нього. Хоча договір було укладено російською, українською та словацькою мовами, підпису представників «суверенної» УРСР під ним не було.

Згідно з договором кордон між СРСР і Чехословаччиною визначався лінією розмежування між Словаччиною та Підкарпатською Руссю станом на 29 вересня 1938 року, тобто на час укладення Мюнхенської угоди. Таким чином, у складі ЧСР залишилася частина етнічних українських земель (Пряшівський край Словаччини), яка опинилася в її складі ще згідно з Сен-Жерменським договором 1919 року. 22 листопада 1945 року Московський договір було ратифіковано Тимчасовими національними зборами Чехословацької Республіки, а 27 листопада — Президією Верховної Ради СРСР. А 22 січня 1946 року в складі Радянської України з'явилася нова Закарпатська область площею 12,9 тис. км² і з населенням 0,9 млн осіб. На цьому остаточне форму-

вання південно-західного державного кордону України завершилося, загальна площа території УРСР сягнула 577 тис. км².

Восьмимільйонні жертви України під час Другої світової війни не залишалися непоміченими у світі. Так, американський тижневик «Saturday Evening Post» писав 27 січня 1945 року: «Вся ця титанічна боротьба,.. передусім є українською війною. І однією з найбільших жертв цієї республіки, яких навіть не можна виразити у звичайних поняттях, є її втрати в людях... Жодній іншій європейській країні не було заподіяно глибших ран і її містах, сільському господарстві, населенні». Проте територіальна Соборність України (щоправда, без окремих етнічно українських районів Польщі, Словаччини й Румунії) була загалом реалізована радянською імперією виключно у власних інтересах — не в останню чергу, щоб узяти під контроль усі українські землі й таким чином ліквідувати можливість виникнення будь-де нового осередку незалежної Української держави.

Література

1. Боечко В. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан / Василь Боечко, Оксана Ганжа, Борис Захарчук. — К.: Основи, 1994. — 168 с.
2. Оглашению подлежит: СССР — Германия. 1939–1941: Документы и материалы / сост. Фельштинский Ю.Г. — М.: Московский рабочий, 1991. — 367 с.
3. Правда. — 1939, 1 сентября.
4. Осьмачко С.Г. Красная Армия в локальных войнах и военных конфликтах (1929–1941 гг.): боевой опыт и военная политика: монография / Сергей Григорьевич Осьмачко. — Ярославль: Ярославльский зенитный ракетный институт противовоздушной обороны, 1999. — 221 с.
5. Городецкий Г. Роковой самообман: Сталин и нападение Германии на Советский Союз / Габриэль Городецкий; пер. с англ. Л.Ю. Столяровой — М.: «Российская политическая энциклопедия», 2001. — 384 с.
6. Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР (1938–1961 гг.). — М.: Известия, 1961. — 976 с.
7. Документы и материалы по истории советско-польских отношений. Т. VII. 1939–1943 гг. — М.: Наука, 1973. — 510 с.
8. Documents on Polish-Soviet Relations. 1939–1945. In 2 vol. — Vol. 1. — 1939–1943. — London—Melbourne—Toronto: Heinemann, 1961. — 625 p.
9. Документы внешней политики. 1940 — 22 июня 1941. — Т. XXIII: В 2 кн. Кн. 1: 1 января 1940 года — 31 октября 1941 года. — М.: Русский Архив: Великая Отечественная, 1995. — 886 с.
10. Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной войны. Документы и материалы. В 3 т. Т.1 (22 июня 1941 г. — 31 декабря 1943 г.). — М.: ОГИЗ, 1944. — 698 с.
11. Известия. — 1943, 2 марта.
12. Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers: The Conferences at Cairo and Tehran. 1943. — Washington: US Government Printing Office, 1961. — 932 p.
13. Шаповал Ю. Польський шпигун Хрущовський... / Юрій Шаповал // День. — 2004, 17 квітня.

14. *Зашкільняк Л.О.* Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів / Леонід Опанасович Зашкільняк, Микола Григорович Крикун. — Л.: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. — 752 с.
15. *Макарчук В.С.* Міжнародно-правове визнання державного кордону між Україною і Польщею (1939–1945 рр.). Монографія / Володимир Степанович Макарчук. — К.: Атіка, 2004. — 348 с.
16. Конференция руководителей трёх союзных держав — Советского Союза, Соединённых Штатов Америки и Великобритании в Крыму. — М.: Госполитиздат, 1945. — 19 с.
17. Советско-чехословацкие отношения во время Великой Отечественной войны 1941–1945 гг.: документы и материалы / Министерство иностранных дел СССР; редкол. Я. Влчек [и др.]. — М.: Политиздат, 1960. — 291 с.
18. *Симоненко Р.* Міжнародне утворення України / Рем Симоненко // Політика і час. — 1995. — № 12. — С. 57–68.
19. *Kaplan K.* Pravda o Československu: 1945–1948 / Karel Kaplan. — Praha: Panorama, 1990. — 245 s.
20. Вісник Народної Ради Закарпатської України. — 1944, 5 грудня.

Анотація. В статті висвітлюються суперечливі міжнародно-політичні обставини входження західноукраїнських земель до складу СРСР і УРСР у контексті проблеми соборності України; окремої уваги надано аналізу драматичних процесів договірного оформлення української ділянки державного кордону між СРСР і Польщею та Чехословаччиною на завершальному етапі Другої світової війни, а також з'ясовується їхній вплив на національну пам'ять українського народу.

Ключові слова: анексія, антигітлерівська коаліція, державний кордон, договір, переговори.

Аннотация. В статье освещаются противоречивые международно-политические обстоятельства вхождения западноукраинских земель в состав СССР и УССР в контексте проблемы соборности Украины; отдельное внимание уделено анализу драматических процессов договорного оформления украинского участка государственной границы между СССР, Польшей и Чехословакией на завершающем этапе Второй мировой войны, а также выясняется их влияние на национальную память украинского народа.

Ключевые слова: аннексия, антигитлеровская коалиция, государственная граница, договор, переговоры.

Volodymyr HOLOVCHENKO,

*Phd in Political science, Professor of the Institute
of International Relations of the Taras Shevchenko National University*

PROBLEM OF UKRAINIAN UNITY IN THE CONTEXT OF WORLD WAR II

The article spotlights contradictory international and political circumstances of entering Western-Ukrainian lands in the USSR and the USSR in the context of Ukraine's conciliarism problem; special attention is paid to the analysis of dramatic processes of treaties' formation of the Ukrainian part of the Soviet-Polish and Soviet-Czechoslovak state borders at the end of WWII, special attention is paid to their influence on national memory of Ukrainian people.

Due to a number of international treaties of the Versailles system, that became the foundations of international relations, and the failure of the National Revolution 1917–1920 Ukrainians found themselves divided between four states: USSR, Poland, Romania and Czechoslovakia. In the worst situation found themselves Ukrainian population on Soviet territory, as the geopolitical strategy of the Bolshevik dictatorship after the defeat of Ukrainian National Republic was based precisely on the fact that as far as possible to minimize the Ukrainian SSR area to minimize population, ethnically belonged or tended to Ukraine. With the approach of great European war, caused by Nazi Germany' revenge that threatened escalation in the World, Ukrainian question, how many times in the past, again found itself on the agenda of international politics.

Decisions of the Yalta Conference 1945 meant the complete victory of Stalin's diplomacy and became an important part of the Kremlin implementing plans to expand the influence of the Soviet Union in Europe. Britain and the United States, in fact, agreed that Poland will remain in the orbit of the Soviet Union as a guarantor of «protective Wall» against traditional German aggression eastward. But the territorial unity of Ukraine (although without the specific ethnic Ukrainian areas of Poland, Slovakia and Romania) was implemented in general by the Soviet empire in its own interests — not least to take control of all Ukrainian lands and thus eliminate the possibility of any new cell of independent Ukrainian state.

ХТО НЕ РИЗИКУЄ – ТОЙ НЕ ДИВУЄ СВІТ (Штрихи до політичного портрету Уїнстона Черчілля)

Уїнстон Черчілль (1941 рік)

Цивілізаційна історія завжди розвивається бурхливо, а її творці — неординарні особистості. А особистість, як зазначає український академік Сергій Пирожков, «народжується і творить у лоні національної культури, але колективні утворення людського духу не існують окремо від живих людських індивідуальностей, вони живуть в них і реалізуються серед них... В емпіричному світі, а відповідно і в політиці, є тільки один суб'єкт — людина» [7].

Уїнстон Черчілль володів чуттям історичного плину, розумів механізми розвитку та занепаду держав, вмів проаналізувати складові політики різних країн і їхні приховані інтереси. Аристократ сер Уїнстон Леонард Спенсер-Черчілль і водночас політик, який не хехтував чорною, рутинною роботою, вивчаючи і аналізуючи brutальні, а часом і безчесні політичні технології, був з тих, хто не боявся їх застосовувати в ім'я впровадження та захисту англійських інтересів. Часом, не зовсім справедливих, не кажучи вже про їхню політичну коректність. Не приховуючи своїх глибоких антипатій і неприязні до марксистської ідеології, він все ж був здатний розуміти трагічний стан значної частини людства, особливо в роки війни.

Політична діяльність одного з найвпливовіших політиків ХХ століття Уїнстона Черчілля припадає на короткий (з огляду історії), але дуже бурхливий і насичений досягненнями, подіями світового значення час. Півжиття він воював зі зброєю в руках, іншу половину — виступав з полум'яними промовама у британському пар-

Уінстон Спенсер Черчілль, військовий кореспондент, у Блумфонтейні, ПАР

ламенті. Але завжди залишався яскравим політиком, домінантною особистістю, яка активно впроваджувала власні погляди і прагнення, вибудовуючи останні барикади захисту вже досить пристаркуватої, але ще впливової англійської імперії.

У своєму літописі про витоки і початок Другої світової війни Черчілль показав себе не тільки як глибокий аналітик, але й як талановитий історик. Панорама подій, які він описував досить широка: від нерозсудливості переможців Першої світової війни до найбільших битв другого всесвітнього зіткнення. Автор висловлює свою думку і знаходить щось нове з тих питань, про які написано безліч книг: війна в Іспанії, її падіння, мюнхенська змова, битва за Францію, операція «Морський лев», Молотов у Берліні, план «Барбаросса»... Це погляд на події не професійного історика, а людини, яка була серед

тих, хто особливо активно творив історію, впливаючи своєю особистістю на більшість з цих процесів. Не міг він бути осторонь історичних подій, бо все робив з відвагою, яка була притаманна усім його предкам — герцогам Мальборо. Черчілль не зупинявся ні перед чим, якщо поставив перед собою мету — мав її досягти. При цьому часом усе ставив на кін, але хто не ризикує — той не дивує світ. Так можна визначити і його життєве кредо.

Звернемося до кар'єрної біографії нашого героя. У 1895 р. Уінстон закінчив елітний військовий навчальний заклад у званні лейтенанта. Його призначили у престижний четвертий гусарський полк. Того ж року почалася й журналістська кар'єра Черчілля. У свою відпустку, надану йому на п'ять місяців, молодий чоловік поїхав на Кубу, де іспанський маршал Кампо боровся з повстанням місцевого населення. Тут він уперше довідався, що таке справжня війна та справжній ризик, уперше закурив сигару й посмакував коньяк. І ризик, і сигари, і коньяк будуть відтепер супроводжувати його все життя.

З Куби Черчілль привіз п'ять статей про війну, які було надруковано в газеті «Дейлі телеграф» і викликали жвавий інтерес у суспільстві. Потім зі своїм полком Черчілль брав участь у придушенні заколотів в Індії, про що також писав репортажі. Пізніше воював у Судані — уже як професійний військовий кореспондент.

Після закінчення суданської кампанії, у березні 1899 року, Черчілль вийшов у відставку. Однак у тому ж році він вирушив на англо-бурську війну як журналіст «Морнінг Пост». Репортажі про те, як він воював, потрапив у полон і втік із табору для військовополонених, зробили Черчілля на Батьківщині справжнім героєм.

Після повернення з Африки Черчілль зробив другу спробу отримати депутатський мандат. Перебуваючи в центрі загальної уваги завдяки своїм пригодам у Південній Африці, він зумів направити у потрібний напрям свою популярність, отримавши врешті місце в парламенті. Всі наступні 64 роки Черчілль буде депутатом, за винятком дворічної перерви на початку 1920-х років. Але і під час цієї вимушеної паузи він все ж не був осторонь великої політики.

Згодом він зібрав свої військові кореспонденції і видав окремою книгою, яка вийшла накладом у вісім з половиною тисяч примірників. Гонорар за книгу становив 300 фунтів, що в двадцять разів перевищувало його тодішню місячну платню в армії. Черчілль привернув до себе увагу британців як перспективний публіцист. Свою роль у популярності книги і газетних публікацій відіграло й прізвище. Багато хто пам'ятав його батька — відомого політика.

До речі закінчилася політична кар'єра лорда Рандолфа Черчілля (батька нашого героя) у 37-річному віці; у нього залишалися ще при-

хильники і ті, хто захоплювався ним, але його вплив на свою партію і уряд втратив силу. Через вісім років, у січні 1895 року, він помер, страждаючи від психічного захворювання, — людина, високообдарована в багатьох аспектах, особливо в ораторському мистецтві, непостійна у своїх захопленнях, ексцентрична, що володіла неймовірно розвиненим почуттям самовпевненості, зверхності та почуттям агресивності.

Незважаючи на те, що його відхід позначився на його колишніх прихильниках по партії, вони швидко впоралися з почуттям втрати. Однак була одна людина, яка бачила у Рандолфі Черчіллі свого кумира, яка поклонялась йому і готова була присвятити все своє життя відновленню його доброго імені і його пам'яті; цією людиною був син Уінстон, якому в рік смерті батька виповнилося двадцять років [15].

Цікаво, що Черчілль першим використав у своєму виступі перед журналістами (12 лютого 1946) неависний газетярською братією вираз — «no comments» (без коментарів). Він тривалий час займався журналістикою, припинивши писати регулярні статті лише в 1938 році.

Прагнення до перемоги і до влади завжди було виразною рисою Уінстона Черчілля як політика. Недарма його знаменитий знак — підняті вказівний і середній пальці, що утворюють літеру V, означали «victory» — «перемога». Цим знаком Черчілль часто вітав своїх прихильників, а пізніше, в роки Другої світової війни, закликав використовувати його як символ перемоги над Німеччиною.

Незважаючи на своє аристократичне походження, від батьків Черчілль отримав невелику спадщину і практично все життя йому бракувало коштів, щоб забезпечити собі комфортні умови, до яких звик з дитинства. Деякі з його історичних творів, перш за все «Історія англомовних народів», були написані якраз із метою поліпшення фінансового становища.

Репутація Уінстона Черчілля не тільки як великого політика, а й знаного письменника склалася завдяки шеститомнику під назвою «Світова криза» (1923–1931), де він глибоко проаналізував наслідки Першої світової війни. В наступному шеститомнику «Мемуари. Друга світова війна» (1948–1953), а також уже згадувана «Історія англомовних народів» у чотирьох томах (розпочата в 1930-х роках, завершена в 1958 році), що посіла одне з провідних місць в його літературному набутку. Ці книги є одними з найбільших праць з історії, які будь-коли публікували.

Перебуваючи після закінчення Другої світової війни поза урядом, Уінстон Черчілль пише багато статей, їздить країною та світом, виступає перед різними аудиторіями. Було очевидно, що у нього ще достатньо сил і здоров'я для перебування в активній політиці. Крім публічної діяльності, Черчілль займався малюванням і навіть організував кілька виставок своїх картин, які він написав під псевдонімом Шарль

Морен. Одну зі своїх картин він подарував президенту Рузвельту під час Тегеранської конференції (25 квітня 2008 року ця картина була продана на аукціоні в Нью-Йорку за 420 тисяч доларів). У 1948 році екс-прем'єра обрали почесним членом Академії мистецтв. Також він займався сільським господарством і кінними перегонами, хоча і не дуже вдало — його коні ніколи не посідали перших місць [10].

У 1953 році Уїнстону Черчіллю за його літературні твори і в першу чергу за мемуари про Другу світову війну було присуджено Нобелівську премію в галузі літератури за «високу майстерність творів історичного та біографічного характеру, а також за блискуче ораторське мистецтво, за допомогою якого він відстоював вищі людські цінності». Як зауважив у своїй промові член Шведської академії П.С. Сіверц, «Політичні та літературні досягнення Черчілля настільки великі, що його можна порівняти як з Цезарем, так і з Цицероном» [1]. Цікаво, що на розгляд Нобелівського комітету були представлені дві кандидатури — Черчілля та Ернеста Хемінгуей. Хемінгуей отримав свою премію роком пізніше. Щоправда, деякі історики стверджують, що Черчілль хотів би отримати Нобелівську премію миру, однак цього йому так і не вдалося [13].

Принагідно варто нагадати вислів відомого письменника Артура Конан Дойля: «Уїнстон Черчілль володіє кращим стилем у прозі, ніж будь-хто із сучасників» [13, 178].

В авторській передмові до книги «Друга світова війна» Уїнстон Черчілль відверто констатує: «Майже усю свою одіозну роботу я виконував диктуючи секретарям меморандуми, директиви, особливі телеграми, пам'ятні записки, складені мною за той час, коли я був прем'єр-міністром, що налічують загалом понад мільйон слів... Я маю сумнів, що де-небудь чи коли-небудь існуватиме інший схожий літопис повсякчасного керівництва війною і державними справами. Я не називаю її історією: це завдання іншого покоління. Але я впевнено можу стверджувати, що це внесок в історію, що матиме колись відгук у майбутньому» [1].

Три складові визначили та формували його долю: журналістика, політика і, як не прикро, війна.

У 1907 році Черчілль вперше увійшов в уряд як міністр торгівлі. Разом з Ллойд Джорджем, який став міністром фінансів, він активно зайнявся соціальними реформами. Зокрема, саме Черчіллю належить ініціатива у створенні бірж праці, які допомогли знизити показники безробіття. Два роки по тому він очолив міністерство внутрішніх справ. До того часу його друг Ллойд Джордж зауважив: «Черчілль не ліберал. Він не сприймає ліберальних поглядів». Але ця обставина не заважала Черчіллю залишатися в рядах ліберальної партії ще понад 10 років.

Черчілль, спостерігаючи за англо-німецькою торговельною конкуренцією і за накопиченням військово-морської зброї, дійшов висновку, що війна між Англією і Німеччиною неминуча. Тому він домігся в 1911 році посади військово-морського міністра, справедливо вважаючи, що головною силою Британської імперії у війні стане її флот. Черчіллю вдалося перевести флот з вугілля на нафту (головний вид палива). Це підвищило швидкість і дальність плавання кораблів. Черчілль також домігся оснащення дредноутів зброєю більш великого калібру. З початком Першої світової війни він наполягав на тому, що головною метою союзників має стати оволодіння протоками до Чорного моря. Однак розпочата з ініціативи Черчілля англо-французькими військами і флотом Дарданелльська операція закінчилася в 1915 році невдачею. Черчіллю довелося залишити крісло військово-морського міністра. Він отримав символічну посаду міністра без портфеля, яка його звичайно ж не влаштувала. Тому наприкінці 1915 року він полишив урядову посаду і у чині майора відправився на фронт командувати батальйоном.

На початку 1920-х років Черчілль знову повернувся до лав консервативної партії. На виборах 1922 року балотувався як незалежний депутат і програв. Дворічну перерву у політичній діяльності Черчілль використав для занять живописом (тут він зовсім не був дилетантом, його експозиції кілька разів мали успіх у Парижі). Результати виборів 1924 були для Черчілля досить успішними. Він повернувся до парламенту, у 1924–1929 роках був міністром фінансів, а зі складу кабінету вийшов через суттєві розбіжності з тогочасним прем'єр-міністром Болдуїном.

Нову перерву в політичній діяльності Черчілль використовує не тільки для створення життєпису першого герцога Мальборо і багатотомної «Історії народів». Відставний міністр, який блискуче розумівся на європейських політичних тенденціях, робив усе, щоб привернути увагу британської та світової громадськості до подій у Німеччині, де до влади рвалася люмпенізована націонал-соціалістична партія. Після приходу Гітлера до влади, Черчілль не без підстави вважав, що той не тільки поховає Версальську систему, але і спробує досягти світового панування.

Черчілль вимагав всебічного нарощування та якісного вдосконалення британської авіації, оскільки був упевнений, що результат війни формуватиме якраз війна у повітрі. Був рішучим противником політики «умиротворення» Німеччини, яку проводив його однопартієць прем'єр-міністр Невіл Чемберлен. На початку Другої світової війни він посів пост військово-морського міністра. Після початку німецького наступу у Франції Черчілль 10 травня 1940 був призначений прем'єр-міністром. Після розгрому Франції Черчілль

не обіцяв своєму народу нічого, крім «поту, крові і сліз». Прем'єр заявив: «Ми підемо до кінця... І навіть якщо, хоча я ні хвилини в це не вірю, якщо наш острів або значна його частина будуть підкорені, наша імперія за морями, огорожена і захищена британським флотом, продовжить боротьбу доти, поки Новий Світ з усією своєю безмежною міццю не виступить на захист і порятунок Старого Світу». Він мобілізував всі сили нації на боротьбу з можливим німецьким вторгненням на Британські острови і категорично відкинув ідею миру з Німеччиною.

«Зоряним» часом Черчілля був період Другої світової війни. Він поєднував цілеспрямованість, рішучість, уміння змусити підлеглих працювати з повною віддачею та впертістю.

Уінстон Черчілль був тією людиною, якій вдалося провести Великобританію через Другу світову війну і досягти перемоги. При цьому війна з Німеччиною торкнулася Англії в найменшій мірі. Німецьким військам так і не вдалося перетнути Ла-Манш, англійцям довелося пережити лише жахи гітлерівських бомбардувань і знати втрат під час морських боїв.

Велику роль у готовності англійців боротися з нацистською Німеччиною відігравали численні радіовиступи Черчілля, його чесні і відверті звернення до нації. Уже в першому виступі він сказав: «Ми повинні захистити наш острів за будь-яких умов, будемо битися на наших берегах і пляжах, на наших аеродромах, на полях і вулицях міст. Ми будемо битися на пагорбах, і ніколи не здаватися». Прем'єр-міністр закликав співвітчизників: «Цілком присвячимо себе виконанню наших безпосередніх обов'язків і триматимемося так, щоб і через тисячу років існування Британської Співдружності люди змогли сказати, що кращий час був саме тепер!».

Виступаючи 13 травня 1940 він наголосив: «Палата громад вітає утворення уряду, який уособлює єдине і непохитне рішення нації вести війну з Німеччиною до переможного кінця.

Нам випало суворе випробування. Перед нами багато довгих місяців боротьби і страждань. Ви мене запитаете, який же наш політичний курс? Я відповім: вести війну на морі, суші і в повітрі, з усією міццю й силою, яку дає нам Бог; вести війну проти жакливого тиранії, яка перевершує будь-який людський злочин. Ось наш курс. Ви запитаете, яка наша мета? Я можу відповісти одним словом: перемога, перемога будь-якою ціною, перемога, незважаючи на весь жах, перемога, яким би довгим і важким не був шлях; бо без перемоги не буде життя. Це важливо усвідомити: якщо не виживе Британська імперія, то не виживе все те, за що ми боролися, не виживе ніщо з того, за що людство бореться протягом багатьох століть. Але я беруся за це завдання з енергією і надією. Впевнений,

що нашій справі не судилося зазнати невдачі. І в цей момент відчуваю себе вправі наполягати на загальній підтримці, і закликаю: „Йдемо вперед єдиною силою!“. Ці слова ніби перекликаються, коли Україна зіткнулася із агресивними намірами теперішнього президента Росії Володимира Путіна.

Битва за Британію представляла собою найбільшу в історії людства військово-повітряну операцію. Відповідно до планованого вторгнення Німеччини на острів німецька авіація атакувала підрозділи англійської берегової оборони, радарні станції та морські порти. 24 серпня 1940 року основний напрямок ударів було перенесено в глиб країни: німці намагалися знищити британські ВВС, розбомбивши аеродроми і авіазаводи, а також знищивши значну частину літаків в ангарах. Коли цей план не спрацював, німці перейшли до нічних бомбардувань Лондона. Зрештою їм довелося припинити повітряні атаки через величезні втрати: за весь час битви за Британію — з серпня по жовтень 1940 року — німецька армія втратила майже 3000 літаків, у той час як британські ВПС — менше тисячі.

Значну роль в успіху британської оборони зіграло використання радарів для виявлення літаків ворога. Це була перша військова невдача Гітлера, і, здобувши перемогу в битві за Британію, англійці усунули небезпеку німецького вторгнення на острів.

Одним із багатьох факторів, що спричинили поразку Німеччини у Другій світовій війні Черчілль називав битву за Велику Британію. У своїх мемуарах він згодом писав: «До кінця жовтня (1940 року) ворог був змушений припинити свою спробу розбомбити нас посеред білого дня. Битву за Велику Британію було виграно. Фашисти втратили принаймні 2375 літаків. До цієї цифри німецьких втрат не входять літаки, що зникли безвісти або повернулися на свою базу з ушкодженнями.

Ми за цей час втратили 375 пілотів.

Тоді Гітлер оголосив, що він «зітре британські міста з лиця землі». Ніч за нічю він винищував жінок і дітей.

У перший тиждень вересня було вбито й поранено 6000 людей. До кінця жовтня кількість убитих сягнула 14 000 осіб, а важко поранених — 20 000. Три чверті з них постраждали в Лондоні. Майже всі — мирні жителі».

«Ці жорстокі, безглузді масові бомбардування Лондона, звісно, є частиною гітлерівського плану вторгнення, — сказав Черчілль 11 вересня 1940 року. — Вбивством великої кількості цивільного населення, жінок і дітей, він сподівається тероризувати і залякати жителів цього великого міста, перетворити їх на тягар і джерело неспокою для уряду і цим відвернути нашу увагу від підготовлюваного наступу. Погано ж він знає дух британського народу і силу характеру лон-

донців, які цінують свободу набагато вище за життя. Насправді він запалив у британських серцях, тут і в усьому світі вогонь, який горітиме довго після того, як усі сліди пожежі, запаленої ним у Лондоні, будуть ліквідовані».

Незважаючи на хаос і безліч смертей, заводи продовжували працювати, робітники йшли на фабрики повз зруйновані будівлі. Зв'язок і транспорт продовжували функціонувати.

Черчілль передбачав, що ролі переміняться і Німеччина відчує всю силу британської відплати. Жодної секунди він не сумнівався у перемозі над фашизмом.

«Якщо фашистські легіони стоятимуть на березі Чорного, або навіть Каспійського моря, якщо Гітлер опинеться біля самих воріт Індії, йому це не допоможе, бо в цей час у самій Німеччині весь економічний і науковий апарат німецької військової машини перетворюється на прах».

Час підтвердив правдивість цих слів. Виголошуючи промову, Черчілль одного разу зазначив: «Людство ніколи ще не було в такому становищі. Не досягнувши високого рівня чеснот і не користуючись досвідом більш мудрого керівництва, люди вперше отримали в руки такі знаряддя, за допомогою яких вони без промаху можуть знищити все людство. Таким є досягнення всієї їхньої славної історії, усїєї славної праці попередніх поколінь. І люди добре зроблять, якщо зупиняться і задумуються над своєю новою відповідальністю. Смерть стоїть напоготові, слухняна, терпляча, готова служити, готова змести всі народи „en masse”, готова, якщо це буде потрібно, стерти в порошок, без будь-якої надії на відродження, все, що залишиться від цивілізації. Вона чекає тільки команди. Вона чекає цього слова від крихкої, переляканої істоти, яка вже давно служить їй жертвою і яка тепер один-єдиний раз стала її повелителем».

Напередодні нападу фашистської Німеччини на Радянський Союз попри дуже складні і невизначені відносини між Великобританією і СРСР, коли Європа уже охоплена полум'ям Другої світової війни Черчілль застерігає керівників СРСР в їхній недалекоглядній політиці і глибокому нерозумінні глобальних німецьких намірів:

«Прем'єр-міністр — Сталіну, 25 червня 1940.

Зараз, коли обличчя Європи змінюється з кожною годиною, хочу скористатися нагодою — прийняттям Вами нового посла Його величності, щоб просити останнього передати Вам від мене це послання.

Наші країни географічно знаходяться на протилежних кінцях Європи, а з точки зору форм їх правління вони, можна сказати, виступають за абсолютно різні системи політичного мислення. Але я впевнений, що ці факти не повинні завадити тому, щоб відносини

між нашими двома країнами в міжнародній сфері були гармонійними і взаємно вигідними.

У минулому, — по суті справи в недавньому минулому, — нашим відносинам, потрібно зізнатися, заважали взаємні підозри; а в серпні минулого року Радянський уряд вирішив, що інтереси Радянського Союзу вимагають розриву переговорів з нами і встановлення близьких відносин з Німеччиною. Таким чином, Німеччина стала Вашим другом майже в той момент, коли вона стала нашим ворогом.

Але з тих пір з'явився новий фактор, який, наважуюся думати, робить бажаним для обох наших країн відновлення нашого колишнього контакту з тим, щоб за необхідності ми могли консультуватися один з одним з тих європейських справ, які неминуче повинні цікавити нас обох, нині проблема, яка стоїть перед усією Європою, включно і перед нашими країнами, полягає в такому: як будуть держави і народи Європи реагувати на перспективу встановлення німецької гегемонії над континентом.

Той факт, що обидві наші країни знаходяться не в самій Європі, а на її периферії, ставить їх в особливе становище. Ми більшою мірою, ніж інші країни, розташовані не настільки вдало, здатні чинити опір гегемонії Німеччини, і англійський уряд, як Вам відомо, безумовно, має намір використовувати з цією метою своє географічне положення і свої величезні ресурси.

По суті політика Великобританії зосереджена на двох завданнях: по-перше, врятуватися самій від німецького панування, яке хоче нав'язати нацистський уряд, і, по-друге, звільнити всю решту Європи від панування, яке зараз встановлює над нею Німеччина.

Тільки сам Радянський Союз може розмірковувати про те, чи загрожує її інтересам нинішня претензія Німеччини на гегемонію в Європі, і якщо так, то яким чином ці інтереси зможуть бути найкращим чином захищені. Але я вважаю, що криза, пережита нині Європою, а по суті, і всім світом, настільки серйозна, що я маю право відверто викласти Вам обстановку, як її уявляє англійський уряд. Я сподіваюся, що це забезпечить такий стан, де при будь-якому обговоренні, яке Радянський уряд може мати з сером С. Кріпсом, у вас не буде залишатися жодних неясностей щодо політики уряду його величності або його готовності всебічно обговорити з Радянським урядом будь-яку з величезних проблем, що виникли у зв'язку з нинішньою спробою Німеччини проводити в Європі послідовними етапами методичну політику завоювання та поглинання» [1, 12, 15].

Відповіді до Лондону, звичайно, не надійшло. Та Черчилль і не чекав на неї. Сер Стаффорд Кріппс мав офіційну холодну протоколь-

ну бесіду зі всевладним керманічем СРСР. Проте час невблаганно вів світ до війни Німеччини і СРСР. І Черчілль як далекоглядний політик, маючи під рукою дані англійської, і не тільки, а також інших розвідок чудово знав, що тут тільки питання часу — кількох місяців чи одного року.

Під час свого історичного приїзду до Москви в серпні 1942 року прем'єр-міністр Великої Британії Уїнстон Черчілль заявив: «Ми сповнені рішучості продовжувати боротьбу пліч-о-пліч, хоч би які страждання, які труднощі на нас чекали, продовжувати боротьбу пліч-о-пліч, як товариші і брати, допоки останні залишки гітлерівського режиму не будуть перетворені на прах, залишившись у пам'яті прикладом і попередженням для майбутніх поколінь».

Вислови Черчілля своєрідні, довгий час їх обминали радянські історики і дослідники історії Другої світової війни. За його твердженням, «фашизм був тінню або потворним дітищем комунізму». Мовляв, під приводом порятунку від більшовизму, народилися диктаторські режими Гітлера і Муссоліні. З часового плину, зараз думки Черчілля актуально перегукуються з філософськими узагальненнями сучасних українських учених М. Михальченка і В. Андрущенка: «Марксизм, ленінізм, сталінізм і таке інше — все це волюнтаристські намагання обдурити історичний процес, швидко вийти вперед заради та в ім'я благої мети, але... благими намірами вимощена дорога в пекло» [6, 284].

Гортаючи нині числа тижневика «Британський союзник» (БС), мимоволі потрапляєш у вир світової воєнної катастрофи.

Видавець «БС» — Міністерство інформації Великої Британії. Редакція знаходилася поза досяжністю воєнних дій у радянському місті над Волгою Куйбишеві (нині Самара). Редагував газету пресагаше Британського посольства у СРСР. Перший номер датований 1942 роком. Газета декларувала: «Мета „Британського союзника” полягає в тому, аби щотижня давати народам Радянського Союзу фактичну інформацію про воєнні зусилля Британської Співдружності Народів».

Дивимося на один із зніmkів номеру від 4 жовтня 1942 року. На ньому бачимо постать упертого, рішучого, вольового, інтелігентного чоловіка. Знайома постава голови і дещо сутулі плечі, що характерно для тих, хто звик подовгу і зосереджено працювати за письмовим столом. Чоловік стоїть спиною до нас.

Офіцери на задньому плані ніби звільнили зручний для зйомки «п'ятачок». Дівчина, яка стоїть обличчям до нас, посміхається. Її тішить певна «постановочність» ситуації. Впадає у вічі жвавість розуму, розвинена міміка, тонкий світ її сприймання, одним словом,

Черчілль та його донька Мері
на військово-польових навчаннях у 1944 році
Churchill and his daughter Mary
during military exercises in 1944

— яскраво окреслена індивідуальність без найменшого артистичного награвання.

Чому так докладно йдеться про цю красиву англійку, зрозуміло: старший капрал Допоміжних територіальних військ, вона ж — Мері — донька прем'єр-міністра.

І зустріч на кораблі, що йде через Атлантику, не випадкова. Потрапила Мері в цей неординарний рейс, як ми сьогодні сказали б, «по благу». Ну не міг батько-прем'єр не взяти з собою доньку-капрала! А якщо по суті — то шинель на Мері справжня, і вона справді служить у флоті Великої Британії, і час для країни, якою керував її вельми суворий батько [14, 7].

Істотну роль в успіху Британії зіграли також доброзичливі відносини Черчілля з

президентом США Франкліном Рузвельтом. Цікаво, що у листуванні з Рузвельтом британський прем'єр зазвичай підписувався як «ваш колишній військовий моряк». У кабінеті ж американського президента в Білому домі стояла дерев'яна фігурка Черчілля з величезною сигарою, до якої була пришпилена записка: «Не прибирати! Штраф — 250 доларів».

Вперше Черчілль зустрівся з Франкліном Рузвельтом в серпні 1941 року і подружився з ним. Як пізніше підрахував британський прем'єр, вони з Рузвельтом провели разом 120 днів на різного роду зустрічах і конференціях. Під час першої зустрічі вони підписали Атлантичну хартію, де проголосили, що союзні нації борються за справедливий та демократичний мир і не визнають територіальних змін у Європі, зроблених після початку Другої світової війни. Згодом для Радянського Союзу було зроблено виняток — Англія і США на конференціях в Ялті та в Потсдамі визнали анексію держав Прибалтики і територій України, Білорусії та Бессарабії, відторгнутих у Польщі та Румунії.

У 1963 році Конгрес США обрав Черчілля, другим після маркіза Лафайєта, почесним громадянином США.

Уінстон Черчілль увійшов в історію не лише як людина, яка очолювала одну з держав-переможниць під час Другої світової війни, але й як один із творців повоєнного облаштування світу.

Чимало ідей, закладених світовими лідерами на трьох конференціях — у 1943 році в Тегерані, у 1945 році в Ялті і під час роботи Потсдамської конференції, стали підґрунтям створення Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних інститутів. До речі, цікавим є те, що власне сама назва «Організація Об'єднаних Націй» запозичена з цитованої Черчіллем поетичної фрази Байрона, присвяченої антинаполеонівській коаліції: «Тут, де блиснув об'єднаних народів меч».

Дослідження буде не повним, без опису людських якостей Уінстона Черчілля. Активним дипломатичним гравцем він постає у нижченаведених документах.

«Як основа для обговорення на майбутній конференції глав трьох урядів, я склав проект декларації про німецьких військових злочинців.

Прем'єр-міністр — президентові Рузвельту
і прем'єру Сталіну
12 жовтня 1943 року

Чи не будете люб'язними розглянути питання про те, чи варто опублікувати за нашими трьома підписами щось схоже на нижченаведене:

1. Великобританія, Сполучені Штати і Радянський Союз (якщо інший порядок перерахування вважається більш відповідним, ми цілком готові бути останніми) отримали з різних джерел свідоства про звірства, вбивства та холоднокрівні масові страти, які вчиняються гітлерівськими збройними силами в багатьох країнах, захоплених ними, з яких тепер їх стрімко виганяють. Жорстокості нацистського панування не є новим фактом, і всі народи або території, що знаходяться в їх владі, страждали від такої форми терористичного правління. Нова ситуація полягає у тому, що багато з цих територій тепер звільняють армії держав-визволителів і що у своєму розпачі гітлерівці, які відступають, подвоюють свої звірства.

2. Відповідно до вищевикладеного три союзні держави, які виступають в інтересах тридцяти двох Об'єднаних Націй, роблять заяву і попередження своєю декларацією:

У момент надання будь-якого перемир'я будь-якому уряду, який може бути створено в Німеччині, всі німецькі офіцери, солдати і члени нацистської партії, які були відповідальні за вищезазначені звірства, вбивства та страти або добровільно взяли участь у них, будуть відіслані в країни, в яких були вчинені ними ці огидні дії, для того, щоб вони могли бути засуджені і покарані відповідно до законів цих

звільнених країн і вільних урядів, які будуть там створені. Списки буде складено з усіма можливими подробицями, отриманими від усіх цих країн, особливо з урахуванням окупованих частин Росії, Польщі та Чехословаччини, Югославії, Греції, Норвегії, Данії, Нідерландів, Бельгії, Люксембургу, Франції та Італії включно з о. Крит та іншими островами.

Таким чином, німці, які беруть участь у масових розстрілах італійських офіцерів або у стратах французьких, нідерландських, бельгійських і норвезьких заручників або критських селян, або ж ті, які брали участь у винищуванні народу Польщі, або у винищуванні населення на територіях Радянських Республік, які нині звільняються від ворога, повинні знати, що вони незалежно від витрат, будуть відправлені у місця, де ними було скоєно злочини, і будуть судимі на місці народами, над якими вони здійснювали насильства. Нехай ті, хто ще не забруднив свої руки, будуть попереджені, щоб не опинитися серед винних, бо три союзні держави знайдуть їх навіть на краю світу і видадуть їх обвинувачам для здійснення правосуддя.

Ця декларація не стосується питання про головних злочинців, дії яких не пов'язані з певним географічним місцем.

(Підписи) Рузвельт, Сталін, Черчілль» [11].

Його постать активного учасника Другої світової війни помітна й у ґрунтовному публіцистичному історичному дослідженні.

Завершуючи документальну оповідь про Другу світову війну, позиція його як політика, історика і журналіста акумулюється у виваженому резюме.

«У цьому томі, як і в попередніх, я розповів те, що знав і переживав, обіймаючи посаду прем'єр-міністра і міністра оборони Великобританії. Як і в попередніх томах, я керувався документами і промовама, складеними в дні важких випробувань, вважаючи, що це дасть більш точну картину подій того часу, ніж можуть дати будь-які думки, що прийшли в голову згодом. Первинний текст був закінчений майже два роки тому. З того часу інші обов'язки змусили мене обмежитися лише загальним наглядом за процесом перевірки фактів, викладених у цій книзі, і отриманням необхідної згоди на опублікування оригінальних документів.

Я назвав цей том «Тріумф і трагедія» тому, що повна перемога Великого союзу досі не принесла ще загального миру нашій охопленій тривогою земній кулі.

Уінстон С. Черчілль

Чартуелл,

Уестерхем,

Кент.

Знаменита трійка: Черчілль, Рузвельт, Сталін (1943 рік)
«Big Three» – Churchill, Roosevelt and Stalin. 1943

30 вересня 1953 року».

Цікаві роздуми політика світового значення щодо облаштування майбутньої Організації Об'єднаних Націй.

«Чи повинні радянські республіки бути членами міжнародної організації з правом голосу в Генеральній Асамблеї? Це питання обговорювалося в Думбартон-Оксі, але тепер він збирається запропонувати дещо інше. Радянська делегація була б задоволена, якби три або, принаймні, дві з радянських республік стали від початку заснування членами організації, а саме — Україна, Білорусь і Литва. Всі вони важливі, всі мали великі жертви у війні; вони першими зазнали вторгнення і сильно постраждали. Домініони Британської Співдружності націй наближалися до незалежності поступово і терпляче. Це було прикладом для Росії, і тому вони вирішили внести цю більш вузьку пропозицію. „Ми повністю згодні, — закінчив він, — з пропозицією президента про процедуру голосування і просимо, щоб три або принаймні дві з наших республік були членами-засновниками міжнародної організації”» [11].

Пішовши у відставку, экс-прем'єр продовжив активне політичне життя. Він засідав у Палаті громад, їздив з виступами усю країною.

Спостерігаючи за змінами, що відбуваються у світі, він зрозумів, що тепер загроза миру виходить від нового титана — СРСР. Цій темі була присвячена його так звана Фултонська промова, з якою він виступив у одноіменному місті США в 1946 р. Саме в ній Черчілль уперше вжив вираз «залізна завіса», що невдовзі прижив-

ся в усьому світі. Цю промову вважають імпульсом початку «холодної війни» між СРСР і капіталістичним світом.

5 березня 1946 в спортивному залі Вестмінстерського коледжу в Фултоні В. Черчілль виголосив свою промову, яка цілком справедливо вважається одним з найважливіших моментів початку «холодної війни». Вона стала широко відомою і транслювалася найбільшими радіокомпаніями США, її текст викладали багато газет Заходу. Але в періодичній пресі та наукових публікаціях у СРСР давалися лише окремі фрагменти з неї. Вперше російською мовою повний текст фултонської промови було опубліковано у першому номері журналу «Джерело» за 1998 рік. Тому для ознайомлення з нею широкої читацької аудиторії варто процитувати окремі уривки з неї.

«Отже, я визначив дві головні небезпеки, що загрожують сімейним осередкам людства. Я не говорив про бідність і нестатки, які найбільше турбують людей. Але якщо усунути небезпеку війни і тиранії, то, безсумнівно, наука та співпраця в найближчі кілька років, максимум кілька десятиліть принесуть світові, що пройшов жорстоку школу війни, зростання матеріального добробуту, небаченого в історії людства.

Я вже говорив про Храм Миру. Зводити цей Храм повинні працівники з усіх країн. Якщо двоє з цих будівельників особливо добре знають один одного і є друзями, якщо їхні родини перемішані і, цитуючи розумні слова, які попалися мені на очі позавчора, — „якщо у них є віра в мету один одного, надія на майбутнє один одного і поблажливість до недоліків один одного”, — то чому вони не можуть працювати разом в ім'я спільної мети як друзі і партнери? Чому вони не можуть спільно користуватися знаряддями праці і таким чином підвищити працездатність один одного? Вони не тільки можуть, а й повинні це робити, інакше Храм не буде зведено або він впаде, і ми будемо знову, вже втретє, вчитися в школі війни, яка буде незрівнянно більш жорстокою, ніж та, з якої ми щойно вийшли.

Можуть повернутися часи середньовіччя, і на блискучих крилах науки може повернутися кам'яний вік, і те, що зараз може пролитися на людство безмірними матеріальними благами, може призвести до його повного знищення. Тому я закликаю: будьте пильні. Якщо ми хочемо братського союзу, то давайте зробимо так, щоб ця велика справа стала відомою скрізь і зіграла свою роль в укріпленні основ суспільства. Краще попереджати хворобу, ніж лікувати її.

Я маю наголосити, що від Штеттіна на Балтиці до Трієста в Адріатиці на континент опустилася залізна завіса. По той бік завіси всі столиці древніх держав Центральної та Східної Європи — Варшава, Берлін, Прага, Будапешт, Бухарест, Софія. Всі ці відомі міста і їхнє населення опинилися в межах того, що я називаю ра-

дянською сферою, всі вони в тій чи іншій формі підпорядковуються не тільки радянському впливу, а й потужному контролю Москви.

Комуністичні партії, які були дуже нечисленні у всіх цих державах Східної Європи, мають виняткову силу, вони всюди прагнуть встановити тоталітарний контроль. Донині ці держави не мають справжньої демократії. Туреччина і Персія глибоко занепокоєні і стурбовані з приводу претензій, які до них пред'являють, і того тиску, якому вони піддаються з боку уряду Москви.

Я жenu від себе думку, що нова війна неминуча, тим більше у найближчому майбутньому. І саме тому, що я впевнений, що наші долі в наших руках і ми в силах врятувати майбутнє, я вважаю своїм обов'язком висловитися з цього питання, добре, що у мене є можливість це зробити. Я не вірю, що Росія хоче війни. Вона хоче безмежного поширення своєї потужності і доктрин. Але про що ми повинні подумати сьогодні, поки ще є час, про запобігання воєн навіки і про створення умов для свободи і демократії якнайшкороше у всіх країнах.

Наші труднощі і небезпеки не зникнуть, якщо ми закриємо на них очі або просто будемо чекати, що станеться, або будемо вести політику умиротворення. Я спостерігав за поведінкою наших російських друзів і союзників під час війни та маю переконання, що вони ніщо не шанують так, як силу, і ні до чого не мають менше поваги, ніж до військової слабкості. З цієї причини стара доктрина рівноваги сил тепер непридатна. Ми не можемо дозволити собі — наскільки це в наших силах — діяти з позицій малої переваги, яка вводить у спокусу зайнятися пробою сил. Якщо західні демократії будуть стояти разом зі своєю твердою прихильністю принципам Статуту Організації Об'єднаних Націй, їх вплив на розвиток цих принципів буде величезним і навряд чи хто б то не був зможе їх похитнути. Якщо вони будуть роз'єднані або не зможуть виконати свій обов'язок і якщо вони втратять ці вирішальні роки, тоді і справді нас спіткає катастрофа».

Можна стверджувати, що «вождю народів» не до душі були міркування В. Черчілля про домінуючу роль США і Великобританії, їх братерську співпрацю у становленні ООН як справжнього Храму миру, яку в той час на засіданнях Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки різко критикували представники СРСР. Великі переживання у Й. Сталіна викликали, очевидно, оприлюднені відомості про атомну бомбу, яка зберігається в американських руках, і висловлену небезпеку, яка може спідкати людство, якби ця зброя була монополізована комуністичною державою, насамперед Радянським Союзом. Весь світ дізнався, що не йому, а Заходу, належала ініціатива створення «якоїсь Всесвітньої Організації», що володіє необхідними по-

вноваженнями щодо запобігання застосування зброї масового ураження.

Звичайно ж, радянський лідер, який був у zenіті слави, негативно сприйняв виступ опального британця, що нагадав про прорахунки в зовнішній політиці СРСР у передвоєнний період, про його роль у заспокоєнні гітлерівської Німеччини. Про те, що саме В. Черчилль ще «до 1933 або 1935 попереджав світову спільноту про страшну долю, яка може спіткати цю країну і принести нещастя людству в разі встановлення в ній фашистського режиму. Про те, що II світовій війні можна було запобігти без єдиного пострілу і бачити Німеччину «могутньою і шанованою країною».

Здавалося б, виступи в парламенті, коледжах і університетах — єдине, що залишається політикові після 70. Але це не відноситься до Черчилля. В 1951 р. він знову став прем'єром Великобританії. У 77 років! Незважаючи на стан здоров'я, яке погіршується, у відставку він подав тільки в 1955 р.

Після цього Уїнстон Черчилль прожив ще десять років. Існує анекдот про те, що коли політикові виповнилося 80, «Бі-Бі-Сі» створило спеціальну команду для зйомок і висвітлення його похорону. Сер Уїнстон пережив трьох членів цієї команди... Коли Черчилля запитували про секрет його довголіття, він відповідав: «Своїм довголіттям я зобов'язаний спорту. Я ним ніколи не займався». І от у чому він собі ніколи не відмовляв, так це в міцних напоях. «У молодості я взяв собі за правило не пити ні краплі спиртного до обіду. Тепер, коли я вже у поважному віці, я тримаюся правила не пити ані краплі до сніданку», — жартував Черчилль.

На завершення подаємо розповідь про особисте життя лідера англійської нації. На початку двадцятого століття саме на молоду дівчину Клементину справили враження не успіхи на державній службі чи його літературний доробок, а звичайні, на перший погляд, буденні події. У селі, де знаходилася садиба їхніх спільних друзів, спалахнула пожежа. Уїнстон примчав на місце пригоди, начебив пожежну каску і кинувся прямо у вогонь. Міністр торгівлі його королівської величності виносив речі до останнього моменту; коли він, закопчений і подряпаний, вилазив з вікна, стіна впала — Черчилль врятувався дивом. Клементина висловила захоплення вчинком молодого людини і послала телеграму, на що отримала відповідь: «Пожежа була чудовою розвагою, ми гарно повеселилися!». Не дивно, що дівчина просто не могла не прийняти пропозиції, зробленої настільки безстрашною людиною.

12 вересня 1908 року в парафіяльній церкві палати громад у Вестмінстері відбулася церемонія одруження Уїнстона Черчилля і Клементини Хозьєр. Серед весільних подарунків Уїнстон отримав

і знакову тростину з золотим руків'ям і дарчим написом: «Моєму наймолодшому міністру», надіслану королем Едуардом VII.

У їхній родині народилося п'ятеро дітей (один з них помер ще немовлям). Старша з дочок Черчілля — Сара (як кажуть, після її народження Черчілля похвалився, що «вона найчарівніше дитя на світі». У відповідь на запитання: «Напевно, схожа на матір?», він гордо відповів: «Ні, вилита я!»), знялася у фільмі «Королівське весілля» разом з Фредом Астером, а інша його дочка — Мері, згодом написала книгу про своїх батьків. Син Черчілля Рендольф, а потім і його онуки Ніколас і Уїнстон, пішли шляхом свого великого предка, стали політиками, членами англійського парламенту.

Уїнстон Черчілля прожив насичені бурхливими подіями, зверненнями і особистими тріумфами та поразками 90 років, обожнював життя, у цьому й вбачав його сенс. Незважаючи на активну політичну і громадську діяльність, яка затихла лише на схилі років, Черчілля захоплювався тваринництвом, кіно, історією. Саме в історії, дивлячись у дзеркало своєї пам'яті, він досяг успіху, безсумнівно, більше, ніж у будь-якій іншій сфері своїх захоплень. Такою була людина, яка створила чудову шеститомну працю «Друга світова війна».

За кілька років до смерті сер Уїнстон, послизнувшись, зламав стегно. І тоді, лежачи в ліжку, він склав сценарій власного похорону, який був втілений, проте з поправками, зважаючи на велич людини, яку втратила Великобританія і весь світ. На знак жалоби дзвонили дзвони собору Святого Павла — так проводжають в останню путь тільки монархів. Три доби продовжувалося прощання з тілом Черчілля в соборі Вестмінстерського абатства, після чого траурний кортеж проїхав до Темзи. Потім покриту британським прапором труну з тілом великого політика і громадянина перенесли на військовий катер, що доставив тіло Черчілля до його заміського маєтку. Там, на сільському цвинтарі, Уїнстон Черчілля і знайшов свій останній прихисток. На похоронах Черчілля було зафіксовано найбільше в історії скупчення людей, що прийшли попрощатися з великим політиком [10].

Дружина Уїнстона Черчілля Клементина пережила чоловіка на 12 років та померла в 1977 році. Подружжя прожило разом понад півстоліття і жодного разу, за словами обох, «не пошкодували про зроблений вибір». Елеонора Рузвельт, дружина американського президента, одного разу зауважила: «Вона отримала нелегку роль, але грала її з гідністю і чарівністю». Не нав'язуючи чоловікові своєї думки, Клементина завжди залишалася для нього незаперечним авторитетом.

Доречно буде завершити дослідження наступним висловлюванням Уїнстона Черчілля: «Кожен пророк повинен приходити з цивілізації, але кожен пророк також повинен йти в пустелю. У ньому має чітко відображатися складне сучасне суспільство і все, що воно може дати. Крім того, він повинен вміти пережити часи ізоляції та медитації. Це той досвід, який дозволяє отримувати психічний динаміт».

* * *

Жодне літературне творіння з-під пера Уїнстона Черчілля не обходилося без цікавих афоризмів, які ввійшли до світового обігу [12]. Серед них:

- Головний недолік капіталізму — нерівний розподіл благ; головна гідність соціалізму — рівний розподіл поневірянь.
- Головний урок історії полягає в тому, що людство не вчиться.
- Хто з усіма згоден, з тим не згоден ніхто.
- Політика — заняття винятково цинічне.
- Небувала товщина цього звіту захищала його від небезпеки бути прочитаним.
- Легше керувати нацією, ніж виховувати чотирьох дітей.
- Миротворець — це той, хто годує крокодила в надії, що той з'їсть його останнім.
- Репутація держави найточніше визначається сумою, яку вона здатна взяти в борг.
- Зрозуміло, що я егоїст. А інакше хіба чогось досягнеш?
- Там, де існує десять тисяч приписів, не може бути ніякої поваги до закону.
- Розумна людина не робить сама всі помилки — вона дає такий шанс іншим.
- Війна — це здебільшого каталог грубих помилок, а час — поганий спілник.
- Дипломат — це людина, яка двічі подумає, перш ніж нічого не сказати.
- Генерали завжди готуються до попередньої війни.
- Песиміст бачить труднощі за кожної можливості; оптиміст у кожному складному випадку бачить можливості.
- Успіх — це вміння рухатися від невдачі до невдачі, не втрачаючи ентузіазму.
- Я готовий до зустрічі з Творцем. Інша справа, чи готовий Творець до такого важкого випробування, як зустріч зі мною.

- ¹ *Волкогонов Д.* Предисловие // Уинстон Черчилль. Вторая мировая война. Книга первая. Тома 1–2. — Москва: Военное издательство, 1991.
- ² Вони змінили світ / уклад. І.Ю. Левашова — Донецьк, 2011. — С. 193–195 : Черчилль Уінстон.
- ³ *Захаров С.В.* Черчилль о внешней политике Англии / С.В. Захаров // Ист. журн. 1941. — № 9. — С. 128–136.
- ⁴ *Кукленко Д.В.* 10 геніїв політики. — Харків: Фолио. — 2007. — 381 с.
- ⁵ *Кукленко Д.В.* Уинстон Черчилль. — Харьков: Фолио. — 2010. — С. 16–106.
- ⁶ *Михальченко Н., Андрущенко В.* Упрёки разделения в себе: от Леонидии к Виктории. Т. 1. — К.: НП и ЭНИ имени И. Кураса НАН Украины, 2012. — С. 284.
- ⁷ Обличчя влади: російська політична еліта. — К.: Наукова думка, 2002. — С. 4.
- ⁸ *Рейнолдс Д.* Черчилль и «решение» Англии продолжать войну в 1940 г.: правильная политика, ложные причины : [ст. из Великобритании] / Д. Рейнолдс // Вопр. истории. — 1990. — № 9. — С. 29–48.
- ⁹ Словарь современных иностранных политических деятелей: свыше 1000 крат. политико-биограф. характеристик, 100 портретов/сост. И. Нирос; предисл. М. Павловича. — М.; Л., 1925. — С. 244: Черчилль Уинстон Спенсер.
- ¹⁰ *Соколов Б.В.* Сто великих політиків / Б.В. Соколов. — М., 2004. — С. 367–374.
- ¹¹ Черчилль У. Вторая мировая война. В 3-х книгах. — Кн. 3, Т. 5–6. — Сокр. пер. с англ. — М.: Воениздат, 1991.
- ¹² Черчилль: Сборник статей и документов. — К.: «Личности». — 2008. — Афоризмы — С. 279–288.
- ¹³ *Шкляр Л.Є., Шпиталь А.Г.* Під знаком Нобеля. Лауреати Нобелівської премії з літератури: 1901–2006. — К.: Грамота, 2006. — С. 176–179.
- ¹⁴ *Філіппова І.* Людина в смокінгу, з метеликом, в офіцерському мундирі. — День, 4 грудня 2004. — С. 7.
- ¹⁵ *Юнкер Д., Айгнер Д.* Франклин Рузвельт. Уинстон Черчилль. Серия «Исторические силуэты». — Ростов-на-Дону: «Феникс», 1998. — 352 с.

Volodymyr DENYSENKO,

Doctor of History

**HE WHO RUNS NO RISKS, DOESN'T MAKE THE WORLD WONDER
(Defining touches
to Winston Churchill's political portrait)**

Winston Churchill had a sense of the flow of history, realized the mechanism of the development and the decline of states and ably analyzed the components of different countries' policies and their covert interests. One of the most influential politicians of the 20th century, Winston Churchill was involved in politics within a short, in political terms, epoch, fertile in tumultuous events, achievements and doings of global importance. Half of his life he fought with arms in his hands, another half he delivered fiery speeches in the British Parliament.

In his chronicles about the background and the outbreak of the First World War, Winston Churchill gave a taste of his quality both as a profound analyst and a talented historian. He portrayed a wide range of events, from the narrow-minded World War 1 winners to the greatest battles of the second worldwide collision.

Winston Churchill's reputation of a great politician and well-known author was shaped owing to his six-volume work *The World Crisis*(1923–1931) in which he gave the in-depth analysis of the First World War consequences. His next six-volume work was *The Second World War*(1948–1953), as well as already mentioned four-volume *A History of the English-Speaking Peoples*(which he started in the 1930s and finished in 1958) are ranking among the biggest ever published history works with the latter holding a key position in his literary heritage.

The period of the Second World War was Churchill's finest hour. His personality represented the quintessence of the sense of purpose, resolve and the ability to make his subordinates work with full dedication and stubbornness.

Winston Churchill was the man who managed to successfully lead Great Britain through the Second World War to the victory, while the war with Germany impacted England in the least possible measure. The German army failed to cross the Channel and the Britons only had to live through the atrocities of air strikes by the Germans and suffer losses in naval battles.

Winston Churchill lived 90 years full of tumultuous events, achievements and personal triumphs and defeats. He considered all this to be the sense of his life which he worshipped. In spite of his active political and public life, which had calmed down in the declension of his years, Churchill was fond of animal breeding, cinema, history. It is in history that he, looking in the mirror of his memory, undoubtedly reached greater success than in any other sphere of his passions. This was a man that created a wonderful six-volume work *The Second World War*.

Анатолій ДЕНИСЕНКО,

заслужений журналіст України,

кандидат історичних наук;

Василь ТУРКЕВИЧ,

заслужений діяч мистецтв України,

член Національної спілки письменників України

ПРЕДСТАВЛЯЛИ УКРАЇНУ НА ГЕНЕРАЛЬНІЙ АСАМБЛЕЇ ООН

Серед учасників Другої світової війни, які пов'язали в подальшому долю з дипломатичною сферою, імена міністрів закордонних справ УРСР Олександра Корнійчука, Дмитра Білоколоса, Георгія Шевеля, Володимира Мартиненка, постпреда України Івана Грищенка. Гідно представляв плеяду української дипломатії й Лука Паламарчук — фронтовик, видатний журналіст, потім міністр закордонних справ УРСР, дипломат у міжнародних місіях та Іван Грищенко, який довгий час працював у чільних організаціях ООН.

Війна застала Луку Паламарчука вже досвідченим журналістом.

Він народився у с. Трощі Липовецького повіту Київської губернії (нині — Вінницька обл.) у селянській сім'ї. У 1929–1937 рр. працював журналістом в обласних газетах Вінниччини і Поділля, протягом 1937–1952 рр. — завідувач відділу газети «Комуніст» (з 2 лютого 1943 р. — «Радянська Україна»), був головою Радіокомітету при РНК УРСР, заступником секретаря ЦК КП(б)У з пропаганди, редактором журналу «Перець», відповідальним редактором газети «Радянська Україна», на той час однієї з найстаріших українських радянських газет. Зазначимо, що у 30-ті роки утиски української інтелігенції і русифікація позначилися на українській мові, яка опинилася під контролем каральних органів, які старанно відшукували слова, які нібито засвідчували про належність їхніх користувачів до українських буржуазних націоналістів. Найбільше це стосувалося публікацій на газетних шпальтах. Редактор мусив старанно уникати уживання слів, які могли заподіяти інколи лихо. Фронтовий журналіст Юхим Лазебник згадував, як у грудні 1941 р. редактор газети «Комуніст» Андрій Чеканюк написав редакційну статтю під заголовком «Гнівний голос України-неньки». Слово «ненька» так розгніва-

ло керівних партійних працівників, що редактор мало не позбувся своєї посади. Ідеологічними радянськими керманічами слово «ненька» тлумачилося як націоналістичний витвір, вважалося, що, мовляв, має бути слово лише «матір», а матір'ю українців є не республіка, а Радянський Союз.

За таких умов Лука Паламарчук написав низку яскравих публіцистичних статей, де у повній красі звучить українська барвіста мова. Варто зупинитися на публікації «Земля кличе до бою», надрукованої у журналі «Україна» у червні 1943 року. Автор пише: «Гітлер, женучи у вогонь війни своїх солдатів, вбивав їм у голови, що нацисти очолили боротьбу за справедливий розділ життєвих просторів, і тому війна на Сході дасть можливість німцям одержати землю в Україні, в Білорусії».

Намісник Гітлера в Україні Еріх Кох пообіцяв солдатам добрі маєтки, аби тільки вони вірили в фортуна і не боялися смерті, коли вона загляне їм у вічі.

На землі ще не вщух тяжкий стогін пекельних боїв, земля ще не встигла прийняти в своє холодне лоно тих, хто віддав життя, боронячи її грудьми, а на дорогах вже скрипіли вози, за возами бігли хорти, гавкали собаки німецьких поміщиків. Озираючись, як це буває із злодієм, що заліз у чужу комору, — вони квапились і видивлялись, де кращі левади, де гіллясті сади. У Німеччині їм казали: «Їдьте і не лякайтесь труднощів, не лякайтесь важкої і чорної роботи — її виконуватимуть українці. Оселюйтесь і розплоджуйтесь!».

Багато німецької челяді їхало в Україну. Доїхали не всі. В ярах, на дорогах їх переймали партизани і відміряли перші наділи землі — в три аршини розміром: на свіжих могилах з'являлись написи: «Маєток вічного спочинку німецького поміщика Ганса Бінера».

Ті ж, що добиралися за адресами, вказаними Еріхом Кохом, діяли за інструкціями. У селах вивішували плакати:

«Служба підтримання внутрішнього порядку в українському селі повинна бути службою палиці»...

«Селяни мають працювати для німецької армії п'ять днів на тиждень. Хто ухилитиметься, буде покараний: дістане 25 різок».

Поміщик Карл Курц писав у листі: «Благословенна Україна стане обітованою землею німців. Ми будемо жити тут в розкошах. Писатимемо закони і будемо диктувати свою волю і скрізь підтримувати дух німецької нації...».

Одвійте в базіканнях Карла Курца «словесну премудрість» і залишиться гола, страшна схема: «Україна не для українців».

Гітлер планував перемістити в Україну 25 мільйонів німців.

15 лютого 1942 року фашистські загарбники сповістили, що будуть запроваджувати в Україні «новий суспільний лад».

У фашистській пропагандистській і агітаційній літературі, написаній для селян, на всі лади смакувався лозунг: «Працьовитому селянинові — своя земля». Та сам Геббельс не міг обминути, чи замовчати у законі Альфреда Розенберга погроз і лайок проти селянства: «Той, хто не буде виконувати розпоряджень німецьких властей, або політично неблагонадійний, хто виявиться нездатним до ведення одноосібного господарства — буде позбавлений земельного наділу. Одноосібним господарством будуть наділені тільки здібні та здатні до праці, і в усіх відношеннях благонадійні селяни».

«Працьовитому селянинові — своя земля» — огидна вівіска шахрайської крамнички пана Альфреда Розенберга. І тільки! Бо варто «працьовитому селянинові» не догодити чим-небудь німецькому комендантові, як завтра ж його визнають за «політично неблагонадійного», запроторять в концентраційний табір. А яка чорна безвість ховається за отим «хто виявиться нездатним до ведення одноосібного господарства — буде позбавлений земельного наділу!».

Фашистська пропаганда нового земельного ладу захлинулася у власному вареві облудної демагогії.

Що принципово нового вносить декларація в новий земельний лад, вірніше, в гітлерівську земельну програму в Україні? Нічогосінько. Це лише прикраса старої вівіски тієї самої крамнички, де торгуватимуть землею, кинувши селян у прірву злиднів і безправ'я. Директор департаменту міністерства окупованих східних областей Грейтігам, виступаючи 5 червня 1943 року перед представниками закордонної преси, хлопався в старій калюжі відомих істин. Лишаються общинні господарства: з них легше здирати сільськогосподарську продукцію. Хто вислужить (мається на увазі покірну слухняність німцям) право на наділ землі, одержить стільки, «щоб земельний наділ фактично міг прогодувати селянську родину». Поміщицькі землеволодіння — непорушна основа нового земельного ладу. Важка, каторжна праця на німецьких колоністів — головне призначення українських селян.

Кривавий Гітлер нахвалявся втопити цілий світ в морі вогню, що прийде з Німеччини. Вийшло ж так, що в морі вогню опинилась сама Німеччина. Ніщо не в силі відвернути поразку і катастрофу гітлерівського режиму. Катастрофа стоїть на порозі Німеччини. Німець, що досі не смів думати, шепоче тепер уві сні і в черзі: «що чекає нас завтра?». А в Україні, в Білорусії та інших окупованих районах лютує вогонь народного гніву і боротьби. Кипить безсмертна кров української землі. Живе непобідна Україна!»

Публіцистичний стиль Луки Паламарчука був характерний і для іншої статті «Українці в Канаді». Тут автор, напевне, зазираючи у майбутню свою професію дипломата, торкається проблем міжнародного життя в сувору воєнну годину. Цитуємо: «Ми допустимо найга-

небніший злочин, коли, склавши руки, будемо стояти безчинно збоку і хвалити боротьбу та відвагу України. Україна, наша Батьківщина, і Канада, наша нова домівка, кличуть нас до бою».

Це — цитата з газети «Українське життя», яка виходить в Торонто і є трибуною наших братів-українців у Канаді.

— До бою! — подали свій голос із-за океану, з Америки та Канади брати-українці, яких доля розлучила з рідним краєм, але які ніколи не втрачали зв'язку з Україною, зі своїм великим народом.

У перші ж дні віроломного нападу на Радянський Союз, прогресивні українські діячі створили в Канаді «Українське товариство допомоги Батьківщині». Це було наймолодше українське прогресивне об'єднання в Канаді. «Його мета: подавати всебічну посильну допомогу демократичним народам в їхній боротьбі за розгром німецького фашизму; зміцнювати військові зусилля Канади», — писав український журналіст. Слова канадських українців не розходяться з ділом. Гаряче взялись вони до виконання своїх обіцянок і патріотичного обов'язку перед рідним краєм — Україною.

Газета «Українське життя» друкує багато коротких щирих листів українців. Багато фотографій тих, хто жертвує і хто невтомно працює серед мас, хто правдивим словом будить ненависть до лютого ворога. У газеті за 29 жовтня 1942 року бачимо фото Миколи Мельника та його дружини Ганни. Вони — активні учасники кампанії зі збору коштів. На їхньому рахунку — 158 доларів.

Читаємо: «Боротьба продовжується і буде продовжуватись, аж поки не буде вигнано ворога із землі українського народу. Ми будемо допомагати нашому народові в цій боротьбі, аж доки не здобудемо перемогу над фашистськими ордами».

Дуже цікаві й повідомлення з Ванкувера: «Заходами української, російської і хорватської прогресивних організацій відбувся концерт-митинг для святкового відзначення першої річниці боротьби бойових народів Радянського Союзу проти фашистських загарбників. На концерті були присутні радянські матроси. На заклик представника хорватського товариства гр. Святка присутні зібрали 1559 доларів, на які потім було закупулено речі для Радянського Союзу. На митингу промовляла жінка — капітан радянського корабля, який зараз перебуває в пристані Ванкувера. Її появу на сцені присутні привітали довготривалими гучними оплесками».

Видатною подією в житті канадських українців був перший всекрайовий з'їзд «Українського товариства допомоги Батьківщині».

На ім'я з'їзду надійшла вітальна телеграма від видатних діячів Радянської України.

«Брати-українці!

Наша земля, наша ненька-Україна в огні.

Український народ піднявся сильним поривом на оборону своєї любимі Батьківщини, а могутні війська Червоної Армії загородили шлях гітлерівським ордам. Недалеко та година, коли силами СРСР, Великобританії і Сполучених Штатів Америки гітлеризм буде назавжди знищено, а сонце волі знову засяє над нашою Батьківщиною. Цей день настане тим скоріше, чим палкіше битимуться серця українських патріотів, де б вони не були. Братерська єдність є запорукою перемоги над заклятим ворогом, який перетворив велику частину нашої країни в руїни. За це він заплатить своєю головою.

«Українське життя» у день відкриття з'їзду писало:

«Українське товариство допомоги Батьківщині» у перші місяці свого існування зібрало на медичну допомогу своїм бойовим братам і сестрам на рідних землях понад 140 тисяч доларів. Це було велике досягнення — одна п'ята усіх грошей, зібраних у Канаді».

«Канадський географічний журнал» повідомляв про таке:

«З провінції Саскечевану добровільно вступило до канадських збройних сил більше українців, ніж будь-якої іншої національної групи в провінції».

Хто ж є ті добровільці? Кращі сини українського народу. В англійських і французьких газетах, що виходять в Канаді, було фото Костянтина Олійника. Під фотографією — цікавий підпис: «Сім братів Костянтина Олійника борються в рядах Червоної Армії проти німецьких окупантів. Він, восьмий брат, готовий до боротьби на європейському континенті проти фашизму. Костянтин Олійник — випробуваний боєць проти фашизму. Він зі зброєю в руках боровся проти фашизму в Іспанії, де був лейтенантом в іспанській народній армії».

Серед добровольців бачимо прізвище Богдана Гарматюка — видавця газети «Українське життя». Нині він — кулеметник. Танкіст Гриць Лисець боровся в Іспанії проти заколотників генерала Франко. Артилерист Юрій Півчук відзначився в боях на річці Ебро. Танкіста Миколу Тарнавського під час боїв в Іспанії було поранено. Василь Криса — боєць сотні імені Тараса Шевченка в Іспанії. Сьогодні Василь Криса — піхотинець канадської армії.

Кулеметник Василь Кушнерук, який добровільно вступив до канадської армії, щоб боротися проти фашизму, заявив:

— Відплачу за муки свого народу!

Брак свіжої і повної інформації позбавляє нас можливості систематично висвітлювати діяльність «Союзу канадських українців». Але немає сумніву, що вона досить активна і конкретна. Канадські українці не сидять, склавши руки. Муки України, страждання українського народу під п'ятою німецьких окупантів викликають в у них святу ненависть до ворога.

Редакторська посада Луки Паламарчука не лише зобов'язувала на високому професійному рівні творити власні кореспонденції, які покликані стати взірцем для журналістського колективу, але й побатьківськи турботливо дбати про своїх колег.

Відтриміли тривожні військові часи. Але журналістський хист, дипломатичне бачення подій не полишало його уяву і врешті-решт визначило майбутню долю Луки Паламарчука.

У 1952 р. він стає заступником міністра закордонних справ УРСР, а з 11 травня 1954 р. до 13 серпня 1965 р. — міністром. Цей час ознаменувався так званою хрущовською «відлигою». Саме тоді помітно активізувалася зовнішньополітична діяльність УРСР, особливо в ООН, засновником якої була і Україна.

Передусім варто вказати на довгоочікуваний вступ України до багатьох спеціалізованих установ ООН, які за правління Сталіна вважалися ідеологічно шкідливими, — Організації з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) та Міжнародної організації праці (МОП), Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ). У 1957 році, якраз у час, коли Л. Паламарчук був міністром закордонних справ України, з'явилося Постійне представництво УРСР при ООН (першим постійним представником якого став Петро Удовиченко).

Якщо в 1950 р. республіка була членом 20 міжнародних організацій, то протягом наступних восьми років приєдналася ще до 16. У 1954–1962 рр. УРСР підписала 50 договорів, угод та конвенцій, була членом 29 комісій та комітетів різних міжнародних організацій і установ. Лише у 1956–1961 рр. Київ 19 разів відвідали іноземні державні діячі, у тому числі представники Данії, Ірану, Франції, Швеції, Югославії та інших держав. Відомий вітчизняний дипломат Віктор Батюк згадував, що «суть тогочасних українських потуг в ООН, мабуть, найліпше виклав у свій час перед членами республіканської делегації міністр закордонних справ УРСР Лука Паламарчук: іншого за змістом, ніж делегація Союзу, ми говорити і обстоювати не можемо, то ж треба те саме викладати, принаймні, дохідливіше і переконливіше»¹.

Л. Паламарчук очолював делегації УРСР на IX–XIX сесіях Генеральної Асамблеї ООН, брав активну участь в обговоренні важливих та гострих світових проблем. Зокрема, у виступі на XII сесії у жовтні 1957 р. він від імені українського народу заявив, що для послаблення міжнародної напруженості слід, насамперед, радикально розв'язувати проблеми роззброєння, повністю заборонити атомну і водневу зброю, припинити її виробництво, істотно скоротити звичайні збройні сили, озброєння, військові бюджети держав, ліквідувати всі іноземні військові бази на чужих територіях.

На XV сесії Л. Паламарчук уперше за історію членства республіки в ООН виголосив промову українською мовою. Під час обгово-

рення «Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам» делегація УРСР внесла поправку про те, щоб ООН надавалася вичерпна інформація про становище на несамоврядних територіях, і виступила співавтором резолюції про засудження проявів національної ворожнечі.

У 1961 р. XVI сесія Генеральної Асамблеї з ініціативи делегації УРСР ухвалила резолюцію з дорученням ЮНЕСКО розробити пропозиції щодо проведення всесвітньої кампанії за загальну писемність.

На наступній сесії Генеральної Асамблеї була прийнята ініційована Україною резолюція 1824 «Роль ООН у справі підготовки національних технічних кадрів для прискореної індустріалізації слаборозвинутих країн». На XVIII сесії Генеральної Асамблеї 28 жовтня 1963 р. Л. Паламарчук вніс низку суттєвих доповнень і поправок до «Декларації про ліквідацію усіх видів расової дискримінації», котрі були схвалені світовим співтовариством.

У 1965–1972 рр. Л. Паламарчук був надзвичайним і повноважним послом СРСР у Королівстві Марокко, з 1972 р. — у відставці.

У МАГАТЕ представники УРСР наполегливо домагалися заборони ядерної зброї й використання атомної енергії виключно в мирних цілях, тоді як Кремль на початку 60-х років різко прискорив реалізацію програми вдосконалення зброї масового знищення. 25 листопада 1964 р. Л. Паламарчук оприлюднив у Нью-Йорку заяву уряду УРСР «Україна не буде оплачувати дії агресорів» з приводу адресованого XIX сесії Генеральної Асамблеї меморандуму США про фінансову кризу ООН. У документі йшлося про те, що всі члени ООН зобов'язані брати участь у покритті витрат на миротворчі операції у Конго (Леопольдвіль) та на Близькому Сході, а ті країни, які відмовляються, слід згідно зі ст. 19 Статуту ООН позбавляти права голосу в Генеральній Асамблеї. УРСР, застосувавши догматичне трактування Статуту (миротворчі операції були започатковані в обхід Ради Безпеки через схвалення Генеральною Асамблеєю), кваліфікувала дії «блакитних шоломів» як такі, що «спрямовані на придушення національно-визвольного руху», і відмовилася брати участь в їх фінансуванні, натомість запропонувавши перекласти тягар витрат на Бельгію, Велику Британію, Ізраїль та Францію.

У 1946–1966 рр. Л. Паламарчук обирався депутатом Верховної Ради УРСР.

Помер 2 січня 1986 року, похований у Києві.

* * *

У мирне життя український дипломат Іван Грищенко входив молодістю, але уже з досвідом людиною, якій випало багато пережити, зрозуміти і відчувати, бо війна робила дітей дорослими, фронтовики не бачили недосяжних цілей.

Іван Грищенко обрав, як прийнято зараз говорити, роботу кар'єрного дипломата. Молодий міністерський працівник вбирав у себе практичні знання і навички відповідального за статусом співробітника зовнішньополітичного відомства. Маючи блискучі теоретичні університетські знання, досвід журналіста міжнародника, володіючи іноземними мовами, до того ж вишуканою українською і доброю літературною російською, Іван Грищенко став незамінним під час підготовки дипломатичних документів, які в ті роки випадало готувати українському МЗС із багатьох питань, які виникали в різних сферах міжнародного життя, до якого поволі, але впевнено інтегрувала і УРСР, як одна із держав засновників ООН. До того ж почалася так звана «хрущовська відлига», коли було трохи підійнято «залізну завісу» в стосунках між державами з різним соціальним устроєм. І якщо на кінець сорокових років, українське зарубіжне відомство не відігравало помітної ролі, то вже в 1957 році, коли Іван Грищенко розпочав свою дипломатичну кар'єру, за участю українських дипломатів відбувалося до шістдесятити таких заходів. І до кожного потрібно було готувати не тільки довідковий матеріал, але й проекти заяв, рішень, чітко і недвозначно окреслювати урядову позицію. Тому таким енергійним молодим працівникам зовнішньополітичного відомства, як Іван Грищенко, завжди знаходилася робота. Невдовзі він уже отримував завдання самостійно готувати аналітичні довідки, проекти виступів українських дипломатів та представників у міжнародних організаціях на міжнародних конференціях. Його почали залучати як дипломата-експерта до делегацій, які брали участь у міжнародних конференціях. З деяких питань навіть доручали виступати з високих міжнародних трибун. Було приємно дивитися як красивий молодий український дипломат вільно проголошує доповідь англійською мовою... Значно пожвавило українську радянську дипломатію й те, що УРСР стає в 1954 році членом Міжнародної Організації Праці та членом ЮНЕСКО, в 1956 році ввійшла до Європейської Економічної комісії, а ще через кілька місяців до МАГАТЕ (1957). Саме тоді міністр закордонних справ УРСР Л.Х. Паламарчук підписує від імені уряду три важливі конвенції — про територіальне море і прилеглу зону, про відкрите море та про континентальний шельф (1958). Україна, кажучи дипломатичною термінологією, стає суб'єктом світового співтовариства, хоча, зрозуміло, під контролем союзного МЗС. Значною подією для української дипломатії стає візит до Києва Генерального секретаря ООН Д. Хамершельда. Івану Грищенку випало бути причетним до організації його перебування у столиці України — у групі співробітників, які готували безліч документів до переговорів керівництва республіки із цим видатним світовим політиком.

Для того, щоб зрозуміти обсяг доручень, які доводилося реалізовувати молодому співробітнику міністерства, досить подати хоча б перелік

завдань 1959 року. За цей період Іван Грищенко мав ґрунтовно оволодіти зарубіжними матеріалами про дискримінацію в галузі освіти, а саме: зауваження урядів держав щодо попередження дискримінації і захисту освіти в національних меншинах та підготувати проект виступу представника України в ООН з обґрунтуванням української позиції щодо необхідності прийняття Конвенції про попередження дискримінації у галузі освіти; скласти аналітичну записку для делегації УРСР на Генеральній конференції ЮНЕСКО з цього питання; вивчити матеріали X сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО для використання українською делегацією під час обговорення; обґрунтувати пропозиції, у яких довести неспроможність поправок США з питань освітньої дискримінації.

Йому також доручають скласти зауваження від УРСР на доповідь Комісії з прав людини для використання на XV сесії Комісії, вивчити матеріали XIII сесії Генеральної Асамблеї ООН з актуальних питань, скласти досьє фактичних матеріалів стосовно порушення США, Англією, Францією права націй на самовизначення, підготувати інформативне дослідження «УРСР — суверенна держава» тощо. Згодьтєся, немало навіть на наш комп'ютеризований й інформаційно забезпечений новітніми технологіями час! Але для молодого дипломата Івана Грищенка не було чогось неможливого. Він умів спресувати час, організувати свою роботу, мав здібності залучати до роботи саме того, хто міг бути йому соратником і належним помічником.

Почалися будні молодого дипломата — відрядження, звіти, аналітичні листи, знову відрядження... Другий, перший секретар відділу міжнародних організацій МЗС України. У 1962 році отримує призначення на роботу в Бюро операцій технічної допомоги Секретаріату ООН, де пропрацював майже шість років. Він займався підбором кадрів та вивченням умов надання технічної допомоги для постколоніальних країн, які обрали шлях розвитку.

Саме йому, як чільному працівнику міжнародної організації та українському дипломату, випало розробляти економічні і політичні рішення щодо подолання наслідків колоніальної епохи. Зробив він на цій ділянці чимало.

Отже, коло питань, що потребували негайного вирішення, виробили у нього здатність добиватися поставленої мети, виконувати свою щоденну роботу завжди ґрунтовно, сумлінно, повністю і у визначений термін, навіть у складних умовах завжди пунктуально дотримуватися спланованого графіка, вміти з об'ємної інформації чітко виділяти основне і важливе в дипломатичній роботі.

Настав цікавий і наповнений період його дипломатичній діяльності у Нью-Йорку. Можна сказати наступний етап діяльності на арені міжнародного спілкування, що вимагав вміння порозумітися із зарубіжними колегами, знайти з ними консенсус, часом на протилежних,

здавалося неприйнятних ідеологічних засадах. Вирішувати завдання, корисні як для обопільних сторін, так і загалом для світової спільноти. Ухвалювати рішення з позиції інтересів ООН, службовцем якої, після прийняття присяги перед Генсеком ООН У Таном, він став. То була дипломатія паритетів, коли від досвіду, знань, вміння застосувати увесь арсенал міжнародного інструментарію перемовин залежало досягнення важливих результатів. Тепер мав самостійну ділянку роботи, міг проявити свої здібності. Тоді в нього відбувалося дуже багато контактів зі своїми колегами з міжнародної організації, представниками багатьох країн. Його залучали до двосторонніх і багатосторонніх переговорів під егідою ООН, брав участь у міжнародних симпозіумах і конференціях, виїжджав у різні країни як оонівський експерт.

Якраз тоді, у досить напружений для української радянської дипломатії період, Івана Филімоновича Грищенка перевели на роботу у Постійне представництво УРСР при ООН. На той час його очолював один з найкращих і найпрофесійніших дипломатів першої повоєнної генерації Лука Кизя.

Іван Филімонович Грищенко, отримавши нове призначення, чудово усвідомлював, що у Постійному представництві Української Радянської Соціалістичної Республіки при Організації Об'єднаних Націй йому доведеться працювати не тільки з граничною професійністю, швидко і виважено, але й шукати креативний підхід, як українському дипломату, щодо поширення відомостей про Україну — її економіку, культуру, науку, досягнення у сфері освіти. І, зрозуміло, бути готовим вести так звану контрпропаганду повністю «випадів» і «викликів» української діаспори, про яку радянська преса писала винятково із дефініцією «буржуазна і націоналістична».

З позиції нашого часу можна лише уявляти, яким це було складним питанням. Адже кожний, кому реально випадало мати справу із українськими емігрантами першої (після 1920) і другої (після 1945) хвилі, чудово усвідомлювали, що ті люди, ошельмовані радянською ідеологією, обезчещені радянською пресою, були справжніми патріотами своєї землі, берегли традиції, культуру рідного народу, виступали проти комуністичної ідеології з позиції світових моральних цінностей, не могли змиритися з тим, що Україна знаходиться в більшовицькому ярмі, а народ не є господарем на рідній землі.

У міру своїх можливостей одним з перших українських дипломатів почав налагоджувати контакти із діячами української еміграції, спочатку так званої прогресивної, згодом час від часу зустрічався і з досить одіозними як для радянської ідеології представниками мистецького, культурного світу, домовлявся про приїзд в США чи Канаду відомих виконавців, зокрема про гастролі в США Дмитра Гнатюка,

Державного ансамблю танцю УРСР під керуванням Павла Вірського, інших митців та творчих колективів...

І в цьому був великий сенс української повоєнної дипломатії. Попри ідеологію, контроль, інструкції, як не парадоксально, ті нечисленні українські дипломатичні місії, апарат самого МЗС УРСР працювали на збереження і утвердження самобутності України на світовій арені.

Скажімо, чудово знали, що розвиток економіки, науки і освіти в Україні мають незаперечний інтерес в країнах постколоніального розвитку. Завзято готували про це матеріали, що виносилися на розгляд Економічної соціальної ради ООН, Ради Економічної Взаємодопомоги, зокрема з різних аспектів технічної допомоги, які використовувалися неодноразово у виступах українських представників на Генеральній Асамблеї ООН. До речі, у 1963 році Іван Філімонович чимало зусиль доклав до використання Україною зарубіжних стипендій у напрямку регулярної програми технічної допомоги, направлення експертів від УРСР. Брав безпосередню участь у підготовці документів для української делегації на XVIII сесію Генеральної Асамблеї ООН, де міністр закордонних справ УРСР Лука Паламарчук висловив позицію України про необхідність загального повного роззброєння і поставив вимогу провести в 1964 році нараду держав, які входили до Комітету 18-ти із роззброєння за участю керівників найвищого рівня, а також про угоду, яка б забороняла виведення на доколосемну орбіту об'єктів із ядерною зброєю...

Згодом була Женева, де він працював в одному з важливих підрозділів Організації Об'єднаних Націй. Уже в перші дні йому випала нагода виступати перед зарубіжними дипломатами і відстоювати не тільки інтереси України, але й країн, які розвиваються, долають наслідки колоніалізму.

Неквалітно ще раз перегорнув аркуші паперу з текстом свого виступу. Тим часом у тиші припиненого залу чітко прозвучав голос головуючого на засіданні, який оповістив, що виступатиме Постійний представник України при відділенні Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних організацій в Женеві Іван Грищенко.

Шестирічний період, коли очільником такого важливого дипломатичного підрозділу був Іван Грищенко, описати не легко. В архіві Міністерства закордонних справ України збереглися матеріали щодо діяльності українських дипломатів у роботі Ради Економічної Взаємодопомоги за 1974 рік. Насамперед звертає на себе увагу аналітичний характер підготовленої праці у Женеві на базі банківських та інших звітів про стан економіки провідних капіталістичних країн. Зокрема у розділі про проблеми ринку чорних металів (торгівля і збут) не обминули питання щодо труднощів, обумовлених кризовими явищами у тогочасній капіталістичній економіці. Працюючи у тісному контакті з колегами соціалістичних країн, українські дипломати домоглися певних зрушень у

необхідності збереження в програмі обліку конкретної тематики техніко-економічного характеру в Постійній Комісії РЕВ з питань чорної металургії, активного використання такої форми як проведення семінарів для дипломатів, які займаються економічними питаннями, вивченням капіталістичного ринку, впровадження новітніх технологій.

Завершуючи оповідь про женецький період, доречно буде навести рядки зі спогадів українського дипломата Олександра Сліпченка, які характеризують його як людину: «З Іваном Філімоновичем Грищенком я познайомився уже в Женеві, коли працював у Міжнародній організації праці, а він був Постійним представником України при відділенні ООН та інших, розміщених тут численних міжнародних організаціях. Рівно через чверть століття я сам посів цю посаду, і можу добре судити-рядити наскільки непроста ця робота. Навіть не з точки зору самого, так би мовити, представництва. Туди на чолі наших делегацій приїздило чимало досить високого рангу начальників, в основному не задля міжнародної роботи, а щоб дещо розслабитися. Поїздка на будь-яку сесію сприймалася ними як своєрідне захоочення за доблесну працю вдома — і вимоги були відповідні. Перебуваючи на досить пташиних правах радника союзного Постпредства (окреме українське представництво було лише для «зовнішнього користування»), Іван Філімонович умів і гостей не ображати, не втрачаючи при цьому людської гідності, і роботу виконувати. При цьому і з москвичами знаходити спільну мову, що так було важливо.

Особливо запам'яталося, що при виникненні будь-якої проблеми, інколи досить серйозної з точки зору можливих наслідків для твоєї біографії, він, нерідко не знаючи усіх деталей, незмінно шукав такий варіант вирішення, який був би сприятливий для колеги».

Але це тільки зовнішня оцінка роботи Івана Філімоновича Грищенка. Насправді все було складніше. Існували ще політичне поле, дипломатичні вимоги, які постійно надходили і з Києва, і з Москви. Керівництво СРСР завжди пов'язувало економічні питання, навіть найдрібніші, з так званими політичними пріоритетами, що, на жаль, часто ставало перешкодою вирішити справу на користь своєї держави, чи, навіть, на користь братніх країн. Жонглювання на політичному канаті було теж важливим вмінням дипломата. Особливо українського. І це довелося опанувати керівнику женецького представництва України.

Немало зусиль Іван Філімонович, як заступник начальника управління міжнародних зв'язків АН УРСР, доклав щодо удосконалення зарубіжного наукового співробітництва, а також розширенню позицій науково-технічного співробітництва на договірній (контрактній) основі. За його ініціативи створено методично-довідковий підрозділ для тих, хто збирається у зарубіжне відрядження, де можна отримати корисну інформацію щодо мовної підготовки та етикету.

З року в рік ширився авторитет Академії наук України у світі. Досить сказати, що лише 1985 року, коли Івана Филімоновича знову повернули на роботу до апарату Міністерства закордонних справ, 2584 вчених із 70 країн побували у нас з метою запозичення позитивного досвіду. І в тому, що за роки роботи у АН УРСР значно розширилася мережа наукових досліджень з українськими вченими, зріс їх авторитет на світовій арені, є велика частка його сумлінної і творчої праці.

¹ Батюк В. Україна в ООН (роздуми напередодні 50-річчя Об'єднаних Націй) // Альманах «Гомону України» на рік 1995. — Торонто, 1995. — С. 41.

Anatoliy DENYSENKO,

Candidate of historical sciences,

Merited Journalist of Ukraine;

Vasyl TURKEVYCH,

Merited Artist of Ukraine,

Member of the National Society of Writers of Ukraine;

COMBAT VETERANS DELEGATED TO THE GENERAL ASSEMBLY OF THE UN

Among veterans of the World War II who later decided to become diplomats are the names of Ministers of Foreign Affairs of the Ukrainian SSR Oleksandr Korniychuk, Dmytro Bilokolos, Heorhiy Shevel, Volodymyr Martynenko, Permanent Representative of Ukraine Ivan Hryshchenko. A decent representative of a constellation of Ukrainian diplomats was also Luka Palamarchuk — combat veteran, prominent journalist, later Minister of Foreign Affairs of the Ukrainian SSR, diplomat who served in international missions and Ivan Hryshchenko who worked for a long time in main organizations of the UN.

L. Palamarchuk was the head of Ukrainian SSR delegations during IX–XIX sessions of the General Assembly of the UN, he took active part in discussing important and crucial problems of the world. In particular, during his speech at the XII session, held in October 1957, he, on behalf of Ukrainian people, said that in order to relieve international tension it was required, first of all, to take radical steps as far as disarmament is concerned, ban the use of atomic and hydrogen bombs, stop its production and substantially reduce regular armed forces, armaments, military budgets of states, wind up all foreign military bases on alien territories.

At the XV session L. Palamarchuk for the first time in the history of Ukraine's membership in the UN delivered speech in Ukrainian language. During the discussion of the Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples delegation of the Ukrainian SSR put forward an amendment requesting that the UN should be supplied with exhaustive information about conditions in non-self-governing territories and co-authored the resolution condemning the acts of ethnic hostility.

One can talk about Ivan Hryshchenko a lot, but it would be most appropriate to use a reminiscence of a Ukrainian diplomat Oleksandr Slipchenko, who described the diplomat as a person: «Ivan Fylymonovych Hryshchenko whom I met in Geneva when I was working at the International Labour Organization and he was a Permanent Representative of Ukraine at the UN Office and other numerous international organization based in Geneva. Exactly after a quarter of a century I was occupying this position and now I can judge how difficult this job is. Even not from the point of view of, so to say, representative's office. We received many high ranking officials as heads of delegations who were coming there not for an international work but rather for relaxation purposes. A journey to any session was perceived by them as a kind of incentive for a good job done back at home — and the requirements were appropriate. Being a counselor, in fact deprived of any authority, of Soviet representative's office (separate Ukrainian representation was only for “foreign use”) Ivan Fylymonovych had always managed to take care of the guests and perform his duties. At the same time he always got on well with Moscovites, which was very important.

I especially remember that when we encountered any problem, sometimes quite serious from the point of view of possible biographical consequences, he, sometimes even not being aware of any details, was always trying to find such solution or option that would suit his colleagues.»

Ігор ШУПАК,

кандидат історичних наук, директор музею «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні» (Дніпропетровськ);

Дільфуза ГЛУЩЕНКО,

науковий співробітник Українського інституту вивчення Голокосту «Ткума» (Дніпропетровськ)

ДИПЛОМАТИ – «ПРАВЕДНИКИ НАРОДІВ СВІТУ»

В історії Голокосту особливої уваги потребують історії людей, які рятували євреїв від неминучого знищення нацистами. Такі історії збирає Яд Вашем, ізраїльський Меморіальний комплекс катастрофи та героїзму єврейського народу. Одне з основних завдань Яд Вашем – від імені Держави Ізраїль та всього єврейського народу висловити вдячність тим неевреям, які з ризиком для власного життя рятували євреїв від геноциду. Таких героїв називають «Праведники народів світу»; це – почесне звання від імені Ізраїлю присвоюють відповідно до Закону про увічнення пам'яті мучеників і героїв (1953 р.) представникам різних національностей та віросповідань. Справу про присудження цього звання розглядає спеціальна громадська Комісія, яку очолює суддя Верховного суду Ізраїлю¹.

Незважаючи на великий суспільний інтерес та громадське й моральне значення проблеми, феномен «Праведників народів світу» є одним з найменш досліджених аспектів історії Голокосту².

Визнані Яд Вашем сьогодні «Праведники народів світу» – це вихідці з 44 країн світу³, на січень 2014 року їх налічувалося 25 271 особа⁴. Менше 20 з них були дипломатами, але саме завдяки їхнім діям вдалося врятувати життя десятків тисяч євреїв, яких переслідували нацисти. Очевидно, що це є однією з найяскравіших сторінок історії дипломатії, відображенням її гуманної місії.

Зрозуміло, що навіть за умов Другої світової війни дипломати ризикували значно менше, ніж інші люди, які допомагали євреям, тому критерії Яд Вашем щодо присвоєння звання «Праведник народів світу» такі: високе звання надається дипломатам, які діяли всупереч прямим вказівкам свого керівництва, а також ризикували кар'єрою і надавали допомогу значній кількості людей.

Дипломати, володіючи міжнародним імунітетом, мали можливість впливати на долі біженців. Деякі з них, на жаль, фактично долучилися до гітлерівського геноциду, коли створювали перепони в'їзду євреям до своїх країн.

Проте важливо пам'ятати імена героїв для цієї нації, які у той страшний час стали надією людства на гуманність. Зараз про них пишуть книги та знімають фільми, їм присвячують наукові конференції та просвітницькі виставки⁵. А під час здійснення свого людського подвигу ці люди були в небезпеці, і багато з них стали вигнанцями у своєму суспільстві.

Найбільш відомою постаттю серед дипломатів — «Праведників народів світу» є шведський громадянин **Рауль Валленберг**⁶ (1912–1947). Після введення в Угорщину німецьких військ 19 березня 1944 року дипломатичне представництво Швеції розпочало операцію з порятунку євреїв від депортації до таборів смерті. Новостворений у США Комітет у справах військових біженців також почав співпрацювати зі шведським урядом, щоб допомогти угорським євреям. Незабаром шведська дипломатична місія в Будапешті отримала надзвичайно велику кількість запитів від євреїв для оформлення паспортів та віз. Місія просила направити представника, який мав займатися видачею документів. На посаду першого секретаря шведського посольства в Будапешті з наданням усіх дипломатичних прав був призначений Рауль Валленберг. Перед від'їздом він попросив дати йому свободу і право приймати рішення у відносинах з угорським керівництвом.

Валленберг прибув до столиці Угорщини 9 липня 1944 року зі списком людей, які потребують допомоги, і 650 паспортами для євреїв, які мали будь-які формальні зв'язки з Швецією. Однак незабаром він розширив межі своєї опіки і почав видавати охоронні листи тисячам, а також став купувати будинки, на фасади яких вивішували шведський прапор, що перетворювало їх на недоторканну для нацистів територію. У ці будинки, що знаходилися під захистом Швеції, він поселяв євреїв, а охоронні документи дозволяли їхнім власникам виїхати до Швеції чи до інших країн. Близько 4500 євреїв мали такі папери.

У жовтні 1944 року ситуація в Будапешті погіршилася. Хоча Червона армія вже наближалася, угорська фашистська партія «Схрещені стріли» захопила владу і запровадила режим терору, спрямованого і проти євреїв. Декого вбивали прямо на вулицях; інших тягли до берегу Дунаю, де розстрілювали або топили у крижаній воді. Все більше людей потребували шведських захисних паспортів.

Валленберг використовував усі можливі й неможливі методи, вдавався навіть до підкупу та шантажу, щоб фінансувати та здійснювати масштабну операцію з порятунку євреїв. На реалізацію цього в його конторі діяли 340 працівників.

Шведською територією у Будапешті вважалися 32 будівлі, дві лікарні та безкоштовна їдальня. Разом з іншими посольствами та міжнародними організаціями Валленберг влаштував своєрідне міжнародне гетто, яке знаходилось під дипломатичним захистом нейтральних країн. Небезпека зростала, і Валленберг став видавати за-

хисні папери усім без винятку. Молоді євреї «арійської» зовнішності виконували обов'язки охоронців; деякі з них, особливо зухвалі, носили форму «Схрещених стріл».

17 жовтня 1944 року до Будапешта повернувся Адольф Ейхман, головний виконавець «остаточного вирішення єврейського питання», і негайно розпорядився про депортацію євреїв. Усі захисні документи було оголошено недійсними. Після протестів з боку Валленберга та його колег, правову силу їх частково відновили. Для «Схрещених стріл» ці документи мало важили, однак план депортації євреїв до таборів було тимчасово заморожено: залізничні шляхи пролягали надто близько до лінії фронту.

Тоді, не бажаючи змінювати своїх планів, Ейхман наказав відправити десятки тисяч людей до австрійського кордону пішки, «маршем смерті». Р. Валленберг і представники інших нейтральних країн слідували за колонами на своїх машинах, роздаючи продукти харчування, одяг та медикаменти. Раулю вдалося визволити багатьох євреїв, стверджуючи, що вони знаходяться під захистом Швеції. Він продовжував виписувати паспорти навіть після того, як охоронці зі «Схрещених стріл» стали погрожувати йому зброєю. Відчайдушні методи Валленберга поставили його в дуже небезпечну ситуацію, але він не думав відступати.

Під час облоги Будапешта військами Червоної армії Р. Валленберг залишався у місті з урятованими ним євреями. Погрозами він домігся у німецького командування та вождя партії «Схрещених стріл» не завдавати шкоди євреям, які залишилися. Перед появою радянських військ у місті він сказав Перу Ангеру, своєму колезі в шведському посольстві: «Я взявся за це завдання і ніколи не зміг би повернутися в Стокгольм, не будучи упевненим, що зробив усе можливе для порятунку якомога більшої кількості євреїв».

17 січня 1945 року, коли Червона армія увійшла у місто, за Валленбергом прийшли двоє радянських військових і запропонували йому слідувати на зустріч з командувачем 2-м Українським фронтом Р.Я. Маліновським. Напевно, Рауль відчув небезпеку, бо дорогою до машини сказав: «Не знаю, хто я — гість чи бранець».

З того дня більше ніхто не бачив Валленберга. У перші роки після його зникнення радянська влада стверджувала, що їй нічого не відомо про долю дипломата. Тим не менше, люди (колишні ув'язнені радянських тюрем) стверджували, що зустрічали його. У 1956 році було заявлено, що Валленберг помер у радянській в'язниці 1947 року.

Вільний світ зустрів цю заяву з недовірою. У 1989 році дипломатичний паспорт Р. Валленберга, портсигар та інші особисті речі було виявлено у підвалах головного управління КДБ в Москві та повернуті його родині. Під тиском громадськості було створено російсько-шведську комісію, яка у 2000 р. опублікувала результати своєї роботи. Через 55 років з дня зникнення Рауля Валленберга комісія під-

твердила, що Валленберг, ймовірно, помер у в'язниці в 1947 році, але не знайшла ніяких подробиць про його арешт, смерть та причини засекречення всієї інформації радянською владою.

26 листопада 1963 року Яд Вашем надав Раулю Валленбергу почесне звання «Праведника народів світу»⁷.

Помічником Валленберга у рятуванні євреїв був швейцарський посланник у Будапешті **Шарль (Карл) Лутц**⁸ (1895–1975). Саме його ідеєю було створення «захисного паспорта», за допомогою якого від депортації було врятовано тисячі євреїв. У 1942 році Лутца призначили віце-консулом Швейцарії в Будапешті, звідки за його сприянням вивезено майже 10 тисяч єврейських дітей.

Про героїчний вчинок Лутца стало відомо лише у 1958 році. А 1965-го йому надали звання «Праведника народів світу»⁹.

Разом з Р. Валленбергом брав активну участь у рятуванні угорських євреїв співробітник іспанського посольства в Будапешті, італійський громадянин **Джорджо Перласка**¹⁰ (1910–1992). Йому вдалося врятувати близько тисячі євреїв за допомогою «захисних паспортів», які він видавав від імені Посольства Іспанії. У 1988 році Дж. Перласка також удостоєно звання «Праведника народів світу»¹¹.

Пер Юхан Валентин Ангер¹² (1913–2002) — співробітник шведського посольства у Будапешті під час німецької окупації Угорщини.

Пер Ангер уперше побачив акти переслідування нацистською Німеччиною євреїв у 1940 році, перебуваючи у посольстві Швеції в Берліні. У січні 1942 року Ангера було призначено другим секретарем шведської місії у Будапешті. Після німецької окупації Угорщини в березні 1944 року Ангер брав участь у рятувальних операціях разом з Раулем Валленбергом — видавав переслідуваним євреям шведські паспорти, переховував їх у будинках під дипломатичним захистом, а потім разом із Раулем супроводжував колони «маршів смерті» і звільняв євреїв.

Після війни Ангер розпочав пошуки Рауля Валленберга.

28 квітня 1981 року Яд Вашем надав Перу Ангера почесне звання, а у 2004-му урядом Швеції було засновано премію імені Пера Ангера; нагороду отримують особи, які захищають права людини і демократичні цінності¹³.

Арістідес де Соза Мендес¹⁴ (1885–1954) — португальський дипломат. Був Генеральним консулом Португалії у французькому місті Бордо.

Капітуляція Франції у червні 1940 року підштовхнула десятки тисяч біженців, зокрема тисячі євреїв, до втечі з північної частини країни у південному напрямі, сподіваючись через кордон з Іспанією дістатися Португалії і звідти — Америки.

До 10 травня 1940 року в'їзні та транзитні візи можна було отримати в португальському консульстві в Бордо. Того дня, коли Німеччина ввела війська у Бельгію і Голландію, уряд Португалії заборонив по-

дальший в'їзд біженців, особливо євреїв. Це означало, що закривалася остання брама на шляху до спасіння. Відтепер отримати візи могли тільки громадяни Британії, які мали рекомендації британського консула. Близько 30 000 біженців, серед них 10 000 євреїв, зібралися біля португальського консульства у Бордо, намагаючись здобути документ, який давав шанс на спасіння.

Соза Мендес, набожний християнин, побачивши жахливе становище біженців, вирішив порушити прямі вказівки свого уряду. Він прийняв у консульстві делегацію біженців, очолювану рабином Хаїмом Крюгером, і пообіцяв надати транзитні візи усім, хто їх потребує. Дипломат навіть додав, що ті, хто не в змозі заплатити візовий внесок, отримують документи безкоштовно.

Потім він відкрив у будівлі консульства канцелярію і за допомогою двох своїх синів і кількох помічників-євреїв розпочав видачу віз на в'їзд. Соза Мендес працював три дні і три ночі, не дозволяючи собі жодного відпочинку до закінчення цієї роботи. З 15 до 22 червня 1940 року Соза Мендес видав 1575 віз.

Чутки про діяльність Мендеса дійшли до Лісабона, і дипломату було наказано негайно повернутися на батьківщину. Для його супроводу до Португалії були відряджені дві людини. Проминаючи у французькому місті Байоні португальське консульство, Соза Мендес побачив сотні людей біля його входу — в цьому місті відбувалося те саме, що й у Бордо. Мендес увійшов до будівлі і, незважаючи на своє відкликання з посади та заперечення місцевого консула, наказав останньому негайно видати візи всім заявникам. Соза Мендес особисто проштампував дозволи, приписавши від руки: «Уряд Португалії люб'язно просить уряд Іспанії дозволити пред'явнику цього документа вільно перетнути кордони Іспанії. Пред'явник документа — біженець війни в Європі і знаходиться на шляху до Португалії». Забезпечивши всіх бажаючих цими документами, Соза Мендес особисто провів їх до блокпоста на іспанському кордоні аби переконатися, що всі успішно перетнули його.

Повернувшись до Лісабона, Соза Мендес постав перед дисциплінарною комісією у Міністерстві закордонних справ країни. Його офіційно звільнили з роботи та позбавили дипломатичного рангу. Він залишився без заробітку і не міг більше утримувати сім'ю, в якій було 13 дітей. Колишній дипломат помер у злиднях у 1954 році. Тільки у 1988 році, завдяки міжнародному тиску і зусиллям його дітей, португальський уряд оголосив про його повну реабілітацію.

Свого часу, пояснюючи свої дії, він відповів: «Якщо тисячі євреїв страждають через одного християнина [Гітлера], один християнин, безумовно, може постраждати за всіх євреїв».

18 жовтня 1966 року Яд Вашем надав Арістідес де Соза Мендесу почесне звання «Праведника народів світу»¹⁵.

Чіуне Семпо Сугіхара¹⁶ (1900–1986) — японський дипломат. У листопаді 1939 року він отримав призначення у Каунас, тодішню столицю Литви, на посаду консула Японії. З-поміж його обов'язків було, зокрема, спостереження за маневрами німецької армії уздовж кордону. У разі небезпеки він мав доповісти японському штабу про початок очікуваного нападу Німеччини на СРСР.

Влітку 1940 року, після анексії Литви Радянським Союзом, усі іноземні дипломати отримали наказ до кінця серпня залишити Каунас. Сугіхара вже збирав валізи, коли йому повідомили про єврейську делегацію, яка зібралася під консульством і просила у нього аудієнції. Делегацію очолював Зера Вархафтіг — єврейський біженець, який через багато років стане міністром в уряді Держави Ізраїль. Сугіхара погодився зустрітися з ними для короткої розмови. Як з'ясувалося, вони просили про нереальне. Практично євреї у Литві опинилися у пастці, кордони всіх країн світу зачинилися перед ними. Отримання еміграційних віз будь-куди стало неможливим. У відчайдушному намаганні знайти країну, яка дозволить їм в'їзд, вони з'ясували, що голландська колонія Кюрасао віз не вимагає. Це дозволяло виїхати з Литви, але у зв'язку з війною подорожі на захід унеможливилися, тож делегація звернулася до японського консула з проханням видати їм транзитні візи, з якими можна було отримати дозвіл перетнути територію СРСР.

Японський консул попросив надати йому час для погодження з керівництвом. Ніхто й не думав, що МЗС Японії погодиться виконати таке незвичайне прохання. Проте Сугіхара, надто стурбований становищем біженців, розпочав видачу віз з власної ініціативи, не чекаючи відповіді свого керівництва з міністерства. Відповідь з Токіо прийшла через дев'ять днів: прохання консула було відхилено, в дозволі на видачу віз відмовлено. Але Сугіхара продовжував видавати візи. За короткий час, що лишився до закриття консульства й свого від'їзду, Сугіхара видав близько 3500 транзитних віз. Розповідають, що він продовжував робити це на залізничній станції, вже від'їжджаючи з Литви. Щоб прискорити процес, він звернувся по допомогу до кількох євреїв, вони ж, не знаючи японської, іноді прикладали печатку догори ногами. Впродовж цього часу Сугіхара отримував депеші з Токіо, що забороняли видачу віз без процесуальних гарантій.

Видані Сугіхарою візи врятували євреїв від нацистів, які захопили Литву в червні 1941 року. Серед тих, хто їх отримав, було чимало рабинів та студентів ешив (талмудичних шкіл). Втеча, що стала можливою в останню хвилину, дозволила їм на нових місцях заснувати єврейські традиційні школи та продовжувати освіту.

З Каунаса Сугіхару відрядили відкривати консульство в Кенігсберзі, а потім перевели до Бухареста. У 1946 році, після повернення до своєї країни, Сугіхару було звільнено зі складу дипломатичної служби Японії. На його думку, це стало наслідком непокори нака-

зам керівництва під час роботи консулом у Каунасі. З цього часу він заробляв на життя випадковими заробітками¹⁷.

У 1984 році Яд Вашем надав Чіуне Семпо Сугіхарі звання «Праведника народів світу»¹⁸.

Ян Звартендейк¹⁹ (1896–1976) був директором філії відомої фірми «Філіпс» у Литві. Невдовзі після окупації Литви СРСР Ян Звартендейк став консулом Нідерландів. Разом із Чіуне Сугіхара за 10 днів він урятував 2200 євреїв. Звартендейк та Сугіхара, що раніше не були знайомі і ніколи не зустрічалися один з одним, опинилися в ситуації, коли їм довелося діяти разом у єдиній неформальній команді, видаючи візи у швидкісному режимі.

«Візи до Кюрасао» разом з японськими транзитними візами стали порятунком для єврейських біженців, хоча відзначимо, що жоден з них так і не прибув до колонії Нідерландів. Приблизно половина біженців 1941 року отримала дозвіл на в'їзд з Японії до США, Палестини та інших країн.

20 жовтня 1997 року Яд Вашем нагородив Яна Звартендейка званням «Праведника народів світу»²⁰. Варто зазначити, що ім'я голландського дипломата залишилось маловідомим порівняно з Сугіхарою.

Хайрем (Гарри) Бінгхем IV²¹ — американський дипломат. У 1939 році його призначили віце-консулом США у Марселі (Франція). 10 червня 1940 року війська Гітлера вторглися до Франції. Колаборантський уряд Віші підписав перемир'я з Німеччиною, і поліція, на вимогу нацистів, почала облави на німецьких і єврейських біженців з передачею їх німецькій владі. Ці люди були приречені на смерть.

Деякі впливові європейці добивалися від американського уряду видачі віз, аби біженці могли покинути Францію й уникнути переслідувань. Проте адміністрація Рузвельта намагалася демонструвати нейтралітет у «європейських справах», тому Держдепартамент відраджував дипломатів допомагати біженцям і забороняв своїм представникам видавати візи євреям.

Бінгхем вважав таку політику аморальною і, ризикуючи своєю кар'єрою, робив усе можливе, щоб порушити заборону. Не підкорившись розпорядженням своїх Вашингтонських босів, він видав понад 2000 віз США єврейським та іншим біженцям, серед яких були видатні діячі світової культури і науки Макс Ернст і Марк Шагал, Андре Бретон і Ханна Арендт, Ліон Фейхтвангер і лауреат Нобелівської премії Отто Мейєрхоф, а також родина письменника Томаса Манна. Він також ховав євреїв у своєму марсельському будинку та видавав підроблені документи, допомагаючи євреям в їх небезпечних переміщеннях по Європі. Бінгхем співпрацював з рухом Опору для переправлення євреїв з Франції, покриваючи витрати на транспортування зі своєї кишені.

У допомозі єврейським біженцям Бінгхем співпрацював із **Варіаном Фраєм**, який прибув до Марселя, щоб надати 200 грантів «кращим

європейським вченим» і допомогти їм працевлаштуватися у США. Втім замість 200 грантів Бінгхем і Фрай видали вдсятеро більше.

У 1941 році Вашингтон, зрозумівши нестандартне ставлення свого дипломата до долі людей, багато з яких були дуже відомими, але — євреями, перевів його до Аргентини. На новому місці Бінгхем почав виявляти і повідомляти у Вашингтон про переміщення туди нацистів.

У 1945 році Бінгхема було звільнено з дипломатичної служби. Помер дипломат — рятівник людських життів у 1988 році. Після розгляду справи Яд Вашем видав його родині лист подяки від 7 березня 2005 року. Це не є формальним присвоєнням звання «Праведник народів світу», проте у документі відзначено «гуманні розпорядження» Бінгхема ІV «в період гоніння на євреїв з боку режиму Віші у Франції,.. [на] відміну від деяких інших посадових осіб, які проявляли чималу підозрілість до єврейських біженців, які бажали в'їхати до Сполучених Штатів»²².

Хосе Артуро Кастельянос²³ (1893–1977) — військовий і дипломат, який урятував життя понад 25 тисяч євреїв під час Голокосту. Кастельянос називають сальвадорським Шиндлером.

Після знайомства з угорським євреєм Дьйордем Мандлем, Кастельянос вирішив рятувати євреїв від переслідувань нацистів, призначив його на фіктивний пост першого секретаря посольства та переписав його ім'я на іспанський манер — Хорхе Мандель-Мантелло. Після цього вони удвох зайнялися видачею фальшивих «сертифікатів національності» і шлюбних документів для євреїв Німеччини та окупованих нацистами країн Європи. Щоб зробити документи більш схожими на справжні, вони ставили печатки інших консульств Женеві.

Велику кількість цих документів, що забезпечували захист від депортації до нацистських таборів, було направлено до Угорщини швейцарському віце-консулу Шарлю (Карлу) Лутцу, який ховав тисячі євреїв на покинутому скляному заводі.

Разом Кастельянос і Мандлю вдалося переконати чиновників у достовірності цих документів і навести докази, що в країнах Європи нібито перебувала величезна сальвадорська діаспора. Нацисти не дуже добре знали, що таке Сальвадор, і це допомагало Кастельянос дурити їх.

Всього було видано близько 40 тисяч документів, які дозволили врятувати понад 25 тисяч людей.

У липні 2010 року Інститут Яд Вашем присвоїв Хосе Артуро Кастельянос почесне звання «Праведника народів світу»²⁴.

Хе Феншань (Фенг Шан Хо)²⁵ (1901–1997) — китайський дипломат.

Працюючи генеральним консулом Китаю у Відні, видав тисячі віз до Сінгапуру та інших країн австрійським євреям. Візи, у деяких випадках, були потрібні їм лише як привід, щоб покинути Австрію та врятуватися від переслідувань. Хо робив це всупереч прямим наказам

свого начальника — посла Китаю в Берліні Чень Цзе, який вимагав скоротити кількість віз, що видавалися.

У перші роки Другої світової війни Хе Феншань урятував не менше двох тисяч євреїв.

У 2000 році Яд Вашем удостоїв Хе Феншань звання «Праведника народів світу».

Селахаттін Улькумен²⁶ (1914–2003) — турецький консул на грецькому острові Родос.

Селахаттін Улькумен під час депортації євреїв з острова в липні 1944 року надав німецькому коменданту список євреїв, які нібито були турецькими громадянами, вимагаючи їх звільнення. Таким чином йому вдалося врятувати 50 євреїв. Проте більшість — 1,5 тис. євреїв Родосу врятуватися не вдалося — їх депортовано до табору смерті в Освенцимі.

У 1989 році Яд Вашем удостоїв Селахаттіна Улькумена звання «Праведника народів світу»²⁷.

Луїс Мартінс де Соуза Дантес²⁸ (1876–1954) був послом Бразилії у Франції під час нацистської окупації Європи.

У 1940 році Дантес запросив і отримав дозвіл від бразильського міністра закордонних справ видавати імміграційні візи для обмеженої кількості французьких громадян. Незважаючи на заборону Бразилії на імміграцію євреїв, він видав дипломатичні візи сотням євреїв, які прагнули втекти від режиму Віші. При цьому Дантес часто підробляв дати дипломатичних віз. Він усвідомлював незаконність своїх дій і не просив жодної компенсації за підробки.

У 1941 році Дантес втрутився у справу щодо врятування пасажирського судна, що перевозило велику кількість євреїв з підробленими візами. Його втручання дозволило їм дістатися неушкодженими Ріо-де-Жанейро. Однак після цього, через підозри, він був відкликаний до Бразилії для дисциплінарних слухань. Від суду Дантеса врятував тільки його статус пенсіонера під час оформлення подібних віз.

У червні 2003 року Інститут Яд Вашем присвоїв Луїсу Мартінс де Соуза Дантесу почесне звання «Праведника народів світу»²⁹.

Себастьян де Ромеро Радігалес³⁰ — іспанський дипломат, з 1943 року працював в Афінах як голова іспанської дипломатичної місії.

З березня до серпня 1943 року 48 000 грецьких євреїв було депортовано до табору смерті Аушвіц в Освенцимі. Відправці до табору також підлягали євреї, які мали італійське або іспанське громадянство, якщо вони не поверталися до себе на батьківщину. Іспанський уряд спочатку відмовлявся приймати біженців, але завдяки діям Радігалеса в лютому 1944 року було дозволено вивезти групу з кількох сотень людей. 367 осіб було звільнено з концтабору Берген-Бельзен та переправлено до Марокко, яке тоді належало Іспанії; їхні життя було врятовано.

Заслуги дипломата визнані посмертно завдяки зверненню Ісаака Рева, одного з врятованих. У вересні 2014 року Яд Вашем удостоїв Себастьяна де Ромеро Радігалеса звання «Праведника народів світу»³¹.

Хосе Марія Баррето³² — перуанський дипломат. На початку Другої світової війни Баррето служив консулом Перу в Женеві. Він оформив перуанські закордонні паспорти та в'їзні візи до Перу десяткам євреїв, які втекли з нацистської Німеччини. Тим самим Баррето порушив розпорядження уряду у Лімі; пізніше його звільнили зі служби. Консульство Перу у Женеві закрили, але справу вже було зроблено.

У червні 2014 року Яд Вашем надав Хосе Марія Баррето звання «Праведника народів світу».

Йоп Колкман — голландський дипломат, який загинув у нацистському концтаборі.

Колкман, журналіст за професією, служив під час Другої світової війни у Франції, співпрацював з антинацистським опором, що займався, зокрема, рятуванням від депортацій єврейського населення. Він використовував свої зв'язки з німецькою окупаційною владою та французьким режимом Віші, аби врятувати кілька єврейських сімей з концтаборів. У 1944 році Колкмана заарештували нацисти і відправили до концтабору, де він незабаром загинув, не доживши кілька місяців до звільнення своєї батьківщини.

У лютому 2014 року Яд Вашем надав Й. Колкману почесне звання «Праведника народів світу».

Наведені нами короткі історії не вичерпують тему дипломатів — рятувальників людей. Зауважимо, що лише 2014 року високе звання «Праведника народів світу» було надано трьом дипломатам.

Безумовно, додаткових досліджень потребує з'ясування мотивів їхньої поведінки, які в дилемі «службова дисципліна і кар'єра — гуманізм» обирали життя людини. Відомі дослідники Голокосту Нехам Тек, Самуель і Перл Олінер, що прийшли до різних висновків про соціальне становище і самовідчуття таких людей у суспільстві, єдині в оцінці найважливішої моральної, загальнолюдської складової подвигу людей, які надали допомогу приреченим на тотальне знищення³⁴.

¹ Див.: Праведники народів мира / Яд Вашем [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www1.yadvashem.org/yv/ru/righteous/intro.asp> — Назва з екрана.

² Див.: Щупак І. Трагедія євреїв України // Національне питання в Україні ХХ — початку ХХІ ст.: Історичні нариси / [ред. рада: В.М. Литвин (голова), Г.В. Боряк, В.М. Даниленко та ін.]. — К.: Ніка-Центр, 2012. — 592 с. — С. 415–417.

³ Праведники народів мира [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.yadvashem.org/yv/ru/righteous/about.asp/>. — Назва з екрана.

⁴ Праведники народів мира. Статистика [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.yadvashem.org/yv/ru/righteous/statistics.asp/>. — Назва з екрана.

⁵ Див.: Виза на життя: Дипломати, спасавши євреїв / ред. Д. Томпсон. — Ізраїль: Міністерство іностраних дел Ізраїля, 2001. — 26 с.: ил., фото.

- ⁶ Див.: *Бирман Джон*. Праведник: история о Рауле Валленберге, пропавшем герое Холокоста / пер. с англ. Б. Ерхова. — М.: Текст, 2007. — 399 с.; *Безымянский Л.А.* Будапештская миссия. — М.: Совершенно секретно, 2001. — 44 с.; Спаситель из Швеции в Будапеште, Рауль Валленберг (Швеция) [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.yadvashem.org/yv/ru/righteous/stories_wallenberg.asp — Назва з екрана.
- ⁷ Валленберг Рауль [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.eleven.co.il/article/10835>
- ⁸ Шарль Лутц — человек, спасший еврейских детей [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://9tv.co.il/news/2013/04/08/148669.html> — Назва з екрана.
- ⁹ Карл (Шарль) Лутц [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://to-be-friends.livejournal.com/103453.html>
- ¹⁰ Джорджи Перласка: крутые повороты судьбы [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://kackad.com/kackad/?p=14520> — Назва з екрана.
- ¹¹ Джорджи Перласка: биография героя [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.jewish.ru/history/facts/2005/12/news994228192.php> — Назва з екрана; Консул-самозванец [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://berkovich-zametki.com/Perlasca.htm> — Назва з екрана.
- ¹² Per Anger [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.yadvashem.org/yv/en/exhibitions/righteous/anger.asp> — Назва з екрана.
- ¹³ Премия Пера Ангера [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.invictory.com/maillist/example/weeknews3.html> — Назва з екрана.
- ¹⁴ Непокорный консул Аристидес де Соза Мендес [Электронный ресурс]. — Режим доступа: / http://www.yadvashem.org/yv/ru/righteous/stories_mendes.asp — Назва з екрана.
- ¹⁵ Aristides de Sousa Mendes, Consul-General of Portugal in Bordeaux, France [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.yadvashem.org/yv/en/exhibitions/righteous/mendes.asp> — Назва з екрана.
- ¹⁶ Дипломат объясняет свои действия. Чиуне Семпо Сугихара [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.yadvashem.org/yv/ru/righteous/stories_sugihara.asp — Назва з екрана.
- ¹⁷ Сугихара Тиуне: биография [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.people.su/ua/105157> — Назва з екрана.
- ¹⁸ Chiune Sugihara, Japanese Consul in Kovno [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.yadvashem.org/yv/en/exhibitions/righteous/sugihara.asp> — Назва з екрана.
- ¹⁹ Flight to Japan and China. Jan Zwartendijk [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.yadvashem.org/yv/en/righteous/stories/zwartendijk.asp> — Назва з екрана.
- ²⁰ Звартендейк и Сугихара: как дипломаты из Каунаса спасали евреев [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://p-w-w.ru/index.php?topic=14345.0> — Назва з екрана.
- ²¹ Необычный дипломат Хайрэм Бингхэм [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://world.lib.ru/g/genis_d_e/hiram_bingham.shtml — Назва з екрана.
- ²² AMERICAN RESCUER IN NAZI-OCCUPIED FRANCE [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.hirambinghamrescuer.com/> — Назва з екрана.
- ²³ Сальвадорский дипломат спас 40 тысяч евреев [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.jewish.ru/history/facts/2007/05/news994249046.php> — Назва з екрана.
- ²⁴ Сальвадорский дипломат получит звание Праведника народов мира [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.jewish.ru/news/world/2010/05/news994285314.php> — Назва з екрана.
- ²⁵ Chinese Visas in Vienna. Feng-Shan Ho [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.yadvashem.org/yv/en/righteous/stories/ho.asp> — Назва з екрана.

- ²⁶ Selahattin Ulkumen [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.yadvashem.org/yv/en/righteous/stories/ulkumen.asp> — Назва з екрана; Турецкий Шиндлер [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://jig.ru/index4.php/2011/08/16/tureckii-shindler.html> — Назва з екрана.
- ²⁷ Селухаттин Улькумен [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.jewish.ru/tags/index.php?key_id=7195&page=1&let_id=19 — Назва з екрана.
- ²⁸ Луис Мартинс де Соуза Дантес [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.yadvashem.org/yv/en/righteous/stories/dantas.asp> — Назва з екрана.
- ²⁹ Luis Martins de Souza Dantas [Электронный ресурс]. — Режим доступа: The Righteous Among Us, Yad Vashem Magazine, no.31, pp. 12-13. — Назва з екрана.
- ³⁰ Sebastián de Romero Radigales [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.pinterest.com/pin/229191068512074173/> — Назва з екрана.
- ³¹ Испанского дипломата посмертно признают Праведником народов мира [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://sinagoga.kiev.ua/node/5539> — Назва з екрана.
- ³² Перуанский дипломат признан Праведником народов мира [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.jewish.ru/news/world/2014/06/news994324905.php> — Назва з екрана.
- ³³ Голландского дипломата признали Праведником народов мира [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.jewish.ru/news/world/2014/02/news994323189.php> — Назва з екрана.
- ³⁴ Див.: О Праведниках / Яд Вашем [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www1.yadvashem.org/yv/ru/righteous/about.asp> — Назва з екрана.

Ihor SHCHUPAK,

Candidate of historical sciences, Director,

«Jewish Memory and Holocaust in Ukraine» museum, Dnipropetrovsk;

Dilfuza HLUSHCHENKO,

research associate of the Ukrainian Institute for Holocaust studies «Tkuma»,

Dnipropetrovsk

DIPLOMATS – RIGHTEOUS AMONG THE NATIONS

People who saved Jews from inevitable extermination by the nazis deserve special attention in the history of Holocaust. Yad Vashem — a memorial complex of Jewish Catastrophe and Heroism is dedicated to collection of their stories. One of the key tasks of Yad Vashem is to express appreciation on behalf of the State of Israel and the entire Jewish nation to those non-Jews who despite the threat to their own lives saved Jews from the genocide. Such heroes are called the «Righteous among the nations». It is a honorific title that is bestowed upon representatives of various nationalities and religious beliefs in the name of Israel pursuant to the Martyrs' and Heroes' Remembrance Law, 1953. A case of Righteous title award is reviewed by a special public Commission chaired by a judge of the Supreme Court of Israel.

Despite huge interest, public and moral significance of the issue, the phenomena of Righteous among the nations is one of the least studied aspects of the history of Holocaust.

As of January 2014 there were 25,271 persons representing 44 countries who have been recognized by Yad Vashem as Righteous among the nations. Less than 20 of them were diplomats. However, it is due to their actions that saved lives of thousands of Jews that were persecuted by the nazis. Apparently, this is one of the brightest examples in the history of diplomacy, a reflection of its humane mission.

Олександр ХАРЧЕНКО,

*генеральний директор
Українського національного інформаційного агентства «Українформ»*

СОЮЗНИКИ З ВИСОКОЮ МІСІЄЮ, АБО ЖУРНАЛІСТИ ТА ДИПЛОМАТИ НА ІНФОРМАЦІЙНОМУ ФРОНТІ

На 24-му році своєї незалежності Україна опинилась на лінії цивілізаційного протистояння. Путінська Росія як остання імперія світу перейшла у контрнаступ до тих, кого прийнято називати Заходом. І Україна стала полем бою.

Але нам не смішно з «чорного гумору» на кшталт того, що «Штати битимуться з Росією до останнього українця». Маємо вистояти, вижити у цій битві, і не просто вистояти, а вийти переможцями. Іншого не дано — «інше» просто означатиме поразку України як держави.

За цих обставин потрібна консолідація всіх сил, всіх соціальних інститутів держави та її ресурсів. І слово «фронт» вже не виглядає метафорою — зокрема, ні для українських медіа, ні для української дипломатії. Про два ці фронти — дипломатичний та інформаційний і піде мова. Діяти на них Україна має активно, наступально, а головне — узгоджено.

Українформ як єдине державне національне агентство посідає особливе місце в інформаційному полі України. Агентство стало одним з медіа, які є модераторами в інформаційному наступі проти агресора.

При цьому агентство використовує всі наявні в його розпорядженні ресурси та інструменти для донесення інформації не лише до українського читача, слухача та глядача, а й до міжнародної, без перебільшення, світової аудиторії.

Насамперед йдеться про міжнародну кореспондентську мережу агентства. Корпункти агентства сьогодні працюють практично у всіх головних «інформаційних столицях» світу — у Вашингтоні, Брюсселі, Берліні, Парижі, Москві, Пекіні, низка власних кореспондентів працює в країнах-сусідах — у Польщі, Молдові та інших. Агентство має найбільшу мережу журналістів з українських медіа. На практиці це означає, що ми перші повідомляємо про рішення на підтримку України, які приймають у Білому домі на берегах Потомаку чи в столиці Європи — Брюсселі. Наші журналісти отримують та, відповідно, оприлюднюють, авторитетні експертні думки з перших вуст. Якщо в Москві, наприклад, наш власкор бере інтерв'ю у Віктора Шендеровича, то у Вашингтоні в

цей же час журналіст може вести розмову з Френсісом Фукуямою. Крім того, сам факт присутності українського журналіста в тій чи іншій столиці відіграє значну роль в інформаційному протистоянні. Це дає, наприклад, можливість на публічних заходах, брифінгах чи конференціях, уникнути «гри в одні ворота», коли ми не можемо опонувати нашим супротивникам. Наші журналісти ведуть полеміку, порушують питання, розвінчують нав'язувані нашими опонентами міфи. Іншими словами, постійна присутність журналіста в інформаційному полі тієї чи іншої країни є таким само важливим фактором, як і дипломатична місія. У поєднанні ж, дипломатичні та інформаційні зусилля, дають нам змогу протистояти потужному інформаційному та лобістському впливові Кремля, що за «газпромівські» грошу намагається схилити світову суспільну думку на свою користь.

Тому, безумовно, для Укрінформу вкрай актуально поступально розвивати зарубіжну кормережу. За урядовими планами, згідно з графіком відкриття корпунктів за кордоном, на цю пору агентство повинно було б мати більше 20 зарубіжних представництв. Однак через згорнуте фінансування, графік відкриття представництв було зірвано вже кілька років тому. Такі ж процеси, як ми знаємо, відбуваються в дипломатичному відомстві: в ті дні, коли пишеться ця стаття, саме надійшло повідомлення про закриття 6 українських консульств за кордоном. На фоні російської інформаційної експансії та постійної риторики в Україні про те, що інформаційна війна не менш важлива, аніж реальні бойові дії, а фінансування газет та телебачення «не менш важливе, ніж будівництво танків», таке поєднання двох процесів особливо небезпечне. Тому, незважаючи на всі труднощі військового періоду, фінансування обох напрямів, дипломатичного та медійного, має бути поновлене за найменшої можливості.

Другим важливим інформаційним ресурсом Укрінформу, що реально протидіє спрямованій та чітко спланованій щодо України інформаційній агресії, є багатомовність Укрінформу. Якщо навесні, тобто у переддень російської агресії, сайт Укрінформу мав чотири мовні версії, тобто, новини та аналітика Укрінформу виходили українською, російською, англійською та німецькою мовами, то вже сьогодні, через кілька місяців, Укрінформ поширює свою інформацію вже 6 мовами – до попередніх додалися іспанська та китайська. На прикладі китайської мови можна показати, наскільки це стратегічно важливо.

Досі, до появи китайської мовної версії на сайті Укрінформу, вся інформація про події в Україні, зокрема пов'язані з Кримом та Донбасом, подавали на величезний китайський інформаційний ринок винятково через Москву. Відповідно, нескладно уявити, що трактування та інтерпретація українських подій була винятково «кремлівською». Тепер монополію знищено. При цьому, зауважте, не було витрачено жодної копійки з бюджету. Укрінформ знайшов партнера

в особі одного з потужних та впливових китайських бізнесменів та партнерської структури, створеної за сприяння Посольства України в Китаї — організації «Український дім», заснованої в Пекіні.

Тут вкрай важливо бачити перспективу, бо відсутність такої перспективи за фактичної війни в країні означатиме втрату майбутнього. Держава має розвивати єдине державне інформагентство. Потрібно впровадити нові мовні версії на сайті агентства, принаймні на перших порах йдеться про французьку та арабську мови. Потрібно розширити зарубіжну кореспондентську мережу. В найближчі роки необхідно відкрити корпункти в кількох стратегічно важливих для інформаційної сфери країнах — в Канаді, на Близькому Сході, у Великобританії, в Білорусі, Австрії, Аргентині.

Ще про один з потужних інструментів впливу на міжнародному інформаційному ринку — Причорноморську асоціацію національних інформаційних агентств (ПАНІА). У 2006 році, цю Асоціацію було створено за ініціативи саме Укрінформу. Наступні роки саме Укрінформ виконував в ній роль «двигуна» — певний час головував у цій структурі, створив сайт «ПАНІА», через який щороку поширюється до 3–5 тисяч інформаційних повідомлень. До альянсу входять 13 національних інформагентств регіону — від невеликих, але мобільних агентств МОЛДПРЕС (Молдова) чи РОМПРЕС (Румунія) до таких велетнів, як російський ИТАР-ТАСС чи турецьке агентство ANADOLU AGENCY, що за кілька років пройшло шлях, на який іншим знадобилися десятиліття. І от тепер, коли війна розвела нас з тими ж росіянами по різні боки інформаційних стратегій, ми маємо шанс скористатись нашим впливом та статусом «двигуна». На практиці це означає, що Укрінформ не зменшуватиме темпів у наповненні інформаційними повідомленнями та аналітикою сайту ПАНІА, потім перекладатиме цю інформацію ще 5 мовами. У підсумку, ми використаємо цей унікальний інструмент для прокладення комунікативних містків до всіх 13 країн, що є членами альянсу. А це означає, що позиція України у важливих для нас питаннях буде донесена до мільйонів людей у всьому Причорномор'ї.

Нарешті, ще про один аспект діяльності Укрінформу. Добре відомо, що найпотужнішими лобістами власної країни, є люди, які залишили цю країну, яких доля розкидала по всьому світу, але які в діаспорі ведуть активну роботу задля своєї країни. Укрінформ відкрив Інтернет-сторінку «Новини діаспори» у вересні цього року. Але вже за цей короткий час сторінка стала справжнім містком між Україною та її найактивнішими, найініціативнішими посланцями на всіх континентах. На сторінці ведуть гострі дискусії про долю України, в полеміці народжуються цікаві ідеї. Сторінка не просто подає новини про «фестивалі-концерти», а реально також відстоює інтереси діаспорян. Приміром, веде полеміку про те, як дати можливість реально працювати посвідчен-

ню «закордонного українця». Під час позачергових парламентських виборів, коли діаспора делегувала одного зі своїх посланців до Верховної Ради, а український ЦВК «відрізав» йому шлях до парламенту, саме «Новини діаспори» подавали найгостріші матеріали на цю тему.

Загалом без перебільшення можна сказати, що в журналістів Укрінформу склався плідний творчий тандем з нашими дипломатами по всьому світу. Як національний засіб інформації Укрінформ забезпечує інформаційну підтримку діяльності понад 100 посольств і консульств України за її межами. Наші журналісти не просто «йдуть» за подіями, ретельно відстежуючи новини як репортери, а відчутно впливають на формування громадської думки в зарубіжних країнах. Коли гостра дискусія розгорнулася у Франції та світі щодо долі військових кораблів «Містралів», статті та репортажі нашого власного кореспондента активно цитували провідні світові ЗМІ, їх передруковували та використовували багато впливових політиків.

Сьогодні, коли Україна чітко обрала європейський шлях розвитку, і, відповідно, активно будує громадянське суспільство, активну роль також відіграє альянс журналістів, дипломатів та громадськості. На практиці це конвертується у тісну співпрацю Укрінформу, українських дипломатів та Кризового медіа-центру, створеного як недержавний проект. А в Пекіні, про який вже згадувалось, Укрінформ тісно співпрацює не лише з посольством України, а й з «Українським домом» та українськими студентами, які навчаються в Китаї. Така співпраця приносить результати вже сьогодні, але ще більше вона спрямована на майбутнє.

Тим часом майбутнє України ми бачимо майбутнім сучасної, європейської країни. Журналісти, дипломати, політики та підприємці бачать у ній свою місію в служінні Батьківщині, і при цьому реально об'єднують свої зусилля задля спільної праці.

Oleksandr KHARCHENKO,

Director of the National News Agency of Ukraine «Ukrinform»

NOBLE MISSION ALLIES OR JOURNALISTS AND DIPLOMATS ON INFORMATION BATTLEFIELD

In its 24th year of independence Ukraine has found itself on the front-line of civilizational standoff. Putin's Russia, being the world's last empire, has assumed the counteroffensive towards those commonly referred to as the West. And Ukraine is their battlefield.

But we are not laughing at the «black humor», like «United States will fight with Russia to the last Ukrainian.» We have to withstand, survive in this fight, and not only withstand, but be the victors. There is no other scenarios — otherwise it will mean the defeat of Ukraine's statehood.

These circumstances require consolidation of all forces, all social institutions of the state and its resources. And the word «battlefield» doesn't seem like a metaphor, particularly for Ukrainian media or diplomacy. And further we are going to talk about these to battlefields — diplomatic and information. Ukraine shall act vigorously, aggressively and above all in a concerted fashion.

Ukrinform, being the only state-owned national agency, occupies a special place in the information realm of Ukraine. The agency has become of the media that set up the tone in the information offensive against the aggressor.

Having said that, the agency is utilizing all its available resources and tools to make sure that information reaches not only Ukrainian reader, listener and viewer, but international, global, without exaggeration, audience as well.

First of all we are talking here about the agency's international correspondents network. Today agency's correspondent offices are working practically in all key «information capitals» of the world — in Washington, Brussels, Paris, Moscow, Beijing. We have a number of our correspondents working in neighboring countries — in Poland, Moldova, etc. The agency has the largest network of journalists among Ukraine's mass-media. In practice it means that we are the first to inform about decisions in favor of Ukraine made in the White House on the Potomac River or in the capital of Europe — Brussels. Our journalists receive and, accordingly, publish firsthand reputed experts' opinions. If in Moscow, for instance, our own correspondent is interviewing Viktor Shenderovich, and in the mean time in Washington our journalist might talk to Francis Fukuyama. Moreover,

even the fact of presence of a Ukrainian journalist in this or that capital plays an important role in information standoff. Such presence renders impossible «a one-way street» case during public events, briefings or conferences, as we can oppose our opponents. Our journalists debate, address the issues, dispel the myths created by our opponents. In other words, continued presence of a journalist in information realm of this or that country is as important factor as a diplomatic mission. Though when combined, diplomatic and information efforts make it possible to stand against sponsored by «Gazprom» Kremlin's powerful information and lobbying influence that is trying to incline the global opinion in its favor.

That is why, undoubtedly, for Ukrinform it is extremely important to expand its overseas network of correspondents. Pursuant to the government plans as of today the agency should have had 20 overseas representative offices. However, due to a lack of funds new overseas offices opening schedule has been disrupted several years ago. Identical processes are taking place in the diplomatic institution: in the days when this article is being written we received a message about closure of 6 Ukrainian consulates. Against the background of Russian information expansion and continuous rhetoric in Ukraine about the equal importance of information war and real military operations, and funding of newspapers and television «is not less important than the production of tanks,» such combination of the two processes is particularly dangerous. That is why, despite all the hardships of military period the funding of both directions, diplomatic and media, shall resume when there's even the slightest possibility.

Михайло ШМАТОВ,

*генеральний директор Всесвітньої служби
«Українське телебачення і радіомовлення»*

ВІДКРИВАЙМО УКРАЇНУ СВІТОВІ

Всесвітній службі «Українське телебачення і радіомовлення» (УТР) більше десяти років. Територію держави Україна обмежують кордони. В інформаційному просторі їх немає і державне українське слово досягає найвіддаленіших куточків планети. Сьогодні УТР — це цілодобове мовлення на Євразію і Північну Африку, Близький Схід, а також Північну Америку, це трансляція в мережі Інтернет. В Україні і світі УТР також присутня в кабельних мережах.

У жовтні 2014 року у Бонні генеральні директори Всесвітньої служби «Українське телебачення і радіомовлення» Михайло Шматов та німецької телерадіокомпанії іномовлення Deutsche Welle Петер Лімбург підписали Меморандум про співпрацю, який передбачає виробництво спільних телевізійних та Інтернет-проектів, навчання українських журналістів — спершу на базі УТР, а потім і на базі DW.

Досьогодні УТР переважно орієнтувалася на українську діаспору. Нині ж, коли проти України ведеться інформаційна війна, розвиток вітчизняного мовлення на закордон, максимальне охоплення іншомовних аудиторій набуває гостроти.

Ми звернули увагу, що «Дойче веле» активно працює через Інтернет, максимально використовує різні комунікаційні платформи, а перевагу віддає коротким формам. Без використання досвіду зарубіжних колег єдиній українській державній іномовній телекомпанії не обійтися.

Уже кілька років поспіль, як УТР, крім української, мовить також російською і англійською мовами. Новини подаються рухомим рядком англійською мовою. У цілодобовому мовленні обсяги англійських передач складають 3 години, а російськомовних — 5. І це не лише такі актуальні сьогодні випуски новин «Пульс» про гарячі події в Україні, а й пізнавальні програми «Україна: terra incognita», «Наука: пошуки і знахідки», «Знамениті українці», «Відкрий для себе Україну». Окремо зупинимося на «Україні дипломатичній». У різний час гостями передачі були Надзвичайні і Повноважні Посли Великобританії, Польщі, Литви, Грузії, інших країн. А колишні Міністри закордонних справ Анатолій Зленко, Геннадій Удовенко, Борис Тарасюк знайомили світ із станов-

ленням сучасної дипломатичної служби України. Є в передачі місце і для розповідей про історію української дипломатії, наприклад, за часів Богдана Хмельницького чи УНР. Відгукувалася «Україна дипломатична» і на перебіг часом непростих відносин України і Європейського Союзу, НАТО, інших європейських і світових організацій.

Україна сьогодні цікавить світ не лише через драматичні суспільні та політичні зміни, через військову агресію Росії. Україну сьогодні відкривають, як непізнаний материк культури, народних традицій, унікальної природи. І мандрувати Україною краще з каналом УТР – ви побуваєте в Карпатах і Криму, на поліських озерах, у причорноморських степах, познайомитеся з рукотворними і природними дивами України, з її гостинними людьми, з її тисячолітніми звичаями і багатю духовною культурю. Тому глядачі часто називають наш канал українським діскавері.

Телебачення з'явилося за участі українських учених. «Рука! Бачимо руку», – вигукнув один з учасників експерименту, який проводив талановитий фізик-експериментатор Борис Грабовський, син видатного українського поета Павла Грабовського. Так у 1925 році відбулася перша у світі телевізійна електронна передача зображення. Але тоді телебачення пішло не «за Грабовським», а шляхом «механічного» розвитку... Пізніше у Києві з'явилася одна з найвищих у Європі телевеж. Сьогодні українське телебачення прагне до тих висот, яких досягли наші попередники.

Точно порахувати кількість глядачів телеканалу УТР складно. За даними ресурсу «Webtelek.com» УТР посідає третє місце в рейтингу світових Інтернет-мовників. Міжнародна служба щоденно реєструє майже два мільйона підключень до телеканалу. А є ще кабельні мережі із багатомільйонною аудиторією, YouTube, соціальні мережі, індивідуальні супутникові приймачі.

Ми працюємо для вас. Разом з каналом УТР відкривай і пізнавай Україну, живи з Україною. Будь з Україною.

Mykhailo SHMATOV,

*Director General of the State broadcasting company
«Ukrainian Television and Radio World Service» (UTR)*

LET'S OPEN UKRAINE TO THE WORLD TOGETHER

Ukrainian Television and Radio world service, UTR, is over ten years old. The territory of Ukraine is limited by its boundaries. However, in information space there are no boundaries and the word of Ukraine reaches the most remote corners of the planet. Today UTR is a 24/7 broadcasting channel covering Eurasia and Northern Africa, Near East and North America, as well as live Internet streaming. UTR is also present in the cable network in Ukraine and in the world.

In October 2014, in Bonn, the Director General of Ukrainian Television and Radio world service Mykhailo Shmatov and Director General of the German television and radio company Deutsche Welle Peter Limbourg have sign a Memorandum of Cooperation. It envisages the production of joint television and Internet-based projects, training of Ukrainian journalists – initially at the premises of UTR and later at the premises of DW.

Until recently UTR was primarily targeting the Ukrainian diaspora. Today, when Ukraine is subjected to information war, the development of overseas broadcasting service and maximum overseas coverage are becoming crucial.

– We noticed the fact that Deutsche Welle actively works through Internet, utilizes various communication platforms to the maximum extent and prefers brief forms. Ukrainian state overseas broadcasting service cannot manage without experience from its foreign counterparts, Mykhailo Shmatov explains.

It has been several years since UTR is broadcasting not only in Ukrainian but in Russian and English. News in English are fed through roller captions. Total timing of programs in English language of 24/7 service is 3 hours and in Russian – 5 hours. And this includes not only the «Pulse» news covering the hot events from Ukraine, but also educational programs «Ukraine: terra incognita», «Science: explorations and discoveries», «Famous Ukrainians», «Open Ukraine to yourself». We would like to have a separate mention here about «Diplomatic Ukraine» program. At various times the guests of the program included Extraordinary

and Plenipotentiary Ambassadors of the UK, Poland, Lithuania, Georgia and other countries. Former Ministers of Foreign Affairs Anatoliy Zlenko, Hennadiy Udoenko and Borys Tarasyuk familiarized the world with the establishment of the modern diplomatic service of Ukraine. The program also includes the stories from the history of Ukraine's diplomatic service, for example, during Bohdan Khmelnytskyi's rule or UNR. Diplomatic Ukraine has also touched upon sometimes uneasy relations between Ukraine and the EU, NATO and other European and global organizations.

News feeds from Ukraine and about Ukraine, repulsing the aggressor, resolution of political disputes, regional events in the East and Crimea — in progression, with quality and timely coverage in information programs during the service hours — all that is available on UTR channel. Concerning the modernization of the basic economy sectors, about implementation of President's reforms program, about the Government and the Parliament — all that is also available on UTR channel.

But Ukraine is interesting to the world not only through dramatic social and political changes and the military aggression of Russia. Ukraine is being discovered as an unexplored continent of culture, folk traditions, unique nature. And it's better to travel around Ukraine with UTR channel — you will have a chance to visit the Carpathian mountains and Crimea, Polissya lakes, Black Sea steppes, to see man-made and natural wonders of Ukraine, get to know its hospitable people, millennial customs and rich spiritual culture. That is why our viewers often call our channel Ukrainian discovery channel.

...The television appeared with the participation of our scientists. «A hand! We see a hand,» exclaimed one of the participants of the experiment, held by prominent research physicist Borys Hrabovskyi, the son of the prominent Ukrainian poet Pavlo Hrabovskyi. That is how the first ever electronic transmission of picture took place in 1925. But back then television did not follow Hrabovskyi, it followed the «mechanical» development path... Later one of the highest in Europe TV towers was built in Kyiv. The initial design was higher than the Moscow TV tower, but the Soviet officials had 'cut' it. Today Ukrainian television is striving to reach the heights that were reached by our predecessors.

It is difficult to calculate the total number of the audience of UTR channel. According to Webtelek.com UTR occupies the third place in the rating of global Internet broadcasting services. The world service daily registers two million connections to the channel. But there are also the cable networks with multi-million audience, YOUTUBE, social networks, individual satellite receivers.

We work for you. So discover and explore Ukraine and live with Ukraine. Be with Ukraine.

Сергій ТОМІЛЕНКО,

перший секретар Національної

спілки журналістів України

МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПІЛКИ ЖУРНАЛІСТІВ УКРАЇНИ

Співпраця Національної спілки журналістів з міжнародними медіа-організаціями — Міжнародною федерацією журналістів та Європейською федерацією журналістів зміцнюється та активізується. З 1992 року НСЖУ є членом Міжнародної федерації журналістів. У листопаді 2013 року Спілку було прийнято до Європейської федерації журналістів. Таке рішення було озвучено під час триденної Конференції з питань безпеки, свободи слова та розбудови сильних спілок і профспілок журналістів у Східноєвропейському регіоні, що працювала в офісі Спілки. Під час Конференції Президент ЄФЖ наголосив на важливості співпраці з НСЖУ, адже мета Федерації — створення міцних осередків по всій Європі. В рамках співпраці з ЄФЖ обговорювалися питання безпеки журналістів. Президент ЄФЖ запевнив, що випадки порушення прав журналістів в Україні не будуть залишені без уваги європейської спільноти та порушуватимуться на найвищому рівні.

Спільно з МФЖ і ЄФЖ 23 листопада 2013 року у Києві медіа-організації провели Марш проти безкарності порушень прав журналістів. Представники Національної спілки журналістів, Незалежної медіа-профспілки, делегати Конференції пройшли ходою від Національної спілки журналістів до Майдану незалежності.

За підсумками заходу керівники МФЖ і ЄФЖ високо оцінили організаційну роботу, проведену Спілкою під час Конференції, а також загалом заходи і позицію НСЖУ щодо захисту свободи слова, боротьби з цензурою та запобіганню намірам перешкоджання журналістам. Тож наступний Конгрес МФЖ у 2016 році на запрошення НСЖУ, імовірно, може бути проведений у Києві.

Через події в Україні та перешкоджання роботі журналістів багато медіа-організацій із різних країн Європи заявили про свою підтримку та солідарність з українськими колегами. На адресу НСЖУ надійшло багато листів із готовністю надавати допомогу.

Марш проти безкарності порушень прав журналістів
The movement against impunity for journalist rights violations

Після численних фактів насильства стосовно працівників ЗМІ в Україні у лютому 2014 року до Києва прибула міжнародна Місія журналістської солідарності. У складі Місії під керівництвом президента Європейської федерації журналістів Могенса Бліхе-Б'єррегарда прибули представники міжнародних медіа-організацій. Метою Місії було вивчення проблем з порушеннями прав журналістів та вироблення рекомендацій щодо подальших дій як для українських медіа-організацій, так і для європейських інституцій.

У березні 2014 року делегація на чолі з головою НСЖУ Олегом Наливайком на запрошення Ради Європи перебувала у Страсбурзі.

Делегація зустрілась з офіційним речником Ради Європи Деніелем Хьолтгеном, секретарем Венеціанської комісії Томасом Маркетом, депутатом Європарламенту Павлом Заневські, озайомилась із роботою департаментів та комітетів Ради Європи, Європейського суду з прав людини. Керівні органи Ради Європи запевнили Спільку у підтримці ініціатив, що сприяють демократизації та зміцненню свободи слова.

Польська асоціація журналістів солідарна з українськими колегами

Польська асоціація журналістів — одна з перших медіа-організацій, що відгукнулися на критичну ситуацію з дотриманням прав журналістів в Україні. Після трагічних подій Євромайдану ПАЖ розпочала збір коштів для працівників українських медіа. В

Україні неодноразово перебувала віце-президент Асоціації Агнешка Ромашевська-Гужі. Вона наголошувала, що нищення журналістики, яке відбувалося в Україні — це безпрецедентна ситуація в Європі, що вимагає максимум солідарності.

Завдяки коштам, зібраним польськими колегами, низка українських журналістів, що постраждали, виконуючи свій професійний обов'язок, змогли відновити пошкоджену апаратуру. Саме ініціатива польських колег стала поштовхом для створення Об'єданого центру допомоги постраждалим журналістам НСЖУ та НМПУ.

— Ми завжди говоримо про солідарність, яка є дуже важливою в нашій професії. Підтвердженням того, що вона існує, стала ця допомога. Польські журналісти відгукнулися на потреби своїх колег з України і вирішили їм допомогти, — зазначила Агнешка Ромашевська-Гужі.

Партнерські організації допомогли постраждалим українським журналістам

У співпраці з Міжнародною федерацією журналістів та Польською асоціацією журналістів, НСЖУ утворили Об'єднаний Центр допомоги журналістам, які постраждали. Мета Центру — надавати журналістам, які постраждали під час суспільно-політичної кризи в Україні (від 21 листопада 2013 року) комплексну підтримку, допомогу та захист з метою відновлення порушених прав та попередження безкарності владних структур, а також підвищувати рівень безпеки журналістської професії, запобігати виникненню порушень прав журналістів та заохочувати працівників ЗМІ дотримуватися високих професійних та етичних стандартів журналістської професії, підтримувати професійну солідарність, принципи свободи слова та свободи преси.

Матеріальну допомогу від партнерських організацій отримали, зокрема, фотограф-фрілансер Мар'ян Гаврилів, який був побитий «беркутівцями» на Грушевського, фотокореспондент LB.ua Макс Левін, журналіст-фрілансер Антон Черниш, стрімери «Спільнобачення», журналіст-фрілансер Євген Гапич, фотограф та оператор Мечислав Гумулинський з Вінниці, редактор Comments.ua Кирило Князев, фотокореспондент «Укрінформу» Ігор Ткаченко з Донецька, редактор газети «20 хвилин» Владислав Пучич із Житомира.

Журналісти отримали матеріальну допомогу у зв'язку з тим, що вони були вимушені виїхати з Криму та східних регіонів України через переслідування. Це зокрема співробітники сайта Blackseanews (Ялта) Тетяна Гунчакова, Михайло Розенштейн, Анна Хорошко, Андрій Клименко; фотокореспондент «Укрінформ» (Донецьк) Ігор Ткаченко, фрілансер Олександр Ярошко (м. Котовськ), редактор Олег Зонтов

(м. Слов'янськ), журналіст «Газети по-українськи» Тетяна Светніцька (Донецьк) та багато інших.

Крім цього, Центр допомоги постраждалим журналістам розпочав проведення низки тренінгів з безпечної роботи в умовах підвищеного ризику. Навчання здійснюється у співпраці з Міжнародною федерацією журналістів. Зокрема, тренер МФЖ з безпеки, який має 20-річний досвід роботи у зонах військових конфліктів та консультує провідні зарубіжні медіа-компанії, протягом 7 днів проводив навчання українських медіа-тренерів. Ними стали голова НМПУ Юрій Луканов, керівник Юридичного бюро для журналістів Юка Гаврилова, юрист НМПУ Олександр Тарасов, член Комісії з журналістської етики Сергій Штурхецький, журналіст-фрілансер з Криму Еміне Зіятдінова. Навчання складалося з двох частин — теоретичної та практичної. За таким же планом українські тренери навчають журналістів. Загалом, відповідно до угоди з МФЖ, співпраця триватиме 3 роки, за які навчання буде удосконалено, додаватимуться нові модулі. В найближчих планах також видання методички-посібника з безпеки для журналістів.

Триває обмін досвідом з професійними організаціями інших країн

НСЖУ підтримує постійні зв'язки із професійними медіа-організаціями різних країн, з якими має договори про співпрацю щодо координації професійної діяльності, обміну інформацією, налагодження журналістських та студентських обмінів. Це зокрема професійні організації Польщі, Білорусі, Китаю, Молдови, Придністров'я, Грузії тощо. У серпні 2013 року делегація НСЖУ побувала з візитом у Білорусі (Гродненська область). А в жовтні у Київ прибула делегація Білоруської спілки журналістів.

Тривалі відносини із колегами з Польщі, зокрема Любліна та Хелма, мають волинські та рівненські журналісти. Так, у лютому в польському місті Хелмі, у приміщенні галереї Річарда Кочмарського, відкрилася виставка робіт рівненських фотожурналістів «Особистості — в особах».

Польські колеги високо оцінили творчий доробок рівненських фотожурналістів, наголосили, що подібні заходи завжди сприяли і нададі сприятимуть зміцненню дружби та порозуміння між народами двох сусідніх держав.

У квітні 2014 року велика група працівників засобів масової інформації Волині побувала з робочою поїздкою у містах Люблін та Хелм. Ініціаторами поїздки, в якій взяли участь 16 колег, стали ГО «Форум українських журналістів» у Волинській області на чолі із заслуженим журналістом України, секретарем об'єднання НСЖУ і головним редактором «Волинської газети» Володимиром Данилюком.

Конкурси Спілки виходять на міжнародний рівень

За ініціативи Одеської обласної організації Національної спілки журналістів України в 2013 році відбувся уже 14-й Загальнонаціональний конкурс «Українська мова — мова єднання». Захід уже вийшов на міжнародний рівень — на розгляд журі надійшло 277 колективних і персональних творчих доробків із України, Білорусі, Великобританії, В'єтнаму, Киргизстану, Китаю, Молдови, Придністров'я, Росії, Словаччини, США.

Широкого визнання набув також Міжнародний конкурс шкільних медіа, яким опікується секретар НСЖУ, директор Миколаївського коледжу преси і телебачення Гліб Головченко. У 2014 році для участі в конкурсі було подано 3314 конкурсних робіт, серед яких друковані та стінні газети, інтернет-видання, теле-, фото- та радіорепортажі тисяч юнкорів.

Перший конкурс шкільних медіа відбувся в 1997 році. За 17 років проведення Конкурсу в архівах накопичено 24 062 праць. Серед них — стінні, друковані, електронні видання, телевізійні сюжети, радіопередачі, тисячі фотознімків з України, Росії, Болгарії, Польщі, Грузії, Молдови, Придністров'я, Греції, Білорусі та інших країн світу.

Serhii TOMILENKO,
*Ukrainian National Union of Journalists,
First Secretary*

INTERNATIONAL COOPERATION OF UKRAINE'S NATIONAL UNION OF JOURNALISTS

Cooperation of the national Union of Journalists with international media structures, such as International Federation of Journalists and European Federation of Journalists, is becoming more active and strong. National Union of Journalists of Ukraine (NUJU) is an International Federation of Journalists member since 1992. In November 2013 the Union was accepted to the European Federation of Journalists. This decision was announced at a three-day conference on security, freedom of speech and development of strong journalists' unions in the East European region, that was held in the premises of the Union. At the conference the EFJ President emphasized the importance of cooperation with the NUJU as the Federation is aiming at the creation of well-developed branches throughout all Europe. The security of journalists was discussed in the framework of cooperation with the EFJ. The EFJ President reassured that the cases of violation of the journalists' rights in Ukraine would not be ignored by the European community and promised to address such issues at the top level.

NUJU maintains regular ties with professional media organizations from different countries with which it concluded agreements of cooperation in professional activities coordination, exchange of information, exchange of students and journalists. These are, in particular, professional organizations from Poland, Belarus, China, Moldova, Transnistria, Georgia, etc. In August 2013 NUJU delegation visited Grodno region in Belarus and in October the delegation of Belarus Union of Journalists arrived for a visit in Kyiv.

Journalists from Rivne and Volyn regions have been continuously maintaining relations with their Polish colleagues, in particular, from Lyublin and Helm. In February Richard Kochmarskiy's gallery in Helm, Poland, was the venue of the exhibition Personalities in Persons, presented by photojournalists from Rivne.

The Polish colleagues highly appreciated the creative work of photojournalists from Rivne and stressed that such events had facilitated in the

Делегація НСЖУ в Білорусі
The delegation of the National Union of Journalists of Ukraine in Byelorussia

past and would further contribute to the strengthening of friendship and understanding between the two neighboring nations.

In April 2014 a large group of media workers from Volyn region paid a visit to Lyublin and Helm. Their visit was initiated by the NGO Forum of Ukrainian Journalists in Volyn region. The group included 16 colleagues and was headed by the honored journalist of Ukraine, NUJU regional organization secretary and The Volyn Gazette editor-in-chief Volodymyr Danylyuk.

Сергій БРАГА,

головний редактор «Урядового кур'єра»

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ПРОБЛЕМАТИКА НА СТОРІНКАХ «УРЯДОВОГО КУР'ЄРА»

Наша всеукраїнська політично-ділова газета навіть в умовах суцільної інтернетизації вважається одним з найголовніших джерел інформації про Україну як всередині держави, так і за кордоном. Тож ми особливо цінуємо контакти з вітчизняними дипломатіями. У нас склалися плідні відносини із Посольством України у Великій Британії. Разом ми переживали найскрутніші моменти сучасної історії і намагалися об'єктивно інформувати про них читачів.

Наприклад, коли окупаційна влада Автономної Республіки Крим робила недолугі спроби виправдати збройне захоплення української території Російською Федерацією, порівнюючи голосування жителів півострова під дулами російських автоматів з демократичним за суттю референдумом про незалежність Шотландії, «Урядовий кур'єр» надрукував аналітичний матеріал із залученням коментарів дипломатів. Серед них виокремлювалася і думка Тимчасового повіреного у справах України у Великій Британії Андрія Кузьменка: «Референдум у Шотландії не має нічого спільного з тією пародією на волевиявлення громадян, яку поспіхом організували агенти Кремля на півострові». Так дипломат відповів на «припущення» Сергія Аксьонова про те, що референдум у Шотландії може «легалізувати» насильницьке приєднання української території до Російської Федерації.

Знайшлося місце на шпальтах «Урядового кур'єра» і для звернення української діаспори Лондона до прем'єра Девіда Кемерона із проханням допомогти звільнити політичних в'язнів з російського полону. «Викрадення громадян України, їхнє незаконне перевезення через українсько-російський державний кордон, подальше взяття під варту та представлення сфабрикованих звинувачень є порушенням універсальних норм і принципів міжнародного права, а кримінальні переслідування — неправомірними», — звертали увагу очільника британського уряду закордонні українці, про думку яких читачі дізналися зокрема і з нашої газети.

Тісні і результативні контакти наша газета має також із посольствами України у Сполучених Штатах Америки, Німеччині, Франції,

Представництвами України при ООН, ЄС та Раді Європи. Співпраця пов'язує наших журналістів з іноземними дипломатами, акредитованими в Україні. Частими коментаторами у висвітленні міжнародних подій на шпальтах видання виступають голова представництва Європейського Союзу в Україні Ян Тадеуш Томбінські та Надзвичайний і Повноважний Посол США в Україні Джеффері Пайетт. Наші кореспонденти завжди радо відгукуються на заходи, організовані Генеральною дирекцією з обслуговування іноземних представництв, які дозволяють тісніше контактувати як з вітчизняними, так і з зарубіжними дипломатами різних рівнів.

Протягом останніх місяців одна з провідних міжнародних тем, безумовно, євроінтеграція. Ще з часу роботи над текстом Угоди про асоціацію з ЄС матеріали такого спрямування постійно з'являються на наших шпальтах.

Свого часу кореспондент «Урядового кур'єра», який займається міжнародною проблематикою, мав честь бути присутнім на церемонії підписання Угоди про партнерство та співробітництво між Європейськими співтовариствами і їхніми державами-членами та Україною у червні 1994 року. Тоді романтично вірилося: Україна обов'язково буде своєю у Європі. Відтоді не зменшувалась увага до цієї угоди, яка лише в червні цього року була підписана. Хоч торік у жовтні за кілька тижнів до «різкої зміни курсу» вийшов спеціальний випуск «Урядового кур'єра», в якому наголошувалося: кращого часу для підписання Угоди про асоціацію з ЄС, ніж листопад 2013-го, бути не може. Коли перші десятки тисяч українців вийшли на вулиці на знак незгоди з рішенням уряду відкласти підписання, ми, журналісти, розуміли: правда на боці людей, а не влади. Так було, так є, так буде!

Особливо цінними тоді, як і тепер, були ексклюзивні інтерв'ю й коментарі нашого кореспондента у Страсбурзі. Завдяки його невтомності на сторінках «Урядового кур'єра» найсміливіші думки висловлюють яскраві представники європейської дипломатії та європарламентаризму.

Ми вже не раз довели, що не боїмося важких і гострих тем. Тому відверто аналізуємо перспективу членства України у НАТО. Ще одна актуальна тема — лібералізація візового режиму. Передовсім з Європейським Союзом. Хто хоч раз пройшов через візове пекло, знає, як прикро почуватися третьосортним. Нині шлях до безвізового режиму і передовсім виготовлення біометричних паспортів — під пильною увагою наших журналістів.

Сьогодні в «Урядовому кур'єрі», на жаль, немає окремого міжнародного відділу, відповідно й можливості створити та утримувати кореспондентську мережу за кордоном, хоча це конче потрібно в контексті сучасного міжнародного життя, тому покладаємо надію на залучення позаштатних авторів. Адже ми маємо тримати руку на пульсі.

Serhii BRAHA,

Editor-in-chief,

«Uryadovyi kurier»

FOREIGN POLICY AGENDA ON THE PAGES OF «URYADOVYI KURIER»

Even within the total internetization environment our all-Ukrainian political and business newspaper is considered to be one of the main sources of information about Ukraine inside the country and abroad. Hence, we particularly value the contacts with our foreign missions. Among the most fruitful relations that we have are with the Embassy of Ukraine in the UK. Together we went through the most difficult moments in the modern history and tried to provide our readers with unbiased information in that regard.

For example, when the occupation authorities of the Autonomous Republic of Crimea made sick attempts to justify the armed seizure of the Ukrainian territory by the Russian Federation by comparing the voting of residents of the peninsula at Russian gunpoint with democratic referendum of Scotland, «Uryadovyi kurier» published an analytical material that included comments from diplomats. Among the comments we would like to outline an opinion of the then Charge d'Affaires of Ukraine in the UK Andriy Kuzmenko: «The referendum in Scotland has nothing in common with that mock election that was hastily organized by Kremlin's agents on the peninsula». That was the way the diplomat replied to Sergey Aksionov's 'assumption' that the Scottish referendum could 'legalize' the violent annexation of the Ukrainian territory to the Russian Federation.

Our newspaper did also find a column for the appeal of the Ukrainian diaspora of London to the Prime-Minister David Cameron, requesting him to help release political prisoners from Russian captivity. «The kidnapping of the Ukrainian citizens, their illegal transfer across the Ukrainian-Russian state border, their further placement in detention to face spurious charges is nothing more than blatant violation of universal norms and principles of international law in the field of human rights and fundamental freedoms. Their criminal prosecution is illegitimate,» the letter to the Head of the UK Government states. Our readers also were able to read the contents of the letter in our newspaper. Unfortunately today we do not have a separate international department at «Uryadovyi Kurier» and we do not have a possibility to maintain abroad a network of correspondents, although it is crucial to have it in the context of modern international life. That is why we set our high hopes on the involvement of freelance authors. And when we get a chance to send our own journalist abroad and he brings back personal impressions — it is a holiday indeed.

Станіслав ЛАЗЕБНИК,

Надзвичайний і Повноважний

Посланник України,

член Національної спілки

журналістів України

ЗАКОРДОННЕ УКРАЇНСТВО – НЕВИЧЕРПНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ

*Кожне українське серце, хоч би де воно не
було, — це жива територія мови,
культури, духу, отже, й державності.*

Дмитро Павличко

На земній кулі все менше залишається місць, не заселених українцями. Якби території їхнього проживання на карті планети позначити нашими національними кольорами, то синьожовтий квіт заповнив би всі континенти включно з Антарктидою, де щороку працюють полярні експедиції з берегів Дніпра. Географія проживання закордонної гілки українського етносу є однією з найбільших у світі — майже у ста країнах зафіксована присутність людей нашого роду.

Від Аляски до Калінінграда, від канадських просторів до Італії з Іспанією та Португалією, від Флориди та Каліфорнії до Австралії з Новою Зеландією, від Стокгольма до Балкан, від Південної Америки до Японії, від Великої Британії до Південно-Африканської Республіки — такі світові обшири розміщення великих і маленьких українських громад. Це — справжнє українське вселенство зі своїм силовим полем, ще не до кінця й досі збагненним в Україні, магнітними збуреннями, які долітають до нас, б'ють на сполох, коли ми забуваємо чи переписуємо історію свого народу, чи творимо негаразди, несумісні зі стандартами демократії, з чутливістю душ, з небайдужістю до подальшої долі історичної батьківщини. Під час Революції гідності, Євромайдану в Україні ми виразно

Група українців Владивостока. 1992 р.
A group of Ukrainians in Vladivostok. 1992

чули голоси українського загалу в зарубіжжі на підтримку нашого повсталого люду в боротьбі з режимом Януковича.

Закордонні українці у переважній більшості завжди солідарні у щирому прагненні надавати посильну допомогу Україні, вимагати для неї помочі від урядів власних країн, поширювати в суспільних середовищах свого проживання об'єктивну інформацію про наше вітчизняне буття. Вони однакостайні у шляхетному бажанні відроджувати і зберігати все те, що зветься «національною ідентичністю».

Разом з тим українство в зарубіжжі не є органічно цілісним, а є конгломератом представників закордонної гілки нашого етносу, багато в чому неоднозначних, неєдинокровних за походженням, народжених в Україні, а набагато більше — поза її межами. Багатомільйонна етнічна сім'я є неоднорідною за своїм світоглядом, соціально-економічним становищем, культурно-освітнім розвитком, віросповіданням, рівнем національної самосвідомості, відчуттям себе українцем. Вона є неоднаковою за ментальністю (навіть у межах однієї території поселення) і ступенем інтеграції у суспільства країн проживання. Дається взнаки і давня національна хвороба — практично відсутня, за окремими винятками, дружня взаємна співпраця між українськими громадськими організаціями як на глобальному, так і регіональному рівнях. Щоправда, сьогоднішні тяжкі години України поєднують зарубіжну українську спільноту.

Представники української громади Молдови
The representatives of Ukrainian society in the Republic of Moldova

Влітку 2014 року Департамент громадської інформації ООН оприлюднив «Звернення закордонного українства до міжнародного співтовариства», в якому міститься заклик до світової спільноти «не вірити відвертій брехні з боку російських ЗМІ, застосовувати більш дієві санкції щодо російського агресора та надавати всіляку підтримку демократичним перетворенням, що відбуваються наразі на нашій історичній Неньці».

28 серпня 2014 року прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк та президент Світового конгресу українців (СКУ) Євген Чолій підписали Меморандум про співпрацю між Кабінетом Міністрів України та СКУ (Конгрес є авторитетною у світі міжнародною українською організацією, що об'єднує сотні етнічних громадських інституцій більш ніж у 30 країнах, зокрема й на пострадянському просторі; цей координаційний орган було створено в Нью-Йорку в 1967 році; назва до листопада 1993 року — Світовий конгрес вільних українців). Обидві сторони поставили собі за мету посилити взаємодію Української держави із закордонними українцями «в захисті людських, громадянських та національних прав українців у світі, утвердженні незалежності і суверенітету України, забезпеченні її територіальної цілісності, в сприянні демократичного процесу в Україні, її євроінтеграційним та євроатлантичним прагненням». Улітку 2012 року СКУ підписав меморандуми з двома нашими міністерствами. Та на реалізацію положень тих документів добрих намірів у часи правління кримінального президента не варто було й сподіватися.

Назагал наша діаспора виступає як посередник між історичною Батьківщиною і професійними лобістами національних інтересів України у державах свого проживання. Найактивніше в цій ролі виявляють себе провідні українські організації в США і Канаді, які стали надійним «мостом» між Україною та Північною Америкою.

Значний потенціал для лобіювання політичних та економічних інтересів нашої країни теоретично має Російська Федерація. Там серед представників українського етносу є губернатори низки регіонів, депутати різних рівнів, мери окремих міст. Але російські українці вкрай пасивні в тому, аби бути лобістами своєї історичної Батьківщини у внутрішній та зовнішній політиці Росії. Ця пасивність пояснюється дуже просто — небезпечно виявляти себе українцем в сучасній Росії, особливо чиновникам. А деякі високопосадовці українського роду в цій країні стали одвертими ворогами України, схвалюючи агресію Росії проти батьківської землі.

Та хто ж презентує величезну зарубіжну українську громаду? Це — переважно друге, третє і четверте покоління — діти, онуки і правнуки емігрантів, переселенців з України. Серед найстаріших закордонних українців — плеяда повоєнних політичних іммігрантів на Заході. На Американському континенті є чимало знакових постатей у галузях культури, літератури, економіки, науки і техніки. Когорта відомих інтелектуалів, митців українського походження живе в Росії, хоч далеко не всі з них публічно заявляють про свій родовід. На пострадянському просторі нині суціль нащадки політ'язнів різних часів, десятки тисяч випускників вищих навчальних закладів України, які ще в радянські часи отримали призначення на роботу в тодішніх республіках СРСР і вже є громадянами новоутворених незалежних держав.

Значна кількість закордонних українців є автохтонними. Вони проживають на споконвічних українських землях, які через різні історичні обставини — територіальні поділи і перерозподіли — опинилися поза сучасними кордонами України і відтоді належать до корінного населення своїх країн. Це — наші земляки та їхні нащадки, які мешкають у деяких регіонах Російської Федерації на межі з північними областями України, на території Брестської області в Білорусі, у Польщі, Словаччині, Румунії та Угорщині, у Придністровському регіоні Республіки Молдова.

Найдавнішою еміграцією з нинішньої території нашої країни є так звана «шлюбна», яка розпочалася ще у далекому минулому — в часи існування Київської Русі. Утворення в Україні подружніх пар з іноземцями для подальшого виїзду за кордон набуло певної активізації у 1970–1990 роках. Триває цей процес і сьогодні. «Шлюбна» еміграція має досить широку географію розселення — від європейських і північноамериканських до африканських, азійських держав та Південної Америки.

Посол України в Канаді Юрій Щербак з групою українців з Едмонтона
The Ambassador of Ukraine in Canada Yuri Shcherbak with a group of Ukrainians in Edmonton

Значно розширив українську присутність у світі масовий виїзд громадян України на постійне місце проживання в зарубіжжі, що здобув назву «четвертої хвилі» еміграції (перша хвиля охоплює період од останньої чверті XIX століття до початку Першої світової війни; другий розлогий потік зайняв роки між двома світовими війнами; третій — проміжок часу після Другої світової війни). Він узяв початок у другій половині 1980-х років та продовжується й сьогодні, хоча вже у набагато менших розмірах. Лише протягом 20 років незалежності легально назавжди полишили Україну понад 2 мільйони наших співвітчизників. Вони значно швидше від іммігрантів давно минулих часів інтегруються в тамтешні суспільства. Визначальними мотивами, що спонукали їх покинути свою Батьківщину, є в основному несприятливі соціально-економічні обставини, укладання шлюбів з іноземцями, возз'єднання родин, інколи намір одержати політичний притулок. Окрім внутрішніх, є й зовнішні причини — зростання у низці європейських держав попиту на низькооплачувану робочу силу, цілеспрямований відбір висококваліфікованих фахівців.

У 2012 році вітчизняний Держкомстат повідомив про скорочення втричі, порівняно з 1991 роком, чисельності вчених у країні. За кордон «експортовано» понад третину інтелектуального ресурсу України. П'ятсот докторів і тисяча кандидатів наук віком до сорока років виїхали на постійне проживання у період 2000–2010 років. За такий само проміжок часу десять тисяч лікарів, інженерів, технологів, програмістів та інших фахівців високої кваліфікації одержали легальну

роботу в зарубіжжі. Найохочіше приймають вітчизняних науковців США, Австралія, Канада, Німеччина, деякі країни Азії та Африки.

«Четверта хвиля» еміграції за своїм складом є іммігрантсько-мігрантською, оскільки чимало наших заробітчан змінює свій статус з тимчасового на постійне проживання за межами України. Достатньо згадати про часті випадки в Італії, коли українські жінки одружуються з італійцями і приймають громадянство цієї держави. За даними міжнародних досліджень, 25 відсотків будь-якого потоку трудової міграції не повертається додому.

Як повідомив Світовий банк у своїй доповіді за 2010 рік, понад шість з половиною мільйонів українців працюють та навчаються за межами України (вітчизняна статистика стверджує про майже 3 мільйони). Наша держава стала п'ятою у світі за кількістю тих, хто шукає кращого життя в інших далеких і близьких краях (більше мігрантів виїхало тільки з Мексики, Індії, Росії та Китаю). Більшість заробітчан, які згідно з національним законодавством не вважаються «закордонними українцями», перебувають у зарубіжжі нелегально.

Чисельність українців, присутніх сьогодні за кордонами України, збільшують наші студенти. Понад 30 тисяч з них здобувають вищу освіту в різних країнах, найбільше в Польщі. Такими є основні складові української людності за межами її Батьківщини. Носії українськості у світах заслуговують на повсякденну увагу з берегів Дніпра і готові до співпраці з рідною землею.

Хоч як дивно, але факт: сьогодні ми, в Україні суціль, достеменно не знаємо абсолютно точно загальної кількості етнічних українців у зарубіжжі. Деякі іноземні демографи відносять нашу закордонну спільноту до майже невимірної при статистичному методі вивчення. Не в усіх країнах під час переписів населення враховується етнічне походження. До того ж державні статистичні показники суттєво відрізняються від даних зарубіжних українських громадських організацій, церков, а також соціально-демографічних досліджень низки університетів у США, Канаді, Австралії та інших країнах.

Як стверджує Світовий конгрес українців, кількість іноземних громадян українського походження перевищує 20 мільйонів осіб. Деякі знавці діаспори вважали, що після проголошення незалежності України кількість зарубіжних жителів, які ідентифікують себе українцями, мало зрости. Однак відбулося навпаки. Офіційні результати переписів населення у багатьох країнах визначили тенденцію до зменшення в них української людності. Винятком є лише кілька держав, передусім США і Канада. Цілком вірогідно, що не обійшлося без фальсифікацій підсумків опитування мешканців певних країн.

Найбільше етнічних українців проживає в Російській Федерації — майже два мільйони (дані 2010 року). Насправді їх значно більше. Російські демографи і соціологи не раз називали цифру, що сягає за

Міністр закордонних справ України Геннадій Удовенко і Посол України у Вірменії Олександр Божко на зустрічі з українцями Єревана. 1996 р.

The Minister of Foreign Affairs of Ukraine Hennadii Udovenko and the Ambassador of Ukraine in the Republic of Armenia Oleksandr Bozhko met Ukrainians in Yerevan. 1996

десять мільйонів. Переписи населення в Росії в 2002 та 1989 роках зафіксували відповідно трохи більше двох мільйонів дев'яриста тисяч і понад 4,3 мільйона осіб української національності. З цього приводу я мав розмови з деякими керівниками регіональних українських громадських об'єднань в різних суб'єктах Федерації. До речі, в Росії заборонено діяльність федеральних українських організацій. Жоден з моїх співрозмовників не вірить в об'єктивність цих показників.

У США і Канаді за останніми офіційними даними проживає майже по півтора мільйона етнічних українців — громадян цих країн. Тамтешні лідери українських організацій заявляють про більшу кількість членів їхніх громад. Приріст української людності в Північній Америці відбувається за рахунок нової еміграції з України.

Приблизно півмільйона жителів українського походження налічується в Бразилії. 80 відсотків з них мешкає в «колоніях» — селах, де переписів населення вже давно не було. Майже 436 тисяч українців проживає в Молдові, близько 350 тисяч — у Казахстані, 300 тисяч — в Аргентині. У Румунії в 2002 році проживала 61 тисяча етнічних українців (у 1992 році їх офіційно налічувалося майже 66 тисяч; Союз українців Румунії оперує іншою цифрою — понад 300 тисяч). У Словацькій Республіці в 2001 році було зареєстровано

майже 35 тисяч русинів-українців. За останні шість десятиліть кількість автохтонного українсько-русинського населення за офіційними даними зменшилася майже втричі.

Найголовнішими причинами зниження чисельності представників нашого етносу в зарубіжжі є закономірний процес асиміляції, побоювання за свою подальшу кар'єру, міграція, імовірна фальсифікація результатів переписів.

Світова практика засвідчує: політичне ставлення держав до своїх громадян українського походження, діяльності етнічних громадських організацій, як правило, є одним з важливих компонентів їхньої політики щодо історичної батьківщини — нашої країни. З іншого боку — «іноземну державу у світі оцінюють за тим, як вона дбає про зарубіжну частину свого етносу». Цей вислів канадського професора українського роду Маршалла Ная я почув ще в 1998 році у Вінніпезі на міжнародній конференції з проблем національних меншин. «Від повсякчасної уваги України до нас, українців Канади, залежить і ставлення тутешньої влади до нашої громади, — додав науковець. — Ми по-доброму заздримо співгромадянам — французам і полякам, коли бачимо, як опікуються ними Париж і Варшава». Подібні судження не раз висловлювали й на зібраннях представників світового українства у Києві та Львові.

Співпраця з українством зарубіжжя є важливою складовою внутрішньої та зовнішньої політики України і повністю відповідає її національним інтересам. І це цілком закономірно. Адже етнічні групи (національні меншини) поза межами своїх держав є актуальним чинником сучасної системи міжнародних відносин. У своїй політиці щодо закордонної української спільноти Україна прагне до утвердження принципів цивілізованого діалогу при незмінному дотриманні міжнародно-правових норм.

У Конституції України проголошено: «Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави». Ця стаття Основного Закону загалом втілюється в життя. У 2006 році президентським указом була затверджена Національна концепція співпраці із зарубіжними українцями. Аналогічна концепція була створена і в Міністерстві закордонних справ. Визначено мету — сприяння у створенні необхідних умов для збереження, розвитку та вираження етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності українських національних меншин у країнах їхнього проживання, налагодження успішного співробітництва вітчизняного суспільства із закордонними українцями у різноманітних сферах життя, задоволення їхніх національно-культурних, інформаційних та мовних потреб, використання їхнього інтелектуального потенціалу для підвищення позитивного міжнародного іміджу України. Саме цим потенціалом вкрай мало послуговується наша політична еліта, суспільство загалом. Варто відзначити і непослідовність держав-

ної політики у цій сфері, відсутність її системності, плановості, масштабності, яка багато в чому залежала від осіб президента і прем'єр-міністра, їх особистого ставлення до закордонних українських громад. Можна простежити дивну закономірність: активність влади в Україні щодо співпраці із українством зарубіжжя (прийняття програмних документів) збігається з проведенням у Києві кожні 4-5 років всесвітніх форумів українців, влаштуванням в Україні зібрань керівного складу Світового конгресу українців.

За роки незалежності України було ухвалено низку державних програм співпраці із закордонними українцями, відповідних бюджетних програм, які через постійний брак фінансування реалізуються в незначних обсягах.

Недосконалою є і відповідна нормативно-правова база. У 2004 році Верховна Рада прийняла Закон України «Про правовий статус закордонних українців», максимально вихолощений з метою набрання необхідної кількості депутатських голосів. Діяти цей акт почав лише через два роки. Оскільки проголошений статус особливо важливих пілг українцям у зарубіжжі не надавав, МЗС цілком слушно ініціювало розгляд законопроекту «Про внесення змін до Закону України “Про правовий статус закордонних українців”». Верховна Рада прийняла його в 2012 році. В результаті власники посвідчень закордонного українця здобули більше суттєвих прав і пілг, перебуваючи в Україні. Щоправда, закордонні румуни та угорці мають вагоміші привілеї.

Україна відстає від сусідніх європейських країн і щодо створення функціональних державних і громадських інституцій, які забезпечують співпрацю з діаспорою. Реалізацією національної політики, що декларується в документах різного кшталту, займається здебільшого Міністерство закордонних справ разом з посольствами і генеральними консульствами. У 2005 році в МЗС було створено Управління з питань закордонного українства. Сьогодні в Міністерстві діє Департамент світового українства і культурно-гуманітарного співробітництва. Надають відповідну допомогу українцям зарубіжжя Міністерство культури і туризму, Міністерство освіти та науки. Здійснюють зв'язки з діаспорою громадські об'єднання — Українська всесвітня координаційна рада, Товариство «Україна–Світ» і організація «Українська взаємодопомога», які за умови належної державної фінансової підтримки і при доборі досвідчених у цій галузі фахівців могли б працювати набагато ефективніше. На жаль, в Україні відсутня цілеспрямована підготовка спеціалістів, передусім дипломатів, для роботи із закордонним українством.

У серпні 2011 року під час проведення п'ятого Всесвітнього форуму українців тодішній очільник МЗС оприлюднив обіцянку президента створити спеціальний державний виконавчий орган, який би займався виключно потребами зарубіжної української спільноти. Та це

обіцяння стало звичайним киданням слів на вітер. А в прикордонних з Україною державах подібні структури функціонують.

У вітчизняних засобах масової інформації мало коли з'являються повідомлення про роль наших послів, співробітників дипломатичних представництв у співпраці із закордонними українськими організаціями. А між тим вони, як кажуть, перебувають на «передовій» постійних контактів з іноземними громадянами українського походження, нашими трудовими мігрантами. Ця «невидима» для суспільного загалу праця є вкрай важливою для реалізації національних інтересів, здобуття більшої кількості прихильників України, організації різного роду гуманітарної допомоги нашій країні, здійснення відчутного впливу авторитетних лідерів українського зарубіжжя на уряди держав свого проживання з метою сприяння Україні в різних сферах міжнародних відносин.

Я не заперечую тих фактів, що на цій ділянці національної зовнішньої політики трапляються недоліки, спрацьовує банальний «людський фактор». Я згадую, як у роки моєї роботи в Міністерстві закордонних справ досить поверхово готували дипломатів перед від'їздом їх у тривале відрядження для спілкування, співпраці із зарубіжними українцями, без урахування специфіки тієї чи іншої етнічної громади.

На п'ятому Всесвітньому форумі українців було більше виголошено подяк дипломатам, аніж критичних зауважень на їхню адресу. Сьогодні в багатьох державах неможливо уявити діяльність тамтешніх українських громадських організацій без тісних зв'язків з нашими дипломатичними представництвами. Порядок, основні форми взаємодії посольських і консульських служб з іноземними громадянами українського роду визначені, як відомо, нормами міжнародного права, в багатосторонніх і двосторонніх договорах та угодах. У своїй підтримці українських громад наші дипломати намагаються не переходити межі втручання у справи країн їхнього проживання.

У співдружності вітчизняних дипломатів і діаспори за кордоном, наприклад, встановлюють пам'ятники Тарасові Шевченку, меморіальні дошки видатним діячам української нації, відкривають українські кафедри у зарубіжних університетах, створюють інші освітні заклади українознавства, проводять мистецькі фестивалі та влаштовують інші урочистості, відзначаються пам'ятні дати в історії України. А найголовніше — наші дипломатичні представництва сприяють подальшому розвою взаємних зв'язків українських спільнот у зарубіжжі з історичною батьківщиною.

Важливо відзначити той факт, що діаспора з перших років незалежності України виявила зацікавленість у розбудові закордонних дипломатичних і консульських установ. Значне сприяння їм надали українські громади у США, Канаді, Великій Британії, Австралії, Німеччині та ще в низці країн. Наведу кілька прикладів. Об'єднання

українців у Великій Британії в 1992 році передало Міністерству закордонних справ України у безплатне користування на 99 років будинок у Лондоні. Цією ж організацією передано приміщення у Единбурзі, в якому почало діяти Генеральне консульство України. У 1993 році в США було створено Фонд підтримки дипломатичних представництв України в державі. Разом з Українським конгресовим комітетом Америки і Українською Американською координаційною радою ним зібрано понад 915 тисяч доларів і придбано будинок для Генерального консульства України в Нью-Йорку.

З 2001 року з ініціативи керівництва Міністерства закордонних справ України при посольствах і генеральних консульствах в країнах проживання етнічних українців почали створювати ради — координаційні, консультативні громадські інституції, в яких співголовами виступають послы чи генконсули та керівники найбільших українських організацій. Такі ради виробляють плани співпраці і часто сприяють налагодженню відносин між тими об'єднаннями, які з різних причин не можуть знайти спільної мови. На жаль, сьогодні в деяких диппредставництвах засідання таких органів єднання відбуваються нерегулярно.

В останні роки Міністерство закордонних справ України почало створювати при посольствах культурно-інформаційні центри. Вони стали місцем постійних зібрань зарубіжних українців, їх спілкування з дипломатами, знайомства з останніми новинами з України. У межах своєї компетенції ці центри, зокрема, надають допомогу українським суботнім та недільним школам, іншим навчальним закладам.

Цілком очевидно, що одним із незаперечних найвищих набутків у роботі дипломата за межами країни є збереження на довготривалий час доброї пам'яті про себе як повноважного посланця України, особливо в середовищі наших земляків та їхніх нащадків. Один із дослідників психології закордонного українства якось сказав мені: «Чинити для них добро — це робити їх ще кращими». Без сумніву, він має рацію.

Stanislav LAZEBNYK,

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine

Member of the National League of Journalists of Ukraine

UKRAINIANS LIVING ABROAD AS INEXHAUSTIBLE POTENTIAL OF UKRAINE

*Each Ukrainian heart, wherever
it beats, is a living area of language,
culture and spirit, and, therefore,
nationhood.*

Dmytro Pavlychko

There are less and less places on the globe where one cannot encounter a Ukrainian. If we mark the territories where Ukrainians live with our national colors, the world map will be painted blue and yellow, covering all continents, as far as Antarctica, where each year polar expeditions from the shores of the Dnieper River work. The geography of residence of foreign branches of the Ukrainian ethnos is one of the broadest in the world; almost one hundred countries have recorded people of our kinship as their residents.

The global expansion of large and small Ukrainian communities extends from Alaska to Kaliningrad, from Canadian spaces to Italy, Spain and Portugal, from Florida and California to Australia and New Zealand, from Stockholm to the Balkans, from South America to Japan and from the United Kingdom to South Africa.

This is a true Ukrainian universe with its force field, which we are still unable to understand well. It produces its magnetic perturbations, which reach us and sound the alarm when we forget or rewrite the history of our people, or make actions, incompatible with the standards of democracy or heart senses; or if we do not care about further fate of our historic homeland. During the Revolution of Dignity in the time of Euromaidan in Ukraine, we clearly heard the voices of Ukrainian community in foreign countries in support of our rebellious people in their fight against Yanukovych regime.

Most Ukrainians living abroad have always showed their solidarity and sincere desire to provide all possible assistance to Ukraine. They have

Династія Гнатюків — американських українських лікарів в Детройті (США)
The Hnatyuk dynasty, American Ukrainian doctors in Detroit (USA)

been ready to demand help for Ukraine from the governments of their countries and to honestly inform other peoples about life in Ukraine. They are unanimous in their noble desire to revive and preserve all those things we imply under the name of «national identity».

However, Ukrainians in foreign countries are not organically integrated. They make a certain conglomeration of foreign branches of our ethnic group which is in many aspects ambiguous. Neither they are of one blood. They are various by birth and origin; some were born in Ukraine, while many others — beyond its frontiers. So, multimillion ethnic family is diverse in their outlook, socio-economic status, and cultural, educational and religious background. They are characterized of different level of national identity and feeling of Ukrainianhood. They also vary in terms of mentality (even within the same area of residence) and level of integration into societies of their residence. The affects of our old national disease also should not be neglected: with few exceptions, Ukrainian NGOs do not care about friendly mutual cooperation between them both on global and regional levels. However, today's hard time is leading Ukrainian foreign community towards unity.

Петро ТАЛАНЧУК,
*президент Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»*

МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ УНІВЕРСИТЕТУ «УКРАЇНА»

За п'ятнадцять років існування Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» отримав визнання як неприбутковий вищий навчальний заклад інтегрованого типу IV рівня акредитації, з органічним поєднанням навчально-виховного і наукового процесів, спрямованих на підготовку фахівців, конкурентоспроможних на сучасному ринку праці. У шести інститутах університету, факультеті та коледжі базової структури у місті Києві та територіально відокремлених структурних підрозділах — 13 інститутах, 3 філіях, 16 коледжах — навчаються за 84 спеціальностями різних освітньо-кваліфікаційних рівнів більше 17,5 тис. студентів. В університеті працюють понад 300 педагогічних та 1400 науково-педагогічних працівників, з них більше половини — доктори та кандидати наук. Лише в попередньому навчальному році університетом підготовлено і випущено 7728 фахівців.

Університет «Україна» — це один з навчальних закладів країни, в якому розробляється і впроваджується система супроводу навчання студентів з інвалідністю в інтегрованому освітньому середовищі.

Поряд із безпосередньою освітньою діяльністю окремим і не менш важливим напрямом роботи університету є міжнародна співпраця з метою встановлення шляхів подальшого розвитку міжнародних зв'язків університету з іноземними вишами, науковими установами, державними і недержавними організаціями зарубіжних країн.

Університет підтримує відносини зі 123 вищими навчальними закладами та організаціями з 21 країни світу. Майже щомісяця університет приймає закордонних фахівців та іноземні делегації науковців і освітян із зарубіжних країн. Працівники і студенти університету протягом навчального року беруть участь у різноманітних міжнародних конференціях та семінарах.

Університет плідно співпрацює з Шауляйським університетом (Литва). Впродовж 2011–2015 рр. навчальні заклади реалізують Європейський проект «SOTSNET». Сутність проекту полягає у розробці та впровадженні спільної магістерської програми за спеціальністю «Соціальна робота» з отриманням дипломів державного зразка Литви та України. Навчальна програма пройшла європейську експертизу й отримала відповідне ліцензування. Навчання студентів проводять за єдиним на-

вчальним планом одночасно в обох країнах. Практику студенти проходять у соціальних організаціях країни-партнера, де проводяться дослідження за темою своєї дипломної роботи. Також із Шауляйським університетом здійснюється випуск спільного англомовного журналу «Соціальне благополуччя: міждисциплінарний підхід», у якому публікують результати досліджень щодо освітньої та соціальної інклюзії, психології, фізичної реабілітації, отримані науковцями Італії, Польщі, Чехії, Канади, США, Литви та України.

Спільно з Всеукраїнською молодіжною громадською організацією студентів-інвалідів «Гаудеамус» університет бере участь у реалізації українсько-шведського проекту «За здоровий спосіб життя в Україні», який запроваджувала Вища школа Ботмерівської гімнастики (Швеція). У рамках проекту проведено низку лекцій, семінарів та майстер-класів.

Великою подією стало відкриття на базі навчального корпусу університету «Україна» вперше в Україні українсько-корейського центру інформаційного доступу, створеного Національним інформаційним агентством Південної Кореї (NIA), головною метою побудови якого стало подолання інформаційної та комунікаційної прірви між двома державами, а також підвищення комп'ютерної грамотності населення. Центр інформаційного доступу – багатофункціональний заклад з інтернет-холлом, тренувальною лабораторією з інформаційних технологій, кімнатою для семінарів та адміністративним офісом. Центр інформаційного доступу оснащено сучасною комп'ютерною технікою.

Нещодавно підписано договір про співпрацю із Кангнамським університетом Республіки Корея, метою якого є зокрема розвиток корейстики в університеті «Україна» і розвиток україністики в Кангнамському університеті.

Торік у рамках міжнародної співпраці і з метою розвитку японістики в українських вищих навчальних закладах до університету «Україна» завітав Надзвичайний і Повноважний Посол Японії в Україні Й.В. Тоїчі Саката. В університеті створено Центр японістики.

Також в університеті «Україна» проведено першу Міжнародну наукову конференцію «Україна-Єгипет: проблеми вивчення мови, історії, культури та економіки».

Через свої структурні підрозділи університет плідно співпрацює з Німецько-українським науковим об'єднанням ім. Юрія Бойка-Блохина в Мюнхені в галузі розгортання ефективної взаємодії у вищій освіті та науковій діяльності.

Особливу увагу адміністрація університету приділяє отриманню міжнародних наукових і освітніх грантів. У 2014 році до розгляду було подано 24 грантових проектів і за вісьмома з них уже прийнято рішення про фінансування на загальну суму 813 750 тис. євро.

Серед пріоритетних напрямів наукових досліджень чільне місце посіли дослідження в галузі розроблення нових технологій про-

філактики та лікування найпоширеніших захворювань. Наприклад, завідувач кафедри імунології професор Шичкін В.П. є співвиконавцем міжнародного проекту «Розробка терапії відновлення загрудинної залози (Тимуса) за допомогою стовбурових клітин», що виконується членами міжнародного консорціуму науковців семи зарубіжних країн — Великобританії, Іспанії, Хорватії, України, Туреччини, Чехії, США. Проект на 720 тис. євро розрахований на 4 роки і фінансується Єврокомісією, починаючи з жовтня 2013 року.

Поряд із науковими заходами студенти гідно представляють університет на міжнародних спортивних змаганнях. Варто згадати про вихованців Полтавського підрозділу університету, які брали участь у літніх Паралімпійських іграх 2012 року (плавання), що відбулися в Лондоні, де вони здобули 9 медалей.

У 2013 році університет «Україна» нагороджено золотою медаллю та дипломом Міністерством освіти і науки України та Національною академією педагогічних наук України як організаторами міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти — 2013».

Студенти, навчаючись в університеті «Україна», можуть здобувати освітній рівень в одному з європейських ВНЗ за їхніми програмами і під керівництвом зарубіжних викладачів. У цьому напрямі університет працює на підставі міжнародних угод із європейськими партнерами: Міжнародною корпорацією університетів та коледжів (Велика Британія) — всі ліцензовані спеціальності Університету «Україна»; Шяуляйським університетом (Литва) — магістерська програма із соціальної роботи; Мюнхенською академією міжнародних відносин (Німеччина) — менеджмент адміністрування; Вищою школою міжнародних відносин та американістики (Варшава, Польща) — міжнародне право, екологія, дипломатія та міжнародні відносини, національна та міжнародна безпека, кадровий консалтинг і управління персоналом, державне управління і самоврядування, економічний менеджмент; Гуманітарно-теологічною вищою школою (Варшава, Польща) — менеджмент туризму, педагогіка, теологія, профілактична медицина; Академією фінансів та бізнесу «Вістула» (Варшава, Польща) — економіка, соціологія, фінанси; Центрально-європейським університетом (Словаччина) — міжнародні відносини, міжнародна інформація, менеджмент раціонального природокористування, комп'ютерні науки.

У закордонних ВНЗ навчання проводиться відповідно до європейських програм подвійних дипломів ERASMUS (European Region Action Scheme for the Mobility of University Students).

Якщо обрана студентом спеціальність у закордонному навчальному закладі не збігається зі спеціальністю його навчання в університеті «Україна», це не є проблемою. Для таких студентів в університеті організовано спеціальну інтегровану програму навчання, в яку буде включено дисципліни обраної студентом іноземної програми.

Petro TALANCHUK,

Rector of the Open International University of Human Development «Ukrayina»

INTERNATIONAL ACTIVITY OF THE UNIVERSITY «UKRAYINA»

In fifteen years of its existence the Open International University of Human Development «Ukrayina» has achieved recognition as a leading non-profit university of integrated type, accreditation level IV, featuring an organic combination of educational and teaching and scientific processes aimed at training highly qualified and competitive specialists for modern labour markets of Ukraine and overseas. The University comprises of 6 institutes, faculty and basic structure college in Kyiv and separate structural divisions – 13 institutes, 3 branches, 16 colleges. Over 17.5 thousand students are currently studying at the university in 84 different majors of various qualification levels. The entire university employs over 300 teachers and 1,400 teacher-researchers. Half of them are Ph.D. and candidates of sciences. During the previous academic year 7,728 specialists have graduated from the university, including: 964 – Master Degree graduates; 1,666 – specialists; 3,640 – Bachelor's Degree graduates; 1,458 – junior specialists, among them 422 are individuals with disabilities. The University «Ukrayina» occupies the 3rd place in the country in terms of the number of students studying in the main and regional structures.

University «Ukrayina» is an academic institution that develops and implements the system of education for students with disabilities in an integrated educational environment. In connection with that the University is a part of a pedagogic experiment of the Ministry of Education and Science of Ukraine that envisages an integrated education for persons with disabilities in the higher educational institutions of III-IV accreditation levels.

Along with education activities the University also conducts an important international cooperation to establish ways of further development of international cooperation with foreign universities, scientific institutions, governmental and non-governmental organizations of other countries as well as promotion of the University's image in the international domain.

University also maintains permanent business relations with 123 other higher educational institutions and organizations from 21 countries. Our experts continually visit foreign countries; practically every month the University receives foreign experts and delegations of scientists and education specialists from overseas. Employees and students of the University every year participate in over 100 various international conferences and seminars.

Михайло ІЛЬІН,
Федерація всесвітнього миру,
голова правління

ТИСЯЧА ЖУРАВЛІВ ПЕРЕНЕСУТЬ УКРАЇНУ НАВІТЬ ЧЕРЕЗ ГІМАЛАЇ

Рік тому ніхто б не повірив, що Україна опиниться у такому складному становищі. Революція гідності, війна на Сході, конфлікт з Росією, у результаті — виникли проблеми між росіянами та українцями, конфлікти у сім'ях, які призводять навіть до розлучень. Ніхто не залишився байдужим до проблем нашої країни. Увесь світ уважно стежив за подіями в Україні.

Щоб підтримати українських громадян, Посол миру з Японії Нобуко Оморі висунула пропозицію зробити гірлянду з 1000 паперових журавлів.

В Японії є давня традиція робити паперових журавлів, такий втір був священним і приносив щастя та довголіття. Також журавель в Японії є символом жінки. Зовні нібито слабкої, ніжної і тендітної, але сильною внутрішньо. З паперовим журавликом пов'язана також одна сумна історія-легенда, яка надала йому додаткове значення і перетворила у священного птаха миру. Маленька дівчинка Садако Сасакі після атомного бомбардування міста Хіросіми вирішила заради миру в усьому світі зробити 1000 журавликів, але так і не встигла. Діти і дорослі різних країн світу досі надсилають до підніжжя її пам'ятника нові фігурки птахів.

Нобуко Оморі разом з іншими японками-волонтерами запропонувала кожному зробити свій внесок у справу миру та скласти свого журавлика для гірлянди. У преамбулі до Статуту ЮНЕСКО, сказано: «...думки про війну виникають в умах людей, тому у свідомості людей слід укорінювати ідею захисту миру», тому головною ідеєю стало бажання встановлення миру в Україні. Такий поштовх душі не може не знайти відлуння в інших людях та суспільство може об'єднатись під єдиним гослом.

Оморі сан зустрічалась зі студентами, школярами, представниками громадськості. Вона розповідала, що журавлі під час міграції можуть перелетіти навіть гори Гімалаї. Тому вона хоче подарувати гірлянду з жовтих і блакитних журавлів Києву та Україні з побажанням подолати усі складнощі, які випали на долю країни, щоб вона завжди залишалась мирною та єдиною.

Разом з японськими та українськими волонтерами вона завітала до шкіл міста Києва. Діти робили по два журавлика — жовтого і блакитного кольору. Одного журавлика вони залишали собі, а іншого дарували японкам. В одній зі шкіл, на знак вдячності, діти заспівали гостям з Японії пісню про мир та єдність. Японки були дуже зворушені щирістю дітей і заспівали їм у відповідь відому японську пісню про любов до Батьківщини.

Врешті решт гірлянду із 1000 паперових журавлів було подаровано спортсменам із Донецька. Вони брали участь у велогонці миру, яку влаштувала Київська міська адміністрація за підтримки Національного Олімпійського комітету та Міністерства молоді та спорту України.

«Багато людей вклали свої серця у створення цієї гірлянди. Вона символізує щире бажання українців жити у суспільстві, де панує мир, єдність та злагода. І тепер ми даруємо її Україні з побажанням подолати найскладніші труднощі у досягненні миру та єдності», — сказала пані Оморі.

Mykhailo ILIN,
UPF, Chairman of the Board

THOUSAND CRANES WILL BRING UKRAINE OVER THE «HIMALAYAS»

A year ago no one would have believed that Ukraine will be in such a difficult situation. Revolution of Dignity, the war in Eastern Ukraine, the conflict with Russia, — as a result we have problems between Russians and Ukrainians, conflicts in families, and even increase in divorce rate. Nobody remained indifferent to the problems of our country. People worldwide closely followed the developments in Ukraine.

To support the Ukrainian citizens, Ambassador for Peace from Japan Nobuko Omori put forward a proposal to make a garland of 1,000 paper cranes.

In Japan there is a long tradition of making paper cranes, this work was sacred and brought happiness and longevity. Also crane in Japan is a symbol of a woman who looks supposedly weak, delicate and fragile, but strong inside. There is a sad story-legend associated with the paper crane which gave it additional value and turned it into a sacred bird of peace. Little girl Sadako Sasaki after the atomic bombing of Hiroshima decided to make 1,000 cranes for the sake of world peace, but couldn't make it. Children and adults around the world still keep sending the new figures of birds to the foot of her monument.

Nobuko Omori, along with other Japanese volunteers, invited everyone to contribute to peace and make their cranes for garlands. While creating a crane one focuses on this objective. The preamble to the UNESCO Constitution states: «...since wars begin in the minds of men, it is in the minds of men that the defenses of peace must be constructed.» Such impulse of the soul surely finds echo in other people's minds and society can unite under one slogan.

Omori-san met with university students, schoolchildren, members of the public. She said that the cranes during migration can fly over even mountains of the Himalayas. So she wanted to offer a garland of yellow and blue cranes to Kyiv and Ukraine wishing to overcome all the difficulties that have befallen the country, so it always remain peaceful and united.

Together with the Japanese and Ukrainian volunteers she visited the schools in Kyiv. Children made two cranes, one yellow and one blue. One crane they kept for themselves and the other gave to Japanese guests. In some school, as a token of gratitude, the children sang for guests from Japan a song of peace and unity. Japanese women were very touched by the sincerity of the children and sang famous Japanese song about love toward motherland in response.

Finally garland with 1,000 paper cranes was offered to athletes from Donetsk. They took part in a bicycle race of peace, which was arranged by Kyiv city administration supported by the National Olympic Committee and the Ministry of Youth and Sports of Ukraine.

«A lot of people put their hearts into creating of this garland. It represents a sincere desire of Ukrainian people to live in society, where there is peace, unity and harmony. And now we offer it wishing Ukraine to overcome the most difficult challenges in achieving peace and unity», said Ms. Omori.

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА І МИР

Мої шляхи перетнулися з Україною в 1997 році, коли я як волонтер брала участь у проєкті допомоги потерпілим від Чорнобильської катастрофи. Я приїхала до України восени 2005 року і після цього почала щороку відвідувати вашу країну. За цей час я працювала з багатьма українцями. Я побачила, що українці — це народ зі своєю сильною культурою, який має трагічну історію. Однією з характерніших рис для українців є почуття патріотизму, яке зокрема й у гімні країни. Я відчуваю велику внутрішню миротворну силу в українському народі.

Японія — це острівна країна, яка на своїй невеликій території має тривалу історію насильницької боротьби за владу та територіальних конфліктів. Керували у цій країні за допомогою самурайського меча. На жаль, японці не мають глибоких коренів внутрішньої філософії миру та духовних витоків миротворності.

Після поразки у Другій світовій війні культура спільного проживання кількох поколінь у Японії втратила свою актуальність. Зараз Японія — розвинена країна, де на першому місці стоять економічні принципи з нуклеарними сім'ями. Але правда полягає в тому, що японці втрачають дух патріотизму. Є навіть такі, хто ненавидить національний гімн і прапор.

Коли в Україні почалася Революція Гідності, як японка поставила собі фундаментальні питання про те, що таке мир. Я відчувала, що події, які відбуваються, це передусім демонстрація прагнення українського народу до правди та миру. Громадяни проявляли стійке прагнення до миру, коли посеред морозної української зими вони зібралися на Майдані, розбили палатки, готували їжу і ділилися теплим одягом. Це показує велику внутрішню силу народу цієї країни.

Українці люблять поезію Тараса Шевченка, пишаються національним прапором і національним гімном. Є багато пісень, у яких звучить слово «Україна». Люди збиралися на Майдані у вихідні, щоб нагодувати тих, хто приїхав з провінційних міст. Це була Єврореволюція, під час якої громадяни об'єдналися й боролися за правду у пошуках справжнього шляху для розвитку своєї країни.

Я вважаю, що український народ здатен встановити мир. Монахи Києво-Печерської лаври молились за душевний спокій, свободу і справедливість. Вони продовжували невпинно просити це.

Я організувала свою роботу таким чином, щоб працювати і в Україні, і в Молдові протягом півтора року, для цього я приїхала в Україну наприкінці вересня минулого року, у той час саме розпочалася революція на Майдані. У лютому увага всього світу була прикута до України через дорогоцінне життя 105 людей, які стали жертвами.

Проте мої друзі з Південної Кореї, США та Росії, включно й з Японії, взагалі не розуміли, що насправді відбувається в Україні. Я отримувала несподівані повідомлення від моїх друзів, тому що вони вірили пропаганді Росії. Наприклад: «Україна повинна здатися Росії прямо зараз, чому українці продовжують палити шини і не повертаються додому з Майдану?», «Ми не розуміємо, що відбувається в Україні?», і так далі.

Через неправдиву інформацію у світі склалося неправильне уявлення про українців, що вони як божевільні бажують війни. Поширюється інформація, що Україна має підкоритися перед російською силою.

Я почала пояснювати моїм друзям та знайомим, що стіна між Сходом та Заходом — це стіна непорозуміння та зіткнення різних сил, але ж ніяк не громадянська війна. Насправді, українці бажують миру. Вони просто намагаються повернути правду країні шляхом мирної демонстрації!

Я розлютилася, коли усвідомила, що таким чином мою любов Україну запламовують неправдивою інформацією. Чи не прийшов зараз час, коли треба замислитись над поняттям миру та повернутись до духу засновників України, коли величезна земля півночі, півдня, сходу та заходу була єдиною.

Небесна сотня поклала своє життя на Майдані і навіть зараз молоді українці втрачають своє дороге життя на сході країни. Журналісти мають поширювати правдиву інформацію. Тому, будь ласка, відкривайте світу первісну форму миролюбну Україну.

Як японка, яка в цей історичний час протягом півтора року відвідувала Україну, я мала бажання зробити щось для миру в країні. І разом із Федерацією всесвітнього миру розпочала проект «тисячі журавлів». Я хотіла розказати багатьом людям правду про ситуацію в Україні.

Ми робили традиційних японських паперових журавлів у різних місцях. У Молдові в Академії Наук Вищої школи, у Педагогічному університеті, Архітектурній школі, Університеті фізичного виховання. В Україні ми відвідували школи, університети, київський міський центр «Родинний дім». Зробивши 1000 журавлів, ми зв'язали їх у гірлянди з побажаннями миру.

У Молдові під час своєї зустрічі зі студентами я обговорювала питання миру в Україні та показувала презентацію про Майдан, який бачила на власні очі. Відео про цю діяльність зібрало багато відгуків у Сполучених Штатах, Південній Кореї та Японії. Одна японська телевізійна компанія хоче показати правдиву інформацію про Україну, тому зараз ми обговорюємо з ними питання щодо практичного втілення цього проекту.

Я, мати п'яťох дітей, яких залишила в Японії, розумію, що бути справжнім миротворцем означає передавати правильну інформацію. Журналісти відповідальні за те, щоб висвітлювати правдиву інформацію.

Я буду продовжувати проект із 1000 журавлів до кінця грудня та сподіваюсь відвідати ще Житомир, Дніпропетровськ та Львів. Коли я повернусь до Японії, буду розповідати правдиву інформацію про те, що бачила в школах та університетах. Таким чином я сподіваюсь зробити свій внесок заради миру в Україні і також знайти кошти на допомогу вимушеним переселенцям.

Наостанок хочу додати, що миролюбність українського народу була рушійною силою, яка надихала мене у роботі та допомагала йти вперед, незважаючи на труднощі.

Nobuko OMORI,

Ambassador for Peace, Japan

INFORMATION WAR AND PEACE

My path crossed with Ukraine in 1997, when as a volunteer I was involved in the relief project to help victims of the Chernobyl disaster. First time I arrived in Ukraine in autumn 2005 and then began to visit your country every year. Since that time I have been working with many Ukrainians. I noticed that Ukrainian people overcame a tragic history and have their strong culture. Ukrainians have a sense of patriotism, which is particularly evident in the anthem. I feel great internal peacemaking force in Ukrainian people.

Japan is an island nation which in its small area has a rich history of violent struggle for power and territorial conflicts. It is a country with a blood history, where domination was carried out using the samurai sword. Unfortunately, the Japanese do not have deep philosophical roots of inner peace as well as spiritual roots of peacemaking.

After the defeat in World War II the culture of several generations living together in Japan was severely damaged. Now Japan is a developed country, where first place is taken by the economic principles with the nuclear family. But in reality Japanese people are losing the spirit of patriotism. There are even those who hate the national anthem and flag. They live with the illusion that war is some kind of movie somewhere far beyond the sea.

When the Revolution of Dignity began in Ukraine, as Japanese I was asking myself fundamental questions about what the peace is and what is nation. I felt that these events are basically a demonstration of Ukrainian people aspiration for truth and peace. Citizens showed a persistent desire for peace, when in the midst of freezing Ukrainian winter they gathered at a square, together pitched tents, cooked food and shared warm clothes. It shows great inner strength of the people of this nation. People gathered on the square on weekends to feed the visitors from provincial cities. It was a Euro-revolution, during which citizens united and fought for truth in search of the true way for the development of their country.

Ukrainians love poetry of Taras Shevchenko and are proud of the national flag and national anthem. There are many songs which have the word «Ukraine» in its lyrics!

I believe that Ukrainian people are able to find the essential peace. The monks of Kiev-Pechersk Lavra were praying, demanding peace of mind, freedom and universal truth. They continued to constantly beg for it, and it happened that they even died in a cave underground. I feel that the connection with their spirits gives strength to achieve inner peace, and that peacemaking power of Ukraine can move the whole world.

I organized everything so that I could work in Ukraine and Moldova during one and half year. I arrived to Ukraine last year in September. As if it was waiting for me the Revolution of Dignity began in November. In February the whole world was focused on Ukraine because of 105 precious victims.

But my friends from South Korea, the United States and Russia, including Japan, did not understand what was really happening in Ukraine. I received unexpected messages from my friends, because they believed the propaganda of Russia. For example: «Ukraine must surrender to Russia right now, why Ukrainians continue to burn tires and don't go home from the downtown?», «We do not understand what is happening in Ukraine?» and so on.

Because of incorrect information people in the world have horrible image of Ukrainians as those who want war like crazy. Information that Ukraine is to surrender to the Russian forces started to be spread widely.

I began to explain to my friends and acquaintances that the wall between East and West is a wall of misunderstanding and clash of different forces, but not the civil war. In fact Ukrainians want peace. They are just trying to bring back the truth to the country through peaceful demonstrations!

I got mad when I realized that this way my beloved Ukraine got dishonor through false information. The time has come when it is necessary to think once again about the concept of peace and return to the spirit of the founders of Ukraine, when the vast land from north, south, east and west was united.

«Heavenly squadron» laid their lives on the Maidan square and even now young Ukrainians are losing their precious lives in the east. Journalists should disseminate truthful information. So please open the original form of peaceful Ukraine to the world.

As a Japanese, who stay in Ukraine one and half year in this historic time, I ignited the desire to do something for peace in the country. And with the Universal Peace Federation I launched a thousand cranes project. I had intended to tell many people the truth about the situation in Ukraine.

We were making the traditional Japanese paper cranes in different places. In Moldova we did it in the Academy of Sciences High School, the Pedagogical University, School of Architecture, and University of Physical Education. In Ukraine we visited schools, universities, Kyiv City Family Center «Family House». After making 1,000 cranes we tied them into a garland with wishes of peace.

In Moldova, while meeting with students, I discussed the issue of peace in Ukraine and showed a presentation about Maydan, which I witnessed with my own eyes. Videos on this activity gathered a lot of response in the United States, South Korea and Japan. One Japanese TV company wants to show accurate information about Ukraine, so now we are discussing with them issues on practical implementation of this project.

I realized that to be a true peacemaker means to transmit correct information. Journalists are responsible for reporting the truthful information. I hope they present Ukraine to the world, using all the power and responsibility of the media.

I will continue the project with 1,000 cranes until the end of December and I plan to visit also Zhytomyr, Lviv and Dnipropetrovsk. Then I will go back to Japan, where I will continue the project with 1,000 cranes in order to tell accurate information in schools and universities. This way I hope to contribute for peace in Ukraine and also raise funds to help internally displaced people.

Finally I want to add that the peacefulness of the Ukrainian people was the driving force that gave me a passion to work and helped to move forward despite the difficulties.

Сергій ЗДІОРУК,

*завідувач відділу гуманітарної безпеки Національного Інституту
стратегічних досліджень, кандидат філософських наук,
доцент, заслужений діяч науки і техніки України*

ОПТИМІЗАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЗАСОБАМИ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ

Проблема взаємин політики і духовної культури, виразником якої протягом тисячоліть значною мірою виступає релігія, надзвичайно складна й мінлива. В минулі епохи духовно-релігійні чинники дуже часто визначали, хто буде правителем тієї чи іншої країни, якими будуть відносини між державами і народами, навіть — якими будуть самі держави, тобто політична карта Європи і світу.

Сучасна епоха значно зменшила вплив духовно-культурних і, зокрема релігійних чинників, але не елімінувала їх. Низка регіонів нашої планети має свої особливості в цьому сегменті відносин. Країни християнської традиції значно відрізняються від мусульманських країн, у свою чергу, народи Сходу в своїх індуїстських, синтоїстських чи конфуціанських традиціях є вельми специфічними, так як і деякі народи Американського чи Африканського континентів. Зважаючи на такий широкий спектр, предметом нашої уваги буде європейський ареал. Тим паче, це дуже актуально в контексті підписання й ратифікації «Угоди про асоціацію України та Європейського Союзу».

Європейський Союз — утворення перш за все політичне та економічне. Саме у цих сферах спостерігаються активні внутрішньо об'єднавчі процеси: запровадження єдиної валюти, єдиної платіжної системи, фактичне «розмивання» кордонів між країнами-членами, розробка Конституційного Договору, орієнтація на створення спільного ринку, спільної транспортної мережі, узгодження освітніх систем тощо.

За нинішніх умов духовно-релігійна сфера залишається, мабуть, чи не єдиною нішею об'єданого європейського суспільства, яку обійшли поки що виражені центробіжні тенденції. ЄС, керуючись принципом автономії політики і релігії, уникає безпосереднього втручання в діяльність чисельних конфесій і ту систему відносин, котра

історично склалася між останніми та державами-членами Євросоюзу. Розбудова Європи сьогодні не передбачає диференціації релігійних традицій на привілейовані/непривілейовані (хоча реалії життя засвідчують протилежне) або зведення різноманітних моделей державно-церковної взаємодії до «спільного знаменника». Керівні структури ЄС засвідчують свою повагу до кожної духовно-культурної традиції «у всьому її розмаїтті як форми етичного, морального, ідеологічного та духовного самовираження частини європейських громадян з урахуванням різниці між самими релігіями та особливостей кожної країни»¹. Фактично йдеться не лише про визнання конфесійного плюралізму, але й про доречність залишити питання державно-церковних відносин у компетенції окремих держав, що підтверджується статтею 15b Лісабонського Договору: «Союз поважає і не завдає шкоди, у відповідності з національним законодавством, статусу Церков і релігійних об'єднань чи співтовариств в державах-членах». Більше того, чинники Європейського Союзу не заперечують права окремих країн вводити спеціальне законодавство стосовно релігії і Церкви у разі його кореляції з Європейською конвенцією з прав людини.

З іншого боку, послуговуючись принципом автономії політики і духовно-релігійних чинників як загальноєвропейським надбанням, ЄС залишає за собою право вимагати від держав-членів його послідовної реалізації на практиці. Як наслідок, національна специфіка державно-церковної взаємодії в окремих країнах починає втрачати свої традиційні риси. (У 1982 році Греція визнала громадянський шлюб нарівні з церковним, у 1997 році під тиском Європарламенту Греція скасувала у паспорті громадянина графу про конфесійну приналежність. У 1978 році Іспанія з прийняттям нової Конституції законодавчо оформила замість моделі офіційної церкви модель коопераційну. Аналогічний процес відбувся у 2000 році у Швеції).

Таким чином, віддаючи належне самотності взаємин між політикою і духовно-культурною практикою в державах-членах, Європейський Союз прагне поступово привести цю самотність у відповідність з власними духовно-ідеологічними засадами.

Загалом політика ЄС щодо суспільно-релігійних та державно-церковних відносин здійснюється у двох ключових і взаємопов'язаних напрямках: 1) обстоювання свободи совісті та свободи діяльності релігійних організацій; 2) налагодження співпраці з релігійними організаціями та сприяння розвитку міжконфесійного діалогу.

1) Обстоювання свободи совісті та свободи діяльності релігійних організацій. В основі світоглядних орієнтирів усієї політики ЄС лежить філософія, яка проголошує найвищою цінністю людську особистість. Здійснення прав людини та її основних свобод є запору-

кою миру і злагоди в суспільстві. Ці права захищені відповідними нормативно-правовими актами. Лаконічно воно внормоване ст. 9 «Європейської конвенції з прав людини» — базового документу Ради Європи: «Кожен має право на свободу думки, совісті і віросповідання. Це право включає свободу змінювати свою релігію або свої переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноособово, так і спільно з іншими, прилюдно чи приватно, в богослужінні, вченні, виконанні та дотриманні релігійних і ритуальних обрядів»². Інші документи ЄС — передусім Рекомендації і Резолюції ПАРЕ — поглиблюють розуміння означеного права, а також, у дусі класичної демократії, вказують на межі його застосування. (Свобода релігії не є безмежною: неприпустима релігія, доктрина чи обряди якої суперечать іншим основним правам. У будь-якому випадкові обмеження цієї свободи мають бути визначені законом — ст. 16 Рекомендації ПАРЕ 1804 (2007) від 29 червня 2007 року «Держава, релігія, світське суспільство та права людини»; прецедентне право ЄС допускає значно ширші рамки відхилення при врегулюванні питань, які б могли образити особисті переконання у царині моралі і особливо релігії, у порівнянні з обмеженнями на політичні висловлювання — ст. 8 Рекомендації ПАРЕ 1805 (2007) від 27 червня 2007 року («Святотатство, релігійні образи та ворожі висловлювання на адресу осіб у зв'язку з їхньою релігією»).

За останні два десятиліття відбулися суттєві зрушення у виробленні правових механізмів гарантії збереження й розвитку духовно-культурних традицій, першочергово права на свободу совісті і релігії. Зокрема, політичні структури Євросоюзу дійшли переконання, що ефективним у цьому напрямі буде: сприяння приведенню національних законодавств у відповідність із Європейською конвенцією з прав людини; гарантування всім церквам та релігійним організаціям статусу юридичної особи, якщо їхня діяльність не порушує прав людини і приписи міжнародного права; гарантування релігійним організаціям, чие майно було відчужене у минулому, реституцію цього майна. У разі, якщо це неможливо, то надання їм справедливої компенсації. Важливим також видається упередження приватизації націоналізованого церковного майна; поступове виключення із законодавства, якщо на те воля народів, елементів, які можуть бути дискримінаційними з точки зору демократичного духовно-релігійного плюралізму та ін.

Гітерчутливість до захисту прав людини спонукає ЄС інколи до особливих дій. Наприклад, у 2003 році Європейський парламент висунув вимогу забезпечити жінкам вільний доступ на святу гору Афон. (Афон — автономна православна чернеча республіка

в Греції. Доступ на цю територію для жінок було закрито «за повелінням Пресвятої Богородиці». Заповіт Богоматері виконувався безапеляційно у всі часи — навіть тоді, коли Греція входила до складу Османської імперії). Інший епізод пов'язаний з дебатами навколо попереднього проекту Конституції ЄС. Конституційний Конвент на чолі з экс-президентом Франції Д'Естеном, котрий працював над текстом Союзного Договору, вилучив з нього згадку про християнські корені Європи. Натомість у документі з'явилася фраза про «культурний, релігійний і гуманістичний спадок». Такий підхід до питання викликав хвилю протестів серед багатьох політиків, глав держав та передусім представників християнських спільнот.

2) Налагодження співпраці з релігійними організаціями та сприяння розвитку міжконфесійного діалогу. На союзному рівні розмежування влади і релігії зовсім не включає сумісності останньої з демократією. *В ЄС розглядають релігійні організації як невід'ємну складову громадянського суспільства, духовно-культурний потенціал яких дозволяє їм виступати орієнтиром в етичних питаннях та відігравати певну соціальну роль у національних спільнотах, незалежно від того, релігійні вони чи секулярні.* Звертається увага на той факт, що духовно-релігійні інституції мають особливі можливості для зміцнення миру, співпраці, терпимості, солідарності, міжкультурного діалогу та розповсюдження цінностей, за які виступає Рада Європи.

Висока відзнака духовно-релігійних чинників у житті європейської спільноти випливає з досвіду минулого і сучасного. Протягом усієї історії Старого Світу духовно-культурні традиції були безпосередньо впливовими чинниками формування держав-націй та були задіяні при витворенні в них суспільних тождностей різного типу. Нині ж духовно-релігійні чинники активно задіяні в євроінтеграційних процесах. Скажімо, найвпливовіші єкуменічні організації Єврорегіону — Конференція європейських церков (об'єднує понад 120 православних і протестантських структур) та Рада європейських єпископських конференцій (включає всі католицькі осередки РКЦ в країнах ЄС) ще наприкінці 80-х років на спільній асамблеї на християнських засадах розвинули ідею Об'єднаної Європи, включивши до спільного дому всі народи і нації європейського простору. Вагомим у справу розширення ЄС є внесок папи Римського Івана Павла II, який неодноразово наголошував, що «Європа повинна дихати обома своїми легенями» — і східним, і західним, та проголосив право всіх європейських народів від Атлантики до Уралу і від Скандинавії до Середземного моря жити за принципами Євангелія у спільному домі, в Європі без кордонів, незалежно від відмінностей у політичних програмах, ідеологічних системах або військових союзах.

Внесок духовно-релігійних організацій у розвиток громадянського суспільства та демократії переконує керівників європейських структур поглиблювати співпрацю з ними. Голова ПАРЄ Рене Ван дер Лінден на III Європейській міжхристиянській асамблеї у румунському місті Сібіу, яка відбулася у вересні 2007 року, заявив: «Віра, релігія та релігійні організації відіграють життєво важливу роль у соціумі, забезпечуючи цілісність суспільного організму... Я переконаний, що політики змушені визнати це і збільшити роль Церков та інших релігійних організацій в суспільстві»³.

Сам факт усвідомлення необхідності співпрацювати з конфесіями привів до надання окремим з них статусу спостерігачів при структурах ЄС. Так, свої офіційні представництва в органах Євросоюзу відкрили Константинопольський патріархат та Російська православна церква. Відтепер ці релігійні організації можуть розраховувати, що їхня позиція з тих чи інших болючих суспільних проблем буде врахована при ухваленні рішень європейськими політиками. Доводиться тільки жалкувати, що українські конфесії ще не мають належних можливостей для інкорпорування у європейський гуманітарний простір, не беруть активної участі у духовній розбудові Європи.

Досить плідними, з огляду на майбутнє, є наміри чиновників ЄС відвести чільне місце міжконфесійному та суспільно-релігійному діалогу на європейській політичній арені, поглибленому вивченню різноманітних духовно-культурних традицій. Обґрунтування досить просте: тільки через взаєморозуміння, взаємоповагу відкриваються реальні перспективи для утвердження повноцінного, плюралістично орієнтованого демократичного суспільства, спроможного гарантувати захист прав і свобод людини.

Євросоюз намагається довести, що «демократія... створює найкращі рамкові умови для свободи совісті, віровиявлення та релігійного плюралізму. У цьому сенсі релігія, з огляду на її моральні та етичні зобов'язання..., її критичний підхід та культурні вияви, може бути дійовим партнером демократичного суспільства»⁴.

Щодо України, то реалізації європейського поступу доклали багато зусиль неурядові громадські об'єднання, інтелектуальна спільнота, студентська молодь, діаспорна громада, а також духовно-релігійні організації. З огляду на розмаїття конфесій на українських теренах, їхня позиція щодо зовнішньополітичного вибору Української Держави доволі варіативна: від виваженої підтримки (церкви Київського кореня) до повного неприйняття (структури політичного православ'я, догналіти).

Принагідно треба зазначити, що 21 листопада 2013 року увійде в аннали новітньої української історії як початок небувалого націо-

нального піднесення. Тодішнє рішення Кабінету Міністрів України призупинити процес підготовки до укладання «Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом» призвело до масового громадського протесту. Акції, що розпочалися на Майдані Незалежності у Києві, підсилені застосуванням сили з боку влади стосовно мирних демонстрантів, за короткий час з різною інтенсивністю охопили всю Україну. *Масштаби протестних виступів засвідчили, що євроінтеграція — не владний, а, найперше, суспільний народний проєкт.* За вступ до ЄС нині виступає більшість українських громадян: у травні 2013 року свою підтримку європейському майбутньому України задекларували 41,7 % респондентів, у грудні 2013 року — 46,4 %, а в квітні 2014 року за підписання Угоди про асоціацію з ЄС висловилися вже майже 60% опитаних українців⁵.

В цьому контексті є сенс говорити і про кілька духовно-культурних вимірів євроінтеграційного процесу.

По-перше, духовно-релігійні організації виступають активними учасниками українсько-європейського діалогу. По-друге, вони докладають певних зусиль задля імплементації європейської ціннісної парадигми на національних теренах. По-третє, конфесії є помітними суб'єктами інформаційного дискурсу щодо євроінтеграції України, критично осмислюючи європейський суспільний досвід. Також церкви і деномінації у своїй більшості засвідчили солідарність із Євромайданом, а окремі з них активно працюють на ниві презентації об'єктивного образу України у світі.

Особливою є церковна дипломатія. Релігійні організації засвідчили свою спроможність сприяти поглибленню взаємин між Україною та Європейським Союзом. Показовими у цьому ракурсі є візити делегації Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій до Брюсселю. Впродовж 2013 року члени ВРЦРО двічі відвідували столицю Європейського Союзу.

Очільники конфесійних об'єднань України провели зустрічі з високопосадовцями ЄС, зокрема із Європейським комісаром з питань розширення та політики добросусідства Ш. Фюле, головою комітету у закордонних справах Європейського Парламенту Е. Броком, президентом Європейської Ради Г. ван Ромпеєм, євродепутатом від Польщі Є. Бузеком (екс-президентом Європейського Парламенту).

Сторони обмінялися думками щодо налагодження українсько-європейського діалогу, ознайомлення європейського співтовариства з українським досвідом міжконфесійного порозуміння. Також обговорювалися питання місця конфесій у Євросоюзі, поточної ситуації в Україні, фундаментальних цінностей, на яких постала сучасна Європа, проблеми секуляризації, а також умови підписання Угоди

про асоціацію з ЄС. Учасники зустрічей продемонстрували взаємне бажання до зближення.

Березень 2014 року ознаменувався черговою зустріччю у Брюсселі українських духовно-культурних діячів — єпископа Бориса Гудзяка та правозахисника, віце-ректора Українського католицького університету, громадського активіста Мирослава Мариновича — з представниками різних європейських структур. Українська сторона вкотре засвідчила своїм іноземним колегам про той факт, що Україна сповідує європейські цінності, а в країні успішно розвивається демократія та громадянське суспільство, утверджуються такі чесноти як гідність, свобода, справедливість.

Під час розмови у квітні 2014 року голова представництва Європейського Союзу в Україні Ян Томбінський та предстоятель УПЦ КП патріарх Філарет обговорили перспективи євроінтеграції України, нинішній стан справ у суспільно-політичному середовищі країни, зокрема торкнулися питань подолання корупції і політичної кризи та проведення президентських виборів в умовах зовнішньої військової агресії з боку Росії.

У липні 2014 року УПЦ КП та Європейська народна партія (чисельно найбільше партійне об'єднання, представлене у Європейському парламенті) домовилися щодо подальшої співпраці, спільних дій на ниві просування європейського проекту України та протидії російській інтервенції.

Імплементация європейської ціннісної парадигми. *Духовно-релігійні організації України є активними суб'єктами відповідного процесу.* Зокрема Українська греко-католицька церква (УГКЦ), Українська православна церква Московського Патріархату (УПЦ МП), Римсько-католицька церква України (РКЦУ), Німецька євангелічно-лютеранська церква України (НЄЛЦУ) представлені у Міжнародній екуменічній групі «Примирення в Європі — завдання Церков в Україні, Білорусі, Польщі та Німеччині». На жаль, там не представлена Українська православна церква Київського патріархату, так само, як немає її представництва і при європейських інституціях у Брюсселі.

Цей проект визрів у 1996 році, а наступного року був презентований на Другому європейському екуменічному форумі у м. Грац (Австрія). Мета діяльності групи полягає в обговоренні актуальних проблем сучасності та можливого внеску конфесій у їх розв'язання. Саме за ініціативи цієї організації у жовтні 2012 року в Ялті пройшла конференція «Мистецтво співіснування християн. Уроки історії і виклики сьогодення». Під час роботи форуму дискутували щодо проблем та перспектив співпраці різних церков і деномінацій, а також

аналізували конкретні напрямки роботи, за якими взаємодіють християни різних віросповідань.

Сьогодні Україна демонструє приклад ефективного прикладу для проведення міжконфесійного діалогу, реалізації духовно-єкуменічних проєктів. Так, уже кілька років поспіль на її теренах відбувається «Ніч Церков» — захід, покликаний у видовищній формі популяризувати християнство на тлі секуляризаційних процесів. Організатори дійства — польські священики — схильні вважати, що новий багатаспектний (виставки живопису, екскурсії, конференції, концерти духовної музики) формат презентації християнської традиції допоможе краще сучасному поколінню збагнути духовні витoki Європи. Власне «Ніч Церков» — доволі популярний захід. Він уже впродовж багатьох років проводиться у європейських країнах, серед яких Франція, Чехія, Польща, Німеччина, Словаччина, Австрія тощо.

Тричі за свою новітню історію Україна зустрічала учасників Київського міжконфесійного форуму. Спектр дискутованих на ньому питань вельми обширний: від пошуку шляхів мирного співіснування представників різних віросповідань до осмислення місця релігії у сучасній політиці та системі влади. Захід завжди відвідують відомі релігійні лідери з усього світу. Невипадково Київське зібрання неформально називають *«релігійним Давосом»*.

Доволі плідним видається міжнародне співробітництво конфесій на ниві залагодження історичних травм минулого. Як взірць, 28 червня 2013 року, напередодні вшанування пам'яті жертв 70-х роковин трагедії на Волині, представники УГКЦ та РКЦ Польщі підписали спільну Декларацію. У документі сторони засудили насильство та закликали поляків і українців до взаємного вибачення та прощення. Це, безумовно, знакова подія у справі примирення між народами.

Інформаційний дискурс щодо євроінтеграції. Найбільш помітними учасниками комунікації навколо європейських перспектив України виступають *УГКЦ та УПЦ КП*. Інтерв'ю, промови, звернення ієрархів та керівних органів цих церков, зазвичай, окреслюють спектр духовно-моральних та інтеграційних орієнтирів для українців. Зокрема роз'яснення місця Української Держави у Європі є у Посланні Помісного собору УПЦ КП до пастви та усього Українського народу з нагоди 1025-ліття Хрещення Київської Русі-України, Зверненні церков і релігійних організацій до Українського народу щодо дискусії про європейські цінності в Україні, багатьох публічних виступах патріарха Філарета. Квінтесенція цих звернень зводиться до трьох базових моментів: *1) європейський вибір України обумовлений історично. Суспільне та державне життя українців вибудовувалося під визначальним впливом культурної, освітньої, правової традицій*

Євроті; 2) європейський вибір України — ціннісний вибір, який відкриває шлях для демократичного розвитку суспільства; 3) європейський вибір України — це справа збереження її державності та суверенітету.

Викладене вище дозволяє стверджувати, що церкви Київської традиції сприяють місії просвітництва серед населення стосовно зовнішньополітичних орієнтацій України.

За зближення з Європою під час протестних акцій на Майдані публічно виступила група священників-патріотів від УПЦ МП. На їхнє переконання, європейські цінності — правда, справедливість, свобода, людська гідність — за своєю суттю є глибоко християнськими. Офіційна ж позиція УПЦ МП переважно зводиться до того, щоб не відводити євроінтеграції значущої ролі для майбутнього України. Під час одного з випусків телемарафону «Вихід є» речник УПЦ МП протоієрей Георгій Коваленко зауважив, що не варто перебільшувати значення Угоди про асоціацію з ЄС, а українцям насамперед потрібно більше працювати над власним моральним удосконаленням.

Підтримка Євромайдану. Під час гострого суспільно-політичного протистояння більшість релігійних організацій України виступили на підтримку акцій мирного протесту. Тим самим *духовно-релігійна спільнота дала зрозуміти тодішній владі, що вона з українським народом, поділяє його очікування та сподівання.* Солідаризація конфесій із Євромайданом віднайшла своє відображення у низці практичних кроків.

1. Осуд будь-яких проявів насильства і кровопролиття. З відповідними заявами до людей доброї волі публічно і регулярно зверталися усі найбільші та відомі релігійні організації України.

2. Підтвердження права громадян на мирні протестні акції, схвалення і підтримка європейського курсу Української Держави. Подібні думки стали невід'ємною складовою звернень, озвучених церквами і деномінаціями впродовж листопада 2013 року — лютого 2014 року.

3. Благословення Євромайдану. 29 листопада 2013 року священники від УГКЦ, УПЦ КП та РКЦ вийшли на столичну майданівську сцену та провели молебень за Україну.

4. Надання культових споруд задля захисту і тимчасового перебування переслідуваних силовиками мітингувальників та поранених. Варто відзначити Михайлівський собор та костел Св. Олександра.

5. Облаштування буденного життя наметового містечка. Скажімо, Івано-Франківська Мальтійська служба допомоги разом з польовою кухнею організувала харчування людей на Майдані Незалежності у Києві.

6. Духовно-моральна опіка мітингувальників. На столичному Майдані успішно функціонували наметові храми.

7. Участь церковних лідерів у переговорному процесі між владою та опозицією. Члени ВРЦРО зустрічалися як з політичними провідниками Майдану — О. Тягнибоком, А. Яценюком, В. Кличком, — так і з Президентом України В. Януковичем, виконуючи місію миротворців.

8. Відмова УПЦ КП та УАПЦ від поминання попередньої влади під час богослужінь після масових вбивств протестувальників 18-20 лютого 2014 року.

Загалом активна позиція релігійних організацій впродовж усього періоду суспільно-політичної конфронтації — серйозний внесок у перемогу над антиукраїнським режимом.

Презентація об'єктивного образу України у світі. В умовах неоголошеної війни Україна зазнає не тільки збройної агресії, але є також об'єктом інтенсивного інформаційного пресингу. Підконтрольні російській владі ЗМІ активно пропагують ідеї «русского мира», поширюють неправдиву інформацію про ситуацію на тимчасово окупованих українських територіях, звинувачують українську владу у проведених дискримінаційній національній політиці тощо.

Протидіяти «брудній» інформаційній кампанії, інспірованої Росією, обов'язок не лише державних інституцій, а й усіх складників громадянського суспільства. *З-поміж релігійних організацій найпомітнішу роль у просуванні іміджу України на міжнародній арені відіграє УГКЦ.* Цю місію вона реалізує завдяки наявності власних парафій у багатьох країнах світу. Скажімо, впродовж неповного 2014 року глава УГКЦ патріарх Святослав здійснив низку візитів до Бразилії, Канади, Ватикану, Австралії. Під час зустрічей з парафіянами, місцевими політиками та державними діячами, представниками бізнесу і культури він постійно наголошував на якісному оновленні українського суспільства.

Критичне осмислення європейського суспільного досвіду. Попри те, що більшість релігійних організацій схвально ставиться до євроінтеграції України, *далеко не всі процеси у Європі їм до вподоби.* Безперечно, досягнення демократії, виражені у повазі до людської гідності, захисті основоположних прав і свобод людини, не підлягають сумніву. Однак категоричне неприйняття викликають так звані «побічні» вияви лібералізму — санкціонування одностатевих шлюбів, толерація сексуальних меншин, дозвіл на аборти, евтаназію тощо. У подібних явищах, широко представлених у соціумі, українські конфесії вбачають *свідчення глибокої духовної і моральної кризи західного суспільства.* Окрім того, на їхню думку, Європа, не звертає належної уваги на християнські корені власної культури, що призводить в підсумку до дискримінації самих християн. Відомо достатньо прикла-

дів того, як у різних європейських країнах обмежується використання християнської символіки, право висловлення власних переконань на ґрунті релігії, свобода релігійної освіти.

Відтак релігійні організації України застерігають від прямолінійної екстраполяції європейських принципів на вітчизняні терени, не продуманої гармонізації національного законодавства з європейським. Вони не збираються *поступатися традиційними моральними і сімейними цінностями на шляху реалізації положень Угоди про асоціацію з ЄС*. Натомість вказані цінності конфесії розглядають як унікальне багатство, спроможне сприяти духовному відродженню Європи.

Неприйняття євроінтеграції. Найбільш послідовно проти зближення України з ЄС виступають *представники одіозної Української правосірної греко-католицької церкви (догналіти) та політичного православ'я (організації «Православний вибір», «Народний собор», «Союз православних братств України» тощо)*. У відповідному напрямі вони проводять активну інформаційно-пропагандистську та організаційну роботу, яка часто призводить до нагнітання ворожнечі й нетерпимості у суспільній атмосфері, напруги у міжконфесійних відносинах.

Скажімо, лідер так званої *Української правосірної греко-католицької церкви* (УПГКЦ), екскомунікований (відлучений від церковного спілкування) католицький священник Антонін Догнал, під час святкування 1025-річчя хрещення Київської Русі озвучив «Пророцьке слово для Президента України», у якому застеріг Главу Української Держави від підписання Угоди про асоціацію з ЄС втратою президентської посади у наступному році. Водночас гарантував збереження останньої у разі приєднання до Митного союзу. Пізніше догналіти засудили Звернення релігійних лідерів до Українського народу щодо європейської інтеграції, а самих підписантів документа кваліфікували як зрадників Бога, церковної і громадянської спільноти. Відомі послідовники А. Догнала своїми закликами до Росії увести війська в Україну, ініціюванням суспільних акцій проти проведення Українською Державою АТО на Донеччині та Луганщині.

Зовнішньополітичні інтенції української держави, поступова інтеграція у гуманітарний простір Європи актуалізують вивчення європейського досвіду реалізації політики щодо духовно-культурної сфери. Цей досвід не є явищем уніфікованим. Йому притаманні певні регіональні особливості, обумовлені низкою факторів: вкоріненістю духовно-релігійних традицій у той чи інший суспільний контекст, етноконфесійною спектральністю національного буття, специфікою моделей суспільно-конфесійних взаємин, об'єднавчими процесами на європейських теренах тощо.

Говорячи про забезпечення свободи віросповідання у Європі, необхідно зауважити, що воно здійснюється на двох рівнях — наднаціональному (Рада Європи, Європейський Союз) та національному (окремо взяті країни).

Щодо наднаціонального рівня, то політика наддержавних структур Європи щодо духовно-релігійної сфери спрямована на максимальне забезпечення права особистості на свободу совісті і віросповідання та створення сприятливих умов для розвитку міжконфесійного діалогу.

По-перше, РЄ і ЄС дотримуються концептуального розмежування духовної і світської влад. У Рекомендації 1804 (2007) «Держава, релігія, світське суспільство і права людини» стверджується: «...відокремлення церкви і держави є однією із загальноєвропейських цінностей, котра визнається, незважаючи на національні відмінності. ... Не потрібно змішувати владу і релігію. Однак релігія і демократія зовсім не виключають своєї сумісності, інколи релігії виконують виключно корисну соціальну функцію». Інший документ — Рекомендація 1396 (1999) «Релігія та демократія» — наголошує, що проблеми виникають тоді, коли у світській державі релігійні об'єднання починають претендувати на реалізацію владних повноважень або коли політичні сили намагаються керувати церквами і деномінаціями.

Послугуючись у своїй діяльності принципом розмежування політики і релігії, РЄ та ЄС декларують позицію невтручання у внутрішню діяльність конфесій, шанобливого ставлення до усіх без винятку віросповідних напрямків, вважають за доречне залишити у віданні суб'єктів європейського співтовариства питання суспільно-релігійних та державно-церковних відносин, що постали на національному ґрунті впродовж тривалого історичного розвитку.

По-друге, РЄ і ЄС вважають захист прав і свобод людини запорукою миру і стабільності в суспільстві. Ключові з них, серед яких право на свободу думки, совісті і віросповідання, прописані у Конвенції про захист прав людини та основних свобод — фундаментальному документі Ради Європи. Звідси вимога приводити у відповідність з Європейською конвенцією національні законодавства. Зокрема, наголошується на необхідності застосування процедур, передбачених кримінальним та цивільним правом, проти незаконної практики релігійно-духовних течій. Ці положення затверджені у Рекомендації за результатами Віденської зустрічі ОБСЄ з проблем свободи совісті і віросповідання, що відбулася у липні 2003 року.

По-третє, загальноєвропейські інституції як один із вагомих чинників демократизації державно-церковних відносин та упередження міжконфесійних протистоянь вважають здійснення справедливої реституції церковного майна і власності. Ця проблема осо-

бливо актуальна для країн постсоціалістичного табору. У 2002 році ПАРЄ прийняла Рекомендацію 1556 «Релігія та зміни в Центральній і Східній Європі», де окремим пунктом, як уже зазначалося, виділено: «Гарантувати релігійним організаціям, майно яких було націоналізоване в минулому, реституцію цього майна протягом певного часу, а в тих випадках, коли це неможливо, виплату справедливої компенсації; необхідно вжити належних заходів з метою недопущення приватизації націоналізованої церковної власності».

Рада Європи свідомо долучення різних віросповідань до здобутків та досягнень сучасної європейської цивілізації. Цей факт не замовчується, а отримує публічне висвітлення. ПАРЄ навіть приймає відповідні документи, наприклад, Рекомендацію 1162 (1991) щодо внеску ісламської цивілізації в європейську культуру.

Політичні лідери Об'єднаної Європи, з огляду на внесок духовної культури у розвиток громадянського суспільства і демократії, зацікавлені поглиблювати співпрацю з релігійними організаціями. Започатковано практику надання парламентської трибуни релігійним діячам для озвучення позиції щодо болючих проблем сьогодення. Доповідачами на сесіях ПАРЄ були Константинопольський патріарх Варфоломій I та покійний патріарх Московський і всієї Русі Олексій II. Функціонери РЄ отримати згоду на виступ і від папи Римського Франциска I. Окрім того, релігійним організаціям надана можливість засновувати свої представництва при європейських інституціях. Такі представництва створено Константинопольським патріархатом, Елладською православною церквою, Російською православною церквою.

У РЄ та ЄС акцентують увагу на поширенні релігійного невігластва серед громадян, яке часто лежить в основі упередженого ставлення до представників інших віросповідань, живить рухи екстремістського спрямування. Показово у цьому відношенні є Рекомендація 1720 (2005) «Релігія та освіта». Документ вирізняє низка положень. Серед них — твердження, що цінності, яких дотримується Рада Європи, походять із монотеїстичних релігій; що добре знання релігій важливе для виховання громадян у демократичному дусі; що освіта відіграє головну роль у подолання стереотипів та спотворених уявлень про різні релігійні традиції; що навчання дітей історії і філософії основних релігій допоможе ефективно боротися з фанатизмом і нетерпимістю тощо. Задля покращення релігійної грамотності населення пропонується проводити широкомасштабну просвітницьку кампанію, котра передбачає: включення інформації про головні духовно-релігійні культури Європи до шкільних програм; створення спеціальних міжконфесійних центрів з метою кращого ознайомлення народів з різними духовно-релігійними традиціями; співпрацю з релігійними об'єднаннями

на ниві духовного виховання молоді, благодійництва, захисту демократичних цінностей, охорони здоров'я, збереження природного середовища, соціального служіння тощо; забезпечення рівного доступу до ЗМІ, освіти, культури представникам різних віросповідань.

Проведений аналіз дозволяє зробити такі висновки.

1. Оптимізація політики засобами духовно-культурних практик приносить значні позитивні результати. Духовно-релігійні організації України не стоять осторонь процесів європейської інтеграції.

2. Активне сприяння духовно-релігійних організацій реалізації європейських інтенцій Української Держави довело, що вони є органічною та доволі істотною складовою громадянського суспільства. Найочевидніше за поглиблення відносин між Україною та Європейським Союзом виступають церкви Київської традиції – УПЦ КП та УГКЦ, оскільки мають стійке переконання – місце України в Об'єднаній Європі. На їхню думку, це запорука зміцнення державного суверенітету, а також забезпечення демократичного розвитку країни.

3. Слушно говорити про кілька складових політики ЄС щодо розуміння ролі духовно-культурних практик. По-перше, безумовно, конструктивними є зусилля політичних структур у напрямку сприяння налагодженню міжконфесійного діалогу та поглиблення співпраці між інституціями ЄС та духовно-релігійними організаціями. Сьогодні взаєморозуміння, толерантне ставлення, компроміс, консенсус – базальтернативні засоби сталого розвитку суспільств. По-друге, у визначенні балансу між двома головними принципами демократії – рівністю та відмінністю – ЄС дещо абсолютизує значущість першого з них. Це не може не позначитися на посиленні процесів уніфікації й у духовно-ціннісній сфері та, відповідно, нівеляції національних особливостей духовно-релігійного життя, що болісно переживається країнами з відчутно укоріненими історичними традиціями. Більше того, з'являється небезпека певного «розмивання» цивілізаційної ідентичності самої Європи.

По-третє, очевидними є преференції, які керівництво ЄС надає «старим» державам-членам перед новими щодо здійснення політики у царині духовно-культурних практик, а особливо свободи совісті і віросповідання. Зокрема, це стосується визнання ієрархічної градації духовно-релігійних організацій. Тому потенційним країнам-членам потрібно зважати, що при входженні до Об'єднаної Європи їм, швидше за все, доведеться поступитися власними амбіціями щодо упорядкування духовно-культурного простору на користь загальноєвропейським принципам.

-
- ¹ Рекомендації ПАРЕ 1804 (2007) від 29 червня 2007 року «Держава, релігія, світське суспільство та права людини». — Ст. 3.
- ² Європейська конвенція з прав людини. — Ст. 9.
- ³ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.regions.ru/news/politics/2096498/>
- ⁴ Рекомендації 1396 (1999) «Релігія та демократія», прийняті ПАРЕ 27 січня 1999 року. — С. 5.
- ⁵ Яким інтеграційним напрямом має йти Україна (динаміка, 2011–2013): Соціологічне опитування [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=865; А як Ви вважаєте, вступ до якої спільноти для України є пріоритетним?: Соціологічне опитування [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=919; Суспільно-політичні очікування громадян — квітень 2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://infoflight.org.ua/content/suspilno-politychni-ochikuvannya-gromadyan-kviten-2014>

Serhii ZDIORUK,

Head of Humanitarian Security Department,

National Institute for Strategic Studies,

Candidate of philosophical sciences,

Honored worker of science and technology of Ukraine

FOREIGN POLICY OPTIMIZATION BY MEANS OF SPIRITUAL CULTURE

The problem of relations between politics and spiritual culture, which is substantially represented through out the centuries by religion, is extremely complex and volatile. In previous epochs spiritual and religious factors often determined who would become the ruler of this or that country, what would relations between states and nations be, and even — what kind of structure a state would have, i.e. political map of Europe and the entire world.

Modern epoch witnessed a substantial reduction of spiritual and cultural factors, although it has not eliminated them. A number of regions of our planet have their own peculiarities in this facet of relations. Countries of Christian tradition considerably differ from Muslim ones, in return, Eastern nations are quite specific in their Hindu, Shinto or Confucian traditions just like some nations of American or African continent. Considering the amplitude, the subject of our attention will encompass Europe. All the more, it is quite relevant within the context of signing and ratification of the Association Agreement between Ukraine and the EU.

Under the present conditions spiritual and cultural spheres remain perhaps practically the only one niche of the united European community that has not yet faced the pronounced axifugal tendencies. The EU, being guided by the principle of autonomous policy and religion, avoids direct involvement in the activity of numerous religious denominations and in the system of relations that has historically emerged between the latter and countries-members of the EU. Today's Europe development does not provide for differentiation of religious traditions into privileged / unprivileged ones (though the realities of life certify to the contrary) or bringing various models of state-church interaction to a 'common denominator'. Governmental structures of the EU show respect to any and

all spiritual and cultural tradition ‘in all its diversity as a form of ethical, moral, ideological and spiritual self expression of a part of European citizens with due regard to the difference between religions themselves and peculiarities of each separate country’¹. In fact it means not only the recognition of pluralism of religious denominations but also the expedience of leavening an issue of state-church relations within the competence of separate states, that is confirmed by the article 15b of the Treaty of Lisbon: «The Union respects and does not prejudice the status under national law of churches and religious associations or communities in the Member States.» Moreover, officials of the European Union do not oppose the right of certain countries to adopt special religion and church legislation subject to its compliance with the European Convention on Human Rights.

¹ PACE recommendations 1804 (2007) dated 29 June 2007 “State, religion, secular society and rights of a person.” – Art. 3.

Інформацію надано Пасторально-місійним відділом УГКЦ

ПРИСУТНІСТЬ ВІРНИХ ТА ГРОМАД УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В КАЗАХСТАНІ

Історична довідка про УГКЦ в Казахстані. Після ліквідації Греко-католицької Церкви в Україні в 1946 році всі єпископи і більшість священників було заарештовано і заслано в концентраційні табори. Там вони проповідували для в'язнів різних віросповідань. Загалом у таборах та тюрмах Казахстану в ті часи перебувало близько 150 греко-католицьких священників.

Після смерті Сталіна багато священників було звільнено з таборів, але їм заборонили повертатися в Україну, тому більшість їх залишилася працювати підпільно по всьому Радянському Союзу, де проживали католики у засланні. Так почалася історія Греко-католицької Церкви в Казахстані, де опинилися тисячі українців, депортованих із Західних областей України, починаючи з 1939 року.

Життя греко-католицької громади найперше було організоване в Караганді, де було більшість висланих українців. Тут з кінця 50-х років майже безперервно працювали священники: єпископ Олександр Хіра, о. Олексій Зарицький, о. Микола Шабан, о. Стефан Пришляк та інші. Спочатку збиралися у землянках та хатах. Священники відправляли Божественні Літургії, сповідали, хрестили та вінчали.

У 1978 році силами німецької, польської та української громад у Караганді було збудовано римо-католицький храм. У ньому правили службу як римо-католики, так і греко-католики. На той час це був єдиний у Радянському союзі храм, де греко-католики служили відкрито. Але згодом під тиском КДБ вони мушили повернутися до підпільного богослужіння у хатах своїх вірних.

Розвиток громад УГКЦ за роки незалежності Казахстану. З розпадом СРСР до Казахстану починають приїжджати молоді священники з України.

У 1993 році в Караганді було зареєстровано першу греко-католицьку громаду Покрова Пресвятої Богородиці. В 1996 році німецька благодійна організація «Реновабіс» побудувала для греко-католицької громади в Караганді невелику збірну дерев'яну церкву. Розташована вона майже у центрі міста.

В кінці цього ж року Римський Апостольський Престіл назначив єпископа Василя І. Медвіта Апостольським Візитатором для вірних УГКЦ в Казахстані та Середній Азії. На Різдво 1997 року владика Василій здійснив перший візит в Караганду, а в квітні цього ж року в Караганду приїхав на працю о. Василій Говера. В Квітну Неділю 1997 року Преосвященний Владика Василій Медвіт разом із Архієпископом Мар'яном Олесем, Апостольським Нунцієм в Казахстані та Середній Азії та місцевим римо-католицьким єпископом Іваном Павлом Ленгою освятив храм Покрова Пресвятої Богородиці в Караганді. То був перший храм Української греко-католицької церкви поза межами України не тільки в Казахстані, а й в усій Співдружності Незалежних Держав.

Через кілька місяців на прохання владики Василя на два роки в Караганду з Бразилії приїхав о. Відал Климчук, ЧСВВ. Таким чином розпочалася нова сторінка історії УГКЦ в Казахстані. Громада в Караганді поступово зростала. Особливо втішним був той факт, що почали до церкви приходити люди середнього покоління, стало більше дітей та молоді, що і стало початком проведення окремих богослужінь для молоді. Оскільки Караганда – доволі велике місто, то це спричиняло певну проблему проїзду до храму. У зв'язку із цим було прийнято рішення відкрити каплицю в одному з районів Караганди, де досить компактно проживають українці. І 3 червня 2001 року владика Василій Медвіт разом із місцевим римо-католицьким єпископом Яном Павлом Ленгою освятив нову каплицю.

У 2000 році в Караганду прибули сестри-служебниці, які заснували свій дім Пресвятої Тройці. Сестри займаються катехизацією дітей та молоді, допомагають в храмі, відвідують хворих та самотніх, організують концерти та святкові виступи з нагоди релігійних та національних свят.

23 вересня 2001 року під час свого візиту в Казахстан Святіший Отець Іван Павло II освятив в Астані камінь під будову нового греко-католицького храму в Караганді. А 9 серпня 2002 року Голова Української Греко-Католицької Церкви Блаженніший Патріарх Любомир освятив місце під будову храму.

У 2002 році до Астани прибув о. Ростислав-Роман Малярчук, який отримав декрет на адміністратора греко-католицької парафії Св. Обручника Йосифа в Астані. Будівництво храму розпочалося в 2004 році, тимчасово богослужіння проводяться в підвальному приміщенні римо-католицького кафедрального собору, яке було переобладнано під каплицю.

У 2002 році була також організована греко-католицька громада в Сатпаєві. Спочатку богослужіння проводили в каплиці, розташованій тимчасово в будинку священника. А в 2007 році був освячений новий дерев'яний храм Святої Княгині Ольги.

8 листопада 2002 року Апостольська Столиця через Конгрегацію для Східних Церков призначила о. Василя Говеру, настоятеля парафії в Караганді, Апостольським Делегатом для греко-католиків в Казахстані та Середньої Азії.

Таким чином, протягом останніх десятих років кількість греко-католицьких громад в Казахстані зростає. Сьогодні в країні є 5 зареєстрованих громад, 4 з них мають храми: у Караганді, Павлодарі, Сатпаєві та Астані. Крім 5 зареєстрованих громад, є ще 10 громад, де служать греко-католицькі священники. Богослужіння відбуваються як українською, так і російською мовами, залежно від особливостей громади. Окрім українців, вірянами УГКЦ стають росіяни, німці, казахи та представники інших національностей. Щоб відслужити молебень іноді священникам доводиться долати сотні кілометрів.

Як в Україні, так і в Казахстані Церква дбає не тільки про душі людей, але також не забуває про підтримку національної свідомості нових поколінь українців на далекій чужині. Наприкінці 2000 року біля церкви в Караганді було побудовано приміщення для української недільної школи. Меценатами цієї благородної справи стали наші земляки зі Сполучених Штатів Америки Іванна та Ярослав Парахонюк. 3 червня 2001 року єпископ Василій Медвіт освятив перші дві кімнати школи, в якій розмістилися клас для вивчення української мови та катехизації для дітей та молоді. Також в приміщенні школи створено українську бібліотеку, де всі охочі можуть читати українські книги та українську пресу.

Щороку парафії організують літні табори для молоді та дітей. При парафіях діють недільні школи. В деяких парафіях діють молитовні групи, як наприклад «Матері в молитві». Організуються концерти на національні та релігійні свята. Зимою молодь колядує та їздить помісті з вертепом відвідуючи парафіян. Священники та сестри відвідують старих та хворих людей, приділяючи їм таїнства та підтримуючи їх духовно.

*Information provided by Pastoral Missionary Department
of Ukrainian Greek Catholic Church*

THE PRESENCE OF BELIEVERS AND COMMUNITIES OF UKRAINIAN GREEK CATHOLIC CHURCH IN KAZAKHSTAN

Historical background of UGCC in Kazakhstan

After the liquidation of the Greek Catholic Church in Ukraine in 1946 all bishops and the majority of priests were arrested and sent to forced labor camps. There they preached to prisoners of various confessions.

Back then approximately 150 Greek Catholic priests were kept in camps and prisons of Kazakhstan.

Following the death of Stalin many priests were released from camps, however, they were banned from coming back to Ukraine. Thus, many of them stayed to work secretly all over the Soviet Union, wherever expelled Catholics lived. That was the beginning of history of the Greek Catholic Church in Kazakhstan, the land where thousands of Western Ukrainians were deported since 1939.

Life of the Greek Catholic community was initially organized in Karaganda, the city that received the majority of deported Ukrainians. The following priests worked here almost permanently since the end of 50s: bishop Oleksandr Khira, Fr. Oleksiy Zarytskyi, Fr. Mykola Shaban, Fr. Stefan Pryshlyak and others. Initially they held their meetings in earth houses and private houses. Priests held Communion services, heard confessions, baptized and married.

A Roman Catholic Church was built in Karaganda in 1978 with the help of German, Polish and Ukrainian communities. Both Roman Catholics and Greek Catholics conducted their masses in it. At that time that was the only church in the Soviet Union where Greek Catholics could conduct their masses openly. But soon, under the pressure of KGB, they had to return to underground services in the houses of believers.

During the last decade Kazakhstan has been experiencing an increase in the number of Greek Catholic communities. As of today, there are 5 registered communities in the country and 4 of them have their own church: in Karaganda, Pavlodar, Satpayev and Astana. Apart from 5 registered communities there are 10 communities where masses are conducted by Greek Catholic priests. Masses are conducted in Ukrainian and Russian, depending on community's peculiarities. Russians, Germans,

Kazakhs and representatives of other nationalities are also joining UGCC in addition to Ukrainians. Sometimes priests have to travel hundreds of kilometers in order to conduct a prayer service.

Like it is in Ukraine, Kazakhstan Church takes care not only of peoples' souls, but also supports the national consciousness of new generations of Ukrainians born and raised far away from Ukraine. At the end of 2000 a Ukrainian weekend school was built next to a church in Karaganda. The patrons of this good act are our compatriots Ivanna and Yaroslav Parakhonyuk from the United States of America. On 3 June 2001 bishop Vasyliy Medvit blessed the first two rooms of the school dedicated to studying the Ukrainian language and catecheses for kids and youths. The school also has a Ukrainian library where everyone interested may read Ukrainian books and periodicals.

The curacies annually organize summer camps for kids and youths. Each curacy has a weekend school. Some curacies have prayer groups, like «Mothers in prayer». Communities organize concerts and national and religious holidays. In Winter children go Christmas caroling along with a puppet show of the Nativity and visit members of congregation. Priests and nuns visit senior and sick people, they feed them and support them spiritually.

Ісаак ТРАХТЕНБЕРГ,

член-кореспондент

Національної академії наук України,

академік Національної академії

медичних наук України

ГОРДИСТЬ НАЦІЙ

Розпочну свої скромні зауваги з нагоди виходу у світ видання «Гордість націй. Вихідці з України — видатні діячі Ізраїлю» (автори проекту: Посольство Держави Ізраїль в Україні; Павло Кривонос, генеральний директор Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв, видавець; Анатолій Денисенко, кандидат історичних наук, заслужений журналіст України; Василь Туркевич, заслужений діяч мистецтв України, письменник; Інна Хоменська, аспірантка Інституту української філології та писемної творчості імені Андрія Малишка НПУ ім. М.П. Драгоманова) цита-

тою з автобіографічного нарису лауреата Нобелівської премії, вихідця з українського міста Бучач Шмуеля Йосефа Агнона: «Здається мені, що в усьому світі не знайдеш міста кращого за наше».

Зазначу, що більшість героїв видання «Гордість націй» — особистості ХХ століття, сучасники пана Шмуеля, добровільно чи під впливом обставин, сповнені радості або ж туги і гніву залишили країну свого дитинства, щоб стати героями, лідерами, символами величі духу землі іншої, обітваної.

Варто нагадати, що Україна тривалий час зосереджувала третину всього європейського єврейства. На межі ХІХ і ХХ століть на території сучасної України проживало 2,6 млн євреїв, відповідно на території цієї держави зберігаються національно-релігійні святині єврейського народу. З України походить блискуча плеяда філософів, митців, релігійних і політичних діячів, які відіграли важливу роль у духовному відродженні єврейського народу, у формуванні політичної доктрини сіонізму, що була покладена в основу побудови Держави Ізраїль.

Видатні ізраїльтяни, про яких йдеться у цьому виданні, пов'язані з Україною місцем свого народження та роками життя: їхні прагнення, звершення невід'ємно належать Державі Ізраїль, свідомо обраній і дбайливо виплеканій своїй Батьківщині. Але разом із тим, земля тієї країни, де людина з'явилася на світ, провела перші дитячі роки, обов'язково накладає свій відбиток на подальше формування її особистості, світогляду, на її мрії.

Зі сторінок книги постають цікаві розповіді про президентів Ізраїлю Ісхака Бен-Цві, Ефраїма Кацира, дипломата, прем'єр-міністра Голди Меїр, глав уряду Леві Ешколя, Давида Бен-Гуріона, лідера Єврейського національного руху Володимира Жаботинського, письменника Агнона Шмуеля Йосефа, поета Нахмана Бялика, композитора Манахема Авігдома.

Завершується видання публікацією доктора історичних наук Бориса Гончара та доктора історичних наук Олега Машевського «Український внесок у становлення Держави Ізраїль», де йдеться про роль українського дипломата Василя Якимовича Тарасенка, неординарним діям якого Держава Ізраїль зобов'язана мало не своїм існуванням.

Кожна доля має невидимі зв'язки між двома країнами, це підвалини культурного діалогу, що довговічніший за політичні угоди та економічні вигоди, це те, на чому наші нащадки будуватимуть подальше взаєморозуміння та співпрацю між Україною та Ізраїлем.

Хочу привернути увагу читача на назву книги «Гордість націй» — саме націй — ізраїльської, української та світу загалом. Не лише Ізраїлю, бо імена людей, чії біографії частково наведено у цьому виданні, вже навечно викарбовано на сторінках слави країни, не лише України, де мешкали їхні родини, де були поховані їхні пращури, де відбувалося їхнє становлення, розпочинався шлях до великих звершень, а й усього світу, який вони змінили на краще своєю працею, діяльністю та творчістю.

Зазначу, що зараз в Ізраїлі налічується більше мільйона репатріантів з колишнього СРСР, з них понад 600 тисяч — вихідці з України, немало й тих, хто родом з України у другому–третьому поколінні. Певна частина їх займає ключові політично-державні позиції в Ізраїлі. У будь-якому випадку ті діячі, чії імена та біографії не увійшли до цього видання, не повинні залишатися невідомими в Україні. Маємо надію, що ця невелика за обсягом праця стане початком великого проекту, що дозволить відкрити імена видатних людей, які в Ізраїлі вшановані і відомі, на честь яких названо вулиці ізраїльських міст, а ізраїльські школярі щороку бачать їх у підручниках. І маємо надію, що таким чином обидві нації відчують гордість за них.

Відродження Ізраїлю є дарунком долі. Символічно, що історична спорідненість засвідчує успіх боротьби за незалежність ізраїльського народу, Ізраїлю та України.

Isaac TRAKHTENBERG,

*Corresponding member,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Member of the National Academy of
Medical Sciences of Ukraine*

HONOR OF THE NATIONS

I shall start my humble remarks on the occasion of publication of «Nation's pride. Ukraine descendants – prominent personalities of Israel» (project authors: Embassy of the State of Israel in Ukraine; Pavlo Kryvonos, Director-general of the Directorate-general for rendering services to foreign missions, publisher; Anatoly Denysenko, Candidate of historical sciences, Merited Journalist of Ukraine; Vasyl Turkevych, Merited Artist of Ukraine, writer; Inna Khomenska, postgraduate student of Andriy Malyshko Institute of Philology of Drahomanov M.P. National Pedagogic University) with a citation from an autobiographical sketch of the Nobel prizewinner descendant from Ukrainian city of Buchach – Shmuel Yosef Agnon: «It appears to me that in the entire world one cannot find a city that is as good as ours is.»

It should be noted that most persons of the «Nation's pride» are personalities of the XXth century, contemporaries of Mr. Shmuel, voluntarily or influenced by circumstances, filled either with joy or sorrow and anger had fled the country of their childhood to become heroes, leaders and symbols of the spirit of another land, the promised land.

One should also remember that, for a good while, Ukraine was home to one third of the entire European Jewish community. At the turn of XIX–XX centuries the territory of modern Ukraine was inhabited by 2.6 million Jews, therefore, it still preserves national and religious sanctities of the Jewish people. Ukraine was a birth place of a series of brilliant philosophers, artists, religious and political figures that played an important role in spiritual revival of the Jewish people and in shaping a Zionist political doctrine that was the basis for building the State of Israel.

Prominent Israelites, mentioned in the book, are connected with Ukraine through being their place of birth and a place where they had spent some part of their lives: their aspirations and achievements are integral part of the State of Israel which they nurtured so carefully and chose to be their Motherland. However, it is a fact that the land of a country of

birth, of a country of one's childhood, makes its own impact on a future formation of one's personality, worldview and dreams.

The book reveals interesting stories about Israel's presidents Yitzhak Ben-Zvi and Ephraim Katzir, diplomat and prime-minister Golda Meir, heads of government Levi Eshkol and David Ben-Gurion, leader of the Jewish National Movement Volodymyr Zhabotynsky, writer Shmuel Yosef Agnon, poet Hayim Nahman Bialik, composer Menachem Avidom.

The book ends with an article «Ukraine's contribution to the establishment of the State of Israel» written by Borys Honchar, Doctor of Historical Sciences, and, Oleh Mashevskyi, Doctor of Historical Sciences. The article explores the role of a Ukrainian diplomat Vasyl Yakymovych to whose actions the State of Israel is obliged as near as with its existence.

Each destiny has its invisible links between the two countries. These are foundations of cultural dialog that is more enduring than political agreements, it is the basis on which our future generations will further build on mutual understanding and cooperation between Ukraine and Israel.

I would like to draw reader's attention to the book's name which is «Nation's pride», with emphasis on nations, Israeli, Ukrainian and the world at large. Not only Israeli nation, because people's names, whose biographies are partially mentioned in the book, have been carved forever on the glory pages of a country, not only Ukraine, where their families lived, where their ancestors were buried, where they were brought up, where they started their way towards great success, but of the entire world that they have changed for the better through their work, activity and creativity.

It should also be noted that as of now there are over a million of expatriates from the former USSR, among which 600 thousand are of Ukrainian descent. There are also many of those who are second and third generation Ukrainians. A certain number of them occupies the key political and state positions in Israel. Anyway, those personalities whose names and biographies have not been included in this book shall not remain unknown in Ukraine. We hope that this humble work will pave the way for a grand project that could open the names of many prominent people respected and famous in Israel, after whom streets are named and Israeli students learn about them from their textbooks. We also hope that this is the way for both nations to feel proud for such people.

Israel's revival is a destiny's gift. It is symbolic that the historical connection certifies of success of the struggle for independence of the Jewish people, Israel and Ukraine.

Сергій ПИРОЖКОВ,

*Надзвичайний і Повноважний Посол України,
академік НАН України*

ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Колективна монографія «Дипломатична діяльність України у сучасному світі», створена видатними дипломатами та відомими науковцями України Анатолієм Зленком, Геннадієм Удовенком, Борисом Гуменюком, Миколою Куліничем, Павлом Кривоносом, Валерієм Солдатенком, Миколою Держалоюком, Анатолієм Денисенком, Василем Туркевичем, Ігорем Алексеєнком, є фундаментальним дослідженням, у якому ґрунтовно висвітлюються найважливіші питання становлення та розвитку дипломатичної служби як основного механізму безпосередньої реалізації зовнішньої політики незалежної та су-

веренної України. Спираючись на широку джерельну базу та досвід, набутий за два останні десятиріччя, практичні знання кадрових дипломатів та наукову аналітику вчених-міжнародників, авторський колектив здійснив аналіз політико-правових і соціально-економічних засад України, які безпосередньо визначили та визначають напрями її зовнішньої політики в різних міждержавних обставинах. Монографія розглядає також закономірності та міжнародні правові норми, що регулюють відносини в сучасному багатовекторному світі; розкриває способи, форми і механізми, якими дипломатія, як особливий вид державної служби, керується в ході проведення зовнішньої політики держави, спрямованої на зміцнення її суверенітету й авторитету на міжнародній арені; визначає пріоритети й стратегічні завдання, оперативне вирішення яких забезпечило незворотність міжнародної підтримки державотворчих процесів в Україні. Особливу увагу приділено суперечливим процесам перехідних умов, що ускладнюють прискорений розвиток держави в цілому, становлення дипломатичної служби України та подальше зміцнення її позицій на міжнародній арені, зокрема. Відзначається особливість геополітичного становища нашої країни, яка перебуває на межі двох світових цивілізаційних просторів —

Європи й Азії, що залишається визначальним чинником її міжнародної політики. Утвердження України як суверенної та економічно сильної держави є одним із важливих факторів гарантованого миру і стабільності на всьому європейському континенті. Треба відразу зауважити, що наукові видання, присвячені дипломатичним проблемам, виходять у нашій країні не часто. Причина очевидна — Україна як держава ще тільки формується, тому варто вітати кожну публікацію. Монографія «Дипломатична діяльність України у сучасному світі» була схвально прийнята в дипломатичних і наукових колах як аналітична та багатофункціональна робота, однаково цікава дипломатам, фахівцям-міжнародникам, викладачам політичних дисциплін, студентам, журналістам та історикам.

Дипломатична діяльність України у сучасному світі. — К.: Наукова думка, 2013. — 272 с.

Serhii PYROZHKOV,

Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador of Ukraine,

Member of the National Academy of Sciences of Ukraine

DIPLOMATIC ACTIVITY OF UKRAINE IN THE MODERN WORLD

A multiauthor monograph «Diplomatic activity of Ukraine in the modern world» created by prominent diplomats and renowned scientists Anatoliy Zlenko, Hennadiy Udovenko, Borys Humenyuk, Mykola Kulnych, Pavlo Kryvonos, Valeriy Soldatenko, Mykola Derzhalyuk, Anatoliy Denysenko, Vasyl Turkevych, Ihor Alekseyenko, is a fundamental research touching upon the most crucial matters of establishment and development of diplomatic service being the main mechanism of direct implementation of the foreign policy of independent and sovereign Ukraine. Relying on a wide range of resources and experience of the past two decades, practical knowledge of career diplomats and scientific analysis of scientists-experts in international relations, the team of contributors performed analysis of political and legal and social and economic principles of Ukraine that have been determining the directions of its foreign policy within various interstate circumstances. The monograph also views regularities and international legal standards that regulate relations in the modern multi-vector world; it also reveals ways, forms and mechanisms employed by diplomacy in the course of conducting country's foreign policy directed towards strengthening of its sovereignty and international authority; it sets priorities and strategies, expedient implementation of which has secured the irreversibility of international support of statehood building processes in Ukraine. A special attention is paid to contradictive processes of transitional conditions that hamper faster development of the country at large and establishment of diplomatic service of Ukraine and further strengthening of its positions on the international stage in particular. The work also reflects the peculiarity

of geopolitical location of our country that is located on the fringe of the world's two civilizational spaces — Europe and Asia, that remains the key determinant of its foreign policy. Establishment of Ukraine as a sovereign and economically strong country is one of the key factors of secure peace and stability on the entire European continent. It should be noted, however, that scientific publications dedicated to diplomatic issues are a rare phenomenon in our country. The reason behind it is apparent — Ukraine's statehood is still in the process of being formed, which is why each and every publication is most welcome. The monograph «Diplomatic activity of Ukraine in the modern world» was received favorably within diplomatic and scientific circles as a multifunctional work that is equally interesting to practicing diplomats and experts in international relations, lecturers of political sciences, students, journalists and historians.

Ігор АЛЕКСЕЄНКО,

генеральний директор ДП «Видавництво "Наукова думка"»,

кандидат біологічних наук

ПРОБУДЖЕННЯ НАЦІЇ

Помаранчевий майдан та Євромайдан гідності були для мене явищами завершення формування сучасної української політичної нації, її увиразнення. Попри безумовне існування метарівнів, пов'язаних з цими явищами — світового, європейського, українсько-російського — ми стали свідками та учасниками активних і жертвоних дій громадян України, в яких чітко визначився ментальний архетип українства, притаманна йому європейськість.

Доля України багато в чому визначається тим, що її народ живе на кордоні існування двох цивілізацій — європейської та азійської. Не дивлячись на більш ніж 300-річне перебування у складі імперії, яка сформована за азійським типом і досі його сповідує, народ України, як виявилось, і сьогодні відданий переважно європейським цінностям.

За роки незалежності, що її набула Україна у 1991 році, на превеликий жаль не відбулася відбудова країни за європейськими принципами. Вперше у незалежній Україні народ повстав у 2004 році. Перемога породила великі сподівання, але зрада Ющенка, його співпраця із «януковичами», звела все нанівець. Здавалось, що через це суспільне розчарування Україна «заснула» на багато років.

Проте з'ясувалось, що від іманентних рис архетипу позбавитись неможливо: жорстокий силовий розгін демонстрантів та студентів, які протестували проти непідписання документів про асоціацію з Європейським Союзом, став приводом для Євромайдану, який через любов і ненависть, героїзм та кров скинув банду грабіжників.

Зараз іде війна з імперією зла за волю та європейське майбутнє країни. І ми віримо у перемогу.

Слава Україні!

Ihor ALEKSEENKO,

Director-General of the Publishing house «Naukova dumka»,

The PhD candidate in Biological Science

UPRISING OF A NATION

For me, the Orange revolution and Euromaidan have been the events that marked the completion of the formation of modern Ukrainian political nation and its accentuation. Despite undoubtful existence of metalevels – world, European, Ukraine-Russian – we became witnesses to and participants of active and sacrificial actions of citizens of Ukraine which clearly outlined the archetype of a Ukrainian and so inherent in him/her Europeanness.

Ukraine's destiny is largely determined by the fact that its nation lives on the border of existence of two civilizations – European and Asian. In spite of over 300 years being part of an Asian-type empire that still embraces such type, it turned out that Ukrainian nation is up to date predominantly dedicated to European values.

During its years of independence, achieved by Ukraine in 1991, the country has not been built in line with European principles. It was in 2004 when the nation has risen for the first time. The victory brought high hopes but Yushchenko's treason, his collaboration with Yanukovich's pals, brought everything to naught. It would seem that because of public frustration Ukraine «fell asleep» for many years.

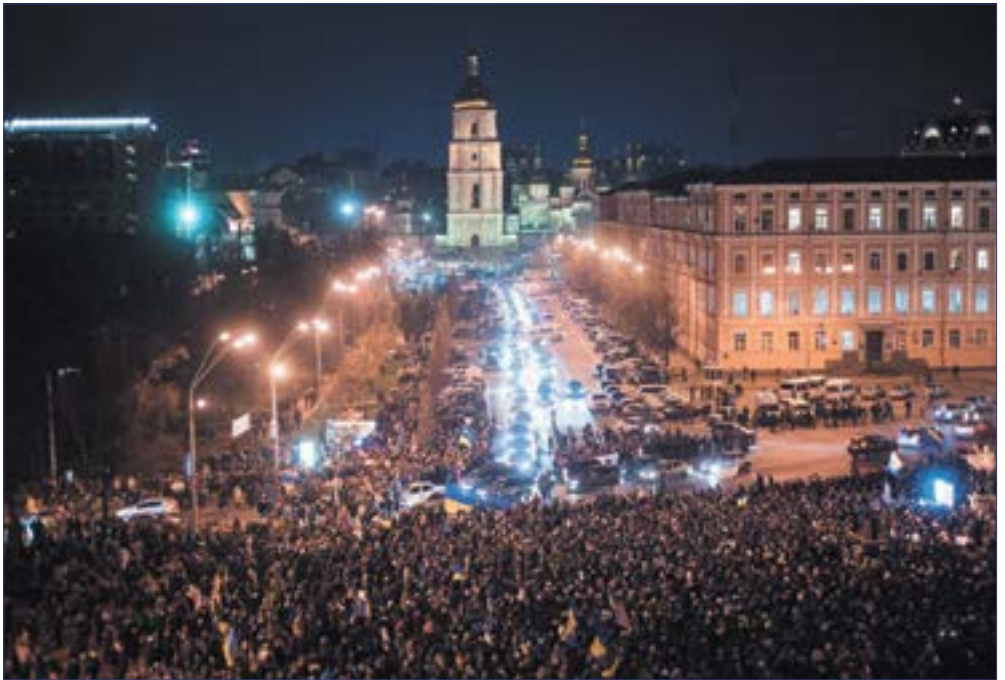
But it turned out that one cannot get rid of inherent traits: violent enforced break-up of protesters and students protesting against nonsigning of association documents with European Union has unexpectedly become the reason for Euromaidan, that eventually has overthrown the gang of robbers.

And now we are at war with the Evil Empire for freedom and country's European future. And we believe in our victory. Our Maidans are proof to that.

Glory to Ukraine!

Спікер сейму Литви Лоретта Граужінене. Європейська площа. 26.11.2013
The Speaker of the Seimas of Lithuania Loretta Hrauzhinene. The European square

Колишній голова польського уряду,
лідер партії «Закон і справедливість»
Ярослав Качинський. 01.12.2013
The former head of the Polish
government, the leader of the Law and
Justice party Yaroslav Kachynskiy

Міністр закордонних справ Німеччини
Гідо Вестервелле. 04.12.2013
German Foreign Minister Guido Westerwelle

Міністр закордонних справ Естонії Урмас Пает. 05.12.2013
Estonian Foreign Minister Urmas Paet

Міністр закордонних справ Норвегії
Борге Бренде. 05.12.2013
Norwegian Foreign Minister Borge
Brende

Міністр закордонних справ Канади Джон Берд.
05.12.2013
Canadian Foreign Minister John Baird

Верховний представник ЄС з питань зовнішньої політики і політики безпеки Кетрін Ештон.
10.12.2013

High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy Catherine Ashton

Заступник держсекретаря США Вікторія Нуланд та Надзвичайний і Повноважний Посол США в Україні
Джеффри Пайєтт 11.12.2013

US Assistant Secretary of State Victoria Nuland and United States Ambassador to Ukraine Geoffrey Pyatt

Сенатор від Республіканської партії США Джон Маккейн та сенатор від Демократичної партії США Кріс Мерфі на сцені Євромайдану. 15.12.2013
Republican U.S. Senator John McCain and Democratic U.S. Senator Christopher Murphy on the stage of Euromaidan

Лідер Фракції Зелених у Європарламенті Ребекка Гармс. 31.12.2013
Leader of the Green faction in the European Parliament Rebecca Harms

Голова Комітету закордонних справ Європарламенту Ельмар Брок. 27.01.2014
Chairman of the European Parliament Committee on Foreign Affairs Elmar Brok

Президент Литви Даля Грібаускайте під час відвідин потерплого активіста Євромайдана
в лікарні у Вільнюсі. 29.01.2014
Lithuanian President Dalia Grybauskaitė visited an injured activist of Euromaidan at the hospital in Vilnius

Заступник Державного секретаря США Вікторія Нуланд запалює свічку в Михайлівському соборі в Києві. 06.02.2014
US Assistant Secretary of State Victoria Nuland lighted a candle in St.Mykhailivskyi Cathedral in Kyiv

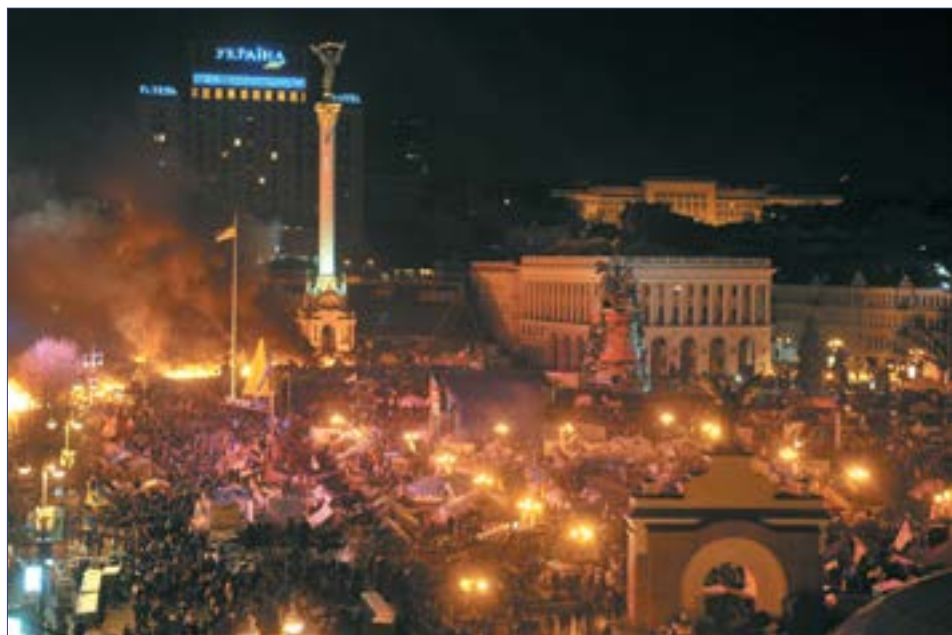
Голова Парламентської асамблеї НАТО Г'ю Бейлі. 12.02.14
The President of the NATO Parliamentary Assembly Hugh Bayley

Єврокомісар з питань розширення та європейської політики сусідства Штефан Фюле. 13.02.14
European Neighbourhood Policy and Enlargement Commissioner Stefan Füle

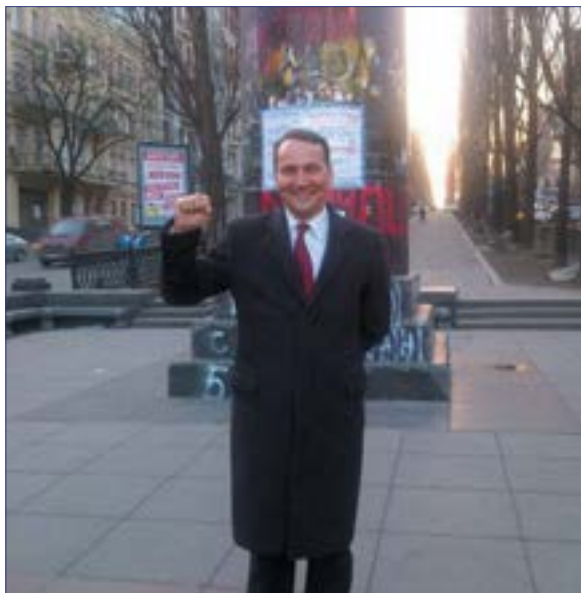

Міністри закордонних справ Німеччини Франк-Вальтер Штайнмайєр та Польщі Радослав Сікорський. 20.02.2014
German Foreign Minister Frank-Walter Steinmeier and Polish Foreign Minister Radoslaw Sikorski

Міністр закордонних справ Польщі Радослав Сікорський після підписання Угоди про врегулювання кризи в Україні на фоні постаменту поваленого пам'ятника Володимирові Леніну в Києві. 21.02.2014

Polish Foreign Minister Radoslaw Sikorski after signing the agreement on the settlement of the crisis in Ukraine on the background of the pedestal of the deposed monument to Vladimir Lenin in Kyiv

Міністр закордонних справ Естонії Урмас Паєт. 26.02.2014
Estonian Foreign Minister Urmas Paet

Міністр закордонних справ Великої Британії Вільям Хейг. 03.03.2014
UK Foreign Secretary William Hague

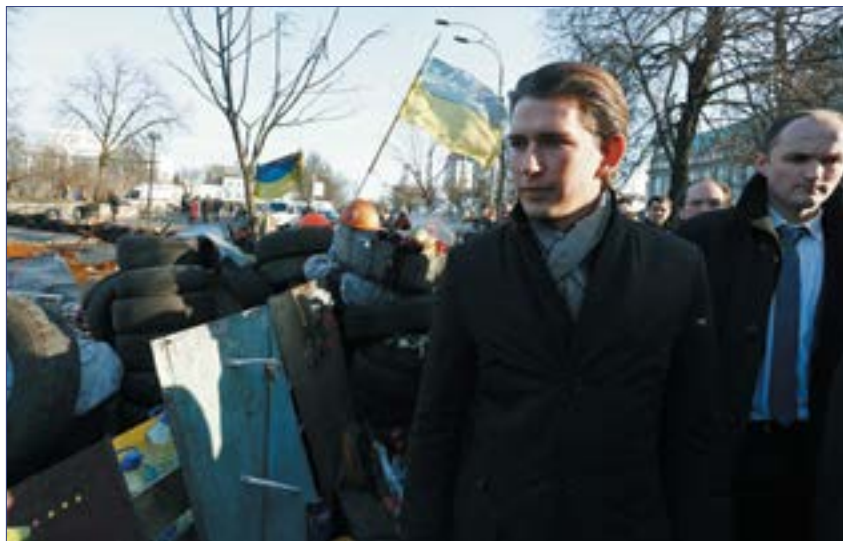
Держсекретар США Джон Керрі. 04.03.2014
US Secretary of State John Kerry

Міністр закордонних справ Данії Мартін Лідегор та Міністр закордонних справ Швеції
Карл Більдт. 05.03.2014
The Minister of Foreign Affairs of Denmark Martin Lidegaard and The Minister for Foreign Affairs
of Sweden Carl Bildt

Волонтери Євромайдану на зустрічі з Президентом Франції Франсуа Олландом. 07.03.2014
Euromaidan volunteers met French President Francois Hollande

Міністр закордонних справ Австрії Себастьян Курц на Майдані у Києві. 09.03.2014
Austrian Foreign Minister Sebastian Kurz on Maidan in Kyiv

Заступник Державного секретаря США з політичних питань Венді Шерман. 20.03.2014
The US Under Secretary for Political affairs Wendy Sherman

Флешмоб на підтримку єдності України «United For Ukraine». 26.03.2014
Flash Mob «United For Ukraine»

Віце-президент США Джо Байден. 23.04.2014
US Vice President Joe Biden

Президент Німеччини Йоахім Гаук. 07.06.2014
German President Joachim Gauck

Підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом України. 27.06.2014
The EU-Ukraine Association Agreement signing

Представники Євромайдану отримують нагороду імені Леха Валенси. Гданськ. 29.09.2014
The representatives of Euromaidan awarded by the Lech Walesa foundation in Gdansk, Poland

ЗМІСТ

ДИПЛОМАТИЧНЕ ЖИТТЯ В ІЛЮСТРАЦІЯХ

Павло Клімкін. Європейська Україна як цінність	10
Дипломатичне життя в ілюстраціях	13

ТРИБУНА ДИПЛОМАТА

Валентин Величко. Україна для нас — надійний партнер	40
Міхеїл Уклеба. Ми друзі та партнери	44
Шорш Халід Саїд. Ірак — відкрита країна	54
Херардо Анхель Бугайо Оттоне. З Україною у мене «кохання з першого погляду»	68
Улукбек Чиналієв. «Тополинка у червоній хустинці» на Херсонщині	80
Чжан Сіюнь. В основі нашої дружби — міцний фундамент	88
Аргіта Даудзе. Латвія з вами, українці	92
Чуа Теонг Бан. Катастрофа Боїнгу 777 рейсу MH17: віддати належне українцям	108
Гадзанті Пульєзе ди Котроне. Суверенний Мальтійський Орден: цінності та традиції задля мирного майбутнього	125
Іон Стевіле. Будуємо відносини на принципах добросусідства	136
Ойвінд Нордслеттен. Там, де інші бачать недоліки, я бачу потенціал	150
Генрік Літвін. Польща та Україна: стратегічне партнерство і взаємодопомога	163

СЛОВО ВЕТЕРАНАМ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ

Ігор Турянський. Як усе починалося... (Перший Посол незалежної України в Турецькій Республіці згадує)	170
Олександр Сліпченко. На зламі епох	206
Юрій Богаєвський. Україна–Канада: становлення міждержавних відносин. Екскурс у недалеке минуле.....	233

ВІТАЄМО ЮВІЛЯРА

«Вірю у могутній потенціал нації» (80 років виповнилося Юрію Щербаку — дипломату, державному діячеві, письменнику)	268
---	-----

«УКРАЇНА ДИПЛОМАТИЧНА»: П'ЯТНАДЦЯТЬ РОКІВ ІСТОРІЇ

Борис Патон	270
Микола Кулінич. Вітання колективу, редакційній колегії та авторам наукового щорічника «Україна дипломатична»	272
Олег Наливайко. На пульсі епохи	274
Олексій Кийков. Становлення позитивного іміджу України: внесок видань ГДП	276

ПОДІЇ

Леонід Губерський. Київський національний університет імені Тараса Шевченка в авангарді української освіти (до 180-річчя від дня заснування університету)	293
Віктор Андрущенко. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова — міжнародна якість освіти	307
Ростислав Сосса. Утвердження України в картографічному світі (до 70-річчя видавництва)	315
Олександр Дем'янюк, Борис Захарчук, Олександр Дем'янюк. Україна – ЮНЕСКО: 60 років партнерства	327
Павло Кривонос. Україна миру та єднання	342

СУЧАСНА УКРАЇНЬСКА ДИПЛОМАТІЯ

Степан Віднянський, Андрій Мартинов. Угода про асоціацію з Європейським Союзом як цивілізаційний вибір України	358
Григорій Перепелиця. Російська воєнна агресія проти України: міжнародний та внутрішньополітичний контекст	370
Василь Ткаченко. Україна і Росія: зруйновані мости?	388
Людмила Чекаленко. Територіальна цілісність і непорушність кордонів. Українсько-російський кордон	409
Леонід Шкляр. Політика війни як спосіб існування Російських імперій XX — початку XXI століть (геополітичний аналіз)	418
Микола Кулінич. Співпраця між Україною та Японією в галузі ядерної безпеки: формат «Фукусіма–Чорнобиль»	436
Олександр Моцик. Сучасний стан і перспективи розвитку українсько-американських відносин	451
Сергій Шергін. Зовнішня політика та дипломатія України за умов глобалізації та регіоналізації	464

ДИПЛОМАТИЧНИЙ КОРПУС УКРАЇНИ

Надзвичайні і Повноважні Посли України в іноземних державах	475
Надзвичайні і Повноважні Посли іноземних держав в Україні	516
Представники України при міжнародних організаціях	552
Представники міжнародних організацій в Україні	556

ДОСЛІДЖЕННЯ. ДИПЛОМАТИЧНІ РОЗВІДКИ

Іван Романюк, Ігор Кушко. Дипломатична діяльність Святослава Ігоровича (964–972 рр.)	564
Вячеслав Ціватий. Європейський дипломатичний простір і дипломатичні практики XVI–XVIII ст.: український контекст	579
Олександр Дубина. Роль польського чинника в утворенні шведсько-українського союзу 1708 року	589
Павло Гай-Нижник. Візит гетьмана Павла Скоропадського до Німеччини у контексті політичного життя України 1918 року	605
Борис Гончар. Американська дипломатія і початок Першої світової війни 1914–1918 рр.	617
Ігор Лоссовський. Історія, сучасний стан та перспективи врегулювання корейської кризи	634
Ірина Матяш. Євген Слабченко: нові документи до біографії	654
Юлія Щегельська. Інформаційне забезпечення та супровід промоційної політики м. Києва на міжнародній арені (2008–2013)	676
Ігор Жалоба, Ірина Куцюк. Віртуальна дипломатія як допоміжний засіб формування громадської думки	694
Костянтин Балабанов, Микола Трофименко. Структура публічної дипломатії США	709
Євгенія Юрійчук. Зовнішньополітичні аспекти спостереження представниками ОБСЄ за ходом виборів і референдумами у державах Балтії, Республіці Білорусь та країнах Центральної Азії	725
Микола Держалюк. Особливості конституційного реформування в сучасній Угорщині та європейський контекст	741
Борис Гуменюк. Республіка Кіпр: від Угоди про Асоціацію до повного членства в ЄС	758
Сергій Нагорний, Денис Нагорний. Енергетична ситуація у країнах розширеного Чорноморсько-Каспійського басейну у зв'язку НАТО: висновки для України	769

УКРАЇНА В ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

Святійший Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет. Найжахливіше зло людське	781
Павло Полянський. Українське питання напередодні Другої світової війни: дипломатичний контекст	787
Володимир Головченко. Боротьба за соборність України в контексті Другої світової війни	802
Володимир Денисенко. Хто не ризикує — той не дивує світ (Штрихи до політичного портрету Уїнстона Черчілля)	826
Анатолій Денисенко, Василь Туркевич. Представляли Україну на Генеральній асамблеї ООН	849
Ігор Щупак, Дільфуза Глуценко. Дипломати — «Праведники народів світу»	864

ДИПЛОМАТІЯ ОЧИМА ЖУРНАЛІСТІВ

Олександр Харченко. Союзники з високою місією, або журналісти та дипломати на інформаційному фронті	877
---	-----

Михайло Шматов. Відкриваймо Україну світові	883
Сергій Томіленко. Міжнародна діяльність Національної спілки журналістів України	887
Сергій Брага. Зовнішньополітична проблематика на сторінках «Урядового кур'єра»	894

НАРОДНА ДИПЛОМАТІЯ

Станіслав Лазебник. Закордонне українство — невичерпний потенціал України	897
Петро Таланчук. Міжнародна діяльність університету «Україна»	910
Михайло Ільїн. Тисяча журавлів перенесуть Україну навіть через Гімалаї	914
Нобуко Оморі. Інформаційна війна і мир	918

ДУХОВНА ДИПЛОМАТІЯ

Сергій Здіорук. Оптимізація зовнішньої політики засобами духовної культури	924
Присутність вірних та громад Української Греко-Католицької Церкви в Казахстані	941

БІБЛІОГРАФІЯ. ЗВІДОМЛЕННЯ

Ісаак Трахтенберг. Гордість націй	946
Сергій Пирожков. Дипломатична діяльність України у сучасному світі	950
Ігор Алексєєнко. Пробудження нації	954

TABLE OF CONTENTS

DIPLOMATIC LIFE IN PICTURES

Pavlo Klimkin. European Ukraine as a value	12
Diplomatic Life in Pictures	13

DIPLOMAT'S TRIBUNE

Valentyn Velychko. Ukraine is our reliable neighbor	42
Mikheil Ukleba. We are partners and friends	49
Shorsh Khalid Said. Iraq is an open country	62
Gerardo Ángel Bugallo Ottone. I fell in love with Ukraine at first sight	74
Ulukbek Chinaliev. «A little poplar in a red kerchief» in Kherson Region	84
Chzhan Siyun. Our friendship is based on a firm foundation	90
Argita Daudze. Latvia supports Ukrainian people	102
Chuah Teong Ban. The MH17 disaster: a tribute to ukrainians	116
Antonio Gazzanti Pugliese di Cotrone. Sovereign Military Order of Malta: values and traditions for the sake of a peaceful future	131
Ion Stevile. Our bilateral relations are based on the principles of good-neighborliness	143
Oyvind Nordsletten. Where the others see problems, I see the potential	157
Henrik Litwin. Poland and Ukraine: strategic partnership and mutual support	166

VETERANS OF DIPLOMATIC SERVICE RECALL

Ihor Turianskyi. Diplomacy of Independent Ukraine at the Beginning: (The first Ambassador of independent Ukraine in the Republic of Turkey recalls...)	187
Oleksandr Slipchenko. At the turning point	220
Yuriy Bohayevsky. Canada-Ukraine: the development of bilateral relations. A brief review of a not distant past	251

JUBILEE CONGRATULATIONS

«I believe in nation's powerful potential» (80 th birthday of Yurii Shcherbak — diplomat, statesman, writer)	269
---	-----

«DIPLOMATIC UKRAINE»: FIFTEEN YEARS OF HISTORY

Borys Paton	271
Mykola Kulynych. A Congratulatory Address to the team, the editorial board and authors of the annual academic publication Diplomatic Ukraine	273
Oleh Nalyvaiko. On the epoch's pulse	275
Oleksiy Kyikov. The publications of the SE «GDIP » contribute to the creation of a positive image of Ukraine	287

EVENTS

Leonid Hubersky. Taras Shevchenko National University of Kyiv contributes to the vanguard of Ukrainian education (in commemoration of the 180 th anniversary of the founding of the University)	305
Victor Andrushchenko. National pedagogical university Named after M.P. Drahomanov — International quality of education	311
Rostyslav Sossa. Strengthening of Ukraine in the sphere of cartography (70 years anniversary of publishing house)	326
Oleksandr Demyanyuk, Borys Zakharchuk, Oleksandr Demyanyuk. Ukraine – UNESCO: 60 years of partnership	340
Pavlo Kryvonos. Peace and unity of Ukraine	343

MODERN UKRAINIAN DIPLOMACY

Stepan Vidnyanskyi, Andriy Martynov. Association agreement with the EU as Ukraine's civilizational choice	369
Hryhoriy Perpelytsya. Russian military aggression against Ukraine: international and domestic political context	386
Vasyl Tkachenko. Ukraine and Russia: is temporal connection over?	407
Liudmyla Chekalenko. Territorial integrity and inviolability of borders. Ukrainian-Russian border	416
Leonid Shklyar. Political warfare as a means for the existence of the russian empire during the 20 th century and the start of the 21 st (geopolitical analysis)	434
Mykola Kulynych. Cooperation between Ukraine and Japan in the sphere of nuclear safety: Fukushima–Chornobyl format	448
Oleksandr Motsyk. The modern state and perspectives of the development of Ukraine–U.S. relations	463
Serhiy Sherhin. Foreign policy and diplomacy of Ukraine under conditions of globalization and regionalization	473

DIPLOMATIC CORPS OF UKRAINE

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine in foreign countries	475
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary of foreign countries in Ukraine	516
Representatives of Ukraine to international organizations	552
Representatives of International organizations in Ukraine	556

RESEARCHES. DIPLOMATIC ESSAYS

Ivan Romanyuk, Igor Kushko. Diplomatic activity of Svyatoslav Igorevych (964–972)	576
Viacheslav Tsivatyi. European diplomatic space and diplomatic practices of the early time of the Modern period (XVI–XVIII centuries): Ukrainian context	588
Oleksandr Dubyna. Formation of the Swedish-Ukrainian union in 1708 and the Polish role	603
Pavlo GAI-Nyzhnyk. Hetman Pavlo Skoropadskiy's official visit to Germany in the context of Ukrainian political life in 1918	616
Borys Honchar. American diplomacy and the outbreak of 1914–1918 World War	633
Ihor Lossovsky. History, contemporary status and perspectives of the Korean settlement	652
Iryna Matyash. Yevhen Slabchenko: new documents to the biography	675
Yuliia Shchehelska. Information management and maintenance of the city of Kyiv promotional policy in the international arena (2008–2013)	692
Ihor Zhaloba, Iryna Kutsyuk. Virtual diplomacy as an auxiliary tool of shaping public opinion	707
Kostyantyn Balabanov, Mykola Trofymenko. The Structure of the U.S. Public Diplomacy	720
Yevheniya Yuriychuk. Foreign policy aspects of OSCE 's monitoring of the elections and referendums in the Baltic states, Belarus and central Asia by the OSCE 's	739
Mykola Derzhaliuk. Peculiarities of constitutional reform in modern Hungary and its European context	757
Borys Humenyuk. The Republic of Cyprus: from Association Agreement to full membership in the EU	767
Serhii Hahornyi, Denys Nahornyi. The Energy Situation in the Extended Black Sea-Caspian Sea Basin as Related to NATO: Lessons for Ukraine	780

UKRAINE IN WORLD WAR II

The Patriarch of Kyiv and All Rus'-Ukraine Filaret. The most horrible evil is human evil	786
Pavlo Polyanskyi. Situation over Ukraine before World War II: diplomatic context	800
Volodymyr Holovchenko. Problem of Ukrainian Unity in the context of World War II	825

Volodymyr Denysenko. He who runs no risks, doesn't make the world wonder (Defining touches to Winston Churchill's political portrait)	847
Anatoliy Denysenko, Vasyl Turkevych. Combat veterans delegated to the General Assembly of the UN	862
Ihor Shchupak, Dilfuza Hlushchenko. Diplomats – righteous among the nations	876

DIPLOMACY IN THE EYES OF JOURNALISTS

Oleksandr Kharchenko. Noble mission allies or journalists and diplomats on information battlefield	881
Mykhailo Shmatov. Let's open Ukraine to the world together	885
Serhii Tomilenko. International cooperation of Ukraine's National Union of Journalists	892
Serhii Braha. Foreign policy agenda on the pages of «Uryadovyi kurier»	896

PEOPLE'S DIPLOMACY

Stanislav Lazebnyk. Ukrainians Living Abroad as Inexhaustible Potential of Ukraine	908
Petro Talanchuk. International activity of the University «Ukrayina»	913
Mykhailo Ilin. Thousand cranes will bring Ukraine over the «Himalayas»	916
Nobuko Omori. Information War and Peace	921

SPIRITUAL DIPLOMACY

Serhii Zdioruk. Foreign policy optimization by means of spiritual culture	939
The presence of believers and communities of Ukrainian greek catholic church in Kazakhstan	944

BIBLIOGRAPHY. NOTIFICATION

Isaac Trakhtenberg. Honor of the nations	948
Serhii Pyrozhkov. Diplomatic activity of Ukraine in the modern world	952
Ihor Alekseenko. Uprising of a nation	955

УКРАЇНА ДИПЛОМАТИЧНА — 2014

НАУКОВИЙ ЩОРІЧНИК
Випуск п'ятнадцять

UKRAINA DYPLOMATYCHNA — 2014

SCIENTIFIC YEARBOOK
The fifteenth issue

Упорядники:

Леонід Губерський, Павло Кривonos,
Анатолій Денисенко,
Василь Туркевич, Микола Кулінич

Compiling editors:

Leonid Huberskyi, Pavlo Kryvonos,
Anatolii Denysenko,
Vasyl Turkevych, Mykola Kulynych

Засновники

Міністерство закордонних справ України, Дипломатична академія при Міністерстві закордонних справ України, Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв, Історичний клуб «Планета»

Founders

The Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, The Diplomatic Academy at the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, The Directorate-General for Rendering Services to Foreign Missions, The Historical Club *Planeta*

Видавець

Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв

Publisher

The Directorate-General for Rendering Services to Foreign Missions

Видання рекомендоване до друку Вченою радою Дипломатичної академії при Міністерстві закордонних справ України як навчальний посібник. Протокол № 3 від 12 листопада 2014 р.

Вищою Атестаційною Комісією України щорічник визнано фаховим виданням з історичних наук

Набір і підготовка до друку здійснені інформаційно-видавничим центром «Планета»

Макет і верстка *Дмитро Грязов*
Коректор: *Віра Карпенко*

The issue is recommended by the Academic Council of the Diplomatic Academy of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine as a training manual. Protocol № 3 of November 12, 2014

The State Commission for Academic Degrees and Titles of Ukraine approved the Yearbook as a professional publication on historical sciences

Composing and prepress by
IRC Planeta

Layout and makeup by *Dmytro Griazov*
Proof-reader: *Vira Karpenko*

Адреса редакції: м. Київ, вул. Стрілецька, 16; тел. 482-38-06, e-mail:
ukraina.diplomatychna@gmail.com, inna-andriyчук@ukr.net
Address of the Editorial Board: Kyiv, Striletska st., 16; Tel. 482-38-06

Видруковано в ДВ "Преса України"
03047, м. Київ, пр. Перемоги, 50.

Свідцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 310 від 11.10.2001 р.
Формат 60×84/16. Обл.-вид. арк. 71. Підписано до друку 20.11.2014
Тираж 1000 примірників. Зам.